

BERKELEY, CALIFORNIA

1-1

Warington

CANONES ET DECRETA

SACROSANCTI OECUMENICI

CONCILII TRIDENTINI.

BK

830

1545

T38

185C1

In gleichem Verlage ist erschienen :

CATECHISMUS EX DECRETO CONCILII TRIDENTINI AD PAROCHOS PII
Quinti Pont. Max. iussu editus. Ad editionem Romae A. D. MDLXVI.
publici iuris factam accuratissime expressus. Cum S. Rev. Consistorii
Catholici per regnum Saxoniae approbatione. Editio stereotypa quarta.
8. brosch. $\frac{3}{4}$ Thlr.

CANONES ET DECRETA
SACROSANCTI OECUMENICI
CONCILII TRIDENTINI

SUB
PAULO III. IULIO III. ET PIO IV.
PONTIFICIBUS MAXIMIS.

CUM
PATRUM SUBSCRIPTIONIBUS.

*CUM S. REV. CONSISTORII CATHOLICI PER
REGNUM SAXONIAE APPROBATIONE.*

EDITIO QUINTA STEREOTYPA DENUO RECOGNITA.

ROMAE
IN COLLEGIO URBANO DE PROPAGANDA FIDE MDCCCXXXIV.

LIPSIAE
EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
MDCCCLIV.

Union Library
Graduate Theological
Please return to
CB2K
Property of

E815
T723

BULLA INDICATIONIS

3

SACROSANCTI OECUMENICI

CONCILII TRIDENTINI

SUB PAULO III. PONT. MAX.

PAULUS EPISCOPUS, SERVUS SERVORUM DEI, AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Initio nostri huius pontificatus, quem non ob merita nostra, sed propter suam magnam bonitatem Dei omnipotentis providentia nobis commisit, cernentes iam tum, in quas perturbationes temporum, quotque incommoda rerum fere omnium nostra pastoralis sollicitudo et vigilia esset vocata, cupiebamus quidem mederi Christianae reipublicae malis, quibus illa iam dudum vexata et propemodum oppressa est; sed ipsi etiam, ut homines circumdati infirmitate¹⁾, ad tantum onus tollendum impares vires nostras esse sentiebamus. Nam quum pace opus esse intelligeremus ad liberandam et conservandam a plurimis impendentibus periculis rempublicam, omnia invenimus odiis et dissensionibus plena, dissidentibus praesertim principibus iis inter se, quibus summa rerum paene omnis a Deo permissa est. Quum unum ovile²⁾ et unum pastorem dominici esse gregis ad integritatem Christianae religionis et ad coelestium bonorum spem in nobis confirmandam necessarium duceremus: schismatis, dissidiis, haeresibus erat Christiani nominis divulsa iam paene et lacerata unitas. Quum tutam atque munitam ab infidelium armis atque insidiis rempublicam optaremus: nostris erratis nostraque cunctorum culpa, Dei videlicet ira peccatis nostris imminente, Rhodus fuerat amissa, Hungaria vexata, conceptum et meditatum contra Ita-

1) Hebr. V. 2. 2) Ioan. X. 16.

4 liam, contraque Austriam et Illyricum terra marique bellum, quum impius et immitis hostis noster Turca null² tempore requiesceret, nostrorumque inter se odia et dissension¹es suam bene gerendae rei occasionem duceret. Igitur, ut dicebamus, in tanta haeresum, dissensionum bellorumque tempestate, tantisque excitatis fluctibus quum essemus ad moderandam et gubernandam Petri naviculam vocati, nec viribus ipsi nostris satis fideremus, primum coniecimus in Domino cogitatus nostros¹), ut ipse nos nutriret, animumque nostrum firmitate et robore, mentem consilio sapientiaque instrueret. Deinde, animo repetentes, maiores nostros, sapientia admirabili et sanctitate praeditos, saepe in summis Christianae reipublicae periculis remedium optimum atque opportunissimum oecumenica concilia et episcoporum generales conventus adhibuisse: ipsi quoque animum ad generale habendum concilium adiecimus, exquisitisque principum sententiis, quorum nobis videbatur utilis in primis et opportuna ad hanc rem esse consensio, quum eos tunc non alienos ab hoc tam sancto opere invenissemus, oecumenicum concilium, et generalem eorum episcoporum aliorumque Patrum, ad quos pertineret, conventum in civitate Mantuae indiximus, anno Incarnationis Domini, sicut literis et monumentis nostris testatum est, millesimo quingentesimo trigesimo septimo, pontificatus nostri tertio, ad x. Kalend. Iun. inchoandum; spem prope certam habentes, fore, ut, quum illic in nomine Domini essemus congregati, ipse, sicut promisit, Dominus in medio nostrum adfuturus²), et bonitate ac misericordia sua omnes temporum procellas omniaque pericula spiritu oris sui facile depulsurus esset. Sed, ut semper insidiatur piis actionibus humani generis hostis, primum contra omnem spem et expectationem nostram denegata fuit nobis Mantuana civitas, nisi aliquas conditiones subiremus ab institutis maiorum nostrorum, et conditione temporum, nostraque ac huius sanctae sedis ac nominis ecclesiastici dignitate libertateque prorsus alienas; quas in aliis nostris literis expressimus. Quapropter alium invenire locum aliamque deligere civitatem necesse habuimus, quae quum non statim nobis occurreret idonea et apta, ad sequentes Kal. Nov. prorogare concilii celebrationem fuimus coacti. Interim saevus et perpetuus hostis noster Turca, ingenti classe Italiam adortus,

1) Psalm. LIV. 23. 2) Matth. XVIII. 20.

aliquot oppida in litoribus Apuliae cepit, vastavit, diripuit, praedas hominum abegit; nos in maximo timore et periculo omnium muniendis litoribus nostris, finitimisque auxilio iuvandis fuimus occupati; nec tamen interea destitimus consulere et hortari Christianos principes, ut de idoneo ad habendum concilium loco quid sentirent nobis exponerent, quorum quum essent incertae variaeque sententiae, tempusque diutius, quam erat opus, videretur extrahi, nos optimo animo, atque, ut arbitramur, etiam consilio, Vincentiam elegimus, urbem copiosam, et Venetorum, qui eam nobis concedebant, virtute, auctoritate, potentia cum aditum patentem, tum stationem omnibus liberam atque tutam in primis in se habentem. Sed quum iam tempus longius progressum esset, novaeque urbis electionem omnibus significari conveniret, iamque Kalendae Novembris appetentes facultatem huius divulgationis excluderent, hiemsque esset propinqua, rursus altera prorogatione tempus concilii differre in proximum sequens ver Maiique futuras Kalendas compulsi fuimus. Qua re firmiter constituta atque decreta quum et nos ipsos, et cetera omnia ad eum bene agendum Deo iuvante celebrandumque conventum pararemus, plurimum reputantes interesse cum celebrationis concilii, tum universae Christianae reipublicae, Christianos principes pace inter se et concordia consentire: carissimos in Christo filios nostros, Carolum Romanorum imperatorem semper augustum, et Christianissimum regem Franciscum, duo praecipua Christiani nominis firmamenta atque subsidia, orare atque obsecrare institimus, ut ad colloquium inter se et nobiscum una convenirent; quorum quidem apud utrumque literis, nunciis, et a latere nostro missis ex venerabilium fratrum nostrorum numero legatis saepissime egeramus, ut ex simultate et dissidiis ambo in unum foedus et piam amicitiam vellent convenire, labentibusque succurrere Christianis rebus; quarum servandarum quum esset illis potestas a Deo praecipue tributa, si id non agerent, et ad commune Christianorum bonum sua consilia non dirigerent, acris et severa ratio eidem Deo ab ipsis reddenda esset. Qui aliquando precibus nostris annuentes Nicaeam se contulere, quo nos quoque longum iter, et senili aetati nostrae vehementer contrarium, Dei et pacis conciliandae causa suscepimus; neque praetermisimus interea, quum tempus concilii praestitutum, Kalendae videlicet Maiiae, appropinquaret, tres legatos summae virtutis ac auctoritatis a la-

tere nostro de numero eorundem fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium Vincentiam mittere, qui initium concilii facerent, praelatosque undique venientes exciperent, et ea, quae iudicarent esse opus, agerent et tractarent, quoad nos, ab itinere et negotio pacis reversi, omnia accuratius dirigere possemus. Interim vero in illud sanctum opus maximeque necessarium, tractationem videlicet pacis inter principes, incubuimus, et quidem omni animi studio, omni pietate ac diligentia. Testis est nobis Deus, cuius freti clementia nosmetipsos itineris et vitae periculo exposuimus; nostra testis conscientia, quae nihil habet in hac re quidem, in quo nos arguat aut praetermissae, aut non quaesitae ad pacificandum occasionis; principes ipsi testes, quos tam saepe tamque vehementer nunciis, literis, legatis, monitis, hortatu, precibusque omnibus obsecraveramus, ut similtates deponerent, ut in societatem coirent, ut Christianae reipublicae in maximum et propinquum iam adductae discrimen communibus studiis et subsidiis opitularentur; iam vero testes illae vigiliae atque curae, illi diurni nocturnique animi nostri labores, gravesque sollicitudines, quas ob hanc rem et causam plurimas iam suscepimus. Nec tamen ad optatum exitum nostra consilia et acta adhuc perducta sunt. Ita enim visum Domino Deo est, quem tamen non desperamus aliquando optata nostra benignius respecturum. Ipsi quidem, quantum in nobis fuit, nihil, quod esset nostro pastoralis officio debitum, in hac re omisimus. Quod si qui sunt, qui actiones pacis nostras in aliam interpretentur partem, dolemus quidem; sed tamen in dolore nostro gratias Deo omnipotenti agimus, qui ad exemplum et doctrinam patientiae nostrae suos voluit Apostolos haberi dignos, qui pro nomine Iesu, qui pax nostra est, contumeliam paterentur¹⁾. Verum in illo congressu colloquioque nostro, quod Nicaeae habitum est, etsi, peccatis nostris impredientibus, inter duos principes vera et perpetua pax non potuit confici, induciae tamen decennales factae sunt, quarum opportunitate nos sperantes et sacrum concilium commodius celebratum iri, et deinde ex concilii auctoritate perfici posse pacem, apud principes institimus, ut et ipsi venirent ad concilium, et praelatos suos praesentes ducerent, absentesque accerserent. Qui quum de utroque se excusassent, quod et ipsis redire in regna sua tum necesse es-

---

1) Act. V. 41.

set, et praelatos, quos secum habuissent, itinere atque impendiis fessos atque exhaustos recreari et refici oporteret, nos hortati sunt, ut aliam quoque prorogationem temporis habendi concilii decerneremus. Qua in re concedenda quum essemus aliquantum difficiles, literas interim a legatis nostris, qui Vincentiae erant, accepimus, transacto iam et longius praeterito concilii ineundi die unum vix aut alterum ex externis nationibus praelatum Vincentiam se contulisse. Quo nuncio accepto quum videremus, eo tempore nulla iam ratione haberi concilium posse, ipsis principibus concessimus, ut differretur tempus agendi concilii usque ad sanctum Pascha, diemque festum futurae dominicae Resurrectionis. Cuius nostri praecepti expectationisque decretae literae Genuae anno Incarnationis Domini MDCXXXVIII. iv. Kal. Iul. factae publicataeque sunt, atque hanc dilationem eo propensius fecimus, quod pollicitus est nobis uterque princeps, legatos suos Romam ad nos se missurum, ut ea, quae ad perfectionem pacis reliqua essent, neque Nicaeae ob brevitatem temporis potuerant omnia confici, Romae commodius coram nobis agerentur et tractarentur. Et ob hanc rationem etiam a nobis ambo petierunt, ut haec pacificationis procuratio concilii celebrationi praeponeretur, quum ipsum concilium pacis facta multo deinde utilius et salutaris Christianae reipublicae futurum esset. Semper enim haec pacis spes nobis iniecta principum nos voluntatibus assentiri hortata est; quam spem vehementer auxit post discessum a Nicaea nostrum ipsorum duorum principum inter se benevola amicaque congressio, quae, maxima nostra cum laetitia a nobis intellecta, confirmavit nos in bona spe, ut tandem aliquando nostras preces apud Deum exauditas et vota pacis accepta esse crederemus. Hanc igitur pacis conclusionem quum et expeteremus, et urgeremus, nec solum duobus antedictis principibus, verum etiam carissimo in Christo filio nostro Ferdinando regi Romanorum videretur, actionem concilii, nisi pace facta, suscipi non oportere, cunctique a nobis per literas suosque oratores contenderent, ut alias rursus temporis prorogationes faceremus, praecipue autem instaret serenissimus caesar, promisisse se demonstrans iis, qui a catholica unitate dissentiunt, se operam suam apud nos interpositurum, ut aliqua concordiae ratio iniretur, quod ante suam in Germaniam profectionem apte non posset fieri: Nos, eadem semper spe pacis, et tantorum principum voluntate adducti, quum praeser-

tim cerneremus, ne ad dictum quidem Resurrectionis festum alios praelatos Vincentiam convenisse, prorogationis nomen iam fugientes, quod tam saepe frustra fuerat repetitum, celebrationem generalis concilii ad nostrum et sedis apostolicae beneplacitum suspendere maluimus; itaque fecimus, et de suspensione huiusmodi literas ad singulos supradictorum principum decima die Iun. M^oXXXIX. dedimus, sicut ex illis perspicue potest intelligi. Ea itaque suspensione necessario per nos facta, dum tempus illud magis idoneum a nobis pacisque aliqua conclusio expectatur, quae et dignitatem postea frequentiamque concilio, et Christianae reipublicae praesentiorum salutem erat allatura, Christianae interea res in deterius quotidie prolapsae sunt, Hungaris, rege ipsorum mortuo, Turcam vocantibus; Ferdinando rege bellum in eos movente; Belgis ad defectionem a caesare ex parte quadam incitatis; cuius defectionis comprimendae causa per Galliam amicissime, et cum rege Christianissimo concordissime magno benevolae inter eos voluntatis indicio transiens in Belgas serenissimus caesar, et illinc deinde in Germaniam profectus, conventus Germaniae principum et civitatum tractandae eius, quam dixerat, concordiae causa habere coepit. Sed quum spe pacis iam deficiente ille quoque modus curandae in conventibus tractandaeque concordiae ad maiores potius discordias concitandas aptus esse videretur, inducti fuimus ad pristinum concilii generalis remedium reverti, idque per legatos nostros S. R. E. cardinales ipsi caesari obtulimus; quod etiam postremo, et praecipue in Ratisponensi conventu egimus, quum illic dilectus filius noster Gaspar tit. S. Praxedis cardinalis Contarenus summa doctrina et integritate legatum nostrum ageret. Nam quum, id quod ne accideret antea veriti eramus, ex eius conventus sententia peteretur a nobis, ut ab ecclesia dissentientium quosdam articulos tolerandos declararemus, quoad per oecumenicum concilium illi excuterentur et deciderentur, idque nobis ut concederemus neque Christiana et catholica veritas, neque nostra et sedis apostolicae dignitas permetteret, palam potius concilium, ut quam primum fieret, proponi mandavimus. Neque vero in alia unquam sententia et voluntate fuimus, quam ut primo quoque tempore concilium oecumenicum et generale congregaretur. Sperabamus enim ex eo et pacem populo Christiano, et Christianae religionis integritatem posse recuperari; verumtamen id cum bona gratia et voluntate Chri-

stianorum principum habere volebamus. Quam voluntatem dum exspectamus, dum observamus tempus absconditum, tempus beneplaciti tui, o Deus ¹⁾, aliquando tandem decernere compulsi sumus, omne esse tempus beneplacitum Deo, quum de rebus sanctis et ad Christianam pietatem pertinentibus consilia ineuntur. Quapropter videntes, maximo quidem animi nostri cum dolore, rem Christianam quotidie in peius ruere, Hungaria a Turcis oppressa, Germanis periclitantibus, ceteris omnibus metu moeroreque afflictis, nullius iam principis consensum exspectare, sed tantum Dei omnipotentis voluntatem et Christianae reipublicae utilitatem attendere constituimus. Itaque quum Vincentiam amplius non haberemus, cuperemurque cum universae Christianorum saluti, tum Germanicae nationis incommodis in eligendo per nos novi concilii habendi loco consulere, aliquotque locis propositis ipsam Tridentinam civitatem ab ipsis desiderari videremus: nos, etsi in citeriore Italia commodius omnia tractari posse iudicabamus, ad eorum tamen postulationes nostram voluntatem paterna caritate defleximus. Itaque Tridentum civitatem elegimus, qua in civitate oecumenicum concilium ad proxime venturas Kalend. Novemb. haberetur; idoneum locum illum statuantes, quo ex Germania quidem aliisque Germaniae finitimis nationibus facillime, ex Gallia, Hispania ceterisque provinciis remotioribus non difficiliter episcopi et praelati convenire possent. Dies autem concilii ea a nobis spectata est, quae spatium in se haberet et publicandi per Christianas nationes nostri huius decreti, et facultatis omnibus praelatis ad veniendum tribuendae. Quominus autem annum tempus praefiniremus mutando concilii loco, sicut quibusdam constitutionibus alias praescriptum est ²⁾, ea res fuit in causa, quod longius extrahi spem sanandae aliqua in parte Christianae reipublicae, quae tot detrimentis et calamitatibus affecta est, noluimus; et tamen videmus tempora, agnoscimus difficultates, quid sperari possit ex consiliis nostris incertum esse intelligimus. Sed quia scriptum est: *Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet* ³⁾: magis Dei clementiae et misericordiae confidere, quam nostrae imbecillitati disfidere constituimus. Saepe enim fit in bonis operibus incipiendis, ut quod humana consilia non valent divina virtus

1) Psalm. LXVIII. 14. — 2) Conc. Constantiens. Sess. XXXIX. — 3) Psalm. XXXVI. 5.

efficiat. Huius igitur ipsius Dei omnipotentis, Patris, et Filii et Spiritus sancti, ac beatorum eius Apostolorum Petri et Pauli auctoritate, qua nos quoque in terris fungimur, freti atque subnixi, de venerabilium item fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu, sublata amotaque suspensione, de qua supra commemoratum est, quam per praesentes tollimus et amovemus, sacrum oecumenicum et generale concilium in civitate Tridentina, loco commodo et libero omnibusque nationibus opportuno, ad Kalendas proximas Novembris anni praesentis ab Incarnatione Domini MDXLII. incipiendum, proseguendum, et eodem Domino adiuvante, ad ipsius gloriam atque laudem, et Christiani totius populi salutem absolvendum perficiendumque indicimus, annunciamus, convocamus, statuimus atque decernimus; omnes omnibus ex locis tam venerabiles fratres nostros patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios abbates, quam alios quoscunque, quibus iure aut privilegio in conciliis generalibus residendi et sententias in eis dicendi permissa potestas est, requirentes, hortantes, admonentes, ac nihilominus eis vi iurisiurandi, quod nobis et huic sanctae sedi praestiterunt, ac sanctae virtute obedientiae, aliisque sub poenis iure aut consuetudine in celebrationibus conciliorum adversus non accedentes ferri et proponi solitis, mandantes arctaque praecipientes, ut ipsimet, nisi forte iusto detineantur impedimento, de quo tamen fidem facere compellantur, aut certe per suos legitimos procuratores et nuncios sacro huic concilio omnino adesse et interesse debeant; supra autem dictos imperatorem, regemque Christianissimum, nec non ceteros reges, duces, principes, quorum praesentia, si alias unquam, hoc quidem tempore maxime sanctissimae Christi
12 fidei et Christianorum omnium futura est salutaris, rogantes atque obsecrantes per viscera misericordiae Dei et Domini nostri Iesu Christi, cuius fidei veritas et religio et intus et extra graviter iam oppugnatur, ut, si salvam volunt Christianam esse rempublicam, si se Domino obstrictos et obligatos pro maximis illius erga se beneficiis intelligunt, ne deserant ipsius Dei causam et negotium, ipsimet ad sacri concilii celebrationem veniant, in quo ipsorum pietas atque virtus communi utilitati, salutique suae ac ceterorum et temporali et aeternae plurimum est profutura. Sin autem, id quod nolle-
mus, accedere ipsi non poterunt, at graves saltem viros legatos cum auctoritate mittant, qui personam principis sui quis-

que et cum prudentia et cum dignitate possint in concilio referre. In primis vero ut id curent, quod ipsis facillimum est, ut ex suis cuiusque regnis ac provinciis episcopi et praelati sine tergiversatione et mora ad concilium proficiscantur, quod maxime quidem a praelatis principibusque Germaniae Deum ipsum atque nos impetrare aequum est, ut, quum eorum prae-
cipue causa ipsisque cupientibus concilium indictum sit, et in ea civitate indictum, quae ab eis est desiderata, non graventur ipsi sua cunctorum praesentia id celebrare et ornare, quo melius atque commodius quae ad integritatem et veritatem Christianae religionis, quae ad bonorum morum reductionem emendationemque malorum, quae ad Christianorum inter se tam principum quam populorum pacem, unitatem concordiamque pertineant, et quae ad repellendos impetus barbarorum et infidelium, quibus illi universam Christianitatem obruere moliantur, sint necessaria, Deo nostris consultationibus praeeunte, et lumen sapientiae suae ac veritatis mentibus nostris praeferente, agi in dicto sacro oecumenico concilio, et conspirante omnium caritate consuli, tractari, confici, ad optatosque exitus deduci quam primum et quam optime possint. Atque ut nostrae hae literae, et quae in eis continentur, ad notitiam cunctorum, quorum oportet, perveniant, neve quis illorum ignorantiae excusationem praetendat, quum praesertim etiam non ad omnes eos, quibus nominatim illae essent intimandae, tutus forsitan pateat accessus: volumus et ¹³ mandamus, ut in basilica Vaticana principis Apostolorum, et in ecclesia Lateranensi, quum ibi multitudo populi ad audiendam rem divinam congregari solita est, palam clara voce per curiae nostrae cursores aut notarios aliquos publicos legantur, lectaeque in valvis dictarum ecclesiarum, itemque cancellariae apostolicae portis, et Campi Florae solito loco affigantur, ubi ad lectionem et notitiam cunctorum aliquamdiu expositae pendeant; quumque inde amovebuntur, earum nihilominus exempla in eisdem locis remaneant affixa. Nos enim per lectionem, publicationem affixionemque huiusmodi omnes et quoscunque, quos antedictae nostrae literae comprehendunt, post spatium duorum mensium a die literarum publicationis et affixionis ita volumus obligatos esse atque adstrictos, ac si ipsismet illae coram lectae et intimatae essent; transumptis quidem earum, quae manu publici notarii scripta aut subscripta, et sigillo personae alicuius eccle-

siastica in dignitate constitutae munita fuerint, ut fides certa et indubitata habeatur, mandamus atque decernimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae indictionis, annunciationis, convocationis, statuti, decreti, mandati, praecepti et obsecrationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis dominicae MDXLII. XI. Kalend. Iun. Pontificatus nostri anno VIII.

B L O S I U S.

HIER. DAND.

SESSIO PRIMA
SACROSANCTI OECUMENICI ET GENERALIS
CONCILII TRIDENTINI
SUB PAULO III. PONTIFICE MAXIMO,

CELEBRATA
DIE XIII. MENSIS DECEMBRIS ANNO DOM. MDXLV.

DECRETUM DE INCHOANDO CONCILIO.

Placetne vobis, ad laudem et gloriam sanctae et individuae Trinitatis, Patris, et Filii et Spiritus sancti, ad incrementum et exaltationem fidei et religionis Christianae, ad extirpationem haeresum, ad pacem et unionem ecclesiae, ad reformationem cleri et populi Christiani, ad depressionem et extinctionem hostium Christiani nominis, decernere et declarare, sacrum Tridentinum et generale concilium incipere, et inceptum esse? Responderunt: *Placet.*

Indictio futurae sessionis.

Et quum proxima sit celebritas Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, et subsequantur aliae festivitates labentis et incipientis anni, placetne vobis, primam futuram sessionem habendam esse die Iovis post Epiphaniam, quae erit septima mensis Ian. anno Domini MDXLVI? Responderunt: *Placet.*

SESSIO SECUNDA,

CELEBRATA

DIE VII. MENSIS IANUARIJ MDXLVI.

DECRETUM DE MODO VIVENDI, ET ALIIS IN CONCILIO
SERVANDIS.

Sacrosancta Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea praesidentibus eisdem tribus apostolicae sedis legatis, agnoscens cum beato Iacobo Apostolo, quod omne datum optimum ¹⁾ et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, qui iis, qui postulant a se sapientiam, dat omnibus affluenter, et non improperat eis; et

simul sciens, quod initium sapientiae est timor Domini ¹⁾: statuit et decrevit, omnes et singulos Christi fideles in civitate Tridentina congregatos exhortandos esse, prout exhortatur, ut se a malis et peccatis hactenus commissis emendare, ac de cetero in timore Domini ambulare, et desideria carnis non perficere ²⁾, orationibus instare, saepius confiteri, eucharistiae sacramentum sumere, ecclesias frequentare, praecepta denique dominica, quantum quisque poterit, adimplere, nec non quotidie pro pace principum Christianorum et unitate ecclesiae privatim orare velint; episcopos vero, et quoscumque alios in ordine sacerdotali constitutos, oecumenicum concilium in ea civitate concelebrantes, ut assidue in Dei laudibus incumbere, hostias, laudes et preces offerre, sacrificium missae quolibet saltem die dominico, in quo Deus lucem condidit, et a mortuis resurrexit, ac Spiritum sanctum in discipulos infudit ³⁾, peragere satagant, facientes, sicut idem Spiritus sanctus per Apostolum praecipit ⁴⁾, obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro sanctissimo domino nostro Papa, pro imperatore, pro regibus, et ceteris, qui in sublimitate constituti sunt, et pro omnibus hominibus, ut quietam et tranquillam vitam agamus, pace fruamur, et fidei incrementum videamus. Praeterea hortatur, ut ieiunent saltem singulis sextis feriis in memoriam passionis Domini, et eleemosynas pauperibus erogent. In ecclesia autem cathedrali singulis quintis feriis celebretur missa de Spiritu sancto cum litanis et aliis orationibus ad hoc institutis; in aliis vero ecclesiis eadem die ¹⁶ dicantur ad minus litaniae et orationes. Tempore autem, quo sacra peraguntur, colloquutiones et confabulationes non fiant, sed ore et animo celebranti assistatur. Et quoniam oportet episcopos esse irreprehensibiles, sobrios, castos, domui suae bene praepositos ⁵⁾, hortatur etiam, ut ante omnia quilibet in mensa servet sobrietatem moderationemque ciborum; deinde, quum in eo loco saepe otiosi sermones oriri soleant, ut in ipsorum episcoporum mensis divinarum scripturarum lectio admisceatur ⁶⁾; familiares vero suos unusquisque instruat et erudiat, ne sint rixosi, vinosi, impudici, cupidi, elati, blasphemi et voluptatum amatores; vitia demum fugiant et virtutes amplectantur, et in vestitu, et cultu, et omnibus actibus honestatem prae se ferant, sicut decet ministros mi-

Sess. II. 1) Prov. I. 7. IX. 10. Psalm. CX. 10. Eccles. I. 16 — 2) Gal. V. 16. — 3) Act. II. — 4) 1 Tim. II. 1. seqq — 5) 1 Tim. III. 2 seqq. — 6) c. II. D. XLIV. (conc. Tol. III.)

nistrorum Dei. Ad haec, quum huius sacrosancti concilii praecipua cura, sollicitudo et intentio sit, ut propulsatis haeresum tenebris, quae per tot annos operuerunt terram, catholicae veritatis lux, Iesu Christo, qui vera lux est ¹⁾, annuente, candor puritasque refulgeat, et ea, quae reformatione egent, reformatur: ipsa synodus hortatur omnes catholicos hic congregatos et congregandos, atque eos praesertim, qui sacrarum literarum peritiam habent, ut sedula meditatione diligenter secum ipsi cogitent, quibus potissimum viis et modis ipsius synodi intentio dirigi, et optatum effectum sortiri possit, quo maturius et consultius damnari damnanda, et probanda probari queant, ut per totum orbem omnes uno ore et eadem fidei confessione glorificent Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi.

In sententiis vero dicendis, iuxta Toletani concilii statutum ²⁾, in loco benedictionis considentibus Domini sacerdotibus, nullus debeat aut immodestis vocibus perstrepere, aut tumultibus perturbare, nullis etiam falsis vanisve aut obstinatis disceptationibus contendere; sed quicquid dicatur sic mitissima verborum prolatione temperetur, ut nec audientes offendantur, nec recti iudicii acies perturbato animo inflectatur.

Insuper ipsa sacra synodus statuit ac decrevit, quod, si forte contigerit aliquos debito in loco non sedere, et sententiam etiam sub verbo *Placet* proferre, congregationibus interesse, et alios quoscunque actus facere concilio durante, nulli propterea praeiudicium generetur, nullique novum ius acquiratur ³⁾.

Deinde indicta fuit futura sessio ad diem Iovis quartam mensis Feb. proxime venturi.

SESSIO TERTIA,

CELEBRATA

DIE IV. MENSIS FEBRUARII MDXLVI.

DECRETUM DE SYMBOLO FIDEI.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Patris, et Filii et Spiritus sancti.

Haec sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea praesi-

Sess. III. 1) Ioan. I. 9. — 2) c. 3. C. V. qu. 4. (conc. Tol. XI.) — 3) repetitum Sess. XXV. extr.

dentibus eisdem tribus apostolicae sedis legatis, magnitudinem rerum tractandarum considerans, praesertim earum, quae duobus illis capitibus de exstirpandis haeresibus et moribus reformandis continentur, quorum causa praecipue est congregata; agnoscens autem cum Apostolo ¹⁾, non esse sibi colluctationem adversus carnem et sanguinem, sed adversus spirituales nequitias in coelestibus, cum eodem omnes et singulos in primis hortatur, ut confortentur in Domino et in potentia virtutis eius, in omnibus sumentes scutum fidei ²⁾, in quo possint omnia tela nequissimi ignea extinguere, atque galeam spei salutis accipiant cum gladio spiritus, quod est verbum Dei. Itaque, ut haec pia eius sollicitudo principium et progressum suum per Dei gratiam habeat, ante omnia statuit et decernit, praemittendam esse confessionem fidei, Patrum exempla in hoc secuta, qui sacratoribus conciliis hoc scutum contra omnes haereses in principio suarum actionum apponere consuevere, quo solo aliquando et infideles ad fidem traxerunt, haereticos expugnarunt, et fideles confirmarunt. Quare symbolum fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, tanquam principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniunt, ac fundamentum firmum et unicum, contra quod portae inferi nunquam praevallebunt ³⁾, totidem verbis, quibus in omnibus ecclesiis legitur, exprimendum esse censuit. Quod quidem eiusmodi est ⁴⁾:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium, et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine; Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis, et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est; et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et
¹⁹*mortuos, cuius regni non erit finis; et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per Prophetas; et unam, sanctam, catholi-*

SESS. III. 1) Eph. VI. 12. — 2) Ibid. 16. — 3) Matth. XVI. 18. — 4) cf. conc. Constant. I. c. 4.

cam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi. Amen.

Indictio futurae sessionis.

Eadem sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea praesidentibus eisdem tribus apostolicae sedis legatis, intelligens multos praelatos ex diversis partibus accinctos esse itineri, nonnullos etiam in via esse, quo huc veniant; cogitansque omnia ab ipsa sacra synodo decernenda eo maioris apud omnes existimationis et honoris videri posse, quo maiori fuerint et pleniori Patrum consilio et praesentia sancita et corroborata: statuit et decrevit, futuram sessionem post praesentem celebrandam esse die Iovis, quae subsequetur dominicam *Lactare* proxime futuram; interim tamen non differri discussionem et examinationem eorum, quae ipsi synodo discutienda et examinanda videbuntur.

SESSIO QUARTA,

CELEBRATA

DIE VIII. MENSIS APRILIS MDXLVI.

DECRETUM DE CANONICIS SCRIPTURIS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem tribus apostolicae sedis legatis, hoc sibi perpetuo ante oculos proponens, ut sublatis erroribus puritas ipsa evangelii in ecclesia conservetur, quod promissum ante per Prophetas in scripturis sanctis ¹⁾ Dominus noster Iesus Christus Dei Filius proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos tanquam fontem omnis et salutaris veritatis et morum disciplinae omni creaturae praedicari iussit ²⁾; perspicuensque hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis ³⁾, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt; orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam veteris quam novi testamenti, quum utriusque unus Deus sit au-

Sess. IV. 1) Ierem. XXXI. 22. — 2) Matth. XXV III. 19. seq. Marc. XVI. 15. — 3) 2 Thess. II. 14.

ctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, et continua successione in ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur. Sacrorum vero librorum indicem huic decreto adscribendum censuit ¹⁾, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint qui ab ipsa synodo suscipiuntur. Sunt vero infra scripti. Testamenti veteris: quinque Moysis, id est: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Iosuae, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Davidicum centum quinquaginta psalmorum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetarum minores, id est: Osea, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, ²¹ Malachias, duo Machabaeorum, primus et secundus. Testamenti novi: quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, et Ioannem; Actus Apostolorum a Luca Evangelista conscripti; quatuordecim Epistolae Pauli Apostoli, ad Romanos, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duae ad Thessalonicenses, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos; Petri Apostoli duae, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli una, Iudae Apostoli una, et Apocalypsis Ioannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit. Omnes itaque intelligant, quo ordine et via ipsa synodus post iactum fidei confessionis fundamentum sit progressura, et quibus potissimum testimoniis ac praesidiis in confirmandis dogmatibus et instaurandis in ecclesia moribus sit usura.

DECRETUM DE EDITIONE ET USU SACRORUM LIBRORUM.

Insuper eadem sacrosancta synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quaenam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit et

---

SESS. IV. 1) cf. conc. Laod. c. 59, Conc. Carth. III. c. 47. Rom. sub. Gelas. (c. 3. D. XV) et ep. Eug. III. in conc. Flor. ad Armenos.

declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, et ut nemo illam reiicere quovis praetextu audeat vel praesumat.

Praeterea ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorquens ¹⁾, contra eum sensum, ²² quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. Qui contravenerint per ordinarios declarentur, et poenis a iure statutis puniantur.

Sed et impressoribus modum in hac parte, ut par est, imponere volens, qui iam sine modo, hoc est, putantes sibi licere quicquid libet, sine licentia superiorum ecclesiasticorum ipsos sacrae scripturae libros, et super illis annotationes et expositiones quorumlibet indifferenter, saepe tacito, saepe etiam ementito prelo, et, quod gravius est, sine nomine auctoris imprimunt, alibi etiam impressos libros huiusmodi temere venales habent, decernit et statuit, ut posthac sacra scriptura, potissimum vero haec ipsa vetus et vulgata editio, quam emendatissime imprimatur, nullique liceat imprimere vel imprimi facere quosvis libros de rebus sacris sine nomine auctoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere, nisi primum examinati probatique fuerint ab ordinario, sub poena anathematis et pecuniae in canone concilii novissimi Lateranensis apposita ²⁾. Et, si regulares fuerint, ultra examinationem et probationem huiusmodi licentiam quoque a suis superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris iuxta formam suarum ordinationum. Qui autem scripto eos communicant vel evulgant, nisi antea examinati probatique fuerint, eisdem poenis subiaceant, quibus impressores. Et qui eos habuerint vel legerint, nisi prodiderint auctores, pro auctoribus habeantur. Ipsa vero huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel scripti vel ²³

Sess. IV. 1) c. 27. C. XXIV. qu. 3. (Hieron.) et c. 39. §. 70. ead. (Isidor.) — 2) cf. c. 3. de libr. prohib. in VII. V. 4. (Leo X.) et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas.

impressi, authenticæ appareat, idque totum, hoc est, et probatio et examen, gratis fiat, ut probanda probentur, et reprobentur improbanda.

Post hæc, temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quæque convertuntur et torquentur verba et sententiæ sacræ scripturæ, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias et diabolicas incantationes, divinationes, sortes, libellos etiam famosos: mandat et præcipit ad tollendam huiusmodi irreverentiam et contemptum, ne de cetero quisquam quomodolibet verba scripturæ sacræ ad hæc et similia audeat usurpare, ut omnes huius generis homines temeratores et violatores verbi Dei iuris et arbitrii poenis per episcopos coerceantur.

Indictio futuræ sessionis.

Item hæc sacrosancta synodus statuit et decernit, proximam futuram sessionem tenendam et celebrandam esse feria quinta post sacratissimum festum proximum Pentecostes.

SESSIO QUINTA, CELEBRATA

DIE XVII. MENSIS IUNII MDXLVI

DECRETUM DE PECCATO ORIGINALI.

Ut fides nostra catholica, sine qua impossibile est placere Deo ¹⁾, purgatis erroribus in sua sinceritate integra et illibata permaneat, et ne populus Christianus omni vento doctrinae circumferatur ²⁾, quum serpens ille antiquus ³⁾, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali eiusque remedio non solum nova, sed vetera etiam dissidia excitaverit: sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem tribus apostolicæ sedis legatis, iam ad revocandos errantes et nutantes confirmandos accedere volens, sacrarum scripturarum, et sanctorum Patrum, ac probatissimorum conciliorum testimonia et ipsius ecclesiæ iudicium et consensum secuta, hæc de ipso peccato originali statuit, fatetur ac declarat:

Sess. V. 1) Hebr. XI. 6. -- 2) Ephes. IV. 14. — 3) Gen. II.

1. Si quis non confitetur, primum hominem Adam, quum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam praevaricationis huiusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus ¹⁾, et cum morte captivitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium ²⁾, hoc est diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse: anathema sit.

2. Si quis Adae praevaricationem sibi soli, et non eius ²⁵ propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et iustitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam eum perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors est animae: anathema sit, quum contradicat Apostolo dicenti ³⁾: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

3. Si quis hoc Adae peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione, transfusum omnibus inest unicuique proprium, vel per humanae naturae vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo ⁴⁾, factus nobis iustitia, sanctificatio et redemptio ⁵⁾, aut negat ipsum Christi Iesu meritum per baptismi sacramentum in forma ecclesiae rite collatum tam adultis quam parvulis applicari: anathema sit, quia non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri ⁶⁾. Unde illa vox ⁷⁾: *Ecce agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi;* et illa ⁸⁾: *Quicumque baptizati estis, Christum induistis.*

4. Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam, unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur: anathema

Sess. V. 1) Gen. II. 17. III. 17. — 2) Hebr. II. 14. — 3) Rom. V. 12. — 4) Ephes. II. 13. Coloss. II. 13. 1 Tim. II. 5. seq. — 5) 1 Cor. I. 30. — 6) Act. IV. 12. — 7) Ioan. I. 29. — 8) Gal. III. 27.

sit, quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus¹⁾: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*, nisi quemadmodum ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur²⁾, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione contraxerunt. *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*³⁾.

5. Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptismo confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari: anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt⁴⁾ cum Christo per baptismum in mortem; qui non secundum carnem ambulant⁵⁾, sed, veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes⁶⁾, innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti sunt, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, haec sancta synodus fatetur et sentit, quae quum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus non valet; quinimmo qui legitime certaverit coronabitur⁷⁾. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat⁸⁾, sancta synodus declarat ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est et ad peccatum inclinatur. Si quis autem contrarium senserit: anathema sit.

Declarat tamen haec ipsa sancta synodus, non esse suae intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones fel. rec. Sixti Papae IV.⁹⁾ sub poenis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.

SESS. V. 1) Rom. V. 12. — 2) c. 136. D. IV. de cons. (Aug.) c. 153. ead. (conc. Carth. A. 418.) — 3) Ioan. III. 5. — 4) Rom. VI. 4 — 5) ib. VIII. 1. — 6) Coloss. III. 9. 10. Eph. IV. 24. Gal. III. 27. — 7) 2 Tim. II. 5. — 8) Rom. VI. 12. VII. 8. — 9) c. 1. 2. Extrav. comm. III. 12. et infra inter const. ex iur. ant. desumpt. per conc. Trid. innovatas.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

27

CAPUT I.

De instituenda lectione sacrae scripturae et liberalium artium.

Eadem sacrosancta synodus, piis summorum Pontificum et probatorum conciliorum ¹⁾ constitutionibus inhaerens, easque amplectens, et illis adiiciens, ne coelestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus sanctus summa liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceat: statuit et decrevit, quod in illis ecclesiis, in quibus praebenda, aut praestimonium seu aliud quovis nomine nuncupatum stipendium pro lectoribus sacrae theologiae deputatum reperitur, episcopi, archiepiscopi, primates et alii locorum ordinarii eos, qui praebendam, aut praestimonium seu stipendium huiusmodi obtinent, ad ipsius sacrae scripturae expositionem et interpretationem per se ipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneum substitutum ab ipsis episcopis, archiepiscopis, primatibus et aliis locorum ordinariis eligendum, etiam per subtractionem fructuum cogant et compellant. De cetero vero praebenda, praestimonium aut stipendium huiusmodi non nisi personis idoneis, et quae per se ipsas id munus explicare possint, conferantur, et aliter facta provisio nulla sit et invalida. In ecclesiis autem metropolitanis vel cathedralibus, si civitas insignis vel populosa, ac etiam in collegiatis exsistentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius dioecesis, si ibi clerus numerosus fuerit, ubi nulla praebenda, aut praestimonium seu stipendium huiusmodi deputatum reperitur, praebenda quomodocunque, praeterquam ex causa resignationis, primo vacatura, cui aliud ²⁾ onus incompatible iniunctum non sit, ad eum usum ipso facto perpetuo constituta et deputata intelligatur. Et quatenus in ipsis ecclesiis nulla vel non sufficiens praebenda foret ²⁾, metropolitanus vel episcopus ipse per assignationem fructuum alicuius simplicis beneficii, eiusdem tamen debitis supportatis oneribus, vel per contributionem beneficiarum suae civitatis et dioecesis, vel alias, prout commodius fieri poterit, de capituli consilio ita provideat, ut ipsa sacrae scripturae lectio habeatur, ita tamen, ut quaecunque aliae lectiones, vel consuetudine vel quavis alia ratione institutae, propter id minime praetermittantur. Ecclesiae vero, quarum annui proventus

Sess. V. 1) cf. c. 12. D. XXXVII. (conc. Eur. II.) c. 4 X. de magistris V 5. (conc. Lat. IV.) c. 5. ib. (Honor. III.) — infr. Sess. XXIII. de ref. c. 18. — 2) infr. Sess. XXIII. de ref. c. 15.

tenues fuerint, et ubi tam exigua est cleri et populi multitudo, ut theologiae lectio in eis commode haberi non possit, saltem magistrum habeant ¹⁾ ab episcopo cum consilio capituli eligendum, qui clericos aliosque scholares pauperes grammaticam gratis doceat, ut deinceps ad ipsa sacrae scripturae studia annuente Deo transire possint. Ideoque illi magistro grammatices vel alicuius simplicis beneficii fructus, quos tamdiu percipiat, quamdiu in docendo perstiterit, assignentur (dum tamen beneficium ipsum suo debito non fraudetur obsequio), vel ex capitulari vel episcopali mensa condigna aliqua merces persolvatur, vel alias episcopus ipse aliquam rationem ineat suae ecclesiae et dioecesi accommodam, ne pia haec, utilis atque fructuosa provisio quovis quaesito colore negligatur. In monasteriis quoque monachorum, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacrae scripturae habeatur. Qua in re si abbates negligentes fuerint, episcopi locorum, in hoc ut sedis apostolicae delegati, eos ad id opportunis remediis compellant. In conventibus vero aliorum regularium, in quibus studia commode vigere possunt, sacrae scripturae lectio similiter habeatur, quae lectio a capitulis generalibus vel provincialibus assignetur dignioribus magistris. In gymnasiis etiam publicis, ubi tam honorifica et ceterorum omnium maxime necessaria lectio hactenus instituta non fuerit, religiosissimorum principum ac rerumpublicarum pietate et caritate ad catholicae fidei defensionem et incrementum, sanaeque doctrinae conservationem et propagationem instituitur, et, ubi instituta foret, et negligetur, restituatur. Et, ne sub specie pietatis impietas disseminetur, statuit eadem sancta synodus, neminem ad huiusmodi lectionis officium tam publice quam privatim admittendum esse, qui prius ab episcopo loci de vita, moribus et scientia examinatus et approbatus non fuerit; quod tamen de lectoribus in claustris monachorum non intelligatur. Docentes vero ipsam sacram scripturam, dum publice in scholis docuerint, et scholares, qui in ipsis scholis student, privilegiis omnibus de perceptione fructuum, praebendarum et beneficiorum suorum in absentia a iure communi concessis plene gaudeant et fruantur ²⁾.

Sess. V. 1) cf. c. 1. X. de magistr. V. 5. (conc. Lat. III.) et loc. citt. pag. antec. n. 1. — 2) c. 5. X. de magistr. V. 5. (Honor. III.)

CAPUT II.

De verbi Dei concionatoribus et quaestoribus eleemosynariis.

Quia vero Christianae reipublicae non minus necessaria est praedicatio evangelii ¹⁾ quam lectio, et hoc est praecipuum episcoporum munus ²⁾: statuit et decrevit eadem sancta ³⁰ synodus, omnes episcopos, archiepiscopos, primates et omnes alios ecclesiarum praelatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sanctum Iesu Christi evangelium. Si vero contigerit episcopos et alios praedictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis concilii ³⁾ viros idoneos assumere teneantur ad huiusmodi praedicationis officium salubriter exsequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtae subiaceat ultioni. Archipresbyteri quoque, plebani, et quicumque parochiales vel alias curam animarum habentes ecclesias quocunque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis ⁴⁾ et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quae eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut poenam aeternam evadere, et coelestem gloriam consequi valeant. Id vero si quis eorum praestare negligat, etiam si ab episcopi iurisdictione quavis ratione exemptum se esse praetenderet, etiam si ecclesiae quovis modo exemptae dicerentur, aut alicui monasterio, etiam extra dioecesim existenti, forsitan annexae vel unitae, modo re ipsa in dioecesi sint, provida pastoralis episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* ⁵⁾ Itaque ubi ab episcopo moniti trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras ecclesiasticas seu alias ad ipsius episcopi arbitrium cogantur, ita ut etiam, si ei sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id praestet, honesta aliqua merces persolvatur, donec principalis ipse resipiscens officium suum impleat.

Si quae vero parochiales ecclesiae reperiantur subiectae ³¹ monasteriis in nulla dioecesi existentibus, si abbates et regulares praelati in praedictis negligentes fuerint, a metropo-

Sess. V. 1) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 4. — 2) c. 6. D. LXXXVIII. (conc. Carth. IV. seu Statt. eccl. ant.) — 3) c. 15. X. de off. iud. ord. I. 31. (conc. Lat. IV.) et infr. inter const. ex antiqu. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 4) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 4. — 5) Ierem. Thren. IV. 4.

litanis, in quorum provinciis dioeceses ipsae sitae sunt, tanquam quoad hoc sedis apostolicae delegatis compellantur; neque huius decreti executionem consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio sive recursus impedire valeat, quousque desuper a competenti iudice, qui summarie et sola facti veritate inspecta procedat, cognitum et decisum fuerit. Regulares vero cuiuscunque ordinis, nisi a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in ecclesiis suorum ordinum praedicare non possint, cum qua licentia personaliter se coram episcopis praesentare, et ab eis benedictionem petere teneantur, antequam praedicare incipiant. In ecclesiis vero, quae suorum ordinum non sunt, ultra licentiam suorum superiorum etiam episcopi licentiam habere teneantur, sine qua in ipsis ecclesiis non suorum ordinum nullo modo praedicare possint ¹⁾. Ipsam autem licentiam gratis episcopi concedant. Si vero, quod absit, praedicator errores aut scandala disseminaverit in populum, etiamsi in monasterio sui vel alterius ordinis praedicet, episcopus ei praedicationem interdicat. Quod si haereses praedicaverit, contra eum secundum iuris dispositionem aut loci consuetudinem procedat, etiamsi praedicator ipse generali vel speciali privilegio exemptum se esse praetenderet; quo casu episcopus auctoritate apostolica et tanquam sedis apostolicae delegatus procedat. Curent autem episcopi, ne quis praedicator vel ex falsis informationibus, vel alias calumniose vexetur, iustamve de eis conquerendi occasionem habeat. Caveant praeterea episcopi, ne aliquem
32 vel eorum, qui, quum sint nomine regulares, extra claustra tamen et obedientiam religionum suarum vivunt, vel presbyterorum saecularium, nisi ipsis noti sint, et moribus atque doctrina probati, etiam quorumlibet privilegiorum praetextu in sua civitate vel dioecesi praedicare permittant, donec ab ipsis episcopis super ea re sancta sedes apostolica consulatur, a qua privilegia huiusmodi nisi tacita veritate et expresso mendacio ab indignis extorqueri verisimile non est. Quaestores vero eleemosynarii ²⁾, qui etiam quaestuarii vulgo dicuntur, cuiuscunque conditionis existant, nullo modo nec per se nec per alium praedicare praesumant, et contrafacientes ab epi-

Sess. V. 1) c. 13. §. 6. X. de haer. V. 7. (conc. Lat. IV.) cf. infr. Sess. XXIV. de ref. c. 4. — 2) c. 14. X. de poen. et rem. V. 38. (conc. Lat. IV.) c. 11. §. 2. de haer. in VIto V. 2. (Clem. IV.) c. 2. de poen. et rem. in Clem. V. 9. (Clem. V.)

scopis et ordinariis locorum, privilegiis quibuscunque non obstantibus, opportunis remediis omnino arceantur.

Indictio futurae sessionis.

Item haec sacrosancta synodus statuit et decernit, primam futuram sessionem tenendam et celebrandam esse die Iovis, feria quinta post festum B. Iacobi Apostoli.

Prorogata deinde fuit sessio ad diem XIII. mensis Ianuarii, MDXLVII.

SESSIO SEXTA,

CELEBRATA

DIE XIII. MENSIS IANUARIi MDXLVII.

DECRETUM DE IUSTIFICATIONE.

Prooemium.

Quum hoc tempore non sine multarum animarum iactura et gravi ecclesiasticae unitatis detrimento erronea quaedam³³ disseminata sit de iustificatione doctrina, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, ecclesiae tranquillitatem et animarum salutem sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea nomine sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Pauli, divina providentia Papae tertii, reverendissimis dominis, dominis Io. Maria episcopo Praenestino de Monte, et Marcello tit. S. Crucis in Ierusalem presbytero, sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus et apostolicis de latere legatis, exponere intendit omnibus Christi fidelibus veram sanamque doctrinam ipsius iustificationis, quam sol iustitiae¹⁾ Christus Iesus, fidei nostrae auctor et consummator²⁾, docuit, Apostoli tradiderunt, et catholica ecclesia Spiritu sancto suggerente perpetuo retinuit; districtius inhibendo, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, praedicare aut docere, quam praesenti decreto statuitur ac declaratur.

C. I. De naturae et legis ad iustificandos homines imbecillitate.

Primum declarat sancta synodus, ad iustificationis doctrinam probe et sincere intelligendam oportere, ut unusquisque agnoscat et fateatur, quod, quum omnes homines in praevaricatione Adae innocentiam perdidissent³⁾, facti immundi⁴⁾,

Sess. VI. 1) Malach. IV. 2. — 2) Hebr. XII. 2. — 3) Rom. V. 12. 1 Cor. XV. 22. — 4) Isa. LXIV. 6.

et, ut Apostolus inquit ¹⁾, natura filii irae, quemadmodum in decreto de peccato originali exposuit ²⁾, usque adeo servi erant peccati ³⁾, et sub potestate diaboli ac mortis, ut non modo gentes per vim naturae, sed ne Iudaei quidem per ipsam
³⁴ etiam literam legis Moysi inde liberari aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, viribus licet attenuatum et inclinatum.

C. II. *De dispensatione et mysterio adventus Christi.*

Quo factum est, ut coelestis Pater, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis ⁴⁾, Christum Iesum, Filium suum et ante legem et legis tempore multis sanctis Patribus declaratum ac promissum ⁵⁾, quum venit beata illa plenitudo temporis ⁶⁾, ad homines miserit, ut et Iudaeos, qui sub lege erant, redimeret, et gentes ⁷⁾, quae non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris ⁸⁾, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi ⁹⁾.

C. III. *Qui per Christum iustificantur.*

Verum, etsi ille pro omnibus mortuus est ¹⁰⁾, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt; sed ii duntaxat, quibus meritum passionis eius communicatur; nam, sicut revera homines, nisi ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur iniusti, quum ea propagatione, per ipsum dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahant: ita, nisi in Christo
³⁵ renascerentur, nunquam iustificarentur, quum ea renascentia per meritum passionis eius gratia, qua iusti fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio Apostolus ¹¹⁾ gratias nos semper agere hortatur Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, et eripuit de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum Filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum.

C. IV. *Insinuatur descriptio iustificationis impij, et modus eius in statu gratiae.*

Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuatur, ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei per secun-

---

Sess. VI. 1) Eph. II. 3. — 2) cf. Sess. V. in pr. — 3) Rom. VI. 20. — 4) 2 Cor. I. 3. — 5) Gen. XLIX. 10. 18. — 6) Gal. IV. 4. — 7) Rom. IX. 30. — 8) Rom. III. 25. — 9) 1 Ioan. II. 2. — 10) 2 Cor. V. 15. — 11) Coloss. I. 12 seq.

dum Adam Iesum Christum, salvatorem nostrum. Quae quidem translatio post evangelium promulgatum sine lavacro regenerationis aut eius voto fieri non potest, sicut scriptum est ¹⁾: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

C. V. *De necessitate praeparationis ad iustificationem in adultis, et unde sit.*

Declarat praeterea, ipsius iustificationis exordium in adultis a Dei per Christum Iesum praeveniente gratia sumendum esse, hoc est, ab eius vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, ut, qui per peccata a Deo aversi erant, per eius excitantem atque adjuvantem gratiam ad converten- ³⁶ dum se ad suam ipsorum iustificationem, eidem gratiae libere assentiendo et cooperando, disponantur ita, ut tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam et abicere potest, neque tamen sine gratia Dei movere se ad iustitiam coram illo libera sua voluntate possit. Unde in sacris literis, quum dicitur ²⁾: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*, libertatis nostrae admonemur; quum respondemus ³⁾: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur*, Dei nos gratia praeveniri confitemur.

C. VI. *Modus praeparationis.*

Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti, fidem ex auditu concipientes ⁴⁾, libere moventur in Deum, credentes vera esse quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu ⁵⁾; et, dum peccatores se esse intelligentes, a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiantur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt, ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam ⁶⁾, quam ante baptismum agi oportet; denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est ⁷⁾: *Accedentem ad Deum* ³⁷

Sess. VI. 1) Ioan. III. 5. — 2) Zachar. I. 3. — 3) Ierem. Thren. V. 21. — 4) Rom. X. 17. — 5) Rom. III. 24. — 6) cf. infra Sess. XIV. c. 4. de contritione. — 7) Hebr. XI. 6.

oportet credere, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit, et ¹⁾: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua, et ²⁾: Timor Domini expellit peccatum, et ³⁾: Poenitentiam agile, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti, et ⁴⁾: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare quaecunque mandavi vobis; denique ⁵⁾: Praeparate corda vestra Domino.

C. VII. *Quid sit iustificatio impii, et quae eius causae.*

Hanc dispositionem seu praeparationem iustificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum; unde homo ex iniusto fit iustus, et ex inimico amicus, ut sit heres secundum spem vitae aeternae ⁶⁾. Huius iustificationis causae sunt, finalis quidem, gloria Dei et Christi, ac vita aeterna; efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit ⁷⁾, et sanctificat signans et ungens ⁸⁾ Spiritu promissionis sancto ⁹⁾, qui est pignus hereditatis nostrae; meritoria autem, dilectissimus unigenitus suus, Dominus noster Iesus Christus, qui, quum essemus inimici ¹⁰⁾, propter nimiam caritatem, qua dilexit nos ¹¹⁾, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit; instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei ¹²⁾, sine qua nulli unquam contigit iustificatio; demum unica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostrae, et non modo reputamur, sed vere iusti nominamur et sumus, iustitiam in nobis recipientes unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult ¹³⁾, et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi ¹⁴⁾ communicantur, id tamen in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimae passionis merito per Spiritum sanctum caritas Dei diffunditur ¹⁵⁾ in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis

SESS. VI. 1) Matth. IX. 2. Marc. II. 5. — 2) Eccles. I. 27. — 3) Act. II. 38. — 4) Matth. XXVIII. 19 seq. — 5) 1 Reg. VII. 3. — 6) Tit. III. 7. — 7) 1 Cor. VI. 11. — 8) Tit. III. 5. — 9) Eph. I. 13. — 10) Rom. V. 10. — 11) Eph. II. 4. — 12) cf. c. 76. D. IV. de cons. (Aug.) — 13) 1 Cor. XII. 11. — 14) Phil. III. 9. 10. — 15) Rom. V. 5.

inhaeret, unde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et caritatem. Nam fides ¹⁾, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur, fidem sine operibus mortuam et otiosam esse ²⁾, et in Christo Iesu neque circumcisionem aliquid valere, neque praeputium ³⁾, sed fidem, quae per caritatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum ex Apostolorum traditione catechumeni ab ecclesia petunt, quum petunt fidem, vitam aeternam praestantem; quam sine spe et caritate praestare fides non potest. Unde et statim verbum Christi audiunt ⁴⁾: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Itaque veram et Christianam iustitiam accipientes, eam ceu primam stolam ⁵⁾ pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi et nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam, candidam et im-
maculatam iubentur statim renati conservare, ut eam perfectant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, et habeant vitam aeternam.

C. VIII. *Quo modo intelligatur, impium per fidem et gratis iustificari.*

Quum vero Apostolus dicit ⁶⁾, iustificari hominem per fidem et gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus ecclesiae catholicae consensus tenuit et expressit; ut scilicet per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo ⁷⁾, et ad filiorum eius consortium pervenire; gratis autem iustificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quae iustificationem praecedunt, sive fides sive opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur. *Si enim gratia est* ⁸⁾, *iam non ex operibus; alioquin*, ut idem Apostolus inquit, *gratia iam non est gratia*.

C. IX. *Contra inanem haereticorum fiduciam.*

Quamvis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa unquam fuisse peccata, nisi gratis divina misericordia propter Christum: nemini tamen fiduciam et certitudinem remissionis peccatorum suorum iactanti et in ea sola quiescenti peccata dimitti vel dimissa esse dicendum est, quum

Sess. VI. 1) cf. infra c. 10. — 2) Iac. II. 17. 20. — 3) Gal. V. 6. VI. 15. — 4) Matth. XIX. 17. — 5) Luc. XV. 22. — 6) Rom. IV. — 7) Hebr. XI. 6. — 8) Rom. XI. 6.

40 apud haereticos et schismaticos possit esse, immo nostra tempestate sit, et magna contra ecclesiam catholicam contentione praedicetur vana haec et ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos, qui vere iustificati sunt, absque ulla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se esse iustificatos, neminemque a peccatis absolvi ac iustificari, nisi eum, qui certo credat se absolutum et iustificatum esse, atque hac sola fide absolutionem et iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis et resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam, sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito deque sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum se ipsum suamque propriam infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest, quum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.

C. X. *De acceptae iustificationis incremento.*

Sic ergo iustificati, et amici Dei ac domestici facti ¹⁾, euntes de virtute in virtutem ²⁾, renovantur, ut Apostolus inquit ³⁾, de die in diem: hoc est, mortificando membra carnis suae ⁴⁾, et exhibendo ea arma iustitiae in sanctificationem ⁵⁾, per observationem mandatorum Dei et ecclesiae, in ipsa iustitia per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt atque magis iustificantur; sicut scriptum est: *Qui iustus est* ⁶⁾ *iustificetur adhuc*; et iterum ⁷⁾: *Ne verearis usque ad mortem iustificari*; et rursus ⁸⁾: *Videtis, quoniam* ⁹⁾ *ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tantum.* Hoc vero iustitiae incrementum petit sancta ecclesia, quum orat ⁹⁾: *Da nobis, Domine, fidei, spei et caritatis augmentum.*

C. XI. *De observatione mandatorum, deque illius necessitate et possibilitate.*

Nemo autem, quantumvis iustificatus, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debet; nemo temeraria illa et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei praecepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus ¹⁰⁾, impossibilia non iubet, sed iubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis, et adiuvat, ut possis. Cuius mandata gravia non sunt ¹¹⁾, cuius iugum

SESS. VI. 1) Eph. II. 19. — 2) Psalm. LXXXIII. 8. — 3) 2 Cor. IV. 16. — 4) Coloss. III. 5. — 5) Rom. VI. 13. 19. — 6) Apoc. XXII. 11. — 7) Eccl. XVIII. 22. — 8) Jac. II. 24. — 9) Dominica XIII. post Pentecosten. — 10) ex Aug. libr. de nat. et grat. c. 43. — 11) 1 Ioan. V. 3.

suave est et onus leve ¹⁾. Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt; qui autem diligunt eum ²⁾, ut ipsemet testatur, servant sermones eius, quod utique cum divino auxilio praestare possunt. Licet enim in hac mortali vita quantumvis sancti et iusti in levia saltem et quotidiana, quae etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti; nam iustorum illa vox est et humilis et verax ³⁾: *Dimitte nobis debita nostra*, quo fit, ut iusti ipsi eo magis se obligatos ad ambulandum in via iustitiae sentire debeant, quo liberati iam a peccato ⁴⁾, servi autem facti Deo ⁵⁾, sobrie, iuste et pie viventes proficere possint per Christum Iesum, per ⁶⁾ quem accessum habuerunt in gratiam istam. Deus ⁴² namque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur. Itaque nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans fide sola se heredem esse constitutum, hereditatemque consecuturum, etiamsi Christo non compatiatur, ut et conglorificetur ⁷⁾. Nam et Christus ipse, ut inquit Apostolus ⁸⁾, *quum esset filius Dei, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae*. Propterea Apostolus ipse monet iustificatos, dicens ⁹⁾: *Nescitis, quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans; sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, quum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar*. Item princeps Apostolorum Petrus ¹⁰⁾: *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Haec enim facientes non peccabitis aliquando*. Unde constat, eos orthodoxae religionis doctrinae adversari ¹¹⁾, qui dicunt, iustum in omni bono opere saltem venialiter peccare, aut, quod intolerabilius est, poenas aeternas mereri, atque etiam eos ¹²⁾, qui statuunt, in omnibus operibus iustos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, et sese ad currendum in stadio cohortando, cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam, quum scriptum sit ¹³⁾: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem*, et de Moyse dicat Apostolus ¹⁴⁾, quod respiciebat in remunerationem.

Sess. VI. 1) Matth. XI. 30. — 2) Ioan. XIV. 23. — 3) Matth. VI. 12. — 4) Rom. VI. 22. — 5) Tit. II. 12 — 6) Rom. V. 2. — 7) Rom. VIII. 17. — 8) Hebr. V. 8 seq. — 9) 1 Cor. IX. 24. 26. 27. — 10) 2. Petr. I. 10. — 11) cf. infr. can. 25. — 12) cf. infr. can. 31. — 13) Psalm. CXVIII. 112. — 14) Hebr. XI. 26.

C. XII. *Praedestinationis temerariam praesumptionem cavendam esse.*

Nemo quoque, quamdiu in hac mortalitate vivitur, de arcano divinae praedestinationis mysterio usque adeo praesumere debet, ut certo statuatur se omnino esse in numero praedestinatorum ¹⁾, quasi verum esset, quod iustificatus aut amplius peccare non possit, aut, si peccaverit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.

C. XIII. *De perseverantiae munere.*

Similiter de perseverantiae munere, de quo scriptum est ²⁾: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*, quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est eum, qui stat ³⁾, statuere, ut perseveranter stet, et eum, qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum ⁴⁾, ita perficiet, operans velle et perficere. Verumtamen qui se existimant stare, videant ne cadant ⁵⁾, et cum timore ac tremore salutem suam operentur in laboribus ⁶⁾, in vigiliis, in eleemosynis, in orationibus ⁴⁴ et oblationibus, in ieiuniis et castitate. Formidare enim debent, scientes, quod in spem gloriae ⁷⁾, et nondum in gloriam renati sunt, de pugna, quae superest cum carne, cum mundo, cum diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia Apostolo obtemperent, dicenti ⁸⁾: *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus; si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.*

C. XIV. *De lapsis et eorum reparatione.*

Qui vero ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt ⁹⁾, rursus iustificari poterunt, quum excitante Deo per poenitentiae sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint. Hic enim iustificationis modus est lapsis reparatio, quam secundam post naufragium deperditae gratiae tabulam sancti Patres apte nuncuparunt ¹⁰⁾. Etenim pro iis, qui post baptismum in peccata labuntur, Christus Ie-

SESS. VI. 1) cf. c. 17. C. XXIV. qu. 3. (August.) — 2) Matth. X. 22. XXIV. 13. — 3) Rom. XIV. 4. — 4) Phil. I. 6. — 5) 1 Cor. X. 12. — 6) Phil. II. 12. — 7) 1 Petr. I. 3. — 8) Rom. VIII. 12. 13. — 9) vid. infr. cau. 23 et 29. — 10) cf. Hieron. in c. 72. D. II. de poen.

sus sacramentum instituit poenitentiae, quum dixit ¹⁾: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Unde docendum est, Christiani hominis poenitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, et eorum detestationem, aut cor contritum et humiliatum ²⁾, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem saltem in voto et suo tempore faciendam, et sacerdotalem absolutionem; itemque satisfactionem per ieiunia, eleemosynas, orationes, et alia pia spiritualis vitae exercitia; non quidem pro poena aeterna, quae vel sacramento vel sa- ⁴⁵ cramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro poena temporali, quae, ut sacrae literae docent, non tota semper, ut in baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiae Dei, quam acceperunt, ingrati ³⁾ Spiritum sanctum contristaverunt, et templum Dei violare non sunt veriti ⁴⁾. De qua poenitentia scriptum est ⁵⁾: *Memor esto unde excideris: age poenitentiam, et prima opera fac;* et iterum ⁶⁾: *Quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur;* et rursus ⁷⁾: *Poenitentiam agite, et facile fructus dignos poenitentiae.*

C. XV. *Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.*

Adversus etiam hominum quorundam callida ingenia, qui per dulces sermones ⁸⁾, et benedictiones seducunt corda innocentium, asserendum est, non modo infidelitate, per quam et ipsa fides amittitur, sed etiam quocunque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam amitti, divinae legis doctrinam defendendo, quae a regno Dei non solum infideles excludit ⁹⁾, sed et fideles quoque, fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, avaros, ebriosos, maledicos, rapaces, ceterosque omnes, qui letalia committunt peccata, a quibus cum divinae gratiae adiumento abstinere possunt, et pro quibus a Christi gratia separantur.

C. XVI. *De fructu iustificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.* ⁴⁶

Hac igitur ratione iustificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba ¹⁰⁾: *Abundate in omni opere*

SESS. VI. 1) Matth. XVI. 19. — 2) Psalm. L. 19. — 3) Eph. IV. 30. — 4) 1 Cor. III. 17. — 5) Apoc. II. 5. — 6) 2 Cor. VII. 10. — 7) Matth. III. 2. IV. 17. Luc. III. 8. — 8) Rom. XVI. 18. — 9) 1 Cor. VI. 9. 10. 1 Tim. I. 9. 10. — 10) 1 Cor. XV. 58.

bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino Non ¹⁾ enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius; et ²⁾: Nolite amittere confidentiam vestram, quae magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus usque in finem ³⁾, et in Deo sperantibus proponenda est vita aeterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda ⁴⁾. Haec est enim illa corona iustitiae ⁵⁾, quam post suum certamen et cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, a iusto iudice sibi reddendam; non solum autem sibi, sed et omnibus, qui diligunt adventum eius. Quum enim ille ipse Christus Iesus, tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites ⁶⁾, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quae virtus bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent: nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt facta, divinae legi pro huius vitae statu satisfacisse, et vitam aeternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint ⁷⁾,
47 consequendam, vere promeruisse censeantur; quum Christus, salvator noster, dicat ⁸⁾: *Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.* Ita neque propria nostra iustitia ⁹⁾ tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei; quae enim iustitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhaerentem iustificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod, licet bonis operibus in sacris literis usque adeo tribuatur, ut etiam qui uni ex minimis suis potum aquae frigidae dederit ¹⁰⁾, promittat Christus eum non esse sua mercede cariturum, et Apostolus testetur ¹¹⁾, id, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operari in nobis: absit tamen, ut Christianus homo in se ipso vel confidat vel gloriatur ¹²⁾, et non in Domino, cuius tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita ¹³⁾, quae sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus

---

Sess. VI. 1) Hebr. VI. 10. — 2) ib. X. 35. — 3) Matth. X. 22. — 4) Rom. V. 21. — 5) 2 Tim. IV. 8. — 6) Ioan. XV. 1. seq. — 7) Apoc. XIV. 13. — 8) Ioan. IV. 13. 14 — 9) Rom. X. 3. — 10) Matth. X. 42. Marc. IX. 40. — 11) 2 Cor. IV. 17. 12) 1 Cor. I. 31. 2 Cor. X. 17. — 13) ex ep. Coelestini I. ad episc. Gall. c. 12.

omnes ¹⁾, unusquisque sicut misericordiam et bonitatem, ita severitatem et iudicium ante oculos habere debet, neque se ipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit ²⁾, iudicare; quoniam omnis hominum vita non humano iudicio examinanda et iudicanda est, sed Dei, *qui illuminabit abscondita tenebrarum* ³⁾, *et manifestabit consilia cordium*: et tunc laus erit unicuique a Deo, qui, ut scriptum est ⁴⁾, *reddet unicuique secundum opera sua*.

Post hanc catholicam de iustificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, iustificari non poterit, placuit sanctae synodo hos canones subiungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant.

DE IUSTIFICATIONE.

43

CANON I. Si quis dixerit, hominem suis operibus ⁵⁾, quae vel per humanae naturae vires vel per legis doctrinam fiant, absque divina per Iesum Christum gratia posse iustificari coram Deo: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Iesum dari, ut facilius homo iuste vivere ac vitam aeternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed aegre tamen et difficulter possit: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit ⁶⁾, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione ⁷⁾ atque eius adiutorio hominem credere, sperare, diligere aut poenitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat ac praeparet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere: anathema sit.

CAN. V. Si quis liberum hominis arbitrium post Adae ⁴⁹ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a satana invectum in ecclesiam: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum

SESS. VI. 1) Iac. III. 2. — 2) 1 Cor. IV. 3. 4. — 3) ib. IV. 5. — 4) Matth. XVI. 27. — 5) cf. supra c. 1. et 3. — 6) ib. c. 5. — 7) Rom. V. 5.

operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudae, quam vocatio Pauli: anathema sit.

CAN. VII. Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut, quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare. anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, gehennae metum ¹⁾, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit, sola fide impium iustificari ²⁾, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse eum suae voluntatis motu praeparari atque disponi: anathema sit.

50 CAN. X. Si quis dixerit, homines sine Christi iustitia ³⁾, per quam nobis meruit, iustificari, aut per eam ipsam formaliter iustos esse: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit, homines iustificari vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et caritate, quae in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur ⁴⁾, atque illis inhaereat, aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantum favorem Dei: anathema sit.

CAN. XII. Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinae misericordiae ⁵⁾, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur: anathema sit.

CAN. XIII. Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo et absque ulla haesitatione propriae infirmitatis et indispositionis peccata sibi esse remissa: anathema sit.

CAN. XIV. Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ⁶⁾ ac iustificari ex eo, quod se absolvi ac iustificari certo credat, aut neminem vere esse iustificatum, nisi qui credat se esse iustificatum, et hac sola fide absolutionem et iustificationem perfici: anathema sit.

Sess. VI. 1) Matth. X. 28. Luc. XII. 5. — 2) cf. supr. ead. c. 7. 8. — 3) Gal. II. 16. cf. supr. ead. c. 7. — 4) Rom V. 5. — 5) cf. supr. ead. c. 9. — 6) cf. cap. cit.

CAN. XV. Si quis dixerit, hominem renatum et iustificatum teneri ex fide ad credendum ¹⁾, se certo esse in numero praedestinatorum: anathema sit.

CAN. XVI. Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certo habiturum ²⁾ absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit: anathema sit.

CAN. XVII. Si quis iustificationis gratiam non nisi praedestinis ad vitam contingere dixerit, reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divina potestate praedestinos ad malum: anathema sit.

CAN. XVIII. Si quis dixerit, Dei praecepta homini etiam iustificato ³⁾ et sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia: anathema sit.

CAN. XIX. Si quis dixerit, nihil praeceptum esse in evangelio praeter fidem; cetera esse indifferentia, neque praecepta, neque prohibita, sed libera; aut decem praecepta nihil pertinere ad Christianos: anathema sit.

CAN. XX. Si quis hominem iustificatum et quantumlibet perfectum ⁴⁾ dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et ecclesiae, sed tantum ad credendum, quasi vero evangelium sit nuda et absoluta promissio vitae aeternae sine conditione observationis mandatorum: anathema sit.

CAN. XXI. Si quis dixerit, Christum Iesum a Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant, non etiam ut legislatorem, cui obediant: anathema sit.

CAN. XXII. Si quis dixerit iustificatum ⁵⁾ vel sine speciali auxilio Dei in accepta iustitia perseverare posse, vel cum eo non posse: anathema sit.

CAN. XXIII. Si quis hominem semel iustificatum dixerit amplius peccare non posse ⁶⁾, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse iustificatum; aut contra, posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet ecclesia: anathema sit.

CAN. XXIV. Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conservari ⁷⁾, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse iustificationis adeptae, non autem ipsius augendae causam: anathema sit.

SESS. VI. 1) cf. supr. c. 12. — 2) cf. ib. c. 13. — 3) cf. ib. c. 11. — 4) cf. cap. cit. — 5) cf. supr. ead. c. 13. — 6) cf. ib. c. 14. — 7) cf. ib. c. 10.

CAN. XXV. Si quis in quolibet bono opere iustum saltem venialiter peccare dixerit¹⁾, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo poenas aeternas mereri; tantumque
 53 ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem: anathema sit.

CAN. XXVI. Si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus²⁾, quae in Deo fuerint facta, expectare et sperare aeternam retributionem a Deo per eius misericordiam et Iesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint³⁾: anathema sit.

CAN. XXVII. Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum⁴⁾, nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumvis gravi et enormi, praeterquam infidelitatis peccato semel acceptam gratiam amitti: anathema sit.

CAN. XXVIII. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia simul et fidem semper amitti, aut fidem, quae remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum, qui fidem sine caritate habet, non esse Christianum: anathema sit.

CAN. XXIX. Si quis dixerit, eum, qui post baptismum lapsus est⁵⁾, non posse per Dei gratiam resurgere; aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento poenitentiae, prout sancta Romana et universalis ecclesia, a Christo Domino et eius Apostolis edocta, hucusque professsa est, servavit et docuit: anathema sit.

CAN. XXX. Si quis post acceptam iustificationis gratiam
 54 cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti, et reatum aeternae poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae⁶⁾ vel in hoc saeculo, vel in futuro in purgatorio⁷⁾, antequam ad regna coelorum aditus patere possit: anathema sit.

CAN. XXXI. Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur⁸⁾: anathema sit.

CAN. XXXII. Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita; aut ipsum iustificatum bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam et Iesu Christi meritum, cuius vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam et ipsius vitae aeternae, si tamen in gratia de-

SESS. VI. 1) cf. ib. c. 11. extr. — 2) cf. ib. c. 16. — 3) Matth. XXIV. 13.
 4) cf. supra ead. c. 15. — 5) cf. ib. c. 14. — 6) cf. Sess. XIV. de poenit. c. 8.
 7) cf. Sess. XXV. in pr. — 8) cf. supra ead. c. 11. extr.

cesserit, consecutionem, atque etiam gloriae augmentum: anathema sit.

CAN. XXXIII. Si quis dixerit, per hanc doctrinam catholicam de iustificatione, a sancta synodo hoc praesenti decreto expressam, aliqua ex parte gloriae Dei vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogari, et non potius veritatem fidei nostrae, Dei denique ac Christi Iesu gloriam illustrari: anathema sit.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

55

C. I. *Praelatos convenit in ecclesiis suis residere; si secus fecerint, iuris antiqui poenae in eos innovantur, et novae decernuntur.*

Eadem sacrosancta synodus, eisdem praesidentibus apostolicae sedis legatis, ad restituendam collapsam admodum ecclesiasticam disciplinam, depravatosque in clero et populo Christiano mores emendandos se accingere volens, ab iis, qui maioribus ecclesiis praesunt, initium censuit esse sumendum; integritas enim praesidentium salus est subditorum¹⁾. Confidens itaque per Domini ac Dei nostri misericordiam providamque ipsius Dei in terris vicarii sollertiam omnino futurum, ut ad ecclesiarum regimen, onus quippe angelicis humeris formidandum, qui maxime digni fuerint, quorumque prior vita ac omnis aetas, a puerilibus exordiis usque ad perfectiores annos per disciplinae stipendia ecclesiasticae laudabiliter acta, testimonium praebeat, secundum venerabiles beatorum Patrum sanctiones²⁾ assumantur: omnes patriarchalibus, primatialibus, metropolitanis et cathedralibus ecclesiis quibuscunque quovis nomine ac titulo praefectos monet ac monitos esse vult, ut attendentes sibi³⁾ et universo gregi, in quo Spiritus sanctus posuit eos regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo, vigilant, sicut Apostolus praecipit⁴⁾, in omnibus laborent, et ministerium suum impleant. Implere autem illud se nequaquam posse sciant, si greges sibi commissos⁵⁾ mercenariorum⁵⁶ more deserant, atque ovium suarum, quarum sanguis de eorum est manibus a supremo iudice requirendus⁶⁾, custodiae minime incumbant, quum certissimum sit, non admitti pastoris excusationem, si lupo oves comedit, et pastor nescit. Ac nihilominus, quia nonnulli, quod vehementer dolendum est, hoc tempore reperiuntur, qui propriae etiam salutis immemores,

SER. VI. 1) c. 5. D. LXI. (Leo I.) — 2) cf. ex. gr. 4. D. LIX. (Coelest. I.) c. 2. D. LXI. (Hormisd.) c. 6. ead. (conc. Laodic.) — 3) Act. XX. 28. — 4) 2 Tim. IV. 5. — 5) Ioan. X. 12. — 6) Ezech. XXXIII. 6.

terrenaque coelestibus ac divinis humana praeferentes, in diversis curiis vagantur, aut in negotiorum temporalium sollicitudine, ovili derelicto atque ovium sibi commissarum cura neglecta, se detinent occupatos: placuit sacrosanctae synodo, antiquos canones¹⁾, qui temporum atque hominum iniuria paene in desuetudinem abierunt, adversus non residentes promulgatos innovare, quemadmodum virtute praesentis decreti innovat; ac ulterius, pro firmiori eorundem residentia et reformatandis in ecclesia moribus, in hunc, qui sequitur, modum statuere atque sancire. Si quis a patriarchali, primatiali, metropolitana seu cathedrali ecclesia, sibi quocunque titulo, causa, nomine seu iure commissa, quacunque ille dignitate, gradu et praeeminentia praeferat, legitimo impedimento seu iustis et rationabilibus causis²⁾ cessantibus, sex mensibus³⁾ continuis extra suam dioecesim morando abfuerit, quartae partis fructuum unius anni, fabricae ecclesiae et pauperibus loci per superiorem ecclesiasticum applicandorum, poenam ipso iure incurrat. Quod si per alios sex⁴⁾ menses in huiusmodi absentia perseveraverit, aliam quartam partem fructuum similiter applicandam eo ipso amittat. Crescente vero contumacia, ut
 57 severiori sacrorum canonum censurae subiiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressus ecclesiae eo ipso incurrenda, infra tres menses per literas seu nuncium Romano Pontifici denunciare teneatur, qui in ipsos absentes, prout cuiusque maior aut minor contumacia exegerit, suae supremae sedis auctoritate animadvertere, et ecclesiis ipsis de pastoribus utilioribus providere poterit, sicut in Domino noverit salubriter expedire.

C. II. *Nulli beneficium exigens personalem residentiam obtinenti abesse licet, nisi iusta de causa ab episcopo approbanda, qui tum etiam vicarium subducta parte fructuum substituat ob curam animarum.*

Episcopis inferiores, quaevis beneficia ecclesiastica personalem residentiam de iure sive consuetudine exigentia in titulum sive commendam obtinentes, ab eorum ordinariis, quemadmodum eis pro bono ecclesiarum regimine et divini cultus augmento, locorum et personarum qualitate pensata, expediens videbitur, opportunis iuris remediis residere cogantur, nullique privilegia seu indulta perpetua de non residendo

SESS. VI. 1.) cf. c. 20. C. VII. qu. 1. (Gregor. I.) et seqq.; tot. tit. X. de cler. non res. III. 4. et in VI to III. 3. — 2) cf. infr. Sess. XXIII. de ref. c. 1. — 3) c. 11. X. de cler. non resid. (Innoc. III.) — 4) cf. Sess. XXIII. de ref. c. 1.

aut de fructibus in absentia percipiendis suffragentur¹⁾; indulgentiis vero et dispensationibus temporalibus, ex veris et rationalibus causis tantum concessis, et coram ordinario legitime probandis, in suo robore permansuris; quibus casibus nihilominus officium sit episcoporum, tanquam in hac parte a sede apostolica delegatorum, providere, ut per deputationem idoneorum vicariorum²⁾, et congruae portionis fructuum assignationem cura animarum nullatenus negligatur; nemini quoad hoc privilegio seu exemptione quacunque suffragante.

C. III. *Excessus saecularium clericorum et regularium degentium extra monasteria ab ordinario loci corrigantur.*

Ecclesiarum praelati ad corrigendum subditorum excessus prudenter ac diligenter intendant, et nemo saecularis clericus cuiusvis personalis, vel regularis extra monasterium degens etiam sui ordinis privilegii praetextu tutus censeatur³⁾, quo minus, si deliquerit, ab ordinario loci, tanquam super hoc a sede apostolica delegato, secundum canonicas sanctiones visitari, puniri et corrigi valeat.

C. IV. *Ecclesias quascunque episcopi et alii maiores praelati, quoties opus fuerit, visitent, omnibus, quae huic decreto obstare possent, sublati.*

Capitula cathedralium⁴⁾ et aliarum maiorum ecclesiarum illorumque personae nullis exemptionibus, consuetudinibus, sententiis, iuramentis, concordiiis, quae tantum suos obligent auctores, non etiam successores, tueri se possint, quo minus a suis episcopis et aliis maioribus praelatis per se ipsos solos, vel illis, quibus sibi videbitur, adiunctis, iuxta canonicas sanctiones⁵⁾ toties, quoties opus fuerit, visitari, corrigi et emendari etiam auctoritate apostolica possint et valeant.

C. V. *Episcopi in aliena dioecesi nec pontificalia exerceant, nec ordines conferant.*

Nulli episcopo liceat cuiusvis privilegii praetextu pontificalia in alterius dioecesi exercere⁶⁾, nisi de ordinarii loci expressa licentia, et in personas eidem ordinario subiectas tantum. Si secus factum fuerit, episcopus ab exercitio pontificalium, et sic ordinati ab executione ordinum sint ipso iure suspensi.

Sess. VI. 1) cf. c. 15. de rescr. in VIto I. 3. (Bonif. VIII.) — 2) c. 34. de elect. in VIto I. 6. (Bonif. VIII.) — 3) cf. Sess. XIV. de ref. c. 4. seq. — 4) cf. Sess. XIV. l. c. Sess. XXV. de ref. c. 6. — 5) cf. Sess. XXV. l. c. — 6) cf. Sess. XIV. de ref. c. 2. 3. 9.

Indictio futurae sessionis.

Placetne vobis, proximam futuram sessionem celebrari die Iovis feria quinta post primam dominicam subsequentis Quadragesimae, quae erit dies tertia mensis Martii? Responderunt: *Placet*.

SESSIO SEPTIMA,

CELEBRATA

DIE III. MENSIS MARTII MDXLVII.

DECRETUM DE SACRAMENTIS.

Prooemium.

Ad consummationem salutaris de iustificatione doctrinae, quae in praecedenti proxima sessione uno omnium Patrum consensu promulgata fuit, consentaneum visum est de sanctissimis ecclesiae sacramentis agere, per quae omnis vera iustitia vel incipit, vel coepta augetur, vel amissa reparatur. Propterea sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, ad errores eliminandos, et extirpandas haereses, quae circa sanctissima ipsa sacramenta hac nostra tempestate tum de damnatis olim a Patribus nostris haeresibus suscitatae, tum etiam de novo adinventae sunt, quae catholicae ecclesiae puritati et animarum saluti magnopere officiunt, sanctarum scripturarum doctrinae, apostolicis traditionibus atque aliorum conciliorum et Patrum consensui inhaerendo, hos praesentes canones statuendos et decernendos censuit, reliquos, qui supersunt, ad coepti operis perfectionem deinceps divino Spiritu adiuvante editura.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAN. I. Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo¹⁾ Domino nostro instituta; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet: baptismum, confirmationem, eucharistiam²⁾, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum: anathema sit.

Sess. VII. 1) conc. Flor. in decr. Eugen. IV. ad Armenos. — 2) c. 9. X. de haeret. V. 7. (Luc. III.)

CAN. II. Si quis dixerit, ea ipsa novae legis sacramenta a sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia ceremoniae sunt aliae, et alii ritus externi: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit, haec septem sacramenta ita⁶¹ esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci¹⁾, licet omnia singulis necessaria non sint: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, sacramenta novae legis non continere gratiam²⁾, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel iustitiae, et notae quaedam Christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus: anathema sit.

CAN. VII. Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiam si rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, per ipsa novae legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam⁶² fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit, in tribus sacramentis³⁾, baptismo scilicet, confirmatione, et ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt: anathema sit.

CAN. X. Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo⁴⁾ et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit, in ministris⁵⁾, dum sacramenta faciunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit ecclesia: anathema sit.

CAN. XII. Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quae ad sacramentum

SESS. VII. 1) cf. supra Sess. VI. de iustif. c. 7. et can. 9. — 2) conc. Flor. in decr. Eugen. IV. ad Armenos — 3) cf. infr. Sess. XXIII. can. 4. ex cit. decr. ad Armen. — 4) cf. Sess. XIV. de poen. c. 6. de sacr. unct. c. 3. — 5) conc. Flor. in decr. Eugen.

conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum: anathema sit.

CAN. XIII. Si quis dixerit, receptos et approbatos ecclesiae catholicae ritus in solemnibus sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcunque ecclesiarum pastorem mutari posse: anathema sit.

DE BAPTISMO.

CAN. I. Si quis dixerit, baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi¹⁾: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi²⁾, atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi³⁾: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto*, ad metaphoram aliquam detorsit: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit, in ecclesia Romana, quae omnium ecclesiarum mater est⁴⁾ et magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, baptismum⁵⁾, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit ecclesia, non esse verum baptismum: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, baptismum liberum esse⁶⁾, hoc est, non necessarium ad salutem: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere: anathema sit.

CAN. VII. Si quis dixerit, baptizatos per baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri, non autem universae legis Christi servandae: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae ecclesiae praeceptis, quae vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quae post baptismum fiunt, vi promissionis in baptismo ipso iam factae ir-

SESS. VII. 1) cf. c. 39. D. IV. de cons. (Aug.) c. 149. ib. (Aug.) — 2) cf. c. 5. X. de bapt. III. 45. (Innoc. III.) — 3) Ioan. III. 5. — 4) cf. c. 9. X. de haer. V. 1. (Luc. III.) — 5) cf. c. 91. neq. C. I. qu. 1. (Aug.) — 6) Ioan. III. 5. — c. 142. D. IV. de cons. (Aug.)

rita esse intelligant, quasi per ea et fidei, quam professi sunt, detrahatur, et ipsi baptismo: anathema sit.

CAN. X. Si quis dixerit, peccata omnia, quae post baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit, verum et rite collatum baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negaverit, quum ad poenitentiam convertitur: anathema sit.

CAN. XII. Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, 65 nisi ea aetate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo: anathema sit.

CAN. XIII. Si quis dixerit, parvulos¹⁾ eo, quod aetum credendi non habent, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea, quum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos; aut praestare omitti eorum baptismum, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide ecclesiae: anathema sit.

CAN. XIV. Si quis dixerit, huiusmodi parvulos baptizatos, quum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint quod patini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt; et, ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos; nec alia interim poena ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab eucharistiae aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: anathema sit.

DE CONFIRMATIONE.

CAN. I. Si quis dixerit, confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse²⁾, et non potius verum et proprium sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse quam catechesim quandam, qua adolescentiae proximi fidei suae rationem coram ecclesia exponebant: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, iniurios esse Spiritui sancto 66 eos, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit, sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum³⁾, sed quemvis simplicem sacerdotem: anathema sit.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

Eadem sacrosancta synodus, eisdem praesidentibus et legatis, inceptum residentiae et reformationis negotium¹⁾ ad Dei laudem et Christianae religionis incrementum prosequi intendens, ut sequitur statuendum censuit, salva semper in omnibus sedis apostolicae auctoritate.

C. I. *Quis capax regiminis ecclesiarum cathedralium.*

Ad cathedralium ecclesiarum regimen nullus²⁾, nisi ex legitimo matrimonio natus, et aetate matura, gravitate morum literarumque scientia, iuxta constitutionem Alexandri tertii³⁾, quae incipit: *Quum in cunctis*, in concilio Lateranensi promulgatam, praeditus assumatur.

67 C. II. *Tenentes plures cathedrales ecclesias iubentur omnes excepta una dimittere certo modo et tempore.*

Nemo, quacunque etiam dignitate, gradu aut praeceminentia praefulgens, plures metropolitanas seu cathedrales ecclesias in titulum sive commendam, aut alio quovis nomine contra sacrorum canonum instituta⁴⁾ recipere et simul retinere praesumat, quum valde felix sit ille censendus, cui unam ecclesiam bene ac fructuose et cum animarum sibi commissarum salute regere contigerit. Qui autem plures ecclesias contra praesentis decreti tenorem nunc detinent, una, quam maluerint, retenta, reliquas infra sex menses, si ad liberam sedis apostolicae dispositionem pertineant, alias infra annum dimittere teneantur; alioquin ecclesiae ipsae, ultimo obtenta duntaxat excepta, eo ipso vacare, censeantur.

C. III. *Habilibus duntaxat personis beneficia conferantur.*

Inferiora beneficia ecclesiastica, praesertim curam animarum habentia, personis dignis et habilibus, et quae in loco residere ac per se ipsos curam ipsam exercere valeant; iuxta constitutionem Alexandri III. in Lateranensi, quae incipit: *Quia nonnulli*⁵⁾, et aliam Gregorii X. in generali Lugdunensi concilio, quae incipit: *Licet canon*⁶⁾, editam conferantur. Aliter autem facta collatio sive provisio omnino irritetur, et

Sess. VII. 1) cf. supra Sess. VI. de ref. c. 2. — 2) cf. infr. Sess. XXII. de ref. c. 2. — 3) c. 7. X. de elect. I. 6. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 4) c. 2. D. LXX. (conc. Plac.) c. 3. C. X. qu. 3. (conc. Tol. XVI.) c. 1. C. XXI. qu. 1. (conc. Nic. II.) ead. c. 2. (conc. Chalced.) c. 7. X. de elect. I. 6. (Innoc. III.) c. 5. et 13. X. de praeb. III. 5. (Alex. III.) c. 28. ib. (Innoc. III.) c. 32. de praeb. in VIto III. 4. (Bonif. VIII.) — 5) c. 3. X. de cler. non res. III. 4. et infr. l. c. — 6) c. 14. de elect. in VIto I. 6. et infr. l. c.

ordinarius collator poenas constitutionis concilii generalis, quae incipit: *Grave nimis*¹⁾, se noverit incursum.

C. IV. *Plurium beneficiorum retentor contra canones iis privatur.*

Quicumque de cetero plura curata aut alias incompatibilia beneficia ecclesiastica²⁾ sive per viam unionis ad vitam, seu commendae perpetuae, aut alio quocunque nomine et titulo contra formam sacrorum canonum et praesertim constitutionis Innocentii III., quae incipit: *De multa*³⁾, recipere ac simul retinere praesumpserit, beneficiis ipsis iuxta ipsius constitutionis dispositionem ipso iure, etiam praesentis canonis vigore, privatus existat.

C. V. *Plura beneficia curata obtinentes ordinario suas dispensationes exhibeant, qui de vicario ecclesiis provideat, congrua portione fructuum assignata.*

Ordinarii locorum quoscunque plura curata aut alias incompatibilia beneficia ecclesiastica obtinentes dispensationes suas exhibere districte compellant, et alias procedant iuxta constitutionem Gregorii X. in generali Lugdunensi concilio editam, quae incipit: *Ordinarii*⁴⁾, quam eadem sancta synodus innovandam censet et innovat; addens insuper, quod ipsi ordinarii etiam per idoneorum vicariorum deputationem, et congruae portionis fructuum assignationem omnino provideant, ut animarum cura nullatenus negligatur, et beneficia ipsa debitis obsequiis minime defraudentur; appellationibus, privilegiis et exemptionibus quibuscunque, etiam cum iudicum specialium deputatione, et illorum inhibitionibus in praemissis nemini suffragantibus.

C. VI. *Quae beneficiorum uniones validae censeantur.*

Uniones perpetuae⁵⁾; a quadraginta annis citra factae, examinari ab ordinariis tanquam a sede apostolica delegatis possint, et quae per subreptionem vel per obreptionem obtentae fuerint, irritae declarentur. Illae vero, quae a dicto tempore citra concessae nondum in toto vel in parte sortitae sunt effectum, et quae deinceps ad cuiusvis instantiam fient, nisi eas ex legitimis aut alias rationabilibus causis, coram loci ordinario, vocatis quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit, per subreptionem obtentae praesumantur, ac propterea, nisi

Sess. VII. 1) c. 29. X. de praeb. III. 5. (conc. Lat. IV.) et infr. l. c. — 2) cf. infr. Sess. XXIV. de ref. c. 17. — 3) c. 28. X. de praeb. III. 5. et infr. l. c. — 4) c. 3. de off. ord. in VIto l. 16. et infr. l. c. — cf. Sess. VI. de ref. c. 1. extr. et infr. c. 7. — 5) cf. Sess. XIV. de ref. c. 9. Sess. XXIV. de ref. c. 13. Sess. XXV. de ref. c. 9.

aliter a sede apostolica declaratum fuerit, viribus omnino careant.

C. VII. *Beneficia ecclesiastica unita visitentur; per vicarios etiam perpetuos cura animarum exerceatur; quorum deputatio fiat cum portione assignanda, etiam super re certa.*

Beneficia ecclesiastica curata¹⁾, quae cathedralibus, collegiatis, seu aliis ecclesiis vel monasteriis, beneficiis, seu collegiis aut piis locis quibuscunque perpetuo unita et annexa reperiuntur, ab ordinariis locorum annis singulis visitentur, qui sollicite providere procurent²⁾, ut per idoneos vicarios, etiam perpetuos, nisi ipsis ordinariis pro bono ecclesiarum regimine aliter expedire videbitur, ab eis cum tertiae partis fructuum, aut maiori vel minori, arbitrio ipsorum ordinariorum, portione, etiam super certa re assignanda, ibidem deputandos animarum cura laudabiliter exerceatur; appellationibus, privilegiis, exemptionibus, etiam cum iudicum deputatione, et illorum inhibitionibus quibuscunque in praemissis minime suffragantibus.

C. VIII. *Ecclesiae reparentur. Cura animarum sollicite habeatur.*

Locorum ordinarii ecclesias quascunque quomodolibet exemptas auctoritate apostolica singulis annis visitare teneantur³⁾, et opportunis iuris remediis providere, ut quae reparatione indigent reparentur, et cura animarum, si qua illis immineat, aliisque debitis obsequiis minime defraudentur; appellationibus, privilegiis, consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore praescriptis, iudicum deputationibus et illorum inhibitionibus penitus exclusis.

C. IX. *Munus consecrationis non differendum.*

71 Ad maiores ecclesias promoti munus consecrationis infra tempus a iure statutum suscipiant⁴⁾, et prorogationes ultra sex menses concessae nulli suffragentur.

C. X. *Sede vacante capitula nulli dent reverendas, nisi arctato occasione obtinendi aut obtenti beneficii; variae contravenientium poenae.*

Non liceat capitulis ecclesiarum sede vacante infra annum a die vacationis ordinandi licentiam, aut literas dimissorias seu reverendas, ut aliqui vocant, tam ex iuris communis dispositione⁵⁾, quam etiam cuiusvis privilegii aut consuetudinis vi-

Sess. VII. 1) cf. Sess. XIV c. 9. — 2) cf. supr. c. 5. et infr. Sess. XXV. de ref. c. 16. — 3) cf. c. 10. C. X. qu. 1. (conc. Tarrac.) c. 11. ead. (conc. Tol. IV.) c. 12. ead. (conc. Brac. II.) — infr. Sess. XXI. de ref. c. 8. Sess. XXIV. de ref. c. 9. — 4) c. 2. D. LXXV. (conc. Chalc.) c. 1. D. C. (conc. Rav.) — 5) c. 3. de temp. ord. in VIto I. 9. (Bonif. VIII.) — cf. infr. Sess. XXIII. de ref. c. 10.

gore alicui, qui beneficii ecclesiastici recepti sive recipiendi occasione arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiaceat interdicto, et sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalibus, gaudeant. In maioribus vero ab executione ordinum ad beneplacitum futuri praelati sint ipso iure suspensi.

C. XI. *Facultates de promovendo sine iusta causa nemini suffragentur.*

Facultates de promovendo a quocunque non suffragentur, nisi habentibus legitimam causam, ob quam a propriis episcopis ordinari non possint, in literis exprimendam; et tunc non ordinentur, nisi ab episcopo¹⁾ in sua dioecesi residente, aut⁷² pro eo pontificalia exercente, et diligenti praevio examine.

C. XII. *Facultas de non promovendo annum non excedat.*

Facultates de non promovendo, praeterquam in casibus a iure expressis²⁾ concessae, ad annum tantum suffragentur.

C. XIII. *A quocunque praesentati non instituantur sine praevio examine ordinarii et approbatione, certis exceptis.*

Praesentati seu electi vel nominati a quibusvis ecclesiasticis personis, etiam sedis apostolicae nunciis, ad quaevis ecclesiastica beneficia non instituantur, nec confirmentur³⁾, neque admittantur, etiam praetextu cuiusvis privilegii, seu consuetudinis etiam ab immemorabili tempore praescriptae, nisi fuerint prius a locorum ordinariis examinati et idonei reperti. Et nullus appellationis remedio se tueri possit, quo minus examen subire teneatur. Praesentatis tamen⁴⁾, electis seu nominatis ab universitatibus seu collegiis generalium studiorum exceptis.

C. XIV. *Quaenam causae civiles ab episcopis cognosci possint.* 73

In exemptorum causis constitutio Innocentii IV., quae incipit: *Volentes*⁵⁾, in generali concilio Lugdunensi edita, servetur, quam eadem sacrosancta synodus innovandam censuit et innovat, addendo insuper, quod in civilibus causis mercedum et miserabilium personarum clerici saeculares aut regulares, extra monasterium degentes, quomodolibet exempti, etiam si certum iudicem a sede apostolica deputatum in par-

Sess. VII. 1) cf. Sess. VI. de ref. c. 5. Sess. XIV. de ref. c. 2. — 2) c. 14. 34. de elect. in VIto I. 6. (Bonif. VIII.) — 3) cf. Sess. XXV. de ref. c. 9. — 4) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 18. — 5) c. 1. de privil. in VIto V. 7. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. cf. Sess. XIV. de ref. c. 6.

tibus habeant; in aliis vero, si ipsum iudicem non habuerint, coram locorum ordinariis, tanquam in hoc ab ipsa sede delegatis, conveniri et iure medio ad solvendum debitum cogi et compelli possint; privilegiis, exemptionibus, conservatorum deputationibus et eorum inhibitionibus adversus praemissa nequaquam valituris.

C. XV. Ordinarii curent, ut hospitalia quaecunque, etiam exempta, a suis administrantibus fideliter gubernentur.

Curent ordinarii, ut hospitalia quaecunque a suis administratoribus¹⁾, quocunque illi nomine censeantur, etiam quomodolibet exemptis, fideliter et diligenter gubernentur, constitutionis concilii Viennensis, quae incipit: *Quia contingit*²⁾,
74 forma servata. Quam quidem constitutionem eadem sancta synodus innovandam duxit et innovat cum derogationibus in ea contentis.

Indictio futurae sessionis.

Item haec sacrosancta synodus statuit et decrevit, proximam futuram sessionem habendam et celebrandam esse die Iovis, feria quinta post sequentem dominicam in Albis, quae erit vigesima prima mensis Aprilis praesentis anni MDXLVII.

BULLA FACULTATIS TRANSFERENDI CONCILII.

Paulus Episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Ioanni Mariae episcopo Praenestino, et dilectis filiis Marcello tit. S. Crucis in Ierusalem presbytero, ac Reginaldo S. Mariae in Cosmedin diacono cardinalibus, nostris et apostolicae sedis legatis de latere salutem et apostolicam benedictionem.

Regimini universalis ecclesiae, meritis licet imparibus, disponente Domino praesidentes, nostri officii partes esse putamus, ut, si quid gravius causa reipublicae Christianae constituendum sit, id non modo tempore opportuno, verum etiam loco commodo et idoneo perficiatur. Quum itaque nos nuper, postquam suspensionem celebrationis sacri oecumenici et universalis concilii, alias per nos in civitate Tridentina ex causis tunc expressis de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu indicti, ex certis aliis etiam

---

SESS. VII. 1) cf. Sess. XXV. de ref. c. 8. — 2) Clem. 2. de relig. dom. III. 11. (Clem. V.) et infr. I. c.

tunc expressis causis usque ad aliud opportunius et commodius tempus per nos declarandum de simili consilio et assensu factam, audita pace inter carissimos in Christo filios nostros, Carolum Rom. imperatorem semper augustum, et Franciscum Francorum regem Christianissimum conciliata, pari consilio et assensu sustuleramus et amoveramus: nequeunt ipsi, tunc legitime impediti, ad dictam civitatem personaliter accedere,⁷⁵ et eidem concilio interesse, vos nostros et apostolicae sedis legatos de latere in eodem concilio de simili consilio constituerimus et deputaverimus, vosque ad eandem civitatem tanquam pacis angelos destinaverimus, prout in diversis nostris desuper confectis literis plenius continetur: Nos, ne tam sanctum celebrationis concilii huiusmodi opus ex incommoditate loci, aut alias quovis modo impediatur aut plus debito differatur, opportune providere volentes, motu proprio et certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine, parique consilio et assensu vobis insimul, aut duobus ex vobis, reliquo legitimo impedimento detento, seu inde forte absente, quando-cunque vobis videbitur, concilium praedictum de eadem civitate Tridentina ad quaecunque aliam commodiorem et opportuniorem seu tutiorem civitatem, de qua vobis etiam videbitur, transferendi et mutandi, ac illud in ipsa civitate Tridentina supprimendi et dissolvendi, nec non praelatis et aliis personis concilii huiusmodi, ne in eo ad ulteriora in dicta civitate Tridentina procedant, etiam sub censuris et poenis ecclesiasticis inhibendi, ac idem concilium in alia civitate huiusmodi, ad quam illud transferri et mutari contigerit, continuandi, tenendi et celebrandi, et ad illud praelatos et alias personas concilii Tridentini huiusmodi, etiam sub periurii et aliis in literis indictionis concilii huiusmodi expressis poenis, evocandi, eidemque sic translato et mutato concilio nomine et auctoritate praedictis praesidendi, ac in eo procedendi ceteraque in praemissis, et circa ea necessaria et opportuna alias iuxta priorum vobis directarum literarum continentiam et tenorem faciendi, statuendi, ordinandi et exsequendi, plenam et liberam apostolica auctoritate tenore praesentium concedimus potestatem et facultatem; ratum et gratum habituri quicquid per vos in praemissis factum, statutum, ordinatum executumve fuerit, idque facturi auctore Domino inviolabiliter observari; non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae concessionis infringere, vel ⁷⁶

ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis dominicae MDXLVII. VIII. Kalend. Mart. Pontificatus nostri anno XI.

FAB. EPISCOPUS SPOL.

B. MOTTA.

SESSIO OCTAVA,

CELEBRATA

DIE XI. MENSIS MARTII MDXLVII.

DECRETUM DE TRANSLATIONE CONCILII.

Placetne vobis decernere et declarare, de huiusmodi morbo ex praemissis et aliis allegatis ita manifeste et notorie constare, ut praelati in hac civitate sine vitae discrimine commorari, et in ea ideirco inviti minime retineri possint et debeant? itemque attento recessu multorum praelatorum post proxime praeteritam sessionem, et attentis protestationibus aliorum complurium praelatorum in congregationibus generalibus factis, hinc omnino timore ipsius morbi abire volentium, qui iuste detineri non possunt, et ex quorum discessu concilium vel dissolveretur, vel ex paucitate praelatorum bonus eius progressus impediretur, et attento etiam imminente periculo vitae, et aliis causis per aliquos ex patribus in ipsis congregationibus allegatis, utpote notorie veris et legitimis: placetne vobis similiter decernere et declarare, pro conservatione et prosecutione ipsius concilii, securitate vitae ipsorum praelatorum, concilium ipsum ad civitatem Bononiae, veluti ad locum magis paratum, salubrem et idoneum, pro tempore transferendum esse, et ex nunc transferri, et ibidem sessionem 77 iam indictam statuta die vigesima prima Aprilis celebrandam esse et celebrari; et successive ad ulteriora procedendum, donec sanctissimo domino nostro et sacro concilio expedire videbitur, ut ad hunc seu alium locum, communicato etiam consilio cum invictissimo caesare, Christianissimo rege, et aliis regibus ac principibus Christianis, ipsum concilium reduci possit et debeat? Responderunt: *Placet.*

SESSIO NONA,
BONONIAE CELEBRATA
DIE XXI. MENSIS APRILIS MDXLVII.

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Haec sacrosancta oecumenica et generalis synodus, quae dudum in civitate Tridentina congregata erat, nunc Bononiae in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea nomine sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Pauli divina providentia Papae III., eisdem reverendissimis dominis, D. Ioanne Maria episcopo Praenestino de Monte, et Marcello tit. S. Crucis in Ierusalem presbytero, S. R. E. cardinalibus et apostolicis de latere legatis, considerans, quod die undecima mensis Martii praesentis anni in generali publica sessione, in eadem civitate Tridenti et in loco consueto celebrata, omnibusque agendis de more peractis, ex causis tunc instantibus, urgentibus et legitimis, interveniente etiam auctoritate sanctae sedis apostolicae, eisdem reverendissimis praesidentibus etiam specialiter concessa, decrevit et ordinavit, concilium ex eo loco in hanc civitatem transferendum esse, sicuti transtulit, itemque sessionem pro praesenti die vigesima prima Aprilis illic indictam, ut de sacramentorum et reformationis materiis, de quibus tractandum proposuerat, canones sancirentur et promulgarentur, in hac ipsa civitate Bononiae celebrari debere; consideransque, nonnullos ex patribus, qui in hoc concilio interesse consueverunt, his superioribus maioris hebdomadae et solemnitatis paschalis diebus in propriis ecclesiis occupatos, aliquos etiam aliis impedimentis detentos, huc nondum accessisse, quos tamen brevi adfuturos sperandum est, ac propterea factum esse, ut non ea, quam sancta synodus desiderabat, praelatorum frequentia potuerint materiae ipsae sacramentorum et reformationis examinari et discuti: ut omnia maturo consilio, cum dignitate et gravitate debita fiant, bonum, opportunum et expediens censuit censetque, sessionem praedictam, quae hoc ipso die, ut praefertur, celebranda erat, ad diem Iovis infra octavam Pentecostes proxime futuram quoad ipsas materias expediendas differendam et prorogandam esse, quemadmodum differt ac prorogat; quam diem et rei gerendae maxime opportunam, et patribus praesertim absentibus percommendam iudicavit et iudicat: hoc tamen adiecto, quod terminum ipsum ipsa sancta synodus pro

eius arbitrio et voluntate, sicuti rebus concilii putaverit expedire, etiam in privata congregatione restringere et imminuere possit et valeat.

**SESSIO DECIMA,
BONONIAE CELEBRATA
DIE II. MENSIS IUNII MDXLVII.**

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Quamvis haec sacrosancta oecumenica et generalis synodus sessionem, quae die vigesima prima mensis Aprilis proxime praeteriti super sacramentorum et reformationis materiis in hac inclyta civitate Bononiae, ex decreto in urbe Tridentina in publica sessione die undecima mensis Martii promulgato, celebranda erat, propter aliquas causas, ac praesertim propter absentiam nonnullorum Patrum, quos brevi adfuturos sperabat, ad hunc praesentem diem differendam et prorogandam esse decreverit: volens tamen cum iis, qui non venerunt, etiam adhuc benigne agere, eadem sacrosancta synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus et apostolicae sedis legatis, statuit et decernit, sessionem ipsam, quam hac die secunda mensis Iunii praesentis anni millesimi quingentesimi quadragesimi septimi celebrare decreverat, ad diem Iovis post festum Nativitatis beatae Mariae Virginis, quae erit decima quinta mensis Septembris proxime futuri, quoad praedictas et alias materias expediendas differendam et prorogandam esse, quemadmodum differt et prorogat; ita tamen, quod prosecutio discussionis et examinationis tam eorum, quae ad dogmata, quam ad reformationem pertinent, interim non omittatur, et terminum ipsum ipsa sancta synodus pro eius libito et voluntate etiam in privata congregatione abbreviare et prorogare libere possit et valeat.

Die XIV. Septembris MDXLVII. in congregatione generali Bononiae prorogata fuit sessio, quae futura erat die sequenti, ad beneplacitum sacri concilii.

BULLA RESUMPTIONIS
CONCILII TRIDENTINI,
SUB IULIO III. PONT. MAX.

Iulius Episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam. Quum ad tollenda religionis nostrae dissidia, quae in Germania longo tempore non sine totius Christiani orbis perturbatione et scandalo vigerunt, bonum, opportunum et expediens esse videatur, sicuti etiam carissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum imperator semper augustus⁸⁰ nobis per suas literas et nuncios significari fecit, ut sacrum oecumenicum generale concilium per fel. rec. Paulum Papam III. praedecessorem nostrum indictum, et per nos, tunc cardinalatus honore fungentes, atque ipsius praedecessoris nomine, una cum duobus aliis sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus ipsi concilio praesidentes, inceptum, ordinatum et continuatum, in quo plures publicae et solemnes habitae fuerunt sessiones, pluraque tam in causa fidei quam reformationis promulgata decreta, multaque etiam ad utramque causam pertinentia examinata et discussa, ad civitatem Tridentinam reduceretur: Nos, ad quos, ut summos pro tempore Pontifices, spectat generalia concilia indicere et dirigere, ut ecclesiae pacem et Christianae fidei atque orthodoxae religionis incrementum ad omnipotentis Dei laudem et gloriam procuremus, et, quantum in nobis est, tranquillitati ipsius Germaniae, quae sane provincia retroactis temporibus in vera religione, ac sacrorum conciliorum et sanctorum Patrum doctrina excolenda, exhibendaque maximis Pontificibus, Christi Redemptoris nostri in terra vicariis, debita obedientia et reverentia nulli Christianorum provinciae fuit unquam secunda, paterne consulamus; sperantes per ipsius Dei gratiam et benignitatem futurum, ut reges omnes ac principes Christiani iustis piisque nostris hac in re votis annuant, faveant atque assistant: venerabiles fratres patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios abbates, omnesque alios et singulos, qui de iure, vel consuetudine, vel privilegio conciliis generalibus interesse debent, quosque idem praedecessor noster in suis indictionis et aliis quibuscunque desuper confectis et publicatis literis concilio interesse voluit, per viscera misericordiae Domini nostri Iesu Christi hortamur, requirimus et monemus, ut proximis⁸¹ futuris Kal. Maii, quem diem ad ipsum concilium in eo, in

quo nunc reperitur, statu resumendum et prosequendum, prae-
via matura deliberatione et ex certa nostra scientia, et de
apostolicae auctoritatis plenitudine ac venerabilium fratrum
nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium consilio et
assensu statuimus et declaramus, in ipsa civitate Tridenti, le-
gitimo cessante impedimento, convenire et se congregare, ac
ipsius concilii continuationi et prosecutioni omni mora post-
posita incumbere velint. Nos enim operam sedulo daturi su-
mus, ut eodem tempore in eadem civitate nostri omnino ad-
sint legati, per quos, si per aetatem nostram valetudinemque
et sedis apostolicae necessitates personaliter adesse nequive-
rimus, Spiritu sancto duce ipsi concilio praesidebimus; qua-
cunque ipsius concilii translatione et suspensione ceterisque
contrariis non obstantibus quibuscunque, ac praesertim illis,
quae idem praedecessor noster in suis literis praedictis, quas
cum omnibus et singulis in eis contentis clausulis et decretis
in suo robore permanere volumus atque decernimus, et, qua-
tenus opus sit, innovamus, voluit non obstare; irritum nihilo-
minus decernentes et inane, si secus super his a quoquam
quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit atten-
tari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam no-
strorum hortationis, requisitionis, monitionis, statuti, declara-
tionis, innovationis, voluntatis et decretorum infringere, vel
ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare
praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum
Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursum. Datum
Romae apud sanctum Petrum anno Incarnationis dominicae
MDL. XVIII. Kalendas Decembris Pontificatus nostri anno I.

M. CARDINALIS CRESCEN.

ROM. AMASAEUS.

SESSIO XI.

82 CONCILII TRIDENTINI,

QUAE EST PRIMA

SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA KALENDIS MAII MDLI.

DECRETUM DE RESUMENDO CONCILIO.

Placetne vobis, ad laudem et gloriam sanctae et indivi-
duae Trinitatis, Patris, et Filii et Spiritus sancti, ad incre-

mentum et exaltationem fidei et religionis Christianae, sacrum oecumenicum et generale concilium Tridentinum iuxta formam et tenorem literarum sanctissimi domini nostri resumere debere, et procedendum esse ad ulteriora? Responderunt: *Placet.*

Indictio futurae sessionis.

Placetne vobis, proximam futuram sessionem habendam et celebrandam esse in futuris Kal. Septembris? Responderunt: *Placet.*

SESSIO XII.

83

QUAE EST SECUNDA

SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE PRIMA SEPTEMBRIS MDLI.

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, quae in proxime praeterita sessione sequentem hanc hodie habendam et ad ulteriora procedendum esse decreverat, quum ob inclytae germanicae nationis, cuius praecipue causa agitur, absentiam, ac non magnam ceterorum Patrum frequentiam procedere hactenus distulerit, de venerabilium in Christo fratrum et filiorum suorum, Moguntini et Trevirensis archiepiscoporum ac sacri Romani imperii principum electorum, et complurium ipsius aliarumque provinciarum episcoporum sub hanc ipsam diem adventu in Domino exsultans, et dignas ipsi omnipotenti Deo agens gratias, firmamque spem concipiens, quamplurimos alios tam ipsius Germaniae quam aliarum nationum praelatos, et sui officii debito et hoc exemplo commotos, propediem esse venturos, futuram sessionem ad quadragesimam diem, quae erit undecima mensis Octobris proxime sequentis, indicit, et concilium ipsum in statu, in quo reperitur, proseguendo, quum in praeteritis sessionibus de septem sacramentis novae legis in genere, et in specie de baptismate et confirmatione definitum fuerit, statuit et decernit, de sanctissimae eucharistiae sacramento, necnon, quod ad reformationem attinet, de reliquis, quae ad faciliorem et commodiorem praelatorum resi-

dentiam pertinent, agi et tractari debere; ac monet et hortatur omnes patres, ut interim Domini nostri Iesu Christi exemplo, quantum tamen humana fragilitas patietur, ieiuniis et orationibus vacent, ut tandem placatus, qui in saecula sit benedictus, Deus corda hominum ad verae suae fidei agnitionem, et sanctae matris ecclesiae unitatem, ac recte vivendi normam reducere dignetur.

SESSIO XIII.

QUAE EST TERTIA

SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XI. OCTOBRIIS MDLI.

DECRETUM DE SANCTISSIMO EUCHARISTIAE
SACRAMENTO.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, etsi in eum finem non absque peculiari Spiritus sancti ductu et gubernatione convenerit, ut veram et antiquam de fide et sacramentis doctrinam exponeret, et ut haeresibus omnibus, et aliis gravissimis incommodis, quibus Dei ecclesia misere nunc exagitatur, et in multas ac varias partes scinditur, remedium afferret, hoc praesertim iam inde a principio in votis habuit, ut stirpitus convelleret zizania¹⁾ execrabilium errorum et schismatum, quae inimicus homo his nostris calamitosis temporibus in doctrina fidei, usu et cultu sacrosanctae eucharistiae superseminavit, quam alioqui Salvator noster in ecclesia sua tanquam symbolum reliquit eius unitatis et caritatis, qua Christianos omnes inter se coniunctos et copulatos esse voluit. Itaque eadem sacrosancta synodus, sanam et sinceram illam de venerabili hoc et divino eucharistiae sacramento doctrinam tradens, quam semper catholica ecclesia, ab ipso Iesu Christo Domino nostro et eius Apostolis erudita, atque a Spiritu sancto illi omnem veritatem in dies suggerente²⁾ edocta, retinuit, et ad finem usque saeculi conservabit, omnibus Christi

Sess. XIII. 1) Matth. XIII 30. — 2) Luc. XII. 12. Ioan. XIV. 26. XVI. 13.

fidelibus interdicit, ne posthac de sanctissima eucharistia aliter credere, docere aut praedicare audeant, quam ut est hoc praesenti decreto explicatum atque definitum.

C. I. *De reali praesentia Domini nostri Iesu Christi in sanctissimo eucharistiae sacramento.*

Principio docet sancta synodus, et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctae eucharistiae sacramento post panis et vini consecrationem Dominum nostrum Iesum Christum verum Deum atque hominem vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilibus contineri. Neque enim haec inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in coelis assideat¹⁾ iuxta modum existendi naturalem, et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter praesens sua substantia nobis adsit, ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo²⁾, cogitatione per fidem illustrata assequi possumus et constantissime credere debemus. Ita enim maiores nostri omnes, quotquot in vera Christi ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile sacramentum in ultima coena Redemptorem nostrum instituisse, quum post panis vinique benedictionem se suum ipsius corpus illis praebere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est³⁾; quae verba a sanctis Evangelistis commemorata⁴⁾, et a divo Paulo postea repetita, quum propriam illam et apertissimam significationem⁵⁶ prae se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt, indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum ecclesiae sensum detorqueri, quae, tanquam columna et firmamentum veritatis⁵⁾, haec ab impiis hominibus excogitata commenta velut satanica detestata est, grato semper et memore animo praestantissimum hoc Christi beneficium agnoscens.

C. II. *De ratione institutionis sanctissimi huius sacramenti.*

Ergo Salvator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabi-

SESS. XIII. 1) cf. Sess. III. in symb. — 2) Matth. XIX. 26. Luc. XVIII. 27. — 3) Matth. XXVI. 26—28. Marc. XIV. 22—24. Luc. XXII. 19. seq. — 4) 1 Cor. XI. 24. seq. — 5) 1 Tim. III. 15.

lium suorum¹⁾, et in illius sumptione colere nos sui memoriam praecepit²⁾, suamque annunciare mortem, donec ipse ad iudicandum mundum veniat. Sumi autem voluit sacramentum hoc³⁾ tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit: *Qui manducat me*⁴⁾, *et ipse vivet propter me*, et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus praeservemur. Pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis, adeoque symbolum unius illius corporis, cuius ipse caput existit⁵⁾, cuique nos, tanquam membra, arctissima fidei, spei et caritatis connexionem adstrictos esse voluit, ut id ipsum omnes diceremus, nec essent in nobis schismata⁶⁾.

87 C. III. *De excellentia sanctissimae eucharistiae super reliqua sacramenta.*

Commune hoc quidem est sanctissimae eucharistiae cum ceteris sacramentis, symbolum esse rei sacrae et invisibilis gratiae formam visibilem⁷⁾; verum illud in ea excellens et singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, quum quis illis utitur: at in eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est. Nondum enim eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant⁸⁾, quum vere tamen ipse affirmaret corpus suum esse quod praebebat; et semper haec fides in ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus⁹⁾, verumque eius sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie, ex vi verborum, ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit non amplius moriturus¹⁰⁾, inter se copulantur¹¹⁾, divinitatem porro, propter admirabilem illam eius cum corpore et anima hypostaticam unionem. Quapropter verissimum est, tantundem sub alterutra specie¹²⁾ atque sub utraque contineri. Totus enim et integer Christus sub panis specie et sub

Sess. XIII. 1) Psalm. CX. 4. — 2) Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24—26. — 3) Matth. XXVI. 26. seq. — 4) Ioan. VI. 58. — 5) 1 Cor. XI. 3. Eph. V. 23. — 6) 1 Cor. I. 10. — 7) c. 32. D. II. de cons. (Aug.) — 8) Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. — 9) cf. infr. ead. can. 1. — 10) Rom. VI. 9. — 11) cf. c. 58. (Aug.) 71. (Paschas.) 78. (missal. Ambros.) D. II. de cons. — 12) c. 35. D. II. de cons. (Euseb. sive Euchér.) — cf. infr. can. 3. Sess. XXI. de comm. c. 3.

quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie et sub eius partibus existit.

C. IV. *De transsubstantiatione.*

88

Quoniam autem Christus Redemptor noster corpus suum id, quod sub specie panis offerebat¹⁾, vere esse dixit, ideo persuasum semper in ecclesia Dei fuit, idque nunc denuo sancta haec synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri²⁾, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis eius. Quae conversio convenienter et proprie a sancta catholica ecclesia transsubstantiatio est appellata.

C. V. *De cultu et veneratione huic sanctissimo sacramento exhibenda.*

Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles pro more in catholica ecclesia semper recepto latriae cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione exhibeant³⁾. Neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum⁴⁾. Nam illum eundem Deum praesentem in eo adesse credimus, quem Pater aeternus introducens in orbem terrarum dicit⁵⁾: *Et adorent eum omnes angeli Dei*; quem magi procidentes adoraverunt⁶⁾; quem denique in Galilaea ab Apostolis adoratum fuisse⁷⁾, scriptura testatur.

Declarat praeterea sancta synodus, pie et religiose admodum in Dei ecclesiam inductum fuisse hunc morem⁸⁾, ut singulis annis peculiari quodam et festo die praecelsum hoc et venerabile sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, utque in processionibus reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur⁹⁾. Aequissimum est enim sacros aliquos statutos esse dies, quum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos et memores testentur animos erga communem Dominum et Redemptorem pro tam ineffabili et plane divino beneficio, quo mortis eius victoria et triumphus repraesentatur. Ac sic quidem oportuit victricem veritatem de mendacio et haeresi triumphum agere, ut eius adversarii in conspectu tanti splendoris, et in tanta universae ecclesiae laetitia positi vel debilitati

SESS. XIII. 1) Luc. XXII. 19. Ioan. VI. 48. sqq. 1 Cor. XI. 24. — 2) c. 55. D. II. de cons. (Ambros.) — cf. infr. can. 2. — 3) cf. infr. can. 6. — 4) Matth. XXVI. 26. — 5) Hebr. I. 6. — 6) Matth. II. 11. — 7) Matth. XXVIII. 17. Luc. XXIV. 52. — 8) cf. ep. Urbani IV. relatum in Clem. 1. de relig. dom. III. 16. — 9) cf. infra can. 6.

et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant.

C. VI. *De asservando sacrae eucharistiae sacramento, et ad infirmos deferendo.*

Consuetudo asservandi in sacrario sanctam eucharistiam adeo antiqua est¹⁾, ut eam saeculum etiam Nicaeni concilii agnoverit²⁾. Porro deferri ipsam sacram eucharistiam ad infirmos, et in hunc usum diligenter in ecclesiis conservari, praeterquam quod cum summa aequitate et ratione coniunctum est, tum multis in conciliis praeceptum invenitur³⁾, et vetustissimo catholicae ecclesiae more est observatum. Quare
90 sancta haec synodus retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem statuit.

C. VII. *De praeparatione, quae adhibenda est, ut digne quis sacram eucharistiam percipiat.*

Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte, certe quo magis sanctitas et divinitas coelestis huius sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat, praesertim quum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus⁴⁾: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.* Quare communicare volenti revocandum est in memoriam eius praeceptum⁵⁾: *Probet autem se ipsum homo.* Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur⁶⁾, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram eucharistiam accedere debeat. Quod a Christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris. Quod si necessitate urgente sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur.

C. VIII. *De usu admirabilis huius sacramenti.*

Quoad usum autem recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum sacramentum accipiendi distinxerunt.

SESS. XIII. 1) c. 93. D. II. de cons. (Cap. Franc.) c. 10. X. de celebr. miss. III. 41. (Honor. III.) — cf. infr. can. 7. — 2) conc. Nic. I. c. 13. (c. 6. C. XXVI. qu. 6.) — 3) cf. e. gr. conc. Ancyrr. c. 5. Agath. c. 15. (D. L. c. 63.) Lat. IV. c. 20. — 4) 1 Cor. XI. 29. — 5) 1 Cor. ib. 29. — 6) cf. infr. c. 11.

Quosdam enim docuerunt sacramentaliter duntaxat id sumere, ut peccatores; alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum coelestem panem edentes, fide viva, quae per dilectionem operatur¹⁾, fructum eius et utilitatem sentiunt; tertios porro sacramentaliter simul et spiritualiter²⁾; hi autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti ad divinam hanc mensam accedant³⁾. In sacramentali autem sumptione semper in ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent; sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent⁴⁾, qui mos, tanquam ex traditione apostolica descendens⁵⁾, iure ac merito retineri debet. Demum autem paterno affectu admonet sancta synodus, hortatur, rogat et obsecrat per viscera misericordiae Dei nostri, ut omnes et singuli, qui Christiano nomine censentur, in hoc unitatis signo, in hoc vinculo caritatis, in hoc concordiae symbolo iam tandem aliquando conveniant et concordent, memoresque tantae maiestatis et tam eximii amoris Iesu Christi Domini nostri, qui dilectam animam suam in nostrae salutis pretium⁶⁾, et carnem suam nobis dedit ad manducandum, haec sacra mysteria corporis et sanguinis eius ea fidei constantia et firmitate, ea animi devotione, ea pietate et cultu credant et venerentur, ut panem illum supersubstantialem frequenter suscipere possint, et is vere eis sit animae vita, et perpetua sanitas mentis, cuius vigore confortati ex huius miserae peregrinationis itinere ad coelestem patriam pervenire valeant, eundem panem angelorum⁷⁾, quem modo sub sacris velaminibus edunt, absque ullo velamine manducaturi.

Quoniam autem non est satis veritatem dicere nisi detegantur et refellantur errores: placuit sanctae synodo hos canones subiungere, ut omnes, iam agnita catholica doctrina, intelligant quoque, quae ab illis haereses caveri vitarique debeant.

DE SANCTISSIMO EUCHARISTIAE SACRAMENTO.

CAN. I. Si quis negaverit⁸⁾, in sanctissimae eucharistiae sacramento contineri vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura, aut virtute: anathema sit.

SESS. XIII. 1) Gal. V. 6. — 2) cf. infr. c. 8. — 3) Matth. XXII. 11. — 4) cf. 11. D. II. de cons. (conc. Tol. XII.) — cf. infr. c. 10. — 5) Hebr. VII. 27. — 6) Ioan. VI. 56. seq. — 7) Psalm. LXXVII. 25. — 8) cf. supr. c. 3.

CAN. II. Si quis dixerit, in sacrosancto eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi, negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus⁹³ duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat¹⁾: anathema sit.

CAN. III. Si quis negaverit, in venerabili sacramento eucharistiae sub unaquaque specie²⁾, et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, peracta consecratione³⁾ in admirabili eucharistiae sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, vel praecipuum fructum sanctissimae eucharistiae esse remissionem peccatorum⁴⁾, vel ex ea non alios effectus provenire: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, in sancto eucharistiae sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu laetiae⁵⁾, etiam externo, adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus secundum laudabilem et universalem ecclesiae sanctae ritum et consuetudinem solemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et eius adoratores esse idololatrias: anathema sit.

⁹⁴ CAN. VII. Si quis dixerit, non licere sacram eucharistiam in sacrario reservari⁶⁾, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam; aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, Christum in eucharistia exhibitum spiritualiter tantum manducari, et non etiam sacramentaliter ac realiter⁷⁾: anathema sit.

CAN. IX. Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus⁸⁾, quum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in Paschate ad communi-

Sess. XIII. 1) ib. c. 4. — 2) ib. c. 3. et infr. Sess. XXI. de comm. c. 1 — 3) cf. supr. c. 3. — 4) ib. c. 2. — 5) ib. c. 5. — 6) ib. c. 6. — 7) ib. c. 8. — 8) cf. Sess. XIV. de poen. can. 8.

candum iuxta praeceptum sanctae matris ecclesiae: anathema sit.

CAN. X. Si quis dixerit, non licere sacerdoti celebranti se ipsum communicare¹⁾: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendum sanctissimae eucharistiae sacramentum²⁾: anathema sit. Et, ne tantum sacramentum indigne atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, praedicare vel pertinaciter asserere, seu etiam publice⁹⁵ disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

C. I. *Episcopi prudenter moribus subditorum reformandis invigilent; ab eorum correctione non appelletur.*

Eadem sacrosancta Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, intendens nonnulla statuere, quae ad iurisdictionem pertinent episcoporum, ut iuxta proximae sessionis decretum³⁾ illi in commissis sibi ecclesiis eo libentius resideant, quo facilius et commodius sibi subiectos regere, et in vitae ac morum honestate continere potuerint: illud primum eos admonendos censet, ut se pastores⁴⁾, non percussores esse meminerint, atque ita praeesse sibi subditis oportere, ut non in eis dominantur, sed illos tanquam filios et fratres diligant, elaborentque, ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne, ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur. Quos tamen si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab eis servanda praeceptio⁵⁾, ut illos arguant, obsecrent, increpent in omni bonitate et patientia, quum saepe⁶⁾ plus erga corrigendos agat benevolentia quam austeritas, plus exhortatio quam comminatio, plus caritas quam potestas. Sin autem ob delicti gravitatem virga opus fuerit, tunc cum mansuetudine rigor, cum misericordia iudicium, cum lenitate severitas adhibenda est, ut⁹⁶ sine asperitate disciplina populis salutaris ac necessaria con-

Sess. XIII. 1) cf. supr. c. 8. — 2) ib. c. 7. — 3) Sess. XII. extr. — 4) 1 Petr. V. 2. seq. — 5) 2 Tim. IV. 2. — 6) verba Leonis III. in c. 6. D. XLV.

servetur, et qui correpti fuerint emendentur, aut, si resipiscere noluerint, ceteri salubri in eos animadversionis exemplo a vitiis deterreantur, quum sit diligentis et pii simul pastoris officium, morbis ovium levia primum adhibere fomenta; post, ubi morbi gravitas ita postulet, ad acriora et graviora remedia descendere; sin autem nec ea quidem proficiant illis submovendis, ceteras saltem oves a contagionis periculo liberare¹⁾. Quum igitur rei criminum plerumque ad evitandas poenas et episcoporum subterfugienda iudicia querelas et gravamina simulent, et appellationis diffugio iudicis processum impendant, ne remedio ad innocentiae praesidium instituto²⁾ ad iniquitatis defensionem abutantur, atque ut huiusmodi eorum calliditati et tergiversationi occurratur, ita statuit et decrevit: In causis visitationis et correctionis, sive habilitatis et inhabilitatis, nec non criminalibus, ab episcopo, seu illius in spiritualibus vicario generali, ante definitivam sententiam ab interlocutoria vel alio quocunque gravamine non appelletur, neque episcopus seu vicarius appellationi huiusmodi tanquam frivolae deferre teneatur, sed ea, ac quacunque inhibitione ab appellationis iudice emanata, nec non omni stylo et consuetudine, etiam immemorabili, contraria non obstante, ad ulteriora valeat procedere, nisi gravamen huiusmodi per definitivam sententiam reparari³⁾ vel ab ipsa definitiva appellari non possit, quibus casibus sacrorum et antiquorum canonum statuta illibata persistent.

97 C. II. *In criminalibus appellatio ab episcopo quando metropolitano, aut uni ex vicinioribus committenda sit.*

A sententia episcopi, vel ipsius in spiritualibus vicarii generalis, in criminalibus appellationis causa, ubi appellationi locus fuerit, si apostolica auctoritate in partibus eam committi contigerit, metropolitano, seu illius etiam vicario in spiritualibus generali; aut, si ille aliqua de causa suspectus foret, vel ultra duas legales diaetas distet⁴⁾, seu ab ipso appellatum fuerit, uni ex vicinioribus episcopis, seu illorum vicariis, non autem inferioribus iudicibus, committatur.

C. III. *Acta primae instantiae intra triginta dies dentur gratis reo appellanti.*

Reus, ab episcopo aut eius vicario in spiritualibus generali in criminali causa appellans, coram iudice, ad quem ap-

Sess. XIII. 1. sec. Hieron. in c. 16. C. XXIV. qu. 3. et Aug. in c. 17. ib. — 2. cf. c. 3. X. de appell. II. 28. (Alex. III.) — 3) cf. c. 59. X. ib. (Innoc. III.) 4) cf. c. 11. de resc. in VIto l. 3. (Bonif. VIII.)

pellavit, acta primae instantiae omnino producat, et iudex, nisi illis visis, ad eius absolutionem minime procedat. Is autem, a quo appellatum fuerit, intra triginta dies acta ipsa postulanti gratis exhibeat; alioqui absque illis causa appellationis huiusmodi, prout iustitia suaserit, terminetur.

C. IV. *Qua ratione clerici ob gravia crimina sacris exauctorandi.* 98

Quum vero tam gravia nonnunquam sint delicta ab ecclesiasticis commissa personis, ut ob eorum atrocitatem a sacris ordinibus deponendae, et curiae sint tradendae saeculari, in quo secundum sacros canones¹⁾ certus episcoporum numerus requiritur, quos si omnes adhibere difficile esset, debita iuris executio differretur, si quando autem intervenire possent, eorum residentia intermitteretur: propterea statuit et decrevit: Episcopo per se, seu illius vicario in spiritualibus generali, contra clericum, in sacris etiam presbyteratus ordinibus constitutum, etiam ad illius condemnationem, nec non verba-lem depositionem, et per se ipsum etiam ad actualem atque solemnem degradationem ab ipsis ordinibus et gradibus ecclesiasticis, in casibus, in quibus aliorum episcoporum praesentia in numero a canonibus definito requiritur, etiam absque illis procedere liceat; adhibitis tamen et in hoc sibi adsistentibus totidem abbatibus, usum mitrae et baculi ex privilegio apostolico habentibus, si in civitate aut dioecesi reperiri, et com- mode interesse possint; alioquin aliis personis in ecclesiastica dignitate constitutis, quae aetate graves ac iuris scientia com- mendabiles existant.

C. V. *Summarie cognoscat episcopus de gratiis aut absolutionem crimi- nis aut remissionem poenae respicientibus.*

Et quoniam per fictas causas, quae tamen satis probabi-les videntur, interdum accidit, ut nonnulli eiusmodi gratias extorqueant, per quas poenae illis episcoporum iusta severi- tate inflictae aut remittuntur omnino, aut minuuntur, quum non ferendum sit, ut mendacium, quod tantopere Deo displi- cet²⁾, non modo ipsum impunitum sit, verum etiam alterius delicti veniam impetret mentienti: ideoque, ut sequitur, statuit et decrevit: Episcopus, apud ecclesiam suam residens, de subreptione et obreptione gratiae, quae super absolutione ali- cuius publici criminis vel delicti, de quo ipse inquirere coe-

SESS. XIII. 1) c. 2. C. III. qu. 8. c. 4. C. XV. qu. 7. (conc. Carth. II.) c. 1. 7. ib. (conc. Hisp. II.) c. 5. ib. (conc. Carth. III.) c. 6. ib. (Statt. eccl. ant.) — 2) Exod. XXIII. 1. Levit. XIX. 11. al.

perat, aut remissione poenae, ad quam criminosus per eum condemnatus fuerit, falsis precibus impetratur, per se ipsum, tanquam sedis apostolicae delegatus, etiam summarie cognoscat, ipsamque gratiam¹⁾, postquam per falsi narrationem aut veri taciturnitatem obtentam esse legitime constiterit, non admittat.

C. VI. *Non citetur personaliter episcopus, nisi depositionis aut privationis causa.*

Quoniam vero subditi episcopo, tametsi iure correpti fuerint²⁾, magnopere tamen eum odisse, et, tanquam iniuria affecti sint, falsa illi crimina obiicere solent, ut, quoquo pacto possint, ei molestiam exhibeant, cuius vexationis timor plerumque illum ad inquirenda et punienda eorum delicta se-gniores reddit: idcirco, ne is magno suo et ecclesiae incommodo gregem sibi creditum relinquere, ac non sine episcopalis dignitatis diminutione vagari cogatur, ita statuit et decrevit: Episcopus, nisi ob causam³⁾, ex qua deponendus sive privan-
100 dus veniret, etiam si ex officio, aut per inquisitionem, seu denunciationem vel accusationem, sive alio quovis modo procedatur, ut personaliter compareat, nequaquam citetur vel moneatur.

C. VII. *Qualitates testium contra episcopum describuntur.*

Testes in causa criminali ad informationem, vel indicia, seu alias in causa principali, contra episcopum, nisi testes et bonae conversationis, existimationis et famae fuerint, non recipiantur; et si odio, temeritate aut cupiditate aliquid deposuerint, gravibus poenis mulcentur.

C. VIII. *Graves episcoporum causae a Pont. Max. cognoscantur.*

Causae episcoporum, quum pro criminis obiecti qualitate comparere debeant, coram Pontifice Max. referantur⁴⁾, ac per ipsum terminentur.

D E C R E T U M

Prorogationis definitionis quatuor articulorum de sacramento eucharistiae, et salvi conductus protestantibus dandi.

Eadem sancta synodus errores omnes, qui super hoc sanctissimo sacramento repullularunt, tanquam vepres ex agro

---

SESS. XIII. 1) cf. c. 20. 22. X. de rescr. I. 3. (Innoc. III.) — 2) sec. verb. Ps. Evar. in c. 21 C. II. qu. 7. — 3) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 5. — 4) conc. Sard. c. 4. (c. 7. C. VI. qu. 4.) — cf. Sess. XXIV. 5.

dominico evellere, ac omnium fidelium salutem prospicere cupiens, quotidianis precibus Deo omnipotenti pie oblatis, inter alios ad hoc sacramentum pertinentes articulos diligentissima veritatis catholicae inquisitione tractatos, plurimis accuratissimisque pro rerum gravitate disputationibus habitis, cognitis quoque praestantissimorum theologorum sententiis, hos etiam tractabat: An necessarium sit ad salutem, et divino iure praeceptum, ut singuli Christi fideles sub utraque specie ipsum venerabile sacramentum accipiant; et: Num minus sumat, qui sub altera, quam qui sub utraque communicat; et: An erraverit sancta mater ecclesia, laicos et non celebrantes sacerdotes sub panis specie duntaxat communicando; et: An parvuli etiam communicandi sint. Sed quoniam ex nobilissima Germaniae provincia ii, qui se protestantes nominant, super his ipsis articulis, antequam definiantur, audiri a sancta synodo cupiunt, et eam ob causam fidem publicam ab illa postularunt, ut ipsis tuto huc venire, et in hac urbe commorari, ac libere coram synodo dicere atque proponere quae senserint, et postea, quum libuerit, recedere liceat: sancta ipsa synodus, licet magno desiderio eorum adventum multos antea menses exspectarit, tamen ut pia mater, quae ingemiscit et parturit, summopere id desiderans ac laborans, ut in iis, qui Christiano nomine censeantur, nulla sint schismata, sed, quemadmodum eundem omnes Deum et Redemptorem agnoscunt, ita idem dicant, idem credant, idem sapiant, confidens Dei misericordiae, et sperans fore, ut illi in sanctissimam et salutarem unius fidei, spei caritatisque concordiam redigantur, libenter eis in hac re morem gerens, securitatem et fidem, ut petierunt, publicam, quam salvum conductum vocant, quod ad se pertinet, eius, qui infra scriptus erit, tenoris dedit atque concessit, et eorum causa definitionem illorum articulorum ad secundam sessionem distulit; quam, ut illi commode ei interesse possint, in diem festum Conversionis D. Pauli, quae erit XXV. die mensis Ianuarii anni sequentis, indixit. Illudque praeterea statuit, ut in eadem sessione de sacrificio missae agatur propter magnam utriusque rei connexionem, interea 102 sessione proxima de poenitentiae et extremae unctionis sacramentis tractandum. Illam autem die festo divae Catharinae virginis et martyris, qui erit XXV. Novembris, habendam esse decrevit, simulque, ut in utraque materiam reformationis prosequatur.

SALVUS CONDUCTUS

DATUS

PROTESTANTIBUS.

Sacrosancta et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, omnibus et singulis, sive ecclesiasticis sive saecularibus personis universae Germaniae, cuiuscunque gradus, status, conditionis et qualitatis sint, quae ad oecumenicum hoc et generale concilium accedere voluerint, ut de iis rebus, quae in ipsa synodo tractari debent, omni libertate conferre, proponere et tractare, ac ad ipsum oecumenicum concilium libere et tuto venire, et in eo manere et commorari, ac articulos, quot illis videbitur, tam scripto quam verbo offerre, proponere, et cum Patribus, sive iis, qui ab ipsa sancta synodo delecti fuerint, conferre et absque ullis conviciis et contumeliis disputare, necnon, quando illis placuerit, recedere possint et valeant, publicam fidem et plenam securitatem, quam salvum conductum appellant, cum omnibus et singulis clausulis et decretis necessariis et opportunis, etiamsi specialiter, et non per verba generalia exprimi deberent, quae pro expressis haberi voluit, quantum ad ipsam S. synodum spectat, concedit. Placuit praeterea sanctae synodo, ut, si pro maiori libertate ac securitate eorum certos tam pro commissis, quam pro committendis per eos delictis iudices eis deputari cupiant, illos sibi benevolos nominent, etiamsi delicta ipsa quantumcunque enormia ac haeresim sapientia fuerint.

SESSIO XIV.

QUAE EST QUARTA

SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XXV. NOVEMBRIS MDLI.

**DOCTRINA DE SANCTISSIMIS POENITENTIAE ET
EXTREMAE UNCTIONIS SACRAMENTIS.**

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, quamvis

in decreto de iustificatione¹⁾ multus fuerit de poenitentiae sacramento propter locorum cognitionem necessaria quadam ratione sermo interpositus: tanta nihilominus circa illud nostra hac aetate diversorum errorum est multitudo, ut non parum publicae utilitatis retulerit, de eo exactiorem et plenioram definitionem tradidisse, in qua demonstratis et convulsis Spiritus sancti praesidio universis erroribus, catholica veritas perspicua et illustris fieret; quam nunc sancta haec synodus Christianis omnibus perpetuo servandam proponit.

C. I. *De necessitate et institutione sacramenti poenitentiae.*

Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut iustitiam in baptismo ipsius beneficio et gratia susceptam constanter tuerentur, non fuisset opus, aliud ab ipso baptismo sacramentum²⁾ ad peccatorum remissionem esse institutum. 104 Quoniam autem Deus, dives in misericordia³⁾, cognovit figmentum nostrum⁴⁾, illis etiam vitae remedium contulit, qui se postea in peccati servitute et daemonis potestatem tradidissent, sacramentum videlicet poenitentiae, quo lapsis post baptismum beneficium mortis Christi applicatur. Fuit⁵⁾ quidem poenitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et iustitiam assequendam necessaria, illis etiam, qui baptismi sacramento ablui petivissent, ut perversitate abiecta et emendata tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur. Unde Propheta ait⁶⁾: *Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas.* Dominus etiam dixit⁷⁾: *Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Et princeps Apostolorum Petrus peccatoribus baptismo initiandis poenitentiam commendans dicebat⁸⁾: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.* Porro nec ante adventum Christi poenitentia erat sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante baptismum. Dominus autem sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit, quum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens⁹⁾: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Quo tam insigni facto et verbis tam perspicuis potestatem remittendi et retinendi peccata,

Sess. XIV. 1) supr. Sess. VI. de iustific. 14. — 2) cf. infr. de poen. c. 5. — 3) Ephes. II. 4. — 4) Psal. CII. 14. — 5) supr. Sess. VI. de iustific. c. 14. — 6) Ezech. XVIII. 30. — 7) Luc. XIII. 3. — 8) Act. II. 38. — 9) Ioan. XX. 22. seq. — cf. infra de poen. can. 3.

ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit, et Novatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes¹⁾, magna ratione ecclesia catholica tanquam haereticos explosit atque 105 condemnavit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta haec synodus probans et recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes, qui verba illa ad potestatem praedicandi verbum Dei, et Christi evangelium annuntiandi contra huiusmodi sacramenti institutionem falso detorquent.

C. II. *De differentia sacramenti poenitentiae et baptismi.*

Ceterum hoc sacramentum multis rationibus a baptismo differre dignoscitur²⁾. Nam praeterquam quod materia et forma, quibus sacramenti essentia perficitur, longissime dissidet: constat certe, baptismi ministrum iudicem esse non oportere, quum ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus. *Quid enim mihi*, inquit Apostolus³⁾, *de iis, qui foris sunt, iudicare?* Secus est de domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra semel effecit⁴⁾. Nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint, non iam repetito baptismo ablui, quum id in ecclesia catholica nulla ratione liceat, sed ante hoc tribunal tanquam reos sisti voluit, ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum poenitentes confugerint, possent liberari. Alius praeterea est baptismi, et alius poenitentiae fructus. Per baptismum enim Christum induentes⁵⁾ nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes: ad quam tamen novitatem et integritatem per sacramentum poenitentiae, sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente iustitia, pervenire ne- 106 quaquam possumus, ut merito poenitentia laboriosus quidam baptismus⁶⁾ a sanctis Patribus dictus fuerit. Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus.

Sess. XIV. 1) Euseb. Hist. eccl. VI. 8. — 2) cf. infra de poen. can. 8. et supr. Sess. VI. de iust. c. 14. — 3) 1 Cor. V. 12. — 4) 1 Cor. XII. 13. — 5) Gal. III. 27. — 6) cf. Greg. Naz. Or. In sancta lumina (39), Ioan. Damasc. de fide orthodoxa IV. 10.

C. III. *De partibus et fructibus huius sacramenti.*

Docet praeterea sancta synodus, sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: *Ego te absolvo etc.*, quibus quidem de ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adiunguntur; ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessariae. Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio¹⁾, confessio et satisfactio. Qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione poenitentiae partes dicuntur. Sane vero res et effectus huius sacramenti, quantum ad eius vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis et cum devotione hoc sacramentum percipientibus conscientiae pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet. Haec de partibus et effectu huius sacramenti sancta synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui poenitentiae partes incussos conscientiae terrores et fidem esse contendunt.

C. IV. *De contritione.*

107

Contritio²⁾, quae primum locum inter dictos poenitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius, et in homine post baptismum lapso ita demum praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato³⁾ et vitae novae propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere, iuxta illud⁴⁾: *Proiicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus praevaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.* Et certe, qui illos sanctorum clamores consideraverit: *Tibi*⁵⁾ *solì peccavi, et malum coram te feci. Laboravi*⁶⁾ *in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum. Recognitabo*⁷⁾ *tibi omnes annos meos in amuritudine animae meae, et*

SESS. XIV. 1) cf. infr. de poen. c. 4. supr. Sess. VI. de iust. c. 14. — 2) cf. Sess. XIV. de iust. c. 6. et 14. — 3) cf. infr. de poen. can. 5. — 4) Ezech. XVIII. 24. — 5) Psalm. L. 6. — 6) Psalm. VI. 7. — 7) Isa. XXXVIII. 15.

alios huius generis, facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactae vitae odio et ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet praeterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex
 108 turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniae declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitae¹⁾ ad Ioniae praedicationem plenam terroribus poenitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum poenitentiae absque bono motu suscipientium gratiam conferre; quod nunquam ecclesia Dei docuit neque sensit. Sed et falso docent, contritionem esse extortam et coactam, non liberam et voluntariam.

C. V. *De confessione.*

Ex institutione sacramenti poenitentiae iam explicata universa ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem²⁾, et omnibus post baptismum lapsis iure divino necessariam existere, quia Dominus noster Iesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit³⁾ tanquam praesides et iudices⁴⁾, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae
 109 Christi fideles ceciderint, quo pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim, sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, nec aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere duntaxat, et non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his

Sess. XIV. 1) Ion. III. 5. — 2) Luc. V. 14. XVII. 14. Iac. V. 14. 1 Ioan. I. 9. — 3) Matth. XVI. 19. Ioan. XX. 23. — 4) cf. c. 51. D. I. de poen. (Ambros.)

colligitur¹⁾, oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima decalogi praecepta commissa²⁾, quae nonnunquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt iis, quae in manifesto admittuntur. Nam venialia³⁾, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quae frequentius labimur, quanquam recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat: taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum, quum universa mortalia peccata, etiam cogitationis, homines irae filios⁴⁾ et Dei inimicos reddant, necessum est, omnium etiam veniam cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere. Itaque dum omnia, quae memoriae occurrunt, peccata Christi fideles confiteri student, procul dubio omnia divinae misericordiae ignoscenda exponunt. Qui vero secus faciunt, et scienter aliqua retinent, nihil divinae bonitati per sacerdotem remittendum proponunt. Si enim erubescat aegrotus vulnus medico detegere, quod ignorat medicina non curat. Colligitur praeterea, etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quae speciem peccati mutant, quod sine illis peccata ipsa neque a poenitentibus integre exponantur, nec iudiciis innotescant, et fieri¹¹⁰ nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint, et poenam, quam oportet, pro illis poenitentibus imponere. Unde alienum a ratione est docere, circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse, aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem. Sed et impium est, confessionem, quae hac ratione fieri praecipitur, impossibile dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare; constat enim, nihil aliud in ecclesia a poenitentibus exigi, quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiae suae sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit; reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur; pro quibus fideliter cum Propheta dicimus⁵⁾: *Ab occultis meis munda me, Domine.* Ipsa vero huiusmodi confessionis difficultas ac peccata detegendi verecundia gravis

SESS. XIV. 1) cf. infr. de poen. can. 7. — 2) Deut. V. 21. — 3) cf. supr. SESS. VI. can. 23. — c. 20. D. III. de poen. (Aug.) — 4) Ephes. II. 3. — 5) Psalm. XVIII. 13.

quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis et consolationibus levaretur, quae omnibus digne ad hoc sacramentum accedentibus per absolutionem certissime conferuntur. Ceterum, quoad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob ecclesiae offensae aedificationem delicta sua publice confiteri possit: non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda. Unde quum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimesque consensu secreta confessio sacramentalis, qua ab initio ecclesia sancta usa est, et modo etiam utitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui
 111 eam a divino mandato alienam et inventum humanum esse, atque a Patribus¹⁾ in concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur; neque enim per Lateranense concilium ecclesia statuit²⁾, ut Christi fideles confiterentur, quod iure divino necessarium et institutum esse intellexerat; sed ut praeceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus et singulis, quum ad annos discretionis pervenissent, impleretur. Unde iam in universa ecclesia cum ingenti animarum fidelium fructu observatur mos ille salutaris confitendi sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimae, quem morem haec sancta synodus maxime probat et amplectitur tanquam pium et merito retinendum.

C. VI. *De ministro huius sacramenti et absolutione.*

Circa ministrum autem huius sacramenti declarat sancta synodus, falsas esse et a veritate evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quae ad alios quosvis homines³⁾ praeter episcopos et sacerdotes clavium ministerium perniciose extendunt, putantes verba illa Domini⁴⁾: *Quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo; et*⁵⁾: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt*, ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue contra institutionem huius sacramenti ita fuisse dicta⁶⁾, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata, publica quidem per correptionem, si correptus acquieverit; secreta vero

Sess. XIV. 1) cf. infr. de poen. c. 8. et 14. — 2) c. 12. X. de poenit. V. 38. — 3) cf. infr. de poen. c. 10. — 4) Matth. XVI. 19. XVIII. 18. — 5) Ioan. XX. 23. — 6) cf. Sess. VII. de sacr. can. 10.

per spontaneam confessionem cuicumque factam. Docet quoque, etiam sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus sancti ¹⁾ in ordinatione collatam tanquam Christi ministros functionem remittendi peccata exercere, eosque prave sentire, qui in malis sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. Quamvis autem absolutio sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio, tamen non est solum nudum ministerium vel annunciandi evangelium, vel declarandi remissa esse peccata: sed ad instar actus iudicialis ²⁾, quo ab ipso velut a iudice sententia pronunciatur. Atque ideo non debet poenitens adeo sibi de sua ipsius fide blandiri, ut, etiamsi nulla illi adsit contritio, aut sacerdoti animus serio agendi et vere absolvendi desit, putet tamen se propter suam solam fidem vere et coram Deo esse absolutum. Nec enim fides sine poenitentia remissionem ullam peccatorum praestaret, nec is esset nisi salutis suae negligentissimus, qui sacerdotem ioco se absolventem cognosceret, et non alium serio agentem sedulo requireret.

C. VII. *De casuum reservatione.*

Quoniam igitur natura et ratio iudicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in ecclesia Dei fuit, et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem ³⁾. Magnopere vero ad Christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus ⁴⁾ nostris visum est, ut atrociora quaedam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis duntaxat sacerdotibus absolverentur, unde merito Pontifices maximi pro suprema potestate sibi in ecclesia ¹¹³ universa tradita causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari iudicio reservare ⁵⁾. Neque dubitandum esset, quando omnia, quae a Deo sunt ⁶⁾, ordinata sunt, quin hoc idem episcopis omnibus in sua cuique dioecesi ⁷⁾, in aedificationem tamen, non in destructionem liceat pro illis in subditos tradita supra reliquos inferiores sacerdotes auctoritate, praesertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa

SESS. XIV. 1) cf. c. 8. D. XIX. (Anast. II.) — 2) cf. infr. de poen. can. 9. — 3) c. 2. de poenit. in VIto V. 10. (Bonif. VIII.) — 4) cf. e. gr. c. 52. C. XVI. qu. 1. (Greg. I.) c. 29. C. XVII. qu. 4. (conc. Lat. II.) et al. — 5) cf. e. gr. c. 29. C. XVII. qu. 4. (conc. Lat. II.) c. 1. 3. X. de sent. exc. V. 39. (Alex. III.) c. 19. 22. 24. ib. (Clem. III.) c. 32. ib. (Innoc. III.) c. 11. h. t. in VIto V. 11. (Greg. X.) c. 18. ib. (Bonif. VIII.) c. 1. h. t. in Extr. comm. V. 10. (Bonif. VIII.) et al. — 6) Rom. XIII. 1. — 7) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 6.

est. Hanc autem delictorum reservationem consonum est divinae auctoritati non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere. Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis ¹⁾, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt; extra quem articulum sacerdotes quum nihil possint in casibus reservatis, id unum poenitentibus persuadere nitantur, ut ad superiores et legitimos iudices pro beneficio absolutionis accedant.

C. VIII. *De satisfactionis necessitate et fructu.*

114 Demum quoad satisfactionem, quae ex omnibus poenitentiae partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita una maxime nostra aetate summo pietatis praetextu impugnatur ab iis, qui speciem pietatis habent, virtutem autem eius abnegarunt, sancta synodus declarat, falsum omnino esse et a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti ²⁾, quin universa etiam poena condonetur. Perspicua enim et illustria in sacris literis exempla reperiuntur ³⁾, quibus, praeter divinam traditionem, hic error quam manifestissime revincitur. Sane et divinae iustitiae ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero, qui semel a peccati et daemonis servitute liberati, et accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare ⁴⁾ et Spiritum sanctum contristare non formidaverint ⁵⁾. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, velut iniurii et contumeliosi Spiritui sancto ⁶⁾ in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die irae ⁷⁾. Proculdubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino poenam, quam

Sess. XIV. 1) cf. c. 5. de poenis in VIto V. 9. (Bonif. VIII.) Clem. 3. h. t. V. 8. (Clem. V.) c. 1. de privil. in Extr. comm. V. 7. (Bened. XI.) — 2) cf. Sess. VI. c. 14. et c. 30. de iustif. ib. et huius Sess. de poen. can. 12. — 3) cf. Gen. III. 16. seqq. 2 Reg. XII. 13. seq. Num. XII. 14. seq. XX. 11. seq. — 4) 1 Cor. III. 17. — 5) Ephes. IV. 30. — 6) Hebr. X. 29. — 7) Rom. II. 5. Iac. V. 3.

ut haec poenitentiae ¹⁾ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad haec, quod, dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Iesu, qui pro peccatis nostris satisfecit ²⁾, ex quo omnis nostra sufficientia est ³⁾, conformes efficimur, certissimam quoque inde arrham habentes, ¹¹⁵ quod, si compatimur ⁴⁾, et conglorificabimur. Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Iesum; nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus ⁵⁾. Ita non habet homo unde gloriatur; sed omnis gloriatio nostra in Christo est ⁶⁾, in quo vivimus ⁷⁾, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiae ⁸⁾, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre. Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutes et convenientes satisfactiones iniungere, ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam, et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem: nam claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum concessas ⁹⁾, etiam antiqui Patres et credunt et docent. Nec propterea existimarunt, sacramentum poenitentiae esse forum irae vel poenarum, sicut nemo unquam catholicus sensit, ex huiusmodi nostris satisfactionibus vim meriti et satisfactionis Domini nostri Iesu Christi vel obscurari ¹⁰⁾, vel aliqua ex parte imminui; quod dum novatores intelligere volunt, ita optimam poenitentiam novam vitam esse docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant.

C. IX. De operibus satisfactionis.

116

Docet praeterea, tantam esse divinae munificentiae largitatem, ut non solum poenis sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut sacerdotis arbitrio pro mensura delicti impositis, sed etiam, quod maximum amoris argumentum est,

SESS. XIV. 1) cf. Matth. III. 2. et 8. IV. 17. XI. 21. et al. — 2) Rom. V. 10. 1 Ioan. II. 1. seq. — 3) 2 Cor. III. 5. — 4) Rom. VIII. 17. — 5) 2 Cor. III. 5. Phil. IV. 13. — 6) 1 Cor. I. 31. 2 Cor. X. 17. Gal. VI. 14. — 7) Act. XVII. 28. — 8) Matth. III. 8. Luc. III. 8. — 9) Matth. XVI. 19. Ioan. XX. 23. cf. supr. c. 1. et infra ead. de poen. can. 3. et 15. — 10) cf. infr. l. c. can. 14.

temporalibus flagellis a Deo inflictis, et a nobis patienter toleratis, apud Deum Patrem per Christum Iesum satisfacere valeamus.

DOCTRINA DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS.

Visum est autem sanctae synodo, praecedenti doctrinae de poenitentia adiungere ea, quae sequuntur de sacramento extremae unctionis, quod non modo poenitentiae, sed et totius Christianae vitae, quae perpetua poenitentia esse debet, consummativum existimatum est a Patribus. Primum itaque circa illius institutionem declarat¹⁾ et docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum²⁾, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis praeparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint: ita extremae unctionis sacramento finem vitae tanquam firmissimo quodam praesidio munivit. Nam etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam quaerat³⁾, et captet, ut devorare animas nostras quoquo modo possit: nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suae versutiae nervos intendat ad perdendos nos penitus, et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos⁴⁾, quam quum impendere nobis exitum vitae prospicit.

C. I. De institutione sacramenti extremae unctionis.

Instituta est autem haec sacra unctio infirmorum tanquam vere et proprie sacramentum novi testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuat⁵⁾, per Iacobum autem Apostolum⁶⁾ ac Domini fratrem fidelibus commendatum ac promulgatum. *Infirmatur, inquit, quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et, si in peccatis sit, dimittentur ei.* Quibus verbis, ut ex apostolica traditione per manus accepta ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministerium, et effectum huius salutaris sacramenti. Intellexit enim ecclesia, materiam esse oleum ab episcopo benedictum, nam unctio aptissime Spiritus sancti gratiam, qua

Sess. XIV. 1) cf. infr. de sacr. extr. unct. can. 1. — 2) Ephes. VI. 10. seqq. — 3) 1 Petr. V. 8. — 4) cf. infr. c. 2. extr. — 5) Marc. VI. 13. — 6) Iac. V. 14. seqq.

invisibiliter anima aegrotantis inungitur, repraesentat; formam deinde esse illa verba: *Per istam unctionem etc.*

C. II. *De effectu huius sacramenti.*

Res porro et effectus huius sacramenti illis verbis explicatur¹⁾: *Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum* 115
Dominus; et, si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim haec gratia est Spiritus sancti²⁾, cuius unctio delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis³⁾ calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur.

C. III. *De ministro huius sacramenti, et tempore, quo dari debeat.*

Iam vero, quod attinet ad praescriptionem eorum, qui et suscipere, et ministrare hoc sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis praedictis traditum. Nam et ostenditur illic, proprios huius sacramenti ministros esse ecclesiae presbyteros, quo nomine eo loco non aetate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut episcopi, aut sacerdotes⁴⁾ ab ipsis rite ordinati⁵⁾ per impositionem manuum presbyterii. Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur, unde et sacramentum exeuntium nuncupatur. Quod si infirmi post susceptam hanc unctionem convalescerint, iterum huius sacramenti subsidio iuvare poterunt, quum in aliud simile vitae discrimen inciderint. Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Iacobi sententiam docent⁶⁾, hanc unctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiae habentem; et qui illam iam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum duntaxat in primitiva ecclesia referenda esset; et qui dicunt, ritum et usum, quem sancta Romana ecclesia in huius sacramenti administratione observat, Iacobi Apostoli sententiae repugnare⁷⁾, atque ideo in alium commutandum esse; et denique, qui hanc extremam unctionem

SESS. XIV 1) Iac. V. 15. — 2) cf. infr. de sacr. extr. unct. can. 2. — 3) Gen. III. 15. — 4) c. 3. D. XCV (Innoc. I.) cf. infr. l. c. can. 4. — 5) 1 Tim. IV. 14. — 6) Iac. V. 14. seq. — 7) cf. infr. l. c. can. 3.

a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Haec enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto ecclesia Romana, aliarum omnium mater et magistra, aliud in hac administranda unctione, quantum ad ea, quae huius sacramenti substantiam perficiunt, observat, quam quod beatus Iacobus praescripsit. Neque vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere et ipsius Spiritus sancti iniuria esse posset.

Haec sunt, quae de poenitentiae et extremae unctionis sacramentis sancta haec oecumenica synodus profitetur et docet, atque omnibus Christi fidelibus credenda et tenenda proponit. Sequentes autem canones inviolabiliter servandos esse tradit, et asserentes contrarium perpetuo damnat et anathematizat.

DE SANCTISSIMO POENITENTIAE SACRAMENTO.

CAN. I. Si quis dixerit ¹⁾, in catholica ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum: anathema sit.

120 CAN. II. Si quis sacramenta confundens ²⁾, ipsum baptismum poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari ³⁾: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: *Accipite Spiritum sanctum* ⁴⁾, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem praedicandi evangelium: anathema sit.

CAN. IV. Si quis negaverit ⁵⁾, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente, quasi materiam sacramenti poenitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur; aut dixerit, duas tantum esse poenitentiae partes, terrores scilicet incussos conscientiae agnito peccato, et fidem

---

Sess. XIV. 1) cf. supr. de poen. c. 1. — 2) cf. cap. cit. — 3) cf. c. 72. D. I. de poen. — 4) Matth. XVI. 19. Ioan. XX. 23. seq. — cf. Sess. VI. de iustif. c. 14. et hui. sess. c. 1. de poen. — 5) cf. supra de poen. c. 3.

conceptam ex evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit¹⁾, eam contritionem, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae²⁾, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, et aeternae damnationis incursum, cum proposito melioris vitae non esse verum et utilem dolorem, nec praeparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem; demum illam esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium: anathema sit.

CAN. VI. Si quis negaverit³⁾, confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum: anathema sit.

CAN. VII. Si quis dixerit⁴⁾, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta⁵⁾, et circumstantias, quae peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum; aut demum, non licere confiteri peccata venialia: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit⁶⁾, confessionem omnium peccatorum, qualem ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles iuxta magni concilii Lateranensis constitutionem⁷⁾ semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit⁸⁾, absolutionem sacramenta-

Sess. XIV. 1) cf. ib. c. 4. — 2) Isa. XXXVIII. 15. — 3) cf. supr. de poen. c. 5. — 4) cf. cap. cit. — 5) Deut. V. 21. — 6) cf. supr. de poen. c. 5. — 7) c. 12. X. de poen. V. 38. et infra inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 8) cf. supr. de poen. c. 6. extr.

lem sacerdotis non esse actum iudiciale, sed nudum ministerium pronunciandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum, aut sacerdos non serio, sed ioco absolvat; aut dixerit non requiri confessionem poenitentis, ut sacerdos ipsum absolvere possit: anathema sit.

CAN. X. Si quis dixerit ¹⁾, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum ²⁾: *Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo*; et ³⁾: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*, quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem duntaxat, si correptus acquieverit, secreta vero per spontaneam confessionem: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit ⁴⁾, episcopos non habere ius reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quo minus sacerdos a reservatis vere absolvat: anathema sit.

CAN. XII. Si quis dixerit ⁵⁾, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentium non esse aliam quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse: anathema sit.

CAN. XIII. Si quis dixerit ⁶⁾, pro peccatis, quoad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis, et patienter toleratis vel a sacerdote iniunctis, sed neque sponte susceptis, ut ieiuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam: anathema sit.

CAN. XIV. Si quis dixerit ⁷⁾, satisfactiones, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes: anathema sit.

CAN. XV. Si quis dixerit ⁸⁾, claves ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra

---

Sess. XIV. 1) cf. c. 5. 6. ib. — 2) Matth. XVI. 19. XVIII. 18. — 3) Ioan. XX. 23. — 4) cf. supr. de poen. c. 7. — 5) cf. ib. c. 8. — 6) cf. ib. c. 8. seq. — 7) cf. ib. c. 8. — 8) cf. ib. c. 1. extr. et c. 8. extr.

finem clavium, et contra institutionem Christi; et fictionem esse, quod, virtute clavium sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsolvenda remaneat: anathema sit

DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS.

124

CAN. I. Si quis dixerit ¹⁾, extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum ²⁾ et a beato Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit ³⁾, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit, extremae unctionis ritum ⁴⁾ et usum, quem observat sancta Romana ecclesia, repugnare sententiae beati Iacobi Apostoli ⁵⁾, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit ⁶⁾, presbyteros ecclesiae, quos beatus Iacobus ⁷⁾ adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate; ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem: anathema sit.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

125

Prooemium.

Episcoporum munus est, subditos, praesertim ad animarum curam constitutos, admonere officii sui.

Quum proprie episcoporum munus sit, subditorum omnium vitia redarguere ⁸⁾, hoc illis praecipue cavendum erit, ne clerici, praesertim ad animarum curam constituti, criminosi sint, neve inhonestam vitam ipsis conniventibus ducant. Nam si eos pravis et corruptis moribus esse permittant, quo pacto laicos de ipsorum vitiis redarguent ⁹⁾, qui uno ab eis sermone convinci possent, quod clericos ipsis patiantur esse deteriores? Qua etiam libertate laicos corripere poterunt sacerdotes, quum tacite sibi ipsi respondeant, eadem se admisisse, quae

Sess. XIV. 1) cf. supr. de extr. unct. pr. et c. 1. — 2) Marc. VI. 13. Iac. V. 14. seq. — 3) cf. supr. l. c. c. 2. — 4) cf. ib. c. 3. — 5) Iac. V. 14. seq. — 6) cf. supra l. c. c. 3. — 7) Iac. V. 14. — 8) cf. c. 13. X. de off. iud. ord. l. 31. (conc. Lat. IV.) — supr. Sess. VI. de ref. c. 3. — 9) 1 Cor. IX. 27.

corripiunt¹⁾? Monebunt propterea episcopi suos clericos, in quocunque ordine fuerint²⁾, ut conversatione, sermone et scientia commisso sibi Dei populo praeant, memores eius, quod scriptum est³⁾: *Sancti estote, quia et ego sanctus sum*. Et iuxta Apostoli vocem nemini⁴⁾ dent ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium eorum; sed in omnibus exhibeant se sicut ministros Dei, ne illud Prophetiae dictum impleatur in eis⁵⁾: *Sacerdotes Dei contaminant sancta, et reprobant legem*. Ut autem ipsi episcopi id liberius exsequi, ac quoquam praetextu desuper impediri nequeant, eadem sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legato et nunciis, 126 hos, qui sequuntur, canones statuendos et decernendos duxit.

C. I. *Si prohibiti ascendere ad ordines ascendant, si interdicti, si suspensi, puniantur.*

Quum honestius ac tutius sit subiecto, debitam praepositis obedientiam impendendo in inferiori ministerio deservire, quam cum praepositorum scandalo graduum altiorum appetere dignitatem, ei, cui ascensus ad sacros ordines a suo praelato ex quacunque causa, etiam ob occultum crimen, quomodolibet, etiam extraiudicialiter, fuerit interdictus, aut qui a suis ordinibus seu gradibus, vel dignitatibus ecclesiasticis fuerit suspensus, nulla contra ipsius praelati voluntatem concessa licentia de se promoveri faciendo, aut ad priores ordines, gradus, dignitates sive honores restitutio suffragetur.

C. II. *Si episcopus quoscunque ordines contulerit sibi non subdito, etiam familiari, sine expresso proprii praelati consensu, uterque decretae poenae subiaceat.*

Et quoniam nonnulli episcopi ecclesiarum, quae in partibus infidelium consistunt, clero carentes et populo Christiano, quum fere vagabundi sint et permanentem sedem non habeant, non quae Iesu Christi, sed alienas oves⁶⁾ inscio proprio pastore quaerentes, dum per hanc sanctam synodum se pontificalia officia in alterius dioecesi, nisi de loci ordinarii 127 expressa licentia, et in personas eidem ordinario subiectas tantum exercere prohibitos vident, in legis fraudem et contemptum quasi episcopalem cathedram in loco nullius dioecesis

Sess. XIV. 1) verba Hieronym. in c. 6. D. XXVI. — 2) cf. Sess. XXII. c. 1. de ref. — 3) Lev. XI. 44. XIX. 2. XX. 7. 1 Petr. I. 16. — 4) 2 Cor. VI. 3. seq. — 5) Ezech. XXII. 26. Sophon. III. 4. — 6) cf. infr. de ref. c. 8. et Sess. VI. de reform. c. 5.

sua temeritate eligunt, et quoscumque ad se venientes, etiam si suorum episcoporum seu praelatorum literas commendatitias non habeant, clericali characterе insignire, et ad sacros etiam presbyteratus ordines promovere praesumunt; quo plerumque fit, ut minus idonei, et rudes ac ignari, et qui a suo episcopo tanquam inhabiles et indigni reiecti fuerint, ordinati nec divina officia peragere, nec ecclesiastica sacramenta recte valeant ministrare: nemo episcoporum, qui titulares vocantur, etiam si in loco nullius dioecesis, etiam exempto, aut aliquo monasterio cuiusvis ordinis resederint aut moram traxerint, vigore cuiusvis privilegii sibi de promovendo quoscumque ad se venientes pro tempore concessi, alterius subditum, etiam praetextu familiaritatis continuae commensalitatіs suae, absque sui proprii praelati expresso consensu aut literis dimissoriis ¹⁾ ad aliquos sacros aut minores ordines vel primam tonsuram promovere seu ordinare valeat. Contra faciens ab exercitio pontificalium per annum, taliter vero promotus ab exsecutione ordinum sic susceptorum, donec suo praelato visum fuerit, ipso iure sint suspensi.

C. III. *Episcopus suos clericos ab alio male promotos suspendere potest, si minus idoneos repererit.*

Episcopus quoscumque suos clericos ²⁾, praesertim in sacris constitutos, absque suo praecedenti examine et commendatitiis literis quacumque auctoritate promotos, licet tanquam habiles ab eo, a quo ordinati sunt, probatos, quos tamen ad divina officia celebranda seu ecclesiastica sacramenta ministranda minus idoneos et capaces repererit, a susceptorum ordinum exercitio ad tempus, de quo ei videbitur, suspendere, et illis, ne in altari aut aliquo ordine ministrent, interdicere possit.

C. IV. *Nullus clericus eximatur a correctione episcopi, etiam extra visitationem.*

Omnes ecclesiarum praelati ³⁾, qui ad corrigendos subditorum excessus diligenter intendere debent, et a quibus nullus clericus per huius sanctae synodi statuta cuiusvis privilegii praetextu tutus censetur, quo minus iuxta canonicas sanctiones visitari, puniri et corrigi possit, si in ecclesiis suis resederint, quoscumque saeculares clericos, qualitercunque

Sess. XIV. 1) cf. Sess. VI. de ref. c. 5. Sess. XXIII. de ref. c. 3. 8. 10. — 2) cf. cap. prox. antec. et Sess. XXIII. de ref. c. 8. — 3) supra de ref. in pr. et Sess. VI. de ref. c. 3. — cf. c. 13. X. de off. iud. ord. I. 31. (conc. Lat. IV.)

exemptos, qui alias suae iurisdictioni subessent, de eorum excessibus, criminibus et delictis, quoties et quando opus fuerit, etiam extra visitationem, tanquam ad hoc apostolicae sedis delegati, corrigendi et castigandi facultatem habeant¹⁾: quibuscunque exemptionibus, declarationibus, consuetudinibus, sententiis, iuramentis, concordiiis, quae suos tantum obligent auctores, ipsis clericis, ac eorum consanguineis, capellanis, familiaribus, procuratoribus, et aliis quibusbet, ipsorum exemptorum contemplatione et intuitu minime suffragantibus.

129

C. V. *Conservatorum iurisdictionio certis finibus concluditur.*

Insuper, quum nonnulli, qui sub praetextu, quod super bonis et rebus ac iuribus suis diversae eis iniuriae ac molestiae inferantur, certos iudices per literas conservatorias deputari obtinent, qui illos a molestiis et iniuriis huiusmodi tueantur ac defendant, et in possessione seu quasi bonorum, rerum ac iurium suorum manu teneant et conservent, neque super illis eos molestari permittant, eiusmodi literas in plerisque contra concedentis mentem in reprobum sensum detorqueant: idcirco nemini omnino, cuiuscunque dignitatis et conditionis sit, etiam si capitulum fuerit, conservatoriae literae, cum quibuscunque clausulis aut decretis, et quorumcunque iudicum deputatione, quocunque etiam alio praetextu aut colore concessae, suffragentur ad hoc, ut coram suo episcopo sive alio superiore ordinario in criminalibus et mixtis causis accusari et conveniri, ac contra eum inquiri et procedi non possit; aut quo minus, si qua iura ei ex concessione competierint, super illis libere valeat apud iudicem ordinarium conveniri. In civilibus etiam causis, si ipse actor exstiterit, aliquem ei apud suos conservatores iudices in iudicium trahere minime liceat. Quod si in iis causis, in quibus ipse reus fuerit, contigerit, ut electus ab eo conservator ab actore suspectus esse dicatur, aut si qua inter ipsos iudices, conservatorem et ordinarium, controversia super competentia iurisdictionis orta fuerit, nequaquam in causa procedatur, donec per arbitros in forma iuris electos super suspicione aut iurisdictionis competentia fuerit iudicatum. Familiaribus vero eius, qui huiusmodi literis conservatoriis tueri se solent, nihil illae prosint, praeterquam duobus duntaxat, si tamen illi propriis eius sumptibus vixerint. Nemo etiam similium literarum bene-

130

Sess. XIV. 1) cf. Sess. VI. de ref. c. 4. Sess. XXIV. de ref. c. 5.

ficio ultra quinquennium gaudere possit. Non liceat quoque conservatoribus iudicibus ullum habere tribunal erectum. In causis vero mercedum aut miserabilium personarum huius sanctae synodi super hoc decretum ¹⁾ in suo robore permaneat. Universitates autem generales, ac collegia doctorum seu scholarium, et regularia loca, nec non hospitalia actu hospitalitatem servantia, ac universitatum, collegiorum, locorum et hospitalium huiusmodi personae in praesenti canone minime comprehensae, sed exemptae omnino sint et esse intelligantur.

C. VI. *Poenā decernitur in clericos, qui in sacris constituti aut beneficia possidentes, ordini suo congruente veste non utuntur.*

Quia vero, etsi habitus ²⁾ non facit monachum, oportet tamen clericos vestes proprio congruentes ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci morum honestatem intrinsecam ostendant; tanta autem hodie aliquorum inolevit temeritas religionisque contemptus, ut propriam dignitatem et honorem clericalem parvi pendentes vestes etiam publice deferant laicales, pedes in diversis ponentes, unum in divinis, alterum in carnalibus: propterea omnes ecclesiasticae personae quantumcunque exemptae, quae aut in sacris fuerint, aut dignitates, personatus, officia aut beneficia qualiacunque ¹³¹ ecclesiastica obtinuerint, si postea, quam ab episcopo suo, etiam per edictum publicum, moniti fuerint, honestum habitum clericalem, illorum ordini ac dignitati congruentem, et iuxta ipsius episcopi ordinationem et mandatum non detulerint, per suspensionem ab ordinibus ac officio, et beneficio ac fructibus, redditibus et provenientibus ipsorum beneficiorum, nec non, si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum huiusmodi coerceri possint et debeant, constitutionem Clementis V. in concilio Viennensi editam, quae incipit ³⁾: *Quoniam*, innovando et ampliando.

C. VII. *Voluntarii homicidae nunquam, casuales quomodo ordinandi.*

Quum etiam qui per industriam occiderit proximum suum et per insidias, ab altari avelli debeat ⁴⁾, qui sua voluntate homicidium perpetraverit, etiam si crimen id nec ordine iu-

Sess. XIV. 1) cf. Sess. VII. c. 14. de ref. — 2) verba Innoc. III. in c. 13. X. de regular. III. 31. — 3) Clem. 2. de vit. et hon. cler. III. 1. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 4) Exod. XXI. 14., relat. in c. 1. X. de hom. V. 12.

diciario probatum, nec alia ratione publicum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad sacros ordines promoveri possit; nec illi aliqua ecclesiastica beneficia, etiam si curam non habeant animarum, conferri liceat, sed omni ordine, ac beneficio et officio ecclesiastico perpetuo careat. Si vero homicidium non ex proposito, sed casu, vel vim vi repellendo, ut quis se a morte defenderet, fuisse commissum narretur, quam
 132 ob causam etiam ad sacrorum ordinum et altaris ministerium, et beneficia quaecunque ac dignitates iure quodammodo dispensatio debeatur, committatur loci ordinario, aut ex causa metropolitano seu viciniorepiscopo, qui non nisi causa cognita et probatis precibus ac narratis, nec aliter, dispensare possit.

C. VIII. *Nulli alienos clericos ex privilegio punire liceat.*

Praeterea, quia nonnulli¹⁾, quorum etiam aliqui veri sunt pastores ac proprias oves habent, alienis etiam ovibus praeesse quaerunt, et ita alienis subditis quandoque intendunt, ut suorum curam negligant: quicunque, etiam episcopali praeditus dignitate, qui alienos subditos puniendi privilegium habuerit, contra clericos sibi non subiectos, praesertim in sacris constitutos, quorumcunque etiam atrocium criminum reos, nisi cum proprii ipsorum clericorum episcopi, si apud ecclesiam suam resederit, aut personae ab ipso episcopo deputandae interventu nequaquam procedere debeat; alias processus et inde secuta quaecunque viribus omnino careant.

C. IX. *Beneficia unius dioecesis nulla de causa uniantur beneficiis alterius.*

Et, quia iure optimo distinctae fuerunt dioeceses et parochiae²⁾, ac unicuique gregi proprii attributi pastores et inferiorum ecclesiarum rectores, qui suarum quisque ovium curam habeant, ut ordo ecclesiasticus non confundatur, aut una et eadem ecclesia duarum quodammodo dioecesium fiat non sine gravi eorum incommodo, qui illi subditi fuerint: beneficia unius dioecesis, etiam si parochiales ecclesiae, vicariae perpetuae, aut simplicia beneficia, seu praestimonia aut praestimoniales portiones fuerint, etiam ratione augendi cultum divinum aut numerum beneficiatorum, aut alia quaecunque de causa, alterius dioecesis beneficio, aut monasterio,

¹⁾ Sess. XIV. 1) cf. supr. ead. de ref. c. 2. et Sess. VI. de ref. c. 5. — 2) cf. c. 9. X. de his, quae fiunt a prael. III. 10. (Innoc. III.) — cf. Sess. XXIV. de ref. c. 13. extr. 1. et c. 7.

seu collegio vel loco etiam pio perpetuo non uniantur¹⁾; decretum huius sanctae synodi super huiusmodi unionibus in hoc declarando.

C. X. *Regularia beneficia regularibus conferantur.*

Regularia beneficia²⁾, in titulum regularibus professis provideri consueta, quum per obitum, aut resignationem vel alias illa in titulum obtinentis vacare contigerit, religiosis tantum illius ordinis, vel iis, qui habitum omnino suscipere et professionem emittere teneantur, et non aliis, ne vestem lino lanaque contextam induant³⁾, conferantur.

C. XI. *Translati ad alium ordinem in claustrum sub obedientia maneat, et beneficiorum saecularium incapaces existant.*

Quia vero regulares, de uno ad alium ordinem translati, facile a suo superiore licentiam standi extra monasterium ob-¹³⁴tinere solent, ex quo vagandi et apostatandi occasio tribuitur, nemo cuiuscunque ordinis praelatus vel superior vigore cuiusvis facultatis aliquem ad habitum et professionem admittere possit, nisi ut in ordine ipso, ad quem transfertur, sub sui superioris obedientia in claustrum perpetuo maneat, ac taliter translatus, etiamsi canonicorum regularium fuerit, ad beneficia saecularia, etiam curata, omnino incapax existat.

C. XII. *Nemo nisi ex fundatione vel dotatione ius patronatus obtineat.*

Nemo, etiam⁴⁾ cuiusvis dignitatis ecclesiasticae vel saecularis, quacunque ratione, nisi ecclesiam, beneficium aut capellam de novo fundaverit et construxerit, seu iam erectam, quae tamen sine sufficienti dote fuerit, de suis propriis et patrimonialibus bonis competenter dotaverit, ius patronatus impetrare aut obtinere possit aut debeat. In casu autem fundationis aut dotationis huiusmodi institutio episcopo, et non alteri inferiori reservetur.

C. XIII. *Praesentatio fiat ordinario; alias praesentatio et institutio sit nulla.*

Non liceat praeterea patrono cuiusvis privilegii praetextu aliquem ad beneficia sui iuris patronatus⁵⁾, nisi episcopo¹³⁵ loci ordinario, ad quem provisio seu institutio ipsius beneficii, cessante privilegio, iure pertineret, quoquo modo prae-

SESS. XIV. 1) cf. Sess. VII. de ref. c. 6. seq. Sess. XXIV. de ref. c. 13. et 15. — 2) cf. Sess. XXV. de ref. c. 21. — cf. c. 5. de praeb. in VIto III. 4. (Bonif. VIII.) — 3) Deut. XXII. 11. — cf. c. 27. de elect. I. 6. (Innoc. III.) — 4) cf. Sess. XXV. de ref. c. 9. — 5) cf. Sess. et cap. cit. — cf. c. 8. 21. X. de iure patr. III. 38. (Alex. III.)

sentare; alias praesentatio ac institutio forsitan secutae nullae sint et esse intelligantur.

C. XIV.

Declarat praeterea sancta synodus, in futura sessione, quam ad XXV. diem Ian. subsequentis anni MDLII. habendam esse iam decrevit, una cum sacrificio missae agenda et tractandum etiam esse de sacramento ordinis, et proseguendam esse materiam reformationis.

SESSIO XV.

QUAE EST QUINTA

SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XXV. IANUAR. MDLII.

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Quum ex eo, quod proximis sessionibus decretum fuit, sancta haec et universalis synodus per hos dies accuratissime diligentissimeque tractaverit ea, quae ad sanctissimum missae sacrificium et ad sacramentum ordinis spectant, ut hodierna sessione, quemadmodum Spiritus sanctus suggessisset, decreta de his rebus, et quatuor praeterea articulos ad sanctissimum eucharistiae sacramentum pertinentes in hanc tandem sessionem dilatos publicaret; atque interim adfuturos esse putaverit ad hoc sacrosanctum concilium eos, qui se protestantes vocant, quorum causa eorum publicationem articulorum distulerat, et ut libere ac sine cunctatione ulla huc venirent, fidem eis publicam sive salvum conductum concesserat ¹⁾: tamen, quum illi nondum venerint, et eorum nomine supplicatum huic sanctae synodo fuerit, ut publicatio, quae hodierno die facienda fuerat, in sequentem sessionem differatur, certa spe allata, adfuturos eos esse omnino multo ante illam sessionem, salvo conductu amplioris formae interim accepto, eadem sancta synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, iisdem legato et nunciis praesidentibus, nihil magis optans, quam ex praestantissima natione Germanica omnes de religione dissensiones et schismata tollere, ac eius quieti, pac.

¹⁾ Supra Sess. XIII.

otioque consulere, parata ipsos, si venerint, et humaniter excipere, et benigne audire, confidensque, eos non fidei catholicae pertinaciter oppugnandae, sed veritatis cognoscendae studio esse venturos, et ut evangelicae veritatis studiosos decet, sanctae matris ecclesiae decretis et disciplinae ad extremum esse acquieturos, sequentem sessionem ad edenda et publicanda ea, quae supra commemorata sunt, in diem festum sancti Iosephi, qui erit die XIX. mensis Martii, distulit, ut illi satis temporis et spatii habeant non solum ad veniendum, verum etiam ad ea, quae voluerint, antequam is dies veniat, proponenda. Quibus ut omnem diutius cunctandi causam adimat, fidem publicam sive salvum conductum, eius, qui recitabitur, tenoris et sententiae, libenter dat et concedit. Interea vero de matrimonii sacramento agendum, et de eo, praeter superiorum decretorum publicationem, definiendum esse, eadem sessione statuit et decernit, et prosequendam esse materiam reformationis.

SALVUS CONDUCTUS

DATUS

PROTESTANTIBUS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem sanctae sedis apostolicae legato et nunciis, iuhaerendo salvo conductui in penultima sessione dato, et illum iuxta te- 137
norem infra scriptum ampliando, universis fidem facit, quod omnibus et singulis sacerdotibus, electoribus, principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, nobilibus, militari-
bus, popularibus, et aliis quibuscunque viris, cuiuscunque status et conditionis aut qualitatis existant, Germaniae provinciae et nationis civitatibus, et aliis locis eiusdem, et omnibus aliis ecclesiasticis et saecularibus, praesertim Augustanae confessionis, personis, qui aut quae una cum ipsis ad hoc generale Tridentinum concilium venient aut mittentur, ac profecturi sunt aut hucusque venerunt, quocunque nomine censeantur aut valeant nuncupari, tenore praesentium publicam fidem et plenissimam verissimamque securitatem, quam salvum conductum appellant, libere ad hanc civitatem Tridentinam veniendi, ibidemque manendi, standi, morandi, proponendi, loquendi,

una cum ipsa synodo de quibuscunque negotiis tractandi, examinandi, discutiendi, et omnia, quaecunque ipsis libuerit, ac articulos quoslibet tam scripto quam verbo libere offerendi, propalandi, eosque scripturis sacris, et beatorum Patrum verbis, sententiis et rationibus declarandi, adstruendi et persuadendi, et, si opus fuerit, etiam ad obiecta concilii generalis respondendi, et cum iis, qui a concilio delecti fuerint disputandi Christiane, aut caritative absque omni impedimento conferendi, opprobriis, conviciis ac contumeliis penitus semotis; et signanter, quod causae controversae secundum sacram scripturam et Apostolorum traditiones, probata concilia et catholicae ecclesiae consensum et sanctorum Patrum auctoritates in praedicto concilio Tridentino tractentur; illo etiam addito, ut religionis praetextu aut delictorum circa eam commissorum aut committendorum minime puniantur, impertitur ac omnino concedit, sic etiam, ut propter illorum praesentiam
138 neque in itinere aut quocunque locorum eundo, manendo aut redeundo, nec in ipsa civitate Tridentina a divinis officiis quovis modo cessetur; et ut his peractis vel non peractis, quandocunque ipsis libuerit, aut maiorum suorum mandato et assensu ad propria reverti optabunt, aut aliquis eorum optabit, mox absque ulla renitentia et occasione aut mora, salvis rebus eorum et suorum pariter honore et personis vice versa, possint iuxta beneplacitum libere et secure redire, de scientia tamen ab eadem synodo deputandorum, ut tunc opportune eorum securitati absque dolo et fraude provideatur. Vult etiam sancta synodus in hac publica fide salvoque conductu omnes quascunque clausulas includi et contineri ac pro inclusis haberi, quae pro plena, efficaci et sufficienti securitate in eundo, stando et redeundo necessariae et opportunaer fuerint. Illud etiam ad maiorem securitatem et pacis ac conciliationis bonum exprimens, quod, si quispiam, aut illorum aliqui, sive in itinere Tridentum veniendo, sive ibidem morando aut redeundo, aliquod enorme, quod absit, egerint aut commiserint, quo posset huius fidei publicae et assecurationis beneficium eis concessum annullari aut cassari, vult et concedit, ut in huiusmodi facinore deprehensi ab ipsis duntaxat, et non ab aliis, condigna animadversione, cum emenda sufficienti per partem ipsius synodi merito approbanda et laudanda mox puniantur; illorum assecurationis forma, conditionibus et modis omnino manentibus illibatis. Pariformiter etiam vult, ut, si quisquam vel aliqui ex ipsa synodo, sive in itinere, aut manendo aut

redeundo aliquod enorme, quod absit, egerint aut commiserint, quo posset huius fidei publicae et assecurationis beneficium violari aut quoquo modo tolli, in huiusmodi facinore deprehensi ab ipsa synodo duntaxat, et non ab aliis, condigna animadversione et emenda sufficienti, per partem dominorum Germanorum Augustanae confessionis, tunc hic praesentium, merito laudanda et approbanda, mox puniantur, praesenti assecurationis forma, conditionibus et modis omnino manentibus illibatis. Vult praeterea ipsa synodus, quod liceat ipsis ambasciatoribus omnibus et singulis toties, quotiescunque opportunum fuerit seu necessarium, ad auram capiendam exire de civitate Tridentina, et reverti ad eandem, nec non nuncium vel nuncios suos ad quaecunque loca pro suis necessariis negotiis ordinandis libere mittere seu destinare, ac ipsos missos seu destinatos, seu missum et destinatum suscipere toties, quoties eis videbitur expedire; ita quod aliqui vel aliquis per deputandos concilii socientur, qui eorum securitati provideant vel provideat. Qui quidem salvus conductus et securitas stare ac durare debeat et a tempore, et per tempus, quo in ipsius synodi et suorum tuitionis curam ipsos suscipi contigerit et usque ad Tridentum perducere, ac toto tempore mansionis eorum ibidem, et rursum post sufficientem audientiam habitam, spatio viginti dierum praemisso, quum ipsi petierint, aut concilium habita huiusmodi audientia ipsis recessum indixerit, a Tridento usque in quem quisque elegerit sibi locum tutum Deo favente restituet, dolo et fraude prorsus exclusis. Quae quidem omnia pro universis et singulis Christi fidelibus, pro omnibus principibus tam ecclesiasticis quam saecularibus quibuscunque, atque omnibus aliis ecclesiasticis et saecularibus personis, cuiuscunque status et conditionis existant, aut quocunque nomine censeantur, inviolabiliter observanda esse promittit et bona fide spondet. Insuper omni fraude et dolo exclusis vera et bona fide promittit, ipsam synodum nullam vel manifeste vel occulte occasionem quaesituram, aut aliqua auctoritate, potentia, iure vel statuto, privilegio legum vel canonum, aut quorumcunque conciliorum, praesertim Constantiensis et Senensis, quacunque forma verborum expressa, in aliquod huius fidei publicae et plenissimae assecurationis, ac publicae et liberae audientiae, 140 ipsis per ipsam synodum concessae, praeiudicium quovis modo usuram, aut quemquam uti permissuram, quibus in hac parte pro hac vice derogat. Quod si sancta synodus, aut aliquis ex ea vel suis, cuiuscunque conditionis, vel status aut prae-

eminentiae existens, praescriptae assecurationis et salvi conductus formam et modum in quocunque puncto vel clausula violaverit, quod tamen avertere dignetur Omnipotens, et sufficiens emenda non fuerit mox subsecuta, ipsorum arbitrio merito approbanda et laudanda, habeant ipsam synodum et habere poterunt incidisse in omnes poenas, quas iure divino et humano aut consuetudine huiusmodi salvorum conductuum violatores incurrere possunt, absque omni excusatione aut quavis in hac parte contradictione.

SESSIO XVI.

QUAE EST SEXTA ET ULTIMA
SUB IULIO III. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XXVIII. APRILIS MDLII.

DECRETUM SUSPENSIONIS CONCILII.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea reverendissimis dominis Sebastiano archiepiscopo Sipontino, et Aloysio episcopo Veronensi, apostolicis nunciis, tam eorum proprio, quam reverendissimi et illustrissimi domini Marcelli, tit. S. Marcelli sanctae Romanae ecclesiae cardinalis Crescentii, legati, ob adversam eius gravissimam valetudinem absentis, nomine, non dubitat Christianis omnibus patere, hoc concilium oecumenicum Tridentum primo a Paulo fel. rec. convocatum et collectum fuisse; deinde a sanctissimo domino nostro Iulio III., efflagitante Carolo quinto augustissimo imperatore ea praecipue de causa fuisse restitutum, ut religionem in multis orbis partibus, et praesertim in Germania in diversas opiniones miserabiliter distractam in statum pristinum revocaret, abusus et mores Christianorum corruptissimos emendaret, quumque ad hoc agendum quamplurimi Patres nulla laborum suorum periculorumque habita ratione e diversis regionibus alacriter confluxissent, resque strenue magno fidelium concursu feliciterque procederet, ac spes esset non levis, illos Germanos, qui eas novitates excitant, in concilium venturos, sic animatos, ut veris ecclesiae rationibus unanimiter acquiescerent, lux denique quaedam rebus affulsisse videretur, caputque attollere inciperet profligata antea et afflicta respublica Christiana: ii repente tumultus, ea bella hostis

generis humani versutia exarserunt, ut concilium velut haerere, ac suum cursum interrumpere salis incommode cogere-
 tur, spesque omnis ulterioris progressus hoc in tempore tolle-
 retur; tantumque aberat, ut sancta synodus Christianorum
 malis et incommodis mederetur, ut multorum mentes praeter
 sui animi sententiam irritaret potius quam placaret. Quum
 igitur ipsa sancta synodus omnia et praecipue Germaniam ar-
 mis ardere et discordiis videret, omnes fere episcopos Ger-
 manos, praesertim principes electores, suis consultum ecclesiis
 e concilio abiisse: decrevit tantae necessitati non reluctari,
 et ad meliora tempora reiicere, ut Patres, quod eis nunc
 agere non licet, suis ovibus prospectum ad suas ecclesias re-
 gredi valerent, ne diutius utrobique inutili otio conterantur.
 Atque ita, quoniam sic temporum conditio tulit, huius oecu-
 menici concilii Tridentini progressum per biennium suspen-
 dendum fore decernit, prout praesenti decreto suspendit; ea
 tamen lege, ut, si citius pacata res sit, ac tranquillitas pristina
 revertatur, quod sperat Dei Optimi Maximi beneficio non
 longo forsán spatio futurum, ipsius concilii progressus eodem-
 met tempore suam vim, firmitatem vigoremque habere cen-
 seatur. Sin autem, quod Deus avertat, peracto biennio
 praedicta legitima impedimenta non fuerint submota, quum
 primum cessaverint, talis suspensio eo ipso sublata esse in-
 telligatur, ac suus vigor et robur concilio sit restitutum et 142
 esse intelligatur sine alia nova concilii convocatione, acce-
 dente ad hoc decretum consensu et auctoritate Sanctitatis
 suae et sanctae sedis apostolicae.

Interea tamen eadem sancta synodus exhortatur omnes
 principes Christianos et omnes praelatos, ut observent, et
 respective, quatenus ad eos spectat, observare faciant in suis
 regnis, dominiis et ecclesiis omnia et singula, quae per hoc
 sacrum oecumenicum concilium fuerunt hactenus statuta et
 decreta.

BULLA CELEBRATIONIS
CONCILII TRIDENTINI,
SUB PIO IV. PONT. MAX.

Pius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei
 memoriam. Ad ecclesiae regimen, licet tanto oneri impares,
 sola Dei dignatione vocati, statim circumferentes mentis oculos

per omnes reipublicae Christianae partes, cernentesque non sine magno horrore, quam longe lateque pestis haeresum et schismatis pervasisset, et quanta Christiani populi mores correctione indigerent, in eam curam et cogitationem pro suscepti muneris officio incumbere coepimus, quemadmodum ipsas haereses exstirpare, tantumque et tam perniciosum schisma tollere, moresque adeo corruptos et depravatos emendare possemus. Quum autem intelligeremus, ad haec sananda mala aptissimum esse remedium, quod sancta haec sedes adhibere consuevisset, oecumenici generalisque concilii, eius congregandi et Deo iuvante celebrandi consilium cepimus. Indictum illud quidem antea fuit a fel. rec. Paulo III. et eius successore Iulio, praedecessoribus nostris; sed variis de causis saepius impeditum et interpellatum perfici non potuit. Siquidem Paulus, quum id primo in urbem Mantuam¹⁾, deinde Vincen-
 113 tiam indixisset, quasdam ob causas in literis eius expressas id primo suspendit, postea Tridentum transtulit; deinde quum quibusdam de causis ibi quoque eius celebrandi tempus dilatum fuisset, tandem suspensione sublata in eadem civitate Tridentina inchoatum fuit. Verum sessionibus aliquot habitis, et nonnullis decretis factis, ipsum se postea concilium aliquibus de causis, accedente etiam sedis apostolicae auctoritate, Bononiam transtulit²⁾. Iulius autem, qui ei successit, in eandem civitatem Tridentinam id revocavit, quo quidem tempore facta alia quaedam decreta sunt³⁾. Sed quum novi in propinquis Germaniae locis tumultus excitati fuissent, et bellum in Italia et Gallia gravissimum exarsisset, rursus concilium suspensum et dilatum fuit, adnitente nimirum humani generis hoste, aliasque ex aliis difficultates et impedimenta obiciente, ut tantum ecclesiae commodum, quod prorsus auferre non poterat, saltem quam diutissime retardaret. Quantopere vero interea auctae fuerint et multiplicatae ac propagatae haereses, quantopere schisma creverit, sine maximo animi dolore nec meminisse possumus nec referre. Sed tandem pius et misericors Dominus, qui nunquam ita irascitur⁴⁾, ut misericordiae obliviscatur, regibus et principibus Christianis pacem et unanimitatem donare dignatus est. Qua nos occasione oblata maximam in spem venimus, ipsius misericordia freti, fore, ut his tantis quoque ecclesiae malis eadem concilii via finis imponatur. Nos itaque ad schisma haeresesque tol-

Sess. XVI. 1) supr. pag. 1. — 2) supr. Sess. VIII. — 3) supr. Sess. XI. —
 4) Habac. III. 2.

lendas, ad corrigendos et reformandos mores, ad pacem inter Christianos principes conservandam, celebrationem eius non esse duximus diutius differendam. Habita igitur cum venerabilibus fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus deliberatione matura, factis etiam consilii nostri certioribus carissimis in Christo filiis nostris Ferdinando Romanorum imperatore electo, et aliis regibus atque principibus, quos ¹⁴⁴ quidem, sicut de eorum summa pietate et sapientia nobis pollicebamur, paratissimos ad ipsius concilii celebrationem adiuvandam invenimus, ad Dei omnipotentis laudem, honorem et gloriam, atque universalis ecclesiae utilitatem, de eorundem fratrum nostrorum consilio et assensu sacrum oecumenicum et generale concilium ex auctoritate eiusdem Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum, qua nos quoque in terris fungimur, freti et subnixi, in civitate Tridentina ad sanctissimum diem Resurrectionis dominicae proxime futurum indicimus, et ibi celebrandum sublata suspensione quacunque statuimus atque decernimus. Quocirca venerabiles fratres nostros omnibus ex locis patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios abbates, ceterosque, quibus in concilio generali sedere et sententiam dicere iure communi, vel ex privilegio vel ex antiqua consuetudine licet, vehementer in Domino hortamur et monemus, atque etiam districte praecipiendo mandamus in virtute sanctae obedientiae, in vi quoque iuramenti, quod praestiterunt, et sub poenis, quas in eos, qui ad concilia generalia convenire neglexerint, sacris sciunt esse canonibus constitutas, ut ad concilium ibi celebrandum conveniant intra eam diem, nisi forte impedimento fuerint legitimo praepediti; quod tamen impedimentum per legitimos procuratores synodo probare debebunt. Monemus praeterea omnes et singulos, quorum interest interesseve poterit, ut in concilio adesse ne negligant. Carissimos vero in Christo filios nostros, Romanorum imperatorem electum, ceterosque reges et principes, quos optandum sane esset concilio interesse posse, hortamur et rogamus, ut, si ipsi concilio interesse ¹⁴⁵ non potuerint, at oratores suos, prudentes, graves et pios viros utique mittant, qui ipsorum nomine illi intersint, curentque diligenter pro sua pietate, ut ex eorum regnis atque dominiis praelati sine recusatione ac mora tam necessario tempore Deo et ecclesiae officium suum praestent: eosdem etiam curaturos esse minime dubitantes, ut per ipsorum regna et dominia tutum ac liberum iter praelatis, eorumque familiaribus, comi-

tibus, et aliis omnibus ad concilium euntibus et ab illo redeuntibus pateat, benigneque ac comiter omnibus in locis recipiantur atque tractentur, sicut, quod ad nos attinet, ipsi quoque curabimus; qui nihil omnino praetermittere decrevimus, quod ad tam pium et salutare opus perficiendum a nobis in hoc loco constitutis praestari possit, nihil, ut Deus scit, quaerentes aliud, nihil propositum habentes in hoc concilio celebrando, nisi honorem ipsius Dei, dispersarum ovium reductionem ac salutem, et perpetuam Christianae reipublicae tranquillitatem ac quietem. Ut vero hae literae et quae in eis continentur ad omnium, quorum oportet, notitiam perveniant, nec quisquam ea excusatione uti possit, quod illa ignoraverit, praesertim quum non ad omnes, quos de his literis certiores fieri oporteret, tutus forsitan pateat aditus: volumus et mandamus, ut in basilica Vaticana principis Apostolorum, et in ecclesia Lateranensi tunc, quum in eis populus, ut missarum solemnibus intersit, congregari solet, palam clara voce a curiae nostrae cursoribus seu notariis aliquibus publicis recitentur, et postquam recitatae fuerint, ad valvas earum ecclesiarum, itemque cancellariae apostolicae, et in loco solito Campi Florae affigantur, ibique, quo legi et omnibus innotescere possint, aliquamdiu relinquantur. Quum autem inde amovebuntur, earum exempla in eisdem locis affixa remaneant. Nos enim per recitationem hanc, publicationem et affixionem omnes et singulos, qui his literis comprehenduntur, post duos menses a die publicationis et affixionis earum volumus perinde
 116 adstrictos et obligatos esse, ac si ipsismet illae coram editae et lectae fuissent. Transsumptis quoque earum, quae manu publici alicuius notarii scripta subscriptave, et sigillo ac subscriptione alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munita fuerint, ut sine dubitatione ulla fides habeatur, mandamus atque decernimus. Nulli ergo omnino hominum licet hanc paginam nostrae indictionis, statuti, decreti, praeccepti, admonitionis et adhortationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis dominicae MDLX. III. Kal. Decembris, Pontificatus nostri anno primo.

ANTONIUS FLOREBELLUS LAVELLINUS.

BARENGUS.

SESSIO XVII.

SACROSANCTI OECUMENICI ET GENERALIS
 CONCILII TRIDENTINI,
 QUAE EST PRIMA
 SUB PIO IV. PONT. MAX.,
 CELEBRATA
 DIE XVIII. IANUARIII MDLXII.

DECRETUM DE CELEBRANDO CONCILIO.

Placetne vobis, ad laudem et gloriam sanctae et indivi-
 duae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, ad incre-
 mentum et exaltationem fidei et religionis Christianae, sacrum
 oecumenicum et generale concilium Tridentinum, in Spiritu
 sancto legitime congregatum, ab hodierno die, qui est deci- 117
 mus octavus mensis Ian. anni a Nativitate Domini millesimi
 quingentesimi sexagesimi secundi, cathedrae Romanae B. Pe-
 tri Apostolorum principis consecrato, sublata quacunque
 suspensione, iuxta formam et tenorem literarum sanctissimi
 domini nostri Pii IV. Pont. Max. celebrari, et in eo ea debito
 servato ordine tractari, quae proponentibus legatis ac praesi-
 dentibus ad horum temporum levandas calamitates, sedandas
 de religione controversias, coercendas linguas dolosas, de-
 pravatorum morum abusus corrigendos, ecclesiae veram atque
 Christianam pacem conciliandam apta et idonea ipsi sanctae
 synodo videbuntur? Responderunt: *Placet.*

Indictio futurae sessionis.

Placetne vobis, proximam futuram sessionem habendam
 et celebrandam esse feria quinta post secundam dominicam
 Quadragesimae, quae erit die vigesima sexta mensis Februa-
 rii? Responderunt: *Placet.*

SESSIO XVIII.

QUAE EST SECUNDA
 SUB PIO IV. PONT. MAX.,
 CELEBRATA
 DIE XXVI. FEBRUARIII MDLXII.

DECRETUM DE LIBRORUM DELECTU, ET OMNIBUS AD
 CONCILIUM FIDE PUBLICA INVITANDIS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus,
 in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea

eisdem apostolicae sedis legatis, non humanis quidem viribus
 148 confisa, sed Domini nostri Iesu Christi, qui os et sapientiam
 ecclesiae suae daturum se promisit ¹⁾, ope et auxilio freta,
 illud praecipue cogitat, ut catholicae fidei doctrinam, multo-
 rum inter se dissidentium opinionibus pluribus locis inquina-
 tam et obscuratam, in suam puritatem et splendorem aliquando
 restituat, et mores, qui a veteri instituto deflexerunt, ad me-
 liorem vitae rationem revocet, corque patrum ad filios ²⁾ et
 cor filiorum ad patres convertat. Quum itaque omnium pri-
 mum animadverterit, hoc tempore suspectorum ac pernicio-
 sorum librorum, quibus doctrina impura continetur et longe
 lateque diffunditur, numerum nimis excrevisse, quod quidem
 in causa fuit, ut multae censurae in variis provinciis et prae-
 sertim in alma urbe Roma pio quodam zelo editae fuerint,
 neque tamen huic tam magno ac pernicioso morbo salutarem
 ullam profuisse medicinam: censuit ³⁾, ut delecti ad hanc
 disquisitionem Patres de censuris librisque quid facto opus
 esset diligenter considerarent, atque etiam ad eandem san-
 ctam synodum suo tempore referrent, quo facilius ipsa possit
 varias et peregrinas doctrinas tanquam zizania ⁴⁾ a Christianae
 veritatis tritico separare, deque his commodius deliberare et
 statuere, quae ad scrupulum ex complurium animis eximendum
 et tollendas multarum querelarum causas magis opportuna vi-
 debuntur. Haec autem omnia ad notitiam quorumcunque de-
 ducta esse vult, prout etiam praesenti decreto deducit, ut, si
 quis ad se pertinere aliquo modo putaverit, quae vel de hoc
 librorum et censurarum negotio, vel de aliis, quae in hoc
 generali concilio tractanda praedixit, non dubitet a sancta
 synodo se benigne auditum iri.

Quoniam vero eadem sancta synodus ex corde optat,
 Deumque enixe rogat quae ad pacem ⁵⁾ sunt ecclesiae, ut
 149 universi communem matrem in terris agnoscentes, quae quos
 peperit ⁶⁾ oblivisci non potest, unanimes uno ore ⁷⁾ glorifice-
 mus Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi, per viscera
 misericordiae eiusdem Dei et Domini nostri omnes, qui nobis-
 cum communionem non habent, ad concordiam et reconcilia-
 tionem, et ut ad hanc sanctam synodum veniant, invitat atque
 hortatur, utque caritatem, quod est vinculum perfectionis ⁸⁾,
 amplectantur, pacemque Christi exultantem in cordibus suis

Sessio XVIII. 1) Luc. XXI. 15. — 2) Luc. I. 17. — 3) cf. infr. Sess. XXV. extr. de indice libr. — 4) Matth. XIII. 30. — 5) Psalm. CXXI. 6. — 6) Isa. XLIX. 15. — 7) Rom. XV. 6. — 8) Colos. III. 14. seq.

prae se ferant, in quam vocati sunt in uno corpore. Hanc ergo non humanam, sed Spiritus sancti vocem audientes, ne obdurent corda sua ¹⁾, sed in suo sensu non ambulantes ²⁾, neque sibi placentes ³⁾, ad tam piam et salutarem matris suae admonitionem excitentur et convertantur. Omnibus enim caritatis officiis sancta synodus eos ut invitat, ita completetur.

Insuper eadem sancta synodus decrevit, fidem publicam in congregatione generali concedi posse, et eandem vim habituram, eiusdemque roboris et momenti futuram, ac si in publica sessione data et decreta fuisset.

Indictio futurae sessionis.

Eadem sacrosancta Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, statuit et decernit, proximam futuram sessionem habendam et celebrandam esse feria quinta post sacratissimum festum Ascensionis Domini, quae erit die XIV. mensis Maii.

SALVUS CONDUCTUS

CONCESSUS

GERMANICAE NATIONI

IN CONGREGATIONE GENERALI DIE IV. MARTII MDLXII.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, universis fidem facit, quod omnibus et singulis sacerdotibus, electoribus, principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, nobilibus, militaribus, popularibus et aliis quibuscunque viris, cuiuscunque status et conditionis aut qualitatis exsistant, Germanicae provinciae et nationis civitatibus, ac aliis locis eiusdem, et omnibus aliis ecclesiasticis et saecularibus, praesertim Augustanae confessionis, personis, qui aut quae una cum ipsis ad hoc generale Tridentinum concilium venient aut mittentur, ac profecturi sunt aut hucusque venerunt, quocunque nomine censeantur aut valeant nuncupari, tenore praesentium publicam fidem et plenissimam verissimamque securitatem, quam salvum conductum appellant, libere ad hanc civitatem Tridenti-

---

Sess. XVIII. 1) Psalm. XCIV. 8. Hebr. III. 8. — Eph. IV. 17. — 3) Rom. XV. I-3.

nam veniendi, ibidemque manendi, standi, morandi, proponendi, loquendi, una cum ipsa synodo de quibuscunque negotiis tractandi, examinandi, discutiendi, et omnia, quaecunque ipsis libuerit, ac articulos quoslibet tam scripto quam verbo libere offerendi, propalandi, eosque scripturis sacris, et beatorum Patrum verbis, sententiis et rationibus declarandi, adstruendi et persuadendi, et, si opus fuerit, etiam ad obiecta concilii generalis respondendi et cum iis, qui a concilio delecti fuerint, disputandi, aut caritative absque omni impedimento conferendi, opprobriis, conviciis ac contumeliis penitus semotis; et signanter, quod causae controversae secundum sacram scripturam et Apostolorum traditiones, probata concilia et catholicae ecclesiae consensum et sanctorum Patrum auctoritates in praedicto concilio Tridentino tractentur: illo etiam addito, ut religionis praetextu aut delictorum circa eam commissorum aut committendorum minime puniantur, impertitur ac omnino concedit; sic etiam, ut propter illorum praesentiam neque in itinere aut quocunque locorum eundo, manendo aut redeundo, nec in ipsa civitate Tridentina a divinis officiis quovis modo cessetur; et ut his peractis vel non peractis, quaecunque ipsis libuerit, aut maiorum suorum mandato et assensu ad propria reverti optabunt, aut aliquis eorum optabit, mox absque ulla renitentia et occasione aut mora, salvis rebus eorum et suorum pariter honore et personis vice versa, possint iuxta beneplacitum libere et secure redire, de scientia tamen ab eadem synodo deputandorum, ut tunc opportune eorum securitati absque dolo et fraude provideatur. Vult etiam sancta synodus in hac publica fide salvoque conductu omnes quascunque clausulas includi et contineri ac pro inclusis haberi, quae pro plena, efficaci et sufficienti securitate in eundo, stando et redeundo necessariae et opportuna fuerint. Illud etiam ad maiorem securitatem et pacis ac conciliationis bonum exprimens, quod, si quispiam, aut illorum aliqui, sive in itinere Tridentum veniendo, sive ibidem morando aut redeundo, aliquod enorme, quod absit, egerint aut commiserint, quo posset huius fidei publicae et assecurationis beneficium eis concessum annullari aut cassari, vult et concedit, ut in huiusmodi facinore deprehensi ab ipsis duntaxat, et non ab aliis, condigna animadversione, cum emenda sufficienti, per partem ipsius synodi merito approbanda et laudanda, mox puniantur; illorum assecurationis forma, conditionibus et modis omnino manentibus illibatis.

Pariformiter etiam vult, ut, si quisquam vel aliqui ex ipsa synodo, sive in itinere, aut manendo aut redeundo aliquod enorme, quod absit, egerint aut commiserint, quo posset huius fidei publicae et assecurationis beneficium violari aut quoquo modo tolli, in huiusmodi facinore deprehensi ab ipsa synodo duntaxat, et non ab aliis, condigna animadversione et emenda sufficienti, per partem dominorum Germanorum Augustanae confessionis, tunc hic praesentium, merito laudanda et approbanda, mox puniantur, praesenti assecurationis forma, conditionibus et modis omnino manentibus illibatis. Vult praeterea ipsa synodus, quod liceat ipsis ambasciatoribus omnibus et singulis toties, quotiescunque opportunum fuerit seu necessarium, ad auram capiendam exire de civitate Tridentina, et reverti ad eandem, nec non nuncium vel nuncios suos ad quaecunque loca pro suis necessariis negotiis ordinandis libere mittere seu destinare, ac ipsos missos seu destinatos, seu missum et destinatum suscipere toties, quoties eis videbitur expedire; ita quod aliqui vel aliquis per deputandos concilii socientur, qui eorum securitati provideant vel provideat. Qui quidem salvus conductus et securitates stare ac durare debeant et a tempore, et per tempus, quo in ipsius synodi et suorum tuitionis curam ipsos suscipi contigerit et usque ad Tridentum perducere, ac toto tempore mansionis eorum ibidem, et rursum post sufficientem audientiam habitam, spatio viginti dierum praemisso, quum ipsi petierint aut concilium habita huiusmodi audientia ipsis recessum indixerit, a Tridento usque in quem quisque elegerit sibi locum tutum Deo favente restituet, dolo et fraude prorsus exclusis. Quae quidem omnia pro universis et singulis Christi fidelibus, pro omnibus principibus tam ecclesiasticis quam saecularibus quibuscunque, atque omnibus aliis ecclesiasticis et saecularibus personis, cuiuscunque status et conditionis existant, aut quocunque nomine censeantur, inviolabiliter observanda esse promittit et bona fide spondet. Insuper omni fraude et dolo exclusis vera et ¹⁵³ bona fide promittit, ipsam synodum nullam vel manifeste vel occulte occasionem quaesituram, aut aliqua auctoritate, potentia, iure vel statuto, privilegio legum vel canonum, aut quorumcunque conciliorum, praesertim Constantiensis et Senensis, quacunque forma verborum expressa, in aliquod huius fidei publicae et plenissimae assecurationis, ac publicae et liberae audientiae, ipsis per ipsam synodum concessae, praeiudicium quovis modo usuram, aut quemquam uti permissuram, quibus

in hac parte pro hac vice derogat. Quod si sancta synodus, aut aliquis ex ea vel suis, cuiuscunque conditionis vel status aut praeeminentiae existens, praescriptae assecurationis et salvi conductus formam et modum in quocunque puncto vel clausula violaverit, quod tamen avertere dignetur Omnipotens, et sufficiens emenda non fuerit mox subsecuta, ipsorum arbitrio merito approbanda et laudanda, habeant ipsam synodum et habere poterunt incidisse in omnes poenas, quas iure divino et humano aut consuetudine huiusmodi salvorum conductuum violatores incurrere possunt, absque omni excusatione aut quavis in hac parte contradictione.

Extensio ad alias nationes.

Eadem sacrosancta synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis de latere legatis, omnibus et singulis aliis, qui nobiscum in iis, quae sunt fidei, communionem non habent, ex quibuscunque regnis, nationibus, provinciis, civitatibus ac locis, in quibus publice et impune praedicatur vel docetur sive creditur contrarium eius, quod sancta Romana sentit ecclesia, dat fidem
 154 publicam sive saluum conductum sub eadem forma et eisdem verbis, quibus datur Germanis.

SESSIO XIX.

QUAE EST TERTIA

SUB PIO IV. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XIV. MAII MDLXII.

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, decreta ea, quae hodie in praesenti sessione statuenda ac sancienda erant, iustis nonnullis ac honestis causis in feriam quintam post proximam solemnitatem Corporis Christi, quae erit pridie Nonas Iunii, proroganda esse censuit ac prorogat, dictaque die sessionem habendam esse ac celebrandam omnibus indicit. Interea rogandus est Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, auctor pacis, ut sanctificet corda omnium, quo adiuvante sancta

synodus et nunc et semper meditari atque peragere valeat quae ad eius laudem et gloriam pertineant.

SESSIO XX.
QUAE EST QUARTA
SUB PIO IV. PONT. MAX.,
CELEBRATA
DIE IV. IUNII MDLXII.

DECRETUM PROROGATIONIS SESSIONIS.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, ¹⁵⁵ in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, propter varias difficultates ex diversis causis exortas, atque etiam ut congruentius maiori-que cum deliberatione omnia procedant, nempe ut dogmata cum iis, quae ad reformationem spectant, simul tractentur et sanciantur, ea, quae statuenda videbuntur tam de reformatione quam de dogmatibus in proxima sessione, quam omnibus indicit in diem sextam decimam subsequentis mensis Iulii, definienda esse decrevit; hoc tamen adiecto, quod dictum terminum ipsa sancta synodus pro eius arbitrio et voluntate, sicuti rebus concilii putaverit expedire, etiam in generali congregatione, restringere et prorogare libere possit et valeat.

SESSIO XXI.
QUAE EST QUINTA
SUB PIO IV. PONT. MAX.,
CELEBRATA
DIE XVI. MENSIS IULII MDLXII.

DOCTRINA DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE
ET PARVULORUM.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, quum de tremendo et sanctissimo eucharistiae sacramento varia diversis in locis errorum monstra nequissimi daemonis artibus circumferantur, ob quae in nonnullis provinciis multi a catholicae ecclesiae fide atque obedientia videantur discessisse, censuit ea, quae ad commu-

nionem sub utraque specie et parvulorum pertinent, hoc loco
 156 exponenda esse. Quapropter cunctis Christi fidelibus interdicit, ne posthac de iis aliter vel credere, vel docere vel praedicare audeant, quam est his decretis explicatum atque definitum.

C. I. *Laicos et clericos non conficientes non adstringi iure divino ad communionem sub utraque specie.*

Itaque sancta ipsa synodus, a Spiritu sancto, qui spiritus est sapientiae ¹⁾ et intellectus, spiritus consilii et pietatis, edocta, atque ipsius ecclesiae iudicium et consuetudinem secuta ²⁾, declarat ac docet, nullo divino praecepto laicos et clericos non conficientes obligari ad eucharistiae sacramentum sub utraque specie sumendum, neque ullo pacto salva fide dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Nam, etsi Christus Dominus in ultima coena venerabile hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituit ³⁾ et Apostolis tradidit, non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini ad utramque speciem accipiendam adstringantur. Sed neque ex sermone illo apud Ioannem VI. recte colligitur, utriusque speciei communionem a Domino praeceptam esse, utcumque iuxta varias sanctorum Patrum et doctorum interpretationes intelligatur. Namque qui dixit ⁴⁾: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, dixit quoque ⁵⁾: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum*. Et qui dixit ⁶⁾: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam*, dixit etiam ⁷⁾: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Et denique, qui dixit ⁸⁾: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo*, dixit nihilominus ⁹⁾: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*.

C. II. *Ecclesiae potestas circa dispensationem sacramenti eucharistiae.*

Practerea declarat, hanc potestatem perpetuo in ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati,

Sess. XXI. 1) Isa. XI. 2. — 2) conc. Constantiens. Sess. XIII. — cf. infr. can. 2. — 3) Matth. XXVI. 26—28. Marc. XIV. 22—24. Luc. XXII. 19. seq. 1 Cor. XI. 24. seq. — 4) Ioan. VI. 54. — 5) ib. VI. 52. — 6) ib. VI. 55. — 7) ib. VI. 52. — 8) ib. VI. 57. — 9) ib. VI. 59.

seu ipsorum sacramentorum venerationi pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire iudicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, quum ait: *Sic nos existimet homo* ¹⁾ *ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, atque ipsum quidem hac potestate usum esse satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso sacramento, quum, ordinatis nonnullis circa eius usum: *Cetera*, inquit ²⁾, *quum venero, dispanam*. Quare agnoscens sancta mater ecclesia hanc suam in administratione sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianae religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime iam mutata illa consuetudine, gravibus et iustis causis adducta hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit ³⁾, et pro lege habendam decrevit, quam reprobare aut sine ipsius ecclesiae auctoritate pro libito mutare non licet.

C. III. *Totum et integrum Christum ac verum sacramentum sub qualibet specie sumi.* 158

Iasuper declarat, quamvis Redemptor noster, ut antea dictum est, in suprema illa coena hoc sacramentum in duabus speciebus instituerit ⁴⁾ et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum ⁵⁾ verumque sacramentum sumi, ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt.

C. IV. *Parvulos non obligari ad communionem sacramentalem.*

Denique eadem sancta synodus docet ⁶⁾, parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad sacramentalem eucharistiae communionem, siquidem per baptismi lavacrum regenerati ⁷⁾ et Christo incorporati adeptam iam filiorum Dei gratiam in illa aetate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse sine controversia credendum est.

Sess. XXI. 1) 1 Cor. IV. 1. — 2) 1 Cor. XI. 34. — 3) conc. Constantiens. Sess. XIII. — 4) cf. loc. alleg. pag. antec. not. 3. — 5) cf. supr. Sess. XIII. de euch. c. 3. et can. 3. — 6) cf. infr. ead. can. 4. — 7) Tit. III. 5.

DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE ET
PARVULORUM.

CAN. I. Si quis dixerit ¹⁾, ex Dei praecepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi eucharistiae sacramenti sumere debere: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit ²⁾, sanctam ecclesiam catholicam non iustis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos atque etiam clericos non conficientes sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse: anathema sit.

CAN. III. Si quis negaverit ³⁾, totum et integrum Christum omnium gratiarum fontem et auctorem sub una panis specie sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi institutionem sub utraque specie sumatur: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, parvulis ⁴⁾, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse eucharistiae communionem: anathema sit.

Duos vero articulos alias propositos ⁵⁾, nondum tamen excussos, videlicet: an rationes, quibus sancta catholica ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos atque etiam non celebrantes sacerdotes sub una tantum panis specie, ita sint
160 retinendae, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permit-
tendus; et: an, si honestis et Christianae caritati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi vel regno calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, et quatenam sint illae; eadem sancta synodus in aliud tempus, oblata sibi quamprimum occasione, examinandos atque definiendos reservat.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

Eadem sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, ad Dei omnipotentis laudem et sanctae ecclesiae ornamentum ea, quae sequuntur, de reformationis negotio in praesenti statuenda esse censuit.

Sess. XXI. 1) cf. supr. ead. c. 1. — 2) cf. cap. cit. — 3) cf. supr. c. 3. Sess. XIII. de euch. c. 3. et can. 3. — 4) cf. supr. c. 4. — 5) cf. Sess. XIII. extr. et infr. Sess. XXII. in decr. fin.

C. I. *Episcopi gratis cum ordines conferant, tum dimissorias et testimoniales literas dent, pro quibus eorum ministri nihil prorsus, notarii autem quod in decreto praefinitum est accipiant.*

Quoniam ab ecclesiastico ordine omnis avaritiae suspicio abesse debet, nihil pro collatione quorumcunque ordinum, etiam clericalis tonsurae, nec pro literis dimissoriis aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacunque de causa, etiam sponte oblatum, episcopi et alii ordinum collatores, aut eorum ministri quovis praetextu accipiant. Notarii vero in iis tantum locis, in quibus non viget laudabilis consuetudo nihil accipiendi, pro singulis literis dimissoriis aut testimonialibus decimam tantum unius aurei partem accipere possint, dummodo eis nullum salarium sit constitutum pro officio exercendo. Nec episcopo ex notarii commodis aliquod emolumentum ex eisdem ordinum collationibus directe vel indirecte provenire possit. Tunc enim gratis operam suam eos praestare omnino teneri decernit, contrarias taxas, ac statuta et consuetudines, etiam immemorabiles, quorumcunque locorum, quae potius abusus et corruptelae simoniacae pravitati faventes nuncupari possunt, penitus cassando et interdicendo, et qui secus fecerint, tam dantes quam accipientes, ultra divinam ultionem poenas a iure ¹⁾ inflictas ipso facto incurrant.

C. II. *Arcentur a sacris ordinibus qui non habent unde vivere possint.*

Quum non deceat eos, qui divino ministerio adscripti sunt, cum ordinis dedecore mendicare, aut sordidum aliquem quaestum exercere, compertumque sit, complures plerisque in locis ad sacros ordines nullo fere delectu admitti, qui variis artibus ac fallaciis confingunt se beneficium ecclesiasticum aut etiam idoneas facultates obtinere: statuit sancta synodus, ne quis deinceps clericus saecularis, quamvis alias sit idoneus moribus, scientia et aetate, ad sacros ordines promoveatur, nisi prius legitime constet, eum beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad victum honeste sufficiat, pacifice possidere. Id vero beneficium resignare non possit, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus; neque ea resignatio admittatur, nisi constito, quod aliunde vivere commode possit; et aliter facta resignatio nulla sit. Patrimonium vero vel pensionem obtinentes ordinari posthac non

Sess. XXI. 1) c. 6. C. I. qu. 1. (Gelas.) c. 8. ead. (conc. Chalc.) c. 101. ib. (conc. Tol. XI.) c. 107. ib. (Nicol. II. in conc. Rom.) c. 113. ib. (Gregor. VII. in conc. Rom.) cf. c. 14. C. II. qu. 5. et c. 4. X. de sim. V. 3. (Gregor. I.) c. 5. X. eod. (id.) c. 11. 13. eod. (Alex. III.) c. 30. ib. (Innoc. III.) et al.

possint, nisi illi, quos episcopus iudicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum; eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem vere ab eis obtineri, taliaque esse, quae eis ad vitam sustentandam satis sint. Atque illa deinceps sine licentia episcopi alienari aut extinguere vel remitti nullatenus possint, donec beneficium ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant unde vivere possint; antiquorum canonum ¹⁾ poenas super his innovando.

C. III. *Ratio distributiones quotidianas augendi praescribitur; quibus debeantur; non servientium contumacia punitur.*

Quum beneficia ad divinum cultum atque ecclesiastica munia obeunda sint constituta ²⁾, ne qua in parte minuaturs

divinus cultus, sed ei debitum omnibus in rebus obsequium praestetur: statuit sancta synodus in ecclesiis tam cathedralibus quam collegiatis, in quibus nullae sunt distributiones quotidianae ³⁾, vel ita tenues, ut verisimiliter negligantur, tertiam partem fructuum et quorumcunque proventuum et obventionum tam dignitatum quam canonicatum, personatum, portionum et officiorum separari debere, et in distributiones quotidianas converti, quae inter dignitates obtinentes et ceteros divinis interessentes proportionabiliter iuxta divisionem ab episcopo, etiam tanquam apostolicae sedis delegato, in ipsa prima fructuum deductione faciendam dividantur, salvis tamen consuetudinibus earum ecclesiarum, in quibus non residentes seu non servientes nihil vel minus tertia parte percipiunt; non obstantibus exemptionibus, ac aliis consuetudinibus, etiam immemorabilibus, et appellationibus quibuscunque. Crescenteque ⁴⁾ non servientium contumacia liceat contra eos procedere iuxta iuris ac sacrorum canonum dispositionem.

C. IV. *Coadiutores curae animarum quando sint assumendi. Ratio novas parochias erigendi traditur.*

Episcopi, etiam tanquam apostolicae sedis delegati, in omnibus ecclesiis parochialibus vel baptismalibus, in quibus populus ita numerosus sit, ut unus rector non possit sufficere ecclesiasticis sacramentis ministrandis et cultui divino peragendo, cogant rectores, vel alios, ad quos pertinet, sibi tot

Sess. XXI. 1) cf. 2. X. de praeb. III. 5. (Epit. Nov. Jul.) c. 4. ib. (conc. Lat. III.) c. 16. et 23. ib. (Innoc. III.) c. 37. h. t. in VIto III. 4. (Bonif. VIII.) — 2) cf. c. 15. in VIto de resc. I. 3. (Bonif. VIII.) — 3) cf. Sess. XXII. c. 3. de ref. — 4) cf. c. 16. 17. X. de cler. non res. III. 4. (Greg. IX.) et Sess. XXIII. de ref. c. 1.

sacerdotes ad hoc munus adiungere, quot sufficiant ad sacramenta exhibenda et cultum divinum celebrandum. In iis vero, in quibus ob locorum distantiam sive difficultatem parochiani sine magno incommodo ad percipienda sacramenta et divina officia audienda accedere non possunt, novas parochias, etiam invitis rectoribus, iuxta formam constitutionis Alexandri III. ¹⁾, quae incipit: *Ad audientiam*, constituere possint. Illis autem ¹⁶⁴ sacerdotibus, qui de novo erunt ecclesiis noviter erectis prae-ficiendi, competens assignetur portio arbitrio episcopi ex fructibus ad ecclesiam matricem quomodocunque pertinentibus; et, si necesse fuerit, compellere possit populum ea subministrare, quae sufficiant ad vitam dictorum sacerdotum sustentandam; quacunque reservatione generali vel speciali vel affectione super dictis ecclesiis non obstantibus. Neque huiusmodi ordinationes et erectiones possint tolli nec impediri ex quibuscunque provisionibus, etiam vigore resignationis, aut quibusvis aliis derogationibus vel suspensionibus.

C. V. *Possunt episcopi facere uniones perpetuas in casibus a iure permissis.*

Ut etiam ecclesiarum status, ubi sacra Deo officia ministrantur, ex dignitate conservetur, possint episcopi, etiam tanquam apostolicae sedis delegati, iuxta formam iuris, sine tamen praeiudicio obtinentium, facere uniones ²⁾ perpetuas quarumcunque ecclesiarum parochialium et baptismalium, et aliorum beneficiorum curatorum vel non curatorum cum curatis propter earum paupertatem et in ceteris casibus a iure permissis, etiam si dictae ecclesiae vel beneficia essent generaliter vel specialiter reservata aut qualitercunque affecta. Quae uniones etiam non possint revocari, nec quoquo modo infringi vigore cuiuscunque provisionis, etiam ex causa resignationis, aut derogationis aut suspensionis.

C. VI. *Imperitis parochis vicarii assignata parte fructuum deputentur; in scandalo perseverantes privari beneficiis possint.* ¹⁶⁵

Quia illiterati ³⁾ et imperiti parochialium ecclesiarum rectores sacris minus apti sunt officiis, et alii propter eorum vitae turpitudinem potius destruunt quam aedificant, episcopi, etiam tanquam apostolicae sedis delegati, eisdem illiteratis et

SESS. XXI. 1) c. 3. X. de eccl. aedif. III. 48. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. c. 8. X. de excess. prael. V. 33. (Alex. III.) et Sess. XIV. de ref. c. 9. Sess. XXIV. c. 13. — 3) cf. c. 1. D. XXXVI. (Gelas.) c. 1. D. XXXVIII. (conc. Tol. IV.) c. 48. X. de renunc. I. 9. (Innoc. III.)

imperitis, si alias honestae vitae sint, coadiutores aut vicarios pro tempore deputare, partemque fructuum eisdem pro sufficienti victu assignare, vel aliter providere possint, quacunque appellatione et exemptione remota. Eos vero ¹⁾, qui turpiter et scandalose vivunt, postquam praemoniti fuerint, coerceant ac castigent, et, si adhuc incorrigibiles in sua nequitia perseverent, eos beneficiis iuxta sacrorum canonum constitutiones, exemptione et appellatione quacunque remota, privandi facultatem habeant.

C. VII. *Episcopi transferant beneficia ex ecclesiis, quae nequeunt restaurari; alias vero reparari curent; quid in hoc servandum sit.*

166 Quum illud quoque valde curandum sit, ne ea, quae sacris ministeriis dicata sunt, temporum iniuria obsolescant et ex hominum memoria excidant, episcopi, etiam tanquam apostolicae sedis delegati, transferre possint beneficia simplicia, etiam iuris patronatus, ex ecclesiis, quae vetustate vel alias collapsae sint, et ob eorum inopiam nequeant instaurari, vocatis iis, quorum interest, in matrices aut alias ecclesias locorum eorundem seu viciniorum arbitrio suo; atque in eisdem ecclesiis erigant altaria vel capellas sub eisdem invocationibus, vel in iam erecta altaria vel capellas transferant cum omnibus emolumentis et oneribus prioribus ecclesiis impositis. Parochiales vero ecclesias, etiam si iuris patronatus sint, ita collapsas refici et instaurari procurent ex fructibus et proventibus quibuscunque ²⁾, ad easdem ecclesias quomodo-cunque pertinentibus. Qui si non fuerint sufficientes, omnes patronos et alios, qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt, aut, in illorum defectum, parochianos omnibus remediis opportunis ad praedicta cogant, quacunque appellatione, exemptione et contradictione remota. Quod si nimia egestate omnes laborent, ad matrices seu viciniore ecclesias transferantur, cum facultate tam dictas parochiales quam alias ecclesias dirutas in profanos usus non sordidos, erecta tamen ibi cruce, convertendi.

C. VIII. *Monasteria commendata, in quibus non riget regularis observantia, et beneficia quaecunque quotannis ab episcopis visitentur.*

Quaecunque in dioecesi ad Dei cultum spectant, ab ordinario diligenter curari, atque iis, ubi oportet, provideri

Sess. XXI. 1) cf. c. 13. 14. 15. X. de vita et hon. cler. III. 1. (conc. Lat. IV.) — 2) c. 1. (conc. Mogunt.) c. 4. (Alex. III.) de eccl. aedif. III. 38.

aequum est. Propterea commendata monasteria, etiam abbatae, ¹⁶⁷ prioratus et praepositurae nuncupatae, in quibus non viget regularis observantia, nec non beneficia tam curata quam non curata, saecularia et regularia, qualitercunque commendata, etiam exempta, ab episcopis, etiam tanquam apostolicae sedis delegatis, annis singulis visitentur¹⁾; curentque iidem episcopi congruentibus remediis, etiam per sequestrationem fructuum, ut quae renovatione indigent aut restauratione reficiantur, et cura animarum, si qua illis vel eorum annexis immineat, aliaque debita obsequia recte exercentur; appellationibus quibuscunque, privilegiis, consuetudinibus, etiam immemorabili tempore praescriptis, conservatoriis, iudicum deputationibus, et eorum inhibitionibus non obstantibus. Et, si in eis vigeret observantia regularis²⁾, provideant episcopi paternis admonitionibus, ut eorum regularium superiores iuxta eorum regularia instituta debitam vivendi rationem observent et observari faciant, et sibi subditos in officio contineant ac moderentur. Quod si admoniti intra sex menses eos non visitaverint vel correxerint, tunc iidem episcopi, etiam ut delegati sedis apostolicae, eos visitare possint et corrigere, prout ipsi superiores possent iuxta eorum instituta; quibuscunque appellationibus, privilegiis et exemptionibus penitus remotis et non obstantibus.

C. IX. *Quaestorum eleemosynarum nomen et usus tollitur. Indulgentias et spirituales gratias ordinarii publicent. Duo de capitulo eleemosynas gratis accipiant.*

Quum multa a diversis antea conciliis, tam Lateranensi³⁾ ¹⁶⁸ ac Lugdunensi, quam Viennensi⁴⁾, adversus pravos eleemosynarum quaestorum⁵⁾ abusus remedia tunc adhibita posterioribus temporibus reddita fuerint inutilia, potiusque eorum malitia ita quotidie magno fidelium omnium scandalo et querela exerescere deprehendatur, ut de eorum emendatione nulla spes amplius relicta videatur: statuit, ut posthac in quibuscunque Christianae religionis locis eorum nomen atque usus penitus aboleatur, nec ad officium huiusmodi exercendum ullatenus admittantur; non obstantibus privilegiis, ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, piis locis et quibusvis

SESS. XXI. 1) cf. Sess. VII. de ref. c. 8. Sess. XXIV. de ref. c. 9. Sess. XXV. de regular. et mon. c. 20. — 2) cf. Sess. XXV. cap. cit. — 3) c. 62. X. de poenit. V. 38. — 4) Clem. 2. h. t. V. 9. — 5) cf. Sess. V. de ref. c. 2. Sess. XXV. decr. de indulg.

cuiuscunque gradus, status et dignitatis personis concessis, aut consuetudinibus etiam immemorabilibus. Indulgentias vero aut alias spirituales gratias, quibus non ideo Christi fideles decet privari, deinceps per ordinarios locorum, adhibitis duobus de capitulo, debitis temporibus populo publicandas esse decernit. Quibus etiam eleemosynas atque oblata sibi caritatis subsidia, nulla prorsus mercede accepta, fideliter colligendi facultas datur, ut tandem coelestes hos ecclesiae thesauros non ad quaestum, sed ad pietatem exerceri omnes vere intelligant.

Indictio futurae sessionis.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, statuit et decrevit, proximam futuram sessionem habendam et celebrandam esse feria quinta post octavam festi Nativitatis beatae Mariae Virginis, quae erit decima septima mensis Septembris proxime futuri; hoc tamen adiecto, quod dictum terminum, ac unicuique sessioni ¹⁶⁹ in posterum praefigendum, ipsa sancta synodus pro eius arbitrio et voluntate, sicuti rebus concilii putaverit expedire, etiam in generali congregatione restringere et prorogare libere possit et valeat.

SESSIO XXII.

QUAE EST SEXTA

SUB PIO IV. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XVII. SEPTEMBRIS MDLXII.

DOCTRINA DE SACRIFICIO MISSAE.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, ut vetus, absoluta atque omni ex parte perfecta de magno eucharistiae mysterio in sancta catholica ecclesia fides atque doctrina retineatur, et in sua puritate propulsatis erroribus atque haeresibus conservetur, de ea, quatenus verum et singulare sacrificium est, Spiritus sancti illustratione edocta, haec, quae sequuntur, docet, declarat et fidelibus populis praedicanda decernit.

C. I. De institutione sacrosancti missae sacrificii.

Quoniam sub priori testamento, teste Apostolo Paulo, propter Levitici sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat, oportuit, Deo Patre misericordiarum ita ordinante, sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech¹⁾ surgere, Dominum nostrum Iesum Christum, qui posset omnes, quotquot sanctificandi essent, consummare et ad perfectum adducere. Is igitur Deus et Dominus noster, et si semel se ipsum in ara crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut aeternam illic redemptionem operaretur, quia tamen per mortem sacerdotium eius exstinguendum non erat²⁾, in coena novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectae sponsae suae ecclesiae visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repraesentaretur, eiusque memoria in finem usque saeculi permaneret³⁾, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans⁴⁾, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis Apostolis, quos tunc novi testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit, et eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba: *Hoc facite in meam commemorationem*⁵⁾, uti semper catholica ecclesia intellexit et docuit. Nam celebrato veteri pascha, quod in memoriam exitus de Aegypto multitudo filiorum Israel immolabat⁶⁾, novum instituit pascha se ipsum, ab ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque⁷⁾ de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit. Et haec quidem illa munda oblatio est, quae nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest; quam Dominus per Malachiam⁸⁾ nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam praedixit, et quam non obscure innuit Apostolus Paulus Corinthiis scribens⁹⁾, quum dicit, non posse eos, qui participatione mensae daemoniorum polluti sint, mensae Domini

Sess. XXII. 1) Hebr. VII. 11. — 2) Hebr. VII. 24. — 3) 1 Cor. XI. 24. seqq. — 4) Psalm. CIX. 4. — 5) Luc. XXII. 19. 1 Cor. I. c. — 6) Exod. XIII. — 7) Coloss. I. 13. — 8) Malach. I. 11. — 9) 1 Cor. X. 20. seq.

participes fieri, per mensam altare utrobique intelligens. Haec denique illa est, quae per varias sacrificiorum ¹⁾ naturae et legis tempore similitudines figurabatur, utpote quae bona omnia per illa significata velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur.

C. II. *Sacrificium missae est propitiatorium tam pro vivis quam pro defunctis.*

Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in missa peragitur, idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in ara crucis semel se ipsum cruenta obtulit ²⁾, docet sancta synodus, sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut, si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia, contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Huius quippe oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit. Una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cuius quidem oblationis cruentae, inquam, fructus per hanc incruentam uberrime percipiuntur, tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis ³⁾ rite iuxta Apostolorum traditionem offertur.

172

C. III. *De missa in honorem sanctorum.*

Et quamvis in honorem et memoriam sanctorum nonnullas interdum missas ecclesia celebrare consueverit ⁴⁾, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit; unde nec sacerdos dicere solet: Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule, sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.

C. IV. *De canone missae.*

Et quum sancta sancte administrari conveniat, sitque hoc omnium sanctissimum sacrificium, ecclesia catholica, ut

---

SESS. XXII. 1) Gen. IV. 4. XII. 8. et al. — 2) Hebr. IX. 28. — 3) cf. infr. can. 3. et Sess. XXV. in pr. — 4) cf. infr. can. 5. et Sess. XXV. de invoc. sanct.

digne reverenterque offerretur ac perciperetur, sacrum canonem multis ante saeculis instituit¹⁾, ita ab omni errore purum, ut nihil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem ac pietatem quandam redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat. Is enim constat cum ex ipsis Domini verbis, tum ex Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus.

C. V. *De missae caeremoniis et ritibus.*

173

Quumque natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli, propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore in missa pronunciarentur, instituit, caeremonias item adhibuit²⁾, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa ex apostolica disciplina et traditione, quo et maiestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.

C. VI. *De missa, in qua solus sacerdos communicat.*

Optaret quidem sacrosancta synodus, ut in singulis missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberior proveniret; nec tamen, si id non semper fiat, propterea missas illas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat atque adeo commendat, siquidem illae quoque missae vere communes censi debent; partim, quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero, quod a publico ecclesiae ministro non pro se tantum, 174 sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.

C. VII. *De aqua miscenda vino in calice offerendo.*

Monet deinde sancta synodus, praeceptum esse ab ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent³⁾, tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur,

Sess. XXII. 1) cf. c. 1. D. c. XLVII. seqq. et c. 6. X. de celebr. miss. III. 41. (Innoc. III.) — 2) cf. infr. can. 7. — 3) cf. c. 4. 5. D. II. de cons. (conc. Carth. III.) c. 7. ead. (conc. Brac. III.) cit. c. 6. X. de celebr. miss.

tum etiam quia e latere eius aqua simul cum sanguine exierit ¹⁾; quod sacramentum hac mixtione recolitur, et, quum aquae in Apocalypsi beati Ioannis populi dicantur ²⁾, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.

C. VIII. *Missae vulgari lingua non celebretur. Eius mysteria populo explicentur.*

Etsi missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem, retento ubique cuiusque ecclesiae antiquo et a sancta Romana ecclesia omnium ecclesiarum matre et magistra probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant ³⁾, et non sit qui frangat
 175 eis, mandat sancta synodus pastoribus ⁴⁾ et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter missarum celebrationem vel per se vel per alios ex iis, quae in missa leguntur, aliquid exponant, atque inter cetera sanctissimi huius sacrificii mysterium aliquod declarent, diebus praesertim dominicis et festis.

C. IX. *Prolegomenon canonum sequentium.*

Quia vero adversus veterem hanc in sacrosancto evangelio, Apostolorum traditionibus sanctorumque Patrum doctrina fundatam fidem hoc tempore multi disseminati sunt errores, multaque a multis docentur et disputantur, sancta synodus, post multos gravesque his de rebus mature habitos tractatus, unanimi omnium consensu, quae huic purissimae fidei, sacraeque doctrinae adversantur; damnare et a sancta ecclesia eliminare per subiectos hos canones constituit

DE SACRIFICIO MISSAE.

CAN. I. Si quis dixerit, in missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, illis verbis ⁵⁾: *Hoc facite in meam commemorationem*, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes ⁶⁾; aut non ordinasse, ut ipsi aliquae sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum: anathema sit.

Sess. XXII. 1) Ioan. XIX. 34. — 2) Apoc. XVII. 1. et 15. — 3) Thren. IV. 4. — 4) cf. Sess. V. de ref. c. 2. Sess. XXIV. de ref. c. 7. — 5) 1 Cor. XI. 25. — 6) cf. supr. c. 1.

CAN. III. Si quis dixerit, missae sacrificium tantum esse 176 laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium¹⁾; vel soli prodesse sumenti; neque pro vivis et defunctis pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in cruce peracto per missae sacrificium, aut illi per hoc derogari: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, imposturam esse, missas celebrare in honorem sanctorum²⁾, et pro illorum intercessionem apud Deum obtinenda, sicut ecclesia intendit: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, canonem missae errores continere³⁾, ideoque abrogandum esse: anathema sit.

CAN. VII. Si quis dixerit⁴⁾, caeremonias, vestes et externa signa, quibus in missarum celebratione ecclesia catholica utitur, irritabula impietatis esse magis quam officia pietatis: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat⁵⁾, illicitas esse ideoque 177 abrogandas: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit, ecclesiae Romanae ritum, quo submissa voce pars canonis et verba consecrationis proferruntur, damnandum esse⁶⁾; aut lingua tantum vulgari missam celebrari debere; aut aquam non miscendam esse vino in calice offerendo⁷⁾, eo quod sit contra Christi institutionem: anathema sit.

DECRETUM DE OBSERVANDIS ET EVITANDIS IN CELEBRATIONE MISSAE.

Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum missae sacrificium omni religionis cultu ac veneratione celebretur, quivis facile existimare poterit, qui cogitarit, maledictum in sacris literis⁸⁾ eum vocari, qui facit opus Dei negligenter. Quod si necessario fatemur, nullum aliud opus adeo sanctum ac divinum a Christi fidelibus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium, quo vivifica illa hostia, qua Deo Patri reconciliati sumus, in altari per sacerdotes quotidie immolatur: satis etiam apparet, omnem operam et diligentiam in

SESS. XXII. 1) *supr.* c. 2. — 2) *supr.* c. 3. — 3) *supr.* c. 4. — 4) *supr.* c. 5. — 5) *supr.* c. 6. — 6) *supr.* c. 8. — 7) *supr.* c. 7. — 8) *ler.* XLVIII. 10.

eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate ¹⁾, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur. Quum igitur multa iam sive temporum vitio, sive hominum incuria et improbitate irrepsisse videantur, quae a tanti sacrificii dignitate aliena sunt, ut ei debitus honor et cultus ad Dei gloriam et fidelis populi aedificationem restituatur, decernit sancta synodus, ut ordinarii locorum episcopi ea omnia prohibere atque e medio tollere sedulo curent ac teneantur, quae vel avaritia, idolorum servitus ²⁾, vel irreverentia, quae ab impietate vix seiuncta esse potest, vel superstitio, verae pietatis falsa imitatrix, induxit.

Atque ut multa paucis comprehendantur, in primis, quod ad avaritiam pertinet, cuiusvis generis mercedum condiciones, pacta, et quicquid pro missis novis celebrandis datur, nec non importunas atque illiberales eleemosynarum exactiones potius quam postulationes, aliaque huiusmodi, quae a simoniaca labe vel certe a turpi quaestu non longe absunt, omnino prohibeant.

Deinde, ut irreverentia vitetur, singuli in suis dioecesium interdicant, ne cui vago et ignoto sacerdoti missas celebrare liceat. Neminem praeterea, qui publice et notorie criminosus sit, aut sancto altari ministrare, aut sacris interesse permittant; neve patiantur privatis in domibus ³⁾, atque omnino extra ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi, ac nisi prius qui intersint decenter composito corporis habitu declaraverint, se mente etiam ac devoto cordis affectu, non solum corpore, adesse. Ab ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo sive cantu lascivum aut impurum aliquid miscetur, item saeculares omnes actiones, vana atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arceant, ut domus Dei vere domus orationis ⁴⁾ esse videatur ac dici possit.

Postremo, ne superstitionis locus aliquis detur, edicto ¹⁷⁹ et poenis propositis caveant, ne sacerdotes aliis, quam debitis horis celebrent, neve ritus alios aut alias caeremonias et preces in missarum celebratione adhibeant, praeter eas, quae ab ecclesia probatae ac frequenti et laudabili usu receptae fuerint. Quarundam vero missarum et candelarum certum nu-

Sess. XXII. 1) cf. Sess. XIII. c. 7. de sacr. euch. — 2) c. Eph. V. 5. — 3) cf. c. 12. D. I. de cons. (conc. Mog.) c. 34. ead. (conc. Trull.) et al. — 4) Isa. LVI. 7. Matth. XXI. 13.

merum, qui magis a superstitioso cultu, quam a vera religione inventus est, omnino ab ecclesia removeant, doceantque populum, quis sit, et a quo potissimum proveniat sanctissimi huius sacrificii tam pretiosus ac coelestis fructus. Moneant etiam eundem populum, ut frequenter ad suas ¹⁾ parochias, saltem diebus dominicis et maioribus festis, accedant. Haec igitur omnia, quae summam enumerata sunt, omnibus locorum ordinariis ita proponuntur, ut non solum ea ipsa, sed quaecunque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi pro data sibi a sacrosancta synodo potestate, ac etiam ut delegati sedis apostolicae prohibeant, mandent, corrigant, statuunt, atque ad ea inviolate servanda censuris ecclesiasticis aliisque poenis, quae illorum arbitrio constituentur, fidelem populum compellant; non obstantibus privilegiis, exemptionibus, appellationibus ac consuetudinibus quibuscunque.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

Eadem sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem apostolicae sedis legatis, ut reformationis negotium prosequatur, haec in praesenti sessione statuenda censuit.

C. I. *Decreta de vita et honestate clericorum innovantur.* 180

Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum ²⁾, qui se divino ministerio dedicarunt. Quum enim a rebus saeculi in altiore sublati locum conspiciantur, in eos tanquam in speculum reliqui oculos coniciunt, ex iisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino clericos in sortem Domini vocatos ³⁾ vitam moresque suos omnes componere ⁴⁾, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant; levia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem. Quum igitur, quo maiore in ecclesia Dei et utilitate et ornamento haec sunt, ita etiam diligentius sint observanda, statuit sancta synodus, ut quae alias a summis Pontificibus et a sacris conciliis de clericorum vita, honestate, cultu doctrinaque reti-

SESS. XXII. 1) cf. c. 35. D. I. de cons. (conc. Agath.) c. 4. 5. C. IX. qu. 2. et. c. 2. X. de paroch. III. 29. (conc. Nannet.) — 2) cf. infr. Sess. XXV. de ref. c. 1. — 3) cf. c. 1. D. XXI. (Isid.) — 4) cf. tot. tit. de vita et hon. cler. apud Greg., in Vito et in Clem. (III. 1.) Sess. XXV. de ref. in pr.

nenda, ac simul de luxu, comensationibus, choreis, aleis, lusi-
 bus, ac quibuscunque criminibus, nec non saecularibus ne-
 gotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita fuerunt, eadem
 in posterum iisdem poenis, vel maioribus arbitrio ordinarii
 imponendis observentur; nec appellatio executionem hanc,
 quae ad morum correctionem pertinet, suspendat. Si qua
 181 vero ex his in desuetudinem abiisse compererint, ea quam
 primum in usum revocari et ab omnibus accurate custodiri
 studeant; non obstantibus consuetudinibus quibuscunque, ne
 subditorum neglectae emendationis ipsi condignas Deo vindice
 poenas persolvant.

C. II. *Quinam ad cathedrales ecclesias assumendi.*

Quicumque posthac ad ecclesias cathedrales erit assu-
 mendus, is non solum natalibus, aetate ¹⁾, moribus et vita ac
 aliis, quae a sacris canonibus requiruntur, plene sit praeditus,
 verum etiam in sacro ordine antea saltem sex mensium spatio
 constitutus. Quarum rerum instructio, si eius notitia nulla
 aut recens in curia fuerit, a sedis apostolicae legatis seu
 nunciis provinciarum, aut eius ordinario, eoque deficiente a
 vicinioribus ordinariis sumatur. Scientia vero praeter haec
 eiusmodi polleat, ut muneris sibi iniungendi necessitati possit
 satisfacere. Ideoque antea in universitate studiorum magister,
 sive doctor aut licentiatius in sacra theologia vel iure cano-
 nico merito sit promotus, aut publico alicuius academiae testi-
 monio idoneus ad alios docendos ostendatur. Quod si re-
 gularis fuerit, a superioribus suae religionis similem fidem
 habeat. Praedicti autem omnes, unde instructio seu testifi-
 catio erit sumenda, haec fideliter et gratis referre teneantur;
 alioquin eorum conscientias graviter oneratas esse scient, ac
 Deum et superiores suos habebunt ultores.

182 C. III. *Statuendae distributiones quotidianae ex tertia parte quorum-
 cunque fructuum; portio absentium quibus cedat; certi casus excepti.*

Episcopi, etiam tanquam delegati apostolici, ex fructibus
 et proventibus quibuscunque omnium dignitatum, personatum
 et officiorum, in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis ex-
 istentium, tertiam partem in distributiones ²⁾, eorum arbitrio
 assignandas, dividere possint, ut scilicet, qui eas obtinent, si
 personaliter competens sibi servitium iuxta formam ab eisdem

SESS. XXII. 1) c. 5. D. I.I. (conc. Tol. IV.) c. 7. X. de elect. I 6. (conc. Lat. III. 19.) c. 19. ib. (Innoc. III.) SESS. VII. de ref. c. 1. SESS. XXIV. de ref. c. 1. et 12. — 2) cf. SESS. XXI. de ref. c. 3.

episcopis praescribendam quolibet die statuto non impleverint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant, sed fabricae ecclesiae, quatenus indigeat, aut alteri pio loco arbitrio ordinarii applicetur. Crescente vero contumacia contra eos iuxta sacrorum canonum constitutiones procedant¹⁾. Quod si alicui ex praedictis dignitatibus in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis de iure seu consuetudine iurisdictio, administratio vel officium non competat, sed extra civitatem in dioecesi cura animarum imminet, cui is, qui dignitatem obtinet, incumbere voluerit: tunc pro tempore, quo in curata ecclesia resederit ac ministraverit, tanquam praesens sit ac divinis intersit, in ecclesiis cathedralibus ac collegiatis habeatur. Haec in iis tantum ecclesiis constituta intelligantur, in quibus nulla est consuetudo vel statutum, ut dictae dignitates non servientes aliquid amittant, quod ad tertiam partem dictorum fructuum et proven-
tuum adscendat; non obstantibus consuetudinibus, etiam imme-¹⁵³ morabilibus, exemptionibus et constitutionibus, etiam iuramento et quavis auctoritate firmatis.

C. IV. *In ecclesia cathedrali vel collegiata sacro ordine non initiati vocem in capitulo non habeant. Qualitates et onera obtinentium beneficia in illis.*

Quicumque in cathedrali vel collegiata, saeculari vel regulari ecclesia, divinis mancipatus officiis, in subdiaconatus ordine saltem constitutus non sit, vocem in huiusmodi ecclesiis in capitulo non habeat, etiamsi hoc sibi ab aliis libere fuerit concessum. Ii vero, qui dignitates, personatus, officia, praebendas, portiones ac quaelibet alia beneficia in dictis ecclesiis obtinent, aut in posterum obtinebunt, quibus onera varia sunt annexa, videlicet, ut alii missas, alii evangelium, alii epistolas dicant seu cantent, quocumque ii privilegio, exemptione, praerogativa, generis nobilitate sint insigniti, teneantur iusto impedimento cessante infra annum ordines suscipere requisitos; alioquin poenas incurrant iuxta constitutionem concilii Viennensis²⁾, quae incipit: *Ut ii, qui*, quam praesenti decreto innovat. Cogantque episcopi eos diebus statutis dictos ordines per se ipsos exercere³⁾, ac cetera omnia officia, quae debent, in cultu divino praestare, sub eisdem et aliis etiam gravioribus poenis, arbitrio eorum impo-

Sess. XXII. 1) cf. Sess. XXI. c. cit. et loc. pag. 112. alleg. n. 4. — 2) Clem. c. 2. de aet. et qual. et ord. praef. l. 6. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 3) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 12.

nendis. Nec aliis in posterum fiat provisio, nisi iis, qui iam aetatem et ceteras habilitates integre habere dignoscantur; aliter irrita sit provisio.

184 C. V. *Dispensationes extra curiam episcopo committantur et ab eo examinentur.*

Dispensationes, quaecunque auctoritate concedendae, si extra Romanam curiam committendae erunt, committantur ordinariis illorum, qui eas impetraverint; eae vero, quae gratiose concedentur, suum non sortiantur effectum, nisi prius ab eisdem, tanquam delegatis apostolicis, summarie tantum et extraiudicialiter cognoscatur, expressas preces subreptionis vel obreptionis vitio non subiacere.

C. VI. *Circumspecte commutandae ultimae voluntates.*

In commutationibus ultimarum voluntatum, quae non nisi ex iusta et necessaria causa fieri debent¹⁾, episcopi, tanquam delegati sedis apostolicae, summarie et extraiudicialiter cognoscant, nihil in precibus tacita veritate vel suggesta falsitate fuisse narratum, priusquam commutationes praedictae executioni demandentur.

C. VII. *Innovatur cap. Romana de appellationibus in Sexto.*

Legati et nuncii apostolici, patriarchae ac primates et metropolitani, in appellationibus ad eos interpositis in quibusvis causis, tam in admittendis appellationibus quam in concedendis inhibitionibus post appellationem servare teneantur formam et tenorem sacrarum constitutionum, et praesertim Innocentii IV.²⁾, quae incipit: *Romana*; quaecunque consuetudine, etiam immemorabili, aut stylo vel privilegio in contrarium non obstantibus. Aliter inhibitiones et processus et inde secuta quaecunque sint ipso iure nulla.

C. VIII. *Episcopi pias omnium dispositiones exsequantur; quaecunque pia loca visitent, dummodo non sub immediata regum protectione sint.*

Episcopi³⁾, etiam tanquam sedis apostolicae delegati, in casibus a iure concessis omnium piarum dispositionum tam in ultima voluntate quam inter vivos sint executores; habeant ius visitandi hospitalia, collegia quaecunque, ac confraternitates laicorum, etiam quas scholas sive quocunque alio

Sess. XXII 1) cf. Sess. XXV. de ref. c. 4. — 2) c. 3. de app. in VIto II. 15. et infra l. c. — 3) cf. Clem. c. 2. de relig. dom. III. 11. (Clem. V.)

nomine vocant, (non tamen quae sub regum immediata protectione sunt, sine eorum licentia,) eleemosynas montis pietatis sive caritatis, et pia loca omnia, quomodocunque nuncupentur, etiamsi praedictorum locorum cura ad laicos pertineat, atque eadem pia loca exemptionis privilegio sint munita; ac omnia, quae ad Dei cultum aut animarum salutem seu pauperes sustentandos instituta sunt, ipsi ex officio suo iuxta sacrorum canonum statuta cognoscant¹⁾ et exsequantur, non obstantibus quacunque consuetudine, etiam immemorabili, privilegio aut statuto.

C. IX. *Administratores quoruncunque piorum locorum reddant rationem ordinario, nisi aliter in fundatione sit cautum.* 186

Administratores tam ecclesiastici quam laici fabricae cuiusvis ecclesiae, etiam cathedralis, hospitalis²⁾, confraternitatis, eleemosynae montis pietatis et quoruncunque piorum locorum³⁾, singulis annis teneantur reddere rationem administrationis ordinario; consuetudinibus et privilegiis quibuscunque in contrarium sublatis, nisi secus forte in institutione et ordinatione talis ecclesiae seu fabricae expresse cautum esset. Quod si ex consuetudine aut privilegio, aut ex constitutione aliqua loci aliis ad id deputatis ratio reddenda esset, tunc cum iis adhibeatur etiam ordinarius, et aliter factae liberationes dictis administratoribus minime suffragentur.

C. X. *Notarii episcoporum examini et iudicio subiaceant.*

Quum ex notariorum imperitia plurima damna et multarum occasio litium oriatur, possit episcopus quoscunque notarios, etiamsi apostolica, imperiali aut regia auctoritate creati fuerint, etiam tanquam delegatus sedis apostolicae, examinatione adhibita eorum sufficientiam scrutari, illisque non idoneis repertis, aut quodocunque in officio delinquentibus, officii eius in negotiis, litibus et causis ecclesiasticis ac spiritualibus exercendi usum perpetuo aut ad tempus prohibere. Neque eorum appellatio interdictionem ordinarii suspendat. 187

C. XI. *Bonorum cuiuscunque ecclesiae aut pii loci occupatores puniuntur.*

Si quem clericorum vel laicorum, quacunque is dignitate, etiam imperiali aut regali, praefulgeat, in tantum malo-

SESS. XXII. 1) cf. c. 3. (Greg. I.) c. 6. (conc. Mog.) c. 17. 19. (Greg. IX.) X. de test. et ult. vol. III. 26. — 2) cf. Sess. VII. de ref. c. 15. — 3) cf. Clem. cit. pag. antec. not. 3. Sess. XXV. c. 8. de ref.

rum omnium radix cupiditas¹⁾ occupaverit, ut alicuius ecclesiae, seu cuiusvis saecularis vel regularis beneficii, montium pietatis, aliorumque piorum locorum iurisdictiones, bona, census ac iura, etiam feudalialia et emphyteutica, fructus, emolumenta, seu quascunque obventiones, quae in ministrorum et pauperum necessitates converti debent, per se vel alios vi vel timore incusso, seu etiam per suppositas personas clericorum aut laicorum, seu quacunque arte aut quocunque quaesito colore in proprios usus convertere, illosque usurpare praesumpserit, seu impedire, ne ab iis, ad quos iure pertinent, percipiantur, is anathemati tamdiu subiaceat, quamdiu iurisdictiones, bona, res, iura, fructus et redditus, quos occupaverit, vel qui ad eum quomodocunque, etiam ex donatione suppositae personae, pervenerint, ecclesiae eiusque administratori sive beneficiato integre restituerit, ac deinde a Romano Pontifice absolutionem obtinuerit. Quod si eiusdem ecclesiae patronus fuerit, etiam iure patronatus ultra praedictas poenas eo ipso privatus existat. Clericus vero, qui nefandae fraudis et usurpationis huiusmodi fabricator seu consentiens fuerit, eisdem poenis subiaceat, nec non quibuscunque beneficiis privatus sit, et ad quaecunque alia beneficia inhabilis efficiatur, et a suorum ordinum executione etiam post integram satisfactionem et absolutionem sui ordinarii arbitrio suspendatur.

DECRETUM SUPER PETITIONE CONCESSIONIS CALICIS.

Insuper, quum eadem sacrosancta synodus superiori sessione duos articulos alias propositos²⁾, et tum nondum discussos, videlicet: an rationes, quibus sancta catholica ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos atque etiam non celebrantes sacerdotes sub una panis specie, ita sint retinendae, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permittendus; et: an, si honestis et Christianae caritati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi vel regno calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, et quaenam illae sint, in aliud tempus, oblata sibi occasione, examinandos atque definiendos reservaverit; nunc, eorum, pro quibus petitur, saluti optime consultum volens, decrevit, integrum negotium ad sanctissimum dominum nostrum esse referendum, prout praesenti decreto refert, qui pro sua singulari prudentia id

Sess. XXII. 1) 1 Tim. VI. 10. — 2) cf. Sess. XIII. in decr. prorog. et Sess. XXI. post. can. 4.

efficiat, quod utile reipublicae Christianae, et salutare petentibus usum calicis fore iudicaverit.

Indictio futurae sessionis.

Insuper eadem sacrosancta Tridentina synodus diem futurae sessionis ad feriam quintam post octavam festivitatis omnium sanctorum, quae erit dies XII. mēsis Novembris, 189 indicit, et in ea decerneretur de sacramento ordinis, et de sacramento matrimonii etc.

Prorogata fuit sessio usque ad diem XV. Iulii MDLXIII.

SESSIO XXIII.

QUAE EST SEPTIMA

SUB PIO IV. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XV. MENSIS IULII MDLXIII.

VERA ET CATHOLICA DOCTRINA DE SACRAMENTO ORDINIS,

AD CONDEMNANDOS ERRORES NOSTRI TEMPORIS A SANCTA SYNODO TRIDENTINA DECRETA, ET PUBLICATA SESSIONE SEPTIMA.

C. I. *De institutione sacerdotii novae legis.*

Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione coniuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit. Quum igitur in novo testamento sanctum eucharistiae sacrificium visibile ex Domini institutione catholica ecclesia acceperit, fateri etiam oportet, in ea novum esse visibile et externum sacerdotium, in quod vetus translatum est¹⁾. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem eius, nec non et peccata dimittendi et retinendi, sacrae literae ostendunt, et catholicae ecclesiae traditio semper docuit.

C. II. *De septem ordinibus.*

190

Quum autem divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et maiori cum veneratione exerceri posset, ut in ecclesiae ordinatissima dispo-

sitione plures et diversi essent ministrorum ordines¹⁾, qui sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut qui iam clericali tonsura insigniti essent per minores ad maiores adscenderent²⁾. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis sacrae literae apertam mentionem faciunt³⁾, et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt gravissimis verbis docent, et ab ipso ecclesiae initio sequentium ordinum nomina, atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistae, lectoris et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu; nam subdiaconatus ad maiores ordines a Patribus⁴⁾ et sacris conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus.

C. III. *Ordinem vero esse sacramentum.*

Quum scripturae testimonio, apostolica traditione et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae ecclesiae sacramentis. Inquit enim Apostolus⁵⁾: *Admonco te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis et sobrietatis.*

C. IV. *De ecclesiastica hierarchia et ordinatione.*

Quoniam vero in sacramento ordinis⁶⁾, sicut et in baptismo et confirmatione character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest, merito sancta synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt, novi testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatorum iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos promiscue novi testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali praeditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam⁷⁾, quae est ut castrorum acies ordinata⁸⁾, confundere; perinde ac si contra beati Pauli⁹⁾ doctrinam omnes Apostoli, omnes Prophetiae, omnes Evangelistae, omnes

SESS. XXIII. 1) Matth. XVI. 19. Marc. XIV. 22-24. Luc. XXII. 19. seq. Ioan. XX. 22. seq. — 2) cf. infr. can. 2. — 3) Act. VI. 5. XXI. 8. 1 Tim. III. 8-10. — 4) cf. e. gr. Cyprian. ep. 55. Tertull. de praescr. I. 41. c. 11. D. XXXII. (Urban. II.) c. 12. ib. (id. in syn. Melph.) c. 4. D. LX. (id.) c. 9. X. de act. et qual. et ord. praefic. I. 14. (Innoc. III.) — 5) 2 Tim. I. 6. seq. — 6) cf. Sess. VII. de sacr. can. 9. et infr. can. 4. — 7) cf. infr. can. 6. — 8) Cant. VI. 3. 9 — 9) 1 Cor. XII. 28. seqq. Eph. IV. 11.

pastores, omnes sint doctores. Proinde sacrosancta synodus declarat, praeter ceteros ecclesiasticos gradus episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem praecipue pertinere, et positos, sicut idem Apostolus ait¹⁾, a Spiritu sancto regere ecclesiam Dei; eosque presbyteris superiores esse, ac sacramentum confirmationis²⁾ conferre, ministros ecclesiae ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. Docet insuper sacrosancta synodus, in ordinatione episcoporum, sacerdotum et ceterorum ordinum nec populi, nec cuiusvis saecularis potestatis et magistratus consensum, sive vocationem, sive auctoritatem ita requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio; quin potius decernit, eos, qui tantummodo a populo, aut saeculari potestate ac magistratu vocati et instituti ad haec ministeria exercenda adscendunt, et qui ea propria temeritate sibi sumunt, omnes non ecclesiae ministros, sed fures et latrones³⁾ per ostium non ingressos habendos esse. Haec sunt, quae generatim sacrae synodo visum est Christi fideles de sacramento ordinis docere. His autem contraria certis et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit, ut omnes adiuvante Christo fidei regula utentes in tot errorum tenebris catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

CAN. I. Si quis dixerit⁴⁾, non esse in novo testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi⁵⁾, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi evangelium; vel eos, qui non praedicant, prorsus non esse sacerdotes: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in ecclesia catholica alios ordines⁶⁾, et maiores et minores, per quos velut per gradus quosdam⁷⁾ in sacerdotium tendatur: anathema sit.

CAN. III. Si quis dixerit⁸⁾, ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum,

Sess. XXIII. 1) Act. XX. 28. — 2) cf. Sess. VII. de confirm. can. 3. — 3) Ioan. X. 1. — 4) cf. supr. c. 1. — 5) Matth. XVI. 19. Luc XXII. 19. seq. — 6) cf. supr. c. 2. — 7) (Zosim.) D. LXXVII. c. 3. ib. (Siric.) — infr. ead. de ref. c. 13. — 8) cf. supr. c. 3.

excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum; aut per eam non imprimi characterem; vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, sacram unctionem, qua ecclesia in sancta ordinatione utitur, non tantum non requiri, sed contemnendam et perniciosam esse, similiter et alias ordinis caeremonias: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris: anathema sit.

194 CAN. VII. Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem; vel ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis saecularis consensu aut vocatione irritos esse; aut eos, qui nec ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos et veros episcopos, sed figmentum humanum: anathema sit.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

Eadem sacrosancta Tridentina synodus, reformationis materiam prosequens, haec, quae sequuntur, in praesenti decernenda esse statuit et decernit.

C. I. *Rectorum ecclesiarum in residendo negligentia varie coercetur; animarum curae providetur.*

195 Quum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere¹⁾, pro his sacrificium offerre, verbique divini praedicatione, sacramentorum administratione ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum aliarumque miserabilium personarum curam
paternam gerere, et in cetera munia pastoralia incumbere, quae omnia nequaquam ab iis praestari et impleri possunt,

qui gregi suo non invigilant neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt¹⁾: sacrosancta synodus eos admonet et hortatur, ut divinorum praeceptorum memores factique forma gregis²⁾ in iudicio et veritate pascant et regant. Ne vero ea, quae de residentia sancte et utiliter iam antea sub fel. rec. Paulo III. sancita fuerunt³⁾, in sensus a sacrosanctae synodi mente alienos trahantur, ac si vigore illius decreti quinque mensibus continuis abesse liceat, illis inhaerendo declarat sacrosancta synodus, omnes patriarchalibus, primatialibus, metropolitans ac cathedralibus ecclesiis quibuscunque quocunque nomine et titulo praefectos, etiam si sanctae Romanae ecclesiae cardinales sint, obligari ad personalem in sua ecclesia vel dioecesi residentiam, ubi iniuncto sibi officio defungi teneantur, neque abesse posse, nisi ex causis et modis infra scriptis. Nam quum Christiana caritas, urgens necessitas, debita obedientia, ac evidens ecclesiae vel reipublicae utilitas aliquos nonnunquam abesse postulent et exigant, decernit eadem sacrosancta synodus, has legitimae absentiae causas a beatissimo Romano Pontifice, aut metropolitano, vel eo absente, suffraganeo episcopo antiquiori residente, qui idem metropolitani absentiam probare debebit, in scriptis esse approbandas; nisi quum absentia inciderit propter aliquod munus et reipublicae officium episcopatibus adiunctum, cuius quoniam causae sunt notoriae et interdum repentinae, ne eas quidem significari metropolitano necesse erit. Ad eundem tamen cum concilio provinciali spectabit iudicare de licentiis a se vel a suffraganeo datis, et videre, ne quis eo iure abutatur, et ut poenis canonicis errantes puniantur. Interea meminerint discessuri⁴⁾, ita ovibus suis providendum, ut, quantum fieri poterit, ex ipsorum absentia nullum damnum accipiant. Quoniam autem qui aliquantisper tantum absunt ex veterum canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt: sacrosancta synodus vult, illud absentiae spatium singulis annis, sive continuum sive interruptum, extra praedictas causas nullo pacto debere duos aut ad summum tres menses excedere, et haberi rationem, ut id aequa ex causa fiat et absque ullo gregis detrimento; quod an ita sit, abscedentium conscientiae relinquit, quam sperat religiosam et timoratam fore, quum Deo corda pateant⁵⁾, cuius opus

Sess. XXIII. 1) Ioan. X. 12. 13. — 2) 1 Petr. V. 2. 3. — 3) cf. supr. Sess. VI. de ref. c. 1. — 4) cf. c. 34. de elect. in VIto I. 6. (Bonif. VIII.) — Sess. VI. de ref. c. 2. extr. — 5) Psalm. VII. 10.

non fraudulenter agere¹⁾ suo periculo tenentur. Eisdem interim admonet et in Domino hortatur, ne per illius temporis spatium, Dominici Adventus, Quadragesimae, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes item, et Corporis Christi diebus, quibus refici maxime et in Domino gaudere pastoris praesentia oves debeant, ipsi ab ecclesia sua cathedrali ullo pacto absint²⁾, nisi episcopalia munia in sua dioecesi eos alio vocent.

Si quis autem, quod utinam nunquam eveniat, contra huius decreti dispositionem abfuerit, statuit sacrosancta synodus, praeter alias poenas adversus non residentes sub Paulo III. impositas et innovatas³⁾, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro rata temporis absentiae fructus suos non facere, nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non secuta, illos sibi detinere posse, sed teneri, aut ipso cessante per superiorem ecclesiasticum, illos fabricae ecclesiarum aut pauperibus loci erogare, prohibita quacunque conventionem vel
 197 compositione, quae pro fructibus male perceptis appellatur, ex qua etiam praedicti fructus in totum, aut pro parte ei remitterentur; non obstantibus quibuscunque privilegiis cuiuscunque collegio aut fabricae concessis.

Eadem omnino, etiam quoad culpam, amissionem fructuum, et poenas de curatis inferioribus⁴⁾ et aliis quibuscunque, qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtinent, sacrosancta synodus declarat et decernit; ita tamen, ut, quodcumque eos causa prius per episcopum cognita et probata abesse contigerit, vicarium idoneum ab ipso ordinario approbandum cum debita mercedis assignatione relinquant. Discedendi autem licentiam in scriptis gratisque concedendam ultra bimestre tempus nisi ex gravi causa non obtineant. Quod si, per edictum citati etiam non personaliter, contumaces fuerint, liberum esse vult ordinariis, per censuras ecclesiasticas, et sequestrationem et subtractionem fructuum, aliaque iuris remedia, etiam usque ad privationem, compellere, nec executionem hanc quolibet privilegio, licentia, familiaritate, exemptione, etiam ratione cuiuscunque beneficii, pactione, statuto, etiam iuramento vel quacunque auctoritate confirmato, consuetudine, etiam immemorabili, quae potius corruptela censenda est, sive appellatione aut inhibitione,

---

SESS. XXIII. 1) Ier. XLVIII. 10. — 2) cf. c. 29. C. VII. qu. 1. (conc. Agath.) — 3) cf. Sess. VI. de ref. c. 1. — 4) ib. c. 2.

etiam in Romana curia, vel vigore Eugenianae¹⁾ constitutionis suspendi posse. Postremo tam decretum illud sub Paulo III.²⁾, quam hoc ipsum in conciliis provincialibus et episcopalibus publicari sancta synodus praecipit; cupit enim quae adeo ex pastorum munere animarumque salute sunt frequenter omnium auribus mentibusque infligi, ut in posterum Deo iuvante nulla temporum iniuria aut hominum oblivione aut desuetudine aboleantur.

C. II. *Ecclesiis praefecti consecrationis munus intra tres menses 198
suscipiant; consecratio quo loco peragenda.*

Ecclesiis cathedralibus seu superioribus quocunque nomine ac titulo praefecti, etiamsi sanctae Romanae ecclesiae cardinales sint, si munus consecrationis intra tres menses³⁾ non susceperint, ad fructuum perceptorum restitutionem teneantur; si intra totidem menses postea id facere neglexerint, ecclesiis ipso iure sint privati. Consecratio vero, si extra curiam Romanam fiat, in ecclesia, ad quam promoti fuerint, aut in provincia, si commode fieri poterit, celebretur.

C. III. *Episcopi extra aegritudinem per se ordines conferant.*

Episcopi per semetipsos ordines conferant. Quod si aegritudine fuerint impediti, subditos suos non aliter, quam iam probatos⁴⁾ et examinatos ad alium episcopum ordinandos dimittant.

C. IV. *Qui prima tonsura initiandi.*

Prima tonsura non initientur⁵⁾ qui sacramentum confirmationis non susceperint, et fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant, et de quibus probabilis coniectura non sit, eos non saecularis iudicii fugiendi fraude, sed, ut Deo fidelem cultum praestent, hoc vitae genus elegerint. 199

C. V. *Ordinandi quibus instructi esse debeant.*

Ad minores ordines promovendi bonum a paracho et a magistro scholae, in qua educantur, testimonium habeant. Hi vero, qui ad singulos maiores erunt assumendi, per mensem ante ordinationem episcopum adeant, qui paracho aut alteri,

Sess. XXIII. 1) c. 3. de priv. in Extr. com. V. 7. et infra inter const. ex antiqu. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) Sess. VI. de ref. c. 1. — 3) cf. c. 2. D. LXXV. (conc. Chalc.) c. 1. D. C. (conc. Ravenn.) supr. Sess. VII. de ref. c. 9. — 4) cf. infr. c. 8. et 10. — 5) cf. c. 4. de temp. ord. in VIto l. 9. (Bonif. VIII.)

cui magis expedire videbitur, committat, ut nominibus ac desiderio eorum, qui volent promoveri, publice in ecclesia propositis, de ipsorum ordinandorum natalibus¹⁾, aetate, moribus et vita a fide dignis diligenter inquirat, et literas testimoniales²⁾, ipsam inquisitionem factam continentes, ad ipsum episcopum quam primum transmittat.

C. VI. *Aetas quatuordecim annorum ad beneficium ecclesiasticum requiritur; quis privilegio fori gaudere debeat.*

Nullus prima tonsura initiatus aut etiam in minoribus ordinibus constitutus ante decimum quartum annum beneficium possit obtinere³⁾. Is etiam fori privilegio non gaudeat⁴⁾, nisi beneficium ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum et
 260 tonsuram deferens alicui ecclesiae ex mandato episcopi inserviat, vel in seminario clericorum, aut in aliqua schola vel universitate de licentia episcopi quasi in via ad maiores ordines suscipiendos versetur. In clericis vero coniugatis servetur constitutio Bonifacii VIII.⁵⁾, quae incipit: *Clerici, qui cum unicis*, modo hi clerici, alicuius ecclesiae servitio vel ministerio ab episcopo deputati, eidem ecclesiae serviant vel ministrent, et clericali habitu et tonsura utantur; nemini quoad hoc privilegio vel consuetudine, etiam immemorabili, suffragante.

C. VII. *Examinandi sunt ordinandi a viris peritis iuris divini et humani.*

Sancta synodus antiquorum canonum⁶⁾ vestigiis inhaerendo decernit, ut, quando episcopus ordinationem facere disposuerit, omnes, qui ad sacrum ministerium accedere voluerint, feria quarta ante ipsam ordinationem, vel quando episcopo videbitur, ad civitatem evocentur. Episcopus autem, sacerdotibus et aliis prudentibus viris peritis divinae legis ac in ecclesiasticis sanctionibus exercitatis sibi adscitis, ordinandorum genus, personam, aetatem, institutionem, mores, doctrinam et fidem⁷⁾ diligenter investiget et examinet.

C. VIII. *Quomodo et a quo unusquisque promoveri debeat.*

Ordinationes sacrorum ordinum statutis a iure temporibus⁸⁾ ac in cathedrali ecclesia, vocatis praesentibusque ad
 201 id ecclesiae canonicis, publice celebrentur; si autem in alio

Sess. XXIII. 1) cf. 5. D. XXIV. (conc. Nannet.) — 2) cf. infr. c. 7. — 3) cf. c. 3. X. de aet. et qual. et ord. praef. I. 14. (Alex. III.) — 4) c. 7. X. de cler. coniug. III. 3. (Innoc. III.) — 5) c. un. h. t. in VIto III. 2. et infra inter const. ex ant. iure desumpt. per con. Trid. innovatas. — 6) cf. c. 5. D. XXIV. (conc. Nannet.) — 7) cf. supr. c. 5. — 8) cf. c. 7. D. LXXV. (Gelas.) c. 1. 3. X. de temp. ord. I. 11. (Alex. III.)

diocesis loco, praesente clero loci, dignior, quantum fieri poterit, ecclesia semper adeatur. Unusquisque autem a proprio episcopo ordinetur¹⁾. Quod si quis ab alio promoveri petat, nullatenus id ei, etiam cuiusvis generalis aut specialis rescripti vel privilegii praetextu, etiam statutis temporibus permittatur, nisi eius probitas ac mores ordinarii sui testimonio commendentur²⁾. Si secus fiat, ordinans a collatione ordinum per annum, et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio ordinario videbitur expedire, sit suspensus.

C. IX. Episcopus familiarem ordinans conferat statim beneficium re ipsa.

Episcopus familiarem suum non subditum ordinare non possit, nisi per triennium secum fuerit commoratus, et beneficium³⁾ quacunque fraude cessante statim re ipsa illi conferat; consuetudine quacunque, etiam immemorabili, in contrarium non obstante.

C. X. Episcopis inferiores praelati tonsuram vel minores ordines ne conferant, nisi regularibus sibi subditis; nec ipsi aut capitula quaecunque dimissorias concedant; graviore in decretum peccantibus poena statuta.

Abbatibus ac aliis quibuscunque quantumvis exemptis non liceat in posterum intra fines alicuius diocesis consistentibus, etiam si nullius diocesis vel exempti esse dicantur, cuiquam, qui regularis subditus sibi non sit, tonsuram vel minores ordines conferre; nec ipsi abbates et alii exempti, aut collegia vel capitula quaecunque, etiam ecclesiarum cathedralium, literas dimissorias aliquibus clericis saecularibus, ut ab aliis ordinentur, concedant. Sed horum omnium ordinatio, servatis omnibus, quae in huius sanctae synodi decretis continentur⁴⁾, ad episcopos, intra quorum diocesis fines existant, pertineat; non obstantibus quibusvis privilegiis, praescriptionibus aut consuetudinibus, etiam immemorabilibus. Poenam quoque impositam iis, qui contra huius sanctae synodi sub Paulo III. decretum⁵⁾ a capitulo episcopali sede vacante literas dimissorias impetrant, ad illos, qui easdem literas non a

Sess. XXIII. 1) cf. c. 1. D. LXXI. (conc. Sard.) c. 2. ib. (Innoc. I.) c. 3. ib. (conc. Nic.) c. 4. ib. (conc. Chalc.) c. 2. D. LXXII. (conc. Carth. III.) c. 6. seq. C. IX. qu. 2. (conc. Antioch.) c. 9. ead. (conc. Const. I.) c. 10. ead. (Urb. II.) c. 1. de temp. ord. in VIto l. 9. (Clem. IV.) c. 2. ib. (conc. Lugd. I.) — 2) cf. Sess. XIV. de ref. c. 2. et 3. — 3) cf. c. 2. X. de praeb. III. 5. (Epit. Nov. Ind.) — 4) cf. Sess. ead. c. 5. 6. 11. 12. — 5) Sess. VII c. 10. de ref.

capitulo, sed ab aliis quibusvis, in iurisdictione episcopi loco capituli sede vacante succedentibus, obtinerent, mandat extendi. Concedentes autem dimissorias contra formam decreti ab officio et beneficio per annum sint ipso iure suspensi.

C. XI. *Interstitia in susceptione minorum ordinum, et certa alia praecepta observanda.*

Minores ordines iis, qui saltem latinam linguam intelligant, per temporum interstitia¹⁾, nisi aliud episcopo expedire magis videretur, conferantur, ut eo accuratius quantum sit huius disciplinae pondus possint edoceri, ac in unoquoque²⁾, idque in
203 munere iuxta praescriptum episcopi se exercent³⁾, idque in ea, cui adscripti erunt, ecclesia (nisi forte ex causa studiorum absint), atque ita de gradu in gradum adscendant, ut in iis cum aetate vitae meritum et doctrina maior accrescat, quod et honorum morum exemplum, et assiduum in ecclesia ministerium, atque maior erga presbyteros et superiores ordines reverentia, et crebrior, quam antea, corporis Christi communio maxime comprobabunt. Quumque hinc ad altiores gradus et sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initietur, quem non scientiae spes maioribus ordinibus dignum ostendat⁴⁾. Hi vero non nisi post annum a susceptione postremi gradus minorum ordinum ad sacros ordines promoveantur, nisi necessitas aut ecclesiae utilitas iudicio episcopi aliud exposcat.

C. XII. *Aetas ad maiores ordines requisita; digni duntaxat assumendi.*

Nullus in posterum ad subdiaconatus ordinem ante vigesimum secundum, ad diaconatus ante vigesimum tertium, ad presbyteratus ante vigesimum quintum aetatis suae annum promoveatur⁴⁾. Sciant tamen episcopi, non singulos in ea aetate constitutos debere ad hos ordines assumi, sed dignos duntaxat, et quorum probata vita senectus sit. Regulares quoque nec in minori aetate, nec sine diligenti episcopi examine ordinentur; privilegiis quibuscunque quoad hoc penitus exclusis.

201 C. XIII. *Subdiaconi et diaconi ordinatio qualis, et eorum munus; nulli ordines sacri duo conferantur eodem die.*

Subdiaconi et diaconi ordinentur habentes bonum testimonium⁵⁾, et in minoribus ordinibus iam probati, ac literis

Sess. XXIII. 1) cf. l. 1. pag. 131. n. 6. et infra. c. 13. — 2) cf. infr. c. 17. — c. 3. D. LIX. (Greg. I.) — 3) c. 1. 2. D. LIX. (Zosim.) c. 4. ib. (Coelast.) — 4) Clem. ult. de act. et qual. et ord. praeft. l. 6. (Clem. V.) — 5) 1 Tim. III. 7. — cf. c. 3. D. LXXVII. (Siric.)

et iis, quae ad ordinem exercendum pertinent, instructi. Qui sperent Deo auctore se continere posse¹⁾, ecclesiis, quibus adscribentur, inserviant, sciantque maxime decere, si saltem diebus dominicis et solennibus, quum altari ministraverint, sacram communionem perceperint. Promoti ad sacrum subdiaconatus ordinem, si per annum saltem in eo non sint versati²⁾, ad altiorum gradum, nisi aliud episcopo videatur, ascendere non permittantur. Duo sacri ordines non eodem die, etiam regularibus, conferantur³⁾; privilegiis ac indultis quibusvis concessis non obstantibus quibuscunque.

C. XIV. *Quinam ad presbyteratum assumendi; assumptorum munus.*

Qui pie et fideliter in ministeriis ante actis se gesserint, et ad presbyteratus ordinem assumuntur, bonum habeant testimonium⁴⁾, et hi sint, qui non modo in diaconatu ad minus annum integrum, nisi ob ecclesiae utilitatem ac necessitatem²⁰⁵ aliud episcopo videretur, ministraverint, sed etiam ad populum docendum ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem ac administranda sacramenta, diligenti examine praecedente idonei comprobentur, atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut praeclarum bonorum operum exemplum et vitae monita ab eis possint expectari. Curet episcopus, ut ii saltem diebus dominicis et festis solennibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisficiant, missas celebrent. Cum promotis per saltum⁵⁾, si non ministraverint, episcopus ex legitima causa possit dispensare.

C. XV. *Nullus confessiones audiat, nisi ab ordinario approbatus.*

Quamvis presbyteri in sua ordinatione a peccatis absolventi potestatem accipiant, decernit tamen sancta synodus, nullum, etiam regularem, posse confessiones saecularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus iudicetur⁶⁾, et approbationem, quae gratis detur, obtineat; privilegiis et consuetudine quacunque, etiam immemorabili, non obstantibus.

C. XVI. *Arcentur ab ordinibus ecclesiis inutiles et vagi.*

Quum nullus debeat ordinari, qui iudicio sui episcopi²⁰⁶ non sit utilis aut necessarius suis ecclesiis, sancta synodus,

SESS. XXIII. 1) cf. c. 1. D. XXVIII. (Greg. I.) — 2) supr. c. 11. — 3) cf. c. 11. 15. X. de temp. ord. I. 11. (Innoc. III.) — 4) 1 Tim. III. 7. — c. 3. D. LXXVII. (Siric.) — 5) cf. c. un. D. LII. (Alex. II.) — 6) cf. c. 2. de poenit. in VIto V. 10. (Bonif. VIII.) Clem. 2. de sepult. III. 7. (Bonif. VIII.)

vestigiis sexti canonis concilii Chalcedonensis inhaerendo ¹⁾, statuit, ut nullus in posterum ordinetur, qui illi ecclesiae aut pio loco, pro cuius necessitate aut utilitate assumitur, non adscribatur, ubi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus ²⁾. Quod si locum inconsulto episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicatur. Nullus praeterea clericus peregrinus sine commendatitiis sui ordinarii literis ab ullo episcopo ad divina celebranda et sacramenta administranda admittatur ³⁾

C. XVII. *Qua ratione exercitia minorum ordinum repetenda.*

Ut sanctorum ordinum a diaconatu ad ostiariatum functiones, ab Apostolorum temporibus in ecclesia laudabiliter receptae, et pluribus in locis aliquamdiu intermissae, in usum iuxta sacros canones revocentur ⁴⁾, nec ab haereticis tanquam otiosae traducantur, illius pristini moris restituendi desiderio flagrans sancta synodus decernit, ut in posterum huiuscemodi ministeria non nisi per constitutos in dictis ordinibus exerceantur, omnesque et singulos praelatos ecclesiarum in Domino hortatur, et illis praecipit, ut quantum fieri commode poterit, in ecclesiis cathedralibus, collegiatis et parochialibus suae dioecesis, si populus frequens et ecclesiae proventus id ferre
 207 queant, huiusmodi functiones curent restituendas, et ex aliqua parte reddituum aliquorum simplicium beneficiorum vel fabricae ecclesiae, si proventus suppetant, aut utriusque illorum, eas functiones exercentibus stipendia assignent; quibus, si negligentes fuerint, ordinarii iudicio, aut ex parte mulctari aut in totum privari possint. Quod si ministeriis quatuor minorum ordinum exercendis clerici caelibes praesto non erunt, sufficere possint etiam coniugati vitae probatae, dummodo non bigami ⁵⁾, ad ea munia obeunda idonei, et qui tonsuram et habitum clericalem in ecclesia gestent.

C. XVIII. *Forma erigendi seminarium clericorum, praesertim tenuiorum; in cuius erectione plurima observanda; de educatione promovendorum in cathedralibus et maioribus ecclesiis.*

Quum adolescentium aetas ⁶⁾, nisi recte instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, et, nisi a teneris annis ad

Sess. XXIII. 1) cf. c. 1. D. LXX. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. c. ult. D. LXX. (conc. Placent.) — 3) cf. c. 6. D. LXXI. (conc. Carth. I.) c. 9. ib. (conc. Antioch.) et al. — 4) cf. c. 16—20. D. XXIII. (conc. Carth. IV. sive Stat. eccl. ant.) — supr. c. 11. — 5) cf. tot. tit. X. de big. non ord. I. 21. — 6) Gen. VIII. 21. — cf. c. 1. C. XII. qu. 1. (conc. Tol. IV.)

pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfecte ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret: sancta synodus statuit, ut singulae cathedrales¹⁾, metropolitanae, atque his maiores ecclesiae, pro modo facultatum et dioecesis amplitudine certum puerorum ipsius civitatis et dioecesis, vel eius provinciae, si ibi non reperiantur, numerum in collegio ad hoc prope ipsas ecclesias vel alio in loco convenienti ab episcopo eligendo, alere, ac religiose educare et ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur. In hoc vero collegio recipiantur qui ad minimum duodecim aunos et ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere et scribere competenter noverint, et quorum indoles et voluntas spem asserat, eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros. Pauperum autem filios praecipue eligi vult; nec tamen ditiorum excludit, modo suo sumptu alantur, et studium prae se ferant Deo et ecclesiae inserviendi. Hos pueros episcopus in tot classes, quot ei videbitur, divisos iuxta eorum numerum, aetatem ac in disciplina ecclesiastica progressum, partim, quum ei opportunum videbitur, ecclesiarum ministerio addicet, partim in collegio erudiendos retinebit; aliosque in locum eductorum sufficiet, ita ut hoc collegium Dei ministrorum perpetuum seminarium sit. Ut vero in eadem disciplina ecclesiastica commodius instituantur, tonsura statim atque habitu clericali semper utentur; grammatices, cantus, computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent, sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas ediscent. Curet episcopus, ut singulis diebus missae sacrificio intersint, ac saltem singulis mensibus confiteantur peccata, et iuxta confessoris iudicium sumant corpus Domini nostri Iesu Christi; cathedrali et aliis loci ecclesiis diebus festis inserviant. Quae omnia atque alia ad hanc rem opportuna et necessaria episcopi singuli cum consilio duorum canonicorum seniorum et graviorum, quos ipsi elegerint, prout Spiritus sanctus suggererit, constituent; eaque ut semper observentur saepius visitando operam dabunt. Dyscolos, et incorrigibiles ac malorum morum seminatores acriter punient, eos etiam, si opus fuerit, expellendo, omnia-

209 que impedimenta auferentes, quaecunque ad conservandum et augendum tam pium et sanctum institutum pertinere videbuntur diligenter curabunt. Et quia ad collegii fabricam instituendam et ad mercedem praeceptoribus et ministris solvendam, et ad alendam iuventutem, et ad alios sumptus certi redditus erunt necessarii, ultra ea, quae ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus ecclesiis et locis destinata, quae eo ipso huic seminario sub eadem episcopi cura applicata censeantur, iidem episcopi cum consilio duorum de capitulo, quorum alter ab episcopo, alter ab ipso capitulo eligatur, itemque duorum de clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad episcopum, alterius vero ad clerum pertineat, ex fructibus integris mensae episcopalis et capituli, et quarumcunque dignitatum, personatum, officiorum, praebendarum, portionum, abbatiarum et prioratum, cuiuscunque ordinis, etiam regularis, aut qualitatis vel conditionis fuerint, et hospitalium, quae dantur in titulum vel administrationem iuxta constitutionem concilii Viennensis¹⁾, quae incipit: *Quia contingit*, et beneficiorum quorumcunque, etiam regularium, etiam si iuris patronatus cuiuscunque fuerint, etiam si exempta, etiam si nullius dioecesis, vel aliis ecclesiis, monasteriis et hospitalibus, et aliis quibusve locis piis, etiam exemptis, annexa, et ex fabricis ecclesiarum et aliorum locorum, etiam ex quibuscunque aliis ecclesiasticis redditibus seu proventibus, etiam aliorum collegiorum, in quibus tamen seminaria discientium vel docentium ad commune ecclesiae bonum promovendum actu non habentur (haec enim exempta esse voluit) praeterquam ratione reddituum, qui superflui essent ultra convenientem ipsorum seminariorum sustentationem, seu corporum vel confraternitatum, quae in nonnullis locis scholae appellantur, et omnium monasteriorum, non tamen mendicantium, etiam ex decimis quacunque ratione ad laicos, ex quibus subsidia ecclesiastica solvi solent, et milites cuiuscunque militiae aut ordinis pertinentibus, fratribus S. Ioannis Hierosolymitani duntaxat exceptis, partem aliquam vel portionem detrahent; et eam portionem sic detractam, nec non beneficia aliquot simplicia, cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, vel etiam praestimonia vel praestimoniales portiones nuncupatas, etiam ante vacationem, sine cultus divini et illa obtinentium prae-

210

Sess. XXIII. 1) Clem. 2. de relig. dom. III. 11. — cf. Sess. VII. c. 15. de ref.

iudicio huic collegio applicabunt et incorporabunt. Quod locum habeat etiam si beneficia sint reservata vel affecta; nec per resignationem ipsorum beneficiorum uniones et applicationes suspendi vel ullo modo impediri possint, sed omnino quacunque vacatione, etiam si in curia effectum suum sortiantur, et quacunque constitutione non obstante. Ad hanc autem portionem solvendam beneficiorum, dignitatum, personatum, et omnium et singulorum supra commemoratorum possessores, non modo pro se, sed pro pensionibus, quas aliis forsan ex dictis fructibus solverent, retinendo tamen pro rata quicquid pro dictis pensionibus illis erit solvendum, ab episcopo loci per censuras ecclesiasticas ac alia iuris remedia compellantur, etiam vocato ad hoc, si videbitur, auxilio brachii saecularis; quibusvis, quoad omnia et singula supra dicta privilegiis, exemptionibus, etiam si specialem derogationem requirerent, consuetudine etiam immemorabili, quavis appellatione et allegatione, quae executionem impediat, non obstantibus. Succedente vere casu, quo per uniones effectum suum sortientes vel aliter seminarium ipsum in totum vel in partem dotatum reperitur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta et incorporata ab episcopo, prout res ipsa exegerit, in totum vel pro parte remittatur. Quod si cathedralium et aliarum maiorum ecclesiarum praelati in hac seminarii erectione eiusque conservatione negligentes fuerint, ac suam portionem solvere detrectaverint, episcopum archiepiscopus, archiepi-²¹¹scopum et superiores synodus provincialis acriter corripere, eosque ad omnia supra dicta cogere debeat, et ut quam primum hoc sanctum et pium opus, ubicunque fieri poterit, promoveatur, studiose curabit. Rationes autem reddituum huius seminarii episcopus annis singulis accipiat, praesentibus duobus a capitulo, et totidem a clero civitatis deputatis.

Deinde, ut cum minori impensa huiusmodi scholis instituendis provideatur¹⁾, statuit sancta synodus, ut episcopi, archiepiscopi, primates et alii locorum ordinarii, scholasterias obtinentes, et alios, quibus est lectionis vel doctrinae munus annexum, ad docendum in ipsis scholis instituendos per se ipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneos substitutos ab eisdem scholasticis eligendos et ab ordinariis approbandos, etiam per subtractionem fructuum, cogant et compellant. Quod si iudicio episcopi digni non fuerint, aliam, qui dignus

sit, nomen, omni appellatione remota. Quod si neglexerint, episcopus ipse deputet. Docebunt autem praedicti quae videbuntur episcopo expedire. De cetero vero officia vel dignitates illae, quae scholasteriae dicuntur, non nisi doctoribus vel magistris aut licentiatibus in sacra pagina aut in iure canonico, et aliis personis idoneis, et qui per se ipsos id munus explere possint, conferantur, et aliter facta provisio nulla sit et invalida; non obstantibus quibusvis privilegiis et consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

Si vero in aliqua provincia ecclesiae tanta paupertate laborent, ut collegium in aliquibus erigi non possit, synodus provincialis, vel metropolitanus cum duobus antiquioribus suffraganeis in ecclesia metropolitana, vel alia provinciae ecclesia commodiori, unum aut plura collegia, prout opportunum iudicabit, ex fructibus duarum aut plurium ecclesiarum, in quibus singulis collegium commode institui non potest, erigenda curabit, ubi pueri illarum ecclesiarum educantur.

In ecclesiis autem amplas dioeceses habentibus possit episcopus unum vel plura in dioecesi, prout sibi opportunum videbitur, habere seminaria; quae tamen ab illo uno, quod in civitate erectum et constitutum fuerit, in omnibus dependeant.

Postremo, si vel pro unionibus, seu pro portionum taxatione, vel assignatione et incorporatione, aut qualibet alia ratione difficultatem aliquam oriri contigerit, ob quam huius seminarii institutio vel conservatio impediretur aut perturbaretur, episcopus cum supra deputatis, vel synodus provincialis, pro regionis more, pro ecclesiarum et beneficiorum qualitate, etiam supra scripta, si opus fuerit, moderando aut augendo, omnia et singula, quae ad felicem huius seminarii profectum necessaria et opportuna videbuntur, decernere ac providere valeat.

Indictio futurae sessionis.

Insuper eadem sacrosancta Tridentina synodus proximam futuram sessionem in diem decimam sextam mensis Septembris indicit, in qua agatur de sacramento matrimonii, et de aliis, si qua erunt ad doctrinam fidei pertinentia, quae expediri possint; item de provisionibus episcopatum, dignitatum aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum, ac de diversis reformationis articulis.

Prorogata fuit sessio usque ad diem xi. Nov. MDLXIII.

SESSIO XXIV.

213

QUAE EST OCTAVA

SUB PIO IV. PONT. MAX.,

CELEBRATA

DIE XI. MENSIS NOVEMBRIS MDLXIII.

DOCTRINA DE SACRAMENTO MATRIMONII.

Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronunciavit, quum dixit¹⁾: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una.*

Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et coniungi, Christus Dominus apertius docuit, quum postrema illa verba tanquam a Deo prolata referens dixit²⁾: *Itaque iam non sunt duo, sed una caro*, statimque eiusdem nexus firmitatem ab Adamo tanto ante pronunciatam his verbis confirmavit³⁾: *Quod ergo Deus coniunxit homo non separet.*

Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfectior, sua nobis passione promeruit, quod Paulus Apostolus innuit dicens⁴⁾: *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea; mox subiungens⁵⁾: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in ecclesia.*

Quum igitur matrimonium in lege evangelica veteribus²¹⁴ connubiis per Christum gratia praestet, merito inter novae legis sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, concilia⁶⁾ et universalis ecclesiae traditio semper docuerunt; adversus quam impii homines huius saeculi insanientes non solum perperam de hoc venerabili sacramento senserunt, sed de more suo praetextu evangelii libertatem carnis introducentes, multa ab ecclesiae catholicae sensu et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena scripto et verbo asseruerunt non sine magna Christi fidelium iactura; quorum temeritati sancta et universalis synodus cupiens occurrere, insig-

Sess. XXIV. 1) Gen. II. 23. seq. Matth. XIX. 4. seqq. Marc. X. 6. seqq. Eph. V. 29 — 31. — 2) Matth. XIX. 6. et Marc. X. 8. — 3) Matth. ib. Marc. ib. 9. — 4) Eph. V. 25. — 5) Eph. ib. 32. — 6) cf. conc. Flor. decr. Eugen. ad Armen.

niores praedictorum schismaticorum haereses et errores, ne plures ad se trahat pernicioſa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos haereticos eorumque errores decernens anathematismos.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

CAN. I. Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum¹), sed ab hominibus in ecclesia inventum, neque gratiam conferre: anathema sit.

CAN. II. Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores²), et hoc nulla lege divina esse prohibitum: anathema sit.

215 CAN. III. Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur³), posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant: anathema sit.

CAN. IV. Si quis dixerit, ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia⁴), vel in iis constituendis errasse: anathema sit.

CAN. V. Si quis dixerit, propter haeresim⁵), aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge dissolvi posse matrimonii vinculum: anathema sit.

CAN. VI. Si quis dixerit, matrimonium ratum⁶) non consummatum per solennem religionis professionem alterius coniugum non dirimi: anathema sit.

216 CAN. VII. Si quis dixerit, ecclesiam errare, quum docuit et docet iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam⁷), propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniuge vivente aliud matrimonium contrahere; moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit: anathema sit.

CAN. VIII. Si quis dixerit, ecclesiam errare, quum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum seu

Sess. XXIV. 1) cf. l. l. pag. antec. n. 1. — 2) Matth. XIX. 4—6. 9. — 3) Levit. XVIII. 6. seqq. — 4) Matth. XVI. 19. — 5) cf. c. 6. (Urb. III.) c. 7. (Innoc. III.) X. de div. IV. 19. c. 4. X. de consang. IV. 14. (Innoc. III.) — 6) cf. c. 16. X. de spons. IV. 1. (Alex. III.) — 7) Matth. XIX. 9. Luc. XVI. 18. 1 Cor. VII. 11. — cf. e. gr. c. 5. (conc. Milev.) c. 6. (August.) c. 7. (Hieron.) c. 8. (conc. Elib.) c. 10. (Aug.) C. XXXII. qu. 7.

quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit: anathema sit.

CAN. IX. Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse non obstante lege ecclesiastica vel voto; et oppositum nil aliud esse quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam voverint, habere donum: anathema sit, quum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari¹⁾.

CAN. X. Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis²⁾ vel caelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut caelibatu, quam iungi matrimonio: anathema sit.

CAN. XI. Si quis dixerit, prohibitionem solennitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam³⁾ ab ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones et alias caeremonias, quibus ecclesia in illis utitur, damnaverit: anathema sit.

CAN. XII. Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos: anathema sit.

DECRETUM DE REFORMATIONE MATRIMONII.

C. I. Matrimonii solenniter contrahendi forma in concilio Lateranensi praescripta innovatur; quoad proclamationes dispensare possit episcopus. Qui aliter quam praesentibus parochi et duobus vel tribus testibus contrahit, nihil agit.

Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia⁴⁾, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit, et proinde iure damnandi sunt illi, ut eos sancta synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant, quique falso affirmant, matrimonia, a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominus sancta Dei ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est⁵⁾ atque prohibuit. Verum, quum sancta synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum

Sess. XXIV. 1) 1 Cor. X. 13. — 2) Matth. XIX. 11. seq. 1 Cor. VII. 25. 26. 38. 40. — 3) cf. infr. c. 10. de ref. matr. — 4) cf. c. 2. X. de cland. desp. IV. 3. (Alex. III.) — 5) cf. c. 3. C. XXX. qu. 5. (Nicol. I.) c. 13. C. XXXII. qu. 2. (Ambros.) c. 2. C. XXXV. qu. 6. et c. 3. X. qui matr. accus. poss. IV. 18. (Coelest. III.)

- 218 inobedientiam iam non prodesse, et gravia peccata perpendat, quae ex eisdem clandestinis coniugiis ortum habent, praesertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cum qua clam contraxerant, relictā cum alia palam contrahunt, et cum ea in perpetuo adulterio vivunt, cui malo quum ab ecclesia, quae de occultis non iudicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur, idcirco sacri Lateranensis concilii¹⁾ sub Innocentio III. celebrati vestigiis inhaerendo praecipit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parochō tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solennia publice denunciatur, inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denunciationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur, ubi parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum. Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denunciationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parochō et duobus vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denunciationes in ecclesia fiant, ut, si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur, nisi ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denunciationes remittantur, quod illius prudentiae et iudicio sancta synodus relinquit. Qui aliter, quam praesente parochō, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta
- 219 synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat. Insuper parochum vel alium sacerdotem, qui cum minore testium numero, et testes, qui sine parochō vel sacerdote huiusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio ordinarii puniri praecipit. Praeterea eadem sancta synodus hortatur, ut coniuges ante benedictionem²⁾ sacerdotalem in

---

Sess. XXIV. 1) c. 3. X. de cland. desp. IV. 3. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. c. 2. (Cap. Reg. Fr.) c. 3. (Nicol. I.) c. 5. (Stat. eccl. ant.) C. XXX. qu. 5. c. 19. C. XXXV. qu. 2. et 3. (Cap. Reg. Fr.)

templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent; statuitque benedictionem a proprio parochio fieri, neque a quoquam, nisi ab ipso parochio vel ab ordinario licentiam ad praedictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse; quacunque consuetudine, etiam immemorabili, quae potius corruptela dicenda est, vel privilegio non obstante. Quod si quis parochus vel alius sacerdos, sive regularis sive saecularis sit, etiam si id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere aut benedicere ausus fuerit, ipso iure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab ordinario eius parochi, qui matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur. Habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina, diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat. Postremo sancta synodus coniuges hortatur, ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem sua peccata diligenter confiteantur, et ad sanctissimum eucharistiae sacramentum pie accedant. Si quae provinciae aliis ultra praedictas laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis hac in re utuntur, eas omnino retineri sancta synodus vehementer optat. Ne vero haec tam salubria praecepta quemquam lateant, ordinariis omnibus praecipit, ut, quum primum potuerint, eurent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis, idque in primo anno quam saepissime 220 fiat, deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos.

C. II. *Inter quos cognatio spiritalis contrahatur.*

Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque sancta synodus huic incommodo providere, et a cognationis spiritalis impedimento incipiens, statuit, ut unus tantum, sive vir sive mulier, iuxta sacrorum canonum instituta¹⁾, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter

Sess. XXIV. 1) cf. c. 101. D. IV. de cons. (cap. incert.) c. 3. de cogn. spir. in VIto IV. 3. (Bonif. VIII.)

quos ac baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab eis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant, et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, et in libro eorum nomina describat, doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantia ulla excusari valeant. Quod si alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spirituales nullo pacto contrahant, constitutionibus in contrarium facientibus¹⁾ non obstantibus. Si parochi culpa vel negligentia secus factum
 221 fuerit, arbitrio ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio²⁾, quae ex confirmatione contrahitur, confirmantem et confirmatum, illiusque patrem et matrem, ac tenentem non egredia-
 tur; omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis.

C. III. *Publicae honestatis impedimentum certis limitibus coarctatur.*

Iustitiae publicae honestatis impedimentum³⁾, ubi sponsalia quacunque ratione valida non erunt, sancta synodus prorsus tollit. Ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant, quoniam in ulterioribus gradibus iam non potest huiusmodi prohibitio absque dispendio observari.

C. IV. *Affinitas ex fornicatione ad secundum gradum restringitur.*

Praeterea sancta synodus, eisdem et aliis gravissimis de causis adducta, impedimentum⁴⁾, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, et matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo et secundo gradu coniunguntur, restringit; in ulterioribus vero gradibus statuit, huiusmodi affinitatem matrimonium postea contractum non dirimere.

222 C. V. *Ne quis intra gradus prohibitos contrahat; quave ratione in illis dispensandum.*

Si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserit⁵⁾, separetur, et spe dispensationis

Sess. XXIV. 1) cf. c. 2. (Zachar.) c. 5. (Paschal. II.) c. XXX. qu. 3. c. 3. X. de cogn. spir. IV. 11. (Alex. III.) c. 1. h. t. in VIto IV. 3. (Bonif. VIII.) — 2) cf. c. 2. C. XXX. qu. 1. (conc. Comp.) c. 1. de cogn. spir. in VIto (Bonif. VIII.) — 3) c. un. de spons. in VIto IV. 1. (Bonif. VIII.) — 4) cf. c. 19. (conc. Comp.) c. 20. (conc. Mog.) c. 21. (conc. Vermer.) c. 22. (cap. inc.) c. 23. (Burch. Worm.) c. 24. (conc. Vermer.) C. XXXII. qu. 7. et tot. tit. X. de eo, qui cognov. consang. IV. 13. — 5) cf. c. 3. X. de claud. desp. IV. 3. (conc. Lat. IV.) Clem. un. de consang. IV. un. (conc. Vienn.)

consequendae careat; idque in eo multo magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, siquidem solennitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subiiciatur poenis; non enim dignus est qui ecclesiae benignitatem facile experiatur, cuius salubria praecepta temere contempsit. Si vero solennitatibus adhibitis impedimentum aliquod postea subesse cognoscatur, cuius ille probabiliter ignorantiam habuit, tunc facilius cum eo et gratis dispensari poterit. In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro, idque ex causa et gratis concedatur. In secundo gradu nunquam dispensetur nisi inter magnos principes, et ob publicam causam.

C. VI. *In raptos animadvertitur.*

Decernit sancta synodus, inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta a raptoře separata, et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat¹⁾, et nihilominus raptor²⁾ ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes, sint ipso iure excommunicati ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, et, si clerici fuerint, de proprio gradu decendant. Teneatur praeterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare³⁾.

C. VII. *Vagi matrimonio caute iungendi.*

Multi sunt, qui vagantur et incertas habent sedes, et, ut improbi sunt ingenii, prima uxore relicta aliam et plerumque plures illa vivente diversis in locis ducunt. Cui morbo cupiens sancta synodus occurrere, omnes, ad quos spectat, paterne monet, ne hoc genus hominum vagantium ad matrimonium facile recipiant; magistratus etiam saeculares hortatur, ut eos severe coerceant. Parochis autem praecipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et re ad ordinarium delata ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.

SESS. XXIV. 1) cf. Grat. ad c. 7. et 11. C. XXXVI. qu. 2. — c. 7. X. de rapt. V. 17. (Innoc. III.) — 2) cf. c. 2. (Symmach.) c. 3. (conc. Aurel.) c. 4. (cap. Aquisgr.) c. 5. (Gregor II.) c. 6. (conc. Paris.) c. 10. (conc. Meld.) c. 11. (conc. Aquisgr.) C. XXXVI. qu. 2. — 3) Exod. XXII. 16. seq. cit. in c. 1. X. de adult. V. 16.

C. VIII. *Concubinatus poenis gravissimis punitur.*

Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere, gravissimum vero et in huius magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere eas quandoque domi etiam cum uxori-
 224 bus alere et retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta synodus opportunis remediis provideat, statuit huiusmodi concubenarios, tam solutos quam uxoratos, cuiuscunque status, dignitatis et conditionis existant, si, postquam ab ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint¹⁾, concubinas non eiecerint, seque ab earum consuetudine non seiunxerint, excommunicatione feriendos esse, a qua non absolvantur, donec re ipsa admonitioni factae paruerint. Quod si in concubinato per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab ordinario severe pro qualitate criminis procedatur. Mulieres, sive coniugatae sive solutae, quae cum adulteris seu concubinariis publice vivunt, si ter admonitae non paruerint, ab ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpae puniantur, et extra oppidum vel dioecesim, si id eisdem ordinariis videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio saeculari, eiciantur; aliis poenis contra adulteros et concubenarios inflictis in suo robore permanentibus.

C. IX. *Ne domini temporales aut magistratus quidpiam libertati matrimonii contrarium moliantur.*

Ita plerumque temporalium dominorum ac magistratuum mentis oculos terreni affectus atque cupiditates excaecant, ut viros et mulieres, sub eorum iurisdictione degentes, maxime divites vel spem magnae hereditatis habentes, minis et poenis
 225 adigant cum iis matrimonium invitos contrahere, quos ipsi domini vel magistratus illis praescripserint. Quare, quum maxime nefarium sit, matrimonii libertatem²⁾ violare, et ab eis iniurias nasci, a quibus iura exspectantur, praecipit sancta synodus omnibus, cuiuscunque gradus, dignitatis et conditionis existant, sub anathematis poena, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscunque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant³⁾.

SESS. XXIV. 1 cf. c. X. de cohab. cler. (III. 2.) (Eugen. II.) Sess. XXV. de ref. c. 14. -- 2) cf. c. 14. 17. 29. X. de spons. IV. 1. (Innoc. III.) -- 3) et. c. 6. C. XXXVI. qu. 2. (conc. Paris.)

C. X. *Nuptiarum solennitates certis temporibus prohibentur.*

Ab Adventu Domini nostri Iesu Christi usque in diem Epiphaniae, et a feria quarta Cinerum usque in octavam Paschatis inclusive, antiquas solennium nuptiarum prohibitiones ¹⁾ diligenter ab omnibus observari sancta synodus praecipit; in aliis vero temporibus nuptias solenniter celebrari permittit, quas episcopi, ut ea qua decet modestia et honestate fiant, curabunt. Sancta enim res est matrimonium et sancte tractandum.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

Eadem sacrosancta synodus, reformationis materiam prosequens, haec in praesenti sessione statuenda decernit.

C. I. *Norma procedendi ad creationem episcoporum et cardinalium.* 226

Si in quibuslibet ecclesiae gradibus providenter scienterque curandum est, ut in Domini domo nihil sit inordinatum nihilque praeposterum, multo magis elaborandum, ut in electione eius, qui supra omnes gradus constituitur, non erretur. Nam totius familiae Domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore non inveniatur in capite. Unde, etsi alias ²⁾ sancta synodus de promovendis ad cathedrales et superiores ecclesias nonnulla utiliter decrevit, hoc tamen munus huiusmodi esse censet, ut, si pro rei magnitudine expendatur, nunquam satis cautum de eo videri possit. Itaque statuit, ut, quum primum ecclesia vacaverit, supplicationes ac preces publice privatimque habeantur, atque a capitulo per civitatem et dioecesim indicantur, quibus clerus populusque bonum a Deo pastorem valeat impetrare. Omnes vero et singulos, qui ad promotionem praeficiendorum quodecunque ius quaecunque ratione a sede apostolica habent, aut alioquin operam suam praestant, nihil in iis pro praesenti temporum ratione innovando, hortatur et monet, ut in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam et populorum salutem utilius posse facere, quam si bonos pastores et ecclesiae gubernandae idoneos promoveri studeant, eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores et ecclesiae magis utiles ipsi iudicaverint, non quidem precibus vel humano affectu aut ambientium suggestionibus, sed eorum

SESS. XXIV. 1) cf. c. 8. 9. (conc. Laod.) c. 10. (conc. Salegunst.) c. 11. (Nicol. I.) C. XXXIII. qu. 4. c. 4. X. de fer. II. 9. (Clem. III.) — 2) cf. Sess. VI. de ref. c. 1. Sess. VII. de ref. c. 1. et 3. Sess. XXII. de ref. c. 2.

exigentibus meritis, praefici diligenter curaverint; et quos ex
 227 legitimo matrimonio natos, et vita, aetate, doctrina atque
 aliis omnibus qualitatibus praeditos sciant, quae iuxta sacros
 canones et Tridentinae huius synodi decreta requiruntur¹⁾.
 Quoniam vero in sumendo de praedictis omnibus qualitatibus
 gravi idoneoque honorum et doctorum virorum testimonio
 non uniformis ratio ubique ex nationum, populorum ac morum
 varietate potest adhiberi, mandat sancta synodus, ut in pro-
 vinciali synodo per metropolitanum habenda praescribatur
 quibusque locis et provinciis propria examinis, seu inqui-
 sitionis, aut instructionis faciendae forma, sanctissimi Ro-
 mani Pontificis arbitrio approbanda, quae magis eisdem locis
 utilis atque opportuna esse videbitur; ita tamen, ut, quum de-
 inde hoc examen seu inquisitio de persona promovenda per-
 fecta fuerit, ea in instrumentum publicum redacta cum toto
 testimonio ac professione fidei ab eo facta²⁾ quamprimum
 ad sanctissimum Romanum Pontificem omnino transmittatur,
 ut ipse summus Pontifex, plena totius negotii ac personarum
 notitia habita, pro gregis dominici commodo de illis, si idonei
 per examen seu per inquisitionem factam reperti fuerint, ec-
 clesiis possit utilius providere. Omnes vero inquisitiones,
 informationes, testimonia ac probationes quaecunque, de pro-
 movendi qualitatibus et ecclesiae statu a quibuscunque, etiam
 in Romana curia, habitae, per cardinalem, qui relationem
 facturus erit in consistorio, et alios tres cardinales diligenter
 examinentur, ac relatio ipsa cardinalis relatoris et trium car-
 dinalium subscriptione roboretur, in qua ipsi singuli quatuor
 cardinales affirmant, se adhibita accurata diligentia invenisse
 promovendos qualitatibus a iure et ab hac sancta synodo re-
 quisitis³⁾ praeditos, ac certo existimare sub periculo salutis
 aeternae, idoneos esse qui ecclesiis praeficiantur; ita ut re-
 latione in uno consistorio facta, quo maturius interea de ipsa
 228 inquisitione cognosci possit, in aliud consistorium iudicium
 differatur, nisi aliud beatissimo Pontifici videbitur expedire.
 Ea vero omnia et singula, quae de episcoporum praeficien-
 dorum vita, aetate, doctrina et ceteris qualitatibus alias in
 eadem synodo constituta sunt, decernit eadem, etiam in cre-
 atione sanctae Romanae ecclesiae cardinalium, etiam si dia-
 conis sint, exigenda, quos sanctissimus Romanus Pontifex ex

Sess. XXIV 1) cf. ead. conc. Trid. cap. cum can. alleg. — 2) cf. bul-
 lam Pii IV. In sacrosancta, infra inter doc. ad conc. Trid. spect. — 3) cf.
 pag. 153 not. 2.

omnibus Christianitatis nationibus, quantum commode fieri poterit, prout idoneos repererit, assumet. Postremo eadem sancta synodus, tot gravissimis ecclesiae incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis ecclesiae Dei esse necessarium, quam ut beatissimus Romanus Pontifex, quam sollicitudinem universae ecclesiae ex muneris sui officio debet, eam hic potissimum impendat, ut lectissimos tantum sibi cardinales adsciscat, et bonos maxime atque idoneos pastores singulis ecclesiis praeficiat, idque eo magis, quod ovium Christi sanguinem, quae ex malo negligentium et sui officii immemororum pastorum regimine peribunt, Dominus noster Iesus Christus de manibus eius sit requisiturus.

C. II. *Synodi provinciales quolibet triennio, dioecesanæ quotannis celebrentur; qui eas cogere, quive illis interesse debeant.*

Provincialia concilia¹⁾, sicubi omissa sunt, pro moderandis moribus, corrigendis excessibus, controversiis componendis²⁾, aliisque ex sacris canonibus permissis renoventur. Quare metropolitani per se ipsos, seu, illis legitime impeditis, coepiscopus antiquior intra annum ad minus a fine praesentis concilii, et deinde quolibet saltem triennio post octavam Paschae Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, seu alio commodiori tempore pro more provinciae, non praetermittat synodum in provincia sua cogere; quo episcopi omnes, et alii, qui de iure vel consuetudine interesse debent, exceptis iis, quibus cum imminente periculo transfretandum esset, convenire omnino teneantur. Nec episcopi comprovinciales praetextu cuiuslibet consuetudinis ad metropolitanam ecclesiam in posterum accedere inviti compellantur. Itidem episcopi, qui nulli archiepiscopo subiiciuntur, aliquem vicinum metropolitanum semel eligant, in cuius synodo provinciali cum aliis interesse debeant, et quae ibi ordinata fuerint observent ac observari faciant. In reliquis omnibus eorum exemptio et privilegia salva atque integra maneant. Synodi quoque dioecesanæ quotannis celebrentur³⁾; ad quas exempti etiam omnes, qui alias cessante exemptione interesse deberent, nec capitulis generalibus subduntur, accedere teneantur; ratione tamen parochialium aut aliarum saecularium ecclesiarum, etiam an-

Sess. XXIV. 1) cf. c. 2. (Leo. I.) 3. (conc. Nic.) 4. (conc. Antioch) 5. (conc. Laod.) 6. (conc. Chalced.) 7. (synod. Nic. II.) c. 9. (Stat. eccl. ant.) c. 10. (conc. Carth. V.) c. 12. (conc. Arel.) c. 13. (conc. Agath.) c. 14. (conc. Tarrac.) D. XVIII. et al. — 2) cf. c. 25. X. de accus. V. 1. (Innoc. III.) — 3) cf. conc. Basil. Sess. XV.

nexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt, quicumque illi sint, synodo interesse. Quod si in his tam metropolitani quam episcopi et alii supra scripti negligentes fuerint, poenas sacris canonibus sancitas ¹⁾ incurrant.

230

C. III. *Qua ratione visitatio per praelatos facienda.*

Patriarchae, primates, metropolitani et episcopi propriam dioecesim per se ipsos, aut, si legitime impediti fuerint ²⁾, per suum generalem vicarium aut visitatorem, si quotannis totam propter eius latitudinem visitare non poterunt, saltem maiorem eius partem, ita tamen, ut tota biennio per se vel visitatores suos compleatur, visitare non praetermittant. A metropolitans vero, etiam post plene visitatam propriam dioecesim, non visitentur cathedrales ecclesiae, neque dioeceses suorum comprovincialium, nisi causa cognita et probata in concilio provinciali; archidiaconi autem, decani et alii inferiores in iis ecclesiis, ubi hactenus visitationem exercere legitime consueverunt, debeant quidem, assumpto notario, de consensu episcopi deinceps per se ipsos tantum ibidem visitare. Visitatores etiam a capitulo deputandi, ubi capitulum ius visitandi habet, prius ab episcopo approbentur; sed non ideo episcopus, vel eo impedito eius visitator, easdem ecclesias seorsum ab his visitare prohibeatur, cui ipsi archidiaconi vel alii inferiores visitationis factae, infra mensem rationem reddere, et depositiones testium ac integra acta ei exhibere teneantur; non obstantibus quacunque consuetudine, etiam immemorabili, atque exemptionibus et privilegiis quibuscunque. Visitationum autem omnium istarum praecipuus sit scopus ³⁾, sanam orthodoxamque doctrinam expulsis haeresibus inducere, bonos mores tueri, pravos corrigere, populum cohortationibus et admonitionibus ad religionem, pacem innocentiamque accendere; cetera, prout locus, tempus et occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere. Quae ut facilius felicisque succedant, monentur praedicti omnes et singuli, ad quos visitatio spectat, ut paterna caritate Christianoque zelo omnes amplectantur; ideoque modesto contenti equitatu famulatuque studeant quam celerrime, debita tamen cum diligentia, visitationem ipsam absolvere. Interimque caveant, ne inutilibus sumptibus cuiquam graves onerosive

231

SESS. XXIV. 1) cf. l. l. pag. antec. n. 1. — 2) cf. c. 11. C. X. qu. 1. (conc. Tol. IV.) — 3) c. 1. §. 4. de cens. in VIto III. 20. (Innoc. IV.)

sint¹⁾, neve ipsi, aut quisquam suorum quicquam procuratoris causa pro visitatione, etiam testamentorum ad pios usus, praeter id, quod ex relictis piis iure debetur aut alio quovis nomine, nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant, non obstante quacunque consuetudine, etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus²⁾, quae sibi ac suis frugaliter moderateque pro temporis tantum necessitate, et non ultra, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis antea solvi certa pecunia taxata consuetum, an vero praedicta victualia subministrare; salvo item iure conventionum antiquarum cum monasteriis aliisque piis locis aut ecclesiis non parochialibus inito, quod illaesum permaneat. In iis vero locis seu provinciis, ubi consuetudo est, ut nec victualia, nec pecunia, nec quicquam aliud a visitoribus accipiat, sed omnia gratis fiant, ibi id observetur. Quod si quispiam, quod absit, aliquid amplius in supra dictis omnibus casibus accipere praesumpserit, is, praeter dupli restitutionem intra mensem faciendam, aliis etiam poenis iuxta constitutionem concilii generalis Lugdunensis, quae incipit: *Exigit*³⁾, nec non et aliis poenis in synodo provinciali arbitrio synodi absque ulla spe veniae mulctetur. Patroni vero in iis, quae ad sacramentorum administrationem spectant, nullatenus se
232
praesumant ingerere, neque visitationi ornamentorum ecclesiae, aut honorum stabilium, seu fabricarum proventibus immisceant, nisi quatenus id eis ex institutione ac fundatione competat; sed episcopi ipsi haec faciant et fabricarum redditus in usus ecclesiae necessarios et utiles, prout sibi expedire magis visum fuerit, expendi curent.

C. IV. *Praedicationis munus a quibus et quando obeundum. Ecclesia parochialis ad audiendum verbum Dei adeunda. Nullus contradicente episcopo praedicet.*

Praedicationis munus, quod episcoporum praeceptum est, cupiens sancta synodus quo frequentius possit ad fidelium salutem exerceri, canones alias super hoc editos⁴⁾ sub fel. rec. Paulo III. aptius praesentium temporum usui accommodando, mandat, ut in ecclesia sua ipsi per se, aut, si legitime impe-

SESS. XXIV. 1) cf. c. 1. C. X. qu. 1. (conc. Brac. II.) c. 7. ib. (Conc. 8. ib. Cabil. II.) c. (conc. Tol. VII.) c. 6. X. de cens. III. 39. (conc. Lat. III. — 2) cf. c. 1. de off. ord. in VIto l. 16. (Bonif. VIII.) — 3) cf. c. 2. de cens. in VIto III. 20. et infra inter const. ex ant. iure exempt. per conc. Trid. innovatur. — 4) cf. Sess. V. c. 2. de ref. et capp. ib. alleg.

diti fuerint, per eos, quos ad praedicationis munus assument, in aliis autem ecclesiis per parochos, sive, iis impeditis, per alios ab episcopo impensis eorum, qui eas praestare vel tenentur vel solent, deputandos in civitate, aut in quacunque parte dioecesis censebunt expedire, saltem omnibus dominicis et solennibus diebus festis, tempore autem ieiuniorum, Quadragesimae et Adventus Domini, quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerint, sacras scripturas divinamque legem annuncient, et alias, quotiescunque id opportune fieri posse iudicaverint. Moneatque episcopus populum diligenter, teneri unumquemque parochiae suae interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei¹⁾. Nullus autem saecularis sive regularis, etiam in ecclesiis suorum ordinum, contradicente episcopo praedicare praesumat. Idem etiam saltem dominicis et aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, et, si opus sit, etiam per censuras ecclesiasticas compellent; non obstantibus privilegiis et consuetudinibus. In reliquis ea, quae de praedicationis munere sub eodem Paulo III. decreta fuerunt²⁾, suum robur obtineant.

C. V. *Causae criminales contra episcopos maiores a solo summo Pontifice, minores a concilio provinciali cognoscantur.*

Causae criminales graviores³⁾ contra episcopos, etiam haeresis, quod absit, quae depositione aut privatione dignae sunt, ab ipso tantum summo Romano Pontifice cognoscantur et terminentur. Quod si eiusmodi sit causa, quae necessario extra Romanam curiam sit committenda, nemini prorsus ea committatur, nisi metropolitanis aut episcopis a beatissimo Papa eligendis. Haec vero commissio et specialis sit, et manu ipsius sanctissimi Pontificis signata, nec unquam plus his tribuat, quam ut solam facti instructionem sumant processumque conficiant, quem statim ad Romanum Pontificem transmittant, reservata eidem sanctissimo sententia definitiva. Cetera alias⁴⁾ sub fel. rec. Iulio III. super his decreta, nec non et constitutio sub Innocentio III.⁵⁾ in concilio generali, quae incipit: *Qualiter et quando*, quam sancta synodus in praesenti innovat, ab omnibus observetur. Minores vero

SESS. XXIV. 1) cf. c. 62. D. I. de cons. (can. Ap.) c. 63. ib. (Statut. eccl. ant.) — 2) cf. Sess. V. c. 2. de ref. — 3) cf. Sess. XIII. de ref. c. 8. cum alleg. — 4) cf. c. 6. 7. Sess. cit. — 5) c. 24. X. de accus. V. 1. et infra l. c.

criminales causae episcoporum in concilio tantum provinciali cognoscantur et terminentur, vel a deputandis per concilium provinciale.

C. VI. *Datur episcopis potestas circa irregularitatum et suspensionum dispensationes et criminum absolutiones.*

Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus, ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare, et in quibuscunque casibus occultis, etiam sedi apostolicae reservatis, delinquentes quoscunque sibi subditos in dioecesi sua per se ipsos aut vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientiae gratis absolvere, imposita poenitentia salutari. Idem et in haeresis crimine in eodem foro conscientiae eis tantum, non eorum vicariis, sit permissum.

C. VII. *Sacramentorum virtus, antequam populo administrentur, 235 ab episcopis et parochis explicetur. Inter missarum solennia sacrae paginae explanentur.*

Ut fidelis populus ad suscipienda sacramenta maiori cum reverentia atque animi devotione accedat, praecipit sancta synodus episcopis omnibus, ut non solum, quum haec per se ipsos erunt populo administranda, prius illorum vim et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem a singulis parochis pie prudenterque, etiam lingua vernacula, si opus sit et commode fieri poterit, servari studeant, iuxta formam a sancta synodo in catechesi singulis sacramentis praescribendam, quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque a parochis omnibus populo exponi curabunt; nec non ut inter missarum solennia ¹⁾ aut divinorum celebrationem sacra eloquia et salutis monita eadem vernacula lingua singulis diebus festivis vel solennibus explanent, eademque in omnium cordibus, postpositis inutilibus quaestionibus, inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant.

C. VIII. *Publice peccantes publice poeniteant, ni episcopo aliter videatur. Poenitentiarius in cathedralibus instituendus.*

Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripiendos ²⁾. Quando igitur ab aliquo publice et in multorum ²³⁶ conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. XXII. de sacr. miss. c. 8. — 2) 1 Tim. V. 20. cf. c. 19. §. 1. C. II. qu. 1. (August.) c. 1. X. de poenit. V. 38. (Gregor. I.)

commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpae poenitentiam publice iniungi oportet, ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suae emendationis testimonio ad rectam revocet vitam. Episcopus tamen publicae hoc poenitentiae genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis iudicaverit expedire. In omnibus etiam cathedralibus ecclesiis, ubi id commode fieri poterit, poenitentiarius aliquis cum unione praebendae proxime vacaturae ab episcopo instituatur, qui magister sit vel doctor, aut licentiatius in theologia vel iure canonico, et annorum quadraginta, seu alius, qui aptior pro loci qualitate reperiatur, qui, dum confessiones in ecclesia audiet, interim praesens in choro censeatur.

C. IX. *A quo visitari debeant ecclesiae saeculares nullius dioecesis.*

Quae alias sub fel. rec Paulo III.¹⁾ et nuper sub beatissimo domino nostro Pio IV.²⁾ in hoc eodem concilio de adhibenda ab ordinariis diligentia in beneficiorum, etiam exemptorum, visitatione constituta sunt, eadem etiam in iis ecclesiis saecularibus observentur, quae in nullius dioecesi esse dicuntur, ut ab episcopo, cuius cathedralis ecclesia est proximior, si id constet, alioquin ab eo, qui semel in concilio provinciali a praelato loci illius electus fuerit, tanquam sedis apostolicae delegato, visitentur; non obstantibus privilegiis et consuetudinibus quibuscunque, etiam immemorabilibus.

237 C. X. *Executio visitationis a subditis ne suspendatur.*

Episcopi, ut aptius quem regunt populum possint in officio atque obedientia continere, in omnibus iis, quae ad visitationem ac morum correctionem subditorum suorum spectant, ius et potestatem habeant, etiam tanquam apostolicae sedis delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi et exsequendi iuxta canonum sanctiones, quae illis ex prudentia sua pro subditorum emendatione ac dioecesis suae utilitate necessaria videbuntur. Nec in his, ubi de visitatione aut morum correctione agitur³⁾, exemptio, aut ulla inhibitio, appellatio seu querela, etiam ad sedem apostolicam interposita, executionem eorum, quae ab his mandata, decreta aut iudicata fuerint, quoquo modo impediat aut suspendat.

SESS. XXIV. 1) Sess. VI. de ref. c. 4. Sess. VII. de ref. c. 8. — 2) Sess. XXI. de ref. c. 8. — 3) cf. Sess. XIII. de ref. c. 1. Sess. XIV. de ref. c. 4. Sess. XXII. de ref. c. 1.

C. XI. *Honorarii tituli aut privilegia particularia episcoporum iuri nihil detrahant. Cap. Quum capella, Extra de privilegiis, innovatur.*

Quoniam privilegia et exemptiones, quae variis titulis perisque conceduntur, hodie perturbationem in episcoporum iurisdictione excitare et exemptis occasionem laxioris vitae praebere dignoscuntur, decernit sancta synodus, ut, si quando iustis, gravibus et fere necessariis suadentibus causis aliquos ²³⁸ honorariis titulis protonotariatus, acolythatus, comitis palatini, capellani regii, aut aliis huiusmodi in Romana curia vel extra insignibus decorandos esse placuerit, nec non alios, cuicumque monasterio oblatos, vel quomodocunque addictos, aut sub nomine servientium militiis, seu monasteriis, hospitalibus, collegiis, aut quocunque alio titulo assumi, nihil ex iis privilegiis detractum esse ordinariis intelligatur, quo minus ii, quibus ea iam concessa sunt, vel in posterum concedi contigerit, ipsis ordinariis, tanquam apostolicae sedis delegatis, plene in omnibus, et, quoad capellanos regios, iuxta constitutionem Innocentii III. ¹⁾, quae incipit: *Quum capella*, subiecti existant; exceptis tamen iis, qui praedictis locis aut militiis actu serviunt, et intra eorum septa ac domos resident, subque eorum obedientia vivunt, sive iis, qui legitime et secundum regulam earundem militiarum professionem fecerint, de qua ordinario constare debeat; non obstantibus privilegiis quibuscunque, etiam religionis sancti Ioannis Ierosolymitani, et aliarum militiarum. Quae vero privilegia residentibus in curia Romana vigore Eugenianae constitutionis ²⁾ aut familiaritatis cardinalium competere solent, ea in iis, qui beneficia ecclesiastica obtinent, ratione praedictorum beneficiorum minime intelligantur, sed ordinarii iurisdictioni subiecti permaneant; non obstantibus quibuscunque inhibitionibus.

C. XII. *Quales esse debeant promovendi ad dignitates et canonicatus cathedralium ecclesiarum, quidve promoti praestare teneantur.*

Quum dignitates in ecclesiis, praesertim cathedralibus, ad conservandam augendamque ecclesiasticam disciplinam fuerint institutae, ut qui eas obtinerent pietate praecellerent, ²³⁹ aliisque exemplo essent, atque episcopos opera et officio iuvarent, merito qui ad eas vocantur tales esse debent, qui suo muneri respondere possint. Nemo igitur deinceps ad digni-

Sess. XXIV. 1) c. 16. X. de priv. V. 33. et infra inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) c. 3. h. t. in Extr. comm. V. 7. et infr. l. c.

tates quascunque¹⁾, quibus animarum cura subest, promoveatur, nisi qui saltem xxv. suae aetatis annum attigerit, et, in clericali ordine versatus, doctrina ad suum munus exsequendum necessaria ac morum integritate commendetur, iuxta constitutionem Alexandri tertii in concilio Lateranensi promulgatam²⁾, quae incipit: *Quum in cunctis*. Archidiaconi etiam, qui oculi dicuntur episcopi³⁾, sint in omnibus ecclesiis, ubi fieri poterit, magistri in theologia, seu doctores aut licentiatii in iure canonico. Ad ceteras autem dignitates vel personatus, quibus animarum cura nulla subest, clerici alioquin idonei et xxii. annis non minores adsciscantur. Provisi etiam de beneficiis quibuscunque curam animarum habentibus teneantur a die adeptae possessionis ad minus intra duos menses in manibus ipsius episcopi, vel eo impedito coram generali eius vicario seu officiali, orthodoxae suae fidei publicam facere professionem, et in ecclesiae Romanae obedientia se permanuros spondeant ac iurent⁴⁾. Provisi autem de canonicatibus et dignitatibus in ecclesiis cathedralibus, non solum coram episcopo seu eius officiali, sed etiam in capitulo idem facere teneantur; alioquin praedicti omnes provisi ut supra fructus non faciant suos, nec illis possessio suffragetur. Neminem etiam deinceps ad dignitatem, canonicatum aut portionem recipiant, nisi qui eo ordine sacro aut sit initiatus, quem illa dignitas, praebenda aut portio requirit, aut in tali aetate, ut
 240 infra tempus a iure et ab hac sancta synodo statutum initiari valeat⁵⁾. In omnibus vero ecclesiis cathedralibus omnes canonicatus ac portiones habeant annexum ordinem presbyterii, diaconatus vel subdiaconatus; episcopus autem cum consilio capituli designet ac distribuatur, prout viderit expedire, quibus quisque ordo ex sacris annexus in posterum esse debeat; ita tamen, ut dimidia saltem pars presbyteri sint, ceteri vero diaconi aut subdiaconi. Ubi vero consuetudo laudabilior habet, ut plures vel omnes sint presbyteri, omnino observetur. Hortatur etiam sancta synodus, ut in provinciis, ubi id commode fieri potest, dignitates omnes, et saltem dimidia pars canonicatum in cathedralibus ecclesiis et collegiatis insignibus conferantur tantum magistris vel doctoribus, aut etiam licentiatii in theologia vel iure canonico. Praeterea obtinentibus in

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. XXII. de ref. c. 2. — 2) cf. c. 7. X. de elect. l. 6. et infr. inter const. ex antiq. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 3) cf. c. 7. X. de off. archid. l. 23. (Innoc. III.) — 4) cf. bull. Pii IV. In sacrosancta, infra inter doc. conc. Trid. spect. — 5) cf. Sess. VII. de ref. c. 12. et loc. ibi alleg. supra pag. 49. n. 2.

eisdem cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus, praebendas aut portiones non liceat vigore cuiuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses ab eisdem ecclesiis quolibet anno abesse¹⁾; salvis nihilominus earum ecclesiarum constitutionibus, quae longius servitii tempus requirunt. Alioquin primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam praebendae ac residentiae fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia contra eos iuxta sacrorum canonum constitutiones procedatur²⁾. Distributiones vero³⁾ qui statis horis interfuerint recipiant; reliqui, quavis collusionem aut remissione exclusam, his careant iuxta Bonifacii VIII. decretum⁴⁾, quod incipit: *Consuetudinem*, quod sancta synodus in usum revocat, non obstantibus quibuscunque statutis et consuetudinibus. 241 Omnes vero divina per se⁵⁾, et non per substitutos, compellantur obire officia, et episcopo celebranti aut alia pontificalia exercenti assistere et asservire, atque in choro ad psallendum instituto hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare. Vestitu⁶⁾ insuper decenti tam in ecclesia quam extra assidue utantur; ab illicitisque venationibus, aucupiiis, choreis, tabernis lusibusque abstineant, atque ea morum integritate polleant, ut merito ecclesiae senatus dici possit. Cetera, quae ad debitum in divinis officiis regimen spectant, deque congrua in his canendi seu modulandi ratione, de certa lege in choro conveniendi et permanendi, simulque de omnibus ecclesiae ministris, quae necessaria erunt, et si qua huiusmodi, synodus provincialis pro cuiusque provinciae utilitate et moribus certam cuique formulam praescribet. Interea vero episcopus non minus quam cum duobus canonicis, quorum unus ab episcopo, alter a capitulo eligatur, in iis, quae expedire videbuntur, poterit providere.

C. XIII. *Quomodo tenuioribus cathedralibus ecclesiis et parochiis consulendum. Parochiae certis finibus distinguendae.*

Quoniam pleraeque cathedrales ecclesiae tam tenuis reditus sunt et angustae, ut episcopali dignitati nullo modo re-

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. XXVII. c. 1. de ref. — 2) cf. tot. tit. X. de cler. non resid. III. 4. — 3) cf. c. 32. X. de praeb. III. 5. (Honor. III.) — 4) cap. un. de cler. non resid. in VIto III. 3. et infra inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 5) cf. c. 3. X. de cler. non resid. III. 4. (Innoc. III.) c. 30. X. de praeb. III. 5. (Innoc. III.) Sess. XXII. de ref. c. 4. — 6) cf. tot. tit. X. de vita et hon. cler., et in VIto III. 1., in Clem. III. 1., et in Extrav. comm. III. 1. et tit. X. de cleric. venat. V. 24.

spondeant, neque ecclesiarum necessitati sufficiant, examinet concilium provinciale, vocatis iis, quorum interest, et diligenter expendat, quas propter angustias tenuitatemque vicinis unire¹⁾ vel novis proventibus augere expediat; confectaue de praemissis instrumenta ad summum Romanum Pontificem mittat, quibus instructus summus Pontifex ex prudentia sua, prout expedire iudicaverit, aut tenues invicem uniat, aut aliqua accessione ex fructibus augeat. Interim vero, donec praedicta effectum sortiantur, huiusmodi episcopis, qui fructuum subventionem pro dioecesis suae tenuitate indigent, poterit de beneficiis aliquibus, dum tamen curata non sint, nec dignitates, seu canonicatus, et praebendae, nec monasteria, in quibus viget regularis observantia, vel quae capitulis generalibus et certis visitatoribus subduntur, a summo Romano Pontifice provideri. In parochialibus etiam ecclesiis, quarum fructus aequae adeo exigui sunt, ut debitis nequeant oneribus satisfacere, curabit episcopus, si per beneficiorum unionem, non tamen regularium, id fieri non possit, ut primitiarum vel decimarum assignatione, aut per parochianorum symbola ac collectas, aut qua commodiori ei videbitur ratione, tantum redigatur, quod pro rectoris ac parochiae necessitate decenter sufficiat. In unionibus vero quibuslibet, seu ex supradictis, seu aliis causis faciendis, ecclesiae parochiales monasteriis quibuscunque, aut abbatiis, seu dignitatibus sive praebendis ecclesiae cathedralis vel collegiatae, sive aliis beneficiis simplicibus, aut hospitalibus militiisve non uniantur, et quae unitae sunt revideantur ab ordinariis iuxta alias decretum in eadem synodo sub fel. rec. Paulo II.²⁾, quod etiam in unitis ab eo tempore citra aequae observetur; non obstantibus in iis quibuscunque verborum formis, quae hic pro sufficienter expressis habeantur. Ad haec in posterum omnes hae cathedrales ecclesiae, quarum redditus summam ducatorum mille, et parochiales, quae summam ducatorum centum secundum verum annum valorem non excedunt, nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur. In iis quoque civitatibus ac locis, ubi parochiales ecclesiae certos non habent fines, nec earum rectores proprium populum, quem regant, sed promiscue petentibus sacramenta administrant, mandat sancta synodus episcopis pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut dis-

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. VII. de ref. c. 6. et 7. Sess. XIV. de ref. c. 9
Sess. XXIV. de ref. c. 15. — 2) Sess. VII. de ref. c. 6.

incto populo in certas propriasque parochias unicuique suum perpetuum peculiaremque parochum assignent¹⁾, qui eas cognoscere valeat, et a quo solo licite sacramenta suscipiant, aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, provideant. Idemque in iis civitatibus ac locis, ubi nullae sunt parochiales, quamprimum fieri curent; non obstantibus quibuscunque privilegiis et consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

C. XIV. *Ne quis admittatur ad possessionem beneficii aut distributionum cum fructuum distributione in usus non pios convertenda.*

In pluribus ecclesiis, tam cathedralibus quam collegiatis et parochialibus, ex earum constitutionibus aut ex prava consuetudine observari intelligitur, ut in electione, praesentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione, vel alia provisione sive admissione ad possessionem alicuius cathedralis ecclesiae, vel beneficii, canonicatum, aut praebendarum, vel partem proventuum, seu ad distributiones quotidianas, certae conditiones, seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones, compensationesve illicitae, aut etiam quae in aliquibus ecclesiis dicuntur turnorum lucra, interponantur. Haec quum sancta synodus detestetur, mandat episcopis, ut, ²⁴⁴ quaecunque huiusmodi in usus pios non convertuntur, atque ingressus eos, qui simoniacae labis aut sordidae avaritiae suspicionem habent, fieri non permittant, ipsique diligenter de eorum constitutionibus sive consuetudinibus super praedictis cognoscant, et illis tantum, quas ut laudabiles probaverint, exceptis, reliquas ut pravas ac scandalosas reiiciant et aboleant. Eos vero, qui adversus haec in praesenti decreto comprehensa quavis ratione commiserint, poenis contra simoniacos editis sacris canonibus²⁾ et variis summorum Pontificum constitutionibus, quas omnes innovat, teneri decernit; non obstantibus quibuscunque statutis, constitutionibus, consuetudinibus, etiam immemorabilibus, etiam apostolica auctoritate confirmatis, de quarum surreptione, obreptione et intentionis defectu episcopus, tanquam apostolicae sedis delegatus, cognoscere possit.

C. XV. *Ratio augendi tenues praebendas ecclesiarum cathedralium et collegiatarum insignium.*

In ecclesiis cathedralibus³⁾ et collegiatis insignibus, ubi frequentes adeoque tenues sunt praebendae simul cum distri-

SESS. XXIV. 1) cf. Sess. XIV. de ref. c. 9. — 2) cf. C. I. qn. 1. fere per tot. et tot. tit. X. de sim. (III. 5.) et in Extr. comm. V. 1. — 3) cf. Sess. XXIV. de ref. c. 13.

butionibus quotidianis, ut sustinendo decenti canonicorum gradui pro loci et personarum qualitate non sufficiant, liceat episcopis cum consensu capituli¹⁾ vel aliquot simplicia beneficia, non tamen regularia, iis unire, vel, si hac ratione provideri non possit, aliquibus ex iis suppressis, cum patronorum consensu, si de iure patronatus laicorum sint, quarum fructus
 235 et proventus reliquarum praebendarum distributionibus quotidianis applicentur, eas ad pauciores numerum reducere; ita tamen, ut tot supersint, quae divino cultui celebrando ac dignitati ecclesiae commode valeant respondere²⁾; non obstantibus quibuscunque constitutionibus et privilegiis, aut quacunque reservatione generali vel speciali aut affectione. Neque praedictae uniones aut suppressiones tolli seu impediri possint ex quibuscunque provisionibus, etiam vigore resignationis, aut quibusvis aliis derogationibus vel suspensionibus.

C. XVI. *Quid muneris incumbat capitulo sede vacante.*

Capitulum sede vacante, ubi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, oeconomum unum vel plures fideles ac diligentes decernat, qui rerum ecclesiasticarum et proventuum curam gerant, quorum rationem ei, ad quem pertinebit, sint reddituri. Item officialem seu vicarium infra octo dies post mortem episcopi constituere, vel existentem confirmare omnino teneatur, qui saltem in iure canonico sit doctor vel licentiat, vel alias, quantum fieri poterit, idoneus. Si secus factum fuerit, ad metropolitanum deputatio huiusmodi devolvatur³⁾. Et si ecclesia ipsa metropolitana fuerit aut exempta, capitulumque, ut praefertur, negligens fuerit, tunc antiquior episcopus ex suffraganeis in metropolitana, et propinquior episcopus in exempta oeconomum et vicarium idoneos possit constituere. Episcopus vero ad eandem ecclesiam vacantem promotus ex iis, quae ad eum spectant, ab eisdem oeconomis, vicario et aliis quibuscunque officialibus et administratoribus,
 240 qui sede vacante fuerunt a capitulo vel ab aliis in eius locum constituti, etiam si fuerint ex eodem capitulo, rationem exigat officiorum, iurisdictionis, administrationis aut cuiuscunque eorum muneris; possitque eos punire, qui in eorum officio seu administratione deliquerint, etiam si praedicti officiales redditus rationibus a capitulo vel a deputatis ab eodem absolutionem aut liberationem obtinuerint. Eidem quoque epi-

SESS. XXIV. 1) cf. SESS. V. de ref. c. 1. — 2) cf. c. 2. X. de instit. III. 7. (Eug. III.) — 3) cf. c. ult. de suppl. negl. prael. in VIto l. 8. (Bonif. VIII.)

scopo teneatur capitulum de scripturis ad ecclesiam pertinentibus, si quae ad capitulum pervenerunt, rationem reddere.

C. XVII. *Beneficiorum collationi et plurium retentioni modus statuitur.*

Quum ecclesiasticus ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat clericorum, sancte sacris canonibus cautum fuit¹⁾, neminem oportere in duabus ecclesiis conscribi. Verum quoniam multi improbae cupiditatis affectu se ipsos, non Deum, decipientes, ea, quae bene constituta sunt, variis artibus eludere, et plura simul beneficia obtinere non erubescunt: sancta synodus debitam regendis ecclesiis disciplinam restituere cupiens, praesenti decreto, quod in quibuscunque personis, quocunque titulo, etiam si cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit, ut in posterum unum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem, si ad vitam eius, cui confertur, honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Haecque non modo ad cathedrales ecclesias, sed etiam²¹⁷ ad alia omnia beneficia, tam saecularia quam regularia quaecunque, etiam commendata, pertineant, cuiuscunque tituli ac qualitatatis existant. Illi vero, qui in praesenti plures parochiales ecclesias, aut unam cathedralem et aliam parochialem obtinent, cogantur omnino²⁾, quibuscunque dispensationibus ac unionibus ad vitam non obstantibus, una tantum parochiali vel sola cathedrali retenta, alias parochiales infra spatium sex mensium dimittere. Alioquin tam parochiales quam beneficia omnia, quae obtinent, ipso iure vacare censeantur³⁾, ac tanquam vacantia libere aliis idoneis conferantur, nec ipsi antea illa obtinentes tuta conscientia fructus post dictum tempus retineant. Optat autem sancta synodus, ut resignantium necessitatibus commoda aliqua ratione, prout summo Pontifici videbitur, provideatur.

C. XVIII. *Ecclesia parochiali vacante deputandus ab episcopo vicarius, donec illi provideatur de parcho. Nominati ad parochiales qua forma et a quibus examinari debent.*

Expediit maxime animarum saluti, a dignis atque idoneis parochis gubernari. Id ut diligentius ac rectius perficiatur, statuit sancta synodus, ut, quum parochialis ecclesiae vacatio,

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. VII. de ref. c. 2. cum alleg. — 2) Sess. cit. c. 4. — 3) cf. c. 4. de praeb. in Extr. commun. III. 2. (Ioann. XXII.)

etiamsi cura ecclesiae vel episcopo incumbere dicatur, et per unum vel plures administretur, etiam in ecclesiis patrimonialibus, seu receptivis nuncupatis, in quibus consuevit episcopus uni vel pluribus curam animarum dare, quos omnes ad
 248 infra scriptum examen teneri mandat¹⁾, per obitum vel resignationem, etiam in curia, seu aliter quomodocunque contigerit, etiam si ipsa parochialis ecclesia reservata vel affecta fuerit generaliter vel specialiter,* etiam vigore indulti seu privilegii in favorem sanctae Romanae ecclesiae cardinalium, seu abbatum vel capitulorum: debeat episcopus statim, habita notitia vacationis ecclesiae, si opus fuerit, idoneum in ea vicarium cum congrua eius arbitrio fructuum portionis assignatione constituere, qui onera ipsius ecclesiae sustineat, donec ei de rectore provideatur. Porro episcopus, et qui ius patronatus habet, intra decem dies, vel aliud tempus ab episcopo praescribendum, idoneos aliquot clericos ad regendam ecclesiam coram deputandis examinadoribus nominet. Liberum sit tamen etiam aliis, qui aliquos ad id aptos noverint, eorum nomina deferre, ut possit postea de cuiuslibet aetate, moribus et sufficientia fieri diligens inquisitio. Et si episcopo aut synodo provinciali pro regionis more videbitur magis expedire, per edictum etiam publicum vocentur qui volent examinari. Transacto constituto tempore omnes, qui descripti fuerint, examinentur ab episcopo²⁾, sive eo impedito ab eius vicario generali atque ab aliis examinadoribus non paucioribus quam tribus, quorum votis, si pares aut singulares fuerint, accedere possit episcopus vel vicarius, quibus magis videbitur. Examinatores autem singulis annis in dioecesana synodo ab episcopo vel eius vicario ad minus sex proponantur, qui synodo satisfaciant, et ab ea probentur. Advenienteque vacatione cuiuslibet ecclesiae tres ex illis eligat episcopus, qui cum eo examen perficiant, indeque succedente alia vacatione aut eosdem, aut alios tres, quos maluerit, ex praedictis illis sex eligat. Sint vero hi examinatores magistri, seu doctores, aut licentiati in theologia aut iure canonico, vel alii clerici seu regulares, etiam ex ordine mendicantium aut etiam sae-
 249 culares, qui ad id videbuntur magis idonei; iurentque omnes ad sancta Dei evangelia, se quacunque humana affectione postposita fideliter munus exsecuturos. Caveantque, ne quicquam prorsus occasione huius examinis nec ante nec post

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. VII. de ref. c. 13. — 2) cf. Sess. XXV. de ref. c. 9.

accipiant¹⁾; alioquin simoniae vitium tam ipsi quam alii dantes incurrant, a quo absolvi nequeant nisi dimissis beneficiis, quae quomodocunque etiam antea obtinebant, et ad alia in posterum inhabiles reddantur. Et de his omnibus non solum coram Deo, sed etiam in synodo provinciali, si opus erit, rationem reddere teneantur, a qua, si quid contra officium eos fecisse compertum fuerit, graviter eius arbitrio puniri possint. Peracto deinde examine renuncientur quocunque ab his idonei iudicati fuerint aetate, moribus, doctrina, prudentia, et aliis rebus ad vacantem ecclesiam gubernandam opportunis. Ex hisque episcopus eum eligat²⁾, quem ceteris magis idoneum iudicaverit, atque illi, et non alteri, collatio ecclesiae ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre. Si vero iuris patronatus ecclesiastici erit, ac institutio ad episcopum, et non ad alium pertineat, is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinadoribus iudicabit, episcopo praesentare teneatur³⁾, ut ab eo instituatur. Quum vero institutio ab alio, quam ab episcopo, erit facienda, tunc episcopus solus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei praesentet, ad quem institutio spectat. Quod si iuris patronatus laicorum fuerit, debeat qui a patrono praesentatus fuerit ab eisdem deputatis ut supra examinari, et non nisi idoneus repertus fuerit admitti. In omnibusque supradictis casibus non cuiquam alteri, quam uni ex praedictis examinatis et ab examinadoribus approbatis, iuxta supradictam regulam, de ecclesia provideatur, nec praedictorum examinadorum relationem, quo minus executionem habeat, ulla devolutio aut appellatio, etiam ad sedem apostolicam, sive eiusdem sedis legatos aut vicelegatos, aut nuncios, seu episcopos, aut metropolitanos, primates vel patriarchas interposita impediatur aut suspendatur; alioquin vicarius, quem ecclesiae vacanti antea episcopus arbitrio suo ad tempus deputavit, vel forsitan postea deputabit, ab eius ecclesiae custodia et administratione non amoveatur, donec aut eidem, aut alteri, qui probatus et electus fuerit, ut supra, sit provisum. Alias provisiones omnes seu institutiones, praeter supradictam formam factae, surreptitiae esse censeantur; non obstantibus huic decreto exemptionibus, indultis, privilegiis, praeventionibus, affectionibus, novis provisionibus, indultis concessis quibuscunque universitatibus⁴⁾,

Sess. XXIV. 1) cf. c. 5. D. XXIV. (conc. Nannet.) — 2) cf. Sess. XXV. de ref. c. 9. — 3) cf. Sess. VII. de ref. c. 13.

etiam ad certam summam, et aliis impedimentis quibuscunque. Si tamen adeo exigui redditus dictae parochiales fuerint, ut totius huius examinationis operam non ferant, aut nemo sit, qui se examini quaerat subiicere, aut ob apertas factiones seu dissidia, quae in aliquibus locis reperiuntur, facile graviores rixae ac tumultus possint excitari: poterit ordinarius, si pro sua conscientia cum deputatorum consilio ita expedire arbitritur, hac forma omitta privatum aliud examen, ceteris tamen ut supra servatis, adhibere. Licebit etiam synodo provinciali, si qua in supradictis circa examinationis formam addenda remittenda esse censuerit, providere.

C. XIX. *Mandata de providendo, expectativae et alia id genus antiquantur.*

Decernit sancta synodus, mandata de providendo, et
 251 gratias, quae expectativae, dicuntur nemini amplius, etiam collegiis, universitatibus, senatoribus et aliis singularibus personis, etiam sub nomine indulti, aut ad certam summam, vel alio quovis colore concedi, nec hactenus concessis cuiquam uti licere¹⁾. Sed nec reservationes mentales, nec aliae quaecunque gratiae ad vacatura, nec indulta ad alienas ecclesias vel monasteria alicui, etiam ex sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus, concedantur, et hactenus concessa abrogata esse censeantur.

C. XX. *Ratio tractandi causas ad forum ecclesiasticum pertinentes praescribitur.*

Causae omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiam si beneficiales sint, in prima instantia eorum ordinariis locorum duntaxat cognoscantur, atque omnino saltem infra biennium a die motae litis terminentur; alioquin post id spatium liberum sit partibus vel alteri illarum, iudices superiores, alias tamen competentes, adire, qui causam in eo statu, quo fuerit, assumant et quam primum terminari curent; nec antea aliis committantur, nec avocentur, neque appellationes ab eisdem interpositae per superiores quoscunque recipiantur, eorumve commissio aut inhibitio fiat, nisi a definitiva vel a definitivae vim habente, et cuius gravamen per appellationem a definitiva reparari nequeat. Ab his excipiantur
 252 causae, quae iuxta canonicas sanctiones apud sedem aposto-

---

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. XXV. de ref. c. 9. — tot. tit. X. de conc. praeb. non vac. III. 8. in Vito (III. 8.) in Clem. (III. 3.)

licam sunt tractandae¹⁾, vel quas ex urgenti rationabilique causa iudicaverit summus Romanus Pontifex per speciale rescriptum signaturae sanctitatis suae manu propria subscribendum committere aut avocare. Ad haec causae matrimoniales et criminales non decani, archidiaconi aut aliorum inferiorum iudicio, etiam visitando, sed episcopi tantum examini et iurisdictioni relinquuntur (etiam si in praesenti inter episcopum et decanum seu archidiaconum, aut alios inferiores super causarum istarum cognitione lis aliqua in quacunque instantia pendeat), coram quo, si pars vere paupertatem probaverit, non cogatur extra provinciam, nec in secunda, nec in tertia instantia in eadem causa matrimoniali litigare, nisi pars altera et alimenta et expensas litis velit subministrare. Legati quoque, etiam de latere, nuncii, gubernatores ecclesiastici, aut alii, quarumcunque facultatum vigore, non solum episcopos in praedictis causis impedire, aut aliquo modo eorum iurisdictionem iis praeripere aut turbare non praesumant; sed nec etiam contra clericos aliasve personas ecclesiasticas, nisi episcopo prius requisito eoque negligente, procedant. Alias eorum processus ordinationesve nullius momenti sint, atque ad damni satisfactionem partibus illati teneantur. Praeterea, si quis in casibus a iure²⁾ permissis appellaverit, aut de aliquo gravamine conquestus fuerit, seu alias ob lapsum biennii, de quo supra, ad alium iudicem recurrerit, teneatur acta omnia coram episcopo gesta ad iudicem appellationis expensis suis transferre, eodem tamen episcopo prius admonito, ut, si quid ei pro causae instructione videbitur, possit iudici appellationis significare. Quod si appellatus compareat, cogatur tunc is quoque actorum, quae translata sunt, expensas pro portione sua, si illis uti voluerit, subire; nisi aliter ex loci consuetudine servetur, ut scilicet ad appellantem integrum hoc onus pertineat. Porro ipsam actorum copiam te-
neatur notarius congrua mercede accepta appellanti quanto
citius et ad minus intra mensem exhibere. Qui notarius si
in differenda exhibitione fraudem fecerit, ab officii admi-
nistratione arbitrio ordinarii suspendatur, et ad dupli poenam,
quanti ea lis fuerit, inter appellantem et pauperes loci distri-
buendam compellatur. Iudex vero, si et ipse impedimenti
huius conscius particepsve fuerit, aliterve obstiterit, ne appel-

SESS. XXIV. 1) cf. e. gr. c. 4. conc. Sard. (c. 7. C. VI. qu. 4.) — SESS. XXV. de ref. c. 10. — 2) cf. tot. tit. X. de appell. II. 28. in VIto II. 15. in Clem. II. 12.

lanti integre acta intra tempus traderentur, ad eandem dupli poenam, prout supra, teneatur; non obstantibus, quoad omnia suprascripta, privilegiis, indultis, concordiiis, quae suos tantum teneant auctores, et aliis quibuscunque consuetudinibus.

C. XXI. *Declaratur, ex certis verbis supra positis non immutari solitam rationem tractandi negotia in generalibus conciliis.*

Cupiens sancta synodus, ut ex decretis ab ea editis nulla unquam futuris temporibus dubitandi occasio oriatur, verba illa, posita in decreto publicato sessione prima sub beatissimo domino nostro Pio IV. ¹⁾, videlicet: *Quae proponentibus legatis ac praesidentibus ad horum temporum levandas calamitates, sedandas de religione controversias, coercendas linguas dolosas, depravatorum morum abusus corrigendos, ecclesiae veram et Christianam pacem conciliandam, apta et idonea ipsi sanctae synodo videbuntur*, explicando declarat, mentis suae non fuisse, ut ex praedictis verbis solita ratio tractandi negotia in generalibus conciliis ulla ex parte immutaretur, neque novi quicquam, praeter id, quod a sacris canonibus vel generalium synodorum forma hactenus statutum est, cuiquam adderetur vel detraheretur.

254

Indictio futurae sessionis.

Insuper eadem sacrosancta synodus proximam futuram sessionem feria quinta post conceptionem beatae Mariae Virginis, quae erit dies nona mensis Decembris proxime venturi, habendam esse statuit et decernit, cum potestate etiam abbreviandi. In qua sessione tractabitur de sexto nunc in eam dilato capite, et de reliquis réformationis capitibus iam exhibitis, deque aliis ad eam pertinentibus. Si vero opportunum videbitur, et tempus patietur, poterit etiam de nonnullis dogmatibus tractari, prout suo tempore in congregationibus proponentur.

Abbreviata est dies sessionis.

Sess. XXIV. 1) cf. Sess. XVII. in princ.

SESSIO XXV.

QUAE EST NONA ET ULTIMA
SUB PIO IV. PONT. MAX.,

COEPTA DIE III,

ABSOLUTA DIE IV. DECEMBRIS MDLXIII.

DECRETUM DE PURGATORIO.

Quum catholica ecclesia, Spiritu sancto edocta ex sacris literis et antiqua Patrum traditione, in sacris conciliis et novissime in hac oecumenica synodo docuerit, purgatorium esse¹⁾, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio iuari, praecipit sancta synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris conciliis traditam²⁾ a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari diligenter studeant.²⁵⁵ Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quaestiones, quaeque ad aedificationem non faciunt³⁾, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item vel quae specie falsi laborant evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quae ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi⁴⁾, ut fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynae, aliaque pietatis opera, quae a fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundum ecclesiae instituta pie et devote fiant, et quae pro illis ex testatorum foundationibus vel alia ratione debentur, non perfunctorie, sed a sacerdotibus, et ecclesiae ministris, et aliis, qui hoc praestare tenentur, diligenter et accurate persolvantur.

DE INVOCATIONE, VENERATIONE ET RELIQUIIS
SANCTORUM, ET SACRIS IMAGINIBUS.

Mandat sancta synodus omnibus episcopis et ceteris docendi munus curamque sustinentibus, ut iuxta catholicae et apostolicae ecclesiae usum a primaevis Christianae religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum conciliorum decreta, in primis de sanctorum inter-

SESS. XXV. 1) cf. Sess. VI. can. 30. Sess. XXII. de sacrif. miss. c. 2. et can. 3. — 2) cf. Greg. Dial. IV. 39. (c. 4. D. XXV.) lib. de poen. qui dic. Augustini c. 18. (c. 5. ib.) conc. Florentin. circa fin. — 3) 1 Tim. I. 4. — 4) cf. Sess. XXV. de ref. c. 4.

256 cessione, invocatione, reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, sanctos una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Filium eius Iesum Christum¹⁾ Dominum nostrum, qui solus noster redemptor et salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere; illos vero, qui negant, sanctos aeterna felicitate in coelo fruantes invocandos esse, aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Iesu Christi²⁾, vel stultum esse, in coelo regnantibus voce vel mente supplicare, impie sentire. Sanctorum quoque martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quae viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus sancti³⁾, ab ipso ad aeternam vitam suscitanda et glorificanda a fidelibus veneranda esse⁴⁾, per quae multa beneficia a Deo hominibus praestantur, ita ut affirmantes, sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandae causa sanctorum memorias frustra frequentari, omnino dammandos esse, prout iam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat ecclesia. Imagines porro Christi, deiparae Virginis et aliorum sanctorum in templis praesertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertinendam, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendae, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant⁵⁾: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant, ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur. Id quod conciliorum, praesertim vero secundae Nicaenae synodi⁶⁾ decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.

257 Illud vero diligenter doceant episcopi, per historias mysteriorum nostrae redemptionis, picturis vel aliis simili-

SESS. XXV. 1) cf. Sess. XXII. de sacr. miss. c. 3. — 2) 1 Tim. II. 5. — 3) 1 Cor. III. 16. VI. 19. 2 Cor. VI. 16. — 4) cf. conc. Nic. II. c. 7. — 5) Psalm. CXXXIV. 18. — 6) act. 3. 4. 6.

tudinibus expressas, erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis et assidue recolendis; tum vero ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi, non solum quia admonetur populus beneficiorum et munerum, quae a Christo sibi collata sunt, sed etiam quia Dei per sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subiiciuntur, ut pro iis Deo gratias agant, ad sanctorumque imitationem vitam moresque suos componant, excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, et ad pietatem colendam. Si quis autem his decretis contraria docuerit aut senserit: anathema sit. In has autem sanctas et salutare observationes si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta synodus vehementer cupit, ita ut nullae falsi dogmatis imagines et rudibus periculosi erroris occasionem praebentes statuuntur. Quod si aliquando historias et narrationes sacrae scripturae, quum id indoctae plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici vel coloribus aut figuris exprimi possit. Omnis porro superstitio in sanctorum invocatione ¹⁾, reliquiarum veneratione, et imaginum sacro usu tollatur, omnis turpis quaestus eliminetur, omnis denique lascivia vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur, et sanctorum celebratione ac reliquiarum visitatione homines ad comessiones atque ebrietates non abutantur ²⁾, quasi festi dies in honorem sanctorum per luxum ac lasciviam agantur. Postremo tanta circa haec diligentia et cura ab episcopis adhibeatur, ut nihil inordinatum aut praepostere et tumultuarie accommodatum, nihil profanum nihilque inhonestum appareat, quum domum Dei deceat sanctitudo ³⁾. Haec ut fidelius ob- 253serventur, statuit sancta synodus, nemini licere ullo in loco vel ecclesia, etiam quomodolibet exempta, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab episcopo approbata fuerit; nulla etiam admittenda esse nova miracula ⁴⁾, nec novas reliquias recipiendas ⁵⁾, nisi eodem recognoscente et approbante episcopo, qui, simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium theologis et aliis piis viris ea faciat, quae veritati et pietati consentanea iudicaverit. Quod si aliquis dubius aut difficilis abusus sit extirpandus, vel omnino aliqua de iis rebus gravior quaestio incidat, episcopus,

Sess. XXV. 1) cf. c. ult. X. de reliq. et ven. sanct. III. 45. (Innoc. III.) — 2) cf. c. 2. D. III. de cons. (conc. Tol. III.) — 3) Psalm. XCII. 5. — 4) cf. c. 1. h. t. (Alex. III.) — 5) cf. cit. c. 2. X. de reliqu.

antequam controversiam dirimat, metropolitani et comprovincialium episcoporum in concilio provinciali sententiam expectet; ita tamen, ut nihil inconsulto sanctissimo Romano Pontifice novum aut in ecclesia hactenus inusitatum decernatur.

DE REGULARIBUS ET MONIALIBUS.

Eadem sacrosancta synodus, reformationem prosequens, ea, quae sequuntur, statuenda esse censuit.

C. I. *Regulares omnes ad regulae, quam professi sunt, praescriptum vitam instituant; id ut fiat superiores sedulo curent.*

Quoniam non ignorat sancta synodus, quantum ex monasteriis pie institutis et recte administratis in ecclesia Dei splendoris atque utilitatis oriatur, necessarium esse censuit, 259 quo facilius ac maturius, ubi collapsa est, vetus et regularis disciplina instauretur, et constantius, ubi conservata est, perseveret, praecipere, prout hoc decreto praecipit, ut omnes regulares, tam viri quam mulieres, ad regulae, quam professi sunt, praescriptum vitam instituant et componant, atque in primis quae ad suae professionis perfectionem, ut obedientiae¹⁾, paupertatis et castitatis, ac si quae alia sunt alicuius regulae et ordinis peculiaria vota et praecepta, ad eorum respective essentiam, nec non ad communem vitam, victum et vestitum conservanda pertinentia fideliter observent. Omnisque cura et diligentia a superioribus adhibeatur tam in capitulis generalibus et provincialibus, quam in eorum visitationibus, quae suis temporibus facere non praetermittant, ut ab illis non recedatur; quum compertum sit, ab eis non posse ea, quae ad substantiam regularis vitae pertinent, relaxari. Si enim illa, quae bases sunt et fundamenta totius regularis disciplinae, exacte non fuerint conservata, totum corruat aedificium necesse est.

C. II. *Proprietas regularibus omnino prohibetur.*

Nemini igitur regularium, tam virorum quam mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tanquam propria²⁾ aut etiam nomine conventus possidere vel tenere; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur. Nec de-

---

Sess. XXV. 1) cf. c. 1. de V. S. in Clem. V. 11. (Clem. V.) — 2) cf. c. 11. (Aug.) c. 13. (Iul. Pom.) C. XII. qu. 1. c. 2. X. de statu monach. III. 35. (conc. Lat. III) c. 6. ib. (Innoc. III.)

inceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum vel usum, administrationem aut commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum seu conventuum ad solos officiales eorundem ad nutum superiorum amovibiles pertineat. Mobilium vero usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit, nihil etiam, quod sit necessarium, eis denegetur. Quod si quis aliter quicquam tenere deprehensus aut convictus fuerit, is biennio activa et passiva voce privatus sit, atque etiam iuxta suae regulae et ordinis constitutiones puniatur.

C. III. Omnia monasteria, quae hic non prohibentur, possunt possidere bona immobilia. Numerus personarum in illis pro modo facultatum aut eleemosynarum constituendus. Nulla sine licentia episcopi erigenda.

Concedit sancta synodus omnibus monasteriis et domibus, tam virorum quam mulierum, et mendicantium, exceptis domibus fratrum sancti Francisci ¹⁾, Capucinorum et eorum, qui Minorum de observantia vocantur, etiam quibus aut ex constitutionibus suis erat prohibitum, aut ex privilegio apostolico non erat concessum, ut deinceps bona immobilia eis possidere liceat. Quod si aliqua loca ex praedictis, quibus auctoritate apostolica similia bona possidere permissum erat, eis spoliata sint, eadem omnia illis restituenda esse decernit. In praedictis autem monasteriis et domibus tam virorum quam mulierum, bona immobilia possidentibus vel non possidentibus, is tantum numerus constituatur ²⁾ ac in posterum conservetur, ²⁶¹ qui vel ex redditibus propriis monasteriorum, vel ex consuetis eleemosynis commode possit sustentari; nec de cetero similia loca erigantur sine episcopi, in cuius dioecesi erigenda sunt, licentia prius obtenta.

C. IV. Regularis sine superioris licentia nec se obsequio alterius loci aut personae subiiciat, nec a conventu recedat. Absens studiorum causa in conventibus commoretur.

Prohibet sancta synodus, ne quis regularis sine sui superioris licentia praedicationis, vel lectionis aut cuiusvis pii operis praetextu subiiciat se obsequio alicuius praelati, principis, vel universitatis vel communitatis, aut alterius cuiuscunque personae seu loci ³⁾, neque ei aliquando privilegium

Sess. XXV. 1) cf. Clem. cit. pag. antec. n. 1. — 2) cf. c. 1. X. de vit. et hon. cler. III. 1. (Gregor. VIII.) c. 1. X. de instit. III. 7. (conc. Arel. VI.) c. un. de stat. regul. in Vito III. 16. (Bonif. VIII.) — 3) cf. c. 35. C. XVI. qu. 1. (conc. Tarrac.) c. 7. X. de off. iud. ord. I. 31. (Innoc. III.) c. 3. 4. X. ne cler. vel mon. III. 50. (Alex. III.) c. 1. §. 5. de statu mon. in Clem. III. 10. (Clem. V.)

aut facultas ab aliis super iis obtenta suffragetur. Quod si contra fecerit, tanquam inobediens arbitrio superioris puniatur. Nec liceat regularibus a suis conventibus recedere, etiam praetextu ad superiores suos accedendi, nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint. Qui vero sine praedicto mandato in scriptis obtento repertus fuerit, ab ordinariis locorum tanquam desertor sui instituti puniatur. Illi autem, qui studiorum causa ad universitates mittuntur, in conventibus tantum habitent; alioquin ab ordinariis contra eos procedatur.

C. V. *Clausurae monialium, praesertim quae extra urbes agunt, providetur.*

262

Bonifacii octavi constitutionem¹⁾, quae incipit: *Periculoso*, renovans sancta synodus universis episcopis sub obtestatione divini iudicii et interminatione maledictionis aeternae praecipit, ut in omnibus monasteriis sibi subiectis ordinaria, in aliis vero sedis apostolicae auctoritate, clausuram sanctimonialium, ubi violata fuerit, diligenter restitui, et ubi inviolata est, conservari maxime procurent, inobedientes atque contradictores per censuras ecclesiasticas aliasque poenas, quacunque appellatione postposita, compescentes, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Quod auxilium ut praebeatur, omnes Christianos principes hortatur sancta synodus, et sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda omnibus magistratibus saecularibus iniungit. Nemini autem sanctimonialium liceat post professionem exire a monasterio²⁾, etiam ad breve tempus, quocunque praetextu, nisi ex aliqua legitima causa ab episcopo approbanda, indultis quibuscunque et privilegiis non obstantibus. Ingredi autem intra septa monasterii nemini liceat³⁾, cuiuscunque generis, aut conditionis, sexus vel aetatis fuerit, sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda. Dare autem tantum episcopus vel superior licentiam debet in casibus necessariis, neque alius ullo modo possit, etiam vigore cuiuscunque facultatis vel indulti hactenus concessi vel in posterum concedendi. Et quia monasteria sanctimonialium extra moenia urbis vel oppidi constituta malorum hominum praedae et aliis facinoribus sine ulla saepe custodia sunt exposita, curent episcopi et alii

Sess. XXV. 1) c. un. de statu regul. in VIto III. 16. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. cit. cap. un. in VIto. — 3) cf. c. 8. de vit. et hon. cler. III. 1. (conc. Lat. III.)

superiores, si ita videbitur expedire, ut sanctimoniales ex iis ad nova vel antiqua monasteria intra urbes vel oppida frequentia reducantur, invocato etiam auxilio, si opus fuerit, 263 brachii saecularis. Impedientes vero vel non obedientes per censuras ecclesiasticas parere compellant.

C. VI. *Ratio eligendi superiores.*

In electione superiorum quorumcunque, abbatum temporalium, et aliorum officialium ac generalium, et abbatis-sarum atque aliarum praepositarum, quo omnia recte et sine ulla fraude fiant, in primis sancta synodus districte praecipit, omnes supradictos eligi debere per vota secreta, ita ut singulorum eligentium nomina nunquam publicentur. Nec in posterum liceat provinciales, aut abbates, priores aut alios quoscunque titulares ad effectum electionis faciendae constituere, aut voces et suffragia absentium supplere. Si vero contra huius decreti constitutionem aliquis electus fuerit, electio irrita sit, et is, qui ad hunc effectum se in provincialem, abbatem aut priorem creari permiserit, deinceps ad omnia officia in religione obtinenda inhabilis exsistat, facultatesque super his concessae eo ipso abrogatae censeantur, et, si in posterum aliae concedantur, tanquam surreptitiae habeantur.

C. VII. *Quae et quomodo abbatissae et quocunque nomine prae-
fectae eligendae. Duobus monasteriis nulla praeficiatur.*

Abbatissa et priorissa, et quocunque alio nomine prae-
fecta vel praeposita appelletur, eligatur non minor annis qua- 264 draginta¹⁾, et quae octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. Quod si his qualitatibus non reperiatur in eodem monasterio, ex alio eiusdem ordinis eligi possit. Si hoc etiam incommodum superiori, qui electioni praeest, videatur, ex iis, quae in eodem monasterio annum trigesimum excesserint²⁾, et quinque saltem annis post professionem recte vixerint, episcopo vel alio superiore consentiente eligatur. Duobus vero monasteriis nulla praeficiatur. Et si qua duo vel plura quocunque modo obtinet, cogatur uno excepto intra sex menses cetera resignare. Post id vero tempus, nisi resignaverit, omnia ipso iure vacent. Is vero, qui electioni praeest, episcopus sive alius superior claustra monasterii non ingrediatur, sed ante cancellorum fenestellam

Sess. XXV. 1) cf. c. 12. C. XX. qu. 1. (Gregor. I.) — 2) cf. c. 43. de elect. in VIto I. 6. (Bonifac. VIII.)

vota singularum audiat vel accipiat. In reliquis servantur singularum ordinum vel monasteriorum constitutiones.

C. VIII. *Regimen monasteriorum non habentium ordinarios regulares visitatores quomodo instituendum.*

Monasteria omnia, quae generalibus capitulis aut episcopis non subsunt, nec suos habent ordinarios regulares visitatores, sed sub immediata sedis apostolicae protectione ac directione regi consueverunt, teneantur infra annum a fine praesentis concilii, et deinde quolibet triennio sese in congregationes redigere, iuxta formam constitutionis Innocentii III. 1) in concilio generali, quae incipit: *In singulis*, ibique certas regulares personas deputare, quae de modo et ordine, de praedictis congregationibus erigendis, ac statutis in eis
 265 exsequendis deliberent et statuunt. Quod si in his negligentes fuerint, liceat metropolitano, in cuius provincia praedicta monasteria sunt, tanquam sedis apostolicae delegato, eos pro praedictis causis convocare. Quod si infra limites unius provinciae non sit sufficiens talium monasteriorum numerus ad erigendam congregationem, possint duarum vel trium provinciarum monasteria unam facere congregationem. Ipsis autem congregationibus constitutis, illarum generalia capitula, et ab illis electi praesides vel visitatores eandem habeant auctoritatem in suae congregationis monasteria ac regulares in eis commorantes, quam alii praesides ac visitatores in ceteris habent ordinibus, teneanturque suae congregationis monasteria frequenter visitare, et illorum reformationi incumbere, et ea observare, quae in sacris canonibus 2) et in hoc sacro concilio sunt decreta. Quod si etiam metropolitano instante praedicta exsequi non curaverint, episcopis, in quorum dioecibus loca praedicta sita sunt, tanquam sedis apostolicae delegatis subdantur.

C. IX. *Monasteria monialium immediate subiecta sedi apostolicae ab episcopo regantur; alia vero a deputatis in capitulis generalibus, vel aliis regularibus.*

Monasteria sanctimonialium sanctae sedi apostolicae immediate subiecta, etiam sub nomine capitulorum S. Petri, vel S. Ioannis, vel alias quomodocunque nuncupentur, ab episcopis tanquam dictae sedis delegatis gubernentur, non ob-

---

Sess. XXV. 1) c. 7. X. de statu mon. III. 35. et infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. tot. tit. X. de statu mon. III. 35. de statu reg. in VIto III. 16. de statu mon. in Clem. III. 10.

stantibus quibuscunque. Quae vero a deputatis in capitulis generalibus vel ab aliis regularibus reguntur, sub eorum cura et custodia relinquuntur.

C. X. *Moniales unoquoque mense confiteantur et communicent. De 266*
confessario extraordinario iis ab episcopo provideatur. Apud illas
extra publicam ecclesiam eucharistia non conservetur.

Attendant diligenter episcopi et ceteri superiores monasteriorum sanctimonialium, ut in constitutionibus earum ad-moneantur sanctimoniales, ut saltem semel singulis mensibus confessionem peccatorum faciant¹), et sacrosanctam eucharistiam suscipiant, ut eo se salutari praesidio muniant ad omnes oppugnationes daemonis fortiter superandas. Praeter ordinarium autem confessorem alius extraordinarius ab episcopo et aliis superioribus bis aut ter in anno offeratur, qui omnium confessiones audire debeat. Quod vero sanctissimum Christi corpus intra chorum vel septa monasterii, et non in publica ecclesia conservetur, prohibet sancta synodus; non obstante quocunque indulto aut privilegio.

C. XI. *In monasteriis, quibus imminet cura personarum saecularium, praeter eas, quae sunt de illorum familia, visitet episcopus, et eidem curae praeficiendas examinet, certis exceptis.*

In monasteriis seu domibus virorum seu mulierum, quibus imminet animarum cura personarum saecularium, praeter eas, quae sunt de illorum monasteriorum seu locorum familia, personae tam regulares quam saeculares huiusmodi curam exercentes subsint immediate in iis, quae ad dictam curam 267 et sacramentorum administrationem pertinent, iurisdictioni, visitationi et correctioni episcopi, in cuius dioecesi sunt sita. Nec ibi aliqui etiam ad nutum amovibiles deputentur, nisi de eiusdem consensu²), ac praevio examine per eum aut eius vicarium faciendo; excepto monasterio Cluniacensi cum suis limitibus, et exceptis etiam iis monasteriis seu locis, in quibus abbates, generales aut capita ordinum sedem ordinariam principalem habent, atque aliis monasteriis seu domibus, in quibus abbates aut alii regularium superiores iurisdictionem episcopalem et temporalem in parochos et parochianos exercent; salvo tamen eorum episcoporum iure, qui maiorem in praedicta loca vel personas iurisdictionem exercent.

SESS. XXV. 1) cf. c. 1. l. c. in Clem. — 2) cf. c. 11. C. XVIII. qu. 2. (Statut. eccl. ant.)

C. XII. *Conformentur regulares saecularibus in observatione censurarum episcopatum, et festorum dioecesis.*

Censurae et interdicta¹⁾, nedum a sede apostolica emanata, sed etiam ab ordinariis promulgata, mandante episcopo a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque servantur. Dies etiam festi, quos in dioecesi sua servandos idem episcopus praeceperit²⁾, ab exemptis omnibus, etiam regularibus, servantur.

C. XIII. *Controversias de praecedentia e vestigio componat episcopus. Exempti non in strictiori clausura viventes ad supplicationes publicas accedere compellantur.*

268

Controversias omnes de praecedentia, quae persaepe maximo cum scandalo oriuntur inter ecclesiasticas personas tam saeculares quam regulares, cum in processionibus publicis, tum in iis, quae fiunt in tumulandis defunctorum corporibus, et in deferenda umbella et aliis similibus, episcopus amota omni appellatione et non obstantibus quibuscunque componat. Exempti autem omnes, tam clerici saeculares quam regulares quicunque, etiam monachi, ad publicas processiones vocati accedere compellantur; iis tantum exceptis, qui in strictiori clausura perpetuo vivunt.

C. XIV. *Regulari publice delinquenti poena a quo irroganda.*

Regularis non subditus episcopo, qui intra claustra monasterii degit, et extra ea ita notorie deliquerit, ut populo scandalo sit, episcopo instante a suo superiore intra tempus ab episcopo praefigendum severe puniatur, ac de punitione episcopum certiore faciat. Sin minus, a suo superiore officio privetur³⁾, et delinquens ab episcopo puniri possit.

C. XV. *Professio non fiat nisi anno probationis exacto, et decimo sexto aetatis completo.*

In quacunque religione, tam virorum quam mulierum, professio non fiat ante decimum sextum annum expletum; nec
269 qui minore tempore quam per annum⁴⁾ post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. Professio autem antea facta sit nulla⁵⁾, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulae vel religionis vel ordinis observationem, aut ad alios quoscunque effectus.

Sess. XXV. 1) cf. Clem. 1. de sent. exc. V. 10. — 2) cf. c. 13. D. XII. (conc. Tolet. XI.) — 3) cf. c. ult. X. de statu monach. III. 35. (Honor. III.) 4) cf. c. 1. C. XVII. qu. 2. (Alex. II.) c. 16. X. de regular. III. 31. (Innoc. III.) c. 2. h. t. in VIto III. 14. (Alex. III.) — 5) cf. c. 8. X. h. t. (Alex. III.) c. 12 ib. (Clem. III.) c. 1. h. t. in VIto (Innoc. IV.)

C. XVI. Renunciatio aut obligatio facta ante duos menses proximos professioni sit nulla. Finita probatione novitii aut profiteantur, aut eiiciantur. In pio clericorum societatis Iesu instituto nihil innovatur. Cavetur, ne quid ex bonis novitii monasterio tribuatur ante professionem.

Nulla quoque renunciatio aut obligatio antea facta, etiam cum iuramento, vel in favorem cuiuscunque causae piac, valeat, nisi cum licentia episcopi sive eius vicarii fiat intra duos menses proximos ante professionem, ac non alias intelligatur effectum suum sortiri, nisi secuta professione; aliter vero facta, etiam si cum huius favoris expressa renunciatione, etiam iurata, sit irrita et nullius effectus. Finito tempore novitiatus superiores novitios, quos habiles invenerint, ad profitendum admittant, aut e monasterio eos eiiciant. Per haec tamen sancta synodus non intendit aliquid innovare¹⁾ aut prohibere, quin religio clericorum societatis Iesu iuxta piam eorum institutum a sancta sede apostolica approbatum Domino et eius ecclesiae inservire possit; sed neque ante professionem, excepto victu et vestitu, novitii vel novitiae illius temporis, quo in probatione est, quocunque praetextu, a parentibus, vel propinquis, aut curatoribus eius monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur, ne²⁷⁰ hac occasione discedere nequeat, quod totam vel maiorem partem substantiae suae monasterium possideat, nec facile, si discesserit, id recuperare possit. Quin potius praecipit sancta synodus sub anathematis poena dantibus et recipientibus, ne hoc ullo modo fiat, et ut abeuntibus ante professionem omnia restituantur, quae sua erant. Quod ut recte fiat, episcopus etiam per censuras ecclesiasticas, si opus fuerit, compellat.

C. XVII. Puella maior duodecim annis si habitum regularem suscipere voluerit, exploretur ab ordinario, iterumque ante professionem.

Libertati professionis virginum Deo dicandarum prospiciens sancta synodus statuit atque decernit, ut, si puella, quae habitum regularem suscipere voluerit, maior duodecim annis sit²⁾, non ante eum suscipiat, nec postea ipsa vel alia professionem emittat, quam exploraverit episcopus, vel eo absente vel impedito eius vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputatus, virginis voluntatem diligenter, an coacta³⁾, an seducta sit, an sciat quid agat, et si voluntas eius pia ac libera cognita fuerit, habueritque condiciones requisitas iuxta

SESS. XXV. 1) cf. bull. Gregor. XIII. Adscendente Domino. A. 1584. — 2) cf. cit. c. 12. X. h. t. — 3) cf. c. 10. C. XX. qu. 1. (cap. incert.)

monasterii illius et ordinis regulam, nec non monasterium fuerit idoneum, libere ei profiteri liceat. Cuius professionis tempus ne episcopus ignoret, teneatur praefecta monasterio eum ante mensem certiozem facere. Quod si praefecta certiozem episcopum non fecerit, quamdiu episcopo videbitur, ab officio suspensa sit.

- 271 C. XVIII. *Ne quis, praeterquam in casibus a iure expressis, cogat mulierem ad ingrediendum monasterium aut ingredi volentem prohibeat. Poenitentium seu convertitarum constitutiones servantur.*

Anathemati sancta synodus subiicit omnes et singulas personas, cuiuscunque qualitatis vel conditionis fuerint, tam clericos quam laicos, saeculares vel regulares, atque etiam quolibet dignitate fungentes, si quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem invitam, praeterquam in casibus in iure expressis¹⁾, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscunque religionis, vel ad emittendam professionem; quique consilium, auxilium vel favorem dederint, quique scientes eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel praesentiam, vel consensum vel auctoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subiicit eos²⁾, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impedierint. Eaque omnia et singula, quae ante professionem vel in ipsa professione fieri oportet, servantur non solum in monasteriis subiectis episcopo, sed et in aliis quibuscunque. Ab his tamen excipiuntur mulieres, quae poenitentes aut convertitae appellantur; in quibus constitutiones earum servantur.

- 272 C. XIX. *Quomodo in causis deficientium a religione procedendum.*

Quicunque regularis praetendat³⁾, se per vim et metum ingressum esse religionem, aut etiam dicat, ante aetatem debitam professum fuisse, aut quid simile, velitque habitum dimittere quacunque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia superiorum, non audiatur, nisi intra quinquennium tantum a die professionis; et tunc non aliter, nisi causas, quas praetenderit, deduxerit coram superiore suo et ordinario.

Sess. XXV. 1) cf. c. 18. X. de conv. coniug. III. 32. (Innoc. III.) c. 19. ib. (Greg. IX.) — 2) cf. c. 2. C. XX. qu. 2. (conc. Trib.) c. 16. C. XXXII. qu. 2. (conc. Tol. III.) — 3) cf. c. 8. C. XX. qu. 1. (Leo I.) c. cit. 12. X. de regul.

Quod si antea habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandam quamcunque causam admittatur, sed ad monasterium redire cogatur, et tanquam apostata puniatur; interim vero nullo privilegio suae religionis iuvetur. Nemo etiam regularis cuiuscunque facultatis vigore transferatur ad laxiorem religionem¹⁾, nec detur licentia cuiquam regulari occulte ferendi habitum suae religionis.

C. XX. *Superiores ordinum episcopis non subiecti inferiora monasteria visitent ac corrigant, etiam commendata.*

Abbates, qui sunt ordinum capita, ac ceteri praedictorum ordinum superiores episcopis non subiecti, quibus est in alia inferiora monasteria prioratusve legitima iurisdictio, eadem illa sibi subdita monasteria et prioratus suo quisque loco atque ordine ex officio visitent, etiam si commendata existant. Quae quum ordinum suorum capitibus subsint, declarat sancta synodus, in iis, quae alias de visitatione monasteriorum commendatorum definita sunt²⁾, non esse comprehensa; teneanturque quicumque praedictorum ordinum monasteriis praesunt, praedictos visitatores recipere, et illorum ordinationes exsequi. Ipsa quoque monasteria, quae sunt ordinum capita, iuxta sanctae sedis apostolicae et cuiusque ordinis constitutiones visitentur. Et quamdiu durabunt huiusmodi commendae, priores claustrales, aut in prioratibus conventum habentibus superiores, qui correctiones et spirituale regimen exercent, a capitulis generalibus vel ipsorum ordinum visitoribus instituantur. In ceteris omnibus praefatorum ordinum privilegia et facultates, quae ipsorum personas, loca et iura concernunt, firma sint et illaesa.

C. XXI. *Monasteria regularibus conferantur. Ordinum capita nemini in posterum commendentur.*

Quum pleraque monasteria, etiam abbatae, prioratus et praepositurae, ex mala eorum, quibus commissa fuerunt, administratione non levia passa fuerint tam in spiritualibus quam in temporalibus detrimenta, cupit sancta synodus ea ad congruam monasticae vitae disciplinam omnino revocare. Verum adeo dura difficilisque est praesentium temporum conditio, ut nec statim omnibus, nec commune ubique, quod optaret, remedium possit adhiberi. Ut tamen nihil praetermittat, unde praedictis salubriter aliquando provideri possit, primum qui-

SESS. XXV. 1) cf. Sess. XIV. c. 11. de ref. — 2) cf. Sess. XXI. de ref. c. 8.

dem confidit, sanctissimum Romanum Pontificem pro sua pietate et prudentia curaturum, quantum haec tempora ferre
 274 posse viderit, ut iis, quae nunc commendata reperiuntur, et quae suos conventus habent, regulares personae, eiusdem ordinis expresse professae, et quae gregi praeire et praeesse possint, praeficiantur. Quae vero in posterum vacabunt¹⁾ non nisi regularibus spectatae virtutis et sanctitatis conferantur. Quoad ea vero monasteria, quae capita sunt ac primates ordinum, sive abbatiae sive prioratus filiae illorum capitum nuncupantur, teneantur illi, qui in praesenti ea in commendam obtinent, nisi sit eis de regulari successore provisum, infra sex menses religionem illorum ordinum propriam solenniter profiteri, aut iis cedere; alias commendae praedictae ipso iure vacare censeantur. Ne autem in praedictis omnibus et singulis fraus aliqua adhiberi possit, mandat sancta synodus, ut in provisionibus dictorum monasteriorum qualitas singulorum nominatim exprimatur, aliterque facta provisio surreptitia esse censeatur, nullaue subsequenti possessione, etiam triennali, adiuvetur.

C. XXII. *Praedicta de reformatione regularium nulla mora interposita observentur.*

Haec omnia et singula in superioribus decretis contenta observari sancta synodus praecipit in omnibus coenobiis ac monasteriis, collegiis ac domibus quorumcunque monachorum ac regularium, nec non quarumcunque sanctimonialium virginum ac viduarum, etiam si illae sub gubernio militiarum, etiam Ierosolymitanae, vivant, et quocunque nomine appellentur, sub quacunque regula, vel constitutionibus, et sub custodia vel gubernatione, vel quavis subiectione, aut annexione vel
 275 dependentia cuiuscunque ordinis, mendicantium vel non mendicantium, vel aliorum regularium monachorum, aut canonicorum quorumcunque; non obstantibus eorum omnium et singulorum privilegiis sub quibuscunque formulis verborum conceptis ac mare magnum appellatis, etiam in fundatione obtentis, nec non constitutionibus et regulis, etiam iuratis, atque etiam consuetudinibus vel praescriptionibus, etiam immemorabilibus. Si qui vero regulares tam viri quam mulieres sunt, qui sub arctiori regula vel statutis vivunt, excepta facultate habendi bona stabilia in communi, eos ab eorum instituto et observantia sancta synodus amovere non intendit. Et quia

SESS. XXV. 1) cf. SESS. XIV. c. 10.

sancta synodus desiderat, ut omnia et singula supradicta quam primum executioni demandentur, praecipit omnibus episcopis, in monasteriis sibi subiectis, et in omnibus aliis ipsis in superioribus decretis specialiter commissis, atque omnibus abbatibus et generalibus, et aliis superioribus ordinum supradictorum, ut statim praedicta exsequantur. Et si quid executioni mandatum non sit, episcoporum negligentiam concilia provincialia suppleant et coerceant. Regularium vero capitula provincialia et generalia, et in defectum capitulorum generalium concilia provincialia, per deputationem aliquorum eiusdem ordinis provideant. Hortatur etiam sancta synodus omnes reges, principes, respublicas et magistratus, et in virtute sanctae obedientiae praecipit, ut velint praedictis episcopis, abbatibus ac generalibus, et ceteris praefectis in superius contentae reformationis executione suum auxilium et auctoritatem interponere, quoties fuerint requisiti, ut sine ullo impedimento praemissa recte exsequantur ad laudem Dei omnipotentis.

DECRETUM DE REFORMATIONE.

275

C. I. Cardinales et omnes ecclesiarum praelati modestam supellectilem et mensam habeant. Consanguineos familiaresque suos ex bonis ecclesiae non augeant.

Optandum est, ut ii, qui episcopale ministerium suscipiunt, quae suae sint partes agnoscant, ac se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed ad labores et sollicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. Nec enim dubitandum est, et fideles reliquos ad religionem innocentiamque facilius inflammandos, si praepositos suos viderint non ea, quae mundi sunt, sed animarum salutem ac coelestem patriam cogitantes. Haec quum ad restituendam ecclesiasticam disciplinam praecipua esse sancta synodus animadvertat, admonet episcopos omnes, ut secum ea saepe meditantes, factis etiam ipsis ac vitae actionibus, quod est veluti perpetuum quoddam praedicandi genus, se muneri suo conformes ostendant, in primis vero ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiae, continentiae, ac, quae nos tantopere commendat Deo¹⁾, sanctae humilitatis exempla petere possint. Quapropter, exemplo Patrum nostrorum in

SESS. XXV. 1) cf. Psalm. CI. 18. Eccles. III. 20. XXXV. 21. Matth. XVIII. 3. sqq.

concilio Carthaginensi¹⁾, non solum iubet, ut episcopi modesta suppellectili et mensa ac frugali victu contenti sint, verum etiam in reliquo vitae genere, ac tota eius domo caveant, ne quid appareat, quod a sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum ac vanitatum contemptum prae se ferat. Omnino vero eis interdicit, ne ex redditibus ecclesiae consanguineos familiaresve suos augere studeant²⁾, quum et Apostolorum canones prohibeant³⁾, ne res ecclesiasticas, quae Dei sunt, consanguineis donent, sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuunt; eas autem non distrahant nec dissipent illorum causa. Immo, quam maxime potest, eos sancta synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes propinquosque carnis affectum, unde multorum malorum in ecclesiam seminarium exstat, penitus deponant. Quae vero de episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscunque beneficia ecclesiastica tam saecularia quam regularia obtinentibus pro gradus sui conditione observari, sed et ad sanctae Romanae ecclesiae cardinales pertinere decernit, quorum consilio apud sanctissimum Romanum Pontificem quum universalis ecclesiae administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus ac vivendi disciplina eos fulgere, quae merito omnium in se oculos convertant.

C. II. *A quibus nominatim decreta concilii solenniter recipi et doceri debeant.*

Cogit temporum calamitas et invalescentium haeresum malitia, ut nihil sit praetermittendum, quod ad populorum aedificationem et catholicae fidei praesidium videatur posse pertinere. Praecipit igitur sancta synodus⁴⁾ patriarchis, primatibus, archiepiscopis, episcopis et omnibus aliis, qui de iure vel consuetudine in concilio provinciali interesse debent, ut in ipsa prima synodo provinciali, post finem praesentis concilii habenda, ea omnia et singula, quae ab hac sancta synodo definita et statuta sunt, palam recipiant; nec non veram obedientiam summo Romano Pontifici spondeant et profiteantur; simulque haereses omnes, a sacris canonibus et generalibus conciliis, praesertimque ab hac eadem synodo damnatas, publice detestentur et anathematizent. Idemque in

Sess. XXV. 1) c. 7 D. XLI. (conc. Carth. IV. sive Stat. eccl. ant.) cf. infr. inter const. ex ant. iure desumpt. per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. c. 23. C. XII. qu. 1. (conc. Antioch.) — 3) can. Ap. 39. — 4) cf. Sess. XXIV. c. 2. de ref.

posterum quicumque in patriarchas, primates, archiepiscopos episcoposque promovendi, in prima synodo provinciali, in qua ipsi interfuerint, omnino observent. Quod si quis ex supradictis omnibus, quod absit, renuerit, episcopi comprovinciales statim summum Romanum Pontificem admonere sub poena divinae indignationis teneantur, interimque ab eiusdem communione abstineant. Ceteri vero omnes, sive in praesenti sive in futurum beneficia ecclesiastica habituri, et qui in synodo dioecesana convenire debent, idem ut supra, in ea synodo, quae primo quoque tempore celebrabitur, faciant et observent; alias secundum formam sacrorum canonum puniantur. Ad haec omnes ii, ad quos universitatum et studiorum generalium cura, visitatio et reformatio pertinet, diligenter curent, ut ab eisdem universitatibus canones et decreta huius sanctae synodi integre recipiantur, ad eorumque normam magistri, doctores et alii in eisdem universitatibus ea, quae catholicae fidei sunt¹⁾, doceant et interpretentur, seque ad hoc institutum initio cuiuslibet anni solenni iuramento obstringant; sed et si aliqua alia in praedictis universitatibus correctione et reformatione digna fuerint, ab eisdem, ad quos spectat, pro religionis et disciplinae ecclesiasticae augmento emendantur²⁷⁹ et statuuntur. Quae vero universitates immediate summi Romani Pontificis protectioni et visitationi sunt subiectae, has sua Beatitudo per eius delegatos eadem, qua supra, ratione, et prout ei utilius visum fuerit, salubriter visitari et reformari curabit.

C. III. *Excommunicationis gladio temere non utendum. Ubi executio realis aut personalis fieri potest, a censuris abstinendum, iisque civili magistratui se immiscere nefas esto.*

Quamvis excommunicationis gladius nervus sit ecclesiasticae disciplinae, et ad continendos in officio populos valde salutaris, sobrie tamen magnaue circumspectione exercendus est, quum experientia doceat, si temere aut levibus ex rebus incutiat, magis contemni quam formidari, et perniciem potius parere quam salutem. Quapropter excommunicationes illae, quae monitionibus praemissis ad finem revelationis, ut aiunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, a nemine prorsus praeterquam ab episcopo decernantur, et tunc non alias, quam ex re non vulgari, causaque diligenter ac magna maturitate per episcopum examinata²⁾, quae eius animum mo-

Sess. XXV. 1) Sess. V. de ref. c. 1. — 2) cf. c. 8 (conc. Agath.) c. 41. (conc. Meld.) c. 42. (conc. Arvern.) C. XI. qu. 3. c. 48. X. de sent. exc. V. 39. (Innoc. III.)

veat. Nec ad eas concedendas cuiusvis saecularis, etiam magistratus, auctoritate adducatur, sed totum hoc in eius arbitrio et conscientia sit positum, quando ipse pro re, loco, persona aut tempore eas decernendas esse iudicaverit. In
 230 causis vero iudicialibus mandatur omnibus iudicibus ecclesiasticis, cuiuscunque dignitatis existant, ut quandocunque executio realis vel personalis in qualibet parte iudicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se tam in procedendo quam definiendo a censuris ecclesiasticis seu interdicto; sed liceat eis, si expedire videbitur, in causis civilibus, ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentibus, contra quoscunque, etiam laicos, per multas pecuniarias, quae locis piis ibi existentibus eo ipso, quod exactae fuerint, assignentur, seu per captionem pignorum, personarumque districtiorem per suos proprios aut alienos executores faciendam, sive etiam per privationem beneficiorum, aliaque iuris remedia procedere et causas definire. Quod si executio realis vel personalis adversus reos hac ratione fieri non poterit, sitque erga iudicem contumacia, tunc eos etiam anathematis mucrone arbitrio suo praeter alias poenas ferire poterit. In causis quoque criminalibus, ubi executio realis vel personalis, ut supra, fieri poterit, erit a censuris abstinendum. Sed si dictae executioni facile locus esse non possit, licebit iudici hoc spirituali gladio in delinquentes uti, si tamen delicti qualitas, praecedente bina saltem monitione, etiam per edictum, id postulet. Nefas autem sit saeculari cuilibet magistratui prohibere ecclesiastico iudici, ne quem excommunicet, aut mandare, ut latam excommunicationem revocet, sub praetextu, quod contenta in praesenti decreto non sint observata; quum non ad saeculares, sed ad ecclesiasticos haec cognitio pertineat. Excommunicatus vero quicunque, si post legitimas monitiones non resipuerit, non solum ad sacramenta et communionem fidelium ac familiaritatem non recipiatur¹), sed, si obdurato animo censuris annexus in illis per annum insorduerit, etiam contra eum tanquam de haeresi suspectum procedi possit.

231 C. IV. *Ubi nimius missarum celebrandarum numerus, statuunt episcopi, abbates et generales ordinum, quod expedire iudicaverint.*

Contingit saepe in quibusdam ecclesiis vel tam magnum missarum celebrandarum numerum ex variis defunctorum re-

Sess. XXV. 1) cf. e. gr. c. 18. (Isid.) 19. (Stat. eccl. ant.) 25. (Greg. I.) 26. (conc. Tol. I.) c. 8. (Alex. III.) c. 9. (Id.) c. 15. 18. 29. 30. 31. 38. 39. (Innoc. III.) X de sent. exc.

lictis impositum esse, ut illis pro singulis diebus a testatoribus praescriptis nequeat satisfieri, vel eleemosynam huiusmodi pro illis celebrandis adeo tenuem esse, ut non facile inveniantur qui velit huic se muneri subiicere; unde depereunt piaec testantium voluntates, et eorum conscientias, ad quos praedicta spectant, onerandi occasio datur. Sancta synodus, cupiens haec ad pios usus relictas, quo plenius et utilius potest, impleri, facultatem dat episcopis, ut in synodo dioeciesana, itemque abbatibus et generalibus ordinum, ut in suis capitulis generalibus re diligenter perspecta possint pro sua conscientia in praedictis ecclesiis, quas hac provisione indigere cognoverint, statuere circa haec ¹⁾ quicquid magis ad Dei honorem et cultum atque ecclesiarum utilitatem viderint expedire; ita tamen, ut eorum semper defunctorum commemoratio fiat, qui pro suarum animarum salute legata ea ad pios usus reliquerunt.

C. V. *Rebus bene constitutis et annexum onus habentibus nihil detrahatur.*

Ratio postulat, ut illis, quae bene constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur. Quando igitur ex beneficiorum quorumcunque erectione seu fundatione aut aliis constitutionibus qualitates aliquae requiruntur, seu certa illis onera sunt iniuncta, in beneficiorum collatione, seu in quacunque alia dispositione eis non derogetur. Idem in praebendis theolocalibus, magistralibus, doctoralibus aut presbyteralibus, diaconalibus ac subdiaconalibus, quandocunque ita constituta fuerint, observetur, ut eorum qualitatibus vel ordinibus nihil in ulla provisione detrahatur; et aliter facta provisio surreptitia censeatur.

C. VI. *Qui se gerere debeat episcopus quoad visitationem capitulorum exemptorum.*

Statuit sancta synodus, ut in omnibus ecclesiis cathedralibus et collegiatis decretum sub fel. rec. Paulo III. ²⁾, quod incipit: *Capitula cathedralium*, observetur, non solum quando episcopus visitaverit, sed et quoties ex officio, vel ad petitionem alicuius contra aliquem ex contentis in dicto decreto procedat; ita tamen, ut, quum extra visitationem processerit, infra scripta omnia locum habeant, videlicet, ut capitulum initio cuiuslibet anni eligat ex capitulo duos, de

---

Sess. XXV. 1) cf. Sess. XXII. c. 6. de ref. — 2) cf. supr. Sess. VI. c. 4. de ref. Sess. XIV. c. 4. de ref.

quorum consilio et assensu episcopus vel eius vicarius tam in formando processum quam in ceteris omnibus actibus usque ad finem causae inclusive, coram notario tamen ipsius episcopi, et in eius domo, aut consueto tribunali procedere teneatur. Unum autem tantum sit utriusque votum, possitque alter episcopo accedere. Quod si ambo ab episcopo discordes in aliquo actu seu interlocutoria vel definitiva sententia fuerint, tunc intra sex dierum spatium cum episcopo tertium eligant, et, si in electione tertii etiam discordent, ad viciniorem episcopum electio devolvatur, et iuxta eam partem, cum qua tertius conveniet, articulus, in quo erat discordia, 283 terminetur. Alias processus et inde secuta nulla sint, nullosque producant iuris effectus. In criminibus¹⁾ tamen ex incontinentia provenientibus, de qua in decreto de concubinariis, et in atrocioribus delictis depositionem aut degradationem requirentibus, ubi de fuga timetur, ne iudicium eludatur, et ideo opus sit personali detentione, possit initio solus episcopus ad summariam informationem et necessariam detentionem procedere; servato tamen in reliquis ordine praemisso. In omnibus autem casibus ea ratio habeatur, ut iuxta qualitatem delicti ac personarum delinquentes ipsi in loco decenti custodiantur. Episcopis praeterea ubique is honor tribuatur, qui eorum dignitati par est, eisque in choro, et in capitulo, in processionibus et aliis actibus publicis sit prima sedes²⁾, et locus, quem ipsi elegerint, et praecipua omnium rerum agendarum auctoritas. Qui si aliquid canonicis ad deliberandum proponant, nec de re ad suum vel suorum commodum spectante agatur, episcopi ipsi capitulum convocent³⁾, vota exquirant, et iuxta ea concludant. Absente vero episcopo omnino hoc ab iis de capitulo, ad quos hoc de iure vel consuetudine spectat, perficiatur, nec ad id vicarius episcopi admittatur. Ceteris autem in rebus capituli iurisdictio et potestas, si qua eis competit, et bonorum administratio salva et intacta omnino relinquitur. Qui vero non obtinent dignitates, nec sunt de capitulo, ii omnes in causis ecclesiasticis episcopo subiiciantur; non obstantibus quoad supradicta privilegiis, etiam ex foundatione competentibus, nec non consuetudinibus, etiam immemorabilibus, sententiis, iuramentis, concordiiis, quae tantum suos obligent auctores; salvis tamen

Sess. XXV. 1) cf. Sess. XXIV. c. 8. de ref. matr. et hui. Sess. c. 14. de ref. — 2) cf. c. 10. D. XCV. (Stat. eccl. ant.) — 3) cf. c. 4. 5. X. de his, quae fiunt a prael. III. 10. (Alex. III.)

in omnibus privilegiis, quae universitatibus studiorum generalium seu earum personis sunt concessa. Haec autem omnia ²⁸⁴ et singula in iis ecclesiis locum non habeant, in quibus episcopi aut eorum vicarii ex constitutionibus, vel privilegiis, aut consuetudinibus sive concordis, seu quocunque alio iure maiorem habent potestatem, auctoritatem ac iurisdictionem, quam praesenti decreto sit comprehensum. Quibus sancta synodus derogare non intendit.

C. VII. *Accessus et regressus ad beneficia tolluntur. Coadiutor quo modo, cui et ex qua causa concedendus.*

Quum in beneficiis ecclesiasticis ea, quae hereditariae successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa ¹⁾ et Patrum decretis contraria, nemini in posterum accessus aut regressus, etiam de consensu, ad beneficium ecclesiasticum cuiuscunque qualitatis concedatur; nec hactenus concessi suspendantur, extendantur aut transferantur. Hocque decretum in quibuscunque beneficiis ecclesiasticis, ac in quibuscunque personis, etiam cardinalatus honore fulgentibus, locum habeat. In coadiutoriis quoque cum futura successione idem posthac observetur, ut nemini in quibuscunque beneficiis ecclesiasticis permittantur. Quod si quando ecclesiae cathedralis aut monasterii urgens necessitas aut evidens utilitas postulet praelato dari coadiutorem ²⁾, is non alias cum futura successione detur, quam haec causa prius diligenter a sanctissimo Romano Pontifice sit cognita, et qualitates omnes in illo concurrere certum sit, quae a iure et decretis huius ²⁸⁵ sanctae synodi in episcopis et praelatis requiruntur ³⁾. Alias concessionem super his factae surreptitiae esse censeantur.

C. VIII. *Administratorum hospitalium munus. Eorum negligentia a quibus et qua ratione coercenda.*

Admonet sancta synodus quoscunque ecclesiastica beneficia saecularia seu regularia obtinentes, ut hospitalitatis officium ⁴⁾, a sanctis Patribus frequenter commendatum, quantum per eorum proventus licebit, prompte benigneque exercere assuescant, memores, eos, qui hospitalitatem amant, Christum in hospitibus recipere ⁵⁾. Illis vero, qui hospitalia vulgo

Sess. XXV. 1) cf. c. 5. (Hilar. in syn. Rom.) 7. (conc. Lat. II.) C. VIII. qu. 1. c. 7. 10. 11. X. de fil. presb. 1. 17. (Alex. III.) c. 13. ib. (Clem. III.) c. 6. 15. X. de iure patr. III. 38. (Alex. III.) — 2) cf. Sess. XXI. de ref. c. 6. cf. c. 1. 14. C. VII. qu. 1. (Gregor. I.) — 3) Sess. VII. de ref. c. 1. et 3. Sess. XXII. de ref. c. 2. — 4) cf. c. 2. D. XLII. (Chrysost.) c. un. D. LXXXV. (Greg. I.) c. 2. D. LXXXIX. (Id.) c. 30. C. XII. qu. 2. (Id.) — 5) Matth. XXV. 35.

nuncupata, seu alia pia loca, ad peregrinorum, infirmorum, senum pauperumve usum praecipue instituta, in commendam, administrationem aut quemcunque titulum, aut etiam ecclesiis suis unita obtinent, vel si ecclesiae parochiales hospitalibus forte unitae aut in hospitalia erectae, earumque patronis in administrationem concessae sint, praecipit omnino, ut impositum illis onus officiumve administrent, atque hospitalitatem, quam debent, ex fructibus ad id deputatis actu exerceant iuxta constitutionem concilii Viennensis ¹⁾, alias in hac eadem synodo sub fel. rec. Paulo III. innovatam, quae incipit: *Quia contingit*. Quod si hospitalia haec ad certum peregrinorum, aut infirmorum, aut aliarum personarum genus suscipiendum fuerint instituta, nec in loco, ubi sunt dicta hospitalia, similes personae aut perpaucae reperiantur, mandat adhuc, ut fructus illorum in alium pium usum, qui eorum institutioni

286 proximior sit, ac pro loco et tempore utilior, convertantur, prout ordinario cum duobus de capitulo, qui rerum usu peritiores sint, per ipsum deligendis, magis expedire visum fuerit; nisi aliter forte, etiam in hunc eventum, in eorum fundatione aut institutione fuerit expressum, quo casu quod ordinatum fuit observari curet episcopus, aut, si id non possit, ipse, prout supra, utiliter provideat. Itaque si praedicti omnes et singuli, cuiuscunque ordinis, et religionis et dignitatis, etiam si laici fuerint, qui administrationem hospitalium habent, non tamen regularibus subiecti, ubi viget regularis observantia, ab ordinario moniti hospitalitatis munus, adhibitis omnibus, ad quae tenentur, necessariis re ipsa obire cessaverint, non solum per ecclesiasticas censuras et alia iuris remedia ad id compelli possint, sed etiam hospitalis ipsius administratione curave perpetuo privari possint, aliique eorum loco ab iis, ad quos spectabit, substituantur. Et praedicti nihilominus etiam ad fructuum restitutionem, quos contra ipsorum hospitalium institutionem perceperunt, quae nulla eis remissione aut compositione indulgeatur, in foro conscientiae teneantur; nec administratio seu gubernatio huiusmodi locorum uni et eidem personae ultra triennium deinceps committatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiat; non obstante, quoad omnia supradicta, quacunque unione, exemptione et consuetudine in contrarium, etiam immemorabili, seu privilegiis aut indultis quibuscunque.

Sess. XXV. 1) cf Sess. VII. de ref. c. 15. — Clem. 2. de relig. dom. III. 11.

C. IX. *Quomodo probandum ius patronatus. Cui deferendum munus patronorum. Accessiones velitae.*

Sicuti legitima patronatum iura tollere piasque fidelium voluntates in eorum institutione violare aequum non est, sic etiam, ut hoc colore beneficia ecclesiastica in servitutem, quod a multis impudenter fit, redigantur, non est permittendum. Ut igitur debita in omnibus ratio observetur, decernit sancta ²⁸⁷ synodus, ut titulus iuris patronatus sit ex fundatione ¹⁾ vel dotatione, qui ex authentico documento et aliis iure requisitis ostendatur; sive etiam ex multiplicatis praesentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat, aliasve secundum iuris dispositionem. In iis vero personis, seu communitatibus vel universitatibus, in quibus id ius plerumque ex usurpatione potius quaesitum praesumi solet, plenior et exactior probatio ad docendum verum titulum requiratur; nec immemorabilis temporis probatio aliter eis suffragetur, quam si praeter reliqua ad eam necessaria praesentationes etiam continuatae, non minori saltem quam quinquaginta annorum spatio, quae omnes effectum sortitae sint, authenticis scripturis probentur. Reliqui patronatus omnes in beneficiis, tam saecularibus quam regularibus, seu parochialibus, vel dignitatibus, aut quibuscunque aliis beneficiis, in cathedrali vel collegiata ecclesia, seu facultates et privilegia concessa tam in vim patronatus, quam alio quocunque iure nominandi, eligendi, praesentandi ad ea, quum vacant, exceptis patronatibus super cathedralibus ecclesiis competentibus, et exceptis aliis, quae ad imperatorem et reges seu regna possidentes, aliosque sublimes ac supremos principes, iura imperii in dominiis suis habentes, pertinent, et quae in favorem studiorum generalium concessa sunt ²⁾, in totum prorsus abrogata et irrita cum quasi possessione inde secuta intelligantur; beneficiaque huiusmodi tanquam libera a suis collatoribus conferantur ac provisiones huiusmodi plenum effectum consequantur. Ad haec liceat episcopo ³⁾ praesentatos a patronis, si idonei non fuerint, repellere. Quod si ad inferiores institutio pertineat, ab episcopo tamen iuxta alias statuta ab ²⁸⁸ hac sancta synodo examinentur; alioquin institutio ab inferioribus facta irrita sit et inanis. Patroni autem beneficiorum,

Sess. XXV. 1) cf. Sess. XIV. c. 12. c. 25. X. de iure patr. III. 39. (Alex. III.) — 2) Sess. XXIV. c. 19. de ref. — 3) cf. Sess. XIV. de ref. c. 13. Sess. XXIV. de ref. c. 18.

cuiuscunque ordinis et dignitatis, etiam si communitates, universitates, collegia quaecunque clericorum vel laicorum existant, in perceptione fructuum¹⁾, proventuum, obventionum quorumcunque beneficiorum, etiam si vere de iure patronatus ipsorum ex fundatione et dotatione essent, nullatenus nullave causa vel occasione se ingerant; sed illos libere rectori seu beneficiato, non obstante etiam quacunque consuetudine, distribuendos dimittant. Nec dictum ius patronatus venditionis²⁾ aut alio quocunque titulo in alios contra canonicas sanctiones transferre praesumant. Si secus fecerint, excommunicationis et interdicti poenis subiiciantur, et dicto iure patronatus ipso iure privati existant. Insuper accessiones, per viam unionis factae de beneficiis liberis ad ecclesias iuri patronatus, etiam laicorum, subiectas, tam ad parochiales quam ad alia quaecunque beneficia, etiam simplicia, seu dignitates, vel hospitalia, ita ut praedicta beneficia libera eiusdem naturae cum iis, quibuscum uniuntur, efficiantur, atque sub iure patronatus constituentur, haec si nondum plenarium sortitae sunt effectum, vel deinceps ad cuiusvis instantiam fient, quacunque auctoritate, etiam apostolica, concessae fuerint, simul cum unionibus ipsis per surreptionem obtentae intelligantur; non obstante quacunque in iis verborum forma seu derogatione, quae habeatur pro expressa; nec executioni amplius demandentur, sed beneficia ipsa unita, quum vacaverint, libere ut antea conferantur. Quae vero a quadraginta annis citra factae³⁾ effectum et plenam incorporationem sunt consecutae, haec nihilominus ab ordinariis tanquam a sede apostolica delegatis revideantur et examinentur; ac quae per surreptionem vel ob-

289 surreptionem obtentae fuerint, simul cum unionibus irritae declarentur, ac beneficia ipsa separentur, et aliis conferantur. Similiter quoque patronatus quicumque in ecclesiis, quibuscunque aliis beneficiis, etiam dignitatibus antea liberis acquisiti a quadraginta annis citra, et in futurum acquirendi, seu ex augmento dotis, seu ex nova constructione, vel alia simili causa, etiam auctoritate sedis apostolicae, ab iisdem ordinariis, uti delegatis, ut supra, qui nullius in his facultatibus aut privilegiis impediuntur, diligenter cognoscantur; et quos non reppererint ob maxime evidentem ecclesiae, vel beneficii seu dignitatis necessitatem legitime constitutos esse, in totum re-

Sess. XXV. 1) cf. c. un. X. ut eccles. benef. sine demin. confer. III. 42. (Innoc. III.) — 2) cf. c. 6. 16. X. de iure patr. III. 38 (Alex. III.) — 3) cf. Sess. VII. de ref. c. 6.

vocent, atque beneficia huiusmodi sine damno illa possidentium, et restituto patronis eo, quod ab eis idcirco datum est, in pristinum libertatis statum reducant; non obstantibus privilegiis, constitutionibus et consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

C. X. *Iudices a synodo designandi, qui delegentur a sede apostolica; a quibus et ordinariis causae breviter terminandae.*

Quoniam ob malitiosam petentium suggestionem, et quandoque ob locorum longinquitatem, personarum notitia, quibus causae mandantur, usque adeo haberi non potest, hincque interdum iudicibus non undequaque idoneis causae in partibus delegantur, statuit sancta synodus, in singulis conciliis provincialibus aut dioecesanis aliquot personas, quae qualitates habeant iuxta constitutionem Bonifacii VIII.¹⁾, quae incipit: *Statutum*, et alioquin ad id aptas designari, ut praeter ordinarios locorum iis etiam posthac causae ecclesiasticae ac spirituales et ad forum ecclesiasticum pertinentes in partibus delegandae committantur. Et si aliquem interim ex designatis mori contigerit, substituat ordinarius loci cum consilio ²⁹⁰ capituli alium in eius locum usque ad futuram provincialem aut dioecesanam synodum, ita ut habeat quaeque dioecesis quatuor saltem aut etiam plures probatas personas ac ut supra qualificatas, quibus huiusmodi causae a quolibet legato vel nuncio, atque etiam a sede apostolica committantur. Alioquin post designationem factam, quam statim episcopi ad summum Romanum Pontificem transmittant, delegationes quaecunque aliorum iudicum aliis, quam his factae, surreptitiae censeantur. Admonet dehinc sancta synodus tam ordinarios quam alios quoscunque iudices, ut terminandis causis quanta fieri poterit brevitate²⁾ studeant, ac litigantium artibus seu in litis contestatione seu alia parte iudicii differenda modis omnibus, aut termini praefixione, aut competenti alia ratione occurrant.

C. XI. *Variae locationes bonorum ecclesiasticorum prohibentur; quaedam factae irritantur.*

Magnam ecclesiis perniciem asferre solet, quum earum bona repraesentata pecunia in successorum praeiudicium aliis

---

SESS. XXV. 1) c. 11. X. de resc. in VIto I. 3. et infr. inter const. ex ant. iure desumptas per conc. Trid. innovatas. — 2) cf. c. 5. X. de dolo et cont. II. 14. (Innoc. III.) c. 10. ib. (Greg. X.) c. 2. X. de sent. et re iud. II. 27. (Greg. I.) — supr. Sess XXIV. c. 10.

locantur. Omnes igitur hae locationes, si anticipatis solutionibus fient, nullatenus in praeiudicium successorum validae intelligantur¹⁾, quocunque indulto aut privilegio non obstante; nec huiusmodi locationes in Romana curia vel extra eam confirmantur. Non liceat etiam iurisdictiones²⁾ ecclesiasticas seu facultates nominandi aut deputandi vicarios in spiritualibus locare, nec conductoribus per se aut alios eas exercere; aliterque concessionem, etiam a sede apostolica factae, surreptitiae censeantur. Locationes vero rerum ecclesiasticarum³⁾, etiam auctoritate apostolica confirmatas, sancta synodus irritas decernit; quas a triginta annis citra ad longum tempus, seu, ut in nonnullis partibus, ad viginti novem, seu his viginti novem annos vocant factas, synodus provincialis vel deputandi ab ea in damnum ecclesiae et contra canonicas sanctiones contractas fuisse iudicabunt.

C. XII. Decimae integre persolvendae. Eas subtrahentes excommunicandi. Rectoribus ecclesiarum tenuium pie subveniendum.

Non sunt ferendi qui variis artibus decimas ecclesiis obvenientes subtrahere moliantur, aut qui ab aliis solvendas temere occupant, et in rem suam vertunt, quum decimarum solutio debita sit Deo⁴⁾, et qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt. Praecipit igitur sancta synodus omnibus, cuiuscunque gradus et conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat; ut eas, ad quas de iure tenentur, in posterum cathedrali aut quibuscunque aliis ecclesiis vel personis, quibus legitime debentur, integre persolvant. Qui vero eas aut subtrahunt⁵⁾ aut impediunt, excommunicentur, nec ab hoc crimine nisi plena restitutione secuta absolvantur. Hortatur dehinc omnes et singulos pro Christiana caritate, debitoque erga pastores suos munere, ut de bonis sibi a Deo collatis episcopis et parochis, qui tenuioribus praesunt ecclesiis, large subvenire ad Dei laudem atque ad pastorum suorum, qui pro eis invigilant, dignitatem tuendam non graventur.

Sess. XXV. 1) cf. c. 6. C. X. qu. 2. (leg. Langob.) — 2) cf. c. 1. X. ne praelati vices suas V. 4. (conc. Lat. III.) c. 2. ib. (conc. Turon.) — 3) cf. c. 1. de reb. eccl. non al. in Extr. comm. III. 4. — 4) cf. Exod. XXII. 29. Levit. XXVII. 30. seq. Num. XVIII. 21. seqq. Tob. I. 6. Malach. III. 10. — c. 66. C. XVI. qu. 1. (Caesar. Arel.) c. 6. (cap. inc.) c. 7. (Cap. Franc.) C. ead. qu. 7. c. 14. X. de dec. et obl. III. 30. (Alex. III.) c. 23. ib. (Coelest. III.) c. 26. ib. (Innoc. III.) et al. — 5) cf. c. 5. C. XVI. qu. 7. (conc. Rothom.) c. 5. X. de dec. (Alex. III.) c. 22. ib. (Coelest. III.) c. 25. 32. ib. (Innoc. III.) Clem. 1. h. t. III. 8.

C. XIII. *Quartam funeralium cathedrales vel parochiales ecclesiae recipiant.*

Decernit sancta synodus, ut quibuscunque in locis iam ante annos quadraginta quarta¹⁾, quae funeralium dicitur, cathedrali aut parochiali ecclesiae solita esset persolvi, ac postea fuerit ex quocunque privilegio aliis monasteriis, hospitalibus aut quibuscunque locis piis concessa, eadem posthac integro iure, et eadem portione, qua antea solebat, cathedrali seu parochiali ecclesiae persolvatur; non obstantibus concessionibus, gratiis, privilegiis, etiam mari magno nuncupatis, aut aliis quibuscunque.

C. XIV. *Praescribitur ratio procedendi in causis clericorum concubinariorum.*

Quam turpe ac clericorum nomine, qui se divino cultui addixerunt, sit indignum, in impudicitiae sordibus immundoque concubinato versari, satis res ipsa, communi fidelium omnium offensione summoque clericalis militiae dedecore testatur. Ut igitur ad eam, quam decet, continentiam ac vitae integritatem ministri ecclesiae revocentur, populusque hinc eos magis discat revereri, quo illos vita honestiores cognoverit: prohibet sancta synodus quibuscunque clericis, ne concubinas aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo vel extra detinere, aut cum iis ullam consuetudinem habere audeant; alioquin poenis a sacris canonibus vel statutis ecclesiarum impositis puniantur²⁾. Quod si a superioribus moniti ab iis se non abstinuerint, tertia parte fructuum, obventionum ac proventuum beneficiorum suorum quorumcunque et pensionum ipso facto sint privati³⁾, quae fabricae ecclesiae aut alteri pio loco arbitrio episcopi applicetur. Sin vero in delicto eodem cum eadem vel alia femina perseverantes secundae monitioni adhuc non paruerint, non tantum fructus omnes ac proventus suorum beneficiorum et pensiones eo ipso amittant, qui praedictis locis applicentur, sed etiam a beneficiorum ipsorum administratione, quoad ordinarius, etiam uti sedis apostolicae delegatus, arbitrabitur, suspendantur, et si ita suspensi nihilominus eas non expellant, aut cum iis etiam versentur, tunc beneficiis, portionibus, ac officiis et pensionibus quibuscunque ecclesiasticis perpetuo priventur⁴⁾, atque inha-

SESS. XXV. 1) cf. c. 8. X. de sepult. III. 28. (Luc. III.) c. 2. h. t. in VIto III. 12. (Bonif. VIII.) Clem. 2. h. t. III. 7. — 2) cf. inter cet. tot. tit. X. de cohab. cler. et. mul. III. 2. — 3) cf. c. 4. 6. h. t. (Alex. III.) — 4) cf. c. 2. h. t. (Eugen. II.) c. 3. (Alex. III.)

biles ac indigni quibuscunque honoribus, dignitatibus, beneficiis ac officiis in posterum reddantur, donec post manifestam vitae emendationem ab eorum superioribus cum iis ex causa visum fuerit dispensandum. Sed si, postquam eas semel dimiserint, intermissum consortium repetere aut alias huiusmodi scandalosas mulieres sibi adiungere ausi fuerint, praeter praedictas poenas excommunicationis gladio plectantur. Nec quaevis appellatio aut exemptio praedictam executionem impediat aut suspendat, supradictorumque omnium cognitio non
 294 ad archidiaconos, nec decanos aut alios inferiores, sed ad episcopos ipsos pertineat, qui sine strepitu et figura iudicii et sola facti veritate inspecta procedere possint. Clerici vero beneficia ecclesiastica aut pensiones non habentes iuxta delicti et contumaciae perseverantiam et qualitatem ab ipso episcopo carceris poena, suspensione ab ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisve modis iuxta sacros canones puniantur. Episcopi¹⁾ quoque, quod absit, si ab huiusmodi crimine non abstinuerint, et a synodo provinciali admoniti se non emendaverint, ipso facto sint suspensi, et, si perseverent, etiam ad sanctissimum Romanum Pontificem ab eadem synodo deferantur, qui pro qualitate culpae, etiam per privationem si opus erit, in eos animadvertat.

C. XV. *Filii clericorum illegitimi a quibusdam beneficiis arcendi.*

Ut paternae incontinentiae memoria a locis Deo consecratis, quos maxime puritas sanctitasque decet, longissime arceatur, non liceat filiis clericorum, qui non ex legitimo nati sunt matrimonio, in ecclesiis, ubi eorum patres beneficium aliquod ecclesiasticum habent aut habuerunt, quodcunque, etiam dissimile, beneficium obtinere²⁾, nec in dictis ecclesiis quoquo modo ministrare, nec pensiones super fructibus beneficiorum, quae parentes eorum obtinent vel alias obtinuerunt, habere. Quod si in praesenti pater et filius in eadem ecclesia beneficia obtinere reperiuntur, cogatur filius suum
 295 beneficium resignare, aut cum alio permutare extra ecclesiam intra trium mensium spatium; alias ipso iure eo privatus existat, et super iis quaecunque dispensatio surreptitia censeatur. Ad haec reciprocae resignationes, si quae posthac a parentibus clericis in favorem filiorum fient, ut alter alterius beneficium consequatur, in fraudem huius decreti et canonici

SESS. XXV. 1) cf. c. 1. D. XXXIV. (Nic. I.) c. 13. (conc. Neocaes.) c. 16. (Alex. II) D. LXXXI. — 2) cf. tot. tit. X. de fil. presb. l. 17.

earum sanctionum factae omnino censeantur, nec collationes secutae vigore huiusmodi resignationum, seu aliarum quarumcunque, quae in fraudem factae fuerint, ipsis clericorum filiis suffragentur.

C. XVI. *Beneficia curata non convertantur in simplicia. Ei, in quem translata fuerit cura animarum, assignetur congrua portio. Vicariae cessent, cura ad titulos revocata.*

Statuit sancta synodus, ut ecclesiastica beneficia saecularia, quocunque nomine appellentur, quae curam animarum ex primaeva eorum institutione aut aliter quomodocunque retinent, illa deinceps in simplex beneficium, etiam assignata vicario perpetuo congrua portione, non convertantur, non obstantibus quibuscunque gratiis, quae suum plenum effectum non sunt consecutae. In iis vero, in quibus contra earum institutionem seu foundationem cura animarum in vicarium perpetuum translata est, etiam si in hoc statu ab immemorabili tempore reperiantur, si congrua portio fructuum vicario ecclesiae, quocunque nomine is appelletur, non fuerit assignata, ea quam primum et ad minus intra annum a fine praesentis concilii arbitrio ordinarii iuxta formam decreti sub fel. rec. Paulo III.¹⁾ assignetur. Quod si id commode fieri non possit, aut intra dictum terminum factum non erit, quum primum per cessum vel decessum vicarii seu rectoris aut quomodolibet alterum eorum vacaverit, benefici-²⁹⁶ cium curam animarum recipiat, ac vicariae nomen cesset, et in antiquum statum restituatur.

C. XVII. *Episcopi dignitatem suam morum gravitate commendent; nec cum regum ministris, regulis aut baronibus indigna demissione se gerant*

Non potest sancta synodus non graviter dolere, audiens episcopos aliquos sui status oblitos pontificiam dignitatem non leviter dehonore, qui cum regum ministris, regulis et baronibus in ecclesia et extra indecenti quadam demissione se gerunt, et veluti inferiores ministri altaris nimis indigne non solum loco cedunt, sed etiam personaliter illis inserviunt. Quare haec et similia detestans sancta synodus sacros canones omnes, conciliaque generalia atque alias apostolicas sanctiones ad dignitatis episcopalis decorum et gravitatem pertinentes renovando praecipit, ut ab huiusmodi in posterum

episcopi se abstineant, mandans eisdem, ut, tam in ecclesia quam foris suum gradum et ordinem prae oculis habentes, ubique se patres et pastores esse meminerint; reliquis vero tam principibus quam ceteris omnibus, ut eos paterno honore ac debita reverentia prosequantur.

297 C. XVIII. *Canones ad amussim servantur. Si quando in eis dispensandum, id valide, mature et gratis fiat.*

Sicuti publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus et necessitatibus pro communi utilitate satisfiat: sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque delectu petentibus indulgere nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos canones exacte ab omnibus, et, quoad eius fieri poterit, indistincte observandos. Quod si urgens iustaque ratio et maior quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita ac summa maturitate atque gratis a quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit, erit praestandum, aliterque facta dispensatio surreptitia censeatur.

C. XIX. *Monomachia poenis gravissimis punitur.*

298 Detestabilis duellorum usus fabricante diabolo¹⁾ introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur. Imperator, reges, duces, principes, marchiones, comites, et²⁾ quocunque alio nomine domini temporales, qui locum ad monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac iurisdictione et dominio civitatis, castri aut loci, in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab ecclesia obtinent, privati intelligantur, et, si feudalia sint, directis dominis statim acquirantur. Qui vero pugnam commiserint, et qui eorum patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum suorum proscriptionis, ac perpetuae infamiae poenam incurrant, et ut homicidae iuxta sacros canones puniri debeant, et, si in ipso conflictu decesserint, perpetuo careant ecclesiastica sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli tam in iure quam facto dederint aut alia quacunque ratione ad id quemquam suaserint, nec non

SESS. XXV. 1) cf. c. 22. C. II, qu. 5. (Nic. I.) tot. tit. X. de torneam. V. 13. de cler. pugn. in duello. V. 14. — 2) cf. tit. citt. et tot. tit. X. de homic. V. 12.

spectatores, excommunicationis ac perpetuae maledictionis vinculo teneantur; non obstante quocunque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immemorabili.

C. XX. *Quae sunt iuris ecclesiastici principibus saecularibus commendantur.*

Cupiens sancta synodus ecclesiasticam disciplinam in Christiano populo non solum restitui, sed etiam perpetuo sartam tectam a quibuscunque impedimentis conservari, praeter ea, quae de ecclesiasticis personis constituit, saeculares quoque principes officii sui admonendos esse censuit, confidens eos, ut catholicos, quos Deus sanctae fidei ecclesiaeque protectores esse voluit¹⁾, ius suum ecclesiae restitui non tantum esse concessuros, sed etiam subditos suos omnes ad debitam erga 299 clerum, parochos et superiores ordines reverentiam revocatu-
 turos; nec permissuros, ut officiales aut inferiores magistratus ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitatem, Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutam, aliquo cupiditatis studio seu inconsideratione aliqua violent; sed una cum ipsis principibus debitam sacris summorum Pontificum et conciliorum constitutionibus observantiam praestent. Decernit itaque et praecipit, sacros canones et concilia generalia omnia, nec non alias apostolicas sanctiones, in favorem ecclesiasticarum personarum, libertatis ecclesiasticae, et contra eius violatores editas, quae omnia praesenti etiam decreto innovat, exacte ab omnibus observari debere. Proptereaque admonet imperatorem, reges, respublicas, principes, et omnes et singulos, cuiuscunque status et dignitatis exstiterint, ut, quo largius bonis temporalibus atque in alios potestate sunt ornati, eo sanctius quae ecclesiastici iuris sunt tanquam Dei praecepta eiusque patrocinio tecta venerentur, nec ab ullis baronibus, domicellis, rectoribus, aliisque dominis temporalibus seu magistratibus, maximeque ministris ipsorum principum laedi patiantur; sed severe in eos, qui illius libertatem, immunitatem atque iurisdictionem impediunt, animadvertant. Quibus etiam ipsimet exemplo ad pietatem, religionem ecclesiarumque protectionem existant, imitantes anteriores optimos religiosissimosque principes, qui res ecclesiae sua in primis auctoritate ac munificentia auxerunt, nedum ab aliorum iniuria vindicarunt. Adeoque ea in re quisque officium suum

300 sedulo praestet, quo cultus divinus devote exerceri, et praelati ceterique clerici in residentiis et officiis suis quieti et sine impedimentis cum fructu et aedificatione populi permanere valeant.

C. XXI. *In omnibus salva sedis apostolicae auctoritas maneat.*

Postremo sancta synodus, omnia et singula, sub quibuscunque clausulis et verbis, quae de morum reformatione atque ecclesiastica disciplina tam sub fel. rec. Paulo III. ac Iulio III., quam sub beatissimo Pio IV. Pontificibus maximis in hoc sacro concilio statuta sunt, declarat ita decreta fuisse, ut in his salva semper auctoritas sedis apostolicae¹⁾ et sit, et esse intelligatur.

DECRETUM DE CONTINUANDA SESSIONE IN DIEM SEQUEMTEM.

101 Quum ea omnia, quae in praesenti sessione tractanda erant, quia hora tarda est, commode expediri non possint, propterea iuxta id, quod in generali congregatione a Patribus statutum fuit, ea, quae supersunt, in diem crastinam hanc eandem sessionem continuando differuntur.

CONTINUATIO SESSIONIS

DIE IV. DECEMBRIS.

Decretum de indulgentiis.

Quum potestas conferendi indulgentias a Christo ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate²⁾ divinitus sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta synodus indulgentiarum usum, Christiano populo maxime salutarem et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem iuxta veterem et probatam in ecclesia consuetudinem adhiberi cupit, ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus vero³⁾, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab haereticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, praesenti decreto generaliter statuit, pravos quaestus omnes pro his consequendis, unde

Sess. XXV. 1) cf. Sess. VII. de ref. in princ. — 2) cf. Matth. XVI. 19. Ioan. XX. 23. — 3) Clem. c. 2. de poen. et remiss. V. 9.

plurima in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Ceteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia aut aliunde quomodocunque provenerunt, quum ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commode nequeant specialiter prohiberi, mandat omnibus episcopis¹⁾, ut diligenter quisque huiusmodi abusus ecclesiae suae colligat, eosque in prima synodo provinciali referat, ut, aliorum quoque episcoporum sententia cognita, statim ad summum Romanum Pontificem deferantur, cuius auctoritate et prudentia quod universali ecclesiae expediet statuatur, ut ita sanctarum indulgentiarum munus pie, sancte et incorrupte omnibus fidelibus dispensetur.

De delectu ciborum, ieiuniis et diebus festis.

302

Insuper hortatur sancta synodus, et per sanctissimum Domini nostri atque Salvatoris adventum pastores omnes obtestatur, ut tanquam boni milites illa omnia, quae sancta Romana ecclesia, omnium ecclesiarum mater et magistra, statuit, nec non ea, quae tam in hoc concilio quam in aliis oecumenicis statuta sunt, quibuscunque fidelibus sedulo commendent; omnique diligentia utantur, ut illis omnibus, et iis praecipue sint obsequentes, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et ieiunia, vel etiam, quae faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio; admonentes populos crebro, obedire praepositis suis²⁾, quos qui audiunt Deum remuneratorem audient, qui vero contemnunt Deum ipsum ultorem sentient.

De indice librorum et catechismo, breviario et missali.

Sacrosancta synodus in secunda sessione³⁾, sub sanctissimo domino nostro Pio IV. celebrata, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris ac libris, vel suspectis vel perniciosis, quid facto opus esset considerarent atque ad ipsam sanctam synodum referrent. Audiens nunc, huic operi ab eis extremam manum impositam esse, nec tamen ob librorum varietatem et multitudinem possit distincte et commode a sancta synodo diiudicari, praecipit, ut quicquid ab illis praestitum est sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur, ut eius³⁰³ iudicio atque auctoritate terminetur⁴⁾ et evulgetur. Idemque

Sess. XXV. 1) cf. Sess. XXI. de ref. c. 9 — 2) Luc. X. 16. Hebr. XIII. 17. — 3) cf. Sess. XVIII. in princ. — 4) cf. infr. regulas de libris prohib.

de catechismo a Patribus¹⁾, quibus illud mandatum fuerat, et de missali et breviario fieri mandat.

De loco oratorum

Declarat sancta synodus, ex loco assignato oratoribus²⁾, tam ecclesiasticis quam saecularibus, in sedendo, incedendo aut quibuscunque aliis actibus, nullum cuiquam eorum factum fuisse praeiudicium; sed omnia illorum, et imperatoris, regum, rerumpublicarum ac principum suorum iura et praerogativas illaesas et salvas esse, in eodemque statu permanere, prout ante praesens concilium reperiiebantur.

De recipiendis et observandis decretis concilii.

Tanta fuit horum temporum calamitas et haereticorum inveterata malitia, ut nihil tam clarum in fide nostra asserenda unquam fuerit, aut tam certo statutum, quod non humani generis hoste suadente illi errore aliquo contaminaverint. Ea propter sancta synodus id potissimum curavit, ut praecipuos haereticorum nostri temporis errores damnaret et anathematizaret, veramque et catholicam doctrinam traderet et doceret, prout damnavit, anathematizavit et definivit. Quumque tamdiu tot episcopi, ex variis Christiani orbis provinciis evocati, sine magna gregis sibi commissi iactura et universalis periculo ab ecclesiis abesse non possint, nec ulla spes restet, haereticos, toties, fide etiam publica, quam desiderarunt³⁾, invitatos, et tamdiu expectatos, huc amplius adventuros, ideoque tandem huic sacro concilio finem imponere
 304 necesse sit: superest nunc, ut principes omnes, quod facit, in Domino moneat ad operam suam ita praestandam, ut quae ab ea decreta sunt ab haereticis depravari aut violari non permittant, sed ab his et omnibus devote recipiantur et fideliter observentur. Quod si in his recipiendis aliqua difficultas oriat, aut aliqua inciderint, quae declarationem, quod non credit, aut definitionem postulant, praeter alia remedia in hoc concilio instituta confidit sancta synodus, beatissimum Romanum Pontificem curaturum, ut vel evocatis ex illis praesertim provinciis, unde difficultas orta fuerit, iis, quos eidem negotio tractando viderit expedire, vel etiam concilii generalis celebratione, si necessarium iudicaverit, vel commodiore quacunque ratione ei visum fuerit, provinciarum necessitatibus pro Dei gloria et ecclesiae tranquillitate consulatur.

Sess. XXV. 1) cf. supr. Sess. XXIV. de ref. c. 7. — 2) cf. Sess. II. extr. — 3) cf. Sess. XIII. XV. XVIII. extr.

*De recitandis decretis concilii sub Paulo III. et Iulio III.
in sessione.*

Quoniam diversis temporibus tam sub fel. rec. Paulo III. quam Iulio III.¹⁾ multa in hoc sacro concilio quoad dogmata ac morum reformationem statuta et definita sunt, vult sancta synodus, ut illa nunc recitentur et legantur.

Recitata sunt.

*De fine concilii et confirmatione petenda a sanctissimo
domino nostro.*

Illustrissimi domini reverendissimique Patres, placetne vobis, ut ad laudem Dei omnipotentis huic sacrae oecumenicae synodo finis imponatur, et omnium et singulorum, quae tam sub fel. rec. Paulo III. et Iulio III., quam sub sanctissimo domino nostro Pio IV. Romanis Pontificibus in ea decreta et definita sunt, confirmatio nomine sanctae huius synodi per apostolicae sedis legatos et praesidentes a beatissimo Romano Pont. petatur? Responderunt: *Placet.*

Postmodum illustrissimus et reverendissimus cardinalis Moronus, primus legatus et praesidens, benedicens sanctae synodo dixit: POST GRATIAS DEO ACTAS REVERENDISSIMI PATRES ITE IN PACE. Qui responderunt: AMEN.

ACCLAMATIONES PATRUM IN FINE CONCILII.

306

CARDINALIS A LOTHARINGIA.

Beatissimo Pio Papae et domino nostro, sanctae universalis ecclesiae Pontifici, multi anni et aeterna memoria.

RESPONSIO PATRUM. Domine Deus, sanctissimum Patrem diutissime ecclesiae tuae conserva multos annos.

CARD. Beatissimorum summorum Pontificum animabus, Pauli III. et Iulii III., quorum auctoritate hoc sacrum generale concilium inchoatum est, pax a Domino, et aeterna gloria, atque felicitas in luce sanctorum.

RESP. Memoria in benedictione sit.

CARD. Caroli V. imperatoris, et serenissimorum regum, qui hoc universale concilium promoverunt et protexerunt, memoria in benedictione sit.

RESP. Amen, Amen.

CARD. Serenissimo imperatori Ferdinandō semper augusto, orthodoxo et pacifico, et omnibus regibus, rebuspublicis et principibus nostris multi anni.

RESP. Pium et Christianum imperatorem, Domine, conserva; Imperator coelestis, terrenos reges rectae fidei conservatores custodi.

307 CARD. Apostolicae Romanae sedis legatis et in hac synodo praesidentibus cum multis annis magnae gratiae.

RESP. Magnae gratiae; Dominus retribuatur.

CARD. Reverendissimis cardinalibus et illustribus oratoribus.

RESP. Magnas gratias, multos annos.

CARD. Sanctissimis episcopis vita, et felix ad ecclesias suas reditus.

RESP. Praeconibus veritatis perpetua memoria; orthodoxo senatui multos annos.

CARD. Sacrosancta oecumenica Tridentina synodus, eius fidem confiteamur, eius decreta semper servemus.

RESP. Semper confiteamur, semper servemus.

CARD. Omnes ita credimus, omnes id ipsum sentimus, omnes consentientes et amplectentes subscribimus. Haec est fides beati Petri et Apostolorum; haec est fides Patrum; haec est fides orthodoxorum.

RESP. Ita credimus, ita sentimus, ita subscribimus.

308 CARD. His decretis inhaerentes digni reddamur misericordiae et gratiae primi et magni supremi sacerdotis Iesu Christi Dei, intercedente simul inviolata Domina nostra sancta deipara, et omnibus sanctis.

RESP. Fiat, fiat. Amen, Amen.

CARD. Anathema cunctis haereticis.

RESP. Anathema, Anathema.

Post haec mandatum fuit a legatis praesidentibus sub poena excommunicationis omnibus Patribus, ut, antequam discederent e civitate Tridentina, subscriberent manu propria decretis concilii; aut ea per publicum instrumentum approbarent; qui omnes deinde subscripserunt, et fuerunt numero CCLV., videlicet legati IV., cardinales II., patriarchae III., archiepiscopi XXV., episcopi CLXVIII., abbates VII., procuratores absentium cum legitimo mandato XXXIX., generales ordinum VII.

CONCORDAT CUM ORIGINALI, IN CUIUS FIDEM SUBSCRIPSIMUS:

Ego Angelus Massarellus, Episcopus Thelesinus, sacri concilii Tridentini secretarius.

Ego Marcus Antonius Peregrinus, Comensis, eiusdem concilii notarius.

Ego Cynthius Pamphilius, clericus Camerinensis diocesis, eiusdem concilii notarius.

ORATIO HABITA

309

IN SESSIONE NONA ET ULTIMA

SACRI CONCILII TRIDENTINI,

CELEBRATA DUOBUS CONTINUIS DIEBUS, TERTIA ET QUARTA
DECEMB. MDLXIII.

PIO IV. PONT. MAX.

A R. P. D. HIERONYMO RAGASO, VENETO, EPISCOPO
NAZIANZENO ET COADIUTORE FAMAUGUSTANO.

Hic summam recensentur omnia in concilio Tridentino definita, quae ad pie credendum et ad bene vivendum pertinent.

Audite hoc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem. Tridentinum concilium iam diu coeptum, aliquando intermissum, distractum varie atque divulgum, nunc demum, singulari Dei omnipotentis beneficio, summa atque incredibili omnium ordinum ac nationum voluntate connectitur atque perficitur. Dies haec quidem felicissima Christiano populo eluxit, in qua templum Domini disturbatum frequenter ac dissipatum reficitur et absolvitur, et navis haec una bonorum omnium ex maximis ac diuturnis turbinibus atque fluctibus tuta in portu collocatur. Quam utinam conscendere nobiscum ii voluissent, quorum in primis gratia haec ipsa navigatio instituta fuit, atque aedificii huius construendi participes existerent, qui hoc nobis negotium exhibuerunt, maioris nunc profecto laetitiae causam haberemus. Sed nostra id certe culpa non accidit.

Nos urbem hanc in Germaniae faucibus, id est in domus illorum fere limine positam elegimus; nos custodiam nullam nobis, ne suspicionem illis aliquam minus liberi loci daremus, adhibuimus; nos eam fidem publicam illis concessimus, quam sibi ipsi composuerunt; nos hic illos per diu exspectavimus, 311 neque hortari ac rogare unquam destitimus, ut ad veritatis

lucem cognoscendam accederent. Verum illis etiam absentibus satis, ut puto, a nobis consultum est. Etenim quum duo essent, in quibus aegris atque infirmis illorum animis medicina fuit adhibenda, alterum fidei catholicae ac vere evangelicae, illis in rebus, quae in dubium ab ipsis vocantur, quaeque opportuna his temporibus viderentur, explicata et confirmata disiectis omnibus et dissipatis errorum tenebris doctrina; alterum disciplinae ecclesiasticae, cuius potissimum depravatione illi se a nobis defecisse affirmant, restitutio: utrumque, quantum in nobis fuit, pro temporum horum ratione cumulate praestitimus.

Principio enim sancta haec synodus (facta ex laudabili maiorum nostrorum consuetudine suae fidei professione), ut quoddam quasi fundamentum futuris actionibus poneret, et quibus testimoniis atque praesidiis in dogmatibus sanciendo nitendum esset ostenderet, veteris ac novi testamenti libros, qui essent sine ulla dubitatione recipiendi, antiquorum conciliorum probatissimorum exemplo pie et prudenter enumeravit; ac, ne de verbis quidem ulla ex variis versionibus oriri posset difficultas, certam ac definitam de Graecis et Hebraeis translationem approbavit. Hinc omnium haeresum caput atque arcem aggrediens de humanae naturae corruptis initiis ea statuit, quae veritas ipsa, si loqui posset, exprimeret. De iustificatione deinceps (res magna, et cum ab antiquis tum a nostri temporis haereticis mirum in modum oppugnata) ea definivit, quibus et perniciosissimis eo in genere opinionibus occurreretur, et recte sentiendi ratio miro quodam ordine atque admirabili sapientia (ut in illis Dei Spiritum facile agnoscas) demonstraretur. Praestantissimo hoc post hominum memoriam decreto haereses fere universae iugulantur, et, quasi caligo sole, disentiuntur ac dispelluntur, eaque claritas, isque splendor veritatis apparet, ut tantum lumen quin videat dissimulare iam nemo possit. Subsecuta est salutaris septem di-

311 vinorum ecclesiae sacramentorum tractatio: primum simul de omnibus, post de unoquoque separatim. Hic vero quis non videt, quam distincte, explicate, abundanter, illuminate et (quod caput est) vere tota coelestium horum mysteriorum ratio contineatur? Quis in tam magna multiplicique doctrina quid aut sequendum aut fugiendum sit potest ullo modo desiderare? Quis in illis omnibus errandi locum aut occasionem inveniet? Quis denique de sacramentorum horum vi atque virtute dubitare in posterum poterit, quum gratiam illam, quae illis ipsis quibusdam quasi stillicidiis in fidelium quotidie mentes

illabitur, tunc nobis adfuisse tam copiose perspiciatur? Accesserunt ad haec de sacrosancto missae sacrificio, et de communione sub utraque specie et parvulorum decreta; quibus quidem nihil sanctius, nihil utilius, ut de coelo lapsa, non ab hominibus composita videantur. Adiungetur his hodie certa de indulgentiis, de purgatorio, de sanctorum veneratione, invocatione, imaginibus et reliquiis doctrina, qua non solum haereticorum fraudibus et calumniis obsistetur, sed piorum etiam catholicorum conscientiiis plane satisfiet.

Haec de rebus ad salutem nostram pertinentibus, quae dogmata appellantur, fauste ac feliciter fuerunt peracta; neque aliud quicquam praeterea eo in genere a nobis hoc tempore exspectabitur.

In eorum autem quibusdam administrandis quum nonnulla essent, quae non rite omnino ac recte servarentur, accuratissime, Patres amplissimi, curastis, ut pure illa et caste, atque ex more institutoque maiorum tractarentur. Ita omnem superstitionem, omnem quaestum, omnem (ut dicunt) irreverentiam a divina missarum celebratione abstulistis, vagis, ignotis et criminosis sacerdotibus sanctum hoc offerre sacrificium interdixistis, rei huius sacratissimae usum a privatis domibus et profanis in sacra et religiosa loca revocastis, molliores cantus et symphonias, deambulationes, colloquia, negotiationes a templo Domini summovistis; ita ecclesiastico unicuique gradui leges illae a vobis praescriptae sunt, ut tradito illis divinitus ordine, abutendi nullus utique locus relinquatur. Ita non-³¹² nulla matrimonii impedimenta, quae ansam quasi quandam ad violanda ecclesiae praecepta dare videbantur, removistis, facilem veniae consequendae viam minus legitime connubii foedus ineuntibus interclusistis. Quid de furtivis tenebrosisque matrimoniis commemorem? Equidem ita sentio, si alia nulla causa convocandi concilium fuisset (quae multae et maximae fuerunt), propter unam hanc id omnino fuisse faciendum. Nam quum res haec ad omnes spectet, neque ullus in orbe terrarum universo angulus reperiatur, quem labes haec non invaserit, curandum merito fuisset, ut communi huic malo communi etiam consilio provideretur. Immemorabilium, Patres sanctissimi, et gravissimorum delictorum ac scelerum occasio prudentissima ista vestra ac prope divina sanctione penitus ablata est, et Christianae reipublicae gubernationi sapientissime consultum. Accedet ad haec utilis in primis ac necessaria multorum in purgatorii, sanctorum venerationis,

invocationis imaginum et reliquiarum, atque etiam indulgentiarum ratione abusu interdictio, qui rerum ipsarum pulcherrimam faciem inquinare atque turpare mirum in modum videbantur.

Altera vero pars, in qua de labenti ac prope cadenti ecclesiastica disciplina fulcienda erat agendum, diligentissime etiam absoluta fuit atque perfecta. Eligentur in posterum ad ecclesiastica munera obeunda qui virtute, non ambitione praesent, quique populi commodis, non suis inserviant, et prosint potius quam praesint. Enunciabitur atque explanabitur frequentius et studiosius verbum Domini, omni ancipiti gladio penetrantius.

Aderunt suis gregibus et invigilabunt episcopi ceterique, quibus animarum cura commissa est, neque extra creditam sibi custodiam vagabuntur. Nihil cuiquam proderunt aut ad impure et flagitiose vivendum, aut ad male et perniciose docendum privilegia; nullum sine poena crimen, nulla sine praemio virtus relinquetur. Pauperum et mendicantium sacerdotum multitudini optime provisum est; certae unusquisque ecclesiae statutoque operi, unde ali possit, adscribetur.

II Avaritia, quo nullum vitium est tetrius praesertim in domo Dei, ab ea omnino tolletur; gratis sacramenta omnia, ut par est, conferentur. Ex una ecclesia plures, ex pluribus una, ut populi commodum et ratio postulabit, constituetur. Eleemosynarum quaestores (ut appellant), qui sua, non quae Iesu Christi quaerentes magnum nostrae religioni damnum, magnam infamiam afferebant, ex omni hominum memoria (quod summae felicitatis loco ponendum est) penitus evellentur. Hinc nostra praesens calamitas sumpsit exordium: hinc serpere infinitum malum manareque in dies latius non desistebat, neque occurri illi adhuc multorum conciliorum cautionibus ac provisionibus potuit. Quamobrem quis non nisi sapientissime factum dixerit, ut membrum hoc, in quo sanando diu ac multum frustra laboratum est, ne reliquo corpori noceret, excideretur?

Porro Deo cultus tribuetur purius et accuratius, atque ita qui ferunt vasa Domini mundabuntur, ut ad sui imitationem alios trahant. In quo praeclare illud fuit excogitatum, ut qui sacris essent initiandi iis moribus atque literis in unaquaque ecclesia a prima aetate instituerentur, ut quoddam quasi virtutum omnium seminarium illud existeret. Jam vero provincialibus synodis restitutis; visitationibus ad populorum utilitatem, non ad querelam et sumptum renovatis; tradita

pastoribus regendi suos atque pascendi commodius facultate; poenitentia publica in usum revocata; hospitalitate tum ecclesiasticis hominibus, tum piis locis indicta; in curatis sacerdotiis conferendis memorabili ac paene coelesti ratione constituta; beneficiorum (ut aiunt) pluralitate sublata; hereditaria sanctuarii Dei possessione prohibita; modo excommunicationibus imposito ac terminato; primis iudiciis iis in locis, ubi lites oriuntur, assignatis; singularibus certaminibus interdictis; omnium hominum ac sacrorum in primis luxuriae, cupiditati atque licentiae freno quasi quodam, quod excuti non facile possit, iniecto; regibus ac principibus sui muneris diligenter admonitis; aliisque rebus huiusmodi prudentissime sancitis: quis non videt vestras vos, Patres optimi, hac etiam in re partes cumulatissime exsecutos? Actum saepe est in superiori-³¹⁴ bus conciliis de fide nostra explicanda moribusque corrigendis: sed nescio, an unquam diligentius atque distinctius. Hic praesertim hoc biennio omnium populorum ac nationum, in quibus catholicae religionis veritas agnoscitur, non solum Patres, sed oratores habuimus. At quos viros? Si doctrinam spectemus, eruditissimos; si usum, peritissimos; si ingenia, perspicacissimos; si pietatem, religiosissimos; si vitam, innocentissimos. Numerus is quoque fuit, ut, si praesentes Christiani orbis considerentur angustiae, frequentissima haec omnium, quae antea fuerunt, synodus appareat. Hic singula omnium vulnera detecta, mores expositi fuere, nihil dissimulatum est. Nostrorum adversariorum argumenta et rationes ita tractatae, ut eorum tum causa, non nostra agi videretur. Tertium nonnulla atque etiam quartum discussa; summa saepe contentione certatum; eo scilicet consilio, ut, quemadmodum igne aurum, ita quibusdam quasi lutationibus veritatis vires ac nervi probarentur. Quae enim inter idem sentientes idemque spectantes discordia potuit exsistere?

Quae quum ita sint, licet optandum (ut initio dicebam) summopere fuisset, ut una cum illis haec agerentur, quorum potissimum causa tractata sunt: absentium tamen etiam incoluitati atque saluti ita provisum est, ut alia ratione provideri, si adfuissent, non potuisse videatur. Legant illi quae de fide nostra statuimus, ut Christianum hominem decet, humiliter, et, si lumen eis aliquod fulserit, ne faciem avertant, et, si vocem Domini audierint, corda sua non obdurent, ac si ad communem matris ecclesiae complexum, unde se illi distinxerunt, redire voluerint, clementiam sibi omnem ac mise-

ricordiam tribuendam non dubitent. Sed praecipua illa ratio est, P. A., dissentientes a nobis animos conciliandi, consentientes in fide atque officio retinendi, si quae hoc in loco verbis sancivimus, re ipsi in nostris ecclesiis praestemus. Leges etsi optimae sunt, muta tamen res est. Quid Hebraeo populo Dei
 315 ipsius ore latae leges profuerunt? Quid Lycurgi leges Lacedaemoniis, Solonis Atheniensibus, ad libertatem retinendam, quam ob causam erant conscriptae, utilitatis attulere? Sed cur externa atque antiqua nimis commemoro? Quae ad bene beateque vivendum instituta atque praecepta ex unius Christi Domini nostri vita atque doctrina desiderare aut possumus aut debemus! Quid item fuit a maioribus nostris omissum, quod cum ad recte sentiendum, tum ad praeclare agendum pertineret? Medicamentum quidem salutare compositum ac paratum iamdiu habemus; verum si morbum debet expellere, sumendum est ac per venas in omne corpus diffundendum. Potulo hoc salutis nos primum inebriemur, carissimi, et vivao atque loquentes leges simus et norma quasi quaedam ac regula, ad quam aliorum actiones et studia dirigantur, atque ita sibi unusquisque persuadeat, nihil e Christianae reipublicae commodo ac dignitate successurum, nisi quantum in se sit studiose praestiterit.

Id curandum nobis cum antea fuit, tum multo erit in posterum accuratius. Etenim, si magistri nostri ac salvatoris exemplo facere prius debeamus quam docere: postquam docuimus, quin faciamus, quae esse poterit excusatio? Quis ferre nos ac pati poterit, si, quum non furandum esse demonstravimus, ipsi furemur? si, quum non moechandum, moechemur! Sanctos a sancto concilio, innocentes atque integros ab integritatis praeceptis et innocentiae, firmos in fide atque constantes a fidei nostrae firmata doctrina discedere minime convenit. Ac tales quidem expectant nos populi nostri, qui nostrum iamdiu reditum sustinentes ea se ipsi ratione consolabantur, fore, ut hanc temporis usuram maiori praesentes studio sarciremus. Sed fiet id a vobis, ut spero, Patres sanctissimi, diligenter, et, quemadmodum hoc in loco fecistis, ita etiam domi satis Deo atque hominibus facietis. Nunc (quod huius temporis est) Deo primum ipsi maximo atque immortali maximas atque immortales gratias et agamus et habeamus, qui non secundum peccata, quae fecimus nos, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis, sed diem
 316 hunc laetissimum, quem videre multi concupiverunt, nobis

non solum videndum, sed etiam celebrandum incredibili cum totius Christiani populi assensu atque approbatione sua magna benignitate concessit. Pio deinde IV., summo nostro atque optimo Pontifici, gratiae perpetuae ac singulares habendae sunt, qui, quum primum beati Petri sedem ascendit, tanto synodum hanc instaurandi desiderio exarsit, ut in eo suas omnes curas et cogitationes defigeret. Nuncios statim viros probatissimos ad indicendum illis nationibus atque provinciis concilium misit, pro quorum in primis salute convocabatur. Ili aquilonis partes prope omnes peragrarunt, rogarunt, obsecrarunt, obtestati sunt; tuta omnia atque amica promiserunt, atque id etiam egerunt, ut in Angliam traicerent. Legatos postmodum pietate ac doctrina praestantissimos, quum interesse ille synodo, ut mirum in modum cupiebat, non posset, huc misit, ex quibus duos (quorum memoria in benedictione est) statuta die, tametsi nulli fere episcopi convenissent, hic esse voluit. Ili, atque additus eis paulo post tertius, novem menses atque eo amplius iustum ad synodum instituendam episcoporum numerum hoc in loco nihil agentes expectaverunt, quum interea nihil aliud Pontifex ipse aut ageret aut meditaretur, quam ut Patres quam plurimi, quam optimi, et quam primum huc accederent, et Christiani nominis reges omnes ac principes suos huc oratores mitterent, ut communi omnium voto atque consilio communis haec causa gravissima omnium atque maxima tractaretur. Quid vero postea omni cura, sollicitudine, sumptibus praetermisit, quod ad concilii huius amplitudinem, libertatem et commodum pertinere aliquo modo videretur? O singularem pastoris ac patris nostri pietatem atque prudentiam! O summam etiam eiusdem felicitatem, cuius auctoritate atque auspiciis iactatum hoc diu et agitatum concilium constitit et conquiescit! Te Paulum III., te Iulium mortuos appello; quamdiu quantoque studio videre quod nos videmus exoptastis? quot in eam rem sumptus, quot labores insumpsistis? Quamobrem vere tibi atque ex animo, Pie sanctissime ac beatissime, gratulamur, quod tantam tibi 317 laetitiam, tantam tuo nomini laudem (id quod maximum divinae in te benevolentiae argumentum est) Dominus reservavit, quem nos precibus omnibus ac votis supplices oramus, ut te nobis incolumem pro ecclesiae suae sanctae commodo atque ornamento et quam citissime reddat, et quam diutissime conservet. Serenissimo etiam imperatori gratias agere, et gratulari iure optimo debemus. Ille potentissimorum cae-

sarum, qui propagandae Christianae religionis miro quodam desiderio flagrarunt, animum, ut locum, referens, urbem hanc ab omni periculo liberam conservavit, et nos, ut tutam tranquillamque pacem traheremus, sua vigilantia perfecit, magnamque nostris animis securitatem assidua trium suorum legatorum summorum virorum praesentia ac prope pignore attulit. Ille de nostris his rebus pro sua eximia pietate sollicitus mirifice fuit.

Ille a se atque a nobis dissentientes homines ex obscurissimis, in quibus versantur, tenebris eruere, atque ad sanctae huius synodi clarissimam lucem aspiciendam adducere maxime laboravit. Regum praeterea Christianorum ac principum in concilio hoc amplissimis suis legationibus ornando, et suos vestrae auctoritati fascies submitiendo, pia maxime voluntas grata nobis memoria proseguenda est. Iam vero quis est, illustrissimi legati et cardinales, qui se vobis debere plurimum non fateatur! Vos nostrarum actionum duces optimi ac moderatores exstitistis. Vos, ne nostra aut in dicendo aut in decernendo libertas violari aliqua ex parte videretur, incredibili patientia ac diligentia curastis. Vos nulli corporis labori, nulli animi contentioni pepercistis, ut ad optatum res exitum, quod alii multi vestri similes frustra tentaverunt, quamprimum perduceretur. In quo praecipuam quandam ac propriam laetitiam habere tu, MORONE illustrissime atque ornatissime, debes, qui, quum vigesimo ab hinc anno primum praeclaro huic aedificio lapidem posueris, extremam nunc manum post alios multos huic operi architectos adhibitos feliciter pro summa tua ac prope divina sapientia imponis. Factum hoc tuum egregium ac singulare omnium
318 sermone perpetuo celebrabitur, neque ulla unquam aetas de tuis his laudibus conticescet. Quid de vobis dicam, Patres sanctissimi, quam bene de Christiana republica vestris his praestantissimis actionibus meruistis? quanta vestrum uniuscuiusque nominis commendatio, quanta gloria a Christiano populo universo tribuetur? vos vere Patres, vere pastores et agnoscent omnes et praedicabunt, vobis suam unusquisque vitam atque salutem acceptam libentissime referet. O diem illam populis nostris iucundissimam atque laetissimam, in qua primum revisere illis nos atque amplecti a templi Domini aedificatione redeuntes contigerit.

Sed fac, tu Domine Deus noster, ut tam eximiae de nobis opinioni egregiis factis respondeamus, et semen hoc,

quod in agro tuo seminavimus, uberem fructum afferat, fluatque ut ros eloquium tuum, atque, quod fore aliquando pollicitus es, fiat temporibus nostris, ut unum sit omnium ovile, et unus pastor, atque is potissimum Pius IV., in tui nominis gloriam sempiternam. Amen.

CONFIRMATIO CONCILII.

Nos Alexander, sancti Laurentii in Damaso diaconus cardinalis de Farnesio, S. R. E. vicecancellarius, fidem facimus et attestamus, qualiter hodie, die Mercurii, xxvi. Ianuarii MDLXIV., Pontificatus sanctissimi D. nostri D. Pii, divina providentia Papae quarti, anno quinto, in consistorio secreto apud S. Petrum reverendissimi DD. mei cardinales Moronus et Simoneta, nuper reversi a sacro concilio Tridentino, cui uti sedis apostolicae legati praeerant, petierunt ab eodem sanctissimo D. nostro ut infra:

Beatissime Pater, in decreto super fine concilii oecumenici Tridentini, pridie nonas Decembris praeteriti publicato, statutum fuit, ut per Sanctitatis vestrae et sanctae sedis apostolicae legatos et praesidentes peteretur nomine dicti concilii a Sanctitate vestra confirmatio omnium et singulorum, quae tam sub fel. rec. Paulo III. et Iulio III.,³¹⁹ quam sub Sanctitate vestra in eo decreta et definita sunt. Quapropter nos Ioannes cardinalis Moronus et Ludovicus cardinalis Simoneta, qui tunc legati et praesidentes eramus, volentes exsequi quod in dicto decreto stabilitum fuit, humiliter petimus nomine dicti concilii oecumenici Tridentini, ut Sanctitas vestra dignetur confirmare omnia et singula, quae tam sub fel. rec. Paulo III. et Iulio III., quam sub Sanctitate vestra in eo decreta et definita sunt.

Quibus auditis Sanctitas sua, viso et lecto tenore dicti decreti, et habitis votis reverendissimorum DD. meorum cardinalium, respondit per haec verba:

Petitioni nomine concilii oecumenici Tridentini super eius confirmatione per dictos legatos nobis factae annuentes, omnia et singula, quae in dicto concilio tam sub fel. rec. Paulo III. et Iulio III. praedecessoribus nostris, quam Pontificatus nostri tempore decreta et definita sunt, auctoritate apostolica, etiam de venerabilium fratrum nostrorum cardinalium consilio et assensu, matura cum illis deliberatione praehabita confirmamus, atque ab omnibus Christi

fidelibus recipi et inviolabiliter observari mandamus, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Ita est.

A. Cardinalis Farnesius Vicecancell.

320

BULLA S. D. N. PII,
DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI,
SUPER CONFIRMATIONE
OECUMENICI GENERALIS CONCILII TRIDENTINI.

Pius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui, respicere dignatus ecclesiam suam sanctam, tot procellis et tempestatibus agitatam atque vexatam et gravius in dies laborantem, apto tandem ei subvenit optatoque remedio. Ad plurimas et perniciosissimas haereses extirpandas, ad corrigendos mores et restituendam ecclesiasticam disciplinam, ad pacem et concordiam Christiani populi procurandam, indictum iam pridem in civitate Tridentina oecumenicum et generale concilium a pia memoriae Paulo III. praedecessore nostro, et sessionibus aliquot habitis coeptum fuerat; ab eius autem successore Iulio in eandem urbem revocatum, post alias sessiones celebratas variis impedimentis et difficultatibus obiectis ne tum quidem peragi potuerat, itaque diutius intermissum fuerat, non sine maximo moerore piorum omnium, quum quotidie magis ecclesia eiusmodi remedium imploraret. Nos autem post susceptum sedis apostolicae regimen tam necessarium ac salutare opus, sicut pastoralis sollicitudo monebat, divinae misericordiae fiducia perficere aggressi, adiuti pio studio carissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Romanorum imperatoris electi, et aliorum Christianorum regum, rerumpublicarum et principum, tandem consecuti sumus quod nec diurnis nec nocturnis curis elaborare destitimus, quodque a Patre lumen assidue precati sumus. Quum enim eam in urbem undique ex Christiani nominis nationibus convenisset, nostris convocata literis et sua etiam ipsorum pietate excitata, episcoporum et aliorum insignium praelatorum maxima et oecumenico concilio digna frequentia, praeter plurimos alios pios

et sacrarum literarum scientia divinique et humani iuris cognitione praestantes viros praesidentibus ipsi synodo sedis apostolicae legatis, nobis adeo concilii libertati faventibus, ut etiam de rebus sedi apostolicae proprie reservatis liberum ipsi concilio arbitrium per literas ad legatos nostros scriptas ultro permiserimus, quae de sacramentis et aliis rebus, quae quidem necessariae visae sint, tractanda, definienda et statuenda restabant, ad confutandas haereses, ad tollendos abusos, et emendandos mores, a sacrosancta synodo summa libertate diligentiaque tractata et accurate ac mature admodum definita, explicata, statuta sunt. Quibus rebus perfectis concilium tanta omnium, qui illi interfuerunt, concordia peractum fuit, ut consensum eum plane a Domino effectum fuisse constiterit, idque in nostris atque omnium oculis valde mirabile fuerit. Pro quo tam singulari Dei munere supplicationes statim in alma hac Urbe indiximus, quae magna cleri et populi pietate celebratae fuerunt, laudesque et gratias divinae maiestati merito persolvendas curavimus, quum eiusmodi concilii exitus spem magnam et prope certam attulerit, fore, ut maiores in dies fructus ad ecclesiam ex ipsius decretis et constitutionibus perveniant. Quum autem ipsa sancta synodus pro sua erga sedem apostolicam reverentia, antiquorum etiam conciliorum vestigiis inhaerens, decretorum suorum omnium, quae nostro et praedecessorum nostrorum tempore facta sunt, confirmationem a nobis petierit, decreto de ea re in publica sessione facto, Nos, ex legatorum literis prius, deinde post reditum 521 eorum ex iis, quae synodi nomine diligenter retulerunt, postulatione ipsius synodi cognita, habita super hac re cum venerabilibus fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus deliberatione matura, sanctique Spiritus in primis auxilio invocato, quum ea decreta omnia catholica et populo Christiano utilia ac salutaria esse cognovissemus, ad Dei omnipotentis laudem de eorundem fratrum nostrorum consilio et assensu in consistorio nostro secreto illa omnia et singula auctoritate apostolica hodie confirmavimus, et ab omnibus Christi fidelibus suscipienda ac servanda esse decrevimus, sicut harum quoque literarum tenore ad clariorem omnium notitiam confirmamus, et suscipi observarique decernimus. Mandamus autem in virtute sanctae obedientiae, et sub poenis a sacris canonibus constitutis, aliisque gravioribus, etiam privationis, arbitrio nostro infligendis, universis et singulis venerabilibus fratribus nostris, patriarchis, archiepiscopis, episcopis

et aliis quibusvis ecclesiarum praelatis, cuiuscunque status, gradus, ordinis et dignitatis sint, et etiamsi cardinalatus honore praefulgeant, ut eadem decreta et statuta in ecclesiis suis, civitatibus et dioecesibus in iudicio et extra iudicium diligenter observent, et a subditis quisque suis, ad quos quomodolibet pertinet, inviolabiliter faciant observari; contradictores quoslibet et contumaces per sententias, censuras et poenas ecclesiasticas etiam iis ipsis decretis contentas appellatione postposita compescendo; invocato etiam, si opus fuerit, brachii saecularis auxilio. Ipsum vero carissimum filium nostrum imperatorem electum, ceterosque reges, respublicas ac principes Christianos monemus, et per viscera misericordiae Domini nostri Iesu Christi obtestamur, ut, qua pietate concilio per oratores suos affuerunt, eadem pietate ac pari studio, divini honoris et populorum suorum salutis causa, pro sedis quoque apostolicae et sacrae synodi reverentia, ad eiusdem concilii exsequenda et observanda decreta praelatis, quum opus fuerit, auxilio et favore suo adsint, neque adversantes sanae ac salutari concilii doctrinae opiniones a populis ditionis suae recipi permittant, sed eas penitus interdicant. Ad vitandum praeterea perversionem et confusionem, quae oriri posset, si unicuique liceret, prout ei liberet, in decreta concilii commentarios et interpretationes suas edere, apostolica auctoritate inhibemus omnibus, tam ecclesiasticis personis, cuiuscunque sint ordinis, conditionis et gradus, quam laicis, quocunque honore ac potestate praeditis, praelatis quidem sub interdicti ingressus ecclesiae, aliis vero, quicunque fuerint, sub excommunicationis latae sententiae poenis, ne quis sine auctoritate nostra audeat ullos commentarios, glossas, annotationes, scholia, ullumve omnino interpretationis genus super ipsius concilii decretis quocunque modo edere, aut quicquam quocunque nomine, etiam sub praetextu maioris decretorum corroborationis aut executionis, aliove quaesito colore statuere. Si cui vero in eis aliquid obscurius dictum et statutum fuisse, eamque ob causam interpretatione aut decisione aliqua egere visum fuerit, ascendat ad locum, quem Dominus elegit, ad sedem videlicet apostolicam, omnium fidelium magistrum, cuius auctoritatem etiam ipsa sancta synodus tam reverenter agnovit. Nos enim difficultates et controversias, si quae ex eis decretis ortae fuerint, nobis declarandas et decidendas, quemadmodum ipsa quoque sancta synodus decrevit, reservamus; parati, sicut ea de nobis merito con-

fisa est, omnium provinciarum necessitatibus ea ratione, quae commodior nobis visa fuerit, providere; decernentes nihilominus irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Ut haec autem ad omnium notitiam perveniant, neve quis excusatione ignorationis uti possit: volumus et mandamus, ut hae literae per aliquos curiae nostrae cursores in basilica Vaticana principis Apostolorum et in ecclesia Lateranensi tunc, quum in eis populus, ut missarum solennibus intersit, congregari solet, palam et clara voce recitentur, et, postquam recitatae fuerint, ad valvas earum ecclesiarum, itemque cancellariae apostolicae, et in loco solito Campi Florae affigantur; ibique, ut legi et omnibus innotescere possint, aliquantisper relinquantur; quum autem inde amovebuntur, relictis de more ibidem exemplis in alma Urbe ad impressionem tradantur, quo commodius per Christianas provincias et regna divulgari possint. Transsumptis quoque earum, quae manu alicuius publici notarii scripta subscriptave, et sigillo ac subscriptione alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munita fuerint, fidem sine ulla dubitatione haberi, mandamus atque decernimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis, monitionis, inhibitionis, reservationis, voluntatis, mandatorum et decretorum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Dat. Romae apud sanctum Petrum anno Incarnationis dominicae MDLXIV. VII. Kalend. Februarii, Pontificatus nostri anno V.

Ego Pius Catholicae Ecclesiae Episcopus.

Ego F. Card. Pisanus, Episcopus Ostien. Decanus.

Ego Fed. Card. Coesius, Episcopus Portuen.

Ego Io. Card. Moronus, Episcopus Tusculan.

Ego A. Card. Farnesius, Vicecan. Episcop. Sab.

Ego R. Card. S. Angeli, Maior Poeniten.

Ego Io. B. Cardinalis S. Vitalis.

Ego Io. Michael, Card. Saracenus.

Ego Io. B. Cicada, Card. S. Clementis.

325

*Ego Scipio, Card. Pisarum.**Ego Io. Card. Reumanus.**Ego F. M. G. Card. Alexandrinus.**Ego F. Clemens, Card. Arae coeli.**Ego Io. Card. Sabellus.**Ego B. Card. Salviatus.**Ego Ph. Card. Aburd.**Ego Lud. Card. Simoneta.**Ego F. Card. Pacieccus y de To.**Ego M. A. Card. Amulius.**Ego Io. Franc. Card. de Gambara.**Ego Carolus Card. Borromaeus**Ego M. S. Card. Const.**Ego Alph. Card. Gesualdus.**Ego Hip. Card. Ferrar.**Ego Franciscus, Card. Gonzaga.**Ego Gui. Asc. Diac. Card. Cam.**Ego Vitellocius, Card. Vitellius.*

. . . . .

Ant. Florebellus Lavellinus

H. Cumyn.

326

BULLA S. D. N. D. PII,
DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI,
SUPER DECLARATIONE TEMPORIS

AD OBSERVANDA DECRETA SACRI OECUMENICI ET
 GENERALIS CONCILII TRIDENTINI.

Pius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Sicut ad sacrorum conciliorum decreta ac canones auctoritas atque confirmatio apostolicae sedis et debet et solet accedere, ita, si quae super eis exorta sit dubitatio, eiusdem sedis iudicio et declaratione tollenda est. Ad aures nostras pervenit, multos esse, qui dubitent, ex quo tempore coeperint decreta sacri generalis concilii Tridentini, ad reformationem et ius positivum duntaxat spectantia, eos, ad quos pertinent,

obligare, illa praesertim, quae tempora certa praestituunt ad provinciales dioecesanisque synodos celebrandas, ad sacros ordines suscipiendos, ad religionem profitendam, ad parochiales ecclesias aliaque beneficia ecclesiastica, quae eiusdem concilii decretis retineri prohibitum sit, resignanda, et ad complures res huiusmodi exsequendas, ac alias omnes ad praedictam reformationem iusque positivum tantum spectantes, quae observari aut evitari debeant. Nos itaque, ut omnis controversia dubitatioque tollatur, motu proprio eam rem, prout rationi, iuri et aequitati convenire censuimus, duximus declarandam. Nam etsi ipsius concilii decreta, etiam de venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium consilio et assensu, in consistorio nostro secreto confirmata a nobis fuerunt sub finem mensis Ianuarii, et ab eo etiam tempore apud hanc sanctam sedem observari coeperunt, quia tamen non parum temporis in eis Romae diligenter emendateque imprimendis necessario consumptum fuit, et iure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novae vim non nisi post certum tempus obtineant, aequum nobis et iustum visum est, praedicta decreta omnia ad dictam reformationem iusque positivum duntaxat spectantia, a Kalend. Maii proxime praeteriti omnes obligare coepisse, neque post eam diem excusationem cuiusquam, quod ea ignoraverit, admittendam, atque ita apostolica auctoritate declaramus ac definimus, et ab omnibus iudicari debere mandamus atque statuimus; decernentes irritum et inane, si quid secus a quoquam quacunque dignitate, auctoritate et potestate praedito contigerit iudicari; non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, aliisque in contrarium facientibus quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, definitionis, mandati, statuti et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Dat. Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis dominicae MDLXIV. XV. Kal. Augusti, Pontificatus nostri anno V.

Fed. Card. Caesius.

Cae. Glorierius.

H. Cumyn.

Registrata apud Caesarem Secretarium.

*Anno a Nativitate Domini MDLXIV., indictione VII. 323
die vero XX, mensis Iulii, Pontificatus sanctissimi in Christo*

Patris et Domini nostri Domini Pii, divina providentia Papae IV., anno V. retrospectivae litterae affixae, lectae et publicatae fuerunt in valvis basilicarum principis Apostolorum de Urbe, et sancti Ioannis Lateran. nec non Cancellariae apostolicae, et in acie Campi Florae. Per nos Iacobum Carra, et Iulium Parinum, praelibati S. D. N. Papae cursores.

Antonius Clerici, Magister Cursorum.

MOTUS PROPRIUS

S. D. N. D. PII, DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI.

Deputantur octo cardinales, qui faciant observari constitutiones et ordinationes a Pio IV. editas, nec non decreta sacri oecumenici et generalis concilii Tridentini.

PIUS PAPA IV.

Motu proprio, etc. Alias nos nonnullas constitutiones et ordinationes, reformationem maioris poenitentiarii ac sacrae poenitentiariae nostrae, ac vicarii nostri, ac eius officii, nec non camerarii et camerae apostolicae, ac illius causarum auditoris, nec non palatii apostolici causarum auditorum, ac gubernatoris et capitolineae curiarum, et contradictarum aliorumque almae Urbis nostrae ac Romanae curiae tribunalium et officiorum concernentes edidimus, quae tamen (ut intelleximus) ab eorundem officiorum et tribunalium praefectis ac officialibus minus diligenter observantur. Quum autem enixae nostrae voluntatis sit, ut illa, et pariter decreta sacri concilii Tridentini, in his, quae ad eorum officia spectant, ab eisdem omnino observentur: Nos propterea considerantes, parum esse iura concedere, nisi sint qui ea executioni demandari faciant, et in praemissis, prout ex debito pastoralis officii nobis (meritis licet imparibus) iniuncti obligamur, salubriter et utiliter providere, praefatasque constitutiones et ordinationes ac decreta concilii, quas et quae hic haberi volumus pro expressis, inviolabiliter observari volentes: venerabili fratri nostro Ioanni episcopo Tusculan. Morono, Io. Michaeli Sanctae Anastasiae Saraceno, ac Io. Baptistae S. Clementis Cicadae, nec non Michaeli S. Sabinae Alexandrino, Clementi S. Mariae in Ara coeli, Ludovico sancti Cyriaci in Thermis Simonetae, ac Carolo Sancti Martini in Montibus Borromaeo Presbyteris,

nec non Vitellotio S. Mariae in porticu Vitellio nuncupatis titulorum, diacono, cardinalibus committimus et mandamus, quatenus ipsi, seu eorum maior pars, coniunctim vel divisim, eorum arbitrio, etiam tanquam exsecutores dictarum literarum, constitutionum et decretorum praedictorum, constitutiones et ordinationes ac decreta praefata, iuxta tenores eorum ac literarum desuper confectarum, per quoscunque poenitentiariae, vicariae et camerae ac tribunalium praedictorum iudices et officiales, sub excommunicationis latae sententiae ac privationis officiorum, et aliis eisdem cardinalibus bene visis, etiam pecuniarum eo ipso incurrendis poenis, firmiter observari faciant et cum effectu (nisi tam in executione dictorum decretorum concilii, quam dictarum literarum nostrarum, aliqua dubietas aut difficultas emergerit, quo casu ad nos referant), invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis, ac eos, qui literis et decretis praedictis, et eorundem cardinalium mandatis non paruerint, ex nunc, prout ex eadem die, et e contra, illorum officiis privatos, nec non ad illa et alia Romanae curiae officia in posterum obtinenda inhabiles, ac ipsis ab eisdem officiis sic privatis, illa tanquam per privationem vacantia a datario nostro vendi, et a quibusvis personis idoneis pro pretio convenienti emi libere et licite posse auctoritate nostra curent, nuncient, decernant ac declarent, prout nos harum serie nunciamus, decernimus et declaramus; non obstantibus ³³⁾ quibusvis constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac poenitentiariae, et curiarum, nec non tribunalium praedictorum statutis etc., etiam iuramento etc. roboratis, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis, illis ac dictis officialibus et tribunalibus sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusvis clausulis et decretis, etiam motu simili et alias quomodo-cunque concessis, etc. Quibus omnibus etc. illorum tenores etc. hac vice latissime derogamus, eamque adversus praemissa nullatenus suffragari volumus, ceterisque contrariis quibuscunque.

Placet Motu Proprio I.

Dat. Romae apud Sanctum Marcum, IV. Nonas Augusti, anno V.

BULLA S. D. N. D. PII,
DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI,
SUPER FORMA IURAMENTI PROFESSIONIS FIDEI.

Pius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

331 Iniunctum nobis apostolicae servitutis officium requirit, ut ea, quae Dominus omnipotens ad providam ecclesiae suae directionem sanctis Patribus in nomine suo congregatis divinitus inspirare dignatus est, ad eius laudem et gloriam incunctanter exsequi properemus. Quum itaque iuxta concilii Tridentini dispositionem omnes, quos deinceps cathedralibus et superioribus ecclesiis praefici, vel quibus de illarum dignitatibus, canonicatibus et aliis quibuscunque beneficiis ecclesiasticis curam animarum habentibus provideri continget, publicam orthodoxae fidei professionem facere, seque in Romanae ecclesiae obedientia permansuros spondere et iurare teneantur: Nos volentes, etiam per quoscunque, quibus de monasteriis, conventibus, domibus et aliis quibuscunque locis regularium quorumcunque ordinum, etiam militarium, quocunque nomine vel titulo providebitur, idem item servari, et ad hoc, ut unius eiusdem fidei professio uniformiter ab omnibus exhibeatur, unicaque et certa illius forma cunctis innotescat, nostrae sollicitudinis partes in hoc alicui minime desiderari, formam ipsam praesentibus annotatam publicari, et ubique gentium per eos, ad quos ex decretis ipsius concilii et alios praedictos spectat, recipi et observari, ac sub poenis per concilium ipsum in contravenientes latis, iuxta hanc et non aliam formam, professionem praedictam solenniter fieri, auctoritate apostolica tenore praesentium districte praecipiendo mandamus, huiusmodi sub tenore:

Ego N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo S. Romana ecclesia utitur, videlicet: „Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium; et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine; Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelo, et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro

nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est; et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis; et in Spi- ³³²
ritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per Prophetas; et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum, et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector. Item sacram scripturam iuxta cum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi iuxta unanimem consensum Patrum accipiam et interpretabor. Profiteor quoque septem esse vera et proprie sacramenta novae legis a Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium, illaque gratiam conferre, et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. Profiteor pariter in missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiae sacramento esse vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, quam conversionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuvari; similiter et sanctos una cum Christo regnantes venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque ³³³
eorum reliquias esse venerandas. Firmiter assero, imagines Christi ac deiparae semper Virginis, nec non aliorum san-

ctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam; indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maxime salutare esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco; Romanoque Pontifici, beati Petri Apostolorum principis successori ac Iesu Christi vicario, veram obedientiam spondeo ac iuro. Cetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita et declarata, indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque haereses quascunque ab ecclesia damnatas et reiectas, et anathematizatas ego pariter damno, reiicio et anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eandem integram et immaculatam usque ad extremum vitae spiritum constantissime (Deo adiuvante) retinere et confiteri, atque a meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturum, ego idem N. spondeo, voveo ac iuro. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia.

Volumus autem quod praesentes literae in cancellaria nostra apostolica de more legantur. Et ut omnibus facilius pateant, in eius quinterno describantur, ac etiam imprimantur.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae voluntatis et mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis dominicae MDLXIV., Idibus Novemb., Pontificatus nostri anno V.

Fed. Cardinalis Caesius.

Cae. Glorierius.

334 *Lectae et publicatae fuerunt suprascriptae literae Romae in cancellaria apostolica, anno Incarnationis dominicae MDLXIV., die vero sabbati, IX. mensis Decembris, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et domini nostri, domini Pii Papae IV., anno V.*

A. Lomellinus Custos.

BULLA S. D. N. PII,
DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI.

Revocantur privilegia, exemptiones, immunitates, facultates, dispensationes, conservatoriae, indulta etc., quibuscunque locis et personis concessa, in his, in quibus statutis et decretis sacri concilii Tridentini contrariantur.

Pius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

In principis Apostolorum sede, meritis licet imparibus, divina dispositione constituti, nihil neque universali ecclesiae, curae et sollicitudini nostrae commissae, salubrius, neque inuncto nobis apostolicae servitutis officio decentius praestare possumus, quam quod providentiae nostrae ministerio oecumenicum concilium Tridentinum, sicut nostris potissimum auspiciis, summaque sanctorum Patrum concordia per Dei misericordiam feliciter absolutum fuit, ita per universos, qui Christiana pietate censentur, ubique suscipiatur, et remotis quibuscunque obstaculis ab omnibus aequaliter observetur. Quum itaque in eodem concilio quamplurima salubria et ad universalem morum reformationem valde utilia decreta atque 335 statuta, maturo praesentium ipsorum examine praecedente, sint edita, quibus multa atque diversa privilegia, exemptiones, immunitates, dispensationes, facultates, conservatoriae, indulta, et, ut vocant, confessionalia, et mare magnum, et aliae gratiae, quae variis tam cathedralibus, etiam metropolitanis, quam collegiatis ecclesiis, monasteriis, conventibus, et aliis religiosis, etiam fratrum mendicantium domibus et ordinibus, nec non sancti Spiritus in Saxia, sancti Ioannis Lateranensis, ac incurabilium de Urbe, sancti Antonii Viennensis et sancti Bernardi Iurensis aliisque hospitalibus, militiis, eorumque capitulis et conventibus, ac universitatibus, etiam studiorum generalium collegiis, tam saecularibus quam ecclesiasticis, confraternitatibus, societatibus, et tam principis Apostolorum de Urbe, quam aliis fabricis, sanctae Cruciatæ, aliisque piis locis et operibus, nec non patriarchis, archiepiscopis, episcopis, praelatis, abbatibus, abbatissis, prioribus, praepositis, et aliis ecclesiasticis, tam saecularibus quam diversorum ordinum et militiarum regularibus, ac etiam laicis cuiuscunque dignitatis, et status ac gradus, et excellentiae, ac etiam ducali, regia et imperiali dignitate fulgentibus utriusque sexus personis, nec non aliquibus notariis, et etiam de latere legatis atque nunciis, tam perpetuo quam ad tempus, per plures Romanos Pontifices

praedecessores nostros, ac nos et sedem apostolicam eiusque legatos hactenus, etiam motu proprio, et ex certa scientia ac de apostolicae potestatis plenitudine, seu etiam imperatorum, regum, ducum, et aliorum principum contemplatione et intuitu, etiam de fratrum consilio, diversimode, variisque temporibus, in genere vel specie, ex quavis etiam honesta causa concessa, et etiam pluries confirmata et innovata fuerunt, in plerisque contrariantur: Nos, quibus in primis cordi est, tam sancta et ecclesiae Dei saluberrima decreta suos, ut par est, effectus ubique consequi, et ab omnibus obedienter observari, privilegiorum, exemptionum, immunitatum, facultatum, conservatoriarum, indultorum, confessionarium, maris magni, et aliarum gratiarum praedictarum, ac quarumcunque apostolicarum et aliarum literarum desuper confectarum, processuumque, decretorum et aliorum inde secutorum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur, praesentibus pro sufficienter expressis et plene insertis habentes, motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine, quod eadem omnia et singula privilegia, exemptiones, immunitates, facultates, dispensationes, conservatoriae, indulta, confessionaria, mare magnum, et aliae gratiae in his omnibus et singulis, in quibus illa statutis et decretis concilii huiusmodi contrariantur, ipso iure revocata, cassata et annullata, ac ad ipsius concilii terminos atque limites reducta sint et esse censeantur, nec quicquam adversus ipsa decreta et statuta, quo minus ubique et apud omnes observentur, in aliquo suffragari posse, sed ea perinde haberi et reputari debere, ac si nunquam emanassent, auctoritate apostolica tenore praesentium declaramus, ac etiam statuimus et ordinamus. Decernentes nihilominus omnia et singula, quae vigore privilegiorum, exemptionum, immunitatum et dispensationum, facultatum, conservatoriarum, indultorum, confessionarium et aliarum quarumcunque gratiarum huiusmodi, post id tempus, quo concilium obligare coepit, facta et gesta quomodolibet fuerunt et in posterum fient, in his, in quibus dicti concilii decretis adversantur, nulla, invalida et irrita esse et censi, ac nemini, etiam quantumlibet, ut praefertur, qualificato, tam in foro (quod aiunt) fori, quam conscientiae suffragari posse et debere, et ita per quoscunque locorum ordinarios, aliosque iudices et commissarios quavis auctoritate fungentes, etiam sanctae Romanae ecclesiae cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi facultate, in utroque foro iudicari et definiri debere, ac quicquid secus a quoquam,

quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, attentari contigerit, irritum et inane decernimus; non obstantibus praemissis, ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, statuti, ordinationis et decreti 331 infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Dat. Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis dominicae MDLXV., XIII. Kalend. Martii, Pontificatus nostri anno VI.

Câe. Glorierius.

P. Episcopus Narnien.

H. Cumyn.

Anno a Nativitate D. MDLXV., indictione VI., die vero XXIV. mensis Februarii, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et D. nostri, domini Pii, divina providentia Papae IV., anno eius VI., retroscriptae literae apostolicae affixae et publicatae fuerunt in acie Campi Florae, et valvis Cancellariae apostolicae, per nos Nicolaum de Matthaeis, et Camillum Cherubinum S. D. N. Papae cursores.

Philibertus Phapuis Magister Cursorum.

DE LIBRIS PROHIBITIS

331

REGULAE DECEN

PER PATRES A TRIDENTINA SYNODO DELECTOS

CONCINNATAE, ET A PIO PAPA IV. COMPROBATAE.

REGULA I.

Libri omnes, quos ante annum MDXY. aut summi Pontifices, aut concilia oecumenica damnarunt, et in hoc indice non sunt, eodem modo damnati esse censeantur, sicut olim damnati fuerunt.

REGULA II.

Haeresiarcharum libri, tam eorum, qui post praedictum annum haereses invenerunt vel suscitaverunt, quam qui haereticorum capita aut duces sunt vel fuerunt, quales sunt Lutherus,

Zuinglius, Calvinus, Balthasar Pacimontanus, Swenchfeldius, et his similes, cuiuscunque nominis, tituli aut argumenti existant, omnino prohibentur. Aliorum autem haereticorum libri, qui de religione quidem ex professo tractant, omnino damnantur. Qui vero de religione non tractant, a theologis catholicis iussu episcoporum et inquisitorum examinati et approbati permittuntur. Libri etiam catholici conscripti, tam ab illis, qui postea in haeresim lapsi sunt, quam ab illis, qui post lapsum ad ecclesiae gremium rediere, approbati a facultate theologica alicuius universitatis catholicae vel ab inquisitione generali permitti poterunt.

239

REGULA III.

Versiones scriptorum etiam ecclesiasticorum, quae hactenus editae sunt a damnatis auctoribus, modo nihil contra sanam doctrinam contineant, permittuntur. Librorum autem veteris testamenti versiones viris tantum doctis et piis iudicio episcopi concedi poterunt, modo huiusmodi versionibus tanquam elucidationibus vulgatae editionis ad intelligendam sacram scripturam, non autem tanquam sano textu utantur. Versiones vero novi testamenti ab auctoribus primae classis huius indicis factae nemini concedantur, quia utilitatis parum, periculi vero plurimum lectoribus ex earum lectione manare solet. Si quae vero annotationes cum huiusmodi, quae permittuntur, versionibus, vel cum vulgata editione circumferuntur, expunctis locis suspectis a facultate theologica alicuius universitatis catholicae aut inquisitione generali, permitti eisdem poterunt, quibus et versiones. Quibus conditionibus totum volumen bibliorum, quod vulgo biblia Vatabli dicitur, aut partes eius concedi viris piis et doctis poterunt. Ex bibliis vero Isidori Clarii Brixiani prologus et prolegomena praecedantur; eius vero textum nemo textum vulgatae editionis esse existimet.

REGULA IV.

340

Quum experimento manifestum sit, si sacra biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti quam utilitatis oriri, hac in parte iudicio episcopi aut inquisitoris stetur, ut cum consilio parochi vel confessarii bibliorum a catholicis auctoribus versorum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex huiusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse; quam facultatem in scriptis habeant. Qui autem absque tali facultate ea legere seu habere

praesumpserit, nisi prius bibliis ordinario redditis peccatorum absolutionem percipere non possit. Bibliopolae vero, qui praedictam facultatem non habenti biblia idiomate vulgari conscripta vendiderint vel alio quovis modo concesserint, librorum pretium in usus pios ab episcopo convertendum amittant, aliisque poenis pro delicti qualitate eiusdem episcopi arbitrio subiacent. Regulares vero non nisi facultate a praelatis suis habita ea legere aut emere possint.

REGULA V.

Libri illi, qui haereticorum auctorum opera interdum prodeunt, in quibus nulla aut pauca de suo apponunt, sed aliorum dicta colligunt, cuiusmodi sunt lexica, concordantiae, apophthegmata, similitudines, indices et huiusmodi, si quae habeant admixta, quae expurgatione indigeant, illis episcopi et inquisitoris una cum theologorum catholicorum consilio sublati aut emendatis, permittantur.

REGULA VI.

Libri vulgari idiomate de controversiis inter catholicos ³⁴¹ et haereticos nostri temporis disserentes non passim permittantur; sed idem de iis servetur, quod de bibliis vulgari lingua scriptis statutum est. Qui vero de ratione bene vivendi, contemplandi, confitendi ac similibus argumentis vulgari sermone conscripti sunt, si sanam doctrinam contineant, non est cur prohibeantur, sicut nec sermones populares vulgari lingua habiti. Quod si hactenus in aliquo regno vel provincia aliqui libri sunt prohibiti, quod nonnulla continerent, quae sine delectu ab omnibus legi non expediat, si eorum auctores catholici sunt, postquam emendati fuerunt, permitti ab episcopo et inquisitore poterunt.

REGULA VII.

Libri, qui res lascivas seu obscoenas ex professo tractant, narrant aut docent, quum non solum fidei, sed et morum, qui huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur, et qui eos habuerint severe ab episcopis puniantur. Antiqui vero ab ethnicis conscripti propter sermonis elegantiam et proprietatem permittuntur: nulla tamen ratione pueris praelegendi erunt.

REGULA VIII.

Libri, quorum principale argumentum bonum est, in quibus tamen obiter aliqua inserta sunt, quae ad haeresim seu

impietatem, divinationem seu superstitionem spectant, a catholicis theologis inquisitionis generalis auctoritate expurgati concedi possint. Idem iudicium sit de prologis, summariis seu annotationibus, quae a damnatis auctoribus, libris non damnatis, appositae sunt. Sed posthac non nisi emendati excudantur.

REGULA IX.

342 Libri omnes et scripta geomantiae, hydromantiae, aeromantiae, pyromantiae, oneiromantiae, chiromantiae, necromantiae, sive in quibus continentur sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, incantationes artis magicae, prorsus reiiciuntur. Episcopi vero diligenter provideant, ne astrologiae iudiciariae libri, tractatus, indices legantur vel habeantur, qui de futuris contingentibus successibus, fortuitisve casibus, aut iis actionibus, quae ab humana voluntate pendent, certi aliquid eveniturum affirmare audent. Permittuntur autem iudicia et naturales observationes, quae navigationis, agriculturae sive medicae artis iuvandae gratia conscripta sunt.

REGULA X.

343 In librorum aliarumve scripturarum impressione servetur quod in concilio Lateranensi sub Leone X. Sess. 10. statutum est¹⁾. Quare, si in alma urbe Roma liber aliquis sit imprimendus, per vicarium summi Pontificis et sacri palatii magistrum, vel personas a sanctissimo domino nostro deputandas prius examinetur. In aliis vero locis ad episcopum vel alium habentem scientiam libri vel scripturae imprimendae, ab eodem episcopo deputandum, ac inquisitorem haereticae pravitatis eius civitatis vel dioecesis, in qua impressio fiet, eius approbatio et examen pertineat, et per eorum manum propria subscriptione gratis et sine dilatione imponendam sub poenis et censuris in eodem decreto contentis approbetur, hac lege et conditione addita, ut exemplum libri imprimendi authenticum et manu auctoris subscriptum, apud examinatorem remaneat; eos vero,
344 qui libellos manuscriptos vulgant, nisi ante examinati probatique fuerint, iisdem poenis subiici debere iudicant Patres deputati, quibus impressores; et qui eos habuerint et legerint, nisi auctores prodiderint, pro auctoribus habeantur. Ipsa vero huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, et in fronte libri

1) cf. infr. inter doc. conc. Trid. spectantia.

vel scripti vel impressi authentice appareat, probatioque et examen, ac cetera gratis fiant. Praeterea in singulis civitatibus ac dioecesibus domus vel loci, ubi ars impressoria exercetur, et bibliothecae librorum venalium saepius visitentur a personis ad id deputandis ab episcopo sive eius vicario, atque etiam ab inquisitore haereticae pravitatis, ut nihil eorum, quae prohibentur, aut imprimatur, aut vendatur, aut habeatur. Omnes vero librarii et quicumque librorum venditores habeant in suis bibliothecis indicem librorum venalium, quos habent, cum subscriptione dictarum personarum, nec alios libros habeant, aut vendant, aut quacunque ratione tradant sine licentia eorundem deputandorum, sub poena amissionis librorum, et aliis arbitrio episcoporum vel inquisitorum imponendis. Emptores vero, lectores vel impressores eorundem arbitrio puniantur. Quod si aliqui libros quoscunque in aliquam civitatem introducant, teneantur eisdem personis deputandis renunciare, vel, si locus publicus mercibus eiusmodi constitutus sit, ministri publici eius loci praedictis personis significant libros esse adductos. Nemo vero audeat librum, quem ipse vel alius in civitatem introduxit, alicui legendum tradere, vel aliqua ratione alienare aut commodare, nisi ostenso prius libro, et habita licentia a personis deputandis, aut nisi notorie constet, librum iam esse omnibus permissum. Idem quoque servetur ab heredibus et exsecutoribus ultimarum voluntatum, ut libros a defunctis relictos sive eorum indicem illis personis deputandis offerant, et ab iis licentiam obtineant, priusquam eis utantur, aut in alias personas quacunque ratione transferant. In his autem omnibus et singulis poena statuatur vel amissionis librorum, vel alia arbitrio eorundem episcoporum vel inquisitorum, pro qualitate contumaciae vel delicti.

Circa vero libros, quos Patres deputati examinarunt aut ³⁴⁵ expurgarunt, aut expurgandos tradiderunt, aut certis conditionibus ut rursus excuderentur concesserunt, quicquid illos statuisse constiterit, tam bibliopolae quam ceteri observent. Librorum tamen sit episcopis aut inquisitoribus generalibus, secundum facultatem, quam habent, eos etiam libros, qui his regulis permitti videntur, prohibere, si hoc in suis regnis aut provinciis vel dioecesibus expedire iudicaverint. Ceterum nomina cum librorum, qui a Patribus deputatis purgati sunt, tum eorum, quibus illi hanc provinciam dederunt, eorundem deputatorum secretarius notario sacrae universalis inquisitionis Romanae descripta sanctissimi domini nostri iussu tradidit.

Ad extremum vero omnibus fidelibus praecipitur, ne quis audeat contra harum regularum praescriptum, aut huius indicis prohibitionem libros aliquos legere aut habere. Quod si quis libros haereticorum vel cuiusvis auctoris scripta, ob haeresim vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita, legerit sive habuerit, statim in excommunicationis sententiam incurrat. Qui vero libros alio nomine interdictos legerit, aut habuerit, praeter peccati mortalis reatum, quo afficitur, iudicio episcoporum severe puniatur.

BULLA S. D. N. PII, DIVINA PROVIDENTIA PAPAE QUARTI.

Approbatio indicis librorum prohibitorum cum regulis firmatis per Patres a S. concilio Tridentino deputatos; et prohibitio hos libros habendi et legendi.

Pius Papa IV., ad futuram rei memoriam.

Dominici gregis custodiae Domino disponente praepositi, vigilis more pastoris non desistimus ipsi gregi ab imminentibus
 III periculis quanta maxima possumus cura et diligentia praecavere, ne propter negligentiam nostram pereant oves, quae pretiosissimo Domini nostri Iesu Christi sanguine sunt redemptae. Etsi autem quae ad fidei veritatem patefaciendam et ad horum temporum haereses confutandas pertinebant in oecumenico et generali concilio Tridentino sancti Spiritus assistente gratia nuper adeo enucleata ac definita fuerunt, ut facile iam sit unicuique sanam catholicamque doctrinam a falsa adulterinaque internoscere; tamen, quum librorum ab haereticis editorum lectio non modo simpliciores homines corrumpere soleat, verum saepe etiam doctos eruditosque in varios errores et a veritate fidei catholicae alienas opiniones inducere, huic quoque rei esse duximus providendum.

Quum autem aptissimum ei malo remedium esse sciremus, si componeretur atque ederetur index sive catalogus librorum, qui vel haeretici sint, vel de haeretica pravitate suspecti, vel certe moribus et pietati noceant, id negotium ad sacram Tridentinam synodum reieceramus; ea vero ex tanta episcoporum et aliorum doctissimorum virorum copia delegit ad eum conficiendum indicem multos cum doctrina tum iudicio insignes praelatos ex omnibus fere nationibus. Qui quidem non sine maximo labore plurimisque vigiliis eum indicem tandem Deo iuvante perfecerunt, adhibitis etiam in concilium lectissimis quibusdam theologis. Peracto autem concilio, quum ex ipsius

synodi decreto is index nobis oblatus fuisset, ut ne ante ederetur, quam a nobis approbatus fuisset, nos doctissimis quibusdam probatissimisque praelatis eum accuratissime legendum examinandumque tradidimus, et ipsi etiam legimus.

Quum igitur eum magno studio, acri iudicio, diuturna cura confectum, et praeterea commodissime digestum esse cognoverimus: Nos saluti animarum consulere, eamque ob causam providere cupientes, ne libri et scripta cuiuscunque generis, quae in eo improbantur sive ut haeretica, sive ut de haeretica pravitate suspecta, sive ut pietati ac morum honestati inutilia, aut aliqua correctione saltem indigentia, posthac a Christi fidelibus le-³⁴⁷gantur, ipsum indicem una cum regulis ei praepositis auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus, imprimique ac divulgari, et ab omnibus universitatibus catholicis, ac quibuscunque aliis ubique suscipi, easque regulas observari mandamus atque decernimus; inhibentes omnibus et singulis, tam ecclesiasticis personis saecularibus et regularibus, cuiuscunque gradus, ordinis et dignitatis sint, quam laicis quocunque honore ac dignitate praeditis, ne quis contra earum regularum praescriptum aut ipsius prohibitionem indicis libros ullos legere habereve audeat.

Si quis autem adversus eas regulas prohibitionemque fecerit, is quidem, qui haeticorum libros vel cuiusvis auctoris scripta propter haeresim vel falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita legerit habueritve, ipso iure in excommunicationis poenam incidat, eamque ob causam in eum tanquam de haeresi suspectum inquiri et procedi liceat, praeter alias poenas super hoc ab apostolica sede sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de causa prohibitos legerit habueritve, praeter peccati mortalis reatum episcoporum arbitrio severe se noverit puniendum; non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis contrariis quibuscunque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sede sit indultum, ne excommunicari possint per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem.

Ut haec autem ad omnium notitiam perveniant, neve quis excusatione ignorationis uti possit, volumus et mandamus, ut hae literae per aliquos nostrae curiae cursores in basilica Vaticana principis Apostolorum, et in ecclesia Lateranensi tunc, quum in eis populus, ut missarum solennibus intersit, congregari solet, palam et clara voce recitentur, et postquam reci-

348 tatae fuerint, ad valvas earum ecclesiarum, itemque Cancellariae apostolicae, et in loco solito Campi Florae affigantur, ibique, ut legi et omnibus innotescere possint, aliquantisper relinquantur. Quum autem inde amovebuntur, earum exempla in iisdem locis affixa remaneant. Nos enim per recitationem hanc, publicationem et affixionem omnes et singulos, qui his literis comprehenduntur, post tres menses a die publicationis et affixionis earum numerandos, volumus perinde adstrictos et obligatos esse, ac si ipsismet illae editae lectaeque fuissent. Transumptis quoque earum, quae manu alicuius publici notarii scripta subscriptave, et sigillo ac subscriptione alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munita fuerint, fidem sine ulla dubitatione haberi mandamus atque decernimus.

Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris die 24. Martii MDLXIV., Pontificatus nostri anno V.

Antonius Florebellus Lavellinus.

CONSTITUTIONES

EX ANTIQUO IURE DESUMPTAE ET PER CONCILIIUM TRIDENTINUM MEMORATAE VEL AB IPSO SPECIATIM INNOVATAE.

CONCILIIUM CARTHAGINENSE.

Ex Decreti parte I., Dist. XLI., cap. 7.

(Sess. XXV. de ref. cap. 1.)

Episcopus vilem supellectilem et mensam, ac victum pauperem habeat, et dignitatis suae auctoritatem fide et vitae meritis quaerat. Hospitium quoque non longe ab ecclesia habeat.

CONCILIIUM CHALCEDONENSE.

Ex Decreti parte I., Dist. LXX., cap. 1.

(Sess. XXIII. de ref. cap. 16.)

350 Neminem absolute ordinari presbyterum, vel diaconum, vel quemlibet in ecclesiastica ordinatione constitutum, nisi manifeste in ecclesia civitatis sive possessionis, aut in martyrio, aut in monasterio, qui ordinatur, mereatur ordinationis publicatae vocabulum. Eos autem, qui absolute ordinantur, decrevit sancta synodus vacuam habere manus impositionem,

et nullum tale factum valere ad iniuriam ipsius, qui eum ordinavit.

ALEXANDER III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. I. Decretalium, tit. VI. de electione et electi potestate, c. 7.
(Sess. VII. de ref. cap. 1.)

Quum in cunctis sacris ordinibus et ecclesiasticis ministeriis sint aetatis maturitas, gravitas morum et literarum scientia inquirendae, multo fortius in episcopo haec oportet inquiri, qui, ad aliorum curam positus, in se ipso debet ostendere, qualiter alios in domo Dei oporteat conversari. Ea propter, ne quod de quibusdam pro necessitate temporis factum est trahatur a posteris in exemplum, praesenti decreto statuimus, ut nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam trigesimum annum aetatis exegerit, et de legitimo matrimonio sit natus; qui etiam vita et scientia commendabilis demonstretur.

ALEXANDER III.

Ibid. §. *Inferiora*.
(Sess. XXIV. de reform. c. 12.)

Inferiora etiam ministeria, ut puta decanatum, archidiaconatum, et alia, quae curam animarum habent annexam, nullus omnino suscipiat, sed nec parochialis ecclesiae regimen, nisi qui iam vigesimum quintum annum aetatis attigerit, et scientia et moribus commendandus existat. Quum autem assumptus fuerit, si archidiaconus in diaconum, et decanus et reliqui admoniti non fuerint praefixo a canonibus tempore in presbyteros ordinati, et ab isto removeantur officio, et alii conferatur, qui et velint et possint illud convenienter implere. Nec prosit eis appellationis refugium, si forte in constitutionis 351 istius transgressionem per appellationem voluerint se tueri. Hoc sane non solum de promovendis, sed etiam de his, qui iam promoti sunt, si canones non obsistant, praecipimus observari.

ALEXANDER III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. III. Decretalium, tit. IV. de clericis non residentibus, c. 3.
(Sess. VII. de ref. cap. 3.)

Quia nonnulli, modum avaritiae non ponentes, dignitates diversas ecclesiasticas et plures ecclesias parochiales contra sacrorum canonum instituta nituntur accipere, ut, quum unum officium vix implere sufficiant, stipendia sibi vindicent plurimorum, ne id de cetero fiat districtius inhibemus. Quum

igitur ecclesia vel ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quaeratur, quae residere in loco, et curam eius per se ipsam valeat exercere. Quodsi aliter actum fuerit, et qui receperit quod contra sacros canones accepit amittat, et qui dederit largiendi potestate privetur.

ALEXANDER III.

Ex lib. III. Decretal., tit. XLVIII. de ecclesiis aedificandis vel reparandis, c. 3.

(Sess. XXI. de reform. cap. 4.)

Ad audientiam nostram noveris pervenisse, quod villa, quae dicitur H., tantum perhibetur ab ecclesia parochiali distare, ut tempore hiemali, quum pluviae inundant, non possint
 352 parochiani sine magna difficultate ipsam adire; unde non valent congruo tempore ecclesiasticis interesse officiis. Quia igitur dicta ecclesia ita dicitur redditibus abundare, quod, praeter illius villae proventus, minister illius convenienter valet sustentationem habere, mandamus, quatenus, si res ita se habet, ecclesiam ibi aedifices, et in ea sacerdotem, sublato appellationis obstaculo, ad praesentationem rectoris ecclesiae maioris cum canonico fundatoris assensu instituas, ad sustentationem suam eiusdem villae obventiones ecclesiasticas percepturum; providens tamen, ut competens in ea honor pro facultate loci matri-
 ci servetur, quod quidem fieri posse videtur, quum eiusdem villae dominus viginti acras terrae frugiferae velit ad usus sacerdotis conferre. Si vero persona matri-
 cis ecclesiae virum idoneum praesentare distulerit, vel opus illud voluerit impedire, tu nihilominus facias idem opus ad perfectionem deduci, et virum bonum, appellationis cessante diffugio, instituere non omittas.

BONIFACIUS VIII.

Ex Sexto Decretalium lib. I., tit. III. de rescriptis, c. 11.

(Sess. XXV. de reform. cap. 10.)

Statutum, quod circa iudices a sede apostolica deputandos nuper edidimus, quum quaedam contenta in eo, quae pro communi utilitate credebantur inducta (sicut experientia docuit), tendere dignoscantur ad noxam, sanctione praesenti, quam irrefragabiliter observari mandamus, suadente utilitate in melius duximus reformandum. Sancimus igitur, ut nullis, nisi dignitate praeditis, aut personatum obtinentibus, seu ecclesiarum cathedralium canonicis, causae auctoritate literarum

sedis apostolicae vel legatorum eius de cetero committantur; nec audiantur alibi, quam in civitatibus vel locis insignibus, 353 ubi possit commode copia peritorum haberi.

BONIFACIUS VIII.

Ex Sexto Decretalium lib. III., tit. II. de clericis coniugatis, c. un.
(Sess. XXIII. de ref. c. 6.)

Clerici, qui cum unicis et virginibus contraxerunt, si tonsuram et vestes deferant clericales, privilegium retineant canonis ab Innocentio secundo praedecessore nostro editi in favorem totius ordinis clericalis [c. 29. C. XVII. qu. 4.]. Et quum iuxta Parisiense concilium [c. 2. X. de foro comp. II. 2.] nullus clericus distringi debeat aut condemnari a iudice saeculari, praesenti declaramus edicto, huiusmodi clericos coniugatos pro commissis ab eis excessibus vel delictis trahi non posse criminaliter aut civiliter ad iudicium saeculare, nec ab ipsis saecularibus iudicibus eos debere personaliter vel etiam pecunialiter (ne per unam viam concedatur eisdem iudicibus quod per aliam denegatur) ullatenus condemnari. In ceteris autem, vel nisi, ut praemittitur, tonsuram vel vestem deferant clericales, etiam in praemissis eos gaudere nolumus privilegio clericali.

BONIFACIUS VIII.

Ex Sexto Decretalium lib. III., tit. III. de clericis non residentibus in ecclesia vel praebenda, c. un.
(Sess. XXIV. de ref. c. 12.)

Consuetudinem, quae in quibusdam partibus inolevit, quae canonici et alii beneficiati seu clerici cathedralium et aliarum collegiatarum ecclesiarum distributiones quotidianas (quae 354 alias manualia beneficia seu victualia nuncupantur, et tantum residentibus tribuuntur), qualitercunque in civitatibus seu aliis locis, in quibus ipsae consistunt ecclesiae, sint praesentes, licet divinis officiis non intersint, ex integro percipiunt, ac si continuo in ipsis ecclesiis in eisdem officiis deservirent, penitus improbantes, statuimus, ut distributiones ipsae quotidianae, in quibuscunque rebus consistent, canonicis ac aliis beneficiatis, et clericis ecclesiarum ipsarum, qui eisdem officiis in ipsis ecclesiis adfuerint, tribuantur iuxta ecclesiae cuiuslibet ordinationem rationabilem iam factam, seu etiam faciendam. Qui vero aliter de distributionibus ipsis quicquam receperit, (exceptis illis, quos infirmitas seu iusta et rationabilis corporalis necessitas, aut evidens ecclesiae utilitatis excusaret), rerum sic

receptarum dominium non acquirat, nec faciat eas suas; immo ad omnium restitutionem, quae contra huiusmodi constitutionem nostram receperit, teneatur. De distributionibus etiam pro defunctorum anniversariis largiendis idem decernimus observandum.

BONIFACIUS VIII.

Ex Sexto Decretalium lib. III., tit. XVI. de statu regularium, c. un.
(Sess. XXV. de regul. et monial. cap. 5.)

Periculoso et detestabili quarundam monialium statui, (quae honestatis laxatis habenis, et monachali modestia sexusque verecundia impudenter abiectis, extra sua monasteria nonnunquam per habitacula saecularium personarum discurrunt, et frequenter intra eadem monasteria personas suspectas admittunt, in illius, cui suam integritatem voluntate spontanea devoverunt, gravem offensam, religionis opprobrium et scandalum plurimorum), providere salubriter cupientes, praesenti constitutione perpetuo irrefragabiliter valitura sancimus, universas et singulas moniales praesentes atque futuras, cuiuscunque religionis sint vel ordinis, in quibusbet mundi partibus existentes, sub perpetua in suis monasteriis debere de cetero permanere clausura, ita, quod nulli earum religionem tacite vel expresse professae sit vel esse valeat quacunque ratione vel causa, (nisi forte tanto et tali morbo evidenter earum aliquam laborare constaret, quod non posset cum aliis absque gravi periculo seu scandalo commorari), monasteria ipsa deinceps egrediendi facultas, nullique aliquatenus inhonestae personae, nec etiam honestae, (nisi rationabilis et manifesta causa existat, ac de illius, ad quem pertinuerit, speciali licentia,) ingressus vel accessus pateat ad easdem, ut sic a publicis et mundanis conspectibus separatae, omnino servire Deo valeant liberius, et lasciviendi opportunitate sublata eidem corda sua et corpora in omni sanctimonia diligentius custodire. Sane ut hoc salutare statutum commodius valeat observari, districtius inhibemus, ne in monasteriis ordinum non mendicantium aliquae recipiantur de cetero in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum monasteriorum bonis sive proventibus absque penuria sustentari; si secus actum fuerit, irritum decernentes.

Verum quando abbatissa vel priorissa cuiusvis monasterii pro feudo, quod monasterium ipsum tenet ab aliquo principe seu domino temporali, sibi debet homagium vel fidelitatis sacramentum praestare, (nisi quod per procuratorem illud

praestet, possit efficere apud eum), de monasterio cum honesta et decenti societate exire poterit eo casu licenter; homagio facto, quamprimum commode poterit, seu fidelitatis praestito sacramento, ad ipsum monasterium e vestigio reversura sic, quod in fraudem residentiae sive morae claustralis nihil fiat omnino.

Porro ne moniales causam seu occasionem habeant evagandi, principes saeculares ac alios dominos temporales rogamus, requirimus et obsecramus per viscera misericordiae Iesu Christi, eisdem in remissionem peccaminum nihilominus suas³⁵⁶ dentes, quod abbatissas ipsas et priorissas, ac moniales quascunque, monasteriorum suorum curam, administrationem negotiave gerentes, quibuscunque nominibus censeantur, per procuratores in suis tribunalibus seu curiis litigare permittant, ne pro constituendis procuratoribus, (qui adornati in aliquibus partibus nuncupantur), seu aliis eiusmodi easdem oporteat evagari. Si qui vero contra praesumpserint, exhortationi huiusmodi rationabili atque sanctae obtemperare nolentes, quum sit iuri contrarium, quod mulieres (praesertim religiosae) per se ipsas litigare cogantur, et a via deviet honestatis, et periculum animarum inducat, ad hoc per suos ordinarios ecclesiasticos censura ecclesiastica compellantur. Episcopis autem et aliis praelatis superioribus et inferioribus quibuscunque iniungimus, quod et ipsi causas seu negotia, quae praefatae moniales habebunt agere, coram ipsis, aut in curiis eorundem, sive sint homagia, fidelitatis sacramenta, lites, vel quicquid aliud, ipsa per procuratores earum fieri faciant et tractari.

Et quoniam parum esset condere iura, nisi essent qui ea executioni debite demandarent, patriarchis, primatibus, archiepiscopis et episcopis universis districte in virtute sanctae obedientiae, sub obtestatione divini iudicii et interminatione maledictionis aeternae praecipiendo mandamus, quatenus eorum quilibet in civitate ac dioecesi propria in monasteriis monialium sibi ordinario iure subiectis sua, in iis vero, quae ad Romanam immediate spectant ecclesiam, sedis apostolicae auctoritate; abbates vero et alii tam exempti praelati ecclesiarum, monasteriorum et ordinum quorumcunque, in monasteriis huiusmodi sibi subiectis de clausura convenienti, ubi non est, ipso-
rum monasteriorum expensis et fidelium eleemosynis, quas ad hoc procurent diligentius faciendas, et de ipsis monialibus includendis, quam primum commode poterunt providere, procu-

rent, si divinae ac nostrae indignationis voluerint acrimoniam evitare; contradictores atque rebelles per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, invocato ad hoc
 357 (si opus fuerit) auxilio brachii saecularis. Per hoc autem in monasteriis exemptis ordinarii locorum quoad alia nullam sibi credant iurisdictionem vel potestatem aliquatenus attributam.

CLEMENS V. IN CONCILIO VIENNENSI.

Ex Clementinis lib. I., tit. VI. de aetate et qualitate et ordine praeficiendorum, cap. 2.

(Sess. XXII. de reform. cap. 4.)

Ut ii, qui divinis in cathedralibus vel collegiatis, saecularibus vel regularibus ecclesiis sunt mancipati officiis, vel mancipabuntur in posterum, ad suscipiendos sacros ordines propensius inducantur, statuimus, ut nullus de cetero in huiusmodi ecclesiis vocem in capitulo habeat, (etiamsi hoc sibi ab aliis libere concedatur), nisi saltem in subdiaconatus ordine fuerit constitutus. Illi vero, qui dignitates, personatus, officia vel praebendas, quibus certi ordines sunt annexi, pacifice nunc obtinent in eisdem ecclesiis, vel obtinuerint in futurum, nisi (iusto impedimento cessante) ad huiusmodi ordines se promoveri fecerint intra annum, ex tunc, donec ad eos promoti fuerint, nullo modo vocem in capitulo habeant earundem; ipsisque distributionum, quae dantur iis, qui certis horis intersunt, pars dimidia subtrahatur, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus vel statutis. Poenis aliis, quae contra tales promoveri ad ordines recusantes statuuntur in iure, nihilominus in suo robore permansuris.

358

CLEMENS V. IN CONCILIO VIENNENSI.

Ex Clementinis lib. III., tit. I. de vita et honestate clericorum, c. 2.

(Sess. XIV. de reform. cap. 6.)

Quoniam qui abiectis vestibus proprio congruentibus ordini alias assumere, et in publico portare rationabili causa cessante praesumit, professorum illius ordinis praerogativa se reddit indignum, praesenti constitutione sancimus, quod quicumque clericus virgata vel partita veste publice utetur, (nisi causa rationabilis subsit), si beneficiatus exstiterit, per sex menses a perceptione fructuum beneficiorum, quae obtinet, sit eo ipso suspensus; si vero beneficiatus non fuerit, in sacris tamen ordinibus citra sacerdotium constitutus, per idem tem-

pus reddatur eo ipso inhabilis ad ecclesiasticum beneficium obtinendum.

Idem quoque censemus de clericis aliis, vestem talarem simul et tonsuram publice deferentibus clericalem. Dignitatem vero, personatum seu beneficium aliud obtinens, cui cura immineat animarum, nec non ceteri in sacerdotio constituti, ac religiosi quilibet, quos oportet per decentiam habitus extrinseci morum intrinsecam honestatem ostendere, si (praeterquam ex causa rationabili) publice vestem ferant huiusmodi, aut infulam seu pileum lineum publice portent in capite, sint eo ipso, beneficiati videlicet, a perceptione fructuum beneficiorum, quae obtinent, suspensi per annum. Ceteri vero sacerdotes et religiosi quilibet per idem tempus reddantur inhabiles ad quodcunque beneficium ecclesiasticum obtinendum. Sed et tales et ceteri quicumque clerici utentes epitogio seu tabardo foderato usque ad oram, et ita brevi, quod vestis inferior notabiliter videatur, epitogium ipsum saeculares clerici et religiosi administrationem habentes teneantur intra mensem dare pauperibus; ceteri vero religiosi administrationem 359 habentes intra idem tempus illud teneantur suis superioribus assignare, in pios usus aliquos convertendum. Alioquin beneficiati suspensionis, ceteri vero inhabilitatis poenas praedictas per idem tempus se noverint incurrisse.

Huic insuper adiicimus sanctioni, ut clerici, praesertim beneficiati, caligis scacatis, rubeis aut viridibus publice non utantur.

CLEMENS V. IN CONCILIO VIENNENSI.

Ex Clementinis lib. III., tit. XI. de religiosis domibus, cap. 2.

(Sess. VII. de reform. cap. 15, et Sess. XXV. de reform. cap. 8.)

Quia contingit interdum, quod xenodochiorum, leprosariarum, eleemosynariarum seu hospitalium rectores, locorum ipsorum cura postposita, bona, res et iura ipsorum interdum ab occupatorum et usurpatorum manibus excutere negligunt, quinimmo ea collabi et deperdi, domos et aedificia ruinis deformari permittunt, et non attento, quod loca ipsa ad hoc fundata et fidelium erogationibus dotata fuerunt, ut pauperes infectique lepra reciperentur inibi, et ex proventibus sustentarentur illorum, id reanuunt inhumaniter facere, proventus eosdem in usus suos damnablem convertentes, quum tamen ea, quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad

alium (salva quidem sedis apostolicae auctoritate) converti: nos incuriam et abusum huiusmodi detestantes, hoc sacro concilio approbante sancimus, ut ii, ad quos id de iure vel statuto in ipsorum fundatione locorum apposito, aut ex consuetudine praescripta legitime, vel privilegio sedis apostolicae pertinet, loca ipsa studeant in praedictis omnibus salubriter reformare, ac occupata, deperdita et alienata indebite in statum reduci debitum faciant, et ad ipsarum miserabilium personarum receptionem et sustentationem debitam iuxta facultates et proventus locorum ipsorum rectores praedictos compellere non omittant. In quo si forte commiserint negligentiam vel defectum, ordinariis locorum iniungimus, ut, etiamsi pia loca praedicta exemptionis privilegio munita consistant, per se ipsos vel alios impleant omnia praemissa et singula, et rectores eosdem utique non exemptos propria, exemptos vero et alios privilegiatos apostolica ad id auctoritate compellant; contradictores, cuiuscunque status aut conditionis existant, aut praebentes eisdem circa praemissa consilium, auxilium vel favorem, per censuram ecclesiasticam et aliis iuris remediis compescendo; nullum tamen per hoc exemptionibus seu privilegiis ipsis quoad alia praeiudicium generando. Ut autem praemissa promptius observentur, nullus ex locis ipsis saecularibus clericis in beneficium conferatur, etiamsi de consuetudine (quam reprobamus penitus) hoc fuerit observatum, nisi in illorum fundatione secus fuerit constitutum, seu per electionem sit de rectore locis huiusmodi providendum. Sed eorum gubernatio viris providis, idoneis et boni testimonii committatur, qui sciant, velint et valeant loca ipsa, bona eorum ac iura utiliter regere, et eorum proventus et redditus in personarum usum miserabilium fideliter dispensare, et quos in usus alios bona praedicta convertere praesumptio verisimilis non existat; in quibus sub obtestatione divini iudicii, illorum, ad quos dictorum locorum commissio pertinet, conscientias oneramus. Illi etiam, quibus dictorum locorum gubernatio seu administratio committetur, ad instar tutorum et curatorum iuramentum praestare, ac de locorum ipsorum bonis inventaria conficere, et ordinariis, seu aliis, quibus subsunt loca huiusmodi, vel deputandis ab eis, annis singulis de administratione sua teneantur reddere rationem. Quod si secus a quoquam fuerit attentatum, collationem, provisionem seu ordinationem ipsam carere decernimus omni robore firmitatis. Praemissa vero ad hospitalia militarium ordinum aut religiosorum etiam aliorum extendi minime volumus.

Quorum tamen hospitalium rectoribus in sanctae obedientiae virtute mandamus, ut in illis secundum suorum ordinum instituta et antiquas observantias providere pauperibus, et hospitalitatem debitam in illis tenere procurent; ad quod per superiores eorum arcta districtione cogantur, statutis aut consuetudinibus quibuscumque non obstantibus in praemissis. Ceterum nostrae intentionis existit, quod, si quae hospitalia, altare vel altaria, et coemeterium ab antiquo habentia, et presbyteros celebrantes, et sacramenta ecclesiastica pauperibus ministrantes, seu in parochiales rectores consueverint in illis exercere, praemissa antiqua consuetudo servetur quoad exercenda et ministranda spiritualia supradicta.

EUGENIUS IV.

Ex lib. V. Extravagantium communium, tit. VII. de privilegiis, cap. 3.
(Infirmatur Sess. XXIII. de reform. cap. 1. et Sess. XXIV. de reform. cap. 11.)

Divina in eminenti sedis apostolicae specula disponente clementia constituti ad ea libenter intendimus, per quae officiales praedictae sedis obsequiis eius (ad quam veluti fidelium omnium matrem pro animarum salute quaerenda et iustitia prosequenda de diversis mundi partibus confluit multitudo,) tutius et quietius se promptiores valeant exhibere. Hinc est, quod nos ex certis rationabilibus causis moti, etiam nonnullorum praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, districtius inhibemus locorum ordinariis, nec non commissariis et delegatis eorum, ceterisque universis et singulis, quacumque potestate et auctoritate praefulgeant, cuiuscumque dignitatis, gradus vel ³⁶² praeeminentiae fuerint, ne contra officiales praefatos, quocumque nomine nuncupentur, in nostris et dictae sedis obsequiis nunc et pro tempore existentes, nec non quoscumque alios pro suis, et eorum causis vel negotiis prosequendis ad sedem praedictam venientes, ac in ea (durante negotiorum et causarum huiusmodi prosecutione) moram trahentes, et recedentes ab eadem, procedere, aut in eos excommunicationis, suspensionis vel interdicti, aut privationis officiorum aut beneficiorum, seu quamvis aliam sententiam promulgare praesumant.

Nos enim omnes et singulos processus et sententias contra tenorem et mentem nostrae inhibitionis huiusmodi latas et habitas, et in posterum habendas ac etiam promulgandas, et quaecumque inde secuta, declaramus nulla, irrita et inania, nulliusque exstitisse vel existere roboris vel momenti. Nec non quicquid in contrarium a quoquam, quavis auctoritate,

scienter vel ignoranter attentatum forsitan est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, etiam decernimus irritum et inane, et nihilominus in omnes et singulos ordinarios, et officiales, commissarios, delegatos eorum, qui se de dignitatibus ac beneficiis ecclesiasticis quibuscunque officialium aut negotia huiusmodi apud dictam sedem prosequentium praedictorum, eos illis forsitan privando, atque privatos decernendo seu declarando, vel cuiuscunque privato praetextu illa personis aliis conferendo, seu de illis in eos quomodolibet se intromittendo, tam in dantes quam in recipientes excommunicationis, suspensionis et interdicti latas sententias promulgamus, quas volumus eos ipso facto incurrere; a qua quidem excommunicationis sententia absolvi nequeant, nisi a nobis vel per nos deputandis, praeterquam in mortis articulo constituti.

363 Praemissa autem a die affixionis praesentium ad valvas basilicae principis Apostolorum de Urbe ex certa scientia quoscunque ligare volumus et arctare. Non obstantibus apostolicis, et quibuscunque generalibus aut provincialibus aut synodalibus conciliis, edictis, constitutionibus, ordinationibus et apostolicis privilegiis, per quae effectus praesentium impediri posset quomodolibet vel differri, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus habenda esset in praesentibus mentio specialis, et quae praesentibus volumus habere pro sufficienter expressis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo, etc. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis dominicae 1432. octavo Idus Martii, Pontificatus nostri secundo.

GREGORIUS X. IN CONCILIO LUGDUNENSI.

Ex Sexto Decretalium lib. I., tit. VI. de electione et electi potestate, cap. 14.

(Sess. VII. de reform. cap. 3.)

Licet canon, a felicitis recordationis Alexandro Papa III. praedecessore nostro editus, inter cetera statuerit, ut nullus regimen ecclesiae parochialis suscipiat, nisi vigesimum quintum aetatis annum attigerit, ac scientia et moribus commendandus existat, quodque talis ad regimen assumptus huiusmodi, si monitus non fuerit praefixo a canonibus tempore in presbyterum ordinatus, a regiminis eiusdem amoveatur officio, et alii conferatur; quia tamen in observatione canonis memorati se multi exhibent negligentes: nos periculosam illorum negligentiam volentes iuris executione suppleri, praesenti decreto statuimus, ut nullus ad regimen parochialis ecclesiae as-

sumatur, nisi sit idoneus moribus, scientia et aetate; decernentes, collationes de parochialibus ecclesiis iis, qui non attigerint vigesimum quintum annum, de cetero faciendas viribus omnino carere. Is etiam, qui ad huiusmodi regimen assumetur, ut gregis sibi crediti diligentius curam quaerere possit, in parochiali ecclesia, cuius rector is exstiterit, residere personaliter teneatur, et intra annum, a sibi commissi regiminis tempore numerandum, se faciat ad sacerdotium promoveri. Quod si intra idem tempus promotus non fuerit, ecclesia sibi ³⁶⁴ commissa (nulla etiam praemissa monitione) sit praesentis constitutionis auctoritate privatus. Super residentia vero, ut praemittitur, facienda possit ordinarius gratiam dispensationis ad tempus facere, prout causa rationabilis id exposcit.

GREGORIUS X. IN CONCILIO LUGDUNENSI.

Ex Sexto Decretalium lib. I., tit. XVI. de officio ordinarii, cap. 3.

(Sess. VII. de reform. cap. 5.)

Ordinarii locorum subditos suos plures dignitates vel ecclesias, quibus animarum cura imminet, obtinentes, seu personatum aut dignitatem cum alio beneficio, cui cura similis est annexa, districte compellant dispensationes, auctoritate quarum huiusmodi ecclesias, personatus seu dignitates canonice tenere se asserunt, intra tempus pro facti qualitate ipsorum ordinariorum moderandum arbitrio exhibere. Quod si forte iusto impedimento cessante nullam dispensationem intra idem tempus contigerit exhiberi, ecclesiae beneficia, personatus seu dignitates, quae sine dispensatione aliqua eos ipsos illicite detineri constabit, per eos, ad quos eorum collatio pertinet, libere personis idoneis conferantur. Ceterum si dispensatio exhibitae sufficiens evidenter appareat, exhibens nequaquam in beneficiis huiusmodi, quae canonice obtinet, molestetur. Provideat tamen ordinarius, qualiter nec animarum cura in eisdem ecclesiis, personatibus, seu dignitatibus negligatur, nec beneficia ipsa debitis obsequiis defraudentur. Si vero de dispensationis exhibitae sufficientia dubitetur, super hoc erit ad sedem apostolicam recurrendum, cuius est aestimare, quem modum sui beneficii esse velit. In conferendis insuper personatibus et dignitatibus et aliis beneficiis, curam habentibus ani- ³⁶⁵ marum annexam, iidem ordinarii diligentiam illam observent, ut personatum, dignitatem vel aliud beneficium, similem curam habens animarum, alicui plura similia obtinenti non ante conferre praesumant, quam eis super obtentis dispensatio

evidenter sufficiens ostendatur; qua etiam ostensa ita demum ad collationem procedi volumus, si appareat per eandem, quod is, cui est collatio facienda, huiusmodi personatum, dignitatem vel beneficium retinere libere valeat cum obtentis, vel si ea, quae sic obtinet, libere ac sponte resignet. Aliter autem de personatibus, dignitatibus et beneficiis talibus facta collatio nullius penitus sit momenti.

GREGORIUS X. IN CONCILIO LUGDUNENSI.

Ex Sexto Decretalium lib. III., tit. XX. de censibus, exactionibus et procurationibus, cap. 2.

(Sess. XXIV. de reform. cap. 3.)

Exigit perversorum audacia, ut non simus sola delictorum prohibitionem contenti, sed etiam poenam delinquentibus imponamus. Constitutionem itaque felicis recordationis Innocentii Papae IV. praedecessoris nostri, editam super non recipiendis in pecunia procurationibus, ac super receptione munerum visitantibus, eorumque familiaribus interdicta, quam multorum fertur temeritas praeterire, volentes inviolabiliter observari, eam decernimus poenae adiectione iuvandam; statuantes, ut universi et singuli, qui ob procurationem sibi ratione visitationis debitam exigere pecuniam, vel etiam a volente recipere, vel alias constitutionem ipsam recipiendo munera, sive visitationis officio non impenso procurationem in victualibus, aut aliquid aliud procurationis occasione, violare praesumpserint, duplum eius, quod receperint ecclesiae, a qua id receptum fuerit, intra mensem reddere teneantur. Alioquin ex tunc patriarchae, archiepiscopi, episcopi, duplum ipsum
 36 ultra praedictum tempus restituere differentes, ingressum sibi ecclesiae sentiant interdictum. Inferiores vero ab officio et beneficio noverint se suspensos, quousque de duplo huiusmodi gravatis ecclesiis plenariam satisfactionem impendant, nulla eis in hoc dantium remissione, liberalitate seu gratia valitura.

INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. I. Decretalium, tit. XXXI. de officio iudicis, cap. 15.

(Sess. V. de reform. cap. 2.)

Inter cetera, quae spectant ad salutem populi Christiani, pabulum verbi Dei permaxime noscitur sibi esse necessarium, quia sicut corpus materiali, sic anima spiritali cibo nutritur eo, quod non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo,

quod procedit de ore Dei. Unde, quum saepe contingat, quod episcopi propter occupationes multiplices, vel invaletudines corporales, aut hostiles incursiones, seu occasiones alias, (ne dicamus defectum scientiae, quod in eis est reprobandum omnino, nec de cetero tolerandum,) per se ipsos non sufficiunt ministrare populo verbum Dei, maxime per amplas dioeceses et diffusas: generali constitutione sancimus, ut episcopi viros idoneos ad sanctae praedicationis officium salubriter exsequendum assumant, potentes in opere et sermone, qui plebes sibi commissas vice ipsorum, quum per se idem nequiverint, sollicito visitantes, eas verbo aedificent et exemplo, quibus ipsi, quum indiguerint, necessaria ministrent, ne pro necessariorum defectu compellantur desistere ab incepto. Unde praecipimus tam in cathedralibus quam in aliis conventualibus ecclesiis viros idoneos ordinari, quos episcopi possint coadiutores et cooperatores habere, non solum in praedicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus, et poenitentiis iniungendis, ac ceteris, quae ad salutem pertinent animarum. Si ³⁶⁷ quis autem hoc neglexerit adimplere, districtae subiaceat ultioni.

INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. III. Decretalium, tit. V. de praebendis et dignitatibus, c. 28.

(Sess. VII. de reform. cap. 4.)

De multa providentia fuit in Lateranensi concilio prohibitum, ut nullus diversas dignitates ecclesiasticas, vel plures ecclesias parochiales reciperet contra sacrorum canonum instituta; alioquin recipiens sic acceptam amitteret, et largiendi potestate conferens privaretur. Quia vero propter praesumptiones et quorundam cupiditates nullus hactenus aut rarus de praedicto statuto fructus provenit, nos evidentius et expressius occurrere cupientes, praesenti decreto statuimus, ut quicumque receperit aliquod beneficium curam habens animarum annexam, si prius tale beneficium habebat, eo sit ipso iure privatus; et si forte illud retinere contenderit, etiam alio spoliatur. Is quoque, ad quem prioris spectat donatio, illud post receptionem alterius libere conferat, cui merito viderit conferendum, et si ultra sex menses conferre distulerit, non solum ad alios secundum Lateranensis concilii statutum eius collatio devolvatur, verum etiam tantum de suis cogatur proventibus in utilitatem ecclesiae, cuius est illud beneficium, assignare, quantum a tempore vacationis ipsius constiterit esse perceptum. Hoc idem in personatibus esse decernimus observandum, ad-

dentes, ut in eadem ecclesia nullus plures dignitates aut personatus habere praesumat, etiam si curam non habeant animarum. Circa sublimes tamen et literatas personas, quae maioribus beneficiis sunt honorandae, quum ratio postulaverit, per sedem apostolicam poterit dispensari.

365

INNOCENTIUS III.

Ibid. cap. 29.

(Sess. VII. de reform. cap. 3.)

Grave nimis est et absurdum, quod quidam ecclesiarum praelati, quum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promovere, assumere non verentur indignos, quibus nec morum honestas, nec literarum scientia suffragatur, carnalitates sequentes affectum, non iudicium rationis; unde quanta ecclesiis damna proveniant, nemo sanae mentis ignorat. Volentes igitur huic morbo mederi, praecipimus, ut praetermissis indignis idoneos assumant, qui Deo et ecclesiis velint et valeant gratum impendere famulatum, fiatque de hoc in provinciali concilio diligens inquisitio annuatim ita, ut qui post primam et secundam correctionem fuerit repertus culpabilis, a beneficiis conferendis per ipsum concilium suspendatur, instituta in eodem concilio persona provida et honesta, quae suspensi suppleat defectum in beneficiis conferendis. Et hoc ipsum circa capitula, quae in his deliquerint, observetur. Metropolitani vero delictum superioris iudicio relinquatur ex parte concilii nunciandum. Ut autem haec salubris provisio plenior consequatur effectum, huiusmodi suspensionis sententia praeter Romani Pontificis auctoritatem aut proprii patriarchae minime relaxetur, ut in hoc quoque quatuor patriarchales sedes specialiter honorentur.

INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. III. Decretalium, tit. XXXV. de statu monachorum, c. 7.

(Sess. XXV. de regul. et monial. cap. 8.)

366

In singulis regnis sive provinciis fiat de triennio in triennium, salvo iure dioecesanorum pontificum, commune capitulum abbatum atque priorum abbates proprios non habentium, qui non consueverunt tale capitulum celebrare, ad quod universi conveniant praepeditionem canonicam non habentes, apud unum de monasteriis ad hoc aptum; hoc adhibito moderamine, ut nullus eorum plus quam sex evictiones et octo personas adducat. Advocent autem caritative in huius novitatis primor-

diis duos Cisterciensis ordinis abbates vicinos ad praestandum sibi consilium et auxilium opportunum, quum sint in huiusmodi capitulis celebrandis ex longa consuetudine plenius informati. Qui absque contradictione duos sibi de ipsis associant, quos viderint expedire. Ac ipsi quatuor praesint capitulo universo ita, quod ex hoc nullus eorum auctoritatem praelationis assumat, unde, quum expedierit, provida possint deliberatione mutari. Huiusmodi vero capitulum aliquot certis diebus continue iuxta morem Cisterciensis ordinis celebretur, in quo diligens habeatur tractatus de reformatione ordinis et observantia regulari; et quod statutum fuerit illis quatuor approbantibus, ab omnibus inviolabiliter observetur, omni excusatione et contradictione ac appellatione remotis, proviso nihilominus, ubi sequenti termino debeat capitulum celebrari. Et qui convenerint vitam ducant communem, et faciant proportionabiliter simul omnes communes expensas ita, quod, si non omnes potuerint in eisdem, saltem plures simul in diversis domibus commorentur. Ordinentur etiam in eodem capitulo religiosae ac circumspectae personae, quae singulas abbatias eiusdem regni sive provinciae non solum monachorum, sed etiam monialium, secundum formam sibi praefixam vice nostra studeant visitare, corrigentes et reformantes quae correctionis et reformationis officio viderint indigere, ita, quod, si rectorem loci cognoverint ab administratione penitus amovendum, denuncient episcopo proprio, ut illum amovere procuret; quod si non fecerit, ipsi visitatores hoc referant ad apostolicae sedis examen. Hoc ipsum regulares canonicos secundum ordinem suum volumus et praecipimus observare. Si vero in hac novitate quicquam difficultatis emergerit, quod per praedictas personas ne-
370
queat expediri, ad apostolicae sedis iudicium absque scandalo referatur, ceteris irrefragabiliter observatis, quae concordii fuerint deliberatione provisae.

Porro dioecesani episcopi monasteria sibi subiecta ita studeant reformare, ut, quum ad ea praedicti visitatores accesserint, plus in illis inveniant, quod commendatione, quam quod correctione sit dignum; attentissime praecaventes, ne per eos dicta monasteria indebitis oneribus aggraventur, quia sic volumus superiorum iura servari, ut inferiorum nolimus iniurias sustinere. Ad hoc districte praecipimus tam dioecesanis episcopis quam personis, quae praeerunt capitulis celebrandis, ut per censuram ecclesiasticam appellatione remota, compescant advocatos, patronos, vicedominos, rectores et con-

sules, magnates et milites, seu quoslibet alios, ne monasteria praesumant offendere in personis ac rebus. Et si forsitan offenderint, eos ad satisfactionem compellere non omittant, ut liberius et quietius omnipotenti Deo valeant famulari.

INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. IV. Decretalium, tit. III. de clandestina desponsatione, c. 3.
(Sess. XXIV. Decret. de reform. matrimonii, cap. 1.)

Quum inhibitio copulae coniugalis sit ultimis tribus gradibus revocata, eam in aliis volumus districte servari. Unde praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerendo, clandestina coniugia penitus inhibemus; prohibentes etiam, ne quis sacerdos talibus interesse praesumat. Quare specialem quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando statuimus, ut, quum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur, competenti termino praefinito, ut infra illum qui voluerit et valuerit legitimum impedimentum opponat, et ipsi presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat. Quum autem apparuerit probabilis coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis.

INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. V. Decretalium, tit. I. de accusationibus et inquisitionibus et denunciationibus, c. 24.
(Sess. XXIV. de reform. cap. 5.)

Qualiter et quando debeat praelatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum excessus, ex auctoritatibus novi et veteris testamenti colligitur evidenter, ex quibus postea processerunt canonicae sanctiones, sicut olim aperte distinximus, et nunc sacri approbatione concilii confirmamus. Legitur enim in evangelio, quod villicus ille, qui diffamatus erat apud dominum suum, quasi dissipasset bona ipsius, audivit ab illo¹⁾: *Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuae; iam enim non poteris villicare.* Et in Genesi Dominus ait²⁾: *Descendam, et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint.* Ex quibus auctoritatibus manifeste comprobatur, quod non solum quum subditus, verum etiam quum praelatus excedit, si per clamorem et famam ad aures

1) Luc. XVI. 2.   2) Gen. XVIII. 21.

superioris pervenerit, non quidem a malevolis et maledicis, sed a providis et honestis, nec semel tantum, sed saepe (quod clamor innuit et diffamatio manifestat) debet coram ecclesiae senioribus veritatem diligentius perscrutari, ut, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam feriat delinquentis, non tanquam sit auctor et iudex, sed quasi deferente fama vel denunciante clamore officii sui debitum exsequatur. Licet autem hoc sit observandum in subditis, diligentius tamen observandum est in praelatis, qui quasi signum sunt positi ad sagittam ¹⁾). Et quia non possunt omnibus complacere, quum ex officio teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, quin etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare, frequenter odium multorum incurrunt, et insidias patiuntur; ideo sancti Patres provide statuerunt, ut accusatio praelatorum non facile admittatur, ne concussis columnis corruat aedificium, nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsae, sed etiam malignae criminationi ianua praecludatur. Verum ita voluerunt providere praelatis, ne criminarentur iniuste, ut tamen caverent, ne delinquerent insolenter, contra morbum utrumque invenientes congruam medicinam, videlicet ut criminalis accusatio, quae ad diminutionem capitis (id est degradationem) intenditur, nisi legitima praecedat inscriptio, nullatenus admittatur. Sed quum super excessibus suis quisquam fuerit infamatus ita, ut iam clamor ascendat, qui diutius sine scandalo dissimulari non possit vel sine periculo tolerari, absque dubitationis scrupulo ad inquirendum et puniendum eius excessus, non ex odii fomite, sed caritatis procedatur affectu, quatenus, si fuerit gravis excessus, etsi non degradetur ab ordine, ab administratione tamen amoveatur omnino, quod est, secundum evangelicam sententiam, a villicatione villicum amoveri, qui non potest villicationis suae dignam reddere rationem. Debet igitur esse praesens is, contra quem facienda est inquisitio, nisi se per contumaciam absentaverit, et exponenda sunt ei illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, ut facultatem habeat defendendi se ipsum. Et non solum dicta, sed etiam nomina ipsa testium sunt ei, ut quid et a quo sit dictum appareat, publicanda; nec non exceptiones et replicationes legitimae admittendae, ne per suppressionem nominum infamandi, per exceptionum vero exclusionem deponendi falsum audacia praebeatur. Ad corrigendos itaque subditorum

---

1) Thren. III. 12.

373 excessus tanto diligentius debet praelatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret incorrectas; contra quos, ut de nostris excessibus taceatur, etsi tribus modis possit procedi, per accusationem videlicet, denunciationem et inquisitionem eorum, ut tamen in omnibus diligens adhibeatur cautela, ne forte per leve compendium ad grave dispendium veniatur, sicut accusationem legitime praecedere debet inscriptio, sic et denunciationem caritativa admonitio, et inquisitionem clamorosa insinuatio praevenire; illo semper adhibito moderamine, ut iuxta formam iudicii sententiae quoque forma dictetur. Hunc tamen ordinem circa regulares personas non credimus usquequaque servandum, quae, quum causa requirit, facilius et liberius a suis possunt administrationibus amoveri.

INNOCENTIUS III.

Ex lib. V. Decretalium, tit. XXXIII. de privilegiis et excess.
privileg. c. 16.

(Sess. XXIV. de reform. cap. 11.)

Quum capella ducis Burgundiae gaudere dicatur huiusmodi privilegio, quod nullus archiepiscopus vel episcopus in personas canonicorum eiusdem capellae suspensionis vel excommunicationis aut interdicti sententias audeat promulgare, quidam capellae supradictae canonici, qui parochiales ecclesias a te tenent, occasione privilegii praelibati in his etiam, quarum iurisdictio ad te pertinet, ita se dicunt exemptos, ut, quantumcunque graviter interdum excedant, tuae correctioni recusent et sententiae subiacere. Quocirca mandamus, quatenus, in quantum exempti sunt, eiusdem ratione capellae apostolicis privilegiis deferas reverenter, sed in quantum ratione parochialium ecclesiarum vel alias iurisdictionem tuam respicere dignoscuntur, officii tui debitum in eisdem libere prosequaris.

374 INNOCENTIUS III. IN CONCILIO LATERANENSI.

Ex lib. V. Decretalium, tit. XXXVIII. de poenitentibus et remissionibus, c. 12.

(Sess. XIII. de sacr. euch. can. 9. et Sess. XIV. de sacr. poenit. can. 8.)

Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter saltem semel in anno proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de

consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur, et moriens Christiana careat sepultura. Unde hoc salutare statutum frequenter in ecclesiis publicetur, ne quispiam ignorantiae caecitate velamen excusationis assumat. Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, quum aliter ille ipsum non possit solvere vel ligare.

INNOCENTIUS IV. IN CONCILIO LUGDUNENSI.

Ex Sexto Decretalium lib. II, tit. XV. de appellationibus, c. 3.

(Sess. XXII. de reform. cap. 7.)

Romana ecclesia *et infra*. Quum suffraganeorum Re- 375
mensis ecclesiae, suorumque officialium, (qui generaliter de causis ad ipsorum forum pertinentibus eorum vices supplendo cognoscunt,) unum et idem consistorium sive auditorium sit censendum, ab ipsis officialibus non ad dictos suffraganeos, (ne ab eisdem ad se ipsos interponi appellatio videatur), sed de iure ad Remensem est curiam appellandum. Ab archidiaconis vero aliisque inferioribus praelatis suffraganeis subiectis eisdem, et eorum officialibus, ad suffraganeos ipsos debet, et non ad eandem curiam (omissis dictis suffraganeis) appellari, nisi aliud Remensi ecclesiae de consuetudine competat in hac parte. Quum autem ad praefatam curiam ab eorundem suffraganeorum vel suorum officialium audientia fuerit appellatum, Remensis archiepiscopus (qui pro tempore fuerit) vel officialis ipsius nullatenus in appellationis causa interpositae ante definitivam sententiam citent partes, nec etiam aliis illam committant, appellationis eiusdem causa probabili seu legitima non expressa.

Si vero vocatis partibus vel nullatenus, aut non intra decem dies post interlocutoriam vel definitivam sententiam appellatum fuisse, seu aliquid aliud simile, sicque non esse per appellationem ad eundem archiepiscopum vel eius officialem devolutum negotium proponatur: iidem, (nisi prius ipsis constiterit causam ipsam ad eos totaliter fuisse delatam,) prohibere, ne in causa illa, vel ne ad executionem procedatur sententiae, non praesumant.

Quod si obiciatur ex iniusta causa seu minus legitima ante sententiam appellationem interpositam exstiterit, et ex eo non esse appellationem huiusmodi admittendam: nequeunt

praedicti archiepiscopus vel eius officialis prohibere, ne procedatur in causa, nisi prius appellatione recepta, velut emissa ex causa probabili, cognoscere incipiant de causa huiusmodi, an sit vera. Si autem post sententiam in casibus a iure prohibitis, (utpote a sententia super manifesto et notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus exstitit, promulgata,) vel consimilibus appellatum fuisse dicatur: possunt, ne sententia executioni mandetur, (postquam cognoscere coeperint, 376 utrum sit recipienda vel non appellatio ab eo interposita,) inhibere. In alium quoque, qui circa rem, de qua inter appellantem et appellatum controversia vertitur, aliquid post eorum inhibitionem attentat, non valent occasione huiusmodi iurisdictionem aliquam vindicare. Quum vero is, qui ad Remensem curiam super aliqua causa vocem appellationis emittit, nihilominus in causis aliis ordinarii sui iurisdictioni subiiciatur, Remensis archiepiscopus vel officialis ipsius nequaquam iurisdictionem ipsam in aliis impediunt, ut ab eiusdem ordinarii potestate totaliter eximant taliter appellantem. Debet autem ad eos ab episcopis praefatae provinciae super causis, in quibus temporalem iurisdictionem exercent, nisi forte de consuetudine aut privilegio, sive iure alio speciali sit appellandum ad alium, appellari. Sententias quoque interdicti vel suspensionis seu excommunicationis in appellantem ab eo, a quo appellatum proponitur, promulgatas, nullatenus, nisi vocatis partibus et de appellatione legitime cognita, revocent aut denuncient esse nullas. Quum autem, ad Remensem archiepiscopum ab audientia suffraganei sui super aliqua causa fuerit ante sententiam appellatum, idem archiepiscopus, (postquam de appellatione cognita constiterit eam minus rationabilem existisse,) causam ad eundem suffraganeum remittere non postponat.

INNOCENTIUS IV. IN CONCILIO LUGDUNENSI.

Ex Sexto Decretalium lib. V., tit. VII. de privilegiis, c. 1.

(Sess. VII. de reform. cap. 14.)

Volentes libertatem, (quam nonnullis apostolica sedes privilegio exemptionis indulsit,) sic integram observari, ut et illam alii non infringant, et ipsi eius limites non excedant, declaratione irrefragabili definimus, quod quantumcunque sic 377 exempti gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti sive contractus aut rei, de qua contra ipsos agitur, rite possunt coram locorum ordinariis conveniri, et illi quoad hoc suam in ipsos iurisdictionem (prout ius exigit) exercere.

Numquid ergo carent omnino in his commodo libertatis? non utique, quia nec coram ordinariis ipsis, dummodo sit in loco exempto commissum delictum vel contractus initus, aut res litigiosa, nec ubi domicilium habent, si alibi delinquant vel contrahant, aut res ipsa consistat, conveniri possunt aliquatenus super istis; nec domiciliorum praetextu locorum dioecesani, (si ubi deliquerunt, vel contraxerunt, aut res ipsa consistit, illi conveniantur,) remittendi eos illuc, vel ipsis, ut illic respondeant, iniungendi habeant aliquam potestatem; salvis nihilominus casibus aliis, in quibus eos episcoporum iurisdictioni subesse canonica praecipiunt instituta. Et id ipsum decernimus circa illos, quibus, ut non nisi sub uno iudice teneantur de se conquerentibus respondere, apostolico privilegio est concessum. In eos autem, quibus, ne interdicti, suspendi vel excommunicari a quoquam valeant, a sede apostolica est indultum, sicut sunt religiosi quam plures, in quorum privilegiis continetur, ne quisquam episcopus vel archiepiscopus monasteriorum suorum monachos pro ulla causa ullove loco interdicere, suspendere vel excommunicare praesumat: iidem ordinarii iurisdictionem suam, quantum ad ista, ubicunque illi fuerint, penitus exercere non possint; nisi forsitan ipsi monachi ad monasteriorum suorum prioratus ordinariis iisdem subiectos fuerint destinati. Tunc enim etsi libere possint ad eadem monasteria revocari, ac tam illorum quam ipsorum prioratum monachi reputentur, (quum non sit inconveniens aliquem utrobique locum habere monachicum,) unum alteri subesse monasterio, vel ab ipso noscitur dependere; ratione tamen eorundem prioratum dicti ordinarii sua iurisdictione in ipsis etiam quoad praemissa (quamdiu morantur in iis) licite uti possunt.

LEO X. IN CONCILIO LATERANENSI.

378

Sess. X. de impressione librorum.

(Sess. IV. Decret. de edit. et usu saec. libror. et Reg. X. de libris prohibitis, supra.)

Nos, ne id, quod ad Dei gloriam, et fidei augmentum ac bonarum artium propagationem salubriter est inventum, in contrarium convertatur, ac Christi fidelium saluti detrimentum pariat, super librorum impressione curam nostram habendam fore duximus, ne de cetero cum bonis seminibus spinæ coalescant, vel medicinis venena intermisceantur. Volentes igitur de opportuno super his remedio providere, hoc sacro approbante concilio, ut negotium impressionis librorum huius-

modi eo prosperetur felicius, quo deinceps indago sollertior diligentius et cautius adhibeatur: statuimus et ordinamus, quod de cetero perpetuis futuris temporibus nullus librum aliquem seu aliam quaecunque scripturam tam in Urbe nostra quam aliis quibusvis civitatibus et dioecesibus imprimere seu imprimi facere praesumat, nisi prius in Urbe per vicarium nostrum et sacri palatii magistrum, in aliis vero civitatibus et dioecesibus per episcopum, vel alium habentem peritiam scientiae, libri seu scripturae huiusmodi imprimendae ab eodem episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem haereticae pravitatis civitatis sive dioecesis, in quibus librorum impressio huiusmodi fieret, diligenter examinentur, et per eorum manu propria subscriptionem, sub excommunicationis sententia gratis et sine dilatione imponendam, approbentur. Qui autem secus praesumpserit, ultra librorum impressorum amissionem, et illorum publicam combustionem, ac centum ducatorum fabricae principis Apostolorum de Urbe sine spe remissionis solutionem, ac anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodatus existat, ac demum ingravescente contumacia taliter per episcopum suum vel vicarium nostrum respective per omnia iuris remedia castigetur, quod alii eius exemplo similia minime attentare praesumant. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum Romae in publica basilica solenniter celebrata anno Incarnationis dominicae 1515, 4. Maii, Pontif. nostri anno tertio.

SIXTUS IV.

Ex lib. III. Extravagantium communium, tit. XII. de reliquiis et veneratione sanctorum, c. 1.

(Sess. V. decret. de pecc. orig.)

Quum praeexcelsa meritorum insignia, quibus regina coelorum, Virgo Dei genitrix gloriosa, sedibus praelata aethereis, sideribus quasi stella matutina perrutilans, devotae considerationis indagine perscrutamur, et infra pectoris arcana revolvimus, quod ipsa, utpote via misericordiae, mater gratiae et pietatis amica, humani generis consolatrix, pro salute fidelium, qui delictorum onere gravantur, sedula oratrix et pervigil ad regem, quem genuit, intercedit: dignum, quin potius debitum
 380 reputamus, universos Christi fideles, ut omnipotenti Deo, (cuius providentia eiusdem Virginis humilitatem ab aeterno respiciens, pro concilianda suo auctori humana natura lapsu primi hominis aeternae morti obnoxia, eam sui Unigeniti habitaculum

sancti Spiritus praeparatione constituit, ex qua carnem nostrae mortalitatis pro redemptione populi sui assumeret, et immaculata Virgo nihilominus post partum remaneret,) de ipsius immaculatae Virginis mira conceptione gratias et laudes referant, et instituta propterea in ecclesia Dei missas et alia divina officia dicant, et illis intersint, indulgentiis et peccatorum remissionibus invitare, ut exinde fiant eiusdem Virginis meritis et intercessione divinae gratiae aptiores. Hac igitur consideratione inducti, eiusdem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, auctoritate apostolica hac in perpetuum valitura constitutione statuimus et ordinamus, quod omnes et singuli Christi fideles utriusque sexus, qui missam et officium conceptionis eiusdem Virginis gloriosae, iuxta piam, devotam et laudabilem ordinationem dilecti filii magistri Leonardi de Nogarolis, clerici Veronensis, notarii nostri, et, quae desuper a nobis emanavit, missae et officii huiusmodi institutionem, in die festivitatis conceptionis eiusdem Virginis Mariae et per octavas eius devote celebraverint et dixerint, aut illis horis canonicis interfuerint, quoties id fecerint, eandem prorsus indulgentiam et peccatorum remissionem consequantur, quam iuxta felicitis recordationis Urbani IV. in concilio Viennensi approbatae, ac Martini V. et aliorum Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutiones consequuntur illi, qui missam et horas canonicas in festo corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi a primis vespers et per illius octavas iuxta Romanae ecclesiae constitutionem celebrant, dicunt, aut missae, officio et horis huiusmodi intersunt; praesentibus perpetuis temporibus valituris. Datum Romae apud S. Petrum, anno Incarnationis dominicae 1476., 3 Kalend. Martii, Pontificatus nostri anno sexto.

SIXTUS IV.

381

Ibid. c. 2.

(Sess. V. Decret. de peccato originali.)

Grave nimis gerimus et molestum, quum sinistra nobis de quibusdam ecclesiasticis personis referuntur. Sed in eorum, qui ad evangelizandum verbum Dei sunt deputati, excessibus praedicando commissis eo gravius provocamur, quo illi periculosius remanent incorrecti, quum facile deleri nequeant qui multorum cordibus sic publice praedicando diffusius et damnabilius imprimuntur errores. Sane, quum sancta Romana

ecclesia de intemeratae semperque Virginis Mariae conceptione publice festum solenniter celebret et speciale ac proprium super hoc officium ordinaverit, nonnulli, ut accepimus, diversorum ordinum praedicatores, in suis sermonibus ad populum publice per diversas civitates et terras affirmare hactenus non erubuerunt, et quotidie praedicare non cessant, omnes illos, qui tenent aut asserunt, eandem gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse haereticos; eiusdem immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant, peccare graviter. Sed et praefatis praedicationibus non contenti confectos super his suis assertionibus libros in publicum ediderunt, ex quorum assertionibus et praedicationibus non levia scandala in mentibus fidelium exorta sunt, et maiora merito exoriri formidantur in dies. Nos igitur huiusmodi temerariis ausibus ac perversis assertionibus, ac scandalosis, quae exinde in Dei ecclesia exoriri possunt, quantum nobis ex alto conceditur, obviare volentes, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatae petitionis
 382 instantiam, sed de nostra mera deliberatione et certa scientia, huiusmodi assertiones praedicatorum eorundem et aliorum quorumlibet, qui affirmare praesumerent, eos, qui crederent aut tenerent, eandem Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione praeservatam fuisse, propterea alicuius haeresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut huiusmodi officium conceptionis celebrantes, seu huiusmodi sermones audientes alicuius peccati reatum incurrere, utpote falsas et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque desuper libros praedictos id continentes quoad hoc auctoritate apostolica tenore praesentium reprobamus et damnamus, ac motu, scientia et auctoritate praedictis statuimus et ordinamus, quod praedicatores verbi Dei, et quicumque alii, cuiuscunque status, gradus aut ordinis ac conditionis fuerint, qui de cetero ausu temerario praesumpserint in eorum sermonibus ad populum seu alias quomodolibet affirmare, huiusmodi sic per nos improbatas et damnatas assertiones veras esse, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere, postquam de praesentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant, a qua ab alio quam a Romano Pontifice (nisi in mortis articulo) nequeant absolutionis beneficium obtinere. Item motu, scientia et auctoritate similibus simili

poenae ac censurae subiicientes eos, qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen vel peccatum incurrere mortale, quum nondum sit a Romana ecclesia et apostolica sede decisa; non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis contrariis quibuscunque, quibus communiter vel divisim a sede apostolica indultum existat, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam ac expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Et ne de praemissis aliquando valeant ignorantiam allegare, volumus, quod locorum ordinarii requisiti praesentes literas in ecclesiis consistentibus in eorum civitatibus, et suarum dioecesium locis insignibus, dum maior ibi multitudo populi ad divina convenerit, sermonibus ad populum mandent et faciant publicari. Praeterea, quia difficile foret praesentes literas ad singula loca, in quibus expediens fuerit, deferre, etiam volumus et dicta auctoritate decernimus, quod earundem literarum transsumpto, manu publici notarii confecto, et authentico alicuius praelati ecclesiastici sigillo munito, ubique stetur, prout staretur eisdem originalibus literis, si forent exhibitae vel ostensae. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae reprobationis, damnationis, statuti, ordinationis, voluntatis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis dominicae 1483, pridie Nonas Septemb., Pontificatus nostri anno XIII.

A P P E N D I X

384

ALIORUM QUORUNDAM DOCUMENTORUM, QUAE THEOLOGIAE CANDIDATIS UTILIA ESSE VIDENTUR.

I.

DAMNATIO ERRORUM WICLEFFI, HUS ET LUTHERI.

Sacrosancta Constantiensis synodus, generale concilium faciens, et ecclesiam catholicam repraesentans etc. Ad perpetuam rei memoriam.

Fidem catholicam etc. Sequuntur articuli Ioannis Wicleffi. 1. Substantia panis materialis, et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. 2. Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem sacramento. 3. Christus non est in eodem sacramento identice et realiter propria praesentia corporali. 4. Si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat. 5. Non est fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit. 6. Deus debet obedire diabolo. 7. Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. 8. Si Papa sit praescitus et malus, et per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi forte a Caesare. 9. Post Urbanum VI. non est aliquis recipiendus in Papam, sed vivendum est more Graecorum sub legibus propriis. 10. Contra scripturam sacram est, quod viri ecclesiastici habeant possessiones. 11. Nullus praelatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum excommunicatum a Deo: et qui sic excommunicat, sit ex hoc haereticus vel excommunicatus. 12. Praelatus excommunicans clericum, qui appellavit ad regem vel concilium regni, eo ipso traditor est regis et regni. 13. Illi, qui dimittunt praedicare sive audire verbum
385 Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, et in Dei iudicio traditores Christi habebuntur. 14. Licet alicui diacono vel presbytero praedicare verbum Dei absque auctoritate sedis apostolicae sive episcopi catholici. 15. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali. 16. Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab ecclesia, possessionatis habitualiter delinquentibus, id est, ex habitu, non solum actu delinquentibus. 17. Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere. 18. Decimae sunt purae eleemosynae, et possunt parochiani propter peccata suorum praelatorum ad libitum suum eas auferre. 19. Speciales orationes applicatae uni personae per praelatos vel religiosos non plus prosunt eidem, quam generales, ceteris paribus. 20. Conferens eleemosynam fratribus est excommunicatus eo facto. 21. Si aliquis ingreditur religionem privatam qualemcunque, tam possessionatorum quam mendicantium, redditur ineptior et inhabilior ad observationem mandatorum Dei. 22. Sancti instituentes religiones privatas, sic instituendo peccaverunt. 23. Religiosi viventes in religionibus privatis

non sunt de religione Christiana. 24. Fratres tenentur per laborem manuum victum acquirere, et non per mendicitatem. 25. Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis eis in temporalibus subvenientibus. 26. Oratio praesciti nulli valet. 27. Omnia de necessitate absoluta eveniunt. 28. Confirmatio iuvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur Papae et episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris. 29. Universitates, studia, collegia, graduationes et magisteria in eisdem sunt vana gentilitate introducta; tantum prosunt ecclesiae, sicut diabolus. 30. Excommunicatio Papae vel cuiuscunque praelati non est timenda, quia est censura antichristi. 31. Peccant fundantes claustra, et ingredientes sunt viri diabolici. 32. Ditare clerum est contra regulam Christi. 33. Silvester Papa et Constantinus imperator errarunt ecclesiam dotando. 34. Omnes de ordine mendicantium sunt haeretici, et dantes eis eleemosynas sunt excommunicati. 35. Ingredientes religionem aut aliquem ordinem eo ipso inhabiles sunt ad observanda divina praecepta, et per consequens ad perveniendum ad regnum coelorum, nisi apostataverint ab eisdem. 36. Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt haeretici eo, quod possessiones habent, et consentientes eis, omnes videlicet domini saeculares, et ceteri laici. 37. Ecclesia Romana est synagoga satanae, nec Papa est proximus et immediatus vicarius Christi et Apostolorum. 38. Decretales ecclesiae sunt apocryphae, et seducunt a fide Christi, et clerici sunt stulti, qui student eis. 39. Imperator et domini saeculares sunt seducti a diabolo, ut ecclesiam dotarent bonis temporalibus. 40. Electio Papae a cardinalibus a diabolo est introducta. 41. Non est de necessitate salutis credere, Romanam ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias. 42. Fatuum est credere indulgentiis Papae et episcoporum. 43. Iuramenta illicita sunt, quae fiunt ad corroborandos humanos contractus et commercia civilia. 44. Augustinus, Benedictus et Bernardus damnati sunt, nisi poenituerit de hoc, quod habuerunt possessiones, et instituerunt et intraverunt religiones; et sic a Papa usque ad ultimum religiosum omnes sunt haeretici. 45. Omnes religiones indifferenter introductae sunt a diabolo. *Fin. art. Wicl.*

Idemque Ioannes Wicleff libros dialogum et trialogum per ipsum nominatos, et plures alios tractatus, volumina et opuscula composuit, in quibus praescriptos et plures alios damnabiles inseruit et dogmatizavit articulos etc. Rursus his ad

notitiam sedis apostolicae et generalis concilii deductis, Romanus Pontifex (in sua obedientia Ioannes XXIII.) in concilio Romano ultimo celebrato dictos libros, tractatus et opuscula condemnavit etc. Haec autem s. synodus praefatos articulos XLV. examinari fecit, et saepius recenseri per plures reverendissimos Patres ecclesiae Romanae cardinales, episcopos, abbates, magistros in theologia, doctores iuris utriusque, et plures notabiles in multitudine copiosa; quibus articulis examinatis fuit repertum, prout in veritate est, aliquos et plures ex ipsis fuisse et esse notorie haereticos, et a SS. PP. dudum reprobatos; alios non catholicos, sed erroneos; alios scandalosos et blasphemos; quosdam piarum aurium offensivos; nonnullos eorum temerarios et seditiosos. Compertum est etiam, libros eius plures alios articulos continere similium qualitatum, doctrinamque in ecclesia Dei vesanam (*alii*: venenosam), et fidei ac moribus inimicam inducere. Propterea in nomine D. N. Iesu Christi haec s. synodus sententias praedictorum archiepiscoporum ac concilii Romani ratificans et approbans, praedictos articulos et eorum quemlibet, libros eiusdem dialogum et trialogum per eundem Ioannem Wicleff nominatos, et alios eiusdem auctoris libros, volumina, tractatus et opuscula, quocunque nomine censeantur, quos hic haberi vult pro sufficienter expressis, hoc perpetuo decreto reprobat et condemnat etc.

Quia vero libris praedictis diligenter examinatis per doctores et magistros universitatis studii Oxoniensis, ultra dictos XLV. articulos ducentos sexaginta extra pendentes collegerunt (*al.*: excerpando collegerunt), quorum aliqui cum supradictis in sententia coincidunt, licet non eadem forma verborum, et sicut de aliis superius dictum est, quidam ipsorum erant et sunt haeretici, quidam seditiosi, quidam erronei, alii temerarii, nonnulli scandalosi, alii insani, nec non omnes paene contra bonos mores et catholicam veritatem, fuerunt propterea per dictam universitatem scholasticae et debite reprobati. Haec igitur synodus sacrosancta, cum deliberatione qua supra, praedictos articulos et eorum quemlibet reprobat et condemnat, prohibens, iubens, mandans et decernens, prout de aliis XLV. Eorundem ducentorum sexaginta articulorum tenores duximus inferius inserendos. *Horum tamen articulorum series in collectione conciliorum non apparet.*

Sacrosancta generalis Constantiensis synodus, ecclesiam catholicam repraesentans, in Spiritu sancto legitime congregata. Ad perpetuam rei memoriam.

Quia teste veritate etc. Quapropter habita per prius plenaria informatione de praemissis, et diligenti deliberatione ³³⁸ reverendissimorum in Christo Patrum dominorum s. Romanae ecclesiae cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum et ceterorum praelatorum, et doctorum sacrae paginae et iuris utriusque in multitudine copiosa, haec sacrosancta Constantiensis synodus declarat et diffinit, articulos infra scriptos, qui habita collatione per plures magistros in sacra pagina reperti fuerunt contineri in eius libris, et opusculis manu propria scriptis, et quos etiam idem Ioannes Hus in publica audientia coram Patribus et praelatis huius sacri concilii confessus fuit in suis libris et opusculis contineri, non esse catholicos nec tanquam tales esse dogmatizandos, sed ex eis plures esse erroneos, alios scandalosos, aliquos piarum aurium offensivos, pluresque eorum esse temerarios et seditiosos, et nonnullos eorundem esse notorie haereticos, et iam dudum a sacris Patribus, et generalibus conciliis reprobatos et damnatos . . .

Sed quum infrascripti articuli expresse contineantur in libris seu tractatibus suis, videlicet in libro, quem intitulat de ecclesia, et aliis suis opusculis, ideo libros praedictos, et doctrinam, et singulos alios tractatus, et opuscula in latino seu vulgari bohémico per ipsum editos . . . haec sacrosancta synodus reprobat, atque condemnat, ipsos comburendos publice et solenniter in praesentia cleri et populi in civitate Constantiensi et alibi decernit et diffinit . . . prorsus iubet, per locorum ordinarios tractatus et opuscula huiusmodi per censuram ecclesiasticam, etiam, si opus fuerit, cum adiectione poenae et fautoriae haeresis, diligenter inquiri, et repertos publice ignibus concremari.

Visis insuper actis, et actitatis in causa inquisitionis de et super haeresi contra praedictum Ioannem Hus habitis et factis . . . Sacrosancta synodus pronunciat, decernit et declarat, dictum Ioannem Hus fuisse et esse verum et manifestum haereticum . . .

ARTICULI DAMNATI IOANNIS HUS, DE QUIBUS 339
SUPRA FIT MENTIO.

Unica est sancta universalis ecclesia, quae est praedestinatorum universitas. 2. Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecerit quosdam actus actibus ecclesiae malignantium consimiles. 3. Praesciti non sunt partes ecclesiae, quum nulla pars eius finaliter excidet ab ea, eo quod praedestinationis caritas, quae ipsam ligat, non excidet. 4. Duae naturae, divinitas et humanitas, sunt unus Christus. 5. Prae-

scitus, etsi aliquando est in gratia secundum praesentem iustitiam, tamen nunquam est pars ecclesiae, et praedestinatus semper manet membrum ecclesiae, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia praedestinationis. 6. Sumendo ecclesiam pro convocatione praedestinatorum, sive fuerint in gratia sive non secundum praesentem iustitiam, isto modo ecclesia est articulus fidei. 7. Petrus non est nec fuit caput ecclesiae s. catholicae. 8. Sacerdotes quomolibet criminose viventes sacerdotii pollunt potestatem, et sic ut filii infideles sentiunt infideliter de septem sacramentis ecclesiae, de clavibus, officiis, censuris, moribus, caeremoniis et sacris rebus ecclesiae, veneratione reliquiarum, indulgentiis et ordinibus. 9. Papalis dignitas a Caesare inolevit, et Papae perfectio et institutio a Caesaris potentia emanavit. 10. Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel alio, quod esset caput ecclesiae particularis. 11. Non oportet credere, quod iste, quicumque est Romanus Pontifex, sit caput cuiuscunque particularis ecclesiae sanctae, nisi Deum eum praedestinaverit. 12. Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus, quum nulla alia sequela sit pertinentior, nec aliter recipiat a Deo procuratoriam potestatem, quia ad illud officium vicariatus requiritur et morum conformitas, et instituentis auctoritas. 13. Papa non est verus et manifestus successor Apostolorum principis Petri, si vivit moribus contrariis Petro, et si quaerit avaritiam, tum
390 est vicarius Iudae Scarioth. Et pari evidentia cardinales non sunt veri et manifesti successores collegii aliorum Apostolorum Christi, nisi vixerint more Apostolorum, servantes mandata et consilia Domini nostri Iesu Christi. 14. Doctores ponentes, quod aliquis per censuram ecclesiasticam emendandus, si corrigi noluerit, saeculari iudicio est tradendus, pro certo sequuntur in hoc pontifices et scribas et pharisaeos, qui Christum, non volentem eis obedire in omnibus, dicentes: *nobis non licet interficere quemquam*, ipsum saeculari iudicio tradiderunt, et quod reales sint homicidae, graves quam Pilato. 15. Obedientia ecclesiastica est obedientia secundum adinventionem sacerdotum ecclesiae, praeter expressam auctoritatem scriptam. 16. Divisio immediata humanorum operum est, quod sunt vel virtuosa vel vitiosa, quia, si homo est vitiosus, et agit quicquam, tum agit vitiose, et si est virtuosus, et agit quicquam, tum agit virtuose; quia sicut vitium, quod crimen dicitur, seu mortale peccatum, inficit

universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi. 17. Sacerdotes Christi viventes secundum legem eius, et habentes scripturae notitiam et affectum ad aedificandum populum, debent praedicare non obstante praetensa excommunicatione. Quodsi Papa vel aliquis praelatus mandat sacerdoti sic disposito non praedicare, non debet subditus obedire. 18. Quilibet praedicantis officium de mandato accipit, qui ad sacerdotium accedit, et illud mandatum debet exsequi praetensa excommunicatione non obstante. 19. Per censuras ecclesiasticas excommunicationis, suspensionis et interdicti ad sui exaltationem clerus populum laicalem sibi suppeditat, avaritiam multiplicat, malitiam protegit, et viam praeparat antichristo. Signum evidens est, quod ab antichristo tales procedunt censurae, quas vocant in suis processibus fulminationes, quibus clerus principalissime procedit contra illos, qui denudant nequitiam antichristi, qui clerum pro se maxime usurpabit. 20. Si Papa est malus, et praesertim si est praescitus, tunc ut Iudas Apostolus est diaboli, fur et filius perditionis, et non est caput sanctae militantis ecclesiae, quum nec sit membrum eius. 21. Gratia praedestinationis est vinculum, quo corpus ecclesiae et quod³⁹¹libet eius membrum iungitur Christo capiti insolubiliter. 22. Papa vel praelatus, malus et praescitus, est aequivoce pastor, et vere fur et latro. 23. Papa non debet dici sanctissimus, etiam secundum officium, quia alias rex deberet etiam dici sanctissimus secundum officium, et tortores et praecones dicerentur sancti, immo etiam diabolus deberet dici sanctus, quum sit officarius Dei. 24. Si Papa vivat Christo contrarie, etiamsi ascenderet per ritam et legitimam electionem secundum constitutionem humanam vulgatam, tamen aliunde ascenderet quam per Christum, dato etiam quod intraret per electionem a Deo principaliter factam: nam Iudas Scariotes rite et legitime est electus a Deo Christo Iesu ad episcopatum, et tamen ascendit aliunde ad ovile ovium. 25. Condemnatio XLV. art. Ioannis Wicleff per doctores facta est irrationabilis, et iniqua, et male facta, et ficta est causa per eos allegata; videlicet ex eo, quod nullus eorum sit catholicus: sed quilibet eorum aut est haereticus, aut erroneus aut scandalosus. 26. Non eo ipso, quod electores vel maior pars eorum consenserit viva voce secundum ritum hominum in personam aliquam, eo ipso illa persona est legitime electa; vel eo ipso est verus et manifestus successor, vel vicarius Petri Apostoli, vel alterius

Apostoli in officio ecclesiastico: unde sive electores bene vel male elegerint, operibus electi debemus credere; nam eo ipso, quo quis copiosius operatur meritorie ad profectum ecclesiae, habet a Deo ad hoc copiosius facultatem. 27. Non est scintilla apparentiae, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, quod semper cum ecclesia ipsa militante conversetur et conservetur. 28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam ecclesiam regularet. 29. Apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in necessariis ad salutem regularunt ecclesiam, antequam Papae officium foret introductum: sic facerent deficiente per summe possibile Papa usque ad diem iudicii. 30. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.

392 Bullam Martini V. datam Constantiae VIII. Kal. Martii 1418., quae insertos habet utrosque articulos Wicleff et Hus, eosdemque damnat sacro approbante concilio Constantiensi, vid. t. VIII. Concil. Harduini pag. 905. et seq.

Bulla Leonis X. contra Lutherum XVIII. Kal. Iulii 1520. Leo episcopus etc. Exsurge Domine etc. Eorum autem errorum (Lutheri) aliquos duximus praesentibus inserendos, quorum tenor sequitur, et est talis.

1. Haeretica sententia est, sed usitata, sacramenta novae legis iustificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem. 2. In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare. 3. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu coeli. 4. Imperfecta caritas morituri fert secum necessarium magnum timorem, qui se solo satis est facere poenam purgatorii, et impedit introitum regni. 5. Tres esse partes poenitentiae, contritionem, confessionem et satisfactionem, non est fundatum in sacra scriptura, nec in antiquis sanctis Christianis doctoribus. 6. Contritio, quae paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. 7. Verissimum est proverbium, et omnium doctrina de contritionibus huc usque data praestantius: decetero non facere summa poenitentia, optima poenitentia nova vita. 8. Nullomodo praesumas confiteri pec-

cata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia mortalia cognoscas: unde in primitiva ecclesia solum manifesta mortalia confitebantur. 9. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. 10. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remissum crederet: non enim sufficit remissio peccati et gratiae donatio, sed oportet etiam credere esse remissum. 11. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi: *quodcunque solveris etc.* (Matth. XVI. 19.) Hic, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quicquid sit de contritione. 12. Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutum. 13. In sacramento poenitentiae ac remissione culpae non plus facit Papa aut episcopus, quam infimus sacerdos; immo tibi non est sacerdos; aequè tantum quilibet Christianus, etiam mulier aut puer esset. 14. Nullus debet sacerdoti respondere, se esse contritum, nec sacerdos requirere. 15. Magnus est error eorum, qui ad sacramenta eucharistiae accedunt, huic innixi, quod non sint sibi conscii alicuius peccati mortalis, quod praemiserint orationes suas, et praeparatoria; omnes illi iudicium sibi manducant et bibunt. Sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, haec sola fides facit eos puros et dignos. 16. Consultum videtur, quod ecclesia in communi concilio statueret laicos sub utraque specie communicandos; nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt haeretici, sed schismatici. 17. Thesauri ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et sanctorum. 18. Indulgentiae sunt piae fraudes fidelium, et remissiones bonorum operum, et sunt de numero eorum, quae licent, et non de numero eorum, quae expediunt. 19. Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debita apud divinam iustitiam. 20. Seducuntur credentes: indulgentias esse salutare, et ad fructus spiritus utiles. 21. Indulgentiae necessariae sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus. 22. Sex generibus hominum indulgentiae nec sunt necessariae, nec utiles: videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his, qui non commiserunt crimina; his, qui crimina commiserunt, sed non publica; his, qui meliora operantur.

23. Excommunicationes sunt tantum externae poenae, nec privant hominem communibus spiritualibus ecclesiae orationibus. 24. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere. 25. Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus. 26. Verbum Christi ad Petrum: *Quodcunque solveris super terram etc.* (Matth. XVI. 19.) extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro. 27. Certum est, in manu ecclesiae aut Papae prorsus non esse statuere articulos fidei, immo nec leges morum seu bonorum operum. 28. Si Papa cum magna parte ecclesiae sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut haeresis contrarium sentire, praesertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum. 29. Via nobis facta est enervandi auctoritatem conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quicquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocunque concilio. 30. Aliqui articuli Ioannis Hus condemnati in concilio Constantiensi sunt Christianissimi, verissimi et evangelici, quos nec universalis ecclesia posset damnare. 31. In omni opere bono iustus peccat. 32. Opus bonum optime factum est veniale peccatum. 33. Haereticos comburi est contra voluntatem Spiritus. 34. Proeliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos. 35. Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiae vitium. 36. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo, et dum facit quod in se est, peccat mortaliter. 37. Purgatorium non potest probari ex sacra scriptura, quae sit in canone. 38. Animae in purgatorio non sunt securae de earum salute, saltem omnes, nec probatum est ullis aut rationibus aut scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut augendi caritatis. 39. Animae in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quaerant requiem, et horrent poenas. 40. Animae ex purgatorio liberatae suffragiis viventium minus beantur, quam si per se satisfecissent. 41. Praelati ecclesiastici et principes saeculares non malefacerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

Praefatos omnes et singulos articulos, seu errores, tanquam, ut praemittitur, respective haereticos aut scandalosos, aut falsos, aut piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos, et veritati catholicae obviantes damnamus, reprobamus atque omnino reiicimus etc.

II.

DAMNATIO ERRORUM BAIANORUM etc.

(Bulla S. Pii V. an. 1567.)

Pius episcopus servus servorum etc.: Ex omnibus afflictionibus, quas in hoc loco a Domino constituti tam luctuoso tempore sustinemus, ille animum nostrum praecipue excruciat dolor, quod religio Christiana, tantis iampridem turbibus agitata, novis quotidie propositis opinionibus conflictetur, Christique populus, antiqui hostis suggestionibus dissectus, in alios atque alios errores passim et promiscue deferatur. Quantum vero ad nos attinet, totis viribus conamur, ut illae, simul atque prosiliunt, penitus opprimantur; magno enim moerore afficimur, quod plerique, spectatae alioqui probitatis et doctrinae, in varias sententias, offensionis et periculi plenas, tum verbo tum scriptis prorumpunt, deque eis etiam in scholis invicem controversantur, cuiusmodi sunt sequentes.

1. Nec angeli, nec primi hominis adhuc integri merita recte vocantur gratia. 2. Sicut opus malum ex natura sua est mortis aeternae meritorium, sic bonum opus ex natura sua est vitae aeternae meritorium. 3. Et bonis angelis, et primo homini, si in statu illo perseverasset usque ad ultimum vitae, felicitas esset merces, et non gratia. 4. Vita aeterna homini integro et angelo promissa fuit intuitu honorum operum, et bona opera ex lege naturae ad illam consequendam per se sufficiunt. 5. In promissione facta angelo et primo ³⁹⁶ homini continetur naturalis iustitiae constitutio, qua pro bonis operibus, sine alio respectu, vita aeterna iustis promittitur. 6. Naturali lege constitutum fuit homini, ut, si in obedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset. 7. Primi hominis integri merita fuerunt primae creationis munera; sed iuxta modum loquendi scripturae sacrae non recte vocantur gratia, quo fit, ut tantum merita, non etiam gratia debeant nuncupari. 8. In redemptis per gratiam Christi nullum inveniri potest bonum meritum, quod non sit gratis indigno collatum. 9. Dona concessa homini integro, et angelo forsitan, non improbanda ratione possunt dici gratia; sed quia secundum usum sacrae scripturae nomine gratiae ea tantum munera intelliguntur, quae per Iesum Christum male merentibus et indignis conferuntur, ideo neque merita neque merces, quae illis redditur, gratia dici debet. 10. Solutio poenae temporalis, quae peccato dimisso saepe remanet, et corporis resurrectio, proprie non nisi meritis Christi adscri-

benda est. 11. Quod pie et iuste in hac vita mortali usque in finem conservati vitam consequimur aeternam, id non proprie gratiae Dei, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutae, iusto Dei iudicio deputandum est, neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis humani, in qua lege naturali constitutum est, ut iusto Dei iudicio obedientiae mandatorum vita aeterna reddatur. 12. Pelagii sententia est: opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni coelestis meritum. 13. Opera bona a filiis adoptionis facta non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi, quodque per ea praestatur obedientia legi. 14. Opera bona iustorum non accipiunt in die iudicii extremi ampliorem mercedem, quam iusto Dei iudicio mereantur accipere. 15. Ratio meriti non consistit in eo, quod qui bene operatur habeat gratiam et inhabitantem
³⁹⁷ Spiritum sanctum, sed in eo solum, quod obedit divinae legi. 16. Non est vera legis obedientia, quae sit sine caritate. 17. Sentiant cum Pelagio qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum. 18. Opera catechumenorum, ut fides et poenitentia ante remissionem peccatorum facta, sunt vitae aeternae meritoria, quam vitam ipsi non consequentur, nisi prius praecedentium delictorum impedimenta tollantur. 19. Opera iustitiae et temperantiae, quae Christus fecit, ex dignitate personae operantis non traxerunt maiorem valorem. 20. Nul- lum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam. 21. Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae, debita fuit integritati primae conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis. 22. Cum Pelagio sentiunt qui textum Apostoli ad Romanos II.: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt*, intelligunt de gentibus, fidei gratiam non habentibus. 23. Absurda est eorum sententia, qui dicunt, hominem ab initio dono quodam supernaturali et gratuito supra conditionem naturae suae fuisse exaltatum, ut fide, et spe et caritate Deum supernaturaliter coleret. 24. A vanis et otiosis hominibus secundum insipientiam philosophorum excogitata est sententia, quae ad Pelagianismum reiicienda est, hominem ab initio sic constitutum, ut per dona naturae superaddita fuerit largitate con-

ditoris sublimatus, et in Dei filium adoptatus. 25. Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia. 26. Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis eius conditio. 27. Liberum arbitrium sine gratiae Dei adiutorio non nisi ad peccandum valet. 28. Pelagianus est error, dicere, quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum. 29. Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum viam et ostium veritatis et vitae negant, sed etiam quicumque aliunde, quam per ipsum, in viam iustitiae (hoc est aliquam iustitiam) conscendi posse docent. 30. Aut tentationi ulli, sine gratiae ipsius adiutorio, resistere hominem posse, sicut in eam non indu- 398 catur, aut ab ea non superetur. 31. Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, tam in catechumenis quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum. 32. Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum. 33. Catechumenus iuste, recte et sancte vivit, et mandata Dei observat, ac legem implet per caritatem ante obtentam remissionem peccatorum, quae in baptismi lavacro demum percipitur. 34. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturae, et gratuiti, quo Deus amatur ut beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum sacris literis et plurimis veterum testimoniis excogitata. 35. Omne, quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est. 36. Amor naturalis, qui ex viribus naturae exoritur, ex sola philosophia per elationem praesumptionis humanae cum iniuria crucis Christi defenditur a nonnullis doctoribus. 37. Cum Pelagio sentit qui boni aliquid naturalis, hoc est, quod ex naturae solis viribus ortum ducit, agnoscit. 38. Omnis amor creaturae rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quae a Ioanne prohibetur, aut laudabilis illa caritas, qua per Spiritum sanctum in corde diffusa Deus amatur. 39. Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit. 40. In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati. 41. Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato. 42. Iustitia, qua iustificatur per fidem impius, consistit formaliter in obedientia mandatorum, quae est operum iustitia, non autem in gratia aliqua animae infusa, qua adoptatur homo in filium Dei, et secundum interiorem hominem

renovatur, ac divinae naturae consors efficitur, ut sic per Spiritum sanctum renovatus, deinceps bene vivere et Dei mandatis obedire possit. 43. In hominibus poenitentibus ante sacramentum absolutionis, et in catechumenis ante baptismum
 355 est vera iustificatio; separata tamen a remissione peccatorum. 44. Operibus plerisque, quae a fidelibus sunt, solum ut Dei mandatis pareant, cuiusmodi sunt obedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, a furto, a fornicatione abstinere, iustificantur quidem homines, quia sunt legis obedientia et vera legis iustitia; non tamen iis obtinent incrementa virtutum. 45. Sacrificium missae non alia ratione est sacrificium, quam generali illa, qua omne opus, quod fit, ut sancta societate Deo homo inhaereat. 46. Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium; nec definitionis quaestio est, sed causae et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium. 47. Unde peccatum originis vere habet rationem peccati, sine ulla ratione ac respectu ad voluntatem, a qua originem habuit. 48. Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium, et habitualiter dominatur parvulo eo, quod non geritur contrarium voluntatis arbitrium. 49. Et ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet, et legi Dei repugnet. 50. Prava desideria, quibus ratio non consentit, et quae homo invitus patitur, sunt prohibita praecepto: *Non concupisces*. 51. Concupiscentia, sive lex membrorum, et prava eius desideria, quae inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia. 52. Omne scelus est eius conditionis, ut suum auctorem et omnes posteros eo modo inficere possit, quo infecit prima transgressio. 53. Quantum est ex vi transgressionis, tantum meritorum malorum a generante contrahunt qui cum minoribus nascuntur vitiis, quam qui cum maioribus. 54. Definitiva haec sententia, Deum homini nihil impossibile praecepisse, falso tribuitur Augustino, quum Pelagii sit. 55. Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur. 56. In peccato duo sunt actus et reatus; transeunte autem actu nihil manet nisi reatus, sive obligatio ad poenam. 57. Unde in sacramento baptismi aut sacerdotis absolutione proprie reatus peccati duntaxat tollitur, et ministerium sacerdotum solum liberat a reatu.
 400 58. Peccator poenitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui poenitentiam suggerens et inspirans vivificat eum et resuscitat: ministerio autem

sacerdotis solum reatus tollitur. 59. Quando per eleemosynas aliaque poenitentiae opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores), sed aliquid facimus, cuius intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur. 60. Per passiones sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impartiuntur, ut digni simus qui pretio sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur. 61. Illa doctorum distinctio, divinae legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad praeceptorum operum substantiam tantum, altero quantum ad certum quendam modum, videlicet, secundum quem valeant operantem perducere ad regnum aeternum (hoc est ad modum meritum), commentitia est et explodenda. 62. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum, vel quia ex obiecto et omnibus circumstantiis rectum est bonum (quod moraliter bonum appellare consueverunt), vel quia est meritorium regni aeterni eo, quod sit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, reiicienda est. 63. Sed et illa distinctio duplicis iustitiae, alterius, quae fit per spiritum caritatis inhabitantem, alterius, quae fit ex inspiratione quidem Spiritus sancti, cor ad poenitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis et in eo caritatem diffundentis, qua divinae legis iustificatio impleatur, similiter reiicitur. 64. Item et illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, qua vivificatur peccator, dum ei poenitentia et vitae novae propositum et inchoatio per Dei gratiam inspiratur; alterius, qua vivificatur qui vere iustificatur, et palmes in vite Christo efficitur, pariter commentitia est et scripturis minime congruens. 65. Non nisi Pelagianio errore admitti potest usus aliquis liberi arbitrii bonus, sive non malus; et gratiae Christi iniuriam facit qui ita sentit et docet. 66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali. 401 67. Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit. 68. Infidelitas pure negativa in his, in quibus Christus non est praedicatus, peccatum est. 69. Iustificatio impii fit formaliter per obedientiam legis, non autem per occultam communicationem et inspirationem gratiae, quae per eam iustificatos faciat implere legem. 70. Homo existens in peccato mortali, sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem, et caritas etiam perfecta potest consistere

cum reatu aeternae damnationis. 71. Per contritionem etiam cum caritate perfecta, et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti. 72. Omnes omnino iustorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Iob et martyres quae passi sunt propter peccata sua passi sunt. 73. Nemo praeter Christum est absque peccato originali; hinc beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita, sicut et aliorum iustorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis. 74. Concupiscentia in renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus iam dominatur, peccatum est, sicut et alii habitus pravi. 75. Motus pravi concupiscentiae sunt pro statu hominis vitiati, prohibiti praecepto: *Non concupisces*; unde homo eos sentiens, et non consentiens, transgreditur praeceptum: *Non concupisces*, quamvis transgressio in peccatum non deputetur. 76. Quamdiu aliquid concupiscentiae carnalis in diligente est, non facit praeceptum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. 77. Satisfactiones laboriosae iustificationum non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatam. 78. Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio. 79. Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, et institui sine instituta naturali.

402 Quas quidem sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quanquam nonnullae aliquo pacto sustineri possent, in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento haereticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, et in pias aures offensionem immittentes respective, ac quaecunque super iis verbo scriptoque emissa praesentium auctoritate damnamus, circumscribimus et abolemus, deque eisdem et similibus posthac quoquo pacto loquendi, scribendi et disputandi facultatem quibuscunque interdiciamus. Qui secus fecerint etc. Datum Romae apud sanctum Petrum anno Incarnationis dominicae 1567. Kal. Oct., Pontificatus an. II.

III.

DAMNATIO ERRORUM IANSENII.

Bulla Innocentii X. contra V. propositiones.

Innocentius Episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus salutem et apostolicam benedictionem. Quum occasione impressionis libri, cui titulus: *Augustinus Cornelii*

Iansenii, episcopi Yprensis, inter alias eius opiniones orta fuerit, praesertim in Galliis, controversia super quinque ex illis: complures Galliarum episcopi apud nos institerunt, ut easdem propositiones nobis oblatas expenderemus, ac de unaquaque earum certam et perspicuam ferremus sententiam. Tenor vero praefatarum propositionum est prout sequitur.

I. Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.

II. Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur.

III. Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.

IV. Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem ⁴⁰³ esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.

V. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.

Nos quibus inter multiplices curas, quae animum nostrum assidue pulsant, illa in primis cordi est, ut ecclesia Dei nobis ex alto commissa, purgatis pravarum opinionum erroribus, tuto militare, et tanquam navis in tranquillo mari sedatis omnium tempestatum fluctibus ac procellis secure navigare, et ad optatum salutis portum pervenire possit, pro rei gravitate, coram aliquibus sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus ad id specialiter saepius congregatis, ac pluribus in sacra theologia magistris, easdem quinque propositiones, ut supra, nobis oblatas fecimus singulatim diligenter examinari, eorumque suffragia tum voce tum scripto relata mature consideravimus, eisdemque magistros, variis coram nobis actis congregationibus, prolixè super eisdem ac super earum qualibet disserentes audivimus.

Quum autem ab initio huiusmodi discussionis ad divinum implorandum auxilium multorum Christi fidelium preces, tum privatim, tum publice indixissemus, postmodum iteratis eisdem ferventius, ac per nos sollicitè implorata sancti Spiritus assistentia, tandem divino numine favente ad infra scriptam devenimus declarationem et definitionem.

Primam praedictarum propositionum: Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis

gratia, qua possibilia fiant: temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam et haereticam declaramus, et uti talem damnamus.

Secundam: Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur: haereticam declaramus, et uti talem damnamus.

Tertiam: Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione: haereticam declaramus, et uti talem damnamus.

404 Quartam: Semipelagiani admittebant praeventientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare: falsam et haereticam declaramus, et uti talem damnamus.

Quintam: Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse: falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute duntaxat praedestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinae pietati derogantem et haereticam declaramus, et uti talem damnamus.

Mandamus igitur omnibus Christi fidelibus utriusque sexus, ne de dictis propositionibus sentire, docere, praedicare aliter praesumant, quam in hac praesenti nostra declaratione et definitione continetur, sub censuris et poenis contra haereticos et eorum fautores in iure expressis.

Praecipimus pariter omnibus patriarchis, archiepiscopis, episcopis aliisque locorum ordinariis, nec non haereticae pravitatis inquisitoribus, ut contradictores et rebelles quoscunque per censuras et poenas praedictas ceteraque iuris et facti remedia opportuna, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis, omnino coerceant et compescant.

Non intendentes tamen per hanc declarationem et definitionem super praedictis quinque propositionibus factam approbare ullatenus alias opiniones, quae continentur in praedicto libro Cornelii Iansenii.

Datum Romae apud sanctam Mariam Maiorem, anno Incarnationis dominicae 1653. pridie Kalend. Iunii, Pontificatus nostri anno IX.

DAMNATIO ERRORUM PASCHASII QUESNELLI.

405

Bulla Clementis XI.

Clemens Episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus salutem et apostolicam benedictionem.

Unigenitus Dei Filius, pro nostra et totius mundi salute filius hominis factus, dum discipulos suos doctrina veritatis instrueret, universamque ecclesiam suam in Apostolis erudiret, praesentia disponens et futura prospiciens, praeclaro ac saluberrimo documento nos admonuit, ut attenderemus a falsis prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ovium, quorum nomine potissimum demonstrantur magistri illi mendaces et in deceptione illusores, qui, splendida pietatis specie prava dogmata latenter insinuantes, introducunt sectas perditionis sub imagine sanctitatis, utque facilius incautis obrepant, quasi deponentes lupinam pellem, et sese divinae legis sententiis velut quibusdam ovium velleribus obvolventes, sanctarum scripturarum, adeoque etiam ipsius novi testamenti verbis, quae multipliciter in suam aliorumque perditionem depravant, nequiter abutuntur; antiqui scilicet, a quo progeniti sunt, mendacii parentis exemplo ac magisterio edocti, nullam omnino esse ad fallendum expeditiorem viam, quam ut ubi nefarii erroris subintroducitur fraudulentia, ibi divinorum verborum praetendatur auctoritas.

His nos vere divinis monitis instructi, ubi primum non sine intima cordis nostri amaritudine accepimus, librum quendam gallico idiomate olim impressum, et in plures tomos distributum, sub titulo „*Le nouveau testament en Francois, avec de reflexions morales sur chaque verset etc. à Paris 1699.* aliter vero: *Abregé de la morale de l'évangile, des actes des apôtres, des épîtres de S. Paul, des épîtres canoniques, et de l'apocalypse, ou Pensées chrétiennes sur le texte de ces livres sacres etc. à Paris 1693. et 1694.*“: tametsi alias a nobis damnatum, ac revera catholicis veritatibus pravarum doctrinarum mendacia multifariam permiscentem, adhuc tamen 106 tanquam ab omni errore immunem a pluribus haberi, Christi fidelium manibus passim obtrudi, ac nonnullorum nova semper tentantium consilio et opera studiose nimis quaquaversum disseminari, etiam latine redditum, ut perniciosae institutionis contagium, si fieri possit, pertranseat de gente in gentem et de regno ad populum alterum, versutis huiusmodi seductionibus atque fallaciis creditum nobis dominicum gregem in viam perditionis sensim abduci summopere dolumus, adeoque pa-

storalis non minus curae nostrae stimulis, quam frequentibus orthodoxae fidei zelatorum querelis, maxime vero complurium venerabilium fratrum, praesertim Galliae episcoporum, literis ac precibus excitati, gliscenti morbo, qui etiam aliquando posset in deteriora quaeque prorueret, validiori aliquo remedio obviam ire decrevimus.

Et quidem ad ipsam ingruentis mali causam providae nostrae considerationis intuitum convertentes, perspicue novimus summam huiusmodi libri perniciem ideo potissimum progredi et invalescere, quod eadem intus lateat, et velut improba sanies non nisi secto ulcere foras erumpat, quum liber ipse primo aspectu legentes specie quadam pietatis illiciat; molliti enim sunt sermones eius super oleum, sed ipsi sunt iacula, et quidem intento arcu ita ad nocendum parata, ut sagittent in obscuro rectos corde. Nihil propterea opportunius aut salubrius praestari a nobis posse arbitrati sumus, quam si fallacem libri doctrinam, generatim solummodo a nobis haecenus indicatam, pluribus singulatim ex eo excerptis propositionibus distinctius et apertius explicaremus, atque universis Christi fidelibus noxia zizaniorum semina e medio tritici, quo tegebantur, educta velut ob oculos exponeremus. Ita nimirum denudatis et quasi in propatulo positis non uno quidem aut altero, sed plurimis gravissimisque tum pridem damnatis tum etiam nove adinventis erroribus, plane confidimus, benedicente Domino fore, ut omnes tandem apertae iam manifestaeque veritati cedere compellantur.

407 Id ipsum maxime e re catholica futurum, et sedandis praesertim in florentissimo Galliae regno exortis ingeniorum varie opinantium, iamque in acerbiores scissuras procedentium dissidiis apprime proficuum, conscientiarum denique tranquillitati perutile et propemodum necessarium, non modo praefati episcopi, sed et ipse in primis carissimus in Christo filius noster Ludovicus Francorum rex Christianissimus, cuius eximium in tuenda catholicae fidei puritate extirpandisque erroribus zelum satis laudare non possumus, saepius nobis est contestatus, repetitis propterea vere piis et Christianissimo rege dignis officiis, atque ardentibus votis a nobis efflagitans, ut instanti animarum necessitati prolata quantocius apostolici censura iudicii consuleremus.

Hinc adspirante Domino, eiusque coelesti ope confisi, salutare opus sedulo diligenterque, ut rei magnitudo postulabat, aggressi sumus, ac plurimas ex praedicto libro, iuxta

supra recensitas respective editiones, fideliter extractas, et tum gallico tum latino idiomate expressas propositiones a compluribus in sacra theologia magistris, primo quidem coram duobus ex venerabilibus fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus accurate discuti, deinde vero coram nobis, adhibito etiam aliorum plurium cardinalium consilio, quam maxima diligentia ac maturitate, singularum insuper propositionum cum ipsomet libri textu exactissime facta collatione, plures iteratis congregationibus expendi et examinari mandavimus.

Sequuntur propositiones damnatae CI.

1. *Prop.* Quid aliud remanet animae, quae Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum et peccati consecutiones, superba paupertas et segnis indigentia, hoc est generalis impotentia ad laborem, ad orationem et ad omne opus bonum? Exstat haec propositio in observationibus moralibus Quesnelli ad Lucae cap. XVI. vers. 3.
2. Iesu Christi gratia, principium efficax boni cuiuscunque generis, necessaria est ad omne opus bonum, absque illa non solum nihil fit, sed nec fieri potest. Ioan. XV. v. 5. Ed. 1693.
3. In vanum, Domine, praecipis, si tu ipse non das quod praecipis. Act. XVI. 10.
4. Ita, Domine, omnia possibilia sunt ei, cui omnia possibilia facis, eadem operando in illo. Marc. IX. 22.
5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiae suae, exhortationes et gratiae exteriores non inserviunt, nisi ad illud magis obdurandum. Rom. IX. 18. Ed. 1693.
6. Discrimen inter foedus Iudaicum et Christianum est, quod in illo Deus exigit fugam peccati et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia; in isto vero Deus peccatori dat quod iubet, illum sua gratia purificando. Rom. XI. 27.
7. Quae utilitas pro homine in veteri foedere, in quo Deus illum reliquit eius propriae infirmitati, imponendo ipsi suam legem? Quae vero felicitas non est admitti ad foedus, in quo Deus nobis donet quod petit a nobis? Hebr. VIII. 7.
8. Nos non pertinemus ad novum foedus, nisi in quantum participes sumus ipsius novae gratiae, quae operatur in nobis id, quod Deus nobis praecipit. Hebr. VIII. 10.
9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Chri-

stum nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus. 1. Corinth. XII. 3. 1693.

10. Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare. Matth. XX. 34.

11. Gratia non est aliud, quam voluntas omnipotentis Dei, iubentis et facientis quod iubet. Marc. II. 11.

12. Quando Deus vult salvare animam, quocunque tempore, quocunque loco effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei. Marc. II. 11.

13. Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiori gratiae suae manu, nulla voluntas humana ei resistit. Luc. V. 13. 1693.

409 14. Quantumcunque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando Iesus se ei videndum exhibet lumine salutari suae gratiae, oportet ut se dedat, accurrat, sese humiliet, et adoret Salvatorem suum. Marc. V. 67. 1693:

15. Quando Deus mandatum suum, et suam externam locutionem comitatur unctione sui Spiritus et interiori vi gratiae suae, operatur illam in corde obedientiam, quam petit. Luc. IX. 60.

16. Nullae sunt illecebrae, quae non cedant illecebris gratiae, quia nihil resistit Omnipotenti. Act. VIII. 12.

17. Gratia est vox illa Patris, quae homines interius docet, ac eos venire facit ad Iesum Christum; quicumque ad eum non venit, postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre. Ioan. VI. 45.

18. Semen verbi, quod manus Dei irrigat, semper affert fructum suum. Act. XI. 21.

19. Dei gratia nihil aliud est, quam eius omnipotens voluntas: haec est idea, quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis scripturis. Rom. XIV. 4. 1693.

20. Vera gratiae idea est, quod Deus vult sibi a nobis obediri, et obeditur; imperat, et omnia fiunt; loquitur tanquam Dominus, et omnia sibi submissa sunt. Marc. IV. 39.

21. Gratia Iesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quae est operatio voluntatis omnipotentis, sequela et imitatio operationis Dei, incarnantis et resuscitantis Filium suum. 2. Cor. V. 21. 1693.

22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis, cum libero ipsius voluntatis consensu, demonstratur illico nobis in incarnatione, veluti fonte atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiae et gratiae, quae omnes

gratuitae atque ita dependentes a Deo sunt, sicut ipsa originalis operatio. Luc. I. 48.

23. Deus ipse nobis ideam tradidit omnipotentis operationis suae gratiae, eam significans per illam, quae creaturas e nihilo producit, et mortuis reddit vitam. Rom. IV. 17.
24. Iusta idea, quam centurio habet de omnipotentia Dei et Iesu Christi in sanandis corporibus solo motu suae voluntatis, est imago idcae, quae haberi debet de omnipotentia suae gratiae in sanandis animabus a cupiditate. Luc. VII. 7.
25. Deus illuminat animam, et eam sanat aeque ac corpus sola sua voluntate; iubet, et ipsi obtemperatur. Luc. XVIII. 42.
26. Nullae dantur gratiae, nisi per fidem. Luc. VIII. 48.
27. Fides est prima gratia et fons omnium aliarum. 2. Pet. I. 3.
28. Prima gratia, quam Deus concedit peccatori, est peccatorum remissio. Marc. XI. 25.
29. Extra ecclesiam nulla conceditur gratia. Luc. X. 35, 36.
30. Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infallibiliter. Ioan. VI. 40.
31. Desideria Christi semper habent suum effectum; pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat. Ioan. XX. 19.
32. Iesus Christus se morti tradidit ad liberandum pro semper suo sanguine primogenitos, id est electos, de manu angeli exterminatoris. Gal. IV. 4, 5, 6, 7.
33. Proh! quantum oportet bonis terrenis et sibimet ipsi renunciassse ad hoc, ut quis fiduciam habeat sibi, ut ita dicam, appropriandi Christum Iesum, eius amorem, mortem et mysteria, ut facit sanctus Paulus dicens: *qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me*. Gal. II. 20.
34. Gratia Adami non producebat nisi merita humana. 2. Cor. V. 21. 1693.
35. Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturae sanae et integrae. 2. Cor. V. 21.
36. Differentia essentialis inter gratiam Adami, et status innocentiae ac gratiam Christianam est, quod primam unusquisque in propria persona recepisset; ista vero non recipitur, nisi in persona Iesu Christi resuscitati, cui nos uniti sumus. Rom. VII. 4.
37. Gratia Adami, sanctificando illum in semetipso, erat illi proportionata; gratia Christiana, nos sanctificando in Iesu Christo, est omnipotens, et digna Filio Dei. Eph. I. 6.
38. Peccator non est liber, nisi ad malum, sine gratia liberatoris. Luc. VIII. 9.

39. Voluntas, quam gratia non praevenit, nihil habet luminis, nisi ad aberrandum; ardoris, nisi ad se praecipitandum; virium, nisi ad se vulnerandum; est capax omnis mali, et incapax ad omne bonum. Matth. XX, 3. 4.
40. Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem. 2. Thess. III. 18. 1693.
41. Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi praesumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris. Rom. I. 19.
42. Sola gratia Christi reddit hominem aptum ad sacrificium fidei; sine hoc nihil, nisi impuritas; nihil, nisi indignitas. Act. XI. 9.
43. Primus effectus gratiae baptismalis est, facere ut moriamur peccato adeo, ut spiritus, cor, sensus non habeant plus vitae pro peccato, quam homo mortuus habeat pro rebus mundi. Rom. VI. 2. 1693.
44. Non sunt, nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur; amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est non refert, et propter hoc ipsum fit malus. Ioan. V. 29.
45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones eius corrumpat. Luc. XV. 13. 1693.
46. Cupiditas aut caritas usum sensuum bonum vel malum faciunt. Matth. V. 28.
47. Obedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est caritas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria eius finis, tum purum est quod apparet exterius; alioquin non est nisi hypocrisis aut falsa iustitia. Matth. XXV. 26. 1693.
- 412 48. Quid aliud esse possumus, nisi tenebrae, nisi aberratio et nisi peccatum sine fidei lumine, sine Christo et sine caritate? Eph. V. 8.
49. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum sine amore Dei. Marc. VII. 22, 23.
50. Frustra clamamus ad Deum: *Pater mi*, si spiritus caritatis non est ille, qui clamat. Rom. VIII. 15.
51. Fides iustificat, quando operatur; sed ipsa non operatur, nisi per caritatem. Act. XIII. 39.

52. Omnia alia salutis media continentur in fide, tanquam in suo germine et semine; sed haec fides non est absque amore et fiducia. Act. X. 43.
53. Sola caritas Christiano modo facit [actiones Christianas] per relationem ad Deum et Iesum Christum. Coloss. III. 14.
54. Sola caritas est, quae Deo loquitur; eam solam Deus audit. 1. Cor. XIII. 1.
55. Deus non coronat nisi caritatem; qui currit ex alio impulsu et ex alio motivo, in vanum currit. 1. Cor. IX. 24.
56. Deus non remunerat nisi caritatem, quoniam caritas sola Deum honorat. Matth. XXV. 36.
57. Totum deest peccatori, quando ei deest spes, et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei. Matth. XXVII. 5.
58. Nec Deus est, nec religio, ubi non est caritas. 1. Ioan. IV. 8.
59. Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit est novum in eos iudicium. Ioan. X. 25. 1693.
60. Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem. Matth. XXVII. 5.
61. Timor nonnisi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur. Luc. XX. 19.
62. Qui a malo non abstinere, nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et iam est reus coram Deo. Matth. XXI. 46.
63. Baptizatus adhuc est sub lege sicut Iudaeus, si legem non ⁴¹³ adimpleat, aut adimpleat ex solo timore. Rom. VI. 14.
64. Sub maledicto legis nunquam fit bonum, quia peccatur sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando. Gal. V. 28.
65. Moyses, Prophetae, sacerdotes et doctores legis mortui sunt absque eo, quod ullum Deo dederint filium, quum non effecerint, nisi mancipia per timorem. Marc. XII. 19.
66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem, aut per timorem, sicuti bestiae, sed per fidem et per amorem, sicuti filii. Hebr. XII. 26. 1693.
67. Timor servilis non sibi repraesentat Deum, nisi ut dominum durum, imperiosum, iniustum, intractabilem. Luc. XIX. 21. 1693.
68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis claudendo totum in fide et precibus. Act. II. 21.

69. Fides, usus, augmentum et praemium fidei, totum est donum purae liberalitatis Dei. Marc. IX. 22.
70. Nunquam Deus affligit innocentes, et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem. Ioan. IX. 3.
71. Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter eius utilitatem. Marc. II. 28.
72. Nota ecclesiae Christianae est, quod sit catholica, comprehendens et omnes angelos coeli, et omnes electos, et iustos terrae et omnium saeculorum. Hebr. XII. 22, 23, 24.
73. Quid est ecclesia, nisi coetus filiorum Dei, manentium in eius sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in eius persona, redemptorum eius sanguine, viventium eius spiritu, agentium per eius gratiam, et exspectantium gratiam futuri saeculi? 2. Thess. I. 1, 2. 1693.
74. Ecclesia sive integer Christus incarnatum verbum habet ut caput, omnes vero sanctos ut membra. 1. Tim. III. 16.
- 411 75. Ecclesia est unus solus homo, compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona; unus solus Christus compositus ex pluribus sanctis, quorum est sanctificator. Eph. II. 14, 15, 16.
76. Nihil spatiosius ecclesia Dei, quia omnes electi et iusti omnium saeculorum illam componunt. Eph. II. 22.
77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro Patre, et Christum pro capite. 1. Ioan. II. 24. 1693.
78. Separatur quis a populo electo, cuius figura fuit populus Iudaicus, et caput est Iesus Christus, tam non vivendo secundum evangelium, quam non credendo evangelio. Act. III. 23.
79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco et omni personarum generi, studere et cognoscere spiritum, pietatem, et mysteria sacrae scripturae. 1. Cor. XIV. 5.
80. Lectio sacrae scripturae est pro omnibus. Act. VIII. 28.
81. Obscuritas sancti verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab eius lectione. Act. VIII. 31.
82. Dies dominicus a Christianis debet sanctificari lectionibus pietatis, et super omnia sanctarum scripturarum. Damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere. Act. XV. 21.
83. Est illusio sibi persuadere, quod notitia mysteriorum religionis non debeat communicari feminis lectione sacrorum

librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est scripturarum abusus, et natae sunt haereses. Ioan. IV. 26.

84. Abripere e Christianorum manibus novum testamentum, seu eis illud clausum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare. Matth. V. 2.

85. Interdicere Christianis lectionem sacrae scripturae, praesertim evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere, ut patiantur speciem quandam excommunicationis. Luc. XI. 33. 1693.

86. Eripere simplici populo hoc solatium, iungendi vocem suam voci totius ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei. 1 Cor. XIV. 16. 415

87. Modus plenus sapientia, lumine et caritate est dare animabus tempus portandi cum humilitate, et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei, antequam reconcilientur. Act. VIII. 9.

88. Ignoramus quid sit peccatum et vera poenitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis istius ferre confusionem. Luc. XVII. 11, 12.

89. Quartus decimus gradus conversionis peccatoris est, quod, quum sit iam reconciliatus, habet ius assistendi sacrificio ecclesiae. Luc. XV. 23. 1693.

90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores de consensu saltem praesumpto totius corporis. Matth. XVIII. 17.

91. Excommunicationis iniustae metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro, nunquam eximus ab ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Iesu Christo atque ipsi ecclesiae per caritatem affixi sumus. Ioan. IX. 22, 23.

92. Pati potius in pace excommunicationem et anathema iniustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum; tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem, aut scindere unitatem. Rom. IX. 3.

93. Iesus quandoque sanat vulnera, quae praeceptis primorum pastorum festinatio infligit sine ipsius mandato. Iesus restituit quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt. Ioan. XVIII. 11.

94. Nihil peiorem de ecclesia opinionem ingerit eius inimicis, quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium, et foveri divisiones propter res, quae nec fidem laedunt, nec mores. Rom. XIV. 16.
- 416 95. Veritates eo devenerunt, ut sint lingua quasi peregrina plerisque Christianis, et modus eas praedicandi est veluti idioma incognitum, adeo remotus est a simplicitate Apostolorum, et supra communem captum fidelium; neque satis advertitur, quod hic defectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis ecclesiae, et irae Dei in filios suos. 1. Cor. XIV. 21. 1699.
96. Deus permittit, ut omnes potestates sint contrariae praedicatoribus veritatis, ut eius victoria attribui non possit nisi divinae gratiae. Act. XVII. 8.
97. Nimis saepe contingit, membra illa, quae magis sancte ac magis stricte unita ecclesiae sunt, respici atque tractari tanquam indigna, ut sint in ecclesia vel tanquam ab ea separata; sed iustus vivit ex fide, et non ex opinione hominum. Act. IV. 11.
98. Status persecutionis et poenarum, quas quis tolerat tanquam haereticus flagitiosus et impius, ultima plerumque probatio est, et maxime meritoria, utpote quae facit hominem magis conformem Iesu Christo. Luc. XXII. 37.
99. Pervicacia, praeventio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare, aut cognoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id, quod Deus in sua ecclesia posuit, ut in ea esset odor vitae, v. g. bonos libros, instructiones, sancta exempla etc. 2. Cor. II. 16.
100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus, persequendo veritatem eiusque discipulos: tempus hoc advenit ... Haberi et tractari a religionis ministris tanquam impium et indignum omni commercio cum Deo, tanquam membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate, et zelo quodam religionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est excaecatus, aut abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, et sacrificamus diabolo Dei servum. Ioan. XVI. 2.

101. Nihil spiritui Dei et doctrinae Iesu Christi magis opponitur, quam communia facere iuramenta in ecclesia, quia hoc est multiplicare occasiones peierandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere, ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum. Matth. V. 37. 417

Auditis itaque tum voce tum scripto nobis exhibitis praefatorum cardinalium aliorumque theologorum suffragiis, divinique in primis luminis privatis ad eum finem publicisque etiam indictis precibus implorato praesidio, omnes et singulas propositiones praeinsertas tanquam falsas, captiosas, male sonantes, piarum aurium offensivas, scandalosas, perniciosas, temerarias, ecclesiae et eius praxi iniurias, neque in ecclesiam solum, sed etiam in potestates saeculi contumeliosas, seditiosas, impias, blasphemias, suspectas de haeresi, ac haeresim ipsam sapientes, nec non haereticis, et haeresibus ac etiam schismati faventes, erroneas, haeresi proximas, pluries damnatas, ac demum etiam haereticas, variasque haereses, et potissimum illas, quae in famosis Iansenii propositionibus, et quidem in eosensu, in quo hae damnatae fuerunt, acceptis, continentur, manifeste innovantes respective, hac nostra perpetua valitura constitutione declaramus, damnamus et reprobamus.

Mandamus omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, ne de dictis propositionibus sentire, docere, praedicare aliter praesumant, quam in hac eadem nostra constitutione continetur, ita ut quicumque illas vel illarum aliquam coniunctim vel divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis, etiam disputative, publice aut privatim tractaverit, nisi forsitan impugnando, ecclesiasticis censuris aliisque contra similia perpetrantes a iure statutis poenis ipso facto absque alia declaratione subiaceat.

Ceterum per expressam praefatarum propositionum reprobationem alia in eodem libro contenta nullatenus approbare intendimus, quum praesertim in decursu examinis complures alias in eo deprehenderimus propositiones istis, quae ut supra damnatae fuerunt, consimiles et affines, iisdemque erroribus imbutas, nec sane paucas sub imaginario quodam veluti grassantis hodie persecutionis obtentu inobedientiam et pervicaciam nutriendas, easque falso Christianae patientiae nomine praedicantes; quas propterea singulatim recensere et nimis longum esse duximus et minime necessarium, ac demum, quod intolerabilius est, sacrum ipsum novi testamenti textum damnabiliter vitiatum comperimus, et alteri dudum reprobatae ver-

sioni gallicae Montensi in multis conformem: a vulgata vero editione, quae tot saeculorum usu in ecclesia probata est, atque ab orthodoxis omnibus pro authentica haberi debet, multipliciter discrepantem et aberrantem, pluriesque in alienos, exoticos ac saepe noxios sensus non sine maxima perversitate detortum.

Eundem propterea librum, utpote per dulces sermones et benedictiones, ut Apostolus loquitur, hoc est, sub falsa pia institutionis imagine, seducendis innocentium cordibus longe accommodatum, sive praemissis, sive alio quovis titulo inscriptum, ubicunque et quocunque alio idiomate, seu quavis editione, aut versione hactenus impressum, aut in posterum (quod absit) imprimendum, auctoritate apostolica tenore praesentium iterum prohibemus ac similiter damnamus, quemadmodum etiam alios omnes et singulos in eius defensionem tam scripto quam typis editos, seu forsitan (quod Deus avertat) edendos libros seu libellos, eorumque lectionem, descriptionem, retentionem et usum omnibus et singulis Christi fidelibus sub poena excommunicationis per contrafacientes ipso facto incurrenda prohibemus pariter et interdicimus.

Praecipimus insuper venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, et episcopis aliisque locorum ordinariis, nec non haereticae pravitatis inquisitoribus, ut contradictores et rebelles quoscunque per censuras et poenas praefatas, aliaque iuris et facti remedia, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, brachii saecularis auxilio, omnino coerceant et compellant.

Volumus autem etc. Nulli autem hominum liceat etc. Anno Incarnationis dominicae 1713. 6. Idus Septembris, Pontificatus nostri anno VIII.

PIUS EPISCOPUS

419

SERVUS SERVORUM DEI

UNIVERSIS CHRISTIFIDELIBUS SALUTEM ET
APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Auctorem fidei et consummatorem Iesum adspicientes nos iubet Apostolus¹⁾ sedulo recogitare, qualem quantamque

¹⁾ Ad Hebr. XII. 4.

ille sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne laboribus et periculis defatigati deficiamus aliquando animis nostris, paeneque concidamus. Hac saluberrima cogitatione muniri nos ac refici tum maxime necessum est, quum adversus corpus ipsummet Christi, quod est ecclesia²⁾, dirae istius nec unquam desiturae coniurationis aestus acrius exardescit, ut a Domino confortati, et in potentia virtutis eius, scuto fidei protecti resistere possimus in die malo et omnia tela iniquissimi ignea exstinguere³⁾. In hoc sane motu temporum, in hac rerum perturbatissima conversione gravis est quidem bonis omnibus contra omnes cuiusque generis Christiani nominis hostes colluctatio subeunda; gravior nobis, quibus pro credita pastoralis nostrae sollicitudini gregis totius cura et moderatione maior cunctis Christianae religionis zelus incumbit⁴⁾. Verum in hac ipsa oneris gravitate, quae humeris nostris imposita est, portandi onera omnium, qui gravantur, quo magis conscii nobis sumus infirmitatis nostrae, eo firmiorem in spem erigit nos et sublevat apostolici huiusce muneris in persona B. Petri divinitus instituta ratio, ut, qui semel tradita sibi a Christo ecclesiae gubernacula nunquam derelicturus erat, ipse apostolicae gubernationis onera in illis portare non desineret, quos ei Deus protegendos perpetua successione ac tuendos heredes dedisset. 420

Et in hisce quidem aerumnis, quae undique circumstant, ad ceterarum molestiarum velut cumulum accessit, ut unde oportuerat nos gaudere, maiorem inde tristitiam hauriremus; quippe quum⁵⁾ aliquis sacrosanctae ecclesiae Dei praepositus sub sacerdotis nomine ipsum Christi populum a tramite veritatis in praeceps deviae persuasionis avertit, et hoc in amplissima Urbe, tum plane est geminanda lamentatio, et maior sollicitudo adhibenda.

Fuit sane non in ultimis terris, verum in media luce Italiae, sub oculis Urbis, et prope Apostolorum limina; fuit episcopus duplicis sedis honore insignis (Scipio de Ricciis antea episcopus Pistorien. et Praten.), quem ad nos pro pastoralis munere suscipiendo accedentem paterna caritate complexi sumus, qui vicissim nobis atque huic apostolicae sedi in ipso sacrae suae ordinationis ritu debitam fidem et obedientiam solennis iurisiurandi religione obstrinxit.

---

2) Ad Colos. 1. 18. — 3) Ad Ephes. VI. 16. — 4) S. Siricius ad Himerium Tarrac. Epist. I. apud Const. — 5) S. Coelestinus I. ep. XII. apud Const.

Atque is ipse, non longo intervallo postea, quam a complexu nostro cum osculo pacis dimissus ad commissas sibi plebes accessit, coacervatorum perversae sapientiae magistrorum fraudibus circumventus eo coepit intendere, ut quam superiores antistites ex ecclesiastica regula laudabilem et pacatam Christianae institutionis formam iam pridem invexerant ac paene defixerant, non ille pro eo, ac debebat, tueretur, coleret, perficeret, sed contra per speciem fictae reformationis importunis inducendis novitatibus perturbaret, convelleret, funditus everteret.

Quin etiam quum et hortatu nostro ad synodum dioecesanam animum adiunxisset, prae fracta eius in suo sensu pertinacia effectum est, ut unde remedium aliquod vulnerum ⁴²¹ tendendum erat, inde gravior perniciēs enāsceretur. Sane postquam synodus haec Pistoriensis e latebris erupit, in quibus aliquamdiu abdita delituit, nemo fuit de summa religione pie sapienterque sentiens, qui non continuo adverterit, hoc fuisse auctorum consilium, ut quae antea per multiplices libellos pravarum doctrinarum semina sparserant, ea in unum velut corpus compingerent, proscriptos dudum errores exsuscitarent, apostolicis, quibus proscripti sunt, decretis fidem auctoritatemque derogarent.

Quae quum cerneremus, quo graviora sunt per se, tanto impensius pastoralis nostrae sollicitudinis opem efflagitare, mentem convertere non distulimus ad ea capienda consilia, quae surgenti malo vel sanando, vel comprimendo accommodatiora viderentur.

Atque in primis sapientis moniti memores praedecessoris nostri B. Zosimi⁶⁾, ea, quae magna sunt, magnum pondus examinis desiderare, synodum ab episcopo editam primum quatuor episcopis, aliisque adiunctis e clero saeculari theologis examinandam commisimus; tum et plurimum S. R. E. cardinalium, aliorumque episcoporum congregationem deputavimus, qui totam actorum seriem diligenter perpenderent, loca inter se dissita conferrent, excerptas sententias discuterent. Quorum suffragia coram nobis voce, et scripto edita excepiimus; qui et synodum universe reprobandam, et plurimas inde collectas propositiones, alias quidem per sese, alias attenta sententiarum connexione plus minusve acribus censuris per-

---

6) S. Zosimus ep. II. apud Coust.

stringendas censuerunt; quorum auditis perpensisque animadversionibus illud quoque nobis curae fuit, ut selecta ex tota synodo praecipua quaedam pravarum doctrinarum capita, ad quae potissimum fusae per synodum reprobandae sententiae directe vel indirecte referuntur, in certum deinceps ordinem redigerentur, eisdemque sua cuique peculiaris censura subiiceretur.

Ne vero ex hac ipsa tametsi accuratissime peracta sive ⁴²² locorum collatione, sive sententiarum disquisitione, pervicaces homines obtrectandi occasionem arriperent, ut huic forte iam paratae calumniae obviam iretur, sapienti consilio uti statuimus, quod in emergentibus huiusmodi periculosis noxiisque novitatibus reprimendis plures nostri sanctissimi praedecessores, tum et gravissimi antistites, ac generales etiam synodi rite cauteque adhibitum, illustribus exemplis testatum commendatumque reliquissent.

Norant illi versutam novatorum fallendi artem, qui catholicarum aurium offensionem veriti, captionum suarum laqueos persaepe student subdolis verborum involucris obtegere, ut inter discrimina sensuum⁷⁾ latens error lenius influat in animos, fiatque, ut corrupta per brevissimam adiectionem aut commutationem veritate sententiae confessio, quae salutem operabatur, subtili quodam transitu vergat in mortem. Atque haec quidem involuta fallax disserendi ratio cum in omni orationis genere vitiosa est, tum in synodo minime ferenda, cuius est haec laus praecipua, eam in docendo dilucidam consecrari dicendi rationem, quae nullum offensionis periculum relinquat. Quo in genere proinde si quid peccatum sit, hac nequeat, quae afferri solet, subdola excusatione defendi, quod quae alicubi durius dicta exciderint, ea locis aliis planius explicata aut etiam correctae reperiantur, quasi procax isthaec affirmandi et negandi, ac secum pro libito pugnandi licentia, quae fraudulenta semper fuit novatorum astutia ad circumventionem erroris, non potius ad prodendum, quam ad excusandum errorem valeret, aut quasi rudibus praesertim, qui in hanc vel illam forte inciderint partem synodi vulgari lingua omnibus expositae, praesto semper essent alia, quae inspicienda forent, dispersa loca, aut his etiam inspectis satis cuique facultatis suppleret ad ea sic per se componenda, ut, ⁴²³

7) S. Leo M. ep. CXXIX. edit. Baller.

quemadmodum perperam isti effutiunt, erroris omne periculum effugere valerent. Exitiosissimum profecto insinuandi erroris artificium, quod in Constantinopolitani antistitis Nestorii literis iam olim sapienter detectum gravissima reprehensione praedecessor noster Coelestinus⁸⁾ coarguit; quibus nempe in literis vestigatus veterator ille, deprensus et tentus, suo se multiloquio labefaciens, dum vera involvens obscuris, rursus utraque confundens vel confiteretur negata, vel niteretur negare confessa. Ad quas depellendas insidias nimium saepe omni aetate renovatas non alia potior via inita est, quam ut iis exponendis sententiis, quae sub latibulo ambiguitatis periculosam suspiciosamque involvunt discrepantiam sensuum, perversa significatio notaretur, cui subesset error, quem catholica sententia reprobaret.

Quam et nos moderationis plenam rationem eo libentius amplexi sumus, quo magis ad reconciliandos animos, et ad unitatem spiritus in vinculo pacis adducendos (quod favente Deo in pluribus gaudemus iure feliciter evenisse) magno fore adiumento prospeximus, providere primum, ne pertinacibus, si qui supererunt, quod Deus avertat, synodi sectatoribus integrum sit posthac ad novas turbas ciendas iustae suae damnationis consortes veluti ac socias sibi adseiscere scholas catholicas, quas invitas plane ac repugnantes per detortam quandam affinium vocabulorum similitudinem in expressa, quam illae testantur sententiarum dissimilitudinem, in partes suas pertrahere nituntur. Deinde si quos imprudentes aliqua fefellit adhuc praeconcepta mitior opinio de synodo, his etiam omnis conquerendi locus praecludatur, qui si recte sapiunt, ut videri volunt, aegre ferre nequeant doctrinas damnari sic denotatas, quae errores prae se ferant, a quibus ipsi profitentur se longissime abesse.

424 Necdum tamen satis ex animo lenitati nostrae factum putavimus, seu verius caritati, quae urget nos erga fratrem nostrum, cui omni ope volumus, si adhuc possumus, subvenire⁹⁾. Caritas nempe illa urget nos, qua inductus praedecessor noster Coelestinus¹⁰⁾ etiam contra fas, seu maiori, quam fas esse videretur, patientia sacerdotes corrigendos expectare non abnuebat. Magis enim cum Augustino¹¹⁾ Mile-

---

8) S. Coelestinus ep. XIII. n. 2. ap. Const. — 9) S. Coelest. ep. 14. ad populum C. P. n. 8. ap. Const. — 10) Ep. 13. ad Nestor n. 9. — 11) Epist. 176. n. 4. 178. n. 2. edit. Maur.

vitanisque Patribus volumus et optamus homines prava docentes pastoralis cura in ecclesia sanari, quam desperata salute ex illa resecari, si necessitas nulla compellat.

Quam ad rem, ne quod genus officii ad lucrandum fratrem praetermissum videretur, praefatum episcopum, antequam ad ulteriora progredieremur, amantissimis literis ad eum iussu nostro datis ad nos acciendum duximus, polliciti fore, ut benevolo animo a nobis exciperetur, nec vetaretur, quin quae in rem suam facere sibi viderentur libere aperteque expromeret. Nec vero spes nos omnis deseruerat fieri posse, ut, siquidem animum illum docibilem afferret, quem ex Apostoli sententia in episcopo maxime Augustinus¹²⁾ requirebat, quum simpliciter et candide, omni remota concertatione et acerbitate, recognoscenda ei proponerentur praecipua doctrinarum capita, quae visa essent maiori animadversione digna, tum facile sese ipse colligens non dubitaret, quae ambigue posita essent in sanio rem sensum exponere, quaeve manifestam pravitatem prae se ferrent aperte repudiare, atque ita magna cum sui nominis existimatione tum laetissima bonorum omnium gratulatione, pacatissima, qua fieri posset, ratione orti in ecclesia strepitus optatissima correctione comprimerentur¹³⁾.

Nunc vero, quum ille oblato beneficio incommodae valetudinis nomine minus utendum sibi esse censuerit, differre iam non possumus, quin apostolico nostro muneri satisfaciamus.⁴²⁵ Non unius tantummodo alteriusve dioecesis periculum agitur: *universalis ecclesia quacunq[ue] novitate pulsatur*¹⁴⁾. Undique iam pridem non exspectatur modo, verum assiduis repetitis precibus efflagitur supremae apostolicae sedis iudicium. Absit, ut vox Petri in illa unquam sede sua conticescat, in qua perpetuo vivens ille ac praesidens praestat quaerentibus fidei veritatem¹⁵⁾. Tuta non est in talibus longior conniventia, quia tantundem paene criminis est connivere in talibus, quanti est tam irreligiosa praedicare¹⁶⁾. Abscindendum igitur tale vulnus, quo non unum membrum laeditur, sed totum corpus ecclesiae sauciatur¹⁷⁾, atque divina opitulante pietate providendum, ut amputatis dissensionibus fides catholica inviolata servetur, et his, qui prava defendunt, ab errore revocatis, nostra auctoritate, quorum fides probata fuerit, muniantur¹⁸⁾.

12) L. 4. de bapt. cont. Donat. c. 5., et l. 5. c. 26. — 13) S. Coelest. ep. 16 n. 2. apud. Coust. — 14) S. Coelest. ep. 21. ad episcopos Galliarum. — 15) Chrysost. ep. ad Eutychem. — 16) S. Coelest. ep. 12. n. 2. — 17) Idem ep. 11. Cyrillo n. 3. — 18) S. Leo M. ep. 23. Flaviano C. P. n. 2.

Implorato itaque cum assiduis nostris tum et piorum Christifidelium privatis publicisque precibus Spiritus sancti lumine, omnibus plene et mature consideratis, complures ex actis et decretis memoratae synodi propositiones, doctrinas, sententias, sive expresse traditas, sive per ambiguitatem insinuat, suis, ut praefatum est, cuique apposis notis, et censuris damnandas et reprobandas censuimus, prout hac nostra perpetuo valitura constitutione damnamus et reprobamus.

Sunt autem quae sequuntur.

426

De obscuratione veritatum in ecclesia.

Ex Decr. de grat. §. 1.

I. Propositio, quae asserit: „Postremis hisce saeculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti, spectantes ad religionem, et quae sunt basis fidei, et moralis doctrinae Iesu Christi“: — *Haeretica.*

De potestate communitati ecclesiae attributa, ut per hanc pastoribus communicetur.

Epist. convoc.

II. Propositio, quae statuit: „Potestatem a Deo datam ecclesiae, ut communicaretur pastoribus, qui sunt eius ministri pro salute animarum,“ — sic intellecta, ut a communitate fidelium in pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas: *Haeretica.*

De capitis ministerialis denominatione Romano Pontifici attributa.

Decret. de fide §. 8.

III. Insuper quae statuit: „Roman. Pontificem esse caput ministeriale,“ — sic explicata, ut Romanus Pontifex non a Christo in persona B. Petri, sed ab ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius, ac totius ecclesiae caput pollet in universa ecclesia: *Haeretica.*

427 De potestate ecclesiae quoad constituendam et sanc-
ciendam exteriorem disciplinam.

Decr. de fide §§. 13. 14.

IV. Propositio affirmans: „Abusum fore auctoritatis ecclesiae transferendo illam ultra limites doctrinae ac morum, et

eam extendendo ad res exteriores, et per vim exigendo id, quod pendet a persuasione et corde, tum etiam multo minus ad eam pertinere, exigere per vim exteriorem subiectionem suis decretis,“ — quatenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* nolet velut abusum auctoritatis ecclesiae, usum eius potestatis acceptae a Deo, qua usi sunt et ipsimet Apostoli in disciplina exteriori constituenda et sancienda: *Haeretica*.

V. Qua parte insinuat, ecclesiam non habere auctoritatem subiectionis suis decretis exigendae aliter quam per media, quae pendent a persuasione, — quatenus intendat ecclesiam „non habere collatam sibi a Deo potestatem, non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam iubendi per leges, ac devios contumacesque exteriori iudicio ac salubribus poenis coercendi atque cogendi,“ (ex Bened. XIV. in brevi *Ad assiduas*, anni 1755. Primati, archiepiscopis, et episcopis regni Polon.): *Inducens in systema alias damnatum ut haeticum*.

Iura episcopis praeter fas attributa.

Decr. de ord. §. 25.

VI. Doctrina synodi, qua profitetur: „Persuasum sibi esse, episcopum accepisse a Christo omnia iura necessaria pro bono regimine suae dioecesis,“ — perinde ac si ad bonum regimen cuiusque dioecesis necessariae non sint superiores ordinationes spectantes sive ad fidem et mores, sive ad generalem disciplinam, quarum ius est penes summos Pontifices et concilia generalia pro universa ecclesia: *Schismatica, ad minus erronea*.

VII. Item in eo, quod hortatur episcopum „ad proseguendam naviter perfectiorem ecclesiasticae disciplinae constitutionem, idque, contra omnes contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes quae adversantur bono ordini dioecesis, maiori gloriae Dei et maiori aedificationi fidelium,“ — per id, quod supponit episcopo fas esse proprio suo iudicio et arbitratu statuere et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quae in universa ecclesia, sive etiam in unaquaque provincia locum habent, sine venia et interventu superioris hierarchicae potestatis, a qua inductae sunt aut probatae, et vim legis obtinent: *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea*.

VIII. Item, quod et sibi persuasum esse ait, „Iura epi-

scopi a Iesu Christo accepta pro gubernanda ecclesia nec alterari, nec impediri posse; et ubi contigerit horum iurium exercitium quavis de causa fuisse interruptum, posse semper episcopum ac debere in originaria sua iura regredi, quotiescunque id exigit maius bonum suae ecclesiae,“ — in eo, quod innuit iurium episcopalium exercitium nulla superiori potestate praepediri aut coerceri posse, quandocunque episcopus proprio iudicio censuerit minus id expedire maiori bono suae ecclesiae: *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.*

Ius perperam tributum inferioris ordinis sacerdotibus in decretis fidei et disciplinae.

Epist. convoc.

429

IX. Doctrina, quae statuit: „Reformationem abusuum circa ecclesiasticam disciplinam in synodis dioecesanis ab episcopo et parochis aequaliter pendere ac stabiliri debere, ac sine libertate decisionis indebitam fore subiectionem suggestionibus et iussionibus episcoporum“: *Falsa, temeraria, episcopalis auctoritatis laesiva, regiminis hierarchici subversiva, favens haeresi Arianæ a Calvino innovatae.*

Ex ep. convoc. Ex. ep. ad vic. for. Ex orat. ad syn. §. 8. Ex sess. 3.

X. Item doctrina, qua parochi, aliive sacerdotes in synodo congregati pronunciantur una cum episcopo iudices fidei, et simul innuitur iudicium in causis fidei ipsis competere iure proprio, et quidem etiam per ordinationem accepto: *Falsa, temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum iudiciorumve dogmaticorum ecclesiae, ad minus erronea.*

Orat. synod. §. 8.

XI. Sententia enuncians, veteri maiorum instituto ab apostolicis usque temporibus ducto, per meliora ecclesiae saccula servato, receptum fuisse, „ut decreta, aut definitiones, aut sententiae etiam maiorum sedium non acceptarentur, nisi recognitae fuissent et approbatae a synodo dioecesana“: *Falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate obedientiae debitae constitutionibus apostolicis, tum et sententiis ab hierarchica superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et haeresim.*

Calumniæ adversus aliquas decisiones in materia fidei ab aliquot saeculis emanatas.

De fide §. 12.

XII. Assertiones synodi complexive acceptae circa decisiones in materia fidei ab aliquot saeculis emanatas, quas prohibet velut decreta ab una particulari ecclesia vel paucis pastoribus profecta, nulla sufficienti auctoritate suffulta, nata corrumpendae puritati fidei, ac turbis excitandis, intrusa per vim, e quibus inflicta sunt vulnera nimium adhuc recentia: *Falsae, captiosae, temerariae, scandalosae, in Romanos Pontifices et ecclesiam iniuriosae, debitae apostolicis constitutionibus obedientiae derogantes, schismaticae, perniciosae, ad minus erroneae.*

De pace dicta Clementis IX.

Or. synod. §. 2. in nota.

XIII. Propositio relata inter acta synodi, quae innuit Clementem IX. pacem ecclesiae reddidisse per approbationem distinctionis iuris et facti in subscriptione formulari ab Alexandro VII. praescripti: *Falsa, temeraria, Clementi IX. iniuriosa.*

XIV. Quatenus vero ei distinctioni suffragatur, eiusdem fautores laudibus extollendo, et eorum adversarios vituperando: *Temeraria, perniciosa, summis Pontificibus iniuriosa, schisma fovens et haeresim.*

De coagmentatione corporis ecclesiae.

Append. n. 28.

XV. Doctrina, quae proponit: „ecclesiam considerandam velut unum corpus mysticum coagmentatum ex Christo capite et fidelibus, qui sunt eius membra per unionem infallibilem, qua mirabiliter evadimus cum ipso unus solus sacerdos, una sola ⁴³¹ victima, unus solus adorator perfectus Dei Patris in spiritu et veritate,“ — intellecta hoc sensu, ut ad corpus ecclesiae non pertineant nisi fideles, qui sunt perfecti adoratores in spiritu et veritate: *Haeretica.*

De statu innocentiae.

De grat. §§. 4. 7. de sacr. in gen. §. 1. de poenit. §. 4.

XVI. Doctrina synodi de statu felicitis innocentiae, qualem eum repraesentat in Adamo ante peccatum, complectente

non modo integritatem, sed et iustitiam interiorem cum impulsu in Deum per amorem caritatis, atque primaevam sanctitatem aliqua ratione post lapsum restitutam, — quatenus complexive accepta innuit statum illum sequelam fuisse creationis, debitum ex naturali exigentia et conditione humanae naturae, non gratuitum Dei beneficium: *Falsa, alias damnata in Baio et Quesnellio, erronea, favens haeresi Pelagianae.*

De immortalitate spectata ut naturali conditione hominis.

De bapt. §. 2.

XVII. Propositio his verbis enunciata: „Edocti ab Apostolo spectamus mortem non iam ut naturalem conditionem hominis, sed revera ut iustam poenam culpae originalis,“ — quatenus sub nomine Apostoli subdole allegato insinuat, mortem, quae in praesenti statu inflicta est velut iusta poena peccati per iustam subtractionem immortalitatis, non fuisse naturalem conditionem hominis, quasi immortalitas non fuisset gratuitum beneficium, sed naturalis conditio: *Captiosa, temeraria, Apostolo iniuriosa, alias damnata.*

432

De conditione hominis in statu naturae.

De grat. §. 10.

XVIII. Doctrina synodi enuncians: „Post lapsum Adami Deum annunciasse promissionem futuri liberatoris, et voluisse consolari genus humanum per spem salutis, quam Iesus Christus allaturus erat, tamen Deum voluisse ut genus humanum transiret per varios status, antequam veniret plenitudo temporum, ac primum, ut in statu naturae homo relictus propriis luminibus disceret de sua caeca ratione diffidere, et ex suis aberrationibus moveret se ad desiderandum auxilium superioris luminis,“ — doctrina, ut iacet, captiosa, atque intellecta de desiderio adiutorii superioris luminis in ordine ad salutem promissam per Christum, ad quod concipiendum homo relictus suis propriis luminibus supponatur sese potuisse movere: *Suspecta, favens haeresi Semipelagianae.*

De conditione hominis sub lege.

Ibid.

XIX. Item, quae subiungit, hominem sub lege, „quum esset impotens ad eam observandam, praevaricatorem evasisse,

non quidem culpa legis, quae sanctissima erat, sed culpa hominis, qui sub lege sine gratia magis magisque praevaricator evasit,“ superadditque: „legem, si non sanavit cor hominis, effecisse, ut sua mala cognosceret, et de sua infirmitate convictus desideraret gratiam mediatoris,“ — qua parte generaliter innuit hominem praevaricatorem evasisse per inobservantiam legis, quam impotens esset observare, quasi impossibile aliquid potuerit imperare qui iustus est, aut damnaturus sit hominem pro eo, quod non potuit vitare, qui pius est (ex S. Caesario serm. 73. in append. S. Augustini. Serm. 273. edit. Maur. — ex S. Aug. de nat. et gr. c. 43. — De grat. et lib. ⁴³³ arb. c. 16. — Enar. in psal. 56. n. 1.): *Falsa, scandalosa, impia, in Baio damnata.*

XX. Qua parte datur intelligi, hominem sub lege sine gratia potuisse concipere desiderium gratiae mediatoris ordinatum ad salutem promissam per Christum, quasi non ipsa gratia faciat ut invocetur a nobis, (ex concil. Araus. II. can. 3.): *Propositio, ut iacet, captiosa, suspecta, favens haeresi Semipelagianae.*

De gratia illuminante et excitante.

De grat. §. 11.

XXI. Propositio, quae asserit: „Lumen gratiae, quando sit solum, non praestare, nisi ut cognoscamus infelicitatem nostri status et gravitatem nostri mali; gratiam in tali casu producere eundem effectum, quem lex producebat; ideo necesse esse, ut Deus creet in corde nostro sanctum amorem, et inspiret sanctam delectationem contrariam amoris in nobis dominanti, hunc amorem sanctum, hanc sanctam delectationem esse proprie gratiam Iesu Christi, inspirationem caritatis, qua cognita sancto amore faciamus; hanc esse illam radicem, e qua germinantur bona opera, hanc esse gratiam novi testamenti, quae nos liberat a servitute peccati, et constituit filios Dei,“ — quatenus intendat, eam solam esse proprie gratiam Iesu Christi, quae creet in corde sanctum amorem, et quae facit ut faciamus, sive etiam qua homo liberatus a servitute peccati constituitur filius Dei, et non sit etiam proprie gratia Christi ea gratia, qua cor hominis tangitur per illuminationem Spiritus sancti (Trid. sess. VI. cap. 5.), nec vera detur interior gratia Christi, cui resistitur: *Falsa, captiosa, inducens* ⁴³⁴

in errorem in secunda propositione Iansenii damnatum ut haereticum, eumque renovans.

De fide velut prima gratia.

De fide §. 1.

XXII. Propositio, quae innuit: „Fidem, a qua incipit series gratiarum, et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et ecclesiam, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur, et sunt,“ — perinde ac prior non esset gratia illa, quae ut praevenit voluntatem, sic praevenit et fidem (ex S. Aug. de dono persev. c. 16. n. 41.): *Suspecta de haeresi, eamque sapiens, alias in Quesnellio damnata, erronea.*

De duplici amore.

De grat. §. 8.

XXIII. Doctrina synodi de duplici amore dominantis cupiditatis et caritatis dominantis, enuncians hominem sine gratia esse sub servitute peccati, ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere, — quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem huius influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur, aut opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quaecunque ratione fiant, ¹³ sint peccata, quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati: *Falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut haereticum, iterum in Baio damnatum art. 40.*

§. 12.

XXIV. Qua vero parte inter dominantem cupiditatem et caritatem dominantem nulli ponuntur affectus medii a natura ipsa insiti, suapteque natura laudabiles, qui una cum amore beatitudinis naturalique propensione ad bonum remanserunt velut extrema lineamenta, et reliquiae imaginis Dei, — (ex S. Aug. de spir. et lit. c. 28.) perinde ac si inter dilectionem divinam, quae nos perducit ad regnum, et dilectionem humanam illicitam, quae damnatur, non daretur dilectio humana

licita, quae non reprehenditur (ex S. Aug. serm. 349. de carit. edit. Maur.); *Falsa, alias damnata.*

De timore servili.

De poenit. §. 3.

XXV. Doctrina, quae timorem poenarum generatim perhibet, duntaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum, — quasi timor ipse gehennae, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale, ac motus a Deo inspiratus praeparans ad amorem iustitiae: *Falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis iniuriosa, alias damnata, contraria doctrinae concilii Tridentini, tum et communi Patrum sententiae, opus esse iuxta consuetum ordinem praeparationis ad iustitiam, ut intret timor primo, per quem veniat caritas, timor medicamentum, caritas sanitas.* (ex S. Aug. in epist. Ioan. c. 4. tract. 9. n. 4. 5. — In Ioan. evang. tract. 41. n. 10. — Enarratione in psal. 127. n. 7. — Sermone 157. de verbis Apostoli c. 13. — Sermone 161. de verbis Apostoli n. 8. — Sermone 349. de caritate n. 7.) 436

De poena decedentium cum solo originali.

De bapt. §. 3.

XXVI. Doctrinam, quae velut fabulam Pelagianam expolit locum illum inferorum, (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant,) in quo animae decedentium cum sola originali culpa poena damni citra poenam ignis puniantur, — perinde ac si hoc ipso, quod qui poenam ignis remonent inducerent locum illum et statum medium expertem culpae et poenae inter regnum Dei et damnationem aeternam, qualem fabulabantur Pelagiani: *Falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa.*

De sacramentis, ac primum de forma sacramentali cum adiuncta conditione.

De bapt. §. 12.

XXVII. Deliberatio synodi, qua praetextu adhaesionis ad antiquos canones in casu dubii baptismatis propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione: *Temeraria, praxi, legi, auctoritati ecclesiae contraria.*

De participatione victimae in sacrificio missae.

De euch. §. 6.

437

XXVIII. Propositio synodi, qua postquam statuit victimae participationem esse partem sacrificio essentiali, subiungit: „non tamen se damnare ut illicitas missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo, quia isti participant, licet minus perfecte, de ipsa victima, spiritu illam recipiendo,“ — quatenus insinuat ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus, qui nec sacramentaliter, nec spiritualiter de victima participant; et quasi damnandae essent ut illicitae missae illae, in quibus solo sacerdote communicante nemo adsit, qui sive sacramentaliter, sive spiritualiter communicet: *Falsa, erronea, de haeresi suspecta, eamque sapiens.*

De ritus consecrationis efficacia.

De euch. §. 2.

XXIX. Doctrina synodi, qua parte, tradere instituens fidei doctrinam de ritu consecrationis, remotis quaestionibus scholasticis circa modum, quo Christus est in eucharistia, a quibus parochos docendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis: 1. Christum post consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus, 2. tunc omnem panis et vini substantiam cessare solis remanentibus speciebus, prorsus omittit ullam mentionem facere transubstantiationis, seu conversionis totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum concilium definivit, et quae in solenni fidei professione continetur, — quatenus per inconsultam istiusmodi suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab ecclesia consecratae ad illius tuendam professionem adversus haereses, tenditque adeo ad eius oblivionem inducendam, quasi ageretur de quaestione
438 mere scholastica: *Perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicae circa dogma transubstantiationis, favens haereticis.*

De applicatione fructus sacrificii.

De euch. §. 8.

XXX. Doctrina synodi, qua, dum profitetur: „credere sacrificii oblationem extendere se ad omnes, ita tamen, ut in liturgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum tam vi-

vorum quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis,“ dein continuo subiicit: „non tamen quod credamus in arbitrio esse sacerdotis applicare fructus sacrificii cui vult; immo damnamus hunc errorem velut magnopere offendentem iura Dei, qui solus distribuit fructus sacrificii cui vult, et secundum mensuram, quae ipsi placet:“ unde et consequenter traducit velut „falsam opinionem invec tam in populum, quod illi, qui eleemosynam subministrant sacerdoti sub conditione, quod celebret unam missam, specialem fructum ex ea percipiant,“ — sic intellecta, ut praeter peculiarem commemorationem et orationem specialis ipsa oblatio seu applicatio sacrificii, quae fit a sacerdote, non magis prosit, ceteris paribus, illis, pro quibus applicatur, quam aliis quibusque, quasi nullus specialis fructus proveniret ex speciali applicatione, quam pro determinatis personis, aut personarum ordinibus faciendam commendat ac praecipit ecclesia speciatim a pastoribus pro suis ovibus: quod velut ex divino praecepto descendens a sacra Tridentina synodo diserte est expressum, (Sess. 23. cap. 1. de reform. — Bened. XIV. constit. *Quum semper oblatas*. §. 2.): *Falsa, temeraria, perniciosa, ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wicleffo*

De conveniente ordine in cultu servando.

De euch. §. 5.

XXXI. Propositio synodi enuncians, conveniens esse pro⁴³⁹ divinatorum officiorum ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque templo unum tantum sit altare, sibi que adeo placere morem illum restituere: *Temeraria, perantiquo, pio, multis abhinc saeculis in ecclesia praesertim latina vigenti et probato mori iniuriosa.*

Ibid.

XXXII. Item praescriptio vetans, ne super altaria sacram reliquiarum thecae floresve adponantur: *Temeraria, pio ac probato ecclesiae mori iniuriosa.*

Ibid. §. 6.

XXXIII. Propositio synodi, qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiae ordinem spectantium, revocando illam ad maiorem ritum simplicitatem, eam vulgari lingua expo-

nendo, et elata voce proferendo, — quasi vicens ordo liturgiae ab ecclesia receptus, et probatus aliqua ex parte manasset ex oblivione principiorum, quibus illa regi debet: *Temeraria, piarum aurium offensiva, in ecclesiam contumeliosa, favens haeticorum in eam conviciis.*

De ordine poenitentiae.

De poenit. §. 7.

XXXIV. Declaratio synodi, qua, postquam praemisit ordinem poenitentiae canonicae sic ad Apostolorum exemplum
 410 ab ecclesia statutum fuisse, ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpa, sed praecipue pro dispositione ad gratiam, subdit: „se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus, quae ipsi decursu temporis adiunctae sunt,“ — quasi per ordinem, quo sine peracto canonicae poenitentiae cursu hoc sacramentum per totam ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta: *Temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis sacramenti, prout per ecclesiam totam consuevit administrari, ecclesiae ipsi iniuriosa.*

De poenit. §. 10. n. 4.

XXXV. Propositio his verbis concepta: „Si caritas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum huius caritatis oportet, ut sacerdos praecedere faciat eos actus humilitationis et poenitentiae, qui fuerunt omni aetate ab ecclesia commendati; redigere hos actus ad paucas orationes, aut ad aliquod ieiunium post iam collatam absolutionem videtur potius materiale desiderium conservandi huic sacramento nudum nomen poenitentiae, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem caritatis, qui debet praecedere absolutionem; longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi poenitentias etiam post absolutionem adimplendas; si omnia nostra bona opera semper adiunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus, ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostrae reconciliationis,“ — quatenus innuit poenitentias, quae imponuntur adimplendae post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis:

quasi, ut vera ratio sacramenti, non nudum nomen servetur, oporteat de via ordinaria, ut actus humiliationis et poenitentiae, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, praecedere debeant absolutionem: *Falsa, temeraria, communi praxi ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum.* 441

De praevia necessaria dispositione pro admittendis poenitentibus ad reconciliationem.

De grat. §. 15.

XXXVI. Doctrina synodi, quae postquam praemisit: „Quando habebuntur signa non aequivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito iudicari dignum, qui admittatur ad participationem sanguinis Iesu Christi, quae fit in sacramentis,“ subdit: „Supposititias conversiones, quae fiunt per attritionem, nec efficaces esse solere, nec durabiles;“ consequenter „pastorem animarum debere insistere signis non aequivocis caritatis dominantis, antequam admittat suos poenitentes ad sacramenta,“ quae signa, ut deinde tradit (§. 17.), „pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato et fervore in operibus bonis,“ quem insuper fervorem caritatis perhibet (de poenit. §. 10.) velut dispositionem, quae debet praecedere absolutionem, — sic intellecta, ut non solum contritio imperfecta, quae passim attritionis nomine donatur, etiam quae iuncta sit cum dilectione, qua homo incipit diligere Deum tanquam omnis iustitiae fontem, nec modo contritio caritate formata, sed et fervor caritatis dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter et absolute requiratur, ut homo ad sacramenta, et speciatim poenitentes ad absolutionis beneficium admittantur: *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, tutae ac probatae in ecclesia praxi contraria, sacramenti efficaciae detrahens et iniuriosa.*

De auctoritate absolvendi.

442

De poenit. §. 10. n. 6.

XXXVII. Doctrina synodi, quae de auctoritate absolvendi accepta per ordinationem enunciat: „Post institutionem dioecesium et parochiarum conveniens esse, ut quisque iudicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii, sive iure quodam personali, propterea quod aliter con-

fusio induceretur et perturbatio,“ — quatenus post institutas dioeceses et parochias enunciat tantummodo conveniens esse ad praecavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos, sic intellecta, tanquam ad vâlidum usum huius potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa iurisdictionis, sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam: *Falsa, temeraria, pernicioſa, Tridentino contraria et iniuriſa, erronea.*

Ibid. §. 11.

XXXVIII. Item doctrina, qua, postquam synodus professa est, „se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quae,“ ut ait, „ad poenitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam,“ subiungit, „per timorem perpetuae exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis magnum fraenum illis iniectum iri, qui parum considerant malum peccati, et minus illud timent“: *Contraria can. 13. concilii Nicaeni I., decretali Innocentii I. ad Exuperium Tolos., tum et decretali Coelestini I. ad episcopos Viennen. et Narbonen. provinciae, redolens pravitatem, quam in ea decretali sanctus Pontifex exhorret.*

443

De peccatorum venialium confessione.

De poenit. §. 12.

XXXIX. Declaratio synodi de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur eiusmodi confessiones: *Temeraria, pernicioſa, sanctorum ac piorum praxi a S. conc. Trid. probatae contraria.*

De indulgentiis.

De poenit. §. 16.

XL. Propositio asserens: „Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti,“ — quasi indulgentia praeter nudam remissionem poenae canonicae non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam: *Falsa, te-*

meraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in art. 19. Lutheri damnata.

Ibid.

XLI. Item in eo, quod subditur: „Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum,“ — quasi thesauri ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et sanctorum: *Falsa, temeraria, Christi et sanctorum meritis iniuriosa, dudum in art. 17. Lutheri damnata.*

Ibid.

XLII. Item in eo, quod superaddit: „Luctuosius adhuc ⁴⁴⁴ esse, quod chimerica isthaec applicatio transferri solita sit in defunctos“: *Falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxin et sensum universalis ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in art. 22. Lutheri.*

Ibid.

XLIII. In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata etc.: *Temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in summos Pontifices atque in praxin tota ecclesia frequentatam contumeliosa.*

De reservatione casuum.

De poenit. §. 19.

XLIV. Propositio synodi assumens: „Reservationem casuum nunc temporis aliud non esse quam improvidum ligamen pro inferioribus sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem“: *Falsa, temeraria, male sonans, perniciosu, concilio Tridentino contraria, superioris hierarchicae potestatis laesiva.*

Ibid.

XLV. Item de spe, quam ostendit, fore: „ut reformato rituali et ordine poenitentiae nullum amplius locum habiturae sint huiusmodi reservationes,“ — prout attenta generalitate verborum innuit, per reformationem ritualis et ordinis poeni- ⁴⁴⁵

tentiae factam ab episcopo vel synodo aboleri posse casus, quos Tridentina synodus (Sess. XIV. c. 7.) declarat Pontifices maximos potuisse pro suprema potestate sibi in universa ecclesia tradita peculiari suo iudicio reservare: *Propositio falsa, temeraria, concilio Tridentino et summorum Pontificum auctoritati derogans, et iniuriosa.*

De censuris.

De poenit. §§. 20. 22.

XLVI. Propositio asserens: „Effectum excommunicationis exteriorem duntaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriori communicatione ecclesiae,“ — quasi excommunicatio non sit poena spiritualis, ligans in coelo, animas obligans, (ex S. Aug. ep. 250. Auxilio episcopo, Tract. 50. in Ioan. n. 12.): *Falsa, perniciosa, in art. 23. Lutheri damnata, ad minus erronea.*

§§. 21. 23.

XLVII. Item, quae tradit, necessarium esse iuxta leges naturales et divinas, ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem praecedere debeat examen personale, atque adeo sententias dictas ipso facto non aliam vim habere, nisi seriae comminationis sine ullo actuali effectum: *Falsa, temeraria, perniciosa, ecclesiae potestati iniuriosa, erronea.*

§. 22.

416 XLVIII. Item, quae pronunciat: „Inutilem ac vanam esse formulam nonnullis abhinc saeculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuisset“: *Falsa, temeraria, praxi ecclesiae iniuriosa.*

§. 24.

XLIX. Item, quae damnat ut nullas et invalidas suspensiones ex informata conscientia: *Falsa, perniciosa, in Trid. iniuriosa.*

Ibid.

L. Item in eo, quod insinuat, soli episcopo fas non esse uti potestate, quam tamen ei defert Tridentinum (Sess. XIV. c. 1. de ref.), suspensionis ex informata conscientia legitime infligendae: *Iurisdictionis praelatorum ecclesiae laesiva.*

De ordine.

De ordine §. 4.

LI. Doctrina synodi, quae perhibet, in promovendis ad ordines hanc more et instituto veteris disciplinae rationem servari consuevisse, „ut, si quis clericorum distinguebatur sanctitate vitae, et dignus aestimabatur, qui ad ordines sacros ascenderet, ille solitus erat promoveri ad diaconatum vel sacerdotium, etiamsi inferiores ordines non suscepisset, neque tum talis ordinatio dicebatur per saltum, ut postea dictum est“.

§. 5.

LII. Item, quae innuit, non alium titulum ordinationum fuisse, quam deputationem ad aliquod speciale ministerium, qualis praescripta est in concilio Chalcedonensi, subiungens (§. 6.), quamdiu ecclesia sese his principiis in delectu sacrorum ministrorum conformavit, ecclesiasticum ordinem floruisse, verum beatos illos dies transiisse, novaque principia subinde introducta, quibus corrupta fuit disciplina in delectu ministrorum sanctuarii. 447

§. 7.

LIII. Item, quod inter haec ipsa corruptionis principia refert, quod recessum sit a vetere instituto, quo, ut ait (§. 5.), ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasset innocentiam baptismalem, — quatenus innuit corruptam fuisse disciplinam per decreta et instituta, 1) sive quibus ordinationes per saltum vetitae sunt, 2) sive quibus pro ecclesiarum necessitate et commoditate probatae sunt ordinationes sine titulo specialis officii, velut speciatim a Tridentino ordinatio ad titulum patrimonii, salva obedientia, qua sic ordinati ecclesiarum necessitatibus deservire debent iis obeundis officiis, quibus pro loco ac tempore ab episcopo admoti fuerint, quemadmodum ab apostolicis temporibus in primitiva ecclesia fieri consuevit, 3) sive quibus iure canonico facta est criminum distinctio, quae delinquentes reddunt irregulares, quasi per hanc distinctionem ecclesia recesserit a spiritu Apostoli, non excludendo generaliter et indistincte ab ecclesiastico ministerio omnes quoscumque, qui baptismalem innocentiam non conservassent: *Doctrina singulis suis partibus falsa, temeraria, ordinis pro ecclesiarum necessitate et commoditate inducti perturbativa, in disciplinam per canones et speciatim per Trid. decreta probatam iniuriosa.*

§. 13.

LIV. Item, quae velut turpem abusum notat unquam praetendere eleemosynam pro celebrandis missis et sacramen-
 448 tis administrandis, sicuti et accipere quemlibet proventum dictum stolae, et generatim quodecunque stipendium et honorarium, quod suffragiorum aut cuiuslibet parochialis functionis occasione offerretur, — quasi turpis abusus crimine notandi essent ministri ecclesiae, dum secundum receptum et probatum ecclesiae morem et institutum utuntur iure promulgato ab Apostolo accipiendi temporalia ab his, quibus spiritualia ministrantur: *Falsa, temeraria, ecclesiastici ac pastoralis iuris laesiva, in ecclesiam eiusque ministros iniuriosa.*

§. 14.

LV. Item, qua vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectoris aetatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inser-
 viendi missis et aliis officiis, velut acolythi etc., ut olim, inquit, fieri solebat, quando eius generis officia non ad meram speciem pro maioribus ordinibus suscipiendis redacta erant, — quatenus reprehendit institutum, quo cavetur, ut minorum ordinum functiones per eos tantum praestentur exerceanturve, qui in illis constituti adscriptive sunt (concil. prov. IV. Mediol.), idque ad mentem Tridentini (Sess. XXIII. c. 17.), ut sanctorum ordinum a diaconatu ad ostiariatum functiones ab apostolicis temporibus in ecclesia laudabiliter receptae, et in pluribus locis aliquamdiu intermissae iuxta sacros canones revocentur, nec ab haereticis tanquam otiosae traducantur: *Suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perturbativa, servandae, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decentiae imminutiva, in minorum ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones et speciatim per Trid. probatam iniuriosa, favens haereticorum in eam conviciis et calumniis.*

§. 18.

449

LVI. Doctrina, quae statuit conveniens videri in impedimentis canonicis, quae proveniunt ex delictis in iure expressis, ullam unquam nec concedendam, nec admittendam esse

dispensationem: *Aequitatis et moderationis canonicae a sacro concilio Tridentino probatae laesiva, auctoritati et iuribus ecclesiae derogans.*

Ibid. 22.

LVII. Praescriptio synodi, quae generaliter et indiscriminatim velut abusum reiicit quaecunque dispensationem, ut plus quam unum residentiale beneficium uni eidemque conferatur; item in eo, quod subiungit, certum sibi esse iuxta ecclesiae spiritum plus quam uno beneficio tametsi simplici neminem frui posse: *Pro sua generalitate derogans moderationi Tridentini sess. VII. c. 5. et sess. XXIV. c. 17.*

De sponsalibus et matrimonio.

Libell. memor. circa sponsalia etc. §. 2.

LVIII. Propositio, quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subiacere, — quasi actus disponens ad sacramentum non subiacet sub hac ratione iuri ecclesiae: *Falsa, iuris ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab ecclesia constitutae derogans.*

De matrim. §§. 7. 11. 12.

450

LIX. Doctrina synodi, asserens: „Ad supremam civilem potestatem duntaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia,“ quod ius originarium praeterea dicitur cum iure dispensandi essentialiter connexum, subiungens: „supposito assensu vel conniventia principum potuisse ecclesiam iuste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii,“ — quasi ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediunt, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare: *Canonum 3. 4. 9. 12. sess. XXIV. concil. Trid. eversiva, haeretica.*

Cit. lib. et memor. circa sponsal. §. 10.

LX. Item rogatio synodi ad potestatem civilem, ut „e numero impedimentorum tollat cognitionem spirituales, at-

que illud, quod dicitur, publicae honestatis, quorum origo reperitur in collectione Iustiniani,“ tum, ut „restringat impedimentum affinitatis et cognationis ex quacunque licita aut illicita coniunctione provenientis ad quartum gradum iuxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam, ita tamen, ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae,“ — quatenus civili potestati ius attribuit sive abolendi sive restringendi impedimenta ecclesiae auctoritate constituta vel comprobata; item qua parte supponit ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse iure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis: *Libertatis ac potestatis ecclesiae subversiva, Tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio projecta.*

- 451 De officiis, exercitationibus, institutionibus ad religiosum cultum pertinentibus. Et primum de adoranda humanitate Christi.

De fide §. 3.

LXI. Propositio, quae asserit: „Adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam eius partem, fore semper honorem divinum datum creaturae,“ — quatenus per hoc verbum „directe“ intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se et tanquam nuda caro, sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturae, et non potius una eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur (ex concil. CP. V. gen. can. 9.): *Falsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus praestito ac praestando detrahens et iniuriosa.*

De orat. §. 17.

LXII. Doctrina, quae devotionem erga sacratissimum cor Iesu reiicit inter devotiones, quas notat velut novas, erroneas, aut saltem periculosas, — intellecta de hac devotione, qualis est ab apostolica sede probata: *Falsa, temeraria, pernicioosa, piarum aurium offensiva, in apostolicam sedem iniuriosa.*

De orat. §. 10. Et Append. n. 32.

LXIII. Item in eo, quod cultores cordis Iesu hoc etiam nomine arguit, quod non advertant, sanctissimam carnem Christi, aut eius partem aliquam, aut etiam humanitatem
452 totam cum separatione aut praecisione a divinitate adorari

non posse cultu latriae, — quasi fideles cor Iesu adorarent cum separatione vel praecisione a divinitate, dum illud adorant, ut est cor Iesu, cor nempe personae Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exsangue corpus Christi in triduo mortis sine separatione aut praecisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro: *Captiosa, in fideles cordis Christi cultores iniuriosa.*

De ordine praescripto in piis exercitationibus
obeundis.

De orat. §. 14. Append. n. 34.

LXIV. Doctrina, quae velut superstitiosam universe notat „quameunque efficaciam, quae ponatur in determinato numero precum et piarum salutationum,“ — tanquam superstitiosa censenda esset efficacia, quae sumitur non ex numero in se spectato, sed ex praescripto ecclesiae, certum numerum precum vel externarum actionum praefinientis pro indulgentiis consequendis, pro adimplendis poenitentiis, et generatim pro sacro et religioso cultu rite et ex ordine peragendo: *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, pietati fidelium iniuriosa, ecclesiae auctoritati derogans, erronea.*

De poenit. §. 10.

LXV. Propositio enuncians: „Irregularem strepitum novarum institutionum, quae dictae sunt exercitia vel missiones, forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere, ut absolutam conversionem operentur, et exteriores illos commotionis actus, qui apparuere, nil aliud fuisse, quam transeuntia naturalis concussionis fulgura“: *Temeraria, male sonans, perniciosa, 453 mori pio, salutariter per ecclesiam frequentato et in verbo Dei fundato iniuriosa.*

De modo iungendae vocis populi cum voce
ecclesiae in precibus publicis.

De orat. §. 24.

LXVI. Propositio asserens: „Fore contra apostolicam praxin et Dei consilia, nisi populo faciliores viae pararentur vocem suam iungendi cum voce totius ecclesiae,“ — intellecta de usu vulgaris linguae in liturgicas preces inducendae: *Falsa, temeraria, ordinis pro mysteriorum celebratione praescripti perturbativa, plurium malorum facile productrix.*

De lectione sacrae scripturae.

Ex nota in fine decr. de gratia.

LXVII. Doctrina perhibens a lectione sacrarum scripturarum nonnisi veram impotentiam excusare, subiungens ultro se prodere obscuracionem, quae ex huiusce praecepti neglectu orta est super primarias veritates religionis: *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, alias in Quesnellio damnata.*

De proscriptis libris in ecclesia publice legendis.

De orat. §. 29.

LXVIII. Laudatio, qua summopere synodus commendat Quesnellii commentationes in novum testamentum, aliaque aliorum Quesnellianis erroribus faventium opera, licet pro-
 454 scripta, eademque parochis proponit, ut ea tanquam solidis religionis principiis referta in suis quisque parochiis populo post reliquas functiones perlegant: *Falsa, scandalosa, temeraria, seditiosa, ecclesiae iniuriosa, schisma fovens et haeresin.*

De sacris imaginibus.

De orat. §. 17.

LXIX. Praescriptio, quae generaliter et indistincte inter imagines ab ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem praebentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis: *Propter sui generalitatem temeraria, ac pio per ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullae exstent imagines sanctissimae Trinitatis communiter approbatae, ac tuto permittendae.* (Ex brevi Sollicitudini nostrae, Benedicti XIV. an. 1745.)

LXX. Item doctrina et praescriptio, generatim reprobaus omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere: *Temeraria, pernicioza, pio per ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiae ordini iniuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult.* (Ex S. Aug. ep. 78. Clero, senioribus et universae plebi ecclesiae Hipponen.)

LXXI. Item, quae vetat, ne imagines praesertim B. Virginis ullis titulis distinguantur, praeterquam denominationibus, quae sint analogae mysteriis, de quibus in sacra scriptura

expressa sit mentio, — quasi nec adscribi possent imaginibus piaae aliae denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus ecclesiae probat et commendat: *Temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi B. praesertim Virgini debita* ⁴³⁵ *iniuriosa.*

LXXII. Item, quae velut abusum extirpari vult morem, quo velatae asservantur certae imagines: *Temeraria, frequentato in ecclesia et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.*

De festis.

Libell. memor. pro fest. reform. §. 3.

LXXIII. Propositio enuncians novorum festorum institutionem ex neglectu in veteribus observandis, et ex falsis notionibus naturae et finis earundem solennitatum originem duxisse: *Falsa, temeraria, scandalosa, ecclesiae iniuriosa, favens haereticorum in dies festos per ecclesiam celebratos conviciis.*

Ibid. §. 8.

LXXIV. Deliberatio synodi de transferendis in diem dominicum festis per annum institutis, idque pro iure, quod persuasum sibi esse ait episcopo competere super disciplinam ecclesiasticam in ordine ad res mere spirituales, ideoque et praeceptum missae audiendae abrogandi diebus, in quibus ex pristina ecclesiae lege viget etiamnum id praeceptum: tum etiam in eo, quod superaddit de transferendis in Adventum episcopali auctoritate ieiuniis per annum ex ecclesiae praecepto servandis, — quatenus adstruit episcopo fas esse iure proprio transferre dies ab ecclesia praescriptos pro festis ieiuniisve celebrandis, aut inductum missae audiendae praeceptum abrogare: *Propositio falsa, iuris conciliorum gener-436
aliū et summorum Pontificum laesiva, scandalosa, schismati
favens.*

De iuramentis.

Libell. memor. pro iuram. reform. §. 4.

LXXV. Doctrina, quae perhibet, beatis temporibus nascentis ecclesiae iuramenta visa esse a documentis divini praeceptoris atque ab aurea evangelica simplicitate adeo aliena, ut ipsummet iurare sine extrema et ineluctabili necessitate reputatus fuisset actus irreligiosus, homine Christiano indig-

nus; insuper continuatam Patrum seriem demonstrare iuramenta communi sensu pro vetitis habita fuisse; indeque progreditur ad improbanda iuramenta, quae curia ecclesiastica, iurisprudentiae feudalis, ut ait, normam secuta in investituris et in sacris ipsis episcoporum ordinationibus adoptavit, statuitque adeo implorandam a saeculari potestate legem pro abolendis iuramentis, quae in curiis etiam ecclesiasticis exiguntur pro suscipiendis muniis et officiis, et generatim pro omni actu curiali: *Falsa, ecclesiae iniuriosa, iuris ecclesiastici laesiva, disciplinae per canones inductae et probatae subversiva.*

De collationibus ecclesiasticis.

De collat. ecclesiast. §. 1.

LXXVI. Insectatio, qua synodus scholasticam exagitat, velut eam, „quae viam aperuit inveniendis novis, et inter se discordantibus systematibus, quoad veritates maioris pretii, ac demum adduxit ad probabilismum et laxismum,“ — quatenus in scholasticam reiicit privatorum vitia, qui abuti ea poterunt, aut abusi sunt: *Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui magno catholicae religionis bono scholasticam excoluere, iniuriosa, favens infestis in eam haereticorum conviciis.*

Ibid.

LXXVII. Item in eo, quod subdit: „Mutationem formae regiminis ecclesiastici, qua factum est, ut ministri ecclesiae in oblivionem venirent suorum iurium, quae simul sunt eorum obligationes, eo demum rem adduxisse, ut obliterari faceret primitivas notiones ministerii ecclesiastici et sollicitudinis pastoralis,“ — quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinae in ecclesia constitutae et probatae obliterari unquam potuerit et amitti primitiva notio ecclesiastici ministerii, pastoralisve sollicitudinis: *Propositio falsa, temeraria, erronea.*

§. 4.

LXXVIII. Praescriptio synodi de ordine rerum tractandarum in collationibus, qua, posteaquam praemisit: „In quolibet articulo distinguendum id, quod pertinet ad fidem et ad essentiam religionis ab eo, quod est proprium disciplinae,“ subiungit: „In hac ipsa (disciplina) distinguendum, quod est necessarium aut utile ad retinendos in spiritu fideles, ab eo,

quod est inutile aut onerosius, quam libertas filiorum novi foederis patiatur, magis vero ab eo, quod est periculosum aut noxium, utpote inducens ad superstitionem et materialismum, — quatenus pro generalitate verborum comprehendat et praescripto examini subiiciat etiam disciplinam ab ecclesia constitutam et probatam, quasi ecclesia, quae spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem, quam libertas Christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum: *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum* ⁴⁵³ *aurium offensiva, ecclesiae ac Spiritui Dei, quo ipsa regitur, iniuriosa, ad minus erronea.*

Convicia adversus aliquas sententias in scholis catholicis usque adhuc agitatas.

Orat. ad synod. §. 1.

LXXIX. Assertio, quae conviciis et contumeliis insectatur sententias in scholis catholicis agitatas, et de quibus apostolica sedes nihil adhuc definiendum aut pronunciandum censuit: *Falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa, debita apostolicis constitutionibus obedientiae derogans.*

De tribus regulis fundamenti loco a synodo positis pro reform. regularium.

Libell. memorial. pro reform. regular. §. 9.

LXXX. Regula 1., quae statuit universe et indiscriminatim: „Statum regularem aut monasticum natura sua componi non posse cum animarum cura, cumque vitae pastoralis muneribus, nec adeo in partem venire posse ecclesiasticae hierarchiae, quin ex adverso pugnet ipsiusmet vitae monasticae principiis“: *Falsa, perniciosa, in sanctissimos ecclesiae Patres et praesules, qui regularis vitae instituta cum clericali ordinis muneribus consociarunt, iniuriosa, pio, vetusto, probato ecclesiae mori summorumque Pontificum sanctionibus contraria, quasi monachi, quos morum gravitas, et vitae ac fidei institutio sancta commendat, non rite, nec modo sine religionis offensione, sed et cum multa utilitate ecclesiae clericorum officiis aggregentur.* (Ex S. Siricio epist. decret. ad Himerium Tarracon. c. 13.)

LXXXI. Item in eo, quod subiungit, sanctos Thomam et ⁴⁵⁹ Bonaventuram sic in tuendis adversus summos homines men-

dicantium institutis versatos esse, ut in eorum defensionibus minor aestus, accuratio maior desideranda fuisset: *Scandalosa, in sanctissimos doctores iniuriosa, impiis damnatorum auctororum contumeliis favens.*

LXXXII. Regula 2.: „Multiplicationem ordinum ac diversitatem naturaliter inferre perturbationem et confusionem,“ item in eo, quod praemittit §. 4.: „Regularium fundatores, qui post monastica instituta prodierunt, ordines superaddentes ordinibus, reformationes reformationibus, nihil aliud effecisse, quam primariam mali causam magis magisque dilatare,“ — intellecta de ordinibus et institutis a sancta sede probatis, quasi distincta piorum munerum varietas, quibus distincti ordines addicti sunt, natura sua perturbationem et confusionem parere debeat: *Falsa, calumniosa in sanctos fundatores eorumque fideles alumnos, tum et in ipsos summos Pontifices iniuriosa.*

LXXXIII. Regula 3., qua, postquam praemisit: „Parvum corpus degens intra civilem societatem, quin fere sit pars eiusdem, parvamque monarchiam figit in statu, semper esse periculosum,“ subinde hoc nomine criminatur privata monasteria, communis instituti vinculo sub uno praesertim capite consociata, velut speciales totidem monarchias civili reipublicae periculosas et noxias: *Falsa, temeraria, regularibus institutis a sancta sede ad religionis profectum approbatis iniuriosa, favens haereticorum in eadem instituta insectationibus et calumniis.*

460 De systemate seu ordinationum complexione ducta ex allatis regulis, et octo sequentibus articulis comprehensa pro reformatione regularium.

§. 10.

LXXXIV. Art. 1.: „De uno duntaxat ordine in ecclesia retinendo, ac de seligenda prae ceteris regula sancti Benedicti, cum obsui praestantiam, tum ob praeclara illius ordinis merita, sic tamen, ut in his, quae forte occurrent temporum conditioni minus congrua, instituta vitae ratio apud Portum regium lucem praeferat ad explorandum, quid addere, quid detrachere conveniat.“

2. „Ne compotes fiant ecclesiasticae hierarchiae, qui se huic ordini adiunxerint, nec ad sacros ordines promoveantur, praeterquam ad summum unus vel duo, initiandi tanquam curati vel capellani monasterii, reliquis in simplici laicorum ordine remanentibus.“

3. „Unum tantum in unaquaque civitate admittendum mo-

nasterium, idque extra moenia civitatis in locis abditioribus et remotioribus collocandum.“

4. „Inter occupationes vitae monasticae pars sua labori manuum inviolate servanda, relicto tamen congruo tempore psalmodiae impendendo, aut etiam, si cui libuerit, literarum studio. Psalmodia deberet esse moderata, quia nimia eius prolixitas parit praecipitantiam, molestiam, evagationem. Quo plus auctae sunt psalmodiae, orationes, preces, tantundem peraequa proportionem omni tempore imminutus fervor est sanctitatisque regularium.“

5. „Nulla forte admittenda distinctio monachos inter sive choro sive ministeriis addictos; inaequalitas isthaec gravissimas omni tempore lites excitavit ac discordias, et a communitalibus regularium spiritum caritatis expulit.“

6. „Votum perpetuae stabilitatis nunquam tolerandum. Non illud norant veteres monachi, qui tamen ecclesiae consolatio et Christianismi ornamentum exstiterunt. Vota castitatis, paupertatis et obedientiae non admittenda instar communis et stabilis regulae. Si quis ea vota, aut omnia, aut aliqua 461 facere voluerit, consilium et veniam ab episcopo postulabit, qui tamen nunquam permittet, ut perpetua sint, nec anni fines excedent. Tantummodo facultas dabitur ea renovandi sub iisdem conditionibus.“

7. „Omnem episcopus habebit inspectionem in eorum vitam, studia, progressum in pietate; ad ipsum pertinebit monachos admittere et expellere, semper tamen accepto contubernali consilio.“

8. „Regulares ordinum, qui adhuc remanent, licet sacerdotes in hoc monasterium admitti etiam possent, modo in silentio et solitudine propriae sanctificationi vacare cuperent, quo casu dispensationi locus fieret in generali regula num. 2. statuta, sic tamen, ne vitae institutionem sequantur ab aliis discrepantem, adeo, ut non plus quam una aut ad summum duae in diem missae celebrentur, satisque ceteris sacerdotibus esse debeat una cum communitate concelebrare.“

Item pro reformatione monialium.

§. 11.

„Vota perpetua usque ad annum 40. aut 45. non admittenda! Moniales solidis exercitationibus, speciatim labori addicendae; a carnali spiritualitate, qua pleraeque distinentur, avo-

candae; expendendum, utrum, quod ad ipsas attinet, satius foret monasterium in civitate relinqui: *Systema vigentis atque iam antiquitus probatae ac receptae disciplinae subversivum, perniciosum, constitutionibus apostolicis et plurium conciliorum etiam generalium, tum speciatim Tridentini sanctionibus oppositum et iniuriosum, favens haereticorum in monastica vota et regularia instituta stabiliiori consiliorum evangelicorum professioni addicta conviciis et calumniis.*

462

De nationali concilio convocando.

Libell. memor. pro convoc. concil. nation. §. 1.

LXXXV. Propositio enuncians, qualemcumque cognitionem ecclesiasticam historiae sufficere, ut fateri quisque debeat convocationem concilii nationalis unam esse ex viis canonicis, qua finiantur in ecclesia respectivarum nationum controversiae spectantes ad religionem, — sic intellecta, ut controversiae ad fidem et mores spectantes, in ecclesia quacunque subortae, per nationale concilium irrefragabili iudicio finiri valeant, quasi inerrantia in fidei et morum quaestionibus nationali concilio competeret: *Schismatica, haeretica.*

Mandamus igitur omnibus utriusque sexus Christifidelibus, ne de dictis propositionibus et doctrinis sentire, docere, praedicare praesumant contra quam in hac nostra constitutione declaratur, ita ut quicumque illas vel earum aliquam coniunctim vel divisim docuerit, defenderit, ediderit aut de eis etiam disputando publice vel privatim tractaverit, nisi forsitan impugnando, ecclesiasticis censuris aliisque contra similia perpetrantes a iure statutis poenis ipso facto absque alia declaratione subiaceat.

Ceterum per hanc expressam praefatarum propositionum et doctrinarum reprobationem alia in eodem libro contenta nullatenus approbare intendimus, quum praesertim in eo complures deprehensae fuerint propositiones et doctrinae, sive illis, quae supra damnatae sunt, affines, sive quae communis ac probatae cum doctrinae et disciplinae temerarium contemptum, tum maxime infensum in Romanos Pontifices et apostolicam sedem animum prae se ferunt.

463 Duo vero speciatim notanda censemus, quae de augustissimo sanctissimae Trinitatis mysterio §. 2. Decreti de fide, si non pravo animo, imprudentius certe synodo exciderunt, quae facile rudes praesertim et incautos in fraudem impellere valeant. Primum, dum, posteaquam rite praemisit Deum in

suo esse unum, et simplicissimum permanere, continuo subiungens, ipsum Deum in tribus personis distingui, perperam discedit a communi et probata in Christianae doctrinae institutionibus formula, qua Deus unus quidem in tribus personis distinctis dicitur, non in tribus personis distinctus; cuius formulae commutatione hoc vi verborum subrepat erroris periculum, ut essentia divina distincta in personis putetur, quam fides catholica sic unam in personis distinctis confitetur, ut eam simul profiteatur in se prorsus indistinctam.

Alterum, quod de ipsismet tribus divinis personis tradit, eas secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem, Verbum et Spiritum sanctum, quasi minus propria et exacta foret appellatio Filii tot scripturae locis consecrata, voce ipsa Patris e coelis et a nube delapsa, tum formula baptismi a Christo praescripta, tum et praeclara illa confessione, qua beatus ab ipso met Christo Petrus est pronunciatus; ac non potius retinendum esset quod edoctus ab Augustino angelicus praeceptor¹⁾ vicissim ipse docuit, „*in nomine Verbi eandem proprietatem importari, quae in nomine Filii*“, dicente nimirum Augustino²⁾: „*eo dicitur Verbum, quo Filius*.“

Neque silentio praetereunda insignis ea fraudis plena synodi temeritas, quae pridem improbatam ab apostolica sede conventus Gallicani declarationem an. 1682. ausa sit non amplissimis modo laudibus exornare, sed, quo maiorem illi auctoritatem conciliaret, eam in decretum *de fide* inscriptum insidiosae includere, articulos in illa contentos palam adoptare, et quae sparsim per hoc ipsum decretum tradita sunt, horum articulorum publica et solenni professione obsignare. Quo sane non solum gravior longe se nobis offert de synodo, quam praedecessoribus nostris fuerit de comitiis illis expostulandi ratio, sed et ipsimet Gallicanae ecclesiae non levis iniuria⁴⁶⁴ irrogatur, quam dignam synodus existimaverit, cuius auctoritas in patrocinium vocaretur errorum, quibus illud est contaminatum decretum.

Quamobrem quae acta conventus Gallicani, mox ut prodierunt, praedecessor noster ven. Innocentius XI. per literas in forma brevis die 11. Aprilis an. 1682., post autem expressius Alexander VIII. constit. *Inter multiplices* die 4. Aug. an. 1699. pro apostolici sui muneris ratione improbarunt, re-

1) S. Th. 1. p. q. 31. art. 2. ad 3. — 2) Aug. de Trinit. l. 7. c. 2.

sciderunt, nulla et irrita declararunt: multo fortius exigit a nobis pastoralis sollicitudo recentem horum factam in synodo tot vitiis affectam adoptionem, velut temerariam, scandalosam, ac praesertim post edita praedecessorum nostrorum decreta huic apostolicae sedi summopere iniuriosam reprobare ac damnare, prout eam praesenti hac nostra constitutione reprobamus et damnamus, ac pro reprobata et damnata haberi volumus. Ad id genus fraudis pertinet, quod synodus in hoc ipso decreto de fide quamplures articulos complexa, quos Lovaniensis facultatis theologi ad Innocentii XI. iudicium detulerunt, tum et alios duodecim a card. de Noailles Benedicto XIII. oblatos, non dubitaverit ex reprobo secundo Ultraiectensi concilio vanum vetusque commentum exsuscitare, temereque his verbis iactare in vulgus, nempe universae Europae notissimum esse, eos articulos Romae severissimo examini subiectos fuisse, et non solum a qualicunque censura immunes exiisse, sed etiam a laudatis Romanis Pontificibus fuisse commendatos; cuius tamen assertae commendationis non modo nullum exstat authenticum documentum, quin potius eidem refragantur acta examinis, quae in nostrae supremae inquisitionis tabulis asservantur, e quibus id tantum apparet, nullum super iis prolatum fuisse iudicium.

Hisce propterea de causis librum hunc ipsum, cui titulus: „*Atti e decreti del concilio diocesano di Pistoia dell' 1786. In Pistoia, per Atto Bracali stampatore vescovile. Con approvazione,*“ sive praemisso sive quovis alio titulo inscriptum, ubicunque, et quocunque idiomate, quavis editione
 465 aut versione hactenus impressum aut imprimendum, auctoritate apostolica tenore praesentium prohibemus et damnamus, quemadmodum etiam alios omnes libros in eius sive eius doctrinae defensionem, tam scripto quam typis forsitan iam editos, seu, quod Deus avertat, edendos, eorumque lectionem, descriptionem, retentionem et usum omnibus et singulis Christifidelibus sub poena excommunicationis per contrafacientes ipso facto incurrendae prohibemus pariter et interdicimus.

Praecipimus insuper venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, et episcopis aliisque locorum ordinariis, nec non haereticae pravitatis inquisitoribus, ut contradictores et rebelles quoscunque per censuras et poenas praefatas, aliaque iuris et facti remedia, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, brachii saecularis auxilio, omnino coerceant et compellant.

Volumus autem, ut earundem praesentium transsumptis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem fides prorsus adhibeatur, quae ipsis originalibus literis adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, damnationis, mandati, prohibitionis et interdictionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud sanctam Mariam Maiorem anno Incarnationis dominicae MDCCXCIV., V. Kalendas Septemb., Pontificatus nostri anno XX.

Ph. Card. Prodaturius.

R. Card. Braschius de Honestis.

VISA

De curia I. Manassei.

Loco + Plumbi.

F. Livizzarius.

Registrata in secretaria brevium.

466

Anno a Nativitate Domini nostri Iesu Christi MDCCXCIV., indictione XII., die vero XXXI. Augusti, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et domini nostri domini Pii divina providentia Papae VI. anno XX., supradictae literae apostolicae affixae et publicatae fuerunt ad valvas basilicae Lateranen. et principis Apostolorum, Cancellariae apostolicae, curiae generalis in Monte citatorio, in acie Campi Florae, ac in aliis locis solitis et consuetis Urbis, per me Ioannem Renzoni apostolicum cursorem.

Felix Castellacci magister cursorum.

PARS ALLOCUTIONIS

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XXVI. IUNII 467
MDCCCV.

A SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

PI O

DIVINA PROVIDENTIA PAPA VII.

Primo nostro in illam urbem (*Florentiam*) adventu iam praesenseramus, ven. fratrem nostrum Scipionem Riccium.

Pistoriensem olim et Pratensem episcopum, de se cum nobis et sancta catholica Romana ecclesia reconciliando, quod a longo nos tempore optabamus, bonique omnes avidissime operiebantur, graviter cogitare. Iam vero cogitationem hanc suam nobis in praefatam civitatem reversis egregio planeque imitando exemplo complevit. Filiali enim cum fiducia nobis significavit, se formulae, quam ipsi proponere nobis placuisset, sincero corde subscripturum. Nec fidei, quam nobis dederat, defuit. Formulam enim per ven. fratrem nostrum archiepiscopum Philippensem ei missam legit, admisit, suaque manu signavit. Haec ergo formula, quam reparando scandalo publicam in cognitionem deduci concepivit, declaravit, se pure et simpliciter, omninoque ex animo accipere et venerari constitutiones a sede apostolica factas, quibus errores Baii, Iansenii, Quesnellii et illorum, qui eos sectati sunt, proscribuntur, praesertim vero bullam dogmaticam *Auctorem fidei*, qua octoginta quinque propositiones damnantur e synodo Pistoriensi, quam ipse coegerat et publicari iusserat, excerptae; has propterea propositiones omnes et singulas se reprobare et damnare iis qualificationibus, iisque sensibus, qui in praefata bulla expressi sunt; denique in sanctae ecclesiae catholicae apostolicae Romanae fide, inque omnimoda subiectione veraque obedientia nobis nostrisque successoribus, tanquam in Petri cathedra sedentibus et Iesu Christi vicariis, velle se vivere et mori. Post solennem adeo declarationem cum ad nos accersivimus, formulamque a se subscriptam nobis denuo asserentem, et suorum sensuum sinceritatem atque intimam dogmaticis sanct. mem. Pii sexti decisionibus submissionem iteratis verbis testantem, addictumque suum orthodoxae fidei sedique apostolicae mediis etiam in erroribus animum profitentem, paterne complexi sumus, meritaque ob actum, quem gessit, laude commendatum, omni caritatis affectu nobis catholicaeque ecclesiae reconciliavimus. Quum vero datis nuper ad nos literis, quibus de felici faustoque nostro in Urbem reditu nobis gratulatur, retractationem Florentiae factam ratam se habere confirmaverit, paterno cor nostrum gaudio rursus affectit.

CATALOGUS

LEGATORUM, PATRUM, ORATORUM ET THEOLOGORUM,

QUI AD SACROSANCTAM OECUMENICAM TRIDENTINAM
SYNODUM CONVENERUNT.

CARDINALES LEGATI.

Hercules Gonzaga S. R. E. Presb. Card. tituli S. Mariae novae, Mantuanus. Obiit Tridenti, 2. Martii 1563.

Hieron. Seripandus S. R. E. Presb. Card. tituli S. Susannae, Neapolitanus. Obiit Tridenti, 17. Martii 1563.

Ioan. Moronus S. R. E. Card. Episc. Praenestinus, postea Ostiensis, et sacri Collegii Decanus, Mediolanensis, in demortui Card. de Mantua locum suffectus.

Stanisl. Osius. S. R. E. Presb. Card. tit. S. Laurentii in Pane et Perna, Civis et Episc. Varmiensis, postea Poenitentarius Maior.

Lud. Simoneta S. R. E. Presb. Card. tit. S. Cyriaci in Thermis, Mediolanensis, Episc. Pisarenensis. Obiit Romae 1563, prid. Kal. Maii.

Marc. Siticus de Altuempis S. R. E. Diaconus Card. Basilicae SS. duodecim Apostolorum, Germanus, Episc. Constantiensis.

Bern. Navagerius S. R. E. Presb. Card. tituli S. Nicolai inter Imagines, Episc. Veronensis, Venetus, in demortui Card. Seripandi locum missus.

CARDINALES NON LEGATI.

Carol. a Lotharingia S. R. R. Presb. Card. tit. S. Apollinaris, Princeps et Archiep. Rhemensis, Abbas Cluniaci, Gallus.

Lud. Madrutius S. R. E. Diaconus Card. tit. S. Onuphrii, Civis et selectus Episc. Tridentinus, postea Episc. Tusculanus.

ORATORES ECCLESIASTICI.

Ant. de Muglitio, Moravus, Archiep. Pragensis, Orator Caesaris.

Georg. Drascovicus, Croatus, Ep. Quinqueecclesiensis, Orator Caesaris pro Regno Hungariae, postea Archiep. Colocensis, et Card.

Valent. Herbotus, Polonus, Episc. Praemisliensis, Orator Regis Poloniae.

Marc. Ant. Bobba, Casalensis, Episc. Augustensis in Pedemontio, Ducis Sebaudiae Orator, postea Card.

Hieron. de Gaddis, Florentinus, Episc. Cortonensis, Orator Ducis Florentinae, missus in locum Io. Strozzi.

Fr. Mart. Royas de Portarubeo, Hispanus, Orator Religionis Ierosolymitanae.

ORATORES SAECULARES.

Sigism. a Thun, Tridentinus, Orator Caesaris.

Lud. de S. Gelasio, Dom. de Lansac, Orator Regis Christianissimi.

Rennaldus de Ferrier, Praesidens in Parlamento Parisiensi, Orator Regis Christianissimi.

Guido du Faur, Dominus de Pibrac, Iudex maior Tolosae, postea Advocatus Regius, demum Praeses in suprema Curia Parisiensi, Orator Regis Christianissim.

Ferd. Martineus Mazcarenius, Orator Regis Portugalliae

Nic. de Ponte, Doctor et Eques, Orator Domini Venetorum.

Matthaeus Dandulus, Eques, Orator Domini Venetorum.

Melchior Lussi, Eques auralus, Orator septem Cantuum Helvetiorum.

Aug. Baumgartner I. U. D. Monacensis, Orator Ducis Bavariae.

Cl. Fern. Vegil de Quiniones, Comes Lunae, Orator Regis Catholici, in locum Ferdinandi de Avalos Marchionis Piscariae missus.

PATRIARCHAE.

Antonius Helius, Iustinopolitanus, Patriarcha Ierosolymitanus.

Daniel Barbarus, Venetus, electus Patriarcha Aquileiensis.

Io. Hieron. Trivisanus, Venetus, Patriarcha Venetiarum.

ARCHIEPISCOPI PAULI III.

Ferd. Annus, Neapolitanus, Archiep. Amalphitan., postea Episc. Bovinus.

Petrus Landus, Venetus, Archiep. Cretensis.

Petrus Ant. de Capua, Neapolitanus, Archiep. Hydruntinus.

Marc. Cornelius, Venetus, electus Archiep. Spalatrensis.

Sebast. Leccavella, Graecus, Ord. Praed., Archiep. Naxiensis, postea Episc. Litteranensis.

Petrus Guerrero, Hispanus, Archiep. Granatensis.

Ant. Altovitus, Florentinus, Archiep. Florentinus.

Caesar Cibo, Genuensis, Archiep. Taurinensis. Obiit Tridenti die 26. Decembris, 1562.

ARCHIEPISCOPI IULII III.

Paulus Acmilus Verallus, Romanus, Archiep. Rossanens., postea Episc. Caputaquensis.

Ioan. Brunus de Olchinio, Macedo, Regni Serviae Primas, Archiep. Antiharensis.

Ion. Bapt. Castaneus, Romanus, Archiep. Rossanensis, postea S. R. E. Presb. Card. tit. Sancti Marcelli, Bononiae Legatus, ac tandem Pont. Max. dictus Urbanus VII.

Ioan. Bapt. Ursinus, Romanus, Archiepiscop. S. Severinae.

ARCHIEPISCOPI PAULI IV.

Lud. Beccatellus, Bononiensis, Archiep. Ragusinus.

Mutius Calinius, Brixienensis, Archiep. Iudrensis.

Sigism. Saracenus, Neapolitanus, Archiepisc. Materanus.

Anton. Parragues de Castillegio, Hispanus, Archiep. Calaritanus.

Iulius Pavesius, Brixienensis, Ord. Praed., Archiep. Sarrentinus.

Barth. de Martyribus, Lusitanus, Ord. Praed., Archiep. Bracaraensis.

Aug. Salvago, Genuensis, Ord. Praed., Archiep. Genuensis.

ARCHIEPISCOPI PII IV.

Phil. Mocenicus, Venetus, Regni Cypri Primas et Legatus natus, Archiep. Nicosiens.

Guil. d'Avançon, Gallus, Archiep. Ebrodunen. et Abbas Montis maioris prope Arelate.

Ant. Caucius, Venetus, Archiep. Patracensis et Condiutor Corcyrensis.

Germanicus Bandinus, Senensis, electus Archiep. Senarum.

Marc. Ant. Columna, Romanus, Archiep. Tarentinus, postea Card. et Archiep. Salernitanus.

Gaspar a Fosso, Consentinus Calaber, Ord. Sancti Francisci de Paula, Archiep. Rheginus.

Ant. de Muglitis, Moravus, Orator Caesareus, Archiep. Pragensis.

Maximus de Maximis, Romanus, Archiep. Amalphitanus.

Gaspar Cervantes de Gaeta, Hispanus, Archiep. Messanensis, postea Salernitanus, et Card.

Leonardus Marinus, Genuensis, Ord. Praed., Archiep. Lancianensis.

Octavianus Praeconius, Messanensis, Ord. Min. Convent. S. Francisci, Archiep. Panormitanus.

Nic. de Pelleve, Gallus, Archiep. Senonensis, postea Card. et Archiep. Rhemensis.

Ant. Iustinianus, Graecus Chiensis, Ord. Praed., Archiep. Naxiensis.

Ant. Puleus, Niciensis, Archiep. Barenis.

EPISCOPI LEONIS X.

Vinc. Nicosantius, de Fano, Episc. Arbensis.
Ioan. Franc. de Flisco, Genuensis, Episc. Andriensis.
Ioan. Thom. de S. Felicio, Neapolitanus, Episc. Cavensis senior.

EPISCOPUS ADRIANI VI.

Quintius de Rusticis, Roman., Episc. Mileten.

EPISCOPI CLEMENTIS VII.

Lucas Byzantius, de Catharo, Episc. Catharensis.
Aloysius Pisanus, Venetus, Episc. Patavinus, postea Card.
Alex. Piccolomineus, Senensis, Episc. Pientinus.
Dionysius, Graecus, Ord. Min. Sancti Francisci de Observ., Episc. Milopotamensis senior.
Gabr. le Veneur, Gallus, Episc. Ebroidensis.
Guil. Barton de Monthas, Gallus, Episc. Lectorensis.

EPISCOPI PAULI III.

Ant. a Camera, Sabaudus, Episc. Bellicensis.
Nicol. Maria Carracciolus, Neapolitanus, Episcopus Catanensis.
Bernardus Bonioannes, Romanus, Episc. Camerinensis.
Fabius Mirtus, Neapolitanus, Episc. Caiacensis.
Scipio Bongallus, Romanus, Episc. Civitatis Castellanae.
Georg. Cornelius, Venetus, Episc. Tarvisinus.
Vinc. Durantius, Briziensis, Episc. Thermularum.
Maurit. a Petra, Papiensis, Episc. Viglovanens.
Mart. de Martiis, Medices Florentinus, Episc. Marsicensis.
Ioan. Vinc. Michaelius, Barolitanus, Episc. Minerbinensis.
Gabr. de Bouverii, Gallus, Episc. Andegavensis.
Leonar. Haller, Germanus, Episc. Philadelphiensis.
Lud. Vanninus de Theodolis, Foroliviensis, Episc. Britonoriensis. Obiit Tridenti, die 11. mensis Ianuarii 1563.
Aegid. Falcetta, Cingulanus, Episc. Caprulanus, postea Britonoriensis.
Iul. Contarenus, Venetus, Episc. Civitatis Bellunensis.
Thom. Casellus, Rossanensis, Ord. Praed., Episc. Cavensis iunior.
Hippol. Arriobenus, Mantuanus, Episcopus Hierapetrentis.
Hieron. Machabaeus, Romanus, Episcopus Castrensis.
Petrus Augustinus, Hispanus, Episc. Oscensis et Iacensis.
Iac. Naclantus, Florentinus, Ord. Praed., Episc. Clodiensis.
Barth. Sirigo, Cretens. Graecus, Episc. Castellananensis.
Thom. Stella, Venetus, Ord. Praed., Episc. Iustinopolitanus.
Petrus du Val, Gallus Parisinus, Episc. Sagiensis.
Ioan. Ant. Pantusa, Consentinus, Episc. Litteriensis. Obiit Tridenti, die 26. Octobris 1562.
Ioan. Bapt. de Grossis, Mantuanus, Episc. Regiensis.
Ioan. Xuares, Lusitanus, Ord. S. Aug., Episc. Coimbricensis.
Phil. Riccabella, Recanatensis, Episc. Recanatensis.
Io. Iac. Barba, Neapolitanus, Ord. S. Aug., Episc. Interamnensis.
Mich. a Turre, Utinensis, Episc. Cenetensis, postea Presb. Card.
Pompeius Zambecarius, Bononiensis, Episc. Sulmonensis.
Ioan. Beroaldus, Panormitanus, Episc. S. Aguthae.
Ant. Scarampus, Aquensis, Episc. Nolanus.
Ant. de Comitibus, Genuensis, Ord. Praed., Episc. Brugnatenensis.
Caesar Foggia, Rossanensis, Episc. Umbriaticensis.
Caesar Comes a Gambaru, Briziensis, Episc. Dertonensis.
Io. Bapt. de Bernardis, Lucensis, Episc. Adiacensis.
Mart. Perezus de Ayala, Hispanus, Episc. Segobiensis.
Nic. Psalme, Gallus, Episc. Verdunensis.
Alph. Rosettus, Ferrariensis, Episc. Comaculensis, postea Ferrariensis.
Iulius Parisianus, de Tolentino, Episc. Ariminensis.
Barth. Sebastianus, Hispanus, Episc. Pactensis.
Franc. Lambertus, Sabaudus, Episc. Niciensis.
Maxim. Doria, Genuensis, Episc. Naulensis.
Eust. du Bellay, Gallus, Episc. Parisiensis.
Barth. de Capranica, Romanus, Episc. Carinensis.
Ennius Massarius, de Narnia, Episc. Feretranus.
Achilles Brantia, Neapolitanus, Episc. Rovensis.
Io. Franc. Verdura, Massanensis, Episc. Chironensis.

Albertus Duimius de Gliricis, Catharensis, Ord. Praed., Episc. Veglensis.

Ioan. Antolinez de Bricianos de la Ribera, Hispanus, Episc. Iuvenatensis.

Tristatus de Bizet, Ord. Cisterc., Gallus, Episc. Xantonensis et Abbas S. Nicolai in Bosco.

EPISCOPI IULII III.

Ascanius Gherardinus, de Ameria, Episc. Cattacensis.

Marc. Gonzaga, Mantuanus, Episc. Auxerensis.

Baldovinus de Baldovinis, Pisanus, Episc. Aversanus.

Petrus Franc. Pallavicinus, Genuensis, Episc. Aleriensis.

Aegid. Foscararius, Bononiensis, Ord. Praed., Episc. Mutinensis.

Timoth. Iustinianus, de Chio, Graecus, Ord. Praed., Episc. Colamonensis.

Didacus de Almansa, Hispanus, Episc. Caurien.

Lactantius Roverella, Ferrariensis, Episc. Asculanus.

Ambr. Monticula, Lunensis Sarzanensis, Episc. Signinus.

Sebast. Gualterius, Urbevetus, Episc. Viterbiensis.

Honoratus Fascitellus, Neapolitanus, Monachus Ord. S. Benedicti, Episc. Insulanus.

Petrus Camuianus, Aretinus, Episc. Fesularum.

Horatius Graccus, Troianensis Apulus, Episc. Lesinensis.

Fabius Cuppalatu, Placentinus, Episc. Luchedonensis.

Gaspard de Casal, Lusitanus, Ord. S. Aug., Episc. Leiriensis, postea Conimbricensis.

Bernardinus de Cuppis, Romanus Episc. Auximianus.

Ioan. de Morvilliers, Blesensis Gallus, Episc. Aurelianensis.

Julius Gentilius, Dertonensis, Episc. Vulturariensis.

Adr. Fusconius, Romanus, Episc. Aquinas.

Ant. de S. Michael, Hispanus, Ord. S. Franc. de Observ., Episc. Montis Marani.

Hieron. Melchiorius, Recanatensis, Episc. Maceratensis.

Petrus de Petris de Monte, Aretinus, Episc. Lucerinus.

Caesar Iacomellus, Romanus, Episc. Bellicastren.

Petrus Gritus, Venetus, Episc. Parentinus.

Iac. Silverius Piccolomineus, de Caelano, Episc. Aprutinus.

Lud. de Brezé, Gallus, Episc. Meldensis.

Iac. Mignanellus, Senensis, Episc. Grossetanus.

Io. And. Crucius, de Tibure, Episc. Tiburtinus.

Franc. Richardotus, Burgundus, Ord. Eremit. S. Aug., Episc. Adtrebatus.

Carolus Cicada, Genuensis, Episc. Albingaunensis.

Fr. Maria Piccolomineus, Senensis, Episc. Ilcinensis.

Arisclus Moya de Contreras, Hispanus, Episc. Vicensis.

Galentius Roscius, de Interamna, Episc. Assisiensis. Obiit Tridenti, 16. Octob. 1563.

Iac. Maria Sula, Bononiensis, Episc. Vivariensis.

Gabriel de Monte S. Sabini, Episc. Aesinus.

Marianus Sabellus, Romanus, Episc. Eugubinus.

Agapitus Bellhomo, Romanus, Episc. Casertanus.

Iul. Cananius, Ferrariensis, Episcopus Hadriensis, postea Presb. Card. tit. S. Eusebii et Episc. Mutinensis.

Iul. Gallettus, Pisanus, Episc. Alessanensis.

Hieron. Burgensis, Gallus, Episc. Catalaunen. et Abbas S. Petri de Monte.

EPISCOPI PAULI IV.

Scipio Estensis, Ferrariensis, Episc. Casalensis.

Didacus Sarmiento de Sotomayor, Hispanus, Episcopus Asturicensis.

Thomas Goduellus, Anglus, Episc. Asaphensis.

Faustus Caffarellus, Romanus, Episc. Fundanus.

Belisarius Balduinus, Neapolitanus, Episc. Larinensis.

Urb. Vigerius de Ruvere, Genuensis, Episc. Senogalliensis.

Iac. Suretus, Graecus, Episc. Milopotamensis iunior.

Ioan. Bapt. Osius, Romanus, Episc. Reatinus.

Marc. Laureus, Tropiensis, Ord. Praed., Episc. Campanien.

Franc. Belcarius, Pegulio, Dominus de la Creste et Chommieres, Baro S. Desiderati, Gallus, Episc. Metensis, postea Abbas S. Germani Antissiodorensis, Regniaci, et S. Sigirani.

Io. Franc. Commendonus, Venetus, Episc. Zacynthensis, postea Card.
Carolus de Grassis, Bononiensis, Episc. Montis Falisci, postea Card.
Arias Gallego, Hispanus, Episc. Gerundensis.
Hieron. Gallego, Hispanus, Episc. Ovetensis.
Hercules Rettinger, Germanus, Episc. Laventinus.
Julius de Rubeis, Polianus, Episc. S. Leonis.
Joan. Mugnatones, Hispanus, Ord. S. Aug., Episc. Segobricens.
Franc. Blanco, Hispanus, Episc. Auriensis.
Vinc. de Luchis, Bononiensis, Episc. Anconitanus.
Pompeius Piccolomineus, de Aragonia, Episc. Tropiensis.
Petrus Barbaricus, Venetus, Episc. Cursolensis.
Franc. Bachodius, Sabaudus, Episc. Gebennensis.
Carolus d'Angennes à Rambouillet, Gallus, Episc. Cenomanensis, postea
Card.
Hieron. de Nichisola, Veronensis, Ord. Praed., Episc. Theanensis.
Marc. Ant. Bobba, Casalensis, Episc. Augustensis, postea Card.
Inc. Lomellinus, Messanensis, Episc. Mazariensis.
Donatus de Laurentiis, de Asculo Apulus, Episc. Arianensis.
Petrus Contarenus, Venetus, Episc. Paphensis.
Petrus Danesius, Gallus, Episc. Vaurens.
Hieron. Savorgnanus, Foroiulienis, Ep. Sibinica.
Phil. du Bec, Gallus, Episc. Venetensis, postea Nannetensis, deinde Ar-
chiep. Rhemensis.
Carolus de Roussy, Gallus, Episc. Suessionensis.
Georg. Drascovicus, Craatus, Episc. Quinqueecclesiensis, postea Card.
Franc. de Aguirre, Hispanus, Episc. Coltronensis.
Andr. de Cuesta, Hispanus, Episc. Legionensis.
Ant. Corrienero, Hispanus, Episc. Almeriensis.
Ant. Augustinus, Hispanus, Episc. Herdensis, postea Archiep. Tur-
taconen.
Angelus Massarellus, Septempedanus, Episc. Thelesinus.
Ant. Ciurelia, Barensis, Episc. Buduensis.
Dominicus Casablanca, Messanensis, Ord. Praed., Episc. Vicensis.
Petrus Faunus, Costacciarus, Episc. Aquensis.
Io. Carolus Bovius, Bononiensis, Episc. Ostunen., postea Archiep. Brun-
dusinus.
Hugo Boncompagnus, Bononiensis, Episc. Vestanus, postea Card. tit. S.
Sixti, et Pont. Max. dictus Gregorius XIII.
Salvator Pacinus, de Colle, Episc. Clusinus.
Lupus Martinez, Hispanus, Episc. Elnensis.
Carolus d'Espinay, Gallus, electus Episc. Dolensis.
Aegid. Spifame, Gallus, Episc. Nivernensis et Abbas S. Pauli Senon.
Ant. Sebast. Minturnus, de Traiect., Episc. Uxentinus.
Bern. del Bene, Florentinus, Episc. Nemausensis.
Dominicus Bollanus, Venetus, Episc. Brixienis.
Io. Ant. Vulpus, Comensis, Episc. Comensis.
Philippus Maria Campegius, Bononiensis, Episc. Feltrensis.
Joan. de Quinones, Hispanus, Episc. Calaguritanus.

EPISCOPI PII IV.

Didacus Covarvius de Leyva, Hispanus Toletanus, Episc. Civitatis Ro-
derici, postea Segoviensis, demum Conchae designatus.
Lud. de Genoihiac, Gallus, Episc. Tutelensis et Abbas S. Romani de
Blavia.
Philip. Gerius, Pistoriensis, Episc. Isclanensis, postea Assisiensis.
Io. Ant. Facchinettus de Nuce, Bononiensis, Episc. Neocastren., postea
Patriarcha Ierosol., S. R. E. Presb. Card. tit. SS. quatuor Coronatorum, ac
tandem Pont. Max. dictus Innocentius IX.
Hippol. Capilupus, Mantuanus, Episc. Fanensis.
Joan. Fabricius Severinus, Neapolitanus, Episc. Acerensis.
Mart. Balduini Rithovius, Brabantus, primus Episc. Iprensis.
Ant. Havetius, Flander, Ord. Praed., primus Episc. Namurcensis.
Const. Bonellus, Feretranus, Episc. Civitatis Castelli.
Iul. Superchius, Mantuanus, Ord. Carmel., Episc. Acciensis, postea Ca-
prulanus.
Matth. de Concini, Florentinus, Episc. Cortonen.
Nic. Sfondratus, Mediolanen., Episc. Cremonen., postea Presb. Card. tit.
S. Caeciliae, demum Pont. Max. dictus Gregor XIV.
Ventura Bufalinus, Tiphernas, Episc. Massanensis.
Lud. de Bueil, Gallus, Episc. Venciensis.

- Hieron. Galleratus, Mediolanensis, Episc. Sutrinus.*
Io. Petrus Delphinus, Venetus, Ord. Canonic. Regul., Episc. Zacynthi et Cephaloniae secundus.
Io. Andr. Bellonius, Messanensis, Episc. Massalubrensis.
Georg. Zifchovid, Hungarus, Ord. Min. S. Franc. de Observ., Episc. Signiensis.
Fredericus Cornelius, Venetus, Ord. S. Ioan. Ierosol., Episc. Bergomensis, postea Patavinus, et S. R. E. Presb. Card. tit. S. Stephani.
Steph. Boucher, Gallus, Episc. Corisopitensis.
Io. Paul. Amanius, Cremensis, Episc. Anglonensis.
Alex. Sfortia ex Comitibus S. Florae, Episc. Parmensis, postea Card. tit. S. Mariae in via.
Ant. le Cirier, Gallus, Episc. Abrincensis.
Andr. Mocenicus, Venetus, Episc. Nimosiensis.
Bened. Salvinus, Firmanus, Episc. Verulanus.
Guil. Cassador, Hispanus, Episc. Barcinonensis.
Petrus Gonzalez de Mendoza, Hispanus, Episc. Salmanticensis.
Mart. de Corduba de Mendoza, Hispanus, Ord. Praed., Episc. Der-tusensis.
Julius Magnanus, Placentinus, Ord. Min. Conv. S. Franc., Episc. Calvensis.
Valent. Herbotus, Polonus, Episc. Praemisliensis, Orator Regis Poloniae.
Simon Aleotus, Foroliviensis, Episc. Foroliviensis. Obiit Tridenti, 19. Augusti 1562.
Petrus de Xaque, Hispanus, Ord. Praed., Episc. Niochensis.
Prosper Rebiba, Messanensis, Episc. Troianus, postea Patriarcha Constantinopolit.
Melchior a Vosmediano, Hispanus, Episc. Guadixensis.
Hippolytus de Rubeis, Parmensis, Episc. Papiensis, postea S. R. E. Presb. Card. tit. S. Mariae in Porticu, deinde S. Blasii de Annulo.
Did. de Leon, Hispanus, Ord. Carmel., Episc. Columbrien.
Annibal Saracenus, Neapolitanus, Episc. Liciensis.
Paulus Iovius, Comensis, electus Episc. Nueeriensis.
Hieron. Trivisanus, Venetus, Ord. Praed., Episc. Veronensis. Obiit Tridenti, die 4. Septemb. 1562.
Hieron. Ragazzonus, Venetus, Episc. Nazianzenus et Coadiutor Famagustanus, postea Episc. Bergomensis.
Romulus de Valentibus, de Trebia, Episc. Conversanus.
Lucius Maranta, Venusinus, Episc. Lavellinensis.
Simon de Nigris, Genuensis, Episc. Sarzanensis.
Theophilus Galuppus, Tropiensis, Episc. Oppidensis.
Julius Simoneta, Mediolanensis, Episc. Pisarenensis.
Petrus d'Albret, Navarrus, Episc. Convenarum.
Iac. Guidius, Volaterranus, Episc. Pennensis et Adriensis.
Did. Ramirez, Hispanus, Episc. Pampilonens.
Franc. Delgado, Hispanus, Episc. Lucensis.
Ioan. Clausse, Gallus, Episc. Saniciensis.
Iac. Gilbertus de Noguera, Hispanus, Episc. Aliphanus.
Ioan. Annius, Neapolitanus, Episc. Hipponensis et Coadiutor Bovinus.
Ant. Maria de Salviatis, Romanus, Episc. S. Paepuli, postea S. R. E. Presb. Card. tit. S. Mariae in Aquiro, et Bononiae Legatus.
Matt. Priulus, Venetus, Episcopus Aemoniensis, postea Vicentinus.
Thom. Lilius, Bononiensis, Episc. Soranus.
Franc. Guerrinus, Feretranus, Episcopus Imolensis.
Thom. Oyerllaithe, Hibernus, Episc. Rossensis.
Franc. de la Valette, Gallus, Episc. Fabrensis.
Fabius Pignatellus, Neapolitanus, Episc. Monopolitanus.
Car. de Vicecomitibus, Mediolanensis, Episc. Vintimiliensis, postea Card. tit. SS. Martyrum Viti et Modesti in Marcelllo.
Ioan. Colosvarinus, Hungarus, Ord. Praed., Episc. Canadiensis. Obiit Tridenti, 24. Novembrii 1562.
And. Duditus Sbardellatus, Hungarus, Episc. Tiniensis, postea Quinque-ecclesiensis.
Spinellus Bentius, Politianus, Episc. Montispolitiani.
Franc. Abondius Castilionens, Mediolanensis, Episc. Hobiensis, postea S. R. E. Presb. Card. tit. S. Nicolai inter Imagines.
Stan. Faleschi, Polonus, Episc. Theodosiensis.
Eug. Ohart, Hibernus, Ord. Praed., Episc. Achadensis.

Donaldus Magongial, Hibernus, Episc. Rapotensis.

Guido Ferrerius, Pedemontanus, Civis et Episc. Vercellensis, postea S. R. E. Presb. Card. tit. S. Euphemiae, deinde SS. Viti et Modesti Martyrum in Marcello, et Marchio Romagnani.

Io. Bapt. Sighicellius, Bononiensis, Episc. Faventinus.

Seb. Vantius, de Arimino, Episc. Urbevetanus.

Io. Bapt. Lomellinus, Messanensis, Episc. Gardiensis.

Io. Bapt. Milanensis, Florentinus, Episc. Marsicanus.

August. Mollignatus, Vercellensis, Episc. Trivican.

Car. Grimaldus, Genuensis, Episc. Savonensis.

Fabricius Landrianus, Mediolanensis, Episcopus S. Marci.

Barth. Ferratinus, Civis et Episc. Amerinus.

Petrus Fragus, Hispanus, Episc. Usellensis, postea Algarensis.

Hieron. de Gaddis, Florentinus, Episc. Cortonenis.

Franc. Contarenus, Venetus Episc. Paphensis.

Ioan. Delphinus, Venetus, Episc. Torcellanus.

Alex. Molus, Comensis, Episc. Minorensis.

Hieron. Vielmus, Venetus, Ord. Praed., Episc. Argolicensis.

Iacobus Raguseus, Ord. S. Franc. de Observ., Episc. Marcanensis.

ABBATES.

Lud. de Bgissey, Abbas Gen. Cistertii.

Hieron. de Souchier, Gallus Campanus, Monachus Ord. Cistert., Abbas Clarae-Vallis, postea Abbas Gen. Cistertii, demum S. R. E. Presb. Card. tit. S. Matthaei in Merulana.

Simplicianus, Abb. S. Salvatoris Papiæ, de Vultelina, Congregat. Cassinensis.

Steph. Cataneus, Novariensis, Abb. S. Mariae Gratiarum, Placent. Dioec., Congregationis Cassinensis.

Aug. Loscus, Hispanus, Abb. S. Bened. de Ferraria, Congregat. Cassinensis.

Eutychius de Cordes, Antverpiensis, Abb. S. Fortunati apud Bassianum, Congregationis Cassinensis.

Claud. de Saintes, Gallus, Abb. Lunaevillanus.

Cosmus Damianus, Hortulanus Hispanus, Abb. Villaebertrandi.

GENERALES.

Vinc. Iustinianus, Genuensis, Generalis Ord. Praed., postea Card. tit. S. Nicolai inter Imagines, deinde S. Sabinae.

Franc. Ramoza, Hispanus, Conchensis, Generalis Ord. Min. de Observ.

Ant. de Sapientibus, Augustanus, Generalis Ord. Min. Convent.

Christoph. Patavinus, Prior Generalis Ord. Eremit. S. Aug.

Ioan. Bapt. Migliavacca, Astensis, Generalis Ord. S. Mariae Ser-vorum.

Steph. Facinus, Cremonensis, Provincialis Lombardiæ, pro Generali Carmelit.

Iac. Lainéz, Hispanus, ex oppido Castellæ Almazan, Praepositus Generalis Soc. Iesu.

Th. Tifernus, Civitatis de Castello in Umbria, Generalis Capucinatorum.

DOCTORES LEGUM PRO SACRO CONCILIO.

Gab. Paleottus, Bononiensis, Auditor Rotæ, postea S. R. E. Diaconus Card. tit. SS. Nerei et Achillei, mox SS. Ioannis et Pauli et Episc. Bonon. deinde tit. S. Martini in montibus, et primus Bononiæ Archiep., demum tit. S. Laurentii in Lucina ac Episc. Albanus, postremo Episc. Card. Sabinus.

Scipio Lancellottus, Romanus, Advocatus Consistorialis, postea Auditor Rotæ, et S. R. E. Presb. Card. tit. S. Simeonis.

Ioan. Bapt. Castellius, Bononiensis, Promotor, postea Episc. Arimi-nensis.

Mich. Thomasius, Maioricensis, Doct. Decretorum, postea Episc. Her-densis.

THEOLOGI A S. PONTIFICE MISSI.

Frater Petrus de Soto, Hispanus, Ord. Praedic. Obiit Tridenti, mense Aprilis 1563.

Alph. Salmeron, Hispanus Toletanus, Soc. Iesu.

Franciscus Turrianus, Legionensis Hispanus, Doct. Theol., postea Soc. Iesu.

Ant. Solisius, Hispanus, Doct. Theol.

Frater Camillus Campegius, Papiensis, Inquisitor Ferrariae, Ord. Praed.

Frater Hieron. Bravo, Hispanus, Ord. Praed.

Frater Adr. Valentinus, Venetus, Ord. Praed. in demortui F. Petri de Soto locum missus; postea Dominii Veneti Inquisitor generalis.

DOCTORES THEOL. FACULTATIS PARIISIENSIS,

MISSI A CAROLO IX. GALLIARUM REGE CHRISTIANISSIMO.

Nic. Maillard, Decanus Facultatis Parisiensis.

Ioan. Peletier, Praefectus Collegio Navarrae.

Ant. Demochares, Kessonaeus.

Nicol. de Bris.

F. Jac. Hugonis, Franciscanus, idem etiam Procurator R. Ioannis Ursini, Episc. Treconensis.

Simon Vigor, Normannus, Candonicus Parisiensis, postea Archiep. Narbonensis.

Richardus du Pré.

Natalis Paillet. Obiit Tridenti, 7. Kal. Decemb. 1562.

Robertus Fournier.

Antonius Coquier.

Lazarus Broychot.

Claud. de Sainctes, Canonicus Reg. S. Augustini, postea Episc. Ebroicensis.

THEOLOGI MISSI A PHILIPPO II.

REGE CATHOLICO.

Cosmas Damianus, Hortulanus, electus Abb. Villaebertrandi.

Ferd. Titius, D. Theol., Canonic. Cauriensis.

Ferd. Vellousillus, Doctor Theolog., Canonicus Seguntinus, postea Episc. Lucensis.

Thom. Dassio, I. U. D., Canonicus Valentinus.

Licentiat. Ant. Covarruvias, Didaci frater, Auditor Granatensis.

Ferd. Mincasensis, Decretorum Doctor.

Frater Ioan. Ramirez, Hispanus, Minister Provinc. S. Iacobi.

Fr. Alph. Contreras, Commiss. Ord. Min. in curia Regis Hisp.

Fr. Michael de Medina, Hispanus, Ord. Minor., S. Theol. Doct.

Fr. Ioan. Lohera, Hispanus, S. Theol. Lector Salamanticae, socius Minist. Provincialis S. Iacobi.

Cosmus Palma Fonteyus, S. Theol. Doctor, Hispanus, socius Hortulani Abbatis.

Fr. Ioan. Gallo, Hispanus, Ord. Praed.

Fr. Petrus Fernandez, Hispanus, Ord. Praed., in societate Magistri Gallo.

Fr. Desid. de S. Martino, Panormitanus, Ord. Curm.

Mich. Baius Hanno, Atheniensis, S. Th. Doct., postea Decanus Ecclesiae Colleg. S. Petri Lovanii, Academiae Cancellarius et eiusdem Conservator.

Ioan. Hessels, Brabantus Lovaniensis, S. Th. Doct.

Cornelius Iansenius, Flander Hulstensis, S. Th. Doct., postea primus Episc. Gandavensis.

THEOLOGI MISSI A REGE PORTUGALLIAE.

Fr. Franc. Foriero, Lusitanus, Ulissiponensis, Ord. Praed.

Jac. a Payva de Andrade, Lusitanus, D. Th.

Melchior Cornelius, Decretorum Doctor, Senator Regis Portugalliae.

A DUCE BAVARIAE.

Ioan. Cavillonius, Flander Insulensis, ex Soc. Iesu.

PROCURATORES EPISCOPORUM ABSENTIUM.

Marchantus, D. Th., pro Illustr. Card. de Mendoza Episc. Burgensi.

Jo. Gothardius, Clericus saecularis Germanus, pro Episc. Ratisbonensi.

Georg. Hochenvarter, Clericus saecul., D. Th., Suffraganeus pro Episc. Basiliensi.

Fr. Felicianus Ninguarda, a Morbinio, Ord. Praed., pro Ill. Dom. Salisburgensi Orator.

Petrus Cumel, D. Th., Canonicus Malacitanus, pro Reverend. Malacitano.

I. Delgadus, D. Th., Canonicus Tudensis, pro D. I. de S. Acmiliano Ep. Tudensi.
Gasp. Cardillius, Villalpandens, Segobiensis, D. Th., pro Episc. Abulensi.
Fr. I de Ludenna, D. Th., Ord. Praed., pro Episc. Seguntino.
Fr. Franc. Orantes, Lector Vallissoleti, Ord. Min., pro Episc. Palentino.
Caesar Ferrantius, Suessanus, Doctor Theol., pro Episcopo Suessano apud R. Herdensem.

PROCURATORES ORDINUM.

Io. Coutignon, Doctor Gallus, Procurator Ord. Cluniacensis, postea Prior Maior.
Nic. Boucherat, Gallus, Prior Monasterii de Recluso, Procurator Gen. Cisterciens., postea eiusdem Ordinis Abbas Generalis.

THEOLOGI SAECULARES,

ET DOCTORES IURIS CANONICI.

Georg. Girard, Gallus, Doctor Theol., cum Reverend. Andegavensi.
Gentian. Hervetus, Gallus Aurelianensis, cum Illustriss. et R. Cardinale a Lotharingia. Fuit postea Canonicus Rhemensis.
Franc. Sancius, Decanus Facult. Theologiae, et Canonicus Salmantinis, cum R. Salmanticensi.
Mart. Guerra, Consentinus Calaber, Presb. saecularis, cum Episc. S. Marci.
Fed. Pendasius, cum Ill. Card. de Mantua, Legato S. Concilii.
Io. Franc. Lombardus, cum Ill. Card. Seripando, Legato S. Concilii.
Petrus Mercatus, Theol., cum R. Vicensi.
Truillius, Doctor Theol., Canonicus Legionensis, cum R. Legionensi.
Sobannus, Doctor Theol., cum R. Legionensi.
Ant. Bitonius, Doctor Theol., cum R. Comimbriensi.
Petrus Fontidonius, Segoviensis, Canonicus Salmantinus, Doctor Theol., cum R. Salmantino.
Io. Villetta, Doctor Theol., cum R. Barcinonensi.
Io. Fonseca, Doct. Theol., cum R. Archiep. Granaten.
Mich. Oroncuspe, D. Th., cum R. Episc. Pampilonensi.
Alph. Fernandez de la Guerra, Hispanus, Doctor Theol., cum R. Guadixiensi.
Mich. Ytero, D. I. U., cum Episcopo Pampilonensi.
Josephus Puebla, Doctor Theol., cum Episc. Civitatensi.
Io. Chacon, D. I. Canonici, cum Episc. Almeriensi.
Ant. Garsius, Doctor Theol., cum Episc. Ovetensi.
Benedictus Arias Montanus, Ord. S. Iacobi, Doct. Theol., cum R. Segobiensi.
Io. Barcellona, Doct. Theol., cum Episc. Usellensi.

DOCTORES GALLI, ORDINIS S. BENEDICTI.

I. de Chartougne, Doctor Theol.
I. de Verdun, Doct. Theol.

THEOLOGI ORDINIS FRAT. PRAEDICATORUM.

Angelus Ciosus, Florentinus, cum Ill. Card. Mantuano, Leg. S. Concilii.
Seraphinus de Caballis, Brixienis, Provincialis terrae sanctae, cum suo Generali, postea Ord. Generalis.
Helisaeus Capys, Venetus, cum Archiep. Pragensi.
Petrus Aridiensis, Gallus, cum R. Cenomanensi.
Bern. Bernardi, Gallus, Inquisitor Avenionensis, Vicarius Congr. Franciae, cum R. Nemausensi.
Io. Matth. Valdina, cum R. Tarentino.
Petrus Martyr Coma, Hispanus, cum R. Gerundensi.
Petrus Zatores, Hisp., cum R. Dertusensi.
Ant. de Grompto, cum R. Viglovanensi.
Aurelius de Chio, cum R. Spalutrensi.
Adr. Valentinus, Venetus, cum R. Nicosiensi.
Marcus Medices, Veronensis, cum R. Cenetensi.
Benedictus Herba, Mantuanus, cum R. Brixienis.
Mich. de Ast, Genuensis, Prior Sancti Laurentii.
Constantinus Coccianus Isorella, cum R. Montispolitani.
Henr. de S. Hieronymo, cum R. Bracarenis.

*Lud. de Soto-Mayor, Lusitanus, cum R. Georgio Tudensi.
Bapt. de Lugo, cum R. Veronensi.
Hieron. Barofus, Papiensis.*

THEOLOGI ORDINIS MINORUM

DE OBSERVANTIA.

*Aloysius de Burgo-novo, Italus, S. Theol. Lector Bononiae, Commissarius Gen., postea Ord. Generalis.
Th. de Sogliano, Italus, Provin. Bononiae Minister.
Ant. de Padua, Lusitanus, Ord. Secretarius.
Bonifacius Raguscus, Apostolicus Praedicator, terrae sanctae Gubernator, postea Episcopus de Stagno in Dalmatia.
Angelus de Petriolo, Italus, Lector S. Theol. Perusiae.
Angelus Justinianus, Italus, Lector S. Theol. Ianuae.
Vincentius de Messina, Italus, S. Theol. Lect. Neapoli.
Iulius Passiranus, Urceunus Italus, S. Theol. Lector Bergomi.
Iacobus Alani, Gallus, Theologus, cum Episc. Venetensi.*

THEOLOGI ORDINIS FRATRUM MINORUM

CONVENTUALIUM.

*Marc. Ant. Gambaronus, a Lugo, socius Religionis.
Barth. Golphus, de Pergula.
Io. Tertius, Bergomensis, Lector Theol. publicus in Gymnasio Papiensi.
Clemens Thomasinus, de Florentia, Regens in Conventu S. Crucis de Florentia.
Aug. Balbus, a Lugo.
Io. Bapt. Ghisulphus, Ordinis Scriba.
Ant. de Grignano, Regens S. Antonii de Patavio.
Lucius Angusiola, Placentinus, Regens S. Francisci Bononiae.
Maximilianus Beniaminus, Cremensis, Orator pro Religione, et Inquisitor Paduae, postea Episc. Clodiensis.
Octav. Charus, de Neapoli, Regens S. Laurentii de Neapoli.
Ant. Posius, de Monte Ilcino, Regens in Conventu duodecim Apostolorum Romae.
Bonaventura, Meldulensis, Regens in Conventu Parmae.
Martialis Peregrinus, Calaber, Regens in Conventu Ferrariae.
Ant. a Cubulo, Feltrensis.
And. Schnopius, de Amandula, cum R. Cathanzurio.
Balth. Crispus, Neapolitanus, cum R. Tropiensi.*

THEOLOGI ORDINIS FRATRUM EREMITARUM

S. AUGUSTINI.

*Thaddaeus Perusinus, cum R. Salviato, postea Praepositus Gener.
Io. Paulus Recanatensis, cum R. Quinqueecclesiensi, Oratore pro Regno Hungariae.
Simon Florentinus, cum Illustrissimo Card. Seripando Legato.
Cherubinus Lavosius, de Cassia, cum R. Vercellensi.
Gab. Ferratellus, Anconitanus.
Amb. Veronensis, Prior Conventus S. Marci in urbe Tridentina.
Io. Bapt. Burgos, Hispanus Valentinus.
Ant. Mondulphensis, cum R. Pragensi Oratore.
Aeg. Volaterranus, cum Episcopo Tiniensi.
Eug. Pisarenensis, Concilii Praedicator, postea Episc. Smyrnensis, et Veliernorum Propraesul.
Adamant. Florentinus, cum Ill. Card. Madrutio. Orationem habuit nomine Oratoris septem pagorum Helvetior. Catholicorum.
Aur. Corismaltensis, cum Oratore Helvetiorum.
Balth. Massanus, cum Episc. Cataniensi.
Seb. Fanensis, Ordinis Scriba.
Christ. de Sanctoris, Hispanus Burgensis.
Simon de Brazzolatis, Patavinus.
Angelus Ferrus, Venetus, cum R. de Osma.
Petrus Lusitanus, cum R. Leiriensi.*

THEOLOGI ORDINIS FRATR. CARMELITARUM.

Io. Jac. Chereatus, Vicentinus, Provincialis Venetiarum, postea Procurator Gen. Ordinis.

Theod. Masius, Mantuanus, cum R. Cremonensi.
Silvester, Confessarius Ill. Card. Mantuani.
Luc. Asolanus, cum R. Patriarcha Venetiarum.
Nic. Gallus, cum R. Patre Generali.
Laur. Laceretius, Venetus, cum R. Patre Generali.
Ang. Ambrosianus, Venetus.

THEOLOGI ORDINIS FRATRUM SERVORUM

B. MARIAE.

Steph. Bonucius, Tuscus Aretinus, postea Episc. Alatrinus, deinde Aretinus, et S. R. E. Presb. Card. tit. SS. Petri et Marcellini.
Amans, pro Congregatione Servorum, cum R. Sibinicensi.

OFFICIALES SACRI CONCILII TRIDENTINI.

Episc. Cavensis, Commissarius.
Episc. Thelesinus, Secretarius.
Lud. Bondinius, Magister Cueremoniarum.
Ant. Marcellus, Depositarius.

CANTORES SACRI CONCILII.

Simon Bartholinus, Perusinus.
Io. Aloysius de Episcopis, Neapolitanus.
Barth. le Comte, Gallus.
Matthias Albo, de Fulgineo.
Franc. Bustamante, Hispanus.
Io. Ant. Latinus, Beneventanus.
Franc. Druda, Calliensis.
Lucas Longinquus, Gisonensis.
Petrus Scorettecius, Aretinus.

NOTARII.

Marc. Ant. Peregrinus et Cynthius Pamphilius, de S. Severino.
Hieron. Gambarus, Brixienensis, Forensis.

CURSORES SANCTISS. D. N. ET SACRI CONC.

Nic. de Matheis, et Iac. Carra, Allobroges.

NUMERUS PRAELATORUM CUIUSQUE NATIONIS, QUI AD OECUMENICAM TRIDENTINAM SYNODUM CONVENERE.

Itali, 187. per Procuratores, 2.
Galli, 26. per Procuratorem, 1.
Germani, 2. per Procuratores, 4.
Hispani, 31. per Procuratores, 4.
Lusitani, 3.
Graeci, 6.
Poloni, 2.
Hungari, 2.
Angli, 1.
Hiberni, 3.
Flandri, 2.
Croati, 1.
Moravi, 1.
Illyrici, 3.

APPENDIX ANALYTICA

AD CONCILIUM TRIDENTINUM

ORDINE ALPHABETICO DIGESTA.

A.

Abbates et abbatissae eligantur per vota secreta. Pag. 179 seq.

Abbatissa non eligatur minor annis quadraginta, et nisi octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit 179. Duobus monasteriis nulla praeficiatur, *ibid.*

Abbates, qui non sunt episcopis subiecti, visitent monasteria sibi subdita, 185.

Abbatibus non liceat cuiquam, qui regularis subditus sibi non sit, tonsuram, vel minores ordines conferre, 137. Nec literas dimissorias concedant, *ibid.* Lectores s. scripturae in suis monasteriis instituant, 21.

Abbatiae commendatae ab episcopis singulis annis visitantur, 114 seq.

Absentes a suis ecclesiis mortalis peccati reatum incurrunt, 134. Contra eos canones antiqui innovantur, 40. Distributionem amittant, 124 seq. et 134. Crescente vero contumacia contra eos procedatur, *ibid.* Nulli privilegia perpetua de fructibus in absentia percipiendis suffragentur, 40 seq.

Absentes ab episcopis residere cogantur, *ibid.* et 134.

Absens per sex menses a patriarchali, primatiali, metropolitana, seu cathedrali ecclesia sibi commissa, cessantibus causis rationalibus, quarta parte fructuum unius anni privetur, 12 et 134. Et si per alios sex menses in huiusmodi absentia perseveraverit, aliam quartam partem fructuum eo ipso amittat, 40. Crescente vero contumacia severiori sacrorum canonum censurae subiiciatur, et Romano Pontifici denunciatur, *ibid.*

Absentes quando praesentes habendi, 125. Absentiae legitimae causa a quibus approbanda, 133. Absentia, extra urgentes necessitates, nullo pacto debet singulis annis duos, aut ad summum tres menses excedere, 133, et 162. Et fiat absque ullo gregis detrimento, 133. Non vero Adventus, Quadragesimae,

Nativitatis, Resurrectionis, Pentecostes et Corporis Christi diebus, *ibid.* Discessuri ita ovibus suis provideant, ut, quantum fieri poterit, ex ipsorum absentia nullum damnum accipiant, 134.

Cetera quaere in verbo Residentia.

Absolutio remittendi potestas Apostolis et eorum successoribus concessa, 71 seq.

Absolutionis ministri sunt soli sacerdotes, 84.

Absolutio sacerdotis est alieni beneficii dispensatio, 77. Tamen non est solum nudum ministerium, sed ad instar actus iudicialis, *ibid.* et 83 seq. Intentio necessaria in sacerdote, 77. Requiritur confessio poenitentis, ut eum sacerdos possit absolvere, 82.

Absolutio nullius momenti est, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem, 77. Omnes sacerdotes a quibusvis peccatis et censuris quoslibet poenitentes possunt absolvere in articulo mortis, 78. Falsum est a peccatis tantummodo absolvi eum, qui certo credit se absolutum esse, 75. Ex hac sola fide absolutio non perficitur, 36.

Cetera quaere in verbo Peccatum.

Adamus mandati Dei transgressionem sanctitatem et iustitiam amisit, 19. Ipsius praevericatio eius propagini nocuit, *ibid.* et seq. Homines non nascerentur iniusti nisi ex eius semine propagati, 26. Ipsius filii, dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahunt, *ibid.* Et nisi in Christo renascerentur, nunquam iustificarentur, *ibid.* Eius peccatum solummodo tollitur per Iesu Christi meritum, 19.

Adae peccato liberum arbitrium non fuit amissum nec extinctum, 49.

Administratio bonorum monasteriorum, seu conventuum ad solos eorundem officiales pertineat, 177.

Administratores tam ecclesiastici quam laici quorumcunque piorum

locorum singulis annis teneantur red-
dere rationem administrationis ordi-
nario, nisi secus forte in institutione
et ordinatione expresse sit cautum,
127.

Adulterio alterius coniugum ma-
trimonii vinculum non potest dissolvi,
146.

Aleas clerici fugiant, 124.

Animarum cura ab idoneis exer-
ceatur, 46. Sollicite habeatur, 39, 47,
115, 132 et seq.

Animae defunctorum vide de-
functi.

Apostolos Christus constituit sa-
cerdotes novi testamenti, 117 et 120.
Ipsi communicata est potestas re-
mittendi et retinendi peccata, 71 seq.
et 117. Eisdem potestas tradita conse-
crandi, offerendi et ministrandi corpus
et sanguinem Christi Salvatoris, 129.
Illorum in locum successerunt episco-
pi, ib.

Appellatio remedium ad inno-
centiae praesidium institutum, 66.
Appellationes quomodo admittendae,
185. Appellans quid agere debeat, 170.
Ab episcopis non appelletur in diver-
sis causis, 66.

Appellans ab episcopo in causa cri-
minali acta primae instantiae produ-
cat, 66 seq. Is autem, a quo appel-
latum fuerit, intra XXX. dies acta
ipsa postulanti gratis exhibeat, ibid.
In criminalibus appellatio ab episcopo
cui committatur, ibid.

Appellanti actorum copiam no-
tarius exhibeat ad minus intra men-
sem, 171.

Appellatus quid et quando pro
actis debeat solvere, ibid.

Archidiaconi oculi dicuntur epi-
scoporum, 162. Sint magistri in theo-
logia, seu doctores, aut licentiat in
iure canonico, ibid. Per se ipsos vi-
sitent, ubi visitationem exercere legiti-
time consueverunt, 156. Visitationis
factae infra mensem rationem episco-
po reddere teneantur, ibid. In causis
matrimonialibus et criminalibus iudi-
cium ad eos non pertinet, 171. Nec
etiam in concubinariorum causis, 200.

Archiepiscopus vide Metro-
politanus.

Attritio est verus et utilis dolor,
83. Donum Dei est et Spiritus sancti
impulsus, quo poenitens viam sibi ad
iustitiam parat, 74 et 83. Sine poe-
nitentiae sacramento per se ad iusti-
ficationem perducere peccatorem ne-
quit, 74.

Avaritiae suspicio ab ecclesia-
stico ordine abesse debet, 111. 165.

Aucupia a clericis vitentur, 163.

B.

Baptismus est necessarius ad salu-
tem, 44. Est causa instrumentalis ius-
tificationis, 28. Baptismo meritum

Christi parvulis applicatur, 19. Per
baptismum reatus originalis peccati
remittitur, ibid. Per baptismum etiam
totum id tollitur, quod veram et pro-
priam peccati rationem habet, ibid.
In baptizatis manet tamen concupis-
centia, quae nocere non valet non
consentientibus, ibid. Baptismo cha-
racter imprimitur in anima, unde ite-
rari non potest, 43. Hic character nec
deleri, nec auferri potest, 130.

Baptizandi sunt parvuli, 19. Non sunt
iterum baptizandi, quum ad annos dis-
cretionis perveniunt, 45. Nec inter-
rogandi, an ratum habere velint quod
patrini eorum nomine polliciti sunt,
ibid. Baptismus non iterandus est illi,
qui apud infideles fidem Christi nega-
vit, quum ad poenitentiam convertitur,
ibidem. Illum repetere non licet, 44,
et 72.

Per baptismum plenam et integram
peccatorum omnium remissionem con-
sequimur, 72.

Baptismus Ioannis non habuit eandem
vim cum baptismo Christi, 44.

Baptismus, qui datur ab haereticis in
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,
cum intentione faciendi quod facit ec-
clesia, est verus baptismus, 44.

Baptismi de necessitate est aqua vera
et naturalis, 44. In ecclesia Romana
est vera de baptismi sacramento do-
ctrina, ibidem. Canones de baptismo,
44. Baptismus conferri potest omni
aetate et tempore, 45. Parochus, ante-
quam ad baptismum conferendum acce-
dat, sciscitetur ab iis, ad quos specta-
bit, quem vel quos elegerint, ut bap-
tizatum de sacro fonte suscipiant, et
eum vel eos tantum ad illum suscipien-
dum admittat, 150. In libro eorum no-
mina describat, ibid. Patrinus unicus
sit, vel sint duo tantum, ibid. Per ba-
ptismum inter quos spiritualis cognatio
contrahatur, ibid. De hoc eos doceat
parochus, ibid.

Baptizati universae legis servandae per
baptismum ipsum sunt debitorum, 44.
Praecepta ecclesiae tenentur obser-
vare, ibidem. Qui post baptismum la-
psus est potest per Dei gratiam resur-
gere, 38. Baptismi sola recordatione
non dimittuntur peccata neque minu-
untur, 45.

Beneficia ad divinum cultum at-
que ecclesiastica munia obeunda sunt
constituta, 112. Personis dignis et ha-
bilibus conferantur, 46. Aliter facta
collatio sive provisio omnino irritetur,
et collator poenas incurrat, 46 seq.
Beneficium nullus possit obtinere ante
decimum quartum annum, 136. Ad di-
gnitates vero quascunque, quibus anima-
rum cura subest, nullus promoveatur,
nisi qui saltem vigesimum quintum suae
aetatis annum attigerit, 161 seq.
Beneficium non obtineant clericorum
filii, qui non ex legitimo nati sunt ma-
trimonio, in ecclesiis, ubi eorum patres

beneficium habent, aut habuerunt, 200. In beneficiorum collatione vel provisione nihil illorum qualitatibus, vel ordinibus detrahatur, 191. In beneficiis ecclesiasticis ea, quae hereditariae successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sunt odiosa, et patrum decretis contraria, 193.

Beneficium unum tantum singulis conferatur, 167. Liceat tamen aliud simul possidere simplex beneficium, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, *ibid.* Quicumque plura beneficia recipit aut retinet contra formam sacrorum canonum, ipsis privatus existat, 47. Ordinarii compellant obtinentes beneficia incompatibilia dispensationes suas exhibere, *ibid.* Nemini accessus vel regressus concedatur, 193. Accessiones ad beneficia iuris patronatus quando tollendae, 195.

Beneficia regularia religiosis tantum illius ordinis conferantur, 91. Qui turpiter et scandalose vivunt, et incorrigibiles in sua nequitia perseverant, beneficiis privari possunt, 114 et 199. Item in absentia contumaces, 200.

Quoad residentiam, vide *Residentia et Absentia*.

Beneficia quaecunque annis singulis ab episcopo visitentur, 114.

Item, beneficia curata unita, 48.

Beneficiorum uniones, vide *Uniones*. Beneficia simplicia ex ecclesiis, quae nequeunt instaurari, transferri possint ab episcopo cum omnibus emolumentis et oneribus, 114.

Beneficia curata in simplicia non convertantur, 201. In iis vero, in quibus cura animarum in vicarium perpetuum translata est, assignetur congrua portio, *ibid.* Aut beneficium curam animarum recipiat aut vicariae nomen cesset, *ibid.*

Vide etiam, si libet, *Dignitates, Canonicatus, Cathedraliales, Parochiales*.

Biblia, vide *Scriptura sacra*.

Bonorum ecclesiasticorum variae locationes prohibentur, 197. Qui ea usurpat, vel impedit, ne ab iis, ad quos iure pertinent, percipiantur, anathemati subiaceat, 127 seq. Aliae poenae contra clericos usurpationis fabricatores, vel consentientes, *ibid.* Bonorum monasterii administratio ad solos officiales pertineat, 177. Bona immobilia quibus possidere liceat, *ib.*

Breviarii reformatio aliquibus patribus concilii commissa, 205.

Bulla indictionis concilii Tridentini, sub Paulo III., 1.

Bulla facultatis transferendi concilii, 50 seq.

Bulla resumptionis concilii sub Iulio III., 55 seq.

Bulla celebrationis concilii sub Pio IV., 97 seq.

C.

Caelibatus est beatior matrimonio, 147.

Caeremoniarum utilitas, 119 et 120. In missarum celebratione aliae non adhibeantur praeter eas, quae ab ecclesia probatae, ac frequenti et laudabili usu sunt receptae, 122. Caeremoniae ordinationis non temnendae, 131 seq. Quae in nuptiis adhibentur non damnandae, 147.

Cetera quae in verbo Ritus.

Calicis usus an cuiquam sit permittendus, 110. Ipsi concessio ad pontificem refertur, 128.

Canones de iustificatione, 35 seq. De sacramentis in genere, 42 seq. De baptismo, 44 seq. De confirmatione, 45. De ss. eucharistiae sacramento, 63. De poenitentiae sacramento, 82. De sacramento extremae unctionis, 85. De communione sub utraque specie et parvulorum, 110. De sacrificio missae, 120. De sacramento ordinis, 131. De sacramento matrimonii, 146.

Canones ab omnibus observentur, 202. Si cum aliquibus sit dispensandum, id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis erit praestandum, *ibid.*

Canonicatus quibus conferendi, 161 et seq.

Canonicatum saltem dimidia pars in cathedralibus ecclesiis et collegiatis insignibus conferantur tantum magistris, vel doctoribus, aut etiam licentiat in theologia vel iure canonico, 162. Provisi de canonicatibus aetatem requisitam habeant, *ibid.* Non solum coram episcopo fidei professionem faciant, sed etiam in capitulo 162. Canonicatus ordinem annexum habeant, *ibid.*

Canonici divina per se, et non per substitutos compellantur obire officia, 163. Eos cogant episcopi officium suum exercere, 125. Episcopo celebranti assistant, 163. Vocentur ad ordinationes, iisque adsint, 136. Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudent, 163. Vestitu decenti utantur, *ibid.* Ab illicitis venationibus, aucupiiis, choreis, tabernis lusibusque abstineant, *ibid.* Ea morum integritate polleant, ut merito ecclesiae senatus dici possint, *ibid.* Canonicis non liceat ultra tres menses quolibet anno ab ecclesia abesse, 163. Cetera quoad residentiam vide *Residentia et Absentia*.

Canonicorum capitula, vide *Capitulum*.

Cantus lascivi ab ecclesiis arceantur, 122.

Capitulum convocent episcopi, vota exquirant, et iuxta ea concludant, 192. Episcopo sit prima sedes in capitulo, et praecipua omnium rerum agendarum auctoritas, *ibid.* Episcopi possunt visitare capitula cathedralium, 191 et 41.

Capituli consilium necessarium ad magistrum eligendum, qui clericos doceat, 22. Ad designandum ordines canonicatus, 162. Ad substituendum iudicem delegatum, 196. Ipsius consensus requisitus ad unionem beneficiorum simplicium, cum praebendis tenuioribus, 165.

Capitulis ecclesiarum non liceat sede vacante ordinandi licentiam, aut literas dimissorias alicui concedere, nisi beneficii recepti, sive recipiendi occasione arctatus fuerit, 48. Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiacet interdicto, 49.

Capitulum, sede vacante, oeconomum decernat, et vicarium constituat, 166. Et episcopo promoti de scripturis ad ecclesiam pertinentibus, si quae ad capitulum pervenerunt, rationem reddat, 166 seq.

Capitulum inter non habeat vocem quicunque saltem in subdiaconatus ordine constitutus non sit, 125.

Capitula regularium lectionem sacrae scripturae assignant magistris dignioribus, 22. Ab iisdem instituunt priores, vel subpriores, 185. Per aliquorum deputationem provideant, ut quae de regularibus a concilio fuerunt decreta executioni demandentur, 187.

Capucinis non licet possidere bona immobilia, 176.

Cardinales eligendi quibus qualitatibus praediti esse debeant, 153.

Ex omnibus Christianitatis nationibus assumendi, 154 seq. Ipsorum consilio universalis ecclesiae administratio nititur, 188. Virtutum insignibus, ac vivendi disciplina fulgeant ibid. Plura simul beneficia non obtineant, 167. Si ecclesiis cathedralibus praeficiantur, intra tres menses munus consecrationis suscipiant, 135. Ad residentiam personalem in suis ecclesiis obligantur, 133. Accessus et regressus illis non concedantur, 193.

Caritas est necessaria ad perfectam unionem cum Christo, 29.

Et ad vitam aeternam assequendam. ibid. Absque caritate homines non iustificantur, 36. Fides valet quae per caritatem operatur, 29.

Casuum reservatio, 77 et 84. Nulla est in articulo mortis, 78.

Catechismus fieri oportet, 159. et 205.

Cathedralium ecclesiarum ad regimen idonei assumantur, 46 et 153. Quales esse debeant, 46, 124. Ipsorum obligationes, 39.

Cathedrales ecclesias plures tenentes, eas excepta una dimittant, 46. Item, qui unam cathedralem ecclesiam et aliam parochialem obtinent, 167. In cathedralibus officium peculiare quicunque per se ipsum exercent, 125 et 133. Poenitentarius in cathedralibus instituitur, 159.

Cathedrali ecclesiae quarta, quae fune-

ralium dicitur, persolvenda, 199. Cathedralis ecclesias redditus tenuioris summus Pontifex vel aliis uniet, vel novis proventibus augebit, 164. Nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur, quarum redditus summam ducatorum mille non excedunt, ibid. Ipsarum praebendis tenuioribus quomodo providendum, 163.

Cathedrali in ecclesia ordinationes celebrentur, quantum fieri poterit, 136.

Capitulum cathedralium, vide Capitulum.

Causae terminentur quanta fieri poterit brevitate, 197.

Causae omnes ad forum ecclesiasticum pertinentes in prima instantia coram ordinariis locorum duntaxat cognoscantur, et infra biennium terminentur, 170.

Causae civiles exemptorum, mercedum et miserabilium personarum quo modo tractari debeant, 49. Causae matrimoniales ad iudices ecclesiasticos spectant, 147. Causae clericorum concubinariorum a solo episcopo cognoscantur, 200. et sine strepitu et figura iudicii, solaque facti veritate inspecta procedere possint, ibid.

Causis in diversis ab episcopis non appelletur, 66. In criminalibus appellatio ab episcopo cui committatur, ibid. Causae contra episcopos quae in verbo Episcopus.

Censuris ab ecclesiasticis se abstineant iudices ecclesiastici, quotiescunque executio realis vel personalis ab ipsis fieri poterit, 190. Sed si dictae executioni facile locus esse non possit, licebit iudici hoc spirituali gladio in delinquentes uti, si tamen delicti qualitas, praecedente bina saltem monitione, etiam peredictum, id postulet, 190. Censuris annexis qui in illis per annum insorduerit de haeresi suspectus habeatur, et contra eum procedi possit, ibid.

Censurae ordinariorum a regularibus servandae, 182.

Vide etiam Excommunicatio.

Choreae. A choreis clerici se abstineant, 163.

Christus Salvator noster, 26 seq. et 174. Vera lux est, 13. Sol iustitiae, 25. Fidei nostrae auctor et consummator, ibid. Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, 117. Magnus supremus sacerdos, 208. Secundus Adam, 26 seq. Mediator Dei et hominum, 174. Multis sanctis patribus declaratus ac promissus, 26. Sacramentorum institutor atque perfectior, 145. Propitiator pro peccatis nostris et totius mundi, 26. Pro omnibus mortuus est; non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed ii duntaxat, quibus meritum passionis eius communicatur, ibid. Nemo debet de Christi merito dubitare, 30. Christi merito peccatum originale tollitur, 19. Christus est causa meritoria iustificationis, 28. Nemo potest esse

iustus, nisi cui merita passionis Christi communicantur, *ibid.* Homines nunquam iustificarentur, nisi in Christo renascerentur, 26. Meritum Christi baptismo parvulis applicatur, 19. Peccata non remittuntur nisi per Christum, 29. Sine Christi iustitia nemo iustus est, 36. Et per eam homo non est formaliter iustus, *ibid.* Absque divina per Iesum Christum gratia nemo potest iustificari coram Deo, 35.

Christi per meritum infunditur nobis Dei iustitia, 34. Christus in iustificatos virtutem infundit, quae bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, *ibid.* Sine hac Christi virtute nullo pacto grata Deo et meritoria esse possent bona opera, *ibid.* Sola Christi iustitiae imputatione homines non iustificatur, 36.

Christus non solum ut redemptor a Deo datus est hominibus, sed etiam ut legislator, 37. Qui eum diligunt, servant sermones eius, 31. Christus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae, *ibid.* Per sanguinis sui effusionem nos redemit et in regnum suum transtulit, 117. Os et sapientiam ecclesiae suae daturum se promisit, 102. Sacerdotium instituit, 129.

Sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, 74. Apostolos constituit sacerdotes novi testamenti, 117 et 120. Sacramenta instituit, 42. Novum instituit pascha se ipsum per sacerdotes immolandum, 117. Instituit poenitentiae sacramentum, 32 seq.

Christus in eucharistia continetur, 59, 60, 64, et 110.

Claves sacerdotum non solum ad solvendum, sed et ad ligandum concessae, 79 et 84. Illarum ministerium ad alios non extendatur quam episcopos et sacerdotes, 76.

Clausura sanctimonialium, vide *Moniales.*

Clerici quum a rebus saeculi in altiore sublati locum conspiciuntur, in eos tanquam in speculum reliqui oculos concipiunt, ex iisque sumunt quod imitantur, 123. Conversatione, sermone et scientia commissio sibi Dei populo praeceant, 86. Clericos decet vitam moresque suos ita componere, ut habitu, gestu, incesso, sermone, aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant, 123. Avaritiae suspicio ab ipsorum ordine abesse debet, 111 et 165. Aluxu, comessationibus, choreis, aleis, lusus ac quibuscumque criminibus, nec non saecularibus negotiis se abstinuant, 124. Vestes proprio congruentes ordini semper deferant, 89. Vestes non deferant laicales, *ibid.* et 123. Levia etiam delicta effugiant, quae in ipsis maxima essent, *ibid.* Eorum actiones cunctis afferant venerationem, *ibid.* Quae de ipsorum vita, honestate etc., alias sancita fuerunt renovantur. *ibid.*

Clerici pauperes grammaticam gratis doceant, 22. Clericos non decet mendicare, aut sordidum aliquem quaestum exercere, 111.

Clerici in sacris ordinibus constituti matrimonium non possunt contrahere, 147. Ipsis prohibetur, ne cum concubinis, aut mulieribus aliis, de quibus possit haberi suspicio, ullam consuetudinem habere audeant, 199. Poenae contra eos, qui in hoc deliquerint, *ibid.* Super hoc cognitio ad solos episcopos pertinet, 200. Clericorum filii, qui non ex legitimo nati sunt matrimonio, in ecclesiis, ubi eorum patres beneficium habent aut habuerunt, beneficium non obtineant, neque ministrent, 200. Clerici saeculares, qui deliquerint, ab ordinario loci visitari, puniri ac corrigi possunt, 41 et 87. Ad clerici condemnationem ob gravia delicta, nec non verbalem depositionem quomodo procedendum, 67 et 192.

Clerici ad publicas processiones vocati accedere compellantur, 182.

Clericus peregrinus sine commendatitiis sui ordinarii literis ab ullo episcopo ad divina celebranda, et sacramenta administranda non admittatur, 122 et 140.

Clerici bona ecclesiastica usurpare non praesumant, 128.

Cluniacense monasterium iurisdictioni episcopali non subest, 181.

Coadiutor praelato non detur sine urgenti necessitate, et nisi causa prius a summo Pontifice cognita, 193. Quae nam in coadiutore qualitates requiruntur, *ibid.* Cognatio spiritualis inter quos contrahatur, 149 et seq.

Collegia exempta, 89. Ipsorum privilegii nihil detractum est ordinariis, 161.

Collegia puerorum, aut seminaria quomodo instituenda, 140 et seq. Quibus sumptibus, 141. Quinam in eis recipiendi, *ibid.* Quid in eis observandum, *ibid.* Quid docendum, *ibid.* Ab episcopo visitentur, 124 et 141. Lectores ab ordinario approbandi, 143. Officia idoneis conferantur, 144.

Communio utriusque speciei a Domino non praecepta, 108 et 109. Ipsius usus ab initio religionis Christianae non infrequens, sed progressu temporis iam mutatus, 109.

Communio alterius speciei laicis et clericis non conficientibus sufficit ad salutem, 108 et 109. Gravius et iustis causis approbatur, et pro lege habenda discernitur, 109. Sub altera tantum specie totus atque integer Christus sumitur, *ibid.* Nulla gratia necessaria ad salutem defraudantur qui unam speciem solam accipiunt, *ibid.* De usu calicis concedendo ad Pontificem refertur integrum negotium, 128.

Ad communicandum singulis annis in paschate tenentur omnes et singuli Christifideles, quum ad annos discre-

tionis pervenerint, 64. Ad communionem parvuli non obligantur, 109 et seq. Canones de communione sub utraque specie et parvulorum, 110.

Ad communionem quomodo accedendum, 62. Ad communionis praeparationem fides sola non sufficit, 65.

Communionem accipiant laici a sacerdotibus, 63. Ab adstantibus in singulis missis percipi optatur, 119. Nectamen damnantur, sed probantur atque commendantur missae illae, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ibid. et 122. Cetera quare in verbo Eucharistia.

Conciliiorum constitutionibus debitam observantiam praestent principes, 203. In conciliis generalibus ratio tractandi negotia ulla ex parte immutetur, 172.

Concilii Tridentini inchoatio sub Paulo III., 11. Translatio, 52. Resumptio sub Iulio III., 55. Suspendio per biennium, 97. Sublata suspensio sub Pio IV., 97 seq. Eiusdem decretorum sub Paulo III. et Iulio III. recitatio, 207. Eidem finis impositus, ibid. Eiusdem confirmatio petenda a Romano Pontifice, ibid.

Synodi Tridentinae exhortatio ad fideles in civitate Tridentina congregatos pro tempore concilii, 12 et seq. Invitat atque hortatur omnes, qui eandem communionem non habent, 102. Praesertim ad extirpandas haereses et mores reformandos fuit congregata, 42. Ad errores eliminandos, ibid. et 206. Ad incrementum et exaltationem fidei et religionis Christianae, 56 et 101.

Ad religionem in statum pristinum revocandam, et abusus moresque Christianorum corruptissimos emendandos, 96. Ad veram et catholicam doctrinam tradendam et docendam, 206. Tridentina synodus quoscunque benigne auditura, 102. Laborans ut in iis, qui Christiano nomine censentur, nulla sint schismata, 69. Parata Protestantes, si venerint, humaniter excipere, et benigne audire, 93 et seq.

Tridentina synodus quid praecipue cogitet, 101 seq. Cupit ecclesiasticam disciplinam in populo Christiano non solum restitui, sed etiam conservari, 203. In votis a principio habuit, errores et schismata convellere, 58. Nihil magis optat quam ex praestantissima natione Germanica omnes de religione dissensiones et schismata tollere, ac ejus quieti, pacotioque consulere, 92 et seq.

Adventum Protestantium magno desiderio expectavit, 69. Confidit eos non fidei catholicae pertinaciter oppugnandae, sed veritatis cognoscendae studio esse venturos, et sanctae matris ecclesiae decretis ac disciplinae ad extremum esse acquieturos, 93. Salvum conductum ipsis concedit, 70, 93 et 103. Eorum causa definitionem aliquot articulorum distulit, 68, 92 et seq. Tempus

datum est praelatis, qui veniebant ad concilium, ut accederent, 2 et seq.

Synodi Tridentinae doctrina de iustificatione non derogatur gloriae Dei, vel Iesu Christi meritis, imo fidei nostrae veritas; Dei denique ac Christi Jesu gloria illustratur, 39. Sanam et sinceram de eucharistiae sacramento tradit doctrinam, 58.

Concilii Tridentini decreta palam recipienda, 188. Ab omnibus devote recipiantur, et fideliter observentur, 206. Ab haereticis depravari aut violari principes non permittant, ibid. Si in his recipiendis difficultas oriatur, aut aliqua inciderint, quae declarationem aut definitionem postulent, Romanus Pontifex providebit, ibid. Concilii Tridentini decreta de monachis, regularibus et monialibus observentur, 186 et seq. Ipsius decreta de residentia in conciliis provincialibus et episcopaliibus publicentur, 135. Quae de matrimonio sancivit populo publicentur ac explicentur, 149. Praejudicium nullum sit cuiquam, vel novum ius acquiritur ex loco, quo sedit, vel quibuscunque aliis actibus concilio durante, 13 et 206. Concilia provincialia renouentur, 155. Quolibet saltem triennio celebrentur, ibid. Ad ea convenire teneantur episcopi et alii, qui de iure vel consuetudine interesse debent, ibid. Synodus provincialis quae necessaria erunt praescribit, 144, 154, 163 et 168. Cognoscat de minoribus causis episcoporum, 158. Admoneat episcopos concubinariorum, et si perseverent, ad Romanum Pontificem eos deferat, 200. Concilia provincialia quando episcoporum negligentiam suppleant et coerceant, 187. Concilium provinciale examinet quid sit agendum de cathedralibus ecclesiis, si tenuioris redditus sint, 163. Puniat visitatores, qui aliquid acceperint, quod iis non debetur, 157. Examinatores constituat electorum ad parochias, 168. Iudices delegati in singulis conciliis provincialibus aut dioecesanis eligantur, 197. Episcopi abusus ecclesiarum suarum referant in prima synodo provinciali, 205.

Concubinariorum, postquam admoniti fuerint ab ordinario, excommunicatione feriendi, 152. Mulieres, quae cum illis publice vivant, puniantur, postquam ter admonitae fuerint, ibid. Et si ordinariis videbitur, extra oppidum vel dioecesim eiiciantur, ibid. Episcopi soli cognoscat de causis clericorum concubinariorum, 200. Et sine strepitu et figura iudicii, solaque facti veritate inspecta procedere possint, ibid. Poenae contra episcopos, qui a concubinis non abstinuerint, ibid.

Concupiscentia ideo peccatum appellatur ab Apostolo, quia ex peccato est, et ad peccatum inclinatur, 20. Manet in baptizatis, sed nocere non valet non consentientibus, ibid.

Confessio peccatorum a Domino instituta, 74. Non est impossibilis, 75 et 83. Est necessaria omnibus post baptismum lapsis, 74 et 83. Est pars poenitentiae, 73 et 82. Confessionis ministri sunt soli sacerdotes, 76 et 84. Confiteri semel in anno fideles tenentur, 76 et 83.

Confessio est necessaria, antequam accedatur ad sacram eucharistiam percipiendam, 62. Confitenda sunt peccata mortalia, 75. Venialia in confessione citra culpam taceri possunt, *ibid.* Peccata mortalia aliqua qui scienter in confessione retinent, nihil divinae bonitati per sacerdotem remittendum proponunt, *ibid.* et 83. In confessione circumstantiae, quae speciem peccati mutant, sunt explicandae, 75 et 83. Peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universon confessione inclusa esse intelliguntur, 75. Confessiones nullus audiat sine episcopi approbatione, 139. Haec approbatio gratis detur, *ibid.* Cetera quaere in verbis Poenitentiae, Contritio, Absolutio, Satisfactio et Peccatum.

Confirmatio baptizatorum non est otiosa caeremonia, sed verum et proprium sacramentum, 45. Confirmationis chrismati virtus merito tribuitur, *ibid.* Confirmatione imprimitur character in anima, unde iterari non potest, 43. Hic character nec deleri potest, nec auferri, 130.

Confirmationis minister ordinarius est episcopus, 45, 131 et 132. Non vero quilibet sacerdos, 45. Per confirmationem inter quos spiritualis cognatio contrahatur, 150. Canones de confirmatione, 45.

Congregationes erigendae in monasteriis, quae generalibus capitulis aut episcopis non subsunt, 180. Quae visitatores instituent, *ibid.*

Coniux quaere in verbo Matrimonium.

Consecratio. Per consecrationem panis et vini fit conversio totius substantiae panis in substantiam corporis Christi, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis eius, 61 et 64. Consecratione peracta corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi sunt in eucharistia, *ibid.* Cetera quaere in verbo Eucharistia. Consecrationis munus suscipiant ecclesiae praefecti, 48 et 135. Quo loco celebranda, 135.

Conservatoria rum literarum ab usus tolluntur, 88.

Contritio est animi dolor ac de testatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero, 73. Continet non solum cessationem a peccato, et vitae novae propositum et inchoationem, sed etiam veteris odium, *ibid.* Contritio est libera et voluntaria, 83. Est necessaria ad impetrandam veniam peccatorum, 73. Est pars

sacramenti poenitentiae, *ibid.* et 82. Contritio caritate perfecta hominem Deo reconciliat, 74. Ipsa nihilominus reconciliatio ipsi contritioni sine sacramenti poenitentiae voto non est adscribenda, *ibid.*

Contritio imperfecta, vide Attritio.

Contumacia severe puniunda, 40, 112, 124, 134, 163 et 190.

Convertitarum constitutiones servantur, 184.

Correctio quomodo ab episcopis faciunda, 65.

D.

Decimarum solutio Deo debita, 198. Qui eas aut impediunt aut subtrahunt excommunicantur, *ibid.*

Decreta concilii, vide Concilium.

Defuncti in purgatorio detenti invari possunt, 173. Pro illis offertur missae sacrificium, 118 et 121. Quae pro illis fieri mos est, pie et devote fiant, 173. Et quae pro illis ex testatorum foundationibus, vel alia ratione debentur, diligenter et accurate persolvantur, *ibid.*

Degradatio ab ordinibus ecclesiasticis quomodo faciunda, 67.

Delinquentes iuxta qualitatem delicti ac personarum in loco decenti custodiantur, 192.

Deo soli missae offerantur, 118. Dei mandata sunt observanda, 37. Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adiuvat ut possis, 30.

Dei iustitia est iustificationis unica causa formalis, 28. Ipsius auxilium necessarium est ad perseverandum in iustitia, 37. Deus operatur in nobis velle et perficere, 32. Sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur, 31. Non patitur nos supra id, quod possumus, tentari, 147. Dei misericordiam et bonitatem unusquisque ante oculos habere debet, sicut et severitatem et iudicium, 35. De misericordia Dei nemo debet dubitare, 30. Tanta est erga homines bonitas Dei, ut eorum velit esse merita, quae sunt ipsius dona, 34.

Diabolus calcaneo insidians, 81. In morte ad perdendos nos omnes suae versutiae nervos intendit, 80. Est duellorum fabricator, 202.

Diaconatus. De diaconis sacrae literae apertam mentionem faciunt, 130. Cetera quaere in verbo Ordines.

Dignitates in ecclesiis ad conservandam augendamque ecclesiasticam disciplinam fuerunt institutae, 161. Quibus conferendae, quidve in illis requiratur, *ibid.* et seq. Qui eas obtinent aliis exemplo esse debent, 161. Atque episcopos opera et officio iuvare, *ib.*

Vestitu decenti utantur, 163. Ab illi-
citis abstineant, *ibid.* Divina per se et
non per substitutos compellantur obire
officia, 125 et 163. Non illis liceat ultra
tres menses quolibet anno abesse, 163.

Dispensationes extra Romanam
curiam ordinariis committantur, 126.
Eae vero, quae gratiose conceduntur,
ab eisdem ordinariis examinentur, *ibid.*
Episcopo quando liceat in irregularita-
tibus et suspensionibus dispensare, 159.
Dispensationes matrimoniales quare
in verbo Matrimonium.

Distributiones quotidianae cre-
entur ex tertia parte fructuum, 124.
Eas augendi et dividendi facultas epi-
scopis conceditur, 112. Absentes dis-
tributionem amittant, 124 et 134.

Duellorum usus detestabilis fa-
bricant diabolo introductus ex orbe
Christiano penitus exterminetur, 202.
Poenae contra dominos temporales, qui
locum ad ea in terris suis concesserint,
ib. Qui vero pugnam commiserint, qui
et eorum patrini vocantur, excommuni-
cationis, omnium bonorum suorum pro-
scriptionis, ac perpetuae infamiae
poenam incurrant, et ut homicidae pun-
niri debeant, *ib.* Qui in ipso conflictu
decesserint perpetuo careant ecclesia-
stica sepultura, *ibid.* Suasores vero,
nec non spectatores excommunicationis
ac perpetuae maledictionis vinculo
teneantur, 202 seq.

E.

Ecclesia catholica Christi dilecta
sponsa, 117. Dei sanguine acquisita,
39. Ab ipso Iesu Christo Domino no-
stro et Apostolis eius erudita, 38.
A Spiritu sancto edocta, 173. Columna
et firmamentum veritatis, 59. Com-
munis mater in terris agnoscatur, 102.
Christus os et sapientiam ecclesiae
suae daturum se promisit, *ibid.* In ec-
clesia catholica est hierarchia divina
ordinatione instituta, 132.

Ecclesiae praecepta baptizati tenentur
observare, 37 et 44.

Ecclesia in neminem iudicium exercet,
qui non prius in ipsam per baptismi
ianuam fuerit ingressus, 72. Ecclesiae
benignitatem non meretur qui eius sa-
lubria praecepta temere contempsit,
151. Ecclesia de occultis non iudicat,
148. Ecclesia ritus et caeremonias
quare instituit, 119. Ipsius thesauri
coelestes sunt indulgentiae, 116. A
Christo potestas ecclesiae concessa est
conferendi indulgentias, atque huius-
modi potestate antiquissimis etiam tem-
poribus usa fuit, 204.

Ecclesia potest in sacramentorum dis-
pensatione, salva illorum substantia,
ea statuere vel mutare, quae magis ex-
pedire iudicat, 108 seq. In nonnullis
impedimentis matrimonialibus potest
dispensare, 146.

Ecclesiae immunitas nullo cupiditatis
studio, seu inconsideratione aliqua vio-
letur, 203.

Ecclesia Romana omnium ecclesiarum
mater et magistra, 82 et 205.

Ecclesiarum regimen, onus angelicis
humeris formidandum quibus commit-
tendum, 39 et seq. 124.

Ecclesiae, quae reparatione indigent,
reparentur, 48. Ex ecclesiis, quae ne-
queunt instaurari, beneficia simplicia
quomodo transferenda, 114. Ecclesiae
dirutae, quae non possunt reparari, in
profanos usus non sordidos converti
possunt, erecta tamen ibi cruce, *ibid.*
Ecclesiae nullius dioecesis a quo visi-
tandae, 160.

Ab ecclesiis musicae lascivae, item
saeculares omnes actiones, vana atque
adeo profana colloquia, deambulationes,
strepitus et clamores arceantur,
122. Ab ecclesia removeatur certus
candelarum numerus, qui magis a su-
perstitioso cultu, quam a vera religione
inventus est, *ibid.*

Ecclesiae cathedrales vide Cathe-
drales.

Ecclesiae parochiales vide Paro-
chiales.

Electio superiorum fiat per vota
secreta, 179. Non liceat voces et vota
absentium supplere, *ibid.* Is, qui ele-
ctioni praefectae praestat, claustra mo-
nasterii non ingrediatur, sed ante can-
cellorum fenestellam vota singularum
audiat vel accipiat, *ib.* Eligenda qui-
bus qualitatibus praedita requiratur,
ibid.

Eleemosynae quomodo colligen-
dae, 116. Eleemosynarum quaestorum
nomen atque usus aboletur, *ibid.*

Episcopi in Apostolorum locum
successerunt, 131. Presbyteris supe-
riores sunt, *ibid.* et 132. Episcopi, qui
auctoritate Romani Pontificis assumun-
tur, sunt legitimi et veri episcopi, 132.
Norma procedendi ad creationem epi-
scoporum, 153 et seq. Quae in iis qua-
litatibus requirendae, *ibid.* In ipsorum
qualitatibus inquirendis qua diligen-
tia sit utendum, 154.

Consecrationis munus intra tres men-
ses suscipiunt, 135.

Episcopale ministerium qui suscipiunt
non ad propria commoda vocatos se
esse intelligant, nec ad divitias aut lu-
xum, sed ad labores et sollicitudines
pro Dei gloria, 187. Episcopi factis et
actionibus vitae se muneri suo confor-
mes ostendant, *ibid.* Sui status non
obliviscantur, nec indecenti demissione
se gerant, 201. Tam in ecclesia quam
foris suum gradum et ordinem prae ocu-
lis habeant, 202. Reliquis exempla
praebeant frugalitatis, modestiae, con-
tinentiae atque humilitatis, 187. Mo-
desta suppellectili ac mensa et victu
frugali sint contenti, 188. Ex redivitis
ecclesiae consanguineos familiaresve
suos augere non studeant, *ibid.* Sed si

pauperes sint, iis ut pauperibus distribuunt, *ibid.* Episcopi vigilant, in omnibus laborent, et ministerium suum impleant, 39. Ovium suarum custodiae incumbant, *ibid.* Ad corrigendum subditorum excessus prudenter ac diligenter intendant, 41. Memineant se pastores esse, non percussoribus, 65 et 202. Ita praeceant suis subditis, ut non in eis dominantur, 65. Subditos diligant tanquam filios et fratres, *ibid.* Illos arguant, obsecrent, increpent in omni bonitate et patientia, *ibid.* Elaborent, ut eos hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne, ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur, *ibid.*

Episcopus tam principes quam ceteri omnes paterno honore et debita reverentia prosequantur, 202.

Episcopis in choro, capitulo, processioneibus et aliis actibus publicis sit prima sedes et locus, quem ipsi elegerint, et praecipua omnium rerum agendarum auctoritas, 192. Ad eos pertinet sacramentum confirmationis conferre, 45, 131. Item ministros ecclesiae ordinare, atque alia pleraque peragere, *ibid.* Ipsorum munus praecipuum est praedicatio, 157 et 23. Praedicare tenentur, si legitime impediti non fuerint, 23. Et si impediuntur, viros idoneos assumere debent ad officium praedicationis exsequendum, *ibid.* Sacramentorum vim et usum populo explacent, 159.

Episcopi curent, ut cura animarum recte et ab idoneis exerceatur, et non negligatur, 48 et 115. Curent, ut quicunque curam animarum habent, saltem diebus dominicis et festis solennibus plebes sibi commissas pascant verbis salutaribus, 23. Curent, ut fideles in lege Domini a parochiis erudiantur, 159. Non permittant praedicare nisi his, qui ipsis noti sunt, et moribus atque doctrina probati, 24. Praedicationem interdiciant eis, qui errores aut scandala disseminaverint, *ibid.* Episcopo contradicente nullus praedicare praesumat, 158. Episcopi benedictio est necessaria regularibus ad praedicandum, 24. Episcopi tolli curent abusus et superstitiones, 121 et seq. Sanam de purgatorio doctrinam a fidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari studeant, 173. De sanctorum intercessionem, invocationem, reliquiarum honorem et legitimum imaginum usu fideles diligenter instruant, 173 seq. De his, quid docere eos debeant, *ibid.* et seq. Et prohibeant quae superstitionem aut turpe lucrum sapiunt, 122, et seq. 173, et 175. Populum moneant, unumquemque teneri, parochiae suae interesse ad audiendum verbum Dei, 158. Pueros in singulis parochiis fidei rudimenta doceri curabunt, et obedientiam erga Deum et parentes, *ibid.*

Episcopi curent, ut missae digne celebrentur, 121 et seq. Quid super hoc

praestare debeant, *ibid.* Non permittant, quod qui publice et notorie est criminis sacro altari ministret aut sacris intersit, 122. Interdicant, ne cui vago et ignoto sacerdoti missas celebrare liceat, *ibid.* Non admittant clericum peregrinum ad divina celebranda et sacramenta administranda sine commendatitiis sui ordinarii literis, 140. Nullus confessiones audiat, nisi ab ordinario approbatus, 139.

Episcopi jus habent reservandi sibi casus, 77 et 84. Ab episcopo solo decernantur excommunicationes ad finem revelationis, 189. Excommunicationes non ferat, nisi causa diligenter examinata, *ibid.* et seq. Ordinariorum censuras et interdicta publicent regulares in eorum ecclesiis, eaque servent, 182. Episcopi liceat in irregularitatibus et suspensionibus dispensare, et delinquentes sibi subditos absolvere, 159.

Ordinarius potest dispensare a denunciationibus matrimonialibus, 148. Poenitentiam publicam in aliam secretam commutare potest, 160. Episcopus, si praeceperit in sua dioecesi dies festos, ab exemptis omnibus, etiam regularibus serventur, 182.

Episcopo non liceat pontificalia in alterius dioecesi exercere, nisi de ordinarii loci licentia expressa, 41, 86 et seq. Si secus factum fuerit, episcopus ab exercitio pontificalium, et sic ordinati ab executione ordinum sint ipso iure suspensi, 41 et 87. Episcopi gratis concedant literas dimissorias aut testimoniales, 111. Per semetipsos ordines conferant, 135. Quod si aegritudine fuerint impediti, subditos suos non aliter, quam iam probatos et examinatos ad alium episcopum dimittant, *ibid.* Cetera quoad ordinationem, vide Ordinationem. Episcopi curent, ut nuptiae fiant ea qua decet modestia et honestate, 153. Curent, ut concilii decretum de matrimonio publicetur ac explicetur in singulis parochiis, 149.

Episcopi curent, ut ea, quae de regularibus et monachis a concilio fuerunt decreta, exsequantur, 187. Sin minus, episcoporum negligentiam concilia provincialia suppleant et coerceant, *ib.* Puniant regulares, quia conventu recedunt absque sui superioris licentia, 177 seq. Puniant regularem extra monasterium delinquentem, nisi a suo superiore puniatur, 41 et 182 seq.

Episcopi moneant suos clericos, ut conversatione, sermone et scientia commisso sibi Dei populo praeceant, 86.

Episcoporum munus est subditorum vitia redarguere, 85. Ad corrigendum excessus prudenter ac diligenter intendant, 41 et 87. Saeculares clericos, si deliquerint, visitare, punire et corrigere possunt, 41 et 87. Episcopus suos clericos absque suo praeecedenti examine quacunque auctoritate promotos, quos tamen minus idoneos et

capaces reperit, a susceptis ordinibus suspendere et interdicere potest, 87. In sacris ordinibus constitutos potest condemnare, deponere et degradare, 67. Cogant episcopi beneficiatos cathedralium vel collegiarum officium suum exercere, 125. Pro tempore possint deputare coadiutores aut vicarios rectoribus parochialium ecclesiarum illiteratis et imperitis, 113 seq. Eosdem vero rectores turpiter et scandalose viventes coerceant ac castigent, 114. Et si adhuc incorrigibiles in sua nequitia perseverent, eos episcopi beneficiis privandi facultatem habeant, *ibid.* Provideant episcopi paternis admonitionibus, ut regularium superiores iuxta eorum regularium instituta debitam vivendi rationem observent et observari faciant, et sibi subditos in officio contineant ac moderentur, 115. Quod si admoniti intra sex menses eos non visitaverint ac correxerint, tunc iidem episcopi eos visitare et corrigere possint, prout ipsi superiores, *ibid.* Episcopi in omnibus iis, quae ad visitationem ac morum correctionem subditorum suorum spectant, ius et potestatem habent ea ordinandi, moderandi, puniendi, et exsequendi, quae ipsis necessaria videntur, 160. Capitulum convocent, vota exquirant, et iuxta ea concludant, 192. Episcopus componat controversias omnes de praecedentia, quae inter ecclesiasticas personas oriuntur, 182. — Ordinarius diligenter curet quaecunque in dioecesi ad Dei cultum spectant, atque iis, ubi oportet, provideat, 114. In iis, quae expedire videbuntur, provideat, 163. Nihil inconsulto Romano Pontifice novum aut in ecclesia inusitatum decernat, 176. Nulla insolita imago ponatur ullo in loco vel ecclesia, nulla admittantur nova miracula, nec novae reliquiae recipiantur, nisi approbante episcopo, 175. Episcopi fieri non permittant, quae simoniae labis, aut sordidae avaritiae suspicionem habent, 165. Curent, ut, quae pro fidelibus defunctis fieri mos est, pie et devote fiant, 173. Et ut, quae pro illis ex testatorum foundationibus, vel alia ratione debentur, diligenter et accurate persolvantur, *ibid.* Cognoscant de commutationibus ultimarum voluntatum, priusquam executioni demandentur, 126. Piarum dispositionum sint executores, *ib.* Curent, ut hospitalia a suis administratoribus fideliter et diligenter gubernentur, 50, et 193. Episcopi propriam dioecesim quotannis aut saltem biennio visitare non praetermittant, 156. Quaecunque pia loca visitent, 127. Non tamen quae sub regum immediata protectione sunt sine eorum licentia, *ibid.* Singulis annis visitent beneficia curata unita, 48. Ecclesias quascunque quomodolibet exemptas visitent singulis annis, *ibid.*

Seminaria saepius visitent, 141. Et eorundem seminariorum reddituum rationem annis singulis accipiant, 143. Ea, quae ad seminarium spectant, constituere debent, 141. Lectores eligant, 21. Eos examinent et approbent, *ibid.* et 143. Eligant cum consilio capituli magistrum, qui clericos aliosque scholares pauperes grammaticam gratis doceat, 22. Beneficia quaecunque annis singulis ab episcopo visitentur, 115. Item, monasteria commendata, in quibus non viget regularis observantia, *ibid.* Exceptis iis, quae ordinum suorum capitibus subsunt, 185. Episcopi capitula cathedralium et aliarum maiorum ecclesiarum, illorumque personas possint visitare, corrigere et emendare, toties, quoties opus fuerit, 41. Episcopus qui se gerere debeat quoad visitationem capitulorum exemptorum, 191. Visitentur ecclesiae saeculares nullius dioecesis ab episcopo, cuius cathedralis ecclesia est proximior, 160. Monasteria, quibus imminet cura personarum saecularium, visitantur ab episcopo, aliquibus exceptis, 181. Episcopus approbet visitatores inferiores, et ipsi reddant infra mensem visitationis factae rationem, 156. Episcopi curent, ut quae renovatione indigent aut restauratione reficiantur, 48 et 115. Fabricarum redditus in usus ecclesiae necessarios et utiles expendi curent, 157. Distributiones quotidianas possunt augere et dividere, 112. Beneficia simplicia ex ecclesiis, quae nequeunt instaurari, transferre possint cum omnibus emolumentis et oneribus, 114. Parochias novas erigant, ubi necesse fuerit, 113. Uniones perpetuas ecclesiarum parochialium facere possint propter earum pauperem, et in casibus a iure permissis, *ibid.* In ecclesiis, ubi unus non potest sufficere ecclesiasticis sacramentis ministrandis et cultui divino peragendo, cogant rectores convenientem sacerdotum numerum sibi adiungere, 112 seq. Quomodo provideant ecclesiis parochialibus fructus nimis exigui, 164. Parochias distinguant, *ib.* Fieri curent ubi nulla sunt, 165. Quomodo provideant parochialibus ecclesiis, quae certos fines non habent, 164. Quid gerere debeat episcopus ecclesiae parochiali vacante, 168 et seq. Idoneum in ea vicarium constituat, donec ei de rectore provideatur, *ibid.* Ordinarii locorum quoscunque plura curata aut alias incompatibilia beneficia ecclesiastica obtinentes dispensationes suas exhibere districte compellant, 47. Et quomodo debeant procedere, *ib.* — Ordinarii quibus modis possunt contumaces ad residentiam compellere, 40 et 131. Episcopus antiquior probare debet absentiam metropolitani, 133. Vel illum denunciare tenetur Romano Pontifici, 40. —

Dispensationes extra Romanam curiam ordinariis committantur, 126. Eae vero, quae gratiose conceduntur, ab iisdem ordinariis examinentur, *ibid.* —

Ordinarii locorum cognoscant in prima instantia de causis ad forum ecclesiasticum pertinentibus, 170. Cognoscant de causis exemptorum, 49. Episcopus possit initio solus procedere ad summariam informationem et necessariam detentionem, quum de atrocioribus delictis agitur, et de fuga timetur, 192. Ab episcopis non appelletur in diversis causis, 66. In criminalibus appellatio ab episcopo cui committatur, *ib.* Episcopus summarie cognoscat de subreptione et obreptione gratiae, quae super absolutione alicuius publici criminis vel delicti, de quo ipse inquirere coeperat, aut remissione poenae falsis precibus impetratur, 67. Ordinarii diligenter cognoscant de patronatibus, et in totum revocent quos legitime constitutos non repererint, 196. Ordinarii soli cognoscant de causis clericorum concubinariorum, 200. Et sine strepitu et figura iudicii, et sola facti veritate inspecta procedere possint, *ibid.* Ordinarii et alii iudices terminandis causis studeant, quanta fieri poterit brevitate, ac litigatorum artibus occurrant, 197.

Episcopus notariis minus idoneis vel delinquentibus usum officii eius in negotiis ecclesiasticis potest prohibere, 127. Ordinario rationem administrationis reddere teneantur administratores tam ecclesiastici quam laici quorumque piorum locorum, *ibid.* Episcopus noviter promotus ab oeconomo et vicario vel ab aliis in eius locum sede vacante constitutis rationem exigit officiorum iurisdictionis, administrationis, aut cuiuscunque eorum muneris, 166. Et eos, qui deliquerint, potest punire *ibid.* Episcopi examinent praesentatos ad beneficia, 49. Et si idonei non fuerint, episcopo liceat eos repellere, 195.

Episcopus ante professionem diligenter exploret virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat, 183. Curent episcopi, ut clausura sanctimonialium diligenter restituatur et conservetur, 178. Episcopus in casibus necessariis tantum debet dare licentiam, ut quis ingrediatur intra septa monasterii monialium, *ibid.* Absque aliqua legitima causa ab episcopo approbata non licet sanctimoniali post professionem exire e monasterio, *ibid.* Curent episcopi, ut sanctimonialium monasteria extra urbes constituta intra urbes reducantur, *ibid.* Episcopus praeter ordinarium confessorem alium extraordinarium sanctimonialibus offerat bis aut ter in anno, 181. Episcopi gubernent monasteria monialium immediate subiecta sanctae sedis apostolicae, 180. Episcopi licentia necessaria ad monasteriorum erectionem, 177.

Episcopi licentia requisita, ut fiat benedictio matrimonialis ab alio quam a proprio parocho, 149.

Ordinariis nihil detrahatur privilegiis quibuslibet, 161. Episcopo coadiutor non detur sine urgenti necessitate, et nisi causa prius a summo Pontifice cognita, 193.

Episcopi teneantur convenire ad concilia provincialia, 155. In ecclesiis suis resideant, 39 et seq. Episcoporum absentiae a metropolitano approbandae 133. Vel ab eo denunciandae Romano Pontifici, 40. Episcopi, qui a concubinis non abstinerint, a concilio provinciali admoneantur, 200. Et si perseverent, ad Romanum Pontificem deferantur, *ibid.* Quinam testes in causa criminali contra episcopum recipiendi, 68. Episcopus non cifetur, ut personam compareat, nisi ob causam, ex qua deponendus sive privandus veniret, *ibid.* Episcoporum causae criminales graviore ab ipso tantum summo Pontifice cognoscantur et terminentur, 68, 158. Vel committantur metropolitans aut episcopis a Papa eligendis, ut solam facti instructionem sumant, processumque conficiant, 158. Causae vero minores criminales in concilio tantum provinciali cognoscantur et terminentur, vel a deputandis per concilium provinciale, *ibid.*

Evangelium fons omnis et salutaris veritatis, et morum disciplinae, 15. Non est nuda et absoluta promissio vitae aeternae sine conditione observationis mandatorum, 37. Nemo dicat in illo nihil praeceptum esse praeter fidem, ceteraque esse indifferentia, neque prohibita, sed libera, *ibid.*

Eucharistia panis angelorum, 63. Pignus futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis, 60. Spiritualis animarum cibus, *ibid.* Antidotum, quo liberamur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus praeservamur, *ibid.* Symbolum unitatis et caritatis, qua Christiani inter se conjuncti et copulati esse debent, 58 et 63.

Eucharistiae sacramentum Redemptor noster instituit in ultima coena, 59 et 109. Illius finis in instituendo hoc sacramento, *ibid.*

Eucharistiae excellentia super reliqua sacramenta, 60. Continet ipsam sanctitatis auctorem, *ibid.* Totum et integrum Christum continet sub panis specie et sub quavis speciei parte; totum item sub vini specie et sub eius partibus, 59 et 64, 103 et seq. Eundem Dominum continet vere, realiter ac substantialiter, 59 et 63. Verum eius corpus et verus sanguis una cum ipsius anima et divinitate exsistunt in illa, 60, 63. Non remanet in eucharistia substantia panis et vini, 64. Manent solummodo species, *ibid.*

Sacra mysteria corporis et sanguinis Iesu Christi Domini nostri credant et

venerentur Christiani cum animi devotione ac pietate et cultu, 63. Eucharistiae debetur cultus laetiae 61, 64. Laudatur mos celebrandi hoc venerabile sacramentum peculiari festo, et illud honorifice per vias et loca publica circumferendi, 61, 64. Confirmatur consuetudo eucharistiam asservandi in sacrario, et illam deferendi ad infirmos, 62 et 64. Ad eucharistiam percipiendam accedatur cum magna reverentia et sanctitate, 62. Probet se ipsum homo, et nullus sibi conscius mortalis peccati absque praemissa confessione sacramentali ad eam accedat, quantumcumque se contritum existimet, 62 et 65. Quod si sacerdos, necessitate urgente, absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur, 62. Tres rationes hoc sacramentum accipiendi sacramentaliter, spiritualiter, et sacramentaliter simul ac spiritualiter, 62 seq. Non tantum spiritualiter sumitur, sed etiam sacramentaliter ac realiter, 64. Eucharistiae praecipuus fructus non est remissio peccatorum, ib. Ex ea effectus alii proveniunt, ibid. De SS. eucharistiae sacramento canones, 63 seq.

Eucharistia apud moniales non conservetur alio in loco, quam in publica ecclesia, 181.

Cetera quae in verbis Consecrationis, Communio et Missa.

Excommunicationis gladius sordide magnaque circumspeditione est exercendus, 189. Excommunicationes, quae ad finem revelationis ferri solent, a nemine prorsus praeterquam ab episcopo decernantur, ibid. Et tunc non alias, quam ex re non vulgari, causaque diligenter examinata, ibid. Nec ad eas concedendas cuiusvis secularis, etiam magistratus, auctoritate adducatur, 190. Nefas sit seculari cuilibet magistratui prohibere ecclesiastico iudici, ne quem excommunicet, 190.

Excommunicatus contumax qui censuris annexus in illis per annum insorduerit, de haeresi suspectus habeatur, et contra eum procedi possit, ibid. Vide etiam Censura.

Exemptorum causae ab episcopis cognoscantur, 49. Exempti omnes, etiam monachi, ad publicas processiones vocati accedere compellantur, exceptis tantum iis, qui in strictiori perpetuo vivunt clausura, 182. Exempti omnes, etiam regulares, servent dies festos, quos in sua dioecesi servandos episcopus praeceperit, ibid.

Extrema unctio est vere et proprie sacramento a Christo institutum, 80 et 83. Non modo poenitentiae, sed et totius Christianae vitae consummativum, 80. Firmissimum praesidium pro fine vitae, ibid.

Materia eius est oleum ab episcopo benedictum, ibid. Ipsius forma, ibid. Unctio Spiritus sancti gratiam reprae-

sentat, qua invisibiliter anima aegrotantis inungitur, ibid. Res et effectus huius sacramenti, 81. Per hoc peccati reliquiae absterguntur, et anima aegroti alleviatur, ibid. et 85. Infirmus morbi incommoda et labores et levius fert, et tentationibus facilius resistit, 81. Sanitatem corporis interduo, ubi salutis animae expedierit, consequitur, ibid. Huius sacramenti ministri sunt ecclesiae presbyteri, ibid. et 85.

Quare sacramentum exeuntium nuncupatur, 81. Quando iterandum, ibid. Non potest contemni absque scelere, et Spiritus sancti injuria, 82 et 85.

Canones de sacramento extremae unctionis, 85.

F.

Facultates de promovendo a quocumque non suffragentur, 49. Facultates de non promovendo ad annum tantum suffragentur, ibid.

Festi dies in honorem sanctorum per luxum et lasciviam non agantur, 175. Devote et religiose celebrandi, 205. Festi dies, quos in dioecesi sua servandos episcopus praeceperit, ab exemptis omnibus, etiam regularibus, servantur, 182.

Festum Corporis Christi approbatur, 61, 134.

Festis maioribus saltem et diebus dominicis parochia est frequentanda, 123. Festis diebus parochi aliquid populo exponant ex iis, quae in missa leguntur, 120. Festis solennibus et dominicis quicumque curam animarum habent, plebes sibi commissas pascant salutaribus verbis, 23.

Fides est dispositio ad iustitiam, 27. Est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis, 29. Sine fide impossibile est Deo placere et ad filiorum eius consortium pervenire, ibid. Fides iustificans aliud non est, quam fiducia divinae misericordiae, 36. Fides sine poenitentia non praestat peccatorum remissionem, 77. Ex operibus iustificatur homo, non ex fide tantum, 30. Fides sine operibus mortua est et otiosa, 29. Nemo sibi in sola fide blandiri debet, 31. Nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit, 29. Fides valet, quae per caritatem operatur, ibid. Sine spe et caritate praestare non potest vitam aeternam, ibid. Fide sola impius non iustificatur, 36 et 43. Fide sola amissa iustitia non potest recuperari, 33. Gratiam amittit peccator, etiamsi credat, 33. Qui fidem sine caritate habet, non desinit esse Christianus, 38. Fides, quae remanet, amissa per peccatum gratia non desinit esse vera fides, licet non sit viva, ibid. Praeter fidem nihil praeceptum esse in evangelio nemo dicat, 37. Non satis

est credere, sed etiam necessaria est mandatorum Dei et ecclesiae observantia, ib. Fidei symbolum, quo S. Romana ecclesia utitur, 14.

Fidei professionem publicam in manibus episcopi facere tenentur provisi de beneficiis quibuscunque curam animarum habentibus, 162. Provisi autem de canonicatibus et dignitatibus in ecclesiis cathedralibus, non solum coram episcopo fidei professionem faciant, sed etiam in capitulo, ibid.

Fiducia in Deum est dispositio ad iustitiam, 27. Christianus in Domino, non vero in se ipso debet confidere vel gloriari, 34. Sola fiducia divinae misericordiae non iustificamur, 36.

Fori privilegio quis gaudeat, 136. Fori ecclesiastici causae quomodo tractari debeant, 170.

Fructus ecclesiastici in usus illicitos non convertantur, 165.

G.

Grammaticae magister eligatur, qui clericos aliosque scholares pauperes gratis doceat, 22.

Gratia Dei praeveniens, excitans atque adiuvans, 27. Absque divina gratia nemo potest iustificari, 35 et 36. Liberum arbitrium sine gratia ad iustificationem non valet, 35. Gratia iustificationis non est tantum favor Dei, 36. Ad gratiam qui disponere se nituntur ante iustificationem non peccant, 36. Sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio homo non potest facere quod oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, 35. De gratia sua quilibet formidare et timere potest, 30. Nullus scire valet certitudine fidei se gratiam Dei esse consecutum, ibid. Gratia Dei semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur, 31. Gratiam amittit peccator, etiamsi credat, 33 et 38.

Gratiam conferunt sacramenta, 43.

Gratiae expectativae, et aliae eiusdem generis nemini concedantur, 170.

H.

Habitus clericorum sit honestus ac decens, 89 et 123. Sit illorum ordini et dignitati congruens, 89. Nullus fori gaudeat privilegio, nisi habitum clericalem deferat, 136. Habitum regularem suscipere volens puella maiorduo-decim annis sit, 183. Quicunque coegerint mulierem ad suscipiendum habitum, excommunicantur, 184. Item qui ad id sine iusta causa eam impederint, ib. Habitum regularem qui vult dimittere non audiat, nisi intra quinquennium tantum a die professionis, ib.

Haeretici, vide Protestantes.

Homicida voluntarius omni ordine ac beneficio et officio ecclesiastico perpetuo careat, 89. Casualis vero quomodo possit dispensari, 90.

Hospitalia visitandi ius habeant episcopi, 126. Ordinarii curent, ut hospitalia a suis administratoribus fideliter et diligenter gubernentur, 50.

Hospitalium administratores hospitalitatem quam debent, ex fructibus ad id deputatis actu exerceant iuxta illorum institutionem, 194. Et si id non possit, provideat episcopus, et quomodo, ibid. Hospitalia actu hospitalitatem servantia et illorum personae sunt exempta, 89.

Hospitalitas exercenda, 193.

I.

Imagines quare et quomodo venerandae, 173 seq. Ex illis magnus percipitur fructus, 175. De imaginum legitimo usu fideles diligenter instruendi, 174. Circa illas abusus aboleantur, et omnis superstitio tollatur, omnis turpis quaestus eliminetur, omnis lascivia vitetur, 175. Prociac venustate non pingantur imagines nec ornentur, ibid. Imago insolita nulla ponatur in ullo loco vel ecclesia, nisi approbante episcopo, ibid.

Indulgentiae, coelestes ecclesiae thesauri, non ad quaestum, sed ad pietatem exercendae, 116. Per ordinarios publicandae, ibid. Eas conferendi potestas a Christo ecclesiae concessa est, 204. In his concedendis moderatio adhibenda, ibid. Pravi quaestus pro his consequendis omnino abolendi, 204 seq. Alii abusus, qui in his irrepserunt, emendandi, ibid.

Interdicta ordinariorum a regularibus servanda, 182. Interdicere potest episcopus suos clericos minus capaces et idoneos, 87. Ab interdicto se abstineant iudices ecclesiastici in causis iudicialibus, quotiescunque executio realis vel personalis ab ipsis fieri poterit, 190.

In irregularitatibus quando liceat episcopo dispensare, 159.

J.

Jeiunia ad mortificandam carnem, 205.

Jesus Christus, Vide Christus.

Judices ecclesiastici terminandis causis quanta fieri poterit brevitate studeant, ac litigatorum artibus occurrant, 197. Cognoscant de causis matrimonialibus, 147. Se abstineant a censuris ecclesiasticis, quantum fieri poterit, 190. Iudex impediens, ne acta appellanti tradantur, puniatur, 171 seq. Iudices delegati in singulis conciliis provincialibus aut dioecesanis eligan-

tur, 197. Et si aliquem mori contigerit, substituat ordinarius loci cum consilio capituli alium in eius locum usque ad futuram synodum, *ibid.*

Judicio divino, non vero humano vita hominum examinanda et iudicanda, 35. Iudicium ante oculos unusquisque habere debet, *ibid.*

Jus patronatus quomodo probandum, 195. In alios non transferatur, 196. In totum revocetur, si non legitime sit constitutum, *ib. seq.* Jus patronatus nemo impetret, aut obtineat, nisi in casu foundationis aut dotationis, 91.

Justi debent sperare aeternam retributionem, 31, 33 et 38. Justum in omni bono opere peccare negatur, 31 et 38. Justi non desinunt esse qui cadunt in peccata venialia, 31.

Cetera quaere inferius.

Justificatio quid sit, 28. Justificationis causae, *ib. seq.* Justificationis impii descriptio insinuat, 26. Ipsius incrementum, 30. Absque divina per Jesum Christum gratia homo non potest justificari coram Deo, 35. Sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio homo non potest facere quod oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, *ib.* Justificationis gratia non est tantum favor Dei, 36.

Non iustificamur sola divinae misericordiae fiducia, *ibid.* Nec fide sola, *ib.* et 38. Nec sola iustitiae Christi imputatione, 36. Liberum arbitrium a Deo motum et excitatum hominem disponit ac praeparat ad obtinendum justificationis gratiam, assentiendo Deo excitanti atque vocanti, 35.

Sine Christi iustitia, per quam nobis meruit justificari, homo non potest esse iustus, 36. Neque per eam est formaliter iustus, *ibid.* Per iustitiam Dei nobis inhaerentem iustificamur, 34.

Fides justificationis fundamentum et radix, 29. Non tamen ex fide tantum, sed ex operibus homo iustificatur, 30. Exclusa caritate homines non iustificatur, 36. Justificationis gratiam non nisi praedestinatis ad vitam contingere nemo dicat, 37. Ad iustificationem vana est certitudo justificationis, 30. Ideo non est necesse, ut quis se iustificatum esse credat, 36. Nec iustificatur ex eo, quod se iustificari certo credat, *ib.* Bona opera sunt causa iustificationis augendae, 37.

Iustificatus sine Dei auxilio non potest in accepta iustitia perseverare, 37. Sed potest cum illo, *ibid.* Semel iustificatus Deus non deserit, nisi ab eis prius deserat, 31. Iustificatus potest iterum peccare, et gratiam amittere, 37. Et contra non valet in tota vita omnia vitare peccata venialia, nisi ex speciali Dei privilegio. *ibid.* Justificationis gratia amittitur peccato mortali, quamvis fides non amittatur, 33 et

38. Qui ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari possunt, 32.

Christus in iustificatos virtutem influit, quae bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, 34.

Iustificatus non peccat, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, 38. Iustificati illis operibus, quae in Deo sunt, censentur divinae legi satisfecisse et vitam aeternam promeruisse, 34.

Iustificati bona opera non ita sunt dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita, 38. Et per ipsa vere meretur, *ibid.* Opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, non sunt peccata, nec odium Dei merentur, 36. Canones de iustificatione, 35.

Iustitia Dei per Christi meritum nobis infunditur, 34. Est iustificationis unica causa formalis, 28. Dispositio ad iustitiam, 27. Hanc iustificatio ipsa consequitur, 28. Sine Christi iustitia nemo iustus est, 36. Et per eam homo non est formaliter iustus, *ibid.*

Sola Christi iustitiae imputatione homines non iustificantur, 36. Ad perseverandum in iustitia necessarium est Dei auxilium, 37. Iustitia accepta conservatur atque augetur per bona opera, *ibid.* Iustitia amissa fide sola non potest recuperari, 38.

L.

LECTIO sacrae scripturae, expositio et interpretatio instituendae, et per idoneos fiant, 21 et *seq.* In monasteriis monachorum eiusmodi lectio habeatur, 22. Hac in re negligentes ab episcopis compellendi, *ib.* In conventibus aliorum regularium similis lectio habeatur dignioribus magistris assignanda, *ibid.* In gymnasiis etiam publicis instituitur, vel restituitur, *ibid.*

Lectores ab episcopo loci eligendi, 21. Vel ab ipso examinandi et approbandi, 22. Hoc non intelligitur de lectoribus in claustris monachorum, *ib.* Docentes sacram scripturam, item et scholares privilegiis in absentia a iure communi concessis plene gaudeant, *ib.*

Liberum arbitrium Adae peccato non fuit amissum et extinctum, 35. Non est res de solo titulo, vel titulus sine re, *ibid.* Neque figmentum a satana invectum in ecclesias, *ibid.* Non est inanime, sed cooperatur et agit, *ib.* Dat homini potestatem malum operari sicut et bonum, *ibid.*

Libertatis nostrae admonemur in S. literis, 27. Per liberum arbitrium sine gratia homo non potest iuste vivere et vitam aeternam promereri, 35.

Librorum suspectorum et perniciosorum iudicium summo Pontifici reservatum, 205.

Licentiatum ad ecclesias cathedralis assumendi, 124. Episcoporum vi-

carii constituendi, 166. Examinatores sint licentiatii, 168. Item archidiaconi, 162. Et poenitentarii, 160. Dignitates omnes et saltem dimidia pars canonicatum licentiatii conferatur, 162. Et scholasteriae, 144.

Literis absque dimissoriis proprii praelati alterius subditum non ordinet episcopus, 86 seq. Illas nullus alius concedat quantumvis exemptus, 137. Literae dimissoriae a capitulis non dentur sede vacante infra annum a die vacationis, 48. Literae dimissoriae aut testimoniales gratis concedantur ab episcopis, 111. Notarii vero pro singulis literis dimissoriis decimam tantum unius aurei partem accipere possint, dummodo eis nullum sit salarium constitutum pro officio exercendo, ibid. Literae testimoniales ordinandorum inquisitionem factam continentes ad episcopum transmittantur, 136. Facultates de promovendo a quocunque non suffragentur, nisi habentibus legitimam causam in literis exprimendam, 49. Literarum conservatoriarum tolluntur abusus, 88.

Locationes variae bonorum ecclesiasticorum prohibentur, 197.

Lusus. A Lusibus clerici abstineant, 121 et 163.

M.

Magistri grammatices eligantur, qui clericos aliosque scholares pauperes gratis doceant, 22.

Mandata Dei et ecclesiae, vide Praecepta.

Mandata de providendo nemini concedantur, 170.

Maria peccati originalis labe immunis, 20. Speciali privilegio omnia vitavit peccata, 37.

Matrimonium sanctum est et sancte tractandum, 153. Matrimonium in lege evangelica veteribus connubiis praestat, 145. Est vere et proprie unum ex septem sacramentis, 146. A Christo Domino institutum, ibid. Gratiam confert, ibid.

Status coniugalis non est anteponeendus statui virginitatis et caelibatus, 147. Sunt beatiores matrimonio, ibid. Matrimonium est nexus perpetuus et indissolubilis, 145. Duos tantummodo coniungit, ibid. Non licet Christianis plures simul habere uxores, 146. Canones de sacramento matrimonii, ibid. Matrimonii caeremoniae non damnandae, 147. Si quae provinciae aliquot caeremoniis peculiaribus utantur, eas retineant, 149. Nuptiarum solennitates certis anni temporibus prohibita, 147 et 153. Ea qua decet modestia et honestate fiant, 153. Matrimonia clandestina damnantur, 147 seq. Rata tamen et vera sunt matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit, ibid. Antequam matrimonium contrahatur, ter a

proprio contrahentium paroco tribus continuis diebus festivis publice denunciatur, 148. Vel una tantum denunciatio fiat, si probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, ibid. A denunciationibus praedictis dispensare potest ordinarius, ibid.

Coniuges ante benedictionem sacramentalem in eadem domo non cohabitent, 148 seq. Benedictio ab alio sacerdote, quam a proprio paroco fieri non potest, nisi cum licentia parochi vel ordinarii, 149. Praesentibus duobus vel tribus testibus celebretur matrimonium, 148. Habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina, diemque et locum contracti matrimonii describat, 149. Interrogat parochus virum et mulierem, et eorum habeat mutuum consensum, 148. Quibus verbis utatur parochus ad celebrationem, ibid. Triduo ante matrimonii consummationem coniuges peccata confiteantur, et ad S. eucharistiae sacramentum accedant, 149.

Qui vagantur et incertas habent sedes, non facile ad matrimonium recipiantur, 151.

Castitatis votum impedit, ne matrimonium contrahatur, 147.

Nemo quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscunque alios cogat, quominus libere matrimonia contrahant, sub anathematis poena, 152. Ob multas causas separatio inter coniuges fieri potest quoad thorum, seu quoad cohabitationem, 146 seq. Matrimonium contrahere non possunt clerici in sacris constituti, 147.

Matrimonium quando non potest dissolvi, 146. Quando dirimi potest, ibid. Matrimonium impediunt vel dirimunt consanguinitatis et affinitatis gradus, ibid. Potest ecclesia in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediunt et dirimant, ibid. In iis constituendis non erravit, ibid. Cognatio spiritualis inter quos contrahatur, 149. Impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, ad primum et secundum gradum restringitur, 150. In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio vel raro, idque ex causa cognita et gratis concedatur, 151. In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos principes, et ob publicam causam, ibid. Si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserit, separetur, et spe dispensationis consequendae careat, 150 seq. Multo magis si illud consummare ausus fuerit, 151. Si vero solennitatibus adhibitis propter ignorantiam factum fuerit, tunc facilius et gratis dispensari poterit, ibid. Inter raptorem et raptam nullum consistat matrimonium, nisi rapta a raptoe separata illum in virum habere consenserit, ibid. Publicae honestatis ini-

pedimentum certis linitibus coarctatur, 150.

Quae de matrimonio sancita fuerunt populo publicentur ac explicentur, 149. Matrimoniales causae ad iudices ecclesiasticos spectant, 147.

Merito Christi peccatum originale tollitur, 19. Merita hominum vult Deus esse quae sunt ipsius dona, 34. Ipsorum meritis merces a Deo promissa, 34.

Metropolitani per se ipsos visitent propriam dioecesim, 156. Quolibet saltem triennio non praetermittant synodum in provincia sua cogere, 155. Collegia erigant, 144. Monasteriorum congregationes erigi curent, 180. Provideant, ut sacrae scripturae lectio habeatur, 22.

Suffraganeos absentes Romano Pontifici denunciare tenentur, 40. A metropolitano sunt approbandae legitimae episcoporum absentiae, 133. Metropolitanus ad residentiam personalem obligatur, 39 et seq. 133. Eius absentiam probare debet suffraganeus episcopus antiquior, 133. Metropolitanum absentem suffraganeus episcopus antiquior Romano Pontifici denunciare tenetur, 40. Vide etiam Praelati.

Minister, etsi existat in peccato mortali, conficit aut confert sacramentum, 43 seq. In ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, requiritur intentio saltem faciendi quod facit ecclesia, 43.

Minores Ordines, vide Ordines.

Miracula nova non sunt admittenda, nisi approbante episcopo, 175.

Misericordia de divina nemo dubitare debet, 30. Misericordia divina peccata remittuntur, 29.

Missae est omnium sanctissimum sacrificium, 118. Missae sacrificium a Domino institutum, 129. Eiusdem institutio, 117. Ipsius caeremoniae quare institutae, 119. Non sunt damnandae, 121. Per missae sacrificium non derogatur Christi sacrificio in cruce peracto, ibid.

Missae magnam continet eruditionem, 120. Tamen vulgari lingua passim non celebranda, ibid. et 121. In missa offertur Deo verum et proprium sacrificium, 120. Sacrificium istud vere propitiatorium est, 118 et 121. In divino missae sacrificio idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in ara crucis semel se ipsum cruento obtulit, 118. Missae canon ab ecclesia institutus ab omni errore purus, 119 et 121. Quibus constat, 119. Aqua in calice vino miscenda, 119 et 121. Et quare, 119 seq. Per hanc mixtionem populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur, 120.

Missae offertur pro vivis et defunctis, 121. Missae in honorem sanctorum possunt celebrari, 118. Illis vero non offerendae, sed Deo soli, ibid. Missae

sacrificium nulla offerentium indignitate, aut malitia potest inquinari, 117. Canones de sacrificio missae, 120.

Missae sacrificii pretiosus ac coelestis fructus quis sit, et a quo potissimum proveniat, populus doceatur, 123. Mysteria eius populo explicanda, 120. Missis qui intersunt, decenter composito corporis habitu adsint, 122. Pro missis celebrandis prohibetur quicquid a simoniaca labe vel a turpi quaestu non abest, ibid. In missarum celebratione ritus et caeremoniae non adhibeantur, ac preces, praeter eas, quae ab ecclesia probatae ac receptae sunt, ibid. Candelarum certus numerus, qui magis a superstitioso cultu, quam a vera religione inventus est, omnino removeatur, 122 seq. Missa non celebretur aliis, quam debitis horis, 122. Non celebretur in domibus privatis, atque omnino extra ecclesiam, et ad divinum cultum dedicata oratoria, ibid. Missas celebrare non liceat sacerdoti vago et ignoto, ibid. Si sacerdos, necessitate urgente, absque praevia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur, 62. Missarum celebrandarum numerus ex variis defunctorum relictis impositus, si nequeat satisfieri, episcopi in synodo dioecesana, itemque abbates et generales ordinum in suis capitulis generalibus, re diligenter perspecta, possint circa hoc statuere quicquid viderint magis expedire, 190 seq. Cetera quare in verbis Consecratio et Eucharistia.

Missalis reformatio quibusdam concilii Patribus commissa, 205 seq.

Monachi ad processiones publicas vocati accedere compellantur, exceptis iis, qui in strictiori clausura perpetuo vivunt, 182. Quae de monachis decreta fuerunt a concilio executioni demandentur, 187. Et ut fiat, provideatur per aliquorum eiusdem ordinis deputationem, ibid.

Vide inferius Monasteria.

Monasteriis praeficiantur personae regulares, et spectatae virtutis atque sanctitatis, 186. Et in provisionibus qualitas singulorum nominatim exprimitur, ibid.

In monachorum monasteriis, ubi commode fieri queat, lectio sacrae scripturae habeatur, 22.

Quibus monasteriis liceat possidere bona immobilia, 177. Monasterii bonorum administratio ad solos officiales pertineat, ibid.

Monasteria nulla erigantur sine episcopi licentia prius obtenta, 177. In illis sit tantum numerus constituatur, qui vel ex redditibus propriis, vel ex consuetis eleemosynis commode possit sustentari, ibid.

Monasteria commendata, in quibus non viget regularis observantia, ab episcopis annis singulis visitentur, 114. Exceptis iis, quae ordinum suorum capi-

tibus subsunt, 185. Monasteria omnia, quae generalibus capitulis aut episcopis non subsunt, sed immediata sedis apostolicae protectione ac directione regi consueverunt, in congregationes redigantur, 180. Quae congregationes visitatores instituent, *ibid.*

Monasteria monialium, quae inferius in verbo *Moniales*.

Monialis professio sit libera, 183. Qui eam coegerint excommunicantur, 184. Item qui eam sine iusta causa impedierint, *ibid.* Habitum regulare suscipere volens puella maior duodecim annis sit, 183. Per annum post susceptum habitum in probatione stet, antequam ad professionem admittatur, 182. Ante professionem exploretur, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat, an habeat condiciones requisitas, an monasterium sit idoneum, et libere ei profiteri liceat, 183 seq. Professio non fiat ante decimum sextum annum expletum, 182. Moniales saltem semel singulis mensibus confessionem peccatorum faciant, et S. eucharistiam suscipiant, 181. Praeter ordinarium confessorum alius extraordinarius bis aut ter in anno illis offeratur, qui omnium confessiones audire debeat, *ibid.* Apud illas S. Christi corpus non conservetur alio in loco, quam in publica ecclesia, *ibid.* Superiores vel praefectae quomodo eligendae, 179. Quales esse debeant, *ibid.* Qui electioni praestit claustra monialium non ingrediatur, sed ante cancellorum fenestellam vota singularum audiat vel accipiat, 179 seq. Duobus monasteriis nulla praeficiatur, 179. Monialibus non liceat bona immobilia vel mobilia tanquam propria possidere, sed statim superiori tradantur, conventuique incorporentur, 176.

Monasteria monialium sanctae sedi apostolicae immediate subiecta ab episcopis gubernentur, 180. Quae vero a deputatis in capitulis generalibus, vel ab aliis regularibus reguntur, sub eorum cura et custodia relinquuntur, 181. Monasteria monialium extra urbes constituta intra urbes reducantur, 178.

Monialium clausura diligenter restituenda et conservanda, *ib.* Inobedientes compellantur invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis, *ibid.* Nemini earum liceat post professionem exire e monasterio, nisi ex legitima causa ab episcopo approbanda, *ibid.* Ingredi septa monasterii nemini licet sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda, *ib.* Haec licentia non detur, nisi in casibus necessariis, *ibid.* Decreta de monialibus ab ipsis observentur, 181.

N.

Natura et lex imbecillae ad liberandum filios Adae de potestate diaboli, 25.

Notarii pro singulis literis dimissorii decimam tantum unius aurei partem accipiant, dummodo eis nullum sit salarium constitutum pro officio exercendo, 111. Notarius actorum copiam exhibeat ad minus intra mensem, 171. Et si per fraudem secus fecerit, puniatur, *ibid.* Notariis minus idoneis vel delinquentibus episcopus potest officii eius in negotiis, litibus et causis ecclesiasticis ac spiritualibus exercendi usum perpetuo aut ad tempus prohibere, 127. Neque illorum appellatio interdictionem ordinarii suspendat, *ibid.*

Novitiatus finito tempore superiores novitos, quos habiles invenerint, ad profectum admittant, aut eos e monasterio eiciant, 183. Novitius ad professionem non admittatur, nisi per annum post susceptum habitum in probatione steterit, 182. Novitiis abeuntibus ante professionem omnia restituantur quae sua erant, 183.

Nuptiae, vide *Matrimonium*.

O.

Opera omnia, quae ante iustificationem sunt, non sunt peccata, nec odium Dei merentur, 36. Ex operibus iustificatur homo, 30. Bona opera sunt causa iustificationis augendae, 37.

Bona opera hominis iustificati non ita sunt dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita, 38. Et per ipsa vere mereatur, *ibid.* Falsum est instum in quolibet bono peccare, et ideo poenas aeternas mereri, 31 et 38. Non peccat qui intuitu aeternae mercedis bene operatur, 38. Pro bonis operibus iusti debent sperare aeternam retributionem, 31, 33 et 38. Operibus bonis censentur iustificati satisfacere legi divinae et vitam aeternam mereri, *ibid.* Christus in iustificatos virtutem influit, quae bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, 34. Sine hac Christi virtute nullo pacto grata Deo et meritoria esse possent bona opera, *ibid.*

Oratorum locus assignatus in concilio nullum cuiquam affert praeiudicium, 206.

Ordinarius, vide *Episcopus*.

Ordo est vere et proprie unum ex septem sanctae ecclesiae sacramentis, 130, 131. In sacramento ordinis character imprimitur in anima, qui nec deleri nec auferri potest, 43, 132. Inde iterari non potest, 43. Ordinatione sacra gratia confertur, *ib.* et 132. Ordinationis caeremoniae non contemnendae, 132. De sacramento ordinis canones, 131.

Ordinationes publice celebrentur, 136. Ac in cathedrali vel digniori, quantum fieri poterit, ecclesia, 136 seq. Ad eas canonici vocentur, iisque adsint, 136. Ordinatio pertinet ad episcopos, 131 et

132. Ad eam non requiritur consensus cuiusvis saecularis, ut sine eo sit irrita, ib. Ordines per se ipsos episcopi conferant, 135. Ordinatio pertinet ad episcopos, intra quorum fines ordinandi existunt, 137. Ordinatur unusquisque a proprio episcopo, ibid. Non cuilibet permittatur ab alio promoveri, nisi eius probitas ac mores ordinarii sui testimonio commendentur, ib. Poenae in contravenientes, ibid. Episcopi titulares quoslibet ordines non conferant absque proprii praelati consensu aut literis dimissoriis, 86 seq.

Ordines diversi, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tenditur, 129 et 131. Quinam fuerint ab ipso ecclesiae initio, 129.

Ordines gratis conferantur, 111. Ad ordines promovendi examinentur, 49 et 136. Ante ordinationem inquirendum est de ordinandorum natalibus, aetate, moribus, vita, etc., ibid. Nullus ordinetur, qui iudicio sui episcopi non sit utilis suis ecclesiis, 139. Ad ordines non promovendi, qui non habent unde commodè vivere possint, 111. Ordinare non possit episcopus familiarem suum non subditum, nisi per triennium secum fuerit commoratus, et beneficium statim re ipsa illi conferat, 137. Homicida voluntarius nullo tempore ad sacros ordines promoveri possit, 89. Abbatibus non liceat cuiquam, qui regularis sibi subditus non sit, tonsuram vel minores ordines conferre, 137. Nec literas dimissorias concedant, ibid. Ordinati per licentiam capituli, sede vacante, sint ipso iure suspensi, 48. Primatonsura non initientur qui sacramentum confirmationis non susceperint, et fidei rudimenta edocti non fuerint, 135. Quique legere et scribere nesciant, ibid.

Minorum ordinum functiones qua ratione revocandae, 140. Ad minores ordines promovendi bonum a parocho et a magistro scholae, in qua educantur, testimonium habeant, 135. Per temporum interstitia minores ordines conferantur iis, qui saltem latinam linguam intelligant, nisi aliud episcopo expedire magis videatur, 138. Quid interim agendum, ibid. Quum hinc ad altiores gradus et sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initiatur, quem non scientiae spes maioribus ordinibus dignum ostendat, ibid. Ab iis arcentur bigami, 140.

Qui ad singulos maiores ordines erunt assumendi, episcopum adeant per mensam ante ordinationem, 135. Nullus nisi post annum a susceptione ultimi gradus minorum ordinum ad sacros ordines promoveatur, nisi aliud episcopo videatur, 138. Ad sacros ordines digni tantum assumendi, ibid. Ordines sacri duo non eodem die, etiam regularibus, conferantur, 139. Subdiaconi et diaconi ordinentur et habentes bonum

testimonium, et in minoribus ordinibus iam probati, ac literis iis, quae ad ordinem exercendum pertinent, instructi, 138 seq. Eos diebus dominicis et solennibus, quum altari ministraverint, sacram communionem percipere maxime decet, 139. Ad subdiaconatum nullus promoveatur ante vigesimum secundum aetatis suae annum, 138. Ad subdiaconatus ordinem promoti, si per annum saltem eo non sint versati, ad altiorum gradum non ascendant, nisi aliud episcopo videatur, 139. Ad diaconatum nullus promoveatur ante vigesimum tertium aetatis suae annum, 138. Ad presbyteratum quinam assumendi, 139. Bonum habeant testimonium, ibid. Diligenter examinentur, ib. Ad presbyteratum nullus promoveatur ante vigesimum quintum aetatis suae annum, 138.

Ordines requisitos infra annum suscipiant, qui beneficia obtinent in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis, 125. Eosque per se ipsos diebus statutis exerceant, ibid.

Degradatio ab ordinibus ecclesiasticis quomodo faciendae, 67.

P.

Papa, vide Pontifex Maximus.

Parochiae suae interesse unusquisque tenetur ad audiendum verbum Dei, 158. Parochias frequentandas esse saltem diebus dominicis et maioribus festis populum moneatur, 123. Episcopi curent, ut pueri in singulis parochiis edoceantur, 158. Parochi praedicare debent, 23, 132, 158. Populo explicant vim et usum sacramentorum, 159. Sacra eloquia salutis quae monita singulis diebus festis vel solennibus explanant, ibid. Fideles in lege Domini erudire studeant, ibid. Fidelibus commendent ecclesiae statuta, ieiunia et festorum celebrationem, 205. Eos admoneant obedire praepositis suis, ibid. Frequenter inter missarum celebrationem aliquid exponant ex iis, quae in missa leguntur, 120. Oves suas agnoscat, et pro his sacrificium offerant, 132. Illis sacramenta administrent, et eas bono pascant exemplo, ib. Pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerant, ibid.

Parochi officium quoad matrimonium, vide Matrimonium. Quoad baptismum, vide Baptismus.

Parochi diocesanæ synodo intersint, 155. Parochialium ecclesiarum rectores cogantur ab episcopo sibi tot sacerdotes adiungere, quot sufficient ad sacramenta exhibenda, et cultum divinum celebrandum, 112 seq. Parochialium ecclesiarum rectoribus illiteratis et imperitis coadiutores aut vicarios pro tempore deputare possint episcopi, 113 seq. Eisdem vero rectores turpiter

ac scandalose viventes coerceant episcopi ac castigent, 114. Et, si adhuc incorrigibiles in sua nequitia perseverent, eos episcopi beneficiis privandi facultatem habeant, ibid. Parochiales ecclesiae vacante, episcopus idoneum in ea vicarium constituat, donec ei de rectore provideatur, 168. Ad parochiales ecclesias nominati vel praesentati, si non idonei reperti fuerint, non admittantur, 169, 195. Qua forma, et a quibus examinandi, 168 seq. et 195. Examinatores quales esse debeant, et quid praestare teneantur, 168.

Parochiales ecclesiae plures ab uno non possint retineri, 167. Parochis, qui tenuioribus praesunt ecclesiis, quisque de bonis sibi a Deo collatis subveniat, 198. Parochialibus ecclesiis fructus nimis exigui quomodo providebit episcopus, 164. Ecclesiae parochiales, quarum redditus summam ducatorum centum non excedunt, nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur, ibid.

Parochialibus ecclesiis, quae certos fines non habent, quomodo providendum ab episcopo, 164. Parochiae novae, ubi necesse fuerit, erigendae, 113 et 163 seq. Parochiales ecclesiae refici et instaurari procurent episcopi, 114. Ecclesiarum parochialium uniones perpetuas facere possint episcopi propter earum paupertatem, et in ceteris casibus a iure permissis, 113.

Parochiali ecclesiae quarta, quae funeralium dicitur, persolvenda, 199.

Parvuli sunt baptizandi, 19. Parvuli per baptismi lavacrum regenerati adeptam filiorum Dei gratiam amittere non possunt, dum usu rationis carent, 109 seq. Non sunt iterum baptizandi, quum ad annos discretionis pervenerint, 45. Nec interrogandi, an ratum habere velint quod patrini eorum nomine polliciti sunt, ibid. Nulla obligantur necessitate ad sacramentalem eucharistiae communionem, 109 seq.

Pascha novum instituit Christus, 117. Paschatis tempore tenentur fideles omnes singulis annis ad communicandum, quum ad annos discretionis pervenerint, 64 seq.

Pastoris officium, 65 et 132. Pastores sint episcopi, non percussores, 65.

Pastores ex iis, quae in missa leguntur, populo frequenter aliquid exponant, et sacrificii huius mysterium aliquid declarent diebus praesertim dominicis et festis, 120.

Cetera quære in verbo *Parochus*.

Patres concilii hortantur ad orationes et ieiunia, 205. Patres delecti ad dispositionem de censuris et libris, 101 seq. Patribus concilii quibusdam commissi missalis reformatio, 205 seq. Patrum acclamationes in fine concilii, 207.

Patroni in iis, quae ad eos non

pertinent, nullatenus se ingerere praesumant, 157, 195 seq. A patronis praesentatos liceat episcopo repellere, si non fuerint idonei, 195.

Peccata mortalia, etiam cogitationis, homines irae filios et Dei inimicos reddunt, 75. Peccato mortali iustificationis gratia amittitur, quamvis fides non amittatur, 33 et 38. Peccatum mortale non impedit, quominus minister sacramentum conficiat aut conferrat, 43 seq. Peccare iustum in quolibet bono opere, falsum est, 31 et 38. Non peccat qui intuitu divinae mercedis bene operatur, 38.

Peccata omnia venialia nemo vitare potest in tota vita, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet ecclesia, 37. Iusti, licet in peccata venialia cadant, non propterea desinunt esse iusti, 31. Non peccant qui ante iustificationem disponere se nituntur ad gratiam, 36. Gehennae metus, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus vel a peccato abstinemus, peccatum non est, ibid.

Peccatorum odium et detestatio sunt dispositio ad iustitiam, 27. Contritio necessaria est ad impetrandam veniam peccatorum, 73. Sine poenitentia peccata non remittuntur, 77. Peccata non remittuntur, nisi gratis divina misericordia propter Christum, 29. Baptismi sola recordatione non dimittuntur peccata, neque minuuntur, 44. Peccata remittendi et retinendi potestas Apostolis et eorum successoribus concessa, 71 seq. Non ita remittuntur peccata, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo vel in futuro in purgatorio, 38. Ad remissionem peccatorum assequendam, non est homini necessarium, ut certo credat peccata sibi esse remissa, 36. Nemini peccatorum remissionis fiduciam et certitudinem iactanti, et in ea sola quiescenti peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est, 29. Vana haec est et ab omni pietate remota fiducia, 30. Nemo ita de se praesumere debet, ut credat, se amplius peccare non posse, 32. Quoad confessionem peccatorum, vide confessio.

Peccatorum sola remissione, exclusa gratia et caritate, homines non iustificatur, 36. Per baptismum plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequimur, 72. Et per eum totum id tollitur, quod veram et propriam peccati rationem habet, 20.

Peccato originali liberum arbitrium non fuit amissum vel extinctum, 35. Peccatum originale per meritum Christi tollitur, 19. Peccati originalis labe intacta Maria, 20.

Perseverantiae donum usque in finem se certo habiturum nemo dicat, 32. De perseverantiae munere nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine

polliceatur, *ibid.* Iustificatus sine Dei auxilio non potest in accepta iustitia perseverare, sed potest cum illo, 37.

Poenitentiae sacramentum ad salutem necessarium, 71. Et ad peccatorum remissionem, *ibid.* Eiusdem sacramenti institutio, *ibid.*, et 82. Illud instituit Christus pro iis, qui post baptismum in peccata labuntur, 32 seq. Per poenitentiae sacramentum peccatores rursus possunt iustificari, 32 seq. Sine hoc qui lapsus est amissam iustitiam non potest recuperare, 38. Poenitentia laboriosus quidam baptismus nuncupatur, 72. Poenitentia Christiani hominis post lapsum multum differt a baptismali, 33, 72 et 82. Quid in ea contineatur, 33.

Poenitentiae sacramenti forma, 73. Eiusdem materia, seu partes, contritio, confessio et satisfactio, *ib.* et 82. Ipsius effectus reconciliatio cum Deo, 73. Quis sit minister sacramenti poenitentiae, 76 et 84. Sacerdotes, etiamsi mortali peccato teneantur, per virtutem Spiritus sancti in ordinatione collatam, tanquam Christi ministri, functionem remittendi peccata exercent, 77 et 84. Prave sentiunt qui in malis sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt, 77.

Poenitentiae sacramento non tota semper dimittitur poena temporalis, 33. Poenitenti culpa non ita remittitur, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae, 38. Poenitentiae sacramentum non est forum irae vel poenarum, 79. Canones de poenitentiae sacramento, 82 et seq.

Cetera quare in verbis Contritio, Confessio et Satisfactio.

Poenitentiam publicam oportet iniungi publice peccantibus, 159 seq. Episcopus tamen hanc in aliam secretam commutare poterit, 160.

Poenitentiarius in cathedralibus instituendus, 159. Qualis esse debeat, 160. Dum confessiones in ecclesia audiet, interim praesens in choro censeatur, *ibid.*

Pontifex maximus Dei in terris vicarius, 39. Ipsius suprema auctoritas, 40. Salva semper in omnibus, 46 et 204. Suprema ipsi potestas in ecclesia universa tradita, 77. Ei veram obedientiam omnes spondeant, 188.

Pontifices maximi causas aliquas criminum graviores suo poterunt peculiari iudicio reservare, 77.

Pontifex maximus cognoscat de causis episcoporum gravioribus, 68, 158. Praelati absentes Romano Pontifici denunciandi, 40. Ab ipso puniendi contumaces in absentia, *ibid.* Et episcopi concubinarij, 200.

Pontificum constitutionibus debitam praestent principes observantiam, 203. Inconsulto summo Pontifice nihil novum aut in ecclesia inusitatum decernatur, 176. Coadiutor praelato non de-

tur, nisi causa primo a summo Pontifice cognita, 193. Librorum suspectorum vel perniciosorum iudicium summo Pontifici reservatum, 205. Cathedrales ecclesias redditus tenuioris vel aliis uniet, vel novis proventibus augebit, 163 seq. Prout ipsi videbitur, resignantium necessitatibus providebit, 167. Universitates immediate sibi subiectas salubriter visitari et reformari curabit, 189. Curabit, ut concilii dubia explerentur, 206.

Praecedentiarum controversias episcopus componat, 182. Praecedentis in concilio nulli generatum praeiudicium, 13 et 206.

Praecepta Dei ab omnibus observari debent, 30 et 37. Ad observandum non sunt impossibilia, 37. Qui affirmat ea nihil ad Christianos pertinere, anathematizatur, 30 et 37. Baptizati tenentur observare praecepta ecclesiae, 37, 44.

Praedestinatorum in numero se esse nemo certo statuere debet, 32. Iustificatus non tenetur ad credendum se certo esse in numero praedestinatorum, 37. Nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos sibi Deus elegerit, 32. Nonnisi praedestinati ad vitam contingere gratiam iustificationis nemo dicat, ceterosque ad malum esse praedestinos, 37.

Praedicatio est episcoporum munus praecipuum, 157. Praedicare tenentur episcopi, archiepiscopi, primates et alij praelati, si legitime impediti non fuerint, 23. Si vero impediuntur, viros idoneos assumere debent ad officium praedicationis exsequendum, *ibid.* Praedicare debent parochi, *ibid.* 132, 158. Quicunque alij curam animarum habentes diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pascant salutaribus verbis, 23. Et ut id praestetur, curent episcopi, *ib.* Quibus diebus praedicandum, 158. In praedicationibus quid vitandum, *ib.* Praedicationem interdicat episcopus ei, qui errores aut scandala disseminaverit, 24. Praedicare non permittant episcopi nisi his, qui ipsis noti sunt, et moribus atque doctrina probati, *ib.* Praedicare nullus praesumat contradicente episcopo, 158. Praedicare non possint regulares cuiuscunque ordinis in ecclesiis suorum ordinum, nisi cum approbatione et licentia superiorum, et episcoporum benedictione, 24. In ecclesiis vero, quae suorum ordinum non sunt, etiam episcopi licentiam habere teneantur, quae gratis esse concedenda, *ib.* Praedicare non praesumant quae-stores eleemosynarii, *ibid.*

Ad audiendum verbum Dei tenetur unusquisque parochiae suae interesse, 158.

Praefecta quomodo eligenda, 179. Duobus monasteriis nulla praeficiatur, *ibid.* Praefecta monasterio ante men-

sem certiorē faciat episcopum de professionis tempore, 184.

Praelati laborent, et ministerium suum impleant, 39. Ovium suarum custodiae incumbant, *ibid.* Greges sibi commissos mercenariorum more non deserant, *ibid.* Cetera quoad residentiam quaere in verbis Residentia et Absentia.

Praelati praedicare tenentur, 23.

Praelato coadiutor non detur sine urgente necessitate, 193.

Praelati prudenter ac diligenter intendant ad corrigendum subditorum excessus, 41. Quoslibet saeculares clericos de eorum excessibus, criminibus et deliciis, quoties et quando opus fuerit, etiam extra visitationem corrigendi et castigandi facultatem habeant, 87 seq. Contra clericos sibi non subditos nullus procedat, 90.

Cetera quaere in verbo Episcopus.

Praepositis suis obedire crebro fideles admoneantur, 205.

Praesentare ad beneficia non liceat, nisi episcopo loci ordinario, 91. Ad quaevis beneficia praesentati non admittantur, nisi fuerint prius examinati et idonei reperti, 49. Liceat episcopos praesentatos a patronis repellere, si idonei non fuerint, 195.

Praebendis tenuioribus ecclesiarum cathedralium et collegiarum insigne quomodo providendum, 165 seq.

Presbyter, vide Sacerdos.

Presbyteratus quaere in verbo Ordines.

Principes catholicos Deus sanctae fidei et ecclesiae protectores esse voluit, 203. Debitam sacris summorum Pontificum et conciliorum constitutionibus observantiam praestent, *ibidem.* Decreta concilii ab haereticis depravari aut violari non permittant, 206. Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitatem violari non permittant, 203. Quae iuris ecclesiastici sunt venerentur, nec ab ullis laedi patiantur, *ibid.* Episcopos paterno honore ac debita reverentia prosequantur, 202. Locum ad monomachiam in terris suis concedentes excommunicantur, 202.

Processionibus publicis interesse debent exempti omnes ad eas vocati, iis tantum exceptis, qui in strictiori clausura perpetuo vivunt, 182. Mos circumferendi eucharistiam in processibus pius et religiosus, 61, 64.

Professio in quacunque religione non fiat ante decimum sextum annum expletum, nec qui minori tempore, quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur, 182.

Professio antea facta sit nulla, *ib.* Finito tempore novitatus, superiores novitios, quos habiles invenerint, ad profectum admittant, aut e monasterio eos eiciant, 183. Nihil ex novitii bonis monasterio tribuatur ante profes-

sionem, quin potius abeuntibus ante professionem omnia restituantur, quae sua erant, *ibid.* Nulla renunciatio aut obligatio facta valeat, nisi cum licentia episcopi; fiat intra duos menses proximos ante professionem, nec sortiatur effectum, nisi secuta professione, *ibid.* Regularis habitum volens dimittere non audiatur nisi intra quinquennium tantum a die professionis, 184.

Professionis virginum libertati providetur, 183. Ad professionem emittendam quicumque mulierem coegerint excommunicantur, 184. Item qui eam sine iusta causa impediunt, *ibid.* Ante mensem praefecta certiorē faciat episcopum de professionis tempore, *ibid.* Ante professionem virginis voluntas ab episcopo diligenter exploranda, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat, 183.

Promotos per saltum, si non ministraverint, episcopus ex legitima causa potest dispensare, 139. Promoti ad maiores ecclesias munus consecrationis suscipiant, 48 et 135.

Protestantibus conceditur salvus conductus, 70. Ipsis conceditur salvus conductus amplioris formae, ut omnis cunctandi diutius causa ipsis adimatur, 93 et seq. Tertius illis conceditur salvus conductus et quibuscunque aliis, 103 et seq. Protestantium adventum magno desiderio expectavit Tridentina synodus, 69. Si venerint, humaniter excipiendi et benigne audiendi, 93. Eorum causa definitio aliquot articulorum differtur, 69, 101 et seq. Nulla spes restat illos amplius adventuros, 206.

Puella, volens habitum regularem suscipere, maior duodecim annis sit, 183. Exploretur ab episcopo ante professionem, *ibid.* Quicumque puellam coegerint ad ingrediendum monasterium excommunicantur, 184. Item qui eam sine iusta causa impediunt, *ibid.*

Pueri in singulis parochiis docendi, 158.

Purgatorii veritas, 173. De ipso sana ecclesiae doctrina teneatur et doceatur, *ibid.* Apud rudem vero plebem difficiliore ac subtiliores quaestiones, quaeque ad aedificationem non faciunt, a popularibus concionibus secludantur, *ibid.* Incerta item vel quae falsi specie laborant non evulganda aut tractanda, *ibid.* Ea vero, quae ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offensa prohibentur, *ibid.*

Peccatori poenitenti culpa non ita remittitur, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo, vel in futuro in purgatorio, 38. Animae in purgatorio detentae iuvare possunt, 173.

Q.

Quaestores eleemosynarii praedicare non praesumant, 24. Ipsorum nomen atque usus penitus aboleatur, 115 seq.

Quarta, quae funeralium dicitur, cathedrali seu parochiali ecclesiae persolvatur, 199.

R.

Raptor ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes sint ipso iure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces 151.

Raptor teneatur mulierem raptam dotare decenter iudicis arbitrio, 151. Raptores inter et raptam nullum potest consistere matrimonium, nisi rapta a raptore separata illum in virum habere consenserit, ibid.

Regularium supellex statui parietatis, quam professi sunt, conveniat, 177. Regularis bona immobilia vel mobilia non potest possidere, 176.

Regulares omnes ad regulas, quam professi sunt, praescriptum vitam instituant et componant, 176. Id ut fiat, omnis cura et diligentia a superioribus adhibeatur, ibid. Regularium superiores ab episcopo paterne admoneantur, ut debitam vivendi rationem observent et observari faciant, 115. Regulares ab episcopo visitentur, si eorum superiores admoniti eos intra sex menses non visitaverint, ibid.

Regularis extra monasterium delinquens a suo superiore puniatur episcopo instante, 182. Sin minus delinquens ab episcopo puniri possit, ibid. Regularis sine sui superioris licentia nemini obsequio se subiiciat, nec a conventu recedat, 177 seq. Qui a conventu recedunt absque sui superioris licentia puniantur, 178. Absentes studiorum causa in conventibus tantum habitent, ibid. Regulares degentes extra monasteria visitari, puniri et corrigi possint ab ordinario loci, 41.

Regulares non audiant confessiones saecularium nisi approbante episcopo, 139. Praedicare non possunt in ecclesiis suorum ordinum absque approbatione et licentia superiorum et episcopi benedictione, 24. In ecclesiis vero, quae suorum ordinum non sunt, etiam episcopi licentiam habere teneantur, quae gratis est concedenda, ibid.

Regularium superiores quomodo eligendi, 179. Regulares personae et spectatae virtutis atque sanctitatis monasteriis praeficiantur, 186. Et in provisionibus qualitas singulorum nominatim exprimitur, ibid. Regulares non ordinentur nisi in aetate requisita, nec sine diligenti episcopi examine, 138. Regu-

laribus tantum conferantur beneficia regularia, 91.

Regularis quacunque de causa volens habitum dimittere, non audiat, nisi intra quinquennium tantum a die professionis; et tunc non aliter, nisi causas, quas praetenderit, deduxerit coram superiore suo et ordinario, 184. Quod si antea habitum sponte dimiserit, ad monasterium redire cogatur, et tanquam apostata puniatur, 185. Nemo etiam regularis transferatur ad laxiorem religionem, ibid. Regularis ad alium ordinem translatus in ordine ipso, ad quem transfertur, sub sui superioris obedientia in claustro maneat, et ad beneficia saecularia etiam curata omnino incapax existat, 91. Non detur licentia cuiquam regulari occulte ferendi habitum suae religionis, 185.

Regulares publicent in suis ecclesiis atque servant censuras et interdicta ab ordinariis promulgata, 182. Servent dies festos, quos in sua dioecesi servandos episcopus praeeperit, ibidem. Regulares ab eorum instituto et observantia non censeantur amoveri, 186. Quae de regularibus decreta fuerunt a concilio executioni demandentur, 187. Et ut fiat, provideatur per deputationem aliquorum eiusdem ordinis, ibid. Regularium capitula quare in verbo Capitulum.

Reliquiae sunt venerandae, 174 seq. In ipsarum veneratione omnis superstitio tollatur, omnis turpis quae stus eliminetur, 175. Reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur, ibid. De ipsarum honore fideles diligenter instruendi, ibid.

Reliquiae novae non recipiendae, nisi approbante episcopo, ibid.

Renunciatio aut obligatio non valeat, nisi cum licentia episcopi fiat intra duos menses proximos ante professionem; nec sortiatur effectum, nisi secuta professione, 183.

Reservatio casuum, 77 et 84. Nulla est in articulo mortis, 78.

Reservationes mentales nemini concedendae, 170.

Reservationibus fructuum non graventur cathedrales ecclesiae, quarum redditus summam ducatorum mille, et parochiales, quae summam ducatorum centum non excedunt, 164.

Residentia, Praelati mercenariorum more greges sibi commissos non deserant, 39. Ad residentiam personalem obligantur ecclesiis praefecti, 39, 133. Obtinentibus in cathedralibus ecclesiis aut collegiatis dignitates, canonicatus, praebendas aut portiones, non liceat ultra tres menses ab eisdem ecclesiis quolibet anno abesse, 162 seq.

Quod si secus fecerint puniantur, 163. Beneficiis curam animarum habentes discedendi licentiam ultra bimestre

tempus non obtineant, nisi ex gravi causa, 134. In scriptis, gratisque concedatur, *ibid.* Et tunc vicarium idoneum ab ordinario approbandum cum debita mercedis assignatione relinquunt, *ibid.* Consuetudo earum ecclesiarum, in quibus non residentes nihil vel minus tertia parte fructuum percipiunt, laudatur, 112.

Ordinarii quibus modis possunt contumaces ad residentiam compellere, 132 et seq. Nulli privilegia perpetua de non residendo suffragentur, 40 seq. Dispensationes vero temporales ex veris et rationalibus causis tantum concessis et coram ordinario legitime probandis in suo robore permaneant, 41. Quibus casibus officium sit episcoporum de idoneis vicariis providere, *ibid.* Beneficia duo personalem residentiam requirentia eidem non possint conferri, 167.

Concilii decreta de residentia publicentur in conciliis provincialibus et episcopalibus, 135.

Cetera quaere in verbo *Absentia*.

Resignatio beneficii non admittatur, nisi constituto quod resignans aliunde vivere commodè possit, 111. Resignantium necessitatibus providebit summus Pontifex, prout ipsi videbitur, 167.

Ritus ecclesiae quare instituti, 119. Non sunt damnandi, 121. In sacramentorum administratione non possunt contemni, omitti, vel mutari, 44. Ritus non adhibeantur in missarum celebratione, nisi ab ecclesia probati ac recepti, 122.

S.

Sacerdos Christus est magnus supremus, 208. Est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, 117. Apostolos Christus constituit sacerdotes novi testamenti, *ibid.* et 120.

Sacerdotes ab episcopis rite ordinati sunt soli ecclesiae presbyteri, 81, 129 et 132. Clavium ministerium habent, 76 et 84. Non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum, 79 et 84. Christus e terris ascensurus ad coelos sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tanquam praesides et iudices, 74. Sacerdotes a peccatis absolvendi potestatem habent, 84 et 139. Cetera quoad absolutionem, vide *Absolutio*.

Sacerdotes sunt sacramenti poenitentiae ministri, 76 et 84. Sunt ministri extremae unctionis, 81 et 85. Etiamsi mortali peccato teneantur, tamen per virtutem Spiritus sancti in ordinatione collatam, functionem remittendi peccata exercent, 77 et 84. Prave sentiunt qui in malis sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt, 77. Sacerdotes rite ordinati iterum laici effici non possunt, 130 et 132. A sacerdotibus laici communionem accipiant,

63. Sacerdotes celebrantes se ipsos communicent, *ib.* et 65. Sacerdos, qui necessitate urgente absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur, 62. Sacerdoti vago et ignoto missas non liceat celebrare, 122. Cetera quaere in verbo *Clerici*.

Sacerdotium a Domino Salvatore nostro institutum quid sit, 129 et 131. Divina res est, 129. Per Christi mortem sacerdotium eius non extinctum, 117.

Cetera quaere in verbo *Ordines*.

Sacramenta novae legis a Iesu Christo fuerint instituta, 42. Quaeenam sint, *ibid.* A sacramentis antiquae legis differunt, 43. Non fuerint instituta propter solam fidem nutriendam, 43.

Continent et conferunt gratiam, *ibid.* Et ex opere operato illam conferunt, *ibid.* De sacramentorum virtute et efficacia nemo dubitare debet, 30. Sacramenta non sunt signa tantum externa, 43. Sunt symbolum rei sacrae et invisibilis gratiae forma visibilis, 60. Sacramentorum vis et usus populo explicetur, 159.

Sacramenta sunt ad salutem necessaria, 43. Non sunt adeo paria inter se, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, *ib.* Christiani omnes non habent potestatem administrandi sacramenta, 43. Ad sacramenta conficienda et conferenda requiritur in ministris intentio saltem faciendi quod facit ecclesia, *ibid.* Sacramentum conficit minister aut confert, etsi exsistat in peccato mortali, 43 seq. Ritus ecclesiae in sacramentorum administratione non possunt contemni, omitti vel mutari, 44. In sacramentorum dispensatione potest ecclesia statuere vel mutare quae magis expedire indicat, 108 seq. De sacramentis in genere canones, 42.

Salvus conductus conceditur protestantibus, 70. Ipsius tenor, *ib.* Alius amplioris formae ipsis conceditur, 93. Cuius tenor, *ibid.* et seq. Tertius conceditur salvus conductus germanicae nationi et aliis quibuscunque, 103 et seq. Ipsius tenor, *ibid.*

Sancti orationes suas Deo pro hominibus offerunt, 174. Bonum atque utile est suppliciter eos invocare, *ibid.* Qui aliter asserunt impie sentiunt, et ab ecclesia damnantur, *ibid.* Sanctorum reliquiae et imagines venerandae, *ibid.* Circa illas omnis superstitio tollatur, 175. Sanctorum celebratione ac reliquiarum visitatione homines ad comensationes atque ebrietates non abutantur, *ibid.* De sanctorum intercessionem et invocationem fideles diligenter instruendi, 173 seq. Missae in honorem et memoriam sanctorum possunt celebrari, 118. Illis vero non offerendae, sed Deo soli, *ibid.*

Sanctimoniales, vide *moniales*.

Satisfactio est Dei cultus, 84. Est pars poenitentiae, 73 et 82. Ipsius necessitas, 78 et 82. Eiusdem sunt plurimi fructus, 78 et seq. Satisfactio, quam pro peccatis exsolvimus, non ita est nostra, ut non sit per Christum Iesum, 79. Debent sacerdotes, quantum spiritus et prudentia suggesserint, pro qualitate criminum et poenitentium facultate, salutare et convenientes satisfactiones iniungere, ibid. Non solum poenis a nobis sponte susceptis, aut sacerdotis arbitrio impositis, sed etiam temporalibus flagellis a Deo inflictis et a nobis patienter toleratis apud Deum Patrem per Christum satisfacere valeamus, 79 seq. et 84.

Scholarium privilegia, 22, 89, 136, 193. Scholares pauperes grammaticam gratis doceantur, 22.

Scriptura sacra emendatissime imprimatur, 17. Editio vulgata pro authentica habeatur, ibid.

Sacrorum librorum index, ne cui dubitatio suboriri possit quinam sint, qui ab ipsa synodo suscipiuntur, 16. Sacrae scripturae libri, sicut et super illis annotationes et expositiones non imprimantur sine nomine auctoris, 17. Sed antea examinentur, ib. Qui in contrario delinquant puniantur, ib. Probatio in scriptis detur, gratis fiat, et in fronte libri appareat, 17 seq. Sacrorum librorum interpretationes contra sensum, quem tenet ecclesia, prohibeantur, 17. Ipsorum auctores per ordinarios declarandi et puniendi, ib. Sacrae scripturae verba et sententiae ad profana non convertantur, 18. Sacrae scripturae lectio vel lectores, vide **Lectio**.

Sedis apostolicae auctoritas salva intelligitur, 40 et 204.

Seminaria, vide **Collegia**.

Simoniaca labes prohibetur, 111, 122, 165, 169.

Societatis Iesu instituto nihil innovatur quoad professiones clericorum, 183.

Spes est dispositio ad iustitiam, 27. Spes est necessaria ad perfectam unionem cum Christo, et ad vitam aeternam assequendam, 29. Spem firmissimam in auxilio Dei omnes collocare et reponere debent, 32. Sperare debent iusti aeternam retributionem, 31, 33 et 38.

Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem, 28. Sine praeventiente ipsius inspiratione et adiutorio homo non potest facere quod oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, 35.

Subdiaconatus necessarius est, ut quis in capitulo vocem habeat, 125. Cetera quaere in verbo **Ordines**.

Superstitio verae pietatis falsa imitatrix, 122. Superstitiones tollantur, ibid. 173, 175.

Suspensio. A susceptis ordinibus suspendere potest episcopus suos

clericos, quos minus idoneos et capaces repperit, 87. Suspendus ab ordinibus seu gradibus non restituatur contra praelati sui voluntatem, 86. Episcopo quando liceat in suspensionibus dispensare, 159.

Symbolum fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, 14.

Synodus, vide **Concilium**.

T.

Tabernae. A tabernis clerici abstineant, 163.

Testes necessarii in celebratione matrimonii, 148 et seq.

Testes quinam recipiendi in causa criminali contra episcopum, 68. Gravibus poenis mulcentur, si odio, temeritate, aut cupiditate aliquid deposuerint, ib.

Tonsura, vide **Ordines**.

Transsubstantiatio quid sit, 61 et 64.

Tridentina Synodus, vide **Concilium**.

U.

Uniones beneficiorum validae quales sunt, 47. Ab ordinariis examinentur, ibid. et 196. Nulla causa fiat unio beneficii unius dioecesis cum alterius dioecesis beneficio, 90 seq.

Uniones perpetuas beneficiorum facere possunt episcopi propter earum paupertatem, et in ceteris casibus a iure permissis, 113. Uniones fiant ecclesiarum vicinarum redditus tenuioris, 163 seq. In istis unionibus quid observandum, ibid.

Universitatum privilegia, 49, 89, 193. Si quae in universitatibus reformatione digna fuerint, ab eisdem, ad quos spectat, emendantur et statuantur, 189. Universitates vero immediate summi Romani Pontificis protectioni et visitationi subiectas sua Beatitudo salubriter per eius delegatos visitari et reformari curabit, ibid.

Ab universitatibus recipiantur decreta concilii Tridentini, 189. Et ad eorum normam magistri et doctores ea, quae catholicae fidei sunt, doceant et interpretentur, ibid.

Usurpator bonorum ecclesiasticorum anathemati subiaceat, 128. Quod si ecclesiae patronus fuerit, etiam iure patronatus eo ipso privatus existat, ib.

Uxores plures habere non licet, 146.

V.

Venationes. A venationibus illicitis clerici abstineant, 163.

Vestes laicales non deferant clerici, 89 et 123. Illas deferant proprio congruentes ordini, 89. Vestitu decenti utantur canonici, 163.

Vicarius est Pontifex Maximus Dei in terris, 39. Sacerdotes sunt Christi vicarii, 74.

Vicarius episcopalis sit saltem in iure canonico doctor vel licentiat, 166. Episcopo noviter promoti rationem reddat administrationis, ibid.

Vicarii idonei deputentur, ut cura animarum nullatenus negligatur, 41, 48, 113 et 168. Discessuri vicarium idoneum relinquant ab ordinario approbandum, 134.

Virginitas est beatior matrimonio, 147.

Virgo Maria peccati originalis labe immunis, 20. Privilegio speciali omnia vitavit peccata, 37.

Visitationum quis sit finis, 156. Paterna caritate, Christianoque zelo fiant, ib. Quid in visitationibus sit observandum, quid accipiendum, ib.

Visitari curabit summus Pontifex universitates immediate sibi subiectas per eius delegatos, 189. Metropolitani per se ipsos visitent propriam diocesim, 156. Quae ab episcopis visitentur, quaere in verbo Episcopus.

In omnibus iis, quae ad visitationem spectant, ius et potestatem habent epi-

scopi ea ordinandi, moderandi, puniendi et exsequendi, quae ipsis necessaria videntur, 160. Pia loca, quae sub regum immediata protectione sunt, non visitentur sine eorum licentia, 126 seq.

Visitatores inferiores ab episcopo approbandi, 156 et seq. Visitationis factae infra mensem teneantur episcopo reddere rationem, 156. Per se ipsos archidiaconi visitent ubi visitationem exercere legitime consueverunt, ib.

Superiores ordinum episcopis non subiecti, quibus est in alia inferiora monasteria prioratusve legitima iurisdic-
tio, ea visitent, etiamsi commendata exsistant, 185.

Visitentur ipsa monasteria, quae sunt ordinum capita, ibid.

Voluntatum ultimarum sint exsecutores episcopi, 126. Commutationes ultimarum voluntatum non nisi ex iusta causa fieri debent, ibid. Examinentur ab episcopis, priusquam executioni demandentur, ibid.

Vota facta post baptismum non sunt irrita, 44. Vota regularium ab eisdem fideliter observentur, 176. Votum castitatis impedit, ne matrimonium contrahatur, 147.

I N D E X
SESSIONUM, DECRETORUM, CAPITUM
ET SUMMARIORUM
CONCILII TRIDENTINI
NEC NON PARTIS SECUNDAE,
QUAE COMPLECTUNTUR VARIA
AD IDEM CONCILIUM SPECTANTIA.

Bulla indictionis sacri oecumenici concilii Tridentini sub Paulo III.
 Pont. max. *pag.* 1

SESSIO I.

Decretum de inchoando concilio. 11
Indictio futurae sessionis. ibid.

SESSIO II.

Decretum de modo vivendi et aliis in concilio servandis. ibid.

SESSIO III.

Decretum de symbolo fidei. 13
Indictio futurae sessionis. 15

SESSIO IV.

Decretum de canonicis scripturis. ibid.
Decretum de editione et usu sacrorum librorum. 16
Indictio futurae sessionis. 18

SESSIO V.

Decretum de peccato originali. ibid.
Decretum de reformatione. 21
Cap. I. De instituenda lectione sacrae scripturae et liberalium artium. ibid.
Cap. II. De verbi Dei concionatoribus et quaestoribus eleemo-
synariis. 23
Indictio futurae sessionis. 25

SESSIO VI.

Decretum de iustificatione. Prooem. ibid.
Cap. I. De naturae et legis ad iustificandos homines imbecillitate. ibid.
Cap. II. De dispensatione et mysterio adventus Christi. 26
Cap. III. Qui per Christum iustificantur. ibid.
Cap. IV. Insinuaturs descriptio iustificationis impii et modus eius in
statu gratiae. ibid.
Cap. V. De necessitate praeparationis ad iustificationem in adultis,
et unde sit. 27
Cap. VI. Modus praeparationis. ibid.
Cap. VII. Quid sit iustificatio impii, et quae eius causae. 28
Cap. VIII. Quo modo intelligatur impium per fidem et gratis iu-
stificari. 29
Cap. IX. Refellitur inanis haereticorum fiducia. ibid.
Cap. X. De acceptae iustificationis incremento. 30
Cap. XI. De observatione mandatorum, eamque necessariam esse,
nec impossibilem. ibid.

Cap. XII. Praedestinationis temerariam praesumptionem cavendam esse.	
Cap. XIII. De perseverantiae munere.	ibid.
Cap. XIV. De lapsis et eorum reparatione.	ibid.
Cap. XV. Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.	33
Cap. XVI. De fructu iustificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.	ibid.
Canones XXXIII. De iustificatione.	35
Decretum de reformatione.	39
Cap. I. Praelatos convenit in ecclesiis suis residere; si secus fecerint, iuris antiqui poenae in eos innovantur, et novae decernuntur.	ibid.
Cap. II. Nulli beneficium exigens personalem residentiam obtinenti abesse licet, nisi iusta de causa ab episcopo approbanda; qui tum etiam vicarium subducta parte fructuum substituat ob curam animarum.	40
Cap. III. Excessus saecularium clericorum, et regularium agentium extra monasteria ab ordinario loci corrigantur.	41
Cap. IV. Ecclesias quascunque episcopi et alii maiores praelati, quoties opus fuerit, visitent; omnibus, quae huic decreto obstare possent, sublatis.	ibid.
Cap. V. Episcopi in aliena dioecesi nec pontificalia exercent, nec ordines conferant.	ibid.
Indictio futurae sessionis.	42

SESSIO VII.

Decretum de sacramentis. Prooemium.	42
Canones XIII. De sacramentis in genere.	ibid.
Canones XIV. De baptismo.	44
Canones III. De confirmatione.	45
Decretum de reformatione.	46
Cap. I. Quis capax regimini ecclesiarum cathedralium.	ibid.
Cap. II. Tenentes plures cathedrales ecclesias, iubentur omnes, excepta una, dimittere certo modo et tempore.	ibid.
Cap. III. Habilibus duntaxat personis beneficia conferantur.	ibid.
Cap. IV. Plurium beneficiorum retentor contra canones, iis privatur.	47
Cap. V. Plura beneficia curata obtinentes ordinario suas dispensationes exhibeant, qui de vicario ecclesiis provideat, congrua portione fructuum assignata.	ibid.
Cap. VI. Quae beneficiorum uniones validae censeantur.	ibid.
Cap. VII. Beneficia ecclesiastica unita visitentur; per vicarios etiam perpetuos cura exerceatur; quorum deputatio fiat cum portione assignanda, etiam super re certa.	48
Cap. VIII. Ecclesiae reparentur. Cura animarum sollicitè habeatur.	ibid.
Cap. IX. Munus consecrationis non differendum.	ibid.
Cap. X. Sede vacante capitula nulli dent reverendas, nisi arctato occasione obtinendi aut obtenti beneficii; variae contravenientium poenae.	ibid.
Cap. XI. Facultates de promovendo sine iusta causa nemini suffragentur.	49
Cap. XII. Facultas de non promovendo annum non excedat.	ibid.
Cap. XIII. A quocunque praesentati non instituantur sine praevio examine ordinarii et approbatione, certis exceptis.	ibid.
Cap. XIV. Causae civiles exemptorum clericorum saecularium et regularium degentium extra monasterium ab episcopis cognoscantur.	49
Cap. XV. Ordinarii curent, ut hospitalia quaecunque, etiam exempta, a suis administrationibus fideliter gubernentur.	50
Indictio futurae sessionis.	ibid.
Bulla facultatis transferendi concilii.	ibid.

SESSIO VIII.

Decretum de translatione concilii.	52
------------------------------------	----

SESSIO IX.

Decretum prorogationis sessionis.	53
-----------------------------------	----

SESSIO X.

Decretum prorogationis sessionis.	54
Bulla resumptionis concilii Tridentini sub Iulio III. Pont. max.	55

SESSIO XI.

Decretum de resumendo concilio.	56
Indictio futurae sessionis.	ibid.

SESSIO XII.

Decretum prorogationis sessionis.	57
-----------------------------------	----

SESSIO XIII.

Decretum de ss. eucharistiae sacramento.	58
Cap. I. De reali praesentia Domini nostri Iesu Christi in ss. eucharistiae sacramento.	59
Cap. II. De ratione institutionis ss. huius sacramenti.	ibid.
Cap. III. De excellentia ss. eucharistiae super reliqua sacramenta.	60
Cap. IV. De transsubstantiatione.	61
Cap. V. De cultu et veneratione huic ss. sacramento exhibendis.	ibid.
Cap. VI. De asservando sacrae eucharistiae sacramento et ad infirmos deferendo.	62
Cap. VII. De praeparatione adhibenda, ut digne quis sacram eucharistiam percipiat.	ibid.
Cap. VIII. De usu admirabilis huius sacramenti.	ibid.
Canones XI. De ss. eucharistiae sacramento.	63
Decretum de reformatione.	65
Cap. I. Episcopi prudenter moribus caste informandis invigilent; ab eorum correctione non appelletur.	ibid.
Cap. II. In criminalibus appellatio ab episcopo quando metropolitano, aut uni ex vicinioribus committenda.	66
Cap. III. Acta primae instantiae intra triginta dies dentur gratis reo appellanti.	ibid.
Cap. IV. Qua ratione clerici ob gravia delicta sacris exauctorandi.	67
Cap. V. Summarie cognoscat episcopus de gratiis, quibus peccatum remittitur aut poena.	ibid.
Cap. VI. Non citetur personaliter episcopus, nisi depositionis aut privationis causa.	68
Cap. VII. Qualitates testium contra episcopum describuntur.	ibid.
Cap. VIII. Graves episcoporum causae a Pont. max. cognoscantur.	ibid.
Decretum prorogationis quatuor articulorum de sacramento eucharistiae, et salvi conductus protestantibus dandi.	ibid.
Salvus conductus datus protestantibus.	70

SESSIO XIV.

Doctrina de ss. poenitentiae et extremae unctionis sacramentis.	ibid.
Cap. I. De necessitate et institutione sacramenti poenitentiae.	71
Cap. II. De differentia sacramenti poenitentiae et baptismi.	72
Cap. III. De partibus et fructu huius sacramenti.	73
Cap. IV. De contritione.	ibid.
Cap. V. De confessione.	74
Cap. VI. De ministro huius sacramenti, et absolutione.	76
Cap. VII. De casuum reservatione.	77
Cap. VIII. De satisfactionis necessitate et fructu.	78
Cap. IX. De operibus satisfactionis.	79
Doctrina de sacram. extremae unctionis.	80
Cap. I. De institutione sacramenti extremae unctionis.	ibid.
Cap. II. De effectu huius sacramenti.	81
Cap. III. De ministro huius sacramentietempore, quo dari debeat.	ibid.
Canones XV. De poenitentiae sacramento.	82
Canones IV. De sacr. extremae unctionis.	85
Decretum de reformatione.	ibid.
Prooemium. Episcoporum munus est subditos, praesertim ad animarum curam constitutos admonere officii sui.	ibid.
Cap. I. Si prohibiti ascendere ad ordines ascendant, si interdicti, si suspensi, puniantur.	84
Cap. II. Si episcopus quoscunque ordines contulerit sibi non subdito, etiam familiari, sine expresso proprii praelati consensu, uterque decretae poenae subiaceat.	ibid.
Cap. III. Episcopus suos clericos ab alio male promotos non admittat ad officia celebranda, nisi praevisio examine.	87
Cap. IV. Nullus clericus eximatur a correctione episcopi, etiam extra visitationem.	ibid.
Cap. V. Conservatorium iurisdictio certis finibus concluditur.	88
Cap. VI. Poena decernitur in clericos, qui in sacris constituti aut beneficia possidentes, decenti sui ordinis veste non utuntur.	89

Cap. VII. Voluntarii homicidae nunquam, casuales quo modo ordinandi.	89
Cap. VIII. Nulli alienos clericos ex privilegio punire liceat.	90
Cap. IX. Beneficia unius dioecesis nullo praetextu uniantur beneficiis alterius.	ibid.
Cap. X. Regularia beneficia regularibus conferantur.	91
Cap. XI. Translati ad alium ordinem in clauastro sub obedientia maneat, et beneficiorum saecularium incapaces existant.	ibid.
Cap. XII. Nemo nisi ex fundatione vel dotatione ius patronatus obtineat.	ibid.
Cap. XIII. Praesentatio fiat ordinario, alias institutio sit nulla.	ibid.
Cap. XIV. Tractandum deinceps de missa, ordine et reformatione.	92

SESSIO XV.

Decretum prorogationis sessionis.	ibid.
Salvus conductus datus protestantibus.	93

SESSIO XVI.

Decretum suspensionis concilii.	96
Bulla celebrationis concilii Tridentini sub Pio IV. Pont. max.	97

SESSIO XVII.

Decretum de celebrando concilio.	101
Indictio futurae sessionis.	ibid.

SESSIO XVIII.

Decretum de librorum delectu, et omnibus ad concilium fide publica invitandis.	ibid.
Indictio futurae sessionis.	103
Salvus conductus concessus germanicae nationi in congregatione generali die IV. Martii MDLXII.	ibid.
Extensio ad alias nationes.	106

SESSIO XIX.

Decretum prorogationis sessionis.	ibid.
-----------------------------------	-------

SESSIO XX.

Decretum prorogationis sessionis.	107
-----------------------------------	-----

SESSIO XXI.

Doctrina de communione sub utraque specie, et parvulorum.	107
Cap. I. Laicos et clericos non conficientes non adstringi iure divino ad communionem sub utraque specie.	109
Cap. II. Ecclesiae potestas circa dispensationem sacramenti eucharistiae.	ibid.
Cap. III. Totum et integrum Christum, ac verum sacramentum sub qualibet specie sumi.	109
Cap. IV. Parvulos non obligari ad communionem sacramentalem.	ibid.
Canones IV. De communione sub utraque specie et parvulorum.	110
Decretum de reformatione.	ibid.
Cap. I. Episcopi gratis cum ordines conferant, tum dimissorias et testimoniales dent, pro quibus eorum ministri nihil prorsus, notarii quod in decreto praefinitum est accipiant.	111
Cap. II. Arcentur a sacris ordinibus qui non habent unde vivere possint.	ibid.
Cap. III. Ratio distributiones quotidianas augendi praescribitur: consuetudo, qua non residentes nihil vel minus tertia parte fructuum percipiunt, laudatur; absentium contumacia punitur.	112
Cap. IV. Sacramenta per convenientem sacerdotum numerum exhibeantur. Ratio novas parochias erigendi traditur.	ibid.
Cap. V. Possint episcopi facere uniones perpetuas in casibus a iure permissis.	113
Cap. VI. Imperitis rectoribus vicarii cum parte fructuum pro tempore deputentur; in scandalo perseverantes privari beneficiis possint.	ibid.
Cap. VII. Episcopi transferant una cum oneribus ecclesias, quae nequeunt instaurari, alias vero reparari procurent.	114
Cap. VIII. Monasteria commendata, in quibus non viget regularis observantia, et beneficia quaecunque quotannis ab ordinario visitentur.	ibid.
Cap. IX. Quaestorum eleemosynarum nomen et usus tollitur. Indulgentias et spirituales gratias ordinarii publicent. Duo de capitulo eleemosynas gratis accipiant.	115
Indictio futurae sessionis.	116

SESSIO XXII.

Doctrina de sacrificio missae.	116
Cap. I. De institutione sacrosancti missae sacrificii.	117
Cap. II. Sacrificium visibile esse propitiatorium pro vivis et defunctis.	118
Cap. III. De missis in honorem sanctorum.	ibid.
Cap. IV. De canone missae.	ibid.
Cap. V. De solennibus missae sacrificii caeremoniis.	119
Cap. VI. De missa, in qua solus sacerdos communicat.	ibid.
Cap. VII. De aqua in calice offerendo vino miscenda.	ibid.
Cap. VIII. De missa vulgari lingua passim non celebranda, et mysteriis eius populo explicandis.	120
Cap. IX. Prolegomenon canonum sequentium.	ibid.
Canones IX. De sacrificio missae.	ibid.
Decretum de observandis et vitandis in celebratione missae.	121
Decretum de reformatione.	123
Cap. I. Canones de vita et honestate clericorum innovantur.	ibid.
Cap. II. Quinam ad cathedrales ecclesias assumuntur.	124
Cap. III. Statuendae distributiones quotidianae ex tertia parte quorumcunque fructuum; portio absentium quibus cedat; certi casus excepti.	ibid.
Cap. IV. In quacunque cathedrali vel collegiata ecclesia maioribus necdum initiati, vocem in capitulo non habeant; quid praestare teneantur ad eas promoti; quive deinceps promovendi.	125
Cap. V. Dispensationes extra curiam episcopo committantur, et ab eo examinentur.	126
Cap. VI. Circumspecte commutandae ultimae voluntates.	ibid.
Cap. VII. Innovatur Cap. Romana de appellationibus in Sexto.	ibid.
Cap. VIII. Episcopi pias omnium dispositiones exsequantur; quaecunque pia loca visitent, dummodo non sub immediata regum protectione sint.	126
Cap. IX. Administratores quorumcunque piorum locorum reddant rationem ordinario, nisi aliter in fundatione sit cautum.	127
Cap. X. Notarii episcoporum examini et iudicio subiaceant.	ibid.
Cap. XI. Bonorum cuiuscunque ecclesiae, aut pii loci occupatores puniuntur.	ibid.
Decretum super petitione concessionis calicis.	128
Indictio futurae sessionis.	129

SESSIO XXIII.

Doctrina de sacramento ordinis vera et catholica ad condemnandos errores nostri temporis a sancta synodo Tridentina decreta et publicata.	ibid.
Cap. I. De institutione sacerdotii novae legis.	ibid.
Cap. II. De septem ordinibus.	ibid.
Cap. III. Ordinem vere esse sacramentum.	130
Cap. IV. De ecclesiastica hierarchia et ordinatione.	ibid.
Canones VIII. De sacramento ordinis.	131
Decretum de reformatione.	132
Cap. I. Rectorum ecclesiarum in residendo negligentia varie coercetur; animarum curae providetur.	ibid.
Cap. II. Ecclesiis praeffecti consecrationis munus intra tres menses suscipiant; consecratio quo loco peragenda.	135
Cap. III. Episcopi extra aegritudinem per se ordines conferant.	ibid.
Cap. IV. Qui prima tonsura initiandi.	ibid.
Cap. V. Ordinandi quibus instructi esse debeant.	ibid.
Cap. VI. Aetas quatuordecim annorum ad beneficium ecclesiasticum requiritur; quis privilegio fori gaudere debeat.	136
Cap. VII. Examinandi sunt ordinandi a viris peritis iuris divini et humani.	ibid.
Cap. VIII. Quomodo et a quo unusquisque promoveri debeat.	ibid.
Cap. IX. Episcopus familiarem ordinans, conferat statim beneficium re ipsa.	137
Cap. X. Episcopis inferiores praelati tonsuram vel minores ordines ne conferant nisi regularibus sibi subditis; nec ipsi, aut capitula quaecunque dimissorias concedant, graviore in decretum peccantibus poena statuta.	ibid.
Cap. XI. Interstitia in susceptione minorum ordinum, et certa alia praecepta observanda.	138
Cap. XII. Aetas ad maiores ordines requisita; digni duntaxat assumendi.	ibid.

Cap. XIII. Subdiaconi et diaconi ordinatio qualis; eorum munus. Nulli ordines sacri duo conferantur eodem die.	133
Cap. XIV. Quinam ad presbyteratum assumendi; assumptorum munus.	139
Cap. XV. Nullus confessiones audiat, nisi ab ordinario approbatus.	ibid.
Cap. XVI. Arcentur ab ordinibus ecclesiis inutiles et vagi.	ibid.
Cap. XVII. Qua ratione exercitia minorum ordinum repetenda.	140
Cap. XVIII. Forma erigendi seminarium clericorum, praesertim tenuiorum; in cuius erectione plurima observanda; de educatione promovendorum in cathedralibus et maioribus ecclesiis.	ibid.
Indictio futurae sessionis.	141

SESSIO XXIV.

Doctrina de sacram. matrimonii.	145
Canones XII. De sacramento matrimonii.	146
Decretum de reformatione matrimonii.	147
Cap. I. Matrimonii solenniter contrahendi forma in conc. Lateran. praescripta innovatur; quoad proclamationes dispensare possit episcopus. Qui aliter, quam praesentibus parochio et duobus vel tribus testibus contrahit, nihil agit.	ibid.
Cap. II. Inter quos cognatio spiritualis contrahatur.	149
Cap. III. Publicae honestatis impedimentum certis limitibus coarctatur.	150
Cap. IV. Affinitas ex fornicatione ad secundum gradum restringitur.	ibid.
Cap. V. Ne quis intra gradus prohibitos contrahat; quave ratione in illis dispensandum.	ibid.
Cap. VI. In raptos animadvertitur.	151
Cap. VII. Vagi matrimonio caute iungendi.	ibid.
Cap. VIII. Concubinitus poenis gravissimis punitur.	152
Cap. IX. Ne domini temporales aut magistratus quidpiam libertati matrimonii contrarium moliantur.	ibid.
Cap. X. Nuptiarum solennitates certis temporibus prohibentur.	153
Decretum de reformatione.	ibid.
Cap. I. Norma procedendi ad creationem episcoporum et cardinalium.	ibid.
Cap. II. Synodi provinciales quolibet triennio, dioecesanae quotannis celebrentur; qui eas cogere, quive illis interesse debeant.	155
Cap. III. Qua ratione visitatio per praelatos facienda.	156
Cap. IV. Praedicationis munus a quibus et quando obeundum. Ecclesia parochialis ad audiendum verbum Dei adeunda. Nullus contradicente episcopo praedicet.	157
Cap. V. Causae criminales contra episcopos, maiores a solo summo Pont., minores a concilio provinciali cognoscantur.	158
Cap. VI. Datur episcopis potestas circa irregularitatum et suspensionum dispensationes et criminum absolutiones.	159
Cap. VII. Sacramentorum virtus, antequam populo administrentur, ab episcopis et parochiis explicetur. Inter missarum solennia sacrae paginae explanentur.	ibid.
Cap. VIII. Publice peccantes publice poeniteant, nisi episcopo aliter videatur. Poenitentiarius in cathedralibus instituendus.	ibid.
Cap. IX. A quo visitari debeant ecclesiae saeculares nullius dioecesis.	160
Cap. X. Executio visitationis a subditis ne suspendatur.	ibid.
Cap. XI. Honorarii tituli, aut privilegia particularia, episcoporum iniri nihil detrahant. Cap. Quum capella de privilegiis innovatur.	161
Cap. XII. Quales esse debeant promovendi ad dignitates et canonicatus cathedralium ecclesiarum; quidve promoti praestare teneantur.	ibid.
Cap. XIII. Quomodo tenuioribus cathedralibus ecclesiis et parochiis consulendum. Parochiae certis finibus distinguendae.	163
Cap. XIV. Ne quis admittatur ad possessionem beneficii aut distributionum cum fructuum distributione in usus non pios convertenda.	165
Cap. XV. Ratio augendi tenues praebendas ecclesiarum cathedralium et collegiatarum insignium.	ibid.
Cap. XVI. Quid muneris incumbat capitulo sede vacante.	165
Cap. XVII. Beneficiorum collationi et plurium retentioni modus statuitur.	167
Cap. XVIII. Ecclesia parochiali vacante deputandus ab episcopo vicarius, donec illi provideatur de parochio: nominati ad parochiales qua forma et a quibus examinari debent.	ibid.
Cap. XIX. Mandata de providendo, expectativae, et alia id genus antiquantur.	170
Cap. XX. Ratio tractandi causas ad forum ecclesiasticum pertinentes praescribitur.	ibid.

Cap. XXI. Declaratur ex certis verbis supra positis non immutari solitam rationem tractandi negotia in generalibus conciliis.	172
Indictio futurae sessionis.	ibid.

SESSIO XXV. ET ULTIMA.

Decretum de purgatorio.	173
De invocatione, veneratione et reliquiis sanctorum et sacris imaginibus.	ibid.
De regularibus et monialibus.	176
Cap. I. Regulares omnes ad regulae, quam professi sunt, praescriptum vitam instituant; id ut fiat, superiores sedulo curent.	ibid.
Cap. II. Proprietas regularibus omnino prohibetur.	ibid.
Cap. III. Omnia monasteria, quae hic non prohibentur, possunt possidere bona immobilia. Numerus personarum in illis pro modo facultatum aut eleemosynarum constituendus. Nulla sine licentia episcopi erigenda.	177
Cap. IV. Regularis sine superioris licentia nec se obsequio alterius loci aut personae subiiciat, nec a conventu recedat; absens studiorum causa in conventibus commoretur.	ibid.
Cap. V. Clausurae monialium, praesertim quae extra urbes agunt, providetur.	178
Cap. VI. Ratio eligendi superiores.	179
Cap. VII. Quae et quomodo in abbatissas et quocunque nomine praefectas eligendae; duobus monasteriis nulla praeficiatur.	ibid.
Cap. VIII. Regimen monasteriorum non habentium ordinarios regulares visitatores quomodo instituendum.	180
Cap. IX. Monasteria monialium immediate subiecta sedi apost. ab episcopo regantur; alia vero a deputatis in capitulis generalibus vel aliis regularibus.	ibid.
Cap. X. Moniales unoquoque mense confiteantur et communicent; de confessario extraordinario iis ab episcopo provideatur. Apud illas extra publicam ecclesiam eucharistia non conservetur.	181
Cap. XI. In monasteriis, quibus imminet cura personarum saecularium, praeter illas, quae sunt de illorum familia, visitet episcopus, et eisdem curae praeficiendas examinet, certis exceptis.	ibid.
Cap. XII. Conformentur regulares saecularibus in observatione censurarum episcopalium et festorum dioecesis.	182
Cap. XIII. Controversias de praecedentia e vestigio componat episcopus. Exempti non in strictiori clausura viventes ad supplicationes publicas accedere compellantur.	ibid.
Cap. XIV. Regulari publice delinquenti poena a quo irroganda.	ibid.
Cap. XV. Professio non fiat nisi anno probationis exacto, et decimo sexto aetatis completo.	ibid.
Cap. XVI. Renunciatio aut obligatio facta ante duos menses proximos professioni sit nulla. Finita probatione novitii aut profiteantur, aut eliciantur. In pio clericorum soc. Jesu instituto nihil innovatur. Cavetur, ne quid ex bonis novitii monasterio tribuatur ante professionem.	183
Cap. XVII. Puella maior duodecim annis, si habitum regularem suscipere voluerit, exploretur ab ordinario, iterumque ante professionem.	ibid.
Cap. XVIII. Ne quis, praeterquam in casibus a iure expressis, cogat mulierem ad ingrediendum monasterium, aut ingredivolentem prohibeat. Poenitentium seu convertitarum constitutiones serventur.	184
Cap. XIX. Quomodo in causis deficientium a religione procedendum.	ibid.
Cap. XX. Superiores ordinis episcopis non subiecti inferiora monasteria visitent ac corrigant, etiam commendata.	185
Cap. XXI. Monasteria regularibus conferantur. Ordinum capita nemini in posterum commendentur.	ibid.
Cap. XXII. Praedicta de reformatione regularium nulla mora interposita observentur.	186
Decretum de reformatione.	187
Cap. I. Cardinales et omnes ecclesiarum praelati modestam suppellectilem et mensam habeant; consanguineos familiaresve suos ex bonis ecclesiae non augeant.	ibid.
Cap. II. A quibus nominatim decreta concilii solenniter recipi et doceri debeant.	188
Cap. III. Excommunicationis gladio temere non utendum; ubi exsecutio realis aut personalis fieri potest, a censuris abstinendum; iisque civilibus magistratui se immiscere nefas esto.	189

Cap. IV. Ubi nimius est missarum faciendarum numerus, statuunt episcopi, abbates et generales ordinum, quod expedire iudicaverint.	190
Cap. V. Rebus bene constitutis et annexum onus habentibus nihil detrahatur.	191
Cap. VI. Qui se gerere debeat episcopus quoad visitationem capitulorum exemptorum.	ibid.
Cap. VII. Accessus et regressus ad beneficia tolluntur; coadiutor quomodo, cui et ex qua causa concedendus.	193
Cap. VIII. Administratum hospitalium munus; eorum negligentia a quibus et qua ratione coercenda.	ibid.
Cap. IX. Quomodo probandum ius patronatus; cui deferendum munus patronorum; accessiones vetitae; quibus id iuris non acquiratur.	195
Cap. X. Iudices a synodo designandi, qui delegentur e sede apostolica. A quibus et ordinariis causae breviter terminandae.	197
Cap. XI. Variarum locationes bonorum ecclesiasticorum prohibentur; quaedam factae irritantur.	ibid.
Cap. XII. Decimae integre persolvendae; eas subtrahentes excommunicandi. Rectoribus ecclesiarum tenuium pie subveniendum.	198
Cap. XIII. Quartam funeralium cathedralis vel parochiales ecclesiae recipiant.	199
Cap. XIV. Praescribitur ratio procedendi in causis clericorum concubinariorum.	ibid.
Cap. XV. Filii clericorum illegitimi a quibusdam beneficiis arcendi.	200
Cap. XVI. Beneficia curata non convertantur in simplicia, et in quem translata fuerit cura animarum, assignetur congrua portio. Vicariae cessent, cura ad titulos revocata.	201
Cap. XVII. Episcopi dignitatem suam morum gravitate commendent, nec cum regum ministris, regulis aut baronibus indigna demissione se gerant.	ibid.
Cap. XVIII. Canones ad amussim serventur; si quando in eis dispensandum, id valide, mature et gratis fiat.	202
Cap. XIX. Monomachia poenis gravissimis punitur.	ibid.
Cap. XX. Quae sunt iuris ecclesiastici principibus saecularibus commendantur.	203
Cap. XXI. In omnibus salva sedis apost. auctoritas maneat.	204
Decretum de continuanda sessione in diem sequentem.	ibid.

Sessionis ultimae continuatio.

Decretum de indulgentiis.	ibid.
De mortificatione carnis, ieiuniis et diebus festis.	205
De libris vel suspectis, vel perniciosis.	ibid.
Ex loco assignato oratoribus declaratur nullum cuiquam fieri praeiudicium.	206
De decretis concilii recipiendis et observandis.	ibid.
Recitatio decretorum concilii sub Paulo III., et Julio III.	207
Finis datur concilio Tridentino. Confirmatio petenda a beatissimo Romano Pontifice.	ibid.
Acclamations Patrum in fine concilii.	ibid.
Oratio habita in ultima sessione concilii Tridentini a R. P. D. Hieronymo Ragasano Veneto, episcopo Nazianzeno, et coadiutore Famaugustano. Hic summam recensentur omnia in concilio Tridentino definita, quae ad pie credendum et ad bene vivendum pertinent.	209

P A R S A L T E R A

COMPLECTENS VARIA

AD CONCILIUM TRIDENTINUM S P E C T A N T I A.

Confirmatio concilii Tridentini.	217
Bulla S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti, super confirmatione oecumenici concilii Tridentini.	218
Bulla S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti, super declaratione temporis ad observanda decreta sacri oecumenici concilii Tridentini.	222
Motus proprius S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti. Deputantur octo cardinales, qui faciant observari constitutiones et ordinationes a Pio IV. editas, nec non decreta sacri oecumenici concilii Tridentini.	224
Bulla S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti, super forma iuramenti professionis fidel.	226
Bulla S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti, quo revocantur privilegia, exemptiones, facultates, immunitates, dispensationes, conservatoriae, indulta etc., quibuscunque locis et personis concessa in his, in quibus statutis et decretis sacri concilii Tridentini contrariantur.	229
Regulae decem de libris prohibitis per Patres a Tridentina synodo delectos concinnatae, et a Pio Papa IV. comprobatae.	231
Bulla S. D. N. Pii, divina providentia Papae quarti. Approbatio indicis librorum prohibitorum, cum regulis firmatis per Patres a s. concilio Tridentino deputatos; et prohibitio hos libros habendi et legendi.	236
Constitutiones ex antiquo iure desumptae et per concilium Tridentinum memoratae vel ab ipso speciatim innovatae.	238
Concilium Carthaginense. Ex Decreti parte I. dist. XLI. cap. 7. Episcopus.	ibid.
Concilium Chalcedonense. Ex Decreti parte I. dist. LXX. cap. 1. Neminem.	ibid.
Alexander III. In concilio Lateranensi. Ex lib. I. Decretal. tit. VI. de electione et electi potestate, cap. 7. Quum in cunctis.	239
Alexander III. Ibid. §. Inferiora.	ibid.
Alexander III. In concilio Lateranensi. Ex lib. III. Decretal. tit. IV. de clericis non residentibus, cap. 3. Quia nonnulli.	ibid.
Alexander III. Ex lib. III. Decretal. tit. XLVIII. de ecclesiis aedificandis vel reparandis, cap. 3. Ad audientiam.	240
Bonifacius VIII. Ex Sexto Decretal. lib. I. tit. II. de rescriptis, cap. 11. Statutum.	ibid.
Bonifacius VIII. Ex Sexto Decretal. lib. III. tit. II. de clericis coniugatis, cap. unic. Clerici, qui cum unicis.	241
Bonifacius VIII. Ex Sexto Decretal. lib. III. tit. III. de clericis non residentibus in ecclesia vel praebenda, cap. unic. Consuetudinem.	ibid.
Bonifacius VIII. Ex Sexto Decretal. lib. III. tit. XVI. de statu regularium, cap. unic. Periculoso.	242
Clemens V. In concilio Viennensi. Ex Clementinis lib. I. tit. VI. de aetate et qualitate et ordine praeficiendorum, cap. 2. Ut ii, qui.	244
Clemens V. In concilio Viennensi. Ex Clementinis lib. III. tit. I. de vita et honestate clericorum, cap. 2. Quoniam.	ibid.
Clemens V. In concilio Viennensi. Ex Clementinis lib. III. tit. XI. de religiosis domibus, cap. 2. Quia contingit.	245
Eugenius IV. Ex lib. V. Extravagantium communium tit. de privilegiis, cap. 3. Divina.	247

Gregorius X. In concilio Lugdunensi. Ex Sexto Decretal. lib. I. tit. VI. de electione et electi potestate, cap. 14. Licet canon.	243
Gregorius X. In concilio Lugdunensi. Ex Sexto Decretal. lib. I. tit. XVI. de officio ordinarii, cap. 3. Ordinarii.	249
Gregorius X. In concilio Lugdunensi. Ex Sexto Decretal. lib. III. tit. XX. de censibus, exactionibus et procurationibus, cap. 2. Exigit.	250
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. I. Decretal. tit. XXXI. de officio iudicis ord., cap. 15. Inter cetera.	ibid.
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. III. Decretal. tit. V. de praebeendis et dignitatibus, cap. 28. De multa.	251
Innocentius III. Ibidem cap. 29. Grave nimis.	252
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. III. Decretal. tit. XXXV. de statu monachorum, cap. 7. In singulis.	ibid.
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. IV. Decretal. tit. III. de clandestina desponsatione, cap. 3. Quum inhibitio.	254
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. V. Decretal. tit. I. de accusationibus et inquisitionibus et denunciationibus, cap. 24. Qualiter et quando	ibid.
Innocentius III. Ex lib. V. Decretal. tit. XXXIII. de privilegiis et excessibus privilegiatorum, cap. 16. Quum capella.	256
Innocentius III. In concilio Lateranensi. Ex lib. V. Decretal. tit. XXXVIII. de poenitentiis et remissionibus, cap. 12. Omnis.	ibid.
Innocentius IV. In concilio Lugdunensi. Ex Sexto Decretal. lib. II. tit. XV. de appellationibus, cap. 3. Romana.	257
Innocentius IV. In concilio Lugdunensi. Ex Sexto Decretal. lib. V. tit. VII. de privilegiis. cap. 1. Volentes.	258
Leo X. In concilio Lateranensi. Sess. X. de impressione librorum, Nos, ne id.	259
Sixtus IV. Ex lib. III. Extravagantium communium tit. de reliquiis et veneratione sanctorum, cap. 1. Quum praeexcelsa.	260
Sixtus IV. Ibid. cap. 2. Grave nimis gerimus.	261
Appendix aliorum quorundam documentorum, quae theologiae candidatis utilia esse videntur.	263
Num. I. Damnatio errorum Wicleffi, Hus et Lutheri.	ibid.
Articuli damnati Ioannis Hus, de quibus supra fit mentio.	267
Bulla Leonis X. contra Lutherum 18. Kal. Iulii 1520.	270
Num. II. Damnatio errorum Baianorum etc.	273
Num. III. Damnatio errorum Iansenii.	278
Damnatio errorum Paschasii Quesnelli.	281
Sequuntur propositiones damnatae.	283
Pius Episcopus Servus servorum Dei.	292
Propositiones, doctrinae et sententiae damnatae synodi Pistoriensis.	298
Pars allocutionis habitae in consistorio secreto die 26. Iunii 1805.	327
Catalogus legatorum, patrum, oratorum et theologorum, qui ad sanctam oecumenicam Tridentinam synodum convenerunt.	329
Appendix analytica ad concilium Tridentinum.	340
Index sessionum, decretorum, capitum et summariorum.	365

IMPRIMATUR.

F. Dom. Buttaoni Ord. Praedic. S. P. A. Mag.

IMPRIMATUR.

A. Piatti Arch. Trap. Vicesg.

CATECHISMUS

EX DECRETO

CONCILII TRIDENTINI.

In gleichem Verlage ist erschienen :

CANONES ET DECRETA SACROSANCTI OECUMENICI CONCILII TRIDENTINI sub Paulo III., Iulio III. et Pio IV. Pontificibus maximis. Cum patrum subscriptionibus. Editio quarta stereotypa denuo recognita. Romae in Collegio Urbano de propaganda fide. 8. brosch. $\frac{1}{2}$ Thlr.

CATECHISMUS
EX DECRETO
CONCILII TRIDENTINI
AD PAROCHOS
PII QUINTI PONT. MAX.

IUSSU EDITUS.

AD

EDITIONEM ROMAE A. D. MDLXVI. PUBLICI IURIS FACTAM
ACCURATISSIME EXPRESSUS.

*CUM S. REV. CONSISTORII CATHOLICI PER
REGNUM SAXONIAE APPROBATIONE.*

EDITIO STEREOTYPA QUARTA.

LIPSIAE
EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITII
MDCCCLIII.

CATECHISMUS
EX DECRETO
CONCILII TRIDENTINI
AD PAROCHOS

Imi. D. N. PII QUINTI IUSSU EDITUS.

---

*PROOEMIUM

Agens de pastorum in ecclesia necessitate, auctoritate,
officio et praecipuis doctrinae Christianae capitibus.

QUAESTIO I

Homo non potest, suis relictus viribus, veram sapientiam et obtinendae
beatitudinis certas rationes consequi.*

Ea est humanae mentis et intelligentiae ratio, ut, quum
alia multa, quae ad divinarum rerum cognitionem pertinent,
ipsa per se magno adhibito labore et diligentia investigaverit
ac cognoverit, maximam tamen illorum partem, quibus aeterna
salus comparatur, cuius rei in primis causa homo conditus
atque ad imaginem et similitudinem Dei creatus est, naturae
lumine illustrata cognoscere aut cernere nunquam potuerit.
„Invisibilia¹⁾ quidem Dei, ut docet Apostolus, a creatura
mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur; sem-
piterna quoque eius virtus et divinitas:“ Verum „mysterium
illud²⁾, quod absconditum est a saeculis et generationibus,“
ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum
fuisset sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere
divitias gloriae sacramenti huius in gentibus, quod est Chri-
stus, nullo studio homini ad eam sapientiam adspirare li-
cuisset.

---

1) Rom. 1. 20. 2) Coloss. 1. 26.

*QUAESTIO II.

Unde tam praeclarum fidei munus concipitur.*

Quum autem „fides ex auditu¹⁾“ concipiatur, perspicuum est, quam necessaria semper fuerit ad aeternam salutem consequendam doctoris legitimi fidelis opera ac ministerium; siquidem dictum est²⁾: „Quomodo audient sine praedicante? quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur?“ Et quidem ab ipsius mundi origine clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit, sed multifarie multisque modis locutus³⁾ est Patribus in Prophetis, eisque pro temporum conditione ad coelestem beatitudinem certum ac directum iter monstravit.

*QUAESTIO III.

Christus in hunc mundum venit ad docendam fidem, quam postea Apostoli et successores eorum propagarunt.*

Sed quoniam praedixerat, daturum se doctorem iustitiae in lucem gentium⁴⁾, ut esset salus eius usque ad extremum terrae, novissime locutus est nobis in Filio⁵⁾, quem etiam, voce e coelo delapsa⁶⁾ a magnifica gloria, iussit ut omnes audirent, eiusque praeceptis obtemperarent. Deinde vero Filius alios dedit Apostolos, alios Prophetas, alios pastores et doctores, qui verbum vitae annuntiarent⁷⁾, ne circumferremur tanquam parvuli, fluctuantes omni vento doctrinae, sed firmo fidei fundamento adhaerentes, coaedificaremur⁸⁾ in habitaculum Dei in Spiritu Sancto.

*QUAESTIO IV.

Quomodo verba pastorum ecclesiae sint recipienda.*

Ac ne quis verbum auditus⁹⁾ Dei ab ecclesiae ministris, tanquam verbum hominum, sed, sicut vere est, verbum Christi acciperet, ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret¹⁰⁾: „Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit;“ quod quidem non de iis tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi voluit, verum de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, quibus se omnibus diebus usque ad consummationem saeculi affuturum esse pollicitus est¹¹⁾.

---

1) Rom. 10. 17. 2) Rom. 10. 14, 15. 3) Hebr. 1. 1. 4) Isa. 49. 6.
5) Hebr. 1. 2. 6) 2. Petr. 1. 17. 7) Ephes. 4. 11, 14. 8) Ephes. 2. 22.
9) 1. Thess. 2. 13. 10) Luc. 10. 16. 11) Matth. 28. 20.

* **QUAESTIO V.**

Veritate iam manifestata hodie etiam necessarium est, pastores verbum Dei praedicare.*

At vero, quum haec divini verbi praedicatio nunquam intermitteri in ecclesia debeat, tum certe hoc tempore maiori studio et pietate elaborandum est, ut sana et incorrupta doctrina tanquam pabulo vitae fideles nutriantur et confirmentur; exierunt enim falsi prophetae¹⁾ in mundum, de quibus dixit Dominus²⁾: „Non mittebam prophetas, et ipsi currebant; non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant,“ ut variis³⁾ doctrinis et peregrinis Christianorum animos depravarent. Qua in re illorum impietas, omnibus satanae artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse videatur, ac nisi Salvatoris nostri praeclara illa promissione niteremur⁴⁾, qui se adeo stabile ecclesiae suae fundamentum posuisse affirmavit, ut portae inferi adversus eam praevalere nunquam possint: maxime verendum esset, ne hoc tempore tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata et oppugnata concideret. Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quae olim veram et catholicam religionem, quam a maioribus acceperant, pie et sancte retinebant, nunc autem derelinquentes viam rectam erraverunt, atque in eo se maxime pietatem colere palam profitentur, quod a patrum suorum doctrina quam longissime recesserunt: nulla tam remota regio aut tam munitus locus, nullus Christianae reipublicae angulus inveniri potest, quo haec pestis occulte irrepere non tentarit.

* **QUAESTIO VI.**

Catechismis potissimum haeretici Christianorum animos depravare studuerunt.*

Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, quum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, et in eorum aures venenatas voces infunderent: idem alia ratione aggressi, multo facilius ac latius impietatis errores disseminarunt. Nam praeter illa ingentia volumina, quibus catholicam fidem evertere conati sunt, (a quibus tamen cavere, quum apertam haeresim continerent, non magni fortasse laboris ac diligentiae fuit), infinitos etiam libellos conscripserunt, qui, quum pietatis speciem prae se fer-

1) 1. Ioh. 4. 1. 2) Ier. 23. 21. 3) Hebr. 13. 9. 4) Matth. 16. 18.

rent, incredibile est quam facile incautos simplicium animos deceperint.

*QUAESTIO VII.

Pestilentibus pseudoprophetarum vocibus et scriptis occurrendum S. Synodus recte statuit.*

Quamobrem Patres oecumenicae Tridentinae synodi, quum tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt, graviora catholicae doctrinae capita contra nostri temporis haerese decernere, sed illud praeterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem Christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendū traderent, quam in omnibus ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus obeundum esset.

*QUAESTIO VIII.

Necesse fuit, etiam oecumenici concilii studio summique Pontificis auctoritate, post tot doctrinae Christianae conscriptas institutiones, novum catechismum pastoribus proponere.*

Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magna pietatis et doctrinae laude versati sunt, sed tamen Patribus visum est maxime referre, si liber sanctae Synodi auctoritate ederetur, ex quo Parochi, vel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa praecepta petere atque depromere ad fidelium aedificationem possint, ut, quemadmodum unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendae fidei, ad omniaque pietatis officia populum Christianum erudiendi communis regula atque praescriptio.

*QUAESTIO IX.

Non sunt exacte universa nostrae religionis dogmata hic discussa.*

Ergo, quum multa sint, quae ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet, illud sanctae synodo propositum fuisse, ut omnia Christianae fidei dogmata uno libro comprehensa subtiliter explicarentur, quod ab iis fieri solet, qui se profitentur universae religionis institutionem et doctrinam tradere. Id enim et infiniti paene operis fuisset, et instituto minus convenire perspicuum est. Sed quoniam parochos sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quae pastoralis muneris maxime propriae sunt, et ad fidelium captum accommodatae: ea tantum in medium afferri voluit, quae hac in re pium pastorum studium, si

in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adiuvari possent. Quae quum ita sint, antequam ad ea singillatim tractanda accedamus, quibus huius doctrinae summa continetur: institutae rei ordo postulat, ut pauca quaedam exponantur, quae pastores considerare, sibi que ante oculos proponere in primis debent, ut sciant, quonam, veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, studia referenda sint, quove pacto id, quod volunt, facilius consequi et efficere possint.

*QUAESTIO X.

Quum pastores animarum hic instituendi suscipiantur, quid illis potissimum, ut rite suo fungantur munere, sit considerandum.*

Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem Christiani hominis scientiam hoc capite comprehendere, vel potius, quemadmodum Salvator noster ait¹⁾: „Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum.“ Quamobrem in eo praecipue ecclesiastici doctoris opera versabitur, ut fideles scire ex animo cupiant Iesum Christum, et hunc crucifixum²⁾; sibi que certo persuadeant, atque intima cordis pietate et religione credant, aliud³⁾ nomen non esse datum hominibus sub coelo, in quo oporteat nos salvos fieri; siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris. At⁴⁾ vero quia in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata eius observemus, proximum est et eum eo, quod diximus, maxime coniunctum, ut simul etiam ostendat, vitam a fidelibus non in otio et desidia degendam esse, verum oportere, ut quemadmodum ipse ambulavit⁵⁾, ita et nos ambulemus, sectemurque⁶⁾ omni studio iustitiam, pietatem, fidem, caritatem, mansuetudinem; dedit enim⁷⁾ semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et munderet sibi populum acceptabilem, sectatorem honorum operum, quae Apostolus pastoribus praecipit, ut loquantur et exhortentur. Quum autem Dominus ac Salvator noster non solum dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrarit, legem et Prophetas ex dilectione pendere, Apostolus deinde confirmarit⁸⁾, caritatem esse finem praecepti ac legis plenitudinem⁹⁾: dubitare nemo potest, hoc tanquam praecipuum munus omni diligentia curandum esse, ut fidelis populus ad immensam Dei

---

1) Joh. 17. 3. 2) 1. Cor. 2. 2. 3) Act. 4. 12. 4) 1. Joh. 2. 3. 5) 1. Io. 2. 6. 6) 2. Timoth. 2. 22. 7) Tit. 2. 14, 15. 8) 1. Timoth. 1. 5. 9) Rom. 13. 10.

erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus ad summum illud et perfectissimum bonum rapiatur, cui adhaerere, solidam et veram felicitatem esse, is plane sentiet, qui illud Prophetæ dicere poterit¹⁾: „Quid enim mihi est in coelo, et a te quid volui super terram?“ Haec nimirum est via illa excellentior, quam idem Apostolus demonstravit²⁾, quum omnem doctrinae et institutionis suae rationem ad caritatem, quae nunquam excidit, dirigeret. Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper caritas Domini nostri commendari debet, ut quisvis perspiciat, omnia perfectae Christianae virtutis opera non aliunde, quam a dilectione, ortum habere, neque ad alium finem, quam ad dilectionem, referenda esse.

*QUAESTIO XI.

Non satis est, pastores ad duos illos fines inter docendum respicere, sed se ad caput cuiusque debent accommodare.*

Quum autem in omni re tradenda plurimum intersit, utrum hoc, an illo modo aliquid doceas, tum vero hoc in Christiani populi institutione, maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium aetas, ingenium, mores, conditio, ut qui docendi munus exercet, omnia³⁾ omnibus efficiatur, ut et omnes Christo lucrifaciat, et se ipsum fidelem⁴⁾ ministrum et dispensatorem probare possit, ac veluti⁵⁾ servus bonus et fidelis dignus sit, qui super multa constituatur a Domino. Neque vero unius tantum generis homines fidei suae commissos esse arbitretur, ut praescripta quadam et certa docendi formula erudire, atque ad veram pietatem instituere aequè omnes fideles possit: sed quum alii, veluti⁶⁾ modo geniti, infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli vero quodam modo confirmata sint aetate: necesse est diligenter considerare⁷⁾, quibus lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinae alimenta praebere, quae spiritum augeant⁸⁾, „donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi.“ Id vero Apostolus in se ipso omnibus observandum indicavit, quum dixit⁹⁾, se Graecis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitorem esse; ut videlicet intel-

---

1) Ps. 72. 25. 2) 1. Cor. 13. 3) 1. Cor. 9. 19, 22. 4) 1. Cor. 4. 1, 2. 5) Matth. 25. 23. 6) 1. Petr. 2. 2. 7) Hebr. 5. 12. 1. Cor. 3. 2. 8) Ephes. 4. 13. 9) Rom. 1. 14.

ligerent qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis ac vitae praeceptis doctrinam ad audientium sensum atque intelligentiam accommodari oportere, ut, quum eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut¹⁾ qui panem petant, et non sit qui frangat eis. Neque vera cuiusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit, auditorem earum rerum praeceptis instrui, quae leviores et humiliores videntur, nec sine molestia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione versatur ac conquiescit. Nam si ipsa aeterni Patris sapientia in terras descendit, ut in carnis nostrae humilitate coelestis vitae praecepta nobis traderet: quem non compellat caritas Christi, ut parvulus²⁾ fiat in medio fratrum suorum, et tanquam nutrix, fovens filios suos, ita cupide proximorum salutem desideret, ut, quod de se ipso Apostolus testatur³⁾, eis velit non solum evangelium Dei, sed etiam animam tradere?

* QUAESTIO XII.

Quum Deus visibilem sui praesentiam nobis subduxerit, pastores eius verbum haurient ex scriptura et traditionibus.*

Omnis autem doctrinae ratio, quae fidelibus tradenda sit, verbo Dei continetur, quod in scripturam traditionesque distributum est; itaque in harum rerum meditatione pastores dies noctesque versabuntur, memores illius divi Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam omnes, quicumque animarum curae praepositi sunt, ad se pertinere existimabunt. Est autem haec admonitio in hunc modum⁴⁾: „Attende lectioni, exhortationi et doctrinae;“ „est“ enim⁵⁾ „omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.“ Sed quoniam quae divinitus tradita fuerunt multa sunt et varia, ut nec ita facile aut animo comprehendi, aut etiam mente comprehensa memoria teneri possint, ut, quum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit et prompta explicatio: sapientissime maiores nostri totam hanc vim et rationem salutaris doctrinae in quatuor haec capita redactam, distribuerunt: Apostolorum

---

1) Thren. 4. 4. 2) 1. Thess. 2. 7. 3) 1. Thess. 2. 8. 4) 1. Tim. 4. 13. 5) 2. Tim. 3. 16, 17.

symbolum, sacramenta, decalogum, dominicam orationem; nam omnia, quae Christianae fidei disciplina tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem et gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum praemia, et malorum poenas pertineant, Symboli doctrina continentur. Quae autem signa sunt et tanquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, haec septem sacramentorum doctrina complectitur. Iam vero quae ad leges referuntur, quorum finis est caritas, decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari ac salutariter peti possit, id dominica precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut, explanatis quatuor his quasi communibus sacrae scripturae locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quae Christiano homini discenda sunt, desiderari possit.

*QUAESTIO XIII.

Qua methodo parochi explicationem evangelii cum catechismi explicatione coniungent.*

Itaque visum est, monere parochos, ut quoties usu venerit, ut aliquem interpretentur evangelii vel quemvis alium divinae scripturae locum, intelligant, eius loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum capitum, quae diximus, quo, tanquam ad eius doctrinae fontem, quod explicandum sit, confugient. Exempli causa, si explanandum sit illud evangelium primae dominicae Adventus: „Erunt signa in sole et luna etc.“ quae ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo symboli articulo: „Venturus est iudicare vivos et mortuos;“ quibus inde assumptis pastor una eademque opera fidelem populum et symbolum evangelicum docebit. Quare in omni docendi et interpretandi munere hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quae referri universam divinae scripturae vim atque doctrinam diximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui et personis et tempori accommodatus videbitur; nos Patrum auctoritatem secuti, qui initiandis Christo Domino, et in eius disciplina instituendis hominibus, a fidei doctrina initium fecerunt, operae pretium duximus, quae ad fidem pertinent, prius explicare.

CATECHISMI

EX DECRETO

CONCILII TRIDENTINI

PARS PRIMA.

CAPUT I.

De fide et Symbolo fidei.

***QUAESTIO I.**

Quid sit fides hoc loco, et quae eius ad salutem necessitas.*

Sed quoniam in divinis literis multiplex est fidei significatio, hic de ea loquimur, cuius vi omnino assentimur iis, quae tradita sunt divinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo iure dubitabit, praesertim quum scriptum sit¹⁾: „Sine fide impossibile est placere Deo.“ Quum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quam ut humanae mentis acie perspicui possit: necesse ei erat, ipsius a Deo cognitionem accipere. Haec vero cognitio nihil aliud est, nisi fides, cuius virtus efficit, ut id ratum habeamus, quod a Deo traditum esse sanctissimae matris ecclesiae auctoritas comprobavit. Nulla enim fidelibus potest accidere dubitatio in iis, quorum Deus auctor est, qui est ipsa veritas²⁾). Ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit et illam, quam humanae historiae scriptoribus adhibemus. Fides autem, quanquam late pateat, et magnitudine ac dignitate differat (est enim sic in sacris literis³⁾: „Modicae fidei, quare dubitasti?“ et, „Magna est fides tua,“ et⁴⁾), „Adauge nobis fidem,“ item⁵⁾), „Fides sine operibus mortua,“ et⁶⁾), „Fides quae per charitatem

---

1) Hebr. 11. 6. 2) Ioh. 14. 6. 3) Matth. 14. 31. 15. 28. 4) Luc. 17. 5.
5) Iacob. 2. 20. 6) Galat. 5. 6.

operatur“): tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis et ratio convenit. Quam vero fructuosa sit, et quantam ex ea utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicetur.

*QUAESTIO II.

Quando et qua de causa duodecim fidei capita ab Apostolis sint tradita.*

Quae igitur primum Christiani homines tenere debent, illa sunt, quae fidei duces doctoresque sancti Apostoli, divino Spiritu afflali, duodecim symboli articulis distinxerunt. Nam quum mandatum¹⁾ a Domino accepissent, ut, pro ipso legatione fungentes, in universum mundum profiscerentur, atque omni creaturae evangelium praedicarent: Christianae fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet id ipsum omnes sentirent ac dicerent²⁾, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent, sed essent perfecti in eodem sensu et in eadem sententia.

*QUAESTIO III.

Symbolum unde sit dictum.*

Hanc autem Christianae fidei et spei professionem a se compositam Apostoli symbolum appellarunt, sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est, sive quia ea veluti nota et tessera quadam uterentur, qua desertores et subintroductos falsos fratres, qui evangelium adulterabant, ab iis, qui vere Christi militiae sacramento se obligarent, facile possent internoscere.

*QUAESTIO IV.

Quae symboli huius necessitas, et quot in partes dividatur.*

Credo in Deum.

Quum multa in Christiana religione fidelibus proponantur, quorum singulatim vel universe certam et firmam fidem habere oportet, tum vero illud primo ac necessario omnibus credendum est, quod veluti veritatis fundamentum ac summa de divinae essentiae unitate et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quae praecipua quadam ratione illis attribuantur, Deus ipse nos docuit, huius mysterii doctrinam breviter in Symbolo Apostolorum comprehensam esse, Parochus docebit.

---

1) Matth. 28. 19. Marc. 16. 15. 2) 1. Cor. 1. 10.

Nam, ut maiores nostri, qui in hoc argumento pie et accurate versati sunt, observaverunt, in tres potissimum partes ita distributum videtur, ut in una divinae naturae prima persona et mirum creationis opus describatur; in altera, secunda persona, et humanae redemptionis mysterium; in tertia, tertia item persona, caput et fons sanctitatis nostrae, variis et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam a Patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur, ita etiam in hac fidei confessione, quicquid distincte et separatum ab alio nobis credendum est, recte et apposite articulum dicimus.

CAPUT II.

De primo Symboli articulo.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae.

*QUAESTIO I.

Explicatur breviter primus articulus.*

His verbis ea sententia subiecta est: certo credo ac sine ulla dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui sua omnipotenti virtute coelum ipsum et terram, et omnia, quae coeli et terrae ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit; neque solum eum corde credo et ore confiteor, verum summo studio ac pietate ad illum, veluti summum et perfectissimum bonum, contendo. Haec igitur sit brevis quaedam primi huius articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis fere verbis latent, ea nunc diligentius parochi perpendenda sunt, ut, quantum Dominus permiserit, ad eius maiestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

*QUAESTIO II.

Credendi verbum quid significet.*

Igitur credendi vox hoc loco putare, existimare, opinari non significat, sed, ut docent sacrae literae, certissimae assensionis vim habet, qua mens Deo, sua mysteria aperienti, firme constanterque assentitur. Quamobrem is credit (quod

ad huius loci explicationem attinet), cui aliquid sine ulla haesitatione certum et persuasum est. Neque vero existimare quisquam debet, fidei notitiam minus certam esse, quod ea non cernantur, quae nobis credenda fides proponit; etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. „Deus“ enim ¹⁾, „qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris,“ ut non sit nobis opertum evangelium, sicut iis, qui pereunt.

* QUAESTIO III.

Quae in symbolo proponuntur non curiose scrutanda, sed simpliciter asserenda sunt.*

Iam vero ex iis, quae dicta sunt, consequitur, eum qui coelesti hac fidei cognitione praeditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim, quum iussit nos credere, non divina iudicia scrutanda, eorumque rationem et causam perquirendam nobis proposuit, sed immutabilem fidem praecepit, quae efficit, ut animus in aeternae veritatis notitia conquiescat. Ac profecto quum Apostolus testetur ²⁾: „Deus verax est, omnis autem homo mendax ³⁾,“ si arrogantis et impudentis hominis est, gravi ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed praeterea urgere, ut, quod dixerit, rationibus aut testibus probetur: cuius temeritatis, atque adeo stultitiae fuerit, Dei voces audientem, coelestis ac salutaris doctrinae rationes requirere? Fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

* QUAESTIO IV.

Non sufficit ad salutem credere, sed etiam fidem profiteri necessarium est.*

Verum illud praeterea doceat parochus, eum, qui dicit, „Credo,“ praeterquam quod intimum mentis suae assensum declarat, qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione prae se ferre, summaque alacritate palam fateri ac praedicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit ⁴⁾: „Credidi, propter quod locutus sum;“ imitari Apostolos, qui ad principes populi responderunt ⁵⁾: „Non possumus, quae vidimus et audivimus, non loqui;“ divi Pauli praeclara illa voce excitari ⁶⁾: „Non erubesco evangelium; virtus enim Dei est

---

1) 2. Cor. 4. 6. 3. 2) Rom. 3. 4 3) Ps. 115. 11. 4) Ps. 115. 10.
5) Act. 4. 20. 6) Rom. 1. 16.

in salutem omni credenti;“ item, quo maxime huius sententiae veritas confirmatur¹⁾: „Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.“

*QUAESTIO V.

Fidei Christianae excellentia.*

I n D e u m.

Hinc Christianae sapientiae dignitatem et praestantiam, ex eaque, quantum divinae bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei praestantissimae maximeque expetendae cognitionem quasi fidei gradibus ascendere.

*QUAESTIO VI.

Quantum differat Christiana de Deo sapientia a philosophica rerum divinarum notitia.*

In hoc enim multum inter se differunt Christiana philosophia et huius saeculi sapientia, quod haec quidem naturalis tantum luminis ductu ab effectibus et ab iis, quae sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores vix tandem invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam, et auctorem agnoscit atque intelligit; contra vero illa humanae mentis aciem ita exacuit, ut in coelum nullo labore penetrare possit, atque divino splendore collustrata, primum quidem aeternum ipsum luminis fontem, deinde, quae infra ipsum posita sunt, intueri, ut nos vocatos esse de tenebris „in²⁾ admirabile lumen,“ quod est apud Apostolorum principem, cum summa animi iucunditate experiamur, et „credentes³⁾ exsulemus laetitia inenarrabili.“ Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cuius maiestatem, ex Ieremiae⁴⁾ sententia, „incomprehensibilem“ esse dicimus. „Lucem enim, ut ait Apostolus⁵⁾, „inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest;“ quum enim ad Moysen loqueretur⁶⁾:“ „Non videbit me, „inquit, homo et vivet.“ Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est, eam omnino a sensibus abstractam esse, cuius rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus. Sed quamvis haec ita sint, „non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus⁷⁾, semet ipsum sine testimonio, benefaciens, de coelo dans pluvias et tempora fructifera, im-

1) Rom. 10. 10. 2) 1. Petr. 2. 9. 3) 1. Petr. 1. 8. 4) Ier. 32. 19.
5) Tim. 6. 16. 6) Exod. 33. 20. 7) Act. 14. 16.

plens cibo et laetitia corda hominum.“ Quae causa fuit philosophis, nihil abiectum de Deo sentiendi, et quicquid corporeum, quicquid concretum et admistum est, ab eo longissime removendi; cui etiam honorum omnium perfectam vim et copiam tribuerunt, ut ab eo, tanquam a perpetuo quodam et inexhausto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, iustum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur; cuius immensam et infinitam virtutem, omnem complementem locum, et per omnia pertinentem, esse dixerunt. Hoc ex divinis literis longe melius constat et illustrius, ut illo loco ¹⁾: „Spiritus est Deus;“ item ²⁾: „Estote vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est;“ tum ³⁾: „Omnia nuda et aperta sunt oculis eius;“ et illud ⁴⁾: „O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei;“ deinde ⁵⁾: „Deus verax est;“ et ⁶⁾: „Ego sum via et veritas et vita;“ praeterea ⁷⁾: „Iustitia plena est dextera tua;“ denique ⁸⁾: „Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione;“ postremo ⁹⁾: „Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?“ et: „Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris etc.;“ et ¹⁰⁾: „Numquid non coelum et terram ego impleo, dicit Dominus?“ Magna et praeclara haec sunt, quae de Dei natura sacrorum librorum auctoritate consentanea et consequentia ex rerum effectarum investigatione philosophi cognoverunt; quamquam in eo etiam coelestis doctrinae necessitatem cognoscimus, si animadvertamus, fidem non solum hoc praestare, quemadmodum supra dictum est, ut quae viri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque et imperitis hominibus statim pateant atque in promptu sint; verum ut rerum notitia, quae fidei disciplina comparatur, multo certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humanae scientiae rationibus comprehensas, animus intelliceret. Sed quanto praestantior divini numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturae contemplatio, sed proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit?

---

1) Io. 4. 24. 2) Matth. 5. 48. 3) Hebr. 4. 13. 4) Rom. 11. 33. 5) Rom. 3. 4. 6) Io. 14. 6. 7) Ps. 47. 11. 8) Ps. 144. 16. 9) Ps. 138. 7, 8, 9. 10) Jerem. 23. 24.

Haec autem symboli articulis continetur, qui nobis divinae essentiae unitatem et trium personarum distinctionem, tum vero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, a quo coelestis aeternaeque beatitudinis possessio expectanda sit; si quidem a divo Paulo didicimus, Deum¹⁾ inquiringibus se remuneratorem esse. Haec quanta sint, et an eius generis sint bona, ad quae humana cognitio adspirare potuerit, multo ante eundem Apostolum²⁾ Isaias Propheta his verbis ostendit³⁾: „A saeculo non audierunt, neque auribus perceperunt; oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te.“

*QUAESTIO VII.

Unum Deum esse, non plures Deos, confitendum est.*

Sed ex iis, quae diximus, unum etiam Deum esse, non plures deos, confitendum est. Nam quum Deo summam bonitatem et perfectionem tribuamus, fieri non potest, ut id, quod summum atque absolutissimum est, inveniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est; quare nec Dei natura illi convenit. Hoc autem multis sacrarum literarum locis comprobatur, scriptum est enim⁴⁾: „Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est;“ praeterea est Domini iussum⁵⁾: „Non habebis Deos alienos coram me;“ deinde per Prophetam saepe admonet⁶⁾: „Ego primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus.“ Apostolus etiam palam testatur⁷⁾: Unus Dominus, una fides, unum baptisma.“

*QUAESTIO VIII.

Creatis naturis Dei nomen interdum tribuitur, sed improprie.*

Neque vero nos moveat, quod interdum sacrae literae Dei nomen creatis etiam naturis imponunt. Nam quod prophetas et iudices Deos appellarunt, non gentium more factum est, quae sibi plures Deos stulte et impie finxerunt; sed quadam loquendi consuetudine significare voluerunt excellentem aliquam virtutem vel functionem, quae Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentia unum, quemadmodum ad confirmandam veritatem in symbolo Nicaeni concilii dictum est, Christiana fides credit et profitetur; sed altius etiam ascendens ita unum intelligit, ut unitatem in Tri-

1) Hebr. 11. 6. 2) 1. Cor. 2. 9. 3) Isa. 64. 4. 4) Deut. 6. 4. 5) Exod. 20. 3. 6) Isa. 44. 6. 7) Eph. 4. 5.

nitatem, et Trinitatem in unitate veneretur, de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est.

* QUAESTIO IX.

Deus generali ratione omnium hominum, peculiari autem Christianorum Pater dicitur.*

Sequitur enim in symbolo: „Patrem;“ sed quoniam Patris vox non una ratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit, quae sit magis propria huius loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, aeternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortae essent, et cuius providentia omnia gubernarentur, suumque ordinem et statum conservarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum eum, a quo familia propagata est, cuiusque consilio et imperio regitur, patrem vocabant: ita hac ratione factum est, ut Deum, quem omnium rerum opificem et rectorem agnoscebant, Patrem appellari voluerint; eodem nomine sacrae etiam literae usae sunt, quum de Deo loquentes universorum creationem, potestatem, admirabilemque providentiam ei tribuendam indicarent; legimus enim ¹⁾: „Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?“ et alibi ²⁾: „Numquid non Pater unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos?“ At vero multo frequentius et peculiari quodam nomine, praesertim in novi Testamenti libris, Deus Pater Christianorum dicitur, qui non acceperunt „spiritum ³⁾ servitutis in timore, sed acceperunt Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant: Abba, Pater;“ eam enim „caritatem ⁴⁾ dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus; quodsi filii ⁵⁾, et heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, qui est primogenitus ⁶⁾ in multis fratribus; nec ⁷⁾ confunditur vocare nos fratres.“ Sive igitur communem creationis et providentiae, sive praecipuam spiritualis adoptionis causam spectes, merito fideles Deum Patrem se credere profitentur.

* QUAESTIO X.

Ex hac voce Patris quae colligenda mysteria, et de distinctione personarum in divinis.*

Verum praeter eas notiones, quas explicavimus, Patris nomine audito ad altiora mysteria mentem erigendam esse pa-

---

1) Deut. 32. 6. 2) Mal. 2. 10. 3) Rom. 8. 15. 4) 1. Io. 3. 1. 5) Rom. 8. 17. 6) Rom. 8. 29. 7) Hebr. 2. 11.

rochus docebit. Quod enim in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus, magis reconditum et abstrusum est, quodque humana ratio et intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id Patris vocabulo divina oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen, in una divinitatis essentia non unam tantum personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una divinitate personae: Patris, qui a nullo genitus est; Filii, qui ante omnia saecula a Patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab aeterno ex Patre et Filio procedit. Atqui Pater est in una divinitatis substantia prima persona, qui cum unigenito Filio suo et Spiritu sancto unus est Deus, unus est Dominus; non in unius singularitate personae, sed in unius Trinitate substantiae. Iam vero hae tres personae, quum in iis quicquam dissimile aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctae intelliguntur. Pater siquidem ingenus est; Filius a Patre genitus; Spiritus sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eandem essentiam, eandem substantiam confitemur, ut in confessione verae sempiternaeque Deitatis, et in personis proprietatem, et in essentia unitatem, et in Trinitate aequalitatem pie et sancte colendam credamus. Nam quod Patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius aut posterius, maius aut minus cogitemus; absit enim haec a fidelium mentibus impietas, quum eandem aeternitatem, eandem gloriae maiestatem in tribus personis Christiana religio praedicet. Sed Patrem propterea, quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, vere et sine ulla dubitatione affirmamus; quae quidem uti Patris proprietate distincta est, ita in unam illam praecipue hoc convenit, quod Filium ab aeterno genuerit; semper enim Deum simul et Patrem fuisse nobis significatur, quum Dei et Patris nomina coniuncta in hac confessione pronunciamus. Verum quoniam in nullius rei, quam huius omnium altissimae ac difficillimae notitia atque explicatione, aut periculosius versari, aut gravius errare possumus: doceat parochus, religiose retinenda esse essentiae et personae propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur, et sciant fideles unitatem esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed haec subtilius exquirere nihil oportet, quum meminerimus illius vocis¹⁾: „Qui scruta-

1) Prov. 25. 27

tor est maiestatis, opprimetur a gloria.“ Satis enim videri debet, quod fide certum et exploratum habeamus, nos a Deo, cuius oraculis non assentiri extremae stultitiae atque miseriae est, ita edoctos esse: „Docete,“ inquit¹⁾, „omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Rursus²⁾: „Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.“ Oret tamen assidue ac precetur Deum et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, disponitque³⁾ omnia suaviter, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri⁴⁾, qui Trinitatis mysterium humanae menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio haec credit, ut, aliquando in aeterna tabernacula receptus, dignus sit, qui videat, quae tanta sit Dei Patris foecunditas, ut se ipsum intuens atque intelligens, parem et aequalem sibi Filium gignat, quoque modo duorum idem plane et par caritatis amor, qui Spiritus sanctus est, a Patre et Filio procedens, genitorem et genitum aeterno atque indissolubili vinculo inter se connectat; atque ita divinae Trinitatis una sit essentia et trium personarum perfecta distinctio.

*QUAESTIO XI.

O m n i p o t e n t e m.

Nomine omnipotentis quid hic intelligamus.*

Solent sacrae literae multis nominibus Dei summam vim et immensam maiestatem explicare, ut ostendant, quanta religione et pietate illius sanctissimum numen colendum sit; sed in primis doceat parochus, illi omnipotentem vim frequentissime tribui. Ipse enim de se dicit⁵⁾: „Ego Dominus omnipotens;“ et rursus Iacob, quum filios ad Ioseph mitteret, ita illis precatus est⁶⁾: „Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem;“ deinde vero in Apocalypsi scriptum est⁷⁾: „Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens,“ et alibi⁸⁾: „Dies magnus Dei omnipotentis“ appellatur. Nonnunquam etiam pluribus verbis illud idem significari solet. Atque huc pertinet, quod dicitur⁹⁾: „Non erit impossibile apud Deum omne verbum.“ „Numquid¹⁰⁾ manus Domini invalida est?“ item¹¹⁾: „Subest tibi, quum volueris, posse,“ et alia generis eiusdem. Ex quibus variis dicen-

1) Matth. 28. 19. 2) 1. Ioann. 5. 7. 3) Sapient. 8. 1. 4) Ioh. 1. 12.
5) Gen. 17. 1. 6) Gen. 43. 14. 7) Apoc. 1. 8. 8) Apoc. 16. 14.
9) Luc. 1. 37. 10) Num. 11. 23. 11) Sap. 12. 18.

di formis id percipitur, quod uno omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est. Intelligimus autem hoc nomine, nihil esse, nihil animo et cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat. Etenim non solum haec, quae tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet, nimirum ut omnia ad nihilum recidant, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant; verum etiam multa maiora in illius potestate sita sunt, quae humanae menti et intelligentiae suspicari non licet.

*QUAESTIO XII.

Quum Deus sit omnipotens, peccare tamen vel falli non potest.*

Neque vero, quum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. Haec enim in eam naturam cadunt, cuius imperfecta actio est; Deus vero, cuius perfectissima semper est actio, ideo haec non posse dicitur, quia posse ea infirmitatis est, non summae et infinitae omnium rerum potestatis, quam ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen longe omnia abesse cogitemus, quae perfectae eius essentiae maxime coniuncta et convenientia non sunt.

*QUAESTIO XIII.

Cur aliis nominibus, quae de Deo dicuntur, praetermissis, solius omnipotentiae in symbolo fiat mentio, quaeque eius fidei sit utilitas.*

Recte autem sapienterque factum parochus ostendat, ut, praetermissis aliis nominibus, quae de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in symbolo proponeretur. Nam quum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiam fateamur necesse est, eum omnium rerum scientiam habere, omnia item eius ditioni et imperio subiecta esse. Quum vero omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens omnino est, ut cetera etiam explorata de illo habeamus; quae si desint, quo modo omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Praeterea nulla res tam ad fidem et spem nostram confirmandam valet, quam si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri a Deo posse. Quicquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum et admirabile sit, rerumque ordinem ac modum superet, illi tamen facile humana ratio, postquam Dei omnipotentis notitiam perceperit, sine ulla haesitatione assentitur; quin potius quo maiora sint, quae divina oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid ex-

spectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur, sed erigit sese atque confirmat, saepe illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit. Quare hac fide praecipue munitos nos esse oportet, vel quum admiranda aliqua opera ad proximorum usum et utilitatem edere cogimur, vel quum a Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, quum Apostolis incredulitatem obiiciens diceret¹⁾: „Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.“ De altero autem sanctus Iacobus ita testatus est²⁾: „Postulet in fide nihil haesitans; qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur. Non ergo aestimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino.“ Multa praeterea haec fides commoda atque utilitates nobis praebet, in primis vero ad omnem animi modestiam et humilitatem nos instituit; sic enim inquit Princeps Apostolorum³⁾: „Humiliamini sub potenti manu Dei.“ Monet etiam non esse trepidandum, ubi non sit timor, sed unum Deum timendum esse, in cuius potestate nos ipsi nostraque omnia posita sint; inquit enim Salvator noster⁴⁾: „Ostendam vobis, quem timeatis. Timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.“ Utimur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda et celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin saepius exclamet⁵⁾: „Fecit mihi magna, qui potens est.“

* QUAESTIO XIV.

Omnipotentiae vox non ita Patri hic tribuitur, ut de Filio vel Spiritu sancto etiam non dicatur.*

Sed quod Patrem omnipotentem in hoc articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur, ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam et Spiritui sancto commune non sit. Nam quemadmodum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, neque tamen tres Deos, sed unum Deum esse dicimus: ita aequè Patrem, ac Filium et Spiritum sanctum omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentem esse confitemur. At vero praecipua quadam ratione Patrem, qui omnis originis fons est, hoc

---

1) Matth. 17. 19. 2) Iacob. 1. 6, 7. 3) 1. Petr. 5. 6. 4) Luc. 12. 5. 5) Luc. 1. 40.

nomine vocamus, uti etiam Filio, qui aeternum Patris Verbum est, sapientiam, et Spiritui sancto, qui utriusque amor est, bonitatem tribuimus; quamvis haec et alia huiusmodi nomina communiter in tribus personis ex catholicae fidei regula dicantur.

*QUAESTIO XV.

Creatorem coeli et terrae:

Quo pacto quaque de causa Deus coelum et terram creaverit. *

Quam necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionem paulo ante fidelibus tradi, ex iis, quae nunc de universorum creatione explicanda erunt, perspicui potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non ex materia aliqua mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit, idque nulla vi aut necessitate coactus, sed sua sponte et voluntate instituit. Neque vero ulla alia fuit causa, quae illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quae ab ipso effectae essent, bonitatem suam impertiretur. Nam Dei natura, ipsa per se beatissima, nullius rei indigens est, ut inquit David¹⁾: „Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.“ Quemadmodum autem sua bonitate ad ductus quaecunque²⁾ voluit fecit: ita non exemplum aliquod aut formam, quae extra se posita esset, quum universa conderet, seculus est; verum, quia rerum omnium exemplar divina intelligentia continetur, id summus artifex in se ipso intuens ac veluti imitatus, summa sapientia et infinita virtute, quae ipsius propria est, rerum universitatem initio procreavit. „Ipse“ enim³⁾ „dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.“

*QUAESTIO XVI.

Quid per coelum et terram hoc loco intelligendum sit.

Verum coeli et terrae nomine quicquid coelum et terra complectitur intelligendum est. Nam praeter coelos, quos „opera digitorum“ eius Propheta appellavit⁴⁾, solis etiam splendorem lunaeque et ceterorum siderum ornatum addidit, atque⁵⁾, ut „essent in signa et tempora et dies et annos,“ ita coelorum orbis certo et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetua eorum conversione mobilius, nihil mobilitate illa certius videri possit.

1) Ps. 15. 2. 2) Ps. 113. 3. 3) Ps. 148. 5. 4) Ps. 8. 4. 5) Gen. 1. 14.

***QUAESTIO XVII.**

De creatione coelorum spiritualium, id est angelorum.*

Praeterea spirituales naturam innumerabilesque angelos, qui Deo ministrarent atque assisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiae suae et potestatis munere auxit atque ornavit. Nam quum illud sit in divinis literis, diabolus „in veritate¹⁾ non stetisse:“ perspicuum est, cum reliquosque desertores angelos ab ortu sui initio gratia praeditos fuisse. De quo ita est apud sanctum Augustinum²⁾: „Cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhaerent, angelos creavit, simul in eis et condens naturam et largiens gratiam. Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos angelos fuisse credendum est.“ Quod autem ad scientiam attinet, exstat illud sacrarum literarum testimonium³⁾: „Tu Domine, mi Rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram.“ Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis⁴⁾: „Potentes virtute, facientes verbum illius.“ Atque ob eam rem saepe in sacris literis virtutes et exercitus Domini appellantur⁵⁾. Sed quamvis omnes ii coelestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui a Deo parente et creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati atque in obscurissimum terrae carcerem inclusi, aeternas superbiae suae poenas luunt, de quibus Princeps Apostolorum scribit in hunc modum⁶⁾: „Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reservari.“

***QUAESTIO XVIII.**

De terrae creatione.*

At vero, terram etiam super stabilitatem suam fundatam⁷⁾, Deus verbo suo iussit in media mundi parte consistere, effecitque, ut ascenderent montes, et descenderent campi in locum, quem fundavit eis; ac ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Deinde non solum arboribus omnique herbarum et florum varietate convestivit atque ornavit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas et aëra, ita etiam terras complevit.

---

1) Ioh. 8. 44. 2) De civitate Dei 12. 9. 3) 2. Regg. 14. 20. 4) Ps. 102. 20. 5) Ps. 23. 10. 45. 8. 58. 6. Ies. 6. 3. 6) 2. Petr. 2. 4. 7) Ps. 103. 5. 8.

*QUAESTIO XIX.

De creatione hominis.*

Postremo ex limo terrae hominem sic corpore affectum et constitutum effinxit, ut non quidem naturae ipsius vi, sed divino beneficio immortalis esset et impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, eum ad imaginem et similitudinem suam formavit, liberumque ei arbitrium tribuit; omnes praeterea motus animi atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tum originalis iustitiae admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus praeesse voluit; quae quidem facile erit parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesis historia cognoscere.

*QUAESTIO XX.

Coeli et terrae nomine visibilia omnia et invisibilia comprehenduntur.*

Haec igitur de universorum creatione, coeli et terrae verbis intelligenda sunt, quae omnia breviter quidem Propheta complexus est illis verbis¹⁾: „Tui sunt coeli, et tua est terra; orbem terrae et plenitudinem eius tu fundasti.“ Sed multo etiam brevius Patres Nicaeni concilii, additis in Symbolo duobus illis verbis, „visibilium et invisibilium“ significaverunt. Quaecunque enim rerum universitate comprehenduntur, atque a Deo creata esse confitemur, ea vel sub sensum cadunt, et visibilia dicuntur, vel mente et intelligentia percipi a nobis possunt, quae invisibilium nomine significantur.

*QUAESTIO XXI.

Res Dei virtute conditae citra ipsius gubernationem et providentiam subsistere non possunt.*

Nec vero ita Deum creatorem atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto absolutoque opere ea, quae ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita eius virtute constare potuisse. Nam quemadmodum omnia ut essent, creatoris summa potestate, sapientia et bonitate effectum est, ita etiam, nisi conditis rebus perpetua eius providentia adesset, atque eadem vi, qua ab initio constitutae sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, quum inquit²⁾: „Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses; aut quod a te vocatum non esset conservaretur?“

1) Ps. 88. 12.

2) Sap. 11. 26

* **QUAESTIO XXII.**

Deus sua gubernatione secundarum causarum vim non everlit.*

Non solum autem Deus universa, quae sunt, providentia sua tuetur atque administrat: verum etiam, quae moventur et agunt aliquid, intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut, quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, praeveniat tamen, quum eius occultissima vis ad singula pertineat, et, quemadmodum Sapiens testatur ¹⁾: „Attingat a fine usque ad linem fortiter, et disponat omnia suaviter.“ Quare ab Apostolo dictum est, quum apud Athenienses annuntiaret Deum, quem ignorantes colebant ²⁾: „Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.“

* **QUAESTIO XXIII.**

Rerum creatio soli Patri tribuenda non est.*

Atque haec de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctae et individuae Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco ex Apostolorum doctrina Patrem creatorem coeli et terrae confitemur; in Scripturis sacris legimus de Filio ³⁾: „Omnia per ipsum facta sunt,“ et de Spiritu sancto ⁴⁾: „Spiritus Dei ferebatur super aquas;“ et alibi ⁵⁾: „Verbo Domini coeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum.

C A P U T III.**De secundo Articulo.**

Et in Iesum Christum, Filium eius unicum, Dominum nostrum.

* **QUAESTIO I.**

De secundo articulo et de professionis eius utilitate.*

Mirificam et uberrimam esse utilitatem, quae ex huius articuli fide et confessione confluit ad humanum genus, et illud sancti Iohannis testimonium ostendit ⁶⁾: „Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet,

1) Sap. 8. 1. 2) Act. 17. 27, 28. 3) Ioh. 1. 3. 4) Gen. 1. 2. 5) Ps. 32. 6. 6) 1. Ioh. 4. 15.

et ipse in Deo, „et beatitudinis praeconium declarat, quod a Christo Domino tributum est Principi Apostolorum¹⁾: „Beatus es, Simon Bar-Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est.“ Hoc enim fundamentum firmissimum est nostrae salutis ac redemptionis.

*QUAESTIO II.

Unde magnitudo beneficii hoc articulo propositi potissimum cognoscatur.*

Sed quoniam admirabilis huius utilitatis fructus maxime ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat: incumbat in hanc curam parochus, ut fideles communium miseriarum et aerumnarum causam cognoscant. Quum enim a Dei obedientia descivisset Adam, interdictumque violasset illud²⁾: „Ex omni ligno paradisi comedere, de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas, in quocunque die enim comederis ex eo, morte morieris;“ in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, et reliqua subiret mala, quae sancta Tridentina synodus uberius explicavit. Propterea vero peccatum et peccati poenam in uno Adam non constituisse commemorabunt, sed ex eo tanquam ex semine et causa ad omnem posteritatem iure permanasse.

*QUAESTIO III.

Nullus praeter Christum genus humanum potuit restaurare.*

Quum igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, sublevari inde, et in pristinum locum restituere nullo modo poterat hominum aut angelorum viribus. Quare reliquum erat illud ruinae et malorum subsidium, ut Dei Filii infinita virtus, assumpta carnis nostrae imbecillitate, infinitam tolleretur peccati vim, et nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

*QUAESTIO IV.

Citra redemptionis fidem, nullus unquam salvari potuit, et propterea Christus a mundi initio saepe praenunciatus est.*

Huius autem redemptionis fides et confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio praemonstravit; nam in illa damnatione humani generis, quae statim peccatum consecuta est, ostensa etiam fuit spes redemptionis illis verbis, quibus proprium diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denun-

1) Matth. 16. 17.   2) Gen. 2. 16. 17.

ciavit¹⁾: „Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidia-beris calcaneo eius;“ et deinceps eandem promissionem saepe confirmavit, maioremque sui consilii significationem iis prae-sertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benevolen-tiam praestare; inter ceteros vero, quum Patriarchae Abrahae saepenumero hoc mysterium significasset, tum eo tempore apertius declaravit, quum ille Dei iussis obediens, filium suum unicum Isaac immolare voluit; inquit enim²⁾: „Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et velut arenam, quae est in litore maris; possidebit semen tuum portas inimi-corum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae.“ Ex quibus verbis facile col-ligi poterat, ex progenie Abrahae futurum, qui omnibus ab immanissima satanae tyrannide liberatis salutem afferret. Illum autem Dei Filium, natum ex semine Abrahae secundum car-nem, fore necesse erat. Non ita multo post Dominus, ut eiusdem promissionis memoria conservaretur, idem foedus cum Iacob Abrahae nepote sancivit; nam quum ille in somnis vi-dit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens coelos, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, ut testatur scriptura: audivit etiam Dominum innixum scalae, dicentem sibi³⁾: „Ego sum Dominus Deus Abraham pa-tris tui, et Deus Isaac; terram, in qua dormis, tibi dabo, et semini tuo; eritque semen tuum quasi pulvis terrae. Dilata-beris ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meri-diem, et benedicentur in te et in semine tuo cunctae tribus terrae.“ Neque postea destitit Deus eadem sui promissi me-moria renovanda et generi Abraham et multis praeterea ho-minibus Salvatoris expectationem commovere; si quidem Iu-daeorum republica et religione constituta notior populo suo fieri coepit. Nam et mutae res significarunt, et homines prae-dixerunt, quae et quanta nobis bona Salvator ille et Redem-ptor noster Christus Iesus allaturus esset. Ac Prophetae qui-dem, quorum mens coelesti lumine illustrata fuit, Filii Dei ortum, admirabilia opera, quae homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque eius mysteria, haec omnia, quasi tum adessent, palam docen-tes, populo praenunciarunt ita, ut, si futuri et praeteriti tem-

---

1) Gen. 3. 15.   2) Gen. 22. 16, 17.   3) Gen. 28. 12. seqq.

poris tollatur diversitas, nihil iam inter Prophetarum praedicta et Apostolorum praedicationem, nihil inter veterum Patriarcharum fidem et nostram interesse videamus. Sed iam de singulis articuli partibus dicendum videtur.

*QUAESTIO V.

De Iesu nomine, et quod Christo proprie conveniat.*

Iesus proprium est nomen eius, qui Deus et homo est, quod Salvatorem significat; non quidem fortuito aut hominum iudicio et voluntate, sed Dei consilio et praecepto illi impositum. Angelus enim Mariae matri ita annuntiavit¹⁾: „Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.“ Ac deinde Ioseph Virginis sponso non solum, ut eo nomine puerum appellaret, praecepit, sed etiam, cur ita nominandus esset, declaravit; inquit enim²⁾: „Ioseph, fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est; pariet autem filium, et vocabis nomen eius Iesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.“

*QUAESTIO VI.

Non est eadem ratio, cur aliis quibusdam hominibus idem nomen sit tributum.*

Ac multi quidem hoc nomine fuerunt in divinis literis; nam idem nomen Nave Filio fuit, qui Moysi successit, et populum a Moyse ex Aegypto liberatum in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit. Eodem etiam nomine Iosedech sacerdotis filius appellatus est. Sed quanto verius Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus, qui non uni alicui populo, sed universis omnium aetatum hominibus, non quidem fame, aut Aegyptiaco vel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, et durissimis peccati et diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem et salutem dederit, qui eis coelestis regni ius et haereditatem acquisiverit, qui eos Deo Patri reconciliaverit? In illis Christum Dominum adumbratum videmus, a quo iis beneficiis, quae diximus, cumulatum est genus humanum. Quae praeterea nomina praedicta sunt Dei Filio divinitus imponenda, ad unum hoc Iesus nomen referuntur; quum enim cetera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum universae salutis humanae vim rationemque complexum est.

1) Luc. 1. 31. 2) Matth. 1. 20, 21.

***QUAESTIO VII.**

Quid sibi velit Christi nomen, et quot rationibus Iesu nostro conveniat.*

Iesus nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, et honoris et officii nomen est, nec unius rei proprium, sed commune multorum; nam veteres illi patres nostri Christos appellabant sacerdotes et reges, quos Deus propter muneris dignitatem ungi praeceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est, ad eosque pertinet maxime legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei maiestatem referre in terris videtur, ideo, qui vel ad regium, vel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, unguento ungebantur. Prophetas etiam ungendi mos fuit, qui Dei immortalis interpretes et internuncii coelestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores salutaribus praeceptis et futurorum praedictione hortati sunt. At vero, quum Iesus Christus Salvator noster in mundum venit, trium personarum partes et officia suscepit, Prophetae, Sacerdotis ac Regis, atque ob eas causas Christus dictus est, et unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicuius mortalis opera, sed coelestis Patris virtute, non terreno unguento, sed spirituali oleo; quippe quum in sanctissimam eius animam Spiritus sancti plenitudo gratiaeque, et omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit. Atque id praeclare Propheta ostendit, quum redemptorem ipsum afflatus diceret¹⁾: „Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis.“ Idem etiam ac multo apertius Isaias iis verbis demonstravit²⁾: „Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me.“ Itaque Iesus Christus summus Propheta et magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, et a cuius doctrina orbis terrarum Patris coelestis cognitionem accepit; quod ei nomen praeclarius ac praestantius convenit, quod omnes, quicumque Prophetae nomine dignati sunt, eius discipuli fuerunt, atque ob illam praecipue causam missi, ut Prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, praenunciarent. Christus item Sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in ve-

1) Ps. 44. 8. 2) Is. 61. 1.

teri lege Leviticae tribus sacerdotes extiterunt: verum ex illo, de quo David Propheta cecinit ¹⁾: „Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.“ Cuius rei argumentum Apostolus ²⁾ ad Hebraeos scribens accurate persecutus est. Sed Christum, non solum ut Deus, verum ut homo ac nostrae naturae particeps est, Regem etiam agnoscimus; de quo Angelus testatus est ³⁾: „Regnabit in Domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.“ Quod quidem Christi regnum spirituale est atque aeternum, in terrisque inchoatur, in coelo perficitur. Ac regis quidem officia admirabili providentia suae praestat ecclesiae. Ipse eam regit; ipse ab hostium impetu atque insidiis tuetur; ipse ei leges praescribit; ipse non solum sanctitatem, iustitiam largitur, verum etiam ad perseverandum facultatem et vires praebet. Quamquam autem huius regni finibus tam boni quam mali contineantur, atque adeo omnes homines iure ad illud pertineant: ii tamen prae ceteris summam Regis nostri bonitatem et beneficentiam experiuntur, qui ex eius praeceptis integram atque innocentem vitam degunt. Neque vero hoc illi regnum hereditario aut humano iure obtigit, tametsi genus a clarissimis regibus duceret: sed Rex fuit propterea, quod Deus in illum hominem contulit quicquid potestatis, amplitudinis, dignitatis hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod iam fieri coeptum est, plene perfecteque in die iudicii subiicientur.

*QUAESTIO VIII. et IX.

Filium eius unicum.

Quo pacto Iesum Christum, Filium Dei unicum, nos credere et confiteri conveniat. *

His verbis altiora mysteria de Iesu credenda et contemplanda fidelibus proponuntur; nimirum Filium Dei esse, et verum Deum, sicuti Pater est, qui eum ab aeterno genuit. Praeterea illum divinae Trinitatis secundam personam, aliis duabus omnino aequalem, confitemur; nihil enim impar et dissimile in divinis personis aut esse aut fingi animo debet, quum unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus; quod quum multis pateat divinae Scripturae oraculis, tum praeclarissime illud ostendit sancti Ioannis testimonium ⁴⁾: „In

1) Ps. 109. 4.   2) Hebr. 5. 6.   3) Luc. 1. 32, 33.   4) Ioh. 1. 1.

principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.“ Sed quum Iesum Filium Dei esse audimus, nihil terrenum aut mortale de eius ortu cogitandum est; verum ortum illum, quo ab omni aeternitate Pater Filium genuit, quem ratione percipere atque perfecte intelligere nullo modo possumus, constanter credere, et summa animi pietate colere debemus; ac veluti mysterii admiratione obstupefacti, illud cum Propheta dicere¹⁾: „Generationem eius quis enarrabit.“ Hoc igitur credendum est, Filium eiusdem esse naturae, eiusdem potestatis et sapientiae cum Patre, ut in symbolo Nicaeno explicatius consitemur; inquit enim: „Et in Iesum Christum Filium eius unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.“ Ex omnibus autem, quae ad indicandum modum rationemque aeternae generationis similitudines afferuntur, illa propius ad rem videtur accedere, quae ab animi nostri cogitatione sumitur; quamobrem sanctus Iohannes Filium eius Verbum appellat. Ut enim mens nostra se ipsam quodam modo intelligens sui effingit imaginem, quam „verbum“ theologi dixerunt: ita Deus, quantum tamen divinis humana conferri possunt, se ipsum intelligens, Verbum aeternum generat; etsi praestat contemplari, quod fides proponit, et sincera mente Iesum Christum verum Deum et verum hominem credere et confiteri, genitum quidem ut Deum, ante omnium saeculorum aetates ex Patre, ut hominem vero natum in tempore ex matre Maria Virgine. Et quanquam duplicem eius nativitatem agnoscamus, unum tamen Filium esse credimus. Una enim persona est, in quam divina et humana natura convenit.

*QUAESTIO X.

Quomodo Christus fratres habere, vel non habere censendus sit.*

Et quod ad divinam generationem attinet. nullos aut fratres aut coheredes habet, quum ipse Patris unicus filius, nos²⁾ vero homines figmentum et opus manuum eius simus. At si humanum ortum consideremus, multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut³⁾ una cum eo paternae hereditatis gloriam adipiscantur. Il sunt, qui fide Christum Dominum receperunt, et fidem, quam nomine profi-

1) Isa. 53. 8. 2) Isa. 64. 8. 3) Hebr. 2. 12.

tentur, re ipsa et caritatis officiis praestant; quare „primogenitus¹⁾ in multis fratribus“ ab Apostolo vocatur.

*QUAESTIO XI.

Dominum nostrum

Christus secundum utramque naturam Dominus noster dicitur.*

Multa sunt, quae de Salvatore nostro in sacris literis dicuntur, quorum alia ut Deus est, alia ut homo, ipsi convenire perspicuum est, quoniam a diversis naturis diversas earum proprietates accepit. Igitur vere dicimus Christum esse omnipotentem, aeternum, immensum, quod a divina habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse, quae naturae hominum convenire nemo dubitat. Verum praeter haec quaedam alia utrique naturae congruunt, ut hoc loco, quum Dominum nostrum dicimus. Igitur si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster praedicandus est. Nam quemadmodum ipse aeternus Deus est, uti Pater; ita etiam omnium rerum aequae Dominus est ac Pater; et quemadmodum ipse et Pater non est alius atque alius Deus, sed idem plane Deus: ita etiam ipse et Pater non est alius atque alius Dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse Redemptor noster fuit atque a peccatis nos liberavit, iure hanc potestatem accepit, ut vere Dominus noster esset ac diceretur. Ita enim Apostolus docet²⁾: „Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.“ Atque ipse de se post resurrectionem³⁾: „Data est,“ inquit, „mihi omnis potestas in coelo et in terra.“ Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duae naturae, divina et humana, coniunctae sint; hac enim admirabili coniunctione meruit, ut quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus constitueretur, communiter quidem omnium rerum, quae conditae sunt, praecipue autem fidelium, qui illi parent, atque summo animi studio inserviunt.

1) Rom. 8. 29   2) Philipp. 2. 8 — 11.   3) Matth. 28. 18.

***QUAESTIO XII.**

Christiani se totos Iesu Christo, principe tenebrarum conculeato, tradere debent.*

Quod igitur reliquum est, parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat, acquissimum esse, praeter ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen invenimus Christianique vocamur, et quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maxime, quod eius munere haec omnia fide intelligimus, aequum esse, inquam, nos ipsos, non secus ac mancipia, Redemptori nostro et Domino in perpetuum addicere et consecrare. Et quidem quum baptismo initiaremur, ante ecclesiae fores id professi sumus; declaravimus enim, nos satanae et mundo renunciare, et Iesu Christo totos nos tradere. Quodsi, ut Christianae militiae adscriberemur, tum sancta et solenni professione nos ipsos Domino nostro devovimus: quo supplicio digni erimus, si, postquam ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem et leges cognovimus; postquam sacramentorum gratiam percepinus, ex mundi et diaboli praeceptis ac legibus vixerimus, perinde ac si, quum baptismo abluti sumus, mundo et diabolo, non Christo Domino ac Redemptori nomen dedissemus? sed cuius animum amoris facibus non incendat tanti Domini tam benigna et propensa in nos voluntas, qui tametsi non in potestate sua et dominatu, veluti servos sanguine suo redemptos habeat, ea tamen caritate complectitur, „ut non servos vocet, sed amicos, sed fratres?“ Haec profecto iustissima causa est, atque haud scio, an omnium sit maxima, cur cum perpetuo debeamus Dominum nostrum agnoscere, venerari et colere.

CAPUT IV.**De tertio Articulo.**

Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine.

***QUAESTIO I.**

Tertius fidel articulus quid credendum fidelibus proponat.*

Maximo quidem et singulari beneficio humanum genus a Deo affectum esse, qui nos e durissimi tyranni servitute in

1) Ioh. 15. 14.

libertatem vindicarit, ex iis, quae superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At vero si consilium etiam et rationem, qua potissimum id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus, profecto nihil divina in nos beneficentia ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur. Eius igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tanquam salutis nostrae praecipuum caput sacrae literae considerandum saepissime proponunt, parochus a tertii articuli explicatione ostendere incipiet, cuius hanc esse sententiam docebit, nos credere et confiteri, eum ipsum Iesum Christum, unicum Dominum nostrum, Dei Filium, quum pro nobis humanam carnem suscepit in utero Virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed supra omnem naturae ordinem Spiritus sancti virtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex aeternitate erat, homo fieret, quod ante non erat. Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri concilii Constantinopolitani confessione plane perspicitur; inquit enim: „Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis; et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo factus est.“ Atque id etiam S. Iohannes Evangelista explicavit, ut qui ex ipsius Domini Salvatoris pectore altissimi huius mysterii cognitionem hausisset; nam quum divini Verbi naturam declarasset illis verbis ¹⁾: „In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, ad extremum conclusit: „Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.“

*QUAESTIO II.

Per temporariam nativitatem nulla facta fuit in Christo naturarum confusio.*

Verbum enim, quod divinae naturae hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una et eadem esset divinae et humanae naturae hypostasis ac persona; quo factum est, ut tam admirabilis coniunctio utriusque naturae actiones et proprietates conservaret; atque, ut est apud S. Leonem ²⁾, magnum illum Pontificem, nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

*QUAESTIO III.

Solus Spiritus S. incarnationis opus non perfecit.*

Sed quoniam praetermittenda non est verborum explanatio, doceat parochus, quum dicimus, Dei Filium Spiritus san-

1) Ioh. 1. 1, 14. 2) Serm. 21. c. 2.

eti virtute conceptum esse, unam hanc divinae Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus Filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinae Trinitatis personae, Pater, Filius et Spiritus sanctus, huius mysterii auctores fuerunt. Siquidem illa Christianae fidei regula tenenda est: omnia, quae Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest; nam Filius a Patre tantum generatur, Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit. Quicquid vero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personae sine ullo discrimine agunt atque ex hoc genere Filii Dei incarnatio censenda est. Quamquam vero haec ita se habeant, solent tamen sacrae literae earum rerum, quae omnibus personis communes sunt, aliam aliis tribuere; quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinae incarnationis mysterium singularem atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus Spiritui sancto tribuitur.

*QUAESTIO IV.

Omnia supra naturae ordinem in Christi conceptione facta non sunt, sed plurima.*

In hoc mysterio quaedam supra naturae ordinem, quaedam naturae vi effecta esse animadvertimus. Nam quod ex purissimo Virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoscimus, quum illud omnium hominum corporibus commune sit, ut ex matris sanguine formentur. Quod vero et naturae ordinem et humanam intelligentiam superat, illud est, simul atque beata Virgo Angeli verbis assentiens, dixit¹⁾: „Eccc ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum;“ statim sanctissimum Christi corpus formatum, eique anima rationis compos coniuncta est, atque ita in ipso temporis articulo perfectus Deus et perfectus homo fuit. Hoc autem novum fuisse atque admirabile Spiritus sancti opus, nemo dubitare potest, quum, servato naturae ordine, nullum corpus, nisi intra praescriptum temporis spatium, hominis anima informari queat. Deinde vero illud

1) Luc. 1. 38.

accedit maxima admiratione dignum, quod, ut primum cum corpore anima coniuncta fuit, ipsa etiam divinitas cum corpore et anima copulata est; quare simul corpus formatum atque animatum est, corpori et animae divinitas coniuncta. Ex quo fit, ut eodem temporis puncto perfectus Deus et perfectus homo esset, et Virgo sanctissima vere et proprie mater Dei et hominis diceretur, quod eodem momento Deum et hominem concepisset. Hoc autem ab Angelo ei significatum est, quum ait¹⁾: „Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum; hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur,“ et eventu comprobatum est quod Isaias praedixit²⁾. „Ecce Virgo concipiet, et pariet filium.“ Idem quoque Elisabeth, quum Spiritu sancto repleta Filii Dei conceptionem intellexisset, his verbis declaravit³⁾: „Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini ad me?“ Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimis integerrimae Virginis sanguinibus, sine ulla viri opera, ut antea diximus, verum sola Spiritus sancti virtute formatum est: ita etiam, ut primum conceptus est, illius anima uberrimam Spiritus Dei copiam, atque omnem charismatum abundantiam accepit. Neque enim ut aliis hominibus, qui sanctitate et gratia ornantur, „ipsi ad mensuram,“ ut testatur S. Iohannes⁴⁾, „dat Deus Spiritum:“ sed omnem gratiam tam affluenter in eius animam infudit, ut⁵⁾ „de plenitudine eius nos omnes acceperimus.“

* QUAESTIO V.

Christus dici non potest Filius Dei adoptivus.*

Neque tamen Filium Dei adoptivum appellare licet, quamvis spiritum illum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur; nam quum natura Filius Dei sit, adoptionis gratiam aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

* QUAESTIO VI.

Quid circa primam articuli partem praecipue meditandum sit.*

Haec sunt, quae de admirabili conceptionis mysterio explicanda visa sunt, ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac saepius cogitare cum animis suis debent, Deum esse, qui hu-

---

1) Luc. 1. 31, 32.   2) Les. 7. 14.   3) Luc. 1. 43.   4) Ioh. 3. 34
5) Ioh. 1. 16.

manam carnem assumpsit; ea vero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nedum verbis explicare; ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Haec cum attente consideraverint, tum vero omnia mysteria, quae hoc articulo continentur, humiliter ac fidei animo credant et adorent; nec curiose, quod sine periculo vix unquam fieri potest, illa investigare ac perscrutari velint.

*QUAESTIO VII.

Natus ex Maria Virgine.

Christum ex Maria Virgine natum quid sit.*

Haec altera est huius articuli pars, in qua explicanda parochus diligenter versabitur, quum fidelibus credendum sit, Iesum Dominum non solum conceptum Spiritus sancti virtute, sed etiam ex Maria Virgine natum, et in lucem editum esse. Cuius mysterii fides quanta cum laetitia et iucunditate animi meditanda sit, Angeli vox, qui primus felicissimum nuntium mundo attulit, declarat; inquit enim¹⁾: „Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo;“ tum ex illius coelestis militiae cantico: „Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis,“ quod Angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incepit, cui dictum est²⁾, fore aliquando, ut in eius „semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quam vere Matrem Dei praedicamus et colimus, quod eam personam, quae simul Deus et homo erat, peperit, a Davide rege originem duxit.

*QUAESTIO VIII.

Christus secundum communem naturae cursum non est natus.*

Sed quemadmodum conceptio ipsa naturae ordinem prorsus vincit: ita in ortu nihil non divinum licet contemplari. Praeterea, quo nihil admirabilius dici omnino aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ulla maternae virginitatis diminutione; et quo modo postea ex sepulcro clauso et obsignato egressus est, atque „ad³⁾ discipulos clausis ianuis introivit;“ vel, ne a rebus etiam, quae natura quotidie fieri videmus, cedatur, quo modo solis radii concretam vitri substantiam pe-

---

1) Luc. 2. 10. 14. 2) Gen. 22. 18. 3) Ioh. 20. 19.

netrant, neque frangunt tamen, aut aliqua ex parte laedunt; simili, inquam, et altiori modo, Iesus Christus ex materna alvo sine ullo maternae virginitatis detrimento editus est, ipsius enim incorruptam et perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus sancti virtute effectum est, qui in Filii conceptione et partu matri ita affuit, ut ei et foecunditatem dederit, et perpetuam virginitatem conservarit.

* QUAESTIO IX.

Christus secundus Adam, et Maria altera Eva recte dicitur.*

Solet interdum Apostolus Christum Iesum „novissimum Adam¹⁾“ appellare, cumque primo Adam conferre; nam ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad vitam revocantur, atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiae et gloriae auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet Virginem matrem cum Eva ita conferre, ut priori Evae secunda Eva, quae est Maria, respondeat; quemadmodum secundum Adam, hoc est, Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eva enim, quia serpenti fidem habuit, maledictum et mortem in humanum genus invexit; et Maria, postquam Angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio et vita ad homines perveniret. Propter Evam nascimur filii irae²⁾: a Maria Iesum Christum accepimus, per quem filii gratiae regeneramur. Evae dictum est³⁾: „In dolore paries filios;“ Maria hac lege soluta est, ut quae, salva virginalis pudicitiae integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Iesum Filium Dei peperit.

* QUAESTIO X.

Quibus praecipue figuris ac prophetiis conceptionis et nativitatis Christi sacramenta adumbrata sint.*

Quum igitur tanta et tam multa sint admirandae huius conceptionis et nativitatis sacramenta, divinae providentiae consentaneum fuit, ut ea multis figuris et oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti Doctores intellexerunt multa, quae in variis sacrae Scripturae locis legimus; praecipue vero portam illam sanctuarii, quam Ezechiel⁴⁾ clausam vidit; item: „lapidem de monte sine manibus abscissum,“ ut

1) 1. Cor. 15. 45. 22. Rom. 5. 14. 2) Eph. 2. 3. 3) Genes. 3. 16
4) Ezech. 44. 2.

est apud Daniele¹⁾, „qui factus est magnus mons, et implevit universam terram;“ deinde²⁾: „Aaron virgam, quae una inter virgas Principum Israël germinavit, et rubum³⁾, quem Moyses vidit ardere, et non comburi.“ Multis verbis sanctus Evangelista Christi nativitatis historiam descripsit; qua de re nihil est, quod plura a nobis dicantur, cum ea lectio parochus in promptu sit.

* **Q**UAESTIO **XI**.

Incarnationis mysterium saepius populo est inculcandum, quidque utilitatis ex eius meditatione capiatur.*

Danda autem illi est opera, ut haec mysteria, quae „ad⁴⁾ doctrinam nostram scripta sunt,“ infixa animo et mentibus fidelium haereant, primum quidem ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam eius auctori Deo referant; deinde, ut eximium hoc et singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam et elationem comprimendam accommodatius esse potest, quam saepius cogitare, Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam communicet, et hominum infirmitatem fragilitatemque assumat; Deum hominem fieri, summamque illam et infinitam maiestatem homini ministrare, „ad⁵⁾ cuius nutum columnae coeli,“ ut inquit Scriptura, „contremiscunt et pavent,“ cumque in terra nasci⁶⁾, quem in coelis angeli adorant? Quid igitur, quum haec Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere oportet? quam libenti atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, praestare? Videant fideles, quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus; nascitur ut peregrinus in diversorio; nascitur in vili praesepio; nascitur media hieme. Ita enim scribit sanctus Lucas⁷⁾: „Factum est, quum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit; et reclinavit eum in praesepio, quia non erat ei locus in diversorio.“ Potuitne Evangelista humilioribus verbis omnem coeli et terrae maiestatem et gloriam includere? Neque vero scribit, non fuisse locum in diversorio, sed ei non fuisse, qui dicit⁸⁾: „Meus est orbis terrae, et plenitudo

---

1) Dan. 2. 34. 2) Num. 17. 8. 3) Exod. 3. 2. 4) Rom. 15. 4.
5) Iob. 26. 11. 6) Ps. 96. 8. 7) Luc. 2. 6, 7. 8) Ps. 49. 12.

cus.“ Quod etiam alius Evangelista testatus est¹⁾: „In propria venit, ei sui eum non receperunt.“ Haec quum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum vero cogitent, Deum carnis nostrae humilitatem et fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem et praestantiam, quae illi divino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem verus et perfectus Deus sit; ut iam gloriari nobis liceat, Filium Dei os nostrum, et carnem nostram esse, quod beatissimis illis spiritibus non licet. „Nusquam enim,“ ut est apud Apostolum²⁾, „Angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit.“ Praeterea cavendum est, ne maximo nostro malo eveniat, ut quemadmodum illi in diversorio Bethlehem locus, ubi nasceretur, defuit: ita etiam, quando iam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur. Hoc enim, quum salutis nostrae cupidissimus sit, vehementer optat; nam ut ille Spiritus sancti virtute supra naturae ordinem homo factus et natus est, sanctusque atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, „non³⁾ ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nasci,“ ac deinde veluti novam creaturam „in novitate spiritus⁴⁾ ambulare,“ sanctitatem illam, ac mentis integritatem custodire, quae homines spiritu Dei regeneratos maxime decet. Hac enim ratione sanctae huius Filii Dei conceptionis et nativitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fideli animo credimus, et credentes, „Dei⁵⁾ sapientiam in mysterio, quae abscondita est,“ suspicimus et adoramus.

CAPUT V.

De quarto Articulo.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus.

*QUAESTIO I.

Articuli quarti cognoscendi necessitas et eius sententia.*

Quantam habeat necessitatem huius articuli cognitio, et quam diligenter Parochus curare debeat, ut fideles dominicae

1) Ioh. 1. 11.   2) Hebr. 2. 16.   3) Ioh. 1. 13.   4) Rom. 6. 4.
5) 1. Cor. 2. 7.

passionis memoriam saepissime animo repetant, docet Apostolus¹⁾, qui „nihil aliud se scire testatus est, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum.“ Quare in hoc argumento omne studium et opera adhibenda est, ut quam maxime illustretur, fidelesque, tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem et bonitatem suspiciendam convertant. Fides itaque priore articuli parte (nam de altera postea dicetur) illud nobis credendum proponit, Christum Dominum, quum Pontius Pilatus Tiberii Caesaris iussu Iudaeam provinciam administraret, cruci affixum esse; nam captus, irrisus, variis iniuriarum et cruciatuum generibus affectus, demum in crucem sublatus est.

*QUAESTIO II.

Anima Christi cruciatus sensit.*

Nec vero cuiquam dubitandum est, eius animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse; nam quod humanam naturam vere assumpsit, necesse est fateri, animo etiam gravissimum dolorem sensisse; quare inquit²⁾: „Tristis est anima mea usque ad mortem.“ Nam etsi personae divinae humana natura coniuncta fuit, tamen propter eam coniunctionem nihilo minus passionis acerbiteriam sensit, quam si ea coniunctio facta non fuisset, quum in una Iesu Christi persona utriusque naturae, divinae et humanae, proprietates servatae sint, atque ideo, quod erat passibile et mortale, passibile et mortale permansit; rursus vero quod impassibile et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

*QUAESTIO III.

Cur in symbolo exprimitur, sub quo Iudaeae praeside Christus sit passus.*

Quod autem hoc loco tam diligenter observari videmus, Iesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Iudaeam provinciam procuraret, id ea re factum esse docebit parochus, quia tantae rei et tam necessariae cognitio exploratio omnibus esse poterat, si rei gestae certum, quod et ab Apostolo Paulo factum legimus³⁾, tempus describeretur; tum etiam, quia iis verbis declaratur, illam Salvatoris praedictionem exitu comprobata esse: „Tradent,“ inquit⁴⁾, „eum gentibus ad illudendum, et flagellandum et crucifigendum.“

1) 1. Cor. 2. 2. 2) Matth. 26. 38. 3) 1. Tim. 6. 13. 4) Matth. 20. 19.

*QUAESTIO IV

Non temere accidit, quod Christus in ligno crucis mortem est perpassus.*

Sed quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consiliotribuendum est, ut scilicet, unde mors oriebatur, inde vita resurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes vicerat, victus est a Christo in ligno crucis. Plures eius rei asserri rationes possunt, quas sancti Patres latius persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, Redemptorem nostrum mortem crucis potissimum subire. Verum satis esse parochus admoneat, si fideles credant, illud genus mortis a Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius atque accommodatius videretur, quemadmodum certe nullum turpius atque indignius esse potuit. Non solum enim apud gentiles crucis supplicium execrandum et dedecoris ignominiaeque plenissimum semper existimatum est, verum etiam in lege Moysis¹⁾ „maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno.“

*QUAESTIO V.

Historia passionis Christi frequentius populo est refrendanda.*

Neque vero parochus huius articuli historiam praetermittet, quae diligentissime a sanctis Evangelistis exposita est, ut saltem summa eius mysterii capita, quae ad confirmandam fidei nostrae veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo veluti fundamento quodam Christiana religio et fides nititur, eoque posito reliqua omnia recte constituta sunt. Nam si quid aliud humanae menti et intelligentiae difficultatem asserit, certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est, vixque percipi a nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, et ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari. Nam „quia²⁾ in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.“ Quare mirandum non est, si Prophetæ ante Christi adventum, Apostoli post eius mortem et resurrectionem tantopere laborarunt, ut hominibus persuaderent, hunc esse mundi Redemptorem, eosque in crucifixi potestatem atque obedientiam redigerent. Quare Dominus, quum nihil tam ab humana ratione remotum esset, quam crucis mysterium, statim post

1) Deut. 21. 23. Gal. 3. 13. 2) 1. Cor. 1. 21.

peccatum nunquam destitit, tum figuris, tum Prophetarum oraculis, Filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quaedam attingamus, Abel primum, qui fratris invidia occisus est, deinde Isaac sacrificium, praeterea agnus, quem Iudaei, quum e terra Aegypti egrederentur, immolarunt, tum serpens aeneus, quem Moyses in deserto exaltavit, Christi Domini passionis ac mortis figuram praemonstrabant. Quod autem ad Prophetas pertinet, quam multi exstiterint, qui de ea vaticinati sunt, id vero multo notius est, quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed prae ceteris, ut Davidem omittamus, qui omnia praecipua redemptionis nostrae mysteria in Psalmis complexus est, Isaiae oracula tam aperta et clara sunt, ut recte dici queat, eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram praedixisse.

*QUAESTIO VI.

Mortuus et Sepultus.

Quid haec clausula, mortuus et sepultus, credendum significet.*

His verbis parochus credendum explicabit, Iesum Christum, postquam crucifixus est, vere mortuum ac sepultum esse. Neque vero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, quum non defuerint qui eum in cruce mortuum negarent. Illi igitur errori hanc fidei doctrinam sancti Apostoli merito opponendam censuerunt, de cuius articuli veritate dubitandi nullus nobis locus relinquitur; nam omnes Evangelistae consentiunt: „Iesum spiritum emisisse.“ Praeterea quum Christus verus et perfectus homo fuerit, vere etiam mori potuit; moritur autem homo, quum anima separatur a corpore. Quare quum Iesum mortuum esse dicimus, id significamus, eius animam a corpore divisam esse; neque tamen concedimus divinitatem seiunctam a corpore; quin potius constanter credimus et confitemur, anima eius a corpore divisa, divinitatem tum corpori in sepulcro, tum animae apud inferos coniunctam semper fuisse. Decebat¹⁾ autem Filium Dei mori, „ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

*QUAESTIO VII.

Invitus et coactus mortem Christus non subiit.*

Sed illud in Christo Domino singulare fuit, quod tunc mortuus est, quum ipse mori decrevit, et mortem non tam

1) Hebr. 2. 10. 14. 15.

aliena vi illatam, quam voluntariam obiit. Nec vero mortem solum, sed locum etiam et tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit. Ita enim Isaias scripsit¹⁾: „Oblatus est, quia ipse voluit.“ Atque idem Dominus de se ante passionem dixit²⁾: „Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso, potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.“ Quod autem ad tempus et locum attinet, quum Herodes eius vitae insidiaretur, ipse inquit³⁾: „Dicite vulpi illi, ecce eiicio daemonia et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor; verum tamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem.“ Ille igitur nihil invitus aut coactus fecit, sed ipse sese volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens dixit⁴⁾: „Ego sum;“ et sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum iniuste et crudeliter affecerunt, quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus maiorem vim habere potest, quum poenas tormentaue eius omnia cogitatione perpendimus. Nam si quispiam nostra causa omnes dolores patiatur, non quos ipse sua voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat: hoc vero haud magni beneficii loco a nobis ponetur. Verum si nostro tantum nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat: profecto hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solum referendae, sed etiam habendae gratiae facultatem vel gratissimo cuique eripiat. Ex quo Iesu Christi summa et eximia caritas, eiusque divinum et immensum in nos meritum perspicui potest.

*QUAESTIO VIII.

Cur Christum non modo mortuum, sed etiam sepultum esse dicamus.*

Iam vero, quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non constituitur, quod novam aliquam difficultatem habeat, praeter ea, quae iam de morte dicta sunt. Nam si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest, eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum ut minus dubitare de morte liceat, quum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si eius corpus sepultum probemus; deinde ut resurrectionis miraculum magis declaratur atque eluceat. Neque vero hoc solum credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud praecipue his verbis creden-

1) Is. 53. 7. 2) Ioh. 10. 17. 18. 3) Luc. 13. 32, 33. 4) Ioh. 18. 5.

dum proponitur, Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei catholicae regula verissime etiam dicimus, Deum mortuum, et ex Virgine natum esse. Nam quum divinitas nunquam divisa fuerit a corpore, quod in sepulcro conditum, est recte confirmetur Deum sepultum esse.

*QUAESTIO IX.

Quae circa mortem et sepulturam Christi sint maxime observanda.*

Ac de genere quidem et loco sepulturae illa parochus satis erunt, quae a sanctis Evangelistis dicta sunt. Duo vero in primis observanda sunt: alterum, Christi corpus in sepulcro nulla ex parte corruptum esse, de quo Propheta ita vaticinatus erat¹⁾: „Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.“ Alterum est, quod ad omnes huius articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam et mortem Christo Iesu, ut homini, non ut Deo convenire; nam pati et mori in humanam tantum naturam cadunt, quamvis Deo etiam haec omnia tribuantur; quoniam de illa persona, quae simul perfectus Deus, perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est.

**QUAESTIO X.

Qua ratione contemplari oporteat passionis Christi beneficium.**

His cognitis ea de Christi passione et morte parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem, si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primum quidem considerandum est, quis ille sit, qui haec omnia patitur. Et quidem nullis verbis eius dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. S. Ioannes²⁾ „Verbum“ esse dicit, „quod erat apud Deum.“ Apostolus magnificis verbis describit in hunc modum³⁾: „Esse eum, quem Deus constituit heredem universorum, per quem fecit et saecula, qui est splendor gloriae, et figura substantiae eius, qui portat omnia verbo virtutis suae.“ Ille igitur „purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.“ Atque, ut uno verbo complectamur, patitur Iesus Christus Deus et homo; patitur Creator pro iis, quos ipse condidit; patitur Dominus pro servis; patitur is, per quem Angeli, homines, coeli, elementa facta sunt, ille, inquam, in quo⁴⁾, per quem, et ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est, si, eo tot

1) Ps. 15. 10. Act. 2. 27. 31.

2) Ioa. 1. 1.

3) Hebr. 1. 2, 3.

4) Rom. 11. 36.

passionum tormentis commoto, totum etiam aedificium concussum est; nam, ut inquit Scriptura, „Terra¹⁾ mota est, et petrae scissae sunt; tenebrae²⁾ etiam factae per universam terram, et sol obscuratus est.“ Quod si mutae etiam res et sensu carentes Creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles; quibus lacrymis ipsi, tanquam³⁾ vivi lapides huius aedificii, dolorem suum declarare debeant.

* QUAESTIO XI.

Cur Christus voluerit extrema pati, quidque sentiendum de his sit, qui Christianismum professi, in peccatis sordescunt.*

Iam vero causae etiam passionis exponendae sunt, ut eo magis divinae erga nos caritatis magnitudo et vis appareat. Si quis igitur quaerat, quae causa fuerit, cur Filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimum fuisse inveniet, praeter hereditariam labem primorum parentum, vitia et peccata, quae homines a mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem saeculi admissuri sunt. Hoc enim in passione et morte Filius Dei Salvator noster spectavit, ut omnium aetatum peccata redimeret ac deleteret, et pro iis Patri abunde cumulateque satisfaceret. Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quod non solum Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam poenarum omnium, quas pertulit, peccatores et auctores et ministri fuerunt; de quo Apostolus nos admonet, ita ad Hebraeos scribens⁴⁾: „Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semet ipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes.“ Atque hac culpa omnes teneri iudicandum est, qui in peccata saepius prolabantur; nam quum peccata nostra Christum Dominum impulerint, ut crucis supplicium subiret: profecto qui in flagitiis et sceleribus volutantur, rursus⁵⁾, quod in ipsis est, crucifigunt in „semetipsis Filium Dei, et ostentui“ habent. Quod quidem scelus eo gravius in nobis videri potest, quam fuerit in Iudaeis, quod illi, eodem Apostolo teste⁶⁾: „Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent, nos autem et nosse eum profitemur, et tamen factis negantes, quodammodo violentas ei manus videmur inferre.

---

1) Matth. 27. 51. 2) Luc. 23. 44, 45. 3) 1. Petr. 2. 5. 4) Hebr. 12. 3. 5) Hebr. 6. 6. 6) 1. Cor. 2. 8.

***QUAESTIO XII.**

Christus a Patre et a semet ipso etiam traditus est.*

Sed a Patre etiam, et a semet ipso Christum Dominum traditum esse, sacrae literae testantur; inquit enim apud Isaiam¹⁾: „Propter scelus populi percussi eum;“ et paulo ante idem Propheta, quum Dominum, plagis et vulneribus affectum, Spiritu Dei plenus videret, dixit²⁾: „Omnes nos quasi oves erravimus; unusquisque in viam suam declinavit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.“ De Filio autem scriptum est³⁾: „Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaeum.“ Sed eandem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, quum tamen ex altera parte vellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia et bonitate sperare liceat; inquit enim⁴⁾: „Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?“

***QUAESTIO XIII.**

Christus tormentorum acerbiteratem corpore et animo vere sensit.*

Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas Parochus doceat; quanquam si memoria teneamus⁵⁾ „sudorem Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terram, quum ille tormenta et cruciatus animo praeciperet, quibus paulo post afficiendus erat, facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. Nam si malorum imminentium cogitatio tam acerba fuit, id quod sanguinis sudor declaravit: quid ipsam perpassionem fuisse existimandum est? Sed tamen Christum Dominum summis tum animi tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primum quidem nulla fuit eius corporis pars, quae gravissimas poenas non senserit; nam et pedes et manus clavis cruci affixae, caput spinis compunctum, et arundine percussum, facies spulis foedata, alapis caesa, totum corpus flagellis verberatum est. Praeterea omnium et generum et ordinum homines „convenerunt⁶⁾ in unum adversus Dominum et adversus Christum eius.“ Gentes enim et Iudaei passionis suasores, auctores, ministri fuerunt. Iudas eum prodidit, Petrus negavit, ceteri omnes deseruerunt. Iam vero in cruce ipsa acerbiteratemne, an ignominiam, an utrum-

1) Is. 53. 8. 2) Ibid. v. 6. 3) Ibid. v. 10. 4) Rom. 8. 32. 5) Luc. 22. 44. 6) Ps. 2. 2.

que simul queremur? Ac profecto nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici non nisi nocentissimi et secleratissimi homines consueverunt, et in quo summi doloris et cruciatus sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat. Augebat autem poenarum magnitudinem ipsa Christi Iesu corporis constitutio et habitus; quod quidem, quum Spiritus sancti virtute formatum esset, multo perfectius et temperatius fuit, quam aliorum hominum corpora esse possunt; atque ideo acriorem quoque sentiendi vim habuit, et gravius tormenta illa omnia perpassum est. Quod vero ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicumque supplicia et cruciatus pertulerunt, non defuit animae solatium divinitus datum, quo recreati tormentorum vim aequo animo ferre possent, immo vero in cruciatibus plerique intima laetitia efferebantur; inquit enim Apostolus ¹⁾: „Gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quae desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia;“ et alibi ²⁾: „Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.“ Verum Christus Dominus amarissimae passionis calicem, quem bibit, nulla suavitate permixta temperavit. Humanae enim naturae, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus ac si homo, non etiam Deus fuisset.

¶ **QUAESTIO XIV.**

Quae potissimum commoda et bona Christiano generi Christi passio pepererit. ³⁾

Reliquum modo est, ut commoda etiam et bona, quae ex passione domini percepiamus, a paracho accurate explicentur. Primum igitur Domini passio peccati liberatio fuit; nam ut est apud S. Iohannem ³⁾: „Dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo;“ et Apostolus inquit ⁴⁾: „Convivificavit vos, donans vobis omnia delicta, delens, quod adversum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.“ Deinde a daemone tyrannide nos eripuit; ipse enim Dominus inquit ⁵⁾: „Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiecitur foras, et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad

---

1) Coloss. 1. 24. 2) 2. Cor. 7. 4. 3) Apoc. 1. 5. 4) Coloss. 2. 13
5) Io. 12. 31.

me ipsum.“ Poenam praeterea peccatis nostris debitam persolvit. Tum vero, quia nullum gratius et acceptius Deo sacrificium offerri potuit, Patri nos reconciliavit, eumque nobis placatum et propitium reddidit. Postremo quoniam peccata sustulit, coelorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significavit illis verbis¹⁾: „Habemus fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi.“ Neque vero in veteri lege huius mysterii figura et imago quaedam defuit. Nam illi, quibus interdictum erat, ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant, nemini²⁾, quamvis iuste et pie vixisset, aditum in coelestem patriam patere, antequam summus ille atque aeternus sacerdos Christus Iesus mortem obiret; qua quidem obita statim coeli fores patuerunt iis, qui sacramentis expiati, fideque, spe et caritate praediti passionis eius participes fiunt.

* **QUAESTIO XV.**

Unde vim habuerit Christi passio ad tanta nobis bona promerenda.*

Haec autem omnia maxima et divina bona parochus docebit, ex Domini passione ad nos pervenisse; primum quidem, quia est integra atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Iesus Christus pro peccatis nostris Deo Patri persolvit. Neque vero pretium, quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solum et aequale fuit, verum ea longe superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit, quod quum illi Filius in ara crucis obtulit, Patris iram atque indignationem prorsus mitigavit. Atque hoc nomine Apostolus usus est, quum inquit³⁾: „Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam, Deo in odorem suavitatis.“ Praeterea redemptio, de qua est apud Apostolorum principem⁴⁾: „Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis; sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi et incontaminati; “ et Apostolus docet⁵⁾: „Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.“ Verum praeter haec immensa beneficia illud etiam vel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione omnium virtutum clarissima exempla habeamus; nam et patientiam, et humilitatem,

---

1) Hebr. 10. 19   2) Num. 30. 25.   3) Ephes. 5. 2.   4) 1. Petr. 1. 18
5) Gal. 3. 13.

et eximiam caritatem, et mansuetudinem, et obedientiam, et summam animi constantiam, non solum in perferendis propter iustitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda, ita ostendit, ut vere dicere possimus, Salvatorem nostrum, quaecunque vitae praecepta toto praedicationis suae tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque haec breviter de Christi Domini saluberrima passione et morte dicta sunt. Utinam vero haec mysteria in animis nostris assidue versentur, ut una cum Domino pati et mori et sepeliri discamus; ut deinde, abiecta omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem ipsius gratia et misericordia digni simus, qui coelestis regni et gloriae participes efficiamur.

CAPUT VI.

De quinto Articulo.

Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.

*QUAESTIO I.

Pars prima huius articuli quomodo sit intelligenda.*

Maxime quidem refert nosse gloriam sepulturae Domini nostri Iesu Christi, de qua proxime dictum est; sed plus interest fidelis populi cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto diabolo et spoliatis inferorum sedibus deportavit; de quibus simulque de resurrectione dicendum est. Qui locus, etsi separatim per se recte tractari possit, nos tamen, sanctorum Patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos coniungendum putavimus. Eius igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo iam mortuo, eius animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu eiusdem corpus in sepulcro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur, eandem Christi personam eo tempore et apud inferos fuisse, et in sepulcro iacuisse. Quod quidem quum dicimus, nemini mirum videri debet, propterea quod, ut saepe iam docuimus, quamvis anima a corpore discesserit, nunquam tamen divinitas vel ab anima vel a corpore separata est.

*QUAESTIO II.

Quid hic inferorum vocabulo intelligendum sit.*

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis asferre potest, si parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum vo-

cabulo intelligendum sit, monere oportet, inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minus impie quam imperrite putaverunt. Superiori enim articulo Christum Dominum sepultum esse, edocti sumus, nec ulla causa erat, cur in fide tradenda aliq̃ et quidem obscuriori loquendi genere idem a sanctis Apostolis repeteretur; verum inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animae detinentur, quae coelestem beatitudinem non sunt consecutae. Ita vero sacrae literae hanc vocem multis in locis usurparunt. Nam apud Apostolum legimus¹⁾: „In nomine Iesu omne genu flecti, coelestium, terrestrium et infernorum,“ et in Actis Apostolorum D. Petrus testatur²⁾: Christum Dominum suscitatum „solutis doloribus inferni.“

*QUAESTIO III.

Quot sint loca, quibus animae extra beatitudinem constitutae post mortem detinentur.*

Neque tamen ea receptacula unius et eiusdem generis sunt omnia. Est enim teterrimus et obscurissimus carcer, ubi perpetuo et inexstinguibili igne damnatorum animae simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam gehenna, abysus, et propria significatione infernus vocatur. Praeterea est purgatorius ignis, quo piorum animae ad definitum tempus cruciatae expiantur, ut eis in aeternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de huius quidem doctrinae veritate, quam et Scripturarum testimoniis et apostolica traditione confirmatam esse sancta concilia declarant, eo diligentius et saepius parochio disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animae Sanctorum ante Christi Domini adventum excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, queta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, qui in sinu Abrahae Salvatorem expectabant, Christus Dominus ad inferos descendens liberavit.

*QUAESTIO IV.

Anima Christi non potentia tantum, sed re ipsa ad inferos descendit.*

Nec vero existimandum est, eum sic ad inferos descendisse, ut eius tantummodo vis ac virtus, non etiam anima eo

---

1) Phil. 2. 10. 2) Act. 2. 24.

pervenerit; sed omnino credendum est, ipsam animam re et praesentia ad inferos descendisse, de quo exstat firmissimum illud Davidis testimonium¹⁾: „Non derelinques animam meam in inferno.“

*QUAESTIO V.

Aliquid dignitati Christi descensu ad inferos detractum non est.*

Verum etsi Christus ad inferos descendit, nihil de eius summa potestate detractum est; neque eius sanctitatis splendor macula aliqua adpersus, quum potius hoc facto verissima esse omnia, quae de illius sanctitate celebrata erant, eumque Filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigiis declaraverat, apertissime comprobatum sit. Id quod facile intelligemus, si causas, cur Christus et alii homines in ea loca venerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captivi descendebant; ipse vero inter „mortuos²⁾ liber,“ et victor, ad profligandos daemones, a quibus illi ob noxam inclusi et constricti tenebantur, descendit. Praeterea alii omnes, qui descendebant, partim poenis acerbissimis torquebantur, partim vero, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei adspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam exspectabant, suspensi torquebantur. At Christus Dominus descendit, non ut aliquid pateretur, verum ut sanctos et iustos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suae fructum impertiret. Quod igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa eius dignitate et potestate diminutio facta est.

*QUAESTIO VI.

Quibus de causis Christus ad inferos descendere voluerit.*

His expositis docendum erit, propterea Christum Dominum ad inferos descendisse, ut, ereptis daemonum spoliis, sanctos illos Patres ceterosque pios e carcere liberatos secum adduceret in coelum; quod ab eo admirabiliter summaque cum gloria perfectum est. Statim enim illius adspectus clarissimam lucem captivis attulit, eorumque animas immensa lætitia gaudioque implevit; quibus etiam optatissimam beatitudinem, quae in Dei visione consistit, impertivit. Quo facto id comprobatum est, quod latroni promiserat illis verbis³⁾: „Hodie mecum eris in paradiso.“ Hanc vero piorum liberationem Oseas tanto ante praedixerat in hunc modum⁴⁾: „Ero mors tua, o

1) Ps. 15. 10. 2) Ps. 87. 6. 3) Luc. 23. 43. 4) Oseae 13. 14.

mors! morsus tuus ero, inferne!“ Hoc etiam significavit Zacharias Propheta, quum ait ¹⁾: „Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.“ Id ipsum denique expressit Apostolus illis verbis ²⁾: „Exspoliatus principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans, illos in semet ipso.“ Verum ut huius mysterii vim melius intelligamus, saepe illud memoria repetere debemus, pios homines, non solum qui post adventum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem saeculi futuri sunt, eius passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem, antequam ille moreretur ac resurgeret, coeli portae nemini unquam patuerunt; sed piorum animae, quum e vivis excessissent, vel in sinum Abrahae deferebantur, vel, quod etiam nunc iis contingit, quibus aliquid diluendum et persolvendum est, purgatorii igne expiabantur. Est illa praeterea causa, cur descenderit ad inferos Christus Dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in coelo et in terris, vim suam potestatemque declararet, et omnino, „ut ³⁾ in nomine eius omne genu flecteretur, coelestium, terrestrium et infernorum.“ Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur et obstupescat, qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terrae partes penetrare voluerit, ut sibi carissimas animas inde creptas ad beatitudinem traduceret?

*QUAESTIO VII.

Alterius partis quinti articuli sensus.*

Sequitur altera articuli pars, in qua explicanda quantum laborare parochus debeat, declarant illa Apostoli verba ⁴⁾: „Memor esto, Dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis.“ Quod enim Timotheo praecipit, idem etiam reliquis animarum curatoribus praeceptum esse dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia: Postquam Christus Dominus sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, et eadem die vespere sepultus est ab eius discipulis, qui Pilati praesidis permissu corpus Domini e cruce depositum in propinqui horti monumentum novum intulerunt: tertio a morte die, qui fuit dominicus, summo mane illius anima corpori iterum coniuncta est, atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad vitam, ex qua moriens discesserat, rediit et resurrexit.

---

1) Zach. 9. 11. 2) Col. 2. 15. 3) Phil. 2. 10. 4) 2. Tim. 2. 8

*QUAESTIO VIII.

Non aliena virtute, ut ceteri homines, sed propria vi Christus resurrexit.*

Sed resurrectionis voce non illud solum intelligendum est, Christum a mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit; sed sua vi ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit et singulare. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit virtute sua a morte ad vitam revocare. Hoc vero summae Dei potestati tantummodo reservatum est, ut ex illis Apostoli verbis intelligimus¹⁾: „Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.“ Quae quoniam neque a Christi corpore in sepulcro, neque ab anima, quum ad inferos descendisset, seiuncta unquam fuit, divina vis tum in corpore inerat, qua animae iterum coniungi, tum in anima, qua ad corpus denuo reverti posset, qua et licuit sua virtute reviviscere atque a mortuis resurgere. Id vero David spiritu Dei plenus praedixit his verbis²⁾: „Salvavit sibi dextera eius et brachium sanctum eius.“ Deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit³⁾: „Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.“ Iudaeis etiam ad confirmandam doctrinae veritatem dixit⁴⁾: „Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.“ Quod quidem tametsi de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent: ille tamen, ut Scripturae verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamvis autem in Scripturis⁵⁾ interdum legamus, Christum Dominum a Patre suscitatum esse, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est; quemadmodum illa rursus ad eundem ut Deum, spectant, quibus significatur, eum sua virtute resurrexisse.

*QUAESTIO IX.

Quomodo Christus primogenitus mortuorum dicatur, cum alii ante ipsum resuscitati noscantur.*

Sed illud etiam praecipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc divino resurrectionis beneficio affectus est; nam in Scripturis et „primogenitus⁶⁾ ex mortuis,“ et „primogenitus⁷⁾ mortuorum“ vocatur. Atque, ut est apud Apostolum⁸⁾: „Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium; quoniam

---

1) 2. Cor. 13. 4.   2) Ps. 97. 2.   3) Io. 10. 17, 18.   4) Io. 2. 19.
5) Act. 2. 24. 3. 15.   Rom. 8. 11.   6) Col. 1. 18.   7) Apoc. 1. 5.
8) 1. Cor. 15. 20 — 23.

quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum, et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine: primitiae Christus, deinde ii, qui sunt Christi.“ Quae quidem verba de perfecta resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem vitam omni prorsus moriendi necessitate sublata excitamur. Atque in eo genere Christus Dominus primum locum obtinet. Nam si de resurrectione loquimur, hoc est, de reditu ad vitam, cui iterum moriendi necessitas adiuncta est: ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt, qui omnes tamen ea conditione revixerunt, ut eis iterum moriendum esset; at Christus Dominus ita resurrexit morte subacta et oppressa, ut mori amplius non posset, quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur¹⁾: „Christus resurgens ex mortuis iam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.“

*QUAESTIO X.

Quomodo et qua ex causa Christus in tertiam diem suam resurrectionem distulerit.*

Quod vero articulo additur; „tertia die,“ parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur, totos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse; nam quod integrum naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis diei in sepulcro conditus est, ob eam rem verissime dicitur triduo in sepulcro iacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse; ut enim divinitatem suam declararet, resurrectionem ad finem saeculi differre noluit; rursus vero, ut eum vere hominem vereque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die revixit; quod temporis spatium ad veram mortem comprobendam satis esse videbatur.

*QUAESTIO XI.

Quare Patres Constantinopolitanae synodi huic articulo clausulam adiecerint: „secundum Scripturas.“

Patres primae Constantinopolitanae Synodi huic loco addiderunt: „secundum scripturas,“ quod quidem ab Apostolo acceptum in fidei symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maxime necessarium esse, idem Apostolus docuerit iis verbis²⁾: „Si Christus non resurrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra;“ et: „si Christus non resurrexit, vana est fides vestra; adhuc enim

1) Rom. 6. 9.   2) 1. Cor. 15. 14. 17.

estis in peccatis vestris.“ Quare D. Augustinus, quum huius articuli fidem admiraretur, ita scripsit¹⁾: „Non magnum est credere, quia mortuus est Christus; hoc et pagani et Iudaei et omnes iniqui credunt, hoc omnes credunt, quia mortuus est. Fides Christianorum resurrectio Christi est; hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse.“ Ex quo factum est, ut frequentissime Dominus de sua resurrectione locutus sit, ac nunquam fere de passione sua cum discipulis collocutus est, quin de resurrectione loqueretur. Quare quum dixisset²⁾: „Filius hominis tradetur gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur; et postquam flagellaverint, occident eum,“ ad extremum addidit: „et tertia die resurget.“ Et quum Iudaei ab eo peterent, ut aliquo signo et miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit³⁾: „Nullum aliud signum eis datum iri, quam Ionae Prophetae signum; sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic futurum“ affirmavit „filium hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.“ Verum ut huius articuli vim et sensum melius perspiciamus, tria nobis investiganda et cognoscenda sunt: Primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere; deinde, qui resurrectionis finis et scopus sit, et quae ab ea utilitates et commoda in nos sint profecta.

*QUAESTIO XII.

Quas ob causas necesse fuerit Christum resurgere.*

Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei iustitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli, qui, ut illi obtemperaret, depressus atque omni ignominia affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, quum ad Philippenses inquit⁴⁾: „Humiliavit semet ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum.“ Praeterea ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis iustitia constare non potest. Illud enim maximo argumento esse debet, Christum Filium Dei fuisse, quod sua virtute a mortuis resurrexit. Deinde ut spes nostra aleretur atque sustentaretur. Quum enim Christus resurrexerit, certa spe nitimur, fore ut nos etiam resurgamus, siquidem membra capitis sui conditionem consequantur necesse est. Ita enim Apostolus argumentationem concludere

---

1) in Ps. 120. 2) Luc. 18. 32. sq. 3) Matth. 12. 39. sq. 4) Phil. 2. 8, 9.

videtur, quum ad Corinthios¹⁾ et ad Thessalonicenses scribit. Et a principe Apostolorum Petro dictum est²⁾: „Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis in haereditatem incorruptibilem.“ Postremo ob eam etiam rem Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis et redemptionis nostrae mysterium absolveretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberavit; resurgens vero praecipua nobis bona restituit, quae peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum³⁾: „Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter iustificationem nostram.“ Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

*QUAESTIO XIII.

Quae commoda ex resurrectione Christi ad homines redeant.*

Ex iis vero, quae hactenus dicta sunt, perspicere possumus, quantum utilitatis Christi Domini resurrectio fidelibus attulerit. In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenum gloria, mortis et diaboli victorem agnoscimus; quod de Christo Iesu sine ulla dubitatione credendum et confitendum est. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit, tum quia eius mysterii efficiens causa fuit, tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur⁴⁾: „Per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum.“ Quaecunque enim Deus in redemptionis nostrae mysterio egit, ad omnia Christi humanitate tanquam efficienti instrumento usus est. Quare eius resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam; exemplar vero dici potest, quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima; ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est: ita nostra etiam corpora, quae prius imbecilla et mortalia fuerant, gloria et immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet⁵⁾: „Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.“ Hoc etiam de anima in pecca-

---

1) 1. Cor. 15. 12. sqq. 1. Thess. 4. 12. 2) 1. Petr. 1. 3, 4. 3) Rom. 4. 25. 4) 1. Cor. 15. 21. 5) Phil. 3. 20.

tis mortua dici potest, cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis verbis ostendit¹⁾: „Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus.“ Et paucis interiectis inquit²⁾: „scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur; mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Iesu.“

*QUAESTIO XIV.

Quae ex Christi resurrectione exempla sint sumenda.*

Duo igitur a Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut, postquam peccati maculas eluimus, novum vitae genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, iustitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo vitae instituto ita perseveremus, ut, adiuvante Domino, a iustitiae via, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque vero Apostoli verba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi: verum etiam resurgendi virtutem nobis praebere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate et iustitia permaneamus, ac Dei praecepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex eius morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus, qua peccatis moriamur: ita eius resurrectio ad iustitiam consequendam nobis vires affert, ut, deinde pie et sancte Deum colentes, in novitate vitae ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis et huic saeculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitae institutionem et disciplinam resurgeremus.

*QUAESTIO XV.

Quibus indicibus colligatur, aliquem secundum spiritum cum Christo resurrexisse.*

Huius resurrectionis quae potissimum signa observanda sint, Apostolus nos admonet; nam quum inquit³⁾: „Si con-

1) Rom. 6. 4. sq. 2) Rom. 6. 9—11. 3) Col. 3. 1.

surrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens:“ plane ostendit, eos, qui vitam, honores, otium, divitias, ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, vere cum Christo surrexisse; quum vero addit¹⁾: „Quae sursum sunt sapite, non quae super terram: alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possumus, num vere cum Christo surreximus. Ut enim corporis affectionem et valetudinem gustus indicare solet, ita, si „quaecunque²⁾ sunt vera, quaecunque pudica, quaecunque iusta, quaecunque sancta“ alicui sapiant, isque coelestium rerum iucunditatem intimo mentis sensu percipiat: hoc maximo argumento esse potest, eum, qui ita affectus sit, ad novam et spiritualem vitam una cum Christo Iesu surrexisse.

C A P U T VII.

De sexto Articulo.

Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei, Patris omnipotentis.

*QUAESTIO I.

Huius articuli excellentia et primae partis sententia.*

David Propheta, quum beatam et gloriosam Domini ascensionem spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summa laetitia et gaudio celebrandum illis verbis hortatur, quum inquit³⁾: „Omnes gentes plaudite manibus, iubilare Deo in voce exultationis: ascendit Deus in iubilatione.“ Ex quo intelliget parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibi que diligenter curandum, ut fideles illud non solum fide et mente percipiant, sed, quoad eius fieri poterit, iuvante Domino factis etiam et vita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimum de divino hoc mysterio agitur, a priori eius parte incipiendum est, et quae eius sit vis atque sententia, aperiendum. De Christo enim Iesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto iam et absoluto redemptionis nostrae mysterio, ut homo est, in coelum

1) Col. 3. 1. 2) Phil. 4. 8. 3) Ps. 46. 2, 6.

corpore et anima ascendisse. Nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui divinitate sua loca omnia compleat.

*QUAESTIO II.

Non solum divinitatis virtute Christus ascendit, sed vi etiam humanitatis.*

Ascendisse autem sua virtute doceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum Helias¹⁾, qui „igneo curru in coelum evectus est;“ vel Habacue²⁾ Propheta, vel Philippus³⁾ diaconus, qui divina virtute per aërem delati longinqua terrarum spatia permearunt. Neque vero solum ut Deus praepotenti divinitatis virtute in coelos ascendit, sed etiam ut homo est. Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, qua beata Christi anima praedita erat, corpus, ut libuit, movere potuit; corpus vero, quod iam gloriam adeptum erat, moventis animae imperio facile parebat. Atque hac ratione, ut Deus et ut homo est, Christum in coelum sua virtute ascendisse credimus.

*QUAESTIO III.

Quo sensu Christus posteriore articuli parte dicatur sedere ad dexteram Patris.*

In altera articuli parte haec sunt: „Sedet ad dexteram Patris.“ Quo loco tropum, id est verbi immutationem, licet animadvertere, frequentem in divinis literis, quum humanas affectiones et membra ad nostram intelligentiam accommodantes Deo tribuimus; neque enim, quum spiritus sit, quicquam in eo corporeum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei maiorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est, eandem rem ad coelestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam ut homo prae caeteris omnibus adeptus est, cum in Patris dextera esse confitemur. Sedere autem hoc loco non situm et figuram corporis significat, sed etiam regiae summaeque potestatis ac gloriae firmam et stabilem possessionem, quam a Patre accepit, declarat; de quo ait Apostolus⁴⁾: „Suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in coelestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro, et omnia subiecit sub pedibus eius.“ Ex quibus

---

1) 4. Regg. 2. 11. 2) Dan. 14. 35. 3) Act. 8. 39. 4) Ephes. 1. 20. sqq.

verbis apparet, hanc gloriam adeo propriam et singularem Domini esse, ut cuius alii creatae naturae convenire non possit. Quare alio loco testatur¹⁾: „Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?“

*QUAESTIO IV.

Quare ascensionis Christi historia frequentius apud populum sit repetenda.*

Sed articuli sensum parochus latius explanabit, ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas Evangelista in Actis Apostolorum admirabili ordine descripsit. In cuius explanatione illud primum observare oportebit, cetera omnia mysteria ad ascensionem tanquam ad finem referri, in eoque omnium perfectionem et absolutionem contineri. Nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostrae mysteria initium habent, ita ascensione eius peregrinatio concluditur. Praeterea alia symboli capita, quae ad Christum Dominum pertinent, summam eius humilitatem et contemplationem ostendunt; neque enim abiecius aut humiliter quicquam cogitari potest, quam quod Filius Dei pro nobis humanam naturam et imbecillitatem assumpsit, patique et mori voluerit. At vero, quod tum superiori articulo a mortuis resurrexisse, nunc vero in coelum ascendisse, et ad Dei Patris dexteram sedere confitemur, nihil ad eius summam gloriam divinamque maiestatem declarandam magnificentius dici aut admirabilius potest.

*QUAESTIO V.

Cur Christus in coelum ascenderit, nec in terra potius regnum suum constituerit.*

Iam his expositis accurate docendum est, cuius rei causa Christus Dominus in coelos ascenderit. Primum enim ascendit propterea, quod eius corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terrenae huius et obscurae habitationis locus, sed altissimum et splendidissimum coeli domicilium conveniret, nec vero solum, ut eius gloriae et regni solio potiretur, quod sanguine meruerat: verum etiam ut ea, quae ad salutem nostram pertinebant, curaret, deinde ut „regnum²⁾ suum non esse ex hoc mundo“ re ipsa comprobaret; nam mundi regna terrena et fluxa sunt, magnisque opibus et carnis potentia nituntur. Christi vero regnum non terrenum, quale Iudaei expectabant, sed spirituale et aeter-

1) Hebr. 1. 13. 2) Joh. 18. 36.

ternum; itemque eius opes et divitias spirituales esse ipse ostendit, quum suam sedem in coelis collocavit. In quo quidem regno illi ditiores, et omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quae Dei sunt, diligentius quaerunt. Nam et S. Iacobus¹⁾ testatur, Deum elegisse „pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se.“ Sed illud etiam Dominus noster in coelum ascendens efficere voluit, ut nos eum ascendentem mente et desiderio prosequeremur. Nam, quemadmodum morte et resurrectione sua moriendi et resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat: ita ascensu nos docet atque instruit, ut in terris positi in coelum nos cogitatione conferamus, confitentes nos peregrinos²⁾ et hospites esse super terram ac patriam inquirentes, cives³⁾ esse sanctorum, et domesticos Dei; „nostra“ enim, ut idem inquit Apostolus⁴⁾, „conversatio in coelis est.“

*QUAESTIO VI.

Quae beneficia ex Christi ascensione hominibus sint collata.*

Iam vero vim et magnitudinem inexplicabilium bonorum, quae in nos Dei benignitas effundit, divinus David, Apostolo⁵⁾ interprete, multo ante cecinerat illis verbis⁶⁾: „Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus;“ nam decimo die Spiritum sanctum dedit, cuius virtute atque ubertate complevit praesentem illam fidelium multitudinem, et vere tum magnifica illa promissa persolvit⁷⁾: „Expedi vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.“ Ascendit etiam in coelum ex Apostoli⁸⁾ sententia, „ut appareat nunc vultui Dei pro nobis,“ et apud Patrem advocati officio fungatur. „Filioli mei,“ inquit⁹⁾ S. Ioannes, „haec scribo vobis, ut non peccetis, sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.“ Nec vero quicquam est, unde fideles maiorem laetitiam et animi iucunditatem capere debeant, quam Iesum Christum patronum causae ac deprecatorem salutis nostrae constitutum esse, cuius sit apud aeternum Patrem summa gratia et auctoritas. „Paravit“ denique „nobis locum,“ quod etiam se facturum promiserat¹⁰⁾, atque omnium nostrum no-

---

1) Iac. 2. 5. 2) Hebr. 11. 13. 3) Ephes. 2. 19. 4) Phil. 3. 20.
5) Eph. 4. 8. 6) Ps. 67. 19. 7) Ioh. 16. 7. 8) Hebr. 9. 24. 9) 1. Io.
2. 1. 10) Ioh. 14. 2.

mine caput ipse Iesus Christus venit in coelestis gloriae possessionem. Nam in coelum abiens portas, quae Adami peccato interclusae fuerant, patefecit, nobisque viam munivit, qua ad coelestem beatitudinem perveniremus; quemadmodum ipse in coena discipulis futurum praedixerat. Quod quidem ut rei etiam eventu aperte comprobaret, piorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in aeternae beatitudinis domicilium introduxit.

*QUAESTIO VII.

Commoda, quae Christus sua ascensione nobis intulit.*

Hanc coelestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est; primum enim fidei nostrae merito maximus cumulus accessit; nam fides earum rerum est, quae sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ratione ac intelligentia remotae sunt. Quare si Dominus a nobis non discessisset, fidei nostrae meritum minueretur; siquidem a Christo Domino beati praedicantur¹⁾, „qui non viderunt et crediderunt. Praeterea Christi in coelum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet. Nam quoniam Christum hominem in coelum ascendisse, et humanam naturam in dextera Dei Patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore ut nos etiam, eius membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro coniungamur. Quod ipse Dominus his verbis testatus est²⁾: „Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, et illi sint mecum.“ Deinde hoc quoque vel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad coelum rapuit, ac divino Spiritu inflammavit; nam verissime dictum est³⁾, ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est.

*QUAESTIO VIII.

Non fuit nobis utile, Christum in terris manere.*

Ac profecto, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu et consuetudine defixa esset, et illum duntaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur. Verum in coelum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit, effecitque, ut quem nunc absentem cogitamus, eum ut Deum veneremur et diligamus

---

1) Io. 20. 29. 2) Io. 17. 24. 3) Matth. 6. 21.

Id autem partim Apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum praesens affuit Dominus, humano fere sensu de illo iudicare videbantur; partim vero ipsius Domini testimonio confirmatum est, quum inquit¹⁾: „Expedit vobis, ut ego vadam.“ Nam imperfectus ille amor, quo Christum Iesum praesentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritus sancti adventu; quare statim addit: „Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.“

*QUAESTIO IX.

Post Christi ascensionem ecclesia maxime amplificata fuit.*

Accedit etiam, quod in terris domum suam, id est ecclesiam, amplificavit, quae Spiritus sancti virtute et ductu gubernaretur. Eius vero universae inter homines pastorem et summum antistitem Petrum, Apostolorum principem, reliquit; tum vero „dedit²⁾ quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores;“ atque ita ad dexteram Patris sedens aliis atque aliis diversa dona semper impertitur. Nam testatur Apostolus³⁾: „Unicuique nostrum datam esse gratiam secundum mensuram donationis Christi.“ Ad extremum vero, quod antea de mortis et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. Quamvis enim Christi passioni salutem et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum iustis ad coelum aperuit: tamen eius ascensus non solum veluti exemplar nobis propositus est, quo alte spectare et spiritu in coelum ascendere discamus, sed divinam etiam virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

C A P U T VIII.

De septimo Articulo.

Inde venturus est iudicare vivos et mortuos.

*QUAESTIO I.

Christi tria in suam ecclesiam beneficia et articuli septimi sententia.*

Tria sunt Domini nostri Iesu Christi ad suam ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera: redem-

---

1) Io. 16. 7. 2) Ephes. 4. 11. 3) Ephes. 4. 7.

ptionis, patrocinii et iudicii. Quum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in coelum nostram causam et patrocinium in perpetuum susceptum constet: sequitur, ut eius iudicium hoc articulo declararetur; cuius articuli ea vis est et ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere iudicaturum esse.

*QUAESTIO II.

Duplex est Christi adventus.*

Sacrae enim literae duos Filii Dei adventus esse testantur: alterum, quum salutis nostrae causa carnem assumpsit, et homo in Virginis alvo effectus est; alterum, quum in consummatione saeculi ad iudicandos omnes homines veniet. Ille adventus in sacris literis dies Domini appellatur, de quo Apostolus ait¹⁾: „Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet;“ et Salvator ipse²⁾: „De die autem illa et hora nemo scit.“ Ac de summo iudicio satis sit illa auctoritas Apostoli³⁾: „Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.“ Plena enim est sacra Scriptura testimoniorum, quae passim parochis occurrent, ad rem non solum comprobendam, sed etiam fidelium oculis subiiciendam, ut, quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suae spem positam haberent: ita deinceps post Filii Dei mortem et ascensum in coelum alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus⁴⁾, „expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei.“

*QUAESTIO III.

Quoties quilibet homo Christi iudicis sententiam coram subire debeat.*

Sed duo tempora parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, et singularem cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque iudicis praesentem subire sententiam. Primum est, quum unusquisque nostrum migrat e vita; nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus iustissima quaestio habetur, quaecunque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit unquam. Atque hoc

1) 1. Thess. 5. 2. 2) Matth. 24. 36. 3) 2. Cor. 5. 10. 4) Tit. 2. 13.

privatum iudicium vocatur. Alterum vero, quum uno die atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal iudicis stabunt, ut, omnibus omnium saeculorum hominibus inspectantibus et audientibus, singuli quid de ipsis decretum et iudicatum fuerit cognoscant; cuius sententiae pronuntiatio impiis et scelestis hominibus non minima futura est poenarum et suppliciorum pars; rursus vero pii et iusti non parvum ex ea praemium fructumque percepturi sunt, quum qualis quisque in hac vita fuerit apparebit. Hoc autem generale iudicium appellatur.

*QUAESTIO IV.

Quid necesse fuerit privato iudicio generale subicere.*

De quo illud necessario ostendendum est, quae causa fuerit, cur, praeter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus iudicium exerceretur. Nam quum vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum praemia et poenas augeri necesse est, quum haec vel utilitas vel calamitas, ad plurimos pertinens, non prius finem habitura sit, quam extremus veniat mundo dies: aequum erat, de universa hac recte aut perperam factorum dictorumque ratione perfectam quaestionem haberi; quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum iudicio. Accedit etiam, quod quum piorum fama saepe laedatur, impii vero innocentiae laude commendentur, divinae iustitiae ratio postulat, ut pii ereptam iniuria apud homines existimationem in publico universorum hominum conventu et iudicio recuperent. Deinde vero boni et mali homines, quaecunque in vita egerunt, quum non sine corporibus egerint, omnino sequitur, ut benefacta sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quae actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conveniebat, corporibus una cum eorum animis debita aeternae gloriae praemia aut supplicia impertiri; quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali iudicio fieri poterat. Postremo, quoniam in adversis et secundis hominum rebus, quae promiscue nonnunquam bonis et malis eveniunt, probandum erat, nihil non infinita Dei sapientia et iustitia geri ac gubernari: par fuit, non solum bonis praemia, improbis supplicia in futuro saeculo constitui, verum etiam publico ac generali iudicio decerni, quo omnibus notiora et

illustriora fierent, atque ut Deo iustitiae et providentiae laus ab omnibus tribueretur, pro iniusta illa querela, qua sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines, solebant, quum improbos valentes opibus et honoribus florentes animadvertent. Nam Propheta: „Mei,“ inquit¹⁾, „paene moti sunt pedes, paene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns;“ et paulo post²⁾: „Ecce ipsi peccatores et abundantes in saeculo obtinuerunt divitias; et dixi: Ergo sine causa iustificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.“ Atque haec frequens querela multorum fuit. Ergo necesse erat, ut generale iudicium exerceretur, ne forte homines dicerent: Deum³⁾ circa cardines coeli perambulantem non curare terrena. Haec autem veritatis formula iure una ex duodecim fidei Christianae articulis constituta est, ut, si quorum animi in providentia et iustitia Dei nutarent, huius doctrinae ratione confirmarentur. Praeterea proposito iudicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut cognita Dei iustitia illi ne deficerent, hi a malis aeterni supplicii metu atque expectatione revocarentur. Quare Dominus et Salvator noster, quum de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale iudicium, signaque adventantis eius temporis descripsit, ut, quum illa viderimus, finem saeculi prope esse intelligamus; ac deinde in coelum ascendens Angelos misit, qui Apostolos, eius absentia moerentes, his verbis consolarentur⁴⁾: „Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum.“

* QUAESTIO V.

Juxta utramque naturam Christo tributa est potestas iudicandi genus humanum.*

Verum Christo Domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc iudicium datum esse, sacrae literae declarant. Quamvis enim iudicandi potestas omnibus sanctae Trinitatis personis communis sit, praecipue tamen Filio eam tribuimus, quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem ut homo mundum iudicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit⁵⁾: „Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic

---

1) Ps. 72. 2. 2) ibid. 12. 13, 14. 3) Job. 22. 14. 4) Act. 1. 11. 5) Joh. 5. 26. sq.

dedit et Filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit et iudicium facere, quia filius hominis est.“

*QUAESTIO VI.

Cur perinde Patri vel Spiritui sancto hoc iudicium non adscribatur.*

Docebit autem maxime a Christo Domino hoc iudicium exerceri, ut, quum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis iudicem videre, et auribus sententiam, quae proferebatur, audire possent, et omnino iudicium illud sensibus percipere. Ac praeterea acquissimum erat, ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde iudex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem Apostolorum princeps quum in Cornelli domo summa Christianae religionis capita exposnisset, docuissetque Christum a Iudaeis in ligno suspensum atque occisum, tertia vero die ad vitam resurrexisse, subiunxit¹⁾: „Et praecepit nobis praedicare populo et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum et moruorum.“

*QUAESTIO VII.

Quibus indiciis extremum iudicium imminere agnoscetur.*

Sed tria haec praecipua signa iudicium antecessura esse, sacrae literae declarant: praedicationem evangelii per universum orbem, discessionem, Antichristum; inquit enim Dominus²⁾: „Praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio;“ et Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur³⁾, „quasi instet dies Domini; quoniam, nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati,“ iudicium non fiet.

*QUAESTIO VIII.

Quomodo fiet iudicium, quaque ratione de omnibus feretur sententia.*

Quae autem iudicii forma et ratio futura sit, parochis ex Danielis oraculis, tum ex sanctorum Evangeliorum et Apostoli doctrina facile erit cognoscere. Praeterea sententia, quae a iudice pronuncianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Salvator noster, laetis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis iudicium summa cum benignitate pronunciabit⁴⁾: „Venite benedicti Patris mei; pos-

1) Act. 10. 42. 2) Matth. 24. 14. 3) 2. Thess. 2. sq. 4) Matth. 25. 34.

sidete regnum,“ quod „paratum“ est „vobis a constitutione mundi.“ Quibus verbis nihil iucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitaverint, iis verbis pios et iustos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum valle ad summum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi caritatis officiis promeriti fuerint, vocari.

* **QUAESTIO IX.**

Quibus poenarum generibus impii a sinistris constituti afficientur.*

Deinde ad eos, qui a sinistra stabunt, conversus, suam iustitiam in eos effundet his verbis¹⁾: „Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.“ Prioribus enim illis verbis, „Discedite a me,“ maxima poena significatur, qua impii plectendi erunt, quum a Dei aspectu quam longissime eiicientur, neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando, ut tanto bono perfruantur. Atque haec quidem a Theologis poena damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinae visionis luce perpetuo carituri sint. Quod vero additur: „Maledicti,“ mirum in modum auget illorum miseriam et calamitatem. Si enim, quum a divina praesentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset; at quoniam nihil eiusmodi ipsis exspectandum est, quod calamitatem leniorem faciat: iure optimo, quum expellentur, divina iustitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde: „in ignem aeternum;“ quod quidem alterum poenarum genus poenam sensus Theologi vocarunt: propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus et flagellis, aliove graviore suppliciorum genere, inter quae dubitari non potest ignis tormenta summum doloris sensum efficere. Cui malo quum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum poenam omnibus suppliciis cumulandam esse. Atque hoc magis declarant verba illa, quae in extrema sententiae parte posita sunt: „qui paratus est diabolo, et angelis eius.“ Quum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias levius feramus, si calamitatis nostrae socium aliquem et consortem habeamus, cuius prudentia atque humanitate aliqua ex parte iuvare possimus: quae tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis aerumnis a perditissimorum

1) Matth. 25. 41.

daemonum societate divelli nunquam licebit? Et haec quidem sententia in impios iustissime a Domino Salvatore nostro ferretur, ut qui omnia verae pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitiendi nec cibum nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum aegrumque non visiterint.

*QUAESTIO X.

Iudicii materia saepius fidelis populi auribus inculcari debet.*

Haec sunt, quae Pastores fidelis populi auribus saepissime inculcare debent. Nam huius articuli veritas fide concepta maximam vim habet ad frenandas pravas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est¹⁾: „In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.“ Ac profecto vix quisquam adeo praeceptum in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud iustissimum iudicem, omnium non solum factorum dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis poena persolvenda sit. Iustus vero ad colendam iustitiam magis ac magis incitetur, ac summa laetitia efferatur necesse est, quamvis etiam in egestate, infamia, cruciatibus vitam degat, quum animum ad eum diem refert, quo post aerumnosae huius vitae certamina victor universis hominibus audientibus declarabitur; et divinis, atque illis quidem aeternis honoribus, in coelestem patriam receptus, afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optime vivendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exercent, quo possint adventantem magnum illum diem Domini maiore cum securitate animi exspectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

---

1) 7. 40.

CAPUT IX.

De octavo Articulo.

Credo in Spiritum sanctum.

*QUAESTIO I.

Quantus sit fidei in Spiritum sanctum necessitas et fructus.*

Hactenus, quae ad primam et secundam sanctae Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut illa etiam, quae in symbolo de tertia persona, hoc est de Spiritu sancto, traduntur, explicentur. Qua in re declaranda omne studium et diligentiam pastores adhibebunt, quum homini Christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus non permisit Ephesios quosdam Spiritus sancti personam ignorare; a quibus quum quacisset¹⁾, „an Spiritum sanctum acceperissent,“ quum illi, „ne si Spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogavit: „In quo ergo baptizati estis?“ Quibus verbis significavit, distinctam huius articuli notitiam fidelibus maxime necessariam esse; ex qua eum praecipue fructum capiunt, quod quum attente cogitant, se quicquid habent Spiritus sancti munere et beneficio consecutos esse, tum vero de se ipsis modestius et humiliter sentire, et in Dei praesidio omnem spem ponere incipiunt, qui primus homini Christiano gradus ad summam sapientiam et felicitatem esse debet.

*QUAESTIO II.

Spiritus sancti verbum non ita tertiae personae Trinitatis convenit, ut etiam aliis tribui non possit.*

Huius igitur articuli explanationem a vi et notione, quae hoc loco Spiritus sancti vocabulo subiecta est, exordiri oportebit; nam quum illud aequè de Patre et Filio rectissime dicatur, (uterque enim spiritus est, et sanctus, si quidem Deum spiritum esse confitemur), deinde vero hac voce angeli etiam, et piorum animae significantur: cavendum est, ne populus verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est, in hoc articulo Spiritus sancti nomine tertiam Trinitatis personam intelligi, quomodo in sacris literis, tum veteris non-

1) Act. 19. 2. sq.

nunquam, tum novi Testamenti frequenter accipitur; nam David precatur¹⁾: „et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me;“ in libro Sapientiae legimus²⁾: „Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis?“ et alibi³⁾: „Ipse creavit illam in Spiritu sancto.“ In novo vero Testamento iubemur⁴⁾ „baptizari in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti;“ et sanctissimam Virginem⁵⁾ „de Spiritu sancto concepisse“ legimus; tum vero a sancto Iohanne⁶⁾ ad Christum mittimur, „qui nos Spiritu sancto baptizat;“ ac plurimis praeterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

*QUAESTIO III.

Quare tertiae personae Trinitatis, perinde ac aliis duabus, proprium nomen non sit tributum.*

Verum nemo mirari debet, tertiae personae, quemadmodum primae et secundae, proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideo proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia eius aeternus a Patre ortus proprie generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur, ita personam, quae emanat, proprie Filium appellamus, et a qua emanat, Patrem. Nunc quum tertiae personae productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio et processio appelletur: sequitur, ut etiam persona, quae producit, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen eius emanatio habet, propterea quod nomina, quae Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur; in quibus quoniam nullam aliam naturae et essentiae communicandae rationem, quam generandi virtute agnoscimus: ob eam causam fit, ut rationem, qua se ipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi „Spiritus sancti“ nomine tertia persona appellata est, quod quidem illi maxime convenire ex eo intelligimus, quia spirituales vitam in nos infundit, ac sine eius sanctissimi numinis afflatu nihil aeterna vita dignum efficere possumus.

*QUAESTIO IV.

Spiritus sanctus Deus est, eiusdem omnino cum Patre et Filio potentiae et naturae.*

Verum explicata vocabuli significatione docendus in primis erit populus, Spiritum sanctum aequae ac Patrem et Fi-

---

1) Ps. 50. 13. 2) Sap. 9. 17. 3) Eccles. 1. 9. 4) Matth. 28. 19.
5) ib. 1. 18. 20. 6) Io. 1. 33.

lium Deum esse, eidem aequalem, aequè omnipotentem, aeternum, et infinitae perfectionis, summum bonum ac sapientissimum, eiusdemque cum Patre et Filio naturae. Quod quidem illius vocis „in,“ quum dicimus: „Credo in Spiritum sanctum,“ proprietas satis indicat, quae ad exprimendam fidei nostrae vim singulis Trinitatis personis appositae est. Atque id etiam aperta sacrarum literarum testimonia confirmant. Nam quum S. Petrus in Actis Apostolorum¹⁾ dixisset: „Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?“ mox inquit: „non es mentitus hominibus, sed Deo.“ Quem prius Spiritum sanctum appellaverat, eundem statim Deum vocat. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum sanctum esse interpretatur: „Divisiones,“ inquit²⁾, „operationum sunt: idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus;“ deinde subiungit: „Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.“ Praeterea in Actis Apostolorum, quod uni Deo Prophetæ tribuunt, ille Spiritui sancto adscribit. Dixerat enim Isaias³⁾: „Audiui vocem Domini dicentis: „Quem mittam? et dixit mihi: Vade, et dices populo huic: Excaeca cor populi huius, et aures eius aggrava, et oculos eius claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat.“ Quae verba quum Apostolus citaret: „Bene,“ inquit⁴⁾, Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam.“ Deinde vero, quum Scriptura Spiritus sancti personam cum Patre et Filio coniungit, ut quum Patris, et Filii et Spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi praecipit, nullus nobis de huius mysterii veritate dubitandi locus relinquitur. Nam si Pater Deus est, et Filius Deus, omnino fateri cogimur, etiam Spiritum sanctum, qui cum eis pari honoris gradu coniungitur, Deum esse. Accedit autem, quod is, qui in nomine cuiusvis rei creatae baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. „Numquid in nomine Pauli,“ inquit⁵⁾, „baptizati estis?“ ut ostenderet, hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Quum igitur baptizemur in nomine Spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eundem trium personarum ordinem, quo Spiritus sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere tum in epistola Iohannis⁶⁾: „Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum

---

1) Act. 5. 3, 4. 2) 1. Cor. 12. 6. 11. 3) Is. 6. 8—10. 4) Act. 28. 25.
5) 1. Cor. 1. 13. 6) 1. Ioh. 5. 7.

sunt;“ tum ex praeclaro illo sanctae Trinitatis elogio, quo divinae laudes et psalmi concluduntur: „Gloria Patri, et Filio et Spiritui sancto“ Postremo, quod ad eam veritatem confirmandam maxime pertinet, quaecunque Dei propria esse credimus, ea Spiritui sancto convenire sacrae literae testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut quum Apostolus ait ¹⁾: „An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?“ item „sanctificationem ²⁾ et vivificationem ³⁾, et scrutari ⁴⁾ profunda Dei, et per Prophetas ⁵⁾ loqui, et ubique ⁶⁾ esse,“ quae omnia divino tantum Numini tribuenda sunt.

*QUAESTIO V.

Certo credendum est, Spiritus sancti vocabulum tertiam divinitatis personam per se subsistentem significare.*

Sed illud praeterea fidelibus accurate explanandum est, Spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam, in divina natura a Patre et Filio distinctam, et voluntate productam confiteri oporteat; nam ut alia Scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma, quam Salvator noster docuit, apertissime ostendit, „Spiritum sanctum tertiam esse personam, quae in divina natura per se constet, et ab illis distincta sit.“ Quod etiam Apostoli verba declarant, quum inquit ⁷⁾: „Gratia Domini nostri Iesu Christi, et caritas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.“ Idem vero multo apertius demonstrant, quae Patres in Constantinopolitano primo Concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt: „Et in Spiritum sanctum, Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per Prophetas.“ Quod igitur Spiritum sanctum Dominum confitentur, in eo declarant, quantum Angelis antecellat, qui tamen nobilissimi spiritus a Deo conditi sunt. Illos enim omnes S. Paulus testatur esse ⁸⁾ „administratorios spiritus, in ministerium missos, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.“ Vivificantem vero appellant, quod anima cum Deo coniuncta magis vivit, quam corpus animae coniunctione alitur ac sustinetur. Quoniam vero Spiritui sancto sacrae literae hanc animae cum Deo coniunctionem tribuunt, rectissime vivificantem Spiritum sanctum vocari perspicuum est.

1) 1. Cor. 6. 19. 2) 1. Petr. 1. 2. 3) Ioh. 6. 64. 4) 1. Cor. 2. 10
5) 2. Pet. 1. 21. 6) Ps. 138. 7. 7) 2. Cor. 13. 13. 8) Hebr. 1. 14.

*QUAESTIO VI.

Spiritum sanctum a Patre et Filio tanquam ab uno principio procedere declarat.*

Iam vero quod sequitur: „Qui ex Patre Filioque procedit,“ docendi sunt fideles, Spiritum sanctum a Patre et Filio tanquam ab uno principio aeterna processione procedere. Id enim ecclesiastica regula, a qua Christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, et divinarum literarum et conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus Dominus, quum de Spiritu sancto loqueretur, dixit¹⁾: „Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.“ Hoc idem ex eo colligitur, quod in Scripturis sacris Spiritus sanctus nonnunquam Spiritus Christi, interdum Spiritus Patris appellatur; modo a Patre, modo a Filio mitti dicitur, ut aeque a Patre et Filio procedere, non obscure significetur. „Qui Spiritum Christi non habet,“ inquit St. Paulus²⁾, „hic non est eius;“ et idem Spiritum Christi vocat, quum ad Galatas inquit³⁾: „Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba, Pater.“ Apud sanctum Matthaeum⁴⁾ Spiritus Patris appellatur: „Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri;“ et Dominus in coena inquit⁵⁾: „Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.“ Tum alibi eundem Spiritum sanctum a Patre mittendum affirmat his verbis⁶⁾: „Quem mittet Pater in nomine meo.“ Ex quibus verbis quum processionem Spiritus sancti intelligamus, perspicuum est, eundem ab utroque procedere. Haec sunt, quae de Spiritus sancti persona tradenda erunt.

*QUAESTIO VII.

Quum opera Trinitatis sint indivisa, quare peculiariter quidam effectus et dona Spiritui S. tribuantur.*

Docere praeterea oportebit, quosdam esse Spiritus sancti admirabiles effectus, et amplissima quaedam munera, quae ab ipso tanquam a perenni bonitatis fonte oriri et manare dicuntur. Quamvis enim sanctissimae Trinitatis opera, quae extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint: ex iis tamen multa Spiritui sancto propria tribuuntur, ut intelligamus, illa in nos a Dei immensa caritate proficisci; nam quum Spiritus sanctus a divina voluntate veluti amore inflammata procedat: perspicui

1) Io. 16. 14.

2) Rom. 8. 9.

3) Gal. 4. 6.

4) Matth. 10. 20.

5) Io. 15. 26.

6) ib. 4. 26.

potest, eos effectus, qui proprie ad Spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut Spiritus sanctus donum appelletur; nam doni vocabulo significatur id, quod benigne et gratuito, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quaecunque bona et beneficia a Deo in nos collata sunt, („quid autem habemus, quod a Deo,“ ut inquit Apostolus¹⁾, „non acceperimus?“) ea nobis Spiritus sancti concessu et munere data esse, pio et grato animo agnoscere debemus.

QUAESTIO VIII.

Qui, qualesve, et quanti sint Spiritus S. effectus.*

Eius autem plures effectus sunt; nam, ut mundi creationem creaturarumque rerum propagationem et gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus, vivificationem Spiritui sancto proprie tribui, paulo ante demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur: „Dabo,“ inquit²⁾, „vobis Spiritum et vivetis.“ Praecipuos tamen et maxime proprios Spiritus sancti effectus Propheta enumerat³⁾: „Spiritum sapientiae et intellectus, Spiritum consilii et fortitudinis, Spiritum scientiae et pietatis, et Spiritum timoris Domini;“ quae dona Spiritus sancti vocantur, interdum autem Spiritus sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter divus Augustinus monet⁴⁾, animadvertendum esse, quum in sacris literis huius vocis Spiritus sancti mentio fit, ut diiudicare possimus, tertiamne Trinitatis personam, an eius effectus atque operationes significet; nam haec duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam creatorem a rebus creatis differre credimus. Atque haec eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce Spiritus sancti donis Christianae vitae praecepta haurimus, sentireque possumus, an Spiritus sanctus in nobis sit. Verum prae ceteris eius amplissimis muneribus gratia illa praedicanda est, quae nos iustos facit, signatque⁵⁾ „Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostrae.“ Haec enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo iungit, ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi, novam vitam instituamus, ac „naturae⁶⁾ divinae participes effecti, filii⁷⁾ Dei nominemur et vere simus.“

---

1) 1. Cor. 4. 7. 2) Ezech. 37. 6. 3) Is. 11. 2, 3. 4) de Trinitat. 15. c. 18. 19. 5) Eph. 1. 13, 14. 6) 2. Petr. 1. 4. 7) 1. Ioh. 3. 1.

CAPUT X.

De nono Articulo.

Credo sanctam Ecclesiam Catholicam.

*QUAESTIO I.

Quibus de causis nonus articulus omnium frequentissime populo incalcandus.*

Quanta diligentia curare pastores debeant, ut huius noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerantur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste S. Augustino¹⁾, Prophetæ planius et apertius de ecclesia, quam de Christo locuti sunt, quum in eo multo plures errare ac decipi posse, quam incarnationis Sacramento, praeviderent. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiae imitationem, quae se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et catholicam ecclesiam apud se tantum non minus nefarie quam superbe affirmarent. Deinde si quis hanc veritatem firmo animo conceptam habuerit, facile horrendum haeresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primum in fide peccarit, haereticus dicendus est; sed qui ecclesiae auctoritate neglecta impias opiniones pertinaci animo tuetur. Quum igitur fieri non possit, ut aliquis se haeresis peste commaculet, si iis fidem adhibeat, quae in hoc articulo credenda proponantur: curent omni studio pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti in fidei veritate perseverent. Pendet autem hic articulus a superiori, quia, quum iam demonstratum sit, Spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem et largitorem esse, nunc ab eodem ecclesiam sanctitatem donatam confitemur.

*QUAESTIO II.

Quid peculiari ratione nomine ecclesiae, quidque generatim denotetur.*

Ac quoniam ecclesiae vocem Latini a Graecis mutuati post divulgatum evangelium ad res sacras transtulerunt: quam vim habeat hoc vocabulum, aperiendum est. Significat autem ecclesia evocationem; verum scriptores postea usurparunt pro concilio et concione. Neque vero refert, utrum populus ille veri Dei, an falsae religionis cultor exstiterit; in Actis enim

---

1) in Ps. 30.

de Ephesiño populo scriptum est, cum scriba turbas sedasset, dixisse¹⁾: „Si quid autem alterius rei quaeritis, in legitima ecclesia poterit absolvi.“ Legitimam vocat ecclesiam populum Ephesinum, Dianae cultui addictum. Neque solum gentes, quae Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum ecclesia nominantur. „Odivi,“ inquit Propheta²⁾, ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.“ Communi vero deinde sacrarum Scripturarum consuetudine haec vox ad rempublicam Christianam, fideliumque tantum congregationes significandas usurpata est; qui scilicet ad lucem veritatis et Dei notitiam per fidem vocati sunt, ut, reiectis ignorantiae et errorum tenebris, Deum verum et vivum pie et sancte colant, illique ex toto corde inserviant; atque, ut unico verbo haec res tota absolvatur, „Ecclesia,“ ut ait S. Augustinus³⁾, „est populus fidelis per universum orbem dispersus.“

*QUAESTIO III.

Quae potissimum mysteria in vocabulo ecclesiae contemplanda offerantur.*

Nec vero levia mysteria in hoc vocabulo continentur. Etenim in evocatione, quam ecclesia significat, statim divinae gratiae benignitas et splendor elucet, intelligimusque ecclesiam ab aliis rebus publicis maxime differre. Illae enim humana ratione et prudentia nituntur, haec autem Dei sapientia et consilio constituta est. Vocavit enim nos intimo quidem Spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem pastorum et praedicatorum opera ac ministerio. Praeterea ex hac vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirum aeternarum rerum cognitio et possessio, is optime perspiciet, qui animadverterit, cur olim fidelis populus sub lege positus „synagoga,“ id est congregatio, diceretur. Nam, ut docet sanctus Augustinus⁴⁾, hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena et caduca tantum bona spectaret. Quare merito Christianus populus non synagoga, sed ecclesia dicitur, quia terrenis et mortalibus rebus contemptis coelestes et aeternas tantummodo consecratur.

---

1) Act. 19. 39.   2) Ps. 25. 5.   3) in Ps. 149.   4) in Ps. 77 et 81.

***QUAESTIO IV.**

Quibus nominibus Christianorum universitas in sacris literis descripta inveniatur.*

Multa praeterea nomina, quae plena sunt mysteriis, ad Christianam rem publicam significandam traducta sunt; nam et domus et aedificium Dei ab Apostolo vocatur. „Si tardavero“ inquit ad Timotheum¹⁾, „ut scias, quo modo oporteat te in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.“ Domus autem ecclesia idcirco appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus pater familias moderatur, et in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiam grex²⁾ ovium Christi, quarum ille ostium est et Pastor. Vocatur sponsa Christi: „Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo,“ inquit Apostolus ad Corinthios³⁾. Idem ad Ephesios⁴⁾: „Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam.“ Ac de matrimonio: „Sacramentum hoc,“ inquit⁵⁾, „magnum est; ego autem dico in Christo et in ecclesia.“ Dicitur denique ecclesia „corpus Christi,“ ut ad Ephesios⁶⁾ et Colossenses⁷⁾ licet videre. Et haec singula plurimum valent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia et bonitate praebeant, qui eos, ut populus Dei esset, elegit.

***QUAESTIO V.**

Duae praecipue ecclesiae partes recensentur, triumphans una, militans altera.*

His vero explicatis, necesse erit, singulas ecclesiae partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectae ecclesiae naturam, proprietates, dona et gratias populus percipiat, et ob eam causam sanctissimum Dei numen laudare nunquam intermittat. Ecclesiae autem duae potissimum sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans vocatur. Triumphans est coetus ille clarissimus et felicissimus beatorum spirituum, et eorum, qui de mundo, de carne, de iniquissimo daemone triumpharunt, et ab huius vitae molestiis liberi ac tuti aeterna beatitudine fruuntur. Militans vero ecclesia est coetus omnium fidelium, qui adhuc in terris vivunt; quae ideo militans vocatur, quod illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, satana, perpetuum sit bellum. Neque id-

---

1) 1. Tim. 3. 15. 2) Ioh. 10. 1. 3) 2. Cor. 11. 2. 4) Ephes. 5. 25.
5) ibid. 1. 32. 6) Ephes. 1. 23. 7) Coloss. 1. 18, 24.

circo tamen duas esse ecclesias censendum est; sed eiusdem ecclesiae, ut antea diximus, partes duae sunt, quarum una antecessit, et coelesti patria iam potitur, altera in dies sequitur, donec aliquando cum Salvatore nostro coniuncta in sempiterna felicitate conquiescat.

*QUAESTIO VI.

In ecclesia militanti duo hominum sunt genera, boni scilicet et mali.*

Iam in ecclesia militanti duo sunt hominum genera, bonorum et improborum; et improbi quidem, eorundem sacramentorum participes, eandem quoque quam boni fidem profitentur, vita ac moribus dissimiles; boni vero in ecclesia dicuntur ii, qui non solum fidei professione et communione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiae et caritatis vinculo inter se coniuncti et colligati sunt, de quibus dicitur¹⁾: „Cognovit Dominus, qui sunt eius.“ Possunt vero etiam homines aliquibus coniecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant, certo autem scire minime possunt. Quare existimandum non est, Christum Salvatorem de hac ecclesiae parte locutum esse, quum ad ecclesiam nos remisit²⁾, eique ut pareamus praecepit. Nam quum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cuius iudicium confugiendum, et cuius auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur et improbos ecclesia complectitur, quemadmodum et divinae literae et sanctorum vivorum scripta testantur. In quam sententiam scriptum est illud Apostoli³⁾: „Unum corpus, et unus spiritus.“

*QUAESTIO VII.

Ecclesia visibilis est, et bonos et malos suo sinu concludit.*

Haec autem ecclesia nota est, urbiq; supra montem sitae comparata, quae undique conspicitur; nam cum illi ab omnibus parendum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis Evangelium docet; veluti quum regnum coelorum, id est militantem ecclesiam, „simile⁴⁾ esse sagenae in mare missae“ commemorat; vel „agro⁵⁾, in quo zizania superseminata sunt;“ vel „areae⁶⁾, in qua frumentum cum paleis continetur;“ vel⁷⁾ decem virginibus, partim fatuis, partim prudentibus.“ Sed multo ante etiam „in⁸⁾ arca Noë,“ qua non solum „munda,“

1) 2. Tim. 2. 19. 2) Matth. 18. 17. 3) Ephes. 4. 4. 4) Matth. 13. 47. 5) ib. 24. 6) ib. 3. 12. 7) ib. 25. 1. 8) Gen. 7. 1.

sed etiam „immunda animantia“ concludebantur, huius ecclesiae figuram et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos et malos ad ecclesiam pertinere, catholica fides vere et constanter affirmet: ex iisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diversam admodum rationem esse. Ut enim paleae cum frumento in area confusae sunt, vel interdum membra varie intermortua corpori coniuncta: ita etiam mali in ecclesia continentur.

*QUAESTIO VIII.

Quinam ecclesiae militantis finibus non contineantur.*

Ex quo fit, ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur: primo infideles, deinde haeretici et schismatici, postremo excommunicati. Ethnici quidem, quod in ecclesia nunquam fuerunt, neque eam unquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi Christiani societate facti sunt; Haeretici vero atque schismatici, quia ab ecclesia desciverunt. Neque enim illi magis ad ecclesiam spectant, quam transfugae ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. Non negandum tamen, quin in ecclesiae potestate sint, ut qui ab ea in iudicium vocentur, puniantur et anathemate damnentur. Postremo etiam excommunicati, quod, ecclesiae iudicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, donec resipiscant. De ceteris autem, quamvis improbis et sceleratis hominibus, adhuc eos in ecclesia perseverare dubitandum non est; idque fidelibus tradendum assidue, ut, si forte ecclesiae antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in ecclesia esse, nec propterea quicquam de eorum potestate detrahi, certo sibi persuadeant.

*QUAESTIO IX.

Nominis ecclesiae significationum varietas.*

Verum universae etiam ecclesiae partes ecclesiae nomine significari solent, ut quum Apostolus „ecclesiam, quae est Corinthi, Galatae, Laodicensium, Thessalonicensium“ nominat; privatas etiam fidelium familias Ecclesias vocat; nam „Priscae¹⁾ et Aquilae domesticam ecclesiam salutare iubet;“ item alio in loco²⁾: „Salutant vos,“ inquit, „in Domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua ecclesia.“ Ad Philemonem³⁾ etiam scribens eandem vocem usurpavit. Interdum quoque ecclesiae nomine eius praesides ac pastores

1) Dom. 16. 3. 5. 2) 1. Cor. 16. 19. 3) Phil. 1. 2.

significantur. „Si te non audierit,“ inquit Christus¹⁾, „dic ecclesiae, quo in loco praepositi ecclesiae designantur. Sed locus etiam, in quem populus sive ad concionem sive alicuius rei sacrae causa convenit, ecclesia appellatur. Praecipue vero in hoc articulo ecclesia bonorum simul et malorum multitudinem, nec praesides solum, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

*QUAESTIO X.

De notis verae ecclesiae, et primo, cur una dicatur.*

Aperiendae autem sunt fidelibus huius ecclesiae proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci atque educari. Prima igitur proprietas in symbolo Patrum describitur, ut una sit. „Una“ enim, inquit²⁾, „est columba mea,“ una est „speciosa mea.“ Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quae tamen longe lateque diffusa est, ob eas causas, quae ab Apostolo ad Ephesios³⁾ scriptae sunt: „Unum“ enim „Dominum, unam fidem, unum baptisma“ tantum esse praedicat. Unus est etiam eius rector ac gubernator, invisibilis quidem Christus, quem aeternus Pater dedit „caput⁴⁾ super omnem ecclesiam, quae est corpus eius.“ Visibilis autem is, qui Romanam cathedram Petri Apostolorum principis legitimus successor tenet.

*QUAESTIO XI.

Quid de Romano Pontifice, visibili ecclesiae Christi capite, sentiendum sit.*

De quo fuit illa omnium Patrum ratio et sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem ecclesiae constituendam et conservandam necessarium fuisse. Quod praeclare et vidit et scripsit sanctus Hieronymus contra Iovinianum⁵⁾ iis verbis: „Unus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio;“ et ad Damasum⁶⁾: „Facessat invidia, Romani culminis recedat ambitio; cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, beatitudini tuae, id est cathedrae Petri, communionem consocior; super illam Petram aedificatam ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum Agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante dilu-

1) Matth. 18. 17. 2) Cant. 6. 8. 2. 13. 3) Eph. 4. 5. 4) Eph. 1. 22. 5) 1. 26. 6) ep. 15.

vio.“ Quod et longe antea ab Irenaeo¹⁾ probatur, et Cypriano²⁾, qui de unitate ecclesiae loquens ait: „Loquitur Dominus ad Petrum³⁾: „Ego, Petre, dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.“ Super unum aedificat ecclesiam, et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat⁴⁾: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum:“ tamen, ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem, auctoritate sua disposuit etc.“ Optatus deinde Milevitanus ait⁵⁾: „Ignorantia tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput, Petrus; in quo uno cathedrae unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut iam schismaticus et praevaricator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.“ Post vero Basilius sic scriptum reliquit⁶⁾: „Petrus collocatus est in fundamento; dixit enim⁷⁾: „Tu es Christus, filius Dei vivi,“ et vicissim audivit, se esse petram; licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus. Nam Christus vere immobilis petra, „Petrus vero propter petram.“ Dignitates enim suas Deus largitur aliis: „sacerdos est, et facit sacerdotes; petra est, et petram facit; et quae sua sunt, largitur servis suis.“ Postremo vero sanctus Ambrosius ait: Si quis obiiciat, ecclesiam uno capite et sponso Iesu Christo contentam, praeterea nullum requirere: in promptu responsio est. Ut enim Christum Dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam praebitorem habemus, (nam ipse est, qui baptizat et qui absolvit, et tamen is homines sacramentorum externos ministros instituit): sic ecclesiae, quam ipse intimo Spiritu regit, hominem suae potestatis vicarium et ministrum praefecit. Nam quum visibilis ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput et pastorem constituit, quum illi oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit, ut, qui ei successisset, eandem plane totius ecclesiae regendae et gubernandae potestatem habere voluerit.

---

1) adv. haer. 3. 3.   2) ib. 3. 2.   3) Matth. 16. 18.   4) Io. 20. 21.
5) de schism. Don. 2. 2.   6) Homil. 29. de Poenitent.   7) Matth. 16. 16.

*QUAESTIO XII.

Cur ecclesia una dicatur alias rationes subiungit.*

„Unus“ praeterea „idemque est Spiritus,“ inquit Apostolus ¹⁾ ad Corinthios, qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris vitam, impertitur. Ad quam unitatem servandam quum Ephesios hortaretur, inquit ²⁾: „Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis, unum corpus et unus spiritus.“ Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque ab una anima aluntur, quae oculis visum, auribus auditum, et aliis sensibus diversas vires subministrat: ita corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. „Una“ quoque „est spes ³⁾,“ ut in eodem loco idem Apostolus testatur, „ad quam vocati sumus;“ siquidem omnes eandem rem, nempe aeternam et beatam vitam, speramus. Una est denique fides, quae omnibus tenenda est ac prae se ferenda. „Non sint,“ inquit Apostolus ⁴⁾, „in vobis schismata.“ Atque unum baptisma, quod quidem est Christianae fidei sacramentum.

*QUAESTIO XIII.

De secunda nota ecclesiae, qua dicitur sancta.*

Altera proprietas ecclesiae est, ut sit sancta; quod a principe Apostolorum accepimus eo loco ⁵⁾: „Vos autem genus electum, gens sancta.“ Appellatur autem sancta, quod Deo consecrata dedicataque sit; sic enim cetera huiusmodi, quanquam corporea sint, sancta vocari consueverunt, quum divino cultui addicta et dedicata sunt. Cuius generis sunt in lege veteri vasa, vestes et altaria; in qua primogeniti quoque, qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati. Nec mirum cuiquam videri debet, ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores continet. Sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se fide et baptismo suscepto Christo consecrarunt, quanquam in multis offendunt, et quae polliciti sunt non praestant; quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etsi artis praecepta non servant, nomen tamen artificum retinent. Quare D. Paulus ⁶⁾ Corinthios „sanctificatos et sanctos“ appellat, in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos ut carnales et gravioribus etiam nominibus acriter obiurgat. Sancta etiam dicenda est,

1) 1. Cor. 12. 11.   2) Eph. 4. 3.   3) ib. 4.   4) 1. Cor. 1. 10.
5) 1. Petr. 2. 9.   6) 1. Cor. 1. 2.

quod veluti corpus cum sancto capite Christo Domino totius sanctitatis fonte coniungitur, a quo Spiritus sancti charismata et divinae bonitatis divitiae diffunduntur. Praeclare sanctus Augustinus¹⁾, interpretans verba illa Prophetiae: „Custodi animam meam, quoniam sanctus sum,“ „Audeat,“ inquit, „et corpus Christi, audeat et unus ille homo, clamans a finibus terrae, cum capite suo, et sub capite suo dicere: Sanctus sum; accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi et remissionis peccatorum.“ Ac paulo post: Si Christiani omnes, et fideles in Christo baptizati ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit²⁾: „Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis;“ si membra sunt facti corporis eius, et dicunt se sanctos non esse: capiti ipsi faciunt iniuriam, cuius membra sancta sunt. Accedit etiam, quod sola ecclesia legitimum sacrificii cultum et salutarem habet sacramentorum usum, per quae tanquam efficacia divinae gratiae instrumenta Deus veram sanctitatem efficit, ita ut quicumque vere sancti sunt, extra hanc ecclesiam esse non possint. Patet igitur, Ecclesiam esse sanctam, ac sanctam quidem, quoniam corpus est Christi, a quo sanctificatur, cuiusque sanguine abluitur.

QUAESTIO XIV.

Qua ratione ecclesia Christi sit catholica.*

Tertia proprietas ecclesiae ea est, ut catholica, nempe universalis, vocetur; quae appellatio vere illi tributa est, quoniam, ut testatur sanctus Augustinus³⁾, „a solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.“ Neque enim, ut in humanis rebus publicis aut haereticorum conventibus, unius tantum regni terminis, aut uno hominum genere ecclesia definita est; verum omnes homines, sive illi barbari sint sive Seythae, sive servi sive liberi, sive masculi sive feminae, caritatis sinu complectitur. Quare scriptum est⁴⁾: „Redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, et lingua, et populo et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum.“ De ecclesia dicit David⁵⁾: „Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae;“ item⁶⁾: „Memor ero Rahab et Babylonis scientium me;“ et: „homo natus est in ea.“ Praeterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt, quamdiu mundus

1) in Ps. 85. 2) Gal. 3. 27. 3) Serm. 242. 4) Apoc. 5. 9. sq
5) Ps. 2. 8. 6) Ps. 80. 4. 5.

exstabit, veram fidem profitentes, ad eandem ecclesiam pertinent, quae „super¹⁾ fundamento Apostolorum“ fundata est, „ac Prophetarum,“ qui omnes, in illo lapide angulari Christo, „qui fecit utraque unum, et pacem²⁾ iis, qui prope, et iis, qui longe, annuntiavit, constituti sunt et fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur, quod omnes, qui salutem aeternam consequi cupiunt, eam tenere et amplecti debeant, non secus ac qui „arcam, ne diluvio perirent, ingressi sunt.“ Haec igitur veluti certissima regula tradenda est, qua vera et falsa ecclesia iudicetur.

*QUAESTIO XV.

Quo pacto ecclesia Christi etiam apostolica dicatur.*

Sed ex origine etiam, quam revelata gratia ab Apostolis ducit, ecclesiae veritatem agnoscimus; siquidem eius doctrina veritas est, non recens, neque nunc primum orta, sed ab Apostolis iam olim tradita, et in omnem orbem terrarum disseminata. Ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias haereticorum voces longe a verae ecclesiae fide abesse, quum doctrinae ecclesiae, quae ab Apostolis ad hanc fidem praedicata est, adversentur. Quare, ut omnes intelligerent, quanam esset ecclesia catholica, Patres in symbolo illud divinitus addiderunt: „Apostolicam.“ Etenim Spiritus sanctus, qui ecclesiae praesidet, eam non per aliud genus ministrorum, quam per apostolicum gubernat, qui Spiritus primum quidem Apostolis tributus est, deinde vero summa Dei benignitate semper in ecclesia mansit.

*QUAESTIO XVI.

Ecclesia in fidei aut morum dogmatibus errare non potest.*

Sed quemadmodum haec una ecclesia errare non potest in fidei ac morum disciplina tradenda, quum a Spiritu sancto gubernetur: ita ceteras omnes, quae sibi ecclesiae nomen arrogant, ut quae diaboli spiritu ducantur, in doctrinae et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est.

*QUAESTIO XVII.

Quibus praecipue figuris Christi ecclesia in veteri Testamento adumbrata sit.*

Sed quoniam magnam vim habent figurae veteris Testamenti ad excitandos fidelium animos, revocandamque rerum

1) Eph. 2. 20. 2) Id. 17.

pulcherrimarum memoriam, cuius rei potissimum causa Apostoli his usi sunt: illam quoque doctrinae partem, quae magnas utilitates habet, parochi non praetermittent. In his autem illustrem significationem habet „Arca Noe,“ quae ob eam rem tantum „divino iussu constructa est,“ ut nullus dubitandi locus relinquatur, quin ecclesiam ipsam significet, quam Deus sic constituit, ut quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis aeternae periculo tuti esse possent; qui vero extra illam essent, quemadmodum iis evenit, qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est magna illa civitas Hierusalem, cuius nomine Scripturae saepius sanctam ecclesiam significant. Nimirum in illa solum offerre Deo sacrificia licebat, quia in sola etiam Dei ecclesia, neque extra eam usquam, verus cultus verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

*QUAESTIO XVIII.

Qua ratione credere Christi ecclesiam ad articulos fidei pertineat.*

Iam illud etiam extremo loco de ecclesia docendum erit, quam ratione, nos credere ecclesiam, ad articulos fidei pertineat. Nam etsi quis ratione et sensibus percipit, ecclesiam, id est hominum conventum, in terris esse, qui Christo Domino addicti et consecrati sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur, quum nec Iudaei, nec Turcae quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quae in sancta Dei ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata, non ullis rationibus convicta, intelligere potest. Quum igitur hic articulus, non minus quam ceteri, intelligentiae nostrae facultatem et vires superet: iure optimo confitemur, nos ecclesiae ortum, munera et dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

*QUAESTIO XIX.

Quae, quot et quanta sint, quae in ecclesia esse credere iubemur.*

Neque enim homines huius ecclesiae auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam super firmissimam petram aedificavit, teste Propheta¹⁾: „Ipse fundavit eam Altissimus,“ quam ob causam hereditas Dei et Dei populus appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed divino mu-

1) Ps. 86. 5.

nere tributa. Quare, quemadmodum naturae viribus comparari non potest, ita etiam fide solum intelligimus, in ecclesia claves regni coelorum esse, eique potestatem peccata remittendi, excommunicandi, verumque Christi corpus consecrandi traditam; deinde cives, qui in ea morantur, „non¹⁾ habere hic civitatem permanentem, sed futuram inquirere.“ Unam igitur ecclesiam sanctam et catholicam esse, necessario credendum est.

*QUAESTIO XX.

Non ut in Deum ita in ecclesiam credendum est.

Tres enim Trinitatis personas, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ita credimus, ut in eis fidem nostram colloceamus. Nunc autem mutata dicendi forma, sanctam, et non „in“ sanctam ecclesiam credere profiteamur, ut hac etiam diversa loquendi ratione Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur, praeclaraque illa omnia, quae in ecclesiam colata sunt, beneficia divinae bonitati accepta referamus.

*QUAESTIO XXI.

De extrema huius articuli clausula: Sanctorum communionem.*

Sanctorum communionem.

Quum sanctus Iohannes Evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudiret, hanc rationem attulit: „Ut et vos,“ inquit²⁾, „societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre et cum Filio eius Iesu Christo.“ Haec societas in communione sanctorum sita est, de qua in hoc articulo sermo habetur. Utinam vero in eo explicando ecclesiarum praesides Pauli et aliorum Apostolorum diligentiam imitarentur. Est enim non solum quaedam superioris articuli interpretatio doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorum esse debeat, quae symbolo continentur, declarat. Omnia enim eius rei causa pervestiganda sunt ac percipienda, ut in hanc tam amplam et beatam societatem sanctorum admittamur, admissique constantissime perseveremus³⁾, „cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.“

1) Hebr. 13. 14. 2) 1. Ioh. 1. 3. 3) Col. 1. 11. sq.

*QUAESTIO XXII.

Explicatio huius particulae, et in quo consistat sanctorum communio.*

In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius, qui de una sancta ecclesia catholica antea positus est, veluti explicationem quandam. Unitas enim Spiritus, a quo illa regitur, efficit, ut quicquid in eam collatum est commune sit. Omnium enim sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet; quibus sacramentis veluti sacris vinculis Christo connectuntur et copulantur, et maxime omnium baptismo, quo tanquam ianua in ecclesiam ingredimur. Haec autem sanctorum communione sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in symbolo significant illis verbis: „Confiteor unum baptisma.“ Baptismum vero in primis eucharistia, et deinceps cetera sacramenta consequuntur; nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis convenit, quum Deo nos coniungant, illiusque participes, cuius gratiam recipimus, efficiant: magis tamen proprium est eucharistiae, quae hanc efficit communionem.

*QUAESTIO XXIII.

Participatio meritorum est in ecclesia.*

Sed alia etiam communio in ecclesia cogitanda est. Quaecunque enim pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et, ut illis prosint, caritate, quae¹⁾ non quaerit quae sua sunt, efficitur. Id vero cum S. Ambrosii testimonio comprobatur, qui locum illum Psalmi explanans²⁾: „Particeps ego sum omnium timentium te,“ ita inquit: „Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus Deum.“ Quare Christus eam nobis orandi formam praescripsit, ut diceremus, „Panem nostrum,“ non „meum,“ ac reliqua eius generis, non nobis tantum, sed omnium saluti et commodis prospicientes. At vero haec honorum communicatio membrorum humani corporis aptissima similitudine in sacris literis³⁾ saepe demonstratur. Nam in corpore multa sunt membra; sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Nec vero omnia eandem dignitatem habent, aut aequae utiles et decoras functiones exsequuntur, nullique suum, sed totius corporis commodum atque utilitas proposita est. Omnia deinde tam apta inter se et connexa sunt, ut, si

1) 1. Cor. 13. 5. 2) in Ps. 118. serm. 8. 3) 1. Cor. 12. 12. sq.

unum aliquod dolore afficitur, cetera item naturae cognatione et consensu doleant; si contra bene affectum est, communis sit omnibus ille iucunditatis sensus. Atque haec eadem in ecclesia licet contemplari, in qua etsi diversa sunt membra, nempe variae nationes, Iudaeorum, gentium, liberi et servi, pauperes et divites, quum tamen baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, cuius ille caput est. Unicuique praeterea in hac ecclesia suum munus assignatum est. Ut enim alii in ea Apostoli, alii doctores, omnes vero publicae utilitatis causa sunt constituti: ita aliorum est praeesse ac docere, aliorum item parere et subiectos esse.

*QUAESTIO XXIV.

Scelerati in ecclesia participatione bonorum spiritualium non gaudent.*

At vero tot tantisque muneribus ac bonis divinitus collatis illi fruuntur, qui in caritate vitam Christianam degunt, iustique et cari Deo sunt. Membra vero mortua, nimirum homines sceleribus obstricti et a Dei gratia alienati, hoc quidem bono non privantur, ut huius corporis membra esse desinant: sed, quum sint mortua, fructum spirituale, qui ad iustos et pios homines pervenit, non percipiunt. Tametsi, quum in ecclesia sint, ad amissam gratiam vitamque recuperandam ab iis adiuvantur, qui spiritu vivunt, et eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui omnino ab ecclesia sunt praecisi.

*QUAESTIO XXV.

Gratiae gratis datae et cetera Dei dona toti ecclesiae sunt communia.*

Nec vero tantum communia sunt ea dona, quae homines caros Deo ac iustos reddunt; sed gratiae etiam gratis datae, in quibus numerantur scientia, prophetia, donum linguarum ac miraculorum, et cetera huius generis; quae dona malis etiam hominibus, non privatae, sed publicae utilitatis causa ad aedificandam ecclesiam conceduntur. Nam sanitatis gratia non illius, qui ea praeditus est, sed aegroti curandi causa tributa est. Ac nihil tandem a vere Christiano homine possidetur, quod sibi cum ceteris omnibus commune esse non existimare debeat; quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti ac parati esse debent. Nam qui huiusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei caritatem¹⁾ non habere plane convincitur. Quae quum ita se

1) 1. Io. 3. 17.

habeant, satis constat, eos, qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui, et vere illud dicere posse¹⁾: „Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum. Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini;“ et: „Beati qui habitant in domo tua, Domine.“

CAPUT XI.

De decimo Articulo.

Remissionem Peccatorum.

*QUAESTIO I.

Quomodo necessarium sit credere, remissionem peccatorum esse in ecclesia.*

Nemo est, qui, quum videat, hunc articulum de remissione peccatorum in ceteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solum divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessarium contineri; nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quae in symbolo credenda proponuntur, nemini ad Christianam pietatem aditum patere. Verum si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit, quod Salvator noster paulo ante ascensum in coelum de ea re testatus est, quum discipulis sensum aperuit, ut intelligerent scripturas²⁾: „Oportebat,“ inquit, „Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.“ Quae verba si parochi animadverterint, facile intelligent, quum cetera, quae ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum vero praecipue huius articuli diligenter explicandi magnam eis a Domino necessitatem impositam esse. Munus igitur parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solum peccatorum remissionem in catholica ecclesia reperiri; de qua Isaias praedixerat³⁾: „Populus, qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas;“ sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse. Qua si rite et secundum leges a Christo Domino

1) Ps. 83. 2. 3, 5. 2) Luc. 24. 46. sq. 3) 33, 24.

praescriptas sacerdotes utantur, vere peccata remitti et condonari credendum est.

*QUAESTIO II.

Qua ratione peccata in ecclesia remittantur.*

Haec autem venia, quum primum fidem profitentes sacro baptismo abluimur, adeo cumulate nobis datur, ut nihil aut culpae delendum, sive ea origine contracta, sive quid propria voluntate omissum vel commissum sit, aut poenae persolvendum relinquatur. Verum per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturae infirmitate liberatur; quin potius, quum uniuersumque adversus concupiscentiae motus, quae nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit: vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit. Quum igitur necesse fuerit, in ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiam ratione, quam baptismi sacramento: claves regni coelorum illi concreditaе sunt, quibus possint unicuique poenitenti, etiam si usque ad extremam vitae diem peccasset, delicta condonari. Clarissima huius rei testimonia in sacris literis habemus; nam apud sanctum Matthaeum Dominus ita ad Petrum loquitur¹⁾: „Tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in coelis:“ et „quodcumque solveris super terram erit solutum et in coelis.“ Item²⁾: „Quaecumque alligaveritis super terram erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelo.“ Deinde sanctus Iohannes³⁾ testatur, Dominum, quum insufflasset Apostolis, dixisse: „Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.“

*QUAESTIO III.

Nullis certis peccatis et temporibus potestas remittendi peccata circum-scribitur.*

Neque vero existimandum est, hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse; nullum enim tam nefarium facinus vel admitti vel cogitari potest, cuius remittendi potestatem sancta ecclesia non habeat; quemadmodum etiam nemo adeo improbus et scelestus fuerit, quem si erratorum suorum vere poeniteat, certa ei veniae spes pro-

1) Matth. 16. 19. 2) Id. 18. 18. 3) Ioh. 20. 22.

posita esse non debeat. Sed neque haec eadem potestas ita circumscribitur, ut praefinito solum aliquo tempore ea uti liceat; nam quacunque hora peccator ad sanitatem redire voluerit, reiiciendum non esse docuit Salvator noster, quum principi Apostolorum interroganti, quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit¹⁾: „Non septies, sed usque septuagies septies.“

* QUAESTIO IV.

Non omnibus Christianis potestas remittendi peccata est concessa.*

Verum si ministros divinae huius potestatis spectemus, ea minus late patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed episcopis tantum et sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit, quod ad rationem eius potestatis exercendae pertinet; nam per sacramenta solum, si eorum forma servetur, peccata remitti possunt; aliter vero nullum ius a peccatis solvendi ecclesiae datum est. Ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta, ad peccata condonanda veluti instrumenta valere, quibus Christus Dominus, auctor ipse et largitor salutis, remissionem peccatorum et iustitiam in nobis efficit.

* QUAESTIO V.

Quantum sit munus remittendorum peccatorum ecclesiae concessum.*

Ut autem fideles coeleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia ecclesiae donatum est, magis suscipiant, atque ad eius usum et tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur parochus huius gratiae dignitatem et amplitudinem demonstrare. Ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si, cuius virtutis sit peccata remittere, et homines ex iniustis iustos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim, infinita et immensa Dei vi hoc effici, quam eandem in excitandis mortuis et in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini²⁾ sententia confirmatur, maius opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quam coelum et terram ex nihilo creare, quum ipsa creatio nonnisi ex infinita virtute possit existere: consequens est, ut multo magis peccatorum remissio infinitae potestati tribuenda sit.

---

1) Matth. 18. 22. 2) in Ioh. tract. 72.

*QUAESTIO VI.

Nullus praeter solum Deum propria auctoritate peccata remittit.*

Quare verissimas esse priscorum Patrum voces agnoscimus, quibus confitentur, ab uno Deo peccata hominibus condonari, neque ad alium auctorem, quam ad summam eius bonitatem et potentiam, tam mirificum opus referendum esse. „Ego sum,“ inquit ipse Dominus¹⁾ per Prophetam, „ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas.“ Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecunia debita servare oportet. Quemadmodum igitur a nemine, nisi a creditore, pecunia, quae debetur, remitti potest: ita, quum uni Deo peccatis obstricti simus, siquidem quotidie oramus²⁾: „Dimitte nobis debita nostra,“ perspicuum est, a nemine, praeter illum, debita nobis condonari posse.

*QUAESTIO VII.

Potestas remittendi peccata ante Christum natum nulli mortalium concessa fuit.*

Hoc vero admirabile et divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatae naturae impertitum est. Primus omnium Christus Salvator noster ut homo, quum idem Deus verus esset, hoc munus a coelesti Patre traditum accepit. „Ut sciatis,“ inquit³⁾, „quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.“ Quum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquam in coelum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, eam potestatem episcopis et presbyteris in Ecclesia concessit, quanquam, ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, ceteri ut eius ministri, peccata dimittunt. Quamobrem, si quae infinita virtute effecta sunt maxime admirari et suspicere debemus, satis intelligimus, pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi Domini benignitate ecclesiae donatum est.

*QUAESTIO VIII.

Qua virtute homines peccatorum suorum veniam consequantur.*

Sed ipsa etiam ratio, qua Deus clementissimus Pater mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad huius beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit;

1) Is. 43. 25.

2) Matth. 6. 12.

3) Matth. 9. 6. Marc. 2. 9.

sanguine enim unigeniti Filii sui scelera nostra expiari voluit, ut poenam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultro ¹⁾ ille persolveret, iustusque pro iniustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cum animo cogitabimus, „nos ²⁾ non corruptibilibus auro et argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati:“ facile statuemus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quae inexplicabilem Dei providentiam summamque erga nos caritatem ostendit. Ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat necesse est.

*QUAESTIO IX.

Quo maxime pacto cernatur amplitudo beneficii, quod in potestate clavium offertur.*

Nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quicquid meritorum ex Christi morte et cruce consecutus est, statim amittit, et omnino paradisi aditu, quem prius interclusum Salvator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem quum in mentem venit, facere non possumus, quin humanae miseriae consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quae ecclesiae divinitus tributa est, et huius articuli fide confirmati oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit divina ope adiutus in pristinum dignitatis statum restitui: tunc vero cogimur summo gaudio et laetitia exsultare, et immortales Deo gratias agere. Ac profecto, si grata et iucunda medicamenta videri solent, quae nobis medicorum arte et industria, quum gravi aliquo morbo laboramus, parantur: quanto iucundiora esse debent ea remedia, quae Dei sapientia ad animorum curationem, atque adeo ad vitam reparandam instituit; quum praesertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinae illae, quae corporibus adhibentur, sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant?

*QUAESTIO X.

Cur ac quomodo remedia in potestate clavium Ecclesiae tributa Christiani frequentare debeant.*

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli et praeclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant

---

1) 1. Petr. 3. 18. 2) 1. Petr. 1. 18. sq.

ad suum commodum religiose convertere. Vix enim fieri potest, ut qui re utili et necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur, praesertim vero quum Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit ecclesiae, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. Nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest, ita, quicumque baptismi gratiam mortiferis sceleribus amissam recuperare voluerit, ad illud expiationis genus, nimirum poenitentiae sacramentum, confugiat necesse est. Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne tam ampla veniae facultate proposita, quam etiam nullius temporis termino definiri declaravimus, vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur. In altero enim, quum iniuriosi et contumeliosi in hanc divinam potestatem manifeste deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur; in altero vero magnopere verendum est, ne morte praecoccupati frustra peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate et procrastinatione merito amiserunt.

CAPUT XII.

De undecimo Articulo.

Carnis resurrectionem.

*QUAESTIO I.

Quantum referat de hoc articulo explicatam habere cognitionem.*

Magnam huius articuli vim esse ad fidei nostrae veritatem stabiliendam, id maxime ostendit, quod divinis literis non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur. Quod quidem quum in aliis symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostrae spem nixam esse. Nam ut Apostolus ratiocinatur ¹⁾: „Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit; quod si Christus non resurrexit, inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides vestra.“ In eo igitur explicando parochus non minus operae et studii ponet, quam in eo evertendo multorum impietas laborarit. Magnas

1) 1. Cor. 15. 13, 14.

enim et praeclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulo post demonstrabitur.

*QUAESTIO II.

Cur Apostoli resurrectionem hominum, hic carnis resurrectionem appellarint.*

Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo carnis resurrectionem appellari. Quod quidem sine causa factum non est. Nam docere voluerunt Apostoli id, quod necessario ponendum est, animam esse immortalem. Quare ne quis forte eam simul cum corpore interissey utrumque vero in vitam revocari existimaret, quum animam plurimis sacrarum literarum locis immortalem esse plane constet: ob eam rem carnis tantum suscitandae mentio in articulo facta est. Et quanquam saepe etiam in sacris Scripturis caro integrum hominem, ut est apud Isaiam¹⁾: „Omnis caro foenum,“ et apud S. Iohannem²⁾: „Et verbum caro factum est,“ significet: hoc tamen loco carnis vox corpus declarat, ut duarum partium, animae et corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus, corrumpi et in pulverem terrae, ex qua compactum est, redire, animam vero incorruptam manere intelligamus. At vero quum nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est illius „haeresis“ confutandae causa, „quae,“ vivo Apostolo³⁾, „Hymenaei et Phileti fuit,“ qui asserebant, quum de resurrectione in Scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spiritali, qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit, eum errorem tolli, et veram corporis resurrectionem confirmari.

*QUAESTIO III.

Quibus potissimum rationibus doctrina de vera corporum resurrectione stabillenda sit.*

Verum parochi partes erunt, hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri novoque Testamento et ex omni ecclesiastica historia depromptis. Alii enim ab Elia et Elisaeo in veteri Testamento, alii praeter eos, quos Christus Dominus a morte excitavit, a sanctis Apostolis aliisque permultis ad vitam revocati sunt; quae resurrectio multorum huius articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures a morte excitatos credimus,

1) Is. 40. 6. 2) Ioh. 1. 14. 3) 2. Tim. 2. 17. sq.

ita universos ad vitam revocatum iri credendum est. Quin etiam praecipuus fructus, quem nos ex huiusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quae parochis, qui in sacris literis mediocriter versati sunt, facile occurrent. Illustriora vero loca sunt in veteri quidem Testamento, quae leguntur apud Iob, quom ait¹⁾: „se in carne sua conspecturum Deum suum;“ et apud Daniele²⁾, „de iis, qui in pulvere terrae dormiunt, alios in vitam aeternam, alios in opprobrium sempiternum evigilatu-
ros;“ in novo autem Testamento, quae sanctus Matthaeus³⁾ refert de disputatione, quam Dominus cum Sadducaeis habuit; praeterea, quae Evangelistae narrant de extremo iudicio. Atque huc etiam referenda sunt, quae Apostolus ad Corinthios⁴⁾, et ad Thessalonicenses⁵⁾ scribens, accurata oratione disseruit.

*QUAESTIO IV.

Quibus similitudinibus eadem veritas stabiliri possit.*

Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multum tamen proderit, vel exemplis vel rationibus ostendere, id, quod fides credendum proponit, a natura aut ab humanae mentis intelligentia non abhorre-
re. Itaque Apostolus quaerenti, quo modo resurgerent mortui, sic respondit⁶⁾: „Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur; et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius ceterorum; Deus autem dat illi corpus, sicut vult;“ et paulo post inquit: „Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.“ Ad eam similitudinem multas praeterea adiungi posse, S. Gregorius ostendit⁷⁾: „Lux enim, inquit, quotidie quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur, et arbusta viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgendo reparantur, et semina putrescendo moriuntur, et rursum germinando resurgunt.“

*QUAESTIO V.

Rationes, quibus haec ipsa veritas comprobatur.*

Rationes illae praeterea, quae ab ecclesiasticis scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatae

1) Iob. 19. 26. 2) Dan. 12. 2. 3) Matth. 22. 23. 4) 1. Cor. 15. 12
5) 1. Thess. 4. 13. 6) 1. Cor. 15. 36. sq. 7) Moral. lib. 14. c. 55.

videri possunt. Ac primum quidem, quum animae immortales sint, et tanquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas a corporibus seiunctas perpetuo manere praeter naturam existimandum est. Quoniam vero, quod naturae adversatur, ac violentum est, diuturnum esse non potest: consentaneum fore videtur, ut denuo cum corporibus iungantur; ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit. Quo quidem argumentandi genere Salvator¹⁾ noster usus est, quum, adversus Sadducaeos disputans, ex animarum immortalitate corporum resurrectionem conclusit. Deinde quum malis supplicia, bonis praemia a iustissimo Deo sint proposita, ex illis vero quam plurimi, antequam debitas poenas persolvant, ex his magna ex parte nullis affecti virtutis praemiis a vita decedant: necesse est iterum animas cum corporibus coniungi, ut pro sceleribus aut recte factis corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, una cum anima poena aut praemio afficiantur. Qui locus diligentissime tractatus est a sancto Chrysostomo²⁾ in homilia ad populum Antiochenum. Quare Apostolus, quum de resurrectione dissereret³⁾: „Si in hac vita, inquit, tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.“ Quae quidem verba nemo ad animae miseriam referri existimabit, quae quum immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita beatitudine frui posset: verum de toto homine intelligenda sunt. Nisi enim corpori debita pro laboribus praemia reddantur, necesse est, ut qui, quemadmodum Apostoli, tot acrumnas et calamitates in vita perpessi sunt, omnium sint miserissimi. Idem vero multo apertius docet ad Thessalonicenses his verbis⁴⁾: „Gloriamur in ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Iesu de coelo cum angelis virtutis eius in flamma ignis, dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio Domini nostri Iesu Christi.“ Adde etiam, non posse homines, quam diu anima a corpore seiuncta est, plenam felicitatem et bonis

---

1) Matth. 22. 31.   2) Rom. 1.   3) 1. Cor. 15. 19.   4) 2. Thess. 1. 4--8.

omnibus cumulata[m] adipisci. Ut enim quaelibet pars a toto separata, imperfecta est: ita etiam anima, quae corpori non est adiuncta. Ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur atque aliis huiusmodi rationibus parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

*QUAESTIO VI.

Nullus homo tunc invenietur, qui mortis et resurrectionis sit expers.*

Explicare praeterea diligenter oportebit ex Apostoli doctrina, quinam ad vitam suscitandi sint. Nam ad Corinthios scribens¹⁾: „Sicut in Adam,“ inquit, „omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.“ Omni itaque malorum bonorumque discrimine remoto, omnes a mortuis, quanquam non omnium par conditio futura est, resurgent²⁾, „qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.“ Quum autem „omnes“ dicimus, tam eos intelligimus, qui adventante iudicio mortui iam erunt, quam eos, qui moriuntur. Huic enim sententiae, quae asserit omnes morituros esse nemine excepto, ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis veritati convenire, scriptum reliquit sanctus Hieronymus³⁾; idem sentit et sanctus Augustinus⁴⁾. Neque vero huic sententiae repugnant Apostoli verba ad Thessalonicenses scripta: „Mortui⁵⁾ qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra.“ Nam S. Ambrosius, quum ea explanaret, ita inquit: „In ipso raptu mors praeveniet; et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur; quum enim tollentur, moriuntur; ut pervenientes ad Dominum praesentia Domini recipiant animas, quia cum Domino mortui esse non possunt.“ Eademque sententia comprobatur sancti Augustini⁶⁾ auctoritate in libro de civitate Dei.

*QUAESTIO VII.

Idem prorsus corpus anima humana in extremo iudicio recipiet.*

Quum vero multum referat, nobis certo persuaderi, hoc ipsum atque adeo idem corpus, quod uniuscuiusque proprium fuit, quamvis corruptum sit et in pulverem redierit, tamen ad

1) 1. Cor. 15. 22. 2) Io. 5. 29. 3) Ep. 119. 4) de civit. Dei 20. 20.
5) 1. Thess. 4. 15. sq. 6) Lib. 20. 20.

vitam suscitandum esse, illud etiam parochus accurate explicandum suscipiet. Haec Apostoli est sententia, quum inquit ¹⁾: „Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem,“ ea voce hoc proprium corpus aperte demonstrans. Iob etiam de eo clarissime vaticinatus est ²⁾: „Et in carne mea,“ inquit, „videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius.“ Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione; est enim resurrectio, auctore Damasceno ³⁾, ad eum statum, unde cecideris, revocatio. Denique, si consideremus, cuius rei causa resurrectionem futuram paulo ante demonstratum est: nihil erit, quod cuiusquam animum hac in re dubium facere possit.

*QUAESTIO VIII.

Cuius rei causa resurrectio corporum divinitus sit instituta.*

Idcirco autem corpora excitanda esse docuimus ⁴⁾, „ut referat unus quisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.“ Hominem igitur ex ipso corpore, cuius opera vel Deo vel daemone servivit, resurgere oportet, ut cum eodem corpore triumphi coronas et praemia consequatur, aut poenas et supplicia miserrima perferat.

*QUAESTIO IX.

Corpora contractam in hac mortali vita deformitatem non resument.*

Neque vero corpus tantum resurget, sed quicquid ad illius naturae veritatem, atque ad hominis decus et ornamentum pertinet, restituendum est. Praeclarum ea de re S. Augustini testimonium legimus: „Nihil tunc vitii,“ inquit ⁵⁾, „in corporibus existet; si aliqui plus pinguedine obesi et crassi exstiterint, non totam corporis molem assument; sed, quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum, et e diverso, quaecunque vel morbus vel senium confecit in corpore, reparabitur per Christum virtute divina, ut, si aliqui propter macrorem fuerint graciles, quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quicquid per miseriam huius vitae fuerit nobis ademptum.“ Idem alio loco: „Non resumet homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit, iuxta illud ⁶⁾: „Omnes capilli capitis vestri numerati sunt,“ qui secundum divinam sapientiam sunt reparandi.“ In primis vero, quoniam

1) 1. Cor. 15. 53.

2) Iob. 19. 26. sq.

3) de fide orthodox. 4, 27.

4) 2. Cor. 5. 10.

5) de civit. Dei 22. 19 — 21. Enchir. 89. sq.

6) Matth. 10. 30.

membra ad veritatem humanae naturae pertinent, simul restituentur omnia. Qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt, vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi atque omnino manci et quibusvis membris debiles, integro ac perfecto corpore resurgent. Aliter enim animae desiderio, quae ad corporis coniunctionem propensa est, minime satisfactum esset; cuius tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse, sine dubitatione credimus. Praeterea satis constat, resurrectionem aequae ac creationem inter praecipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia a Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet. Neque id de martyribus solum fatendum est, de quibus sanctus Augustinus ita testatur¹⁾: „Non erunt absque illis membris;“ non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium, alioquin qui capite truncati sunt deberent sine capite resurgere: verumtamen exstabunt in eorundem membrorum articulis gladii cicatrices refulgentes super omne aurum et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi; quod de improbis quoque verissime dicitur, etsi illorum culpa membra amputata fuerint. Nam quo plura membra habebunt, tanto acerbiori dolorum cruciatu conficientur. Quare illa membrorum restitutio non ad eorum felicitatem, sed calamitatem ac miseriam est redundatura, quum merita non ipsis membris, sed personae, cuius corpori coniuncta sunt, adscribantur. Nam iis, qui poenitentiam egerunt, ad praemium; illis vero, qui eandem contempserint, ad supplicium restituentur. Haec vero, si a parochis attente considerentur, nunquam eis rerum et sententiarum copia deerit ad excitandos inflammandosque pietatis studio fidelium animos, ut, vitae huius molestias et aerumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quae iustis et piis proposita est, avide exspectent.

*QUAESTIO X.

Corpora hominum, postquam surrexerint, qualia sint futura.*

Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si ea spectemus, quae corporis substantiam constituunt, quamvis illud ipsum atque idem corpus a mortuis revocari oporteat, quod antea extinctum fuerat: longe aliam tamen et diversam eius conditionem fore. Ut enim cetera omittamus, in eo maxime resur-

1) Serm. 362. c. 20.

gentium corpora omnia a se ipsis different, quod, quum antea mortis legibus subiecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum malorumque discrimine immortalitatem assequuntur. Quam quidem admirabilem naturae restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum scripturarum testimonia nos admonent. Scriptum est enim¹⁾: „Praecipitabit mortem in sempiternum;“ et alibi²⁾: Ero mors tua, a mors,“, quod explicans Apostolus inquit³⁾: „Novissima inimica destruetur mors; et apud sanctum Ioannem legimus⁴⁾: „mors ultra non erit.“ Decebat autem maxime, Christi Domini merito, quo mortis imperium eversum est, peccatum Adae longo intervallo superari. Idem etiam divinae iustitiae consentaneum fuit, ut boni beata vita perpetuo fruerentur, mali vero sempiternas poenas luentes, „quaererent⁵⁾ mortem, et non invenirent: optarent mori, et mors fugeret ab eis.“ Atque haec quidem immortalitas bonis malisque communis erit.

*QUAESTIO XI.

Cuiusmodi dotibus beatorum corpora post resurrectionem erunt ornata.*

Habebunt praeterea sanctorum rediviva corpora insignia quaedam et praeclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura sint, quam unquam antea fuerint. Praecipua vero sunt quatuor illa, quae dotes appellantur, ex Apostoli doctrina a Patribus observatae. Earum prima est impassibilitas, munus scilicet et dos, quae efficiet, ne molesti aliquid pati, ulloque dolore aut incommodo affici queant. Nihil enim aut frigorum vis, aut flammae ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. „Seminatur,“ inquit Apostolus⁶⁾, „in corruptione, surget in incorruptione.“ Quod autem impassibilitatem potius quam incorruptionem scholastici appellarint, ea causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent. Non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet incorruptibilia sint, aestuare tamen possunt atque algere, variisque cruciatibus affici. Hanc consequitur claritas, qua sanctorum corpora tanquam sol fulgebunt; ita enim apud sanctum Matthaeum testatur Salvator noster: „Iusti,“ inquit⁷⁾, „fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.“ Ac ne quis de eo dubitaret, suae transfigurationis exemplo declara-

---

1) Is. 25. 8.   2) Os. 13. 14.   3) 1. Cor. 15. 26.   4) Apoc. 21. 4
5) Apoc. 9. 6.   6) 1. Cor. 15. 42.   7) Matth. 13. 43.

vit¹⁾. Hanc interdum Apostolus gloriam, modo claritatem appellat: „Reformabit,“ inquit²⁾, „corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae;“ et rursum³⁾: „Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.“ Huius etiam gloriae imaginem quandam vidit populus Israël in deserto, quum „facies Moysis⁴⁾“ ex colloquio et praesentia Dei ita colluceret, ut in eam filii Israël oculos intendere non possent. Est vero claritas haec fulgor quidam ex summa animae felicitate ad corpus redundans, ita, ut sit quaedam communicatio illius beatitudinis, qua anima fruitur, quomodo etiam anima ipsa beata efficitur, quod in eam pars divinae felicitatis derivetur. Hoc vero munere non aequae omnes, perinde ac primo, ornari credendum est; erunt quidem sanctorum corpora omnia aequae impassibilia, sed eundem splendorem non habebunt; nam, ut testatur Apostolus⁵⁾: „Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum.“ Cum hac dote coniuncta est illa, quam agilitatem vocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur, facillimeque in quamcunque partem anima voluerit ita moveri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat: quemadmodum aperte sanctus Augustinus⁶⁾ in libro de civitate Dei, et Hieronymus⁷⁾ in Isaiam docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est⁸⁾: „Seminatur in infirmitate, surgit in virtute.“ His vero addita est, quae vocatur subtilitas, cuius virtute corpus animae imperio omnino subiicietur, eique serviet, et ad nutum praesto erit: quod ex illis Apostoli verbis ostenditur: „Seminatur,“ inquit⁹⁾ corpus animale, surget corpus spirituale.“ Haec fere sunt praecipua capita, quae in huius articuli explicatione tradenda erunt

QUAESTIO XII.

Quem fructum ex tantis resurrectionis mysteriis fideles capient.*

Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot tantorumque mysteriorum cognitione capere possint: primum declarare oportebit, maximas a nobis Deo gratias agendas esse, qui haec sapientibus¹⁰⁾ absconderit, et revelaverit parvulis. Quot enim viri vel prudentiae laude praestantes vel singulari do-

---

1) Matth. 17. 2. 2) Phil. 3. 21. 3) 1. Cor. 15. 43. 4) Exod. 34. 29. 2. Cor. 3. 7. 5) 1. Cor. 15. 41. 6) Lib. 13. 18. et 20. sq. 7) Hier. in cap. 40. lib. 12. 8) 1. Cor. 13. 43. 9) ib. 13. 44. 10) Matth. 11. 25.

ctrina praediti in hac tam certa veritate caeci plane fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam adspirare non licebat, est, quod summam eius benignitatem et clementiam perpetuis laudibus celebremus. Deinde magnus etiam ille fructus ex huius articuli meditatione consequetur, quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine vel benevolentia coniuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur. Quo quidem genere consolationis Apostolum usum esse constat, quum ad Thessalonicenses ¹⁾ de dormientibus scriberet. Sed in omnibus etiam aliis aerumnis et in calamitatibus futurae resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem asferet, quemadmodum sancti Iob ²⁾ exemplo didicimus, qui una hac spe afflictum et moerentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione Dominum Deum suum conspiceret. Praeterea hoc plurimum valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omni prorsus peccati labe puram agere quam diligentissime curent. Si enim cogitaverint, ingentes illas divitias, quae resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse: facile ad virtutis et pietatis studia allicientur. Contra vero nulla res maiorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque a sceleribus avocandos, quam si saepius admoneantur, quibusnam malis et cruciatibus improbi afficiendi sunt, qui extremo illo die procedent in resurrectionem ³⁾ iudicii.

CAPUT XIII.

De duodecimo Articulo.

Vitam aeternam.

*QUAESTIO I.

Cur postremo loco hic fidei articulus sit positus, et quantum referat, illum frequenter populo explicari.*

Sancti Apostoli, duces nostri, symbolum, quo fidei nostrae summa continetur, aeternae vitae articulo claudi et terminari voluerunt, tum quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus exspectandum est, nisi aeternae vitae praemium,

1) 1. Thess. 4. 12. sq. 2) Iob. 19. 26. sq. 3) Io. 5. 29.

tum vero ut perfecta illa felicitas et bonis omnibus cumulata nobis semper ante oculos versaretur, doceremurque, in ea mentem et cogitationes nostras omnes dirigendas esse. Quare parochi in erudiendis fidelibus nunquam intermittunt, praemiis aeternae vitae propositis eorum animos accendere, ut, quaecunque vel difficillima Christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia atque deo icuunda existiment, promptioresque ad parendum Deo et alacriores reddantur.

*QUAESTIO II.

Quid hic per vitam aeternam significetur.*

Sed quoniam sub his verbis, quae ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut, quantum cuiusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles, his vocibus, „vitam aeternam,“ non magis perpetuitatem vitae, cui etiam daemones sceleratique homines addicti sunt, quam in perpetuitate beatitudinem, quae beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legis peritus¹⁾ ille, qui a Domino Salvatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut vitam aeternam possideret, in Evangelio quaesivit; perinde ac si diceret: Quaenam mihi praestanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perveniam? In hunc vero sensum sacrae literae haec verba accipiunt, ut multis in locis licet animadvertere.

*QUAESTIO III.

Cur vitae aeternae nomine summa illa beatitudo designetur.*

Hoc vero potissimum nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret, eam in rebus corporeis et caducis, quae aeternae esse non possunt, consistere. Neque enim haec ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat quod quaerebatur, praesertim quum non defuerint homines, inanis cuiusdam sapientiae opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quae percipiuntur sensibus. Haec enim pereunt et veterascunt, beatitudo vero nullo temporis termino definienda est; quin potius terrena haec longissime a vera felicitate absunt, a qua is quam maxime recedit, qui mundi amore et desiderio tenetur. Scriptum est enim²⁾: „Nolite diligere mundum, neque ea, quae in mundo sunt. Si quis di-

1) Luc. 18. 18. 2) 1. Ioh. 2. 15. 17.

ligit mundum, non est caritas Patris in eo;“ et paulo post: „Mundus transit et concupiscentia eius.“ Haec igitur parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vita, in qua non cives, sed advenae¹⁾ sumus, felicitatem obtineri posse, in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati merito dicemur, si „abnegantes²⁾ impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vixerimus in hoc saeculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi.“ Haec autem quum permulti, qui sibi ipsi sapientes³⁾ videbantur, minus intelligerent, et in hac vita felicitatem quaerendam putarent, stulti facti sunt, et in maximas calamitates inciderunt. Sed illud praeterea ex vi huius nominis, „vitam aeternam,“ percipimus, semel adeptam felicitatem amitti nunquam posse, ut falso nonnulli suspicati sunt. Nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admixtione cumulatur, quae quum hominis desiderium expleat, in aeterna vita necessario consistit; neque enim potest beatus non magnopere velle, ut illis bonis, quae adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur necesse est.

QUAESTIO IV.

Aeterna beatitudo verbis aut mente humana comprehendere non potest.*

Verum quanta sit beatorum, qui in coelesti patria vivunt, felicitas, eaque ab ipsis tantum, praeterea nemine, comprehendere possit, hae ipsae voces, quum vitam beatam dicimus, satis demonstrant. Nam quum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est: facile intelligimus, deesse propriam vocem, qua res illa plane exprimitur. Quum igitur felicitas iis vocibus declaretur, quae non magis in beatos, quam in omnes, qui perpetuo vivant, recte conveniunt: hoc nobis argumento esse potest, altiore et praestantioris quandam rem esse, quam ut proprio vocabulo perfecte significare eius rationem possimus. Nam etsi plurima alia nomina coelesti huic beatitudini in sacris literis tribuuntur, cuiusmodi sunt: regnum Dei, Christi, coelorum, paradus, sancta civitas, nova Ierusalem, domus Patris: tamen perspicuum est, nullum ex iis ad eius magnitudinem explicandam satis esse. Quare parochi hoc loco oblatam sibi

1) 1. Petr. 2. 11. 2) Tit. 2. 12. sq. 3) Rom. 1. 22.

occasionem non praetermittent, fideles tam amplis praemiis, quae vitae aeternae nomine declarantur, ad pietatem, iustitiam, et omnia Christianae religionis officia invitandi. Constat enim, vitam in maximis bonis, quae natura expetuntur, numerari solere. Atqui hoc potissimum bono, quum vitam aeternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac et calamitosa vita, quae tot et tam variis miseriis subiecta est, ut mors verius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius aut iucundius esse potest: quo tandem animi studio, qua contentione aeternam illam vitam quaerere debemus, quae defunctis omnibus malis perfectam et absolutam bonorum omnium rationem coniunctam habet? Nam, ut sancti Patres tradiderunt, aeternae vitae felicitas omnium malorum liberatione et bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctorum literarum testimonia; scriptum est enim in Apocalypsi¹⁾: „Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus aestus,“ et rursus²⁾: „Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.“ Iam vero beatorum immensa gloria, innumeraque solidae laetitiae et voluptatis genera futura sunt; cuius gloriae magnitudinem, quum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe in gaudium³⁾ Domini, introire, ut eo circumfusi mentis desiderium cumulate expleamus.

*QUAESTIO V.

Quibus praecipue bonorum generibus beati perfuerunt.*

Quamvis autem, ut S. Augustinus⁴⁾ scribit, facilius mala, quibus carituri sumus, quam bona ac voluptates, quas hausuri sumus, numerari posse videantur: danda tamen erit opera, ut, quae fideles summae illius felicitatis adipiscendae cupiditate inflammare poterunt, breviter et dilucide explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus; ii enim duo bonorum genera esse statuunt, quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet, alterum ipsam beatitudinem consequitur. Quare illa essentialia, haec vero accessoria bona docendi causa appellarunt.

1) Apoc. 7. 16. 2) Id. 21. 4. 3) Matth. 25. 21. 4) Serm. 127.

*QUAESTIO VI.

In quo consistat essentialis et primaria aeternae beatitudinis causa.*

Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus, eiusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium. „Haec est vita aeterna,“ inquit Christus¹⁾ Dominus, „ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Iesum Christum;“ quam sententiam S. Iohannes videtur interpretari, quum ait²⁾: „Carissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quoniam, quum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est.“ Significat enim beatitudinem ex iis duobus constare: tum quod Deum intuebimur, qualis in natura sua ac substantia est, tum quod veluti dii efficiemur. Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quandam et prope divinam formam induunt, ut dii potius, quam homines videantur.

*QUAESTIO VII.

Beati quomodo Dei formam et naturam quodammodo induant.*

Hoc autem, cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quod unaquaeque res, vel ex eius essentia, vel ex eius similitudine et specie cognoscitur. At quoniam nihil est Dei simile, cuius similitudinis adiumento ad perfectam eius notitiam pervenire possimus: consequens est, ut eius naturam et essentiam videre nemini liceat, nisi haec eadem divina essentia se nobis coniunxerit. Atque id Apostoli verba illa significant³⁾: „Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.“ Nam quod inquit, „in aenigmate,“ interpretatur S. Augustinus⁴⁾ in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam S. Dionysius⁵⁾ aperte ostendit, quum affirmat, nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse. Neque enim ex alicuius rei corporeae similitudine eius, quae corpore careat, essentia et substantia cognosci potest, quum praesertim necesse sit, rerum similitudines minus concretionis habere et magis spirituales esse, quam res ipsas, quarum imaginem referunt; quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam vero fieri non potest, ut alicuius rei creatae similitudo aequae pura et spiritualis, ac Deus ipse est, reperiatur: ita fit, ut ex nulla similitudine divinam es-

1) Io. 17. 3. 2) 1. Ioh. 3. 2. 3) 1. Cor. 13. 12. 4) de Trinit. 15, 9. 5) de div. nom. c. 1.

sentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatae res certis perfectionis terminis circumscribuntur. At Deus infinitus est, neque ullius rei creatae similitudo eius immensitatem capere potest. Quocirca una illa ratio divinae substantiae cognoscendae relinquitur, ut ea se nobis coniungat, et incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad eius naturae speciem contemplandam reddamur.

*QUAESTIO VIII.

Lumine gloriae beati illustrantur, et ad Deum videndum tota spe omnes commoveri debent.*

Id vero lumine gloriae assequemur, quum eo splendore illustrati, Deum „lumen¹⁾ verum in eius lumine videbimus.“ Nam beati Deum praesentem semper intuentur; quo quidem dono omnium maximo et praestantissimo divinae essentiae participes effecti, vera et solida beatitudine potiuntur; quam nos ita credere debemus, ut, eam etiam Dei benignitate cum certa spe nobis exspectandam esse, in symbolo Patrum definitum sit; inquit enim: „Exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi.“

*QUAESTIO IX.

Quo modo in beatitudine homo Deo coniungatur, similitudine explicatur.*

Divina haec plane sunt, neque ullis verbis explicari aut cogitatione comprehendere a nobis possunt. Verum licet aliquam huius beatitudinis imaginem in eis etiam rebus, quae sensu percipiuntur, cernere. Nam quemadmodum ferrum admoto igni ignem concipit, et, quamvis eius substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quippiam, nimirum ignis, esse videatur: eodem modo, qui in coelestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati ita afficiuntur, quum tamen id, quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distare ab iis, qui in hac vita sunt, merito dici possint, quam ferrum candens ab eo, quod nullam caloris vim inter se contineat. Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa et absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum et perfectissimum possidet?

---

1) Ps. 35. 10.

*QUAESTIO X.

Quae sint accidentalialia bona, quibus beati circumfluent.*

Verum ad illam tamen quaedam accedunt ornamenta omnibus beatis communia, quae, quoniam ab humana ratione minus remota sunt, vehementius quoque animos nostros commovere et excitare solent. Huius generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere¹⁾: „Gloria, et honor et pax omni operanti bonum;“ nam gloria quidem beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialiam beatitudinem, vel cum eius natura maxime coniunctam esse ostendimus: sed ea etiam, quae constat ex clara et aperta notitia, quam singuli de alterius eximia et praestanti dignitate habituri sunt. At vero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino tribuitur, quum non amplius servi, sed amici²⁾, fratres ac filii Dei vocentur. Quare ita electos suos amantissimis et honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit³⁾: „Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum;“ ut merito liceat exclamare⁴⁾: „Nimis honorificati sunt amici tui, Deus.“ Sed laudibus etiam a Christo Domino coram Patre coelesti et angelis eius celebrabuntur. Praeterea si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a viris sapientia praestantibus habeatur, quod eos locupletissimos virtutis suae testes fore existiment: quantum beatorum gloriae accessurum putamus, quod alius alium summo honore prosequetur.

*QUAESTIO XI.

Quibus honorum copiis beati in aeternis illis sedibus cumulabuntur.*

Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quaecunque nobis iucunda in hac vita contingere vel etiam optari queant, sive ea ad mentis cognitionem sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam coelestium vitam circumfluere; quamvis hoc altiore quodam modo, „quam⁵⁾ oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit,“ fieri Apostolus affirmat. Nam corpus quidem, quod antea crassum et concretum erat, quum in coelo detracta mortalitate tenue et spirituale effectum fu-

1) Rom. 2. 10. 2) Ioh. 15. 14. et 20. 17. Rom. 8. 14. 3) Matth. 25. 34. 4) Ps. 138. 17. 5) 1. Cor. 2. 9.

erit, nullis amplius alimentis indigebit; anima autem aeterno gloriae pabulo, quod magni illius convivii auctor „transiens¹⁾ omnibus ministrabit,“ cum summa voluptate exsaturabitur. Quis vero pretiosas vestes, aut regales corporis ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit, omnesque immortalitate et splendore amicti, et sempiternae gloriae corona ornati erunt? Sed si amplae etiam et magnificae domus possessio ad humanam felicitatem pertinet: quid coelo ipso, quod Dei caritate undique collustratur, vel amplius vel magnificentius cogitari potest? Quare Propheta, quum eius domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedes perveniendi cupiditate arderet²⁾: „Quam dilecta,“ inquit, „tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini, cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.“ Atque ut hic sit omnium fidelium animus, haec communis omnium vox, quemadmodum parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent.

*QUAESTIO XII.

Praemiis iisdem citra ullum discrimen beati non afficientur.*

Nam „in domo Patris mei,“ inquit Dominus³⁾ „mansiones multae sunt,“ in quibus maiora et minora praemia, ut quisque promeritus erit, reddentur. „Qui⁴⁾“ enim „parce seminat, parce et metet, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt, verum etiam eius consequendae certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide et caritate instructi, et in oratione, et sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant. Ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se praeparavit, ut aliquando impleatur quod dictum est per Prophetam⁵⁾: „Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae et in requie opulenta.“

1) Luc. 12. 37.

2) Ps. 83. 2.

3) Ioh. 14. 2.

4) 2. Cor. 9. 6.

5) Is. 32. 18.

CATECHISMI

PARS SECUNDA.

CAPUT I.

De Sacramentis in genere.

*QUAESTIO I.

Doctrinam sacramentorum tradere parochio in primis est curandum.*

Quum omnis Christianae doctrinae pars scientiam diligentiamque desiderat, tum sacramentorum disciplina, quae et Dei iussu necessaria, et utilitate uberrima est, parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut eius accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus praestantissimae ac sanctissimae res digne et salutariter impertiri possint, et sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant¹⁾: „Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.“

*QUAESTIO II.

Quidnam sibi velit sacramenti vocabulum.*

Principio igitur, quoniam universe de toto genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi atque notione oportet incipere, eiusque ambiguum significationem explanare, ut, quae huius verbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles, sacramenti nomen, quod ad propositam rem attinet, aliter a profanis, quam a sacris scriptoribus acceptum esse. Nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, quum iurati aliquo servitutis vinculo obstringimur, ex quo iusiurandum, quo se milites fidelem operam reipublicae praestituros pollicentur, sacramentum militare dictum est. Atque haec

---

1) Matth. 7. 6.

frequentissima huius vocabuli significatio apud illos videtur fuisse. Verum apud latinos Patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quae in occulto latet, declarat, quemadmodum Graeci ad eandem rem significandam mysterii vocabulo usi sunt. In eam vero sententiam sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, quum ad Ephesios¹⁾ scribitur: „Ut notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suae;“ deinde ad Timotheum²⁾: „Magnum est pietatis sacramentum;“ praeterea in libro Sapientiae³⁾: „Nescierunt sacramenta Dei.“ Quibus in locis et aliis multis licet animadvertere, sacramentum nihil aliud, nisi rem sacram, abditam atque occultam significare. Quare latini doctores signa quaedam sensibus subiecta, quae gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant ac veluti ante oculos ponunt, sacramenta commode appellari posse existimarunt, quamquam, ut D. Gregorio placet⁴⁾, ob id sacramenta dici possunt, quod divina virtus sub rerum corporearum tegumentis occulte salutem efficiat. Nec vero quisquam putet, hoc vocabulum nuper in ecclesiam inductum esse; nam qui sanctos Hieronymum et Augustinum legerit, facile perspiciet, antiquos religionis nostrae scriptores ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandam saepissime sacramenti nomine, interdum vero etiam symboli, vel mystici signi, vel sacri signi voce usos esse. Atque haec de sacramenti nomine dicta sint; quod quidem veteris etiam legis sacramentis convenit, de quibus nihil opus est pastoribus praecepta tradere, quum ea evangelii lege et gratia sublata sint.

*QUAESTIO III.

Quam rem Catholicis scriptoribus proprie denotet sacramentum.*

Verum praeter nominis notionem, quae hactenus declarata est, rei etiam vis et natura diligenter investiganda, et, quod sacramentum sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus et iustitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed quum multae rationes sint, quae ad hanc rem explicandam aptae et accommodatae videntur: nulla tamen planius et dilucidius eam demonstrat, quam definitio a D. Augustino tradita, quam deinde omnes doctores scholastici secuti sunt. „Sacramentum,“ inquit ille⁵⁾,

1) Eph. 1. 9. 2) 1. Tim. 3. 16. 3) cap. 2. 22. 4) c. 84. c. 1. cit. 1. 5) De Civ. Dei 10. 5.

„est signum rei sacrae,“ vel, ut aliis verbis, in eandem tamen sententiam, dictum est: „Sacramentum est invisibilis gratiae visibile signum, ad nostram iustificationem institutum.“

*QUAESTIO VI.

Rerum sensibilibus divisio, quidque signi nomine intelligendum sit.*

Quae quidem definitio ut magis pateat, singulae eius partes pastoribus exponendae erunt, atque in primis docere oportebit, rerum omnium, quae sensibus percipiuntur, duo esse genera. Aliae enim ob id inventae sunt, ut aliquid significant; aliae non alterius rei significandae, sed sua tantum causa effectae sunt, quo in numero omnes paene res, quae natura constant, haberi possunt. At vero in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubae et alia huiusmodi permulta ponenda sunt. Nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa, quamobrem vocabula instituerentur. Haec igitur signa proprie dicuntur. Illud enim signum esse sanctus Augustinus¹⁾ testatur, quod praeter rem, quam sensibus obiicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus, sicut ex vestigio, quod terrae impressum intuemur, transiisse aliquem, cuius vestigium apparet, facile cognoscimus

*QUAESTIO V.

Quomodo sacramenta in genere signi reponenda sint, ostenditur.*

Quae quum ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quae significandi causa institutae sunt, referri perspicuum est; siquidem specie quadam et similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris sua virtute, quae sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim (ut quod docetur exemplo notius fiat) quum adhibitis certis et solennibus verbis aqua extrinsecus abluimur, hoc significat, Spiritus sancti virtute omnem peccati maculam et turpitudinem interius elui, et animas nostras praeclaro illo coelestis iustitiae dono augeri atque ornari; simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat. Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, veteris legis sacramento, quae Abraham, patri omnium credentium, data erat, ita ad Romanos scribit²⁾: „Et signum accepit cri-

1) de doctr. Christ. 2. 1. 2) Rom. 4. 11.

cumcisionis, signaculum iustitiae fidei.“ Et alio loco, quum affirmat¹⁾ nos omnes, qui „baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizatos esse,“ lice cognoscerte, baptismum huius rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus²⁾, „nos consepultos esse cum illo per baptismum in mortem.“ Neque vero parum proderit, si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit; ita enim fiet, ut, quae illis significantur, continentur atque efficiuntur, sancta et angusta esse facilius sibi persuadeat, cognitaque eorum sanctitate, ad divinam erga nos beneficentiam colendam ac venerandam magis excitetur.

*QUAESTIO VI.

Quot sint signorum genera.*

Sequitur nunc, ut verba illa, „rei sacrae,“ quae est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commodè fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quae de signorum varietate S. Augustinus³⁾ acute et subtiliter disputavit. Quaedam enim signa naturalia dicuntur, quae praeter se ipsa alterius rei notitiam (quod omnibus signis commune esse, ante demonstratum est) in animis nostris gignunt, veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur. Atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quod fumus non voluntatè ignem significat, sed rerum usus efficit, ut, si quis fumum tantum videat, naturam simul et vim ignis, qui adhuc latet, subesse mente et cogitatione percipiat. Quaedam vero signa natura non constant, sed constituta atque ab hominibus inventa sunt, ut et colloqui inter se, et aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam et consilia possent cognoscere. Haec autem quam varia et multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad ceteros sensus pertinent. Nam quum aliquid alicui innuimus, et, exempli causa, sublato vexillo quippiam declaramus: satis constat, eam significationem ad oculos tantum referri, quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharae sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium iudicium spectat; quo quidem praecipue sensu verba etiam accipiuntur, quae ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent. Verum praeter illa signa, quae hominum consensu et

1) ib. 6. 3. 2) ib. 4. 3) de doctr. Christ. 2. 1. sqq. 8*

voluntate constituta esse hactenus diximus, alia quaedam sunt divinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantum rem a Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent vel admone-
rent; cuiusmodi fuerunt legis purificationes, panis azymus, et alia permulta, quae ad Mosaici cultus caeremonias pertinebant. Alia vero Deus instituit, quae non significandi modo, sed efficiendi etiam vim haberent; atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta novae legis numeranda esse, liquido apparet. Signa enim sunt divinitus tradita, non ab hominibus inventa, quae rei cuiuspiam sacrae, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus.

*QUAESTIO VII.

Res sacra quo modo in definitione sacramenti sit intelligenda.*

Sed quemadmodum signa in multiplici varietate esse ostendimus, ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod vero ad propositam sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum scriptores sacrae rei nomine Dei gratiam, quae nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant. Huic enim gratiae propriam sacrae rei appellationemtribuendam merito putarunt, quippe quum eius beneficio animus noster Deo consecratur et coniungatur.

*QUAESTIO VIII.

Sacramenti uberior definitio, et qua ratione a reliquis signis sacris illud differat.*

Quare, ut explicatius, quid sacramentum sit declaretur, docendum erit, rem esse sensibus subiectam, quae ex Dei institutione, sanctitatis et iustitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet; ex quo sequitur, ut facile quivis possit intelligere, imagines Sanctorum, cruces et alia id generis, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Huius autem veritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si, quod antea de baptismo admonuimus, quum dicebamus, solennem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacrae, quae interius Spiritus sancti vi fieret, idem etiam in aliis sacramentis exercere aliquis velit. Iam vero hisce mysticis signis, quae a Deo instituta sunt, illud etiam praecipue convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significant. Quod in singulis sacramen-

tis licet cognoscere, quae non solum sanctitatem et iustitiam nostram, sed praeterea duo alia cum ipsa sanctitate maxime coniuncta declarant, Christi scilicet Redemptoris passionem, quae sanctitatis causa est, et vitam aeternam, coelestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra tanquam ad finem referri debet. Quod quidem quum in omnibus sacramentis perspicui possit, merito sacri Doctores unicuique sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt, tum quia alicuius rei praeteritae memoriam afferat, tum quia aliam praesentem iudicet ac demonstret, tum quia aliam futuram praenunciet. Neque vero existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum Scripturarum testimonio non probetur. Nam quum Apostolus ait¹⁾: „Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus,“ plane ostendit, idcirco baptismum signum dicendum esse, quod dominicae passionis et mortis nos admoneat. Deinde quum inquit²⁾: „Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus:“ ex iis verbis perspicuum est, baptismum signum esse, quo coelestis gratia in nos infusa declaratur; cuius munere nobis datum est, ut novam vitam instituentes omnia verae pietatis officia facile et libenti animo exsequamur. Postremo quum addit³⁾: „Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus:“ apparet baptismum vitae etiam aeternae, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare. Sed praeter haec, quae commemoravimus, varia significandi genera et rationes saepe etiam evenit, ut sacramentum non unam tantum rem praesentem, sed plures demonstret ac notet. Id vero sanctissimum eucharistiae sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo veri corporis et sanguinis Domini praesentia, nec non gratia, quam non impure sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Es iis igitur, quae dicta sunt, pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta divinitatis potentia, quot arcana miracula sacramentis novae legis insint, ut, ea summa cum religione colenda et suscipienda esse, omnibus persuadeant.

---

1) Rom. 6. 3. 2) ib. 4. 3) Id. 5.

*QUAESTIO IX.

Cur sacramenta institui apud Christianos oportuerit.*

Verum ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accommodatius videri potest, quam diligenter causas exponere, cur sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent, quarum prima est humani ingenii imbecillitas; siquidem natura ita comparatum videmus, ut ad earum rerum notitiam, quae mente atque intelligentia comprehensae sunt, nisi per ea, quae aliquo sensu percipiuntur, nemini aspirare liceat. Ut igitur quae occulta Dei virtute efficiuntur facilius intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit, ut eam ipsam virtutem aliquibus signis, quae sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet. Nam ut praeclare a S. Chrysostomo¹⁾ dictum est, si homo corporis concretionem caruisset, nuda ipsa bona neque ullis integumentis involuta ei oblata essent; quoniam vero anima corpori coniuncta est, omnino opus fuit, ut rerum, quae sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur. Altera vero causa est, quod animus noster haud facile commovetur ad ea, quae nobis promittuntur, credenda. Quare Deus a mundi exordio, quae facere instituerat, verbis quidem frequentissime indicare consuevit; interdum vero, quum opus aliquod institueret, cuius magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quae nonnunquam miraculi speciem haberent, verbis adiunxit. Nam quum Deus²⁾ Moysen ad Israelitici populi liberationem mitteret, ille vero, ne Dei quidem praecipientis auxilio fretus, timeret, ne onus sibi gravius imponeretur, quam ut sustinere posset, aut ne populus divinis oraculis et dictis fidem non adiungeret: Dominus promissionem suam multa signorum varietate firmavit. Quemadmodum igitur in veteri Testamento Deus fecerat, ut magni alicuius promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam in nova lege Christus Salvator noster, quum nobis peccatorum veniam, coelestem gratiam, Spiritus sancti communicationem pollicitus est, quaedam signa oculis et sensibus subiecta instituit, quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum dubitare nunquam possemus. Tertia causa fuit, ut illa tanquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius, atque evangelici Samaritani³⁾ medicamenta, ad animarum sanitatem vel recu-

---

1) Homil. 82. in Matth. 2) Exod. 3. seq. 3) De Sacram. 1. 5. c. 4.

perandam vel tuendam praesto essent. Virtutem enim, quae ex passione Christi manat, hoc est gratiam, quam ille nobis in ara crucis meruit, per sacramenta, quasi per alveum quendam, in nos ipsos derivare oportet; aliter vero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus sacramenta verbo suo et promissione sancita relinquere in ecclesia voluit, per quae passionis suae fructum nobis re ipsa communicari sine dubitatione crederemus, si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie et religiose ad-moveret. Sed quarta etiam causa accedit, cur sacramentorum institutio necessaria videri possit, ut scilicet notae quaedam et symbola essent, quibus fideles internoscerentur; quum praesertim nullus hominum coetus queat, ut etiam a D. Augustino¹⁾ traditum est, sive verae sive falsae religionis nomine, quasi in unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum foedere coniungantur. Utrumque igitur praestant novae legis sacramenta, quae et Christianae fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt. Praeterea aliam etiam iustissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli verbis²⁾: „Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem,“ ostendi potest. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri, et notam facere videmur. Quare ad baptismum accedentes palam testamur, nos credere eius aquae virtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animae purgationem fieri. Magnam deinde vim habent sacramenta non solum ad fidem in animis nostris excitandam et exercendam, sed etiam eam caritatem inflammandam, qua amare inter nos debemus, quum, arctissimo nos vinculo colligatos et unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum communionem recordamur. Postremo, quod in Christianae pietatis studio plurimi faciendum est, humanae mentis superbiam edomant ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent, dum sensibilibus elementis subiicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis serviremus. Haec sunt, quae potissimum de sacramenti nomine, natura, institutione, fidei populo tradenda esse visa sunt; quae posteaquam a pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus

1) Cont. Faust. 1. 19. c. 11. 2) Rom. 10. 10.

singula sacramenta constent, quaeve sint illorum partes, ac praeterea, qui ritus et caeremoniae additae illis fuerint.

*QUAESTIO X.

Partes ad constituendum unumquodque Sacramentum necessariae.*

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quae supra in sacramenti definitione posita est, non unam tantum esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum conficitur, quorum alterum materiae rationem habet, atque elementum dicitur, alterum formae vim, et verbum communi vocabulo appellatur. Sic enim a Patribus accepimus. Qua in re notum est atque apud omnes pervulgatum illud sancti Augustini testimonium¹⁾: „Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.“ Rei igitur sensibilis nomine tum materiam sive elementum intelligunt, ut in sacramento baptismi aquam, confirmationis chrisma, et extremae unctionis oleum, quae omnia sub aspectum cadunt; tum praeterea verba, quae formae rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus vero utrumque aperte indicavit, quum inquit²⁾: „Christus dilexit ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo vitae.“ Quo in loco materia et forma sacramenti exprimitur.

*QUAESTIO XI.

Cur elemento verba addita fuerint.*

Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior clariorque rei, quae gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est, ac, si ipsa desint, plane obscurum erit, quidnam materia sacramentorum designet ac demonstret. Nam, ut in baptismo licet videre, quum aqua non minus refrigerandi quam abluendi vim habeat, et utriusque rei symbolum esse possit, nisi verba addantur, utrum horum in baptismo significet, aliquis fortasse coniectura aliqua diiudicabit, nemo autem ea de re quippiam certi affirmare audebit; at, quum verba adhibentur, statim intelligimus, abluendi vim et significationem habere.

*QUAESTIO XII.

Excellentia sacramentorum novae legis.*

In hoc autem nostra sacramenta antiquae legis sacramentis plurimum praestant, quod in illis administrandis nulla, quod

---

1) Tract. 80. in Ioh. 2) Ephes. 5. 25. sq.

quidem acceperimus, definita forma servaretur; quo etiam fiebat, ut incerta admodum et obscura essent; nostra vero formam verborum ita praescriptam habent, ut, si forte ab ea discedatur, sacramenti ratio constare non possit, ob eamque rem clarissima sunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hae igitur sunt partes, quae ad naturam et substantiam sacramentorum pertinent, et ex quibus unumquodque sacramentum necessario constituitur.

*QUAESTIO XIII.

Quae sit caeremoniarum in sacramentis virtus et natura.*

His accedunt caeremoniae, quae tametsi praetermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat, tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque ecclesiae temporibus illud semper servatum est, ut sacramenta solennibus quibusdam caeremoniis ministrarentur. Primum enim maxime de-
cuit, sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancti tractare videremur. Praeterea, quae sacramento efficiuntur, caeremoniae ipsae magis declarant ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt. Deinde vero mentes illorum, qui eas intuentur, et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis et caritatem excitant; quo maior cura et diligentia adhibenda erit, ut fideles vim caeremoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam et perspectam habeant.

*QUAESTIO XIV.

Quot sint catholicae ecclesiae sacramenta.*

Sequitur ut sacramentorum numerus explicetur, quae quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo maiori pietate omnes animi sui vires ad laudandam et praedicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertat, quo plura salutis ac beatae vitae adiumenta nobis divinitus parata esse intellexerit. Catholicae igitur ecclesiae sacramenta, quemadmodum ex scripturis probatur, et Patrum traditione ad nos pervenit, et conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt.

*QUAESTIO XV.

Cur nec maiori nec minori numero sacramenta concludantur.*

Cur autem neque plura neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quae per similitudinem a naturali vita ad spirituales transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum, vitamque conservandam et ex sua rei publicae utilitate traducendam, haec septem necessaria videntur, ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur; si in morbum incidat, sanetur; imbecillitas virium reficiatur; deinde, quod ad rem publicam attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate et imperio regatur; ac postremo legitima sobolis propagatione se ipsum et humanum genus conservet. Quae omnia, quoniam vitae illi, qua anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis facile sacramentorum numerus colligetur. Primus enim est baptismus, veluti ceterorum ianua, quo Christo renascimur. Deinde confirmatio, cuius virtute fit, ut divina gratia augeamur et robaremur; baptizatis enim iam Apostolis, ut D. Augustinus¹⁾ testatur, inquit Dominus²⁾: „Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.“ Tum eucharistia, qua tanquam cibo vere coelesti spiritus noster alitur et sustinetur. De ea enim dictum est a Salvatore³⁾: „Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.“ Sequitur quarto loco poenitentia, cuius ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera accepimus. Postea vero extrema unctio, qua peccatorum reliquiae tolluntur, et animi virtutes recreantur; siquidem D. Iacobus, quum de hoc sacramento loqueretur, ita testatus est⁴⁾: „Et si in peccatis sit, remittentur ei.“ Sequitur ordo, quo publica sacramentorum ministeria perpetuo in ecclesia exercendi, sacrasque omnes functiones exsequendi potestas traditur. Postremo additur matrimonium, ut et maris et feminae legitima et sancta coniunctione filii ad Dei cultum et humani generis conservationem procreentur, et religiose educantur.

*QUAESTIO XVI.

Aequalis non est omnium sacramentorum vel necessitas, vel dignitas.*

Illud vero maxime animadvertendum est, quamvis omnia sacramenta divinam et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non parem omnia, et aequalem necessitatem, aut dignitatem, aut unam eandemque significandi vim habere. Atque

1) Epist. 265. 2) Luc. 24. 49. 3) Ioh. 6. 56. 4) Iac. 5. 15.

ex iis tria sunt, quae, tametsi non eadem ratione, tamen prae ceteris necessaria dicuntur. Baptismus enim unicuique sine ulla adiunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit¹⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.“ Poenitentia vero illis tantummodo necessaria est, qui se post baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt; neque enim aeternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite poenituerit. Ordo praeterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen ecclesiae omnino necessarius est. Verum si dignitas in sacramentis spectetur, eucharistia sanctitate et mysteriorum numero ac magnitudine longe ceteris antecellit. Quae omnia facilius intelliguntur, quum suo loco ea, quae ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur.

*QUAESTIO XVII.

A quo haec sacra et divina mysteria sint accepta, principaliterque dispensentur.*

Deinceps videndum est, a quo haec sacra et divina mysteria acceperimus; neque enim dubitandum est, quin praecleari alicuius muneris dignitas eius, a quo „donum ipsum“ profectum est, dignitate et praestantia quam maxime augeatur. Sed ea quaestio difficilem explicationem habere non potest. Nam quum Deus sit, qui homines iustos efficiat, ipsa vero sacramenta iustitiae adipiscendae mirifica quaedam instrumenta sint: patet, unum eundemque Deum in Christo iustificationis et sacramentorum auctorem agnoscendum esse. Praeterea sacramenta eam vim et efficientiam continent, quae ad intimam animam penetrat. Quum vero unius Dei potentiae proprium sit, in corda et mentes hominum illabi, ex hoc etiam perspicitur, sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse, quemadmodum ab eo quoque intus dispensari, certa et constanti fide tenendum est. Hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Ioannes affirmat, quum ait²⁾ „Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.“

*QUAESTIO XVIII.

Quibus ministris utatur Deus in sacramentis dispensandis.*

Sed quamvis Deus sacramentorum auctor et dispensator sit, ea tamen non per angelos, verum per homines ministrari

1) Ioh. 3. 5. 2) Ioh. 1. 33.

in ecclesia voluit; non minus enim ministrorum officio, quam materia et forma ad sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est.

*QUAESTIO XIX.

Minister sua pravitare gratiae sacramentalis virtutem impedire non potest.*

Atque hi quidem ministri, quoniam in sacra illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit, ut, sive boni sive mali sint, ea modo forma et materia utantur, quam ex Christi instituto semper ecclesia catholica servavit, idque facere proponant, quod ecclesia in ea administratione facit, vere sacramenta conficiant et conferant, ita ut gratiae fructum nulla res impedire possit, nisi, qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, et Spiritui sancto velint obsistere. Hanc vero in ecclesia certam et exploratam sententiam semper fuisse, S. Augustinus in iis disputationibus, quas adversus Donatistas¹⁾ conscripsit, clarissime demonstravit. Quod si etiam scripturae testimonia quaerimus, ipsum Apostolum his verbis loquentem audiamus: „Ego,“ inquit²⁾ „plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.“ Ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satae sunt: ita nihil vitii aliena culpa contrahi illis posse, qui maiorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex D. Iohannis evangelio sancti Patres nostri docuerunt, Iudas etiam Iscariotes plures baptizavit, ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus, ita ut praeclare D. Augustinus scriptum reliquerit³⁾: „Dedit Baptismum Iudas, et non baptizatum est post Iudam, dedit Ioannes, et baptizatum est post Ioannem, quia, si datum est a Iuda, „baptisma Christi“ erat; quod autem a Ioanne datum est, „Ioannis“ erat; non Iudam Ioanni, sed baptismum Christi, etiam per Iudae manus datum, baptismo Ioannis, etiam per manus Ioannis dato, recte praeponimus.“

*QUAESTIO XX.

Quid de illis sentiendum sit, qui impura conscientia Sacramenta administrant.*

Neque vero pastores aliive sacramentorum ministri, quum haec audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si, posthabita moram

1) 1. 3. c. 10. 1. 4. c. 4. 1. 5. c. 19. 2) 1. Cor. 3. 6. sq. 3) Tract. in Ioh. 5.

integritate ac conscientiae munditia, illud tantum cogitent, quo modo sacramenta ab illis rite ministrentur; id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia, quae ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, sacramenta divinam quidem virtutem, quae illis inest, nunquam amittere, at vero impure ea ministrantibus aeternam perniciem et mortem afferre. Sancta enim, quod semel atque iterum ac saepius admonere oportet, sancte et religiose tractanda sunt. „Peccatori,“ ut est apud Prophetam¹⁾, „dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu vero odisti disciplinam.“ Quod si homini peccatis contaminato minus licet de rebus divinis agere, quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in foedas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere et ministrare vereatur? Quum praesertim apud S. Dionysium²⁾ scriptum sit, malis symbola (ita enim sacramenta appellat) ne contingere quidem permissum esse. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis sectentur, pure ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut ex eorum frequenti tractatione et usu uberiores in dies gratiam adiuvante Deo consequantur.

QUAESTIO XXI.

De duobus praecipuis sacramentorum effectibus.*

Sed iam his rebus explicatis docendum erit, quinam sacramentorum effectus sit; id enim sacramenti definitioni, quae supra tradita est, non parum lucis allaturum videtur. Ii autem duo praecipue numerantur. Ac principem quidem locum merito gratia illa obtinet, quam usitato a sacris doctoribus nomine „iustificantem“ vocamus; ita enim Apostolus apertissime nos docuit³⁾, quum inquit, Christum dilexisse ecclesiam, et se ipsum tradidisse pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo. Quo autem pacto tanta res et tam admirabilis per sacramentum efficiatur, ut, quemadmodum S. Augustini⁴⁾ sententia celebratum est, aqua corpus abluat, et cor tangat: id quidem humana ratione atque intelligentia comprehendere non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suapte natura ea vi praeditam

1) Ps. 49. 16. sq.

2) De eccles. hierarch. c. 1.

3) Eph. 5. 25. sq.

4) Tract. 80. in Iohann.

esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem in sacramentis inesse, quae id efficiant, quod sua vi res ipsae naturales praestare non possunt.

*QUAESTIO XXII.

Quomodo effectus sacramenti initio nascentis ecclesiae sint mirabiliter designati.*

Quocirca, ne ulla unquam huius effectus dubitatio in animis fidelium resideret, quum ministrari sacramenta coeptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa interius efficerent, miraculorum significationibus declarare, ut eadem perpetuo interius fieri constantissime crederemus, quamvis longe a nostris sensibus remota essent. Itaque ut omittamus, Salvatore nostro in Iordane baptizato coelos apertos esse, et Spiritum sanctum columbae specie apparuisse, ut admoneremur, eius gratiam, quum salutare fonte abluimur, in animam nostram infundi, ut hoc, inquam, omittamus, (magis enim ad baptismi significationem, quam sacramenti administrationem pertinet): nonne legimus, quum Pentecostes die Apostoli Spiritum sanctum acceperunt, quo deinde ad praedicandam fidei veritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores et fortiores fuerunt, tunc¹⁾ „facto repente de coelo sonitu, tanquam advenientis spiritus vehementis, apparuisse illis dispersitas linguas quasi ignis?“ Ex quo intellectum est, sacramento confirmationis eundem nobis spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus carni, mundo et satanae, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare et resistere. Atque haec miracula, quoties Apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis ecclesiae aliquamdiu visa sunt, donec firmata iam fide et corroborata fieri desierunt.

*QUAESTIO XXIII.

Quanta sit sacramentorum novae legis supra veteris legis sacramenta excellentia.*

Ex iis igitur, quae de priori sacramentorum effectu, gratia scilicet iustificante, demonstrata sunt, illud etiam plane constat, excellentiorem et praestantior vim sacramentis novae legis inesse, quam olim veteris legis sacramenta habuerunt, quae, quum infirma²⁾ essent egenaque elementa, inquinatos³⁾ sanctificabant ad emundationem carnis, non animae.

1) Act. 2. 2. sq.   2) Galat. 4. 9.   3) Hebr. 9. 13.

Quare, ut signa tantum earum rerum, quae mysteriis nostris efficiendae essent, instituta sunt. At vero sacramenta novae legis, ex Christi latere manantia, „qui¹⁾ per Spiritum sanctum semet ipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi,“ atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur. Quocirca, si ea cum antiquis sacramentis conferamus, praeterquam, quod plus efficaciae habent, et utilitate uberiora et sanctitate augustiora esse inveniuntur.

*QUAESTIO XXIV.

Quae sacramenta characterem imprimant, et quid sit character.*

Alter vero sacramentorum effectus non quidem omnibus communis, sed trium tantummodo proprius, baptismi, confirmationis, et Ordinis sacri, est character, quem animae imprimunt. Nam quum Apostolus²⁾ ait: „Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris,“ voce illa „signavit“ non obscure characterem descripsit, cuius proprium est aliquid signare et notare. Est character veluti insigne quoddam animae impressum, quod deleri nunquam potest, eique perpetuo inhaeret, de quo ita apud S. Augustinum³⁾ scriptum est: „An minus forte sacramenta Christiana, quam corporalis haec nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? Illa namque militi ad militiam, quam deseruisset, revertenti non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur et approbatur.“

*QUAESTIO XXV.

Quis sit characteris effectus, et quomodo sacramenta characterem imprimentia iterari non debeant.*

Iam vero character hoc praestat, tum ut apti ad aliquid sacri suscipiendum vel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac Baptismi quidem characterem utrumque consequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo praeterea fidelis populus a gentibus, quae fidem non colunt, distinguatur. Idem autem in characterem confirmationis et sacri ordinis licet cognoscere; quorum altero, veluti Christi milites, ad eius nominis publicam confessionem et propugnationem, ac contra insitum nobis hostem et spiritualia nequitiae in coelestibus armamur atque

1) Hebr. 9. 14.   2) 2. Cor. 1. 21. sq.   3) Tract. 6. in Ioh. et 1. l. c. Cresc. 1. 30.

instruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati, tanquam modo geniti infantes sunt, discernimur; alter vero, tum potestatem sacramenta conficiendi et ministrandi coniunctam habet, tum eorum, qui eiusmodi potestate praediti sunt, a reliquo fidelium coetu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est catholicae ecclesiae regula, qua docemur, tria haec sacramenta characterem imprimere, neque ullo unquam tempore iteranda esse. Haec sunt, quae generatim de sacramentis tradenda erunt.

* **QUAESTIO XXVI.**

Quibus rationibus assequuntur pastores, ut populus sacramenta veneretur, et his religiose utatur.*

In cuius argumenti explicatione pastores duo potissimum efficere omai studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore et cultu et veneratione haec divina et coelestia munera digna sint; alterum vero, ut, quoniam a elementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt, iis pie et religiose utantur, atque ita Christianae perfectionis desiderio exardescant, ut, si poenitentiae praesertim et eucharistiae saluberrimo usu aliquamdiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Haec autem facile pastores assequi poterunt, si, quae de sacramentorum divinitate et fructu supra dicta sunt, auribus fidelium saepius inculcabunt: primum, a Domino Salvatore nostro, a quo nihil nisi perfectissimum prolicisci potest, instituta esse; praeterea, quum ministrantur, Spiritus sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen praesto esse; deinde admirabili et certa curandarum animarum virtute praedita esse; tum, per ea immensas illas dominicae passionis divitias ad nos derivari. Postremo vero ostendent, totum Christianum aedificium firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti, verum, nisi verbi Dei praedicatione et sacramentorum usu undique fulciatur, magnopere verendum esse, ne magna ex parte labefactatum concidat; ut enim per sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur, augemur.

CAPUT II.

De Baptismi Sacramento.

*QUAESTIO I.

Cur expediat doctrinam baptismi frequenter populis fidelibus inculcari.*

Ex iis quidem, quae hactenus de sacramentis universe tradita sunt, cognosci potest, quam necessarium sit ad Christianae religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercendam, ea intelligere, quae de illorum singulis credenda catholica ecclesia proponit; sed si quis diligentius Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam baptismi cognitionem a fidelibus magnopere requiri, adeo non solum frequenter, sed gravibus verbis et Spiritu Dei plenis eius mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo Redemptoris nostri mortem, sepulturam et resurrectionem nobis ante oculos tum ad contemplandum, tum ad imitandum constituit. Quare pastores nunquam se satis multam operam et studium in huius sacramenti tractatione collocasse arbitrentur.

*QUAESTIO II

Quando potissimum paracho sermo de baptismo sit instituendus.*

Verum praeter eos dies, in quibus more maiorum divina baptismi mysteria potissimum explananda essent, in sabbato magno Paschae et Pentecostes, quo tempore ecclesia summa religione maximisque caeremoniis hoc sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi. Atque illud in primis tempus maxime opportunum ad eam rem videri poterit, si interdum, quum baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem convenisse animadverterint; tunc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quae ad hoc sacramentum attinent, persequi, unum saltem aut alterum docere, quum fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris baptismi caeremoniis expressam vident, pioque et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque iis rebus admonitus, quae in alio geri videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligaverit, quum baptismo initiatus est; simulque illud cogitet, an vita et moribus talem se praebeat, qualem ipsa Christiani nominis professio pollicetur. Ut igitur quae docenda erunt dilucide exponantur, quae-

nam sit baptismi natura et substantia, aperiendum est, si prius tamen ipsius vocis significatio explicetur.

*QUAESTIO III.

Quid baptismi nomen proprie denotet.*

Ac baptismus quidem graecum esse nomen, nemo ignorat; quod etsi in sacris literis non solum eam ablutionem, quae cum sacramento coniuncta est, sed etiam omne ablutionis genus, quod aliquando ad passionem translatum est, significat: tamen apud ecclesiae scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat, sed eam, quae cum sacramento coniungitur, nec sine praescripta verborum forma ministratur; qua quidem significatione Apostoli ex Christi Domini instituto frequentissime uti sunt.

*QUAESTIO IV.

Quibus praeterea nominibus ablutionem sacramentalem Patres expresserint.*

Alia quoque nomina ad eandem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei appellari, quod illud suscipientes universam Christianae religionis fidem profiteantur, D. Augustinus¹⁾ testatur. Alii vero, quia fide corda nostra illuminantur, quam in baptismo profiteamur, hoc sacramentum illuminationem vocarunt. Nam et Apostolus²⁾ ita inquit: „Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionem;“ tempus nimirum, quo baptizati erant, significans. Chrysostomus praeterea in oratione, quam ad baptizatos habuit, tum expurgationem, quia per baptismum expurgamus vetus fermentum, ut simus nova conspersio, tum sepulturam, tum plantationem, tum crucem Christi nominat; quarum omnium appellationum causam ex epistola ad Romanos scripta licet colligere. Cur autem D. Dionysius³⁾ principium sanctissimorum mandatorum vocaverit, perspicuum est, quum hoc sacramentum veluti ianua sit, qua in Christianae vitae societatem ingredimur, atque ab eo divinis praeceptis obtemperandi initium facimus. Atque haec de nomine breviter exponenda erunt. *

*QUAESTIO V.

Quae sit baptismi definitio.*

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multae ex sacris scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior et com-

1) Epist. 98. 8.

2) Hebr. 10. 32.

3) de eccles. hierar. c. 2.

modior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Iohannem, et Apostoli ad Ephesios licet intelligere; nam quum Salvator ¹⁾ dicat: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei,“ et Apostolus, quum de ecclesia loqueretur ²⁾: „Mundans eam lavacro aquae in verbo“: ita sit, ut recte et apposite definiatur, baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in verbo. Natura enim ex Adam filii irae nascimur, per baptismum vero in Christo filii misericordiae renascimur; siquidem ³⁾ „dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.“

*QUAESTIO VI.

Qua ratione baptismi sacramentum perficiatur.

Sed quibuscunque tandem verbis baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus, hoc sacramentum confici ablutione, cui ex Domini Salvatoris instituto certa et solennia verba necessario adhibentur; quemadmodum semper sancti Patres docuerunt. Quod apertissimo illo divi Augustini testimonio demonstratur ⁴⁾: „Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.“ Id vero eo diligentius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgo dici solitum est, aquam ipsam, quae ad conficiendum baptismum in sacro fonte asservatur, sacramentum esse. Tunc enim sacramentum baptismi dicendum est, quum aqua ad abluendum aliquem, additis verbis, quae a Domino instituta sunt, re ipsa utimur. Iam vero quoniam singula sacramenta ex materia et forma constitui initio diximus, quum generatim de omnibus Sacramentis ageretur: ideoque, quae utraque sit in baptismo, a pastoribus declarandum erit.

*QUAESTIO VII.

Quae sit propria baptismi materia. *

Materiam igitur sive elementum huius sacramenti esse omne naturalis aquae genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quae sine ulla adiunctione aqua dici solet. Nam et Salvator docuit ⁵⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei;“ et Apostolus ⁶⁾ inquit: Ecclesiam lavacro aquae mundatam esse;

1) Ioh. 3. 5.   2) Ephes. 5. 26.   3) Ioh. 1. 12. sq.   4) Tract. 80. in Ioh.   5) Ioh. 3. 5.   6) Eph. 5. 26.

et in B. Iohannis epistola scriptum legimus¹⁾: „Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua et sanguis.“ Quod etiam aliis sacrarum literarum testimoniis comprobatur.

*QUAESTIO VIII.

Locus D. Matthaei de baptismo ignis exponitur.*

Quod vero a Iohanne Baptista dictum est²⁾, venturum esse Dominum, qui baptizaret „in Spiritu sancto et igne,“ id quidem nullo modo de baptismi materia intelligendum est, sed vel ad intimum Spiritus sancti effectum, vel certe ad miraculum referri debet, quod die Pentecostes³⁾ apparuit, „quum Spiritus sanctus e coelo“ in Apostolos „ignis specie delapsus est;“ de quo alio loco Christus Dominus noster praedixit⁴⁾: „Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.“

*QUAESTIO IX.

Quibus figuris et Prophetiis vis aquarum baptismi sit demonstrata.*

Verum idem quoque a Domino tum figuris, tum Prophetarum oraculis significatum esse, ex divinis Scripturis animadvertimus; diluvium enim, quo mundus purgatus est, quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, huius aquae figuram et similitudinem gessisse, Apostolorum princeps in priori epistola ostendit. Et maris rubri transitum eiusdem aquae significationem habuisse, D. Paulus⁵⁾ ad Corinthios scribens exposuit. Ut interim omitamus tum Naaman⁶⁾ Syri ablutionem, tum probaticae piscinae admirabilem vim⁷⁾ et alia id genus multa, in quibus huius mysterii symbolum inesse facile apparet. De praedictionibus autem dubitare nemo potest, quin „aquae illae, ad quas“ tam liberaliter Isaias Propheta⁸⁾ omnes sitiennes invitat, vel quas e templo egredientes Ezechiel⁹⁾ in spiritu vidit; tum praeterea „fons ille, quem domui David habitantibus Ierusalem“ paratum „in ablutionem peccatoris et menstruatae,“ Zacharias¹⁰⁾ praenunciavit, ad salutarem baptismi aquam indicandam atque exprimendam pertineant.

---

1) 1. Ioh. 3. 8.   2) Matth. 3. 11.   3) Act. 2. 1.   4) Act. 1. 5.
5) 1. Cor. 10. 1.   6) 4. Regg. 5. 14.   7) Ioh. 5. 2.   8) cap. 55. 1.
9) cap. 47. 1.   10) cap. 13. 1.

*QUAESTIO X.

Cur aqua ad baptismum conficiendum potius uti voluerit Deus, quam alia materia.*

Quantum vero baptismi naturae et virtuti consentaneum fuerit, ut eius propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus ad Oceanum scribens demonstravit. Sed quod ad hunc locum attinet, pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam vitam necessarium erat, idcirco aquae materiam, quae nunquam non praesto est, atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse. Deinde aqua effectum baptismi maxime significat. Ut enim aqua sordes abluit, ita etiam baptismi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculae eluuntur, optime demonstrat. Accedit illud, quod, quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic baptismo cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur.

*QUAESTIO XI.

Aquae simplici et naturali quare chrisma adiiciatur.*

Illud vero animadvertendum est, quamvis aqua simplex, quae nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex Apostolorum traditione semper in catholica ecclesia observatum esse, ut, quum solennibus caeremoniis baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur, quo baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrum haec an illa vera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat, hoc tamen pro certo habendum esse, nunquam ex alia materia, quam ex aquae naturalis liquore, baptismi sacramentum ulla ratione confici posse.

*QUAESTIO XII.

Quare promiscue omnibus fidelibus perfecta Baptismi forma clare exponenda sit.*

Sed duarum partium, ex quibus baptismus constare debet, postquam altera, hoc est materia, diligenter explicata fuerit, studebunt pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quae est altera eius pars maxime necessaria. In huius autem sacramenti explicatione eo maiori cura et studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterii notitia non solum sua sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in

omni divinarum rerum scientia communiter evenit, verum etiam ad usus fere quotidianos summopere expetenda est. Quum enim saepe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicetur, in quibus tum ab aliis de populo, tum saepissime a mulierculis baptismum ministrari oporteat: ita fit, ut promiscue omnibus fidelibus ea, quae ad huius sacramenti substantiam pertinent, cognita et perspecta esse debeant.

* **QUAESTIO XIII.**

Quae sit perfecta et absoluta huius sacramenti forma.*

Quare dilucidis et apertis verbis, quae facile percipi ab omnibus possint, Pastores docebunt, hanc esse perfectam et absolutam baptismi formam: „Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.“ Ita enim a Domino et Salvatore nostro traditum est, quum Apostolis apud Mathaeum¹⁾ praecepit: „Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.“ Ex illo autem verbo „baptizantes“ catholica ecclesia divinitus edocta optime intellexit, in huius sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse; quod quidem fit, quum dicitur: „ego te baptizo.“ Ac quoniam praeter ministros tum illius personam, qui baptizatur, tum principalem causam, quae baptismum efficit, significare oportebat, idcirco illud pronomen „te“ et distincta divinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis verbis concludatur, quae modo exposita sunt: „Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.“ Neque enim sola Filii persona, de quo a Ioanne²⁾ scribitur: „Hic est, qui baptizat,“ sed simul omnes sanctae Trinitatis personae ad baptismi sacramentum operantur. Quod autem „in nomine,“ non „in nominibus“ dictum est, hoc plane declarat unam Trinitatis naturam et divinitatem. Etenim hoc loco nomen ad personas non refertur; sed divinam substantiam, virtutem et potestatem, quae una et eadem est in tribus personis, significat.

* **QUAESTIO XIV.**

An in forma baptismi verba omnia perinde sint necessaria.*

Sed in hac forma, quam integram et perfectam esse ostendimus, observandum est, quaedam prorsus necessaria esse, quae si omittantur, sacramentum confici non potest; quaedam vero non ita necessaria, ut, si desint, sacramenti

1) Matth. 28. 19.   2) Ioa. 1. 33.

ratio non constet; cuiusmodi est vox illa „Ego,“ cuius vis in verbo „baptizo“ continetur. Immo vero in ecclesiis Graecorum variata dicendi ratione praetermitti consuevit, propterea, quod nullam fieri oportere ministri mentionem iudicarunt; ex quo factum est, ut in baptismo hac forma passim utantur: „Baptizatur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.“ A quibus tamen perfecte sacramentum ministrari, ex concilii Florentini sententia et definitione apparet, quum iis verbis satis explicetur id, quod ad baptismi veritatem attinet, nimirum ablutio, quae tunc re ipsa peragitur.

*QUAESTIO XV.

Quo modo Apostoli in nomine Christi baptizaverint.*

Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, quum Apostoli¹⁾ in nomine tantum Domini Iesu Christi baptizarent, id quidem Spiritus sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet, ut initio nascentis ecclesiae Iesu Christi nomine praedicatio illustrior fieret, divinaque et immensa eius potestas magis celebraretur. Deinde vero rem penitus introspicientes facile intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quae ab ipso Salvatore praescriptae sunt; qui enim Iesum Christum dicit, simul etiam Patris personam, a quo unctus, et Spiritum sanctum, quo unctus est, significat.

*QUAESTIO XVI.

Apostolos in nomine Christi, tacitis aliis duabus personis Trinitatis, nunquam baptizasse, credendum est.

Quanquam dubium fortasse videri potest, an huiusmodi forma Apostoli aliquem baptizaverint, si Ambrosii²⁾ et Basilii sanctissimorum et gravissimorum Patrum auctoritatem sequi volumus, qui ita baptismum in nomine Iesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis verbis significari baptismum, non qui a Iohanne, sed qui a Christo Domino traditus esset; tamen a communi et usitata forma, quae distincta trium personarum nomina continet, Apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in epistola ad Galatas usus videtur, quum inquit³⁾: „Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis,“ ut significaret, in fide Christi, nec alia tamen forma, quam idem Salvator et Dominus noster servandam praeceperat, baptizatos esse. Haec igitur de materia

1) Act. 2. 38. et 8. 12.   2) Ambr. De Spirit. S. 1. 3. Basil. de Spir. S. c. 12.   3) Gal. 3. 27.

et forma, quae ad baptismi substantiam maxime pertinent, fideles docere satis fuerit.

*QUAESTIO XVII.

Quo pacto in hoc regenerationis mysterio fieri debeat ablutio.*

Quoniam vero in hoc sacramento conficiendo legitimae etiam ablutionis rationem servari oportet: idcirco eius quoque partis doctrina a pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum, communi ecclesiae more et consuetudine receptum esse, ut baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset. Nam qui hoc sacramento initiari debent, vel in aquam merguntur, vel aqua in eos infunditur, vel aquae aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicunque servetur, baptismum vere perfici credendum est; aqua enim in baptismo adhibetur ad significandam animae ablutionem, quam efficit. Quare baptismus ab Apostolo ¹⁾ „lavacrum“ appellatus est. Ablutio autem non magis fit, quum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in ecclesia observatum animadvertimus, quam vel aquae effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus; vel aspersione, quemadmodum a Petro ²⁾ factum esse colligitur, quum „uno die tria millia“ hominum ad fidei veritatem traduxit, et baptizavit.

*QUAESTIO XVIII.

Unicane ablutio requiratur, an trina.*

Utrum vero unica an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. Utrovis enim modo et antea in ecclesia baptismum vere confectum esse, et nunc confici posse, ex D. Gregorii Magni epistola ad Leandrum scripta satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua ecclesia servari animadverterit.

*QUAESTIO XIX.

Quare caput hic potissimum abluatur.*

Atque illud praecipue monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, tum externi sensus videntur, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante aut post ablutionem verba sacramenti, quae formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuncianda esse. Illis expositis conve-

---

1) Tit. 7. 5. Ephes. 5. 26. 2) Act. 2. 41.

niet praeterea docere atque in memoriam fidelium reducere, baptismum, quemadmodum et reliqua sacramenta, a Christo Domino institutum esse.

*QUAESTIO XX.

Christusne baptismum ante, an post passionem instituerit.*

Hoc igitur pastores frequenter docebunt explicabuntque, duo diversa tempora baptismi notanda esse, alterum, quum Salvator eum instituit, alterum, quum lex de eo suscipiendo sancita est. Ac quod ad primum attinet, tunc a Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, quum ipse a Iohanne baptizatus sanctificandi virtutem aquae tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus¹⁾ et Augustinus²⁾, eo tempore aquae vim generandi in spiritualem scilicet vitam datam esse. Et alio loco ita scriptum reliquit³⁾: „Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua.“ Et alibi⁴⁾: „Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundaе carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant.“ Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc sanctissima Trinitas, in cuius nomine baptismus conficitur, numen suum praesens declaravit. „Vox⁵⁾ enim Patris audita est, Filii persona aderat, et Spiritus sanctus in columbae specie descendit,“ praeterea „coeli aperti sunt,“ quo nobis iam per Baptismum licet ascendere. Quod si quis scire cupiat, quam ratione tanta et tam divina virtus a Domino aquis tributa sit, id quidem humanam intelligentiam superat. Hoc vero satis percipi a nobis potest, baptismo a Domino suscepto sanctissimi et purissimi eius corporis tactu aquam ad baptismi salutarem usum consecratam esse; ita tamen, ut hoc sacramentum, etsi ante passionem institutum fuerit, a passione tamen, quae omnium Christi actionum tanquam finis erat, vim et efficientiam duxisse credendum sit.

*QUAESTIO XXI.

Quando lex baptismi homines obligare coeperit.*

Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros scriptores convenit, post Domini resurrectionem, quum Apostolis praecepit⁶⁾: „Euntes docete omnes gentes, bapti-

1) or. 38. 2) cf. Serm. 136. in App. 3) cf. Aug. serm. 135. in App. 4) ib. 5) Matth. 3. 16. sq. Marc. 1. 9. sq. Marc. 3. 21. sq. 6) Matth. 28. 19.

zantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti,“ ex eo tempore omnes homines, qui salutem aeternam consecuturi erant, lege de baptismo teneri coepisse. Quod quidem ex Apostolorum Principis auctoritate colligitur, quum inquit¹⁾: „Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,“ idemque ex illo Pauli²⁾ loco: „Se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret“ (quum de ecclesia loqueretur), „mundans eam lavacro aquae in verbo,“ licet cognoscere; uterque enim baptismi obligationem ad tempus, quod mortem Domini consecutum est, videtur retulisse, ut dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Salvatoris³⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei,“ id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat.

*QUAESTIO XXII.

Sacramentum baptismi in quanta veneratione habendum.*

Ex iis igitur, si accurate a pastoribus tractentur, haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc sacramento dignitatem agnoscant ac summa animi pietate venerentur: praesertim vero quum cogitarint, praeclara illa et amplissima munera, quae, quum Christus Dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, quum baptizantur, intima Spiritus sancti virtute donari atque impertiri. Ut enim, si, quemadmodum Elisaei⁴⁾ puero contigit, nobis oculi ita aperirentur, ut coelestes res intueri possemus, nemo adeo communi sensu carere putandus esset, quem divina baptismi mysteria in maximam admirationem non traducere: cur idem etiam eventurum non existimemus, quum a pastoribus huius sacramenti divitiae ita expositae fuerint, ut eas fideles, si non corporis oculis, at mentis acie, fidei splendore illuminatae, contemplari queant?

*QUAESTIO XXIII.

Quot hominum genera baptismum administrare possint.*

Iam vero a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum videtur, tum ut ii, quibus praecipue hoc munus commissum est, illud sancte et religiose curare studeant; tum ut ne quis, tanquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestive ingredia-

1) 1. Petr. 1. 3. 2) Eph. 5. 25. sq. 3) Ioh. 3. 5. 4) 4. Regg. 6. 17.

tur vel superbe irrumpat, quum in omnibus ordinem servandum esse Apostolus ¹⁾ admoneat. Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem; ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut iure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exercean-
lis enim in Apostolis praeceptum est a Domino: „Euntes baptizate;“ quamvis episcopi, ne graviores illam docendi populi curam deserere cogerentur, baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod vero sacerdotes iure suo hanc functionem exercean-
ita ut praesente etiam episcopo ministrare baptismum possint, ex doctrina Patrum et usu ecclesiae constat. Nam quum ad eucharistiam consecrandam instituti sint, quae est pacis et unitatis sacramentum: consensaneum fuit, potestatem iis dari omnia illa administrandi, per quae necessario huius pacis et unitatis quilibet participes fieri posset. Quod si aliquando Patres sacerdotibus sine episcopi venia baptizandi ius permissum non esse dixerunt: id de eo baptismo, qui certis anni diebus solenni caeremonia administrari consueverat, intelligendum videtur. Secundum ministro-
rum locum obtinent diaconi, quibus sine episcopi aut sacerdotis concessu non licere hoc sacramentum administrare, plurima SS. Patrum decreta testantur. Extremus ordo illorum est, qui cogente necessitate sine solennibus caeremoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes, etiam de populo, sive mares sive feminae, quaecumque illi sectam profiteantur. Nam et Iudaeis quoque, et infidelibus et haereticis, quum necessitas cogit, hoc munus permissum est; si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Haec autem quum multa veterum Patrum ²⁾ et conciliorum decreta confirmarunt, tum vero a sacra Tridentina Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant, baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit ecclesia, non esse verum baptismum. In quo profecto summam Domini nostri bonitatem et sapientiam licet admirari. Nam quum hoc sacramentum necessario ab omnibus percipiendum sit, quemadmodum aquam eius materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest: sic etiam neminem ab eius administratione excludi voluit; quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solennes caeremonias adhibere,

1) 1. Cor. 14 40. 2) Sess. 7. de bapt. cap. 4.

non quidem quod ritus aut caeremoniae plus dignitatis, sed quod minus necessitatis quam sacramentum habeant.

*QUAESTIO XXIV.

Quis ordo in baptizando a fidelibus servandus sit.*

Neque vero hoc munus ita omnibus promiscue permissum esse, fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum instituere maxime deceat. Mulier enim, si mares adsint, laicus item praesente clerico, tum clericus coram sacerdote, baptismi administrationem sibi sumere non debent. Quanquam obstetrices, quae baptizare consueverunt, improbandae non sunt, si interdum praesente aliquo viro, qui huius sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias viri magis proprium officium videretur, ipsae exsequantur.

*QUAESTIO XXV.

Cur, praeter eos qui baptizant, in regenerationis mysteriis patrini adhibeantur.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hactenus declaratum est, baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram et salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissima catholicae ecclesiae consuetudine adhiberi solent. Ii nunc patrini, olim susceptores, sponsores seu fideiussores communi vocabulo a rerum divinarum scriptoribus vocabantur. De quorum numero, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a pastoribus agendum erit, ut fideles intelligant, quae potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis vero explicare oportet, quae causa fuerit, cur ad baptismum praeter sacramenti ministros patrini etiam et susceptores adiungerentur. Quod quidem optimo iure factum esse, omnibus videbitur, si meminerint, baptismum esse spirituales regenerationem, per quam filii Dei nascimur. De ea enim ita loquitur D. Petrus¹⁾: „Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite.“ Ut igitur, postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice et paedagogo indiget, quorum ope atque opera educetur, ac doctrina et bonis artibus erudiatur: ita etiam necesse est, ut, qui ex baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicuius fidei et prudentiae committantur, a quo Christianae religionis praecepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint,

---

1) 1. Petr. 2. 2.

atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti iuvante Domino evadant; quum praesertim pastoribus, qui publicae parochiarum curationi praepositi sunt, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Huius autem vetustissimae consuetudinis praeclarum testimonium a D. Dionysio habemus, quum inquit¹⁾: „Divinis nostris ducibus“ (sic enim Apostolos vocat) „in mentem venit, et visum est, suscipere infantes secundum istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis veluti paedagogo traderent, sub quo, sicut sub divino patre et salvationis sanctae susceptore, reliquum vitae puer degeret.“ Eandem vero sententiam confirmat Higinii²⁾ auctoritas.

*QUAESTIO XXVI.

Cognatio spiritualis in baptismo contracta matrimonium impedit et dirimit.*

Quamobrem sapientissime a sancta ecclesia constitutum est, ut non solum is, qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, et cum eius veris parentibus affinitate devinciantur ita, ut legitima nuptiarum foedera inter hos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur.

*QUAESTIO XXVII.

Quae sint patrinatorum partes, quidque ab illis exigatur.*

Praeterea docere oportet fideles, quae sint susceptoris partes. Etenim hoc munus adeo negligenter in ecclesia tractatur, ut nudum tantum huius functionis nomen relictum sit, quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videantur. Hoc igitur universe susceptores semper cogitent, se hac potissimum lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in iis, quae ad Christianae vitae institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni vita praebeant, quales eos futuros esse solenni caeremonia spoponderunt. Audiamus, quid ea de re sanctus Dionysius scribat, verba sponsoris exprimens³⁾: „Spondeo puerum inducturum, quum ad sacram intelligentiam venerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenunciet contrariis omnino, profiteatur peragatque divina, quae pollicetur.“

1) De eccl. Hier. c. 7.
hierar. l. c.

2) c. 100. Dist. V. de cons.

3) De eccl.

Idem divus Augustinus¹⁾: „Vos,“ inquit, „ante omnia, tam viros quam mulieres, qui filios in baptismo suscepistis, moneo, ut cognoscatis, fideiussores apud Deum exstitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere.“ Ac profecto decet maxime, eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exsequendo nunquam defatigari, et qui se alterius paedagogum et custodem professus est, minime pati illum esse desertum, quem semel in fidem et clientelam suam recepit, donec illum opera et praesidio suo egere intellexerit. Quae autem filiis spiritualibus tradenda sint, paucis D. Augustinus comprehendit, quum de hoc ipso susceptorum officio loqueretur; inquit enim²⁾: „Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, caritatem teneant, et ante omnia symbolum et orationem dominicam eos doceant, decalogum etiam, et quae sint prima Christianae religionis rudimenta.“

*QUAESTIO XXVIII.

Quivis promiscue ad susceptoris munus non est admittendus.*

Quae quum ita se habeant, facile intelligimus, cuinam hominum generi sanctae huius tutelae administratio committenda non sit; nimirum iis, qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulo et accurate non queant. Quocirca praeter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat, quantum haec spiritualis educatio a carnali distet, haeretici in primis, Iudaei, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione et cura semper versentur, ut fidei veritatem mendaciis obscurant, atque omnem Christianam pietatem evertant.

*QUAESTIO XXIX.

Qui patrinorum numerus esse debeat.*

Plures quoque ne baptizatum de baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, sive vir sive mulier, vel ad summum unus et una, Tridentino concilio³⁾ statutum est; tum quia disciplinae atque institutionis ordo a multitudine magistrorum perturbari poterat, tum quia providere oportebat, ne inter plures eiusmodi affinitates coniungerentur, quae impedirent, quo minus legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

---

1) c. 105. Dist. V. de cons. 2) ib. 3) Sess. 24. c. 20.

*QUAESTIO XXX.

Baptismus ad salutem omnibus necessarius.*

Sed quum ceterarum rerum cognitio, quae hactenus expositae sunt, fidelibus utilissima habenda sit: tum vero nihil magis necessarium videri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus baptismi legem a Domino praescriptam esse ita, ut, nisi per baptismi gratiam Deo renascantur, in sempiternam miseriam et interitum a parentibus, sive illi fideles, sive infideles sint, procreentur. Igitur saepius a pastoribus explicandum erit, quod apud evangelistam legitur¹⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.“

*QUAESTIO XXXI.

Infantes omnino sunt baptizandi.*

Quam legem non solum de iis, qui adulta aetate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendam esse, idque ab apostolica traditione ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia et auctoritas confirmat. Praeterea credendum est, noluisse Christum Dominum baptismi sacramentum et gratiam pueris denegari, de quibus dicebat²⁾: „Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum coelorum; quos³⁾ amplexabatur, super quos manus imponebat, quos benedicebat.“ Deinde, quum legimus⁴⁾, „totam aliquam familiam a Paulo baptizatam esse,“ satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse. Deinde circumcisio, quae figura fuit baptismi, eum morem maxime commendat. Pueros enim octavo die circumcidi solitos nemo est qui ignoret. Ac quibus circumcisio manufacta „in expoliatione corporis“ carnis⁵⁾ proderat, iisdem baptismum, qui est „circumcisio Christi non manufacta,“ prodesse⁶⁾ perspicuum est. Postremo, ut Apostolus docet: „si unius delicto mors regnavit per unum: multo magis abundantiam gratiae, et donationis et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.“ Quum itaque per Adae peccatum pueri ex origine noxam contraxerint, multo magis per Christum Dominum possunt gratiam et iustitiam consequi, ut regnent in vitam; quod quidem sine baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt pastores, infantes omniuo ba-

1) Io. 3. 5. 2) Matth. 19. 14. 3) Marc. 10. 16. 4) 1. Cor. 1. 16. 5) Col. 2. 11. 6) Rom. 5. 17.

ptizandos, et deinde paulatim teneram aetatem Christianae religionis praeceptis ad veram pietatem informandam esse. Nam ut a Sapiente¹⁾ praeclare dictum est: „Adolescens iuxta viam suam, etiam quum senuerit, non recedet ab ea.

*QUAESTIO XXXII.

Infantes in baptismo gratiam spiritualem percipiunt.*

Neque enim dubitare licet, quin fidei sacramenta, quum abluuntur, accipiant; non quia mentis suae assensione credant, sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint, sin minus, fide (ut D. Augustini²⁾ verbis loquamur), universae societatis sanctorum muniuntur. Etenim ab iis omnibus recte dicimus eos baptismo offerri, quibus placet, ut offerantur, et quorum caritate ad communionem sancti Spiritus adiunguntur.

*QUAESTIO XXXIII.

Infantum baptismus non differendus.*

Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, quam primum id sine periculo facere liceat, ad ecclesiam deferendos, et solennibus caeremoniis baptizandos curent. Nam quum pueris infantibus nulla alia salutis comparandae ratio, nisi eis baptismus praebeatur, relicta sit: facile intelligitur, quam gravi culpa illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratia diutius, quam necessitas postulet, carere patiantur; quum praesertim propter aetatis imbecillitatem infinita paene vitae pericula illis impendeant.

*QUAESTIO XXXIV.

Adulti quo modo ante Baptismum instruendi sint.*

Diversam vero rationem in iis servandam esse, qui adulta aetate sunt, et perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquae ecclesiae consuetudo declarat. Nam Christiana quidem fides illis proponenda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt. Quod si ad Dominum Deum convertantur, tum vero monere oportet, ne ultra tempus ab ecclesia praescriptum baptismi sacramentum differant. Nam quum scriptum sit³⁾: „Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem:“ docendi sunt, perfectam conversionem in nova

1) Prov. 22. 6. 2) cf. Aug. ep. 98. 3) Eccl. 5. 8.

per baptismum generatione positam esse; praeterea, quo serius ad baptismum veniunt, eo diutius sibi carendum esse ceterorum sacramentorum usu et gratia, quibus Christiana religio colitur, quum ad ea sine baptismo nulli aditus patere possit; deinde etiam maximo fructu privari, quem ex baptismo percipimus, siquidem non solum omnium scelerum, quae antea admissa sunt, maculam et sordes baptismi aqua prorsus eluit ac tollit, sed divina gratia nos ornat, cuius ope et auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, iustitiamque et innocentiam tueri, qua in re summam Christianae vitae constare, facile omnes intelligunt.

*QUAESTIO XXXV.

Adultis baptismum differendum esse demonstratur.*

Sed quamvis haec ita sint, non consuevit tamen ecclesia baptismi sacramentum huic hominum generi statim tribuere; sed ad certum tempus differendum esse constituit. Neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere supra dictum est, coniunctum habet, quum illis, qui rationis usu praediti sunt, baptismi suscipiendi propositum atque consilium, et male actae vitae poenitentia satis futura sit ad gratiam et iustitiam, si repentinus aliquis casus impediat, quo minus saluari aqua ablui possint. Contra vero haec dilatio aliquas videtur utilitates afferre. Primum enim, quoniam ab ecclesia diligenter providendum est, ne quis ad hoc sacramentum ficto et simulato animo accedat, eorum voluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur atque perspicitur. Cuius rei causa in antiquis conciliis decretum legimus, ut qui ex Iudaeis ad fidem catholicam veniunt, antequam baptismus illis administretur, aliquot menses inter catechumenos essent; deinde in fidei doctrina, quam profiteri debent, et Christianae vitae institutionibus erudiuntur perfectius. Praeterea maior religionis cultus sacramento tribuitur, si constitutis tantum Paschae et Pentecostes diebus solenni caeremonia baptismum suscipiant.

*QUAESTIO XXXVI.

Baptismus non semper est adultis differendus.*

Sed interdum tamen baptismi tempus iusta aliqua et necessaria de causa differendum non est, veluti si vitae periculum instare videatur, ac praesertim si illi abluendi sint, qui iam fidei mysteria plene perceperint. Quod quidem Philippum et Apostolorum Principem fecisse satis constat, quum alter

Candacis reginae¹⁾ eunuchum, alter Cornelium nulla interposita mora, sed statim, ut se fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

*QUAESTIO XXXVII.

Quomodo affecti esse debeant, qui sunt baptizandi.*

Docendum praeterea et populo explicandum erit, quo modo affecti esse debent, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut velint, propositumque illis sit, baptismum suscipere; nam quum unusquisque in baptismo peccato moriatur, et novam vivendi rationem et disciplinam suscipiat: aequum est, non invito cuicumque aut recusanti, sed illis tantum, qui sponte sua et libenti animo accipiunt, baptismum praebere. Quare ex sancta traditione semper servatum animadvertimus, ut nemini baptismus ministretur, nisi prius interrogatus fuerit, an velit baptizari. Nec vero in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, quum ecclesiae voluntas, quae pro illis spondet, obscura esse non possit.

*QUAESTIO XXXVIII.

Amentes quando possint vel non possint baptizari.*

Praeterea amentes et furiosos, qui, quum aliquando composes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullam baptismi suscipiendi voluntatem habeant, nisi vitae periculum immineat, baptizandos non esse; quum autem in vitae discrimine versantur, si, antequam furere inciperent, eius voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt; sin minus, a baptismi administratione abstinendum est. Idemque iudicium de dormientibus fieri debet. Quod si in mentis potestate nunquam fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide ecclesiae, non secus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, ecclesiae auctoritas et consuetudo satis declarat.

*QUAESTIO XXXIX.

Quae praeterea ad baptismum suscipiendum requirantur.*

Verum praeter baptismi voluntatem fides etiam ea ratione, qua de voluntate dictum est, ad consequendam sacramenti gratiam maxime necessaria est. Etenim Dominus et Salvator

---

1) Act. 8. 36. sq. 10. 47. sq.

noster docuit¹⁾: „Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.“ Deinde ut quemlibet admissorum scelerum et male actae vitae poeniteat, atque ut idem in posterum a peccatis omnibus abstinere statuatur, opus est. Aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omnino repellendus esset. Nihil enim baptismi gratiae et virtuti tam repugnat, quam eorum mens et consilium, qui nullum unquam peccandi finem sibi constituunt. Quum itaque baptismus ob eam rem expetendus sit, ut²⁾ Christum induamus et cum eo coniungamur: plane constat, merito a sacra ablutione reiiciendum esse, cui in vitiis et peccatis perseverare propositum est; praesertim vero, quia nihil eorum, quae ad Christum et Ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est, inanemque baptismum, si iustitiae et salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, „qui³⁾ secundum carnem ambulare, non secundum spiritum“ cogitat; etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam eius rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modo, quum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta ecclesia administratur. Quamobrem Princeps Apostolorum magnae illi hominum multitudini, qui, ut ait Scriptura⁴⁾ „compuncti corde,“ ab eo et a reliquis Apostolis, quid sibi faciendum esset, quaesiverant, ita respondit: „Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum,“ et alio loco: „Poenitemini,“ inquit⁵⁾, „et convertimini, ut deleantur peccata vestra.“ Item beatus Paulus, ad Romanos⁶⁾ scribens, aperte ostendit, ei, qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis; quare nos monet⁷⁾, ne exhibeamus „membra nostra arma iniquitatis peccato,“ sed exhibeamus nos Deo, „tanquam ex mortuis viventes.“

*QUAESTIO XL.

Quantum de his sermonem habere conferat.*

Haec vero si fideles saepe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus tam singulare et divinum baptismi beneficium sola sua misericordia adductus tribuit; deinde, quum sibi ante oculos proponant, quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt; illud

1) Marc. 16. 16. 2) Gal. 3. 27. 3) Rom. 8. 4. 4) Act. 2. 37. sq.
5) Id. 3. 19. 6) Rom. 6. sq. 7) Id. 13.

etiam in primis a Christiano homine requiri facile intelligent, ut quotidie tam sancte et religiose traducere vitam studeant, perinde ac si ea ipsa die baptismi sacramentum et gratiam consecuti essent. Quamquam ad inflammandos verae pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si pastores accurata oratione explicaverint, quinam sint baptismi effectus.

* QUAESTIO XLI.

Praecipuus baptismi effectus quis sit.*

De his igitur, quoniam saepe agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo deiici ullis adversarii insidiis vel impetu ullo unquam tempore patiantur: hoc primum tradere oportet, peccatum, sive a primis parentibus origine contractum, sive a nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili huius sacramenti virtute remitti et condonari. Id vero multo ante ab Ezechiele praenunciatum est, per quem Dominus Deus ita loquitur¹⁾: „Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.“ Et Apostolus ad Corinthios post longam peccatorum enumerationem subiecit²⁾: „Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.“ Atque hanc doctrinam perpetuo a sancta ecclesia traditam esse, perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de Baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur: „Generante carne tantum contrahitur peccatum, regenerante autem spiritu non solum originalium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio.“ Et sanctus Hieronymus ad Oceanum: „Omnia,“ inquit, „in baptismo condonata sunt crimina.“ Ac ne dubitare amplius ea de re cuiquam liceret, post aliorum conciliorum definitionem sacra etiam Tridentina synodus idem declaravit, quum anathema in eos decrevit, qui aliter sentire auderent, quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli aut radicibus evelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixae adhuc remaneant. Namque, ut eiusdem sanctae synodi verbis utamur, in renatis nihil odit Deus, quia nihil damnationis est iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptismum in mortem; qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum

---

1) Ez. 36. 25. 2) 1. Cor. 6. 11.

creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti sunt.

*QUAESTIO XLII.

Concupiscentia in baptizatis an sit peccatum.*

Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam vel fomitem remanere; sed illa vere peccati rationem non habet. Nam ex divi quoque Augustini sententia¹⁾: „In parvulis baptizatis concupiscentiae reatus absolvitur, ad agonem relinquitur.“ Atque idem alibi testatur²⁾: „Concupiscentiae reatus in baptismo solvitur, sed infirmitas manet.“ Concupiscentia enim, quae ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans; qui tamen motus, si voluntatis consensum aut negligentiam coniunctam non habeat, a vera peccati natura longe abest. Ac quum D. Paulus inquit³⁾: „Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.“ ex his verbis non ipsam concupiscendi vim, sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eandem doctrinam tradit D. Gregorius ita scribens⁴⁾: „Si qui sunt, qui dicant, peccata in baptismo superficie tenus dimitti: „quid est hac praedicatione infidelius? quum per fidei Sacramentum anima peccatis radicitus absoluta, soli Deo inhaereat.“ Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, quum apud sanctum Ioannem ait⁵⁾: „Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.“

*QUAESTIO XLIII.

Omnia peccata baptismo tolli iterum demonstratur.*

Quod si cui expressam huius rei figuram et imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman⁶⁾ Syri leprosi historiam, qui, quum septies Iordanis aqua se ablisset, testante Scriptura ita a lepra mundatus est, ut eius caro carni pueri videretur. Quare baptismi proprius effectus est, peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostra culpa contracta sint, remissio; cuius rei causa a Domino et Salvatore nostro institutum esse, clarissimis verbis Apostolorum Princeps, ut alia testimonia omittamus, explicavit, quum inquit⁷⁾: „Poe-

1) de peccat. merit. et remiss. 2. 4. 2) Retract. 1. 15. 3) Rom. 7. 7. 4) Epist. lib. 11. ep. 45. 5) Io. 13. 10. 6) 4. Regg. 5. 1. sq. 7) Act. 2. 38.

nitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.“

*QUAESTIO XLIV.

Ut culpa, ita etiam poena omnis peccati remittitur.*

Iam vero in baptismo non solum peccata remittuntur, sed peccatorum etiam et scelerum poenae omnes a Deo benigne condonantur. Nam etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi Domini communicetur: de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo ¹⁾, nos per ipsum Christo commori et sepeliri; ex quo sancta ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti iniuria fieri non posse, ut ei, qui baptismo expiandus sit, eiusmodi pietatis officia, quae usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur. Nec vero, quae hoc loco traduntur, veteris ecclesiae consuetudini adversantur, quae olim Iudaeis, quum baptizarentur, praecipiebat, ut quadraginta continuos dies ieiunarent. Neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat, sed qui baptismum perceperissent, ea ratione admonebantur, ut sacramenti dignitatem venerantes, ieiuniis et orationibus aliquamdiu sine intermissione operam darent.

*QUAESTIO XLV.

Non liberatur mox baptizatus a poenis civilibus.*

Sed quanquam in baptismo poenas peccatorum condonari exploratum esse debet, ab eo tamen poenarum genere, quae civilibus iudiciis ob grave aliquod scelus persolvendae sunt, nemo liberatur ita, ut, qui morte dignus sit, per baptismum a poena, quae legibus constituta est, eripiatur; tametsi vehementer laudanda esset eorum principum religio et pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent ac condonarent.

*QUAESTIO XLVI.

Remittuntur in baptismo poenae, quae post hanc vitam inferri solent.*

Efficit praeterea baptismus post huius vitae curriculum poenarum omnium, quae originale peccatum consequuntur, liberationem; siquidem merito mortis Domini factum est, ut haec consequi possemus. Baptismo autem, ut supra dictum est, ei commorimur. „Si enim,“ ut inquit Apostolus ²⁾,

---

1) Rom. 6. 3. 2) Rom. 6. 5.

complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus.“

* QUAESTIO XLVII.

Quare per baptismum integrae naturae status non statim reddatur.*

Quod si quaerat aliquis, cur statim post baptismum in hac etiam mortali vita his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitae gradum, in quo Adam, primus humani generis parens, ante peccatum collocatus fuerat, sacrae ablu- tionis virtute non transferamur: id quidem duabus potissimum de causis factum esse respondebitur. Quarum prima est, quod nobis, qui per baptismum Christi corpori coniuncti, atque eius membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset. Quum igitur Christus Dominus, etsi ab initio ortus sui gratiae et veritatis plenitudinem habuit, tamen humanae naturae fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta et mor- tem pertulit, ac deinde ad immortalis vitae gloriam resurrexit: quis miretur, quum videat fideles, qui iam per baptismum coe- lestis iustitiae gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco et fragili corpore vestiri, ut, postquam multis laboribus pro Chri- sto perfuncti, et morte obita denuo ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint, qui cum Christo aevo sempiterno perfruan- tur? Altera vero causa, cur in nobis post baptismum infirmi- tas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiae motus relinquatur, illa est, ut scilicet tanquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiores gloriae fructum, atque ampliora praemia consequeremur. Nam quum patienti animo vitae incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium divina ope subiicimus, certa spe niti debemus, fore, ut, si cum Apostolo¹⁾ bonum certamen certaverimus, cursum consummaverimus, fidem ser- vaverimus, repositam quoque iustitiae coronam reddat nobis Dominus in illa die iustus iudex. Sic vero etiam cum filiis Israël videtur Dominus egisse, quos etsi ab Aegyptiorum servitute Pharaone atque eius exercitu in mare demerso liberavit: tamen non statim in beatam illam promissio- nis terram introduxit, sed prius in multis variisque casibus exercuit; ac deinde, quum eos in promissae terrae possessionem misisset, ceteros quidem incolas e patriis sedibus extur-

1) 2. Tim. 4. 7. sq.

bavit, quasdam vero nationes reliquas fecit, quas delere non potuerunt, ut populo Dei bellicae virtutis et fortitudinis exercendae occasio nunquam deesset. Huc accedit, quod, si per baptismum, praeter dona coelestia, quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitari merito posset, quin multi praesentis potius vitae commoda, quam futurae speratam gloriam consecrantes, ad baptismum venirent; quum tamen non falsa haec et incerta¹⁾, quae videntur, sed vera atque aeterna, quae non videntur, bona Christiano homini semper proposita esse debeant.

*QUAESTIO XLVIII.

Renati inter huius vitae miserias solida animi oblectatione non destituuntur.*

Sed interim tamen huius vitae conditio, quae miseriarum plena est, suis voluptatibus et laetitiis non caret. Quid enim nobis, qui iam per baptismum veluti palmites²⁾ insiti sumus in Christum, iucundius aut optabilius esse potest, quam, cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quo minus ad praemium³⁾ supernae vocationis Dei omni studio contendamus, alii virginitatis lauream, alii doctrinae et praedicationis coronam, alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora a Domino accepturi? Quae quidem praeclara laudis insignia nemini darentur, nisi prius nos ipsos in huius aerumnosae vitae stadio exercuissemus, atque in acie invicti stetissemus.

*QUAESTIO IL.

Quid praeter culpaе et poenae remissionem baptismo homini praestetur.*

Sed ut ad baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, huius sacramenti virtute nos non solum a malis, quae vere maxima dicenda sunt, liberari, verum etiam eximiis bonis et muneribus augeri. Animus enim noster divina gratia repletur, qua iusti et filii Dei effecti aeternae quoque salutis haeredes instituimur. Nam, ut scriptum est⁴⁾: „Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit;“ mundatamque ecclesiam⁵⁾ lavacro aquae in verbo, Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina synodus⁶⁾ ab omnibus credendum poena anathematis proposita decrevit, non solum per quam peccatorum sit remissio, sed divina qualitas in anima

1) 2. Cor. 4. 18. 2) Io. 15. 5. 3) Phil. 3. 14. 4) Marc. 16. 16.
5) Eph. 5. 26. 6) Sess. 6, de iustif. c. 11.

inhaerens, ac veluti splendor quidam et lux, quae animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores et splendidiore reddidit. Atque id ex sacris literis aperte colligitur, quum gratiam effundi dicant, eamque Spiritus sancti pignus soleant appellare.

*QUAESTIO L.

Gratiae divinae, quae baptismo infunditur, adduntur veluti pedissequae virtutes.*

Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quae in animam cum gratia divinitus infunduntur. Quare quum Apostolus¹⁾ ad Titum ait: „Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Salvatorem nostrum,“ D. Augustinus²⁾ verba illa „abunde effudit“ explanans, „nimirum,“ inquit, „ad remissionem peccatorum, et copiam virtutum.“

*QUAESTIO LI.

Per baptismum Christo incorporamur.*

Iam vero per baptismum etiam Christo capiti tanquam membra copulamur et connectimur. Quemadmodum igitur a capite vis manat, qua singulae corporis partes ad proprias functiones apte exsequendas moventur: ita etiam ex Christi Domini plenitudine in omnes, qui iustificantur, divina virtus et gratia diffunditur, quae nos ad omnia Christianae pietatis officia habiles reddit.

*QUAESTIO LII.

Qui fiat, ut tot virtutibus in baptismo cumulati, adeo tarde pietatem exerceant.*

Neque vero mirum cuiquam videri debet, si, quum tanta virtutum copia instructi et ornati simus, tamen non sine magna difficultate et labore pias honestasque actiones inchoamus, vel certe absolvimus; id enim ob eam rem non evenit, quod virtutes, a quibus actiones ipsae proficiscuntur, Dei beneficio nobis donatae non sint, sed quoniam post baptismum acerrima cupiditatis pugna adversus spiritum relicta est, in qua tamen contentione animo frangi aut debilitari Christianum hominem non decet, quum Dei benignitate freti optima spe niti debeamus, fore ut quotidiana recte vivendi exercitatione, quaecun-

1) Tit. 3. 5. sq. 2) Gloss. ord. ad l. c.

que¹⁾ pudica sunt, quaecunque iusta, quaecunque sancta, eadem etiam facilia et iucunda videantur. Haec libenter cogitemus, haec alacri animo agamus, ut Deus²⁾ pacis sit nobiscum.

* QUAESTIO LIII.

In baptismo character indelebilis imprimitur.*

Practerea per baptismum consignamur characterem, qui ex anima deleri nunquam potest; de quo nihil est, ut plura hoc loco disserantur, quum liceat ex iis, quae supra dicta sunt, quum universe de sacramentis ageretur, satis multa, quae ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

* QUAESTIO LIV.

Baptismum iterari nunquam posse.*

Sed quoniam ex characteris vi et natura ab ecclesia definitum est, baptismi sacramentum nulla ratione iterandum esse: ea de re fideles ne aliquando in errores inducantur, saepe et diligenter a pastoribus admonendi erunt. Hoc vero docuit Apostolus, inquit³⁾: „Unus Dominus, una fides, unum baptisma.“ Deinde quum Romanos hortatur⁴⁾, ut mortui per baptismum in Christo caverent, ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, quum inquit⁵⁾: „Quod enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel:“ hoc videtur aperte significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per baptismum non licere. Quare sancta etiam ecclesia se unum baptismum credere palam profitetur. Quod quidem rei naturae et rationi vehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur, quod baptismus est quaedam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali virtute semel tantum generamur et in lucem edimur, atque, ut D. Augustinus⁶⁾ ait, uterus non potest repeti: sic etiam una est spiritualis generatio, nec baptismus ullo unquam tempore iterandus est.

* QUAESTIO LV.

Illi iterato non baptizantur, qui certa conditione interposita abluuntur.*

Neque vero quisquam putet, eum ab ecclesia iterari, quum adhibita huiusmodi verborum formula aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus prius fuerit: „Si baptizatus es, te iterum non baptizo; si vero nondum baptizatus es, ego te ba-

---

1) Phil. 4. 8.   2) 2. Cor. 13. 12.   3) Eph. 4. 5.   4) Rom. 6. 2. sq.
5) ib. 10.   6) Tract. 11. in Iohann.

ptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.“ Ita enim non impie iterari, sed sancte cum adiunctione baptismum administrari dicendum est.

*QUAESTIO LVI.

Baptismus conditionalis semper citra ullum discrimen usurpandus non est.*

Qua in re tamen diligenter a pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus fere quotidie non sine maxima sacramenti iniuria peccatur. Neque enim desunt, qui nullum scelus admittere posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adiunctione illa baptizent; quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quaerendum putant, an is prius ablutus fuerit, sed statim ei baptismum tribuunt; quin etiam, quamvis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse, tamen sacram ablutionem in ecclesia adhibita solenni caeremonia cum adiunctione repetere non dubitant, quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea baptismi forma ex Alexandri Papae¹⁾ auctoritate in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur, an baptismum rite susceperint; aliter vero nunquam fas est etiam cum adiunctione baptismum alicui iterum administrare.

*QUAESTIO LVII.

Quis sit postremus fructus, qui virtute baptismi hominibus confertur.*

Praeter cetera vero, quae ex baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quo reliqua omnia videntur referri, quod scilicet coeli aditum propter peccatum prius interclusum unicuique nostrum patefacit. Haec autem, quae in nobis baptismi virtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quae in Salvatoris baptismo contigisse evangelica auctoritas confirmavit. Etenim coeli aperti sunt, et Spiritus sanctus columbae specie in Christum Dominum descendens apparuit. Ex quo significatum est eis, qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, et coelorum ianuam reserari; non quidem, ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, quum omnium miseriarum expertes, quae in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequantur. Atque hi quidem sunt baptismi fructus; quos, si quidem sacramenti vim spectemus,

1) c. 2. X. de bapt. III. 42.

aeque ad omnes pertinere dubitari non potest; sin autem, quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus: plus minusve coelestis gratiae et fructus ad unum aliquem, quam ad alium, pervenire, omnino fateri oportet.

*QUAESTIO LVIII.

Quae sit caeremoniarum baptismi vis et utilitas.*

Restat nunc, ut quae de huius sacramenti precationibus, ritibus et caeremoniis tradenda sint, aperte et breviter explicetur. Nam quod Apostolus ¹⁾ de linguarum dono admonuit, quum inquit, sine fructu esse, si, quae aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur: idem fere ad ritus et caeremonias transferri potest. Imaginem enim et significationem earum rerum prae se ferunt, quae in sacramento geruntur. Quod si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum caeremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariae sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id vero tum instituentium auctoritas, qui sine controversia sancti Apostoli fuerunt, tum finis, cuius causa caeremonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim sacramentum maiori cum religione ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni praeclara illa et eximia dona, quae in eo continentur, et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est.

*QUAESTIO LIX.

Quotuplices sint baptismi ritus.*

Sed omnes caeremoniae et precationes, quibus in baptismi administratione ecclesia utitur, ad tria capita redigendae sunt, ut in iis explicandis certus ordo a pastoribus observari possit, et quae tradita ab illis fuerint, auditorum memoria facilius retineantur. Ac primum quidem illarum genus est, quae, antequam accedatur ad baptismi fontem, servantur; alterum earum, quae, quum ad ipsum fontem ventum est, adhibentur; tertium earum, quae peracto iam baptismo addi solent.

*QUAESTIO LX.

Quo tempore aqua ad baptismum necessaria communi ritu sit consecranda.*

In primis igitur aqua paranda est, qua ad baptismum uti oportet. Consecratur enim baptismi fons, addito mysticae

1) 1. Cor. 14. 2. sq.

unctionis oleo. Neque id omni tempore fieri permissum est, sed more maiorum, festi quidam dies, qui omnium celeberrimi et sanctissimi optimo iure habendi sunt, exspectantur, in quorum vigiliis sacrae ablutionis aqua conficitur, quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in veteris ecclesiae more positum fuit, ut baptismus administraretur. Sed quamvis ecclesia hoc tempore propter communis vitae pericula eam consuetudinem retinendam non iudicavit: tamen solennes illas dies Paschae et Pentecostes, quibus baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc observavit.

*QUAESTIO LXI.

Baptizandi cur mox in ecclesiam non admittantur.*

Post aquae consecrationem alia deinceps, quae baptismum antecedunt, explicare oportet. Afferuntur enim vel etiam adducuntur, qui baptismi initiandi sunt, ad ecclesiae fores, atque ab eius introitu omnino prohibentur, quod indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam a se turpissimae servitutis iugum repulerint, et totos se Christo Domino eiusque iustissimo imperio addixerint.

*QUAESTIO LXII.

Cur baptizandi, quid petant, interrogentur et instruantur.*

Tum vero sacerdos ab eis exquirat, quidnam ab ecclesia petant. Quo cognito primum eos Christianae fidei doctrina, quam in baptismo profiteri debent, instituit; id autem catechismo efficitur, cuius institutionis morem a Domini Salvatoris praecepto manasse, nemo dubitare potest, quum ipse Apostolis iusserit¹⁾: „Ite in mundum universum, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis.“ Ex quo licet cognoscere, baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostrae capita exponantur.

*QUAESTIO LXIII.

Quo pacto ex veteri ecclesiae instituto catechizari debeant rudiores.*

Quoniam vero catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta aetate fuerit: ad ea, quae rogantur, ipse per se respondet; si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet, solennemque sponsionem facit.

1) Matth. 28. 19.

*QUAESTIO LXIV.

Quis sit exorcismi usus.

Sequitur exorcismus, qui ad expellendum diabolum eiusque vires frangendas et debilitandas sacris et religiosis verbis ac preceationibus conficitur.

*QUAESTIO LXV.

Cur eius, qui baptizatur, ori sal admoveatur.*

Accedunt ad exorcismum aliae caeremoniae, quarum singulae, ut quae mysticae sint, propriam atque illustrem significationem habent. Nam quum sal in illius os, qui ad baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, cum fidei doctrina et gratiae dono consecuturum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, et divinae sapientiae pabulo delectetur.

*QUAESTIO LXVI.

Quid sibi velit crucis signum multis corporis partibus adhibitum.*

Obsignantur praeterea signo crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures; quae omnia declarant, baptismi mysterio sensus baptizati aperiri ac roborari, ut Deum excipere, praeceptaque eius intelligere ac servare possit.

*QUAESTIO LXVII.

Quare nares et aures saliva liniuntur.*

Postea vero illi nares et aures saliva liniuntur, statimque ad baptismi fontem mittitur, ut quemadmodum „caecus“¹⁾ ille evangelicus, quem Dominus iusserat oculos luto illitos Siloes aqua abluere, lumen recuperavit: ita etiam intelligamus, sacrae ablutionis eam vim esse, ut menti ad coelestem veritatem perspiciendam lumen asserat.

*QUAESTIO LXVIII.

Quid doceat abrenunciatio illa Satanae, subiecta fide professione facta ab illo, qui baptizandus offertur.*

His peractis ad baptismi fontem veniunt, ibique aliae caeremoniae et ritus adhibentur, ex quibus Christianae religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim ter conceptis verbis eum, qui baptizandus est, interrogat: „Abrenuncias Satanae, et omnibus operibus eius, et omnibus pompis eius?“ At ille, aut eius nomine patrinus, ad singulas interrogationes

1) Io. 9. 6. sq.

respondet: „Abrenuncio.“ Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primum sancte et religiose polliceri debet, se diabolum et mundum deserere, ac nullum unquam tempus fore, in quo utrumque veluti hostem deterrimum non detestetur. Deinde ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo: „Credis in Deum Patrem omnipotentem?“ Cui ille respondet: „Credo.“ Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus fidem suam solenni religione profitetur. Quibus sane duabus sponsionibus omnem Christianae legis vim et disciplinam contineri perspicuum est.

*QUAESTIO LXIX.

Cur ab eo, qui aqua salutari proximo tingendus est, petatur, num baptizari velit.*

Sed quum iam baptismum administrare oportet, quaerit sacerdos ab eo, qui baptizandus est: Num baptizari velit? quo quidem per se, vel eius nomine, si infans sit, patrino annuente, statim in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti salutari aqua eum abluit. Quemadmodum enim homo sua voluntate serpenti obediens merito damnatus est: ita Dominus neminem ad suorum numerum, nisi voluntarium militem adscribi voluit, ut divinis iussis sponte obtemperans aeternam salutem consequeretur.

QUAESTIO LXX.

Quamobrem baptizati caput mox chrismate inungatur.*

Iam postquam baptismus absolutus est, sacerdos summum baptizati verticem chrismate perungit, ut intelligat, se ab eo die Christo capiti tanquam membrum coniunctum esse, atque eius corpori insitum, et ea re Christianum a Christo, Christum vero a chrismate appellari. Quid vero chrisma significet, ex his satis intelligi, quae tunc sacerdos orat, divus Ambrosius ¹⁾ testatur.

*QUAESTIO LXXI.

Quid designet vestis candida, vel album sudariolum, quo baptizatus donatur.*

Induit postea sacerdos baptizatum veste alba, dicens: „Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, ut habeas vitam aeternam.“ Infantibus vero, qui vestitu non utuntur, iisdem verbis

1) de Sacram. 2. 7. et 3. 1.

album sudariolum datur. Quo symbolo significari sancti Patres docent tum resurrectionis gloriam, ad quam per baptismum nascimur; tum nitorem et pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in baptismo ornatur; tum innocentiam atque integritatem, quam in omni vita baptizatus servare debet.

*QUAESTIO LXXII.

Quae sit ratio ardentis cerei, qui a baptizato tenetur.*

Et deinde cereus ardens in manum traditur, qui ostendit, fidem caritate inflammata, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam atque augendam esse.

*QUAESTIO LXXIII.

Quare, ac cuiusmodi nomen baptizato sit imponendum.*

Ad extremum vero nomen baptizato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem et religionem in Sanctorum numerum relatus est. Ita enim facile fiet, ut quivis nominis similitudine ad virtutis et sanctitatis imitationem excitetur, ac praeterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur, et speret sibi advocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam venturum esse. Quare reprehendendi sunt, qui gentilium nomina, et eorum praecipue, qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consecretantur, et pueris imponunt, quum ex eo intelligi possit, quanti Christianae pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari videntur, ut velint fidelium aures huiusmodi profanis nominibus undique circumsonare.

*QUAESTIO LXXIV.

Summa eorum, quae de baptismi mysteriis sunt tradita.*

Haec de baptismi sacramento si a pastoribus explanata fuerint, nihil eorum fere praetermissum esse videbitur, quae ad hanc cognitionem maxime pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim, quid ipsum baptismi nomen significet, quae sit eius natura et substantia, tum ex quibus partibus constet. Dictum est, a quo institutus fuerit, qui ministri ad conficiendum sacramentum necessarii sint, quosve tanquam paedagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhiberi oporteat. Traditum est etiam, quibus et quemadmodum animo affectis baptismus administrari debeat; quae sit eius virtus et efficientia; postremo qui ritus et caeremoniae serventur,

quantum proposita ratio postulabat, satis copiose explicatum est. Quae omnia ob eam praecipue causam docenda esse pastores meminerint, ut fideles in hac cura et cogitatione perpetuo versentur, ut in iis, quae sancte et religiose sponderunt, quum baptismo initiati sunt, fidem servant, atque eam vitam instituant, quae sanctissimae Christiani nominis professioni respondeat.

CAPUT III.

De Sacramento Confirmationis.

***QUAESTIO I.**

Cur hodie quam maxime confirmationis virtus sit explicanda.*

Si in sacramento confirmationis explicando pastorum diligentia requirenda unquam fuit, nunc certe opus est, illud quam maxime illustrare, quum in sancta Dei ecclesia hoc sacramentum a multis omnino praetermittatur, paucissimi vero sint, qui divinae gratiae fructum, quem deberent, ex eo capere studeant. Quare fideles ita de huius sacramenti natura, vi, dignitate, tum in die Pentecostes, quo praecipue die administrari solet, tum aliis etiam diebus, quum id pastores commode fieri posse iudicaverint, docendi erunt, ut intelligant, non solum negligendum non esse, sed summa cum pietate et religione suscipiendum, ne ipsorum culpa maximoque malo eveniat, ut frustra in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

***QUAESTIO II.**

Quare ecclesia hoc sacramentum confirmationem vocarit.*

Sed ut a nomine initium sumatur, confirmationem ab ecclesia hoc sacramentum idcirco vocari docendum est, quoniam, qui baptizatus est, quum ab episcopo sacro chrismate ungitur, additis solennibus illis verbis: „Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti,“ nisi aliud sacramenti efficientiam impediat, novae virtutis robore firmior, atque adeo perfectus Christi miles esse incipit.

*QUAESTIO III.

Confirmatio verum est novae legis sacramentum.*

In confirmatione autem veram et propriam sacramenti rationem catholica ecclesia semper agnovit, quod et Melchisedes¹⁾ Pontifex et plures etiam alii sanctissimi et vetustissimi Pontifices aperte declarant. Ac sanctus Clemens²⁾ eius veritatis doctrinam graviore sententia comprobare non potuit. Inquit enim: „Omibus festinandum est sine mora renasci Deo, et demum ab episcopo consignari, id est, septiformem gratiam Spiritus sancti percipere, quum alioqui perfectus Christianus nequaquam esse possit is, qui iniuria et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc sacramentum praetermiserit, ut a B. Petro accepimus, et ceteri Apostoli praecipiente Domino docuerunt.“ Hanc vero eandem fidem doctrina sua confirmarunt, qui eodem spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, Urbanus, Fabianus, Eusebius, Romani Pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere.

*QUAESTIO IV.

Sacri doctores, qui huius sacramenti meminerunt.*

Accedit praeterea sanctorum Patrum consentiens auctoritas, inter quos Dionysius Areopagita, Athenarum episcopus, quum dioeret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret, ita inquit³⁾: „Baptizatum sacerdotes induunt veste congrua munditiae, ut ad pontificem ducant; ille vero sacro atque prorsus divino unguento baptizatum signans, sacratissimae communionis participem facit.“ Eusebius quoque Caesariensis⁴⁾ tantum huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit, Novatum haereticum Spiritum sanctum promereri non potuisse, quia, quum baptizatus esset in gravi aegritudine, signaculo chrismatis non est signatus. Sed clarissima habemus huius rei testimonia tum a divo Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui initiantur, inscripsit⁵⁾; tum a divo Augustino in libris, quos adversus Petiliani Donatistae epistolas⁶⁾ edidit, quorum uterque adeo de huius sacramenti veritate nihil dubitari posse existimavit, ut eam Scripturae etiam locis doceat ac confirmet. Quare alter quidem verba illa Apostoli⁷⁾: „Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis,“ alter vero, quod in Psalmis legitur⁸⁾: „Sicut

1) epist. ad episcop. Hispan. 2) ep. 4. 3) De eccles. hier. c. 2.
4) cf. Hist. Eccl. lib. 6. 43. 5) eap. 7. et lib. 3. de sacram. c. 2. 6) lib. 2. 104. 7) Ephes. 4. 30. 8) Ps. 132. 2.

unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron,“ tum illud eiusdem Apostoli¹⁾: „Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis,“ ad confirmationis sacramentum referri testatus est.

*QUAESTIO V.

Unde distinctio sacramentorum sit petenda.*

Quamvis autem a Melchiade²⁾ dictum sit, baptismum confirmationi maxime coniunctum esse: non idem tamen sacramentum, sed ab altero longe disiunctum existimandum est. Constat enim, varietatem gratiae, quam singula sacramenta tribuunt, et rei sensibus subiectae, quae ipsam gratiam significat, efficere, ut varia quoque et diversa sacramenta sint. Quum igitur baptismi gratia homines in novam vitam gignantur, confirmationis autem sacramento, qui iam geniti sunt, viri evadant, „evacuatis³⁾, quae erant parvuli:“ satis intelligitur, quantum in naturali vita generatio ab incremento distat, tantundem inter se differre baptismum, qui regenerandi vim habet, et confirmationem, cuius virtute fideles augescunt, et perfectum animi robur assumunt. Praeterea quoniam novum atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit: facile perspicitur, quemadmodum baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus, ita etiam maxime conducere, fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo poenarum, suppliciorum, mortis periculo aut metu, a verae fidei confessione deterreantur. Quod quidem, quum sacro confirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur, huius sacramenti rationem a Baptismo diversam esse. Quare Melchiodorus⁴⁾ Pontifex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: „In baptisate homo ad militiam recipitur, et in confirmatione coarmatur ad pugnam. In fonte baptismatis Spiritus sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam; confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat. In baptismo regeneramur ad vitam; post baptismum ad pugnam confirmamur. In Baptismo abluimur; post baptismum roboramur. Regeneratio per se salvat in pace baptismum recipientes; confirmatio armat atque instruit ad agones.“ Verum haec iam non ab aliis conciliis tradita, sed praecipue a sacra synodo Tri-

1) Rom. 5. 5. 2) ep. ad episc. Hispan. 3) 1. Cor. 13. 11. 4) in ead. ep.

dentina decreta sunt, ut iam de iis non solum aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat.

*QUAESTIO VI.

Quis sacramenti confirmationis sit auctor.*

Quoniam vero supra demonstratum est, quam necessarium esset communiter de omnibus sacramentis docere, a quonam ortum habuerint: idem etiam de confirmatione tradere oportet, ut fideles huius sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a pastoribus explicandum est, Christum Dominum non solum eius auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano¹⁾ Pontifice Romano teste, chrismatis ritum et verba, quibus in eius administratione catholica ecclesia utitur, praecepisse. Quod quidem iis facile probare poterit, qui confirmationem sacramentum esse confitentur, quum sacra omnia mysteria humanae naturae vires superent, nec ab alio, quam a Deo possint institui. Iam vero, quae sint eius partes, ac primum quidem de materia dicendum est.

*QUAESTIO VII.

. Quae sit sacri huius mysterii materia.*

Haec autem chrisma appellatur, quo nomine a Graecis accepto etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quod ex oleo et balsamo solenni episcopi consecratione conficitur. Quare duae res corporeae permixtae confirmationis materiam praebent; quae quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritus sancti gratiam, quae confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit huius sacramenti materia quum sancta ecclesia et concilia²⁾ perpetuo docuerunt, tum a sancto Dionysio³⁾ et complurimis aliis gravissimis Patribus traditum est, inprimisque a Fabiano Pontifice⁴⁾, qui Apostolos chrismatis confectionem a Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est.

*QUAESTIO VIII.

Quid oleum in materia confirmationis significet.*

Neque vero ulla alia materia, quam chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc sacramento effi-

1) ep. 2. ad episcop. Orient. 2) concil. Laodic. c. 48. Carthagin. 2. c. 3. 3) eccles. hier. c. 4. 4) in ead. ep.

citur. Oleum enim, quod pingue sit, et natura sua manet ac diffultat, gratiae plenitudinem exprimit, quae per Spiritum sanctum a Christo capite in alios redundat atque effunditur, „sicut unguentum¹⁾“, quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti eius;“ „unxit²⁾“ enim eum „Deus oleo laetitiae prae consortibus suis;“ ac „de plenitudine³⁾ eius nos omnes accepimus.“

* QUAESTIO IX.

Quid balsamum oleo admixtum hic admoneat.*

Balsamum vero, cuius odoratus iucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, quum sacramento confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere, ut illud Apostoli queant dicere⁴⁾: „Christi bonus odor sumus Deo?“. Habet praeterea balsamum eam vim, ut, quicquid eo circumlitum fuerit, putrescere non sinat; quod quidem ad huius sacramenti virtutem significandam valde accommodatum videtur, quum plane constet, fidelium animos coelesti gratia, quae in confirmatione tribuitur, praeparatos facile a scelerum contagione defendi posse.

* QUAESTIO X.

Cur necesse sit, chrisma ab episcopo consecrari.*

Consecratur autem chrisma solennibus caeremoniis ab episcopo; ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extrema coena, quum chrismatis conficiendi rationem Apostolis commendaret, Fabianus Pontifex, sanctitate et martyrii gloria clarissimus, tradidit; quanquam, cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit; non solum enim aquam elementum baptismi esse voluit, quum inquit⁵⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei:“ sed, quum ipse baptizatus est, effecit, ut ea deinceps vi sanctificandi praedita esset. Quare dictum a sancto Chrysostomo⁶⁾: „Aqua baptismi purgare peccata credentium non posset, nisi tactu dominici corporis sanctificata fuisset.“ Quoniam igitur Dominus hanc confirmationis materiam usu ipso et tractatione non sacravit, necessarium est, ut sanctis et religiosis precationibus consecratur, neque ad alium ea confectio, nisi ad episcopum per-

1) Ps. 132. 2, 3.   2) Ps. 44. 8.   3) Io. 1. 16.   4) 2. Cor. 2. 15.

5) Ioh. 3. 5.   6) c. 10. Dist. IV. de cons.

tinere potest, qui eiusdem sacramenti ordinarius minister institutus est.

*QUAESTIO XI.

Quae sit huius Sacramenti forma.*

Sed explicanda erit praeterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma scilicet et verba, quae ad sacram unctionem adhibentur; monendique fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maxime, quum ea pronuntiari animadvertunt, ad pietatem, fidem et religionem animos excitent, ne quid coelesti gratiae impedimenti esse possit. His igitur verbis confirmationis forma absolvitur: „Signo de signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.“ Sed tamen, si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facile probari potest. Etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quae ipsius sacramenti naturam et substantiam explicant.

*QUAESTIO XII.

Hanc esse perfectam huius sacramenti formam, quo modo confirmetur.*

Atqui maxime haec tria in confirmatione observanda sunt: divina potestas, quae ut principalis causa in sacramento operatur; tum robur animi et spiritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen Christianae militiae descensus est. Ac primum quidem verba illa: „In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,“ quae extremo loco posita sunt; alterum ea; „Confirmo te chrismate salutis,“ quae in medio sunt; tertium, quae in principio formae locantur: „Signo te signo crucis,“ satis declarant; quamquam, si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse huius sacramenti veram et absolutam formam, ecclesiae catholicae auctoritas, cuius magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur, nos ea de re quicquam dubitare.

*QUAESTIO XIII.

Quis sit proprius sacramenti confirmationis minister.*

Docere etiam pastores debent, quibus potissimum huius sacramenti administratio commissa sit. Nam quum multi sint, ut est apud Prophetam¹⁾, qui currant, neque tamen mittantur:

---

1) Ier. 23. 21.

necesse est, qui vere et legitimi eius ministri sint, tradere, ut fidelis populus confirmationis sacramentum et gratiam consequi possit. Solum itaque episcopum huius sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere, sacrae literae ostendunt. Nam in actis Apostolorum¹⁾ legimus, quum Samaria verbum Dei accepisset, Petrum et Ioannem ad eos missos esse, qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant. Quo in loco licet videre, eum, qui baptizaverat, quod tantum esset diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse: sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est Apostolis, reservatum esse. Quin etiam, ubicumque sacrae scripturae huius sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest. Neque ad eam rem demonstrandam desunt SS. Patrum atque Pontificum, Urbani, Eusebii, Damasi, Innocentii, Leonis, clarissima testimonia, quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. Divus quoque Augustinus²⁾ graviter queritur de corrupta Aegyptiorum et Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant confirmationis sacramentum administrare. Ac iure quidem hoc factum esse, ut eiusmodi munus ad episcopos deferretur, hac similitudine possunt pastores declarare. Ut enim in exstruendis aedificiis etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, caementa, calcem, ligna, et reliquam materiam parant atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat: ita etiam hoc sacramentum, quo veluti spirituale aedificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat.

*QUAESTIO XIV.

Cur in confirmatione patrini assumantur, et quae in confirmatione affinitas contrahatur.*

Additur vero etiam patrinus, quemadmodum in baptismo fieri demonstratum est. Nam si, qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicuius indigent, cuius arte et consilio doceantur, quibus ictibus ac petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint: quanto magis fideles, quum sacramento confirmationis, quasi firmissimis armis tecti ac muniti in spirituale certamen, cui aeterna salus proposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt! Recte igitur ad huius quoque sacramenti administrationem patrini advocandi sunt, quibuscum

1) Act. 8. 14. 2) Aug. in Quaest. vet. et nov. test. p. I. qu. 101.

eadem spiritualis affinitas coniungitur, quae legitima nuptiarum foedera impedit, ut antea docuimus, quum de patrinis ageretur, qui ad baptismum adhibendi sunt.

QUAESTIO XV.

Confirmationis sacramentum non est absolute necessarium, non tamen praetermittendum.*

Sed quoniam saepe evenit, ut fideles in hoc sacramento suscipiendo aut praepropera festinatione, aut dissoluta quadam negligentia et cunctatione utantur, (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere et aspernari audeant, nihil est quod dicamus): aperiendum est etiam pastoribus, qui, qua aetate, quo pietatis studio praediti esse debeant, quibus confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc sacramentum eiusmodi necessitatem non habere, ut sine eo salvus quis esse non possit. Quamquam vero necessarium non est, a nemine tamen praetermitti debet, sed potius maxime cavendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur: Quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est.

QUAESTIO XVI.

Confirmationis sacramentum ab omnibus suscipiendum demonstratur.*

Ac sanctus quidem Lucas, quum admirabilem illam Spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit¹⁾: „Et factus est repente de coelo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum;“ deinde paucis interiectis: „Et repleti sunt omnes Spiritu sancto.“ Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctae ecclesiae figuram et imaginem gerebat, ad omnes fideles confirmationis sacramentum, cuius initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiam ex ipsius sacramenti ratione facile colligitur; illi enim sacro chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, et qui ad perfectum Christianae religionis habitum perducendi sunt. At nulli id non maxime convenit; ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur adulescant, atque ad perfectam aetatem perveniant, etiam si interdum quod vult minus assequatur: ita communis omnium

---

1) Act. 2. 2.

mater catholica ecclesia vehementer optat, ut in eis, quos per baptismum regeneravit, Christiani hominis forma perfecte absolvatur. Id autem, quoniam mysticae unctionis sacramento efficitur, perspicuum est, eam ad universos fideles aequè pertinere.

* QUAESTIO XVII.

Qua aetate Christiani ad hoc Sacramentum sint admittendi.*

In quo illud observandum est, omnibus quidem post baptismum confirmationis sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint. Quare si duodecimus annus non exspectandus videatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre, maxime convenit. Neque enim confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut eius virtute optime instructi et parati inveniremur, quum nobis pro Christi fide pugnandum esset; ad quod sane pugnae genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse iudicavit.

* QUAESTIO XVIII.

Quo pacto, qui iam aetate sunt proveciores, se ad hoc sacramentum praeparare debeant.*

Ex his igitur efficitur, ut, qui adulta iam aetate confirmandi sunt, siquidem huius sacramenti gratiam et dona consequi cupiant, eos non solum fidem et pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quae admiserunt, ex animo dolere oporteat. Qua in re elaborandum est, ut peccata etiam prius confiteantur, et pastorum cohortatione ad ieiunia et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque laudabilem illam antiquae ecclesiae consuetudinem renovandam esse, ut non nisi ieiuni hoc sacramentum susciperent. Quod quidem fidelibus facile persuaderi posse existimandum est, si huius sacramenti dona admirabilesque effectus intellexerint.

* QUAESTIO XIX.

Qui sint confirmationis effectus.*

Itaque pastores docebunt, confirmationem hoc cum ceteris sacramentis commune habere, ut, nisi impedimentum aliquod ex parte eius, qui recipit, inferatur, novam gratiam tribuat. Etenim haec sacra et mystica signa eiusmodi esse demonstratum est, quae gratiam declarant atque efficiunt; ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet ac remittat, quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet.

Sed praeter haec, quae cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud proprie confirmationi tribuitur, quod baptismi gratiam perficit. Qui enim per baptismum Christiani effecti sunt, quasi infantes modo geniti, teneritatem adhuc et mollitiem quandam habent, ac deinde chrismatis sacramento adversus omnes carnis, mundi et diaboli impetus robustiores fiunt, et eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum et glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi, ex quo etiam nomen ipsum inventum esse nemo dubitarit.

*QUAESTIO XX.

Confirmationis nomen unde ductum sit.*

Neque enim, ut quidam non minus imperite quam impie finxerunt, confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quod olim, qui infantes baptizati erant, quum iam adulti essent, ad episcopum adducebantur, ut fidem Christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent, ita ut confirmatio nihil a catechesi differre videatur; cuius consuetudinis nullum probatum testimonium asserri potest. Sed ab eo nomen rei impositum est, quod huius sacramenti virtute Deus in nobis id confirmat, quod baptismo operari coepit, nosque ad Christianae soliditatis perfectionem adducit. Nec vero confirmat solum, sed auget etiam, de quo Melchisedes ita testatur¹⁾: „Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum praestat ad gratiam.“ Deinde non auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime indumenti translatione Scriptura significavit atque expressit; inquit enim Dominus Salvator, quum de hoc sacramento loqueretur²⁾: „Sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.“

*QUAESTIO XXI.

Virtus confirmationis ex his, quae Apostolis evenerunt, declaranda.*

Quodsi pastores voluerint divinam huius sacramenti efficientiam ostendere (hoc vero ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non potest), satis erit, quid ipsis Apostolis evenerit, explicare. Illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam, adeo infirmi et remissi fuerunt, ut, quum Dominus comprehensus est, statim se

1) Ep. ad Episc. Hisp. 2) Luc. 24. 49.

in fugam coniecerint; Petrus vero, qui ecclesiae petra et fundamentum designatus erat, et summam constantiam excelsique animi magnitudinem prae se tulerat, unius mulierculae voce perterritus, se Iesu Christi discipulum esse, non semel aut iterum, sed tertio negaverit; ac post resurrectionem omnes propter metum Iudaeorum inclusi domi se continuerint. At vero in die Pentecostes tanta Spiritus sancti virtute omnes repleti sunt, ut dum evangelium, quod eis commissum erat, non solum in Iudaeorum regione, sed in universo orbe audacter et libere disseminarent, nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, quam quod „digni“ haberentur¹⁾, qui „pro Christi nomine contumeliam,“ vincula, tormenta, cruces perferrent.

*QUAESTIO XXII.

Confirmatio characterem imprimit, et iterari non potest.*

Habet praeterea confirmatio eam vim, ut characterem imprimat; quo fit, ut nulla unquam ratione iterari possit, quod etiam in baptismo supra observatum est, ac de sacramento ordinis quoque suo loco planius exponetur. Haec igitur, si a pastoribus saepe et accurate explicata erunt, vix fieri poterit, quin fideles, cognita huius sacramenti dignitate atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte et religiose suscipere studeant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus et caeremoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica ecclesia utitur, breviter perstringantur; quae explicatio quanto usui futura sit, pastores intelligent, si, quae antea dicta sunt, quum hic locus tractaretur, repetere voluerint.

*QUAESTIO XXIII.

Quare eorum, qui confirmantur, frons ad modum crucis inungatur.*

Qui igitur confirmantur sacro chrismate, in fronte unguuntur. Nam hoc sacramento Spiritus S. in animos fidelium sese infundit, in eisque robur et fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare, et nequissimis hostibus resistere queant. Quocirca declaratur, eos nullo metu aut verecundia, quarum efflectionum signa maxime in fronte solent apparere, a libera Christiani nominis confessione absterrendos esse. Praeterea nota illa, qua Christianus a ceteris, veluti miles insignibus quibusdam ab aliis, distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

1) Act. 5. 41.

* **QUAESTIO XXIV.**

Quo potissimum tempore hoc sacramentum conferatur.*

Sed illud quoque solenni religione in ecclesia Dei servatum est, ut in Pentecoste praecipue hoc sacramentum administraretur, quod hoc maxime die Apostoli Spiritus S. virtute roborati et confirmati sint, cuius divini facti recordatione fideles admonerentur, quae quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent.

* **QUAESTIO XXV.**

Cur episcopus alapam infligat, et pacem confirmato imprecetur.*

Deinde vero qui unctus et confirmatus est, ut meminerit, se tanquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxilla ab episcopo caeditur. Postremo autem pax ei datur, ut intelligat, se gratiae coelestis plenitudinem et pacem, „quae¹⁾ exsuperat omnem sensum,“ consecutum esse. Atque haec summa eorum sit, quae de chrismatis sacramento a pastoribus, non tam quidem nudis verbis et oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

C A P U T IV.*De Sacramento Eucharistiae.** **QUAESTIO I.**

Quare mysteria eucharistiae summa cum reverentia tractari et suscipi debeant.*

Quemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quae nobis tanquam divinae gratiae certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, nullum est, quod cum sanctissimo eucharistiae sacramento comparari queat: ita etiam nulla gravior alicuius sceleris animadversio a Deo metuenda est, quam si res omnis sanctitatis plena, vel potius, quae ipsum sanctitatis auctorem et fontem continet, neque sancte neque religiose a fidelibus tractetur. Id vero Apostolus et sapienter vidit, et de eo nos aperte admonuit. Nam quum declarasset, quanto

1) Phil. 4. 7.

illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non diiudicarent, statim subiecit¹⁾: „Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi.“ Ut igitur fidelis populus, quum coelesti huic sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiae uberes fructus capiat, et iustissimam Dei iram effugiat, illa omnia a pastoribus diligentissime exponenda erunt, quae eius maiestatem magis illustrare posse videantur.

*QUAESTIO II.

Qua de causa et quando eucharistiae sacramentum sit institutum.*

Qua in re opus erit, ut Pauli²⁾ Apostoli rationem secuti, qui se, quod a Domino acceperat³⁾, Corinthiis tradidisse professus est, in primis huius sacramenti institutionem fidelibus explicent. Ita vero gestam rem esse, ex Evangelista perspicue colligitur. „Quum enim Dominus dilexisset suos, in finem dilexit eos,“ cuius quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam iam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, ne ullo unquam tempore a suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturae ordinem et conditionem superat, perfecit. Etenim, celebrata cum discipulis agni paschalis coena, ut figura veritati, umbra corpori cederet, „panem⁴⁾“ accepit, Deoque gratias agens benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit; Accipite et manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem accepit, postquam coenavit, dicens: Ille calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem.

*QUAESTIO III.

Cur hoc sacramentum eucharistia vocetur.*

Huius ergo admirabilis sacramenti dignitatem atque excellentiam, quum sacri scriptores fieri nullo modo posse intellexerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim eucharistiam appellant; quod verbum vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latine reddere possumus. Ac recte quidem bona gratia dicendum est, tum quia vitam aeternam, de qua scriptum est⁵⁾: „Gratia Dei vita aeterna,“ praesignificat;

1) 1. Cor. 11. 29. 2) 1. Cor. 11, 23. 3) Io. 13. 1. 4) Matth. 26. 26, 28. Luc. 22. 19. sq. Marc. 14. 22. 1. Cor. 11. 24. sq. 5) Rom. 6. 23.

tum quia Christum Dominum, qui vera gratia atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec vero minus apte gratiarum actionem interpretamur; siquidem, quum hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro universis in nos beneficiis Deo agimus, atque in primis pro eius gratiae tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen cum iis, quae a Christo Domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optime convenit. Etenim „panem accipiens fregit, ac gratias egit.“ David quoque, quum huius mysterii magnitudinem contempleretur, antequam carmen illud pronunciaret¹⁾: „Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se.“ gratiarum actionem praeponendam existimavit, quum inquit²⁾: Confessio et magnificentia opus eius.

*QUAESTIO IV.

Quare hoc sacramentum communio, pacis et caritatis sacramentum nominetur.*

Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur; de quo mysterio paulo post latius dicendum erit. Vocatur praeterea communio: quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ita³⁾: „Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?“ Nam, ut Damascenus⁴⁾ explanavit, hoc sacramentum Christo nos copulat, atque eius carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat ac coniungit, et veluti unum corpus coagmentat. Ex quo factum est, ut sacramentum etiam pacis et caritatis diceretur, ut intelligeremus, quam indigni sint Christiano nomine, qui inimicitias exercent, odiaque, dissidia et discordias, ut teterrimas fidelium pestes, omnino exterminandas esse, quum praesertim quotidiano religionis nostrae sacrificio nihil nos studiosius servare, quam pacem et caritatem profiteamur.

*QUAESTIO V.

Qua ratione idem sacramentum viaticum et coena dicatur.*

Sed viaticum etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur, tum quia spiritualis cibus est, quo in huius vitae pe-

1) Ps. 110. 4.   2) v. 3.   3) 1. Cor. 10. 16.   4) de orthod. fide 1. 4. c. 13.

regrinatione sustentamur, tum quia vim nobis ad aeternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri ecclesiae catholicae instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento e vita excedat. Ac vetustissimi quidem Patres, Apostoli auctoritatem secuti, „coenae“ etiam nomine sacram eucharistiam interdum vocarunt, quod in illo novissimae coenae salutare mysterio a Christo Domino sit instituta.

*QUAESTIO VI.

Eucharistia cibo aut potu sumpto confici et sumi non potest.*

Neque vero propterea a cibo aut potione eucharistiam conficere aut sumere licet, quod ab Apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoriae prodiderunt, perpetuo retenta ac servata est, ut a ieiunis tantum perciperetur.

*QUAESTIO VII.

Eucharistia veri nominis sacramentum est.*

Sed explicata nominis ratione docendum erit, hoc verum esse sacramentum, atque unum ex septem illis, quae sancta ecclesia semper religiose coluit ac venerata est. Nam quum calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Praeterea, ut infinita paene sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter vera sacramenta numerandum esse, perpetuo senserunt, ex ipsa ratione et natura sacramenti idem convincitur. Etenim in eo signa sunt externa et sensibus subiecta. Habet deinde gratiae significationem et efficientiam. Praeterea de Christi institutione neque Evangelistae, neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quae omnia quum in unum convenient ad sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur.

*QUAESTIO VIII.

Multa esse in hoc sacramento, quibus sacramenti nomen conveniat.*

Sed illud diligenter pastoribus observandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim et consecratio et perceptio, frequenter vero et ipsum Domini corpus et sanguis, qui in eucharistia continetur, sacramentum vocari consuevit. Inquit enim D. Augustinus¹⁾ sacramentum hoc duobus constare, visibili scilicet elementorum specie, et invisibili carne

1) l. c. 48. Dist. II. de cons.

et sanguine ipsius Domini nostri Iesu Christi. Atque ad eundem modum hoc sacramentum adorandum esse, nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verum haec omnia minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsae autem panis et vini species veram et absolutam huius nominis rationem habent.

*QUAESTIO IX.

Quomodo differat eucharistia a reliquis omnibus sacramentis.*

Sed quantum hoc sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur. Nam cetera sacramenta materiae usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, quum re ipsa homo aqua abluitur; at vero ad eucharistiae perfectionem satis est ipsius materiae consecratio; utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiae atque elementi in aliam naturam mutatio; etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, quum illa Sacramenta administrantur, priorem aquae et olei naturam non amittunt: in eucharistia vero, quod panis et vinum ante consecrationem erat, confecta consecratione vere est corporis et sanguinis Domini substantia.

*QUAESTIO X.

Duplex eucharistiae materia duo sacramenta non instituit.*

Licet autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum eucharistiae sacramentum conficitur, non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, ecclesiae auctoritate docti confitemur; aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque a conciliis Lateranensi, Florentino et Tridentino decretum est, constare non poterit. Nam quum huius sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut Sacramentum ipsum rei, quam efficit, conveniat, unum esse oportet, atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habet. Nam quemadmodum cibus et potio, quae duae diversae res sunt, ad unam tantum rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur: ita etiam duas illis diversas sacramenti species respondere consentaneum fuit, quae cibum spirituales significarent, quo mentes sustinentur et recreantur. Quare a Domino Salvatore dictum est ¹⁾): „Caro mea vere est cibus,

1) Io. 6. 56.

et sanguis meus vere est potus.“ Sed diligenter explicandum est, quid eucharistiae sacramentum significet, ut fideles, sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant.

*QUAESTIO XI.

Quarum rerum significatio hoc sacramento includatur.*

Tria vero sunt, quae nobis hoc sacramento indicantur. Primum est Christi Domini passio, quae iam praeteriit; ipse enim docuit¹⁾: „Hoc facite in meam commemorationem,“ et Apostolus testatus²⁾ est: „Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.“ Alterum est divina et coelestis gratia, quae praesens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum enim baptismo in novam vitam gignimur, confirmatione roboramur, ut Satanæ repugnare, et palam Christi nomen profiteri possimus: ita eucharistiae sacramento alimur ac sustentamur. Tertium est, quod futurum praenunciat, aeternae iucunditatis et gloriae fructus, quem in coelesti patria ex Dei promissione capiemus. Haec igitur tria, quae instantis, praeteriti et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda tanquam ad unius rei significationem referatur.

*QUAESTIO XII.

Quae sit huius sacramenti materia, et cuiusmodi panis sit consecrandus.*

Sed in primis cognoscenda est a pastoribus huius sacramenti materia, tum ut ipsi rite illud possint conficere, tum etiam ut fideles admoneantur, cuius rei symbolum sit, atque eius rei, quam significat, studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est huius sacramenti materia: altera panis ex tritico confectus, de qua primo agitur; de altera postea dicendum erit. Nam, ut docent Evangelistae Mathaeus³⁾, Marcus⁴⁾ et Lucas⁵⁾, Christus Dominus panem in manus accepit, benedixit, et fregit dicens: „Hoc est corpus meum.“ Apud Iohannem⁶⁾ quoque idem Salvator noster se ipsum panem appellavit, quum inquit: „Ego sum panis vivus, qui de coelo de-

1) Luc. 22. 19. 2) 1. Cor. 11. 26. 3) Matth. 26. 26. 4) Marc 14. 22. 5) Luc. 22. 19. 6) Ioh. 6. 41.

scendi.“ Quum autem varia sint panis genera, vel quia materia differunt, ut quum alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus ceterisque terrae fructibus confectus est, vel quia diversis qualitatibus praediti sunt (uni enim fermentum additur, alter vero fermenti omnino expers esse potest): quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere; communi enim loquendi consuetudine, quum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris Testamenti figura declaratur. Praeceptum enim a Domino fuerat¹⁾, ut „panes propositionis,“ qui hoc sacramentum significabant „ex similia“ conficerentur.

*QUAESTIO XIII.

Panem, ex quo eucharistia conficitur, azymum esse conveniens est.*

Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad sacramentum materia putandus est (hoc enim apostolica traditio nos docuit, et ecclesiae catholicae auctoritas firmavit): ita etiam ex iis, quae Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur. Ipse enim²⁾ „primo azymorum die,“ quo nihil fermentati domi habere Iudaeis licebat, hoc sacramentum confecit atque instituit. Quod si quis Ioannis Evangelistae auctoritatem opponat, qui haec omnia „ante festum diem Paschae³⁾“ acta esse commemorat: ea ratio facile dissolvi potest. Etenim quem primum azymorum diem ceteri Evangelistae appellarunt, quod feria quinta vesperi dies festi azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster Pascha celebravit: eum ipsum diem Ioannes pridie Paschae fuisse describit, ut qui dici naturalis spatium, quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimarit. Quapropter D. etiam Chrysostomus⁴⁾ primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio quantum conveniat integritati, et mentis munditiae, quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, quum inquit⁵⁾: „Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.“

---

1) Lev. 24. 5. 2) Matth. 26. 17. 3) Ioh. 13. 1. 4) Homil. 81. in Matth. 5) 1. Cor. 5. 7. sq.

*QUAESTIO XIV.

Panis azymus ad eucharistiam non omnino necessarius.*

Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit; utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem et nomen habet, quamquam nemini licet privata auctoritate vel potius temeritate laudabilem ecclesiae suae ritum immutare. Atque eo minus id facere latinis sacerdotibus permissum est, quibus praeterea Pontifices Max.¹⁾ praeceperunt, ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque haec de altera huius sacramenti materia exposuisse satis sit; in quo tamen illud animadvertendum est, quam multa materia ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse, quum illorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra mysteria percipere.

*QUAESTIO XV.

Quae materia sit usurpanda ad consecrationem sanguinis Domini.*

Superest, ut de altera huius sacramenti materia et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquae permistum sit. Nam Dominum Salvatorem vino in huius sacramenti institutione usum esse, catholica ecclesia semper docuit, quum ipse dixerit²⁾: „Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum.“ Quo in loco Chrysostomus: „De genimine,“ inquit³⁾, „vitis, quae certe vinum, non aquam produxit,“ ut tanto ante illorum haeresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam senserunt, convellere videretur.

*QUAESTIO XVI.

Aqua in sacramento vino est admiscenda.*

Aquam vero Dei ecclesia vino semper admiscuit; primum, quod id a Christo Domino factum esse, et conciliorum auctoritate et sancti Cypriani⁴⁾ testimonio comprobatur; deinde, quod sanguinis et aquae, quae ex eius latere exierunt, hac permistione memoria renovatur. Tum vero „aquae,“ ut in Apocalypsi legimus⁵⁾, populum designant, quare aqua vino admixta fidelis populi cum Christo capite coniunctionem significat. Atque hoc ex apostolica traditione perpetuo sancta ecclesia servavit.

1) c. 14. X. de celebr. miss. III. 41. 2) Matth. 26. 29. Marc. 14. 25.
3) hom. 82 in Matth. 4) ep. 63. 5) 17. 15.

*QUAESTIO XVII.

Non est necessarium absolute aquam adhiberi, et minor aquae quam vini quantitas esse debet.*

Sed quamvis aquae admiscendae ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato praetermittere non liceat: ea tamen si desit, sacramentum constare potest. Illud autem sacerdotibus animadvertendum est, quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse. Nam, ecclesiasticorum scriptorum sententia et iudicio, aqua illa in vinum convertitur. Quare de eo Honorius¹⁾ Pontifex ita scribit: „Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet quod maior quantitas aquae in sacrificio, quam vini adhibetur; quum secundum consuetudinem rationabilem ecclesiae generalis longe plus vini quam aquae adhibendum sit.“ Huius igitur sacramenti haec duo tantum elementa sunt, ac merito pluribus decretis²⁾ sancitum est, ne quid aliud praeter panem et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat. Sed iam videndum est, haec duo panis et vini symbola quam apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus et confitemur.

*QUAESTIO XVIII.

Quot et quantas res panis et vini symbola in hoc sacramento repraesentent.*

Primum enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita; ipse enim Dominus ait³⁾ „Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.“ Quum igitur corpus Christi Domini vitae aeternae alimentum illis praebeat, qui eius sacramentum pure et sancte suscipiunt, recte iis potissimum rebus conficitur, quibus haec vita continetur, ut fideles facile possint intelligere, pretiosi corporis et sanguinis Christi communionem mentem animumque saturari. Nonnihil etiam haec ipsa elementa ad id valent, ut eam cognitionem accipiant homines, esse in sacramento corporis et sanguinis Domini veritatem. Nam quum panem et vinum in humanam carnem et sanguinem quotidie vi naturae immutari animadvertamus: facilius adduci possumus hac similitudine, ut credamus, panis et vini substantiam in veram Christi carnem, verumque eius sanguinem coelesti benedictione converti. Affert etiam aliquid adiumenti haec admirabilis elementorum mutatio ad adumbran-

1) c. 13. X. de celebr. miss. III. 41.

2) c. 1. de consecr. dist. 2.

3) Joh. 6. 56.

dum quod fit in anima. Ut enim, etsi nulla extrinsecus panis et vini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem et sanguinem Christi vere transit: ita etiam, tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interius tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam eucharistiae sacramento accipimus. Accedit ad haec, quod, quum unum Ecclesiae corpus¹⁾ ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea coniunctio, quam panis vinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, quum multi simus, huius divini mysterii vinculo arctissime colligari, et tanquam unum corpus effici, declarant.

*QUAESTIO XIX.

Qua forma ad consecrandum panem uti oporteat.*

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandum panem uti oporteat, agatur; non quidem eius rei causa, ut haec mysteria fidei populo, nisi necessitas cogat, tradantur, (eos enim, qui sacris initiati non sunt, de his erudiri necessarium non est), sed ne formae ignorance in sacramento conficiendo a sacerdotibus turpissime peccetur. Itaque a sanctis Evangelistis²⁾ Matthaeo et Luca, itemque ab Apostolo docemur, illam esse formam: „*Hoc est corpus meum.*“ Scriptum est enim: „Coenantibus illis accepit Iesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum.“ Quae quidem consecrationis forma quum a Christo Domino servata sit, ea perpetuo catholica ecclesia usa est. Praetermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quae infinitum esset enumerare, et Concilii Florentini decretum, quod omnibus patet, atque in promptu est; quum praesertim ex illis Salvatoris verbis³⁾: „Hoc facite in meam commemorationem,“ idem liceat cognoscere. Nam quod Dominus faciendum praecepit, non solum ad id, quod egerat, sed etiam ad ea, quae dixerat, referri debet; atque ad verba maxime pertinere intelligendum est, quae non minus efficiendi, quam significandi causa prolata erant. Sed ratione etiam id facile persuaderi potest. Nam forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc sacramento efficitur. Quum autem haec verba id, quod fit, significant ac declarent, hoc est panis conversionem in verum Domini no-

1) 1. Cor. 12. 12.

2) Matth. 26. 26. Luc. 22. 19 1. Cor. 11. 24.

3) Luc. 22. 19.

stri corpus: sequitur, formam in illis ipsis verbis constituentem esse; in quam sententiam quod ab evangelista ¹⁾ dictum est „Benedixit“ licet accipere. Perinde enim videtur intelligendum, ac si dixisset: „accipiens panem benedixit, dicens: „Hoc est corpus meum.“

* QUAESTIO XX.

Non omnia verba, quae ex consuetudine ecclesiae ad consecrationem adhibentur, sunt necessaria.*

Quamvis enim Evangelista verba illa ²⁾: „Accipite et comedite,“ praeposuerit: illis tamen non materiae consecrationem, sed usum tantummodo significari, perspicuum est. Quare a sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad sacramentum conficiendum necessaria non sunt; quemadmodum etiam profertur coniunctio illa „enim“ in corporis et sanguinis consecratione; aliter enim fiet, ut, si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem; quum tamen dubitare non liceat, quin sacerdos, prolatis ex more atque instituto sanctae ecclesiae verbis Domini, aptam panis materiam vere consecret, quamvis deinde contingat, ut nulli unquam sacra eucharistia administretur.

* QUAESTIO XXI.

Quae sit forma conficiendi sanguinem.*

Iam vero, quod ad vini, quae est altera huius sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eandem causam, quam supra commemoravimus, opus est, ut sacerdos eius formam cognitam et perspectam habeat. Eam igitur his verbis comprehendendi certo credendum est: „Hic ³⁾ est calix sanguinis mei, novi et aeterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.“ Ex quibus verbis plura quidem a sacris Scripturis colliguntur, quaedam vero in Ecclesia ex Apostolica traditione conservata sunt. Nam quod dicitur: „Hic est calix,“ a D. Luca et ab Apostolo scriptum est; quod vero sequitur: „Sanguinis mei,“ vel „sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum,“ partim a D. Luca, partim a D. Matthaeo dictum est. Verba autem illa: „aeterni“ et „mysterium fidei,“ sancta traditio, catholicae veritatis interpretes et custos, nos docuit.

1) Matth. 26. 26.

2) Matth. 26. 28. Marc. 14. 24. Luc. 22. 20.

3) 1 Cor. 2. 25.

*QUAESTIO XXII.

Quod haec sit vera consecrationis forma ostenditur.*

Verum de hac forma nemo dubitare poterit, si, quod antea dictum est de forma consecrationis, quae ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur. Constat enim, iis verbis, quae vini substantiam in sanguinem Domini converti significant, huius elementi formam contineri. Quare, quum verba illa hoc aperte declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem praeterea quosdam effusi sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc sacramentum maxime pertinent. Unus est aditus ad aeternam hereditatem, quae novi atque aeterni Testamenti iure ad nos venit. Alter est aditus ad iustitiam per mysterium fidei; Iesum ¹⁾ enim per fidem in sanguinem eius propitiatorem Deus proposuit, ut ipse sit iustus, et iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi. Tertius est remissio peccatorum.

*QUAESTIO XXIII.

Forma consecrationis sanguinis exponitur.*

Quoniam vero haec ipsa consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conveniunt, diligentius perpendere ea oportet. Quod vero dicitur: „Hic est calix sanguinis mei,“ sic intelligendum est: Hic est sanguis meus, qui hoc calice continetur. Recte autem et apposite, dum sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est; neque enim sanguis huiusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde: „novi Testamenti,“ quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus, Christi Domini sanguinem non figura, quemadmodum in veteri Testamento fiebat (de eo enim apud Apostolum ad Hebraeos ²⁾ legimus, „sine sanguine“ Testamentum dedicatum „non“ esse), sed vere et re ipsa hominibus tradi; quod ad novum Testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit ³⁾: „Ideo novi Testamenti mediator est“ Christus „ut morte intercedente, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, aeternae hereditatis.“ Verbum vero: „aeterni,“ ad hereditatem aeternam, quae Christi Domini aeterni testatoris morte ad nos iure pervenit, referendum est. Quod subiungitur: „mysterium fidei,“ non rei veritatem excludit, sed quod occulte latet, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa

1) Rom. 3. 25.   2) 9. 18.   3) Hebr. 9. 15.

fide credendum esse significat. Diversa vero hisce verbis sententia hoc loco subiecta est ab ea, quam habent, quum baptismo etiam tribuuntur. Nam quod sanguinem Christi, sub vini specie latentem, fide cernimus, mysterium fidei dicitur. At baptismus, quoniam universam Christianae fidei professionem complectitur, a nobis fidei sacramentum, a Graecis mysterium iure appellatur. Quanquam alia etiam ratione sanguinem Domini fidei mysterium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis et negotii humana ratio experiatur, quum nobis fides credendum proponit, Christum Dominum, verum Dei Filium, simulque Deum et hominem, mortem pro nobis pertulisse; quae quidem mors sanguinis sacramento designatur

*QUAESTIO XXIV.

Cur maxime in sanguinis consecratione mortis mentio fiat.*

Quapropter apposite hoc loco potius, quam in consecratione corporis, passio Dominica commemoratur his verbis¹⁾: „Qui effundetur in remissionem peccatorum.“ Sanguis enim, separatim consecratus, ad passionem Domini, et mortem, et passionis genus ante omnium oculos ponendum maiorem vim et momentum habet. Sed verba illa, quae adduntur: „pro vobis et pro multis,“ a Matthaeo et Luca singula a singulis sumpta sunt; quae tamen sancta ecclesia Spiritu Dei instructa simul coniunxit; pertinent autem ad passionis fructum atque utilitatem declarandam. Nam si eius virtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Salvatore effusum esse, fatendum erit; si vero fructum, quem ex eo homines perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem pervenire, facile intelligimus. Quum igitur „pro vobis“ dixit, vel eos, qui aderant, vel delectos ex Iudaeorum populo, quales erant discipuli, excepto Iuda, quibuscum loquebatur, significavit. Quum autem addidit: „pro multis,“ reliquos electos ex Iudaeis aut gentibus intelligi voluit. Recte ergo factum est, ut „pro universis“ non diceretur, quum hoc loco tantummodo de fructibus passionis sermo esset, quae salutis fructum delectis solum attulit. Atque huc spectant verba illa Apostoli²⁾: „Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata.“ Et quod Dominus apud Iohannem inquit³⁾: „Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti

1) Matth. 26. 28.

2) Hebr. 9. 28.

3) 17. 9.

mihi, quia tui sunt.“ Plurima alia in huius consecrationis verbis latent mysteria, quae pastores assidua rerum divinarum meditatione et studio ipsi per se iuvante Domino facile assequuntur.

*QUAESTIO XXV.

Non expedit in hoc sacramento sensuum adhibere iudicium.*

Sed iam ad earum rerum explicationem oratio revertatur, quae, ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet, gravissimum scelus admitti ab iis, „qui¹⁾ non diiudicant corpus Domini“: hoc in primis doceant pastores, animum atque rationem a sensibus omni studio avocandam esse. Si enim fideles ea tantum in hoc sacramento contineri sibi persuaserint, quae sensibus percipiunt, in summam impietatem adducantur necesse est, quum nihil aliud praeter panis et vini speciem oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo ac vinum in sacramento esse iudicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum iudicio abstrahantur, atque ad immensam Dei virtutem et potentiam contemplandam excitentur.

*QUAESTIO XXVI.

Quid mysticae consecrationis virtute in hoc sacramento potissimum efficiatur.*

Tria enim sunt maxime admiranda atque suscipienda, quae in hoc sacramento verbis consecrationis effici fides catholica sine ulla dubitatione credit ac confitetur. Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem, quod natum ex Virgine in coelis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere, quamvis nihil magis a sensibus alienum et remotum videri possit. Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, etsi verba consecrationis id maxime exprimunt, accidentia, quae aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ulla re subiecta esse mira quadam atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem et vini accidentia omnia licet videre, quae tamen nulli substantiae inhaerent, sed per se ipsa constant; quum panis et vini substantia in ipsum Domini corpus ita mutetur, ut panis et vini substantia omnino esse desinant.

---

1) 1 Cor. 11. 29.

*QUAESTIO XXVII.

Veritas corporis Christi in sacramento ex scripturis ostenditur.*

Verum ut prius de primo agatur, conentur pastores explicare, quam perspicua et clara sint Salvatoris nostri verba, quae corporis eius veritatem in sacramento demonstrant. Nam quum inquit: „Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus:“ nemo, qui modo sanae mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit, praesertim quum de humana natura sermo habeatur, quam in Christo vere fuisse, catholica fides dubitare neminem patitur; ut vir sanctissimus atque doctissimus Hilarius¹⁾ praeclare scripserit, de veritate carnis et sanguinis Christi, quum et ipsius Domini professione et fide nostra caro eius vere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum. Verum alter praeterea locus a pastoribus enucleandus est, ex quo aperte licet cognoscere, verum Domini corpus et sanguinem in eucharistia contineri. Nam Apostolus, posteaquam commemoravit, panem et vinum a Domino consecratum, et sacra mysteria Apostolis suis administrata esse, subiungit²⁾: „Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.“ Quod si, ut haeretici dietitant, nihil aliud in sacramento venerandum esset praeter memoriam et signum passionis Christi: quid opus erat tam gravibus verbis fideles hortari, ut se ipsos probarent? Gravi enim illa iudicii voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impure sumens corpus Domini, quod in eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit; quod etiam supra in eadem epistola uberius explicavit Apostolus his verbis³⁾: „Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?“ Quae quidem verba veram corporis et sanguinis Christi Domini substantiam demonstrant. Haec igitur Scripturae loca pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in iis dubii aut incerti relictum esse, praesertim quum haec ecclesiae Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit.

---

1) de Trinit. lib. 8.   2) 1. Cor. 11. 28.   3) 1. Cor. 10. 16.

*QUAESTIO XXVIII.

Ecclesiae Christi sententia de sensu Scripturarum et veritate corporis Domini in eucharistia, quomodo sit perquirenda.*

Ad cuius sententiae cognitionem duplici via et ratione possumus pervenire. Prima est, quum Patres, qui ab initio ecclesiae atque omni deinceps aetate floruerunt, et ecclesiasticae doctrinae optimi testes sunt, consulimus. Ili vero summo consensu omnes huius dogmatis veritatem apertissime tradiderunt; quorum singula testimonia afferre quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, vel indicare potius, ex quibus iudicium de ceteris facile fieri poterit. Primus igitur D. Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui initiantur mysteriis¹⁾, testatus est, verum Christi corpus in hoc Sacramento sumi, sicut verum ex Virgine sumptum est; idque certissima fide tenendum esse. Et alio loco²⁾ docet, ante consecrationem panem ibi esse; post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis D. Chrysostomus, non minoris fidei et gravitatis, qui quidem quum multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur et docet, tum vero praecipue homilia 60. de iis, qui sacra mysteria impure sumunt; itemque homilia 44. et 45. in S. Ioannem; inquit enim: „Pareamus Deo, neque contradicamus, licet vel cogitationibus vel oculis nostris videatur adversari quod dicitur; ipsius enim sermo infallibilis est, sensus noster facile seducitur.“ Iis vero omni ex parte consentiunt, quae D. Augustinus, acerrimus catholicae fidei propugnator, semper docuit, atque in primis titulum Psalmi 33. exponens; scribit enim: „Portare se in manibus suis homini impossibile est, solique Christo convenire potest; ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: „Hoc est corpus meum.“ Ac Cyrillus praeterea, Iustinus, et Irenaeus adeo aperte libro 4. in Ioannem veram Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut eius verba nullis possint fallacibus et captiosis interpretationibus obscurari. Quod si pastores alia etiam Patrum testimonia requirent, facile erit, sanctos Dionysium, Hilarium, Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re gravissimas sententias doctorum et piorum hominum industria et labore in unum congestas passim legimus.

1) c. 9.   2) de sacr. 4. 4.

*QUAESTIO XXIX.

Quoties contraria opinio in conciliis ecclesiae condemnata sit.*

Altera restat via, qua sanctae ecclesiae iudicium in iis, quae ad fidem pertinent, investigare liceat, contrariae scilicet doctrinae et opinionis damnatio. At vero constat, semper corporis Christi veritatem in sancto eucharistiae sacramento ita per universam ecclesiam diffusam et disseminatam esse, et consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, quum ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodo esse assereret, statim in Vercellensi Concilio, quod Leonis IX. auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus ipse haeresim suam anathemati addixerit; qui postea, quum ad eandem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis conciliis, Turonensi et duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II., alterum Gregorius VII. Pontifices Maximi convocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III. in concilio Lateranensi magno confirmavit; ac deinceps a Florentina et Tridentina synodis eiusdem veritatis fides apertius declarata ac stabilita est. Haec igitur si pastores diligenter exposuerint, (ut nihil dicamus de iis, qui erroribus obcaecati nihil magis quam veritatis lucem ode-runt,) et infirmos confirmare, et p̃brum mentes summa quadam laetitia et voluptate afficerẽ poterunt; quum praesertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter ceteros fidei articulos huius etiam dogmatis fides comprehendatur. Nam quum Dei summam omnium rerum potestatem credunt et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi huius operis efficiendi, quod in eucharistiae sacramento admiramur et colimus. Deinde quum credunt sanctam ecclesiam catholicam: necessario sequitur, ut simul credant, eam esse, quam explicavimus, huius sacramenti veritatem.

*QUAESTIO XXX.

Quanta sit ecclesiae militantis dignitas ex huius mysterii maiestate ostenditur.*

Sed nihil est profecto, quod ad piorum iucunditatem et fructum addi possit, quum huius altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit evangelicae legis perfectio, cui datum est, id re ipsa habere, quod signis tantum et figuris Mosaicae legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitus dictum est a Dionysio ¹⁾ ecclesiam

1) de eccles. hier. c. 5.

nostram mediam esse inter Synagogam et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles nunquam poterunt sanctae ecclesiae perfectionem, eiusque gloriae altitudinem, quum inter eam et coelestem beatitudinem unus tantum gradus interesse videatur. Hoc enim nobis cum coelitibus commune est, ut utrique Christum Deum et hominem praesentem habeamus; sed, quo uno gradu ab iis distamus, illi praesentis beata visione perfruuntur, nos praesentem et tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultantem, firma et constanti fide veneramur. Praeterea fideles hoc sacramento Christi Salvatoris nostri perfectissimam caritatem experiuntur; eius enim bonitatem maxime decuit, naturam, quam a nobis sumpserat, a nobis nunquam subtrahere, sed, quantum fieri posset, esse versarique nobiscum velle; ut illud omni tempore vere et proprie dictum¹⁾ videretur: „Deliciae meae esse cum filiis hominum.“

*QUAESTIO XXXI.

Ossa, nervi, et quaecunque ad hominis perfectionem pertinent, una cum divinitate hic vere adsunt.*

Iam vero hoc loco a pastoribus explicandum est, non solum verum Christi corpus, et quicquid ad veram corporis rationem pertinet, veluti ossa et nervos, sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet, Christum, nomen esse Dei et hominis, unius scilicet personae, in quo divina et humana natura coniuncta sit. Quare utramque substantiam, et quae utriusque substantiae consequentia sunt, divinitatem et totam humanam naturam, quae ex anima et omnibus corporis partibus et sanguine etiam constat, complectitur, quae omnia in sacramento esse credendum est. Nam quum in coelo tota humanitas divinitati in una persona et hypostasi coniuncta sit, nefas est suspicari, corpus, quod in sacramento inest, ab eadem divinitate seiunctum esse.

*QUAESTIO XXXII.

Sanguis, anima et divinitas non eodem modo in eucharistia, quo corpus Christi, sunt.*

In quo tamen Pastores animadvertant necesse est, non omnia eadem ratione aut virtute in hoc sacramento contineri. Quaedam enim sunt, quae ex vi et efficientia consecrationis

1) Prox. 8. 31

in sacramento esse dicimus; nam quum verba illa efficiant, quicquid significant, id esse in sacramento ex vi sacramenti divinarum rerum scriptores appellarunt, quod verborum forma exprimitur: ita, si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omnino seiunctum esset, id solum, quod forma significaret, in sacramento esse, cetera non item esse docuerunt. Quaedam vero in sacramento continentur, quod illis rebus coniuncta sint, quae forma exprimentur; nam quum forma, quae ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet, quum dicitur: „Hoc est corpus meum:“ ipsum Christi Domini corpus ex vi sacramenti in eucharistia erit. At quia corpori sanguis, anima et divinitas coniungitur: haec quoque in sacramento erunt omnia, non quidem ex consecrationis virtute, sed ut ea, quae corpori coniuncta sunt. Atque haec ex concomitantia in sacramento esse dicuntur, qua ratione totum Christum in sacramento esse perspicuum est. Si enim duo aliqua inter se re ipsa coniungantur, ubi unum sit, ibi etiam alterum esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeo tam in panis quam in vini specie contineri, ut, quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiam sanguis, et totus Christus vere inest, sic contra in vini specie non solum sanguis, sed corpus, et totus Christus vere insit.

*QUAESTIO XXXIII.

Cur in eucharistia duplex fiat consecratio.*

Sed quanquam haec ita se habere omnibus fidelibus certum et persuasissimum esse debet, optimo tamen iure institutum est, ut separatim duae consecrationes fierent. Primo enim, ut passio Domini, in qua sanguis a corpore divisus est, magis referatur; cuius rei causa in consecratione sanguinem effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit, ut, quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tamquam cibus et potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est.

*QUAESTIO XXXIV.

Totus Christus in quavis utriusque speciei particula praesens adest.*

Neque vero illud praetermittendum, non solum in utraque specie, sed in quavis utriusque speciei particula totum Christum contineri. Sic enim Augustinus scriptum reliquit ¹⁾:

1) cf. c. 75. 77. Dist. II. de cons.

„Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est; nec per singulos minuitur, sed integrum se praebet in singulis.“ Atque id praeterea ex Evangelistis facile colligi potest. Neque enim credendum est, singula panis frusta propria verborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra myseria tconficienda, atque Apostolis distribuenda satis futurus esset; id quod de calice factum esse apparet, quum ipse dixit¹⁾: „Accipite et dividite inter vos.“ Hactenus quae explicata sunt, eo pertinent, ut ostendant pastores, verum Christi corpus et sanguinem in eucharistiae sacramento contineri.

*QUAESTIO XXXV.

Post consecrationem nulla materiae huius sacramenti substantia remanet.*

Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis et vini substantiam in sacramento post consecrationem non remanere. Hoc vero, quamvis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo, quod prius demonstratum est, necessario coniungitur. Etenim si est verum Christi corpus sub panis et vini specie post consecrationem, omnino necesse est, quum ibi antea non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At vero fieri non posse constat, ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit; ita enim fieret, ut a coeli sedibus abesset, quoniam nihil movetur, nisi locum deserat, a quo movetur. Creari autem corpus Christi, minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest. Relinquitur ergo, ut in sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum convertatur; quare nulla panis substantia remaneat necesse est.

*QUAESTIO XXXVI.

Transsubstantiatio a conciliis approbata in Scripturis fundamentum habet.*

Hac ratione adducti Patres et maiores nostri in conciliis Lateranensi magno et Florentino huius articuli veritatem apertis decretis confirmarunt; a Tridentina vero synodo²⁾ explicatius ita definitum est: „Si quis dixerit, in sacrosancto eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi, anathema sit.“ Haec vero ex testimoniis scriptorum facile fuit colligere,

1) Luc. 22. 17

2) Sess. 13. de euchar. c. 2.

primum quod in eius sacramenti institutione ipse Dominus dixit: „Hoc est corpus meum;“ vocis enim „Hoc“ ea vis est, ut omnem rei praesentis substantiam demonstret. Quod si panis substantia remaneret, nullo modo vere dici videretur: „Hoc est corpus meum.“ Deinde Christus Dominus apud Ioannem¹⁾: „Panis,“ inquit, „quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita;“ panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulo post subiicit: „Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et hiberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis;“ et rursus: „Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.“ Quum ergo tam claris et perspicuis verbis carnem suam panem et cibum verum, sanguinem item verum potum nominaverit: satis videtur declarasse, nullam in sacramento substantiam panis et vini remanere.

*QUAESTIO XXXVII.

Quo modo Patres in hoc sacramento transsubstantiationem agnoverint.*

Atque hanc perpetuo sanctorum Patrum consentientem fuisse doctrinam, qui eos evolverit, facile intelliget. D. quidem Ambrosius²⁾ ita scribit: „Tu forte dicis: Meus panis est usitatus; sed panis iste panis est ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi;“ quod quidem ut facilius probare posset, varia deinde affert exempla et similitudines. Alibi vero³⁾, quum verba illa interpretaretur: „Omnia⁴⁾, quaecunque Dominus voluit, fecit in coelo et in terra:“ „Licet,“ inquit, „figura panis et vini videatur, nihil tamen aliud, quam caro Christi et sanguis post consecrationem credendum est.“ Atque eisdem fere verbis eandem sententiam S. Hilarius exponens docuit, quamvis extrinsecus panis et vinum videatur, vere tamen corpus et sanguinem Domini esse.

*QUAESTIO XXXVIII.

Qua ratione eucharistia post consecrationem etiam panis dicatur.*

Sed moneant pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur; hoc enim nomine eucharistia appellari consuevit, tum quia panis speciem habeat, tum quia naturalem alendi et nutriendi corporis vim, quae panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum literarum consuetudinem, ut res ita appellent, cuius-

1) Io. 6. 52.

2) de sacram. l. 4. c. 4.

3) cf. c. 74. Dist. II. de cons.

4) Psal. 134. 6.

modi esse videantur, satis ostendit quod in Genesi¹⁾ dictum est, „tres viros Abrahæ apparuisse,“ qui tamen tres angeli erant, et „duo illi,“ qui Apostolis, ascendente in coelum Christo Domino, apparuerunt, quum essent angeli, „viri“ dicuntur²⁾).

*QUAESTIO XXXIX.

Quomodo fiat tam admiranda substantiarum conversio.*

Difficillima est omnino huius mysterii explicatio, sed tamen conabuntur pastores, eis, qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt (nam qui adhuc imbecilliores sunt, varendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur), conabuntur, inquam, tradere huius admirabilis conversionis modum, quae ita fit, ut tota panis substantia divina virtute in totam corporis Christi substantiam, totaque vini substantia in totam sanguinis Christi substantiam sine ulla Domini nostri mutatione convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augecit, sed in sua substantia totus permanet; quod mysterium quum D. Ambrosius declaret: „Vides,“ inquit³⁾, „quam operatorius sit sermo Christi.“ Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, ut inciperent esse, quae non erant, mundus scilicet: quanto magis operatorius est, ut sint quae erant, et in aliud commutentur? In quam sententiam alii etiam veteres et gravissimi Patres scriptum reliquerunt. D. quidem Augustinus⁴⁾ „Fatemur, ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit; post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem, quod benedictio consecravat.“ Damascenus⁵⁾: „Corpus secundum veritatem coniunctum est divinitati, corpus ex sancta Virgine; non quod ipsum corpus assumptum de coelo descendat, sed quod ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi transmutentur.“

*QUAESTIO XL.

Stupendae huic conversioni commode nomen impositum est „transsubstantiatio.“*

Huius itaque admirabilis conversio convenienter et proprie a sancta catholica ecclesia transsubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina⁶⁾ synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quod forma in ea mutatur, recte et proprie transformatio dici potest: ita etiam, quod in sacramento eu-

1) Gen. 18. 2. 2) Aet. 1. 20. 3) de sacram. 1. 4. c. 4. 4) cf. c. 41. Dist. II. de cons. 5) lib. 4. c. 13. de orthod. fide. 6) Sess. 13. Can. 4.

charistiae tota unius rei substantia in totam alterius rei substantiam transeat, verbum transsubstantiationis recte et sapienter a maioribus nostris inventum est.

*QUAESTIO XLI.

Modus transsubstantiationis et loci, quo Christus est in hoc sacramento, curiosius non inquirendus.*

Sed illud saepissime a sanctis Patribus repetitum fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirent, quo pacto ea mutatio fieri possit; nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus aut in ipsa rerum creatione eius rei exemplum aliquod habemus. Verum, quid hoc sit, fide cognoscendum est; quomodo fiat, non curiosius inquirendum. Non minorem vero cautionem pastores adhibeant oportet in eo etiam mysterio explicando, quomodo Christi Domini corpus vel in minimi panis particula totum contineatur; vix enim unquam eiusmodi disputationes instituendae erunt; sed tamen, quando Christiana caritas hoc postulaverit, primum quidem meminerint, fidelium animos illa voce praemunire¹⁾: „Non erit impossibile apud Deum omne verbum.“

*QUAESTIO XLII.

Christi corpus in eucharistia non est ut in loco.*

Deinde vero doceant, Christum Dominum in hoc sacramento ut in loco non esse; etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua praeditae sunt; Christum vero Dominum ea ratione in sacramento esse non dicimus, ut magnus aut parvus est, quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem aut quantitatem convertitur. Nemo vero dubitat, substantiam aequae in parvo atque in magno spatio contineri; nam et aeris substantia totaque eius natura sic in parva, ut in magna aeris parte, itemque tota aquae natura non minus in urnula, quam in flumine insit necesse est. Quum igitur panis substantiae corpus Domini nostri succedat, fateri oportet, ad eundem plane modum in sacramento esse, quo modo panis substantia ante consecrationem; ea vero utrum sub magna, an sub parva quantitate esset, nihil ad rem omnino pertinebat.

---

1) Luc. 1. 37.

*QUAESTIO XLIII.

In hoc sacramento nulla est substantia, cui accidentia panis et vini inhaereant.*

Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur, quod quidem, iam duobus aliis explicatis, facilius a pastoribus tractari posse existimandum est: panis videlicet et vini species in hoc sacramento sine aliqua re subiecta constare. Nam quum antea demonstratum sit, corpus Domini et sanguinem verè in sacramento esse, ita ut amplius nulla subsit panis et vini substantia, quoniam ea accidentia Christi corpori et sanguini inhaerere non possunt: relinquitur, ut super omnem naturae ordinem ipsa se, nulla alia re nisa, sustentent. Haec perpetua et constans fuit catholicae ecclesiae doctrina, quae etiam facile eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est, nullam residere in eucharistia panis aut vini substantiam.

*QUAESTIO XLIV.

Quare Christus sub panis et vini specie corpus et sanguinem suum tradere voluit.*

Sed nihil magis fidelium pietati convenit, quam, omissis subtilioribus quaestionibus, huius admirabilis sacramenti maiestatem venerari et colere; ac deinde in eo summam Dei providentiam suspicere, quod sacrosancta mysteria sub panis et vini specie administranda instituerit. Nam quum a communi hominum natura maxime abhorreat humanae carnis esca, aut sanguinis potione vesci: sapientissime fecit, ut sanctissimum corpus et sanguis sub earum rerum specie, panis, inquam, et vini, nobis administraretur, quorum quotidiano et communi alimento maxime delectamur. Adiunctae vero etiam sunt duae illae utilitates, quarum prima est, quod ab infidelium calumniis liberati sumus, quas facile effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur; altera est, quod, dum corpus et sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod vere sit, sensibus percipi non possit, hoc ac fidem in animis nostris augendam plurimum valet; quae quidem, ut S. Gregorii¹⁾ sententia pervulgatum est, ibi non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Haec autem, quae hactenus exposita sunt, non nisi magna adhibita cautione pro audientium captu et temporum necessitate explicanda erunt.

1) hom. 26. in Evangel.

*QUAESTIO XLV.

Quid boni consequantur, qui corpori et sanguini Domini digne communicaverint.*

Verum quae de huius sacramenti admirabili virtute et fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum cognitio non pertineat, quibus maxime necessaria videri non debeat. Ut enim eucharistiae utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimum causam, quae de hoc sacramento tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immensae eius utilitates et fructus nulla oratione explicari possunt, unus aut alter locus a pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in sacrosanctis illis mysteriis honorum omnium copia et affluentia inclusa sit. Hoc vero aliqua ex parte ita assequuntur, si, omnium sacramentorum vi atque natura patefacta, eucharistiam fonti, cetera rivulis comparaverint. Vere enim ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est, quum fontem ipsum coelestium charismatum et donorum, omniumque sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat; a quo, tanquam a fonte, ad alia Sacramenta, quicquid boni et perfectionis habent, derivatur. Ex hoc igitur divinae gratiae fonte amplissima munera, quae nobis hoc sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt.

*QUAESTIO XLVI.

Quae comoda panis et vinum corpori, ea eucharistia animae affert.*

Commode etiam fieri videbitur, si panis et vini natura, quae huius sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam quos usus corpori panis et vinum affert, eos omnes animae saluti et iucunditati, ac meliori quidem ac perfectiori ratione eucharistiae sacramentum praebet. Neque enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis et vinum, mutatur; sed nos quodam modo in eius naturam convertimur, ut recte illud D. Augustini ad hunc locum transferri possit¹⁾: „Cibus sum grandium; cresce, et manducabis me; nec tu me mutabis in te, sicut cibus carnis tuae, sed tu mutaberis in me.“

*QUAESTIO XLVII.

Quomodo per hoc Sacramentum gratia conferatur.*

Quod si „gratia²⁾ et veritas per Iesum Christum facta est,“ in animam quoque influat est necesse, quum eum pure

1) Confess. lib. 7. c. 10. 2) Io. 1. 17.

et sancte accipit, qui de se ipso dixit¹⁾: „Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.“ Nam qui pietatis et religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita Filium Dei in se admittant, ut eius corpori tamquam viva membra inserantur; siquidem scriptum est²⁾: „Qui manducat me, et ipse vivet propter me;“ item: „Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.“ Quem locum Cyrillus³⁾ dum interpretaretur, inquit: „Dei verbum uniens se ipsum propriae carni, fecit ipsam vivificativam. Eum ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram eius carnem et pretiosum sanguinem, quae accipimus in benedictione vivificativa in pane et vino.“

*QUAESTIO XLVIII.

Homo peccatis foedatus ac mortuus eucharistiae sumptione non vivificatur, etiamsi hoc sacramentum gratiam conferre dicatur.*

Verum quod dicitur, eucharistia gratiam tribui, pastores admoneant oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit, ut qui re ipsa hoc sacramentum utiliter percipiturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animae, quae spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse; ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur, non quidem revocandae ad vitam animae, sed in vita conservandae causa instituta esse. Verum hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia (qua omnes praeditos esse oportet, antequam sacram eucharistiam ore contingere audeant, ne iudicium sibi manducent et bibant) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio et voto percipiant. Est enim omnium sacramentorum finis, et ecclesiasticae unitatis et coniunctionis symbolum; neque extra ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

*QUAESTIO XLIX.

Quo modo anima hoc spirituali cibo reficiatur et augeatur.*

Deinde quoniam, uti corpus cibo naturali non conservatur modo, sed etiam augetur, gustusque novam quotidie ex eo voluptatem et suavitatem percipit: ita etiam sacrae eucharistiae cibus non solum animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque, ut spiritus divinarum rerum delectatione magis com-

1) ib. 6. 57. 2) ib. v. 56. et 52. 3) in Io. 1. 4. c. 3.

moveatur. Ob eam causam fit, ut gratiam hoc sacramento tribui, recte et verissime dicatur; iure enim „mannae“ comparari potest, ex quo „omnis saporis suavitas“ percipiebatur¹⁾.

*QUAESTIO LI.

Per eucharistiam peccata leviora dimittuntur.*

Remitti vero eucharistia et condonari leviora peccata, quae venialia dici solent, non est, quod dubitari debeat. Quicquid enim cupiditatis ardore anima amisit, dum levi aliqua in re parum offendit, totum id eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit; quemadmodum etiam (neque enim a proposita similitudine discedendum videtur), quod innati caloris vi quotidie detrahitur ac deperit, paulatim addi et refici naturali alimento sentimus. Quare merito a D. Ambrosio²⁾ de hoc coelesti sacramento dictum est: „Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianae infirmitatis.“ Verum haec de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu et delectatione animus non permovetur.

*QUAESTIO LI.

Per hoc item sacramentum anima a futuris malis reservatur.*

Illa praeterea in sacris mysteriis vis est, ut nos a criminibus puros et integros, atque a tentationum impetu incolumes servet, ac tanquam coelesti medicamento animam prae-
paret, ne alicuius mortiferae perturbationis veneno facile infici ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur divus Cyprianus³⁾, quum olim a tyrannis fideles ad tormenta et caedem propter Christiani nominis confessionem vulgo raperentur, ne illi forte dolorum acerbitate victi in salutari certamine deficerent: vetus in ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab episcopis dominici corporis et sanguinis sacramenta praeberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet ac reprimat; dum enim caritatis igne animos magis incendit, concupiscentiae ardorem restinguat necesse est.

*QUAESTIO LII.

Quomodo per hoc sacramentum aditus ad aeternam gloriam pateat.*

Postremo, ut uno verbo omnes huius sacramenti utilitates et beneficia comprehendantur, dicendum est, sacrae eucharistiae summam vim esse ad aeternam gloriam comparandam;

1) Sap. 16. 20. 2) De Sacram. 15. c. 4. 3) epist. 54.

scriptum est enim¹⁾: „Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.“ Huius videlicet sacramenti gratia fideles, dum hanc vitam degunt, summa conscientiae pace et tranquillitate perfruuntur; deinde eius virtute recreati, non secus atque Elias²⁾, „qui sub cinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb,“ quum ex vita emigrandi tempus advenit, ad aeternam gloriam et beatitudinem ascendunt. Haec omnia a pastoribus latissime explicabuntur, si vel D. Ioannis caput 6., in quo multiplices huius sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint; vel admiranda Christi Domini facta percurrentes, ostenderint, quum eos iure ac merito beatissimos fuisse existimamus, in quorum tecta mortalis receptus est, vel qui illius vestis aut fimbriae tactu sanitatem recuperarunt: multo nos beatiores et feliciores esse, in quorum animam immortali gloria praeditus ingredi non gravetur, ut eius vulnera sanet omnia, eamque amplissimis muneribus ornatam sibi coniungat.

QUAESTIO LIII.

Quot modis corpori et sanguini Domini communicemus.*

Verum docendum est, a quibus ingentes illi sacrae eucharistiae fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint; neque unam tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata aemulari. Recte igitur et sapienter maiores nostri, ut in Tridentina synodo³⁾ legimus, tres huius sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore et corde accipere non verentur, quos Apostolus⁴⁾ ait „indigne manducare et bibere corpus Domini.“ De his D. Augustinus⁵⁾ ita scribit: „Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter eius carnem, licet carnaliter et visibiliter premat dentibus sacramenta corporis et sanguinis.“ Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum ex his nullum capiunt fructum, sed, ipso Apostolo⁶⁾ teste, „iudicium sibi manducant et bibunt.“ Alii vero spiritu tantummodo eucharistiam sumere dicuntur; ii sunt, qui desiderio et voto propositum coelestem illum panem comedunt, „fide“ viva in-

1) Io. 6. 55.

2) 3. Regg. 19. 8.

3) Sess. 13. de euchar. c. 8.

4) 1. Cor. 11. 29.

5) tract. 26. in Ioann.

6) 1. Cor. 11. 29.

censi, „quae¹⁾ per caritatem operatur;“ ex quo, si non omnes, maximos certe utilitatis fructus consequuntur. Alii denique sunt, qui sacramento et spiritu sacram eucharistiam percipiunt; qui quum ex Apostoli²⁾ doctrina „prius se probaverint,“ ac veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint, ex eucharistia capiunt uberrimos illos, quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis et coelestibus bonis privare, qui, quum ad corporis Domini sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantum sacram communionem accipere.

*QUAESTIO LIV.

Antequam quis ad Eucharistiam accedat, praeparandum animum esse, ostenditur.*

Sed iam docendum est, qua ratione praeparatos fidelium animos esse oporteat, antequam ad sacramentalem eucharistiae perceptionem veniant. Ac primum quidem ut pateat, eam praeparationem maxime necessariam esse, Salvatoris nostri exemplum proponendum est. Nam antequam Apostolis pretiosi corporis et sanguinis sui sacramenta daret³⁾, „quamvis iam mundi essent, pedes eorum lavit,“ ut declararet, omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem et innocentiam desit, cum sacra mysteria percepturi sumus. Deinde vero fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto et praeparato animo eucharistiam aliquisumat, amplissimis coelestis gratiae muneribus ornatur: ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus et maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, vehementer prosint; si alieno tempore adhibeantur, perniciem et exitium afferant. Quare mirandum non est, ingentia quoque et praeclarissima Dei dona, quum bene constituto animo accipiuntur, ad coelestem gloriam consequendam maximo nobis adiumento esse; at vero, quum eis nos ipsos indignos praebemus, sempiternam mortem afferre. Id vero arcae Domini exemplo comprobatur. „Arca enim foederis⁴⁾,“ qua nihil praestantius Israeliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima et innumerable beneficia Dominus tribuerat, „a Philistaeis ablata“ summam illis pestem et calamitatem cum aeterno dedecore con-

---

1) Galat. 5. 6. 2) 1. Cor. 11. 28. 3) Ioh. 13. 5. sq. 4) 1. Regg. 5

iunctam importavit. Sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt et sustentant; qui vero in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt.

*QUAESTIO LV.

Quo pacto animus ad eucharistiam sit praeparandus.*

Primam itaque illam praeparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, coelestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, quum certo credimus, praesens esse verum corpus et sanguinem Domini, quem¹⁾ in coelo Angeli adorant; „ad²⁾ cuius nutum columnae coeli contremiscunt et pavent; cuius³⁾ gloria plenum est coelum et terra.“ Hoc nimirum est „diiudicare⁴⁾ corpus Domini,“ quod Apostolus admonuit; cuius tamen mysterii magnitudinem venerari potius oportet, quam in disputationibus eius veritatem curiosius perquirere. Altera vero illa praeparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a se ipso quaerat, num pacem cum aliis habeat, num proximos vere atque ex animo diligat. „Si⁵⁾ ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.“ Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne forte exitiali aliquo peccato contaminati simus, cuius poenitere necesse sit, ut prius contritionis et confessionis medicamento illud eluatur. Definitum est enim a sancta Tridentina synodo⁶⁾, nemini licere, quem peccati mortalis conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, antequam se sacramentali confessione purgarit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram eucharistiam accipere. Praeterea taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus divinum hoc beneficium a Domino tribuatur. Quare illud Centurionis, de quo idem ipse Salvator testatus est⁷⁾, „se non invenisse tantam fidem in Israel,“ ex animo dicendum est: „Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.“ Exquiramus etiam a nobis ipsis, an illud Petri usurpare nobis liceat⁸⁾: „Domine tu scis, quia amo te.“ Meminisse enim oportet, eum⁹⁾, „qui sine veste nuptiali in convivio Domini accubue-

1) Psal. 96. 8. 2) Iob. 26. 11. 3) Is. 6. 3. 4) 1. Cor. 11. 29.
5) Matth. 5. 23. 24. 6) Sess. 13. de euch. can. 11. 7) Matth. 8. 10. et 8.
8) Io. 21. 17. 9) Matth. 22. 11.

rat, in tenebrosum carcerem coniectum“ sempiternis poenis addictum fuisse.

*QUAESTIO LVI.

Etiam corporis aliqua ratio communicare volenti est suscipienda.*

Neque vero animi solum, sed etiam corporis praeparatione opus est. Nam ieiuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte usque ad illud temporis punctum, quo sacram eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus aut biberimus. Postulat etiam tanti sacramenti dignitas, ut, qui matrimonio iuncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant, „Davidis¹⁾“, exemplo admoniti, qui, quum „panes propositionis a sacerdote accepturus esset, purum se et pueros suos ab uxorum consuetudine tres ipsos dies esse professus est.“ Haec fere sunt, quae maxime observari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda antea parent. Reliqua enim, quae hac in re providenda esse videantur, ad haec ipsa capita facile redigi poterunt.

*QUAESTIO LVII.

Christiani omnes eucharistiam sumere saltem semel in anno tenentur.*

Sed ne forte aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam praeparationem adhibere grave admodum et difficile ducant: fideles saepe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram eucharistiam accipiant. Praeterea constitutum est ab ecclesia, ut qui semel saltem singulis annis in Paschate non communicaverit, ab ecclesia arceatur.

*QUAESTIO LVIII.

Quoties et quibus temporibus percipienda sit eucharistia.*

Neque tamen fideles hoc satis habeant, se, huius decreti auctoritati obtemperantes, semel tantummodo corpus Domini quotannis accipere; verum saepius iterandam eucharistiae communionem existiment. Utrum autem singulis mensibus, vel hebdomadis, vel diebus id magis expediat, certa omnibus regula praescribi non potest. Verum tamen illa est sancti Augustini norma certissima²⁾: „Sic vive, ut quotidie possis sumere.“ Quare parochi partes erunt, fideles crebro adhuc

1) 1. Regg. 21. 5. 2) serm. 84. in App.

tari, ut, quemadmodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant: ita etiam quotidie hoc sacramento alendae et nutriendae animae curam non abiciant; neque enim minus spirituali cibo animam, quam naturali corpus indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit, hoc loco repetere maxima illa et divina beneficia, quae, ut antea demonstratum est, ex eucharistiae sacramentali communione consequimur. Illa etiam figura erit addenda, quum „singulis¹⁾ diebus corporis vires manna reficere oportebat;“ itemque sanctorum Patrum auctoritates, quae frequentem huius sacramenti perceptionem magnopere commendant. Neque enim unius sancti Patris Augustini ea fuit sententia: „Quotidie²⁾ peccas, quotidie sume:“ sed, si quis diligenter attenderit, eundem omnium Patrum, qui hac de re scripserunt, sensum fuisse facile comperiet.

*QUAESTIO LIX.

Communicandi morem in ecclesia olim frequentem fuisse, demonstratur.*

Ac tempus quidem olim fuisse, quum fideles quotidie eucharistiam acciperent, ex Apostolorum Actis³⁾ intelligimus. Omnes enim, qui tunc fidem Christianam profitebantur, vera et sincera caritate ita ardebant, ut, quum sine intermissione orationibus et aliis pietatis officiis vacarent, quotidie ad sacra dominici corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam postea consuetudinem, quae intermitti videbatur, Anacletus⁴⁾ sanctissimus martyr et Pontifex aliqua ex parte renovavit; praecepit enim, ut ministri, qui missae sacrificio interessent, communicarent, quod ab Apostolis constitutum esse affirmaret. Diu etiam in ecclesia ille mos fuit, ut sacerdos, peracto sacrificio, quum eucharistiam sumpsisset, ad populum, qui aderat, conversus, his verbis ad sacram mensam fideles invitaret: „Venite, fratres, ad communionem.“ Tunc qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed quum deinde caritas et pietatis studium adeo refrixisset, ut raro admodum ad communionem fideles accederent: sancitum est a Fabiano Pontifice⁵⁾, ut ter quotannis, in Natali Domini, et Resurrectione, et Pentecoste, omnes eucharistiam sumerent; id quod postea a multis conciliis, praesertim vero ab Agathensi primo confirmatum est. Ad extre-

---

1) Exod. 16. 4. sq.   2) cf. serm. cit.   3) Act. 2. 42.   4) epist. 2.
5) ep. ad Hilar. Ep.

mum, quum eo res adducta esset, ut non modo sancta illa et salutaris perceptio non servaretur, sed in plures etiam annos sacrae eucharistiae communio differretur: decretum est in Lateranensi concilio, ut semel ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini corpus acciperent; qui vero id neglexissent, ecclesiae aditu prohiberentur.

* QUAESTIO LX.

Pueris nondum ratione utentibus eucharistiam administrare non convenit.*

Verum quamvis haec lex, Dei et ecclesiae auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat: docendum est tamen, eos excipi, qui nondum rationis usum propter aetatis imbecillitatem habent. Hi enim neque sacram eucharistiam a profano et communi pane sciunt discernere, neque ad eam accipendam pietatem animi et religionem asferre possunt. Atque id etiam a Christi Domini institutione alienissimum videtur; inquit enim ¹⁾: „Accipite et comedite.“ Infantes autem idoneos non esse, qui accipiant et comedant, satis constat. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiam sacram eucharistiam praebarent; sed tamen tum ob eas causas, quae antea dictae sunt, tum ob alias Christianae pietati maxime consentaneas, iam diu eiusdem ecclesiae auctoritate id fieri desiit.

* QUAESTIO LXI.

Qua aetate pueris sacra mysteria danda sint.*

Qua vero aetate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quam pater, et sacerdos, cui illi confitentur peccata; ad illos enim pertinet explorare, et a pueris percunctari, an huius admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, et gustum habeant.

* QUAESTIO LXII.

Licet insanos aliquando ad communionem admittere.*

Amentibus praeterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minime oportet; quamvis, si, antequam in insaniam inciderint, piam et religiosam animi voluntatem praese tulerunt, licebit eis in fine vitae, ex concilii Carthaginensis ²⁾ decreto, eucharistiam administrare, modo vomitio-

---

1) Matth. 26. 26. 2) conc. IV. c. 76.

nis, vel alterius indignitatis et incommodi periculum nullum timendum sit.

*QUAESTIO LXIII.

Laicis sub utraque specie communicandum non est.*

Quod vero ad communicandi ritum pertinet, doceant parochi, sanctae ecclesiae lege interdictum esse, ne quis sine ipsius ecclesiae auctoritate, praeter sacerdotes corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram eucharistiam sumat. Nam, ut a Tridentina synodo¹⁾ explicatum est, quamvis Christus Dominus in ultima coena altissimum hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit: ex eo tamen non efficitur, hanc legem a Domino Salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster, quum de hoc sacramento loqueretur, alterius tantum speciei saepius meminit, ut, quum inquit²⁾: „Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum,“ et: „panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita,“ et: „qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.“

*QUAESTIO LXIV.

Rationes, ob quas ecclesia alterius tantum speciei usum concesserit.*

Multis vero et iis quidem gravissimis rationibus adductam esse ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie communicandi consuetudinem non solum approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret. Primum enim maxime cavendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur; quod quidem facile vitari posse non videbatur, si in magna populi multitudine cum ministrare oportuisset. Praeterea quum sacra eucharistia aegrotis praesto esse debeat, magnopere timendum erat, ne, si diutius vini species asservaretur, coalesceret. Permulti praeterea sunt, qui vini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissime sancitum est ab ecclesia, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent. Accedit ad alias rationes, quod in pluribus provinciis summa vini penuria laboratur, neque id aliunde sine maximis impensis, ac non nisi longissimis ac difficillimis itineribus convehi potest. Deinde, quod maxime omnium ad

1) Sess. 21. de commun. cap. 1—3. can. 1—3. 2) Ioh. 6. 52, 59.

rem pertinet, convellenda erat eorum haeresis, qui negabant sub utraque specie totum Christum esse, sed corpus tantum exsanguis sub panis, sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igitur fidei catholicae veritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est, panis communio inducta est. Sunt et aliae rationes ab iis collectae, qui de hoc argumento disserunt; quae, si opus esse videbitur, a parochis afferri poterunt. Iam de ministro, quamvis id a nemine fere ignorari possit, agendum est, ne quid praetermissum sit, quod ad huius sacramenti doctrinam pertinere videatur.

*QUAESTIO LXV.

Proprius huius sacramenti minister est sacerdos.*

Itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse, ut sacram eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuunt. Eum autem morem in ecclesia semper servatum esse, ut fidelis populus a sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sacra Tridentina synodus¹⁾ explicavit, ostenditque hanc consuetudinem, tanquam ab Apostolica traditione profectam, religiose retinendam esse, quum praesertim huius rei illustre nobis exemplum Christus Dominus reliquerit, qui et sanctissimum corpus suum consecravit, et Apostolis suis manibus porrexerat. Verum, ut quacunque ratione tanti sacramenti dignitati consuleretur, non modo eius administrandi potestas solis sacerdotibus data est, sed lege etiam ecclesia vetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, lintea, et alia instrumenta, quae ad illius confectionem necessaria sunt, tractare aut tangere auderet, modo gravis aliqua necessitas non incideret.

*QUAESTIO LXVI.

Potest eucharistia per improbos sacerdotes vel consecrari vel administrari.*

Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione et sanctitate praeditos esse oporteat, qui ad eucharistiam vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt; quanquam, quod antea de ceteris sacramentis dictum est, ea non minus per improbos administrari, si quae ad illorum perfectam rationem attinent rite

1) Sess. 13. de Euch. can. 10.

serventur, idem valet in eucharistiae Sacramento. Neque enim haec omnia ministrorum merito niti, sed Christi Domini virtute et potestate geri credendum est. Haec sunt, quae de eucharistia, ut sacramentum est, explicanda erunt. Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet, ut intelligant parochi, quae potissimum de hoc mysterio, quemadmodum sancta synodus ¹⁾ decrevit, dominicis et festis diebus fidei populo tradere debeant.

*QUAESTIO LXVII.

Eucharistia, peculiare novi Testamenti sacrificium, Deo est acceptissimum.*

Etenim hoc sacramentum non solum thesaurus est coelestium divitiarum, quo si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus et amorem: sed in eo praecipua quaedam ratio inest, qua ei pro immensis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possimus. At vero haec victima, si rite et legitime immoletur, quam grata et accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim veteris legis sacrificia, de quibus scriptum est ²⁾: „Sacrificium et oblationem noluisti ³⁾“; et iterum: „Si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis,“ ita placuerunt Domino, ut Scriptura ⁴⁾ „Deum odoratum esse odorem suavitatis,“ id est, grata ei et accepta fuisse, testetur: quid nobis sperandum de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur, de quo coelestis vox bis audita est ⁵⁾: „Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui?“ Hoc igitur mysterium parochi diligenter exponent, ut, quum fideles ad rem divinam convenerint, attente et religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

*QUAESTIO LXVIII.

Quae sint causae, ob quas eucharistia a Christo Domino instituta est.*

In primis docebunt, eucharistiam duabus de causis a Christo institutam esse. Altera est, ut coeleste animae nostrae alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri et conservare possemus; altera, ut ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, et coelestis Pater, sceleribus nostris saepe graviter offensus, ab ira ad misericordiam, a iustae animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Huius rei figuram et similitudinem in agno pa-

1) sess. 22. cap. 8. de sacr. miss.

2) Ps. 39. 7

3) Ps. 50. 18.

4) Genes. 8. 21.

5) Matth. 3. 17.

schali licet animadvertere, qui ut sacrificium et sacramentum a filiis Israël offerri et comedi consueverat. Nec vero, quum Salvator noster Deo Patri se ipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suae erga nos immensae caritatis illustriorem significationem dare potuit, quam quum nobis visibile sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce paulo post immolandum instauraretur, eiusque memoria usque in finem saeculi quotidie summa cum utilitate ab ecclesia per universum orbem diffusa coleretur.

***QUAESTIO LXIX.**

Quomodo sacramentum a sacrificio secernatur.*

Differunt autem plurimum inter se hae duae rationes; sacramentum enim consecratione perficitur; omnis vero sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra eucharistia, dum in pyxide continetur, vel ad aegrotum defertur, sacramenti, non sacrificii rationem habet. Deinde etiam, ut sacramentum est, eis, qui divinam hostiam sumunt, meriti causam affert, et omnes illas utilitates, quae supra commemoratae sunt; ut autem sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciendi quoque efficientiam continet. Nam ut Christus Dominus in passione sua pro nobis meruit ac satisfecit: sic qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, dominicae passionis fructus merentur, ac satisfaciunt.

***QUAESTIO LXX.**

Quo tempore istud novi Testamenti sacrificium sit institutum.*

Iam de huius sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina synodus ¹⁾ reliquit; declaravit enim, in extrema coena a Christo Domino institutum esse, simulque anathemate eos damnavit, qui asserant, verum et proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse, quam Christum ad manducandum dari.

***QUAESTIO LXXI.**

Non licet Sanctis aut ulli creaturae sacrificium offerri.*

Nec vero illud praetermisit, quin diligenter explicaret, uni Deo sacrificium fieri. Nam etsi ecclesia interdum missas in memoriam et honorem Sanctorum celebrare consuevit: non tamen illis sacrificium, sed uni Deo, qui Sanctos immortalis gloria coronavit, offerri docuit. Quare nec sacerdos unquam

¹⁾ Sess. 22. cap. 1. et can. 1. 2.

dicere solet; „offero tibi sacrificium Petre, vel Paule;“ sed, dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum Martyrum insigni victoria, eorumque patrocinium ita implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.

*QUAESTIO LXXII.

Unde doctrina illa sacrificii et sacerdotii novae legis hauriatur.*

Haec autem, quae de huius sacrificii veritate a catholica ecclesia tradita sunt, ex Domini verbis accepit, quum extrema illa nocte haec ipsa sacra mysteria Apostolis commendans, „Hoc facite,“ inquit¹⁾ „in meam commemorationem.“ Eos enim, quemadmodum a sancta Synodo definitum est, tunc sacerdotes instituit, praecepitque, ut ipsi, et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus eius immolarent et offerrent. Atque id etiam Apostoli verba ad Corinthios scripta satis demonstrant, quum ait²⁾: „Non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum; non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum.“ Ut enim pro daemoniorum mensa altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est: ita etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud, nisi altare, in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

*QUAESTIO LXXIII.

Quibus potissimum figuris et prophetiis istud sacrificium significatum fuerit.*

Quod si ex veteri Testamento huius sacrificii figuras et oracula requiramus, primum quidem de eo Malachias apertissime vaticinatus est his verbis³⁾: „Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.“ Praeterea haec hostia, tam ante quam post latam legem, variis sacrificiorum generibus praenunciata est. Etenim bona omnia, quae iis sacrificiis significabantur, haec una victima, tanquam omnium perfectio et absolutio, complexa est. Verum tamen nulla in re eius imaginem magis expressam licet videre, quam in Melchisedec sacrificio. Ipse enim Salvator sacerdotem se-

1) Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24. sq. 2) 1. Cor. 10. 20. 21. 3) Malach. 1. 11.

cundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum in extrema coena sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.

***QUAESTIO LXXIV.**

Idem sacrificium, quod in cruce fuit oblatum, in missa peragitur.*

Unum itaque et idem sacrificium esse, fatemur, et haberi debet, quod in missa peragitur, et quod in cruce oblatum est; quemadmodum una est et eadem hostia, Christus videlicet Dominus noster, qui se ipsum in ara crucis semel tantummodo cruentum immolavit. Neque enim cruenta et incruenta hostia duae sunt hostiae, sed una tantum; cuius sacrificium, postquam Dominus ita praecepit: „Hoc facite in meam commemorationem,“ in eucharistia quotidie instauratur.

***QUAESTIO LXXV.**

Est etiam unus utriusque sacerdos.*

Sed unus etiam atque idem sacerdos est, Christus Dominus; nam ministri, qui sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, quum eius corpus et sanguinem conficiunt. Id quod et ipsius consecrationis verbis ostenditur. Neque enim Sacerdos inquit: „Hoc est corpus Christi, sed: „Hoc est corpus meum;“ personam videlicet Christi Domini gerens, panis et vini substantiam in veram eius corporis et sanguinis, et vini substantiam in veram eius corporis et sanguinis substantiam convertit.

***QUAESTIO LXXVI.**

Missae, ut laudis, ita etiam propitiatoris sacrificium.*

Quae quum ita sint, sine ulla dubitatione docendum est, id quod etiam sancta synodus¹⁾ explicavit: sacrosanctum missae sacrificium esse non solum laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est: sed vere etiam propitiatorium sacrificium, quo Deus nobis placatus et propitius redditur. Quare, si puro corde, et accensa fide, et intimo scelerum nostrorum dolore affecti, hanc sanctissimam hostiam immolemus et offeramus: dubitandum non est, quin „misericordiam²⁾ a Domino consecuturi simus: et gratiam in auxilio opportuno;“ huius enim victimae odore ita delectatur Dominus, ut gratiae et poenitentiae donum nobis impertiens peccata condonet. Quamobrem et so-

1) Sess. 22. cap. 2. et can. 3.   2) Hebr. 4. 16.

lennis est illa ecclesiae precatio ¹⁾: „Quoties huius hostiae commemoratio celebratur, toties opus nostrae salutis exerceatur;“ nimirum uberrimi illi cruentae hostiae fructus per hoc incruentum sacrificium ad nos manant.

*QUAESTIO LXXVII.

Pertingit etiam sacrificii missae fructus ad defunctos.*

Deinde vero huius sacrificii eam vim esse parochi docebunt, ut non solum immolanti et sumentis prosit, sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive iam in Domino mortui nondum plane expiati sint. Neque enim minus, ex Apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro vivorum peccatis, poenis, satisfactionibus, ac quibusvis calamitatibus et angustiis.

*QUAESTIO LXXVIII.

Nulla missa, ex communi usu ecclesiae celebrata, dicenda est privata.*

Ex quo facile perspicitur, omnes missas communes censendas esse, ut quae ad communem omnium fidelium utilitatem et salutem pertineant.

*QUAESTIO LXXIX.

Quonam huius sacrificii caeremoniae pertineant.*

Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maxime insignes ac solennes ritus, quorum nullus supervacaneus aut inanis existimandus est; verum omnes eo spectant, ut et tanti sacrificii maiestas magis eluceat, et salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum, quae in eo sacrificio occultae sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus, tum quia hoc argumentum longiorem explanationem postulare videtur, quam propositae institutioni conveniat, tum quia innumerabiles paene libellos et commentarios, qui de hac re a piis et doctissimis viris conscripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuerit, earum rerum, quae ad eucharistiam, tum quia sacramentum, tum quia sacrificium sit, pertinent, potiora capita iuvante Domino exposuisse.

---

1) Secret. Domin. IX. post Pentec.

CAPUT V.

De Poenitentiae Sacramento.***QUAESTIO I.**

Accurate ac frequenter doctrina poenitentiae Christianis auribus est inserenda.*

Quemadmodum humanae naturae fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facile experitur: ita quantam habeat necessitatem poenitentiae sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quae a parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet: omnino fatebimur, eos nunquam in huius loci explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit; quin etiam de hoc sacramento, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest: poenitentiae vero toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat. Ita enim a Tridentina synodo ¹⁾ dictum est, sacramentum poenitentiae non secus lapsis post baptismum, ac baptismum nondum regeneratis ad salutem necessarium esse; vulgataque illa S. Hieronymi ²⁾ sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magnopere comprobatur, poenitentiam esse secundam tabulam. Ut enim contracta navi unum vitae servandae perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere: ita post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad poenitentiae tabulam confugiat, sine dubio de eius salute desperandum est. Haec autem non ad pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne forte in eis rei maxime necessariae incuria reprehendatur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut divina ope adiuti sine casu aut prolapsione aliqua in via Domini progredi possint. Quod si nonnunquam offenderint, tum vero summam Dei benignitatem intuentes, qui tanquam bonus pastor ovium suarum vulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberri- mum poenitentiae medicamentum nunquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

¹⁾ Sess. 6. de iustif. cap. 14. et Sess. 14. de poenit. cap. 2.
cap. 3. Isai.

²⁾ in

*QUAESTIO II.

Quam varia sit verbi poenitentiae significatio.*

Ut autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est varia huius nominis potestas et notio, ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim poenitentiam pro satisfactione accipiunt. Alii, a catholicae fidei doctrina longissime remoti, quum arbitrentur, poenitentiam nullam temporis praeteriti rationem habere, nihil aliud, quam novam vitam esse definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse huius nominis significationem. Primum enim poenitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione huius cogitationis, bonumne an malum fuerit. Sic omnes poenitet, quorum tristitia secundum saeculum est, non secundum Deum; cuiusmodi poenitentia¹⁾ non salutem affert, sed mortem. Altera est poenitentia, quum quis ex scelere admissio, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit. Tertia est, quum non solum admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, vel eius doloris externum etiam aliquod signum damus, verum unius Dei causa in eo moerore sumus. Ac singulis quidem poenitentiae generibus, quae commemorata sunt, poenitentia vox proprie convenit. Nam quum in sacris literis²⁾ „Deum poenitere“ legimus, id per translationem dici perspicuum est; eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacrae literae utuntur, quum Deum mutare aliquid constituisse declarant; quod non aliter facere videatur, quam homines, quos si alicuius rei poeniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est: „Poenituisse³⁾ eum, quod hominem fecisset;“ et alio loco⁴⁾, „quod Saul Regem constituisset.“

*QUAESTIO III.

Quodnam sit inter Poenitentiae significationes discrimen.*

Verum inter has poenitentiae significationes magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est; altera est quaedam commoti et perturbati animi affectio; tertiam quum ad virtutem pertinere, tum sacramentum esse dicimus; quae significatio huius loci propria est. Ac primum quidem de ipsa, ut virtutis parte, agendum est; non solum, quia fidelis populus ad omne virtutis genus institui a pastoribus de-

1) 2. Cor. 7. 10.   2) Gen. 6. 6.   3) ib.   4) 1. Reg. 15. 11.

bet, sed etiam quia huius virtutis actiones tanquam materiam praebent, in qua poenitentiae sacramentum versatur; ac nisi prius, quae sit poenitentiae virtus, recte intelligitur, sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

*QUAESTIO IV.

Quid sit interior poenitentia.*

Quare in primis monendi hortandique sunt fideles, ut omni contentione et studio in intima animi poenitentia, quam virtutem dicimus, elaborent; sine qua ea, quae extrinsecus adhibetur, parum admodum profutura est. Intima autem poenitentia est illa, quum ad Deum nos ex animo convertimus, et commissa a nobis scelera detestamur et odio habemus; simulque illud nobis certum et deliberatum est, malam vitae consuetudinem corruptosque mores emendare non sine spe veniae a Dei misericordia consequendae. Hanc vero dolor et tristitia, quae perturbatio et affectio est, et passio a multis vocatur, consequitur veluti comes peccatorum detestationi adiuncta. Quamobrem apud complures ex sanctis Patribus poenitentiae definitio huiusmodi animi cruciatu declaratur.

*QUAESTIO V.

Fides poenitentiae pars non est.*

Verum in eo, quem poenitet, fides poenitentiam antecedit necesse est; neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat. Ex quo fit, ut nullo modo poenitentiae pars recte dici possit.

*QUAESTIO VI.

Intima animi poenitentia virtus est censenda.*

Quod autem intima haec poenitentia, ut antea diximus, ad virtutem pertineat, aperte ostendunt multa, quae de poenitentia tradita sunt, praecepta. Lex enim de iis tantum actionibus, quae suscipiuntur cum virtute, praecipit. Negare praeterea nemo potest, quin dolere, quando, quo modo, et quatenus oportet, virtutis sit. Hoc autem ut recte fiat, poenitentiae virtus praestat. Interdum enim evenit, ut ex admis- sis sceleribus minorem, quam par est, dolorem homines capiant; quin etiam, ut a Salomone¹⁾ scriptum est, nonnulli sunt, qui, quum malefecerint, laetantur: rursus vero alii ita se moerori animi et aegritudini dedunt, ut de salute etiam

1) Prov. 2. 14.

prorsus desperent; qualis fortasse Cain videri potest, qui ait¹⁾: „Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear;“ et qualis certe Iudas fuit²⁾, qui „poenitentia ductus,“ suspendio vitam et animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, poenitentiae virtute adiuvamur.

*QUAESTIO VII.

Quomodo is, quem vere poenitet, affectus esse debeat.*

Sed idem etiam ex iis rebus colligi potest, quas sibi tanquam finem proponit is, quem vere peccati poenitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animae culpam et maculam abstergat. Alterum est, ut pro scelerebus admissis Deo satisfaciat; quod quidem ad iustitiam referri perspicuum est. Nam etsi inter Deum et homines propria iustitiae ratio intercedere non potest, quum tam longo intervallo inter se distent: aliquam tamen esse iustitiam constat, cuiusmodi est inter patrem et filios, inter dominum et servos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cuius offensionem et odium propter peccati foeditatem incurrit. Haec vero omnia satis declarant, poenitentiam ad virtutem spectare.

*QUAESTIO VIII.

Quibus veluti gradibus ad divinam illam poenitentiae virtutem ascendatur.*

Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere. Primum itaque Dei misericordia nos praevenit, cordaque nostra ad se convertit; quod quum precaretur Propheta³⁾: „Converte,“ inquit, „nos Domine ad te, et convertemur.“ Deinde hoc lumine illustrati, per fidem ad Deum animo tendimus. „Credere enim oportet accedentem ad Deum,“ ut Apostolus⁴⁾ testatur, „quia est, et inquirentibus remunerator sit.“ Praeterea motus timoris consequitur, et suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis revocatur. Atque huc videntur spectare illa Isaiae⁵⁾ verba: „Sicut quae concipit, quum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus.“ Huc deinde accedit spes impetrandae a Deo misericordiae, qua erecti vitam et mores emendare constituimus. Postremo caritate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille timor probis et inge-

1) Gen. 4. 13. 2) Matth. 27. 3. 3) Thren. 5. 21. 4) Hebr. 11. 6
5) Is. 26. 17.

nus filiis dignus oritur; atque ita unum illud veriti, ne qua in re Dei maiestatem laedamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc praestantissimam poenitentiae virtutem pervenitur.

*QUAESTIO IX.

Quis sit praecipuus virtutis poenitentiae fructus.*

Quae prorsus divina et coelestis virtus existimanda est, cui scilicet regnum coelorum sacrae literae pollicentur. Nam apud S. Matthaeum¹⁾ scriptum est: „Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum;“ et apud Ezechielem²⁾ „Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit iudicium et iustitiam, vita vivet;“ tum alio loco³⁾: „Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat.“ Quod quidem de aeterna et beata vita intelligendum esse, plane constat.

*QUAESTIO X.

Quid de externa poenitentia sentiendum sit, quaque de causa Christus eam in numerum sacramentorum referri voluerit.*

De externa vero poenitentia docendum est, eam esse, in qua sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subiectas, quibus declarantur ea, quae interius in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus videtur, quare factum sit, ut Christus Dominus poenitentiam in numerum sacramentorum referri voluerit. Huius autem rei illa omnino causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est, quum ait: „Si impius egerit poenitentiam,“ etc. minus dubitare nobis liceret. Vehementer enim pendere animo de intima poenitentia opus esset, quum de suo cuique iudicio in iis, quae agit, merito timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostrae sollicitudini subveniret, poenitentiae sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse confideremus, conscientiaeque nostrae ob fidem, quae sacramentorum virtuti merito habenda est, paciores redderentur. Neque enim aliter accipienda est vox sacerdotis peccata nobis legitime condonantis, quam Christi Domini, qui ait paralytico⁴⁾: „Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.“ Deinde vero quum nemo salutem, nisi per Christum eiusque passionis beneficio, consequi possit: consentaneum

1) Matth. 4. 17. 2) Ez. 18. 21. 3) Ezech. 33. 11. 4) Matth. 9. 2.

nobisque utilissimum fuit, eiusmodi sacramentum institui, cuius vi et efficientia Christi sanguis ad nos defluens peccata post baptismum admissa elueret, atque ita reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

*QUAESTIO XI.

Quo pacto poenitentia verum sit novae Legis sacramentum.*

Quod vero poenitentia sacramentum sit, pastores ita facile ostendent. Ut enim baptismus sacramentum est, quia peccata omnia, ac praesertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione poenitentia, quae peccata omnia post baptismum voluntate vel actione suscepta tollit, vere et proprie sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, quum illa, quae extrinsecus tum a poenitente, tum a Sacerdote fiunt, declarent ea, quae interius efficiuntur in anima: quis neget poenitentiam vera et propria sacramenti ratione praeditam esse, siquidem sacramentum sacrae rei signum est, peccator autem, quem poenitet, rerum et verborum notis plane exprimit, se animum a peccati turpitudine abduxisse; itemque ex iis, quae a sacerdote geruntur et dicuntur, misericordiam Dei peccata ipsa remittentis facile cognoscimus. Quanquam hoc aperte indicant illa Salvatoris verba¹⁾: „Tibi dabo claves regni coelorum —, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.“ Absolutio enim, sacerdotis verbis enunciata, remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit.

*QUAESTIO XII.

Poenitentiae sacramentum iterari potest.*

Neque vero solum fideles docendi sunt, poenitentiam in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quae iterari possunt. Quaerenti enim Petro, num septies venia peccati danda esset, Dominus respondit²⁾: „Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.“ Quare si cum eiusmodi hominibus agendum sit, qui summae Dei bonitati et clementiae diffidere videantur: confirmandus erit illorum animus, atque ad spem divinae gratiae erigendus. Quod quidem facile consequentur, tum huius loci et aliorum tractatione, qui in sacris literis permulti occurrent, tum vero iis rationibus et argumentis, quae ex sanctorum Chrysostomi libro de lapsis et Ambrosii libris de poenitentia petere licebit.

1) Matth. 16. 19. 2) Matth. 18. 22.

*QUAESTIO XIII.

Materia poenitentiae quae et qualis.*

Iam quoniam nihil fidei populo notius esse debet, quam huius sacramenti materia: docendum est, in eo maxime hoc sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est res aliqua naturalis vel arte effecta; sacramenti vero poenitentiae quasi materia sunt actus poenitentis, nempe contritio, confessio et satisfactio, ut a Tridentina synodo¹⁾ declaratum est; qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, et plenam ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes poenitentiae dicuntur. Neque vero hi actus „quasi materia“ a sancta synodo appellantur, quia verae materiae rationem non habeant; sed quia eius generis materiae non sint, quae extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo et chrisma in confirmatione. Quod autem ab aliis dictum est, peccata ipsa huius sacramenti materiam esse, nihil plane diversum dici videbitur, si diligenter attendamus. Ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quae vi ignis consumuntur: ita peccata, quae poenitentia delentur, recte huius sacramenti materia vocari possunt.

*QUAESTIO XIV.

Quae sit Sacramenti Poenitentiae forma.*

Sed formae etiam explicatio pastoribus praetermittenda non est, quod eius rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione huius sacramenti gratiam. Est autem forma: „Ego te absolvo;“ quam non solum ex illis verbis licet colligere²⁾: „Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis:“ sed ex eadem Christi Domini doctrina ab Apostolis traditam accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant, quod efficiunt: illa: „Ego te absolvo,“ ostendunt peccatorum remissionem huius sacramenti administratione effici; planum est, hanc esse poenitentiae perfectam formam. Sunt enim peccata tanquam vincula, quibus constrictae animae tenentur, et ex quibus poenitentiae sacramento laxantur. Quod quidem non minus vere de illo etiam homine sacerdos pronunciat, qui prius ardentissimae contritionis vi, accedente tamen confessionis voto, peccatorum veniam a Deo consecutus sit.

---

1) Sess. 14. de poenit. cap. 3.   2) Matth. 18. 18.

*QUAESTIO XV.

Quo fructu ad formam sacramenti preces aliae adiiciantur.*

Adduntur praeterea complures preces non quidem ad formam necessariae, sed ut ea removeantur, quae sacramenti vim et efficientiam illius culpa, cui administratur, impedire possent.

*QUAESTIO XVI.

Quantum differat potestas sacerdotum Christi in diiudicanda peccati lepra a potestate sacerdotum veteris legis.*

Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in ecclesia sacerdotibus tribuerit. Neque enim, ut olim in veteri lege, sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse duntaxat renunciabant¹⁾: ita nunc in ecclesia ea tantum potestas sacerdotibus facta est, ut aliquem peccatis esse absolutum declarent, sed vere tanquam Dei ministri absolunt; id quod Deus ipse, gratiae et iustitiae auctor ac parens, efficit.

*QUAESTIO XVII.

Quo habitu, quibusve ritibus suam actionem commendare poenitentes debeant.*

Diligenter vero ritus etiam, qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles observabunt; ita enim fiet, ut animo magis haereant quae hoc sacramento consecuti sunt, nimirum se tanquam servos clementissimo Domino, vel filios potius optimo parenti, reconciliatos esse, et simul facilius intelligant, quid eos facere oporteat, qui velint (velle autem omnes debent) se tanti beneficii gratos et memores probare. Nam quem peccatorum poenitet, is se humili ac demisso animo ad pedes sacerdotis deiicit, ut, quum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere, superbiae radices evellendas esse, a qua omnia scelera, quae deflet, ortum habuerint et enata sint. In sacerdote autem, qui in eum legitimus iudex sedet, Christi Domini personam et potestatem veneratur. Sacerdos enim, quemadmodum in aliis, ita in poenitentiae sacramento administrando Christi munus exsequitur. Deinde peccata sua poenitens ita enumerat, ut se maxima et acerbissima animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit. Quae sane omnia vetustatis suae certissima testimonia a sancto Dionysio²⁾ habent.

1) Levit. 13. 9.   2) cf. Dion. Ar. ep. 8. §. 1.

*QUAESTIO XVIII.

Quos praecipue fructus ex sacramento poenitentiae homines capiunt.*

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus, nihilque maiorem illis alacritatem poenitentiae suscipiendae afferet, quam si a parochis saepe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. Vere enim de poenitentia illud dici posse intelligunt, eius quidem radices amaras, fructus vero suavissimos esse. Poenitentiae itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia coniungat. Hanc vero reconciliationem interdum in hominibus piis, qui hoc sacramentum sancte et religiose percipiunt, maxima conscientiae pax et tranquillitas cum summa spiritus incunditate consequi solet. Nullum est enim tam grave et nefarium scelus, quod poenitentiae sacramento, non quidem semel, sed iterum et saepius non deleatur. Qua de re ita Dominus per Prophetam ¹⁾ inquit: „Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit praecepta mea, et fecerit iudicium et iustitiam: vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.“ Et sanctus Ioannes ²⁾: „Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, et iustus, ut remittat nobis peccata nostra,“ et paulo post ³⁾: „Si quis peccaverit,“ inquit, nullum videlicet peccati genus excipiens, „advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.“

*QUAESTIO XIX.

Qua ratione quaedam peccata dicantur remitti non posse.*

Quod autem in Scripturis legimus, quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quamvis eam vehementer imploraverint: id vero idcirco factum esse intelligimus, quod eos vere atque ex anima delictorum non poenitebat. Quare quum eiusmodi sententiae in sacris literis, vel apud SS. Patres occurrunt, quibus videntur affirmare, aliqua peccata remitti non posse: ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse veniae impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ea re insanabilis dicitur, quod aegrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinae vim oderit: sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium, Dei gratiam, repellit. In haec

1) Ezech. 18. 21. sq. 2) 1. ep. 1. 9. 3) ib. 2. 1. sq.

sententiam a D. Augustino¹⁾ dictum est: „Tanta labes est illius peccati, quum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam invidiae facibus agitur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiamsi peccatum mala conscientia cognoscere et annunciare cogatur.“

*QUAESTIO XX.

Nullus condonationem peccatorum citra poenitentiam obtinere potest.*

Sed ut ad poenitentiam revertamur, haec adeo propria eius vis est, ut peccata deleat, ut sine poenitentia remissionem peccatorum impetrare aut ne sperare quidem ullo modo liceat. Scriptum est enim²⁾: „Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.“ Quod quidem de gravioribus et mortiferis peccatis dictum a Domino est, etsi aliquo etiam poenitentiae genere indigent leviora peccata, quae venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus³⁾ inquit: „Quum quaedam sit poenitentia, quae quotidie in ecclesia pro peccatis venialibus agitur, illa sane frustra esset, si peccata venialia absque poenitentia dimitti possent.“

*QUAESTIO XXI.

Quot sint partes integrales poenitentiae.*

Sed quoniam de iis rebus, quae aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universe loqui: curabunt pastores sigillatim ea tradere, ex quibus verae et salutaris poenitentiae ratio a fidelibus percipi queat. Est autem huius sacramenti proprium, ut praeter materiam et formam, quae omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quae tanquam totam integramque poenitentiam constituent, contritionem scilicet, confessionem et satisfactionem; de quibus D. Chrysostomus⁴⁾ his verbis loquitur: „Poenitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre; in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas vel fructifera satisfactio.“ Hae autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quae ad aliquod totum constituendum necessariae sunt, quoniam, quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis et aliis huiusmodi partibus, quarum aliqua si desit, merito imperfectum videatur, perfectum vero, si nulla desideretur: eodem

1) lib. 1. de serm. Dom. in monte c. 22. 2) Luc. 13. 3. 3) cf. Aug. ep. 265. serm. 351. c. 3. 4) serm. 1. de poenitentia.

etiam modo poenitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut, quamvis, quod ad eius naturam attinet, contritio et confessio, quibus homo iustus efficitur, satis sit: tamen nisi tertia etiam pars, id est satisfactio, accedat, aliquid ei omnino ad perfectionem desit necesse sit. Quare adeo inter se hae partes connexae sunt, ut contritio confitendi et satisfaciendi consilium et propositum inclusum habeat, confessionem contritio et satisfaciendi voluntas, satisfactionem vero duae reliquae antecedant.

* QUAESTIO XXII.

Quomodo hae tres poenitentiae partes colligantur.*

Harum autem trium partium eam rationem asserere possumus, quod animo, verbis et re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit, ut nos ipsos ecclesiae clavibus subiicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen a nobis violatum esset, iisdem etiam eius iram placare, et peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur. Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Etenim poenitentia est veluti quaedam delictorum compensatio, ab eius voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, constituta. Quare et voluntas compensandi requiritur, in quo maxime contritio versatur, et poenitens sacerdotis iudicio, ut qui Dei personam gerit, se subiiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine poenam constituere in eum possit; ex quo tum confessionis, tum satisfactionis ratio et necessitas perspicitur.

* QUAESTIO XXIII.

Quid in hac materia proprie sit contritio.*

Quoniam vero harum partium vim et naturam tradere fidelibus oportet: prius incipiendum est a contritione, eaque diligenter explicanda; neque enim ad ullum temporis punctum, quum in memoriam praeterita peccata redeunt, vel quum aliquid offendimus, contritione animus debet vacare. Hanc Patres in concilio Tridentino ¹⁾ ita definiunt: „Contritio est animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero.“ Et paulo post de contritionis modo subicitur: „Ita demum praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc sacramentum

1) Sess. 14. de poen. c. 4.

requiruntur.“ Ex hac itaque definitione intelligent fideles, contritionis vim in eo tantum positam non esse, ut quis peccare desinat, aut propositum ei sit, novum vitae genus instituere, aut ipsum iam instituat: sed in primis male actae vitae odium et expiationem suscipiendam esse. Id vero maxime confirmant illi sanctorum Patrum clamores, quos in sacris literis frequenter profusos esse legimus. „Laboravi,“ inquit David ¹⁾, „in gemitu meo; lavabo per singulas noctes lectum meum,“ et: „Exaudivit Dominus vocem fletus mei;“ et rursus alius ²⁾: „Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae.“ Quas certe et alias huiusmodi voces vehemens quoddam anteactae vitae odium et peccatorum detestatio expressit.

*QUAESTIO XXIV.

Cur contritio dolor a Patribus concilii nominata sit.*

Quod autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur, eum dolorem corporis sensu percipi. Contritio enim est voluntatis actio. Et sanctus Augustinus ³⁾ testatur, dolorem poenitentiae comitem esse, non poenitentiam. Verum peccati detestationem et odium doloris vocabulo Patres significarunt; tum quia sacrae literae ita utuntur, inquit enim David ⁴⁾: „Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?“ tum quia dolor in inferiori animae parte, quae vim concupiscendi habet, ex ipsa contritione oritur, ut non incommode contritio dolore definita fuerit, quod dolorem efficiat, ad eumque declarandum poenitentes vestem etiam mutare soliti sint. De quo Dominus apud sanctum Matthaeum ⁵⁾ inquit: „Vae tibi Corozaim! vae tibi Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent.“

*QUAESTIO XXV.

Quare peccati detestatio vulgo a theologis contritio appelletur.*

Recte autem contritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ducta similitudine a rebus corporeis, quae minutatim saxo aut duriore aliqua materia confringuntur, ut eo vocabulo declararetur, corda nostra, quae superbia obduruerunt, poenitentiae

1) Ps. 6. 7. 9.

2) Is. 38. 15.

3) Serm. 351. c. 1.

4) Ps. 12. 2.

5) cap. 11. 21.

vi contundi atque conteri. Quare nullus alius dolor vel ex parentum et filiorum obitu, vel cuiusvis alterius calamitatis causa susceptus, hoc nomine appellatur, sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia atque innocentia afficimur.

*QUAESTIO XXVI.

Quibus praeterea vocabulis eadem peccati detestatio declarari soleat.*

Verum aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet; nam et contritio cordis dicitur, quia cordis nomen frequenter sacrae literae pro voluntate usurpant. Ut enim a corde motio-
num corporis principium sumitur: ita voluntas reliquas omnes animae vires moderatur ac regit. Vocatur etiam a sanctis Patribus cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos de compunctione cordis inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere: ita corda quasi scalpello contritionis adhibito inciduntur, ut peccati mortiferum virus queant eiicere; quare et scissio cordis a Ioele¹⁾ Propheta appellata est: „Convertimini,“ inquit, „ad me in toto corde vestro, in ieiunio et in fletu et in planctu; et scindite corda vestra.“

*QUAESTIO XXVII.

Cur dolor de peccatis, vocabulo contritionis inclusus, maximus et vehementissimus esse debeat.*

Summum vero et maximum dolorem ex peccatis, quae commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus maior excogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare. Nam quum perfecta contritio sit caritatis actio, quae ab eo timore, qui filiorum est, proficiscitur: patet eundem caritatis et contritionis modum statuendum esse. At quoniam caritas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor: hinc fit, ut contritio vehementissimum animi dolorem adiunctum habeat. Ut enim maxime diligendus est Deus, ita quae nos a Deo alienant, maxime detestari debemus. In quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere caritatis et contritionis magnitudinem in sacris literis significari. De caritate dictum est²⁾: „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.“ Rursus, quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam³⁾: „Convertimini in toto corde vestro.“ Praeterea si, uti Deus summum bonum est inter omnia, quae diligenda sunt, ita etiam

1) 2. 12. 13. 2) Deut. 6. 5. 3) Ioël 2. 12.

peccatum summum est malum inter omnia, quae odisse homines debent: illud sequitur, ut quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob eandem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus vero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitae quidem conservandae causa peccare liceat, aperte nos docent illa Domini verba¹⁾: „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus;“ et²⁾: „Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.“ Sed illud etiam animadvertendum est, ut, quemadmodum sancto Bernardo³⁾ teste nullus finis et modus caritati praescribitur, (modus enim, inquit ille, diligendi Deum, est ipsum diligere sine modo): ita peccati detestationi nullus modus definiatur. Sit praeterea non solum maxima, sed vehementissima atque adeo perfecta, omniemque ignaviam et sordidiam excludat. Etenim in Deuteronomio⁴⁾ scriptum est: „Quum quaesieris Dominum Deum tuum, invenies eum; si tamen toto corde quaesieris, et tota tribulatione animae tuae;“ et apud Hieremiam⁵⁾: „Quaeretis me, et invenietis, quum quaesieritis me in toto corde vestro; et inveniar a vobis, ait Dominus.“

*QUAESTIO XXVIII.

Contritio vera esse non desinit, etiamsi sensibilis dolor de peccatis non fuerit absolutus.*

Quanquam si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit, vera tamen et efficax contritio esse potest. Saepe enim usu venit, ut, quae sensibus subiecta sunt, magis quam spiritualia nos afficiant. Quare nonnulli interdum maiorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiam iudicium faciendum est, si lacrymae doloris acerbiter non consequantur; quae tamen in poenitentia summopere optandae et commendandae sunt. Praeclara est enim ea de re S. Augustini⁶⁾ sententia. „Non sunt,“ inquit, „in te Christianae caritatis viscera, si luges corpus, a quo recessit anima, animam vero, a qua recessit Deus, non luges.“ Atque huc spectant illa Salvatoris nostri verba, quae supra allata sunt⁷⁾: „Vae tibi Corozain, vae tibi Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cinere et cilicio poenitentiam egissent.“ Tametsi ad eam rem comprobendam satis esse debent claris-

1) Matth. 10. 37. 2) id. 16. 25. 3) lib. de dilig. Deo c. 1. 4) 4. 29. 5) 29. 13, 14. 6) serm. 65. c. 6. 7) Matth. 11. 21.

sima Ninivitarum, Davidis, Peccatricis, Apostolorum principis, exempla, qui omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes peccatorum veniam impetrarunt.

*QUAESTIO XXIX.

Peccata capitalia singillatim in contritione detestanda sunt.*

Maxime autem hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant. Ita enim Ezechias¹⁾ contritionem describit, quum ait: „Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae.“ Etenim recogitare omnes annos est sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem²⁾ quoque scriptum legimus: „Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet.“ Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus inquit³⁾: „Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in varietate, in persona.“

*QUAESTIO XXX.

Sufficit universe quandoque peccata sua detestari.*

Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate et clementia: is enim, quum nostrae salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit, sed peccatorem paterna caritate complectitur, simul atque ille se collegerit, et universe peccata sua detestatus, quae deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere ac detestari in animo habeat, ad Dominum se converterit. Ita enim nos per Prophetam iubet sperare, quum inquit⁴⁾: „Impietas impii non nocebit ei, in quaecunque die conversus fuerit ab impietate sua.“

*QUAESTIO XXXI.

Quae ad veram contritionem sint imprimis necessaria.*

Ex his igitur colligi poterunt quae ad veram contritionem maxime sunt necessaria: de quibus fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua diiudicet, quantum absit ab eius virtutis perfectione. Primum enim necesse est, peccata omnia, quae admisimus, odisse et dolere, ne, si quaedam tantum doleamus, ficta et simulata, neque salutaris poenitentia

1) Is. 38. 15. 2) Is. 21. 3) lib. de vera et falsa poenitent. c. 14.
4) Ezech. 33. 12.

a nobis suscipiatur. Nam ut a S. Iacobo ¹⁾ Apostolo dictum est: „Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in uno: factus est omnium reus.“ Alterum est, ut ipsa contritio confitendi et satisfaciendi voluntatem coniunctam habeat; de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut poenitens vitae emendandae certam et stabilem cogitationem suscipiat. Hoc vero Propheta his verbis aperte nos docuit ²⁾: „Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit iudicium et iustitiam: vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor;“ et paulo post ³⁾: „Quum averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit iudicium et iustitiam: ipse animam suam vivificabit;“ ac paucis interiectis ⁴⁾: „Convertimini,“ inquit, „et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas; proiците a vobis omnes praevaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.“ Idem etiam Christus Dominus mulieri, quae in adulterio deprehensa est, praescripsit: „Vade,“ inquit ⁵⁾, „et iam amplius noli peccare.“ Item paralytico illi, quem ad probatiam piscinam curaverat, „Ecce,“ ait ⁶⁾, „sanus factus es; iam noli peccare.“

QUAESTIO XXXII.

Dolorem praeteritae culpaе, et cavendae in posterum propositum contritioni necessarium esse ostenditur.*

Sed natura quoque ipsa et ratio plene ostendunt, duo illa ad contritionem esse in primis necessaria; dolorem scilicet peccati admissi, et propositum cautionemque, ne quid huiusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari velit, quem iniuria aliqua affecerit, et doleat oportet, quod in eum iniuriosus et contumeliosus fuerit, et diligenter reliquo tempore provideat, ne qua in re amicitiam laesisse videatur; quae duo obedientiam adiunctam habeant necesse est. Hominem enim legi, sive naturali et divinae, sive humanae, quibus subiectus est, parere convenit. Quare si quid poenitens alteri per vim aut per fraudem abstulit, restituat oportet; itemque alicuius aut commodi aut officii compensatione illi satisfaciat, cuius dignitatem aut vitam dicto factove violavit. Tritum enim

1) 2. 10. 2) Ezech. 18. 21, 22. 3) v. 27. 4) v. 30, 31. 5) Io. 8. 11. 6) Io. 5, 14.

est omnium sermone, quod apud S. Augustinum ¹⁾ legimus: „Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.“

* QUAESTIO XXXIII.

Indulgendum est aliis, si nobis volumus indulgeri.*

Neque vero inter cetera, quae ad contritionem maxime pertinent, minus diligenter et necessario curandum est, ut, quicquid iniuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur ac condonetur. Ita enim Dominus et Salvator noster monet atque denunciatur ²⁾: „Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.“ Haec sunt, quae fidelibus in contritione observanda sunt. Cetera, quae ad hanc rem colligi a pastoribus facile poterunt, efficient quidem, ut in suo genere contritio sit magis perfecta et absoluta; verum adeo necessaria existimanda non sunt, ut sine his verae et salutaris poenitentiae ratio constare non possit.

* QUAESTIO XXXIV

Quae sit propria contritionis vis et utilitas.*

Sed quoniam non satis esse pastoribus debet, si doceant, quae ad salutem videntur pertinere, nisi etiam omni cura et industria laborent, ut fideles ad eam ipsam rationem, quae illis praescripta est, vitam actionesque suas dirigant: vehementer proderit, contritionis vim et utilitatem saepius proponere. Nam quum pleraque alia pietatis studia, veluti beneficentia in pauperes, ieiunia, preces et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiscuntur, a Deo interdum repudientur: ipsa certe contritio nunquam illi grata et accepta esse non potest. Nam inquit Propheta ³⁾: „Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.“ Quin etiam statim, ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco eiusdem Prophetiae verba illa declarant ⁴⁾: „Dixi, confitebor adversum me iniquitatem meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei.“ Atque eius rei figuram in „decem leprosis“ ⁵⁾ animadvertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotes missi, antequam ad illos pervenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere,

---

1) ep. 153. c. 6. 2) Matth. 6. 14, 15. 3) Ps. 50. 19. 4) Ps. 31. 5. 5) Luc. 17. 14.

verae contritionis, de qua supra dictum est, eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam statim a Domino impetremus.

*QUAESTIO XXXV.

Qua ratione ad perfectionem contritionis veniatur.*

Plurimum etiam valebit ad fidelium mentes excitandos, si pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut omnes conscientiam suam frequenter excutientes videant, num quae a Deo sive ecclesiasticis sanctionibus praecepta sunt servaverint. Quod si quis alicuius sceleris reum se esse cognoverit, statim se ipsum accuset, supplexque a Domino veniam exposcat, et spatium tum confitendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet, inprimisque divinae gratiae praesidio se adiuvari petat, ne in posterum eadem illa peccata admittat, quae admisisse vehementer poenitet. Curandum erit praeterea pastoribus, ut in peccatum summum fidelium odium concitetur, tum quia summa est illius foeditas et turpitudine, tum quia gravissima damna et calamitates vobis adfert. Nam Dei benevolentiam, a quo maxima bona accepimus, longeque maiora exspectare et consequi licebat, a nobis abalienat, et summorum dolorum cruciatibus perpetuo afficiendos sempiternae morti nos addicit. Haec de contritione; nunc ad confessionem, quae est altera poenitentiae pars, veniamus.

*QUAESTIO XXXVI.

Quae sit confessionis praestantia, quamque fuerit ad Christianorum salutem necessaria eius institutio.*

Quantum vero curae et diligentiae in ea explicanda ponere pastores debeant: ex eo facile intelligent, quod omnibus fere piis persuasum est, quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in ecclesia summo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse, ut nulli mirandum sit, humani generis hostem, quum fidem catholicam funditus evertere cogitat, per ministros impietatis suae et satellites hanc veluti Christianae virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse. Primum itaque docendum est, confessionis institutionem nobis summopere utilem atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri: quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem, incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit? At quoniam

pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset.

*QUAESTIO XXXVII.

Confessio contritionem perficit.*

Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret; quod quidem admirabili consilio effecit, quum claves regni coelestis ecclesiae tradidit. Etenim ex fidei catholicae doctrina omnibus credendum et constanter affirmandum est: si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi eiusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, quum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari, ut merito a sanctissimis viris, Patribus nostris, celebratum sit, ecclesiae clavibus aditum in coelum aperiri. De quo nemini dubitare fas est, quum a concilio Florentino¹⁾ decretum legamus, poenitentiae effectum esse absolutionem a peccatis. Verum ex eo praeterea licet cognoscere, quantam afferat confessio utilitatem, quod iis, quorum est corrupta vitae consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta dictaque omnia prudenti et fideli amico patefaciant, qui eos opera et consilio iuvare possit. Quare ad eandem rationem maxime salutare existimandum est iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti, tanquam Christi Domini vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animae suae morbos et vulnera aperiant; statim enim parata sibi medicamenta invenient, quae non solum praesentis aegritudinis sanandae, verum ita praeparandae animae coelestem quandam vim habeant, ut deinceps facile futurum non sit, in eiusmodi morbi et vitii genus recidere. Neque vero illa confessionis utilitas praetermittenda, quae ad vitae societatem et coniunctionem magnopere pertinet. Constat enim, si sacramentalem confessionem e Christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse, quae postea, et alia etiam multo graviora, homines, peccati consuetudine depravati, palam committere non verebuntur. Etenim confitendi verecundia delinquendi cupiditati et licentiae tanquam frenos iniicit, et improbiter coer-

---

1) in decreto Eugenii IV.

cet. Sed iam confessionis utilitate exposita, quae sit eius natura et vis, pastoribus tradendum erit.

*QUAESTIO XXXVIII.

Confessionis sacramentalis descriptio et natura.*

Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quae ad sacramenti genus pertinent, eo susceptam, ut veniam virtute clavium impetremus. Recte autem accusatio dicitur, quod peccata ita commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostentemus, ut ii faciant, qui laetantur, quum malefecerint; aut omnino enarranda, ut rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus. Verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus. Veniae autem impetrandae causa peccata confitemur, quoniam hoc iudicium longe dissimile est forensibus capitalium rerum quaestionibus, in quibus confessioni poena et supplicium, non culpa liberatio et errati venia constituta est. In eandem fere sententiam, quamvis aliis verbis, sanctissimi Patres videntur confessionem definivisse; veluti quum S. Augustinus inquit ¹⁾: „Confessio est, per quam morbus latens spe veniae aperitur;“ et S. Gregorius ²⁾: „Confessio est peccatorum detestatio; quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eam referri poterit.“

*QUAESTIO XXXIX.

Qua ex causa, et quando instituta sit a Christo confessio.*

Sed iam, quod omnium maximi faciendum est, docebunt parochi, ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc sacramentum a Christo Domino, qui bene omnia et unius salutis nostrae causa fecit, ob eius summam bonitatem et misericordiam institutum esse. Apostolis enim post resurrectionem unum in locum congregatis insufflavit, dicens ³⁾: „Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, re mittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.“

*QUAESTIO XL.

Ex quibus aliis Scripturae locis confessionem a Christo institutam esse colligatur.*

Quum igitur Dominus potestatem retinendi et remittendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices constitutos fuisse. Atque idem significare

1) cf. Greg. hom. 40. in Ev. 2) cf. Aug. serm. 29. c. 5. 3) Io. 20. 22, 23.

visus est Dominus, quum Apostolis id negotii dedit¹⁾, ut Lazarum, a mortuis excitatum, a vinculis solverent, quibus constrictus erat. Nam S. Augustinus eum locum ita explanat²⁾: „Ipsi,“ inquit, „sacerdotes plus iam possunt proficere, plus confitentibus parcere, quibus crimen remittunt. Dominus scilicet per ipsos Apostolos Lazarum, quem iam suscitaverat, obtulit discipulis solvendum, ostendens, potestatem solvendi esse concessam sacerdotibus.“ Quo etiam pertinet, quod iis, qui a lepra in itinere curati sunt, praeceperat³⁾, ut „sacerdotibus se ostenderent,“ illorumque iudicium subirent.

*QUAESTIO XLI.

Quo modo ex verbis Domini necessario confessio sacerdoti facienda colligatur, et quod sint iudices Apostolorum successores.*

Quum igitur Dominus potestatem remittendi et retinendi peccata sacerdotibus tribuerit: perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices constitutos fuisse. At quoniam, ut S. Tridentina synodus⁴⁾ sapienter admonuit, de qualibet re verum iudicium fieri, atque in repetendis criminum poenis iustitiae modus teneri non potest, nisi plane cognita et perspecta causa fuerit: ex eo sequitur, ut poenitentium confessione singillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint. Haec igitur pastores docebunt, quae a S. Tridentina synodo decreta, ac perpetuo a catholica ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos Patres attente legimus, nusquam non apertissima testimonia occurrent, quibus confirmetur, hoc sacramentum a Christo Domino institutum esse, et confessionis sacramentalis legem, quam illi exomologesin et exagoreusin graeco vocabulo appellant, tanquam evangelicam accipiendam esse. Quod si etiam veteris Testamenti figuras exquirimus, sine dubio ad peccatorum confessionem videntur pertinere varia illa sacrificiorum genera, quae ad expianda diversi generis peccata a sacerdotibus fiebant.

*QUAESTIO XLII.

Quo fructu ad sacramentalem confessionem ecclesia certas quasdam caeremonias adiunxerit.*

Sed quemadmodum, confessionem a Domino Salvatore institutam esse, fideles docendi sunt, ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus et solennes caeremonias ecclesiae auctori-

1) Ioh. 11. 44. 2) Lib. de vera et falsa poenitent. c. 10. 3) Luc. 17. 14. 4) Sess. 14. de poenitent. cap. 5.

tate additas esse; quae etsi ad sacramenti rationem non spectant, eius tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, et confitentium animos pietate accensos ad Dei gratiam facilius consequendam praeparant. Quum enim aperto capite ad pedes sacerdotis abiecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque huiusmodi Christianae humilitatis signa dantes, quae ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur: ex his perspicue intelligimus, tum in sacramento coelestem vim agnoscendam, tum a nobis divinam misericordiam summo studio requirendam atque efflagitandam esse.

*QUAESTIO XLIII.

Salutem citra confessionem recuperare non possunt, qui peccatis sunt obnoxii capitalibus.*

Iam vero nemo existimet confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut eius usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuunt fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem vitam revocandum esse; quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum videmus, quum huius sacramenti administrandi potestatem clavem regni coelorum appellavit. Ut enim locum aliquem ingredi nemo potest, sine eius opera, cui claves commissae sunt: sic intelligimus, neminem in coelum admitti, nisi fores a sacerdotibus, quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus plane clavium usus in ecclesia esse videbitur, ac frustra is, cui clavium potestas data est, quempiam coeli aditu prohibebit, si tamen alia via introitus patere queat. Hoc vero praeclare a S. Augustino ¹⁾ cognitum est, quum inquit: „Nemo sibi dicat, — occulte ago apud Dominum poenitentiam; novit Deus, qui mihi ignoscat, quid in corde ago. Ergo sine causa dictum: Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo? ergo sine causa claves datae sunt ecclesiae Dei?“ Atque in eandem sententiam S. Ambrosius ²⁾ in libro de poenitentia scriptum reliquit, quum Novatianorum haeresin convelleret, qui soli Domino potestatem remittendi peccata reservandam asserebant: „Ecquis Deum,“ inquit, „magis veneratur; quine mandatis illius obtemperat, an qui resistit? Deus nobis iussit, eius ministris obtemperare; quibus quum pareamus, honorem soli Deo deferimus.“

1) serm. 392. c. 3. 2) de poen. I. 2.

***QUAESTIO XLIV.**

Qua aetatis et anni tempore confitendum sit.*

Sed quum minime dubitari possit, confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse: sequitur, ut videndum sit, quinam, quo aetatis et anni tempore, ei parere debeant. Primum itaque ex Lateranensis concilii canone, cuius initium est ¹⁾: „Omnis utriusque sexus,“ perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam aetatem, qua rationis usum habere potest. Neque tamen ea aetas certo aliquo annorum numero definita est, sed illud universe statuendum videtur: ab eo tempore confessionem puero indictam esse, quum inter bonum et malum discernendi vim habet, in eiusque mentem dolus cadere potest. Nam quum ad id vitae tempus quisque pervenerit, in quo de salute aeterna deliberandum est, tum primum sacerdoti peccata confiteri debet, quum aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur. Quo vero potissimum tempore confiteri oporteat, eo canone, de quo antea diximus, sancta ecclesia decrevit; iubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri.

***QUAESTIO XLV.**

Quoties Christiani hoc beneficio uti debeant.*

Verum si, quid salutis nostrae ratio postulet, consideremus, profecto, quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem tractare aggredimur, cuius tractatio homini peccatis contaminato non conveniat, veluti quum sacramenta administramus, aut percipimus: toties confessio praetermittenda non est. Atque idem omnino servare oportet, quum veremur, ne nos alicuius culpae, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus, quae non meminimus, neque peccatorum veniam a Domino impetramus, nisi ea poenitentiae sacramentum per confessionem deleat.

***QUAESTIO XLVI.**

Omnia peccata singillatim in confessione aperienda.*

Sed quoniam multa in confessione observanda sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt: de his accurate agendum erit. Neque enim desunt libelli et commentarii, ex quibus facile est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant parochi,

1) conc. Lat. IV. c. 21.

in confessione curandum esse, ut integra et absoluta sit, etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperire oportet. Nam venialia peccata, quae nos a Dei gratia non divellunt, et in quae frequentius labimur, tametsi recte atque utiliter, quod piorum usus demonstrat, confitemur: tamen sine culpa praetermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt. At mortifera peccata, ut iam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissime lateant et eius generis sint, quae duobus tantum extremis Decalogi capitibus interdicuntur. Saepe enim evenit, ut ea gravius animam vulnerent, quam illa, quae aperte ac palam peccare homines solent. Ita vero a sancta Tridentina synodo definitum, atque a catholica ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum Patrum testimonia declarant. Est enim apud sanctum Ambrosium ¹⁾ in hunc modum: „Non potest quis iustificari a peccato, nisi confessus fuerit peccatum.“ Sanctus etiam Hieronymus ²⁾ in Ecclesiaste idem plane confirmat; inquit enim: „Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio eum peccati veneno infecerit, si tacuerit, et poenitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri vel magistro voluerit confiteri: magister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit.“ Praeterea S. Cyprianus in sermone de Lapsis apertissime hoc docet his verbis: „Quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, id ipsum apud sacerdotes Dei dolenter confiteantur.“ Denique haec omnium ecclesiae doctorum communis vox est atque sententia.

*QUAESTIO XLVII.

Peccatorum circumstantiae, dum quis confitetur, sunt patefaciendae.*

Sed in confessione summa illa cura et diligentia adhibenda est, quam in rebus gravissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animae vulnera, et peccati radices evellamus. Neque vero solum peccata gravia narrando explicare oportet: verum etiam illa, quae unumquodque peccatum circumstant, et pravitatem valde augent et minuunt. Quaedam enim circumstantiae adeo graves sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet; quare haec omnia confiteri semper oportet. Si quis enim hominem interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit. Itemque si cum muliere concubuit, matrimoniine

1) lib. de parad. c. 14.   2) cap. 10.

lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicuius voti sponsione Deo consecrata, aperiat necesse est. Haec enim diversa peccatorum genera constituunt, ita ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium, a divinarum rerum doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est; verum si quis aureum nummum furetur, levius omnino peccat, quam is, qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, praesertim vero, qui sacram pecuniam abstulit. Quae etiam ratio ad locum et ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quam ut a nobis commemorentur. Haec igitur, ut diximus, enumeranda sunt; quae vero pravitatem rei magnopere non augment, sine crimine omitti possunt.

*QUAESTIO XLVIII.

Confessio, in qua sponte aliquid gravius reticetur, iteranda est.*

Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut, quod antea diximus, integra et absoluta sit, ut, si quis dedita opera alia quidem ex iis, quae explicari debent, praetermittat, alia vero tantummodo confiteatur: non solum ex ea confessione is commodum nullum consequatur, sed etiam novo scelere se obstringat. Neque eiusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est; quin potius poenitenti confessionem repetere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quod sacramenti sanctitatem simulatione confessionis violaverit.

*QUAESTIO XLIX.

Confessio, in qua per oblivionem, vel incuriam levem aliquid omissum est, non iteranda.*

At vero si alia de causa confessioni aliquid defuisse videatur, vel quia poenitens nonnulla crimina oblitus fuerit, vel quia conscientiae suae latebras non ita accurate perquisierit, quum tamen illud in animo haberet, ut integre omnia peccata confiteretur: nihil ei opus erit confessionem iterare; satis autem habebit, si quando peccata, quae oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animadvertendum est, ne forte nimis dissolute et remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse, merito videri possimus; id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit.

*QUAESTIO L.

Nuda, simplex et aperta debet esse confessio.*

Praeterea curandum est, ut confessio nuda, simplex et aperta sit, non artificiose composita, ut a nonnullis fit, qui potius vitae suae rationem exponere, quam peccata confiteri videntur; ea enim confessio esse debet, quae nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaue pro certis, ac dubia pro dubiis demonstret. Quod si vel peccata non recensentur, vel alieni a re, quam tractamus, sermones inferuntur: perspicuum est, confessionem hac virtute carere.

*QUAESTIO LI.

Prudens et verecunda debet esse confessio.*

Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam et verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est, sed, quae ad cuiusque peccati naturam et rationem pertinent, brevi oratione, quae modestiam coniunctam habeat, aperienda sunt.

*QUAESTIO LII.

Confessio per internuncium aut per literas fieri non potest.*

Illud vero tum confitenti, tum sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in confessione secreto habeatur. Quare fit, ut nemini omnino, neque per nuncium, neque per literas, quoniam ea ratione nihil iam occulte agi potest, peccata confiteri liceat.

*QUAESTIO LIII.

Expedi homini Christiano saepius confiteri.*

Sed nulla res fidelibus adeo curae esse debet, quam ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare; etenim, quum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest ob multa, quae impendent, vitae pericula, quam statim peccata sua confiteri; nam, ut sibi quisque diuturnum vitae spatium polliceri queat, turpe profecto est, quum in eluendis corporis aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem saltem diligentia curare, ne animae splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

*QUAESTIO LIV.

Quotuplici potestate huius sacramenti minister praeditus esse debeat.*

Sed iam de ministro huius sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam aut delegatam absol-

vendi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satis apparet; habeat enim oportet non solum ordinis, verum etiam iurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre vero huius ministerii testimonium praebent illa Domini verba apud sanctum Ioannem¹⁾: „Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt;“ neque enim omnibus, sed Apostolis tantum haec dicta fuisse constat, quibus in hac functione sacerdotes succedunt. Idque etiam maxime consentaneum est; nam quum omne gratiae genus, quae hoc sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra derivetur: merito debent corpori Christi mystico, id est fidelibus, illud administrare, qui soli verum eiusdem corpus conficiendi potestatem habent, quum praesertim fideles hoc ipso poenitentiae sacramento ad sacram eucharistiam sumendam apti idoneique reddantur. Verum quanta olim religione in antiquissima ecclesia ius ordinarii sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus Patrum decretis facile intelligitur, quibus cautum est, ne quis episcopus aut sacerdos in alterius parochia aliquid gerere auderet, sine eius auctoritate, qui illi praesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ita vero ab Apostolo²⁾ sancitum est, quum Tito praecepit, ut in singulis civitatibus sacerdotes constitueret, qui scilicet doctrinae et sacramentorum coelesti pabulo fideles alerent et educarent.

*QUAESTIO LV.

Potest quivis sacerdos quemcunque peccatorem in necessitate absolvere.*

Quamquam si mortis periculum imminet, et proprii sacerdotis facultas non datur, ne hac occasione aliquis pereat, in ecclesia Dei custoditum fuisse, concilium Tridentinum³⁾ docet, ut unicuique sacerdoti liceret non solum omni peccatorum genere, cuiuseunque potestatis sit, illa condonare, sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere.

*QUAESTIO LVI.

Qualis cuique de sua salute sollicito deligendus sit confessionis minister.*

Iam praeter ordinis et iurisdictionis potestatem, quae prorsus necessaria sunt, in primis opus est, ut huius sacramenti minister tum scientia et eruditione, tum prudentia praeditus sit; iudicis enim et medici simul personam gerit. Ac, quod ad primum attinet, satis constat, non vulgarem scientiam necessariam esse, qua et peccata investigare, et ex variis pec-

1) 20. 23.   2) Tit. 1. 5.   3) de poenitent. Sess. 14. c. 7.

catorum generibus, quae gravia, quae levia sint, pro cuiusque hominis ordine et genere iudicare possit. Ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. Etenim diligenter providendum est, ut ea remedia aegroto adhibeantur, quae ad illius animam sanandam, et in posterum contra morbi vim muniendam aptiora esse videantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse, ut eum sibi sacerdotem deligat, quem vitae integritas, doctrina, prudens iudicium commendet; qui et quantum in eo officio, cui praest, ponderis ac momenti sit, et quae cuique scelerei poena conveniat, et qui vel solvendi vel ligandi sint, optime noverit.

*QUAESTIO LVII.

Nunquam, quae inter confitendum sunt audita, verbo aut signo patefacere licet.*

Sed quoniam nemo est, qui non vehementer cupiat, scelera et turpitudinem suam occultari: monendi sunt fideles, nihil esse, quod timeant, ne ea, quae ipsi confessione patefecerint, a sacerdote ulli unquam indicentur, neve aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit. Sacrae enim sanctiones gravissime in eos sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quae aliquis eis confessus fuerit, perpetuo et religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in concilio Lateranensi magno ita legimus: „Caveat omnino sacerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo, prodat aliquatenus peccatorem.“

*QUAESTIO LVIII.

Quae sint praecipue observanda sacerdoti, aliorum confessiones excipienti.*

Sed iam rerum ordo postulat, quum de ministro dictum sit, ut quaedam praecipua capita explicentur, quae ad confessionis usum et tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus vulgo nihil longius videri solet, quam ut dies illi, qui ecclesiastica lege confessioni praefiniti sunt, effluant, tantum absunt a Christiana perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quae sacerdoti patefacienda essent, nedum cetera diligenter curent, quae ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est. Quare quum illorum saluti omni studio succurrendum sit, hoc primum sacerdotes in poenitente diligenter observabunt: si veram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit ac deliberatum, in posterum a peccatis

abstinere. Quod si ita animo affectum esse animadverterint, moneant, et vehementer hortentur, ut pro tanto et tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoque coelestis gratiae praesidium petere nunquam desinat, quo munitus ac tectus facile poterit pravis cupiditatibus resistere ac repugnare. Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eumque imitandum et summa caritate amandum ipse se excitet atque inflamet. Hac enim meditatione assequetur, ut ab omnibus daemonis temptationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa, cur tam cito vel leviter ab hoste impugnati animo et viribus succumbamus, quam quod ex coelestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari atque erigi possit. Sin autem sacerdos intellexerit, eum, qui velit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut vere contritus dicendus sit: conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deinde, huius praeclari doni cupiditate incensus, illud a Dei misericordia petere et efflagitare in animum inducat. In primis autem reprimenda est quorundam superbia, qui scelera sua excusatione aliqua vel defendere, vel minora facere nituntur. Nam exempli causa, quum aliquis fateatur, se ira vehementius commotum fuisse: statim huius perturbationis causam in alium confert, a quo prius sibi iniuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi et hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel plane ignorantis signum esse; tum vero eiusmodi excusationis genus ad augendum potius, quam ad minuendum peccatum pertinere. Nam qui ita factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri, se tunc patientia usurum esse, quum a nemine iniuria laedetur; quo quidem nihil homine Christiano indignius esse potest. Etenim quum illius vicem dolere maxime debuerit, qui iniuriam fecit: tamen non peccati pravitate commovetur, sed fratri irascitur, ac, quum ei praeclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere, et fratrem mansuetudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit. Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui stulta quadam verecundia impediti, peccata confiteri non audent. Iis igitur hortando animos addere oportet; monendique sunt, nihil esse, quod vitia sua aperire vereantur, nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare; qui quidem communis est omnium morbus, et in humanam imbecillitatem proprie cadit. Alii sunt,

qui, vel quod raro peccata sua confiteri solent, vel quod nullam curam et cogitationem in pervestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa confessione expedire, nec unde eius officii initium ducendum sit, satis sciunt; quos certe acrius obiurgare opus est, atque in primis docere, priusquam ad sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoveatur; id vero praestari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat. Quare si sacerdos huiusmodi homines prorsus imparatos esse cognoverit, humanissimis verbis a se demittet, hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quod si forte affirmaverint, se in eam rem omne studium et diligentiam suam contulisse, quoniam sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant: audiendi erunt, praesertim vero, si emendandae vitae studium aliquod prae se ferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accurata meditatione compensaturos promittant; in quo tamen magna cautio adhibenda est. Si enim audita confessione iudicaverit, neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem poenitenti omnino defuisse, absolvi poterit. Sin autem utrumque in eo desiderari animadverterit, auctor illi et suasor erit, ut maiorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissime poterit, tractatum dimittet. Sed quoniam interdum contingit, ut mulieres, alicuius sceleris in priori confessione oblitae, iterum ad sacerdotem non audeant redire, quod vereantur, ne vel in suspicionem magnae improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quaerere existimentur: saepe tum publice, tum privatim docendum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta, dicta et cogitata meminisse queat; quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quominus ad sacerdotem revertantur, si in memoriam alicuius criminis redierint, quod antea fuerit praetermissum. Haec igitur, atque alia huius generis multa in confessione a sacerdotibus observanda erunt. Nunc ac tertiam poenitentiae partem, quae satisfactio appellatur, veniendum est.

*QUAESTIO LIX.

Quid in genere, quidque in materia confessionis significet satisfactio.*

Primum itaque satisfactionis nomen et vis exponenda est. Hinc enim catholicae ecclesiae hostes amplam occasionem dis-

sidii et discordiae cum maxima Christiani populi perniciē arripuerunt. Est autem satisfactio rei debitae integra solutio; nam quod satis est, ei nihil videtur deesse. Quare quum de gratiae conciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum praestare, quantum irato animo ad ulciscendam iniuriam satis esse possit. Atque ita satisfactio nihil aliud est, quam iniuriae alteri illatae compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, satisfactionis nomen divinarum rerum doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, quum homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.

*QUAESTIO LX.

Quot sint gradus eius satisfactionis, quae compensationem aliquam peccati includit.*

Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit, ut satisfactio varie accipiatur; ac prima quidem et praestantissima illa est, qua pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo iure nobiscum velit agere, quicquid a nobis debeatur, cumulate persolutum est. Haec vero eiusmodi esse dicitur, quae nobis Deum propitium et placatum reddidit, eamque uni Christo Domino acceptam ferimus, qui in cruce, pretio pro peccatis nostris soluto, plenissime Deo satisfecit. Neque enim ulla res creata tanti esse potuit, quae nos tam gravi debito liberaret, atque, ut S. Ioannes testatur¹⁾, „ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.“ Haec igitur plena et cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quae in hoc saeculo commissa sunt, pariter aequaliterque respondens; cuius pondere hominum actiones apud Deum plurimum valent, ac sine eo nulla prorsus aestimatione dignae haberentur. Atque huc Davidis verba videntur spectare, qui postquam secum ipse reputans illud protulisset²⁾: „Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi?“ nihil praeter hanc satisfactionem, quam calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quare subiecit: „Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.“ Alterum satisfactionis genus, quae et canonica appellatur, et certo temporis spatio definita perficitur. Quare antiquissimae ecclesiae usu receptum est, ut, quum poenitentes a peccatis solvuntur, poena aliqua eis irrogetur, cuius poenae solutio satisfactio vocari consuevit.

1) 1. ep. 2. 2.

2) Ps. 115. 12, 13.

Eodem vero nomine quodlibet etiam poenae genus significatur, quam pro peccatis, non quidem a sacerdote constitutam, sed sponte nostra susceptam, atque a nobis ipsis repetitam sustinemus. Verum haec ad poenitentiam, ut sacramentum est, minime pertinet, sed illa tantum sacramenti pars censenda est, quam diximus ex praecepto sacerdotis Deo pro peccatis dependi; hoc adiuncto, ut statutum cum animo et deliberatum habeamus, peccata in posterum omni studio vitare. Ita enim nonnulli definierunt: Satisfacere est Deo debitum honorem impendere. Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omnino vitare constituat, satis apparet. Et satisfacere est causas peccatorum excidere, et eorum suggestioni aditum non indulgere. In quam sententiam alii senserunt, satisfactionem esse purgationem, qua eluitur, quidquid sordium propter peccati maculam in anima resedit, atque a poenis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur. Quae quum ita sint, facile erit fidelibus persuadere, quam necessarium sit, ut poenitentes in hoc satisfactionis studio se exercent.

*QUAESTIO LXI.

Non semper cum remissione poenae aeternae, quae consequitur condonationem culpae, poena temporalis remittitur.*

Docendi enim sunt, duo esse, quae peccatum consequuntur, maculam et poenam; ac quamvis semper culpa dimissa simul etiam mortis aeternae supplicium apud inferos constitutum condonetur: tamen non semper contingit, quemadmodum a Tridentina synodo ¹⁾ declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias, et poenam certo tempore definitam, quae peccatis debetur, remittat. Cuius rei perspicua sunt exempla in sacris literis, Genesis tertio capite, Num. XII. et XXII., et aliis permultis locis. Sed illud Davidis clarissimum et maxime illustre intuemur; cui etsi Nathan dixerat ²⁾: „Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris:“ is tamen gravissimas poenas ultro subiit, Dei misericordiam his verbis dies noctesque implorans ³⁾: „Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.“ Quibus verbis illud petatum est a Domino, ut non solum crimen, sed poenam etiam crimini debitam condonaret, atque a peccati

1) Sess. 14. de poenit. c. 8. can. 12. et 15.

2) 2. Regg. 12. 13.

3) Ps. 50. 4, 5.

reliquis purgatum in pristinum decoris et integritatis statum restitueret. Atque haec quum summis precibus peteret, eum tamen Dominus tum filii ex adulterio suscepti, tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione et morte muletavit, aliisque poenis et calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In Exodo etiam¹⁾, etsi Dominus, Moysis precibus exoratus, populo idololatrae pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graves poenas repetiturum esse; ipseque Moyses testatus est, fore ut illud Dominus severissime in tertiam et quartam usque generationem ulcisceretur. Haec vero a sanctis Patribus in ecclesia catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissime comprobatur.

* QUAESTIO LXII.

Quare non tantum indulgeat Deus homini per sacramentum poenitentiae, quantum per baptismum.*

Verum qua de causa factum sit, ut poena omnis poenitentiae sacramento, aequae ac baptismi, non condonetur, praecclare a sancta Tridentina synodo²⁾ explicatum est his verbis: „Divinae iustitiae ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero qui semel a peccati et daemonis servitute liberati et accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare, et Spiritum sanctum contristare non formidaverint. Et divinam elementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, velut iniurii et contumeliosi Spiritui sancto in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die irae. Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautiioresque et vigilantiores in posterum poenitentes efficiunt.“ Accedit, ut tanquam testificationes quaedam sint doloris, quem ex peccatis commissis capimus; qua ratione ecclesiae sit satis, quae nostris sceleribus graviter offensa est. Nam, ut sanctus Augustinus³⁾ ait: „Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.“ Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba, vel alia quaecumque signa procedit: recte ab iis, qui ecclesiae praesunt, tempora poenitentiae constituuntur, ut ecclesiae, in qua ipsa peccata remittuntur, satisfiat.

---

1) 32. 14, 34.   2) Sess. 14. c. 8.   3) Enchir. c. 65.

*QUAESTIO LXIII.

Quo modo ex poenis nobis influctis alii inventur. *

Praeterea poenitentiae nostrae exempla alios docent, quomodo ipsi vitam instituere, et pietatem sequi debeant. Quum enim poenas nobis pro peccatis irrogatas ceteri homines inveniuntur: et summam cautionem sibi in omni vita adhibendam, et mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissime illud ab ecclesia observatum est, ut, quum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam poenitentia ei indiceretur, ut ceteri timore perterriti deinceps peccata diligentius vitarent; quod etiam in occultis criminibus, quae graviora essent, interdum fieri solitum erat. Sed, ut diximus, in publicis hoc perpetuum fuit, ut, qui ea commiserant, antequam publicam poenitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim vero Pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque, ut ipsi etiam poenitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit S. Ambrosii cura et sollicitudo ¹⁾, cuius lacrymis fertur, quamplurimos, qui duro animo ad poenitentiae sacramentum accesserant, ita mollitos esse, ut verae contritionis dolorem conceperint. Verum postea tantum de veteris disciplinae severitate remissum est, atque ita caritas refoxit, ut iam plerique ex fidelibus ad peccatorum veniam impetrandam nullum intimum animi dolorem atque gemitum cordis necessarium putent, sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantum dolentis habeant.

*QUAESTIO LXIV.

Per poenitentiam Christo assimilamur. *

Deinde vero huiusmodi poenarum perpeffione consequimur, ut capitis nostri Iesu Christi, in quo passus ²⁾ est ipse et tentatus, similitudinem et imaginem geramus. Nihil enim tam deforme videri potest, ut a S. Bernardo dictum est ³⁾, quam sub spinoso capite delicatum esse membrum. Nam teste Apostolo ⁴⁾ „coheredes“ sumus „Christi; si tamen compatimur;“ et quod alio loco scripsit ⁵⁾: „Si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus.“

1) Paulin. in vita S. Ambr. 2) Hebr. 2. 18. 3) sermone 5. de omnibus Sanctis. 4) Rom. 8. 17. 5) 2. Tim. 2. 11. 12.

*QUAESTIO LXV.

Quo modo post Dei misericordiam in peccato iustitiae locus sit.*

Divus etiam Bernardus¹⁾ duo affirmat in peccato reperiri: maculam animae et plagam; ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordia tolli, verum sanandis peccatorum plagis valde necessariam esse eam curam, quae in remedio poenitentiae adhibetur. Quemadmodum enim sanato vulnere cicatrices quaedam remanent, quae et ipsae curandae sunt: ita in anima, culpa condonata, supersunt reliquiae purgandae. Idem plane D. Chrysostomi²⁾ sententia confirmat, quum ait: „Non satis est sagittam e corpore extrahi, sed plaga quoque, a sagitta inflicta, sananda est: sic etiam in anima post acceptam peccati veniam poenitentia curanda est plaga relicta.“ Frequentissime enim a S. Augustino³⁾ docemur, duo haec in poenitentia animadvertenda esse: Dei misericordiam et iustitiam; misericordiam, qua peccata et poenas aeternas illi debitas condonat; iustitiam, qua poenis tempore definitis hominem punit.

*QUAESTIO LXVI.

Per poenitentiam poenas a Deo nobis praeparatas effugimus.*

Postremo poenitentiae poena a nobis suscepta Dei animadversionem suppliciaque in nos constituta antevertit. Ita enim docet Apostolus⁴⁾, quum ait: „Si nosmetipsos diiudicemus, non utique iudicemur; dum iudicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.“ Quae quum fidelibus explicata fuerint: vix fieri poterit, quominus ad poenitentiae opera maxime excitentur.

*QUAESTIO LXVII.

Unde nostra opera sint tum meritoria, tum etiam satisfactoria.*

Eius autem quanta vis sit, ex eo colligitur, quod tota a Christi Domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur: alterum est, ut immortalis gloriae praemia mereamur, ita ut calix etiam aquae frigidae, quam in eius nomine dederimus, mercede non careat; alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus.

---

1) Serm. de coena Dom. 2) hom. 80. ad pop. Antioch. 3) in Ps. 50.
4) 1. Cor. 11. 31. sq.

*QUAESTIO LXVIII.

Christi satisfactionem et meritum nostra satisfactoria non obscurat.*

Neque vero id perfectissimam et cumulatissimam Christi Domini satisfactionem obscurat, sed illud potius contra evenit, ut multo clariorem et illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia videtur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quae ipse solus, sed illa etiam quae tanquam caput in membra suis sanctis et iustis hominibus promeruit ac persolvit. Qua ratione fieri perspicuum est, ut iustae et honestae piorum actiones tantum ponderis et dignitatis habeant. Christus enim Dominus, tanquam caput in membra, et vitis in palmites, gratiam suam in eos, qui sibi per caritatem coniuncti sunt, continenter diffundit. Quae quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur et consequitur; et sine qua mereri et satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut iustis nihil deesse videatur, quum operibus, quae Dei virtute efficiunt, et divinae legi pro humana mortali conditione satisfacere, et vitam aeternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e vita decesserint, consequentur, mereri possint. Nota est enim illa Salvatoris¹⁾ vox: „Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.“

*QUAESTIO LXIX.

Ad hoc ut opus aliquod veram vim satisfaciendi habeat, quae sint potissimum necessaria.*

Sed duo praecipue in satisfactione requiruntur. Primum est, ut is, qui satisfacit, iustus sit, ac Dei amicus. Opera enim quae sine fide et caritate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt. Alterum, ut eiusmodi opera suscipiantur, quae natura sua dolorem et molestiam afferant; quum enim praetoriorum scelerum compensationes sint, atque, ut S. Martyr Cyprianus²⁾ ait, redemptrices peccatorum: omnino necesse est, ut aliquid acerbitatis habeant. Quanquam non semper illud consequitur, ut, qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Saepe enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum caritas efficit, ut, quae perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Neque tamen ideo fit, quominus ea ipsa opera satisfaciendi vim habeant; siqui-

1) Io. 4. 13.   2) ep. 55.

dem hoc proprium est filiorum Dei, ita eius amore et pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia laetissimo animo perferant.

*QUAESTIO LXX.

Quot sint opera satisfactionis.*

Verum omne satisfactionis genus pastores docebunt ad haec tria praecipue conferendum esse: orationem, ieiunium et eleemosynam, quae quidem tribus bonis animae, corporis, et iis, quae externa commoda dicuntur, quae omnia a Deo accepimus, respondent. Nihil vero aptius et convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest. Nam quum „omne¹⁾), quod est in mundo, concupiscentia carnis“ sit, „oculorum, aut superbia vitae,“ nemo non videt, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet ieiunium, alteri eleemosynam, tertiae orationem rectissime opponi. Praeterea, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facile erit intelligere, cur ad haec tria potissimum omnis satisfactio referatur. Hi vero sunt Deus, proximus, nos ipsi. Quare Deum oratione placamus, proximo eleemosyna satisfacimus, nos ipsos vero ieiunio castigamus.

*QUAESTIO LXXI.

Afflictiones, quae extrinsecus hominibus immittuntur, suntne satisfactoriae?*

Sed quoniam multae variaeque aerumnae et calamitates, dum in hac vita sumus, nos premunt: illud maxime fideles docendi sunt, eos, qui patienti animo quicquid laboriosi et incommodi Deus immiserit ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse; qui autem inviti et repugnantes poenam huiusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari; sed Dei tantum, peccata iusto iudicio ulciscantis, animadversionem et supplicium perferre.

*QUAESTIO LXXII.

Potest unus pro alio poenitentiam omnesque eius partes explorare.*

In eo vero summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus praedicanda est, qui humanae imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere; quod quidem huius partis poenitentiae maxime proprium est. Ut enim, quod ad contritionem et confessionem

1) 1. Io. 2. 16.

attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest: ita qui divina gratia praediti sunt, alterius nomine possunt quod Deo debetur persolvere. Qua re fit, ut quodam pacto „alter¹⁾ alterius onera portare“ videatur. Nec vero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in Apostolorum symbolo Sanctorum communionem confitemur. Nam quum omnes eodem baptismo abluti Christo renascamur, eorundem sacramentorum participes simus, in primis vero eiusdem corporis et sanguinis Christi Domini cibo et potu recreemur: hoc apertissime demonstrat, nos omnes esse eiusdem corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suae tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est: ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent. Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quae ex ea capiuntur, spectemus; nam satisfactionis opera, medicinae etiam et curationes quaedam sunt, quae poenitenti ad sanandos praevalidos animi affectus praescribuntur; quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est. Haec igitur de tribus poenitentiae partibus, contritione, confessione et satisfactione, copiose et dilucide explicanda erunt.

*QUAESTIO LXXIII.

Numquid illi impendenda sit absolutio, qui rem ablatam restituere non promittat.*

Sed illud in primis a sacerdotibus observari oportet, ut, audita peccatorum confessione, antequam poenitentem a peccatis absolvant, diligenter curent, ut si quid ille forte de re aut de existimatione proximi detraxerit, cuius peccati damnandus merito esse videatur, cumulata satisfactione compenset; nemo enim absolvendus est, nisi prius quae cuiusque fuerint restituere polliceatur. At quoniam multi sunt, quibus, etsi prolixè pollicentur, se officio satis esse facturos, tamen certum est ac deliberatum, nunquam promissa exsolvere: omnino ii cogendi sunt, ut restituant; saepeque illud Apostoli²⁾ eis inculcandum est, ut, „qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti.“

---

1) Gal. 6. 2.   2) Ephes. 4. 28.

***QUAESTIO LXXIV.**

Cuiusmodi satisfactio poenitenti sit imponenda.*

In irroganda autem satisfactionis poena sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia iustitia, prudentia et pietate dirigenda existimabunt. Atque ut hac regula peccata metiri videantur, et poenitentes scelerum suorum gravitatem magis agnoscant: operae pretium erit, interdum eis significare, quae poenae quibusdam delictis ex veterum canonum praescripto, qui poenitenciales vocantur, constitutae sint. Igitur universae satisfactionis modum culpa ratio temperabit. Sed ex omni satisfactionum genere maxime convenit poenitentibus praecipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, et praesertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari vero etiam eos oportet, ut saepe eadem satisfactionis opera, a sacerdote indicta, ultro suscipiant ac repetant, atque ita mores suos componant, ut iis omnibus, quae ad poenitentiae sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis poenitentiae studia nunquam intermittant; quod si interdum etiam ob publicam offensionem publica poenitentia praescribenda fuerit, quamvis eam poenitens refugiat ac deprecetur: non erit facile audiendus: verum persuadere ei oportebit, ut quae tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti et alaeri animo excipiat. Haec de poenitentiae sacramento singulisque eius partibus ita docenda erunt, ut non solum ea fideles perfecte intelligant, sed etiam iuvante Domino re ipsa pie et religiose praestare animum inducant.

C A P U T VI.*De Sacramento extremae Unctionis.****QUAESTIO I.**

Quare pastores animarum saepius ad populum de extremae unctionis sacramento agere debeant.*

Cum sancta Scripturarum oracula ita doceant¹⁾: „In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum

1) Ecclesiast. 7. 40.

non peccabis:“ tacite parochi admonentur, nullum tempus praetermittendum esse, fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem extremae unctionis sacramentum non potest supremi illius diei memoriam coniunctam non habere: facile intelligitur, de eo saepe agendum esse, non solum ob eam causam, quod illarum rerum mysteria, quae ad salutem pertinent, aperire et explicare maxime convenit, sed etiam, quia fideles, moriendi necessitatem omnibus propositam esse animo repetentes, pravas cupiditates coercerent; quare fiet, ut in ipsa mortis expectatione minus se perturbari sentiant, sed immortales Deo gratias agant, qui, ut baptismi sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad coelum viam haberemus, extremae unctionis sacramentum instituit.

*QUAESTIO II.

Quamobrem istud sacramentum extrema unctio appelletur.*

Ut igitur, quae ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine, qui in aliis sacramentis servatus est, exponantur: primum illud tradendum erit, hoc sacramentum idcirco extremam unctionem appellatum esse, quod haec omnium sacrarum unctionum, quas Dominus Salvator noster ecclesiae suae commendavit, ultima administranda sit. Quare haec ipsa unctio a maioribus nostris sacramentum etiam unctionis infirmorum, et sacramentum exeuntium dicta est; quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facile redire possunt.

*QUAESTIO III.

Quo modo extremae unctioni propria sacramenti ratio conveniat.*

Quod autem extremae unctioni propria sacramenti ratio conveniat, inprimis explanandum est. Id vero perspicuum fiet, si verba, quibus S. Iacobus ¹⁾ Apostolus huius sacramenti legem promulgavit, attendamus: „Infirmatur quis in vobis?“ inquit, „inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.“ Nam quod peccata condonari Apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti vim et naturam. Hanc vero catholicae ecclesiae de extrema unctione perpetuam doctrinam

1) 5. 14, 15.

fuisse, cum alia plura concilia testantur, tum a Tridentina synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis poenam constituerit, qui aliter docere aut sentire audeant. Ac Innocentius¹⁾ quoque primus hoc sacramentum fidelibus maxime commendat.

*QUAESTIO IV.

Quum hic plures fiant unctiones, an plura etiam ibidem dici debeant sacramenta.*

Constanter itaque docendum est a pastoribus, verum sacramentum esse, nec plura, sed unum, quamvis per plures unctiones administretur; quarum singulis propriae preces, ac peculiaris forma adhibenda est. Unum vero est, non partium continuatione, quae dividi non possint, sed perfectione; cuiusmodi sunt cetera omnia, quae ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quae ex multis et diversis rebus composita est, una tantum forma perficitur: ita hoc sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docerunt praeterea Parochi, quae sint huius sacramenti partes; elementum, inquam, et verbum; haec enim a S. Iacobo praetermissa non sunt²⁾; in quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

*QUAESTIO V.

Quae sit extremae unctionis materia.*

Eius igitur elementum sive materia, quemadmodum concilia, ac praecipue Tridentinum³⁾ decrevit, est oleum ab episcopo consecratum; liquor scilicet non ex quavis pingui et crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Aptissime autem haec materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima efficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit: ita sacramenti virtus animae tristitiam ac dolorem minuit. Oleum praeterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tanquam pabulum praebet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quae omnia, quid in aegroto divina virtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant. Haec de materia satis sint.

---

1) ep. 1. c. 8.   2) 5. 14.   3) Sess. 14. de Extr. Unct. cap. 1.

*QUAESTIO VI.

Qua forma perficiatur hoc sacramentum.*

Forma vero sacramenti est verbum et solennis illa precatio, quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, quum inquit: „Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus quicquid oculorum, sive narium, sive tactus vitio deliquisti.“ Quod autem haec vera sit et propria huius sacramenti forma, sanctus Iacobus Apostolus significat, quum ait¹⁾: „et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum.“ Ex quo licet cognoscere, formam precationis modo proferendam esse; tamen, quibus potissimum verbis concipienda sit, Apostolus non expresserit. Verum hoc ad nos fidei Patrum traditione permanavit, ita ut omnes ecclesiae eam formae rationem retineant, qua omnium mater et magistra, sancta ecclesia Romana utitur; nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, quum pro: „Indulgeat tibi Deus,“ ponunt: „Remittat,“ vel „Pareat,“ interdum etiam: „Sanet,“ quicquid commisisti: tamen quoniam nulla fit sententiae immutatio, constat eandem ab omnibus formam religiose servari.

*QUAESTIO VII.

Cur huius sacramenti forma precationis modo contineatur.*

Nec vero quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum sacramentorum forma vel absolute significet, quod efficit, ut quum dicimus: „Ego de baptizo,“ aut: „Signo te signo crucis,“ vel tanquam ab imperantibus pronuncietur, ut quum in sacramento ordinis administrando dicitur: „Accipe potestatem;“ haec una vero extremae unctionis forma precatione quadam absolvatur. Id enim optimo iure constitutum est; nam quum hoc Sacramentum propterea adhibeatur, ut praeter spirituales gratias, quam tribuit, sanitatem etiam restituat aegrotis: tamen, quia non semper sequitur, ut aegri a morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus, quod sacramenti vis constanti et perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in huius quoque sacramenti administratione, sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad aegroti salutem impetrandam utitur; nullum enim est aliud sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur, ac recte quidem, quoniam eo potissimum tempore fideles piis obse-

1) 5. 14, 15.

tionibus adiuvandi sunt. Quare et alii omnes, quos tum adesse contigerit, et praecipue parochi, debent orare Deum ex animo, et eius misericordiae laborantis vitam et salutem omni studio commendare.

*QUAESTIO VIII.

Quisnam huius sacramenti sit auctor.*

Verum quum demonstratum sit, extremam unctionem vere et proprie in sacramentorum numero habendam esse: illud etiam sequitur, eius institutionem a Christo Domino profectam esse; quae postea a sancto Iacobo Apostolo fidelibus proposita et promulgata est. Quanquam idem Salvator huius unctionis specimen quoddam dedisse visus est, quum discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit; de illis enim apud Evangelistam ita scriptum est ¹⁾: „Exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent; et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegros; et sanabant.“ Quam quidem unctionem non ab Apostolis inventam, sed a Domino praeceptam, non naturali aliqua virtute praeditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos, quam ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quam rem sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus et Gregorius Magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem catholicae ecclesiae sacramentis summa cum religione accipere oporteat.

*QUAESTIO IX.

Extrema unctio quibus administranda sit.*

Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quaedam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur, qui sano et firmo corpore sunt; iis enim extremam unctionem tribuendam non esse, et Apostolus docet, quum inquit: „Infirmatur quis in vobis?“ et ratio ostendit; siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animae, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Quum igitur illi tantum, qui morbo laborant, curatione indigeant: idcirco iis etiam, qui adeo periculose aegrotare videntur, ut, ne supremus illis vitae dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum praeberi debet. In quo tamen gravissime peccant, qui illud tempus aegroti ungendi ob-

---

1) Marc. 6. 12, 13.

servare solent, quum iam, omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat; constat enim, ad uberiores sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si aegrotus, quum ei adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare parochis animadvertendum est, ut eo potissimum tempore coelestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, quum eorum etiam pietate et religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint. Nemini igitur, qui gravi morbo affectus non sit, sacramentum unctionis dare licet, tametsi vitae periculum adeat, vel quia periculosam navigationem paret, vel quia praelium initurus sit, a quo certa mors illi impendeat; vel etiam si capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes praeterea, qui rationis usu carent, ad hoc sacramentum suscipiendum apti non sunt; et pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare huius sacramenti remedio opus sit; amentes item et furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, et eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque, ut sacro oleo ungerentur. Nam qui ab ipso ortu nunquam mentis et rationis compos fuit, ungendus non est; secus vero si aegrotus, quum mente adhuc integra huius sacramenti particeps fieri voluisset, postea in insaniam et furorem incidit.

*QUAESTIO X.

Quae corporis partes hic debeant inungi.*

Non sunt autem omnes corporis partes ungendae, sed eae tantum, quas veluti sensuum instrumenta natura homini attribuit: oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum vel sermonem, manus propter tactum; qui tametsi toto corpore aequabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime viget. Hunc autem ungendi ritum universalis ecclesia retinet, atque etiam huius sacramenti naturae optime convenit; medicamenti enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamvis universum corpus male affectum sit, tamen illi tantum parti curatio adhibetur, a qua, tanquam a fonte et origine, morbus manat: idcirco non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimum sentiendi vis eminet, renes etiam, veluti voluptatis et libidinis sedes, unguntur; tum pedes, qui nobis ingressus et ad locum movendi principium sunt.

*QUAESTIO XI.*Extrema unctio iterari potest.**

In quibus illud observare oportet, in una eademque aegrotatione, quum aeger in eodem vitae periculo positus est, semel tantum ungendum esse. Quod si post susceptam hanc unctionem aeger convalescerit: quoties postea in id vitae discrimen inciderit, toties eiusdem sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet, in eorum sacramentorum numero, quae iterari solent, reponendum esse.

*QUAESTIO XII.*Qua religione et praeparatione debeat istud sacramentum suscipi.**

Quoniam vero omni studio curare oportet, ne quid sacramenti gratiam impediat, ei vero nihil magis adversatur, quam alienius peccati mortiferi conscientia: servanda est catholicae ecclesiae perpetua consuetudo, ut ante extremam unctionem poenitentiae et eucharistiae sacramentum administretur. Ac deinde aegroto persuadere parochi studeant, ut ea fide se ungendum sacerdoti praebeat, qua olim, qui ab Apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueverant. In primis autem animae salus, deinde corporis valetudo, cum illa adiunctione: „si ea ad aeternam gloriam profutura sit,“ expetenda est. Nec vero dubitare fideles debent, quin sanctae illae et solennes preces a Deo audiantur, quibus sacerdos non suam, sed ecclesiae et Domini nostri Iesu Christi personam gerens utitur. Qua una maxime re cohortandi sunt, ut huius saluberrimi olei sacramentum sancte et religiose sibi administrandum curent, quum et acrior pugna iustare, et vires quum animi, tum corporis deficere videantur.

*QUAESTIO XIII.*Quo ministrante hoc sacramentum percipiendum sit.**

Iam vero quis extremae unctionis minister sit, ab eodem Apostolo, qui Domini legem promulgavit, didicimus; inquit enim: „Inducat Presbyteros;“ quo nomine non eos significat, qui aetate provectiores sunt, quemadmodum sapienter Tridentina synodus¹⁾ exposuit, aut qui in populo principem locum obtinent: sed sacerdotes, qui ab ipsis episcopis per manuum impositionem rite ordinati sunt. Sacerdoti igitur huius sacramenti administratio commissa est. Neque tamen ex sanctae

---

1) Sess. 14. de extr. Unct. cap. 3. can. 4.

ecclesiae decreto cuivis sacerdoti, sed proprio pastori, qui iurisdictionem habeat, sive alteri, cui ille eius muneris fungendi potestatem fecerit, hoc sacramentum administrare licet. Illud vero maxime animadvertendum est, sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiam in aliis sacramentis fit, Christi Domini nostri et sanctae ecclesiae, eius sponsae, personam sustinere.

*QUAESTIO XIV.

Qui fructus ex huius sacramenti usu ad homines redeant.*

Explicandae etiam sunt accuratius utilitates, quas ex hoc sacramento capimus, ut, si nihil aliud fideles ad eius usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur, quum ita comparatum sit, ut omnia fere nostris commodis metiamur. Docerunt igitur pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quae peccata, et in primis quidem leviora, et, ut communi nomine appellantur, venialia, remittit; exitiales enim culpaе poenitentiae sacramento tolluntur. Neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed baptismus tantum et poenitentia vi sua hoc efficiunt. Altera est sacrae unctionis utilitas, quod animam a languore et infirmitate, quam ex peccatis contraxit, et a ceteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, quum gravi morbo afflictamur, ac vitae periculum impendat. Etenim homini natura insitum est, ut nihil in rebus humanis aequae ac mortem pertimescat; auget autem magnopere hunc timorem praeteritorum scelerum memoria, quum praesertim gravissima conscientiae nostrae accusatio nos urgeat; ut enim scriptum est¹⁾: „Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.“ Deinde illa cura et cogitatio vehementer angit, quod paulo post stare oporteat ante tribunal Dei, a quo de nobis iustissima pro eo, ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit. Saepe autem evenit, ut fideles, hoc terrore percussi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abiiciamus, et laeto animo Domini adventum expectemus, paratique simus depositum nostrum, quandocunque illud a nobis repetere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio et sancto

1) Sap. 4. 20.

gaudio repleatur, extremae unctionis sacramentum efficit. Praeterea aliud etiam, quod merito omnium maximum videri potest, ex eo consequimur. Nam etsi humani generis hostis, quoad vivimus, nunquam desinit de interitu et exitio nostro cogitare: nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac, si fieri possit, spem nobis divinae misericordiae eripiat, vehementius omnes nervos contendit, quam quum supremum vitae diem appropinquare animadverterit. Quamobrem fidelibus arma et vires hoc sacramento subministrantur, quibus adversarii vim et impetum frangere et illi fortiter repugnare possint; allevatur enim et erigitur animus divinae bonitatis spe, eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert levius, ac ipsius daemonis calcaneo insidiantis artificium et calliditatem facilius eludit. Accedit postremo, si quidem profutura sit, etiam corporis sanitas. Quod si aegroti hoc tempore eam minus consequuntur, id quidem non sacramenti vitio, sed ob eam potius causam evenire credendum est, quod eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel a quibus administratur, fides infirmior est. Testatur enim Evangelista¹⁾, Dominum apud suos multas virtutes non fecisse „propter incredulitatem illorum.“ Quanquam etiam recte dici potest, Christianam religionem, ex quo altius tanquam radices egit in animis hominum, minus iam huiusmodi miraculorum adminiculis indigere, quam olim nascentis ecclesiae initio necessaria esse viderentur. Sed tamen hoc loco fides magnopere excitanda erit, utcunque enim, quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio et voluntate ceciderit, certa spe niti fideles debent, se huius sacri olei virtute spiritualem sanitatem consecuturos esse, futurumque, ut, si eos vita decedere contingat, praeclarae illius vocis fructum percipiant, qua scriptum est²⁾: „Beati mortui, qui in Domino moriuntur.“ Haec de extremae unctionis sacramento breviter quidem dicta sunt, verum si haec ipsa rerum capita a pastoribus latius, et ea, qua decet, diligentia explanata erunt: dubitandum non est, quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant.

---

1) Matth. 13. 58.   2) Apocal. 14. 13.

CAPUT VII.

De Sacramento Ordinis.

*QUAESTIO I.

Cur parochi magna diligentia sacramenti ordinis doctrinam populo exponere debeant.*

Si quis aliorum sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet, ea omnia ab ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et administrari nullo modo queant, partim solenni caeremonia et religioso quodam ritu ac cultu carere videantur. Quare necesse est, ut pastores, institutam sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentius de ordinis etiam sacramento sibi agendum arbitrentur. Proderit autem maxime haec explicatio, primum quidem illis ipsis; deinde aliis, qui ecclesiasticae vitae rationem ingressi sunt; postremo etiam fidei populo. Ipsis, quod, dum in huius argumenti tractatione versantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento adepti sunt, magis commoventur; aliis, qui in sortem Domini vocati sunt, partim, ut eodem pietatis studio afficiantur, partim vero, ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ultiores gradus facilius munire possint; reliquis autem fidelibus, primum quidem, ut intelligant, quo honore digni sint Ecclesiae ministri, deinde quoniam saepe contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes ecclesiae ministerio destinarint, vel qui sua sponte et voluntate illud vitae genus sequi velint; quos certe ignorare minime aequum est, quae praecipue ad hanc rationem pertinent.

*QUAESTIO II.

Nulla dignitas sacerdotii ordine in terris excellentior.*

Primum itaque fidelibus tradendum est, quanta sit huius instituti, si summum eius gradum, hoc est sacerdotium spectemus, nobilitas et excellentia. Nam quum episcopi et sacerdotes tanquam Dei interpretes et internuncii quidam sint, qui eius nomine divinam legem et vitae praecepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt: perspicuum est, eam esse illorum functionem, qua nulla maior excogitari possit; quare merito non solum angeli, sed dii etiam, quod Dei immortalis vim et numen apud nos teneant, appellantur. Quamvis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen

Novi Testamenti sacerdotes ceteris omnibus honore longe antecellunt; potestas enim tum corpus et sanguinem Domini nostri conficiendi et offerendi, tum peccata remittendi, quae illis collata est, humanam quoque rationem atque intelligentiam superat, nedum ei aliquid par et simile in terris inveniri queat.

*QUAESTIO III.

Qui divinitus ad sacerdotium ministeriaque ecclesiastica vocati censeantur.*

Deinde vero, quemadmodum Salvator noster a Patre, Apostoli autem ac discipuli in universum mundum a Christo Domino missi sunt: ita quotidie sacerdotes eadem, qua illi, potestate praediti, „ad¹⁾ consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi,“ mittuntur. Huius igitur tanti officii onus nemini temere imponendum est, sed iis tantum, qui illud vitae sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. Nec vero quisquamumat sibi honorem, sed „qui²⁾ vocatur a Deo tanquam Aaron.“ Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis ecclesiae ministris vocantur; nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter inferunt atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, quum inquit³⁾: „Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant;“ quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil ecclesiae Dei calamitosius esse potest.

*QUAESTIO IV.

Quinam iudicandi sint perperam ad ordines sacros accedere, et aliunde in ecclesiam ingredi.*

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat (optimo enim fineposito recte omnia consequuntur): de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant; qui quidem locus eo diligentius tractandus erit, quo gravius hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut, quae ad victum vestitumque necessaria sunt, parent; ita ut praeter quaestum nihil aliud in sacerdotio, quemadmodum vulgo ceteri omnes in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur. Quamvis enim ex Apostoli⁴⁾ sententia natura et divina lex iubeat, ut, qui altari servit, ex altari vivat: tamen quaestus et lucri causa ad altare accedere maximum sacrile-

1) Eph. 4. 12. 2) Hebr. 5. 4. 3) Ierem. 23. 21. 4) 1. Cor. 9. 13.

gium est. Alios honorum cupiditas et ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit; alii vero, ut divitiis affluant, initiari volunt. Cuius quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium eis deferatur, nullam sacri ordinis cogitationem habent. Hi vero sunt, quos Salvator noster „mercenarios¹⁾“ appellat, et quos Ezechiel²⁾ dicebat „semetipsos, et non oves pascere;“ quorum turpitudine et improbitas non solum sacerdotali ordini magnas tenebras offudit ita, ut iam nihil fere a fidei populo haberi possit contemptius et abiectius: verum etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex sacerdotio consequantur, quam Iudas ex apostolatus munere, quod illi sempiternum exitium attulit. Illi autem ostio in ecclesiam introire merito dicuntur, qui a Deo legitime vocati ecclesiastica munera eius unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant.

*QUAESTIO V.

Qui per ordines sacros se ecclesiae dedicarunt, qua parte ceteros e populo superare et excellere debeant.*

Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem lex aequae omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant; quod praecipue fideles, qui baptismi gratiam consecuti sunt, ex toto corde, ex tota anima et ex totis viribus praestare debent. Verum qui ordinis sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quaerant (quod quidem cum omnibus, tum maxime fidelibus commune esse constat): sed etiam, ut alicui certo ecclesiae ministerio addicti, in sanctitate et iustitia illi serviant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius praefectus est, alii alia munera obeunt: ita, quamvis omnes fideles pietatem et innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maxime Deus colitur, eos tamen, qui ordinis sacramento sunt initiati, praecipua quaedam munera et functiones in ecclesia exsequi oportet. Nam et sacra pro se ipsis, et pro omni populo faciunt, et divinae legis vim tradunt, ad eamque prompto et alacri animo servandam fideles hortantur et instituunt, et Christi Domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur et augetur, administrant, et, ut uno verbo complectamur, a reliquo populo segregati, in omnium longe maximo et praestantissimo mini-

1) Io. 10. 13. 2) 34. 2, 3.

sterio se exercent. His igitur explicatis, accedent parochi ad ea tradenda, quae propria huius sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in ecclesiasticum ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi ecclesiae eiusque ministris potestas divinitus tributa sit.

* QUAESTIO VI.

Quotuplex sit potestas ecclesiastica.*

Ea autem duplex est: ordinis et iurisdictionis. Ordinis potestas ad verum Christi Domini corpus in sacrosancta eucharistia refertur. Iurisdictionis vero potestas tota in Christi corpore mystico versatur. Ad eam enim spectat, Christianum populum gubernare et moderari, et ad aeternam coelestemque beatitudinem dirigere.

* QUAESTIO VII.

Ordinis potestas ad quae se extendat.*

Verum ordinis potestas non solum consecrandae eucharistiae vim et potestatem continet, sed ad eam accipiendam hominum animos praeparat et idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quae ad eucharistiam quovis modo referri possunt. Eius vero plura ex sacris literis testimonia afferri possunt, sed illa praeclara et gravissima sunt, quae apud sanctos Ioannem¹⁾ et Matthaeum²⁾ leguntur; inquit enim Dominus: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. — Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt;“ et: „Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.“ Quae quidem loca a pastoribus ex sanctorum Patrum doctrina et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

* QUAESTIO VIII.

Christi sacerdotium legis naturae vel etiam Moysis sacerdotio sublimius est.*

Haec autem potestas plurimum illi praestat, quae in naturae lege certis hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. Nam et illa aetas, quae scriptam legem antecessit, suum sacerdotium, suamque potestatem spirituales habuerit necesse est, quum legem habuisse satis constet. Haec duo enim ita

1) Io. 20. 21 — 23. 2) Matth. 18. 18.

coniuncta esse testatur Apostolus ¹⁾, ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Quum igitur naturali instinctu homines agnoscerent, Deum colendum esse: consequens erat, ut in quavis republica aliqui sacrorum et divini cultus procurationi praeficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur. Eadem etiam potestate populus Israëliticus non caruit; quae tametsi dignitate superior fuit, quam illa, qua in lege naturae sacerdotes praediti erant, longe tamen inferior, quam legis evangelicae spiritualis potestas existimanda est. Haec enim coelestis est, omnemque angelorum etiam virtutem superat; neque a sacerdotio Mosaico, sed a Christo Domino, qui „non secundum Aaron ²⁾ Sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedec,“ ortum habet. Is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi et peccata remittendi praeditus fuit, hanc potestatem, quamvis virtute definitam et sacramentis adstrictam, ecclesiae suae reliquit, quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, et solenni religione consecrati; quae quidem consecratio ordinis sacramentum, vel sacra ordinatio vocatur.

*QUAESTIO IX.

Quid sit ordo, et cur functio ecclesiastica ordo vocetur.*

Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim ordo, si propriam eius vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum et inferiorum rerum, quae inter se ita aptae sunt, ut una ad alteram referatur. Quum itaque in hoc ministerio multi sint gradus et variae functiones, omnia vero certa ratione distributa sint et collocata, recte et commode ordinis nomen ei impositum videtur.

*QUAESTIO X.

Ordo veri nominis est sacramentum.*

Quod autem inter cetera ecclesiae sacramenta sacra ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina synodus ratione illa, quae saepius repetita est, comprobavit; nam quum sacramentum sit rei sacrae signum, id vero, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam et potestatem significet, quae illi tribuitur, qui consecratur: omnino sequi perspicuum est, ordinem vere ac proprie sacramentum dicendum esse; quare episcopus

1) Hebr. 7. 12. 2) Hebr. 7. 11.

ei calicem cum vino et aqua, et patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: — „Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc.“ Quibus verbis semper docuit ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecrandae eucharistiae caractere animo impresso tradi, cui gratia adiuncta sit, ad illud munus rite et legitime obeundum; quod Apostolus his verbis declarat¹⁾: — „Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te, per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis.“

*QUAESTIO XI.

Quapropter in ecclesia plures sint instituti ministrorum ordines.*

Iam vero, ut sacrae synodi²⁾ verbis utamur, quum divina res sit tanti sacerdotii administratio, consentaneum fuit, quo dignius et maiori cum veneratione exerceri posset, ut in ecclesiae ordinalissima dispositione plures essent et diversi ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent, atque hi quidem ita distributi, ut, qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent.

*QUAESTIO XII.

Quot sint ordines ministrorum ecclesiae, quaque ratione communiter distribuantur.*

Docendum igitur erit, hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ita a catholica ecclesia traditum esse; quorum nomina haec sunt: ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, sacerdos. Hunc autem ministrorum numerum recte ita definitum esse, probari potest propter ea ministeria, quae ad sacrosanctum missae sacrificium, et eucharistiam vel conficiendam vel administrandam, cuius causa praecipue sunt instituta, necessaria videntur. Ex his alii maiores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Maiores vel sacri sunt: ordo sacerdotalis, diaconatus et subdiaconatus; ad minores referuntur: acolythi, exorcistae, lectores, ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant parochi, unde eos potissimum instituant, quos noverint aliquo ordine initiandos esse.

*QUAESTIO XIII.

Quid clericalis tonsura, clericique nomen sibi vellent.*

Incipiendum est autem a prima tonsura, quam quidem docere oportet, quandam praeparationem esse ad ordines acci-

1) 2. Tim. 1. 6, 7.   2) Sess. 23. de ord. cap. 2.

piendos. Ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus praeparari solent: ita, quum tonso capillo Deo dedicantur, tanquam aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur. Declaratur enim, qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit; nam clerici nomen, quod ei tunc primum imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem et hereditatem suam habere incipiat, veluti qui in Hebraeorum populo divino cultui mancipati erant; quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis distribui, quum inquit¹⁾: „Ego pars et hereditas tua.“ Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, praecipua tamen ratione iis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt.

* QUAESTIO XIV.

Quare clerici rotunda corona in capite insigniantur.*

Tondentur vero capilli ad coronae speciem et similitudinem, quam perpetuo conservare oportet, et ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic eius orbis formatior circumscribi debet; quod quidem ex Apostolorum traditione acceptum esse, docet ecclesia, quum de huiusmodi tondendi more sancti Dionysius Areopagita, Augustinus, Hieronymus, vetustissimi et gravissimi Patres, meminerint. Primum autem omnium ferunt Apostolorum principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronae, quae ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita, ut, quod impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitarunt, eo Apostoli ad decus et gloriam uterentur, simulque significarent, curandum esse a ministris ecclesiae, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem et figuram gerant. Quanquam nonnulli asserant, hac nota regiam dignitatem declarari, quae iis maxime, qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus Apostolus fideli populo tribuit²⁾: „Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,“ peculiari quadam et magis propria ratione ad ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus; etsi non desunt, qui vel perfectioris vitae professionem a clericis susceptam circuli figura, quae omnium perfectissima est, significari existiment, vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quod capilli, supervacaneum quiddam in corpore, tondeantur.

1) Num. 18. 20. 2) 1. Petr. 2. 9.

*QUAESTIO XV.*Quae sit ostiariorum functio.**

Post primam tonsuram ad ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Eius munus est, templi claves et ianuam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam missae sacrificium assistebat, curaturus, ne quis propius, quam par esset, ad sacram aram accederet, et sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus, quae ad eius consecrationem adhibentur, perspicui potest. Nam episcopus claves, ex altari acceptas, ei tradens, quem ostiarium vult instituere, „Sic age,“ inquit, „quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quae his clavibus recluduntur.“ Magnam autem in antiqua ecclesia huius ordinis dignitatem fuisse ex eo intelligitur, quod his temporibus in ecclesia servari animadvertimus. Nam thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad ostiarios pertinebat, inter honestiores ecclesiae functiones etiam nunc habetur.

*QUAESTIO XVI.*Quodnam sit in ecclesia lectoris officium.**

Secundus ordinis gradus est lectoris munus. Ad eum pertinet in ecclesia veteris et novi Testamenti libros clara voce et distincte recitare; praesertim vero eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Eius quoque partes erant, prima religionis Christianae rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque praesente populo, in eius ordinatione librum, quo descripta sunt quae ad hanc functionem attinent, illi tradens, inquit: „Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis, qui verbum Dei bene ministrarunt ab initio.“

*QUAESTIO XVII.*Exorcistis quid ex officio incumbat.**

Tertius est ordo exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur; quare episcopus, quum eos instituit, librum, in quo exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula verborum: „Accipe, et commenda memoriae, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.“

*QUAESTIO XVIII.

Quae sint Acolythi partes.*

Acolythorum quartus est gradus, et ultimus eorum omnium, qui minores et non sacri appellantur. Eorum munus est, ministros maiores, subdiaconos et diaconos, in altaris ministerio assectari, eisque operam dare. Praeterea lumina deferunt et asservant, quum missae sacrificium celebratur, praecipue vero quum evangelium legitur; ex quo et ceroferarii alio nomine vocati sunt. Quum itaque ordinantur, hic ritus ab episcopo servari consuevit. Primum quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum: „Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari in nomine Domini.“ Deinde item urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in sacrificio ministratur: „Accipe urceolos, ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini.“

*QUAESTIO XIX.

Quodnam sit subdiaconi ministerium, ac cuiusmodi ritus in eius consecratione adhibeantur.*

A minoribus ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenus dictum est, ad maiores et sacros legitimus aditus et ascensus patet. In eorum primo gradu subdiaconus collocatur, cuius munus est, ut nomen ipsum declarat, diacono ad altare inservire; sacra enim lintea, vasa, panem et vinum, ad sacrificii usum necessaria, parare debet. Nunc episcopo et sacerdoti aquam praebet, quum manus in missae sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quae olim a diacono in missa recitabatur, subdiaconus legit, ac tanquam testis ad sacrum assistit, prohibetque, ne sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit. Haec autem, quae ad subdiaconi ministerium spectant, ex solennibus caeremoniis, quae in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primum enim episcopus legem perpetuae continentiae huic ordini impositam esse admonet, edicitque, neminem in subdiaconorum ordinem cooptandum esse, cui ultro hanc legem accipere non sit propositum; deinde, post solennem litaniarum precationem, quae subdiaconi munera et functiones sint, enumerat atque exponit. His peractis eorum singuli, qui ordinantur, ab episcopo quidem calicem et sacram patenam accipiunt, ab archidiacono vero, ut intelligatur subdiaconum diaconi officio subservire, urceolos vino et aqua plenos, una cum lebetes et linteolo, quo manus abster-

guntur, dicente episcopo: „Videte, cuiusmodi ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.“ Adduntur praeterea aliae preces. Ad extremum, quum episcopus sacris vestibus subdiaconum ornavit, ad quarum singulas propria verba et caeremoniae adhibentur, tradit ei epistolarum librum, ac dicit: „Accipe librum epistolarum, et habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei tam pro vivis quam pro defunctis.“

*QUAESTIO XX.

Quod sit diaconi munus.*

Secundum autem sacrorum ordinum gradum diaconus obtinet, cuius ministerium latius patet, sanctiusque semper habitum est; ad eum enim pertinet, episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique et sacerdoti sacra facienti vel alia sacramenta administranti praesto esse, et in missae sacrificio evangelium legere. Olim vero fidelium animos saepius excitabat, ut sacra attenderent; sanguinem etiam Domini ministrabat, in quibus ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono praeterea ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique necessaria ad victum subministraret. Ad diaconum etiam attinet, tanquam episcopi oculum, pervestigare, quinam in urbe pie et religiose, quive secus vitam traducant, qui ad sacrificium et concionem statis temporibus conveniant, qui rursus non conveniant, ut, quum de omnibus episcopum certiores fecerit, ille vel privatim unumquemque hortari, admonere, vel palam corrigere et obiurgare possit, uti se magis profecturum esse intellexerit. Catechumenorum etiam nomina recitare debet, et eos, qui ordinis sacramento initiandi sunt, ante Episcopum statuere. Licet ei praeterea, si absit episcopus et sacerdos, evangelium explanare, non tamen e superiori loco, ut intelligatur hoc eius proprium munus non esse.

*QUAESTIO XXI.

Quales diaconi eligendi sint.*

Quanta vero diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat, Apostolus ostendit, quum ad Timotheum¹⁾ „diaconi“ mores, virtutem et integritatem exposuit. Hoc idem satis etiam declarant ritus et

1) 1. Timoth. 3. 8 — 10.

solennes caeremoniae, quibus ab episcopo consecratur. Pluribus enim et sanctioribus precibus ad diaconi, quam ad subdiaconi ordinationem utitur episcopus, et alia addit sacrarum vestium ornamenta. Praeterea manus ei imponit. Quod quidem ab Apostolis ¹⁾ factitatum esse legimus, quum primos diaconos instituerunt. Denique evangeliorum librum ei tradit his verbis: „Accipe potestatem legendi evangelium in ecclesia Dei tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini.“

QUAESTIO XXII.

Quae sit dignitas et amplitudo sacerdotii.*

Tertius omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium. Qui vero illo praediti sunt, eos veteres Patres duobus nominibus vocare solent, interdum enim „presbyteros“ appellant, quod graece „seniores“ significat, non solum propter aetatis maturitatem, quae huic ordini maxime necessaria est, sed multo magis propter morum gravitatem, doctrinam et prudentiam; ut enim scriptum est ²⁾: „Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem sunt sensus hominis, et aetas senectutis vita immaculata.“ Interdum vero „sacerdotes“ vocant, tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacrasque res et divinas tractare.

QUAESTIO XXIII.

Quotuplex sit tum novae, tum veteris Legis sacerdotium.*

Sed quoniam duplex sacerdotium in sacris literis describitur, alterum interius, alterum externum: utrumque distinguendum est, ut, de quo hoc loco intelligatur, a pastoribus explicari possit. Quod igitur ad interius sacerdotium attinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, sacerdotes dicuntur; praecipue vero iusti, qui spiritum Dei habent, et divinae gratiae beneficio Iesu Christi summi sacerdotis viva membra effecti sunt; hi enim fide, quae caritate inflammatur, in altari mentis suae spirituales Deo hostias immolant; quo in genere bonae omnes et honestae actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandae sunt. Quare in Apocalypsi ita legimus ³⁾: „Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo.“ In quam sententiam ab Apostolorum principe dictum est ⁴⁾:

1) Act. 6. 6.   2) Sap. 4. 8, 9.   3) 1. 5, 6.   4) 1. Petr. 2. 5.

„Ipsi tanquam lapides vivi supraedificamini, domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.“ Et Apostolus nos hortatur¹⁾: „ut exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum.“ David item multo ante dixerat²⁾: „Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicies.“ Quae omnia ad interius sacerdotium spectare, facile intelligitur. Externum vero sacerdotium non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus convenit, qui legitima manuum impositione, solennibusque sanctae ecclesiae caeremoniis instituti et Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacram-que ministerium adscribuntur. Hoc sacerdotii discrimen in veteri etiam lege observari potest; nam de interiori Davidem locutum esse, paulo ante demonstratum est; externi vero nemo ignorare potest, quam multa Dominus Moysi et Aaroni praecepta dederit. Praeterea universam Leviticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege cavet, ne quis ex alia tribu in eam functionem se inferre auderet; quare Ozias rex³⁾ lepra a Domino percussus, quod sacerdotale munus usurpasset, arrogantiae et sacrilegii sui gravissimas poenas dedit. Quia igitur eandem sacerdotii distinctionem in lege evangelica licet animadvertere: docendi erunt fideles, nunc de sacerdotio externo agi, quod certis hominibus attributum est; hoc enim tantummodo ad ordinis sacramentum pertinet.

* QUAESTIO XXIV.

Quae sint sacerdotum propriae functiones.*

Sacerdotis igitur munus est, Deo sacrificium facere, ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur. Nam episcopus, quum aliquem sacerdotem instituit, primum quidem manus ei una cum omnibus sacerdotibus, qui adsunt, imponit, deinde stolam humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit; quo quidem declaratur, sacerdotem virtute indui ex alto, qua possit crucem Christi Domini, et iugum suave divinae legis perferre, eamque non verbis solum, sed vitae sanctissime et honestissime actae exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inungit, tum vero calicem cum vino et patenam cum hostia tradit, dicens: „Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo,

1) Rom. 12. 1. sq.   2) Ps. 50. 19.   3) 2. Par. 26. 10.

missasque celebrandi tam pro vivis quam pro defunctis.“ Quibus caeremoniis et verbis interpret ac mediator Dei et hominum constituitur, quae praecipua sacerdotis functio existimanda est. Ad extremum vero manibus iterum eius capiti impositis: „Accipe,“ inquit, „Spiritus sanctum; quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt; eique coelestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, peccata retinendi ac remittendi potestatem tribuit. Haec vero sunt sacerdotalis ordinis propria et praecipua munera.

*QUAESTIO XXV.

Quamvis unus sit sacerdotii ordo, non tamen unus est sacerdotum gradus.*

Qui tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui sacerdotes simpliciter vocantur, quorum functiones hactenus declaratae sunt. Secundus est episcoporum, qui singulis episcopatibus praepositi sunt, ut non solum ceteros ecclesiae ministros, sed fidelem populum regant, et eorum saluti summa cum vigilantia et cura prospiciant. Quare in sacris literis pastores ovium saepe appellantur, quorum munus et officium Paulus descripsit, ut in Apostolorum Actis ¹⁾ legimus, in ea concione, quam ad Ephesios habuit; itemque a Petro ²⁾ Apostolorum principe divina quaedam episcopalis ministerii regula tradita est, ad quam si episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit, quin pastores boni et sint, et habeantur. Sed iidem episcopi et pontifices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui principes sacerdotum pontifices appellare consueverunt. Tertius gradus est archiepiscoporum, qui pluribus episcopis praesunt, qui metropolitani etiam vocantur, quod illarum urbium antistites sint, quae tanquam matres habeantur illius provinciae. Quare superiorem, quam episcopi, locum et ampliorem potestatem habent, tametsi ab episcopis ordinatione nihil differunt. In quarto gradu patriarchae collocantur, id est primi supremique patres. Olim in universa ecclesia, praeter summum Romanum Pontificem, quatuor tantum patriarchae numerabantur, neque omnes tamen dignitate pares; nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus est, tamen ob imperii maiestatem altiore locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cuius ecclesiam Marcus Evangelista

1) 20. 28. 2) 1. Petr. 5. 2.

iussu principis Apostolorum fundavit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedem primo locavit. Extremum gradum habet Hierosolymitanus, quam ecclesiam Iacobus frater Domini rexit. Praeter hos omnes catholica ecclesia Romanum Pontificem Maximum, quem in Ephesina synodo Cyrillus Alexandrinus archiepiscopum, totius orbis terrarum patrem et patriarcham appellat, semper venerata est. Quum enim in Petri Apostolorum principis cathedra sedeat, in qua usque ad vitae finem sedisse constat: summum in eo dignitatis gradum et iurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis synodicis aut aliis humanis constitutionibus, sed divinitus datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium et episcoporum, ceterorumque antistitum, quocunque illi munere et potestate praediti sint, pater ac moderator, universali ecclesiae, ut Petri successor, Christique Domini verus et legitimus vicarius praesidet. Ex his itaque pastores docebunt, et quae sint ecclesiasticorum ordinum ac graduum praecipua munera et functiones, et quis huius sacramenti minister sit.

***QUAESTIO XXVI.**

Quis sit legitimus sacramenti ordinis minister.*

Constat enim, ad episcopum eam administrationem pertinere, quod etiam sanctarum literarum auctoritate, certissima traditione, omnium Patrum testimonio, conciliorum decretis, sanctae ecclesiae usu et consuetudine, facile erit comprobare. Quamvis autem nonnullis abbatibus permissum sit, ut minores et non sacros ordines interdum administrent, tamen hoc proprium episcopi munus esse nemo dubitat; cui uni ex omnibus, praeterea nemini, licet reliquis ordinibus, qui maiores et sacri dicuntur, initiare. Nam subdiaconos, diaconos et sacerdotes unus tantum episcopus ordinat; episcopi ex Apostolorum traditione, quae perpetuo in ecclesia custodita est, a tribus episcopis consecrantur.

***QUAESTIO XXVII.**

Cur in promovendis ad ordines singularis probitas requiratur.*

Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc sacramentum, imprimisque ad sacerdotalem ordinem apti sint, et quae in eis potissimum requirantur; ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis ordinibus dandis pro cuiusque officio et dignitate observare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse, ita colligitur, quod cetera

gratiam ad illorum sanctificationem et usum tribuunt, a quibus percipiuntur; at vero qui sacris initiantur, ob eam rem coelestis gratiae participes fiunt, ut eorum ministerio ecclesiae atque adeo omnium hominum saluti consulatur; ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiam solennia ieiunia ex vetustissimo catholicae ecclesiae more indicuntur, ordinationes fiant, ut scilicet fidelis populus eiusmodi sacrarum rerum ministros piis et sanctis precationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte et cum ecclesiae utilitate gerendam aptiores esse videantur.

* QUAESTIO XXVIII.

Quanta vitae et morum integritas in ordinando requiratur.*

Primum itaque in eo, qui sacerdos creandus est, vitae et morum integritas commendetur magnopere oportet, non solum quia, si alicuius mortiferi peccati conscius se initiari curet vel etiam patiatur, novo se et maximo scelere obstringit, sed etiam, quia virtutis et innocentiae lumen aliis praeferre debet. Ea de re, quid Apostolus Tito et Timotheo ¹⁾ praecipiat, pastoribus declarandum erit, et simul illud docendum, ea corporis vitia, quae in veteri lege ex Domini praescriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelica lege ad animae vitia praecipue transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinem in ecclesia servari animadvertimus, ut, qui sacris initiandi sunt, prius poenitentiae sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

* QUAESTIO XXIX.

In sacerdote quae et quanta doctrina requiratur.*

Praeterea in sacerdote non solum ea cognitio requirenda est, quae ad sacramentorum usum et tractationem pertinet, sed etiam sacrarum literarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo Christianae fidei mysteria et divinae legis praecepta tradere, ad virtutem et pietatem incitare, a vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera, quorum alterum est, ut sacramenta rite conficiat et administret, alterum, ut populum, fidei suae commissum, iis rebus et institutis, quae ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ita testatur ²⁾: „Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.“ Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus,

1) Tit. 1. 1. Tim. 3. 2) 2. 7.

praestare quod debet possit: alterum certe non vulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat; quamvis aequè ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quae ad suscepti officii et ministerii functionem unicuique satis esse possit.

* QUAESTIO XXX.

Quinam ad sacerdotii dignitatem non sint admittendi.*

Pueris autem et furiosis vel amentibus, quod usu rationis careant, hoc sacramentum dandum non est; quamvis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi, certo credendum sit. Qui vero aetatis annus in singulis ordinibus sit exspectandus, ex sacri Tridentini concilii ¹⁾ decretis facile erit cognoscere. Excipiuntur etiam servi; neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui iuris, sed in alterius potestate est. Viri praeterea sanguinum et homicidae, quia ecclesiastica lege repelluntur, aequè irregulares sunt. Spurii quoque, et ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut, qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis merito contemni ac despici posse videantur. Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes aut manci sunt; ea enim foeditas et debilitatio tum offensionem habet, tum vero sacramentorum administrationem impediat necesse est.

* QUAESTIO XXXI.

Qui sint praecipui huius sacramenti effectus.*

Sed iam his rebus expositis superest, ut pastores doceant, qui sint huius sacramenti effectus. Constat vero, quamvis ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad ecclesiae utilitatem et pulchritudinem spectet, tamen in eius quoque anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere; qua idoneus habilisque ad recte munus suum fungendum sacramentaque administranda reddatur; quemadmodum etiam baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur. Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est: praecipuam videlicet potestatem, quae ad sanctissimum eucharistiae sacramentum refertur; in sacerdote quidem plenam et perfectam, ut qui Domini nostri corpus et sanguinem unus potest conficere; in aliis vero inferiorum ordinum ministris maiorem minoremve, quo quisque ministerio

1) Sess. 23. cap. 12. de reform.

suo magis minusve ad altaris sacramenta accedit. Atque haec etiam character spiritualis dicitur, quod, qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota animae impressa ab aliis fidelibus distinguantur, ac divino cultui mancipientur; ad quam Apostolus videtur spectasse, quum ad Timotheum ait ¹⁾: „Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.“ Et alibi ²⁾: „Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te, per impositionem manuum mearum.“ Haec de Ordinis sacramento satis dicta sint; potiora enim tantum rerum capita pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi et in Christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

CAPUT VIII.

De Sacramento Matrimonii.

*QUAESTIO I.

Cur parochi sedulo debeant invigilare, ut populus Christianus matrimonii naturam et sanctitatem cognitam habeat.*

Quoniam pastoribus beata et perfecta Christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se cupere ad Corinthios ³⁾ scribebat his verbis: „Volo omnes homines esse, sicut me ipsum,“ nimirum, ut omnes continentiae virtutem sectarentur; nihil enim beatius in hac vita fidelibus potest contingere, quam ut animus nulla mundi cura distractus, sedataque et resincta omni carnis libidine, in uno pietatis studio et coelestium rerum cogitatione conquiescat. Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur, „unusquisque proprium donum habet ex Deo; alius quidem sic, alius vero sic,“ et matrimonium magnis et divinis bonis ornatum est ita, ut inter alia catholicae ecclesiae sacramenta vere et proprie numeretur, ac Dominus nuptiarum celebritatem praesentia sua honestarit: satis apparet, eius doctrinam tradendam esse, quum praesertim liceat animadvertere, tum sanctum Paulum, tum Apostolorum Principem, quae non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii pertine-

1) 1. Tim. 4. 14.   2) 2. Tim. 1. 6.   3) 1. Cor. 7. 7.

bant, pluribus locis accurate scripta reliquisse. Divino enim Spiritu afflati optime intelligebant, quanta et quam multa comoda ad Christianam societatem pervenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, et inviolatam servarent; contra vero, ea ignorata vel neglecta, plurimas maximasque calamitates et detrimenta in ecclesiam importari. Primum itaque matrimonii natura et vis explicanda est; nam quum vitia saepe honesti similitudinem gerant, cavere oportet, ne fideles falsa matrimonii specie decepti turpitudine et nefariis libidinibus animam commaculent; cuius rei declarandae causa a nominis significatione ordiendum est.

*QUAESTIO II.

Quapropter sancta illa copula matrimonii, coniugii aut nuptiarum nominibus exprimitur.*

„Matrimonium“ ab eo dicitur, quod femina idcirco maxime nubere debeat, ut mater fiat; vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. „Coniugium“ quoque a coniungendo appellatur, quod legitima mulier cum viro quasi uno iugo adstringatur. Praeterea „nuptiae,“ quia, ut inquit sanctus Ambrosius¹⁾, pudoris gratia puellae se obnubarent; quo etiam declarari videbatur, viris obediētes subiectasque esse oportere.

*QUAESTIO III.

Quid sit matrimonium.*

Ita vero ex communi Theologorum sententia definitur: „Matrimonium est viri et mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas, individuum vitae consuetudinem retinens.“ Cuius definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamvis haec omnia in perfecto matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio et vinculum, quod ex ea pactione efficitur, et coniugum copulatio, qua matrimonium consummatur: nihil horum tamen matrimonii vim et rationem proprie habere, nisi obligationem illam et nexum, qui coniunctionis vocabulo significatus est. Additur vero „maritalis,“ quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam praestent vel pretii vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a matrimonii ratione. Sequitur deinde „inter legitimas personas,“ quoniam, qui a nuptiarum coniunctione legibus omnino

---

1) lib. 1. de Abraham, c. 9.

exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt, neque si ineant, ratum est. Exempli enim gratia, qui intra quartum gradum propinquitate coniuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quae aetas legibus constituta est, ad matrimonii iusta foedera ineunda apti esse non possunt. Quod vero extremo loco positum est: „individuum vitae consuetudinem retinens,“ indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

* QUAESTIO IV.

Ubi praecipua vis matrimonii consistat.*

Ex iis igitur patet, matrimonii naturam et rationem in vinculo illo consistere. Nam quod aliae clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere, ut, quum dicunt, coniugium esse consensum maris et feminae: hoc ita accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse; quod Patres in concilio Florentino¹⁾ docuerunt. Etenim obligatio et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

* QUAESTIO V.

Qualis in matrimonio requiratur consensus, quaque ratione sit declarandum.*

Sed illud maxime necessarium est, ut consensus verbis, quae praesens tempus significant, exprimatur: neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio; atque ita fit, ut consensus alterius tantum ad matrimonium coniungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat. Atqui ad declarandum mutuum animi consensum verbis opus esse, perspicuum est; si enim ex interiori tantum consensu sine aliqua externa significatione matrimonium constare posset: illud etiam sequi videretur, ut, quum duo, qui disiunctissimis et maxime diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequam alter alteri voluntatem suam vel literis, vel nunciis declarasset, veri et stabilis matrimonii lege coniungerentur; quod tamen a ratione et sanctae ecclesiae consuetudine et decretis alienum est.

* QUAESTIO VI.

Mutuus consensus, verbis futuri temporis expressus, matrimonium non efficit.*

Recte autem dicitur, oportere, ut consensus verbis exprimatur, quae praesentis temporis significationem habeant; nam,

1) Eug. IV. in conc. Flor.

quae futurum tempus indicant, matrimonium non coniungunt, sed spondent. Deinde, quae futura sunt, nondum esse perspicuum est; quae vero non sunt, parum vel nihil firmi aut stabilis habere existimandum est. Quare nondum connubii ius in eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturum esse pollicetur; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum promisit, tametsi fidem praestare debet; quod si non faciat, violatae fidei reus esse convincitur. At vero qui matrimonii foedere alteri iungitur, quamvis postea poeniteat, tamen quod factum est mutare irritumve et infectum reddere non potest. Quum itaque coniugii obligatio nuda promissio non sit, sed eiusmodi abalienatio, qua re ipsa vir mulieri, et vicissim mulier viro corporis sui potestatem tradit: ideo necesse est, verbis, quae praesens tempus designant, matrimonium contrahi; quorum verborum vis, postquam etiam enunciata sunt, permanet, virumque et uxorem indissolubili vinculo constrictos tenet.

*QUAESTIO VII.

Si pudore aut alio impedimento consensus verbis non exprimatur, nutus et signa verborum locum habent.*

Sed verborum loco tum nutus et signa, quae intimum consensum aperte indicent, satis ad matrimonium esse possunt, tum ipsa etiam taciturnitas, quum puella propter verecundiam non respondet, sed pro ea parentes loquuntur.

*QUAESTIO VIII.

Ad verum matrimonium concubitus non requiritur.*

Ex iis igitur parochi fidelibus tradent, matrimonii naturam et vim in vinculo et obligatione sitam esse, ac praeter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium exsistat, concubitum necessario non requiri; nam et primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut patres testantur, vero matrimonio iunctos fuisse, plane constat. Quare a sanctis Patribus dictum est, matrimonium non concubitu, sed consensu existere; quod etiam a sancto Ambrosio ¹⁾ in libro de Virginibus repetitum legimus.

*QUAESTIO IX.

Quotuplex sit matrimonii consideratio.*

Iam vero hisce explicatis illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam, vel ut naturalis con-

1) c. 6.

iunctio, (coniugium enim non ab hominibus inventum, sed a natura,) vel ut sacramentum, cuius vis naturalium rerum conditionem superat, considerandum est. Ac quoniam gratia naturam perficit (neque „prius¹⁾ quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale“): rei ordo postulat, ut de matrimonio, ut natura constat, et ad naturae officium pertinet, prius agendum sit; tum vero, quae illi, ut sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

*QUAESTIO X.

Quis matrimonii, ut officium naturae significat, sit auctor.*

In primis itaque docendi sunt fideles, matrimonium a Deo institutum esse; scriptum est enim in Genesi²⁾: „Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait: „Crescite et multiplicamini;“ et³⁾: „Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium simile sibi;“ ac paulo post⁴⁾: „Adae vero non inveniebatur adiutor similis eius. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, quumque obdormisset, tulit unam de costis eius, et replevit carnem pro ea. Et aedificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una.“ Quae ipso Domino auctore apud sanctum Matthaeum⁵⁾ ostendunt, matrimonium divinitus institutum esse.

*QUAESTIO XI.

Matrimonium, ut naturae officium consideratur, et maxime ut sacramentum, dissolvi non potest.*

Neque vero Deus matrimonium tantummodo instituit, verum, ut sancta Tridentina synodus⁶⁾ declarat, perpetuum etiam et indissolubilem nodum ei addidit; siquidem Salvator ait⁷⁾: „Quod Deus coniunxit homo non separet.“ Quamvis enim matrimonio, quatenus naturae est officium, conveniat, ut dissolvi non possit: tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum; qua ex re etiam in omnibus, quae naturae lego eius propria sunt, summam perfectionem consequitur. Tamen et prolis educandae studio, et aliis matrimonii bonis repugnat, ut eius vinculum dissolubile sit.

1) 1. Cor. 15. 46. 2) 1. 27, 28. 3) Gen. 2. 18. 4) ib. 20 sq.
5) 19. 4 sq. 6) Sess. 24. in princ. 7) Matth. 19. 6.

***QUAESTIO XII.**

Omnibus hominibus lex contrahendi non est imposita.*

Quod vero a Domino dictum est¹⁾: „Crescite et multiplicamini,“ id eo spectat, ut cuius rei causa matrimonium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat; nunc enim, aucto iam humano genere, non solum ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius virginitas summopere commendatur, et unicuique in sacris literis suadetur, ut quae matrimonii statu praestantior sit, maioremque in se perfectionem et sanctitatem contineat. Dominus enim Salvator noster ita docuit²⁾: „Qui potest capere, capiat,“ et Apostolus³⁾ ait: „De virginibus praeceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis.“

***QUAESTIO XIII.**

Vir et mulier coniungi cur debeant.*

Sed quibus de causis vir et mulier coniungi debeant, explicandum est. Prima igitur est haec ipsa diversi sexus naturae instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adiutus vitae incommoda facilius ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat. Altera est, procreationis appetitus non tam quidem ob eam rem, ut bonorum et divitiarum heredes relinquantur, quam ut verae fidei et religionis cultores educantur; quod quidem maxime sanctis illis patriarchis, quum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris literis satis apparet. Quare Angelus, quum Tobiam admoneret, quo pacto mali daemonis vim posset repellere: „Ostendam,“ inquit⁴⁾, „tibi, qui sunt, quibus praevallere potest daemonium. Ii namque, qui coniugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suae libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem daemonium super eos.“ Deinde subiecit: „Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quam libidine ductus, ut in semine Abrahae benedictionem in filiis consequaris.“ Atque una etiam haec causa fuit, cur Deus ab initio matrimonium constituerit. Quare sit, ut illorum sit seculus gravissimum, qui matrimonio iuncti medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt; haec enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

1) Gen. 1. 28. 2) Matth. 19. 12. 3) 1. Cor. 7. 25. 4) Tob. 6. 16, 17, 22.

*QUAESTIO XIV.

Post peccatum cur matrimonium institutum fuerit.*

Tertia est, quae post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, quum propter iustitiae, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectae rationi repugnare coepit; ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suae conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo ita Apostolus scribit¹⁾: „Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum habeat.“ Ac paulo post, quum docuisset, interdum orationis causa a matrimonii debito abstinendum esse, subiecit: „Et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.“ Haec igitur sunt causas, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie et religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere. Quod si ad eas causas alia etiam accedant, quibus homines inducti matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu hanc illi praeponant, ut heredis relinquendi desiderium, divitiae, forma, generis splendor, morum similitudo: huiusmodi sane rationes damnandae non sunt, quum matrimonii sanctitati non repugnent. Neque enim in sacris literis Iacob Patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, eius pulchritudine illectus, Liae praetulerit. Haec de matrimonio, ut naturalis coniunctio est, docenda erunt.

*QUAESTIO XV.

Cur matrimonium sacramenti dignitate per Christum sit auctum.*

Ut autem sacramentum est, explicare oportebit, eius naturam multo praestantiorē esse, et omnino ad altiorē finem referri. Quemadmodum enim matrimonium, ut naturalis coniunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est: ita deinde, ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri, Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est. Quum enim Christus Dominus vellet arctissimae illius necessitudinis, quae ei cum ecclesia intercedit, suaeque erga nos immensae caritatis certum aliquod signum dare: tanti mysterii dignitatem hac potissimum maris et foeminae sancta coniunctione declaravit. Quod quidem aptissime factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis necessitatibus nulla inter se homines magis

1. Cor. 7. 2.

quam matrimonii vinculum constringit, maximaque inter se vir et uxor caritate et benevolentia devincti sunt; atque ideirco fit, ut frequenter sacrae literae nuptiarum similitudine divinam hanc Christi et ecclesiae copulationem nobis ante oculos proponant.

*QUAESTIO XVI.

Quomodo matrimonium sit verum evangelicae legis sacramentum.*

Iam vero matrimonium sacramentum esse, ecclesia, apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper habuit; ita enim ad Ephesios scribit¹⁾: „Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit; nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in ecclesia.“ Nam quod inquit: „Sacramentum hoc magnum est,“ nemini dubium esse debet, ad matrimonium referendum esse; quod scilicet viri et mulieris coniunctio, cuius Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi, quo Christus Dominus cum ecclesia coniungitur, sacramentum, id est sacrum signum sit.

*QUAESTIO XVII.

Quomodo matrimonium sacramentum esse, ex S. Pauli verbis convincatur.*

Atque hanc esse eorum verborum veram et propriam sententiam, veteres sancti Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt; idemque sancta Tridentina synodus²⁾ explicavit. Constat ergo, virum Christo, uxorem ecclesiae ab apostolo comparari; virum³⁾ esse caput mulieris, ut est Christus ecclesiae; eaque ratione fieri, ut vir uxorem diligere, et vicissim uxor virum amare et colere debeat. Christus enim dilexit ecclesiam, et pro ea semetipsum tradidit; rursus vero, ut idem Apostolus docet, ecclesia subiecta est Christo. Sed gratiam quoque hoc sacramento significari et tribui, in quo maxime ratio sacramenti inest, ea synodi verba declarant: „Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit.“ Quare docendum

1) Eph. 5. 28 — 32.

2) Sess. 24. de Matr. in princ. et can. 1.

3) Eph. 6. 23, 25, 24

est, huius sacramenti gratia effici, ut vir et uxor, mutuae caritatis vinculo coniuncti, alter in alterius benevolentia conquiescat, alienosque et illicitos amores et concubitus non quaerat, sed in omnibus sit „honorabile¹⁾ connubium et torus immaculatus.“

*QUAESTIO XVIII.

Quantum matrimonium evangelii a legis naturae vel Moysis matrimonio differat.*

Sed quantum matrimonii sacramentum iis matrimoniis praestet, quae ante vel post legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quod, etsi gentes matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus a naturae lege alienos esse, itemque stupra, adulteria, et alia libidinis genera vindicanda esse iudicabant: tamen eorum connubia nullam prorsus sacramenti vim habuerunt. Apud Iudaeos vero religiosius omnino nuptiarum leges servari consueverant, neque dubitandum, quin eorum matrimonia maiori sanctitate praedita essent. Quum enim promissionem acceperant, fore aliquando, ut omnes gentes in semine Abrahae benedicerentur²⁾: magnae apud eos pietatis officium merito esse videbatur, filios procreare, electi populi sobolem, ex qua Christus Dominus Salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset, propagare; sed illae quoque coniunctiones vera sacramenti ratione caruerunt.

*QUAESTIO XIX.

Matrimonium in lege naturae post peccatum aut in lege Moysis originis suae, quam ex Deo habuit, decorem non retinuit.*

Huc accedit, quod sive naturae post peccatum, sive Moysis legem spectemus, facile animadvertimus, matrimonium a primi ortus sui decore et honestate decidisse. Dum enim naturae lex vigeat, multos ex antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde vero in lege Moysis permissum erat, dato repudii libello³⁾, si causa fuisset, divortium cum uxore facere; quorum utrumque ab evangelica lege⁴⁾ sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est. Nam quod polygamia a matrimonii natura aliena esset (etsi aliqui ex priscis Patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent), Chri-

1) Hebr. 13. 4. 2) Gen. 22. 18. 3) Deut. 24. 1. 4) Matth. 19. 9.

stus Dominus ostendit illis verbis¹⁾: „Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una.“ Ac deinde adiungit: „Itaque iam non sunt duo, sed una caro.“ Quibus verbis planum fecit, matrimonium ita a Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium coniunctione definiretur. Quod etiam alibi apertissime docuit; inquit enim²⁾: „Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur.“ Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse videretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quod praeter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quam quod priore dimissa cum alia coniungeretur. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut, si infidelis quispiam gentis suae more et consuetudine plures uxores duxisset, quum ad veram religionem conversus fuerit, iubeat eum ecclesia ceteras omnes relinquere, ac priorem tantum iustae et legitimae uxoris loco habere.

* QUAESTIO XX. *

Vinculum matrimonii divortio dirumpi non potest.*

Verum eodem Christi Domini testimonio facile comprobatur, nullo divortio vinculum matrimonii dissolvi posse. Si enim post libellum repudiï mulier a viro lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus aperte denunciatur³⁾: „Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur.“ Quare coniugii vinculum nulla re, nisi morte, dirumpi perspicuum est; quod quidem Apostolus etiam confirmat, quum inquit⁴⁾: „Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius, liberata est a lege; cui vult nubat, tantum in Domino;“ et rursus⁵⁾, „His, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.“ Eam vero optionem Apostolus mulieri, quae iusta de causa virum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut viro suo reconcilietur. Neque enim sancta ecclesia viro et uxori permittit, ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

---

1) Matth. 19. 5. 6. 2) Marc. 10. 11, 12. 3) Luc. 16. 18. 4) 1. Cor. 7. 39. 5) Ib. v. 10, 11.

*QUAESTIO XXI.

Cur nulla ratione dissolvi matrimonium expediat.*

Ac ne forte alicui videatur durior matrimonii lex, quod nulla unquam ratione dissolvi possit: docendum est, quae sint cum ea utilitates coniunctae. Primum enim homines in coniungendis matrimoniis virtutem potius et morum similitudinem, quam divitias et pulchritudinem spectandam esse, intelligant; qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest. Praeterea si divortio matrimonium dissolveretur, vix unquam dissidendi causae hominibus, quae iis ab antiquo pacis et pudicitiae hoste quotidie obicerentur, deessent. Nunc vero, quum fideles secum cogitant, quamvis etiam coniugii convictu et consuetudine careant, se tamen matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendae spem sibi praecisam esse: ea re fit, ut ad iracundiam et dissidia tardiores esse consueverint. Quod si interdum etiam divortium faciant, et diutius coniugis desiderium ferre non possunt, et facile per amicos reconciliati ad eius convictum redeunt.

*QUAESTIO XXII.

Per libellum repudii separati possunt rursus coniungi.*

Sed hoc loco praetermittenda non erit pastoribus sancti Augustini¹⁾ salutaris admonitio; is enim ut ostenderet fidelibus, haud gravate faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti poeniteret, in gratiam reducerentur: „Cur,“ inquit, „vir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit ecclesia? aut cur uxor viro adultero, sed poenitenti, non ignoscat, cui etiam ignovit Christus?“ Nam quod Scriptura²⁾ „stultum“ vocat, „qui tenet adulteram:“ de ea sentit, quae, quum deliquerit, poenitere et a coepta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaque perspicuum est, fidelium coniugia perfectione et nobilitate tum gentilium, tum Iudaeorum matrimoniis longe praestare.

*QUAESTIO XXIII.

Quae sint bona, quae ex hoc sacramento ad coniugatos redeunt.*

Docendi praeterea sunt fideles, tria esse matrimonii bona: prolem, fidem, sacramentum; quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quae Apostolus³⁾ indicat his verbis: „Tribulationem carnis habebunt huiusmodi,“ efficiturque, ut

1) de adult. lib. 2. c. 6. et 9. 2) Prov. 18. 22. 3) 1. Cor. 7. 28.

coniunctiones corporum, quae extra matrimonium merito damnandae essent, cum honestate coniunctae sint. Primum igitur bonum est „proles,“ hoc est liberi, qui ex iusta et legitima suscipiuntur uxore; id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret ¹⁾: „Salvabitur“ mulier „per filiorum generationem.“ Nec vero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam et disciplina, qua filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est. Sic statim subdit Apostolus: „Si in fide permanserit.“ Monet enim Scriptura ²⁾: „Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia illorum.“ Idem etiam Apostolus docet, eiusque institutionis pulcherrima exempla Tobias, Iob et alii sanctissimi Patres in sacris literis praebeant. Quae vero sint parentum et filiorum officia, in quarto praecepto latius explicabitur.

* QUAESTIO XXIV.

Fides in matrimonio quid sit, et quomodo servanda.*

Sequitur „fides,“ quod est alterum matrimonii bonum; non ille virtutis habitus, quo imbuimur, quum baptismum percipimus; sed fidelitas quaedam, qua mutuo vir uxori, et uxor viro ita se obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat, sanctumque illud coniugii foedus nunquam se violaturum pollicetur. Id facile colligitur ex illis verbis, quae a primo parente enunciata sunt ³⁾, quum Evam uxorem suam accepit; quae deinde Christus Dominus in Evangelio ⁴⁾ comprobavit: „Quare relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una;“ item ex eo Apostoli ⁵⁾ loco: „Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.“ Quare optimo iure gravissimae animadversiones a Domino in adulteros, quod hanc maritalem fidem frangant, in veteri lege constitutae erant. Postulat praeterea matrimonii fides, ut vir et uxor singulari quodam sanctoque et puro amore coniuncti sint, neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit ecclesiam; hanc enim Apostolus regulam praescripsit, quum ait ⁶⁾: „Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam,“ quam certe immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsae tantum utilitatem sibi proponens, complexus est.

---

1) 1. Tim. 2. 15. 2) Ecclesiastic. 7. 25. 3) Gen. 2. 24. 4) Matth. 19. 5.
5) 1. Cor. 7. 4. 6) Eph. 5. 25.

*QUAESTIO XXV.

Quid sit Sacramentum, dum inter matrimonii bona numeratur.*

Tertium bonum „sacramentum“ appellatur, vinculum scilicet matrimonii, quod nunquam dissolvi potest; nam, ut est apud Apostolum¹⁾: „Dominus“ praecepit, „uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: et vir uxorem non dimittat.“ Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi coniunctionem cum ecclesia signat: necesse est, ut Christus se ab ecclesia nunquam disiungit, ita uxorem a viro, quod ad matrimonii vinculum attingit, separari non posse. Verum ut haec sancta societas sine querela facilius conservetur, viri et uxoris officia, quae a S. Paulo et a Principe Apostolorum Petro descripta sunt, tradenda erunt.

*QUAESTIO XXVI.

Quae sint praeclpua mariti officia.*

Ergo viri munus est, uxorem liberaliter et honorifice tractare; qua in re meminisse oportet, Evam ab Adamo sociam appellatam esse, quum inquit²⁾: „Mulier quam dedisti mihi sociam,“ cuius rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed ex latere viri formaretur; quemadmodum etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed viro potius subiectam. Decet praeterea virum in alicuius honestae rei studio semper occupatum esse, tum ut ea suppeditet, quae ad familiam sustentandam necessaria sunt, tum ne inerti otio languescat, a quo vitia fere omnia fluxerunt; deinde vero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

*QUAESTIO XXVII.

Uxoris officium quid requirat.*

Rursus autem uxoris partes sunt, quas Apostolorum Princeps enumerat, quum inquit³⁾: „Mulieres subditae sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conversationem vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti, vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis, homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.

1) 1. Cor. 7. 10, 11

2) Gen. 3. 10.

3) 1. Petr. 3. 1 sq.

Sic enim aliquando et sanctae mulieres, sperantes in Deo, orabant se, subiectae propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahae, dominum eum vocans.“ Earum quoque praecipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, domesticas res diligenter curare. Domi vero libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat; idque sine viri permissu facere nunquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis coniunctio sita est, meminerint semper, secundum Deum, magis quam virum, neminem diligendum, eove pluris faciendum esse neminem; cui etiam omnibus in rebus, quae Christianae pietati non adversantur, morem gerere et obtemperare summa cum alacritate animi oporteat.

*QUAESTIO XXVIII.

Quid de matrimonii ritibus sentiendum sit.*

Harum rerum explicationi consequens erit, ut pastores ritus etiam doceant, qui in matrimonio contrahendo servari debent; de quibus non est expectandum, ut hoc loco praecepta tradantur, quum a sancta Tridentina synodo¹⁾, quae hac in re maxime observanda sint, copiose et accurate constituta fuerint, neque illud decretum a pastoribus ignorari possit. Satis igitur est eos admonere, ut, quae ad hanc partem attinent, e sacri concilii doctrina cognoscere studeant, eaque fidelibus diligenter exponant.

*QUAESTIO XXIX.

Clandestina matrimonia rata non sunt.*

In primis autem ne adolescentes et puellae, cui aetati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum foedera incaute ineant: saepissime docebunt, ea neque vera, neque rata matrimonia habenda esse, quae praesente parcho, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia, certoque testium numero non contrahantur.

*QUAESTIO XXX.

Tradere etiam matrimonii impedimenta decet.*

Sed quae matrimonium etiam impediunt explicanda erunt; in quo argumento plerique graves et doctissimi viri, qui de vitiis et virtutibus conscripserunt, adeo diligenter versati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quae illi scriptis suis tradiderunt,

1) Sess. 24. decret. de reform. Matr.

in hunc locum transferre; quum praesertim necesse habeant pastores, eos ipsos libros nunquam fere e manibus deponere. Itaque tum illas praeceptiones, tum quae a sancta synodo ¹⁾ sancita sunt de impedimento, quod vel a cognatione spirituali, vel a iustitia publicae honestatis, vel a fornicatione oritur, attente legent, et tradenda fidelibus curabunt.

*QUAESTIO XXXI.

Quo animo affecti esse debeant qui ad matrimonium accedunt.*

Ex quibus perspicui potest, quo animo affectos esse oporteat fideles quum matrimonium contrahunt; neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed divinam putare debent, in qua singularem mentis integritatem et pietatem adhibendam esse, Patrum veteris legis exempla satis ostendunt; quorum matrimonia, tametsi sacramenti dignitate praedita non erant, ea tamen maxima semper cum religione et sanctimonia colenda esse existimarunt.

*QUAESTIO XXXII.

Parentum consensus ad matrimonii soliditatem requirendus.*

Inter cetera autem maxime hortandi sunt filii familias, ut parentibus et iis, in quorum fide et potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis et repugnantibus, matrimonia non ineant. Nam in veteri Testamento licet animadvertere, filios a patribus semper in matrimonium collocatos esse; qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse, Apostolus etiam videtur iis verbis indicare ²⁾: „Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; et qui non iungit, melius facit.“

*QUAESTIO XXXIII.

Quidnam de actu coniugali sit praeciendum.*

Extrema illa restat pars, quae ad matrimonii usum pertinet, de quibus ita agendum est a pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes laedere, aut risum movere queat. Ut enim eloquia Domini eloquia casta sunt ³⁾: ita etiam maxime decet Christiani populi doctorem eiusmodi orationis genere uti, quod singularem quandam gravitatem et mentis integritatem prae se ferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles: primum quidem, non voluptatis aut libidinis causa

1) ib. cap. 2 — 4. 2) 1. Cor. 7. 38. 3) Ps. 11. 7.

matrimonio operam dandam esse, sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstravimus, a Domino praescripti sunt. Meminisse enim convenit, quod Apostolus hortatur¹⁾: „Qui habent uxores, tanquam non habentes sint,“ tum vero a S. Hieronymo dictum esse²⁾: „Sapiens vir iudicio debet amare coniugem, non affectu; reget impetus voluptatis, nec praeceps feretur ad coitum. Nihil est foedius, quam uxorem amare quasi adulteram.“

*QUAESTIO XXXIV.

Coniugibus aliquando ab officio matrimonii abstinendum.*

Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus a Deo impetranda sunt, alterum est quod fideles docere oportet, ut Deum orandi et obsecrandi causa a matrimonii officio interdum abstineant; imprimisque id sibi observandum sciant, tribus saltem diebus, antequam sacram eucharistiam percipiant, saepius vero, quum solennia quadragesimae ieiunia celebrantur, quemadmodum Patres nostri recte et sancte praeceperunt. Ita enim fiet, ut ipsa matrimonii bona maiori in dies divinae gratiae cumulo augeri sentiant, et pietatis studia sectantes non modo hanc vitam tranquille et placide traducant, sed aeternae etiam Dei benignitate consequendae vera et stabili spe, quae „non confundit³⁾“, nitantur.

---

1) 1. Cor. 7. 29.   2) contra Iovin. 1. 49.   3) Rom. 5. 5.

CATECHISMI

P A R S T E R T I A.

C A P U T I.

De Dei praeceptis in Decalogo contentis.

*QUAESTIO I.

Decalogum omnium praeceptorum summam esse demonstratur.*

Decalogum legum omnium summam et epitomen esse sanctus Augustinus¹⁾ literis commendavit. Quum multa locutus sit Dominus, duae tamen tantum tabulae dantur Moysi lapideae, quae dicuntur tabulae testimonii futuri in arca; nimirum cetera omnia, quae praecepit Deus, ex illis decem praeceptis, quae duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quaerantur, ut recte intelligantur; quomodo haec ipsa rursus decem praecepta, ex duobus illis, dilectionis scilicet Dei et proximi, in quibus tota lex pendet et Prophetarum²⁾.

*QUAESTIO II.

Cur pastores maxime decalogum diserte tenere et explanare conveniat.*

Itaque quum sit totius legis summa, pastores oportet in eius contemplatione die noctuque versari, non ut vitam suam modo ad hanc normam componant: sed etiam ut populum sibi creditum in lege Domini erudiant. Nam „labia³⁾ sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore eius; quia angelus Domini exercituum est;“ quod ad pastores novae legis maxime pertinet, qui Deo propiores „a claritate⁴⁾ in claritatem“ transformari debent, „tanquam a Domini Spiritu;“ et quum eos lucis nomine nuncupavit Christus Dominus, propriae sunt illorum partes, ut sint lumen⁵⁾ eorum, qui in tenebris sunt, eruditores insipientium, magistri infantium, et, si⁶⁾

---

1) Aug. sup. Exod. q. 140.   2) Matth. 22. 40.   3) Malach. 2. 7.
4) 2. Cor. 3. 18.   5) Rom. 2. 19 sq.   6) Gal. 6. 1.

quis praeoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, huiusmodi instruant. In confessionibus etiam iudicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt; quare, nisi suam sibi insectiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo sint necesse est quam vigilantissimi, et in divinorum praeceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc divinam regulam de quacunque et actione et officii praetermissione iudicium facere possint, et, ut est apud Apostolum¹⁾, „sanam doctrinam“ tradant, id est, quae nullum contineat errorem, et animorum morbis, quae sunt peccata, medeatur, ut sit populus Deo acceptus, sectator bonorum operum. Iam vero in huiuscemodi tractationibus ea pastor sibi et aliis proponat, quibus legi parendum esse persuadeat.

*QUAESTIO III.

Quis decalogi et legis naturae auctor sit.*

Inter cetera autem, quae animos hominum ad huius legis iussa servanda possunt impellere, illud maximam vim habet, Deum esse huius legis auctorem. Quamvis enim „per²⁾ angelos data“ esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem; cuius rei satis amplum testimonium praebent non solum ipsius legislatoris verba, quae paulo post explicabuntur, sed infinita paene Scripturarum loca, quae pastoribus facile occurrunt. Nemo enim est, quin sibi a Deo legem in animo insitam esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, iustum ab iniusto possit discernere; cuius vis et ratio legis, quum ab ea, quae scripta est, diversa non sit, quis est, qui, ut intimae, sic scriptae legis auctorem Deum negare audeat. Hanc igitur divinam lucem, paene iam pravis moribus et diuturna perversitate obscuratam, quum Deus Moysi legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse, quam novam tulisse docendum est, ne forte, quum populus audit, legi Moysis derogatum esse, putet his legibus se non teneri. Certissimum enim est, non propterea his praeceptis parendum esse, quod per Moysen data sunt: sed quod omnium animis ingenta, et per Christum Dominum explicata sunt et confirmata.

*QUAESTIO IV.

Quo modo ad legem servandam ab ipso legis auctore populus excitari possit.*

Iuvabit tamen plurimum, et ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit;

1) 2. Tim. 4. 3.   2) Gal. 3. 19.

de cuius sapientia et aequitate dubitare non possumus, nec eius infinitam vim atque potentiam effugere. Quare quum per Prophetas Deus iuberet servari legem, dicebat se Dominum Deum esse, et in ipso decalogi exordio ¹⁾: „Ego sum Dominus Deus tuus,“ et alibi ²⁾: „Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?“

*QUAESTIO V.

Quantum sit beneficium legem a Deo accepisse.*

Non solum autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei praecepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quae salutem nostram contineret, voluntatem explicarit. Quare non uno loco Scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suam dignitatem, ac Domini beneficentiam cognoscat; veluti in Deuteronomio ³⁾: „Haec est,“ inquit, „vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universi praecepta haec, dicant: En populus sapiens et intelligens, gens magna;“ et rursus in Psalmo ⁴⁾: „Non fecit taliter omni nationi et iudicia sua non manifestavit eis.“

*QUAESTIO VI.

Quare tanta maiestate legem suam Israelitis olim Deus tradere voluerit.*

Verum si parochus rationem praeterea latae legis ex Scripturae auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles, quam pie ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat; triduo enim antequam ferretur lex ⁵⁾, Dei iussu dictum est omnibus, ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quo sanctiones ac paratiores essent ad accipiendam legem; ut „ad diem tertium“ adessent. Deinde quum ad montem essent adducti, unde Dominus illis per Moysem leges erat laturus, uni Moysi dictum est, ut in montem ascenderet; quo Deus maxima cum maiestate venit, et locum tonitruis, fulgoribus, igne densisque nebulis circumfudit, ac loqui cum Moyse coepit, eique leges dedit; quod divina sapientia nullam aliam ob causam factum voluit, nisi nos ut moneret, casto humilique animo legem Domini accipiendam esse; quod si praecepta negligeremus, paratas nobis a divina iustitia poenas imminere.

---

1) Exod. 20. 2. 2) Malach. 1. 6. 3) 4. 6. 4) 147. 20. 5) Exod. 19. 9 sq.

*QUAESTIO VII.

Quomodo lex, tanto terrore promulgata, ab hominibus impleri possit, et quod nihil amore facilius sit.*

Quin etiam legis iussa difficultatem non habere ostendat parochus; quod vel una hac ratione ex S. Augustino docere poterit, quum dicit: „Qui, quaeso, dicitur impossibile esse homini amare; amare, inquam, creatorem beneficum, patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus suis? At vero, „qui¹⁾ diligit... legem implevit.“ Quare Ioannes²⁾ Apostolus praecepta Dei gravia non esse aperte testatur; nihil enim iustius, nihil cum maiore dignitate, nihil maiore cum fructu ab homine teste D. Bernardo³⁾ exigi potuisset. Quamobrem summam Dei benignitatem admiratus est Augustinus⁴⁾ sic ipsum Deum affatus: „Quid est homo, quod amari te ab eo vis? et si non faciat, ingentes minaris poenas? an non satis magna haec est, si non diligam te?“ Quod si quis eam afferat excusationem, impediri se, quominus Deum amet, infirmitate naturae: docendum est, Deum, qui amorem requisivit, amoris vim inserere⁵⁾ cordibus per Spiritum sanctum suum; hic autem Spiritus bonus petentibus⁶⁾ a Patre coelesti datur, ut merito S. Augustinus⁷⁾ precatus sit: „Da quod iubes et iube quod vis.“ Quia igitur Dei auxilium praesto nobis est, maxime post Christi Domini mortem, per quam princeps huius mundi eiectus est foras: non est, quod quisquam rei difficultate deterreatur; nihil enim est amanti difficile.

*QUAESTIO VIII.

Teneantur omnes homines necessario ad legis observationem.*

Praeterea ad eandem rem persuadendam plurimum valebit, si explicabitur, necessario legi obtemperandum esse; praesertim quum nostris temporibus non defuerint, qui, sive facilis sive difficilis sit lex, ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie et magno ipsorum malo dicere non veriti sunt. Quorum nefariam impiamque sententiam sacrae Scripturae testimoniis parochus confutabit; eiusdem maxime Apostoli, cuius illi auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur ait Apostolus⁸⁾: „Non praeputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observationem mandatorum Dei?“ Quod vero eandem sententiam alibi repetit⁹⁾, et novam crea-

1) Rom. 13. 8.   2) 1. Io. 5. 3.   3) de dil. Deo c. 1.   4) Confess. lib. 1. c. 5.   5) Rom. 5. 5.   6) Luc. 11. 13.   7) de don. pers. c. 53.   8) 1. Cor. 7. 19.   9) Gal. 6. 15.

turam in Christo tantum dicit valere: intelligimus plane, eum „novam creaturam in Christo“ dicere, qui mandata Dei observat. Is enim, qui habet mandata Dei ac servat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Ioannem¹⁾: „Si quis diligit me, sermonem meum servabit.“ Nam etsi iustificari potest homo, et ex impio fieri pius, antequam singula legis praecepta externis actionibus impleat: tamen fieri non potest, ut, qui per aetatem ratione uti queat, ex impio fiat iustus, nisi animum habeat paratum ad omnia praecepta Dei servanda.

*QUAESTIO IX.

Quos fructus consequantur, qui legem divinam observant.*

Ad extremum vero ne quid praetermittat parochus, quo fidelis populus adducatur, ut legem servet: quam sint eius uberes suavesque fructus demonstrabit; quod facile poterit ex iis, quae Psalmo decimo octavo scripta sunt, probare; in eo enim legis Dei laudes celebrantur, quarum haec est vel maxima, quae Dei gloriam et maiestatem multo amplius explicat, quam decore suo atque ordine faciant ipsa coelestia corpora, quae ut omnes quamvis barbaras nationes in sui admirationem rapiunt, ita efficiunt, ut rerum omnium opificis et conditoris gloriam, sapientiam ac potentiam agnoscant. Ac lex quidem Domini²⁾ convertit animas ad Deum; agnoscentes enim vias eius et Dei sanctissimam voluntatem per legem, convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli timentes Deum vere sapientes sunt, hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam praestet parvulis. Hinc veris gaudiis, et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus praeterea voluptatibus et praemiis et in hac vita et in futuro saeculo illi cumulantur, qui Dei legem observant.

*QUAESTIO X.

Quomodo omnia Dei voluntatem faciant, hominem eandem voluntatem sequi aequissimum ostenditur.*

Nec vero tam nostrae utilitatis gratia, quam Dei causa nobis est servanda lex, qui suam hominum generi in lege voluntatem aperuit; quam quum ceterae creaturae sequantur, hominem ipsum eandem sequi multo est aequius. Ne id quidem silentio praetereundum est, vel in hoc maxime suam in nos Deum clementiam et summae bonitatis divitias ostendisse, quod, quum sine ullo praemio nos potuisset, ut suae gloriae serviremus, cogere, voluit tamen suam gloriam cum utilitate

1) 14. 21. 2) Ps. 18, 8.

nostra coniungere, ut, quod homini utile, idem esset Deo gloriosum. Quoniam igitur id maximum et praeclarissimum est, docebit parochus, ut a Propheta ultimo loco ¹⁾ dictum est: „in custodiendis illis retributionem multam esse.“ Non enim tantum illae nobis benedictiones promissae sunt, quae ad terrenam magis felicitatem spectare videbantur, ut benedicti ²⁾ simus in civitate, benedicti in agro, „sed ³⁾ copiosa merces in coelis,“ et „mensura bona ⁴⁾, conferta, coagitata, et superfluens“ proposita est, quam piis et iustis actionibus mereamur, divinae misericordiae adiumento. „Ego ⁵⁾ sum Dominus, Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile etc.“

* QUAESTIO XI.

Quo pacto lex Moysis omnium aetatum homines obliget, quaque occasione Israëlitis promulgata fuerit.*

Quamvis haec lex Iudaeis in monte a Domino data fuerit, tamen, quoniam natura omnium mentibus multo ante impressa et consignata erat, atque ob eam rem Deus universos homines illi perpetuo parere voluit: plurimum proderit, verba illa, quibus Moyse ministro atque interprete Hebraeis promulgata est, et populi Israëliti historiam, quae mysteriorum est plena, diligenter explicare. Principio narrabit, ex omnibus nationibus, quae sub coelo erant, unam Deum delegisse, quae ortum habuit ab Abraham, quem peregrinum esse voluit in terra Chanaam; cuius possessionem quum ei pollicitus esset, tamen et ille et posterius eius amplius quadringentos annos vagi fuerunt, ante quam promissam terram incolerent; in qua quidem peregrinatione nunquam eorum curam dimisit. Transibant quidem illi ⁶⁾ „de gente in gentem et de regno ad populum alterum,“ sed nullam unquam illis iniuriam fieri passus est; immo vero in reges animadvertit. Priusquam autem in Aegyptum descenderent, virum praemisit, cuius prudentia et illi et Aegyptii fame liberarentur. In Aegyptio vero ea illos benignitate complexus est, ut repugnante et incumbente ad illorum perniciem Pharaone mirum in modum augerentur; et quum valde affligerentur, ac tanquam servi durissime tractarentur, ducem Moysen excitavit, qui eos in manu potenti

---

1) Psal. 18. 12.   2) Deut. 28. 3.   3) Matth. 5. 12.   4) Luc. 6. 38.
5) Exod. 20. 2.   6) Ps. 104. 13.

educeret. Huius praecipue liberationis initio legis meminit Dominus his verbis¹⁾: „Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis.“

*QUAESTIO XII.

Cur Iudaei in populum a Deo delecti fuerint.*

Ex his vero illud maxime paracho animadvertendum est: unam ex universis nationibus a Deo delectam esse, quam populum vocaret suum, et cui se cognoscendum et colendum praeberet; non quod ceteras iustitia aut numero vinceret, quemadmodum Hebraeos monet Deus²⁾, sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem exiguum et inopem augeret et locupletaret, quo eius potentia et bonitas notior apud omnes esset, et illustrior. Quum igitur ea esset illorum hominum conditio, iis „conglutinator³⁾ est, et hos amavit“ ita, ut, quum esset Dominus coeli et terrae, non confunderetur vocari Deus eorum, quo ceteras gentes ad aemulationem provocaret, ut perspecta Israëlitarum felicitate omnes homines ad veri Dei cultum se conferrent; quemadmodum etiam Paulus⁴⁾ testatur, se gentium felicitate proposita, et vera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad aemulationem carnem suam provocare.

*QUAESTIO XIII.

Cur Hebraei diu multumque vexati sint, antequam legem acciperent.*

Deinde fideles docebit, Deum Hebraeos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima servitute premi divexarique permisisse ob eam rem, uti doceremur, amicos Dei fieri non nisi mundi inimicos ac peregrinos in terris, itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo; tum vero, ut ad Dei cultum translati intelligeremus, quanto feliciores demum sint ii, qui Deo, quam qui mundo serviunt, cuius rei nos Scriptura commonet; inquit enim⁵⁾: „Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meae, et servitutis regni terrarum.“ Praeterea explicabit, post amplius quadringentis annis Deum promissa praestitisse, ut ille populus fide ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere vult, atque in eius bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi praecepti explanatione dicetur.

1) Exod. 20. 2.

2) Deut. 7. 7.

3) Deut. 10. 15.

4) Rom. 11. 14.

5) 2. Par. 12. 8.

*QUAESTIO XIV.

Cur tali loco et tempore lex data fuerit.*

Postremo locum ac tempus notabit, quibus hanc legem populus Israël a Deo accepit; nempe postquam eductus ex Aegypto, in desertum venit, ut beneficii recentis memoria allectus, et loci asperitate, in quo versabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur. Homines enim iis maxime devinciuntur, quorum beneficentiam experti sunt, atque ad Dei praesidium confugiunt, quum se omni spe humana destitutos esse agnoscunt. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam coelestem doctrinam eo propensiores esse, quo se magis a mundi illecebris, et carnis voluptatibus abstraxerint; sicut per Prophetam¹⁾ scriptum est: „Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.“

CAPUT II.**De primo Praecepto.*****QUAESTIO I.**

Quid sibi istud exordium velit, et quanam in eo contineantur mysteria.*

Enitatur itaque parochus, et, quantum potest, efficiat, ut fidelis populus haec verba semper in animo habeat: „Ego sum Dominus Deus tuus;“ ex quibus intelligent, legislatorem se creatorem habere, a quo et conditi sunt, et conservantur, iureque illud usurpent²⁾: „Ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuae eius, et oves manus eius.“ Quorum verborum vehemens et frequens admonitio eam vim habebit, ut ad legem colendam fideles promptiores reddantur, et a peccatis abstineant. Quod autem sequitur: „qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis,“ etsi Iudaeis tantum videtur convenire Aegyptiorum dominatu liberatis: tamen, si interiorrem salutis universae rationem spectemus, multo magis ad Christianos homines pertinet, qui non ex Aegyptiaca servitute, sed e peccati regione et potestate³⁾ tenebrarum a Deo

1) Is. 28. 9.   2) Ps. 94. 7.   3) Col. 1. 13.

erepti, atque in regnum filii dilectionis suae translati sunt. Cuius beneficii magnitudinem intuens Ieremias, praedixit illud¹⁾: „Ecce Dies venient, dicit Dominus, et non dicetur ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aegypti; sed: vivit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aquilonis, et de universis terris, ad quas eieci eos; et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos,“ et quae sequuntur. Pater enim indulgentissimus per Filium suum filios, qui erant dispersi, congregavit in unum, ut iam non ut servi peccato, sed iustitiae, „serviamus²⁾ illi in sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.“

*QUAESTIO II.

Quo modo ex principio huius decalogi fideles affici debeant.*

Quare fideles omnibus tentationibus tanquam clypeum opponent illud Apostoli³⁾: „Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?“ iam non sumus nostri, sed eius, qui pro nobis mortuus est et resurrexit; ipse est Dominus Deus noster, qui nos suo sanguine sibi acquisivit; quomodo peccare poterimus in Dominum Deum nostrum, ipsumque iterum cruci affigere? Ut igitur vere liberi, et ea quidem libertate, qua nos Christus liberavit, sicut⁴⁾ exhibueramus membra nostra servire iniustitiae, ita exhibeamus servire iustitiae in sanctificationem.

Non habebis Deos alienos coram me.

*QUAESTIO III.

Quid hoc primum praeceptum observandum fugiendumque complectatur.*

Priorem in decalogo locum obtinere, quae ad Deum pertinent, posteriorem vero, quae ad proximum, docebit parochus, quia eorum, quae proximo praestamus, causa Deus est; tum enim ex Dei praecepto proximum diligimus, quum propter Deum diligimus; ea vero sunt in priori tabula descripta. Secundo loco, in verbis iis, quae proposita sunt, duplex contineri praeceptum ostendet; quorum alterum iubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur: „Non habebis Deos alienos coram me,“ eam habet sententiam coniunctam: Me verum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis.

---

1) 16, 14 sq. 2) Luc. 1. 74, 75. 3) Rom. 6. 2. 4) 1. Rom. 6. 19.

* **QUAESTIO IV.**

Quo modo hoc praecepto fides, spes et caritas contineantur.*

In priori autem continetur praeceptum fidei, spei et caritatis. Nam quum Deum dicimus immobilem, incommutabilem, perpetuo eundem manentem: fidelem recte sine ulla iniquitate confitemur; ex quo eius oraculis assentientes omnem ipsi fidem et auctoritatem tribuamus necesse est. Qui vero omnipotentiam, clementiam, et ad benefaciendum facilitatem ac propensionem illius considerat: poteritne spes omnes suas non in illo collocare? At si bonitatis ac dilectionis ipsius effusas in nos divitias contempletur, illumne poterit non amare? Hinc est illud prooemium, hinc illa conclusio, qua in praecipiendo, mandandoque in Scriptura utitur Deus: „Ego Dominus.“

* **QUAESTIO V.**

Praeceptum hoc, ut negativum est, exponitur.*

Altera autem praecepti pars, illa est: „Non habebis Deos alienos coram me;“ qua loquendi formula legislator usus est, non quod satis explicata non esset haec sententia affirmatione praecepti in hunc modum: Me unum Deum coles; si enim Deus est, unus est: sed propter caecitatem plurimorum, qui olim Deum verum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum venerabantur; cuiusmodi inter Hebraeos ipsos permulti fuerunt, qui, ut Helias eis obiiciebat, „in ¹⁾ duas partes claudicabant;“ quod et Samaritae fecerunt, qui Deum Israelis, et Deos gentium colebant.

* **QUAESTIO VI.**

Quo modo hoc praeceptum omnium maximum censendum sit.*

His explicatis addendum erit, hoc esse praeceptum omnium primum et maximum, non ordine tantum ipso, sed ratione, dignitate, praestantia. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus maiorem, quam Domini, quam regis, caritatem et auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat, ab eo in utero matris nutriti, atque inde in hanc lucem educti sumus; ipse nobis ad vitam victumque res suppeditat necessarias.

* **QUAESTIO VII.**

Qui praecipue sint rei violati huius praecepti.*

Peccant autem in hoc praeceptum, qui fidem, spem et caritatem non habent; quorum peccatum latissime patet. Sunt

1) 3. Reg. 18. 21.

enim in hoc numero, qui in haeresim labuntur, qui non credunt ea, quae sancta mater ecclesia credenda proponit; qui somniis, auguriis ceterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de sua salute spem abiiciunt, nec divinae bonitati confidunt; qui divitiis tantum, qui corporis ~~laetudine~~ ^{valetudine} ac viribus nituntur; quae fusius ab iis explicata sunt, qui de vitiis et peccatis conscripserunt.

*QUAESTIO VIII.

Non adversatur huic praecepto cultus, qui ex recepto ecclesiae usu sanctis tribuitur.*

Verum illud etiam in huius praecepti explicatione accurate docendum est, venerationem et invocationem sanctorum, angelorum ac beatarum animarum, quae coelesti gloria perfuuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica ecclesia adhibuit, huic legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui, edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet, nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim angelos Christiani adorare dicuntur, exemplo sanctorum veteris Testamenti: non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt. Quod si legimus interdum angelos recusasse, ne se homines venerarentur, eo fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur.

*QUAESTIO IX.

Quo modo sanctos angelos colere liceat, ex Scripturis ostenditur.*

Spiritus enim sanctus, qui ait¹⁾: „Soli Deo honor et gloria;“ idem praecepit, ut honore parentes et seniores afficeremus. Sancti praeterea viri, qui Deum unum colebant, „Reges“ tamen, ut est in divinis literis, „adorabant,“ id est, supplices venerabantur. Quod si reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur: angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit, et quorum opera non modo ad ecclesiae suae, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animae, tum corporis periculis quotidie liberamur, etiamsi se nobis in conspectum non dent, tanto maiorem honorem non habebimus, quanto beatae illae mentes dignitate regibus ipsis antecellunt? Adde caritatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis provin-

1) 1. Tim. 1. 17.

ciis, quibus praesunt, ut ex Scriptura facile intelligitur, preces fundunt; quod etiam praestare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est; nostras enim preces Deo offerunt, et lacrymas. Quamobrem in Evangelio docuit Dominus: pusillos scandalizandos non esse, „quod¹⁾ angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris, qui in coelis est.“

*QUAESTIO X.

Invocandos esse sanctos angelos, ex Scripturis probatur.*

Invocandi itaque sunt, quod et perpetuo Deum intuentur, et patrocinium salutis nostrae sibi delatum libentissime suscipiunt. Exstant divinae Scripturae testimonia huius invocationis. Iacob²⁾ enim ab angelo, quicum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat, immo etiam cogit; se enim non dimissurum illum profitetur, nisi benedictione accepta, neque solum sibi ab eo tribui, quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minime videbat, tum quum dixit³⁾: „Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.“

*QUAESTIO XI.

Sanctorum invocatione et reliquiarum veneratione nihil honori Dei detrahitur.*

Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis atque invocandis et sacris eorum reliquiis cineribusque venerandis Dei gloria minuatur: ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, et ad sanctorum imitationem cohortatur; quod officium Nicaeno altero, et Gangrensi, ac Tridentino conciliis, et SS. PP. auctoritate comprobatur.

*QUAESTIO XII.

Quibus potissimum argumentis sanctorum invocatio stabilienda sit.*

Quo autem sit ad refutandos eos instructor parochus, qui huic veritati adversantur: SS. Hieronymum contra Vigilantium, et Damascenum potissimum legat; ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab Apostolis accepta, et in ecclesia Dei perpetuo retenta et conservata; cuius rei quis firmitus aut clarius requirat argumentum divinae Scripturae testimonio, quae sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Exstant enim quorundam sanctorum divina praeconia⁴⁾. Quorum lau-

---

1) Matth. 18. 10.   2) Gen. 32. 26.   3) Gen. 48. 16.   4) Ecclesiastic. 44 — 50.

des quum sacris literis celebrentur, quid est, quod illis singularem honorem non habeant homines? Etsi ob eam causam magis etiam colendi et invocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito et gratia in nos Deus confert beneficia. Si enim „gaudium¹⁾ est in coelo super uno peccatore poenitentiam agente,“ nonne etiam coelestes cives poenitentes adiuvabunt? nonne rogati peccatorum veniam et impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

*QUAESTIO XIII.

Illam sanctorum invocationem ex quadam auxilii divini diffidentia, fideique imbecillitate non proficisci, demonstratur.*

Quodsi dicatur, ut a nonnullis dicitur, supervacaneum esse sanctorum patrocinium, quod Deus sine interprete precibus nostris occurrat: has impiorum voces illa sancti Augustini²⁾ facile convincunt: multa Deum non concedere, nisi mediatoris ac deprecatoris opera et officium accesserit. Quod illustribus Abimelec et Iob amicorum confirmatur exemplis, quorum peccata non nisi Abraham et Iob precibus condonavit. Si vero etiam afferatur, fieri inopia et imbecillitate fidei, ut sanctos internuncios et patronos adhibeamus: quid ad illud respondebunt centurionis³⁾ exemplum, qui vel in singulari illo fidei praeconio, quod Dominus Deus impertivit, seniores tamen Iudaeorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent?

*QUAESTIO XIV.

Doctrina de uno mediatore Christo non tollit Sanctorum invocationem.*

Quare si fatendum est, unum nobis mediatorem propositum Christum Dominum, qui scilicet unus nos per sanguinem Patri coelesti reconciliavit, et qui, „aeterna⁴⁾ redemptione inventa,“ semel in sancta ingressus pro nobis interpellare non cessat: ex eo tamen nullo modo sequi potest, quo minus ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidiis sanctorum uti non liceat, quod unum patronum habemus Iesum Christum: nunquam id commisisset Apostolus, ut se Deo tanto studio fratrum viventium precibus adiuvari vellet; neque enim minus vivorum preces, quam eorum, qui in coelis sunt, sanctorum deprecatio, Christi mediatoris gloriam et dignitatem imminuerent.

---

1) Luc. 15. 7. 2) q. 149. sup. Exod. 3) Matth. 8. 10. 4) Hebr. 9. 12.

*QUAESTIO XV.

Unde reliquiarum virtus confirmetur, et quanta sit earum vis et efficacia, demonstratur.*

Sed cui fidem non faciant et honoris, qui sanctis debetur, et patrocinii, quod nostri suscipiunt, mirabiles effectae res ad eorum sepulchra, et oculis, et manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum eiectis daemoniis? quae non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, testes locupletissimi SS. Ambrosius et Augustinus literis prodiderunt. Quid multa? si vestes, sudaria, si umbra sanctorum, priusquam e vita migrarent, depulit morbos, viresque restituit: quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, ceterasque sanctorum reliquias, eadem mirabiliter efficere? Declaravit id cadaver illud, quod forte illatum in sepulchrum Elisaei¹⁾, eius tacto corpore, subito revixit.

*QUAESTIO XVI.

Verba sequentia non alterum, sed unum cum praecedentibus praeceptum constituunt.*

Quod vero sequitur: „Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quae est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum, quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles:“ quidam hoc alterum praeceptum existimantes, duo postrema ipsa unius praecepti vi contineri voluerunt; ut S. Augustinus²⁾, illa extrema dividens, haec ipsa verba ad primum praeceptum pertinere voluit; quam sententiam, quia in ecclesia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa verissima, consentaneum fuisse, prae-mium et poenam cuiusque cum primo praecepto coniungi.

*QUAESTIO XVII.

Adversus hoc praeceptum non pugnat receptus in ecclesia imaginum usus.*

Nec vero quis existimet, omnino pingendi, fingendi, aut sculpendi artem hoc praecepto prohiberi; nam in Scripturis iussu Dei simulacra et imagines effectas legimus, „Cherubim³⁾, serpentis aenei⁴⁾.“ Superest igitur, ut imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid simulacris, quasi diis, colendis de vero Dei cultu detraheretur.

---

1) 4. Regg. 13. 21.   2) in Exod. qu. 71.   3) 3. Regg. 6. 23.
4) Num. 21. 9.

*QUAESTIO XVIII.

Quibus praesertim modis per imagines divinum numen violari possit.*

Duplici autem potissimum ratione, quod ad hoc praeceptum attinet, Dei maiestatem vehementer laedi perspicuum est: altera, si idola et imagines tanquam Deus colantur, aut credatur inesse aliqua in his divinitas vel virtus, propter quam sint colendae, vel quod ab eis aliquid sit petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant, quod passim sacrae literae reprehendunt; altera, si quis conetur, divinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. „Quis enim Deum,“ ut inquit Damascenus¹⁾, „qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est, qui nullis terminis circumscribi, nec ulla figura describi queat, possit exprimere?“ Quae res in altera Nicaena synodo uberius explicatur. Praeclare igitur Apostolus eos mutasse „Dei incorruptibilis gloriam²⁾ in similitudinem volucrum, quadrupedum ac serpentum“ dixit; haec enim omnia tanquam Deum venerabantur, quum illi harum rerum imagines ponerent. Quocirca Israelitae, qui ante vituli simulacrum clamabant³⁾: „Hi sunt Dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti,“ idololatrae sunt appellati, quia „mutaverunt⁴⁾ gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum.“

*QUAESTIO XIX.

Quis sit posterioris istius partis praecepti census.*

Quum igitur Dominus Deos alienos coli prohibuisset, ut penitus idololatriam tolleretur, imaginem divinitatis ex aere duci, aut alia quavis materia fieri prohibuit; quod Isaias⁵⁾ declarans, inquit: „Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?“ Atque in hoc praecepto hanc sententiam contineri, praeter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii⁶⁾ verba satis declarant, ubi Moyses, populum avertere ab idololatria quum vellet, aiebat: „Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis.“ Quod sapientissimus legislator ideo dixit, ne quo errore ducti divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatae tribuerent.

1) de orthod. fide lib. 4. c. 16.   2) Rom. 1. 23.   3) Exod. 32. 8.
4) Ps. 105. 20.   5) 40. 18.   6) 4. 15.

*QUAESTIO XX.

Hoc praeceptum, qui Trinitatis personas effingunt, non violant.*

Nemo tamen propterea contra religionem Deique legem quicquam committi putet, quum sanctissimae Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, quae tam in veteri quam in novo Testamento apparuerunt; nemo enim tam rudis est, ut illa imagine divinitatem credat exprimi, sed illis declarari doceat pastor proprietates aliquas, aut actiones, quae Deo tribuuntur; veluti quum ex Daniele ¹⁾ pingitur „antiquus dierum“ in throno sedere, ante quem „libri aperti sunt,“ Dei aeternitas et infinita sapientia significatur, qua omnes hominum et cogitationes et actiones, ut de iis iudicium ferat, intuetur.

*QUAESTIO XXI.

Angeli qua ratione pingantur.*

Angelis etiam tum humana species, tum alae affinguntur, ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanum genus, et tamquam parati ad ministeria Domini exequenda. „Omnes enim ²⁾ administratorii spiritus sunt propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.“

*QUAESTIO XXII.

De columba, in qua Spiritus sanctus depingitur.*

„Columbae“ vero „species, et linguae tanquam ignis,“ in Evangelio et Actis Apostolorum, quas Spiritus sancti proprietates significant, multo notius est, quam ut oporteat pluribus verbis explicari.

*QUAESTIO XXIII.

Christi et sanctorum imagines pingi et honorari debent.*

At vero quum Christus Dominus, eiusque sanctissima et purissima Mater, ceterique omnes sancti, humana praediti natura, humanam speciem gesserint: eorum imagines pingi atque honorari, non modo hoc praecepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum et grati animi certissimum argumentum semper habitum est; quod et apostolicorum temporum monumenta, et oecumenicae synodi, et tot sanctissimorum doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant.

---

1) Dan. 7. 9, 10.   2) Hebr. 1. 14.

*QUAESTIO XXIV.

Quis sit legitimus in ecclesia imaginum usus.*

Non solum autem licere in ecclesia imagines habere, et illis honorem et cultum adhibere, ostendet parochus, quum honos, qui eis exhibetur, referatur ad prototypa: verum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit, ut ex Damasceni libro, quem de imaginibus edidit, et septima synodo, quae est secunda Nicaena, intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus et fallaciis depravare contendit, si quid forte populo hac in re peccatum fuerit, parochus, Tridentini concilii decretum secutus, quoad eius fieri poterit, studebit corrigere, ac decretum¹⁾ quidem ipsum, quum res tulerit, populo interpretabitur; tum rudes, et qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit, imagines factas ad utriusque Testamenti cognoscendam historiam, atque eius memoriam identidem renovandam, qua rerum divinarum memoria excitati, ad colendum atque amandum ipsum Deum vehementius inflammemur. Sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut et colantur, et exemplo moniti, ad eorum vitam ac mores nos ipsos conformemus.

Ego²⁾ sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia iis, qui diligunt me, et custodiunt praecepta mea.

*QUAESTIO XXV.

Non pertinet haec appendix duntaxat ad primum praeceptum.*

Duo sunt in extrema parte huius praecepti diligenter explicanda: primum est, quod etsi ob summum scelus praevaricationis primi praecepti, atque hominum ad id committendum propensionem apte hoc loco poena proponitur, communis tamen est omnium appendix praeceptorum; omnis enim lex ad praecepta servanda homines poena et praemio inducit. Hinc illae tam frequentes in sacris literis et crebrae Dei promissiones. Ut enim innumerabilia paene Testamenti veteris testimonia praetermittamus: in Evangelio scriptum est³⁾: „Si vis ad vitam ingredi, serva mandata;“ et alibi⁴⁾: „Qui facit vo-

1) Sess. 25. de invoc. Sanct.

2) Exod. 20. 5.

3) Matth. 19. 17.

4) ibid. 7. 21.

luntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum;“ tum illud¹⁾: „Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur;“ et²⁾: „Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio;“ atque alibi³⁾: „Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.“

*QUAESTIO XXVI.

An eodem modo poena, praevicatoribus hic intentata, carnalibus et perfectis inculcanda sit.*

Alterum est, quod longe alia ratione perfecti, alia carnaliter homines hanc appendicem docendi sunt. Perfectis enim, qui Spiritu Dei aguntur, eique prompto et alacri animo parent, instar est cuiusdam laetissimi nuncii, et magnum argumentum propensae in eos divinae voluntatis; agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc praemiis, nunc poenis ad sui cultum et venerationem homines prope compellat; agnoscunt eius immensam in se benevolentiam, qui sibi imperare, suaeque opera ad divini nominis gloriam uti velit; neque solum agnoscunt, sed magna spe sunt, illum, quum quod vult iubeat, etiam daturum vires, quibus legi ipsius parere possint. At carnalibus, qui nondum spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu poenarum, quam amore virtutis abstinere a peccatis, eius appendicis sensus gravis et acerbus est. Quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi, et quo lex spectat, quasi manu deducendi. Parochus autem, quoties alicuius explicandi praecepti occasio inciderit, eadem haec sibi habeat proposita.

*QUAESTIO XXVII.

Quid verba illa: Ego sum Deus fortis, meditandum proponant.*

Carnalibus perinde tamen ac spiritualibus duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad legem observandam hae ipsa in appendice positi, homines maxime incitent. Nam quod Deus „fortis“ dicitur, ideo diligentius est explicandum, quo caro saepe, quae terroribus divinae comminationis minus commovetur, varias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere, ac propositam poenam vitare possit; cui autem certo persuasum est, Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat⁴⁾: „Quo ibo a Spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?“ Eadem quoque divinis interdum diffusa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minime parem sese

1) ib. 3. 10.

2) ibid. 5. 22.

3) ibid. 6. 15.

4) Ps. 138. 7.

esse existimet. At firma et stabilis fides nihil titubans, quum divina vi ac virtute nitatur, homines contra recreat atque confirmat; inquit enim¹⁾: „Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo?“

*QUAESTIO XXVIII.

Quid sibi velit, quod Deus se etiam dicat zelotem.*

Alter vero aculeus zelus ipse divinus est. Nonnunquam enim homines putant Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius servemus, an negligamus. Ex quo sequitur magna vitae confusio. Quum autem Deum zelotem credimus, eius rei meditatio facile nos in officio continet.

*QUAESTIO XXIX.

Cuiusmodi zelus Deo sit attribuendus.*

Zelus vero, qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem, sed divinum illum amorem et caritatem, qua Deus nullam a se animam patitur impune fornicari; quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei tranquillissima eius sincerissimaque iustitia, qua anima, falsis opinionibus pravisque cupiditatibus corrupta, repudiatur, et a Dei coniugio tanquam adultera removetur. At vero zelum hunc Dei suavissimum ac dulcissimum experimur, quum summa eius atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur. Nec enim aut amor ardentior inter homines, aut maior arctiorque coniunctio, quam eorum, qui coniugio copulati sunt, reperitur. Igitur quam nos valde diligat, ostendit Deus, quum crebro se vel sponso, vel marito comparans, zelotem vocat. Quamobrem doceat parochus hoc loco, sic divini cultus atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes potius, quam amantes iure dici possint, illius exemplo, qui de se ipse: „Zelo,“ inquit²⁾, „zelatus sum pro Domino Deo exercituum;“ immo vero Christum ipsum imitentur, cuius illud est³⁾: „Zelus domus tuae comedit me.“

*QUAESTIO XXX.

Quae sit comminationis hic intentatae sententia.*

Est autem comminationis explicanda sententia, non inultos peccatores passurum Deum, sed eos vel tanquam parentem castigaturum, vel tanquam iudicem acriter se ac severe in

---

1) Ps. 26. 1.   2) 3. Reg. 19. 14.   3) Ps. 68. 10.   Ioa. 2. 17.

cos animadversurum. Quod alio in loco significans Moyses¹⁾: „et scies,“ inquit, „quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et iis, qui custodiunt praecepta eius, in mille generationes; et reddens odientibus se statim;“ et Iosue²⁾: „Non poteritis,“ inquit, „servire Domino; Deus enim sanctus et fortis aemulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet.“

*QUAESTIO XXXI.

Quomodo Deus visitet peccata patrum in filios, in tertiam et quartam generationem.*

Docendus autem populus est, comminationis poenam ad tertiam quartamque impiorum et facinorosorum generationem pertinere, non quod posteriores maiorum scelerum poenas semper luant, sed licet illi liberique eorum impune tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei poenamque vitabit. Quod Iosiae regi accidit³⁾. Huic enim propter singularem pietatem quum pepercisset Deus, dedissetque, ut in pace in sepulcrum maiorum suorum inferretur, ne videret consequentium temporum mala, quae propter Manassis avi impietatem Iudae et Hierusalem erant eventura: eo mortuo posteros eius est ultio Dei consecuta⁴⁾, sic, ut ne filiis quidem Iosiae pepercit.

*QUAESTIO XXXII.

Quomodo haec verba cum verbis Ezechielis conveniant.*

Qua autem ratione haec legis verba sententiae illi, quae est apud Prophetam non adversentur⁵⁾: „Anima, quae peccaverit, ipsa morietur,“ sancti Gregorii⁶⁾ auctoritas, cum reliquis omnibus antiquis Patribus consentiens, aperte ostendit; inquit enim: Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto constringitur; quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius gravatur; unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solum sua, quae addidit, sed etiam patris peccata persolvat, quum vitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adiungere non formidat. Et iustum est, ut qui sub districto iudice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita prae-

1) Deut. 7. 9.

2) 24. 19, 20.

3) 2. Par. 34.

4) 4. Reg. 23. 26.

5) Ezech. 18. 4.

6) Moral. 15. 21.

senti etiam culpas parentis iniqui persolvere. Commemorabit deinde parochus, quantum Dei iustitiam superet eiusdem bonitas ac misericordia. Irascitur tertiae quartaeque generationi Deus, misericordiam vero in millia impertit.

*QUAESTIO XXXIII.

Quinam divinarum legum praevaricatores Deum odisse censeantur.*

In eo autem, quod dictum est: „eorum qui oderunt me,“ peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse? Hoc vero ad omnes peccatores idcirco pertinet, quod, quemadmodum „qui habet¹⁾ mandata“ Dei, „et servat ea,“ Deum „diligat:“ ita, qui legem Domini contemnit, et mandata eius non servat, Deum odisse merito dicendus est.

*QUAESTIO XXXIV.

Quid sit illud: Faciens misericordiam his, qui diligunt me.*

Quod vero extremum est: „et iis, qui diligunt me,“ servandae legis modum ac rationem docet; necesse est enim, eos, qui legem Dei servant, eadem caritate atque amore, quo in Deum sunt, ad eius obedientiam adduci; quae deinceps in singulis praeceptis commemorabuntur.

C A P U T III.

De secundo Praecepto.

Non²⁾ assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

*QUAESTIO I.

Cur Deus hanc legem de suo ipsius nomine honorando speciatim ferre voluerit.*

Quoniam primo divinae legis praecepto, quo Deum pie sancteque colere iubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessario continetur, (nam qui sibi honorem tribui vult, idem postulat, se ut summo verborum honore prosequamur, prohibetque contraria; quod et illa Domini apud Malachiam verba aperte indicant³⁾): „Filius honorat patrem, et servus dominum

1) Io. 14. 21.   2) Exod. 20. 7.   3) 1. 6.

suum; si ergo pater ego sum, ubi est honor meus?"): Deus tamen pro rei magnitudine hanc de suo ipsius divino et sanctitatis plenissimo nomine honorando legem separatim ferre, idque nobis disertis et perspicuis verbis praescribere voluit.

*QUAESTIO II.

Quantum niti parochi debeant in huius praecepti explicatione.*

Quod sane parochi ipsi argumento in primis esse debet, nequaquam satis fore, si hac de re generatim loquatur: sed eiusmodi locum hunc esse, in quo ipse diutius commorari et quaecunque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide accurateque apud fideles explicare necesse sit. Neque vero nimia haec diligentia censenda est, quum non desint, qui adeo errorum tenebris obcaecati sint, ut quem angeli glorificant, ei maledicere non vereantur. Neque enim lege semel lata deterrentur, quo minus Dei maiestatem quotidie immnuere, immo singulis paene horis ac momentis impudentissime audeant. Quis enim non videat, omnia iureiurando affirmari? omnia imprecationibus et execrationibus referta esse? usque adeo, ut nemo fere vel vendat aliquid, vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non iurisiurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies vel in re levissima et inani temere non usurpet? quo maior parochi cura et diligentia adhibenda est, ut saepe fideles admoneat, quam grave hoc scelus sit et detestabile.

*QUAESTIO III.

Quid secundum istud praeceptum imperet vel prohibeat.*

Iam vero in huius praecepti explicatione id primum constet, cum eo, quod lex fieri prohibet, earum etiam rerum praeceptionem coniunctam esse, quas praestare homines debent. Utrumque autem separatim docendum est; primum quidem, ut ea, quae tradenda sunt, facilius exponantur, quid iubeat lex; mox etiam quid vetet. Nam quae imperat, illa sunt: nomen Dei esse honorandum, ac per illud sancte iurandum. Haec rursus, quae prohibet: nemo divinum nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut false, aut frustra, aut temere iuret.

*QUAESTIO IV.

Quid Dei nomine hic intelligatur.*

In ea itaque parte, qua iubemur divino nomini honorem tribuere, parochus fidelibus praecipiat, Dei nomen, ipsius,

inquam, literas et syllabas, aut omnino per se nudum verbum tantummodo, attendendum non esse, sed in eam cogitationem veniendum, quid valeat illa vox, quae omnipotentem ac sempiternam maiestatem unius et trini Numinis significat. Ex his autem facile colligitur, inanem esse nonnullorum Iudaeorum superstitionem, qui quod scriberent Dei nomen, pronunciare non auderent; quasi in quatuor illis literis, non in re, divina vis esset. Sed quamvis singulari numero prolatum sit: „Non assumes nomen Dei:“ id non de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quae Deo tribui solent, intelligendum est; multa enim Deo imposita sunt nomina, ut Domini, omnipotentis, Domini exercituum, Regis regum, Fortis, et alia id genus, quae in Scripturis leguntur, quae parem eandemque venerationem habent omnia. Deinde docendum est, quomodo divino nomini debitus honor adhibeatur; neque enim Christiano populo, cuius ore Dei laudes assidue celebrandae sunt, rem utilissimam et pernecessariam ad salutem ignorare fas est.

*QUAESTIO V.

Qua ratione divinum nomen venerari aut honorare censeamur.*

Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini nominis, tamen in iis, de quibus deinceps hic dicetur, vis et pondus omnium videtur esse. Primum igitur laudatur Deus, quum in omnium conspectu Deum ac Dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostrae auctorem, quemadmodum agnoscimus, ita etiam praedicamus. Itemque quum verbo Dei, quo voluntas eius enunciatur, sancte et diligenter operam damus, in eius meditatione assidue versamur, studiose illud ad discimus, aut legendo, aut audiendo, perinde ut cuiusque personae et muneri aptum et consentaneum est. Deinde divinum nomen veneramur et colimus, quum officii et religionis causa divinas laudes celebamus, ac de omnibus rebus, tum prosperis, tum adversis, illi singulares gratias agimus. Inquit enim Propheta¹⁾: „Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones eius.“ Exstantque plurimi David psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate illius divinas laudes suavissime decantat. Exstat admirabile illud patientiae exemplum Iob, qui, quum in maximas illas horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso et invicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque, quum animi corporisque do-

1) Ps. 2. 2.

loribus cruciamur, quum miseriis et aerumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium et animi nostri vires convertamus, illud Iob dicentes¹⁾: „Sit nomen Domini benedictum.“

*QUAESTIO VI.

Quo modo huic item praecepto alias pareamus.*

Neque vero minus Dei nomen honoratur, si fidenter opem eius imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus: „Invoca,“ inquit²⁾, „me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me;“ cuius implorationis cum multis aliis in locis, tum praecipue in Psalmis 16. 43. 118. illustria reperiuntur exempla. Praeterea Dei nomen honore prosequimur, quum fidei faciendae causa testamur Deum; qui modus a superioribus valde differt. Nam quae supra enumeravimus, ita suapte natura bona sunt atque expendenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exsequendis se ipsum dies noctesque exerceat. „Benedicam,“ inquit David³⁾, „Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.“ At iusiurandum, licet bonum sit, eius tamen frequens usus minime est laudabilis.

*QUAESTIO VII.

Quare iurisiurandi frequentior usus non sit probandus.*

Huius autem discriminis ratio in eo posita est, quod iusiurandum ea tantum de causa institutum est, ut esset tanquam remedium quoddam humanae imbecillitatis, et ad probandum, quod dicimus, necessarium instrumentum. Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit, eorundem vero frequentatio perniciosa est: ita etiam, nisi quum gravis et iusta causa subest, iureiurando uti non est salutare. Quod si saepius adhibeatur, tantum abest, ut prosit, ut magnum detrimentum afferat. Quamobrem praeclare docet sanctus Chrysostomus⁴⁾, non nascente, sed iam adulto mundo, quum mala longe lateque propagata universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco et ordine consisteret, sed perturbata et permixta omnia sursum deorsum magna rerum confusione ferrentur, et, quod malorum omnium gravissimum est, mortales fere omnes in foedam idolorum servitutem se ipsos abiecissent: tum denique longo sane intervallo iusiurandum in

1) Iob. 1. 21.   2) Ps. 49. 15.   3) Ps. 33. 2.   4) in Act. hom. 9.

hominum consuetudinem irrepsisse. Nam quum in tanta hominum perfidia et iniquitate nemo facile ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.

*QUAESTIO VIII.

In quo consistat iuramenti ratio; quidque proprie sit iurare.*

Verum quum in hac praecepti parte praecipua sit illa ratio docendi fideles, quomodo iusiurandum pie sancteque adhibere debeant: primum dicendum est, „iurare“ nihil aliud esse, nisi Deum testari, quacunque id verborum forma et conceptione fiat. Nam et: „Testis est mihi Deus,“ et: „per Deum,“ idem sunt. Est etiam illud iusiurandum, quum ad faciendam fidem per res creatas iuramus, ut per sacra Dei Evangelia, per crucem, per sanctorum reliquias et nomen, et cetera id genus. Neque enim haec ipsa per se iureiurando auctoritatem aut robur aliquod afferunt: sed Deus ipse hoc praestat, cuius divinae maiestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur, ut per Evangelium iurantes per Deum ipsum iurent, cuius veritas Evangelio continetur et declaratur; similiter et per sanctos, qui templa Dei sunt, quique evangelicae veritati crediderunt, eamque omni observantia coluerunt, et per gentes et nationes latissime disseminarunt.

*QUAESTIO IX.

De ea iurisiurandi forma, quae per execrationem fit.*

Eadem ratio est illius iurisiurandi, quod per execrationem profertur; quale est illud S. Pauli¹⁾: „Ego testem Deum invoco in animam meam;“ etenim hoc pacto aliquis Dei iudicio tanquam mendacii ultori subiicitur. Neque propterea negamus, nonnullas ex hisce formulis ita accipi posse, quasi iurisiurandi vim non habeant: sed tamen utile est, quae de iureiurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eandem prorsus normam et regulam dirigere.

*QUAESTIO X.

Quotuplex sit iuramentum.*

Duo autem sunt iurandi genera: primum quidem, quod assertorium appellatur; nimirum quum aliquid de re praesenti aut praeterita religiose affirmamus, ut Apostolus in epistola ad Galatas²⁾: „Ecce coram Deo, quia non mentior.“ Alterum vero promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes re-

1) 2. Cor. 1. 23. 2) 1. 20.

feruntur, futurum tempus spectans, quum aliquid ita fore pro certo pollicemur et confirmamus; cuiusmodi est illud Davidis¹⁾, qui Bersabeae coniugi iurans „per Dominum Deum“ suum, promisit Salomonem eius filium regni heredem fore, atque in ipsius locum successurum.

*QUAESTIO XI.

Quot sint ad legitimum iuramentum requisita.*

Verum enim vero licet ad iusiurandum satis sit Deum testem adhibere, tamen ut rectum sanctumque sit, multo plura requiruntur, quae sunt diligenter explicanda. Ea vero breviter, teste divo Hieronymo, Hieremias enumerat, dum inquit: „Iurabis: vivit Dominus, in veritate, et in iudicio et in iustitia²⁾“, quibus sane verbis illa breviter summatimque complexus est, quibus omnis iurisiurandi perfectio continetur, veritatem, inquam, iudicium et iustitiam.

*QUAESTIO XII.

Quomodo iuramentum praestetur in veritate.*

Primum itaque in iureiurando locum „veritas“ habeat; nimirum ut quod asseritur, et ipsum verum sit, et qui iurat, id ita esse arbitretur, non quidem temere aut levi coniectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum vero iurisiurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem plane modo veritatem requirit; nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut, quum tempus advenerit, id re ipsa praestet, et promissum exsolvat. Neque enim vir probus id unquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei praeceptis et voluntati adversari putet; sed quicquid promittere et iurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit; nisi fortasse, commutata rerum conditione, tale esse inceperit, ut iam, si fidem servare et promissis stare velit, Dei odium et offensionem subiret. Veritatem autem in iureiurando necessariam esse, David quoque indicat illis verbis³⁾: „Qui iurat proximo suo, et non decipit.“

*QUAESTIO XIII.

Quis dicatur iurare in iudicio, quamque ob causam pueris iuramentum non sit deferendum.*

Sequitur secundo loco „iudicium;“ neque enim iusiurandum temere et inconsiderate, sed consulto et cogitato adhiberi debet. Itaque iuraturus primum quidem consideret, utrum

1) 3. Reg. 1. 30.   2) 4. 2.   3) Ps. 14. 4.

necessitate cogatur, nec ne; remque totam accurate expendat, an eiusmodi sit, ut iureiurando indigere videatur. Tempus praeterea spectet, locum attendat, aliaque permulta, quae rebus adiuncta sunt, circumspiciat; non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei vi et necessitate. Etenim, nisi haec consideratio et diligens animadversio antecesserit, sane iusiurandum praeceptis et temerarium erit. Cuiusmodi et illorum irreligiosa affirmatio, qui in re levissima et inani, nulla ratione aut consilio, sed prava quadam consuetudine iurant. Id vero passim quotidie a venditoribus et emptoribus fieri videmus; nam illi ut quam plurimo vendant, hi rursus ut quam minimo emant, res venales vel laudare, vel vituperare iureiurando non dubitant. Quum itaque iudicio et prudentia opus sit, pueri vero ita acute perspicere ac distinguere nondum per aetatem possint, idcirco constitutum est a S. Cornelio ¹⁾ Pontifice, ne a pueris ante pubertatem, hoc est, ante 14. annum, iusiurandum exigatur.

*QUAESTIO XIV.

Quo pacto in iustitia iuretur.*

Reliqua est iustitia, quae maxime in promissis requiritur; quare si quis iniustum aliquid et inhonestum promittit, et iurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat. Exstat huius rei in Evangelio exemplum Herodis regis, qui, temerario iureiurando obstrictus, puellae saltatrici caput Ioannis Baptistae ²⁾ tanquam saltationis praemium dedit. Tale etiam fuit Iudaeorum iusiurandum, qui se ipsos, ut est in Actis Apostolorum ³⁾, ea conditione devoverunt, nihil gustaturos, donec Paulum occidissent.

*QUAESTIO XV.

Quibus praecipue rationibus intelligatur iusiurandum esse aliquando licitum.*

His ita explicatis nulla plane dubitatio relinquatur, quin illi tuto iurare liceat, qui haec omnia servaverit, quique hisce conditionibus tanquam praesidiis quibusdam iusiurandum munierit. Sed et multis argumentis id probare facile est. Nam „lex Domini,“ quae „immaculata“ ⁴⁾ est et sancta, hoc praecepit: „Dominum,“ inquit ⁵⁾, „Deum tuum timebis, et illi soli servies; ac per nomen illius iurabis;“ et a Davide scriptum

1) c. 16. C. XXII. qu. 5.

2) Marc. 6.

3) 23. 12.

4) Ps. 18. 8.

5) Deut. 6. 13.

est¹⁾: „Laudabuntur omnes, qui iurant in eo.“ Praeterea sacrae literae indicant, ipsa ecclesiae lumina sanctissimos Apostolos iureiurando nonnunquam usos esse; idque ex Apostoli epistolis apparet. Adde quod et angeli ipsi interdum iurant; nam a sancto Ioanne Evangelista in Apocalypsi²⁾ scriptum est, angelum iurasse „per viventem in saecula.“ Quin etiam et Deus ipse iurat angelorum dominus; et in veteri Testamento multis in locis Deus promissiones suas iureiurando confirmat; ut Abrahae³⁾ et Davidi, qui illud de Dei iureiurando prodidit: „Iuravit,“ inquit⁴⁾, „Dominus, et non poenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.“

* QUAESTIO XVI.

Iusiurandum rite praestitum esse in laude reponendum probatur.*

Neque vero obscura est ratio ad explicandum, cur iusiurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret, et ipsius ortum finemque intueatur. Etenim iusiurandum a fide originem ducit, qua homines credunt Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi unquam possit, nec alios decipere; „cuius⁵⁾ oculis nuda sunt omnia et aperta;“ qui denique universis rebus humanis admirabili providentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti Deum veritatis testem adhibent, cui fidem non habere impium ac nefarium erit.

* QUAESTIO XVII.

Iurisiurandi finis est controversiarum et litium finis.*

Quod vero ad finem attinet, eo tendit iusiurandum, atque id omnino spectat, ut hominis iustitiam et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat; quod etiam Apostolus in epistola ad Hebraeos⁶⁾ docet.

* QUAESTIO XVIII.

Quo modo Christus iuramentum prohibuerit.*

Neque huic sententiae verba illa Salvatoris nostri apud S. Matthaeum repugnant⁷⁾: „Audistis, quia dictum est antiquis: Non periurabis; reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino; neque per coelum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pe-

1) Ps. 62. 12.   2) 10. 6.   3) Hebr. 6. 17.   4) Ps. 109. 4.
5) Hebr. 4. 13.   6) G. 16.   7) Matth. 5. 33 — 37.

dum eius, neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis, neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est.“ His enim verbis iusiurandum generatim univarseque damnari, non est dicendum, quum iam supra viderimus, Dominum ipsum Apostolosque frequenter iurasse; sed perversum Iudaeorum iudicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in iureiurando cavendum esse, praeter mendacium. Itaque de rebus levissimis et nullius momenti et ipsi iurabant saepissime, et ab aliis iusiurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit atque improbat, docetque omnino a iureiurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

*QUAESTIO XIX.

Quo modo Christus dixerit, illud, quod ad simplicem veritatis assertionem accedit, esse a malo.*

Nam propter humanam imbecillitatem iusiurandum institutum est, et revera a malo provenit, quando quidem aut iurantis inconstantiam indicat, aut illius, cuius causa iuramus, contumaciam, qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen iurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Salvator¹⁾: „Sit sermo vester: est, est; non, non“: hac loquendi formula satis declarat, se iurandi consuetudinem in colloquiis familiarium et levium rerum prohibere. Quamobrem illud praecipue a Domino admonemur, ne faciles nimium et propensi ad iurandum simus, idque sedulo docendum erit, et fidelium auribus inculcandum. Infinita enim fere mala ex nimia iurandi consuetudine emanare, et sacrarum literarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est²⁾: „Iurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa.“ Item: „Vir multum iurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.“ Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium³⁾ et Augustinum in libris contra mendacium. Et haec de iussis; nunc de vetitis dicatur.

*QUAESTIO XX.

Cur iuramentum falsum et temerarium sit tam grande peccatum.*

Vetamur divinum nomen in vanum assumere; apparet enim, eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed

1) Matth. 5. 37. 2) 23. 9, 12. 3) hom. in Ps. 14.

temeritate ad iurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant: „Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum,“ quasi rationem afferret, cur hoc facinus scelestum adeo ac nefarium sit; nimirum propterea, quod eius maiestas minuitur, quem nos Deum et Dominum nostrum esse profiteamur. Hoc igitur praecepto prohibetur, ne homines falsum iurent. Nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo iniuriam facit; quippe qui aut illi inscitiae notam inurit, dum ipsum alicuius rei veritatem latere arbitratur, aut certe improbitatis et pravi affectus, qui mendacium testimonio velit confirmare.

*QUAESTIO XXI.

Quo modo peierent illi, qui iurant esse verum, quod verum est.*

Iurat autem falso, non is solum, qui, quod falsum scit, verum esse iurando affirmat, sed ille etiam, qui iureiurando id asserit, quod quum verum sit, tamen ipse falsum putat. Nam quum mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem et animi sententiam profertur: perspicuum est, hunc plane mentiri et periurum esse.

*QUAESTIO XXII.

Iurans falsum, quod verum esse putat, quo modo peccet.*

Simili quoque ratione peierat, qui id iurat, quod verum existimat, et tamen revera falsum est, nisi quantum potuit, curam et diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam atque exploratam haberet. Quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen huius praecepti reus est.

*QUAESTIO XXIII.

Qui non servat quod iuravit, aut vovit se facturum, ut peccet.*

Eiusdem vero peccati reus censendus est, qui se aliquid iureiurando facturum promittit, quum tamen aut promissum implere in animo non fuerit, aut, si fuit, quod promisit re ipsa non praestat. Quod etiam ad eos pertinet, qui, cum se voti sponsione Deo obligarunt, non praestant.

*QUAESTIO XXIV.

Peccatum mortiferum iurans, vel contra consillium evangelicum, ut peccet.*

Praeterea in hoc praeceptum peccatur, si desit iustitia, quae ex tribus iurisiurandi comitibus una est. Itaque si quis iuret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli

causa caedem hominis, huius praecepti reus est, licet ille serio atque ex animo dicat, et iusiurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus. His adiungi debent illa iurandi genera, quae a contemptu quodam proficiscuntur, quum quis iurat, se non obtemperaturum evangelicis consiliis, cuiusmodi sunt, quae ad coelibatum et paupertatem hortantur; quamvis enim nemo ea necessario sequi debeat, si quis tamen iuret, nolle se illis parere consiliis, is eo iureiurando divina consilia contemnit et violat.

*QUAESTIO XXV.

Levibus coniecturis adductus iurans, peccat.*

Praeterea hanc legem is violat, et iudicio peccat, qui quod verum est iurat, idque ita se habere existimat, levibus quibusdam coniecturis adductus et longe petitis; nam etsi huiusmodi iusiurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum; nam qui sic negligenter iurat, in magno pei RANDI periculo versatur.

*QUAESTIO XXVI.

Qui per falsos Deos iurat, graviter peccat.*

Falso praeterea iurat, qui per falsos deos iurat. Quid enim est a veritate alienius, quam mendaces et fictitios deos tanquam verum Deum testari.

*QUAESTIO XXVII.

Dei verbum inhonorans, vel male interpretando, vel ad vana convertendo, peccat.*

Verum quoniam Scriptura, quum periurium interdixit, inquit¹⁾: „Nec pollues nomen Dei tui,“ neglectio prohibetur, quae fugienda est in reliquis, quibus ex huius praecepti auctoritate honor debetur; quale est verbum Dei, cuius maiestatem non solum pii, sed interdum etiam impii reverentur, ut in Iudicum historia²⁾ de Eglon Moabitarum rege memoriae traditum est. Dei autem verbum summa iniuria afficit, quicumque sacram Scripturam a recta et germana eius sententia ad impiorum dogmata et haereses flectit; cuius sceleris admonet nos Princeps Apostolorum verbis illis³⁾: „Sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.“ Praeterea foedis et inhonestis maculis S. Scriptura contaminatur,

1) Levit. 19. 12. 2) 3. 20. 3) 2. Petr. 3. 16.

quum eius verba et sententias, quae omni veneratione colenda sunt, ad profana quaeque nefarii homines torquent; ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractationes, sortes, libellos famosos, et si qua sunt alia id genus; in quod peccatum sacra Tridentina synodus¹⁾ animadverti iubet.

*QUAESTIO XXVIII.

Qui Deum in suis calamitatibus non invocant, ut peccent.*

Deinde ut ii Deum honorant, qui eius opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant: ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium non invocat; quos redarguit David, quum inquit²⁾: „Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.“

*QUAESTIO XXIX.

Gravissima omnium horum peccatorum est in Deum eiusque sanctos blasphemia.*

At vero longe magis detestabili scelere se ipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum et summis laudibus extollendum, ut etiam sanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare atque execrari audent; quod quidem peccatum usque adeo atrox atque immane est, ut interdum sacrae literae, si de blasphemia sermo incidat, „benedictionis“ nomine utantur³⁾.

*QUAESTIO XXX.

Cur huic praecepto suo quaedam minae sint subiectae.*

Quoniam vero poenae et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coercere solet: idcirco parochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc praeceptum servandum facilius impellat, alteram illius partem et quasi appendicem diligenter explicabit⁴⁾: „Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.“ Ac primum quidem doceat, summa ratione factum esse, ut huic praecepto minae adiungerentur; quo quidem et peccati gravitas, et in nos Dei benignitas agnoscitur, qui, quum hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum, ut illum benevolum potius, quam iratum experiamur. Urgeat

1) Sess. 4. de ed. et usu sacr. libr. 2) Ps. 13. 5. 3) 3. Reg. 21. 13
Iob 1. 11. 2. 9. 4) Exod. 20. 7.

hunc locum pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat, et illud detestetur vehementius, et in eo evitando maiorem diligentiam et cautionem adhibeat. Ostendat praeterea, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum, ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minae adderentur. Incredibile enim est, quantum haec cogitatio utilitatis habeat; nam ut nihil aequae nocet, atque incauta quaedam animi securitas: ita propriae imbecillitatis cognitio plurimum prodest. Tum illud etiam declaret, nullum a Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum universe minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturum. Quapropter diversa supplicia, quibus quotidie affligimur, huius peccati admonere nos debent. Hinc enim facile licet coniicere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quod huic praecepto non obtemperent. Quibus sibi propositis cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant; nam si omnis verbi otiosi in extremo iudicio reddenda ratio est¹⁾, quid de gravissimis sceleribus dicendum, quae magnam divini nominis despicientiam prae se ferunt?

CAPUT IV.

De tertio Praecepto.

Memento²⁾ ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua; septima autem die sabbatum Domini Dei tui est; non facies omne opus in coetu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, iumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus coelum et terram, mare, et omnia, quae in eis sunt, et requievit in die septima; idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum.

*QUAESTIO I.

Quid tertio hoc praecepto fidelibus imperetur.*

Hoc legis praecepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte atque ordine praescribitur; est enim hic veluti quidam prioris praecepti fructus, quoniam quem intimis sensi-

1) Matth. 13. 36. 2) Exod. 20. 8 — 11.

bus pie colimus, fide et spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. Et quoniam haec ab iis, qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facile praestari possunt: certum tempus statutum est, quo ea commode effici queant.

*QUAESTIO II.

Cur praecipue danda opera sit parochi, ut, quod hic praescribitur, perpetua fidelium memoria retineatur.*

Itaque quum hoc praeceptum eiusmodi sit, ut fructum utilitatemque admirabilem afferat: maxime interest parochi, summam in eo explicando diligentiam adhiberi. Ad eius autem inflammandum studium, magnam vim habet primum illud praecepti verbum: „Memento.“ Nam quemadmodum fideles tale praeceptum meminisse debent, sic Pastoris est, in eorum memoriam illud et monendo et docendo saepe redigere. Quantum vero fidelium referat, hoc praeceptum colere, ex eo percipitur, quod eo diligenter colendo ad reliqua legis iussa servanda facilius adducentur. Quum enim inter cetera, quae diebus festis praestare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causa ad ecclesiam convenire: quum edocti fuerint divinas iustificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini. Quamobrem saepissime „sabbati celebritas cultusque“ praecipitur in SS. literis, ut in Exodo, Levitico, Deuteronomio, apud Isaïam, Ieremiam item, et Ezechielem Prophetas videre licet; quibus omnibus in locis hoc de sabbati cultu traditum est praeceptum.

*QUAESTIO III.

Quo modo principes ad ecclesiae praesidibus opitulandum hortandi sint.*

Monendi vero et hortandi sunt principes et magistratus, ut in iis maxime, quae ad hunc cultum Dei retinendum atque augendum pertinent, ecclesiae praesides auctoritate sua iuvent, iubeantque populum sacerdotum praeceptis obtemperare. Quod autem ad huius praecepti explanationem attinet, danda opera est, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc praeceptum cum ceteris conveniat, quibusve differat ab eis. Hoc enim pacto causam ille rationemque cognoscet, quare non sabbatum, sed diem dominicum colamus sanctumque habeamus.

*QUAESTIO IV.

Qua ratione hoc praeceptum a ceteris decalogi legibus discrepet.*

Certa igitur illa differentia videtur, quod reliqua decalogi praecepta naturalia sunt et perpetua, neque mutari ulla ratione

possunt; quo factum est, ut quamvis lex Moysis abrogata sit, omnia tamen praecepta, quae duabus tabulis continentur, populus Christianus servet; quod ideo fit, non quia Moyses ita iusserit, sed quod naturae conveniunt, cuius vi homines ad illa servanda impelluntur. Hoc autem de sabbati cultu praeceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum et constans est, sed mutabile, neque ad mores, sed ad caeremonias pertinet, neque naturale, quoniam non a natura ad id docti aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio, extremum cultum Deo tribuamus, sed ex tempore, quo populus Israeliticus a Pharaonis est servitute liberatus, diem sabbati coluit.

*QUAESTIO V.

Tempore mortis Christi legis caeremoniis sublati, etiam sabbatum, qua parte fuit caeremoniale, sublatum.*

Tempus autem, quo sabbati cultus tollendus erat, illud idem est, quo ceteri Hebraici cultus caeremoniaeque antiquandae erant; morte scilicet Christi. Nam quum illae caeremoniae sint quasi adumbratae imagines lucis et veritatis, illud utique necesse erat, ut lucis ac veritatis, quae Iesus Christus est, adventu removerentur; qua de re sanctus Paulus ad Galatas ita scripsit¹⁾, quum Mosaici ritus cultores reprehenderet: „Dies observatis, et menses, et tempora, et annos; timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis.“ In quam etiam sententiam scripsit ad Colossenses²⁾. Et haec de differentia.

*QUAESTIO VI.

Quo pacto tertium hoc praeceptum cum reliquis novem consentiat.*

Convenit autem hoc praeceptum cum reliquis, non ritu et caeremoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores naturaeque ius attineat. Nam Dei cultus ac religio, quae hoc praecepto exprimitur, a naturae iure existit, quum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis, quae ad Dei cultum pertinent, versemur. Cuius rei argumento est, quod apud omnes nationes statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quae sacris rebus ac divinis obeundis erant consecratae. Est enim naturale homini, ut is certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno et aliis huiusmodi rebus; et quemadmodum corpori, ita eadem naturae ratione factum est, ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione sese

reficeret; atque ita quum aliqua temporis pars esse debeat, qua res divinae colantur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sane ad morum praecepta pertinet.

* QUAESTIO VII.

Diem dominicum pro die sabbati Apostoli colendum ordinaverunt.*

Quam ob causam Apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem dominicum diem dixere. Nam et sanctus Ioannes¹⁾ in Apocalypsi, „dominicae diei“ meminit: et Apostolus²⁾ „per unam sabbati,“ quae est dies dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur³⁾, collectas fieri iubet, ut intelligamus, iam tum in ecclesia diem dominicum sanctum habitum esse. Iam vero, ut sciant fideles, quid eo die agere, a quibusve actionibus abstinere debeant, non alienum est, ut parochus totum praeceptum, quod in quatuor partes recte distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

* QUAESTIO VIII.

Quid hoc verbo: Memento, hic generatim praescribatur.*

Itaque primum generatim proponat, quid iis verbis praescribatur: „Memento, ut diem sabbati sanctifies.“ Ob eam vero causam initio praecepti verbum illud „Memento“ apposite additum est, quod huius diei cultus ad caeremonias pertineat; qua de re populus admonendus esse videbatur, quum naturae lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimum die fieri deberet, non praescripsit. Praeterea fideles docendi sunt, ex iis verbis modum et rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere conveniat; ita scilicet, ut diem festum semper spectemus, quo die, quum actionum et operum nostrorum Deo quasi reddenda ratio sit, eiusmodi opera efficiamus necesse est, quae neque Dei iudicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est⁴⁾, „in singultum“ sint, „et in scrupulum cordis.“ Postremo id docemur, quod certe animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos huius praecepti capiat oblivio, vel aliorum, qui illud negligunt, exemplo adductos, vel spectaculorum ludorumque studio, quibus plerumque ab huius diei sancto religiosoque cultu abducimur. Sed iam ad id veniamus, quod sabbati significatione demonstratur.

1) 1. 10. 2) 1. Cor. 16. 2. 3) hom. 43, in 1. Corinth. 4) 1. Reg. 25. 31.

*QUAESTIO IX.

Quid sabbatum et sabbatizare in sacris literis denotet.*

Sabbatum, hebraicum nomen, si latine interpretaris, cessatio dicitur. Sabbatizare propterea cessare et requiescere latino vocabulo appellatur, qua significatione factum est, ut sabbati nomine „dies septimus“ diceretur; quoniam, absoluta perfectaue mundi universitate, „Deus“ ab omni opere, quod fecerat, „requievit;“ ita hunc diem in Exodo ¹⁾ Dominus vocat. Postea vero non solum septimus hic dies, sed ob eius dignitatem, ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est; in quem sensum Pharisaeus apud sanctum Lucam dixit ²⁾: „ieiuno bis in sabbato.“ Atque hoc quidem de sabbati significatione.

*QUAESTIO X.

Quo modo fideles sabbatum sanctificare dicantur.*

Sanctificatio autem sabbati sacris in literis cessatio est, quae fit a corporis laboribus et a negotiis, ut aperte ostendunt haec, quae sequuntur praecepti verba: „Non operaberis.“ Neque vero id solum significat, (aliter enim satis fuisset dicere in Deuteronomio ³⁾: „Observa diem sabbati“); sed quum in eodem loco addatur; „ut sanctifices eum“: hoc verbo ostenditur, sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus et sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem sabbati tum plene et perfecte celebramus, quum pietatis et religionis officia Deo praestamus; hocque plane „sabbatum“ est, quod Isaias ⁴⁾ „delicatum“ appellat, quoniam festi dies sunt veluti deliciae Domini et piorum hominum. Quare si religioso huic sanctoque sabbati cultui misericordiae adiunguntur opera, certe maxima sunt et multa praemia, quae eodem capite nobis proponuntur.

*QUAESTIO XI.

Quae sit germana superiorum verborum sententia.*

Itaque verus ac proprius huius praecepti sensus eo spectat, ut homo et animo et corpore in eam curam incumbat, ut, statuto aliquo tempore a negotiis corporisque laboribus feriat, Deum pie colat ac veneretur.

*QUAESTIO XII.

Quid altera praecepti parte demonstretur.*

Altera vero praecepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui divinitus dicatum esse; nam ita scriptum est: „Sex

1) 20. 10.   2) 18. 12.   3) 5. 12.   4) 58. 13.

diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est.“ Quae verba ad eam sententiam referuntur, ut sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini.

*QUAESTIO XIII.

Cur Iudaeis expedierit certum diem, eumque septimum, ad religionis officia praescribere.

Hic vero dies divino cultui dicatus est, quia rudi populo minus expediebat habere eam facultatem temporis arbitrato suo deligendi, ne forte Aegyptiorum sacra imitaretur. Itaque e septem diebus ultimus ad Deum colendum delectus est; quae quidem res plena mysterii est. Quare Dominus in Exodo¹⁾, et apud Ezechielem²⁾ signum vocat: „Videte“ itaque, ille inquit, „ut sabbatum meum custodiatis; quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis, quia ego Dominus, qui santifico vos.“

*QUAESTIO XIV.

Quarum rerum signum fuerit sabbati celebritas.*

Itaque signum fuit, quod indicabat, homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem praebere, quum diem etiam videamus ei dictum esse; siquidem ille dies sanctus est, quod tum praecipue sanctitatem et religionem homines colere debeant. Deinde signum est et quasi monumentum conditae huius admirandae universitatis. Signum praeterea fuit Israelitarum memoriae traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo Aegyptiacae servitutis iugo solutos ac liberatos esse, meminissent; id quod Dominus ostendit illis verbis³⁾: „Memento, quod et ipse servieris in Aegypto, et eduxerit te inde Dominus Deus in manu forti, et brachio extento; ideo praecepit tibi, ut observares diem sabbati.“ Est signum item tum spiritualis, tum coelestis Sabbathi.

*QUAESTIO XV.

Quod sit spirituale populi Christiani sabbatum.*

Spirituale autem sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit, nimirum, quum vetus homo, Christo conscriptus, ad vitam renovatur, atque in iis actionibus, quae Christianae pietati conveniunt, studiose se exercet. Debent enim,

1) Exod. 31. 13. 2) Ez. 20. 12. 3) Deut. 5. 15.

qui „aliquando“¹⁾ erant „tenebrae, nunc autem lux in Domino“ sunt, „ut filii lucis ambulare,“ in omni bonitate, iustitia et veritate, neque „communicare operibus infructuosis tenebrarum.“

*QUAESTIO XVI.

Quod sit beatis etiam suum sabbatum.*

Coeleste vero sabbatum est, ut ait D. Cyrillus²⁾ eum locum Apostoli tractans³⁾: „Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei,“ illa vita, in qua omnibus bonis cum Christo viventes fruemur, peccato radicitus extirpato, secundum illud⁴⁾: „Non erit ibi leo, nec prava bestia illuc ascendet,“ sed erit ibi via pura, „et via sancta vocabitur.“ Omnia enim bona in visione Dei mens sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his verbis, et a pastore incitandi⁵⁾: „Festinemus ingredi in illam requiem.“

*QUAESTIO XVII.

Iudaeis alii dies, quam septimus, fuere festivi.*

Præter diem septimum habebat populus Iudaeus alios etiam festos et sacros dies divina lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur.

*QUAESTIO XVIII.

Quare Apostoli non septimum hebdomadae diem, sed primum divino cultui consecrarint.*

Placuit autem ecclesiae Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem. Nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit, sic Redemptoris nostri, qui ad vitam aeternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quae eo die fuit, e tenebris ad lucem vita nostra revocata est; unde et dominicum diem Apostoli dici voluerunt. Solennem praeterea hunc diem esse, in sacris literis animadvertimus, quod eo die mundi creatio initium habuit, quod Spiritus sanctus Apostolis datus sit.

*QUAESTIO XIX.

Quamobrem ad diem dominicum alia festa Christianis accesserint.*

Alios autem dies festos ab ecclesiae initio et consequentibus deinde temporibus Apostoli et sancti Patres nostri instituerunt, ut pie et sancte Dei beneficiorum memoriam colere-

1) Eph. 5. 8 sq. 2) Lib. 4. in Io. 4. c. 6. 3) Hebr. 4. 9. 4) Is. 33. 9. 5) Hebr. 4. 11.

mus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostrae mysteria religioni consecrati sunt, deinde, qui sanctissimae Virgini Matri, tum vero Apostolis ac martyribus ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur; in quorum victoria Dei bonitas et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

*QUAESTIO XX.

Quomodo ex hoc praecepto ad otium fugiendum incitentur.*

Et quoniam ad hoc praeceptum servandum magnam vim ea ipsius pars habet, quae illis verbis expressa est: „Sex diebus operaberis; septimus autem dies sabbatum Dei est:“ parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi et desides vitam traducant, sed potius, apostolicae vocis memores, negotium ¹⁾ suum quisque agat, et operetur manibus suis, sicut ab eo praeceptum fuerat. Praeterea hoc praecepto illud Dominus iubet, ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus; ne aliquid eorum, quae aliis hebdomadae diebus fieri agere oporteat, in diem festum reiiciatur, atque ita animus a rerum divinarum cura studioque avocetur.

*QUAESTIO XXI.

Quid maxime diebus festis agere sit prohibitum.*

Tertia deinde praecepti pars explicanda est, quae quodam modo describit, qua ratione sabbati diem colere debeamus; praecipue autem explicat, quid illo die facere prohibemur. Quare inquit Dominus: „Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, iumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas.“ Quibus verbis ad id primum instituimur, ut quaecunque divinum cultum impedire possunt omnino vitemus. Facile enim perspicui potest, omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua natura aut turpe aut malum sit, sed quoniam mentem nostram a divino cultu, qui finis praecepti est, abstrahit; quo magis peccata a fidelibus vitanda sunt, quae non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus seiungunt.

---

1) 1. Thess. 4. 11.

*QUAESTIO XXII.

Externae actiones, quae ad Dei cultum referuntur, sabbato non interdiciuntur.*

Non tamen eae actiones neque ea opera vetantur, quae ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint; ut altare instruere, templa alicuius festi diei causa ornare, et reliqua huius generis. Ideoque a Domino¹⁾ dictum est, sacerdotes in templo sabbatum violare, et sine crimine esse.

*QUAESTIO XXIII.

Quaedam etiam servilia opera ob necessitatem diebus festis conceduntur.*

Sed neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est, quarum iactura facienda sit, si die festo praetermittantur; quemadmodum sacris etiam canonibus permissum est. Multa alia Dominus in Evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quae facile parochus apud sanctos Matthaeum et Ioannem observabit.

*QUAESTIO XXIV.

Cur iumenta quiescere Dominus voluerit.*

Sed ut nulla res praetermitteretur, cuius actione hic sabbati cultus impediretur: facta est iumenti mentio; quo animalium genere impediuntur homines, quo minus sabbatum diem colant. Si enim die sabbati alicui operis actioni iumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui iumentum agat; itaque solum per se opus facere non potest, sed hominem, qui illud molitur, adiuvat. Eo autem die nemini opus facere licet, ergo neque iumentis, quorum opera ad id homines utuntur. Itaque huius praecepti lex eo etiam spectat, ut, si iumentorum laboribus homines parcere Deus vult, eo certe magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos, quorum opera atque industria utuntur.

*QUAESTIO XXV.

Quibus praecipue in operibus Christiani diebus festis se exercere debeant.*

Neque vero parochus illud praetermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus atque actionibus Christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illae vero eiusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sincerae animi attentione sacrosanctae missae sacrificio intersimus, divina ecclesiae sacramenta, quae ad salutem nostram

1) Matth. 12. 5.

instituta sunt, ad animae vulnerum curationem crebro adhibeamus. Nihil vero est, quod opportunius aut melius Christianis hominibus fieri possit, quam si peccata sua sacerdotibus saepe confiteantur; ad quam rem perficiendam poterit parochus populum adhortari, sumpta huius probandae rei ratione et copia ex iis, quae de poenitentiae sacramento suo loco tradita ac praecepta sunt. Neque solum ad hoc sacramentum populum excitabit, sed sedulo etiam atque etiam ad illud adhortabitur, ut sacrosanctum eucharistiae sacramentum crebro percipiant. Attente praeterea diligenterque sacra concio fidelibus audienda est; nihil enim minus ferendum est, neque tam profecto indignum, quam Christi verba contemnere aut negligenter audire. Exercitatio item atque studium fidelium in precibus divinisque laudibus frequens esse debet; praecipuaque eius cura, ut quae ad Christianae vitae institutionem pertinent, ea diligenter addiscat, seduloque se exerceat in iis officiis, quae pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, aegros homines visitando, moerentes, quique dolore afflicti iacent, pie consolando. Nam, ut est apud S. Iacobum ¹⁾, „religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, haec est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.“ Ex his, quae dicta sunt, facile erit colligere, quae contra huius praecepti regulam committuntur.

²⁾ **QUAESTIO XXVI.**

Cur necesse fuerit certos quosdam dies divino cultui deputare.²⁾

Parochi vero officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes atque argumenta sumat, quibus populo illud maxime persuadeatur, ut huius praecepti legem summo studio accurataque diligentia servet. Ad hoc plurimum valet, ut populus scilicet intelligat, ac plane perspiciat, quam iustum et rationi consentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, a quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus et veneremur. Si enim iussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quae maxima et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto alacrique animo eius dicto audientes essemus? Nunc vero paucis ad eius cultum institutis diebus, non est, cur nos negligentes atque dif-

¹⁾ 1. 27.

faciles in eius officii functione simus, quod sine gravissima culpa praetermittere non possumus.

*QUAESTIO XXVII.

Quae utilitas ad eos redeat, qui sedulo huic praecepto obtemperaverint.*

Demonstret deinde parochus, quanta huius praecepti virtus sit, quum ii, qui illud recte servaverint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur. Nam et precibus facien-
dis Dei maiestatem contemplamur, et cum eo colloquimur, et concionatoribus audiendis Dei vocem accipimus, quae ad aures nostras eorum opera pervenit, qui de rebus divinis pie sancteque concionantur; tum in altaris sacrificio praesentem Christum Dominum adoramus. Et his quidem bonis illi maxime fruuntur, qui hoc praeceptum servant diligenter.

*QUAESTIO XXVIII.

Quid contra de illis sentiendum sit, qui hanc legem omnino neglexerint.*

Qui vero hanc legem omnino negligunt, ii quum Deo et ecclesiae non obediant, neque eius praeceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt; quod animadverti potest ex eo, quod praeceptum hoc eiusmodi est, ut nullo labore servari queat. Quum enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos eius causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis a terrenis curis liberos esse iubeat: magnae temeritatis indicium est, huius praecepti legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia, quae de illis Deus sumpsit, qui illud violarunt, ut ex libro Numerorum¹⁾ licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operae pretium erit, saepe illud verbum „Memento“ cogitatione repetere, magnasque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quae ex festorum dierum cultu percipi, supra declaratum est; et multa alia ad id genus pertinentia, quae bonus et diligens pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiose lateque persequi poterit.

---

1) 15. 35.

CAPUT V.

De quarto Praecepto.

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

*QUAESTIO I.

Quae sit huius praecepti dignitas, et quomodo cum superioribus conveniat.*

Quum in superioribus praeceptis summa sit vis et dignitas, merito, quae nunc persequimur, quia maxime necessaria sunt, proximum locum obtinent. Nam illa finem, qui Deus est, continuo spectant, haec nos ad proximi caritatem erudiunt, etsi longius progressa ad Deum, id est illud extremum, cuius gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem Christus Dominus¹⁾ praecepta illa duo de diligendo Deo et proximo similia inter se esse dixit. Hic autem locus dici vix potest, quantas habeat utilitates, quum et suos fructus ferat, uberes illos quidem ac praestantes, et sit tanquam signum, ex quo primi praecepti obedientia et cultus elucet. „Qui non diligit,“ inquit divus Ioannes²⁾, „fratrem suum, quem videt: Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?“ Ad eundem modum, si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non veneramur et colimus, quum nobis in conspectu fere semper sint: Deo summo parenti et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuimus? Ex quo perspicuum est, utraque praecepta inter se congruere.

*QUAESTIO II.

Quam late pateat huius praecepti vis, et quantum parentes ex hoc praecepto adiuventur.*

Huius autem praecepti usus latissime patet; nam praeter eos, qui nos genuerunt, multi praeterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, vel potestatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel praestantis alicuius muneris et officii nomine. Parentum praeterea maiorumque omnium laborem levat. Quum enim id inprimis eurent, ut, quos habent in sua potestate, ii recte et divinae legi convenienter vivant: erit haec cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore summum honorem parentibus tribui oportere; quod ut praestare possi-

1) Matth. 22. 39. Marc. 12. 31.   2) 1. Ioh. 4. 20.

mus, necesse est, nosse quandam differentiam, quae est inter praecepta primae et secundae tabulae.

*QUAESTIO III.

Praeceptorum legis in duas tabulas quorsum facta sit distinctio.*

Ergo haec primum a parocho sunt explicanda; idque in primis moneat, divina decalogi praecepta fuisse in duabus tabulis incisa; in quarum altera, quemadmodum a sanctis Patribus accepimus, tria illa continebantur, quae iam sunt exposita, reliqua vero in alteram tabulam erant inclusa. Atque haec nobis perapposita fuit descriptio, ut praeceptorum rationem ordo ipse distingueret; nam quicquid in sacris literis divina lege iubetur aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero; aut enim erga Deum aut erga homines caritas in omni officio spectatur. Et quidem caritatem in Deum superiora tria praecepta docent; quod vero ad hominum coniunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem praeceptis continetur. Quocirca non sine causa eiusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam praecepta referantur.

*QUAESTIO VI.

Quo modo caritas erga Deum tribus primis praeceptis, et caritas erga proximum caeteris contineatur, et quae sit inter utraque differentia.*

Nam superioribus tribus praeceptis, de quibus dictum est, quasi subiecta materies, quam tractent, est Deus, id est summum bonum: ceteris vero proximi bonum. Illis summus, his proximus amor est propositus; illa finem, haec autem ea, quae ad finem referuntur, spectant. Praeterea caritas Dei ex ipso pendet; Deus enim per se, non alterius rei causa, summe diligendus est; caritas autem proximi a caritate Dei ortum habet, atque ad eam tanquam ad certam regulam dirigenda est. Nam si parentes caros habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reveremur: id ea re maxime faciendum est, quod eorum procreator est Deus, eosque aliis praeesse vult, quorum opera ceteros homines regit ac tuetur; qui, quum nobis auctor sit, ut eiusmodi personas vereamur, idcirco id praestare debemus, quia a Deo hoc ipso honore dignantur. Ex quo fit, ut honor, quem parentibus habemus, Deo potius, quam hominibus haberi videatur. Sic enim apud sanctum Matthaeum est, quum de observantia in superiores agitur¹⁾: „Qui recipit vos, me recipit;“ et Apostolus in epistola ad

Ephesios¹⁾, servos instituens: „Servi,“ inquit, „obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi.“

*QUAESTIO V.

Quo modo caritas Dei nullo fine, caritas vero proximi suis finibus circumscribitur.*

Accedit, quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis digne tribuitur, in quem amor augeri infinite potest, proptereaque nostra erga illum caritas in dies fiat ardentior necesse est; quem, eius iussu²⁾, ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus amare debemus. At caritas, qua proximum complectimur, suis finibus circumscribitur; iubet enim Dominus³⁾ proximos diligere sicut nos ipsos. Quod si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo et proximis amorem tribuat: is maximum scelus admittit. „Si quis venit ad me,“ inquit Dominus⁴⁾, „et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem animam suam, non potest meus esse discipulus;“ in quam sententiam item dictum est⁵⁾: „Sine, ut mortui sepe- liant mortuos suos,“ quum quidam primum humare patrem vellet, postea Christum sequi; cuius rei dilucidior illa apud S. Matthaeum explicatio est⁶⁾: „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.“

*QUAESTIO VI.

Quomodo parentes sint amandi, quaque ex causa illis subinde non obtemperandum sit.*

Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes vehementer amandi observandique sint; sed ad pietatem inprimis necessarium est, Deo, qui parens et effector est omnium, praecipuum honorem et cultum tribui; ideoque mortales parentes amari, ut ad coelestem sempiternumque patrem tota amoris vis referatur. Quod si interdum parentum iussa Dei praeceptis repugnent: non dubium est, quin liberi parentum cupiditati Dei voluntatem anteferre debeant, divinae illius sententiae memores⁷⁾: „Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.“

---

1) 6. 5, 6.   2) Deut. 6. 5.   Luc. 10. 27.   3) Matth. 22. 37.
4) Luc. 14. 26.   5) Luc. 9. 60.   6) 10. 37.   7) Act. 5. 29.

*QUAESTIO VII.

Quid in huius praecepti sententia proprie honorandi vox denotet.*

Quibus rebus expositis, parochus verba praecepti interpretabitur, atque illud primum, „honorare“ quid sit. Est enim de aliquo honorifice sentire, et quae illius sunt, maximi putare omnia. Huic autem honori haec omnia coniuncta sunt: amor, observantia, obedientia et cultus. Scite autem in lege posita est honoris vox, non amoris aut metus, etiamsi valde amandi ac metuendi parentes sint; etenim qui amat non semper observat et veneratur, qui metuit non semper diligit: quem vero aliquis ex animo honorat, item amat et veretur. Haec quum parochus explicarit, tum aget de patribus, quique sint ii, qui vocentur hoc nomine.

*QUAESTIO VIII.

Quinam patris nomine hic intelligantur.*

Nam etsi de iis praecipue patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus, tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti lex videtur; quemadmodum ex pluribus divinae Scripturae locis facile colligimus. Praeter illos igitur, qui nos procrearunt, patrum genera item alia sunt in sacris literis, (quod antea attigimus,) quibus singulis suus honor debetur. Ac primum ecclesiae praesides et pastores et sacerdotes „patres“ dicuntur; quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens¹⁾: „Non,“ inquit, „ut confundam vos, haec scribo, sed ut filios meos carissimos moneo. Nam si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui.“ Et in Ecclesiastico²⁾ scriptum est: „Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua.“ Deinde ii, quibus aut imperium, aut magistratus, aut potestas commissa est, qui rempublicam gubernant, „patres“ appellantur. Sic Naaman³⁾ a famulis „pater“ vocabatur. Praeterea „patres“ eos dicimus, quorum procuratori, fidei, probitati, sapientiaeque alii commendantur; cuiusmodi sunt tutores et curatores, paedagogi et magistri. Quare Eliam et Elisaeum filii Prophetarum⁴⁾ „patrem“ vocabant. Postremo „patres“ dicimus senes et aetate confectos, quos etiam vereri debemus. Atque hoc in parochi praeceptis maximum sit, ut doceat, pa-

1) 1. Cor. 4. 14.   2) 44. 1.   3) 4. Reg. 5. 13.   4) 4. Reg. 2. 12. et 13. 14.

tres, cuiusque sint generis, praesertim vero eos, ex quibus nati sumus, a nobis honorandos, de quibus divina lex praecipue loquitur.

*QUAESTIO IX.

Cur parentibus secundum carnem Christianorum filii praecipuum honorem impendere debeant.*

Sunt enim immortalis Dei quasi quaedam simulacra, in iisque ortus nostri imaginem intuemur; ab iis vita nobis data est; iis Deus usus est, uti nobis animum mentemque impertiret; ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum civilemque instituti, ad morum integritatem et sanctitatem eruditi sumus. Doceat vero parochus, merito nomen „matris“ in hoc praecepto expressum, ut eius beneficia et merita erga nos consideremus, quanta cura et sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore et dolore pepererit et educarit.

*QUAESTIO X.

Quibus rationibus honore afficiantur carnales parentes.*

Porro ita observandi parentes sunt, ut, quem eis tribuimus, honor, ex amore atque intimo animi sensu depromptus videatur; quibus hoc officium debetur maxime, quum erga nos sint ita affecti, nullum ut laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostra causa refugiant, nihilque illis accidere possit iucundius, quam, ut filiis caros se esse sentiant, quos maxime diligunt. Ioseph¹⁾, quum in Aegypto honore et amplitudine regi esset proximus, patrem, qui in Aegyptum venerat, honorifice excepit, et Salomon²⁾ matri advenienti assurrexit, eamque veneratus regio in solio ad dexteram collocavit. Alia praeterea sunt honoris officia, quae in parentes conferri debent. Nam eos tum etiam honoramus, quum a Deo suppliciter petimus, ut iisdem bene et feliciter omnia eveniant; ut in maxima gratia et honore sint apud homines; ut ipsi Deo ac sanctis, qui in coelis sunt, commendatissimi sint. Item parentes honoramus, quum nostras rationes ad eorum arbitrium voluntatemque conferimus; cuius rei suasor Salomon³⁾: „Audi,“ inquit, „fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuae, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo.“ Cuiusmodi sunt etiam D. Pauli cohortationes⁴⁾: „Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim iustum est;“

1) Gen. 46. 29.

2) 3. Reg. 2. 19.

3) Prov. 1. 8, 9.

4) Eph. 6. 1.

item¹⁾: „Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino.“ Et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur. Etenim Isaac²⁾, quum a patre ad sacrificium vinciretur, modeste ac sine recusatione paruit, et Rechabithae³⁾, ne a patris consilio unquam discreparent, vino se in perpetuum abstinerunt. Item parentes honoramus, quum eorum recte facta moresque imitamur. Iis enim plurimum tribuere videmur, quorum esse volumus quam simillimi. Item parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, verum etiam sequimur.

*QUAESTIO XI.

Quo modo parentibus in necessitate constitutis sit subveniendum, et maxime in mortis periculo.*

Item, quibus subvenimus ea impertientes, quae victus cultusque desiderat; quod Christi testimonio comprobatur, qui Phariseorum impietatem redarguens⁴⁾: „Quare et vos,“ ait, „transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem, et: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.“ Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime, quum periculose aegrotant; danda enim opera est, ne quid praetermittant, quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua sacramenta, quae a Christianis hominibus percipi debent, quum mors appropinquat, idque nobis curae sit, ut pii religiosique homines eos crebro intervisant, qui vel imbecillos confirment, et consilio iuvent, vel optime animatos ad spem erigant immortalitatis, ut, quum mentem a rebus humanis excitarint, totam coniciant in Deum. Sic fiet, ut fidei, spei et caritatis beatissimo comitatu, ac religionis praesidio muniti, mortem non modo non pertimescendam, quum necessaria sit, sed, quum aditum ad aeternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

*QUAESTIO XII.

Quo modo mortuis parentibus honorem exhibeamus.*

Postremo vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exsequias cohonestamus, si honorem sepultu-

1) Col. 3. 20   2) Gen. 22. 9.   3) Ierem. 35. 5 sq.   4) Matth. 15. 3 sq.

rae impertimus; si iusta et sacrificia anniversaria curamus, si, quae ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

*QUAESTIO XIII.

Quo pacto episcopi et sacerdotes sint honorandi.*

Honorandi autem sunt non modo ii, ex quibus nati sumus, verum etiam alii, qui patres appellantur, ut episcopi et sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut paedagogi, ut senes et ceteri eiusmodi; digni enim sunt, qui ex caritate, ex obedientia, ex ope nostra fructus percipiant; sed alius alio magis. De episcopis et aliis pastoribus ita scriptum est¹⁾: „Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo et doctrina.“ Iam vero, quanti erga Apostolum amoris documenta Galatae dederunt! quibus is praeclarum illud benevolentiae testimonium tribuit²⁾: „Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.“

*QUAESTIO XIV.

Quo modo sacerdotibus necessaria ad victum suppeditari debeant.*

Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quae ad vitae usus necessarios requiruntur. Quare Apostolus³⁾: „Quis,“ inquit, „militat suis stipendiis unquam?“ Et in ecclesiastico scriptum est⁴⁾: „Honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachiis; da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis.“ Illis etiam obtemperandum esse docet Apostolus⁵⁾: „Obedite,“ inquit, „praepositis vestris, et subiacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.“ Quin potius a Christo Domino praeceptum est, ut vel improbis pastoribus obtemperemus, quum dicat⁶⁾: „Super cathedram Moysi sederunt scribae et Pharisei. Omnia ergo, quaecunque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt.“

*QUAESTIO XV.

Magistratibus politicis honor deferendus ostenditur.*

Idem de regibus, de principibus, de magistratibus et reliquis, quorum potestati subiicimur, dicendum est. Iis vero quod honoris, cultus, observantiae genustribuendum sit, Apo-

1) 1. Tim. 5. 17.   2) Gal. 4. 15.   3) 1. Cor. 9. 7.   4) 7. 33.
5) Hebr. 13. 17.   6) Matth. 23. 2, 3.

stolus ad Romanos¹⁾ late explicat; pro quibus etiam orandum esse monet²⁾. Et divus Petrus³⁾: „Subiecti,“ inquit, „estote omni humanae creaturae propter Deum; sive regi, quasi prae-cellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis.“ Nam si quem eius cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinae potestatis est instar; in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procuracionem eis attribuit, quibusque ulitur tanquam potestatis suae ministris.

*QUAESTIO XVI.

Cur magistratibus politicis etiam improbis sit obtemperandum, et quando non sit.*

Nec enim hominum improbitatem aut nequitiam, si tales sunt magistratus, sed divinam auctoritatem, quae in illis est, reveremur, ut, quod permirum fortasse videatur, quamvis in nos sint inimico infensoque animo, quamvis implacabiles, tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiose observemus. Nam et Davidis magna in Saulem officia exstiterunt, quum ei tamen esset offensior; quod innuit illis verbis⁴⁾: „Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus.“ At vero si quid improbe, si quid inique imperent, quum id non ex potestate, sed ex iniustitia atque animi perversitate agant, omnino non sunt audiendi. Ubi haec parochus sigillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam praemium, quamque consentaneum eis propositum sit, qui divino huic praecepto obediunt.

*QUAESTIO XVII.

Quod praemium obedientiae in parentes divinitus sit propositum.*

Nam in eo fructus est maximus, ut diu vivant; propterea quod digni sunt, qui beneficio quam diutissime perfruantur, cuius memoriam perpetuo conservant. Quum igitur, qui parentes colunt, eis gratiam referant, a quibus lucis et vitae usuram habent: iure et merito vitam ad summam senectutem perducunt. Tum adiungenda est divinae promissionis illustris explanatio; neque enim solum sempiternae ac beatae, sed huius etiam, quam in terris agimus, vitae usus promittitur; cuius sententiae interpretes est D. Paulus, quum inquit⁵⁾: „Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae.“

1) c. 13.

2) 1. Tim. 2. 2.

3) 1. Petr. 2. 13.

4) Ps. 119. 7.

5) 1. Tim. 4. 8.

*QUAESTIO XVIII.

Diuturnae vitae promissio quanti hic facienda.*

Nec vero haec merces aut exigua est, aut contemnenda, etiamsi sanctissimis viris, ut Iob, ut Davidi, ut Paulo, mors fuerit optabilis, et aerumnosis ac miseris hominibus vitae propagatio sit iniucunda; nam illorum verborum adiunctio: „Quam Dominus tuus dabit tibi,“ non modo temporis diuturnitatem ad vivendum, sed otium, quietem, incolumitatem ad bene vivendum, pollicetur. Nam in Deuteronomio¹⁾ non solum inquit: „Ut longo vivas tempore,“ sed illud etiam addit: „ut bene sit tibi,“ quod deinde ab Apostolo²⁾ repetitum est.

*QUAESTIO XIX.

Quo modo, qui parentes honorant, etiamsi cito moriuntur, huius praecepti praemium capiant.*

Haec autem bona eis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat. Aliter enim divini promissi fides et constantia non erit, quum interdum, qui maiorem pietatem parentibus praestiterunt, iis vita brevior sit; quibus id quidem contingit, vel quod iis optime consulitur, qui prius e vita excedunt, quam a virtutis et officii religione discedant; rapiuntur enim³⁾, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam illorum, vel quia dum perniciēs et rerum omnium perturbatio impendet, e corporibus evocantur, ut communium temporum acerbiteriam evadant. „A facie enim malitiae,“ inquit Propheta⁴⁾, „collectus est iustus;“ quod fit, ne eorum aut virtus aut salus periclitetur, quum a mortalibus flagitiorum poenas repetit Deus, vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est maiorem in modum, quum viris bonis immatura mors accidit.

*QUAESTIO XX.

Quibus poenis ii afficiantur, qui huius praecepti praevaricatores existunt.*

Ac quemadmodum eis, qui grati in parentes sunt, officii merces et fructus est a Deo propositus: sic ingrati et impii filii gravissimis poenis reservantur. Scriptum est enim⁵⁾: „Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur;“ et⁶⁾: „Qui affligit patrem, et fugit matrem, ignominiosus est et infelix;“ et⁷⁾: „Qui maledicit patri suo vel matri, exstinguetur

1) 5. 16. 2) Eph. 6. 3. 3) Sap. 4. 11. 4) Is. 57. 1. 5) Exod. 21. 17. 6) Prov. 19. 26. 7) Prov. 20. 20.

lucerna eius in mediis tenebris;“ et¹⁾: „Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suae, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilae.“ Qui parentibus iniuriam intulerunt, multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit. Non enim Davidem inultum reliquit, sed scelerei debitas poenas dedit Absalon²⁾, quem ob eius scelus tribus hastis transfixum punivit. De iis vero, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est³⁾: „Qui superbie-rit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille.“

*QUAESTIO XXI.

Quibus potissimum rationibus parentes se dignos honore illo divinitus praescripto reddere possint.*

Et quemadmodum divina lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur: sic parentum propria officia sunt atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi praecepta, ut ad religionem instructi et parati Deum sancte inviolateque venerentur; quod a parentibus Susannae⁴⁾ factum esse legimus. Itaque sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros praebeant virtutis, aequitatis, continentiae, modestiae et sanctitatis; triaque praesertim declinent, in quibus saepe offendere consueverunt: primum, ne quid acerbius in liberos aut loquantur aut statuunt, quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita praecipit⁵⁾: „Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant;“ nam periculum est, ne fracto abiectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud praecipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quam ulcisci.

*QUAESTIO XXII.

Quo modo parentes erga liberos remissi esse non debeant, nec eis ut nimis amplam patrimonium relinquant, nimis laborare.*

Deinde, si qua culpa commissa est, quum necessaria sit castigatio et obiurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant; saepe enim filii parentum nimia lenitate et facilitate depravantur. Quamobrem a dissoluta indulgentia deterreat exemplo Heli summi sacerdotis⁶⁾, qui, quod in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus. Po-

1) Prov. 30. 17. 2) 2. Reg. 18. 14. 3) Deut. 17. 12. 4) Dan. 13. 3. 5) 3. 21. 6) 1. Reg. 4. 18.

stremo, ne, quod foedissimum est, in filiorum educatione ac doctrina praepostera consilia ineant; etenim permulti in hac una cogitatione curaque versantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum et amplum patrimonium liberis relinquant; quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam et ad rem familiarem augendam cohortantur, nec de filiorum existimatione et salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint et perdivites; quo quid dici aut cogitari turpius potest? Ita fit, ut ad illos non tam rerum copias, quam sua scelera et flagitia transferant; quibus tandem non ad coelum se duces praebent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis praeceptis parentes instituat, eosque ad Tobiae¹⁾ exemplum ac similem virtutem excitet, ut, quum filios ad Dei cultum et sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris, et observantiae, et obsequii uberrimos fructus capiant.

CAPUT VI.

De quinto Praecepto

Ne occides.

*QUAESTIO I.

Quis sit eius doctrinae, quae hoc praecepto includitur, fructus et utilitas.*

Magna illa, quae pacificis hominibus proposita est, felicitas — „quoniam²⁾ filii Dei vocabuntur,“ pastores maxime commovere debet, ut praecepti huius disciplinam fidelibus diligenter accurateque tradant; nam ad conciliandas hominum voluntates nulla melior ratio iniri potest, quam si eiusmodi praecepti lex recte explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sancte servetur, quoniam tum sperare licet, ut summa animi consensione coniuncti homines concordiam et pacem maxime colant. Sed quam necesse sit, praeceptum hoc explicari, ex eo perspicitur, quod immensa illa universae terrae inundatione facta, hoc unum inprimis est, quod Deus hominibus interdixit: „Sanguinem,“ inquit³⁾, „requiram animarum vestrarum de manu cunectarum bestiarum, et de manu hominis.“ In Evan-

---

1) c. 4.   2) Matth. 5. 9.   3) Gen. 9. 5.

gelio etiam, quae primum veteres leges a Domino explicatae sunt, in iis haec prima est, de qua apud sanctum Matthaeum¹⁾ ita scriptum est: „Dictum est enim: Non occides,“ et reliqua, quae hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur. Fideles praeterea attente libenterque praeceptum hoc audire debent. Si enim eius vis spectatur, ad vitam cuiusque tuendam valet; quoniam iis verbis: „Non occides,“ homicidium omnino interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum voluptate animi illud accipere debent, perinde ac si, ira Dei proposita gravissimisque aliis poenis, nominatim prohibitum sit, ne quis eorum laedatur. Ergo ut praeceptum hoc auditu iucundum est, ita eius peccati cautio, quod praecepto prohibetur, iucunditatem habere debet.

*QUAESTIO II.

Quid hoc praecepto quum vetetur, tum iubeatur.*

Quum autem huius legis vim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit, alterum, ne occidamus, quod a nobis fieri vetitum est; alterum quod facere iubemur, ut concordia amicitia caritateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

*QUAESTIO III.

Licet bestiis vesci et animalia occidere.*

In eo autem, quod caedes prohibetur, illud primum docendum est, quae caedes sint eiusmodi, quae hac praecepti lege non vetentur. Nam bestias occidi prohibitum non est, quoniam si illis vesci a Deo hominibus est concessum, fas item est illas occidi; quae de re ita sanctus Augustinus²⁾, „quum audimus,“ inquit, „Non occides, non accipimus hoc dictum esse de fructetis, quia nullus est iis sensus; nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione sociantur.“

*QUAESTIO IV.

Licet homines in iudicio vel morti adiudicare vel interimere.*

Alterum permissum caedis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, qua ex legum praescripto iudicioque in facinorosos homines animadvertunt, et innocentes defendunt; quo in munere dum iuste versantur, non modo ii caedis non sunt rei, sed huic divinae

1) 5. 21. 2) de civ. Dei 1, 20.

legi, qua caedes vetatur, maxime obediunt. Quum enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitae salutique consulatur: magistratum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eodem spectant, ut audacia et iniuria supplicii repressa, tuta sit hominum vita. Quare David: „In matutino,“ inquit¹⁾, „interficiebam omnes peccatores terrae, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.“

*QUAESTIO V.

Quo modo etiam, qui in bello iusto occidunt, rei caedis non sint.*

Qua ratione ne illi quidem peccant, qui iusto bello, non cupiditate aut crudelitate impuls, sed solo publicae utilitatis studio vitam hostibus adimunt. Sunt praeterea eiusmodi caedes, quae nominatim iussu Dei fiunt. Levi filii non peccaverunt, qui uno die tot millia hominum occiderunt; qua caede facta sic ad eos locutus est Moyses²⁾: „Consecrastis manus vestras hodie Domino.“

*QUAESTIO VI.

Huius praecepti reus non est, qui hominem fortuito casu interimit.*

Neque vero huius praecepti reus est, qui non sponte, nec meditato, sed fortuito hominem occidit; qua de re in Deuteronomii³⁾ libro ita scriptum est: „Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna caedenda, et in succisione lignorum securis fugerit manum, ferrumque lapsam de manubrio amicum eius percusserit, et occiderit.“ Hae caedes eiusmodi sunt, quae, quia non voluntate, neque de industria inferuntur, propterea non omnino in peccatis numerantur. Quod S. Augustini⁴⁾ sententia comprobatur: „Absit enim,“ inquit, „ut ea, quae aut propter bonum aut licitum facimus, si quidem praeter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputentur.“

*QUAESTIO VII.

Quo modo homicidii reus est, qui casu caedem fecit.*

In quo tamen duabus de causis peccari potest: altera, si quis in re iniusta occupatus, hominem occiderit, exempli causa, si quis gravidam mulierem pugno vel calce percuteret, ex

1) Ps. 190. 8.

2) Exod. 32. 29.

3) 19. 4. 5.

4) ep. 47.

quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud praeter percussoris voluntatem, non tamen praeter culpam, quum illi non liceret ullo modo gravidam mulierem percutere. Altera, si non omnibus circumspectis negligenter et incaute aliquem occiderit.

*QUAESTIO VIII.

Licet etiam salutis suae tuendae causa alterum occidere.*

Qua etiam ratione, si quis salutis suae defendendae causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege non teneri satis apparet. Atque hae quidem, quas modo commemoravimus, caedes sunt, quae hoc legis praecepto non continentur; quibus exceptis reliquae omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos, quibus caedes fit.

*QUAESTIO IX.

Nemini licet privata auctoritate caedem facere.*

Nam quod ad eos pertinet, qui caedem faciunt, nemo plane excipitur, non divites, non potentes homines, non domini, non parentes, sed delectu omni et discrimine remoto occidere vetitum est omnibus.

*QUAESTIO X.

Nemo prorsus est, qui hac lege tutus esse non possit.*

Si vero ii spectantur, qui interficiuntur, ad omnes haec lex pertinet: nec quisquam est tam humilis et abiectae conditionis homo, quin legis huius vi defendatur. Neque vero se ipsum interficere cuiquam fas est, quum vitae suae nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideoque legis huius verbis non ita praescriptum est: „Ne alium occidas,“ sed simpliciter: „Ne occidas.“

*QUAESTIO XI.

Quot modis hoc praeceptum violari contingat.*

Sin autem multiplicem caedis faciendae modum attendimus, nemo est, qui excipiat. Non solum enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno vitam homini eripere non licet, sed consilio, ope, auxilio, vel alia quacunque ratione id fieri prorsus vetitum est. In quo summa tarditas stuporque Iudaeorum fuit, qui crederent se hoc praeceptum servare, si manus tantum a caede abstinerent. Sed homini Christiano, qui interprete Christo didicit hanc legem spiritualem esse, nempe quae non manus

solum puras, sed animum etiam castum sincerumque nos habere iubet: illud non satis omnino est, quod illi satis cumulate se praestare arbitrabantur; nam ne irasci quidem cuiquam licere, in Evangelio traditum est, quum dicat Dominus¹⁾: „Ego autem dico vobis: Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo; Racha, reus erit consilio; qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennae ignis.“

* QUAESTIO XII.

Quo modo quis irascendo peccare, vel non peccare potest.*

Ex quibus verbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat; qui vero eius irae significationem aliquam dederit, graviter peccare; at multo gravius, qui non vereatur dure fratrem accipere, et ei convicium facere. Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa. Nam irae causa, quae a Deo legibusque conceditur, ea est, quum in eos animadvertimus, qui nostro imperio potestatique parent, si in eis sit culpa. Christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a Spiritu sancto proficisci debet, quum nos „templa²⁾ sancti Spiritus,“ in quibus Iesus Christus habitet, esse conveniat.

* QUAESTIO XIII.

Quo modo homines perfecte hanc legem observent, et quam multi in eam peccent.*

Multa praeterea sunt a Domino tradita, quae ad perfectam huius legis rationem pertinent; qualia illa sunt³⁾. „Non resistere malo, sed, si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram, et ei, qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo.“ Ex his, quae iam commemorata sunt, animadverti licet, quam proclives sint homines ad ea peccata, quae hoc praecepto vetita sunt, quamve multi reperiantur, qui si minus manu, animo saltem caedis scelus committunt.

* QUAESTIO XIV.

Quantum in sacris literis homicidium Deus detestetur.*

Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris literis adhibita sunt, parochi est officium, ea diligenter fidelibus tradere; praecipuum autem illud est, ut intelligant,

1) Matth. 5. 22.

2) 1. Cor. 6. 19.

3) Matth. 5. 39. sq.

quam nefarium sit peccatum, hominis caedes. Idque vel plurimis maximisque sanctarum literarum testimoniis perspicui potest. Usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis literis¹⁾, ut a bestiis hominum caedis poenam se repetiturum dicat, ac belluam, quae hominem laeserit, occidi iubeat; neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione a nefaria hominis caede et animum et manus abstineret.

*QUAESTIO XV.

Quantum sit scelus, hominis caedes, ratione demonstratur.*

Sunt enim homicidae humani generis, atque ideo naturae hostes acerbissimi, qui, quantum in eis est, universum Dei opus evertunt, quum hominem tollant, cuius causa is omnia, quaecunque procreata sunt, se fecisse testatur; immo vero in Genesi²⁾ quum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam et similitudinem creavit: insignem Deo iniuriam is facit, quasque violentas illi manus afferre videtur, qui eius imaginem e medio tollit. Hoc divina animi cogitatione meditatus David, gravissime de sanguinariis hominibus conquestus est illis verbis³⁾: „Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.“ Neque simpliciter dixit, „occidunt,“ sed „effundunt“ sanguinem; quae verba ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam protulit. Utque declararet inprimis, quam praecipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit: „Veloces pedes eorum.“

*QUAESTIO XVI.

Quid in hoc praecepto Deus faciendum imperet.*

Iam vero quae in hoc praecepto servanda esse Christus Dominus iubet, eo spectant, ut pacem cum omnibus habeamus; inquit enim, quum hunc locum interpretaretur⁴⁾: „Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te: relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum,“ et quae sequuntur. Quae ita a paracho explicabuntur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes caritate complectendos esse; ad quam in huius praecepti explicatione fideles, quam maxime poterit, incitabit, quod in eo proximi

1) Gen. 9. 5.

2) ib. v. 6.

3) Psal. 13. 3.

4) Matth. 5. 23, 24.

diligendi virtus maxime elucet. Quum enim odium hoc praecepto aperte vetetur, quoniam¹⁾ „qui fratrem suum odit, homicida est,“ certe illud consequitur, ut amoris et caritatis praeceptum detur.

*QUAESTIO XVII.

Quae officia sint caritatis, quae hoc praecepto continentur.*

Quumque hac lege de caritate et amore praeceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum atque actionum, quae caritatem ipsam consequi solent, praecepta traduntur. „Caritatis patiens est,“ inquit D. Paulus²⁾. Patientia igitur nobis praecipitur, in qua nos animas nostras possessuros esse, Salvator³⁾ docet. Beneficentia deinde caritatis comes est et socia; quoniam caritas „benigna est⁴⁾.“ Benignitatis autem atque beneficentiae virtus late patet, eiusque officium in iis rebus maxime versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos vestiamus; et quo quisque opis nostrae magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus.

*QUAESTIO XVIII.

Quo modo omnium caritatis officiorum perfectissimum sit inimicorum dilectio.*

Hae beneficentiae et bonitatis officia, quae per se sunt illustria, eo fiunt illustriora, si inimicis praestentur; ait enim Salvator⁵⁾: „Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos;“ quod etiam Apostolus monet illis verbis⁶⁾: „Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.“ Denique si caritatis legem spectemus, quae benigna est: omnia, quaecunque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasve id generis virtutes pertinent, officia, colere ea lege praescribi intelligemus.

*QUAESTIO XIX.

Qua praecipue re caritas proximi, quae hic imperatur, elucescat.*

At vero longe omnium praestantissimum officium, quod caritatis plenissimum est, in quo maxime nos exercere convenit, illud est, ut iniurias, quas accepimus, aequo animo remittamus atque condonemus; quod ut plane efficiamus, saepe nos

---

1) 1. Io. 3. 15.   2) 1. Cor. 13. 4.   3) Luc. 21. 19.   4) 1. Cor. 13. 4.
5) Matth. 5. 44.   6) Rom. 12. 20. 21.

divinae literae, ut antea dictum est, monent atque hortantur, quum non beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt, sed erratorum etiam veniam iisdem a Deo datam affirmant; qui vero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illam non consequuntur. Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus fere insita est, parochus maximam in eo diligentiam ponat necesse est, ut iniuriarum oblivisci, easque remittere Christianum hominem oportere, non doceat solum, sed penitus etiam fidelibus persuadeat. Quumque hac ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat, ad refellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate animo obstinato sunt atque obfirmato. Argumenta in promptu habeat, quae illi Patres gravissima, et ad eam rem maxime accommodata, pie adhibuerunt.

*QUAESTIO XX.

Quibus praesertim rationibus odium reprimendum sit, inducendique sint fideles ad iniuriarum oblivionem.*

Verum haec potissimum tria explicanda sunt. Primum est, ut, qui se iniuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur, illum detrimenti aut iniuriae praecipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Iob fecit, qui a Sabaeis hominibus, a Chaldaeis, et a daemone graviter laesus, nulla tamen eorum habita ratione, ut vir rectus et homo admodum pius recte pieque iis verbis usus est¹⁾: „Dominus dedit, Dominus abstulit.“ Itaque patientissimi illius viri oratione et exemplo Christiani homines sibi persuadeant, quod verissimum est, omnia, quaecunque in hac vita patimur, a Domino, qui iustitiae omnis misericordiaeque parens est et auctor, proficisci.

*QUAESTIO XXI.

Homines, nos persequentes, Dei ministri ac satellites sunt, quamvis id ex mala voluntate faciant.*

Neque vero ille nos, quae eius est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed uti filios corrigit et castigat. Nec profecto, si recte animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omnino sunt, nisi ministri et quasi satellites Dei, et quanquam homo potest male aliquem odisse, pessimeque illi cupere, tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hac ratione adductus Ioseph²⁾, fratrum impia consilia, sic Da-

1) Iob. 1. 21.

2) Gen. 45. 4. sq.

vid¹⁾ iniurias sibi a Semei illatas, aequo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus valde pertinet, quod sanctus Chrysostomus²⁾ graviter atque crudite pertractavit: neminem scilicet nisi a se ipso laedi; nam qui se iniuriose tractatos esse opinantur, si rem recta secum via reputent, comperient profecto, nullam se ab aliis iniuriam aut damnum accepisse; etsi enim, quibus ipsi laeduntur, ea extrinsecus eveniunt, tamen se maxime ipsi offendunt, quum animum odio, cupiditate, invidia nefarie contaminant.

* QUAESTIO XXII.

Quae ad eos commoda proveniant, qui iniurias libenter condonant.*

Alterum est, quod duo praecipua commoda complectitur, quae ad illos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti iniurias libenter remittunt; quorum primum illud est, quod aliena debita remittentibus promisit Deus fore, ut ipsi etiam peccatorum veniam impetrent; ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quandam et perfectionem assequimur; quoniam, condonandis iniuriis, quodammodo Dei similes efficiamur, „qui³⁾ solem suum oriri facit super bonos et malos; et pluit super iustos et iniustos.“

* QUAESTIO XXIII.

Quae et quot incommoda ex odio inimicorum proveniant.*

Postremo explicanda sunt incommoda illa, in quae nos tum incidimus, quum iniurias, quae nobis illatae sunt, condonare nolumus. Itaque parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium non solum peccatum grave esse, sed etiam diuturnitate peccandi gravius inhaerere; quum enim is, in cuius animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiatur, illius ulciscendi spe plenus, dies noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita versatur, ut nunquam a caedis aut nefariae alicuius rei cogitatione cessare videatur. Quo fit, ut is vel nunquam, vel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua saltem ex parte iniurias remittat; quare merito vulnere comparatur, cui telum infixum haeret.

1) 2. Reg. 16. 10. sq.
3) Matth. 5. 45.

2) In libr. quod nemo laeditur nisi a se ipso.

*QUAESTIO XXIV.

Multa peccata ex odio nasci demonstratur.*

Multa praeterea incommoda et peccata sunt, quae hoc uno odii peccato, quasi vinculo quodam, iuncta tenentur. Ideoque D. Ioannes in hanc sententiam ita dixit¹⁾: „Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quia tenebrae obcaecaverunt oculos eius.“ Itaque saepius labatur necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis aut facta illius probet, quem oderit? Hinc temeraria et iniqua iudicia existunt, irae, invidiae, obtrectiones, et alia eiusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitia iuncti sunt. Itaque saepe fit, ut ex uno peccato multa exsistant; neque iniuria dicitur hoc peccatum esse „diaboli,“ quandoquidem ipse ab initio „homicida“ fuit. Quamobrem Dei Filius, Dominus noster Iesus Christus, quum sibi mortem Pharisei asferre cuperent, illos „a patre diabolo“ genitos esse dixit²⁾.

*QUAESTIO XXV.

Remedia adversus peccatum odii.*

Sed praeter haec, quae dicta sunt, unde sceleris huius detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, et ea profecto maxime opportuna, sanctarum literarum monumentis tradita sunt. Ac primum omnium remedium et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. Is enim, quum ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis caesus, spinis coronatus, et cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis³⁾: Pater, dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt.“ Cuius aspersionem sanguinis testatur Apostolus⁴⁾ „melius loquentem, quam Abel.“ Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem atque illum iudicii diem recordemur. „Memorare,“ inquit ille⁵⁾, „novissima tua, et in aeternum non peccabis;“ quae sententia eodem spectat, ac si dicat: illud saepe etiam atque etiam cogita, brevi fore, ut mortem obeas; proinde quia tali tempore tibi optatissimum erit, et maxime necessarium, summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos iam nunc perpetuoque proponas

1) 1. Io. 2. 14.
12, 24. 5) 7. 40.

2) Ioh. 8. 44.

3) Luc. 23. 34.

4) Hebr.

necesse est. Ita enim fiet, ut immanis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur, quum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius maiusve remedium invenias, quam oblivionem iniuriarum et amorem in eos, qui te aut tuos re aut oratione violarint.

CAPUT VII.

De sexto Praecepto.

Non¹⁾ moechaberis.

*QUAESTIO I.

Quo pertineat istud praeceptum, quaque ratione a parochis tractandum sit.*

Quoniam viri et uxoris vinculum arctissimum est, et nihil utrique iucundius accidere potest, quam intelligere, se mutuo quodam et singulari amore diligi; contra, nihil molestius, quam sentire, a se debitum et legitimum amorem alio transferri: recte quidem atque ordine illam, quae hominis vitam a caede tuetur, legem haec, quae de moechia sive adulterio est, consequitur, ut sanctam illam et honorabilem matrimonii coniunctionem, unde magna caritatis vis existere solet, nemo ullo adulterii scelere violare aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit parochus et prudens, et tectis verbis rem commemoret, quae moderationem potius desiderat, quam orationis copiam. Verendum est enim, ne, dum is late atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab huius legis praescripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitandae libidinis potius materia, quam restiguendae illius ratio emanare solet.

*QUAESTIO II.

Quae in hoc praecepto iussa comprehendantur.*

Sed quoniam hoc praecepto multa continentur, quae praetermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a parochis. Eius igitur duplex vis est: altera, qua disertis verbis

1) Exod. 20. 14.

adulterium vetatur; altera, quae eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.

*QUAESTIO III.

Quid sub nomine moechiae seu adulterii hic prohibeatur.*

Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur: Adulterium est legitimi tori iniuria, sive alienus sive proprius ille sit. Etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum violat; si vero solutus vir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc vero adulterii interdicto omnia prohiberi, divus Ambrosius¹⁾ et Augustinus²⁾ auctores sunt, quaecunque inhonesta sunt et impudica. In hanc sententiam haec verba accipienda esse, ex sacris literis tum veteris tum novi Testamenti licet colligere; nam praeter adulterium alia libidinis genera apud Moysen puniuntur.

*QUAESTIO IV.

Variae libidinum species, quae in Scripturis numerantur.*

Est Iudae in Genesi³⁾ iudicium in nurum suam. Est praeclara illa in Deuteronomio⁴⁾ Moysis lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix. Exstat praeterea Tobiae⁵⁾ ad filium eiusmodi adhortatio: „Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione.“ Ecclesiasticus⁶⁾ item: „Erubescite,“ inquit, „a respectu mulieris fornicariae.“ In Evangelio etiam Christus Dominus inquit⁷⁾, de corde exire „adulteria et fornicationes, — quae coinquinant hominem.“ Apostolus vero Paulus hoc vitium saepe multis gravissimisque verbis detestatur⁸⁾: „Haec est,“ ait, „voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstinatis vos a fornicatione,“ et⁹⁾: „Fugite fornicationem, et¹⁰⁾: „Ne commisceamini fornicariis. „Fornicatio autem,“ inquit¹¹⁾, „et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis,“ et¹²⁾: Neque fornicarii — neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, — regnum Dei possidebunt.“

*QUAESTIO V.

Cur praecipue in hoc praecepto adulterii sit facta mentio.*

Praecipue vero ob eam rem adulterium diserte vetitum est, quia praeter turpitudinem, quae illi cum aliis intemperan-

4) de Abrah. 1. 4. 2) sup. Exod. q. 71. 3) 38. 24. 4) 23. 17.
5) Tob. 4. 13. 6) 41. 21. 25. 7) Matth. 15. 19. 8) 1. Thess.
4. 3. 9) 1. Cor. 6. 18. 10) 1. Cor. 5. 9. 11) Eph. 5. 3.
12) 1. Cor. 9. 9, 10.

tiae generibus communis est, iniustitiae quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in civilem societatem adiunctum habet. Est illud idem certum, qui se a ceterarum libidinum intemperantia non abstinere, eum ad hanc, quae adulterii est, incontinentiam facile labi. Quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus, omne impuritatis et impudicitiae genus, quo polluitur corpus, prohiberi; immo omnem intimam animi libidinem hoc praecepto vetitam esse, tum ipsius legis vis significat, quam spiritualementem esse constat, tum Christus Dominus docuit illis verbis¹⁾: „Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.“ Haec sunt, quae fidelibus publice tradenda duximus; si tamen ea addantur, quae a sancta Tridentina Synodo²⁾ in adulteros, et eos, qui scorta et pellices alunt, decreta sunt, praetermissis multis aliis ac variis impudicitiae et libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque a parochio admonendus erit, ut temporis et personarum ratio postulabit. Sequitur nunc, ut ea explicentur, quae iubendi vim habent.

*QUAESTIO VI.

Quid praeter ea, quae prohibentur, hic necessario observandum praescribatur.*

Docendi igitur sunt fideles, ac vehementer hortandi, ut pudicitiam et continentiam omni studio colant, mudentque se ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud ac plane divinum virginitatis propositum sancte et religiose colunt: tamen iis etiam convenire, vel qui caelibem vitam agunt, vel matrimonio iuncti a vetita libidine puros se et integros servant.

*QUAESTIO VII.

Quae sint potissimum cogitanda volenti libidines suas edomare.*

Quoniam vero multa a sanctis Patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, et coercere voluptates: ea parochus studeat populo accurate exponere, atque in hac tractatione diligentissime versetur. Haec autem eiusmodi

1) Matth. 5. 27. 28.

2) Sess. 24 cap. 8. de Ref. matr.

sunt, partim quae in cogitatione consistunt, partim quae in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus, quanta sit huius peccati turpitudine et pernicies; qua cognita facilius fiet eius detestandi ratio. Perniciosum vero scelus esse, intelligi ex eo potest, quoniam propter hoc peccatum e Dei regno pelluntur atque exterminantur homines, quod malorum omnium ultimum est. Et haec quidem calamitas omnium scelerum communis est; illud autem huius peccati proprium, quod qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententia Apostoli ita scribentis ¹⁾: „Fugite fornicationem; omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.“ Quod ob eam causam dictum est, quoniam illud iniuriose tractat, quum eius violat sanctitatem; qua de re ad Thessalonicenses ita D. Paulus ²⁾: „Haec est,“ inquit, „voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione; ut sciat unus quisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes, quae ignorant Deum.“ Deinde, id quod scelestius est, si homo Christianus meretrici turpiter se dedat, membra, quae Christi sunt, ea meretricis facit; ita enim D. Paulus ait ³⁾: „Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. An nescitis quoniam qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur?“ Est praeterea homo Christianus, ut idem testatur ⁴⁾, „templum Spiritus sancti,“ quod violare nihil aliud est, nisi ab eo Spiritum sanctum eiicere.

*QUAESTIO VIII.

Quibus rationibus adulterii enormitatem intelligere liceat.*

In adulterii autem scelere magna inest iniquitas. Si enim, ut vult Apostolus ⁵⁾, qui matrimonio iuncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter „sui corporis potestatem“ iusque habeat, sed mutuo quodam sint interesse quasi servitutis vinculo ita devincti, ut vir ad uxoris voluntatem, contraque uxor ad viri nutum voluntatemque se accommodare debeat: certe, si alteruter corpus suum, quod est alieni iuris, ab eo, cui illud adstrictum est, disiungit, is admodum iniquus est et nefarius. Et quoniam infamiae me-

1) 1. Cor. 6. 18.

2) 1. Thess. 4. 3—5.

3) 1. Cor. 6. 15. 16.

4) ib. v. 19.

5) 1. Cor. 7. 4.

tus, et ad ea, quae iussa sunt, vehementer incitat homines, et a vetitis magnopere deterret: docebit parochus, adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris literis ita proditum est¹⁾: „Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam; turpitudinem et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur.“ Verum huius sceleris magnitudo ex supplicii severitate facile perspicui potest; adulteri enim, lege a Domino in veteri Testamento praescripta²⁾, obruebantur lapidibus.

*QUAESTIO IX.

Cuiusmodi poenae impuras libidines fere consequi solent.*

Quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus admisit, sed universa interdum civitas, ut de Sichimitis³⁾ legimus, deleta est. Multa divinae animadversionis exempla in sacris literis prodita sunt, quae ad deterrendos a nefaria libidine homines, parochus colligere poterit: ut Sodomae⁴⁾ et reliquarum finitimarum urbium interitus, Israelitarum⁵⁾ qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, supplicium, Beniamitarum⁶⁾ deletio. Qui vero mortem effugiant, intolerabiles tamen dolores ac poenarum cruciatus, quibus saepe plectuntur, non effugiant; nam mente caeci, quae poena gravissima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famae, neque dignitatis, neque filiorum denique, vitaeque suae rationem habeant, hocque pacto adeo nequam et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, et ad nullum fere officii munus idonei sint. Huius rei exempla a Davide⁷⁾ et Salomone⁸⁾ petere nobis licet, quorum alter postquam adulteratus est, repente sui dissimillimus ex mitissimo crudelis extitit, ut Uriam optime de se meritum morti obtulerit; alter quum se totum in mulierum libidinem profudisset, ita a vera Dei religione sese avertit, ut „alienos Deos sequeretur.“ Aufert igitur, ut Oseas⁹⁾ dixit, hoc peccatum cor hominis, saepeque obcaecat. Nunc ad ea remedia veniamus, quae in actione consistunt.

1) Prov. 6. 32.

2) Levit. 20. 10. Ios. 8. 5.

3) Gen. 34.

4) Gen. 19.

5) Num. 25.

6) Iudic. 20.

7) 2. Reg. 11.

8) 3. Reg. 11.

9) 4. 11.

*QUAESTIO X.

Quibus modis homines ad libidinem incitentur, quos illi evitare praecipue debeant.*

Quorum primum illud est, ut otium maxime fugiamus; in quo Sodomitae homines, ut est apud Ezechielem¹⁾, quum hebescerent, in spurcissimum illud nefariae libidinis scelus praecipites lapsi sunt. Deinde crapula magnopere est vitanda. „Saturavi eos,“ inquit Propheta²⁾, „et moechati sunt,“ quoniam venter expletus ac saturatus libidinem parit. Hoc ipsum illis verbis Dominus significavit³⁾: „Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate.“ Hoc item Apostolus⁴⁾: „Nolite,“ inquit, inebriari vino, in quo est luxuria.“ Sed maxime animus ad libidinem oculis inflammari solet, quo pertinet illa Christi Domini sententia⁵⁾: „Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proiice abs te.“ Multae praeterea sunt Prophetarum de eadem re voces; ut est apud Iob⁶⁾: „Pepigi foedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.“ Sunt multa denique, ac paene innumerable exempla malorum, quae ex oculorum aspectu ortum habuerunt. Sic David⁷⁾, sic rex Sichem⁸⁾ peccavit; hocque item pacto senes illi Susannae⁹⁾ calumniatores deliquerunt.

*QUAESTIO XI.

Mulierum exquisitus ornatus, sermonesque obsceni, et aliae luxuriae incitamenta fugienda.*

Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus valde excitatur, occasionem libidini non parvam saepe praebet; ideoque Ecclesiasticus monet¹⁰⁾: „Averte faciem tuam a muliere compta.“ Quum igitur mulieres in nimio ornatus studio versentur, non alienum erit, si parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum moneat obiurgetque verbis, quae hoc de genere gravissima Apostolus Petrus ita protulit¹¹⁾: „Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.“ D. Paulus item¹²⁾: „Non in tortis,“ inquit, „crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa;“ multae enim auro et margaritis adornatae ornamenta mentis et corporis perdiderunt. Hoc autem libidinis incitamentum, quod e vestium exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur, quod est turpis ob-

1) 16. 49.

2) Ier. 5. 7.

3) Luc. 21. 34.

4) Eph. 5. 18.

5) Matth. 5. 29.

6) 31. 1.

7) 2. Reg. 11. 2.

8) Gen. 34. 2.

9) Dan. 13. 8.

10) 9. 8.

11) 1. Petr. 3. 3.

12) 1. Tim. 2. 9.

scoenique sermonis; nam verborum obscoenitate, quasi face quadam subiecta, adolescentum accenduntur animi. „Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala,“ inquit Apostolus¹⁾, hocque ipsum quum maxime efficiant delicatiores et molliores cantus ac saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est. Quo in genere numerantur item libri obscoene et amatorie scripti, qui ita vitandi sunt, ut imagines, quae aliquam turpitudinis speciem prae se ferunt, quum ad turpes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos vis in illis sit maxima. Sed parochus in primis curet, ut quae de iis a sacro sancto Tridentino concilio²⁾ pie religioseque constituta sunt, ea sanctissime serventur. Haec vero omnia, quae commemorata iam sunt, si magno adhibito studio curaque vitentur, omnis fere libidinis materia tollitur.

*QUAESTIO XII.

Confessionis et eucharistiae et piarum rerum usus ad castitatem consequendam est necessarius.*

Sed ad illius vim opprimendam maxime valent frequens confessionis et eucharistiae usus; tum assiduae ac piae quidem ad Deum preces, cum eleemosynis atque ieiunio coniunctae. Est enim castitas donum Dei, quod recte petentibus non denegat, nec patitur nos tentari supra id, quod possumus.

*QUAESTIO XIII.

Corpus autem non ieiuniis modo, et iis praesertim, quae sancta ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus atque aliis afflictationum generibus exercendum est, sensuumque appetitiones reprimendae; in his enim atque aliis eiusmodi rebus maxime cernitur temperantiae virtus. In quam sententiam ad Corinthios ita D. Paulus scribit³⁾: „Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam;“ et paulo post: „Castigo,“ inquit, „corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, quum aliis praedicaverim, ipse reprobis efficiar;“ et alio loco⁴⁾: „Carnis curam ne feceritis in desideriis.“

---

1) 1. Cor. 15. 33.   2) Sess. 25. decr. de sanct. Imag.   3) 1 Cor. 9. 25. 27.   4) Rom. 13. 14.

CAPUT VIII.

De septimo Praecepto.

Non¹⁾ furtum facies.

*QUAESTIO I.

Quanta sit huius praecepti commendatio, et cum duabus praecedentibus connexio.*

Veterem hunc ecclesiae morem fuisse, ut huius praecepti vis et ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum²⁾ obiurgatio eorum, qui ceteros ab iis vitiis maxime deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiiebantur: „Qui enim,“ inquit, „alium doces, te ipsum non doces? qui praedicas non furandum, furaris?“ Quo doctrinae bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebant, sed etiam turbas ac lites sedabant, aliasque malorum causas, quae furto commoveri solent. In iis et delictis, et delictorum incommodis atque calamitatibus quum nostra etiam haec aetas misere verteretur: ad exemplum sanctorum Patrum et Christianae disciplinae magistrorum, parochi hunc urgebunt locum, et assidue ac diligenter huius praecepti vim ac sententiam explicabunt. Ac primum officium et diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem erga genus humanum; qui non modo illis duobus interdictis: „Non occides,“ — „Non moechaberis,“ quasi praesidiis, et vitam corpusque nostrum, et famam existimationemque tueatur: sed etiam hoc praecepto: „Non furtum facies,“ tanquam custodia quadam externas res ac facultates muniat atque defendat.

*QUAESTIO II.

Quae sit huic praecepto subiecta sententia.*

Quam enim haec verba subiectam habent notionem, nisi eam, quam supra diximus, quum de aliis praeceptis loqueremur? vetare videlicet Deum, bona haec nostra, quae in eius tutela sint, a quoquam auferri aut violari. Quod divinae legis beneficium quo maius est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendae et referendae gratiae nobis optima ratio proposita est, ut non tantum praecepta libenter auribus accipiamus, sed etiam

1) Exod. 20. 15.   2) Rom. 2. 21.

re ipsa probemus: ad hoc colendum praecepti officium fideles excitandi et inflammandi sunt. Est autem hoc praeceptum, quemadmodum superiora, divisum in duas partes; quarum altera, quae furtum vetat, aperte est enunciata; alterius sententia et vis, qua iubemur benigni et liberales esse in proximos, in priore occulta est et involuta. De priore igitur prius dicetur: „Non furtum facies.“

*QUAESTIO III.

Quid furti vocabulo hic legislator significare velit.*

In quo illud animadvertendum est, furti nomine non id modo intelligi, quum occulte ab invito domino aliquid auferatur, sed etiam quum aliquid alienum contra voluntatem scientis domini possidetur; nisi forte existimandum est, eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim et iniuriam non improbare, quum exstet illud Apostoli¹⁾: „Rapaces regnum Dei non possidebunt,“ quorum omnem rationem et consuetudinem fugiendam esse, idem scribit Apostolus²⁾. Quanquam vero maius peccatum rapinae sint, quam furtum, quae praeter rem, quam alicui adimunt, praeterea vim afferunt, et maiorem imponunt ignominiam:

*QUAESTIO IV.

Quum omnem iniustam rei alienae usurpationem Deus hic prohibere velit, cur potius furti quam rapinae meminerit.*

Mirandum tamen non est, quod leviori hoc furti nomine notatum sit divinae legis praeceptum, non rapinae; id enim summa ratione factum est, quia furtum latius patet, et ad plura pertinet, quam rapinae, quas tantummodo illi facere possunt, qui potentia et viribus praestant. Quanquam nemo non videt, exclusis eiusdem generis levioribus peccatis, graviora etiam facinora prohiberi.

*QUAESTIO V.

Enumerantur furti latius sumpti species.*

Variis autem nominibus notatur iniusta possessio, et usus rerum alienarum, ex varietate eorum, quae et invitis et insciis Dominis auferuntur; nam si privatum quid privato adimitur, „furtum“ dicitur; si surripitur publico, „peculatus“ appellatur; „plagiatum“ vocant, si homo liber vel servus alienus in servitutem abducitur; si vero sacra res eripitur, nomi-

1) 1. Cor. 6. 10.

2) 1. Cor. 5. 11.

natur „sacrilegium,“ quod facinus maxime nefarium ac sceleratum adeo in mores inductum est, ut bona quae necessario et sacrorum cultui, et ecclesiae ministris, et pauperum usui pie ac sapienter fuerant attributa, in privatis cupiditates perniciosasque libidines convertantur.

* QUAESTIO VI.

Non illi duntaxat hoc praeceptum transgrediuntur, qui re ipsa aliena possident.*

Sed praeter ipsum furtum, id est externam actionem furandi etiam animus et voluntas Dei lege prohibetur. Est enim spiritualis lex, quae animum, fontem cogitationum et consiliorum, inspicit. „De corde enim,“ inquit Dominus apud sanctum Matthaeum¹⁾, „exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.“

* QUAESTIO VII.

Unde potissimum furti gravitatem metiri possimus.*

Sed quam grave scelus furtum sit, ipsa naturae vis et ratio satis ostendit; est enim iustitiae contrarium, quae suum cuique tribuit. Nam honorum distributiones et assignationes, iam inde ab initio iure gentium constitutas, divinis etiam et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet, ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quae ei iure obtigerunt. Nam, ut Apostolus ait²⁾: „Neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.“ Etsi huius sceleris importunitatem et immanitatem permulta declarant, quae furtum consequuntur. Fiunt enim iudicia temere et inconsulto multa de multis, erumpunt odia, suscipiuntur inimicitiae, existunt interdum acerbissimae innocentium hominum damnationes.

* QUAESTIO VIII.

Quo modo sint ablata necessario restituenda.*

Quid dicemus de ea necessitate, quae divinitus imposita est omnibus, satisfaciendi ei, cui aliquid ademptum sit? „Non enim,“ inquit Augustinus³⁾, remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum;“ quae restitutio, quum quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem praeter id, quod unusquisque et ex aliorum consuetudine, et de suo sensu iu-

1) 15. 19.

2) 1. Cor. 6. 10.

3) ep. 153. c. 6.

dicare potest, ex testimonio Habacuc¹⁾ Prophetæ licet intelligere; inquit enim: „Vae ei, qui multiplicat non sua usquequo, et aggravat contra se densum lutum.“ Lutum appellat densum rerum alienarum possessionem, unde emergere et expedire se homines difficile possint. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum. Quare de his duobus, furto et rapinis, dixisse satis erit, ad quae, tanquam ad caput, reliqua, quae dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, et ad fidelem populum a scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam ac diligentiam parochi. Verum huius generis partes persequamur.

*QUAESTIO IX.

Quae sint praecipua furtorum genera, quique furibus sint annumerandi.*

Sunt igitur fures etiam, qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas aut ademptas retinent; ait enim sanctus Augustinus²⁾: „Si invenisti, et non reddidisti, rapuisti.“ Quod si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda. Quae ut restituat qui adduci non potest, ea re facile probat, se undique ablaturum omnia, si possit. Eodem se alligant scelere, qui in emendis vendendisque rebus fraudes adhibent, et vanitatem orationis; horum fraudes vindicabit Dominus. Graviorum et iniquiorum in hoc furtorum genere sunt ii, qui fallaces et corruptas merces vendunt pro veris et integris; quive pondere, mensura, numero et regula decipiunt emptores. Est enim in Deuteronomio³⁾, „Non habebis in saeculo diversa pondera;“ et in Levitico⁴⁾: „Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura; statera iusta, et aequa sint pondera, iustus modius, aequusque sextarius.“ Est et alio loco⁵⁾: „Abominatio est apud Dominum pondus et pondus; statera dolosa non est bona.“ Furtum etiam apertum est operariorum et artificum, qui totam et integram mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi iustam et debitam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi; quin etiam eo sunt detestabiliores, quam reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quod furaci servo nihil domi obsignatum aut oclusum esse potest. Furtum praeterea facere videntur, qui fictis simulatisque ver-

1) 2. 6.
5) Prov. 20. 23.

2) 1. Serm. 178. c. 8.

3) 15. 13.

4) 19. 35. 36.

bis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent; quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulant. Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui, quum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur. Reliquam furorum multitudinem a sollerti avaritia, quae omnes pecuniae vias novit, excogitatam, persequi longum est, et, ut diximus, difficillimum.

*QUAESTIO X.

Quae sint rapinarum genera, quique raptores dicendi.*

Itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicendum videtur, si prius monuerit parochus Christianum populum ut meminerit illius Apostoli sententiae¹⁾: „Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli.“ Nec ullo sibi loco patiatur excidere praeceptum hoc²⁾: „Quaecunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.“ Et illud cogitent perpetuo³⁾: „Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.“ Rapinae igitur patent latius; nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt rapaces, quos sanctus Iacobus ad poenitentiam invitat illis verbis⁴⁾: „Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quae advenient vobis.“ Cuius poenitentiae causam subiungit: „Ecce enim merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis, clamat, et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.“ Quod genus rapinarum in Levitico⁵⁾, in Deuteronomio⁶⁾, apud Malachiam⁷⁾ et apud Tobiam⁸⁾ vehementer improbatur. In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quae ecclesiae praesidibus et magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas, et reliqua huius generis non dissolvunt vel intervertunt, et ad se transferunt.

*QUAESTIO XI.

Foenerari est rapinam committere, et quam grave scelus illud sit.*

Huc etiam referuntur foeneratores in rapinis acerrimi et acerbissimi, qui miseram plebem compilant ac trucidant usuris. Est autem usura, quicquid praeter sortem et caput illud, quod datum est, accipitur; sive pecunia sit, sive quidvis

---

1) 1. Tim. 6. 9.   2) Matth. 7. 12.   3) Tob. 4. 16.   4) 5. 1. 4.
5) Lev. 19. 13.   6) Deut. 24. 14.   7) Mal. 3. 5.   8) Tob. 4. 15.

aliud, quod emi aut aestimari possit pecunia. Sic enim apud Ezechielem scriptum est¹⁾: „Usuram et superabundantiam non acceperit,“ et Dominus apud Lucam²⁾: „Mutuum date, nihil inde sperantes.“ Gravissimum semper hoc fuit facinus, etiam apud gentes et maxime odiosum. Hinc illud³⁾: „Quid foenerari? Quid hominem, inquit, occidere?“ Nam qui foenerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt, quod non est.

* QUAESTIO XII.

Iudices venales et creditorum fraudatores rapinas committunt.*

Item rapinas faciunt nummarii iudices, qui venalia habent iudicia, et pretio muneribusque deliniti optimas tenuiorum et egentium causas evertunt. Fraudatores creditorum et inficiatores, quique sumpto temporis spatio ad solvendum sua vel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum; quorum etiam delictum gravius est, quod mercatores illorum destitutionis ac fraudationis occasione magno detrimento civitatis vendunt omnia carius; in quos illa Davidis sententia videtur convenire⁴⁾: „Mutuabitur peccator, et non solvet.“

* QUAESTIO XIII.

Locupletes, qui ablatis pignoribus pauperes comprimunt, inter raptores numerantur.*

Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui solvendo non sunt, quod commodarunt exigunt acerbius, et pignora etiam ea auferunt contra Dei interdictum, quae ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? Inquit enim Deus⁵⁾: „Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei; ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.“ Horum exactiois acerbitem iure rapacitatem, atque adeo rapinas appellabimus.

* QUAESTIO XIV.

Frumenta necessitatis tempore comprimentes sunt raptores.*

Ex numero eorum, qui raptores dicuntur a sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopia comprimunt frumentum, faciuntque, ut sua culpa carior ac durior sit annona, quod etiam

1) Ezech. 18. 17.

2) Luc. 6. 35.

3) Ambros. c. 14. de Tob.

4) Ps. 36. 21.

5) Exod. 22. 26. 27.

valet in rebus omnibus ad victum et ad vitam necessariis; ad quos illa Salomonis pertinet execratio¹⁾: „Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.“ Quos, suorum scele-
rum admonitos, parochi liberius accusabunt, ac propositas illis peccatis poenas explicabunt uberius. Haec de vetitis; nunc ad iussa veniamus, in quibus satisfactio vel restitutio primum locum habet. Peccatum²⁾ enim non dimittitur, nisi restituatur ablatum.

*QUAESTIO XV.

Quosnam ad restitutionem obligari iudicandum sit.*

Sed quoniam non is solum, qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere, sed omnes praeterea, qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur: aperiendum est, qui sint illi, qui hanc satisfaciendi vel restituendi necessitatem effugere non possint. Sunt autem plura hominum genera; ac primum est eorum, qui furari imperant, qui non modo sunt ipsi furtorum socii et auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi. Alterum genus, par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum, eorum, qui, quum iubere non possint, suasores sunt atque impulsores furtorum. Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt. Quartum genus est eorum, qui participes furtorum inde lucrum ipsi etiam faciunt, si lucrum dicendum est, quod, nisi resipuerint, eos addicit aeternis cruciatibus; de quibus sic loquitur David³⁾: „Si videbas furem, currebas cum eo.“ Quintum genus est furum, qui, quum furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant et obsistant, ut eorum licentiam permittant atque concedant. Sextum genus est eorum, qui, quum et furtum factum, et ubi factum sit, certo sciant, non indicant rem, sed eam se scire dissimulant. Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adiutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum praebent ac domicilium; qui omnes et satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt. Ne huius quidem sceleris omnino sunt expertes approbatores furtorum et laudatores. Nec vero etiam ab eadem culpa sunt alieni filiifamilias et uxores, qui pecunias a patribus et viris surripiunt.

1) Prov. 11. 26.

2) Aug. ep. 153. c. 6.

3) Ps. 49. 18.

* **QUAESTIO XVI.**

Quid de eleemosynis, quae involute hic etiam praescribuntur, sentiendum.*

Iam vero huic praecepto illa subiecta sententia est, ut pauperum et inopum misereamur, eorumque difficultates et angustias nostris facultatibus et officiis sublevemus. Quod argumentum, quia saepissime et copiosissime tractandum est, petent ea parochi ex virorum sanctissimorum Cypriani, Ioannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni et aliorum libris, qui de eleemosyna praeclare scripserunt, quibus huic muneri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium et alacritatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia vivendum est. Sunt vero etiam docendi, quantam habeat necessitatem eleemosyna; ut videlicet re et opera nostra in egentes simus liberales, verissimo illo argumento, quod summi iudicii die detestaturus sit eos Deus, et sempiternis ignibus addicturus, qui eleemosynae officia praetermiserint ac neglexerint; illos autem callaudatos in patriam coelestem introducturus, qui benigne fecerint indigentibus. Est utraque Christi Domini ore pronunciata sententia¹⁾: „Venite benedicti Patris mei; possidete paratum vobis regnum,“ et: „Discedite a me maledicti in ignem aeternum.“

* **QUAESTIO XVII.**

Quibus modis populi ad eleemosynam excitandi.*

Utentur praeterea sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis²⁾: „Date, et dabitur vobis.“ Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest³⁾: „Nemo est, qui reliquerit etc., qui non accipiet, centies tantum nunc in tempore hoc, — et in saeculo futuro vitam aeternam.“ Adiicient illud, quod a Christo Domino dictum est⁴⁾: „Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, quum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.“ Huius vero necessarij muneris partes exponent, ut, qui largiri non possunt egentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi iuxta Christi Domini praescriptum⁵⁾: „Mutuum date, nihil inde sperantes.“ Atque huius rei felicitatem beatus David expressit⁶⁾: „Iucundus homo, qui miseretur et commodat.“

1) Matth. 25. 34. 41.

2) Luc. 6. 38.

3) Marc. 10. 29, 30.

4) Luc. 16. 9.

5) Luc. 6. 35.

6) Ps. 111. 5.

* QUAESTIO XVIII.

Ad largiendas eleemosynas, otiique vitandi causa laborandum est.*

Est autem Christianae pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad victum aliena misericordia opus est, vitandi etiam otii causa labore, opera ac manibus ea quaerere, quibus inopum indigentiam levare possint. Ad id omnes suo exemplo hortatur in epistola ad Thessalonicenses Apostolus illis verbis¹⁾: „Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos;“ item ad eosdem²⁾: „Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operamini manibus vestris, sicut praecepimus vobis;“ et ad Ephesios³⁾: „Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret, operando manibus quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti.“

* QUAESTIO XIX.

Parce vivendum est ad aliorum sublevandam inopiam.*

Est etiam frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris graves aut molesti simus; quae temperantia sanequam elucet in omnibus Apostolis, sed maxime eminet in divo Paulo, cuius illud est ad Thessalonicenses⁴⁾: „Memores estis, fratres, laboris nostri et fatigationis; nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, praedicavimus in vobis Evangelium Dei.“ Atque idem alio loco Apostolus⁵⁾: „In labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.“

* QUAESTIO XX.

Quibus rationibus populus Christianus in detestationem furtorum et studium benignitatis adducendus sit.*

Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, parochis a Prophetis petere, et a reliquis divinis libris sumere par erit destinationem furtorum et rapinarum, et horribiles minas a Deo propositas iis, qui illa scelera committunt. Clamat Amos Propheta⁶⁾: „Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terrae, dicentes: Quando transibit mensis, et venundabimus merces, et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas?“ Sunt

1) 2. Thess. 3. 7.   2) 1. Thess. 4. 11.   3) 4. 28.   4) 1. Thess. 2. 9.   5) 2. Thess. 3. 8.   6) Amos 8. 4. sq.

in eadem sententia multa apud Hieremiam, in Proverbiis et apud Ecclesiasticum. Nec vero dubitandum est, quin haec malorum semina, quibus malis opprimitur haec aetas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verum ut assuescant Christiani homines prosequi omni liberalitatis ac benignitatis officio egentes et mendicos, quod ad alteram huius praecepti partem pertinet; proferent parochi maxima praemia, quae beneficiis et largis et in hac et in altera vita daturum se Deus pollicetur.

*QUAESTIO XXI.

Quid de illis sentiendum sit, qui vano praetextu sua furta et sacrilegia excusant.*

Sed quia non desunt, qui etiam se in furtis excusent: admonendi sunt, fore, ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus; immo vero futurum, ut illa purgatione non modo non levetur peccatum, sed mirum in modum augeatur. Ecce, nobilium hominum non ferendae deliciae, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint non cupiditate aut avaritia ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendae causa amplitudinis familiae, et maiorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur. Quibus perniciosus error eripiendus est, simulque demonstrandum, unam esse rationem conservandi et amplificandi copias et opes, maiorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si eius praecepta servarint, quibus contemptis fundatae et optime constitutae opes evertuntur, reges ex regio solio et summo gradu honoris praecipites exturbantur, in quorum locum infimi interdum homines, et qui summo in odio illis fuerunt, divinitus vocantur. Incredibile est, quantopere his succenseat Deus; cuius rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba¹⁾: „Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel: Eheu, consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis, et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriā tuam.“

*QUAESTIO XXII.

Quo modo iis respondendum, qui commoditate se ad aliena rapienda adigi affirmant.*

Non desunt, qui non iam illam afferant causam splendoris et gloriae, sed victus et vitae commodiorem facultatem

et elegantiam; qui refellendi sunt, docendique, quam impia sit eorum et actio et oratio, qui ullam commoditatem anteferrant Dei voluntati et gloriae, quem, negligendo eius praecepta, offendimus mirandum in modum. Etsi quae potest esse in furto commoditas, quod summa incommoda consequuntur? „Super furem enim,“ inquit Ecclesiasticus¹⁾, est confusio et poenitentia.“ Sed fac esse, ut cum illis non agatur incommode: dedecorat fur divinum nomen, repugnat eius sanctissimae voluntati, salutaria ipsius praecepta contemnit. Quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas.

*QUAESTIO XXIII.

Quid dicendum sit iis, qui locupletibus spoliandis, vel consuetudine sua furta obtegunt.*

Quid, quod audire licet interdum fures, qui nihil se eo peccare contendunt, quod detrahant aliquid locupletibus et copiosis hominibus, qui ea detractioe nihil damni faciant, ne sentiant quidem? misera sane et pestifera defensio. Putat alius, satisfactionem suam accipi debere, quod eam furandi consuetudinem cepit, ut non facile possit ab illa mente et actione desistere; qui nisi audierit Apostolum²⁾ dicentem: „Qui furabatur, iam non furetur:“ velit, nolit, etiam consuetudinem capiet aeternorum suppliciorum.

*QUAESTIO XXIV.

Quid rursus illis dicendum sit, qui vel occasione, vel ulciscendi libidine ad furandum induci causantur.*

Nonnulli sunt, qui excusant se occasione data alteri aliquid ademisse; est enim illud tritum sermone proverbium: fures, qui non sint, fieri occasione; qui hac ratione sunt de nefaria sententia deducendi: resistendum esse pravis cupiditatibus. Nam si continuo est re perficiendum id, quod libido persuaserit: quis modus, quis finis erit scelerum ac flagitiorum? Turpissima igitur est illa defensio, vel summae potius intemperantiae et iniustitiae confessio. Nam qui dicit, se non ideo peccare, quia nullam habet peccandi occasionem: idem prope modum fatetur, se semper oblata occasione peccaturum. Sunt, qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab aliis eadem iniuria sint affecti; quibus ita respondendum est: primum nemini licere iniurias persequi; deinde non posse quemquam

1) 5. 17. 2) Eph. 4. 28.

rei suae iudicem esse; tum multo minus concedi, ut poenas ab aliis repetant eorum, quae alii in eum peccaverunt.

*QUAESTIO XXV.

Quid illis dicendum, qui, ut aere alieno liberentur, furantur.*

Postremo quidam furtum satis illa ratione defensum tectumque arbitrantur, quod, quum sint aere alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissolvant; quibuscum ita agendum est, nullum esse gravius aes alienum, et quo magis prematur humanum genus, quam debitum illud, cuius in divina precatione quotidie meminimus¹⁾: „Dimitte nobis debita nostra;“ quare illud insanissimi hominis esse, plus velle Deo debere, id est plus peccare, ut quod debet hominibus dissolvat, multoque praestare coniici in carcerem, quam mandari suppliciis inferorum sempiternis; longe etiam esse gravius, Dei, quam hominum, iudicio condemnari; porro autem supplices ipsos ad Dei opem ac pietatem confugere debere, a quo, quid opus sit, possint impetrare. Sunt alia excusationum genera, quibus parochi prudentes ac sui officii diligentissimi facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant populum sectatorem bonorum operum.

C A P U T IX.

De octavo Praecepto.

Non²⁾ loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

*QUAESTIO I.

Quam utilitatem hoc praeceptum comprehendat.*

Quantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua huius et praecepti explicatio, et officii admonitio, nos D. Iacobi monet auctoritas illis verbis³⁾: „Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.“ Et idem: „Lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit!“ et quae sequuntur in eandem sententiam. Quibus duo monemur: primum, latissime patere hoc linguae vitium; quod etiam illa

---

1) Matth. 6. 12

2) Exod. 20. 16.

3) Iac. 3. 2, 5

Prophetæ ¹⁾ sententia confirmatur: „Omnis homo mendax;“ ut propemodum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur. Alterum, inde proficisci mala innumerabilia, quum saepe maledici hominis culpa facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel eius, qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; vel eius, qui lædit, quod pravo pudore et falsa cuiusdam existimationis opinione deterritus, adduci non possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciatur. Quare hoc loco monendi fideles erunt, ut quantas possunt maximas Deo gratias agant de hoc salutari praecepto non dicendi falsi testimonii; quo non solum ipsi aliis iniuriam facere vetamur, sed etiam hac obedientia ab aliorum iniuria prohibemur.

*QUAESTIO II.

Quæ sit huic praecepto subiecta sententia.*

Verum hoc praecepto eadem ratione et via progrediendum est, qua in ceteris progressi sumus; ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges: altera prohibens ne falsum dicatur testimonium; iubens altera, ut, simulatione fallacisque sublati, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur. Cuius officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit ²⁾: „Veritatem facientes in caritate, crescamus in illo per omnia.“

*QUAESTIO III.

Quid maxime hoc praecepto caveatur.*

Sed prior huius praecepti pars habet hanc rationem, ut, quamvis nomine falsi testimonii significetur, quicquid in bonam vel in malam partem de altero constanter dicatur, sive in iudicio sive extra iudicium: tamen praecepit prohibeatur illud testimonium, quod in iudicio falso dicitur a iurato. Iurat enim per Deum testis, quod ita testificantis et divinum nomen interponentis oratio plurimum fidei habet et ponderis. Itaque, quia periculosum est hoc testimonium, idcirco praecepit prohibetur; iuratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas atque perversitas, ne iudex quidem ipse potest relicere; praesertim quum exstet iussum divinae legis ³⁾, ut „in ore duorum vel trium stet omne verbum.“ Sed ut praeceptum plane fideles intelligant: docendi erunt, quid significet hoc „proximi“ vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet.

1) Ps. 115. 11.

2) Eph. 415.

3) Matth. 18. 16.

*QUAESTIO IV.

Quis proximi nomine hic designetur.*

Est autem proximus, ut ex Christi Domini doctrina colligitur¹⁾, quicumque eget opera nostra, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus; nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, quos iussu Dei ac Domini nostri diligere oporteat. Quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inurentes ignominiae ac turpitudinis, et se ipsos, et ecclesiam laedunt, cuius sunt membra; quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent civitati. Ita enim est apud sanctum Augustinum²⁾: „Nec recte intelligentibus poterat videri, non esse prohibitum, ut adversus se ipsum quisque falsus testis assisteret, eo quod in praecepto additum fuit: contra proximum tuum. Sed non ideo, si adversus se ipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum; quando regulam diligendi proximi a semet ipso dilector accepit.“

*QUAESTIO V.

In utilitatem proximi falsum testari aut mentiri non licet.*

Verum quia prohibemur proximum laedere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut peierando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura ac religione coniunctus sit, aliquid utilitatis aut commodi. Nemini enim mendacio et vanitate, multo minus periurio studendum est. Quare S. Augustinus de mendacio ad Crescentium³⁾ docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, etiamsi in cuiusquam falsa laude dicatur. Nam locum illum tractans⁴⁾: Invenimur autem et falsi testes Dei, si testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt: „Falsum,“ inquit, „testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, et quod ad eius laudem videtur pertinere, mentiatur.“

*QUAESTIO VI.

Quot mala falsum testimonium in gratiam alterius prolatum consequantur.*

Saepissime vero etiam contingit, ut, qui alteri favet, obsit alteri. Certe errandi causa adfertur iudici, qui inter-

1) Luc. 10. 29 sq.
12. sq.

2) de civ. Dei l. 1. c. 20.

3) de mend. c.

4) 1. Cor. 15. 15.

dum falsis testibus adductus, contra ius secundum iniuriam statuit, et iudicare cogitur. Nonnunquam etiam fit, ut, qui ob falsum alicuius testimonium causam iudicio vicerit, idque impune tulerit: exultans iniqua victoria, assuescat corrumpere et adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad id, quodcunque concupierit, pervenire. Est vero id et ipsi testi gravissimum, qui et ab eo, quem iureiurando sublevarit et adiuverit, falsus et periurus agnoscitur, et ipse, quod ei e sententia succedit scelus, quotidie maiorem exercitationem et consuetudinem capit impietatis et audaciae.

*QUAESTIO VII.

Peccata eorum omnium, qui iudicia tractant, et in universum omne mendacium hoc praecepto prohibetur.*

Ut igitur testium vanitas, mendacia et periuria prohibentur, sic et accusatorum et reorum, et patronorum, cognitorum, et procuratorum, advocatorum et omnium denique, qui iudicia constituunt. Postremo vetat Deus omne testimonium non modo in iudicio, sed etiam extra iudicium, quod alteri incommodum aut detrimentum possit asferre. Est enim in Levitico ¹⁾, quo loco haec praecepta iterantur, his verbis: „Non facietis furtum, non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum,“ ut nemini dubium esse possit, quin a Deo omne mendacium hoc praecepto eiectione condemnatur; quod apertissime testatur David in hunc modum ²⁾: „Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.“

*QUAESTIO VIII.

Hoc praeceptum ad detractionis vitium etiam extenditur.*

Prohibetur autem hoc praecepto non modo falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido et consuetudo detrahendi alteri, qua ex peste incredibile est, quam multa et quam gravia et incommoda et mala nascentur. Hoc vitium maledice et contumeliose dicendi occulte in alterum passim improbant divinae literae. „Cum hoc,“ inquit David ³⁾, „non edebam;“ et S. Iacobus: „Nolite ⁴⁾ detrahare alterutrum, fratres mei.“ Nec vero praecepta solum sacrae literae, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. Nam et Aman ⁵⁾ confictis criminibus adeo incendit in Iudaeos Assuerum, ut is omnes eius gentis homines imperarit occidi. Re-

1) Levit. 19. 11.

2) Ps. 5. 7.

3) Ps. 100. 5.

4) Iac. 4. 11.

5) Esth. 13.

ferta est huiusmodi exemplis sacra historia, quorum commemoratione sacerdotes operam dabunt, ut fideles a rei improbitate deterreant.

*QUAESTIO IX.

Quinam in obrectatorum numerum sint referendi.*

Ut autem peccati huius vis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur, sciendum est, non tantum adhibenda calumnia offendi hominum existimationem, sed et augendis amplificandisque criminibus, et, si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave aut turpe sit ad famam: eam rem qui ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgarit, is obrectator et maledicus iure dicitur. Verum totius obrectationis nulla capitalior est, quam eorum, qui catholicae doctrinae eiusque praedicatoribus obrectant. In simili culpa sunt, qui malarum doctrinarum et errorum magistros extollunt laudibus.

*QUAESTIO X.

Qui audiunt detrahentes, vel inter amicos dissidia serunt, sunt detractores.*

Nec vero ab horum hominum numero et culpa sciunguntur, qui detrahentibus et maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim, vel detrahentem audire, scribunt S. Hieronymus¹⁾ et Bernhardus²⁾, utrum damnabilius sit, non facile constat; non enim essent qui detraherent, si non adessent qui detrahentes audirent. In eodem genere sunt, qui suis artificiis distrahunt homines, et inter se committunt, magnopereque serendis discordiis delectantur, ut summas coniunctiones et societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias et ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus³⁾: „Non eris criminator, neque susúrro in populo.“ Tales erant multi ex consiliariis Saulis, qui eius voluntatem a Davide alienare, et in illum regem concitare conabantur.

*QUAESTIO XI.

Assentatio hac lege etiam interdicta est.*

Peccant denique in hanc partem blandi homines et assentatores, qui blanditiis et simulatis laudibus influunt in au-

1) ep. 52.

2) de consid. 2. 13.

3) Lev. 19. 16.

res et in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam et honores aucupantur, dicentes, ut est apud Prophetam¹⁾: „Malum bonum, et bonum malum;“ quos ut arceamus et pellamus a consuetudine nostra, monuit nos David illa oratione²⁾: „Corripiet me iustus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.“ Quanquam enim isti proximo minime maledicunt, tamen ei maxime nocent, qui vel laudandis eius peccatis afferunt ipsi causam perseverandi in vitiis, quamdiu vixerit. Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quae ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur. Sic Saul quum Davidem furori et ferro Philistaeorum obiicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis³⁾: „Ecce filia mea maior Merob; ipsam dabo tibi uxorem; tantummodo esto vir fortis, et praeliare bella Domini.“ Sic Iudaei insidiosa oratione Christum Dominum sunt affati⁴⁾: „Magister, scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces.“

*QUAESTIO XII.

Amici, quomodo amico periculose aegrotanti perniciose assententur.*

Longe autem perniciosior oratio est amicorum, affinium et cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui mortifero morbo affecti iam sint extremo spiritu, dum affirmant, nullum esse tum ei a morte periculum; dum laetum et hilarem esse iubent, eumque a peccatorum confessione tamquam a tristissima cogitatione deterrent; dum denique eius animum avertunt ab omni cura et meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime versatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit. Plenissimum vero impietatis est mendacium, quum quis in religionem vel de religione mentitur.

*QUAESTIO XIII.

Impingunt etiam in hoc praeceptum libellorum famosorum auctores, ioco vel officii causa mentientes, et hypocritae.*

Sed illis etiam maledictis et probris graviter offenditur Deus, quae committuntur libellis, quos famosos vocant, et aliis huius generis contumeliis. Praeterea ioco vel officii causa fallere mendacio, etsi nemo in illo vel damnum vel lucrum fecerit, tamen omnino indignum est; ita enim nos Apo-

1) Is. 5. 20. 2) Ps. 140. 5. 3) 1. Reg. 18. 17. 4) Matth. 22. 16.

stolus admonet¹⁾: „Deponentes mendacium loquimini veritatem.“ Nam in eo est ad frequens graviusque mendacium magna proclivitas, et ex iocosis mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem; unde veniunt in opinionem, non esse veraces. Quamobrem, ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent iurare perpetuo. Postremo priore parte huius praecepti simulatio repudiatur, nec modo, quae simulate dicuntur, sed quae ita fiunt, cum scelere coniuncta sunt; tam enim verba quam facta notae ac signa quaedam sunt eorum, quae sunt in animo cuiusque, ob eamque causam Dominus saepe Phariseos arguens hypocritas appellat. Et haec de priori praecepti lege, quae ad vetandum spectat. Nunc explicemus, quid in altera iubeat Dominus.

*QUAESTIO XIV.

Quidnam in altera legis huius parte verbis involuta de iudiciis forensibus praescribatur.*

Pertinet autem haec praecepti vis et ratio ad id, ut iuste et ex legibus forensia iudicia exerceantur, neve occupent homines et usurpent iudicia; non enim fas esse, alienum servum iudicare, ut scribit Apostolus²⁾, ne, re et causa incognita, sententiam ferant. Quo in vitio fuit sacerdotum et scribarum consilium, qui de sancto Stephano iudicarunt; quod item peccatum fuit magistratus Philippensium, de quibus inquit Apostolus³⁾: Caesos nos publice indemnatos, homines Romanos, miserunt in carcerem, et nunc occulte nos eiciunt.“ Ne condemnent innocentes, aut nocentes absolvant; ne pretio aut gratia, ne odio aut amore moveantur. Sic enim Moyses seniores admonet, quos populi iudices constituerat⁴⁾: „Quod iustum est iudicate, sive civis sit ille sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum; ita parvum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.“

*QUAESTIO XV.

Rei, per legitimum magistratum interrogati, non possunt mentiri.*

De reis autem et sontibus, vult eos Deus verum confiteri, quum ex iudicii formula interrogantur. Est enim testimonium ac praedicatio quaedam illa confessio laudis et gloriae Dei, ex ipsius Iosuae sententia, qui Achan ad veri confessionem

1) Eph. 4. 25.
1, 16, 17.

2) Rom. 14. 4.

3) Act. 16. 37.

4) Deut.

adhortatus, inquit¹⁾: „Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel.“

*QUAESTIO XVI.

Quodnam sit testium officium.*

Sed quoniam hoc praeceptum testes potissimum attingit, de his etiam a paracho diligenter agendum erit. Nam praecepti vis ea est, ut non solum prohibeat falsum testimonium, sed verum etiam dici imperet. Est enim in humanis rebus maximus usus veri testimonii, quod sunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quam testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo exstat illa S. Augustini sententia²⁾: „Qui veritatem occultat, et qui prodit mendacium, uterque reus est; ille, quia prodesse non vult, hic, quia nocere desiderat.“ Licet vero interdum verum tacere, sed extra iudicium; nam in iudicio, ubi testis legitime interrogatur a iudice, vera omnino patefacienda sunt. Quo loco cavendum tamen est testibus, ne suae memoriae nimium confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirmant. Reliqui sunt patroni causarum et advocati, actores deinceps et petitores.

*QUAESTIO XVII.

Qua ratione advocati et causarum procuratores suum officium explere poterunt.*

Illi igitur opera ac patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus, et egentibus benigne subvenient, tum iniustas causas defendendas non suscipient, neque calumnia lites protrahent, nec alent avaritia. Quod ad mercedem attinet laboris et operae suae, illam iure et aequo metiantur.

*QUAESTIO XVIII.

Petitores et accusatores, quo pacto suo officio non recte fungantur.*

Petitores vero et accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore aut odio, aut cupiditate aliqua adducti, periculum iniquis criminationibus creent. Iussum hoc denique divinitus descriptum est piis omnibus, ut in congressibus et colloquiis vere semper et ex animo loquantur, nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem, a quibus

1) Ios. 7. 19.

2) cf. c. 80. C. XI. qu. 3.

laedi se et exagitari intelligunt, quum illud propositum habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem et societatem intercedere, ut membra sint eiusdem corporis.

***QUAESTIO XIX.**

Quibus rationibus Christiani ad agnitionem foeditatis, quae mendacio inest, perducí poterunt.*

Ut autem libentius hoc mendacii vitium caveant fideles, proponet eis parochus summam huius sceleris miseriam ac turpitudinem. Nam in sacris literis¹⁾ mendacii pater daemon dicitur. Quod enim daemon in veritate non stetit, mendax est et mendacii parens. Adiunget ad efficiendum tantum flagitium ea mala, quae mendacium consequuntur, et quoniam sunt innumerabilia, fontes et capita incommodorum et calamitatum commonstrabit. Ac primum, in quantam cadat Dei offensionem, quantumve eius odium incurrat homo vanus et mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco²⁾: „Sed sunt, quae odit Dominus, et septimum detestatur anima eius: oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem,“ et quae sequuntur. Quis igitur ei praestet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum, quo minus gravissimis afficiatur suppliciis?

***QUAESTIO XX.**

Quae incommoda mendacia humanae societati inferant.*

Deinde quid impurius aut foedius, ut sanctus inquit Iacobus³⁾, quam in eadem lingua, qua benedicimus Deum et Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt, ita ut fons de eodem foramine emanet dulcem et amaram aquam? Quae enim lingua prius laudem et gloriam Deo tribuebat, postea, quantum in ea est, eum ignominia afficit ac dedecore mentiundo. Quare sit, ut a coelestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Quum enim in hunc modum quaereret a Deo David⁴⁾: „Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?“ respondit Spiritus sanctus: „Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.“ Maximum vero etiam illud in mendacio incommodum est, quod fere insanabilis est is animi morbus. Quum enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut proximi famae

1) Io. 8. 44.

2) Prov. 6. 16. sq.

3) Iac. 3. 9.

4) Ps. 141. 1, 3.

et existimationi obtrectando commissum sit, non remittatur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisfaciat iniuriarum, id autem difficile fiat ab hominibus, primo, ut antea monuimus, pudore et inani quadam dignitatis opinione deteritis: qui in eo peccato sit, hunc addictum esse aeternis inferorum poenis, dubitare non possumus. Neque enim quisquam speret, se calumniarum vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi prius ei satisfaciat, de cuius dignitate et fama aut publice in iudicio, aut etiam in privatis et familiaribus congressibus, aliquid detraxerit. Praeterea latissime patet hoc detrimentum, et in ceteros diffunditur, quia vanitate et mendacio fides ac veritas tolluntur, arctissima vincula societatis humanae, quibus sublatis sequitur summa vitae confusio, ut homines nihil a daemonibus differre videantur. Docebit porro, vitandam esse loquacitatem, parochus, cuius vitatione et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio mendacii; a quo vitio loquaces sibi haud facile temperare possunt.

*QUAESTIO XXI.

Vanae mendaciorum excusationes diluuntur.*

Postremo iis illum errorem eripiet parochus, qui se in vanitate orationis excusant, et mendacium prudentium exemplo defendunt, quorum esse aiunt mentiri in tempore. Dicet id, quod verissimum est, prudentiam¹⁾ carnis mortem esse. Hortabitur auditores, ut in difficultatibus et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant. Nam illi, qui utuntur perfugio, facile declarant, se sua magis niti prudentia, quam in Dei providentia spem ponere. Qui causam sui mendacii conferunt in eos, a quibus sunt mendacio decepti: hi docendi sunt, non licere hominibus se ipsos ulcisci²⁾, neque malum malo compensandum esse, sed potius vincendum in bono malum; quod si etiam fas esset hanc referre gratiam, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento; esse autem id gravissimum detrimentum, quod mendacio dicendo facimus. Iis, qui afferunt humanae naturae imbecillitatem et fragilitatem, tradendum erit hoc officii praeceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperant. Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueverunt, ut dent operam, ut contrariam consuetu-

1) Rom. 8. 6.

2) Rom. 12. 17, 21.

dinem capiant vere loquendi; praesertim, quum qui usu et consuetudine peccant, gravius delinquant quam ceteri.

*QUAESTIO XXII.

Propter aliorum mendacium non mentiendum.*

Et quoniam non desunt, qui se tegant excusatione ceterorum hominum, quos passim mentiri et peierare contendunt: hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt: non esse imitandos malos, sed reprehendendos et corrigendos; quum autem ipsi mentimur, minus auctoritatis in reprehensione et correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quod vera dicendo saepe incommodo sint affecti, sic refellent sacerdotes: esse illam accusationem, non defensionem, quum sit officium Christiani hominis, quamvis potius facere iacturam, quam mentiri.

*QUAESTIO XXIII.

Mendacium neque iocosum, neque utile admittendum.*

Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent; alteri, qui dicant se ioci causa mentiri; alteri, se idem facere utilitatis gratia, quippe qui bene nec emerent nec venderent, nisi mendacium adhiberent. Utrosque a suo errore parochi avertere debebunt. Ac superiores quidem illos a vicio abducent, et docendo, quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, et illud inculcando, omnis otiosi verbi¹⁾ reddendam esse rationem; proximos autem hos acerbius etiam obiurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui prae se ferant, se minime illis Dei verbis fidem et auctoritatem tribuere²⁾: „Quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.“

---

1) Matth. 12. 36.

2) Matth. 6. 33.

CAPUT X.

De nono et decimo Praecepto.

*Non*¹⁾ *concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quae illius sunt.*

*QUAESTIO I.

Quo pacto nonum hoc et decimum praeceptum octo reliqua comprehendere videantur.*

In his duobus praeceptis, quae postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere constitui, qua cetera praecepta servantur. Nam quod his verbis praeceptum est, eo spectat, ut, si quis studet superiora legis iussa servare, hoc maximi faciat, ne concupiscat; quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortalis gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget, sabbatum colet, id est, quiete perpetua fruatur maioresque venerabitur, neminem denique neque re, neque verbis, neque ullo alio modo laedet. Nam stirps ac semen malorum omnium est prava concupiscentia, qua qui incensi sunt, praecipites feruntur in omne flagitiorum et scelerum genus. His animadversis et parochus in iis, quae sequuntur, tradendis diligentior, et fideles ad audiendum erunt attentiores.

*QUAESTIO II.

Quo pacto duo illa praecepta inter se differant.*

Sed quanquam haec duo praecepta coniunxerimus, propterea quod, quum non dissimile sit eorum argumentum, eandem docendi viam habent: parochus tamen et cohortando et monendo poterit communiter vel separatim, ut commodius sibi videbitur, ea tractare. Sin autem decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quae sit horum duorum praeceptorum dissimilitudo, quidve una concupiscentia ab altera differat; quam differentiam libro Quaestionum in Exodum D. Augustinus²⁾ declarat. Nam ex iis altera solum spectat, quid utile sit, quid fructuosum; alteri propositae sunt libidines et voluptates. Si quis igitur fundum aut domum concupiscit, is lucrum potius, et quod utile est consecratur, quam voluptatem; si vero alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupiditate ardet.

1) Exod. 20. 17.

2) quaest. 71.

*QUAESTIO III.

Num sexto et septimo praecepto satis fuerit explicatum, quod his duobus postremis comprehenditur.*

Verum horum praeceptorum duplex fuit necessitas, altera, ut sexti septimique praecepti sententia explicaretur. Nam etsi quodam naturae lumine intellectum est, alienae uxoris potiundae cupiditatem prohiberi, vetito adulterio (nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri): tamen plerique ex Iudaeis peccato obcoecati in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent id a Deo prohibitum esse; imo vero lata et cognita hac Dei lege, multi, qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt. Id quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud S. Matthaeum¹⁾: „Audistis, quia dictum est antiquis: Non moechaberis; ego autem dico vobis,“ et quae sequuntur. Altera est horum praeceptorum necessitas, quod aliqua distincte explicataeque vetantur, quae sexto et septimo explicate non prohibebantur. Nam exempli causa, septimum praeceptum prohibuit, ne quis iniuste concupiscat aliena aut eripere conetur; hoc autem vetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi iure legeque assequi id possit, ex cuius adeptione proximo damnum importari videat.

*QUAESTIO IV.

Quale quantumque sit Dei beneficium, quo nobis legis huius mandatum est collatum.*

Sed illud in primis, antequam ad praecepti explicationem veniamus, fideles docendi erunt: nos hac lege non ad id solum institui, ut cupiditates nostras cohibeamus, sed etiam Dei erga nos pietatem, quae immensa est, cognoscamus. Nam quum superioribus legis praeceptis nos quibusdam quasi praesidiis munivisset, ne quis nos ipsos aut nostra violaret: hoc adiuncto praecepto illud maxime providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi laederemus; quod facile futurum fuit, si omnia cupere atque optare liberum nobis atque integrum esset. Hac igitur non concupiscendi lege praescripta illud a Deo provisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad pernicioosa quaeque incitari solemus, huius legis vi quodam modo excussi nos minus urgeant maiusque propterea temporis spatium nos, molesta illa cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea praestanda pietatis et religionis officia habeamus, quae ipsi Deo multa maximeque debemus.

1) Matth. 5. 27, 28.

*QUAESTIO V.

Quod discrimen haec duo praecepta inter leges divinas et humanas esse insinuent.*

Neque id solum haec lex nos docet, verum etiam illud ostendit, legem Dei eiusmodi esse, quae non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit. Hocque inter divinas et humanas leges interest, quod hae rebus tantum externis contentae sunt, illae vero, quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi puram sinceramque castitatem atque integritatem requirunt. Est igitur divina lex quasi speculum quoddam, in quo naturae nostrae vitia intuemur. Quamobrem dixit Apostolus¹⁾: „Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.“ Quum enim concupiscentia, id est peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuo nobis infixus inhaereat, ex hoc agnoscimus, in peccato nos nasci; quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

*QUAESTIO VI.

Quae concupiscentia hic non prohibeatur, quidve sit concupiscentia.*

Habent autem haec singula praecepta illud cum ceteris commune, ut partim aliquid vetent, partim iubeant. Quod ad prohibendi vim attinet, ne quis forte arbitretur, concupiscentiam illam, quae vitio caret, aliquo modo vitium esse, ut concupiscere spiritum adversus carnem²⁾, vel expetere iustificationes Dei in omni tempore, id quod David³⁾ summopere cupiebat: parochus doceat, quae concupiscentia illa sit, quam huius legis praescripto fugere oporteat. Quare sciendum est, concupiscentiam esse commotionem quandam ac vim animi, qua impulsivi homines, quas non habent, res iucundas appetunt. Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt: ita haec concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est, si cibum aut si potum appetimus, aut, quum frigemus, si calescere, aut contra, quum calemus, si frigescere cupimus. Et quidem recta haec concupiscendi vis Deo auctore nobis a natura insita est, sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa, naturae fines transsiliens, usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda saepe incitetur, quae spiritui ac rationi repugnant.

1) Rom. 7. 7.

2) Gal. 5. 17.

3) Ps. 118. 20.

*QUAESTIO VII.

Quas praecipue utilitates concupiscentia, rectae rationi conformis, homini praestet.*

Quin etiam haec vis, si moderata est, suisque finibus continetur, saepe etiam non mediocres utilitates praebet; nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus quae maxime cupimus; oratio enim cupiditatis nostrae interpretis est. Quod si recta haec concupiscendi vis abesset, non tam multae preces essent in ecclesia Dei. Efficit praeterea, ut cariora sint nobis Dei munera; quo enim vehementiori alicuius rei cupiditate flagramus, eo carior illa nobis res est atque iucundior, quum eam adepti sumus. Tum vero delectatio ipsa, quam ex re concupita sentimus, facit, ut maiore pietate gratias Deo agamus. Itaque si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse.

*QUAESTIO VIII.

Quo modo Apostolus concupiscentiam vocet.*

Et quanquam D. Paulus¹⁾ concupiscentiam peccatum esse dixit, in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam Moyses²⁾ locutus est, cuius ille testimonium affert; id quod ipsius Apostoli oratio declarat. Nam illam carnis concupiscentiam vocat in epistola ad Galatas³⁾: „Spiritu,“ inquit, „ambulate, et desideria carnis non perficietis.“

*QUAESTIO IX.

Quae concupiscentia hic omnino non prohibeatur, nec peccati rationes habeat.*

Naturalis igitur illa cupiditatis vis et moderata, quae fines suos non egreditur, non vetatur, multoque minus spiritualis illa rectae mentis cupiditas, qua ad eorum appetitionem incitatur, quae carni repugnant. Ad hanc ipsam enim sacrae literae nos adhortantur⁴⁾: „Concupiscite sermones meos,“ et⁵⁾: „transite ad me omnes, qui concupiscitis me.“

*QUAESTIO X.

Quae sit concupiscentia hic interdicta.*

Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, quae tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus pravae cu-

1) Rom. 7. 7.

2) Exod. 20. 17.

3) Gal. 5. 16.

4) Sap.

6. 12. 5) Eccl. 24. 26.

piditatis, quae carnis concupiscentia et peccati fomes vocatur, ae, si animi assensionem adiunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omnino prohibetur. Ergo ea tantum concupiscendi libido vetita est, quam carnis concupiscentiam vocat Apostolus¹⁾, illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus a Deo constitutis continentur.

*QUAESTIO XI.

Quibus ex causis agnoscatur, concupiscentiam esse peccatum.*

Haec cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia et alia eiusmodi nefaria scelera, de quibus ita Apostolus²⁾: „Non simus,“ inquit, concupiscentes malorum, quemadmodum et illi concupierunt;“ vel quia, etsi res natura sua malae non sunt, causa tamen aliunde exstat, quare illas concupiscere nefas sit; quo in genere sunt ea, quae ne possideamus, Deus aut ecclesia prohibet. Non enim ea nobis appetere licet, quae possidere omnino nefas sit; qualia olim in veteri lege fuerunt aurum et argentum, ex quibus idola conflata erant, quae Dominus³⁾ in Deuteronomio vetuit, ne quis concupisceret. Ob eam praeterea causam haec cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam quae appetuntur aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus et alia multa; quae quum aliena sint, ea concupiscere vetat divina lex; rerumque eiusmodi cupiditas nefaria est, et in peccatis gravissimis numeratur, quum illis concupiscendis animi praebetur assensus.

*QUAESTIO XII.

Concupiscentiae peccatum ubi maxime consistat.*

Nam tum peccatum natura existit, quum post malarum cupiditatum impulsus animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat. Id quod D. Iacobus⁴⁾, quum peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet: „Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus; deinde concupiscentia, quum conceperit, parit peccatum; peccatum vero quum consummatum fuerit, generat mortem.“

1) Gal. 5. 16.
1. 14, 15.

2) 1. Cor. 10. 6.

3) Deut. 7. 25.

4) Iac.

*QUAESTIO XIII.

Quae sit duorum extremorum praeceptorum sententia.*

Quum igitur lege ita caveatur: „Non concupisces,“ haec verba ad eum sensum referuntur, ut nostras cupiditates a rebus alienis cohibeamus; alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est atque infinita, neque unquam satiatur, ut scriptum est ¹⁾; „Avarus non implebitur pecunia;“ de quo ita est apud Isaiam ²⁾: „Vae, qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis.“ Sed ex singularum vocum explanatione facilius intelligitur huius peccati foeditas et magnitudo.

*QUAESTIO XIV.

Quid domus vocabulo in huius praecepti formula intelligendum sit.*

Quare parochus docebit, domus vocabulo non locum modo, quem incolimus, sed universam hereditatem significari, ut ex divinorum scriptorum usu consuetudineque cognoscitur. In Exodo ³⁾ scriptum est, obstetricibus a Domino domos esse aedificatas. Sententia eo spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse atque amplificatas interpretemur. Ex hac igitur interpretatione animadvertimus, hac praecepti lege vetitum nobis esse, ne divitias avide expetamus, neque alienis opibus, potentiae, nobilitati invidemus, sed statu nostro, qualisqualis ille sit, sive humilis sive excelsus, contenti simus. Alienae deinde gloriae appetitionem vetitam esse intelligere debemus: nam hoc item ad domum pertinet.

*QUAESTIO XV.

Quid bovis et asini vocibus contineatur.*

Quod vero sequitur: „non bovem, non asinum,“ id ostendit, non solum quae magna sunt, ut domus, nobilitas et gloria, ea quum aliena sint, concupiscere nobis non licere: sed etiam parva, qualia illa sint, sive animata, sive inanimata.

*QUAESTIO XVI.

De quibus servis in hoc praecepto sit sermo.*

Sequitur deinceps: „Neque servum,“ quod intelligendum est tam de captivis, quam de reliquo genere servorum, quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non debemus. Liberos vero homines, qui voluntate serviunt, vel mercede conducti, vel amore observantiaque impulsii, nullo modo, neque

1) Eccl. 5. 9.

2) Is. 5. 8.

3) 1. 21.

verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque praemiis quis corrumpere aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi sponte addixerunt: immo vero, si ante id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, huius praecepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino revertantur.

*QUAESTIO XVII.

Cur etiam in hoc praecepto mentio proximi fiat.*

Quod autem in praecepto mentio fit proximi, id eo pertinet, ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut proximas domos, aut aliam rem eiusmodi, quae secum continens sit, appetere solent. Vicinitas enim, quae in parte amicitiae ponitur, ab amore ad odium cupiditatis vitio traducitur.

*QUAESTIO XVIII.

Non praevaricantur istam legem, qui res venales proximi iusto pretio emere cupiunt.*

Hoc vero praeceptum ii minime violant, qui res, quas proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut iusto pretio emunt; ii enim non modo proximum non laedunt, sed valde adiuvant, quum ei pecunia maiori commodo usuique futura sit, quam res illae, quas ipse venditat.

*QUAESTIO XIX.

Quomodo decimum praeceptum de non concupiscenda uxore proximi intelligendum sit.*

Hanc de re aliena non concupiscenda legem altera sequitur, quae prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem; qua lege concupiscendi libido non ea quidem tantum prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam qua affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit; eo enim tempore, quum repudii permittebatur libellus, illud facile evenire poterat, ut, quae ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet. At hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se ac morosas ita praeberent, ut eam ob causam quaedam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi. Nunc vero gravius est peccatum, quum mulierem, etiamsi a viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem; aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet. Atque hoc

idem de iis mulieribus dicitur, quae alteri desponsatae sunt; neque enim has item concupiscere licet, quum ii, qui haec pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei foedus. Et quemadmodum, quae alteri nupta est, eam concupiscere omnino nefas est: sic, quae ad Dei cultum religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere.

*QUAESTIO XX.

In hanc legem non peccat, qui mulierem, quam putat maritum amisisse, sollicitat ad matrimonium.*

Si vero quis mulierem, quae nupta est, quum eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit, neque, si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet, id quod Pharaoni¹⁾ et Abimelech contigisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, quum eam minime nuptam, Abrahaeque sororem, non uxorem arbitrarentur: ille certe, qui eo animo est, eiusmodi praecepti legem violare non videtur.

*QUAESTIO XXI.

Quae praeter ea, quae prohibentur, hoc praecepto facienda imperentur.*

Sed ut parochus remedia patefaciat, quae ad tollendum hoc cupiditatis vitium accommodata sunt, explicare alteram praecepti rationem debet, quae in eo consistit, ut, si divitiae affluent, cor non apponamus, easque pietatis et divinarum rerum studio abiicere parati simus, et in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus; si desint facultates, egestatem aequo et hilari animo feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De paupertatis autem laudibus divitiarumque despicientia in sacris literis et apud sanctos Patres facile erit parochus multa colligere, et fideli populo tradere. Hac item lege praecipitur, ut ardenti studio summaque cupiditate optemus, id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodum Domini oratione exponitur²⁾. Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut nos singulari quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum, atque ab omni labe purum integrumque conserveamus, et exerceamus nos in iis mentis ac spiritus officiis, quae corporis repugnant sensibus; horumque edomitae appetitionibus, ratione ac spiritu duce, rectum vitae cursum teneamus;

1) Gen. 12 et 20.

2) Matth. 6, 10.

quive praeterea sensus materiam cupiditatibus nostris libidini-
que praebent, eorum vim maxime reprimamus.

*QUAESTIO XXII.

Quae sint potissimum Christianis meditanda, ut vim concupiscentiae
refrenent.*

Sed ad hunc cupiditatum ardorem restringendum pluri-
mum etiam hoc potest, si, quae incommoda ex illis accidunt,
ea nobis ob oculos proponamus. Primum vero illud incom-
modum est, quod, quoniam eiusmodi cupiditatibus paremus, in
anima nostra regnat summa peccati vis ac potestas. Quam-
obrem monuit Apostolus¹⁾: „Non regnet peccatum in vestro
mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius.“ Nam
quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati vires con-
cident: ita, si iisdem succumbimus, Dominum a regno suo
expellimus, et in eius locum peccatum introducimus. Alterum
praeterea incommodum est, quod ab hac concupiscendi vi,
veluti fonte quodam, omnia peccata manant, ut D. Iacobus²⁾
docet. D. item Ioannes³⁾: „Omne,“ inquit, „quod est in
mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum,
et superbia vitae.“ Tertium incommodum in eo est, quoniam
rectum animi iudicium his cupiditatibus obscuratur. Homines
enim iis cupiditatum tenebris obcaecati honesta et praeclara
putant omnia, quaecunque ipsi concupiscunt. Opprimitur prae-
terea concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris a
magno illo agricola Deo insitum est. Sic enim apud D. Mar-
cum scriptum est⁴⁾: „Alii sunt, qui in spinis seminantur: hi
sunt, qui verbum audiunt, et aerumnae saeculi et deceptio
divitiarum, et circa reliqua concupiscentiae introeuntes, suffo-
cant verbum, et sine fructu efficitur.“

*QUAESTIO XXIII.

Qui cupiditatum laqueis maxime implicentur.*

Iam vero qui prae ceteris hoc cupiditatis vitio laborant,
quosque propterea parochus ad colendum hoc praeceptum di-
ligentius cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus non hone-
stis delectantur, aut qui ludis immoderate abutuntur, merca-
toresque item, qui rerum penuriam annonaeque caritatem ex-
petunt, atque id aegre ferunt, ut alii praeter ipsos sint, qui
vendant aut emant; quo carius vendere aut vilius emere ipsi

1) Rom. 6. 12.

2) Iac. 1. 14.

3) 1. Io. 2. 16.

4) 4. 18, 19.

possint. Qua in re item peccant, qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur. Peccant etiam milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat; medici item, qui morbos desiderant; iureconsulti, qui causarum litiumque vim copiamque concupiscunt; tum artifices, qui quaestus avidi omnium, quae ad victum cultumque pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc praeterea genere graviter ii peccant, qui alienae laudis gloriaeque avidi atque appetentes sunt non sine aliqua famae alterius obtreptione, idque praesertim, si, qui illam appetunt, ignavi nulliusque pretii homines sunt; fama enim et gloria virtutis atque industriae, non ignaviae aut inertiae praemium est.

CATECHISMI

P A R S   Q U A R T A .

C A P U T I .

De Oratione, eiusque in primis necessitate.

* QUAESTIO I .

Quo modo Deus sit orandus.*

In officio et munere pastorali cumprimis necessaria est ad salutem fidelis populi praeceptio Christianae precationis, cuius vim ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia et fideli pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem praecipua parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid a Deo, et quomodo orandum sit. Omnes autem necessariae precationis numeros continet divina illa formula, quam Christus Dominus Apostolis, et per illos eorumque successores omnibus deinceps, qui Christianam religionem susceperent, notam esse voluit; cuius verba atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet parochis facultas instituendi fideles auditores: quae magis opportuna visa sunt,

hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina et copia maxime laudantur; nam reliqua, si opus fuerit, pastores ex iisdem fontibus haurire poterunt.

*QUAESTIO II.

Usus orandi ad salutem necessarius est.*

Primum igitur docendum est, quam sit oratio necessaria, cuius praeceptum non solum consilii causa traditum est, sed etiam necessarii iussi vim habet. Quod a Christo Domino declaratum est illis verbis¹⁾: „Oportet semper orare.“ Hanc orandi necessitatem ipsa etiam illo Dominicae precationis quasi prooemio ostendit ecclesia²⁾: „Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere.“ Itaque quum esset necessaria precatio Christianis hominibus, et illud a discipulis ipse rogatus esset: „Domine, doce nos orare³⁾:“ praescripsit eis orandi formam Dei Filius, et spem attulit impetrationis eorum, quae postularent. Et ipse documentum fuit precationis, qua non solum utebatur assidue, sed etiam in ea⁴⁾ pernoctabat. Cuius deinde officii iis, qui se ad Iesu Christi fidem contulissent, Apostoli praecepta tradere non destiterunt. Nam sancti et Petrus⁵⁾ et Ioannes⁶⁾ de ea diligentissime pios admonent, et eius rationis memor Apostolus pluribus locis Christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem.

*QUAESTIO III.

Qua potissimum ratione homines adduci possint in cognitionem necessarii
hulus officii.*

Practerea tam multis indigemus bonis et commodis ad animum et corpus tuendum necessariis, ut ad precationem confugere oporteat tanquam ad unam omnium optimam et indigentiae nostrae interpretem, et conciliatricem eorum, quibus egemus. Nam quum nihil cuique debeat Deus: reliquum profecto est, ut, quae nobis opus sunt, ab eo precibus expectamus; quas preces tanquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id, quod optaremus, consequendum.

*QUAESTIO IV.

Non alia via omni indigentiae nostrae satisfacere licet, quam per
orationem.*

Praesertim quum quaedam esse constet, quae nisi eius adiumento non liceat impetrare. Habent enim sacrae preces

1) Luc. 18. 1.   2) verb. Missalis Romani.   3) Luc. 11. 1.
4) Luc. 6. 12.   5) 1. Petr. 3, 7. et 4, 7.   6) 1. Io 3. 22. et 5. 14, 16.

praestantem illam virtutem, qua maxime daemones eiiciuntur. Est enim quoddam daemoniorum genus, quod non eiicitur, nisi ieiunio et oratione¹⁾. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem exercitationemque non adhibent, pie ac diligenter orandi. Petitione enim non solum honesta, sed etiam assidua opus est ad impetrandum quod concupiscas. „Nam,“ ut inquit S. Hieronymus²⁾, scriptum est: „Omni petenti datur:“ ergo si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis: „petite ergo et accipietis.“

C A P U T II.

De utilitate Orationis.

* QUAESTIO I.

Quis sit primus fructus, quem parit illa orandi necessitas.*

Habet autem haec necessitas iucundissimam utilitatem, quae fructus ex se edit uberrimos; quorum copiam sument pastores a sacris Scriptoribus, quum opus erit illos impertiri fideli populo. Nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quod orantes Deo honorem habemus; siquidem est quoddam religionis argumentum oratio, quae in divinis literis thymiamati comparatur. „Dirigatur,“ enim, inquit Propheta³⁾, „oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.“ Quare nos hac ratione Deo subiectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus et praedicamus, in quem solum spectamus, quod unum incolumitatis salutisque praesidium atque perfugium habemus. Huius fructus illis etiam verbis admonemur⁴⁾: „Invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me.“

* QUAESTIO II.

Quae sit altera utilitas, quam orando consequimur.*

Sequitur fructus amplissimus et iucundissimus orationis, quum a Deo preces audiuntur; est enim, ex S. Augustini sen-

1) Matth. 17. 20.
4) Ps. 49. 15.

2) in cap. 7. Matth.

3) Ps. 140. 2.

tentia¹⁾, coeli clavis oratio. „Nam adscendit,“ inquit, „precatio et descendit Dei miseratio.“ Licet alta sit terra, altum coelum: audit tamen Deus hominis linguam. Cuius orandi muneris tanta vis est, tanta utilitas, ut ea re coelestium donorum amplitudinem consequamur. Nam et impetramus nobis, ut ducem et adiutorem adhibeat Spiritum sanctum, et fidei assequimur conservationem et incolumitatem, et vitationem poenarum, et divinum patrocinium in tentationibus, et ex diabolo victoriam. Omnino inest in precatione singularis gaudii cumulus. Quamobrem sic loquebatur Dominus²⁾: „Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.“

*QUAESTIO III.

Semper pias preces exaudit divina maiestas.*

Nec vero quin huic petitioni praesto sit et occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus; quod multa comprobant divinae Scripturae testimonia, quae, quia sunt in promptu, illa modo apud Isaiam exempli causa attingemus: „Tunc,“ enim, inquit³⁾, „invocabis et Dominus exaudiet: clamabis, et dicet: Ecce adsum;“ et rursus⁴⁾: „Eritque antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam.“ Exempli autem eorum, qui Deum exoraverunt, quia propemodum sunt et infinita et posita ante oculos, omittimus.

*QUAESTIO IV.

Qui fiat, ut quae petimus interdum non impetremus.*

At interdum fit, ut quae petimus a Deo non impetremus. Ita est; sed tum maxime prospicit utilitati nostrae Deus, vel quod alia nobis maiora et ampliora bona impertitur, vel quod nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus; immo vero fortasse supervacaneum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. „Quaedam enim,“ inquit sanctus Augustinus⁵⁾, „negat propitius Deus, quae concedit iratus.“ Nonnunquam etiam fit, ut adeo remisse ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem quod dicimus attendamus. Quum autem sit oratio mentis ascensus ad Deum, si in orando animus, qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio, nulla adhibita pietate, temere precationis verba funduntur: quomodo inanem huius orationis sonitum Christianam precationem esse dicemus? Quare minime mirum est, si Deus nostrae non ob-

1) serm. 47 in App.
5) cf. ep. 130. c. 14

2) Io. 16. 24.

3) 58. 9.

4) 65, 24.

sequitur voluntati, quum vel ipsi nolle id nos, quod petimus, paene probemus nostrae negligentia et ignorantione precationis, vel postulemus ea, quae nobis sunt obfutura.

*QUAESTIO V.

Digne postulantes plus impetrant, quam postulent.*

Contra vero scienter ac diligenter petentibus multo plus tribuitur, quam a Deo postulaverint: quod et Apostolus testatur in epistola ad Ephesios ¹⁾, et illa prodigi filii similitudine ²⁾ declaratur, qui praeclare secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater; etsi recte cogitantibus, non solumulantibus, nobis cumulat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam celeritate tribuendi. Quod ostendunt divinae literae, quum illa utuntur loquendi formula ³⁾: „desiderium pauperum exaudivit Dominus.“ Intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum voce Deus occurrit.

*QUAESTIO VI.

Quis sit tertius orationis fructus.*

Accedit eo etiam ille fructus, quod orando animi virtutes et exercemus et augemus, maxime vero fidem. Ut enim rite illi non orant, qui fidem Deo non habent, („quomodo“ enim, inquit ⁴⁾), „invocabunt, in quem non crediderunt?“ sic fideles, quo studiosius orant, eo maiorem ac certiores fidem habent divinae curae et providentiae, quae potissimum id requirit a nobis, ut ad se de iis, quae nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus.

*QUAESTIO VII.

Cur Deus, quum sciat, quibus indigeamus, oratione nostra velit sollicitari.*

Posset vero Deus non petentibus, ne cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri, quo modo et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitae necessarios: sed beneficentissimus parens vult a filiis invocari; vult nos quotidie rite petendo petere fidentius, vult, impetratis iis, quae postulamus, in dies magis testificari ac praedicare suam in nos ipsos benignitatem.

1) Eph. 3. 20.

2) Luc. 15.

3) Ps. 9. 17.

4) Rom. 10. 14.

*QUAESTIO VIII.

Quo modo nostra in Deum caritas per orationem exerceatur.*

Amplificatur etiam caritas; nam illum auctorem agnoscetes omnium bonorum utilitatumque nostrarum, quanta eum possumus maxima caritate amplectimur, et, ut amantes colloquio et congressu magis ad amorem incenduntur: sic pii homines, quo saepius Deo facientes preces et eius implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eo maiori in singulas preces affecti laetitia, ad eum amandum et colendum incitantur ardentius.

*QUAESTIO IX.

Precationis assiduitate tum digni divina gratia evadimus, tum humilitatem, et arma contra diabolum comparamus.*

Propterea nos hac uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio, quod optamus, tantum ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa conferantur beneficia, quae antea ieiunus et angustus animus noster capere non poterat. Vult praeterea nos id, quod est, intelligere ac prae nobis ferre, si gratiae coelestis auxilio deseramus, nostra opera nihil consequi posse, proptereaque toto animo ad orandum incumbere. Valent autem maxime haec tanquam orationis arma contra naturae nostrae hostes acerrimos. Inquit enim S. Hilarius¹⁾: „Adversus diabolum armaque eius orationum nostrarum sonitu certandum est.“

*QUAESTIO X.

Quae sit quarta utilitas, ex oratione in homines profluens.*

Praeclarum praeterea illum orationis fructum assequimur, quod, quum proclives simus ad malum et ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitae, patitur se nostris cogitationibus concipi: ut, dum illum oramus, et mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentiae voluntatem, et ab omni labe delictorum omnium amputatione purgemur.

*QUAESTIO XI.

Quis sit postremus orationis fructus.*

Postremo ex S. Hieronymi²⁾ sententia irae divinae resistit oratio. Itaque sic ad Moysen locutus est Deus³⁾: „Dimitte me,“ quum quidem poenas eum ab illo populo petere

1) in Ps. 65.

2) Comm. in Ier. 1. q. c. 7. v. 16.

3) Exod. 32. 10.

volentem precibus impediret. Nihil enim est, quod aequè Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas aequè retardet et revocet a furore, ac preces piorum hominum.

CAPUT III.

De partibus et gradibus Orationis.

*QUAESTIO I.

Quibus partibus constet christiana Oratio.*

Exposita necessitate et utilitate Christianae precationis, scire praeterea oportet fidelem populum, quot et quibus partibus ea constet oratio; id enim ad huius officii perfectionem pertinere testatur Apostolus, qui in epistola ad Timotheum, cohortans ad pie sancteque orandum, orationis partes diligenter enumerat. „Obsecro,“ inquit¹⁾, „primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.“ Quod vero subtilis quaedam est harum differentia partium: si eius explicationem auditoribus parochi conducere existimabunt, consulent inter ceteros S. Hilarium et Augustinum.

*QUAESTIO II.

De postulatione et gràtiarum actione.*

Sed quoniam duae sunt praecipue partes orationis, postulatio et gratiarum actio, a quibus tanquam a capite manant reliquae: minime eas praetermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut, cultum ei ac venerationem adhibentes, vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assidue ab eius benignitate ornatur et augemur, gratias agamus. Utramque hanc maxime necessariam partem orationis Deus ipse pronuntiavit ore Davidis illis verbis²⁾: „Invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me.“ Quantum autem egeamus divinae liberalitatis ac bonitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem et miseriam intueatur?

1) Tim. 2, 1.

2) Ps. 40. 15.

*QUAESTIO III.

Dei in omnes homines benignitas et liberalitas praedicatur.*

Quam vero sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quam effusa in nos benignitas, omnes intelligunt, qui sensu oculorum et mente praediti sint. Nam quocunque oculos coniicimus, quocunque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux divinae beneficentiae ac benignitatis oboritur. Quid enim habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit? et, si omnia sunt eius dona ac munera bonitatis: quid est, quod non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, et gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officii, et petendi aliquid a Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere orationis, proponent ei pastores summam perfectamque orandi rationem, et ad eam, quam diligentissime poterunt, hortabuntur.

*QUAESTIO IV.

Quinam sit optimus orandi modus, summusque precationis gradus.*

Sed quinam est optimus orandi modus, et summus precationis gradus? nempe is, quo pii et iusti homines utuntur, qui, freti verae fidei stabili fundamento, quibusdam optimae mentis orationisque gradibus in illum locum perveniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem ac sapientiam contemplari possunt; ubi etiam in spem certissimam veniunt, se et quicquid petierint in praesentia, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quae pollicitus est Deus largiturum se iis, qui divinum auxilium pie et ex animo implorarint. His quasi duabus alis elata in coelum anima ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quod summis ab eo beneficiis affecta sit; tum vero singulari adhibita pietate ac veneratione, quasi filius unicus carissimo parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit. Quem precandi modum effundendi voce exprimunt divinae literae. Inquit enim Propheta¹⁾: Effundo in conspectu eius orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuncio;“ quae vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi parentis

1) Ps. 141. 3.

Dei. Ad id enim nos doctrina coelestis hortatur illis verbis¹⁾: „Effundite coram illo corda vestra;“ et²⁾: Iacta super Dominum curam tuam.“ Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, quum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion³⁾: „Quod fides credit, spes et caritas orat.“

*QUAESTIO V.

Quae sit altera orandi ratio.*

Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, quae mortua dicitur, nituntur sese erigere, et ad Deum adscendere, sed propter intermortuas vires summamque fidei imbecillitatem se altius a terra tollere non possunt; verumtamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientia ac dolore cruciati, humiliter ac demisse ex illo maxime longinquo loco poenitentes, scelerum a Deo veniam et pacem implorant. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum; nam eorum preces audiuntur, immo vero huiusmodi homines liberalissime misericors Deus invitat⁴⁾: „Venite,“ inquit, „ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.“ Ex horum hominum numero fuit ille publicanus⁵⁾, qui quum oculos ad coelum tollere non auderet, „exiit tamen, inquit, „de templo magis iustificatus, quam Pharisaeus.“

*QUAESTIO VI.

Quo in gradu tertium genus precatorum consistat.*

Est praeterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt: verumtamen, divina benignitate exiguum illorum naturae lumen accendente, vehementer excitantur ad studium cupiditatemque veritatis, quam ut doceantur, summis precibus petunt; qui, si manent in voluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur. Quod exemplo Cornelii centurionis comprobatum videmus⁶⁾. Nemini enim, id ex animo petenti, clausae sunt fores divinae benignitatis.

*QUAESTIO VII.

Quinam inter deprecatores extremo in gradu haereant.*

Postremus est gradus eorum, quos, non modo facinorum ac flagitiorum non poenitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet saepe a Deo petere peccato-

1) Ps. 61. 9.
5) Luc. 18. 10 sq.

2) Ps. 54. 23.
6) Act. 10.

3) c. 7.

4) Matth. 11. 28.

rum veniam, in quibus volunt perseverare. Qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare. Horum oratio a Deo non auditur; sic enim de Antiochio scriptum est¹⁾: „Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus.“ Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illa miseria versantur, ut abiecta peccandi voluntate vere et ex animo se convertant ad Deum.

CAPUT IV.

De iis, quae petenda sunt.

*QUAESTIO I.

Quaenam a Deo petere liceat.*

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur: satis hic erit fideles universe illud admonere, ut quae iusta, quaeve honesta sint, a Deo petant homines; ne, si contra quam deceat aliquid postularint, illo responso repellantur²⁾: „Nescitis, quid petatis.“ Quicquid autem recte optari potest, petere licet. Quod illa Domini uberrima promissa testantur³⁾: Quodcunque volueritis, petetis, et fiet vobis.“ Omnia enim se concessurum pollicetur.

*QUAESTIO II.

Quae res primo et per se a Deo petendae sit.*

Quare primum optatum ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studium desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quae cum Deo nos maxime coniungant; quae vero nos inde seiungant, aut causam aliquam afferant disiunctionis, ab omni studio et cupiditate nostra removenda sunt. Hinc licet colligere secundum illud summum et perfectum bonum, quomodo reliqua, quae dicuntur bona, et optanda sint, et a parente Deo postulanda.

*QUAESTIO III.

Corporis et externa bona quatenus a Deo petenda sint.*

Nam haec corporis, quae vocant, et externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, divitiae, honores, gloria, quia fa-

1) 2. Machab. 9. 13.

2) Matth. 20. 22.

3) Io. 15. 7.

cultatem ac materiam saepe dant peccato (quare fit, ut non omnino pie aut salutariter petantur): erit illa petitio his praescribenda finibus, ut haec vitae commoda postulentur necessitatis causa; quae precandi ratio refertur ad Deum. Licet enim nobis ea precibus petere, quae et Iacob et Salomon postularunt; ille enim in hunc modum¹⁾: „Si dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, erit mihi Dominus in Deum;“ Salomon his verbis²⁾: „Tribue tantum victui meo necessaria.“

*QUAESTIO IV.

Divitiis et aliis bonis corporis quo modo utendum sit, quando ea Dei benignitate possidemus.*

Quum vero nobis Dei benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est, nos illius Apostoli cohortationis recordari³⁾: „Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur; praeterit enim figura huius mundi.“ Item⁴⁾, „divitiae si affluent, nolite cor apponere;“ quarum fructum et usum tantummodo nostrum esse, sed ita, ut cum ceteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus. Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus: eo illa nobis tributa esse meminerimus, ut et facilius Deo inservire possimus, et proximo omnia eius generis commodare.

*QUAESTIO V.

Ingenii et doctrinae bona quo modo petenda sint.*

Ingeniū autem bona et ornāmenta, cuius generis sunt artes atque doctrinae, petere etiam licet, sed ea tantum conditione, si nobis ad Dei gloriam, et ad salutem profutura sunt. Quod autem omnino et sine adiunctione aut conditione optandum, quaerendum, postulandum est, quemadmodum antea diximus, id Dei gloria est, et deinceps omnia, quae summo illi bono coniungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor; de quibus plenius dicemus in explicatione petitionum.

1) Genes. 28. 20, 21.

2) Prov. 30. 8.

3) 1. Cor. 7. 30, 31.

4) Ps. 61. 11.

CAPUT V.

Pro quibus orandum sit.

*QUAESTIO I.

Nullum genus hominum in hoc mundo est, pro quibus non liceat Deum precari.*

His autem cognitis, quae petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem; quare prius de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis, Nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis: proximus est, quem quia Dei iussu amare debemus, sequitur, ut preces quoque, quod amoris officium est, pro eo facere oporteat; nam eo pertinet illa Apostoli cohortatio¹⁾: „Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus.“ Qua in oratione primum petenda sunt, quae salutem animae complectuntur, deinde, quae corporis.

*QUAESTIO II.

Pro quibus praecipue orandum sit.*

Debemus autem hoc precationis officium primum pastoribus animarum tribuere, quod ab Apostolo eius exemplo monemur; scribit enim is ad Colossenses²⁾, ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis; quod item facit ad Thessalonicenses³⁾. Est praeterea in Actis Apostolorum⁴⁾: „Oratio fiebat sine intermissione ab ecclesia“ pro Petro. Cuius etiam officii a divo Basilio in libris de Moribus⁵⁾ admonemur. Pro iis enim orandum esse inquit, qui praesunt verbo veritatis. Secundo loco pro principibus nos precari oportet ex eiusdem Apostoli sententia. Quanto enim publico bono principibus piis et iustis utamur, nemo ignorat. Itaque rogandus est Deus, ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus praesint. Exstant exempla sanctorum hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiam piisque deprecemur. Egent enim et illi precibus aliorum; quod divinitus factum est, ne superbia efferantur, dum intelligunt, se inferiorum suffragiis indigere.

1) 1. Tim. 2. 1. 2) Col. 4. 3.
4) Act. 12. 5. 5) Lib. mor. reg. 56. c. 5.

3) 1. Thess. 5. 25.

*QUAESTIO III.

Pro inimicis nostris et hostibus ecclesiae idem praestandum esse monstratur.*

Iussit praeterea Dominus precari, „pro ¹⁾ persequentibus et calumniantibus nos.“ Illud etiam S. Augustini ²⁾ testimonio celebratum est, hanc esse acceptam consuetudinem ab Apostolis, pro iis, qui ab ecclesia sunt alieni, preces et vota faciendi, ut infidelibus donetur fides, ut idolorum cultores ab impietatis erroribus liberentur, ut Iudaei discussa animorum caligine, lucem veritatis accipiant, ut haeretici, redeuntes ad sanitatem, catholicae doctrinae praeceptis erudiantur, ut schismatici, a qua desciverunt sanctissimae parentis ecclesiae communione, cum ea iterum verae caritatis nodo iuncti copulentur. Quantam autem vim habeant preces, pro huiusmodi hominibus factae ex animo, constat tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie, ereptos a potestate tenebrarum, transfert Deus in regnum Filii caritatis suae, et ex vasis irae facit vasa misericordiae. In quo plurimum valere piorum obsecrationem, nemo, qui recte sentiat, dubitare potest.

*QUAESTIO IV.

Quomodo etiam ad mortuos extendi possit hoc beneficium.*

Preces autem, quae pro mortuis fiunt, ut ab igne purgatorii liberentur, ex Apostolorum doctrina fluxerunt; qua de re satis dictum est, quum de sacrificio missae loqueremur.

**QUAESTIO V.

Non prodest illis aliena oratio, qui peccant ad mortem.*

In iis autem, qui peccare dicuntur ad mortem, vix quicquam precibus votisque proficitur. Verumtamen est Christianae caritatis et precari pro illis, et lacrymis contendere, an eis possint reddere pacatum Deum.

*QUAESTIO VI.

Quo modo execrationes, quae in Scripturis leguntur, sint accipiendae.*

Execrationes vero sanctorum hominum, quibus in impios utuntur ex Patrum sententia, constat esse vel praedictiones illorum, quae illis eventura sunt, vel adhibitae contra peccatum, ut, salvis hominibus, peccati vis intereat.

1) Matth. 5. 44.

2) ep. 109. c. 2.

*QUAESTIO VII.

Quis sit usus gratiarum actionis.*

In altera parte precationis maximas Deo gratias agamus pro divinis eius immortalibusque beneficiis, quibus et semper affecit, et quotidie afficit humanum genus. Maxime autem fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorum omnium causa, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriae et triumphi, quem de omnibus et intimis et externis hostibus eius benignitate deportarunt.

*QUAESTIO VIII.

Inter eas gratulationes, quae Sanctorum causa Deo exhibentur, quaenam in ecclesia primas partes obtineat.*

Huc pertinet prima illa pars angelicae salutationis, quum ea ad precandum utimur: „Ave Maria, gratia plena: Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.“ Nam Deum summis et habendis laudibus, et gratiis agendis celebramus, quod sanctissimam Virginem omni coelestium donorum munere cumulavit; ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem. Iure autem sancta Dei ecclesia huic gratiarum actioni preces etiam et implorationem sanctissimae Dei matris adiunxit, qua pie atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione conciliaret Deum, bonaque tum ad hanc, tum ad aeternam vitam necessaria impetraret. Ergo nos exules filii Evae, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assidue misericordiae matrem ac fidelis populi advocatam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus; ab eaque hac prece opem et auxilium implorare, cuius et praestantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem iuvandi humanum genus, nemo, nisi impie et nefarie, dubitare potest.

C A P U T VI.

Quis orandus sit.

*QUAESTIO I.

Ad quem dirigenda sit praecipue oratio.*

Deum autem orandum esse, et eius nomen invocandum, ipsa loquitur naturae vis, insita in hominum mentibus, non solum tradunt divinae literae, in quibus licet audire imperantem

Deum¹⁾: „Invoca me in die tribulationis;“ sed Dei nomine tres personas intelligi oportet.

*QUAESTIO II.

Sintne etiam Sancti cum Christo regnantes invocandi.*

Secundo loco confugimus ad auxilia sanctorum, qui in coelo sunt; quibus etiam preces esse faciendas, ita certum est in ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. Quae res, quia separatim suo loco est explicata, eo et parochos et ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operae pretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc invocandi rationem.

*QUAESTIO III.

Aliter Deum, et aliter Sanctos imploramus.*

Non enim eodem modo Deum et Sanctos imploramus. Nam precamur Deum, ut ipse vel bona det, vel liberet a malis: a Sanctis autem, quia gratiosi sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis a Deo impetrent ea, quorum indigemus. Hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes; ad Deum enim proprie dicimus: „Miserere nobis, Audi nos:“ ad Sanctum: „Ora pro nobis.“

*QUAESTIO IV.

Quo modo a Sanctis petere possimus, ut nostri misereantur.*

Quanquam licet etiam alia quadam ratione petere a Sanctis ipsis, ut nostri misereantur; sunt enim maxime misericordes, itaque possumus precari eos, ut, conditionis nostrae miseria permoti, sua nos apud Deum gratia ac deprecatione iuvent. Quo loco illud maxime cavendum est omnibus, ne, quod Dei proprium est, cuiquam praeterea tribuant; immo vero, quum ad imaginem Sancti alicuius quis dominicam orationem pronunciat, ita tum sentiat, se ab illo petere, ut secum oret, sibi que postulet ea, quae dominicae orationis formula continentur, et sui denique sit interpres et deprecator ad Deum. Nam eos hoc fungi officio docuit sanctus Ioannes²⁾ Apostolus in Apocalypsi.

---

1) Ps. 49. 15.   2) Apoc. 8. 3 sq.

CAPUT VII.

De Praeparatione adhibenda.

*QUAESTIO I.

Quibus maxime virtutibus animus ad orationem sit praeparandus.*

Est in divinis literis¹⁾: „Ante orationem praepara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum.“ Tentat enim Deum is, qui, quum bene orat, male agit, et, quum loquatur cum Deo, a precibus animus eius aberrat. Quare quum tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradent parochi vias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad orationem erit vere humilis ac demissus animus, scelerum quoque recognitio; quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse, qui quicquam impetret a Deo, sed qui ne in eius quidem conspectum veniat oraturus. Huius praeparationis saepissime mentionem faciunt divinae literae, quae et illud loquuntur²⁾: „Respexit in orationem humilium, et non sprexit preces eorum;“ item³⁾: „Oratio humiliantis se nubes penetrabit.“ Sed occurrent pastoribus eruditis loci innumerabiles, qui in eam sententiam conveniant; quamobrem plurium nec necessaria commemoratione supersedemus. Tantum vero, quae alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla praetermittemus. Publicanus⁴⁾ est ille notissimus, qui longe consistens, oculos humo tollere non audebat⁵⁾. Est etiam mulier illa peccatrix, quae dolore commota lacrymis pedes Christi Domini perfudit. Uterque, quantum afferat orationi pondus humilitas Christiana, declaravit. Sequitur angor quidam in recordatione delictorum, vel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quod dolere non possimus. Quorum utrumque, vel certe alterum, nisi a poenitente adhibeatur, venia impetrari non potest.

*QUAESTIO II.

Quae potissimum vitia volenti cum fructu orare sint cavenda.*

Sed quia sunt quaedam scelera, quae maxime obstant, quo minus in precatione Deus postulationi nostrae concedat, ut caedes et illata vis: manus abstinendae sunt ab hac cru-

1) Eccles. 18. 23.   2) Ps. 101. 18.   3) Eccl. 35. 21.   4) Luc. 18. 13.   5) ib. 7. 38.

delitate et violentia. De quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus¹⁾: „Quum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestrae sanguine plenae sunt.“ Fugienda est ira ac dissidium, quae magnopere etiam impediunt, ne preces audiantur. De quibus est illud Apostoli²⁾: „Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus, sine ira et disceptatione.“ Videndum est praeterea, ne nos implacabiles cuiquam praebeamus in iniuria; nam sic affecti Deum precibus adducere non poterimus, ut nobis ignoscat. „Quum enim stabitis,“ inquit ipse³⁾, „ad orandum, dimittite si quid habetis;“ et⁴⁾: „Si non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.“ Cavendum quoque est, ne durissimus et inhumani egentibus. Nam in eiusmodi homines illud dictum est⁵⁾: „Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur.“ Quid dicemus de superbia? quae quantopere Deum offendat, testis est illa vox⁶⁾: „Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.“ Quid de contemptione divinorum oraculorum? in quam exstat illud Salomonis⁷⁾: „Qui declinat aures suas, ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis.“ Quo tamen loco non excluditur deprecatio factae iniuriae, non caedis, non iracundiae, non illiberalitatis in pauperes, non superbiae, non desipientiae divinae orationis, non denique reliquorum scelestorum, si ignoscendi venia petatur.

* QUAESTIO III.

De fide in Deum, quae ad orationem necessaria censetur.*

Est vero ad hanc quoque praeparationem animi fides necessaria, quae si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus Dominus⁸⁾: „Omnia,“ inquit, „quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis.“ De huiusmodi fide scribit S. Augustinus de verbis Domini⁹⁾: Si fides defecit, oratio periit.“ Caput igitur est ad rite orandum, quod iam dictum est, ut fide firmi ac fixi simus, quod Apostolus ex contrario ostendit¹⁰⁾: „Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?“ Itaque

1) Is. 1. 15.

2) 1. Tim. 2. 8.

3) Marc. 11. 25.

4) Matth.

6. 15. 5) Prov. 21. 13.

6) Iac. 4. 6. 1 Petr. 5. 5.

7) Prov.

28. 9. 8) Matth. 21. 22.

9) Sermon. 115. c. 1.

10) Rom. 10. 14.

credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est, quae preces fundit; preces faciunt, ut omni dubitatione sublata stabilis ac firma sit fides. In hanc sententiam sanctus hortabatur Ignatius eos, qui ad Deum adirent oraturi: „Noli dubio esse animo in oratione; beatus est, qui non dubitaverit.“ Quare ad impetrandum quod velimus a Deo, maximum pondus affert fides, et certa spes impetrandi; quod monet S. Iacobus¹⁾: „Postulet in fide, nihil haesitans.“

*QUAESTIO IV.

Quae nos ad fidem impetrandi ea, quae in oratione petimus, inducere possint.*

Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis. Est ipsa Dei in nos perspecta voluntas ac benignitas, quum iubet nos se Patrem appellare, ut eius nos esse filios intelligamus. Est prope infinitus numerus eorum, qui Deum exoraverunt. Est summus ille deprecator, qui nobis semper praesto est Christus Dominus, de quo sic est apud sanctum Ioannem²⁾: „Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.“ Item Paulus Apostolus³⁾: „Christus Iesus, qui mortuus est, immo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.“ Item ad Timotheum⁴⁾: „Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus.“ Tum ad Hebraeos⁵⁾: „Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum.“ Quare, etsi nos indigni sumus, qui impetremus: tamen optimi dignitate interpretis ac deprecatoris Iesu Christi sperare et magnopere confidere debemus, nobis omnia, quae per illum rite petierimus, concessurum Deum.

*QUAESTIO V.

Spiritus sanctus nostrarum orationum auctor est.*

Denique nostrae auctor est precationis Spiritus sanctus, quo duce preces nostras audiri necesse est. Accepimus enim „Spiritus⁶⁾ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater,“ qui quidem Spiritus infirmitatem⁷⁾, qui incitiam nostram adiuvat in hoc orandi munere. Immo vero inquit: „Ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.“

1) Iac. 1. 6.   2) 1. Io. 2. 1, 2.   3) Rom. 8. 34.   4) 1. Tim. 2. 5.
5) Hebr. 2. 17.   6) Rom. 8. 15.   7) ib. v. 26.

***QUAESTIO VI.**

Quo modo in fide iuvare ad impetranda Dei beneficia debeamus.*

Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide sentiunt: utantur illa voce Apostolorum¹⁾: „Domine, adauge nobis fidem;“ et caeci illius²⁾: „Adiuva incredulitatem meam.“ Sed tum maxime et fide et spe vigentes, omnia a Deo optata consequemur, quum ad ipsius Dei legem ac voluntatem omnem mentem, actionem et orationem nostram conformabimus. „Si manseritis“ enim, inquit³⁾, „in me, et verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.“ Quanquam ad hanc impetrandi a Deo omnia facultatem inprimis necessaria est, ut antea diximus, oblivio iniuriarum, et benevolentia ac benefica voluntas in proximos.

C A P U T VIII.

Quae ratio in orando requiratur.

***QUAESTIO I.**

De optima orandi ratione docendum esse populum, et quid sit orare in spiritu et veritate.*

Maxime autem refert, quo modo sacris precibus utamur; nam etsi precatio bonum est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest; quod enim petimus, saepe non assequimur, ut sanctus inquit Iacobus⁴⁾, ob eam causam, quia male petimus. Ergo docebunt parochi fidelem populum, quae sit optima ratio bene petendi, et privatim ac publice orandi. Quae praecepta Christianae orationis tradita sunt ex Christi Domini disciplina. Est igitur orandum „in spiritu⁵⁾ et veritate.“ Nam coelestis Pater tales quaerit, qui adorent eum in spiritu et veritate; orat autem eo modo, qui intimum ac flagrans animi studium adhibet; a qua spiritali precandi ratione vocalem non excludimus. Verumtamen principatum iure tribuendum ducimus illi, quae a vehementi animo proficiscitur, obsecrationi; quam Deus, cui patent occultae hominum cogitationes, audit, etiamsi non ore proferatur. Audivit Annae eius, quae mater fuit Samuelis, intimas preces, de qua illud legimus⁶⁾, flentem orasse, et tantum labia moventem. Oravit

1) Luc. 17. 5.

2) Marc. 9. 23.

3) Io. 15. 7.

4) Iac. 4. 3.

5) Io. 4. 23.

6) 1. Reg. 1.

hoc modo David. Inquit enim¹⁾: „Tibi dixit cor meum, exquirit te facies mea.“ Huiusmodi exempla in divinis libris passim legentibus occurrunt.

*QUAESTIO II.

Quis sit usus vocalis orationis praecipuus.*

Habet autem vocalis oratio propriam utilitatem et necessitatem. Nam incendit animi studium, et religionem orantis inflamat, quod ad Probam S. Augustinus²⁾ scripsit hoc modo: „Nonnunquam verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum nos ipsi acrius excitamus.“ Cogimur interdum vehementi animi cupiditate et pietate verbis efferre sententiam; nam exultante animo laetitia par etiam est linguam exultare, et vere decet nos cumulatam illud sacrificium facere et animae et corporis, quem Apostolorum orandi morem fuisse, ex Actis et ex Apostolo multis locis cognoscimus.

*QUAESTIO III.

Vocis officium perinde in privata oratione ac in publica necessarium non est.*

Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata et publica: privatae orationis pronuntiatione utimur, ut intimum studium et pietatem adiuvet; in publica, quae ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis stisque temporibus linguae officio supersederi nullo modo potest.

*QUAESTIO IV.

Soli Christiani in spiritu orant, et longas orationes non debent refugere.*

Hanc vero spiritu orandi consuetudinem, propriam Christianorum hominum, infideles minime colunt; de quibus ita licet Christum Dominum loquentem audire³⁾: „Orantes nolite multum loqui, sicut ethnici; putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis; scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.“ Quum autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces, quae a vehementi ac diuturno animi studio proficiscantur, tantum abest ut reiiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam orationem cohortetur, qui non modo noctes in precatione consumpsit, sed ter eundem sermonem repetiit⁴⁾. Tantum igitur statuendum est, inani verborum sono minime exorari Deum.

1) Ps. 26. 8.   2) ep. 130. c. 9.   3) Matth. 6. 7, 8.   4) Matth. 26.

*QUAESTIO V.

Orationes hypocritarum reicit Dominus.*

Nec vero ex animo orant hypocritae, a quorum nos consuetudine deterret Christus Dominus in hanc sententiam¹⁾: „Quum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem, quum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.“ Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest; quod non satis est ingredi, sed praeterea occludi oportet, ne quid irrumpat et influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas violari possit; tum enim coelestis Pater, qui omnium mentes et occultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit.

*QUAESTIO VI.

Si diutius quod postulamus differtur, non ab hoc pietatis exercitio cessandum est.*

Requirat praeterea oratio assiduitatem, quae quantam vim habeat, iudicis illius exemplo Dei Filius ostendit²⁾, qui, quum nec timeret Deum, nec hominem revereretur, victus assiduitate ac diligentia viduae, eius postulationi concessit. Itaque assidue Deo preces faciendae sunt, nec imitandi illi, qui semel aut iterum orantes, nisi quod petunt impetrarint, in oratione defatigantur; nulla enim huius officii lassitudo esse debet, quod nos Christi Domini et Apostoli docet auctoritas. Quod si interdum voluntas in eo defecerit, precibus a Deo petamus perseverandi vim.

*QUAESTIO VII.

Christus, si quid a coelesti Patre postulare velimus, illud in suo nomine postulandum iussit.*

Vult etiam Dei Filius, orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire; quae eius merito et gratia deprecatoris, id pondus assequitur, ut a coelesti Patre audiatur. Est enim eius illa vox apud S. Ioannem³⁾: „Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quicquam in nomine meo; petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum;“ et iterum⁴⁾: „Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.“

1) Matth. 6. 5, 6. 2) Luc. 18 2. sq. 3) Io. 16. 23, 24. 4) Io. 14. 13.

*QUAESTIO VIII.

Fervor Sanctorum in oratione imitandus, et petitioni gratiarum actio adiungenda.*

Imitemur ardens sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione iungamus Apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuo servaverunt, quemadmodum apud Apostolum licet videre.

*QUAESTIO IX.

Ut fervens et efficax sit oratio, ieiunium adhibendum et eleemosyna est.*

Ieiunium vero et eleemosynam ad orationem adhibeamus. Ieiunium quidem certe maxime est cum oratione sociatum; nam qui cibo et potu sunt onusti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque, quid sibi velit oratio, cogitare possint. Sequitur eleemosyna, quae magnam et ipsa cum oratione societatem habet. Quis enim, cui facultas sit benigne faciendi ei, qui aliena misericordia vivat, nec opituletur proximo et fratri suo, se caritate praeditum dicere audeat? aut quo ore is, qui expers sit caritatis, Dei auxilium implorabit? nisi tum peccati veniam precatur, simul et a Deo suppliciter postulat caritatem. Quare divinitus factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur. Quum enim peccando vel offendamus Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos laedamus: sacris precibus placatum reddimus Deum; eleemosyna redimimus hominum offensiones; ieiunio proprias vitae sordes eluimus. Et quanquam singula prosint ad omnium scelerum genera, tamen proprie singulis iis peccatis, quae diximus, apposita et accommodata sunt.

CAPUT IX.

De Orationis Dominicae prooemio.

Pater noster, qui es in coelis.

*QUAESTIO I.

Cur in huius precationis initio Christus Patris nomen potius, quam Domini aut Iudicis, nos usurpare voluerit.*

Quum haec formula Christianae precationis, a Iesu Christo tradita, eam habeat vim, ut, antequam ad preces postu-

lationesque veniamus, certis verbis loco prooemii nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiam id facere possimus: parochi officium est, illa distincte dilucidare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum Patre Deo acturum intelligat. Prooemium autem, si spectes verba, brevissimum est; si res aestimes, gravissimum, mysteriorumque plenissimum. Ac prima quidem vox, qua Dei iussu et institutione utimur in hac prece, est „Pater.“ Nam etsi Salvator noster divinam hanc orationem praetexere potuit aliquo verbo, quod plus maiestatis haberet, exempli causa Creatoris aut Domini: tamen haec omisit, quae timorem simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod orantibus et aliquid a Deo petentibus amorem fiduciamque conciliat. Quid enim incundius est patris nomine? quod indulgentiam sonat et caritatem.

*QUAESTIO II.

Quae sit prima ratio, ob quam homines Deum merito Patrem hic appellant.*

Quibus autem rationibus Patris nomen Deo conveniat, suppediet facultas docendi fidelem populum ex locis creationis, gubernationis ac redemptionis. Nam quum Deus hominem creaverit ad imaginem suam, nec illam ceteris animalibus impertiverit: ex hoc singulari munere, quo hominem ornavit, iure omnium hominum, nec fidelium modo, sed etiam infidelium, Pater in divinis Scripturis appellatur.

*QUAESTIO III.

Quae sit altera ratio, ob quam Deus Pater hominum dicatur.*

A gubernatione vero sumere poterit argumentum, quod prospiciendo et consulendo utilitati hominum praecipuo quodam curae et providentiae modo nobis praestat patriam caritatem. Sed ut in huius explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat, de custodia angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum videtur.

*QUAESTIO IV.

Dei providentia illud negotium angelis datum est, ut custodiant humanum genus.*

Est enim Dei providentia datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque hominibus praesto sint, ne gravius aliquod detrimentum accipiant. Nam ut parentes, si infesta et periculosa via filiis iter faciendum sit, custodes adhibent et periculorum adiutores: sic coelestis Pa-

rens in hoc itinere, quo ad coelestem patriam contendimus, singulis nobis praeposuit angelos, quorum ope ac diligentia tecti furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus, et factos in nos horribiles impetus repelleremus, iisque ducibus rectum iter teneremus, ne obiectus aliquis error a fallaci adversario nos de via posset deducere, quae ducit in coelum.

*QUAESTIO V.

Quibus argumentis clare intelligamus magnitudinem utilitatis, quae ad homines ex custodia angelorum redeat.*

Quam vero habeat utilitatem haec de hominibus Dei cura ac providentia singularis, cuius munus et administratio mandata est angelis, quorum inter Deum et homines media est et interiecta natura: patet exemplis, quorum copiam suppeditant divinae literae, quae testantur, saepe Dei benignitate factum esse, ut inspectantibus hominibus angeli mirabiles res efficerent, quibus moneremur, innumerabilia eius generis, quae sub oculos non caderent, a custodibus nostrae salutis angelis effici utiliter ac salutariter. „Raphael Angelus¹⁾,“ Tobiae comes et dux itineris divinitus adiunctus, illum duxit et reduxit incolumem, cui et adiumento fuit, ne ab immani pisce devoraretur, et quanta esset in eius piscis iecore, felle et corde vis demonstravit. Ille daemonium expulit, eiusque impedita et colligata potestate, ne Tobiae noceret, effecit. Ille verum et legitimum matrimonii ius et usum adolescentem edocuit. Ille Tobiae patri oculis capto lumina restituit.

*QUAESTIO VI.

De angelo, per quem divus Petrus e carcere liberatus est.*

Angelus²⁾ item ille principis Apostolorum liberator ubi praebebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curae custodiae angelorum, quum demonstrabunt parochi, angelum carceris tenebras illustrantem, et Petrum, tacto eius latere, ex somno excitantem, solventem catenas, dirumpentem vincula, monentem ut surgeret, sequens, sumptis caligis et reliquo vestitu, sequeretur; quum docebunt, ab eodem Angelo Petrum per custodias libere eductum e carcere, et aperta denique ianua in tuto collocatum. Huius generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est sanctarum literarum historia; quibus intelligimus, quanta sit vis beneficiorum, quae confert in homines Deus, angelis interpreti-

1) Tob. 12. 3.

2) Act. 12.

bus et internunciis, nec solum certa aliqua et privata de re missis, sed a primo ortu nostrae curae praepositis, et in singulorum hominum salutis praesidio collocatis. Hanc doctrinae diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, et ad agnoscendam ac venerandam Dei paternam de se curam ac providentiam excitentur.

*QUAESTIO VII.

Qua praeterea ratione agnoscant homines fideles paternam Dei de hominibus curam.

Commendabit autem hoc loco parochus inprimisque praedicabit divitias benignitatis Dei erga genus humanum, quem quum a primo parente nostri generis et peccati usque ad hanc diem offenderimus flagitiis ac sceleribus innumerabilibus: retinet tamen in nos caritatem, neque praecipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est, et in Deum iacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter eius gentis blasphemiam, quae se arbitrabatur coelesti ope desertam esse. Est⁴⁾ enim in Exodo: „Tentaverunt Dominum, dicentes: Estne Dominus in nobis, an non?“ et apud Ezechielem¹⁾ succenset eidem populo Deus, quod dixerat: „Non videt Dominus nos; dereliquit Dominus terram.“ Ergo fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum oblivio. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaiam Israeliticum populum, contraque Deum stultam eius querimoniam benigna similitudine refellentem. Est enim ibi³⁾: „Dixit Sion, dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei.“ Cui Deus: „Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui; ecce in manibus meis descripsi te.“

*QUAESTIO VIII.

Exemplo primi parentis Dei in nos benignitas demonstratur.*

Quibus locis, quanquam id liquido confirmatur, tamen ut penitus fideli populo persuadeatur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriae caritatis officia: parochi rem clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt, quos, post neglectum

1) Exod. 17. 7.

2) Ezech. 8. 12.

3) Is. 49. 14. sq.

violatumque Dei iussum cum acerbius accusatos, et horribili illa sententia condemnatos audis¹⁾: „Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terrae,“ quum vides e Paradiso expulsos, et, ut omnis reditus spes adimeretur, quum in aditu Paradisi collocatum legis Cherubin, flammeum tenentem et versatilem gladium, quum ab ulciscente suam iniuriam Deo illos intimis et externis molestiis conflictatos intelligis: an non actum de homine putes? an non credas non modo divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis iniuriae propositum? Verumtamen in tantis divinae irae et ultionis indiciis, oborta est lux quaedam Dei in eos caritatis. „Fecit“ enim, inquit, Dominus Deus Adae et uxori eius tunicas pelliceas, et induit eos;“ quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo unquam tempore defuturum Deum. Huius etiam sententiae vim, — „non exauriri Dei amorem ulla hominum iniuria,“ David expressit illis verbis²⁾: „Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas?“ Hanc Habacuc Deum affatus exposuit, dum inquit³⁾: „Quum iratus fueris, misericordiae recordaberis.“ Hanc sic Michaeas aperuit⁴⁾: „Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, et transfers peccatum reliquiarum hereditatis tuae? non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est.“ Omnino res ita se habet; quum maxime perditos nos et Dei praesidio spoliatos arbitramur, tum maxime pro immensa sua bonitate nos quaerit et curat Deus, sustinet enim in ira gladium iustitiae, nec cessat effundere inexhaustos misericordiae thesauros.

* QUAESTIO IX.

Quae sit tertia ratio, qua patriae caritatis beneficium in genus humanum Deus cumulare ostendit.*

Magnam igitur vim habent ad declarandam praecipuam Dei rationem in amando tuendoque hominum genere creatio et gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus Parensque noster summam in nos benignitatem tertio hoc beneficio cumulata illustrarit. Quare tradet spiritualibus filiis parochus, et assidue eorum auribus inculcabit hanc praestantissimam Dei erga nos caritatem, ut intelligant, se, quia redempti sint, admirabilem in modum Dei filios evasisse; „dedit“ enim,

1) Gen. 3. 17, 18.

2) Ps. 76. 10.

3) Habac. 3. 2.

4) 7. 18.

inquit Ioannes¹⁾, „eis potestatem, filios Dei fieri;“ et: „Ex Deo nati sunt.“ Quam ob causam baptismus, quod primum redemptionis pignus et monumentum habemus, sacramentum regenerationis dicitur: inde enim nascimur Dei filii. Nam inquit ipse Dominus²⁾: „Quod natum est ex Spiritu, Spiritus est;“ et: „Oportet vos nasci denuo.“ Item Petrus Apostolus³⁾: „Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi.“

* QUAESTIO X.

Singulari Dei beneficio per redemptionem filii Dei effecti sumus.*

Huius pondere redemptionis et Spiritum sanctum accepimus, et Dei gratia dignati sumus. Quo munere Dei filii adoptamur; quemadmodum ad Romanos scripsit Apostolus Paulus⁴⁾: „Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.“ Cuius vim et efficaciam adoptionis explanat sanctus Ioannes ad hunc modum⁵⁾: „Videte, qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.“

* QUAESTIO XI.

Quid Christiani, filii Dei iam effecti, post tot accepta paternae caritatis officia, vicissim Patri praestare debeant.*

His expositis, admonendus est fidelis populus, quid ipse vicissim debeat amantissimo Patri Deo, ut intelligat, quem amorem ac pietatem, quam obedientiam ac venerationem creatori, gubernatori, ac redemptori praestare, qua spe ac fiducia illum invocare oporteat. Sed ad erudiendam insecitiam, dirigendamque sententiae perversitatem eorum, si qui tantummodo secundas res et prosperum vitae cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus autem adversis et calamitatibus quum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi, et prorsus abalienatae a nobis divinae voluntatis: demonstrandum erit, quum tangit⁶⁾ nos manus Domini, minime id hostiliter facere Dominum, verum percutiendo sanare, et plagam a Deo venientem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat, et praesenti animadversione redimat ab exitio sempiterno. Nam visitat⁷⁾ quidem in virga iniquitates nostras, et

1) Io. 1. 12, 13.

2) Io. 3. 6, 7.

3) 1. Petr. 1. 23.

4) 8. 15.

5) 1. Io. 3. 1.

6) Iob. 19. 21.

7) Ps. 88. 33. sq.

in verberibus peccata nostra, misericordiam autem suam non aufert a nobis. Quare monendi sunt fideles, ut in eiusmodi castigatione patriam Dei caritatem agnoscant, et illud apud patientissimum Iob in memoria et in ore habeant¹⁾: „Ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus eius sanabunt;“ ut illud usurpent, quod sub persona populi Israelitici scripsit Hieremias²⁾: „Castigasti me, et eruditus sum quasi invenculus indomitus. Convertete me, et convertar: quia tu Dominus Deus meus,“ ut Tobiae exemplum sibi proponant, qui, quum in illa plaga caecitatis paternam Dei manum caedentem sensisset, clamavit³⁾: „Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me.“

*QUAESTIO XII.

Deum nunquam nostri oblitum esse fidelibus inculcandum.*

In quo maxime cavendum est fidelibus, ne, etiamsi quovis incommodo affecti, quavis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment; ait enim ipse⁴⁾: „Capillus de capite vestro non peribit.“ Immo vero se ipsi illo divini oraculi solatio consolentur, quod in Apocalypsi dictum est⁵⁾: „Ego, quos amo, arguo et castigo.“ Conquiescat in Apostoli cohortatione ad Hebraeos⁶⁾: „Fili mi, noli negligere disciplinam Domini; neque fatigeris, dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. — Quod si extra disciplinam estis, adulterini estis et non filii. — Patres quidem carnis nostrae eruditores habuimus, et reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus?“

N o s t e r.

*QUAESTIO XIII.

Cur Deum pluralitatis vocabulo nostrum Patrem hic appellare iubeamur.*

Quum Patrem invocamus singuli, et nostrum appellamus, docemur, ex dono ac iure divinae adoptionis consequi necessario, ut fratres sint fideles omnes et inter se fraterne amare debeant. „Omnes“ enim, inquit⁷⁾, „vos fratres estis. — Unus est enim Pater vester, qui in coelis est. Quare etiam in Epistolis fideles omnes Apostoli „fratres“ appellant. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione

1) Iob. 5. 18. 2) Ier. 31. 18. 3) Iob. 11. 17. 4) Luc. 21. 18.
5) 3. 19. 6) Hebr. 12. 5. 7) Matth. 23. 8, 9.

Dei non solum inter se fideles universi fraterna necessitudine coniungantur, sed quia homo est unigenitus Dei Filius, fratres etiam eius et nominentur, et sint. Nam in Epistola ad Hebraeos¹⁾, quum de Filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus: „Non confunditur fratres eos vocare, dicens: nunciabo nomen tuum fratribus meis;“ quod tanto ante David²⁾ de Christo Domino praedixerat. Ipse vero etiam Christus sic apud Evangelistam loquitur ad mulieres³⁾: „Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilaeam; ibi me videbunt.“ Quod tum ab eo dictum esse constat, quum iam excitatus a mortuis immortalitatem esset consecutus, ne quis existimet fraternam hanc cognationem eius resurrectione et in coelum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc coniunctionem et caritatem Christi resurrectio diremerit, ut ex illa maiestatis et gloriae sede, tum quum de omnibus omnis memoriae hominibus iudicabit, fidelium „minimos“ ab eo „fratrum“ nomine appellandos acceperimus⁴⁾.

* QUAESTIO XIV.

Qua ratione inter Christi fratres fideles censeantur.*

Qui autem fieri potest, ut „Christi fratres“ non simus, cuius coheredes dicimur? Est enim „primogenitus ipse, constitutus „heres universorum⁵⁾“;“ nos vero secundo loco geniti, coheredes eius pro modo coelestium donorum, pro ratione caritatis, qua praebuerimus nos ministros, et coadiutores Spiritus sancti, quo auctore ad virtutem, salutaresque actiones impellimur et incendimur, ut eius freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus, quo sapienter constanterque confecto, decursoque huius vitae spatio, iustum coronae praemium capimus a coelesti Parente, omnibus, qui eundem cursum tenuerint, constitutum. „Non enim,“ ut ait Apostolus⁶⁾, „iniustus est Deus, ut obliviscatur operis nostri et dilectionis.“

* QUAESTIO XV.

Quo modo alii pro aliis orare, et omnes invicem fratres aestimare debeamus.*

Quam vero hanc ex animo vocem „Noster“ proferre debeamus, S. Chrysostomi⁷⁾ sententia declaratur, qui Deum inquit libenter Christianum audire, non solum pro se, sed pro altero deprecantem; quod pro se orare naturae est, pro al-

1) 2. 11, 12. 2) Ps. 21. 23. 3) Matth. 28. 10. 4) Matth. 25. 40. 5) Hebr. 1. 2. 6) Hebr. 6. 10. 7) Op. imperf. hom. 14.

tero gratiae: pro se necessitas cogit, pro altero fraterna caritas hortatur. Quibus illa subiunxit: Iucundior est Deo, quam caritas fraterna commendat, quam ea, quae necessitate pronuntiatur. In hac tanta materia salutaris orationis monere et hortari debet parochus omnes omnis aetatis, generis, ordinis, ut, communis huius fraternae necessitudinis memores, comiter et fraterne se gerant, neque se aliis alii praeferant insolentius. Nam etsi in ecclesia Dei diversi sunt officiorum gradus, tamen illa varietas graduum et munerum fraternae necessitudinis coniunctionem minime tollit; quemadmodum in hominis corpore varius usus et diversa functio membrorum nihil agit, quamobrem haec vel illa corporis pars membri munus et nomen amittat.

*QUAESTIO XVI.

Quibus de causis Christiani sint tanta necessitudinis coniunctione copulati.*

Propone tibi eum, qui regia sit potestate; an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium, qui Christianae fidei communione continentur? Maxime. Quid ita? quia non est Deus alius is, ex quo divites et reges nati sunt, ab eo, a quo pauperes, et qui in regum potestate sunt, exstiterunt, sed unus Deus et parens et Dominus omnium. Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis, quum omnes ex eodem Spiritu, ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, et eiusdem hereditatis coheredes. Nec vero alium Christum Deum habent copiosi et potentes homines, alium tenuiores et infimi; non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hereditatem regni coelestis exspectant. Fratres sumus omnes, et, ut inquit Apostolus ad Ephesios¹⁾, „membra sumus corporis Christi, de carne eius, et de ossibus eius.“ Quod idem in Epistola ad Galatas significat Apostolus²⁾: „Omnes filii Dei estis per fidem in Christo Iesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudaeus, neque Graecus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo Iesu.“ Haec autem accurate versanda res est pastoribus animarum, et scienter illis in hac sententia commorandum; est enim accommodatus locus non minus ad confirmandos et excitandos inopes et abiectos homines, quam ad coercendam deprimendamque arrogantiam locupletum at-

1) 5. 30.   2) 3. 26—28.

que potentium. Cui hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc caritatem, et inculcabat fide-
lium auribus.

*QUAESTIO XVII.

Quid Christianus, ubi exordium precationis illud, *Pater noster*, pronunciat, debet meditari debeat.*

Quum igitur has Deo preces factururus es, Christiane, memineris, te tanquam filium ad Patrem Deum accedere. Itaque quum precationem ordiris, et illud „*Pater noster*,“ pronuncias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad Dominum adire invitum ac timidum, sed ut ad Patrem filium voluntarium securumque confugere iusserit. Qua in memoria et cogitatione, quo vicissim studio et pietate tibi orandum sit, considera. Danda enim est tibi opera, te ut talem praebeas, qualem esse decet Dei filium, id est, ut oratio et actiones tuae non indignae sint divino genere, quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, quum ait¹⁾: „Estote ergo imitatores Dei, sicut filii carissimi,“ ut vere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses²⁾: „Omnes vos filii lucis estis, et filii diei.“

Qui es in coelis.

*QUAESTIO XVIII.

Quum Deus sit ubique praesens, quomodo domicilium suum peculiariter in coelo habere dicatur.*

Constat inter omnes, qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum et gentium esse Deum; quod non ita intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, una parte locum unum, alia alium occupet ac tucatur. Nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat, Deum, tanquam in vestigio positum, loci alicuius finibus circumscribere, quum ipse de se dicat³⁾: „Numquid non coelum et terram ego impleo?“ Quod rursum sic accipiendum est: Deum coelum ac terram, quaeque coelo ac terra comprehensa sunt, vi sua ac virtute complecti; non autem ipsum ullo loco contineri. Adest enim rebus omnibus Deus, vel creans ipsas, vel conservans creatas, nulla regione, nullis finibus vel circumscriptus, vel ita definitus, quo minus et naturam et potestatem

1) Eph. 5. 1.

2) 1. Thess. 5. 5.

3) Jer. 23. 24.

suam praesens ubique constituat. Quod beatus David¹⁾ expressit illis verbis: „Si ascendero in coelum, tu illic es.“ Verum etsi praesens adsit Deus in locis et rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus: tamen in divinis Scripturis saepe dicitur habere domicilium suum in coelo; quod ideo factum videmus, quod coeli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti, praestantes vi, magnitudine ac pulchritudine ceteris corporibus, certisque ac stabilibus motibus praediti. Ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandam infinitam suam potestatem ac maiestatem, quae maxime elucet in opere coelorum, se in divinis Scripturis habitare testatur in coelis. Saepe etiam, quod res est, declarat, nullam esse mundi partem, quae non praesenti Dei natura et potestate comprehensa sit.

*QUAESTIO XIX.

Quid fidelibus meditandum exhibeat illa particula: „Qui es in coelis.“

Quanquam in hac cogitatione fideles non solum communis omnium Parentis imaginem sibi proponant, sed etiam in coelo regnantis Dei, ut oraturi meminerint, mentem animumque referendum esse ad coelum, quantumque spei ac fiduciae affert eis Patris nomen, tantum Christianae humilitatis ac pietatis adiungat praestans illa natura, ac divina maiestas Patris nostri, „qui est in coelis.“ Quae verba praefiniunt etiam orantibus, quid petendum sit. Omnis enim postulatio nostra, quae ad huius vitae usum ac necessitatem pertineat, nisi cum coelestibus sit coniuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est et indigna Christiano. Quare monebunt pios auditores parochi de hac ratione precationis, et admonitionem illa Apostoli auctoritate comprobabunt²⁾: „Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram.“

---

1) Ps. 138. 8.

2) Col. 3. 1, 2.

CAPUT X.

De prima petitione Orationis dominicae.

Sanctificetur nomen tuum.

*QUAESTIO I.

Cur a nominis divini sanctificatione nostra desideria exordiamur.*

Quid a Deo petendum, quove ordine id agendum sit, Magister ipse ac Dominus omnium docuit et imperavit. Nam quum studii et desiderii nostri nuncia sit et interpret oratio, tum recte et ratione petimus, quum postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum. Monet autem nos vera caritas, totum ut animum ac studium conferamus in Deum, qui, quoniam solus est in se ipso summum bonum, iure est praecipuo quodam ac singulari amore diligendus. Nec vero ex animo et unice potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus eius honor et gloria praeponatur. Bona enim et nostra, et aliena, et omnino omnia, quaecunque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta, summo ipsi bono cedunt. Quare, ut ordine procederet oratio, Salvator petitionem hanc de summo bono principem et caput constituit petitionum reliquarum, docens nos, priusquam ea, quae nobis aut proximo cuique opus sint, postulemus, quae propria sint Dei gloriae petere debere, ipsique Deo studium et desiderium eius rei nostrum exponere. Quo facto manebimus in officio caritatis, qua docemur, et plus Deum, quam nos ipsos diligere, et primum petere quae Deo cupiamus, deinde, quae nobis optemus.

*QUAESTIO II.

Quum divina natura nulla re augeri aut carere possit, cur necesse fuerit, sanctificationem nominis Dei hic postulare.*

Et quoniam desiderium et petitio sunt earum rerum, quibus caremus, nec vero Deo, id est eius naturae, fieri accessio potest, aut augeri ulla re divina substantia, quae inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata: intelligendum est, extra haec esse, quae a Deo ipsi Deo petimus, et ad externam eius gloriam pertinere. Cupimus enim et petimus, ut Dei nomen notius sit gentibus, ut eius regnum amplificetur, ut plures quotidie obediant divino numini; quae tria, nomen, regnum, obedientia, non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus.

*QUAESTIO III.

Quo modo intelligenda sit haec prima petitio, et quae vota hac petitione Christus nos Deo Patri offerre velit.*

Verum ut, hae petitiones quam vim habeant, et quid valeant, planius intelligatur: Pastoris erunt partes, monere fidelem populum, verba illa: „Sicut in coelo et in terra,“ ad singulas referri posse primarum trium postulationum, ut: „Sanctificetur nomen tuum, sicut in coelo et in terra;“ item: „Adveniat regnum tuum, sicut in coelo et in terra;“ similiter: „Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra.“ Quum autem petimus, ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas et gloria divini nominis. Quo loco parochus animadvertet, ac docebit pios auditores, non id dicere Salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo et in coelo, id est, ut amplitudine terrestri sanctificatio coelestem exaequet, (hoc enim fieri nullo pacto potest): sed ut ex caritate, ex intimo animi studio id agatur.

*QUAESTIO IV.

Quo modo Dei nomen, per se sanctum, sanctificari a nobis possit.*

Etsi verissimum illud est, sicuti est, divinum nomen per se sanctificatione non egere, quum sanctum¹⁾ et terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte natura sanctus est, neque ei ulla sanctitas, qua ab omni aeternitate praeditus non fuerit, possit accedere: „tamen, quod in terris longe minori honore afficitur, quam par est, nonnunquam etiam maledictis et nefariis vocibus violatur, propterea cupimus ac petimus, ut laudibus, honore, gloria celebretur, ad exemplum laudum, honoris et gloriae, quae illi in coelo tribuuntur, id est, ut sic honor et cultus in mente, in animo, in ore versetur, ut omni veneratione et intima et externa prosequamur, omnique celebritate excelsum, purum et gloriosum Deum, ad imitationem supernorum ac coelestium civium, complectamur. Ut enim coelites summa consensione, gloria et praedicatione efferunt Deum: sic precamur ut idem contingat orbi terrarum, et omnes gentes Deum cognoscant, colant et venerentur; ut nulli plane mortales reperiantur, qui non et suscipiant Christianam religionem, et se totos Deo dicantes credant, ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quicquam esse purum aut sanctum, quod non a sanctitate divini nominis oriatur.

1) Ps. 110. 10.

* **QUAESTIO V.**

Quo modo fieri possit, ut Dei nomen in infidelibus sanctum esse possit.*

Testatur enim Apostolus, mundatam esse ecclesiam ¹⁾ „lavacro aquae, in verbo vitae.“ Significat autem verbum vitae nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in quo baptizamur et sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cuiusquam expiatio, nulla munditia et integritas esse potest, super quo non sit invocatum divinum nomen: cupimus et petimus a Deo, ut omne hominum genus, relictis impurae infidelitatis tenebris, ac radiis divini luminis illustratum, huius vim nominis agnoscat sic, ut in eo veram quaerat sanctitatem, et in nomine sanctae et individuae Trinitatis baptismi sacramentum suscipiens ipsius Dei dextera, perfectam vim sanctitatis consequatur.

* **QUAESTIO VI.**

Qua ratione Dei nomen in peccatoribus sanctificari possit.*

Pertinet vero optatum et postulatio nostra non minus etiam ad eos, qui flagitiis et secleribus contaminati puram baptismi integritatem et innocentiae stolam amiserunt; quare factum est, ut in illis miserrimis suam iterum sedem impurissimus spiritus collocarit. Optamus igitur, et precamur a Deo, ut in ipsis etiam sanctificetur nomen eius, ut ad cor et ad sanctitatem redeuntes sacramento poenitentiae redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum ac sanctum Deo templum ac domicilium praebeant.

* **QUAESTIO VII.**

Quo modo omnes homines in se sanctificare Dei nomen poterunt.*

Oramus denique, lumen ut suum Deus praeferat omnium mentibus, quo videre possint, „omne ²⁾ datum optimum, et omne donum perfectum, — descendens a Patre luminum,“ ad nos divinitus esse delatum; quo temperantiam, iustitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis, externa, vitalia ac salutaria bona illi accepta referant, a quo, quemadmodum praedicat ecclesia, bona cuncta procedunt. Si quid luce sua sol, si quid reliqua sidera motu et cursu prosunt hominum generi, si circumfuso hoc alimur spiritu, si terra frugum et fructuum ubertate vitam sustinet omnium, si opera magistratum quiete ac tranquillitate fruimur, et haec et huius generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas.

1) Eph. 5. 26.

2) Iac. 1. 17.

Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellant, interpretari debemus, mirabiliter effectas quasdam, et ad usum nostrum accommodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longe lateque diffundit.

*QUAESTIO VIII.

Quo modo maxime per agnitionem et venerationem ecclesiae catholicae Dei nomen sanctificetur.*

Quod autem maxime rem continet in hac petitione, illud est, ut omnes agnoscant et venerentur sanctissimam Iesu Christi sponsam, et parentem nostram ecclesiam, in qua una est fons ille amplissimus atque perpetuus ad eluendas et expians das omnes peccatorum sordes, unde hauriuntur universa salutis et sanctificationis sacramenta, quibus quasi coelestibus quibusdam fistulis in nos a Deo ille sanctitatis ros et liquor effunditur; ad quam solam, et ad eos, quos suo sinu et gremio complexa est, pertinet divini illius imploratio nominis, quod unum „sub ¹⁾ coelo datum est hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.“

*QUAESTIO IX.

Qua ratione nomen Dei a Christianis hodie polluat.*

Verum parochi maxime hunc locum urgere debebunt: boni esse filii, non solum Patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio divini nominis. Utinam non essent, qui, quum oratione hanc Dei nominis sanctificationem assidue postulent, factis, quantum in ipsis est, illud violant atque contaminant; quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicuntur. In quos dictum est ab Apostolo ²⁾: „Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes;“ et apud Ezechielem ³⁾ legimus: „Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, quum diceretur de eis: populus Domini iste est, et de terra eius egressi sunt.“ Qualis enim est vita, et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur: sic de religione ipsa, deque eius auctore religionis multitudo imperita iudicare solet. Quare qui vivunt ex Christiana religione, quam susceperunt, et ad eius regulam orationem et actiones dirigunt suas, magnam facultatem praebent aliis laudandi nomen coelestis parentis, et omni honore et gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus virtutis

1) Act. 4. 12.   2) Rom. 2. 24.   3) Ezech. 36. 20.

actionibus excitemus homines ad laudem et praedicationem divini nominis; ad quos loquitur in hunc modum apud Evangelistam¹⁾: „Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est,“ et princeps Apostolorum²⁾: „Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut, — ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum.“

CAPUT XI.

De secunda Petitione.

Adveniat regnum tuum.

*QUAESTIO I.

Regni Dei praedicatio in Scripturis quam saepe commendata.*

Regnum coeleste, quod altera hac petitione postulamus, eiusmodi est, ut eo referatur ac terminetur omnis Evangelii praedicatio. Nam et inde exorsus est ad poenitentiam cohortari S. Ioannes Baptista, dum „Poenitentiam,“ inquit³⁾, „agite; appropinquabit enim regnum coelorum;“ nec aliunde fecit initium suae praedicationis Salvator humani generis, et in illo salutari sermone, quo beatitudinis vias discipulis in monte monstravit, tanquam proposito orationis argumento, principium duxit a regno coelorum; nam „Beati,“ inquit⁴⁾, „pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum coelorum.“ Quin etiam eum retinere cupientibus attulit⁵⁾ illam causam necessariae protectionis: „Et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.“ Hoc idem postea regnum praedicare iussit Apostolos⁶⁾, et illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit⁷⁾: „Tu vade, et annuncia regnum Dei.“ Quum vero resurrexisset a mortuis, per illos quadraginta dies, quibus apparuit Apostolis⁸⁾, loquebatur „de regno Dei.“ Quare parochi hunc secundae postulationis locum diligentissime tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hac petitione vis ac necessitas, intelligant.

1) Matth. 5. 16.

2) 1. Petr. 2. 12.

3) Matth. 3. 2.

4) Matth.

5) Luc. 4. 43.

6) Matth. 10. 7.

7) Luc. 9. 60.

8) Act. 1. 3

*QUAESTIO II.

Quid haec secunda petitio comprehendat.*

Primum autem ipsis ad rem scienter subtiliterque explicandam magnam facultatem dabit ea cogitatio, quod, etsi haec petitio coniuncta sit eum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi iusserit a ceteris, ut quod petimus summo studio quaeramus; inquit enim¹⁾: „Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.“ Et quidem tanta vis et copia coelestium munerum hac postulatione continetur, ut omnia complectatur, quae ad corpoream et spiritualem vitam tuendam sint necessaria. Quem autem regio nomine dignum dicemus, cui ea curae non sint, quae regni salutem contineant? quod si sunt homines de regni sui incolumitate solliciti, quanta Regem regum omnium cura et providentia tueri credendum est et vitam et salutem hominum? Hac igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia, quibuscunque in hac peregrinatione vel exsilio potius indigemus, quae concessurum se Deus benigne pollicetur; nam statim illa subiunxit: „Et haec omnia adiicientur vobis.“ Quibus omnino declaravit, se eum esse regem, qui generi hominum copiose omnia largeque suppeditat, in cuius infinitae benignitatis cogitatione infixus David cecinit²⁾: „Dominus regit me, et nihil mihi deerit.“

*QUAESTIO III.

Quid his faciendum sit, qui huius petitionis fructum consequi cupiunt.*

Verum minime satis est, vehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia tanquam instrumenta, quibus illud quaeritur et invenitur. Nam et quinque fatuae virgines studiose illae quidem petierunt ad hunc modum³⁾: „Domine, Domine, aperi nobis,“ verumtamen, quod illius postulationis praesidia non haberent, exclusae sunt; nec iniuria; est enlm illa Dei ore pronunciata sententia⁴⁾: „Non omnis, qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum.“

*QUAESTIO IV.

Quibus rationibus regni Dei desiderium hominibus sit excitandum.*

Quamobrem haurient animarum curatores sacerdotes ex uberrimis divinarum literarum fontibus ea, quae fidelibus desiderium studiumque commoveant regni coelorum, quae cala-

1) Matth. 6. 33. 2) Ps. 22. 1 3) Matth. 25. 11. 4) Matth. 7. 21.

mitosam status nostri conditionem illis ob oculos ponant, quae sic eos afficiant, ut respicientes et colligentes se in memoriam redeant summae beatitudinis et inexplicabilium bonorum, quibus redundat aeterna parentis Dei domus. Exsules enim sumus, et plane eius loci incolae, in quo habitant daemones, quorum odium in nos nulla ratione mitigari potest; nam sunt infestissimi et implacabiles in genus humanum. Quid domestica intestinaque praelia, quae inter se corpus et anima, caro et spiritus, assidue gerunt? quibus perpetuo timendum est, ne concidamus; timendum autem? immo vero statim concideremus, nisi propugnaculo divinae dexteræ defenderemur. Quam vim miseriarum quum sentiret Apostolus¹⁾: „Infelix,“ inquit, „ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?“

* QUAESTIO V.

Quanta sit hominis miseria, per aliarum rerum cum homine collationem demonstratur.*

Haec infelicitas nostri generis, quanquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum naturarum et creaturarum rerum facilius intelligi potest. In illis, sive rationis, sive etiam sensus expertibus, raro fieri videmus, ut aliqua natura a propriis actionibus, a sensu, vel modo insito declinet sic, ut a proposito et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, volueribus, ut res declaratione non egeat. Quod si coelum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quod a Davide dictum est²⁾: „In aeternum, Domine, verbum tuum permanet in coelo.“ Nempe illud continenti motu et perpetua conversione fertur, ut ne minimum quidem a praefinita divinitus lege discedat. Si terram et reliquam universitatem consideres, facile videas, aut nulla, aut exigua ex parte deficere. At miserrimum hominum genus saepissime labitur, raro quae recte sunt cogitata persequitur, plerumque susceptas bonas actiones abiicit atque contemnit; quae modo placuerat optima sententia, subito displicet, et illa reiecta ad turpia consilia sibi que pernicioosa delabitur.

* QUAESTIO VI.

Quae sit omnium miseriarum causa potissima.*

Quaenam igitur est huius inconstantiae miseriaeque causa? Contemptio plane divini afflatus. Claudimus enim aures Dei monitis; oculos tollere nolumus ad ea, quae nobis lumina

1) Rom. 7. 24.

2) Ps. 118. 89.

divinitus praeferuntur; nec coelestem Patrem salutariter praecipientem audimus. Quare huc incumbendum erit parochis, ut et miseras oculis subiiciant fidelis populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant. Quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex viris sanctissimis Ioanne Chrysostomo et Augustino, maxime vero ex iis, quae in symboli expositione posuimus. Nam illis cognitis, quis erit e facinorosorum hominum numero, quin adiumento Dei gratiae praeueatis, evangelico ¹⁾ illo prodigi filii exemplo, conetur exsurgere, et erigere se, atque in coelestis Regis Patrisque conspectum venire?

* QUAESTIO VII.

Quidnam Dei regnum sacris in literis designet.*

His explicatis, quae sit fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his verbis a Deo postulemus; praesertim quum vocabulum regni Dei multa significet, quorum declaratio et ad reliquam Scripturae intelligentiam non erit inutilis, et est ad huius cognitionem loci necessaria. Communis igitur quaedam regni Dei significatio, quae frequens est in divinis literis, est non solum eius potestatis, quam habet in omnem hominum rerumque universitatem, sed etiam providentiae, qua cuncta regit et moderatur. „In manu enim eius,“ inquit Propheta ²⁾, „sunt fines terrae.“ Quibus finibus intelliguntur etiam, quae occulta sunt et abdita in intimis terrae ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardocheus loquebatur illis verbis ³⁾: „Domine Deus, Rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est, qui possit tuae resistere voluntati. — Dominus omnium es; nec est, qui resistat maiestati tuae.

* QUAESTIO VIII.

Christi regnum in pios quale.*

Item Dei regno declaratur praecipua illa ac singularis providentiae ratio, qua Deus pios et sanctos homines tuetur et curat; de qua propria et eximia quadam Dei cura dictum est illud a Davide ⁴⁾: „Dominus regit me, et nihil mihi deerit;“ tum ab Isaia ⁵⁾: „Dominus, rex noster, ipse salvabit nos.“ In qua Dei regia potestate etsi praecipua ratione sunt in hac vita ii, quos diximus, sancti ac pii homines: tamen monuit

1) Luc. 15. 20. 2) Ps. 94. 4. 3) Esth. 13. 9, 11 4) Ps. 22. 1. 5) Is. 33. 22.

Pilatum ipse Christus Dominus, regnum suum non esse ex hoc mundo ¹⁾, hoc est, minime ex hoc mundo, qui et conditus est et interiturus, ortum habere; nam eo, quem diximus, modo dominantur imperatores, reges, respublicae, duces, omnesque ii, qui vel expetiti ac delecti ab hominibus praesunt civitatibus atque provinciis, vel per vim et iniuriam dominatum occupaverunt. Christus autem Dominus „constitutus“ est Rex ²⁾ a Deo, ut ait Propheta; cuius regnum ex Apostoli sententia iustitia est; inquit enim ³⁾: „Regnum Dei est iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.“

* QUAESTIO IX.

Qua ratione Christus in suis regnet fidelibus.*

Regnat autem in nobis Christus Dominus per virtutes intimas, fidem, spem, caritatem; quibus virtutibus regni quodam modo partes efficimur, et Deo peculiari quadam ratione subiecti, ad eius cultum ac venerationem consecramur, ut, quem admodum dixit Apostolus ⁴⁾: „Vivo autem, iam non ego; vivit vero in me Christus:“ ita nobis dicere liceat: Regno ego, iam non ego; regnat vero in me Christus. Id autem regnum „iustitia“ dicitur, quia Christi Domini iustitia constitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud S. Lucam Dominus ⁵⁾: „Regnum Dei intra vos est.“ Nam etsi Iesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio ac sinu sanctissimae matris ecclesiae continentur: praecipuo tamen modo regit eos, qui praestanti fide, spe et caritate praediti, se tanquam pura quaedam et viva membra Deo praeberunt; et in his Dei gratiae regnum esse dicitur.

* QUAESTIO X.

De regno gloriae Christi Domini nostri.*

Est vero etiam Dei gloriae regnum illud, de quo Christum Dominum apud S. Matthaeum loquentem audimus ⁶⁾: „Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.“ Quod idem ab eo regnum apud S. Lucam latro, admirabiliter sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum ⁷⁾: „Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum.“ Sanctus etiam Ioannes meminit huius regni ⁸⁾: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.“ Meminit item Apostolus

---

1) Io. 18. 36.   2) Ps. 2. 6.   3) Rom. 14. 17.   4) Gal. 2. 20.
5) Luc. 17. 21.   6) Matth. 25. 34.   7) Luc. 23. 42.   8) Io. 3. 5.

ad Ephesios¹⁾: „Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, (quod est idolorum servitus) non habet hereditatem in regno Christi et Dei.“ Eodem pertinent aliquot similitudines Christi Domini, loquentis de regno coelorum²⁾).

*QUAESTIO XI.

De regni gloriae et gratiae Christi natura et diversitate.*

Necesse est autem prius ponere regnum gratiae; neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi eiusdem gratia in illo regnarit. Est vero gratia ipsius sententia Salvatoris³⁾ „fons aquae salientis in vitam aeternam.“ Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quandam perfectam et absolutam? quamdiu enim fragili hoc et mortali corpore vestiti sumus, dum in hac caeca peregrinatione et exilio vagi et imbecilles absumus a Domino, saepe labimur et cadimus, abiecto regni gratiae adminiculo, quo nitebamur; quum autem regni gloriae, quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi ac stabiles perpetuo consistemus; omne enim et vitium et incommodum exhaurietur; omnis infirmitas confirmata roborabitur; ipse denique nostra in anima et in corpore regnabit Deus. Quae res uberius in symbolo tractata est, quum de resurrectione carnis ageretur.

*QUAESTIO XII.

Quid in primis igitur hac petitione Deum oremus.*

His igitur expositis, quae communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi haec petitio proprie velit, dicendum est. Petimus autem a Deo, ut regnum Christi, quod est ecclesia, propagetur; ut se ad fidem Christi Domini, et ad accipiendam veri Dei cognitionem convertant infideles et Iudaei, et schismatici ac haeretici redeant ad sanitatem, et ad Ecclesiae Dei communionem, a qua desciverunt, revertantur; ut compleatur, et ad exitum perducatur, quod Isaiae ore dixit Dominus⁴⁾: „Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, — longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida; ad dexteram enim et ad laevam penetra- bis, — quia dominabitur tui, qui fecit te.“ Et idem⁵⁾: „Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide, omnes isti con-

1) Eph. 5. 5.   2) Matth. 13 24. sq.   3) Io. 4. 14.   4) Is. 54. 2, 3, 5.   5) Is. 60. 3. 4.

gregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, et filiae tuae de latere surgent.“

* QUAESTIO XIII.

Secundo quidnam hic postuletur.*

Verum quia sunt in ecclesia, qui verbis confitentes Deum, factis negantes¹⁾, deformatam fidem prae se ferant, in quibus propter peccatum daemon habitat ac dominatur tanquam in propriis domiciliis; petimus etiam, ut ad eos veniat regnum Dei, quo illi, peccatorum discussa caligine, et radiis divinae lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem, ut, omnibus e suo regno, coelestis parens, sublatis haereticis atque schismaticis, eiectisque offensionibus ac scelerum causis, aream purget ecclesiae, quae, Deo cultum pie sancteque adhibendo, quieta ac tranquilla pace perfruatur.

* QUAESTIO XIV.

Quid tertio loco eadem petitione quaeramus.*

Petimus denique, ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus, ne sit posthac morti locus, sed ut illa absorbeatur in victoria Christi Domini nostri, qui, disiecto ac dissipato omni hostium principatu, potestate et virtute suo omnia subiiciat imperio.

* QUAESTIO XV.

Quae Christianis huius petitionis occasione praecipue agenda et contemplanda offerantur.*

Erit autem curae parochiis, ut, quod postulat huius ratio petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus et meditationibus instructus has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur, ut vim ac sententiam intueatur illius similitudinis a Salvatore introductae²⁾: „Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro; quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit, et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum.“ Nam qui noverit Christi Domini divitias, is prae illis omnia contemnet, huic facultates, opes, potentia sordescunt; nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, immo vero, quod in conspectu eius stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus³⁾: „Omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.“ Haec est illa insignis

1) Tit. 1. 16.

2) Matth. 13. 44.

3) Philipp. 3. 8.

Evangelii¹⁾ margarita, in quam qui pecuniam, ex omnium bonorum venditione redactam, erogavit, is beatitudine fruatur sempiterna.

*QUAESTIO XVI.

Quam sit desiderabile regnum Christi hic per gratiam, et in futuro per gloriam.*

O nos felices, si tantum luminis nobis praeferret Iesus Christus, ut illam videre possemus divinae gratiae margaritam, qua ipse regnat in suis (nam et nostra omnia, et nos ipsos venum daremus, ut emptam illam tueremur;) tum enim denique nobis id non dubitanter dicere liceret²⁾: „Quis nos separabit a caritate Christi?“ Praestantem vero regni gloriae excellentiam, si, quae sit, scire volumus: eandem de illa et Prophetarum et Apostolorum vocem atque sententiam audiamus³⁾: „Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis, qui diligunt illum.

*QUAESTIO XVII.

De humilitate, quam in hac petitione et aliis prae nobis ferre debemus.*

Proficiet autem ad impetrandum maxime quod petimus, si, qui simus, ipsi nobiscum reputemus, id est, Adam progenies, iure e paradiso eieci et exsules; quorum indignitas ac perversitas summum Dei odium, ac sempiternas poenas postulare. Quare demisso tum et abiecto animo simus oportet. Nostra etiam erit plena Christianae humilitatis oratio; et omnino nobis ipsi dissidentes, illius more publicani⁴⁾ confugiemus in Dei misericordiam, totumque eius benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum Spiritum sit elargitus, quo freti clamare audeamus⁵⁾: „Abba, Pater.“

*QUAESTIO XVIII.

Quanto studio nobis incumbendum sit, ut tandem coelorum regno potiamur.*

Suscipiemus etiam illam curam et cogitationem, quid agendum, quid contra vitandum sit, ut ad coeleste regnum pervenire possimus; non enim a Deo ad otium et ad inertiam vocati sumus, quin immo inquit⁶⁾: „Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud,“ et⁷⁾: „Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.“ Itaque non est satis petere regnum

1) Matth. 13. 46. 2) Rom. 8. 35. 3) Is. 64. 4. 1. Cor. 2. 9.
4) Luc. 18. 13. 5) Rom. 8. 15. 6) Matth. 11. 12. 7) Ib. 19. 17.

Dei, nisi suum ipsi etiam studium et operam adhibeant homines; nam adiutores sint oportet, et administri Dei gratiae, eo tenendo cursu, quo pervenitur in coelum. Nunquam nos deserit Deus, qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est; unum ut nobis videndum sit, ne Deum et nos ipsos deseramus. Ac Dei quidem sunt in hoc ecclesiae regno omnia, quibus et vitam tuetur hominum, et salutem perficit sempiternam, et quae sub aspectum non cadunt, angelorum copiae, et plenissimum virtutis coelestis visibile hoc munus sacramentorum. In his tantum nobis praesidii est divinitus constitutum, ut non modo ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum eiusque nefarios satellites prosternere et conculcare possimus.

*QUAESTIO XIX.

Conclusio huius petitionis, et brevis illius alia expositio.*

Quare vehementer ad extremum petamus a Dei Spiritu, nos ut omnia iubeat e sua voluntate facere; satanae ut tollat imperium; nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat; ut vincat et triumphet Christus; ut vigeant eius leges toto orbe terrarum; ut decreta servantur; nullus ut proditor aut desertor eius sit; sed tales se praebeant omnes, ut in Regis Dei conspectum non dubitanter veniant, et constitutam illis ex omni aeternitate possessionem adeant regni coelestis, ubi beati cum Christo sempiterno aevo fruantur.

C A P U T XII.

De tertia Petitione.

Fiat voluntas tua.

*QUAESTIO I.

Quare postulato Dei regno, statim subiiciatur, ut eiusdem voluntas fiat.*

Quum a Christo Domino dictum sit¹⁾: „Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum;“ quicumque in illud coeleste regnum pervenire cupiunt, id a Deo petere debent, ut fiat vo-

1) Matth. 7. 21.

luntas eius. Quamobrem hoc loco posita petitio est, statim post regni coelestis postulationem.

* QUAESTIO II.

Qua methodo ad veram huius petitionis intelligentiam perveniendum sit.*

Ut autem intelligant fideles, quam necessarium id nobis sit, quod hac prece postulamus, quantamque vim salutarium munerum ex eius impetratione consequamur: demonstrabunt parochi, quibus miseriis et aeruminis oppressum fuerit hominum genus, propter peccatum primi parentis.

* QUAESTIO III.

Quae mala praevaricatio primi parentis in humanum genus invexerit.*

Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quadam propensione suum quae- rerent, et expeterent finem, a quo illae nunquam, nisi obiecto extrinsecus impedimento, declinant. Haec autem initio fuit in homine expetendi Deum, suae beatitudinis auctorem parentemque, eo praeclarior et praestantior vis, quod is compos esset rationis atque consilii. Sed hunc amorem sibi naturaliter ingenitum quum reliquae naturae rationis expertes conservassent, quae ut initio procreatae fuerunt natura bonae, sic in eo statu et conditione manserunt, hodieque manent: miserum hominum genus cursum non tenuit; non enim solum bona iustitiae originalis amisit, quibus a Deo supra naturae suae facultatem auctum ornatumque fuerat, sed etiam insitum in animo praecipuum virtutis studium obscuravit¹⁾: „Omnes,“ inquit, „declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.“ Nam²⁾ „sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua;“ ut inde facile intelligi possit, neminem per se salutari- ter sapere, sed omnes ad malum esse propensos³⁾, innumera- bilesque esse hominum pravas cupiditates, dum proclives sunt, et flagranti studio feruntur ad iram et odium, ad superbiam, ad ambitionem, ad omne fere malorum genus.

* QUAESTIO IV.

Homo etsi multis miseriis obrutus sit, suum tamen statum ignorat.*

Quibus in malis quanquam assidue versemur, tamen, quae summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt, quae nobis minime mala videantur; quae res insignem arguit homi-

1) Ps. 52. 4.

2) Gen. 2. 21.

3) Rom. 7. 19. sqq.

num calamitatem, qui, cupiditatibus ac libidinibus obcaecati, non videant, quae salutaria opinantur, plerumque esse pestifera; immo vero ad illa perniciosa mala tanquam ad optabile et expetendum bonum rapiantur praecipites; ab iis, quae vere bona sunt et honesta, tanquam a contrariis rebus, abhorreant. Hanc opinionem corruptumque iudicium detestatur Deus illis verbis¹⁾: „Vae, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.“

*QUAESTIO V.

Quo modo nostram hanc miseriam sacrae literae nobis ob oculos subiciant.*

Itaque nostris ut subiciant oculis nostras miseras, comparant nos divinae literae iis, qui verum gustandi sensum amiserunt; quare sit, ut a salubri victu alieni sint, appetantque contrarium. Cum aegrotis praeterea nos conferunt; ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum et integrorum hominum officia ac munera obire non possunt: sic nos actiones, quae Deo gratiae sint, suscipere sine divinae gratiae adiumento nequimus.

*QUAESTIO VI.

In statu naturae corrupto quanta sit ad aliquid boni agendum hominum infirmitas.*

Quod si quaedam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quae ad consequendam coelestem beatitudinem parum vel nihil momenti habent. At Deum, ut par est, amare et colere, quod maius quiddam et altius est, quam ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, nunquam poterimus, nisi adminiculo divinae gratiae sublevemur.

*QUAESTIO VII.

In rebus divinis nos omnino pueris esse persimiles.*

Quanquam aptissima est etiam illa comparatio ad significandam miseriam humani generis conditionem, quod similes esse dicimur puerorum, qui suo relictis arbitrio temere moventur ad omnia; pueri, inquam, sumus, et imprudentes, ludicris sermonibus, et inanibus actionibus dediti, si a divino praesidio deseramur. Sic enim nos obiurgat Sapientia²⁾: „Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quae sibi sunt noxia, cupient?“ Et in hunc modum hortatur Apostolus³⁾:

1) Is. 5. 20.

2) Prov. 1. 22.

3) 1. Cor. 14. 20.

„Nolite pueri effici sensibus.“ Etsi maiori in inanitate et errore versamur, quam illa puerilis aetas, cui tantum abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire, quum ad divinam prudentiam, quae ad salutem necessaria est, nos, nisi Deo auctore et adiutore, adspirare non possimus; nisi enim praesto nobis sit Dei auxilium, reiectis iis, quae vere sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

*QUAESTIO VIII.

Quodnam hac petitione tantorum malorum proponatur remedium.*

Ac si quis, discussa divinitus animi caligine, has videat hominum miseras, et sublato stupore sentiat legem membrorum, ac sensus cupiditate spiritui repugnantes recognoscat, omnemque dispiciat naturae nostrae propensionem ad malum: qui poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturae vitio premimur, remedium quaerere, salutaremque illam regulam expetere, ad quam Christiani hominis vita dirigenda et conformanda sit? Hoc igitur illud est, quod imploramus, quum ita precamur Deum: „Fiat voluntas tua.“ Quum enim, abiecta obedientia et Dei voluntate neglecta, in has miseras incideremus: unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitus propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque cogitationes nostras ea regula metiamur. Quod ut assequi possimus, suppliciter illud a Deo petimus: „Fiat voluntas tua.“

*QUAESTIO IX.

Etiam a iustificatis, qui iam Deo parent, usurpanda haec precatio est.*

Id vero illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis iam regnat Deus, quique iam sunt radiis divini luminis illustrati, cuius gratiae beneficio Dei obtemperent voluntati. Quibus licet ita comparatis, propriae tamen cupiditates adversantur propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus, ut, etiamsi tales simus, magnum tamen hoc loco nobis periculum sit a nobis ipsis, ne abstracti et illecti a „concupiscentiis, quae¹⁾ militant in membris nostris,“ iterum de salutis via deflectamus. De quo periculo nos Christus Dominus admonuit illis verbis²⁾: „Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.“

1) Iac. 1. 14.

2) Matth. 26. 41.

*QUAESTIO X.

In iustificatis adhuc viget concupiscentia, quam quidem nemo penitus potest extinguere.*

Non enim est in hominis potestate, ne in eius quidem, qui per Dei gratiam est iustificatus, ita domitos habere carnis affectus, ut nunquam illi postea excitentur, quippe quum eorum, qui iustificati sunt, mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem, de qua illud scripsit Apostolus¹⁾: „Scio enim, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.“ Nam ut semel prius homo iustitiam originalem, quo tanquam freno quodam cupiditates regebantur, amisit: minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quae etiam rationi repugnant. Itaque in ea hominis parte peccatum, id est peccati fomitem, habitare scribit Apostolus, ut intelligamus, eum non ad tempus quasi hospitem diversari apud nos, sed quamdiu vivimus, tanquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum haerere perpetuo. Ergo domesticis et intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis voluntas eius. Iam vero faciendum est, ut sciant fideles, quae sit huius petitionis vis.

*QUAESTIO XI.

Quomodo voluntas Dei in hac petitione accipiatur.*

Quo loco multis omissis, quae a doctoribus scholasticis de Dei voluntate utiliter et copiose disputantur, voluntatem hic accipi dicimus pro ea, quam „signi“ appellare solent, hoc est, pro eo, quod Deus a nobis fieri aut caveri iusserit aut monuerit. Quare voluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt universa, quae nobis ad coelestem beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad fidem, sive ad mores pertineant; omnia denique, quaecumque nos Christus Dominus per se vel per ecclesiam suam facere aut imperarit, aut prohibuerit. De qua voluntate ita scribit Apostolus²⁾: „Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quae sit voluntas Dei.“

*QUAESTIO XII.

Quam includat tertia petitio sententiam.*

Quum igitur illud precamur: „Fiat voluntas tua:“ petimus in primis nobis, ut Pater coelestis facultatem concedat

1) Rom. 7. 18.

2) Eph. 5. 17

obtemperandi divinis iussis, et inserviendi ei in sanctitate et iustitia omnibus diebus nostris; ut ad nutum et voluntatem eius omnia faciamus; ut ea colamus officia, de quibus in sacris literis admonemur; ut ipso duce et auctore reliqua omnia praestemus, quae eos decent, qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, exemplum Christi Domini secuti, „qui¹⁾ factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,“ ut parati simus omnia perpeti potius, quam vel minimum ab eius voluntate discedere.

* QUAESTIO XIII.

Quibus potissimum datum sit, eorum, quae hic petuntur, studio et amore ardentissime flagrare.*

Nec vero quisquam est, qui huius studio et amore petitionis flagret ardentius, quam is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissime dici intelligit, servire Deo, et illi obedire, regnare esse. „Quicumque,“ inquit Dominus²⁾, „fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse meus frater, et soror, et mater est;“ hoc est, cum illo sum omnibus amoris et benevolentiae vinculis coniunctissimus. Nemo fere est ex viris sanctis, quin praecipuum huius petitionis munus vehementer a Deo postularit, ac praeclara quidem omnes, sed varia persaepe oratione usi sunt; in quibus mirificum et suavissimum Davidem videmus illud varie postulantem. Modo enim inquit³⁾: „Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas iustificationes tuas.“ Interdum⁴⁾: „Deduc me in semitam mandatorum tuorum.“ Nonnunquam⁵⁾: „Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ut non dominetur mei omnis iniustitia.“ Huc pertinent illa⁶⁾: „Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Iudicia tua doce me. Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.“ Saepe aliis verbis eandem tractat versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt, et fidelibus explicandi, ut, quanta sit in prima huius petitionis parte vis et copia salutarium rerum, omnes intelligant.

* QUAESTIO XIV.

Quid praeterea hac petitione significemus.*

Secundo loco, quum illud precamur: „Fiat voluntas tua,“ detestamur opera carnis, de quibus scripsit Apostolus⁷⁾:

1) Phil. 2. 8.   2) Matth. 12. 50.   3) Ps. 118. 5.   4) ib. v. 35.
5) v. 133.   6) v. 73, 108, 125.   7) Gal. 5. 19.

„Manifesta sunt autem opera carnis; quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria“ etc.; et ¹⁾: „si secundum carnem vixeritis, moriemini,“ petimusque, ne sinat Deus ea nos perficere, quae sensus, quae cupiditas, quae imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem sua voluntate moderemur. Alieni sunt ab hac voluntate voluptuarii homines, qui in terrenarum rerum cura et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine praecipites ad potiundum, quod concupierunt, et in illo fructu pravae cupiditatis felicitatem ponunt, ut beatum etiam esse dicant, qui quodcunque optarit consequatur. Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus ²⁾, „ne carnis curam faciamus in desideriis,“ sed ut fiat voluntas eius.

*QUAESTIO XV.

Melius est, id optare fieri, quod Deus vult, quam id, quod cupimus.*

Etsi non facile adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat; habet enim difficultatem haec animi inductio, quod ipsi quodammodo, id petentes, nos videmur odisse, quod etiam stultitiae tribuunt ii, qui toti haerent in corpore. Sed nos stultitiae famam subeamus libenter Christi causa, cuius est illa sententia ³⁾: „Si quis vult post me venire, abneget semetipsum;“ praesertim quum sciamus, multo praestare, id optare, quod rectum iustumque sit, quam id assequi, quod a ratione, a virtute, a Dei legibus sit alienum. Et certe deteriore loco is est, quicumque ad id pervenit, quod temere ac libidinis impulsu cupiebat, quam qui, optime quod optavit, non assequitur.

*QUAESTIO XVI.

Etiam ea, quae pietatis speciem non habent, a Deo petenda non sunt.*

Quaquam non id modo petimus, ne concedatur nobis a Deo, quod ipsi nostra sponte cupimus, quum studium nostrum depravatum esse constat: sed ne id etiam detur, quod suatore et impulsore daemone, simulato lucis angelo, tanquam bonum interdum postulamus. Rectissimum illud principis Apostolorum ⁴⁾ studium videbatur, pietatisque plenissimum, quum Dominum a consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur: et tamen cum, qui humanis sensibus, non divina ratione ducebatur, Dominus acriter obiurgavit. Quid amantius in Dominum videtur eo postulari potuisse, quod sancti viri,

1) Rom. 8. 13.   2) Rom. 13. 14.   3) Matth. 10. 14.   4) Matth. 16. 22. sq.

Iacobus¹⁾ et Ioannes, illis irati Samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt, ut iuberet ignem e coelo descendere, qui duros illos et inhumanos absumeret? At a Christo Domino reprehensi sunt illis verbis²⁾: „Nescitis, cuius spiritus estis: Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare.“

*QUAESTIO XVII.

Quum, quae cupimus, ad naturae conservationem spectant, ea maxime, ut fiant, si Deus velit, petendum est.*

Neque vero solum, quum quod cupimus malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat voluntas eius: sed etiam, quum revera malum non est, veluti quum voluntas sequitur primam illam naturae inclinationem, ut appetat ea, quae naturam conservant, et reiiciat, quae ei contraria videantur. Quocirca, quum in eum locum ventum est, ut aliquid petere velimus huius generis, tum vero dicamus ex animo: „Fiat voluntas tua,“ imitemur illum ipsum, a quo salutem et salutis disciplinam accepimus; qui, quum naturaliter insito cruciatuum et acerbissimae mortis timore commoveretur, tamen in illo horrore summi doloris suam ad Dei Patris retulit voluntatem³⁾: „Non mea,“ inquit, „voluntas, sed tua fiat.“

*QUAESTIO XVIII.

Quum citra Dei auxilium peccatum vitare non possumus, id etiam hac petitione postulamus.*

Sed mirabiliter depravatum est hominum genus, qui, quum vim etiam suae attulerint cupiditati, eamque divinae voluntati subiecerint, tamen sine Dei auxilio, quo a malo protegimur et in bonum dirigimur, peccata vitare non possunt. Ergo confugiendum est ad hanc precationem, et petendum a Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat; ut exsultantes cupiditatis motus comprimat, ut appetitus rationi obedientes efficiat; ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem. Precamur etiam, ut Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quo divinum mysterium, absconditum a saeculis et generationibus, notum ac pervulgatum sit apud omnes.

Sicut in coelo, et in terra.

*QUAESTIO XIX.

Quid sibi ista clausula velit.*

Formam praeterea et praescriptionem huius obedientiae postulamus; ut videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in

1) Luc. 9. 54.

2) ib. 55. 56.

3) Luc. 22. 42.

coelo et servant beati angeli, et colit reliquus coelestium animarum chorus; ut, quemadmodum illi sponte et summa cum voluptate obediunt divino numini, sic nos Dei voluntati, quo modo ipse maxime vult, libentissime pareamus.

*QUAESTIO XX.

Deo non pretii alicuius causa, sed amore ipsius parendum est.*

Et vero in opera et studio, quod Deo navamus, summum a nobis amorem Deus, et eximiam caritatem requirit, ut, etiamsi spe coelestium praemiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eam spem ingredere-mur, placuit divinae maiestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro propo-suit aeternam beatitudinem. Sunt enim, qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causa, quo amorem referunt. Sunt praeterea, qui tantummodo caritate et pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem atque virtutem; cuius cogitatione et admiratione se beatos arbitran-tur, quod ei suum officium praestare possint.

*QUAESTIO XXI.

Aliae item eius clausulae expositiones.*

Et hanc habet sententiam illa oppositio: „Sicut in coelo, et in terra.“ Maxime enim nobis enitendum est, ut Deo si-mus obediens, quemadmodum beatas mentes esse diximus, quarum laudes, in illo summae obedientiae munere obeundo, eo Psalmo persequitur David¹⁾: „Benedicite Domino omnes virtutes eius; ministri eius, qui facitis voluntatem eius.“ Quod si quis sanctum Cyprianum²⁾ secutus, sic illa interpretatur, ut dicat: „In coelo,“ in bonis et piis, „in terra,“ in malis et impiis: nos vero etiam eius sententiam comprobamus, ut pro „coelo“ spiritus, pro „terra“ caro intelligatur, ut et omnes et omnia in omnibus Dei voluntati obediunt.

*QUAESTIO XXII.

Quo modo etiam gratiarum actionem contineat haec petitio.*

Gratiarum item actionem continet haec petitio. Venera-mur enim eius sanctissimam voluntatem, et maximo perfusi gaudio summis laudibus et gratulationibus omnia eius opera celebramus, qui certo sciamus, eum omnia bene fecisse. Quum enim constet, esse omnipotentem Deum, uecessario sequitur,

1) Ps. 102. 21.

2) in Orat. dom.

ut omnia eius nutu facta esse intelligamus. Quum vero etiam ipsum, sicuti est, summum bonum esse affirmemus: nihil ex eius operibus non esse bonum, quum omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur. Quod si in omnibus divinam rationem non assequimur, in omnibus tamen, et ambigui causa neglecta, et reiecta omni haesitatione, illud Apostoli profite-mur: „investigabiles¹⁾“ esse vias eius. Sed ob id maxime etiam Dei voluntatem colimus, quod ab eo coelesti lumine dignati sumus. Ereptos enim „de potestate tenebrarum, transtulit in regnum Filii dilectionis²⁾“ suae.

*QUAESTIO XXIII.

Quid ex hac petitione ad contemplationem referendum sit.*

Sed ut extremo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet huius petitionis: redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem populum in huius pronuntiatione petitionis esse demisso et humili animo, reputantem secum eam, quae in natura est insita, cupiditatum vim divinae voluntati repugnantem; cogitantem, se in eo officio vinci a naturis omnibus, de quibus ita scriptum est³⁾: „Omnia serviunt tibi,“ maximeque imbecillum esse, qui nullum opus Deo gratum non modo non perficere, sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adiumento sublevetur. Quoniam vero nihil magnificentius est, nihil praestantius, quam, ut diximus, Deo servire, et vitam ex eius lege ac praeceptis agere: quid optabilius esse potest homini Christiano, quam ambulare in viis Domini, quam nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod a divina voluntate abhorreat? Ut vero eam exercitationem capiat, et illud institutum teneat diligentius, petat ex divinis libris exempla eorum, quibus, quum illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei voluntatem, omnia male ceciderunt.

*QUAESTIO XXIV.

Quantum commodi ad vitam tranquille agendam ex huius petitionis meditatione consequi possimus.*

Moneantur postremo fideles, ut in simplici et absoluta Dei voluntate acquiescant; ferat aequo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco videtur esse, quam eius dignitas postulet, ne deserat ordinem suum, sed in ea vocatione maneat, in qua vocatus est, et proprium iudicium subiiciat Dei

1) Rom. 11. 33.

2) Col. 1. 13.

3) Ps. 118. 91.

voluntati, qui nobis melius consulit, quam ipsi optare possumus. Si angustia rei familiaris, si corporis valetudinē, si persecutionibus, si aliis molestiis et angoribus premimur: certo statuendum est, nihil horum sine Dei voluntate, quae summa omnium ratio est, nobis accidere posse; ideoque non debere nos gravius commoveri, sed invicto animo ferre, semper illud in ore habentes¹⁾: „Domini voluntas fiat,“ et illud beati Iob²⁾: „Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.“

C A P U T XIII.

De quarta Petitione.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

*QUAESTIO I.

Quaenam in hac oratione Dominica ratio ordinis servata sit.*

Quarta petitio, et reliquae deinceps, quibus animae et corporis subsidia proprie ac nominatim postulamus, ad superiores petitiones referuntur. Habet enim hunc ordinem ac rationem precatio dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum petitio, quae ad corpus, et ad hanc vitam tuendam pertinent. Nam ut ad Deum tamquam ad ultimum finem referuntur homines: sic humanae vitae bona ad divina eadem ratione diriguntur.

*QUAESTIO II.

Cur humanae vitae bona a Deo licite optentur et petantur.*

Quae quidem ideo optanda ac petenda sunt, vel quod ita divinus ordo postulat, vel quod illis adiumentis ad divinarum bonorum ademptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno et gloria coelestis Patris, atque iis praeceptis colendis servandisque continetur, quae Dei voluntatis esse non ignoramus. Quare omnem vim et rationem huius petitionis ad Deum eiusque gloriam referre debemus.

1) Act. 21. 14.   2) Iob. 1. 21.

*QUAESTIO III.

Quo fine et modo temporalia bona sint postulanda.*

Praestabunt igitur suum officium fidelibus auditoribus, ut intelligant, in iis petendis, quae ad usum ac fructum pertinent rerum terrenarum, esse intendendum animum ac studium nostrum ad Dei praescriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus ¹⁾: „Quid oremus, sicut oportet, nescimus,“ maxime peccatur his postulationibus terrenarum et caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona haec, ut oportet, ne perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo feramus ²⁾: „Nescitis, quid petatis.“ Erit autem certa iudicandi nota, quae prava sit, quaeve recte petitio, consilium et propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omnino bona existimet, et in illis tamquam in optato fine conquiescens, nihil praeterea requirat: sine dubio non orat, sicut oportet. „Non enim,“ inquit S. Augustinus ³⁾, „petimus temporalia haec tanquam bona nostra, sed „tanquam necessaria nostra.“ Apostolus, etiam in epistola ad Corinthios docet, omnia, quae spectant ad usus vitae necessarios, ad Dei gloriam referri oportere. „Sive enim manducatis,“ inquit ⁴⁾, „sive bibitis, sive aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite.“

*QUAESTIO IV.

Quot quantisque commoditatibus in statu innocentiae homo sit potitus.*

Sed ut videant fideles, quantam habeat haec petitio necessitatem: commemorabunt parochi, quanta ad victum, et ad vitam colendam indigentia sit externarum rerum; quod magis intelligent, si comparatio fiat eorum, quae primo illi parenti nostri generis, et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria. Nam etsi ille in amplissimo innocentiae statu, unde et ipse, et eius culpa omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires: tamen inter illius et nostrae vitae necessitates multum interest. Non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem, non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturae imbecillitatem ac fragilitatem tuendam egemus. Satis ei fuisset ad immortalem vitam ille fructus, quem felicissima

1) Rom. 8. 26.

2) Matth. 20. 22.

3) lib. 9. de serm. Dom. in

monte, c. 16

4) 1. Cor. 10. 31.

vitae arbor nullo eius aut posterorum labore praeberet. Neque vero futurus erat homo in tantis paradisi deliciis otiosus, quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocarat: verum nulla ei opera molesta, nullum officii munus non iucundum fuisset. Tulisset ille perpetuo suavissimos fructus, ex cultura felicitum hortorum, nec eum unquam opera aut spes fefellisset.

*QUAESTIO V.

Quanta mala Adae praevaricationem sint secuta.*

At posterorum proles non solum fructu privata vitalis arboris, verum etiam horribili illa sententia condemnata est: „Maledicta¹⁾ terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae; spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terrae; in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es: quia pulvis es, et in pulverem reverteris.“ Nobis igitur contra evenerunt omnia, atque illi et posteris contigisset, si Dei dicto audiens fuisset Adam. Itaque versa sunt omnia, et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quod maximos sumptus, summum laborem ac sudorem saepissime nullus fructus consequitur, quum fruges datae in deteriore segetem, vel succrescenti agrestium herbarum asperitate opprimuntur, vel nimbis, vento, grandine, uredine, rubigine percussae et prostratae intereunt, ut omnis anni labor exiguo tempore aliqua coeli vel terrae calamitate recidat ad nihilum. Quod accidit immanitate nostrorum scelerum, a quibus aversus Deus, nostris minime benedicit operibus; sed horrenda manet sententia, quam de nobis initio pronunciavit.

*QUAESTIO VI.

Homines, ut succurrant suis necessitatibus, laborare tenentur, qui tamea, nisi Deus faveat, frustra laborant.*

Ergo pastores in huius loci tractationem incumbunt, ut sciat fidelis populus, sua culpa homines in has angustias et miserias incidere; ut intelligant desudandum quidem et elaborandum esse in parandis iis, quae ad vivendum sunt necessaria; verumtamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus, fallacem spem, et inanem fore omnem contentionem. Nam²⁾ „neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui in-

1) Gen. 3. 17, 19.

2) 1. Cor. 3. 7.

crementum dat, Deus;“ et ¹⁾): „Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam.“

*QUAESTIO VII.

Deus rogandus, ut ea, quibus indigemus, suppeditet; quod prolixè facit.*

Docebunt igitur parochi, esse res paene innumerabiles, quae si nobis desint, vel vitam amittimus, vel agimus insuavem. Hac enim cognita rerum necessitate naturaeque imbecillitate Christianus populus coelestem Patrem adire cogetur, et ab eo terrena et coelestia bona suppliciter petere. Imitatur prodigum illum filium ²⁾), qui, quum in regione longinqua coepisset egere, nec esset, quum esuriret, qui ei siliquas daret, aliquando ad se rediens, intellexit, malorum, quibus premebatur, nusquam, nisi a patre esse expetendum remedium. Quo loco accedet etiam fidentius ad orandum fidelis populus, si in cogitatione divinae benignitatis recordabitur, paternas aures perpetuo patere filiorum vocibus. Nam dum hortatur nos, ut panem petamus, ea se recte petentibus abunde largitutum pollicetur. Docendo enim, quo modo petamus, hortatur, hortando impellit, impellendo spondet, spondendo nos in spem certissimae impetrationis inducit.

*QUAESTIO VIII.

Quid panis nomine intelligatur, quaeque huius petitionis sit sententia.*

Excitatis igitur et inflammatis animis fidelis populi, sequitur, ut, quid hac petitione postuletur, declarandum sit: primum, qui sit ille panis, quem petimus. Sciendum igitur est, in divinis literis hoc „panis“ nomine multa quidem significari, sed illa duo praecipue: primum, quicquid in victu ceterisque rebus ad corpus vitamque tuendam adhibemus; deinde, quicquid nobis ad spiritus et animae vitam ac salutem Dei munere tributum est. Petimus autem hoc loco huius, quam in terris agimus, vitae subsidia, sanctorum Patrum ita sentientium auctoritate.

*QUAESTIO IX.

Temporalia a Deo beneficia peti posse, demonstratur.*

Quam ob rem minime sunt audiendi, qui dicunt, non licere Christianis hominibus a Deo petere terrena huius vitae bona. Nam huic adversantur errori praeter consentientem Patrum sententiam, exempla permulta tum veteris, tum novi

1) Ps. 126. 1.   2) Luc. 15.

Testamenti. Iacob enim vovens sic orabat¹⁾: „Si fuerit Dominus mecum, et custodierit me in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quae dederis mihi, decimas offeram tibi.“ Salomon etiam certum petebat huius vitae subsidium, quum illud precabatur²⁾: Mendicitatem et divitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria.“ Quid, quod Salvator humani generis illa iubet petere, quae nemo negare audeat ad corporis usum pertinere: „Orate,“ inquit³⁾, „ut non fiat fuga vestra in hieme vel Sabbato.“ Quid dicemus de sancto Iacobo⁴⁾, cuius illa sunt: „Tristatur aliquis vestrum? oret; aequo animo est? psallat.“ Quid de Apostolo, qui sic cum Romanis agebat⁵⁾: „Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, et per caritatem sancti Spiritus, ut adiuvetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudaea.“ Quare quum et divinitus concessum sit fidelibus, ut petant haec subsidia rerum humanarum, et perfecta haec a Christo Domino tradita sit orandi formula: ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem.

*QUAESTIO X.

Panis nomine quid hic ad corporis necessitatem pertinens intelligatur.*

Petimus praeterea panem quotidianum, id est victui necessaria, ut panis nomine, quod satis sit et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum; sive panis is sit, sive caro, sive piscis, sive quodcunque aliud, intelligamus. Videmus enim usum esse hoc loquendi modo Elisaem⁶⁾, quum regem moneret, ut praeberet panem militibus Assyriis; quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo Domino scriptum scimus⁷⁾: Ingressus est „in domum cuiusdam principis Pharisaeorum sabbato manducare panem;“ qua voce, quae ad cibum, quaeque ad potum pertinent, significari videmus. Ad huius petitionis absolutam significationem praeterea animadvertendum est, hoc panis vocabulo non abundantem et exquisitam ciborum ac vestium copiam, sed necessariam et simplicem intelligi debere; quemadmodum Apostolus⁸⁾ scripsit:

---

1) Gen. 28. 20.   2) Prov. 30. 8.   3) Matth. 24. 20.   4) Iac. 5, 13.
 5) Rom. 15. 30.   6) 4. Reg. 6. 22, 23.   7) Luc. 14. 1.
 8) 1. Tim. 6. 8.

„Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus;“ et Salomon¹⁾, ut diximus: „Tribue tantum victui meo necessaria.“

*QUAESTIO XI.

Cur non simpliciter panem, sed panem nostrum hic petamus.*

Huius quoque frugalitatis et parsimoniae illa voce, quae proxime sequitur, admonemur; quum enim „nostrum“ dicimus, panem illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus; non enim nostrum dicimus, quia eum nobis opera nostra sine Deo parare possimus, (est enim apud Davidem²⁾): „Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore, dante te illis colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate,“ et alio loco³⁾: „Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno“); sed quia necessarius est, et a parente omnium Deo, qui omnes sua providentia alit animantes, nobis attributus.

*QUAESTIO XII.

Labore nostro parandus est nobis panis, quem esse volumus, si nostrum panem postulamus.*

Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod iure est a nobis acquirendus, non iniuria, fraude, aut furto parandus; quae enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena, saepiusque illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, vel certe iactura. Contra vero honestis ac laboriosis piorum hominum lucris ex Prophetarum sententia tranquillitas inest, et magna felicitas. „Labores enim,“ inquit⁴⁾, „manuum tuarum, quia manducabis; beatus es, et bene tibi erit.“ Iam vero iis, qui iusto labore victum quaerunt, fructum suae benignitatis eo loco pollicetur Deus⁵⁾: „Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi.“ Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore ac virtute peperimus, eius adiumento benignitatis, id enim vere dicitur nostrum: sed etiam bonam mentem postulamus, ut recte partis recte item ac prudenter uti possimus.

---

1) Prov. 50. 8.   2) Ps. 103. 27.   3) Ps. 144. 15.   4) Ps. 127. 2.
5) Deut. 28. 8.

*Quotidianum.****QUAESTIO XIII.**

Quare et haec particula „quotidianum“ adiciatur.*

Huic etiam voci subiecta est ea notio frugalitatis ac parsimoniae, quam proxime diximus. Non enim multiplicem aut delicatum cibum postulamus, sed eum, qui naturae necessitati satisficiat, ut eos pudeat hoc loco, qui, fastidio communis cibi et potionis, exquisitissima escarum ac vinorum genera persequuntur. Nec minus hac „quotidiani“ voce improbantur ii, quibus horrendas illas minas proponit Isaias¹⁾: „Vae, qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci; numquid habitatis vos soli in medio terrae?“ Etenim est inexplibilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est a Salomone²⁾: „Avarus non implebitur pecunia;“ ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli³⁾: „Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et laqueum diaboli.“ Quotidianum praeterea panem appellamus, quod vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidie consumitur vi naturalis caloris. Est denique illa huius ratio nominis, quod assidue petendus est, ut in hac consuetudine amandi et colendi Deum retineamur, nobisque omnino persuadeamus, id quod est, vitam ac salutem nostram ex Deo pendere.

*Da nobis.****QUAESTIO XIV.**

Quid haec duo verba „Da nobis“ sibi velint.*

Quantam haec duae voces materiam praebeant ad cohortandum fideles, ut infinitam Dei potentiam pie sancteque colant ac venerentur, in cuius manu sunt omnia, et ut nefariam illam Satanae ostentationem detestentur⁴⁾: „Mihi tradita sunt omnia, et cui volo, do illa:“ nemo non videt. Nam unius nutu Dei tributa cuncta et conservantur et augentur.

*QUAESTIO XV.

Cur divites, etiamsi rebus omnibus abundant, his verbis uti debeant.*

Sed quae divitibus haec est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, quum rebus omnibus abundant? Haec illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam,

1) Is. 5. 8.

2) Eccl. 5. 9.

3) 1. Tim. 6. 9.

4) Luc. 4. 6.

sed ne, quae abunde illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus, hinc discant divites¹⁾ „non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum.“ Huius autem necessariae petitionis hanc causam affert sanctus Chrysostomus²⁾, non solum ut nobis suppetat cibus, sed ut eum suppetet nobis Domini manus, quae, salubrem atque adeo salutarem vim inserens pani quotidiano, efficit, ut et cibus corpori prosit, et corpus animae serviat.

*QUAESTIO XVI.

Cur „Da nobis,“ non „Da mihi“ dicamus.*

Sed quid est, quamobrem „da nobis“ numero multitudinis dicimus, non autem „da mihi?“ Quia proprium illud est Christianae caritatis, non ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut praeterea de proximo laboret, et in cura suae utilitatis meminerit etiam aliorum. Accedit eo, quod, quae alicui munera divinitus tribuuntur, non idcirco tribuuntur, ut solus is ea possideat, vel in illis luxuriose vivat, sed ut cum aliis communicet, quae necessitati superfuerint. Nam inquit sancti Basilius et Ambrosius³⁾: „Esurientium panis est, quem tu detines; nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserrorum redemptio est et absolutio pecunia, quam tu in terram defodis.“

H o d i e.

*QUAESTIO XVII.

Quid vocula „Hodie“ hic apposita insinuet.*

Admonet nos haec vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui si minus sua unius opera providere se posse sperat in longinquum tempus necessarios vitae sumptus, saltem in diem victus subsidia paraturum non confidat? Sed ne huius quidem fiducia facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum a se petere iussit. Quae sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam dominica precatione singulis utendum esse. Haec de pane, qui, ore perceptus, corpus alit atque sustentat, qui communis fidelium et infidelium, piorum et impiorum, admirabili Dei bonitate, „qui⁴⁾ solem suum

1) Tim. 6. 17.

2) Op. impers. hom. 14.

3) Basil. hom. in Luc.

12. 18. (ex vers. Ambr.)

4) Matth. 5. 45.

oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos,⁴ omnibus impertitur.

*QUAESTIO XVIII.

Quidnam spirituali pane, qui amplitudine huius petitionis etiam includitur, hic intelligendum sit.*

Reliquus est spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus. Quo significantur omnia, quaecunque in hac vita ad spiritus et animae salutem et incolumitatem requiruntur. Ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur et sustentatur, sic non est unius generis esca, quae spiritus et animae vitam continet; nam et verbum Dei cibus est animae. Sapientia enim inquit¹): „Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis.“ Huius autem verbi facultatem quum adimit Deus hominibus, quod efficere solet, quum gravius nostris sceleribus offenditur: fame dicitur premere genus humanum. Sic enim est apud Amos²): Emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum Domini.“ Ut autem illud est certum propinquae mortis signum, quum non possint homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere: sic magnum est desperatae salutis argumentum, quum vel non quaerunt verbum Dei, vel, si adsit, non sustinent, et illam impietatis vocem in Deum effundunt³): „Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.“ In hoc furore animi et mentis cecitate versantur illi, qui, neglectis iis, qui legitime eis praesunt, catholicis et episcopis et sacerdotibus, et a sancta Romana ecclesia desciscientes, corruptoribus Dei verbi haereticis se in disciplinam tradiderunt.

*QUAESTIO XIX.

De vero pane supersubstantiali, qui est Christus Dominus.*

Iam vero panis est Christus Dominus, animae cibus; inquit enim ipse de se⁴): „Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.“ Incredibile est, quanta voluptate ac laetitia perfundat piorum animas hic panis tum, quum maxime terrenis molestiis et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus Apostolorum, de quibus exstat⁵): „Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii.“ Referti sunt huiusmodi exemplis libri de vita sanctorum hominum; et de

1) Prov. 9. 5.
5) Act. 5. 41.

2) Amos. 8. 11.

3) Ioh. 21. 14.

4) Io. 6. 41.

intimis his honorum gaudiis ita loquitur Deus¹⁾: „Vincenti dabo manna absconditum.“

*QUAESTIO XX.

Christus in eucharistiae sacramento vere continetur, atque ideo proprio panis noster dicitur.²⁾

Præcipue autem panis noster est ipse Christus Dominus, qui in sacramento eucharistiae substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus caritatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit²⁾: „Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.“ „Accipite³⁾ et manducate; hoc est corpus meum.“ Ea petent parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim huius sacramenti vis ac ratio continetur. Et vero dicitur hic panis „noster,“ quia fidelium modo hominum est, id est eorum, qui caritatem cum fide coniungentes, poenitentiae sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentes memoriam, se Dei filios esse, divinum sacramentum sumunt et colunt, quanta maxima possunt, sanctitate ac veneratione.

*QUAESTIO XXI.

Cur eucharistia quotidianus noster panis dicatur.⁴⁾

Quotidianus vero quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est: altera, quod in sacris Christianae ecclesiae mysteriis quotidie et offertur Deo, et datur pie sanctequeulantibus; altera, quod quotidie sumendus est, vel certe ita vivendum, ut quotidie, quoad eius fieri possit, digne sumere queamus. Audiant qui contra sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animae vesci non oportere, quid sanctus dicat Ambrosius⁴⁾: „Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis?“

*QUAESTIO XXII.

Quomodo affecti esse debeamus, si petitum panem mox non impetremus.⁵⁾

Sed in hac petitione ad illud præcipue cohortandi sunt fideles, ut, quum recte et consilium et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitae necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad eius referant voluntatem, „qui⁵⁾ non dabit in æternum fluctuationem iusto.“ Nam vel concedet Deus quæ petuntur, et ita suum optatum consequen-

1) Apoc. 2. 17.   2) Io. 6. 57.   3) 1. Cor. 11. 24.   4) Lib. 5 de sacr. c. 4.   5) Ps. 54, 23.

tur, vel non concedet, et id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis a Deo negatur, cui magis curae est de eorum salute, quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt explicandis iis rationibus parochi, quae a S. Augustino in epistola ad Probam praeclare colliguntur.

*QUAESTIO XXIII.

Cuius rei meditandae occasio se hic exhibeat.*

Extremum illud erit in huius tractatione petitionis, ut meminerint divites, facultates suas et copias Deo acceptum referre, cogitentque, se idcirco illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quae in prima epistola ad Timotheum¹⁾ ab Apostolo disseruntur; unde magnam vim parochis petere licebit divinorum praeceptorum ad hunc locum utiliter ac salutariter illustrandum.

CAPUT XIV.

De quinta Petitione.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

*QUAESTIO I.

Ex passione Christi omnium peccatorum nostrorum remissio emanavit.*

Quum ita multa sint, quae infinitam Dei potentiam, cum pari sapientia ac bonitate coniunctam, significant, ut, quocunque oculos cogitationemque converteris, certissima signa immensae potestatis ac benignitatis occurrant: nihil profecto est, quod summum eius amorem et admirabilem in nos caritatem magis declaret, quam inexplicabile mysterium Iesu Christi passionis, unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, quum illud ab eo petimus: „Dimitte nobis debita nostra.

*QUAESTIO II.

Quid haec quinta petitio contineat.*

Continet autem haec petitio summam quandam eorum bonorum, quibus per Iesum Christum cumulatum est humanum

1) Tim. 6. 17 — 19.

genus. Id enim docuit Isaias. „Dimittetur,“ inquit¹⁾, „iniquitas domui Iacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius.“ Quod David etiam ostendit, beatos praedicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis²⁾: „Beati, quorum remissae sunt iniquitates.“ Quare est accurate ac diligenter pastoribus huius postulationis animadvertenda et exponenda sententia, quam ad coelestem vitam consequendam tantum valere intelligimus.

*QUAESTIO III.

Quo modo hic non sit eadem precandi ratio, quae in superioribus fuit.*

Ingredimur autem novam precandi rationem. Nam hactenus a Deo non solum aeterna et spiritualia bona, sed caduca, et quae ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus: nunc vero mala deprecamur et animae et corporis, et huius et sempiternae vitae.

*QUAESTIO IV.

Quae in eo, qui veniam peccati impetrare velit, requirantur.*

Sed quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio: quo modo affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur. Monebunt igitur parochi fidelem populum, primum necesse esse, ut is, qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat; deinde, ut eius sensu ac dolore commoveatur; tum, ut sibi omnino persuadeat, Deum in hac esse voluntate, ut iis, qui peccaverunt, ita, ut diximus, affectis et comparatis, ignoscat, ne forte acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniae desperatio consequatur, quae olim Cain et Iudae animum occupavit, qui Deum modo vindicem et ultorem, non etiam mitem et misericordem existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum tanquam ad parentem, non quasi ad iudicem, confugiamus, a quo, non ut ex iustitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus.

*QUAESTIO V.

Quibus rationibus homo ad agnitionem peccatorum perducatur.*

Facile autem adducemur, ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris literis huius rationis admonentem. Est enim illud apud Davidem³⁾:

1) Is. 27. 9.

2) Ps. 31. 1.

3) Ps. 14. 3.

„Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.“ In eandem sententiam loquitur Salomon¹⁾: „Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum et non peccet.“ Quo illud etiam pertinet²⁾: „Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato?“ Quod idem a S. Ioanne ad deterrendos homines ab arrogantia scriptum est³⁾: „Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est;“ et a Ieremia⁴⁾: „Dixisti: absque peccato et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego iudicio contendam tecum eo, quod dixeris: non peccavi.“ Quorum sententias omnium idem, qui eas illorum ore protulerat, Christus Dominus hoc petitionis praescripto confirmat, quo iubet nos delicta nostra confiteri. Id enim secus interpretari prohibuit auctoritas Milevitani concilii⁵⁾ in hunc modum: „Placuit, ut quicumque verba ipsa dominicae orationis, ubi dicimus: „Dimitte nobis debita nostra,“ ita vult a sanctis dici, ut humiliter, non veraciter, hoc dicatur: anathema sit.“ Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quae sibi dimittantur debita, non habere?

¶ QUAESTIO VI.

Quo pacto post agnitionem peccatorum dolor remordens, et vera eiusdem poenitentia in animo excitetur.*

Verum in necessaria recognitione peccatorum non est satis, illa leviter recordari: nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, et dolorem inurat necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter parochi, ut non solum facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut moleste dolenterque meminerint, ut, quum angantur intimis sensibus, conferant se ad Patrem Deum, a quo, ut inhaerentes evellat scelorum aculeos, suppliciter petant. Nec vero solum erratorum turpitudinem studebunt subiicere oculis fidelis populi: verum etiam indignitatem ac sordes hominum, qui quum nihil simus, nisi putida caro, nisi summa foeditas, incomprehensibilem in modum audemus offendere; praesertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus maximisque beneficiis aucti sumus.

1) Eccl. 7. 21.

2) Prov. 20. 9.

3) Io. 1. 8.

4) Ier. 2. 33.

5) conc. Milev. II, c. 8.

* QUAESTIO VII.

Quo modo per peccatum gravissimae diaboli servituti nos tradamus.*

Ut quid? ut abalienati a Patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede diabolo nos-addicamus in miserissimam servitutem. Neque enim dici potest, quam crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui, repulso suavi iugo Dei, ruptoque caritatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem accerrimum desciverunt; qui eo nomine „princeps¹⁾“ et rector „mundi,“ et princeps²⁾ tenebrarum, et „rex³⁾ super universos filios superbiae“ dicitur in divinis literis. In eos autem, qui daemonis tyrannide opprimuntur, vere convenit illa vox Isaiae⁴⁾: „Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.“

* QUAESTIO VIII.

Quanta mala peccatum in animam invehit.*

Haec si nos minus movent rupta foedera caritatis, moveant certe calamitates et aerumnae, in quas per peccatum incidimus. Violatur enim sanctitas animae, quam Christo sponsatam esse scimus; profanum fit illud templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus⁵⁾: „Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Innumerable sunt mala, quae peccatum invehit in hominem; quam paene infinitam pestem David his verbis expressit⁶⁾: „Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae; non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.“ Nimirum norat hanc plagae vim, quum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur. Pervaserat enim in ossa peccati virus, id est, rationem et voluntatem, quae maxime solidae sunt animae partes, infecerat. Hanc late patentem pestem indicant sacrae literae, quum peccatores claudos, surdos, mutos, caecos et omnibus membris captos appellant. Sed praeter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo, quorum sceleribus incredibiliter offenditur; inquit enim Apostolus⁷⁾: „Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis, operantis malum.“ Nam etsi transierit actio peccati, tamen peccatum macula et reatu permanet, cui semper imminens ira Dei illud insequitur, tanquam umbra corpus.

1) Io. 14. 30.

2) Eph. 6. 12.

3) Iob. 41. 25.

4) Ies. 26. 13.

5) 1. Cor. 3. 17.

6) Ps. 37. 4.

7) Rom. 2. 8, 9.

* **QUAESTIO IX.**

Quomodo, perspecta peccatorum calamitate, ad poenitentiam converti debeamus. *

Quum igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur, cuius et exemplum doloris, et doctrinae rationem, ex quinquagesimo eius Psalmo depromptam, proponunt parochi fidelibus auditoribus, ut Prophetæ imitatione et ad doloris sensum, id est ad veram poenitentiam, et ad veniae spem erudiri possint. Quantam habeat utilitatem haec docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Hieremiam¹⁾ declarat oratio, qui, quum Israëllem ad poenitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quae peccatum consequuntur. „Vide“ enim, inquit, „quia malum et amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus, Deus exercituum.“ Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud Prophetas, Isaiam²⁾, Ezechielem³⁾ et Zachariam⁴⁾ „cor durum, lapideum, et adamantinum“ habere dicuntur. Sunt enim instar lapidis, nullo dolore molliti, nullum vitae, id est salutaris recognitionis, sensum habentes.

* **QUAESTIO X.**

Quibus meditationibus post peccati agnitionem et detestationem spes impetrandae veniae concipienda sit. *

Sed ne peccatorum gravitate deterritus se populus veniam impetrare posse desperet: ipsum ad spem vocare parochi debebunt his rationibus: quod et ecclesiae Christus Dominus potestatem dedit remittendi peccata, quemadmodum sacrosancti symboli articulo declaratur, et hac petitione docuit, quanta esset Dei bonitas ac liberalitas in genus humanum; nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata poenitentibus: nunquam nobis hanc precandi formulam praescripsisset: „Dimitte nobis debita nostra.“ Quamobrem illud fixum in animis nostris tenere debemus, fore ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus iussit exposcere.

* **QUAESTIO XI.**

Quo modo, si nos poeniteat, Deus facile peccatis nostris indulgeat. *

Nam omnino sub hac petitione illa est subiecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut vere poenitentibus li-

1) Ier. 2. 19.

2) Is. 46. 12.

3) Ezech. 36. 26.

4) Zach. 7. 12.

benter ignoscat. Est enim Deus is, in quem abiecta obedientia peccamus, cuius ordinem sapientiae perturbamus, quantum est situm in nobis; quem offendimus, quem factis dictisque violamus. Verum idem est ille beneficentissimus parens, qui, quum possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut a se veniam peterent, et, quibus verbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin, illo auctore, in nostra potestate sit, nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam haec testificatio propensae ad ignoscendum divinae voluntatis fidem auget, spem alit, caritatem inflamat: operae pretium est, ornare hunc locum nonnullis divinis testimoniis et hominum exemplis, quibus maximorum scelerum poenitentibus Deus veniam concesserit. Quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantum res ferebat, in prooemio huius precationis, et in ea symboli parte, quae est de remittendis peccatis: inde assument parochi, quae ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur; reliqua haurient ex divinarum literarum fontibus.

*QUAESTIO XII.

Quid in illa petitionis sententia debitorum nomine intelligendum sit. *

Tum vero eodem utantur instituto, quo in ceteris petitionibus utendum duximus; ut intelligant fideles, quid hic „debita“ significent, ne forte, decepti ambiguo, aliud ab eo, quam quod petendum sit, postulent. Primum autem scire oportet, minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente nostra, quem omnino Deo debemus, et cuius debiti solutio est ad salutem necessaria. Neque vero, quia debiti nomine etiam obedientia, cultus, veneratio, et cetera huius generis officia continentur, postulamus, ut non amplius ea debeamus: sed precamur, ut liberet a peccatis. Sic enim S. Lucas¹⁾ est interpretatus, qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quod illis committendis rei efficimur Deo, et debitis poenis propositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo pendimus. Huius generis debitum fuit, quod Christus Dominus locutus est ore Prophetarum²⁾: „Quae non rapui, tunc exsolvebam.“ Qua Dei verbi sententia licet intelligere non solum, nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo, quum peccator per se satisfacere nullo modo possit.

1) Luc. 11. 4.   2) Ps. 68. 5.

***QUAESTIO XIII.**

Cum peccatum per se non sit solvendo, unde debito per peccatum contracto satisfieri possit.*

Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiam, cui quia par iustitia respondet, cuius est retinentissimus Deus, utendum erit deprecatione, et patrocinio passionis Domini nostri Iesu Christi, sine qua nemo unquam veniam delictorum impetravit, a qua omnis et satisfaciendi vis et ratio, tanquam ex fonte, profluit. Nam pretium illud in cruce a Christo Domino persolutum et nobiscum per sacramenta, re vel studio ac desiderio adhibita, communicatum, tanti est, ut nobis impetret et conficiat, quod hac petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

***QUAESTIO XIV.**

Hic pro indulgentia ac remissione culpae venialis et mortiferae oratur.*

Quo loco non id modo pro levibus erratis et facillimis ad impetrandam veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur; quae precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id a poenitentiae sacramento, re, vel certe desiderio suscepto, ut iam dictum est, assumpserit.

***QUAESTIO XV.**

Non eadem est ratio, cur „debita nostra“ hic dicamus, quae fuit, dum „panem nostrum“ peteremus.*

Dicimus autem „Debita nostra“ longe aliter, atque „Panem nostrum“ antea diximus. „Noster“ enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur, et peccata „nostra“ sunt, quia illorum culpa residet in nobis; nam nostra voluntate suscipiuntur, quae peccati vim non haberent, nisi essent voluntaria. Nos igitur, eam culpam sustinentes et confitentes, ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cuiusquam, nec causam in quemquam transferimus, ut primi homines Adam et Eva fecerunt¹⁾; ipsi nos indicamus, illam si sapimus, Prophetarum precationem adhibentes²⁾: „Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis.

***QUAESTIO XVI.**

Cur in numero multitudinis „dimitte nobis debita“ postulemus.*

Nec vero dicimus, dimitte mihi, sed „nobis;“ quod fraterna necessitudo et caritas, quae inter omnes homines inter-

1) Gen. 3. 12, 13.

2) Ps. 140. 4.

cedit, a nobis singulis postulat, ut de communi proximorum salute solliciti, quum pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur. Hunc orandi morem a Christo Domino traditum, deinceps ab ecclesia Dei acceptum, perpetuoque servatum, ipsi et maxime tenuerunt Apostoli, et, ut ceteri adhiberent, auctores fuerunt. Huius autem flagrantis studii et cupiditatis in deprecando pro salute proximorum habemus in utroque Testamento sanctorum Mosis et Pauli praeclarum exemplum; quorum alter sic Deum precabatur ¹⁾: „Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo;“ alter in hunc modum ²⁾: „Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.“

Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

*QUAESTIO XVII.

Quomodo haec verba: sicut et nos dimittimus debitoribus nostris sint intelligenda.*

Illud „sicut“ dupliciter intelligi potest; nam et similitudinis vim habet, quum videlicet a Deo petimus, ut, quemadmodum nos iniurias et contumelias remittamus iis, a quibus laesi sumus, sic ipse nobis peccata condonet. Est praeterea conditionis nota; in quam sententiam Christus Dominus eam formulam interpretatur: „Si enim dimiseritis,“ inquit ³⁾, „hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester coelestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.“ Verum habet uterque sensus eandem ignoscendi necessitatem; ut, si volumus nobis Deum veniam concedere delictorum, parcamus illis ipsi necesse sit, a quibus iniuriam accepimus. Sic enim Deus oblivionem iniuriarum mutuumque studium et amorem requirit a nobis, ut eorum, qui in gratiam non sunt reconciliati, dona ac sacrificia reiiciat et aspernetur.

*QUAESTIO XVIII.

Remissio omnium iniuriarum probatur esse et naturae praeceptis, et Christi mandatis consentanea.*

Est etiam naturae lege sancitum, ut tales nos aliis praebeamus, quales eos in nos esse cupimus, vere ut impudentissimus ille sit, qui postulet a Deo, ut sui sceleris poenam praetermittat, quum ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati et prompti ad ignoscendum esse debent ii, qui-

1) Exod. 32. 31, 32.

2) Rom, 9. 3.

3) Matth. 6. 14, 15.

bus impositae sunt iniuriae, quum et urgeantur hac precandi formula, et apud sanctum Lucam ¹⁾ id iubeat Deus: „Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si poenitentiam egerit, dimitte illi, et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Poenitet me: dimitte illi,“ et in Evangelio S. Matthaei sic ²⁾: „Diligite inimicos vestros,“ et Apostolus ³⁾ et ante eum Salomon ⁴⁾, scripserit: „Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si silit, potum da illi,“ et sit apud S. Marcum Evangelistam ⁵⁾: „Quum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem; ut et Pater vester, qui in coelis est, dimittat vobis peccata vestra.“

*QUAESTIO XIX.

Quibus rationibus flectendi sint hominum animi ad lenitatem, quam hic Deus exigit.*

Sed quoniam depravatae naturae vitio nihil aegrius fit ab homine, quam ut inferenti condonet iniurias: omnem conferant parochi animi et ingenii vim ad commutandos et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem et misericordiam Christiano homini necessariam. Commorentur in tractatione divinorum oraculorum, in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum. Praedicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facile remittant iniurias, et inimicos diligant ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quaedam cum parente Deo, qui sibi inimicissimum et infestissimum genus hominum, Filii sui morte ab aeterno exitio redemptum, reconciliavit. Sit autem huius cohortationis et praecepti clausula illud imperium Christi Domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, et pernicie ⁶⁾: „Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est.“

*QUAESTIO XX.

Quo modo cum iis agendum sit, qui ex animo omnem iniuriarum oblivionem delere nequeunt.*

Verum hoc loco non vulgaris pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita huius difficultate ac necessitate praecepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, quum se debere intelligant conterere iniurias oblivione voluntaria, et eos diligere, qui laeserunt: id cupiunt, et pro viribus faciunt, sed

1) 17. 3, 4.

2) 5. 44.

3) Rom. 12. 20.

4) Prov. 25. 21.

5) 11. 25.

6) Matth. 5. 44, 45.

universam memoriam iniuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt. Nam resident in animo quaedam reliquiae simultatis; quamobrem magnis agitantur conscientiae fluctibus, verentes, ne, parum simpliciter et candide positis inimicitiiis, Dei iusso non obediant. Hic igitur pastores contraria studia carnis et spiritus explicabunt; quod illius sensus sit ad vindicationem proclivis, huius ratio propensa ad ignoscendum: hinc inter ipsos perpetuam turbam ac rixam exsistere. Quare saluti minime diffidendum esse demonstrabunt, reclamitantibus et adversantibus rationi corruptae naturae appetitionibus, modo spiritus perstet in officio, et voluntate remittendi iniurias, proximumque diligendi.

*QUAESTIO XXI.

Qui appetitum vindictae adhuc retinent, possunt et debent orationem dominicam absque culpa recitare.*

Quod autem aliqui fortasse fuerint, qui, quum nondum animum inducere possint, ut, obliti iniurias, ament inimicos, propterea, deterriti ea, quam diximus, conditione huius petitionis, dominica precatione non utantur: duas has rationes afferent parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam quisvis unus e fidelium numero preces has facit totius ecclesiae nomine, in qua pios esse aliquot necesse est, qui debitoribus ea, quae hic commemorantur, debita remiserunt. Accedit eo, quod id a Deo petentes, una etiam petimus, quicquid ad illud impetrandum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est. Petimus enim et veniam peccatorum, et donum verae poenitentiae; petimus facultatem intimi doloris; postulamus, ut a peccatis abhorrere, et illa sacerdoti vere ac pie confiteri possimus. Itaque quum necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum aut malum aliquod dederint: quum, ut nobis Deus ignoscat, precamur, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrendi sunt ab ea opinione, qui inani et pravo illo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensioiorem hac precatione; contraque etiam cohortandi ad frequentem precationis usum, quo a parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis, qui laeserint, ignoscant, et inimicos diligant.

*QUAESTIO XXII.

Quid illi sit faciendum, qui orationem de remissione peccatorum sibi cupit esse fructuosam.*

Sed ut precatio omnino fructuosa sit, primum haec in ea est cura meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, et

ab eo veniam petere, quae non datur, nisi poenitenti; itaque nos ea caritate et pietate praeditos esse oportere, quae poenitentibus conveniat; convenire autem maxime iis, subiecta quasi oculis propria flagitia atque facinora lacrymis expiare. Cum hac cogitatione coniungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quaeque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, quum diceret ¹⁾: „Et peccatum meum contra me est semper,“ et alio loco ²⁾: „Lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.“ Proponat sibi praeterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui a Deo precibus impetraverunt veniam delictorum; ut publicani illius, qui longe consistens prae pudore ac dolore, et oculis humi defixis, tantum pulsabat pectus, eam habens orationem ³⁾: „Deus propitius esto mihi peccatori;“ tum illius peccatricis mulieris ⁴⁾, quae Christo Domino, retro stans, rigatos a se eius pedes, capillis etiam abstersos osculabatur; Petri denique principis Apostolorum ⁵⁾, „qui egressus foras, flevit amare.“

* **QUAESTIO XXIII.**

Quae sint praecipua ad sananda animae vulnera remedia.*

Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines, et ad morbos animi, quae sunt peccata, propensiores, eo pluribus et frequentioribus medicamentis indigere. Sunt autem aegrotae animae remedia poenitentia et eucharistia. Haec igitur saepissime adhibeat fidelis populus. Deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt divinae literae, medicina est accommodata sanandis animae vulneribus. Quare qui pie hac prece uti cupiunt, pro viribus benigne faciant egentibus; quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobia angelus Domini, sanctus Raphael ⁶⁾, cuius est illa vox: „Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quae purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam aeternam.“ Testis est Daniel, qui Nabuchodonosor regem sic admonerat ⁷⁾: „Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.“ Optima autem largitio, et impertiendae misericordiae ratio est oblivio iniuriarum, et bona voluntas erga eos, qui rem, vel existimationem, vel cor-

1) Ps. 50. 5.

2) Ps. 6. 7.

3) Luc. 18. 13.

4) Id. 7. 37 sq.

5) Matth. 26. 75.

6) Tob. 12. 9.

7) Dan. 4. 24.

pus tuum tuorumve violaverint. Quicumque igitur cupit, in se esse maxime misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissime deprecetur, omnem captans occasionem, de illis ipsis bene promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est, quum homicidii locum tractavimus, eo reiicimus parochos; qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil iniustius esse aut fingi posse, quam eum, qui, quum hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet, ut in se sit mitis ac benignus Deus.

CAPUT XV.

De sexta Petitione.

Et ne nos inducas in tentationem.

*QUAESTIO I.

Quantum periculum sit, ne post peccatorum remissionem perceptam iterum in peccatum relabamur.*

Non dubium est, quin filii Dei, post impetratam delictorum veniam, quum incensi studio adhibendi Deo cultum et venerationem coeleste regnum exoptant, et omnia divino Numini tribuentes pietatis officia, toti pendent a paterna eius voluntate ac providentia: tum eo magis humani generis hostis omnes adversus illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit, ne, labefactata et mutata sententia, rursum in vitia delabantur, longeque deteriores evadant, quam antea fuerint. De quibus illud principis Apostolorum iure dici possit ¹⁾: „Melius erat illis, non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.“

*QUAESTIO II.

Quo modo Christus nos hac ratione adversus vaferrimi hostis insidias munire voluerit.*

Quare nobis a Christo Domino datum est huius petitionis praeceptum, ut quotidie nos Deo commendemus, eiusque patriam curam et praesidium imploremus, minime dubitantes fore ut, si deseramus divino patrocinio, vaferrimi hostis la-

1) 2. Petr. 2. 21.

queis irretiti teneamur. Neque vero solum in hac orandi regula iussit a Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem, sed in illa etiam oratione, quam ad sacros Apostolos habuit sub ipsum mortis tempus, quum quidem ipsos mundos ¹⁾ esse dixisset, eos huius officii his verbis admonuit ²⁾: „Orate, ut non intretis in tentationem.“ Quae iterum a Christo Domino adhibita admonitio magnum diligentiae onus imponit parochis, excitandi fidelem populum ad frequentem huius usum precationis, ut, quum tanta hominibus ab hoste diabolo in singulas horas pericula huius generis intenduntur, a Deo, qui solus illa propulsare potest, petant illud assidue: „Ne nos inducas in tentationem.“

*QUAESTIO III.

Quibus praecipue rationibus homines huius petitionis necessitatem intelligere possint.*

Intelliget autem fidelis populus, quantopere egeat divini huius adiuventi, si suae imbecillitatis inscitiaeque meminerit, si recordabitur illam Christi Domini sententiam ³⁾: „Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma;“ si ei venerit in mentem, quam graves sint et exitiales hominum casus, impellente daemone, nisi sustineantur dexterarum coelestis auxilio. Quod illustrius esse possit humanae infirmitatis exemplum, quam sacer ille chorus Apostolorum, qui magno antea animo cum essent, primo quoque obiecto terrore relicto Salvatore ⁴⁾ diffugerunt? etsi illustrius etiam est illud principis Apostolorum, qui in tanta professione singularis et fortitudinis et amoris in Christum Dominum, quum paulo ante ⁵⁾, sibi bene fidens, ita dixisset: „Si oportuerit me mori tecum, non te negabo;“ statim unius voce mulierculae perterritus, se Dominum non nosse, iureiurando affirmavit. Nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant vires. Quod si viri sanctissimi humanae naturae fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt, quid non timendum est ceteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissime?

*QUAESTIO IV.

Quot quantisque tentationum periculis hominum vita sit exposita.*

Quare proponat fideli populo parochus praelia ac pericula, in quibus assidue versamur, dum anima est in hoc mor-

1) Io. 13. 10.   2) Matth. 26. 41.   3) Matth. 26. 41.   4) Id. 26. 56.   5) Id. 26. 35.

tali corpore, quos undique caro, mundus et Satan as oppugnant. Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotusquisque est, qui magno suo malo non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? quis hos non sentit aculeos? quis subiectis non uritur ardentibus facibus? et quidem tam varii sunt ictus, tam diversae petitiones, ut difficillimum sit, gravem aliquam plagam non accipere. Ac praeter hos inimicos, qui habitant et vivunt nobiscum, sunt praeterea illi hostes acerrimi, de quibus scriptum est ¹⁾: „Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus.“

*QUAESTIO V.

Quam graves sint daemonum in nos insultus, ex sententia D. Pauli exponitur.*

Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus et impressiones daemonum, qui et aperte nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus. Illos et „principes“ appellat Apostolus propter naturae excellentiam (nam natura hominibus et ceteris, quae sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt); et „potestates“ vocat, quod non solum naturae vi, sed potestate etiam superant; et „rectores“ nominat mundi tenebrarum: non enim clarum et illustrem mundum regunt, id est bonos et pios, sed obscurum et caliginosum, nempe eos, qui flagitiosae et facinorosae vitae sordibus ac tenebris obcaecati, duce tenebrarum diabolo delectantur. Nuncupat etiam daemones „spiritualia nequitiae;“ est enim et carnis et spiritus nequitia. Carnalis quae dicitur nequitia incendit appetitum ad libidines et voluptates, quae percipiuntur sensibus. Spiritualia nequitiae sunt mala studia, et pravae cupiditates, quae ad superiorem pertinent animae partem; quae tanto peiores sunt, quam reliquae, quanto mens ipsa et ratio altior est atque praestantior. Quae Satanae nequitia quia maxime spectat illuc, ut coelesti nos hereditate privet: propterea dixit Apostolus „in coelestibus.“ Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium; bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax esse cum illis, nullae induciae fieri possint.

1) Eph. 6. 12.

***QUAESTIO VI.**

Quanta sit diaboli ad tentandum audacia et perversitas.*

Quantum vero audeant, declarat Satanæ apud Prophetam vox ¹⁾: „In coelum conscendam.“ Aggressus est primos homines in paradiso; adortus est Prophetas; appetivit Apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud Evangelistam ²⁾ Dominus, „cribraret eos sicut triticum.“ Ne ipsum quidem Christi Domini os erubuit. Itaque eius inexplabilem cupiditatem et immensam diligentiam sanctus Petrus ³⁾ expressit, quum dixit: „Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumcui, quaerens quem devoret.“ Quanquam non unus modo tentat homines Satan, sed gregatim interdum daemones in singulos impetum faciunt. Quod ille confessus est daemon, qui rogatus a Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit ⁴⁾: „Legio mihi nomen est,“ nempe daemonum multitudo, quæ miserum illum divexarat; et de alio scriptum est ⁵⁾: Assumit septem alios spiritus secum; nequiores se, et intrantes habitant ibi.“

***QUAESTIO VII.**

Cur perversi minus, pii autem magis a daemonibus infestentur.*

Multi sunt, qui, quod impulsus atque impetus daemonum in se minime sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur; quos ipsos a daemonibus non impugnari mirum non est, quibus se sponte dediderunt. Non est in illis pietas, non caritas, non virtus illa Christiano homine digna. Quare fit, ut toti sint in potestate diaboli, nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum iam animis, ipsis libentibus, commoratur. At vero qui se Deo dicaverant, in terris coelestem vitam agentes: ii maxime omnium Satanæ incursibus petuntur, hos acerbissime odit, his in singula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum literarum sanctorum hominum, quos praesenti etiam animo stantes vel vi, vel fraude pervertit. Adam, David, Salomon, alique, quos enumerare difficile sit, experti sunt daemonum violentos impetus, et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum viribus. Quis igitur se suo praesidio satis tutum existimet? Itaque pie casteque petendum a Deo est, ne nos tentari sinat supra id ⁶⁾, quod possumus, sed faciat etiam cum tentatione proventum, ut possimus sustinere.

1) Is. 14. 13.   2) Luc. 22. 31.   3) 1. Petr. 5. 8.   4) Marc.
5. 9.   5) Matth. 12. 45.   6) 1. Cor. 10. 13.

*QUAESTIO VIII.

Daemones, quantum aut quamdiu volunt, homines tentare non possunt.*

Verum hic fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate aut rei ignorance daemonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati in hunc precationis portum confugiant. Non enim Satan in tanta et potentia et pertinacia, in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quamdiu vult, tentare nos aut vexare potest, sed omnis eius potestas Dei nutu et permissu gubernatur. Notissimum est exemplum Iob, de quo nisi diabolo dixisset Deus ¹⁾: „Ecce universa, quae habet, in manu tua sunt,“ nihil eius Satan as attigisset; contra vero nisi addidisset Dominus: „Tantum in eum ne extendas manum tuam:“ uno diaboli ictu cum filiis ipse facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est daemonum vis, ut ne in porcos quidem illos, de quibus scribunt Evangelistae, non permittente Deo invadere potuisset.

*QUAESTIO IX.

Quid tentandi vox nobis designet, quaque ratione a Deo tentemur.*

Sed ad intelligendam huius petitionis vim dicendum est, quid hic „tentatio“ significet, quid item, induci in tentationem. Est autem tentare periculum facere de eo, qui tentetur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus. Qui tentandi modus in Deum minime cadit. Quid enim est, quod nesciat Deus? „Omnia“ enim, inquit ²⁾, „nuda et aperta sunt oculis eius.“ Est alterum tentandi genus, quum longius progrediendo aliud quaeri solet in bonam vel in malam partem; in bonam, quum ea re tentatur alicuius virtus, ut, illa perspecta et cognita, is commodis et honoribus augeatur, eiusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob id ipsum ad Dei laudes excitentur. Quae tentandi ratio sola convenit in Deum. Huius exemplum tentationis est illud in Deuteronomio ³⁾: „Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum an non.“ Quo modo etiam tentare suos dicitur Deus, quum inopia, morbo et aliis calamitatum generibus premit: quod probandae eorum patientiae causa facit. et ut aliis documentum sint Christiani officii. In hanc partem legimus ⁴⁾, Abraham esse tentatum, ut filium immolaret; quo facto fuit is obedientiae et patientiae exemplum

1) Iob 1 12.

2) Hebr. 4. 13.

3) 13. 3.

4) Gen. 20.

singulare ad memoriam hominum sempiternam. In eandem sententiam dictum est ¹⁾ de Tobia: „Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.“

*QUAESTIO X.

Quo modo daemon homines tentet.*

In malam partem tentantur homines, quum ad peccatum aut exitium impelluntur; quod proprium diaboli officium est. Is enim eo animo tentat homines, ut decipiat agatque praecipites. Quamobrem „tentator“ in divinis literis ²⁾ appellatur. In iis vero tentationibus, modo intimos nobis admovens stimulos animae affectiones et commotiones adhibet administras, modo nos exagitans extrinsecus, externis rebus utitur, vel prosperis ad effereandos, vel ad frangendos adversis; nonnunquam habet emissarios et excursores perditos homines, imprimisque haereticos, qui, sedentes in cathedra pestilentiae, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum aut discrimen habent virtutis et vitiorum, homines, per se proclives ad malum, nutantes ac praecipitantes impellant.

*QUAESTIO XI.

Quibus modis dicatur quis in tentationem induci.*

Dicimur autem „induci“ in tentationem, quum tentationibus succumbimus. Inducimur vero in tentationem dupliciter: primum, quum de statu dimoti in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in tentationem inducitur, quia nemini est peccati auctor Deus, immo vero odit „omnes“ ³⁾, qui operantur iniquitatem.“ Sic vero etiam est apud S. Iacobum ⁴⁾: „Nemo, quum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est.“ Deinde dicitur nos in tentationem inducere is, qui etsi non tentat ipse, neque operam dat, quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, quum possit prohibere, ne id accidat, aut ne tentationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos et pios tentari quidem sinit, verumtamen sua gratia sustentatos non deserit. Nec vero non interdum iusto et occulto Dei iudicio nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relictis, concedimus.

1) 12. 13.

2) Matth. 4. 3.

3) Ps. 5. 7.

4) 1. 13.

*QUAESTIO XII.

Beneficia Dei quandoque nos in tentationem inducunt.*

Praeterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, quum eius beneficiis, quae nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, et patris substantiam, ut prodigus ille filius¹⁾, dissipamus „vivendo luxuriose,“ nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus²⁾: „Inventum est mihi, mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.“ Opportunum rei exemplum est Hierosolyma teste Ezechiele³⁾, quam Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut eius ore Prophetae diceret Deus: „Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te;“ et tamen illa civitas divinis cumulata bonis tantum abest, ut optime de se merito ac merenti Deo gratiam habens, coelestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cuius gratia ea acceperat, uteretur, ut ingratis in parentem Deum, abiecta spe, cogitatione coelestium fructuum, tantum praesenti abundantia luxuriose ac perditae frueretur; quod Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui praebitam sibi ab eo divinitus uberem materiam recte factorum ad vitia, illo permittente, convertunt.

*QUAESTIO XIII.

Quo modo Scripturae verba intelligenda sint, quum Deum homines ten'are dicant.*

Sed oportet hunc divinae Scripturae morem diligenter attendere, quae Dei permissionem iis interdum verbis significat, quae proprie si accipiantur, tanquam actionem in Deo significant. Nam in Exodo⁴⁾ sic est: „Indurabo cor Pharaonis;“ et apud Isaiam⁵⁾: „Excaeca cor populi huius;“ et ad Romanos⁶⁾ scribit Apostolus: „Tradidit illos Deus in passionem ignominiae, et in reprobum sensum.“ Quibus in locis aliisque similibus non id omnino esse actum a Deo, sed permissum, intelligendum est.

*QUAESTIO XIV.

In hac precationis parte non postulatur, ut prorsus ab omni tentatione immunes simus, sed ne in tentationibus a Deo deseramus.*

His positis non erit difficile scire, quid in hac precationis parte postulemus. Nec vero petimus, ne omnino tentemur;

1) Luc. 15. 13.   2) Rom. 7. 10.   3) 16. 14.   4) 7. 3.   5) 6. 10.   6) 1. 26, 28.

est enim hominum vita tentatio super terram. Est autem ea res utilis et fructuosa hominum generi; nam in tentationibus nos ipsos, id est vires nostras, cognoscimus, quamobrem etiam humiliamur sub potenti manu Dei, viriliterque decertantes expectamus immarcescibilem coronam gloriae: „Nam ¹⁾ et qui certat in agone, non coronatur, nisi legitime certaverit,“ et, ut inquit S. Iacobus ²⁾, „Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam, quum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se.“ Quod si urgemur nonnumquam hostium tentationibus, magnae nobis erit levationi illa cogitatio, habere nos adiutorem „pontificem ³⁾, qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum ipsum per omnia.“ Quid hic igitur petimus? ne divino praesidio deserti tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti, ut praesto sit nobis Dei gratia, quae, quum defecerint nos propriae vires, in malis recreet ac reficiat.

*QUAESTIO XV.

Quo modo a Deo in nostris tentationibus opem implorare debeamus.*

Quare et generatim Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatim, quum singulis affligimur, ad precationem confugere oportet; quod a Davide factum legimus paene in unoquoque tentationum genere; nam in mendacio sic precabatur ⁴⁾: „Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque;“ in avaritia ad hunc modum ⁵⁾: „Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.“ In rebus vero inanibus huius vitae, et illecebris cupiditatum hac prece utebatur ⁶⁾: „Averte oculos meos, ne videant vanitatem.“ Ergo postulamus, ne morem geramus cupiditatibus, neve defatigemur in tentationibus sustinendis, ne declinemus de via Domini, ut tam in rebus incommodis quam in prosperis aequitatem animi, constantiamque servemus, et nullam nostri partem Deus sua tutela vacuam relinquat. Petimus denique, ut „Satanam ⁷⁾ conterat sub pedibus nostris.“

*QUAESTIO XVI.

Quomodo de tentatione victoria reportari, et quo auctore illa obtineri possit.*

Reliquum est, ut fidelem populum ad ea parochus cohortetur, quae in hac precatione maxime cogitare et meditari

---

1) 2. Tim. 2. 5.   2) 1. 12.   3) Hebr. 4. 15.   4) Ps. 118. 43.
5) Ib. 36.   6) Ib. 37.   7) Rom. 16. 20.

oporteat; in qua erit illa optima ratio, si, quanta sit hominum infirmitas, intelligentes, viribus nostris diffidemus, et omni spe nostrae incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus; praesertim cogitantes, quam multos hac spe atque hoc animo praeditos ex hiantibus Satanae faucibus liberarit Deus. An non Ioseph ¹⁾ undique circumdatum ardentibus insanae mulieris facibus, e summo ereptum periculo, ad gloriam extulit? Non Susannam, a Satanae ministris obsessam, tum, quum nihil propius esset, quam ut nefariis sententiis interficeretur, servavit incolumem? neque mirum; „Erat enim,“ inquit ²⁾, „cor eius fiduciam habens in Domino.“ Insignis est laus et gloria Iob, qui de mundo, de carne, de Satana triumphavit. Plurima sunt huius generis exempla, quibus parochus diligenter pium populum ad eam speciem fiduciamque cohortari debet.

*QUAESTIO XVII.

Nostri certaminis antesignanus Christus est, socii sancti omnes, quos qui non sequuntur, vecordes sunt.*

Cogitent etiam fideles, quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum Dominum, qui victoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse diabolus. Est is ille fortior ³⁾, qui superveniens fortem superavit armatum, quem et armis nudavit et spoliis. De eius victoria, quam de mundo reportavit, est apud S. Ioannem ⁴⁾: „Confidite, ego vici mundum.“ Et in Apocalypsi ⁵⁾ dicitur ipse leo vincens, et exisse „vincens ut vinceret,“ quia in victoria suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit. Est Apostoli ad Hebraeos epistola plena victoriis sanctorum hominum, „qui ⁶⁾ per fidem devicerunt regna, obturaverunt ora leonum,“ et quae sequuntur. Ex his vero, quae sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur, quas quotidie reportant ex intimis et externis daemonum praeliis homines fide, spe et caritate praestantes, quae tam multae sunt tamque insignes, ut, si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentius accidere iudicarem, nihil gloriosius; de quorum hostium clade his verbis scripsit S. Ioannes ⁷⁾: „Scribo vobis, iuvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.“

---

1) Genes. 39.   2) Dan. 13. 35.   3) Luc. 11. 22.   4) Io. 16.
33.   5) Apoc. 5. 5; 6. 2.   6) Hebr. 11. 33.   7) 1. Io. 2. 14.

*QUAESTIO XVIII.

Quo modo diabolus a nobis superari possit.*

Vincitur autem Satanas non otio, somno, vino, comestione, libidine; sed oratione, labore, vigilia, abstinencia, continentia, castitate. „Vigilate et orate,“ inquit ¹⁾, ut iam diximus, „ut non intretis in tentationem.“ Qui iis armis ad illam pugnam utuntur, in fugam convertunt adversarios; qui ²⁾ enim resistunt diabolo, is fugiet ab eis. In his tamen sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se efferat insolentius, ut se suis viribus hostiles daemonum tentationes impetusque sustinere posse confidat. Non est hoc naturae nostrae, non humanae imbecillitatis.

*QUAESTIO XIX.

Quo modo nobis ad vincendum vires a Deo dentur.*

Hae vires, quibus prosternimus Satanae satellites, dantur a Deo; qui ponit, „ut ³⁾ arcum aereum, brachia“ nostra, cuius beneficio „arcus ⁴⁾ fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore;“ qui dat nobis protectionem salutis; cuius nos dextera suscipit; „qui ⁵⁾ docet manus nostras ad proelium, et digitos nostros ad bellum,“ ut uni Deo pro victoria sint agenda et habenda gratiae, quo uno et auctore et adiutore vincere possumus; quod fecit Apostolus. Inquit enim ⁶⁾: „Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.“ Eundem auctorem victoriae praedicat coelestis illa vox in Apocalypsi ⁷⁾: „Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni.“ Testatur idem liber Christi Domini partam ex mundo carneque victoriam eo loco ⁸⁾: „Illi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet illos.“ Haec de causa et de modo vincendi.

*QUAESTIO XX.

Quae sint in spirituali illo certamine victorum praemia.*

Quibus expositis proponent fideli populo parochi a Deo paratas coronas, et constitutam victoribus sempiternam praemiorum amplitudinem. Quorum ex eadem Apocalypsi divina proferent testimonia ⁹⁾: „Qui vicerit, non laedetur a morte

1) Matth. 26. 41.   2) Iac. 4. 7.   3) Ps. 17. 35.   4) 1. Reg. 2. 4.   5) Ps. 13. 1.   6) 1. Cor. 15. 57.   7) 12. 10. 11.   8) 17. 14.   9) Apoc. 2. 11.

secunda;“ et alio loco ¹⁾): „Qui vicerit, sic vestiatur vestimentis albis, et non delebo nomen eius de libro vitae, et confitebor nomen eius coram Patre meo, et coram angelis eius.“ Et paulo post Deus ipse ac Dominus noster ita loquitur ad Ioannem ²⁾): „Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius.“ Tum inquit ³⁾): „Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo; sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno eius.“ Denique quum Sanctorum gloriam, et perpetuam illam bonorum vim, quibus in coelo fruuntur, exposuisset, adiunxit ⁴⁾): „Qui vicerit, possidebit haec.“

CAPUT XVI.

De septima Petitione.

Sed libera nos a malo.

*QUAESTIO I.

Nihil continetur superioribus petitionibus, quod ista non includatur.*

Postrema haec petitio est instar omnium, qua Dei Filius divinam hanc orationem conclusit; cuius etiam vim et pondus ostendens, ea usus est orandi clausula, quum e vita migraturus, Deum Patrem pro hominum salute deprecaretur ⁵⁾): „Rogo,“ enim, inquit, „ut serves eos a malo.“ Ergo hac precationis formula, quam et praecepto tradidit, et exemplo confirmavit, quasi quadam epitome summam complexus est vim et rationem caeterarum petitionum. Quum enim id, quod ea prece continetur, impetraverimus, nihil auctore S. Cypriano ⁶⁾ remanet, quod ultra adhuc debeat postulari, quum semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata contra omnia, quae diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quare quum tanti sit haec petitio, quanti diximus, debet parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem haec et proxima petitio, quod illa vitationem culpaе, hac poenae liberationem postulamus.

1) 3. 5.

2) v. 12.

3) v. 21.

4) 21. 7.

5) Io. 17. 15.

6) de Orat. Dom.

***QUAESTIO II.**

Quid nos urgeat, ut hanc precationem coram Domino effundamus.*

Quare non iam monendus est fidelis populus, quantopere et laboret ex incommodis et calamitatibus, et coelestis egeat adiumenti. Nam quot et quantis miseriis proposita sit hominum vita, praeterquam quod et sacri et profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est, quin intelligat et suo, et alieno periculo. Persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiae Iob memoriae prodidit¹⁾: „Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis; qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.“ Nec vero ullum praeterire diem, qui propria aliqua molestia aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi Domini vox²⁾: „Sufficit diei malitia sua.“ Etsi conditionem humanae vitae declarat ipsius Domini monitum illud, quo crucem quotidie sumi³⁾, seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentit, quam laboriosa sit et periculosa haec vivendi ratio: ita facile persuadebitur fideli populo, malorum liberationem a Deo implorandam esse; praesertim quum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate, et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quae impendeant. Est enim haec insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Qua de re illud scriptum⁴⁾: „Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine.“

***QUAESTIO III.**

Quanam ratione periculorum et calamitatum depulsio a Deo postulanda sit.*

Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis et calamitatibus invocent Deum: certe, quo modo id recte facere possint, ab iis, quorum fidei et prudentiae commissa est eorum salus, maxime docendi sunt. Non enim desunt, qui contra Christi Domini iussum praepostero utantur ordine precationis. Nam qui iussit nos ad se confugere⁵⁾ „in die tribulationis,“ idem orationis ordinem nobis praescripsit; voluit enim, ut priusquam precaremur, ut nos liberaret a malo, peteremus, ut nomen Dei sanctificaretur, et adveni-

1) 14. 1. 2.

2) Matth. 6. 34.

3) Luc. 9. 23.

4) Ps. 82. 17.

5) Ps. 49. 15.

ret regnum eius, et reliqua postularem, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum pervenitur. Sed quidam, si caput, si latus, si pes condoluit, si rei familiaris iacturam faciunt, si minae, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, omissis mediis dominicae precationis gradibus, tantum petunt, ut ex illis cripiantur malis. At huic consuetudini repugnat Christi Domini iussum¹⁾: „Quaerite primum regnum Dei.“ Itaque, qui recte preces faciunt, quum deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic David illi precationi²⁾: „Domine, ne in furore tuo arguas me,“ subiecit rationem, quae se Dei gloriae cupidissimum ostendit; inquit enim: „Quia non est in morte, qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?“ Et idem, quum oraret Deum, sibi ut misericordiam impertiret, subiungit illud³⁾: „Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.“ Ad hanc orandi salutarem rationem, et ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, et simul docendi, quantum intersit inter infidelium et Christianorum hominum preces.

*QUAESTIO IV.

Infideles se liberari a malo, ac Christiani non perinde petunt.*

Petunt vehementer illi etiam a Deo, ut possint ex morbis vulneribusque convalescere, sibi ut ex urgentibus vel imminetibus malis evadere liceat; sed tamen illius praecipuam spem liberationis ponunt in remediis, natura vel hominum industria comparatis; quin etiam sibi datum a quovis medicamentum, etiam si cantionibus, si veneficiis, si daemonum opera confictum sit, sine ulla religione adhibent, modo aliqua valetudinis spes ostendatur. Longe alia ratio est Christianorum, qui in morbis, et in omnibus adversis rebus habent summum perfugium et praesidium salutis Deum, unum illum omnis auctorem boni, et liberatorem suum agnoscunt ac venerantur; remediis vero, quae inest ad sanandum vis, insitam a Deo esse pro certo habent, tantumque illa aegrotis prodesse existimant, quantum ipse voluerit Deus. Est enim a Deo data hominum generi medicina, qua morbos sanaret. Hinc est illa Ecclesiastici vox⁴⁾: „Altissimus creavit de terra medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam.“ Itaque qui Iesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem repo-

1) Matth. 6. 33.

2) Ps. 6, 2, 6.

3) Ps. 50. 15.

4) 38. 4.

nunt recuperandae valetudinis, sed ipsi medicinae auctori Deo maxime confidunt.

*QUAESTIO V.

Quo modo in morbis soli Deo fidendum sit, qui plurimos a praesentissimis periculis liberavit.*

Quare etiam in divinis literis reprehenduntur ii¹⁾, qui medicinae fiducia nullum Dei auxilium requirunt; immo vero, qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinere omnibus remediis, quaecunque ad curationem a Deo non adhibita esse constet. Quod si etiam eorum usu medicamentorum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis ut cationibus et daemonum artificiis abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant. Ea enim re iussit nos beneficentissimus parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso, quod iussit, spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris literis huius rei exempla, ut, qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur. Abraham, Iacob, Loth, Ioseph, David sunt in oculis, locupletissimi testes divinae benignitatis. Sacrae novi Testamenti literae tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piaee pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat. Una igitur illa Prophetarum sententia contenti erimus, quae vel infirmissimum quemque confirmare potest: „Clamaverunt“ enim, inquit²⁾, „iusti, et Dominus exaudivit eos; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.“

*QUAESTIO VI.

Quid mali nomine hic intelligatur, et quae huius petitionis sit sententia.*

Sequitur huius vis et ratio petitionis, ut fideles intelligant, non omnino petere nos hoc loco, ut a malis omnibus liberemur. Sunt enim quaedam, quae communiter mala putantur, quae tamen sunt illis fructuosa, qui patiuntur; ut ille „stimulus“, qui Apostolo³⁾ erat adhibitus, ut Dei gratia adiuvente „virtus in infirmitate“ perficeretur. Haec, si cognita sit eorum vis, summa voluptate pios afficiunt; tantum abest, ut a Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur, quae nullam animae utilitatem asserre possunt; reliqua minime, modo aliquis inde salutaris fructus existat.

1) 2. Par. 16. 12.

2) Ps. 33. 18.

3) 2. Cor. 12. 7, 9.

*QUAESTIO VII.

Quot et quanta sint malorum genera, a quibus liberari cupimus.*

Omnino igitur huic voci ea subiecta vis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo, ab intimis externisque malis eripiamur; ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgure; ne grando noceat frugibus; ne annonae caritate, seditionibus, bello laboremus; petimus a Deo, ut morbos, pestem, vastitatem arceat; vincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias, ceteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maxime terreri ac premi solet hominum vita; omnes denique flagitiorum et facinorum causas avertat. Neque haec solum, quae omnium consensione mala sunt, deprecamur, sed illa etiam, quae paene omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipsam vitam; petimus, inquam, ne ad malum, et ad animae nostrae exitium haec convertantur. Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentina; ne in nos iram Dei concitemus; ne, quae impios manent, supplicia subeamus; ne igne purgatorii torqueamur; a quo ut alii liberentur, pie et sancte precamur. Hanc petitionem et in missa, et in litiis sic interpretatur ecclesia, nos videlicet ea praeterita, praesentia, futura mala deprecari.

*QUAESTIO VIII.

Deus et impendenda mala arceat, et a praesentibus quandoque mirabiliter eripit.*

Non uno autem modo Dei nos benignitas eripit a malis; nam impendentes prohibet calamitates, quo modo legimus magnum illum Iacob esse liberatum ab inimicis, quos in illum concitavit Sichiamitarum caedes; exstat enim illud¹⁾: „Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.“ Et quidem beati omnes, qui cum Christo Domino in coelis regnant, omnibus malis Dei ope liberati sunt; nos autem, qui in hac peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime vult; sed eripit a quibusdam. Etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quae dat interdum Deus iis, qui rebus premuntur adversis. Illis se consolabatur Propheta, quum illa dicebat²⁾: „Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificaverunt animam meam.“ Praeterea a malis homines liberat Deus, quum illos in summum discrimen adductos integros servat et incolumes; quod et pueris illis³⁾

1) Gen. 35. 5.

2) Ps. 93. 19.

3) Dan. 3. 21.

in ardentem fornacem coniectis, et Danieli¹⁾, contigisse legimus, quem leones nihil laeserunt, quemadmodum neque pueros flamma violavit.

*QUAESTIO IX.

Diabolus hic malus dicitur, quod mali culpa auctor, et mali poenae extractor sit.*

Malus vero etiam ex sententia sanctorum Basilii Magni, Chrysostomi et Augustini praecipue dicitur daemon, quod hominum culpa, id est sceleris et peccati, auctor fuit; quo etiam ministro utitur Deus in repetendis poenis a sceleratis et facinorosis; dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiuntur. In quam sententiam loquuntur divinae literae illis verbis²⁾: „Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?“ item³⁾: „Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum.“ Malus quoque dicitur ob eam causam, quod, etsi nihil eum laeserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert, et capitali nos insectatur odio. Quod si nobis et fide armatis, et innocentia tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et quacunque potest ratione divexandi. Quamobrem Deum precamur, ut nos a malo liberare velit.

*QUAESTIO X.

Cur singulari, non autem multitudinis voce, a malo liberari petamus.*

Dicimus autem „a malo,“ non „a malis,“ ob id, quod mala, quae in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus tanquam auctori et impulsori. Quo minus etiam proximis irasci debemus, quin odium et iracundiam in ipsum Satanam convertere oportet, a quo homines ad inferendam iniuriam impelluntur. Itaque si te aliqua re laeserit proximus, quum preces facis parenti Deo, pete, ut non modo te liberet a malo, id est, ab iis, quas tibi proximus imponit, iniuriis, sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cuius impulsu homines in fraudem inducuntur.

*QUAESTIO XI.

Quo modo in malis affecti esse debeamus, etiam si continuo non liberemur.*

Illud denique sciendum est, si in precibus et votis non liberamur a malis, debere nos quae premant ferre patienter,

1) ib. 6. 22.

2) Amos 3. 6.

3) Is. 45. 6, 7.

intelligentes placere divino Numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minime nos indignari aut dolere par est, quod preces nostras non audiat Deus; sed omnia ad eius nutum ac voluntatem referre oportet, existimantes, id utile, id esse salutare, quod Deo placet, ut ita sit, non autem id, quod secus nobis videatur.

*QUAESTIO XII.

Quot et quanta commoda tribulationibus ad nos perveniant.*

Postremo docendi sunt pii auditores, dum in hoc vitae curriculo versamur, eos ad omne incommodorum et calamitatum genus non solum aequo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse decere. „Omnes“ enim, inquit¹⁾, „qui pie volunt vivere in Christo Iesu, persecutionem patientur;“ item²⁾: „Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei;“ rursum³⁾: „Nonne haec oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?“ Non enim aequum est, servum esse maiorem domino suo, sicuti turpe est e sententia S. Bernardi⁴⁾, membra esse delicata sub spinoso capite. Praeclarum illud est exemplum Uriae propositum ad imitandum, qui adhortante Davide, domi ut se contineret, inquit⁵⁾: „Arca Dei, et Israel, et Iuda, habitant in papilionibus, et ego ingrediar domum?“ Illis instructi rationibus ac meditationibus si ad orandum veniemus, illud assequemur, ut si minis undique cincti, malisque circumdati quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur: certe, ut Machabaei⁶⁾, casus adversos constanter ac fortiter feramus. In contumeliis et cruciatibus sacros imitabimur Apostolos⁷⁾, qui caesi verberibus vehementer laetabantur, quod digni habiti essent, qui pro Christo Iesu contumelias paterentur. Sic nos ita comparati, canemus illa summa animi voluptate⁸⁾: „Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum; laetabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.“

1) 2. Tim. 3. 12.   2) Act. 14. 21.   3) Luc. 24. 26.   4) serm. 5. de omn. sanctis.   5) 2. Reg. 11. 11.   6) 1. Machab. 2. 16. sq. 7) Act. 5. 40 sq.   8) Ps. 118. 161. sq.

CAPUT XVII.

De extrema orationis Dominicae clausula:

Amen.

*QUAESTIO I.

Quis usus et fructus sit huius particulae.*

Hanc vocem, sicuti est, signaculum orationis dominicae appellat sanctus Hieronymus ¹⁾ in Commentariis in Matthaeum. Quare, ut admonuimus antea fideles de praeparatione, quae adhibenda sit, priusquam aggrediantur ad divinam precationem: sic nunc faciendum duximus, ut clausulae ac finis ipsius precationis causam rationemque cognoscant. Non enim pluris est divinas preces diligenter ordiri, quam religiose absolvere. Sciat igitur fidelis populus, multos esse, et eos uberes fructus, quos ex dominicae orationis fine percipiamus: sed omnium uberrimus ac laetissimus fructus est eorum impetratio, quae postulavimus; de quo supra satis dictum est. Non solum autem consequimur postrema hac parte precationis, ut nostrae preces audiantur, sed quaedam etiam maiora ac praeclariora, quam ut verbis explicari possint.

*QUAESTIO II.

Quae bona ex oratione ad homines promanent.*

Nam quum orando homines cum Deo colloquantur, ut S. Cyprianus ait ²⁾, fit quodam inexplicabili modo oranti divina maiestas propior, quam ceteris, quem praeterea singularibus ornat muneribus; ut, qui pie Deum orant, quodam modo cum iis, qui ad ignem accedunt, comparari possint, qui, si algent, calescunt, si calent, aestuant: sic illi assistentes ad Deum, pro modo pietatis ac fidei ardentiores evadunt; inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulantur divinis muneribus. Est enim iulld proditum sanctis literis ³⁾: „Praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis.“ Exemplo est omnibus magnus ille Moyses ⁴⁾, qui a Dei congressu et colloquio digrediens, divino quodam fulgore collucebat sic, ut Israelitae eius oculos et os intueri non possent. Omnino, qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate ac maiestate admirabiliter perfruuntur. „Mane adstabo,“ inquit Propheta ⁵⁾, „et

1) lib. 1. c. 6.
34. 35.

2) de orat. dom.

3) Ps. 20. 4.

4) Exod.

5) Ps. 5. 5.

videbo; quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.“ Haec quo magis noscunt homines, eo Deum vehementiori cultu ac pietate venerantur; eo etiam sentiunt iucundius, quam suavis sit Dominus, et quam vere beati sint omnes, qui sperant in eo; lum vero clarissima illa luce circumfusi, quanta sit eorum humilitas, quanta sit Dei maiestas, considerant. Est enim illa sancti Augustini¹⁾ regula: „Noverim te, noverim me.“ Itaque fit, ut suis viribus diffidentes tolos se committant Dei benignitati, minime dubitantes, quin is ipsos paterna illa sua et admirabili caritate complexus, abundanter iis omnia suppetdet, quae sint ad vitam et salutem necessaria; hinc se ad agendas Deo gratias convertant, quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti; quod magnum Davidem fecisse legimus, qui, quum ita precationem instituisset²⁾: „Salvum me fac ex omnibus persequentibus me,“ sic eam absolvit: „Confitebor Domino secundum iustitiam eius, et psallam nomini Domini altissimi.“

* **QUAESTIO III.**

Qua ratione fiat, ut Sanctorum preces, a timore inchoatae, laetitia concludantur.*

Sunt eiusmodi Sanctorum preces innumerabiles, quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonae laetitiaeque referta; sed mirabile est, quam in eo genere eniteant Davidis ipsius precationes. Nam quum metu perturbatus sic orare esset exorsus³⁾: „Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animae meae: non est salus ipsi in Deo eius:“ confirmatus aliquando gaudioque perfusus subiunxit paulo post⁴⁾: „Non timebo millia populi circumdantis me.“ Alio etiam Psalmo, suam quum deplorasset miseriam, ad extremum, Deo confisus, incredibiliter laetatur spe sempiternae beatitudinis⁵⁾: „In pace in id ipsum,“ inquit, „dormiam et requiescam.“ Quid illa⁶⁾: „Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me?“ quanto cum tremore et pallore Prophetam dixisse credendum est? Contra, quae deinceps sequuntur, quam fidenti et laetanti animo? „Discedite a me,“ inquit⁷⁾, omnes, qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.“ Quum vero Saulis iram furoremque pertimesceret, quam humiliter ac demisse Dei opem implorabat⁸⁾: „Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua iudica

1) Soliloq. l. 2. c. 1.   2) Ps. 7. 2, 18.   3) Ps. 3. 2, 3.   4) v. 7.
5) Ps. 4. 9.   6) Ps. 6. 2.   7) v. 9.   8) Ps. 53. 3.

me;“ et tamen hilare ac fidenter in eodem Psalmo subiecit¹⁾: „Ecce enim Deus adiuvat me, et Dominus susceptor est animae meae.“ Quare qui se confert ad sacras preces, fide speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

*QUAESTIO IV.

Quo sensu illa vocula „Amen“ in fine hic usurpetur, et in missa sacerdoti pronuncianda reservetur.*

Sunt autem in extremo hoc divinae precationis verbo „Amen“ multa quasi semina quaedam earum rationum cogitationumque, quas diximus. Et quidem adeo frequens fuit haec Hebraea vox in ore Salvatoris, ut Spiritui sancto placuerit, ut in ecclesia Dei retineretur; cui voci illa quodam modo subiecta sententia est: scito, tuas auditas esse preces; habet enim vim respondentis, et illum, qui precibus quod velit impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua ecclesiae Dei consuetudo comprobavit, quae in sacrificio missae, quum pronunciatur oratio dominica, non rei sacrae ministris, quorum partes sunt illa dicere: „Sed libera nos a malo,“ attribuit hanc vocem „Amen,“ sed ipsi sacerdoti accommodatam reservavit; qui, quum Dei et hominum sit interpret, Deum exoratum esse populo respondet.

*QUAESTIO V.

Cur in aliis precationibus minister, in hoc vero sacerdos Amen respondeat.*

Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum, quippe quum in ceteris ministrorum sit munus respondendi „Amen,“ sed proprius dominicae orationis. Nam in aliis precibus consensum modo desideriumque significat; in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse.

*QUAESTIO VI.

Quo modo dictio „Amen“ varie exponatur.*

Ac varie quidem a multis est interpretatum hoc verbum „Amen.“ Septuaginta interpretes verterunt „fiat;“ alii reddiderunt „vere;“ Aquila „fideliter“ convertit; sed parvi refert, hoc an illo modo sit redditum; modo habere intelligamus eam vim, quam diximus, confirmantis sacerdotis, concessum id esse, quod petebatur; cuius sententiae testis est Apostolus in epistola ad Corinthios: „Quotquot enim,“ inquit²⁾, „pro-

1) v. 6.   2) 2. Cor. 1. 20.

missiones Dei sunt in illo „est;“ ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.“ Est etiam haec nobis accommodata vox, in qua inest confirmatio quaedam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus; quae etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus; fit enim saepe, ut in precatione distracti homines variis cogitationibus alio traducantur. Immo vero summo studio petimus hac ipsa voce, ut omnia fiant, id est concedantur, quae antea petimus; vel potius intelligentes nos, iam impetrasse omnia, ac sentientes praesentem vim divini auxilii, illud una cum Propheta canimus¹⁾: „Ecce enim Deus adiuvat me et Dominus susceptor est animae meae.“ Nec est, quod quisquam dubitet, quin et nomine Filii sui, et verbo, quo saepissime is usus est, moveatur Deus, qui semper, ut ait Apostolus²⁾, „exauditus est pro sua reverentia.“

---

1) Ps. 53. 6.

2) Hebr. 5. 7.

INDEX CAPITUM.

	Pag.
Prooemium, agens de Pastorum in Ecclesia necessitate, auctoritate, officio et praecipuis Doctrinae Christianae capitibus	1

Pars Prima.

Cap. I.	De fide et Symbolo fidei	9
Cap. II.	De primo Symboli Articulo	11
Cap. III.	De secundo Articulo	24
Cap. IV.	De tertio Articulo	32
Cap. V.	De quarto Articulo	39
Cap. VI.	De quinto Articulo	49
Cap. VII.	De sexto Articulo	58
Cap. VIII.	De septimo Articulo	63
Cap. IX.	De octavo Articulo	70
Cap. X.	De nono Articulo	76
Cap. XI.	De decimo Articulo	90
Cap. XII.	De undecimo Articulo	95
Cap. XIII.	De duodecimo Articulo	104

Pars Secunda.

Cap. I.	De Sacramentis in genere	112
Cap. II.	De Baptismi Sacramento	129
Cap. III.	De Sacramento Confirmationis	161
Cap. IV.	De Sacramento Eucharistiae	172
Cap. V.	De Poenitentiae Sacramento	212
Cap. VI.	De Sacramento extremae Unctionis	250
Cap. VII.	De Sacramento Ordinis	259
Cap. VIII.	De Sacramento matrimonii	275

Pars Tertia.

Cap. I.	De Dei praeceptis in Decalogo contentis	291
Cap. II.	De primo Praecepto	298

	Pag.
Cap. III. De secundo Praecepto	311
Cap. IV. De tertio Praecepto	323
Cap. V. De quarto Praecepto	334
Cap. VI. De quinto Praecepto	344
Cap. VII. De sexto Praecepto	354
Cap. VIII. De septimo Praecepto	361
Cap. IX. De octavo Praecepto	372
Cap. X. De nono et decimo Praecepto	383

Pars Quarta.

Cap. I. De oratione, eiusque in primis necessitate	392
Cap. II. De utilitate Orationis	394
Cap. III. De partibus et gradibus Orationis	398
Cap. IV. De iis, quae petenda sunt	401
Cap. V. Pro quibus orandum sit	403
Cap. VI. Quis orandus sit	405
Cap. VII. De Praeparatione adhibenda	407
Cap. VIII. Quae ratio in orando requiratur	410
Cap. IX. De Orationis Dominicae prooemio	413
Cap. X. De prima petitione Orationis Dom.	424
Cap. XI. De secunda Petitione	428
Cap. XII. De tertia Petitione	436
Cap. XIII. De quarta Petitione	446
Cap. XIV. De quinta Petitione	456
Cap. XV. De sexta Petitione	467
Cap. XVI. De septima Petitione	477
Cap. XVII. De extrema Orationis Dominicae clausula	484

INDEX CATECHISMI.

A.

	Pag.		Pag.
Abbatibus administratio minorum ordinum interdum est permissa	272	Advocatum alia officia	379
Abraham peregrinatio	296	Affectus carnis ita domitos habere, ut omnino non excitentur, non est in hominis etiam iustificati potestate	430
Abraham sinus	50	Affinitas patrinoꝝ cum quibus contrahatur	140
Abrenunciant Satanæ baptizandi, et cur	153	Agnoscondi peccati via	458
Absolutionis forma	218	Amen cur in sacrificio Missæ reservetur Sacerdoti pronuntiandum	485
Absolutio peccatorum poenitentiae est effectus	229	Amen interpretatio	486
Absolutio quando peccatoribus deneganda	240	Amen quid significet	ib.
Absolvendi potestas quibus data	237	Amici amico periculose aegrotanti quomodo perniciosè assententur	377
Absolvendi qui sint	239	Amor Dei erga homines maxime in redemptione ostensus	417
Accidentia in Eucharistiae sacramento manent sine subiecto	191	Angeli ab ortu sui initio gratia praediti; sapientia et potentia ornati	22
Accusatores quo pacto non recte suo fungantur officio	379	Angelica salutatio est actio gratiarum	405
Actiones Deo gratas sine adiumento divinae gratiae suscipere non possumus	438	Angelica salutatione Deus laudatur	ib.
Actio gratiarum erga Deum quomodo fiat in petitione de facienda Dei voluntate	445	Angelicae salutationi adiunxit Ecclesiae preces et implorationem B. Virginis	ib.
Actio gratiarum est una de partibus orationis	399	Angeli non ut Deus adorantur	311
Adam cibo indigebat in statu innocentiae ad reficiendas vires	447	Angeli quare humana specie effingantur	306
Adam eiusque posterifructu arboris vitae immortales permansissent	ib.	Angeli quare Virtutes dicti	22
Adami et Christi comparatio	36	Angelorum creatio	ib.
Adam in Paradiso nulla molestia affectus fuisset	446	Angelorum custodia erga homines	414
Adam in Paradiso voluptatis otiosus non erat futurus	447	Angelorum obedientia erga Deum	443
Adami necessitates et nostrae multum inter se differunt	ib.	Angelorum opera quotidie maximis periculis liberamur	301
Adami posteritas fructu vitalis arboris privata et horribili sententia damnata	ib.	Angelorum opera, quanta Deus humano generi beneficia contulerit	414
Adam sibi posterisque suis domum iustitiae originalis amisit	ib.	Angelorum plurimi ex coelestibus sedibus deturbati	22
Adam si non peccasset, multis rebus, quibus nos indigemus, non indiguisset	ib.	Angelorum potestas qualis	ib.
Adoratio triplex	301	Angelorum scientia qualis	ib.
Adulterii detestatio	355	Angelos esse invocandos et colendos ex Scripturis demonstratur	301
Adulterii interdicto omne impunitatis et impudicitiae genus, quo corpus polluitur, prohibetur	ib.	Angelum Custodem singuli habent	414
Adulterii interdicto quae peccata prohibeantur	356	Angelus multa docuit Tobiam de ratione matrimonii	280
Adulterio intima animi libido prohibetur	ib.	Anima Christi nunquam divinitatem amisit	42
Adulterium insignem turpitudinis notam inurit	357	Anima Christi simulatque creata est, omnis gratiae plenitudine praedita est	35
Adulterium quare prohibitum	356	Anima Christi cruciatus in utraque sui parte sensit	40
Adulterium quid	354	Anima Christi re et praesentia ad inferos descendit	51
Adulteriorum supplicia et damna	358	Anima Christi, descendens ad inferos, communicavit meritum passionis animabus patrum	ib.
Advocati tempore necessitat. pauperibus grat. debent patrocinari	379	Anima duabus alis ad coelum pervenit	399
		Animae piorum ante Christi mortem in sinum Abraham deferebantur	52

	Pag.		Pag.
Animae praeter naturam perpetuo separantur a corpore	97	Baptismi caeremoniae	157
Anima est immortalis	96	Baptismi cognitio maxime necessaria	129
Animantia omnia praeter hominem in eo statu permanserunt, in quo creata sunt	430	Baptismi doctrina, quare et quo tempore a Parochis tradenda sit	ib.
Anima, quae peccaverit, quomodo mori dicatur, et ob peccatum puniatur	309	Baptismi effectus praecipuus	143
Anima separata a corpore propulsionem habet ad corpus	197	Baptismi figurae et prophetiae	132
Apostoli a Domino compositionem Chrismatis didicerunt	68	Baptismi forma	134
Apostoli caeremoniarum institutores	156	Baptismi fructus	151
Apostoli quare a Christo dati	2. 10	Baptismi lege, quo tempore homines teneri coeperint	138
Apostoli Symbolum in duodecim articulos distinctum composuerunt; et quare	10	Baptismi materia	132
Apostolis auctoritas a Christo data	ib.	Baptismi ministri, et eorum ordo	138
Appetere Deum a principio homini datum	436	Baptismi nomen, quid denotet	129
Appetitionibus corruptae naturae etiam reclamantibus et aversantibus, voluntas remittendi iniurias sufficit	465	Baptismi sacramentalis definitio	131
Appetito proprii boni rebus omnibus ingeneratur	436	Baptismi Sacramento omne peccatum condonatur	149
Aqua vid. Baptismus	132	Baptismi Sacramentum cum conditione non est sine discrimine adhibendum	154
Archiepiscopi partes quae sint	271	Baptismi Sacramentum in quanta veneratione habendum	138
Argumentum desperatae salutis	453	Baptismi Sacramentum pueris dandum	143
Artibus malis quae acquiruntur, nostra non sunt	450	Baptismus iterari sacrilegium est	154
Articuli fidei, Primus, p. 9. Secundus p. 24. Tertius 32. Quartus 39. Quintus 49. Sextus 58. Septimus 63. Octavus 70. Nonus 76. Decimus 89. Undecimus 90. Duodecimus	105	Baptismus a Christo Domino institutus, et quando	136
Articuli quare singulae Symboli sententiae sint dictae	10	Baptismus adultis quando sit statim conferendus	145
Articulus de Ascensione Christi eius maiestatem et gloriam declarat	60	Baptismus characterem imprimit	153
Ascendens Christus in coelum sedet ad dexteram Patris; et quomodo intelligatur	58	Baptismus coeli aditum patefacit	156
Ascendit Christus, ut homo, corpore et anima in coelos	ib.	Baptismus ignis	132
Ascensio Christi est tanquam finis, ad quem cetera mysteria referuntur	60	Baptismus necessarius ad salutem	143
Ascensionis Christi causae	ib.	Baptismus pignus est nostrae redemptionis	417
Ascensione Christi, quae beneficia nobis donentur	62	Baptismus tribus modis confici potest	135
Assentatio, vitium deterrimum	376	Ad Baptismi aquam consecrandam certi dies expectantur	157
Assentatores saepissime vitio detractionis peccant	ib.	Ad Baptismi gratiam assequendam fides est necessaria	147
Avari reprehenduntur	368	In Baptismo caput abluendum	136
		In Baptismo Christi tota Trinitas apparuit, et cur	ib.
		In Baptismo unica, an trina ablutio fiat, nihil refert	ib.
		In Baptismo verba simul cum ablutione proferenda	ib.
		Per Baptismus Christo incorporamur	153
		Per Baptismus civiles poenae non remittuntur	149
		Post Baptismus, cur aegre virtutem exerceamus	153
		Post Baptismus, quare non restituamur in statum naturae integrae	150
		Baptizabant Apostoli in nomine Iesu et cur	135
		Baptizandi, cur interrogandi sint an velint baptizari	145
		Baptizandi, cur mox in ecclesiam non admittantur	157
		Baptizandi fidei suae professionem faciunt	158
		Baptizandi sunt quam primum parvuli	144
		Amentes et dormientes, quando baptizandi	147
B.			
Baptismi aquae, quare Chrisma addatur	133		
Baptismi aqua, quae in sacro fonte asservatur, non est Sacramentum	132		
Baptismi aqua quando vim sanctificandi acceperit	136		

	Pag.		Pag.
Baptizandis, quae nomina imponenda	159	bent, Deum in ipsorum oblivionem venire	418
Baptizandum peccatorum poenitentiae oportet	147	Christiani quare fratres censentur	420
Baptizandum suscipere, quibus non liceat	141	Christiani quare sancti dicantur	83
Baptizare sacerdotes praesente etiam Episcopo possunt	139	Christianorum summa dignitas	421
Baptizantur pueri in fidem parentum et Ecclesiae	144	Christianorum unus spiritualis ortus, et una nobilitas, et unus pater	ib.
In baptizandis adultis, quae ratio servanda	ib.	Christianus, quantum Christo debet	32
Beatitudo vitae aeternae nomine designata, et cur	105	Christi adventus duplex	63
Beatitudo aeterna nunquam desinit	ib.	Christi causa libenter stultitiae fama subeunda	412
Beatitudo aeterna incomprehensibilis est	106	Christi corpus nunquam anima et divinitate caruit	34
Beatitudinis aeternae causa et descriptio	107	Christi divinitas nunquam a corpore seiuncta	42
Beatorum gloria et praemia	ib.	Christi nomen, quid significet	27
Bella intestina hominis	430	Christi passionis mysterium Dei potentiam et benignitatem maxime ostendit	453
Bellum sceleratis est cum Deo	459	Christi passio peccatorum veniam nobis meruit	ib.
Benedictio Dei operibus nostris necessaria	449	Christi regnum spirituale	28
Benignitas Dei nos a malis eripit	481	Christi sanguine scelera nostra expiantur	93
Bestias occidere et edere licet	345	Christi sanguinis triplex effectus	183
Blasphemare nomen Dei et Sanctorum detestabile scelus	322	Christi tria in Ecclesiae insignia beneficia	63
Bona humanae vitae quare petenda	446	Christus a diversis naturis diversas proprietates accepit	30
Bona humanae vitae ad bona divina nos dirigunt	ib.	Christus a Davide originem traxit secundum carnem	35
Bona temporalia a Deo peti possunt	450	Christus Ecclesiae caput invisibile	81
Bona temporalia, quo modo petenda	165	Christus frater noster	420
C.		Christus imitandus in referenda nostra voluntate ad voluntatem Dei	442
Carnalis nequitia quae sit	470	Christus non est dicendus filius Dei adoptione, sed natura	35
Castitas etiam coniugibus convenit	37	Christus pro peccatoribus passus est	45
Castitas recte petentibus non negatur	359	Christus, quare Dominus noster dicendus	30
Castitatis remedia	357	Christus, quare novissimus Adam appellatus	36
Catechismi necessitas et ratio	3	Christus, quomodo in nobis regnet	431
Cereus in baptismo, quid significet	159	Christus sacrorum omnium auctor	123
Character, fructus Sacramentorum effectus	127	Christus verus animae panis	433
Character, quid praestet	128	Cibus multiplex animae	ib.
Charitas proximi ex Dei caritate oritur	335	Cibus multiplex et delicatus non est postulandus a Deo	451
Charitatis praecepta duo	ib.	Circumstantiae peccatorum sunt confitendae	235
Charitatis officia	350	Clavibus Ecclesiae aditus in coelum aperitur	229
Chrisma in baptismo cur adhibeatur	159	Clavium dignitas et amplitudo	18
Chrisma materia Confirmationis consecratione conficitur	164	Clavium potestas est in Ecclesia	ib.
Chrisma quomodo conficiatur	ib.	Clerici nomen unde deductum	264
Christiana philosophia et seculi sapientia, in quo differant	12	Clericorum corona	ib.
Christiani alii aliis praeferre se non debent	431	Colere Deos alienos, qui dicantur	304
Christiani cur Deum patrem nostrum invocemus	420	Communio, quid significet	74
Christiani in omnibus calamitatibus Deum habent perfugium	479	Communio praeparationem desiderat	291
Christiani non de se solum, sed etiam de aliis solliciti esse debent	432	Communicaturus, qualis esse debet	ib.
Christiani nunquam cogitare de-		Communicandum omnibus est, idque saepe	202

	Pag.		Pag.
Detractoribus aures praebere, peccatum est	ib.	Deus non vult, nos ab omnibus incommodis solutos esse	481
Dei amor erga homines in redemptione ostensus	417	Deus, solatii largitor	ib.
Dei benignitas et misericordia erga homines	431	Deus utitur Daemone ministro in poenis malorum repetendis . .	ib.
Dei benignitas nullis hominum iniuriis exhauritur	417	Diabolo se homines peccando ad-dicunt	459
Dei nomen creaturis cur aliquando tribuatur	15	Diabolus, cur mundi princeps dicatur	ib.
Dei bonitas superat eiusdem iustitiam	310	Diaboli proprium, ut homines tentet	47
Dei nomen quo modo sit intelligendum et honorandum	436	Diabolus crudeliter dominatur . .	459
Dei nomen, sanctificatione non egens, quo modo sanctificari petamus	425	Diabolus, quibus modis ad tentandum utatur	472
Dei potentia et providentia	431	Diei Dominicæ institutio	329
Dei opera omnia bona	445	Dies Domini, quis sit	63
Dei voluntatem, quare maxime colamus	ib.	Divitiæ non amandæ	390
Dei infinita potentia colenda . . .	452	Divites opes suas a Deo acceperunt, et quare	456
Dei viæ investigabiles	445	Divortio matrimonium non dirumpitur	284
Ad Dei gloriam omnia ad usus vitæ necessaria sunt referenda . .	447	Domus in VIII. præcepto quid significet	388
Deus unus est	15	Dubitare in orando non debemus	408
Deus poenitere dicitur	213		
Deus solus remittit peccata auctoritate propria	92	E.	
Deus omnium et speciatim omnium Christianorum pater	16	Ecclesiæ nomen quid significet . .	76
Deus omnipotens est	18	Ecclesiæ alia nomina	77
Deus, cur pater dicatur	413	Ecclesiæ militans et triumphans .	78
Deus, et non Sancti, sacrificio honorantur	208	Ecclesiæ bonos et malos continet .	ib.
Deus, legis auctor	292	Ecclesiæ figurae et similitudines .	86
Deus, quare fortis in Decal. dicatur	308	Ab Ecclesia, quinam excludantur	79
Deus peccati auctor non est	472	Ecclesiæ Catholicæ proprietates et prærogativæ	81
Deus, quare zelotes appellatus . .	308	Ecclesiæ caput visibile Pontif. Rom.	ib.
Deus, quibus modis laudandus . .	313	Ecclesiæ veræ a falsa dignoscendæ certissima regula	85
Deus primus diligendus, deinde parentes	334	Ecclesia non potest errare	ib.
Deus hominum non obliviscitur . .	418	Ecclesiam universalem omnes tenere debent, qui salutem consequi cupiunt	ib.
Deus, quare castiget, quos amat . .	334	Ecclesiam credere ad fidei articulos pertinet	86
Deus omnium Deus est	53	Ecclesiæ auctor Deus	86
Deus ubique est	ib.	Ecclesiæ auctoritas	87
Deus, quare in coelis esse dicatur .	ib.	Ecclesiæ maiestas propter Eucharistiam	188
Deus, quo modo amandus	424	Ecclesiæ catholicæ agnitione nomen Dei sanctificatur	426
A Deo quid primum petendum . .	ib.	Eleemosynæ necessitas	367
Deo servire regnare est	441	Eleemosynam ut faciamus cohortatio	368
Deus non ad otium et inertiam nos vocavit	435	Eleemosyna orationi addenda . .	412
Deus nunquam nos deserit	ib.	Eleemosynæ fructus	466
Deus nisi gratiam suam nobis largitur, salvi fieri non possumus	ib.	Episcopi administratio	270
Deus nobis melius consulit, quam nos optare possumus	ib.	Episcopus tantum ordines confert	272
Deus ad peccata poenitentibus condonanda promptus est	460	Episcopi quo modo honorandi . .	310
Deus beneficentissimus parens . . .	ib.	Eucharistiæ institutio	173
Deus, quo modo suos tentet, tentarique sinat	471	Eucharistiæ plura nomina	ib.
Deus negat propitius, quæ concedit iratus	394	Eucharistiam post cibum et potum sumere non licet	174
Deus, cur rogari velit, cum, quibus egeamus, sciat	396	Eucharistia vere est ex septem Sacramentis	ib.
Deus vires concedit ad Satanam vincendum	475	In Eucharistia adoramus corpus et sanguinem Christi	176
		Eucharistiæ a ceteris Sacramentis differentia	ib.

	Pag.		Pag.
Eucharistiae Sacramentum perfectum facit materiae consecratio	176	Falsum testimonium contra se dicere non licet	375
Eucharistiae est unum tantum Sacramentum et non plura	ib.	Falso testimonio adnumeratur mendacium	377
Eucharistiae significatio triplex	ib.	Felicitas aeterna	105
Eucharistiae materia duplex	ib.	Felicitas aeterna est incomprehensibilis	106
Eucharistia ut pane azymo conficiatur conveniens est, non tamen necessarium	178	Felicitas, in quo consistat	107
In Eucharistia, cur aqua vino admisceatur	179	Festorum dierum praeceptum	323
In Eucharistia, quid significet panis et vinum	180	Festi dies, cur instituti	329
Eucharistiae forma	ib.	Festis diebus quid Christianis agendum	330
Eucharistia verum Christi corpus, verusque sanguis continetur	ib.	Fidei definitio, necessitas et gradus	9
Eucharistia non est signum tantum corporis Christi	188	Fides redemptionis ad salutem semper necessaria fuit	25
In Euchar. totus Christus adest	189	Fides veterum et nostra eadem	26
In Euchar. quae sint ex concomitantia	ib.	Fides poenitentiam antecedere debet	214
Eucharistia cur post consecrationem panis nominetur	191	Fides necessaria in oratione	408
Eucharistiae species externa	194	Fides ad iustificationem necessaria	55
Eucharistia fons omnium gratiarum	196	Fidei cur duodecim sint articuli	10
Eucharistia, quo modo gratiam tribuat	197	Fidei Christianae excellentia	12
Eucharistiae commoda et utilitates	ib.	Fides in Matrimonio quid significet	286
Eucharistia omnium Sacramentorum finis	ib.	Fiducia in oratione unde veniat	408
Eucharistiae figura est manna	198	Fiduciam in orando iuvat nomen Patris	ib.
Eucharistiae sumendae tres modi	199	Fiducia, qua re iuvetur	ib.
Eucharistiae sumendae causa aliquot dies ab uxoribus abstinendum	202	Figurae conceptionis et nativitatis Christi	37
Eucharistiam priusquam accipiamus, confessione nos et ieiunio praeparare debemus	200	Figurae crucis Christi	41
Eucharistiam saepius sumamus necesse est	202	Filius Dei	28
Eucharistia quotidie anima est alenda	203	Formula orandi diversa ad Deum et ad Sanctos	406
Eucharistia, quare infantibus et amentibus non detur	205	Fornicatio quid, et quae eiusdem species	353
Eucharistiam laicis sub utraque specie sumere non licet	ib.	Frugalitati consulendum	368
Eucharistiam conficiendi potestatem soli Sacerdotes habent	205	Furti nomen	362
Eucharistia sacrificium est	207	Furti variae species et genera	ib.
Eucharistia victima Deo gratissima	ib.	Furtum, quam grave scelus	263
Eucharistiae sacrificium quando institutum	208	Furto ablata sunt restituenda	ib.
Eucharistiae figurae et oracula	209	Furtum facit, qui foeneratur	366
Eucharistia inexplicabile charitatis pignus	453	Furti excusatio nulla	369
Eucharistia, quare panis noster, et panis quotidianus dicatur	454	Furto Dei nomen dedecoratur	370
Execrationes Sanctorum in Scripturis sunt praedictiones	403	De furto, quod praeceptum est, in eo maxima Dei benignitas conspicitur	361
Exitus petitionum nostrarum Deo est permittendus	454	De furto praeceptum duas habet partes	ib.
Exorcismus in Baptismo	158		
Extrema unctio	250		
F.		G.	
Falsum testimon. eiusque damna	374	Gaudia Sanctorum	453
Falsum testimonium exhibere nunquam non nefas est	375	Gloria Sanctorum	106
		Gloria Dei, quomodo in oratione petatur	424
		Gloria quid	433
		Gradus ad orationem in Ecclesia	406
		Gratia, quid	151. 431.
		Gratia Dei plerumque excidimus	ib.
		Gratia Dei conversionem praecedat	430
		Gratia Christi, quo modo angeatur	246
		Gratiae, quae sint toti Ecclesiae communes	89
		Gratiarum actio	412.

H.

	Pag.		Pag.
Haeresis, quam late serpsit . . .	2	Incarnatio verbi, quanti facienda	33
Haereticis adhaerentes damnantur	454	Incarnationis mysterium non una	34
Haeretici diaboli sunt ministri . .	472	Incarnatio quare Spiritui sancto	ib.
Haereticorum artificia	3	tribuat	ib.
Haereticus, quis sit	76	Incarnationis mysterium pie re-	ib.
Hebraeorum populum, quare Deus	297	colendum	ib.
elegerit	297	Incommoda aequo animo ferenda	482
Hebraeos gravissima servitute		Infelicitas hominis quo modo co-	
premi, cur Deus promiserit, eor-	296	gnoscat	430
umque liberatio ab Aegyptiis		Inferorum nominis significatio .	
Homicidium prohibens praecep-	296	Vid. descendere	
tum auditu est incundum, et		Ingratitudo hominum erga Deum	472
duo continet	344	Inhumapitas in egenos fugienda .	401
Homicidii quot sint rei, quot non	345	Inimicorum dilectio commendatur	350
sint	345	Inimicos qui diligunt sunt Dei filii	464
Homicidium casuale, quando pec-	346	Inimicis non est irascendum . .	482
catum	346	Inimicis ignoscendum	227
Homicidium sui ipsius est inter-	ib.	Inimicis non parentes quid a Deo	
dictum	348	petere debeant	465
Homicidium peccatum est nefarium	348	Inimici invisibiles, quales sint .	468
Homicidii voluntas peccatum est	ib.	Iniuriae remittendae et oblivi-	
ib.	23	scendae	464, 466, 407
Homo ad imaginem Dei formatus	23	Invocatione Deus honoratur . .	322
Hominis prima ruina	25	Irasci peccatum est	348
Homo Dei beneficio immortalis . .	23	Iudicium Christi futurum et eius	
Homo, quid debeat Deo	399	signa	64—68
Homo peccato quae bona amiserit	438	Iudices venales rapinas commit-	
Homo pueris comparatur et aegris	439	tunt	365
Homo iustificatus concupiscentiam	440	Iudicium peccata	375
retinuit	440	Iudicia forensia quomodo admini-	
Homo post Adami peccatum, qua	447	stranda	378
maledictione condemnatus . . .	458	Iurandi lex, quae iubeat, et pro-	
Homo omnis peccator	458	hibeat	312
Homo victum sibi per se compa-	453	Iurandi frequens usus vitupe-	
rare nequit	430	randus	314
Hominis instabilitas	430	Iurare, quid, et quare institutum	ib.
Homo imbecillitate sua peccatum	442	Iurare per creaturas licet	ib.
sine Dei auxilio vitare nequit .	447	Iuranti, quae sint considerata .	316
Hominis inscitia et imbecillitas .	447	Iurare cur liceat	318
Hominis labor, ni Deus faveat,	449	Iurando quis peccet	319—322
inauius	308	Iurandi praecepto, cur minae ad-	
Honor Deo habendus	337	ditae	322
Honorare, quid sit	ib.	Iurisdiclio unde sit	237
Honorandi sunt patres	339	Ius naturale quid sit	292
Honor mortuis parentibus tri-	334	Ius naturae violant, qui inimicis	
buenus	467	non parant	463
Praeceptum de honorandis paren-	435	Iusiurandum assertorium et pro-	
tibus explicatur	411	missorium	315
Hostium humani generis artes	412	Iusiurandum quo modo se habere	
Humiliter regnum Dei petendum	24	debeat, et quo modo non . . .	ib.
Hypocritarum oratio	25	Iustificati mentem sanat Dei gra-	

I.

Ieiunium orationi sociandum . .	412	Iustificari nequit, qui non paratus	
Iesum filium Dei credentes, quam	24	est ad omnia praecepta obser-	
utilitatem capiant	25	vanda	291
Iesus, Dei filius, solus nos potuit	26	Iustificatio infinitae Dei potentiae	93
Deo reconciliare	27	Iustificatio fit per Sacramenta .	118
Iesu nomen	29	Iustitia originalis, quae a Deo	
Iesus rex, sacerdos et propheta	304	data sit	23
supremus	306	Iustitia iuramenti comes	197
Iesus Dei filius et Deus verus .	307		
Imagines pingere quatenus prohi-	67		
bitum			
Imagines Angelorum cur fiant . .			
Imaginum utilitas			
Impiorum poena duplex, damni			
et sensus			

L.

Labore manuum ea quaerenda, quae	368
pauperibus tribuamus	225
Lacrymae in Poenitentia optandae	293
Lex naturae a lege scripta non di-	
versa	

	Pag.		Pag.
Lex decalogi non nova	293	Matrimonii usus	289
Legis iussa non difficilia, et cur . .	ib.	Matrimonio interdum orandi causa	
Lex quantum sit Dei beneficium . .	292	abstinendum	290
Lex, cur eo loco et tempore data . .	297	Medicina a Deo hominibus data . .	480
Legi obtemperandum	294	In Medicina quo modo spes po-	
Legis observatae fructus	ib.	nenda	ib.
Legis servanda modus et ratio . . .	310	Mendacium, quid sit	320
Legum divinarum et humanarum		Mendacium nefas	374
differentia	385	Mendacii turpitudine	379
Lex divina speculum	ib.	Mendacium, quam noxium sit . .	ib.
Libellorum famosorum auctores		Mendacii pater daemon	ib.
damnantur	378	Mendacium non excusandum . . .	381
Libellus repudii etc.	285	Mendacio non studendum	382
Liberum arbitrium homini datum . .	23	Mereri possumus cum divina gra-	
Linguae vitium frequentissimum . .	372	tia vitam aeternam	246
Loquacitas in orando absit	411	Meretur oratio nostra exandiri	
Loquacitas vitanda	381	per merita Christi	412
Lucrorum honestorum tranquillitas		Meritum nostrum ex divina gra-	
tas	451	tia ortum habet	246
Luminis divini effectus	11	Meritorum praemia	111
ML		Meritum operum nostrorum ex	
Magistratibus honor et obediencia		merito passionis Christi pendet	246
debetur	340	Meritorum communicatio in Ec-	
Mala patientes ad Deum confugi-		clesia	88
mus	479	Miseria hominis in hac vita . . .	430
Mala, quibus liberari petamus, et		Miseriae humanae causa potissima	43
quibus non petamus liberari . . .	ib.	Miseriae humanae per pecc. ori-	
Malis ubi non liberamur, quid		ginale	436
agamus	482	Missae sacrificium	209
Mala, quibus a proximis afficimur,		Missae sacrif. pro mortuis offertur	211
Daemoni assignanda	ib.	Missae sacrif. propitiatorium . .	ib.
Mala animae et corporis depre-		Missae omnes communionem di-	
canda	456	cendae	ib.
Maria Dei et hominis mater	36	Missae ritus	211
Maria semper Virgo	ib.	Moechia prohibita	354
Mariae Spir. S. affuit	ib.	Moechia, quare post homicidium	
Maria cum Eva collata eiusque		prohibeatur	ib.
ortus	ib.	Moechiae praeceptum, quibus ver-	
Mariae dignitas et benignitas . . .	405	bis tractandum	ib.
Mariti officia	286	Mortem in ligno crucis, cur Chri-	
Matrimonii nomen	276	stus perpassus sit	40
Matrimonium inire, qui nequeant		Mortem Christi Parochi saepe ex-	
Matrimonii vis et natura	ib.	ponere debent	42
Matrimonium consensu efficitur . .	ib.	Mortem Christum vere suaque	
Matrimonii obligatio qualis	278	sponte sustinuit	ib.
Matrimonium, quo modo contra-		Mulier, quare ex viri latere for-	
hatur	277	mata	287
Matrimonii duplex ratio	278	N.	
Matrimonium, ut est officium na-		Nativitas Christi duplex non fe-	
turae, a Deo institutum	279	cit duos filios	41
Matrimonium indissolubile	284	Nequitia carnis et spiritus	470
Matrimonium, quare institutum . .	280	Nomina, quare imponenda bapti-	
Matrimonii sacramentalis natura		zatis	160
Matrimonium, quid significet . . .	ib.	Nomini divino, quo modo verus	
Matrimonium Sacramentum est,		honor attribuatur	313
et a Christo institutum	282	Nomen Dei, cur a gentibus bla-	
Matrimonii gratia et praestantia		sphemetur	ib.
Matrimonium duorum tantum con-		Nomen Dei sanctum et terribile	
iunctio	ib.	sanctificatione non eget	ib.
Matrimonii bona tria	286	Novissimorum commemoratio saepe	
Matrimonia clandestina nec vera,		est facienda	250
nec rata esse possunt	288	O.	
Matrimonii impedimenta tradenda		Obedire omnia debent divinae ro-	
Matrimonium contrahentes, quo		luntati	445
modo affecti esse debeant	ib.	Observatio legis necessaria ad sa-	
Matrimonium contracturis paren-		lutem	417
tum consensus requirendus	ib.		

	Pag.		Pag.
Obtrectationis vitium	375	Patris nomine qui vocentur . . .	337
Obtrectatorum genera	376	Pater omnium Deus	413
Odium Dei maximum est omnium peccatorum	310	Patriarchae, quot, et eorum gradus . . .	271
Odium in proximos, quam sit noxium	351	Patrini	140
Odium daemonum in nos infinitum . . .	470	Patronorum causa alicujus officia . . .	378
Opera sine fide Deo grata non sunt . . .	246	Peccatum Adami eiusque poenae ad nos transierunt	25
Opera propter scelera nostra inania sunt	438	Peccata quaedam remitti non posse, quo modo intelligendum . . .	220
Opera nostra ex Christi gratia merentur	246	Peccata capitalia confitenda	234
Operibus nostris vitam aeternam consequimur	ib.	Peccata in Ecclesia remittuntur . . .	87
Operibus Dei regnum comparatur . . .	435	Peccata poenitentibus Deus remittit	460
Opus gratum Deo perficere per nos nequimus	445	Peccata, quare debita vocentur . . .	461
Orandus primo Deus, deinde sancti . . .	406	Peccata sine Dei auxilio vitare non possumus	443
Orandi optimus modus	399	Peccati culpa remissa, poena non remittitur	243
Pro quibus orandum	402	Ad peccati veniam tria requiruntur . . .	458
Orandum in nomine Christi	412	Peccati veniam postulans, quo modo affectus esse debeat . . .	463
Orando Deum honoramus	272	Peccati pestis terribilis	459
Oranti divina maiestas sit propior . . .	484	Peccati turpitudine	ib.
Orare quare alii pro aliis debemus	420	Peccato Deus offenditur	460
Orandi ratio bona et mala	446	Peccatorum veniam petentes, excusationibus ne utamur . . .	463
Orandi fructus	484	Peierare	320
Orationis gradus	399	Periurii supplicia	ib.
Orationis necessitas	392	Personae divinae	16
Orationis utilitas et fructus	393	Petere, quid primum debeamus . . .	424
Oratio pia a Deo exauditur	394	Petenda quae sint	401
Oratio est coeli clavis	ib.	Petitio omnis ad coelestia dirigenda	424
Orationis partes	397	Petitionis ordo	ib.
Orationis assiduitas	ib.	Petitionibus cur non semper Deus indulgeat	454
Oratio, quae non exaudiat	394	Petere non debemus, ut omnino tentationibus vacemus	474
Oratio pro impiis facienda	402	Petere non debemus, ut ab omnibus malis simus liberi	480
Orationis humilitas	406	Petitorum officium	378
Orationis praeparatio	407	Petrus primatum tenuit etc.	81
Oratio mentalis	410	Poenitentia diu carere non debemus	128
Oratio publica et privata	411	Poenitentiae significatio	213
Oratio dominica	413	Poenitere quomodo Deus possit . . .	ib.
Orationis initium timoris plenum, finis exultatio	485	Poenitentiam quae attinent . . .	211-250
Ordo quid	263	Pontifex Rom. pater orbis terrarum, Christi vicarius etc. . . .	271
Ex Ordinis sacramento omnia alia sacramenta pendent	258	Pontificis Rom. dignitas	82
Ordinis dignitas	259	Potestas ecclesiastica duplex	262
Ordinandi quales sint	ib.	Praecepta Mosaica pendent ex Decalogo	291
Ordines septem, qui sint	264	Praeceptum primum Decalogi . . .	298
Ordinis minister	272	Praeceptorum ordo	300
Praeparatio ad Ordinem	ib.	Praecepta Decalogi duabus tabulis incisa, et quare	335
Ordo, quibus non conferendus	273	Praedicatio verbi divini nunquam est intermittenda, eaque nobis fidem acquirit	1
Ordo gratiam confert	274	Praedicanum auctoritas	2
Ordo characterem imprimit	ib.	Praemia victoribus proposita . . .	476
Originalis iustitiae donum	23	Praesidia ad salutem	310
Originale peccatum	25	Praecatio Dominica singulis diebus facienda	453
P.		Praecatio totius nomine Ecclesiae facienda	465
Panis nomen	449	Preces assidue faciendae	412
Panis quotidianus	451	Preces fidelium et infidelium . . .	479
Panis spiritualis	453		
Panis nobis petendus	451		
Panis noster Christus est	453		
Parentes honorandi	337		
Parentum officia	467		
Passionis Christi causa, fructus etc. .	40		
Pastorum auctoritas et officia	1		
Pater, cur Deus vocetur	16		

	Pag.
Vid. Oratio et Orare.	
Pretium Christi crucis	461
Prophetæ falsi	2
Prophtarum oracula de Ecclesia	76
Providentia Dei	429
Proximus, quis sit	374
Pudicitia et continentia colenda	355
Purgatorium	50

R.

Rapinae peccatum et genera	362—366
Raptores, qui dicendi	365
Regnum Dei et Christi	305—311
Reliquiarum virtus	304
Remedia animæ	466
Remedia morbi	488
Remissio peccatorum in Ecclesia, eiusdem ratio et conditiones . . .	89
Remissa culpa non semper remit- titur poena	243
Restitutio	249. 367
Resurrectio Christi	83
Resurrectio hominum	95
Romana Ecclesia omnium mater	253
Romanae Eccles. desertores da- mnantur	453

S.

Sabbathum colendum, eiusque in- stitutio etc.	323
Sacerdotes soli facultatem habent s. Eucharistiam conficiendi . . .	205
Sacerdotibus ad victum necessa- ria suppeditanda	340
Reliqua de Sacerdotibus et Sacer- dotio vid. in sing. quaest.	259—274
Sacramentum quid sit	113. 115
Sacramentum et Sacrificium in quo differant	208
Reliqua de Sacramentis in genere vid. in singulis quaest.	112—123
Sacrificium, quibus offeratur etc.	208
Salis in Baptismo usus	158
Salivæ in Baptismo usus	ib.
Sanctorum communio	87
Sanctorum invocatio	406
Sanctorum veneratio	302
Sanctorum imagines	306
Satanæ ausus et machinæ	470
Satisfactionis doctrina	245—250
Scelerati in Ecclesia participa- tione meritum non gaudent . . .	88
Schismatici damnantur	453
Sepultura Christi	43
Servorum non concupiscendum . . .	388
Servire Deo est regnare	441. 445
Signa a Deo in V. et N. T. instituta	113
Signa quæ dicantur	ib.
Spes in Deo collocanda	408
Spiritualis nequitia	470
Spiritus S. nostrarum orationum auctor	410
Spiritus S. Vid. de hoc. art.	70—76
Superbia Deum offendit	407
Symboli necessitas etc.	10

T.

	Pag.
Tentare, quid sit	471
Tentare Deum	406
Tentatio in hac vita triplex . . .	470
Terræ creatio	22
Testes et Testimonium	372
Vide Falsum testim. etc.	
Tonsura	264
Transsubstantiatio	192
Tribulationum commoda	482
Trinitatis opera ad extra sunt in- divisa	74
Trinitas in Baptismo cur apparuit	136

U.

Unctio Extrema	250—278
Usura, quid sit	366
Uxor una sit	282
Uxoris officia	285

V.

Vasa sacra quis tangere possit . .	205
Verbum Dei quo modo dedecoretur	320
Verba pastorum tanquam Dei ver- ba accipienda	2
Verba inter omnia signa maximam vim habent	121
Verbi incarnatio	33
Verbum Dei cibus est animæ . . .	453
Verum semper confitendum est . . .	378
Vestis candida in Baptismo	159
Vicarius Christus reliquit	81
Victoria contra diabolum quo modo paretur	473
Vigiliæ tentationes vincunt	ib.
Viri officium erga uxorem	256
Virginitas matr. præstantior . . .	279
Vita æterna	105
Vita, quantum bonum sit, quantis- que malis obnoxium	477
Vita hominis tentatio	472
Vita et salus nostra ex Deo pendet	452
Vocationem suam quisque sequatur	446
Voluntas Dei ut fiat, quare petamus	436
Voluntas Signi	451
Voluntas Dei, ut fiat, qui maxime petere debeant	441
Voluntatem suam Christus ad Pa- tris voluntatem retulit	442
Voluntas Dei ubique innotescat et servetur	445
Voluntas Dei, quare maxime co- lenda	443
Voluntas Dei summa ratio	416
Voluntate Dei omnia eveniunt . . .	445
Voluptuarii homines non faciunt Dei voluntatem	334
Votum non servans periurus est . .	320

Z.

Zelus, quis Deo tribuendus	309
------------------------------------	-----

GTU Library

3 2400 00286 4399

gpc

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

SANTA CLARA UNIVERSITY

3 2400 00286 4399